

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

Nikša Nikodinović

**AMERIČKA NACIONALNA STRATEGIJA ZA
BORBU PROTIV TERORIZMA NA POČETKU
XXI VEKA**

doktorska disertacija

Beograd, 2017

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF POLITICAL SCIENCE

Nikša Nikodinović

**THE U.S. NATIONAL STRATEGY FOR
COMBATING TERRORISM AT THE
BEGINNING OF THE XXI CENTURY**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2017

Članovi Komisije za ocenu i odbranu doktorske disertacije

Mentor:

Prof. dr Dragan R. Simić
redovni profesor Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Članovi komisije:

Prof. dr Dragan Simeunović
redovni profesor Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Prof. dr Radomir Milašinović
redovni profesor Fakulteta bezbednost Univerziteta u Beogradu

Datum odbrane: _____

ZAHVALNOST

Zahvaljujem se svojim saradnicima, na prvom mestu mentoru, profesoru dr Draganu R. Simiću, na uloženom trudu, strpljenju i dobroj volji da ova disertacija što pre ugleda svetlost dana.

Posebno bih želeo da se zahvalim mami Mari, ocu Nenadu, i bratu Siniši što su verovali u mene, pomagali mi i podržavali me u mom radu.

Nikša Nikodinović

Američka nacionalna strategija za borbu protiv terorizma na početku XXI veka

Rezime

Početak dvadeset i prvog veka obeležio je najveći teroristički akt u istoriji čovečanstva, 11. septembar 2001. godine. Samoubilački napadi izvršeni tog dana na teritoriji Sjedinjenih Država su načinom na koji su izvedeni, svojom veličinom i posledicama, osigurali da početak novog milenijuma ostane upamćen u svetu po nagloj ekspanziji međunarodnog terorizma, koji je zbog neposrednih žrtava, materijalnih razaranja, i stalnog straha i nesigurnosti koje izaziva, gotovo sve šokirao i prestravio. Savremeni terorizam, dramatično oslikan kroz 11. septembar, danas predstavlja jedan od ključnih bezbednosnih problema i izazova globalizovanog društva, čiji sve češći, razorniji i smrtonosniji akti jasno ističu njegovu dominaciju nad drugim oblicima ugrožavanja bezbednosti.

Ubrzo nakon 11. septembra, predsednik SAD Džordž V. Buš Mlađi objavio je sveopšti, prostorno i vremenski neograničen rat terorizmu, uz podršku većine zemalja u svetu kao i međunarodnih institucija, poput NATO i UN. Ovaj nekonvencionalni rat obuhvatio je mnoštvo vojnih, političkih i legislativnih akcija koje za glavni cilj imaju sprečavanje i suzbijanje terorizma na globalnom nivou. U tu svrhu donesene su posebne protivterorističke strategije kao i mnoštvo podstrategijskih dokumenata, kako u SAD, tako i u Evropskoj uniji kao i u njenim zemljama članicama.

Američka nacionalna strategija za borbu protiv terorizma otklonila je propuste protivterorističke prevencije i rezultirala podizanjem nivoa unutrašnje bezbednosti SAD. Glavni pokazatelj njene efikasnosti je činjenica da su Sjedinjene Države ostale pošteđene velikorazmernih terorističkih napada posle 11. septembra. To nije bio i slučaj sa Evropskom unijom, njihovim najvećim saveznikom, koju je u prvoj deceniji ovog rata Al Kaida prestravila sa dva velika napada (Madrid 2004. i London 2005. godine). Nažalost, EU je još uvek i meta i baza islamističkih ekstremista što predstavlja dokaz, a i najozbiljnije upozorenje, da je njena protivteroristička prevencija, za razliku od američke, u jednom ili više segmenata neadekvatna (propustljiva).

Vojne operacije u prvih deset godina antiterorističkog rata obuhvatile su oružane borbe u Avganistanu i Iraku, kao i sporadično bombardovanje, oružane intervencije i podršku američke i

savezničke vojske lokalnoj antiterorističkoj borbi u Pakistanu, Somaliji, Filipinima, Jemenu, Kašmiru i Maliju. Zahvaljujući njima Al Kaida je doživela pad moći i fokusirala se na samoodbranu na Bliskom istoku, ali i na izvođenje napada u slabijim, manje zaštićenim i više ranjivijim evropskim državama. To kao i čitav niz, kako preventivnih, tako i represivnih bezbednosnih mera na unutrašnjem planu onemogućili su terorističko delovanje nje i njoj srodnih organizacija na teritoriji SAD.

Sveobuhvatne bezbednosne mere (pooštavanje već postojećih zakona za borbu protiv terorizma te donošenje čitavog niza novih zakona i bezbednosno-sigurnosnih procedura) i unutrašnje reforme federalnih bezbednosnih institucija, kao i formiranje novih otklonilo je propuste u antiterorističkoj prevenciji SAD. Njihovom primenom dobrim delom je smanjena sposobnost terorista da putuju, organizuju i sprovode napade u Americi, što ih je navelo da svoje terorističko delovanje preusmere na EU. Međutim, u tom procesu pooštavanja zakonskih regulativa i bezbednosnih procedura narušena je ravnoteža između bezbednosti i vrednosti američkog društva, tako što je bezbednost države postala važnija od uvažavanja prava njenih građana.

Dva noseća reformatorska represivna zakona usvojena nakon 11. septembra – Patriotski zakon i Zakon otadžbinske bezbednosti - otklonila su pravne prepreke za sprovođenje istraga, pre svega tajnih, ali i za razmenu informacija. Sam početak primene ovih zakona rezultirao je velikim istragama i mnogobrojnim hapšenjima osumnjičenih za terorizam, ali je istovremeno i ugrozio ljudska prava i građanske slobode celog američkog stanovništva. Za razliku od SAD, Evropska unija u okviru istog „rata protiv terorizma“ nije kompromitovala privatnost i civilne slobode svojih građana u zamenu za povećanje njihove bezbednosti, ali istovremeno nije ni približno bila uspešna u saniranju sopstvene protivterorističke prevencije kao što su to bile Sjedinjene Države.

Na kraju, kada se podvuče crta sa okončanom prvom decenijom globalnog protivterorističkog rata, može se zaključiti da su SAD, za razliku od EU, uspele da uspostave bezbednosni aparat koji sasvim uspešno odgovara pretnjama i izazovima savremenog doba, na čelu sa terorizmom. Nažalost, neophodnost reformisanja sopstvenog bezbednosnog sistema, naročito onog dela zaduženog za prevenciju, uvidele su tek nakon stravičnih terorističkih napada 2001. godine.

Ključne reči: *terorizam, antiterorizam, bezbednost, globalizacija, nacionalna strategija, SAD, EU, Al Kaida, 11. septembar, rat, Irak, Avganistan, Patriotski zakon, otadžbinska bezbednost.*

Naučna oblast: *političke nauke.*

Uža naučna oblast: *međunarodne studije – studije bezbednosti.*

UDK broj: 323.28(73):061.1EU"20"(043.3)

The U.S. National Strategy for Combating Terrorism at the Beginning of the XXI Century

Abstract

The beginning of the twenty-first century was marked by the biggest terrorist act in the history of humanity, September 11, 2001. In the way that they were carried out, their size and consequences, suicide attacks committed on that day on the territory of the United States have ensured that the start of the new millennium will be remembered in the world by the rapid expansion of international terrorism, which has shocked and horrified almost everybody due to the direct victims, material damage, the fear and insecurity which evokes. Today, modern terrorism, dramatically portrayed through 9/11, represents one of the key security issues and challenges of a globalized society, whose frequent, more destructive and deadly acts clearly emphasize its domination over the other forms of endangering safety.

Shortly after 9/11, the U.S. President George W. Bush Jr. announced an all-out, spatially and temporally unlimited war on terrorism, with the support of most countries in the world as well as international institutions, such as NATO and the UN. This unconventional warfare included a variety of military, political and legislative actions whose main objective is to prevent and combat terrorism on a global level. For this purpose, the special anti-terrorism strategies, and a number of other relevant strategic documents were adopted, both in the USA and in the European Union, as well as in its Member States.

The U.S. National Strategy for Combating Terrorism has eliminated the glitches in American anti-terrorism prevention and resulted in raising the level of internal security of the United States. The main indicator of its effectiveness is the fact that the United States have been spared of large-scale terrorist attacks after the 9/11. This was not the case with the European Union, its biggest ally, which in the first decade of this war was terrified with two large attacks by Al Qaeda (Madrid 2004 and London 2005). Unfortunately, the EU is still the target and a base of Islamist extremists, which is an evidence and a most serious warning that its anti-terrorism prevention, unlike the U.S.'s, is in one or more segments inadequate (permeable).

Military operations in the first ten years of the war included the anti-terrorist armed struggle in Afghanistan and Iraq, as well as sporadic bombings, armed intervention and support of the U.S. and allied troops to local anti-terror fight in Pakistan, Somalia, the Philippines, Yemen, Kashmir

and Mali. Thanks to them, Al Qaeda has suffered a decline in power and focused on self-defense in the Middle East, but also on launching attacks in the weaker, less protected and more vulnerable European countries. These and a whole lot more preventive as well as repressive security measures at the national level, have prevented the terrorist operations of Al Qaeda and her related organizations in the U.S.

Comprehensive security measures (tightening of current anti-terrorism laws and the adoption of a number of new laws and the security and safety procedures) and internal reforms of federal security institutions, as well as establishments of new ones have eliminated the gaps in the anti-terrorist prevention of the United States. Their use has largely reduced the ability of terrorists to travel, organize and carry out attacks in the United States, which led them to divert their terrorist activities to the EU. However, in this process of tightening legal regulations and security procedures, the balance between security and values of American society has been disrupted, making it seem that the security of the country has become more important than respecting the rights of its own citizens.

Two supporting, reformative and repressive laws have been adopted after the 9/11 - Patriot Act and the Homeland Security Act. They have removed the legal obstacles for conducting investigations, primarily secret ones, and have also made it easy to exchange the intelligence. Enforcing both of the laws resulted in a great number of investigations and arrests of terrorism suspects, but at the same time threatened the human rights and civil liberties of the entire U.S. population. During the same „War on Terrorism”, the European Union, unlike the U.S., has not compromised the privacy and civil liberties of its citizens in exchange for the increase of their security, but also it has not been nearly as successful in correcting its own anti-terrorist prevention like the United States were.

Finally, drawing a line after the completion of the first decade of the global anti-terrorist war, it can be concluded that the United States, unlike the EU, have managed to establish a security appliance that fully responds to threats and challenges of the modern era, led by the terrorism. Unfortunately, the necessity to reform its own security system, especially the part in charge of prevention, has been brought to attention after the horrific terrorist attacks in 2001.

Key words: *terrorism, antiterrorism, security, globalization, national strategy, USA, EU, Al Qaeda, 9/11, war, Iraq, Avganistan, Patriot Act, Homeland Security.*

Scientific field: *Political sciences*

Specific scientific field: *International studies – Security studies*

UDC number: 323.28(73):061.1EU”20”(043.3)

SADRŽAJ DISERTACIJE

UVODNI DEO

1. Pojemno određenje i definisanje terorizma.....	13
2. Istorija terorizma.....	34
2.1. Nastanak terorizma i njegove preteče.....	37
2.2. Terorizam u 19. i 20. Veku.....	42
3. Savremeni globalni terorizam.....	55
3.1. Razlike između terorista, kriminalaca i gerilaca.....	63
3.2. Odlike globalnog terorizma.....	70
3.3. Profil teroriste.....	80
3.4. Profil teroriste samoubice.....	93
4. Uzroci i ciljevi terorizma.....	108
5. Klasifikacija i oblici terorizma.....	113
5.1. Klasifikacija prema tipu aktera (subjektima terorizma).....	114
5.2. Klasifikacija prema programsko-ciljnoj orijentaciji.....	116
5.3. Klasifikacija prema sredstvima i metodima izvođenja terorističkih napada.....	125
6. Određenje istraživanja.....	127
7. Hipotetički okvir.....	129
8. Metode istraživanja.....	133
9. Naučni i društveni cilj i značaj istraživanja.....	135

PRVI DEO

1. Najpoznatije terorističke organizacije i napadi u svetu.....	137
1.1. Terorističke organizacije na Bliskom istoku i njihovo delovanje.....	143
1.2. Terorističke organizacije u Evropi i njihovo delovanje.....	158
1.3. Terorističke organizacije u Aziji i njihovo delovanje.....	174
1.4. Terorističke organizacije u Africi i njihovo delovanje.....	179
1.5. Terorističke organizacije u Americi i njihovo delovanje.....	182

1.6.	Al Kaida.....	184
1.6.1.	Osama Bin Laden.....	192
1.6.2.	Džihad i fatva.....	196
1.6.3.	11. septembar (9/11).....	207

DRUGI DEO

2.	Američki „rat protiv terorizma”.....	214
2.1.	Međunarodna podrška i globalni obračun.....	223
2.1.1.	Uloga NATO u međunarodnoj borbi protiv terorizma.....	226
2.1.2.	Opadanje međunarodne podrške američkom ratu protiv terorizma.....	230
2.2.	Antiterorističke pravno organizacione mere Ujedinjenih nacija (UN).....	244

TREĆI DEO

3.	Antiteroristička strategija.....	251
3.1.	Strateški odgovor SAD.....	254
3.1.1.	Strategija nacionalne bezbednosti.....	255
3.1.1.1.	Mesto i značaj antiterorističke borbe u Strategiji nacionalne bezbednosti SAD iz 2002. godine.....	262
3.1.1.2.	Mesto i značaj antiterorističke borbe u Strategiji nacionalne bezbednosti SAD iz 2006. godine.....	267
3.1.1.3.	Mesto i značaj antiterorističke borbe u Strategiji nacionalne bezbednosti SAD iz 2010. godine.....	275
3.1.1.4.	Komparativna analiza antiterorističkih mera u predsedničkim doktrinama Džordža Buša Mlađeg i Baraka Obame tokom prve decenije „rata protiv terorizma”.....	285
3.1.2.	Nacionalna protivteroristička strategija SAD.....	295
3.1.2.1	Nacionalna strategija za borbu protiv terorizma (2003).....	296
3.1.2.2	Nacionalna strategija za borbu protiv terorizma(2006).....	302
3.1.2.3	Nacionalna strategija za protivterorizam (2011).....	307

3.2.	Strateški odgovor Evropske unije (EU).....	315
3.2.1.	Evropska bezbednosna strategija.....	319
3.2.2.	Evropska protivteroristička strategija.....	325
3.3.	Komparativna analiza protivterorističkog strateškog pristupa SAD i EU.....	329
3.3.1.	Propusti evropske protivterorističke prevencije u odnosu na američku.....	341
3.3.1.1.	Teroristički napadi u Madridu 2004. godine.....	357
3.3.1.2.	Teroristički napadi u Londonu 2005. godine.....	360

ČETVRTI DEO

4.	Vojne intervencije.....	364
4.1.	Avganistan.....	375
4.1.1.	Rušenje talibanskog režima i uspostavljanje demokratske vlasti.....	387
4.1.2.	Likvidacija Osame Bin Ladena.....	395
4.2.	Irak.....	406
4.2.1.	Rušenje režima Baas partije i uspostavljanje demokratske vlasti.....	423
4.2.2.	Pogubljenje Sadama Huseina.....	435
4.3.	Pakistan.....	443
4.4.	Sporadično bombardovanje, oružane intervencije i podrška američke vojske lokalnoj antiterorističkoj borbi u Somaliji, Filipinima, Jemenu, Kašmiru i Maliju.....	451

PETI DEO

5.	Zakonske i institucionalne reforme.....	457
5.1.	Preventivne antiterorističke reforme.....	464
5.1.1.	Nacionalna strategija za razmenu informacija koje su od značaja za borbu protiv terorizma.....	469
5.1.2.	Reforma Federalnog istražnog biroa (<i>FBI</i>).....	471
5.1.3.	Nacionalni centar za borbu protiv terorizma (<i>NCTC</i>).....	475
5.1.4.	Agencija za bezbednost saobraćaja (<i>TSA</i>).....	478

5.1.5. Vazdušni maršal (<i>Air Marshal</i>).....	481
5.2. Represivne antiterorističke mere.....	483
5.2.1. Zakon otadžbinske bezbednosti (<i>Homeland Security Act</i>).....	485
5.2.2. Patriotski zakon (<i>Patriot Act</i>).....	489

ZAKLJUČAK

6. Kritička i zaključna razmatranja.....	508
---	------------

SPISAK LITERATURE

Knjige, publikacije i članci.....	550
Pravni izvori i dokumenta.....	566
Internet adrese.....	573

POPIS

Skraćenice.....	578
Slike.....	584
Tabele.....	587
Grafikoni.....	589
Prilozi.....	590
Administrativni prilozi.....	620

BIOGRAFIJA KANDIDATA

Radna i akademska biografija kandidata.....	623
---	-----

UVODNA RAZMATRANJA

1. Pojmovno određenje i definisanje terorizma

Početak dvadeset prvog veka se, između ostalog, odlikuje i nasiljem, jer se čitav svet suočava sa terorizmom i gotovo da nema zemlje za koju se danas može reći da je potpuno bezbedna. Većina Amerikanaca upoznala se sa „savremenim terorizmom“¹ tek nakon prvog bombaškog napada na Svetski trgovinski centar (*WTC*) u Njujorku 1993. godine i nakon bombaškog napada u Oklahomi, na zgradu Federalnog istražnog biroa (*FBI*) 1995. godine. Drugi napad na *WTC*, spektakularni 11. septembar (9/11)² popularizovao je terorizam, nakon čega je preko noći pretvoren u najudarniju političku i bezbednosnu temu.

Savremeni terorizam je doveo savremene teoretičare do velikog teorijskog izazova, kod svog naučnog određenja, i samim tim ga učinio jednom od najatraktivnijih tema za istraživače društveno političkih pojava i bezbednosnih fenomena. Poput izreke Entonia Gidensa,³ „termin globalizacija je došao niotkud da bude svugde“, tako je i terorizam niotkud postao sveprisutan u društvu početkom XXI veka i sam se globalizovao.

Definicija terorizma postoji mnoštvo zbog konstantnog preformulisavanja ovog pojma kroz istoriju, tako da u svetu ne postoji jedinstvena, jasna i precizna definicija. Naime, nasilničko ponašanje u jednom periodu može biti definisano kao terorizam, dok takvo isto ponašanje ili događaji nekad kasnije mogu biti definisani kao rat, oslobođenje, ili samo prosti kriminalni akt, tj. nezakonito ponašanje.

Ono što je podudarno u svim definicijama, i oko čega se svi teoretičari slažu, jeste da je terorizam politički fenomen i upravo zato je teško odrediti njegovu opšteprijhvatljivu definiciju, jer odnos nauke i politike u svetu nije ravnopravan. Društvena nauka je uvek kroz istoriju, pa i danas, u većoj ili manjoj meri sledbenik politike, tj. režima. Naime, trenutnim naučnim

¹ Savremeni ili moderni terorizam deluje na globalnom nivou i koristi sve prednosti globalnih procesa. Za više informacija videti: Kegley W. Charles, *The New Global Terrorism: Characteristics, Causes, Control*, Paerson Education, Inc, New Jersey, 2003.

² 9/11- označava skraćenicu koja se koristi od strane američkih institucija i medija za 11. septembar 2001. godine, kada je Al Kaida (mreža militantnih vehabijskih organizacija) izvela seriju koordinisanih napada na Sjedinjene Američke Države, što je dovelo do velike materijalne štete i ogromnih ljudskih žrtava.

³ Entoni Gidens (*Anthony Giddens*) – čuveni britanski sociolog koji je 2007. godine listiran kao petnaesti najcitiraniji autor u svetu iz oblasti društvenih nauka.

istraživanjem ovog globalnog fenomena i njegovim rezultatima ugađa se dnevnoj svetskoj politici.

Za Izrael i Ameriku palestinske organizacije su terorističke, dok su za Palestince oslobodilačke jer se opiru okupaciji njihove otadžbine. Indijska vlada smatra skupine koje pokušavaju osloboditi Kašmir od indijskog ugnjetavanja terorističkim, dok ih većina Pakistanaca vidi kao oslobodioce. Najbolji primer kod nas je sveaktuelnija društvena ali i naučna polemika oko kriminološkog određenja atentata na austrougarskog prestolonaslednika Franca Ferdinanda,⁴ počinjenog od strane Gavrila Principa. Dok jedna grupa teoretičara i istoričara atentat definiše prosto kao krivično delo ubistva, druga ga određuje kao teroristički akt počinjen od strane organizovane terorističke grupe Mlada Bosna.⁵ Treba napomenuti da politički pokreti koji nemaju dovoljno moći za svrgavanje vlasti, ili kojima je uskraćeno pravo mirnog protestovanja (izražavanja političkog i sveopšteg društvenog nezadovoljstva) neretko primenjuju terorističke akcije. Dok revolucionari, kakvim su sebe doživljavali pripadnici Mlade Bosne, koriste političke atentate kao inicijalnu kapislu za veću pobunu, teroristički atentati su najčešće nezavisni o bilo kakvom strateškom revolucionarnom planu. Dakle, svako političko ubistvo, pa ni ona masovna, ne predstavlja terorizam jer ne sadrži sve elemente koji karakterišu ovu vrstu nasilja. Oni što navode, a ima ih mnogo, da su politička ubistva Ferdinanda, Julija Cezara i mnogih drugih⁶ rezultati terorističkog delovanja, neprofesionalno vrše pojmovno izjednačavanje atentata i terorizma što je sa stanovišta nauke nedopustivo. Nažalost, ovo nije retkost u stranoj a pogotovo našoj literaturi čiji autori neoprezno prepisuju mahom netačne ili bar nepotpune teze, najčešće onih koji ni sami nisu u stanju opravdati, a kamoli dokazati iskazano. U tom smislu, profesor Dragan Simeunović objašnjava: „Usled žurbe da se što pre pozabave tako aktuelnom temom kao što je terorizam mnogi autori zaboravljaju da je sva suština naučne opreznosti u tome da ne kažeš ono što ne možeš da dokažeš”.⁷ Međutim, prof. dr Robert A. Frajdlender⁸ navodi: „Ubistvo korišćeno kao ideološki izraz i kao političko oružje, predstavlja anticipaciju

⁴ Ovaj događaj je takođe poznat i kao „Sarajevski i Vidovdanski atentat“, poslužio je Austrougarskoj kao povod za rat protiv Srbije, koji je prerastao u Prvi svetski rat.

⁵ Mlada Bosna je politički i revolucionarno motivisana omladinska organizacija nastala 1904. godine, koja se borila protiv okupacije provincije Bosne i Hercegovine od strane Austrougarske, a za njeno pripajanje Srbiji i drugim južnoslovenskim zemljama.

⁶ Ako se osvrnemo na antičko vreme u kome su ubistva bila najčešći oblik smene vlasti, shvatićemo da je dugačka lista rimskih imperatora koji su i pre i posle Cezara završili poput njega.

⁷ Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 95.

⁸ Robert A. Frajdlender (*Robert A. Friedlander*) – profesor na Pravnom fakultetu Severnog univerziteta u Ohaju (*Ohio Northern University the School of Law*) i autor više naučnih radova, knjiga i udžbenika.

terorističkog nasilja modernog sveta. Političko ubistvo je postalo formalno povezano sa terorizmom kroz Ženevsku konvenciju o terorizmu 1937. godine”.⁹

Amerikanci u odnosu na sve druge države u svetu najviše primenjuju dvostruke standarde kada je u pitanju određivanje terorističkog delovanja. Sjedinjene Američke Države (SAD) su još 1997. godine proglasile Revolucionarne oružane snage Kolumbije (*FARC*) međunarodnom terorističkom organizacijom. Za razliku od njih nekadašnji predsednik Venecuele Ugo Rafael Čavez Frijas (*Hugo Rafael Chávez Frías*), smatrajući *FARC* legitimnim pobunjeničkim pokretom, davao im je materijalnu podršku i pružao utočište njihovim liderima. Ovakva politička diferencijacija samo ukazuje na to koliki je izazov donošenje opšteprijvatljive definicije u svetu.

Često i sam događaj definiše terorizam. Na primer kada bombaš samoubica aktivira bombu u avionu to je terorističko delo, a ako vojni avion obori civilni to se opravdava kao nesrećan slučaj. Tokom agresije SAD i NATO¹⁰ nad Srbijom 1999. godine, svi smo bili svedoci bombardovanja civilnih objekata koji nisu predstavljali nikakvu pretnju. A opet, ako tako nešto izvede neka druga zemlja negde u svetu zasigurno će biti optužena za terorističko delovanje. Tokom ratova se dešavalo da se bombardovanjem unište čitavi gradovi. Tako je 1942. godine nemačko vazduhoplovstvo razorilo Staljingrad, a 1945. su američko-britanske savezničke vazduhoplovne snage srušile Drezden. Nijedna strana u Drugom svetskom ratu nije smatrala da koristi prekomernu silu, čije su žrtve nedužni civili, što ustvari predstavlja terorističko delovanje.

Očigledno je da se definicija terorizma menja prema vrsti sukoba, a i da je određuju politički najmoćniji. Ista ili slična dela dobijaju drugačija obeležja u zavisnosti od toga ko ih određuje. Čak su i nacisti nazivali teroristima partizane i ostale grupe koje su pružale otpor Nemačkoj okupaciji na sopstvenoj teritoriji. U svojoj knjizi „Harijeva igra”, Džerald Sejmur¹¹ je 1975. godine napisao: „Za jednog čoveka terorista, a za drugog borac za slobodu”.

Ove političke nesuglasice obezbeđuju terorizmu ogroman prostor u društvu za razvoj i širenje, a političkim moćnicima za manipulisanje. Zato nam je potrebno jasno pojmovno određenje terorizma i klasifikacija terorističkih dela kako bi se dao precizan odgovor na sledeća pitanja i nedoumice: Šta je tačno terorizam i šta ga uzrokuje; Šta su mu karakteristike i koji su ciljevi; Mora li terorizam uvek biti motivisan politički; Ko sudeluje u terorizmu i zašto; Da li se teroristi razlikuju po ideologijama, veroispovesti, namerama (ciljevima) ili metodama; Koje

⁹ Friendlander A. Robert, *The origins of International Terrorism: Interdisciplinary Perspectives*, The John Jay Press, New York, 1977, pp. 32-33.

¹⁰ Severnoatlanski vojni savez - (North Atlantic Treaty Organization-NATO).

¹¹ Džerald Sejmur (*Gerald Seymour*) – britanski novinar i publicista.

terorističke grupe ili organizacije čine više nasilja i zašto; Kada se nasilje može opravdati, tako da ne spada u terorizam; Po čemu se terorizam razlikuje od napada, ubistava (npr. Sarajevski atentat) ili drugih oblika nasilničkog nezakonitog ponašanja; Odnosi li se terorizam samo na nasilje prema civilima ili jednoj ili više osoba; Kako možemo razlikovati teroriste od legitimnih boraca za slobodu, gerilaca ili pobunjenika?

Preopterećena političkim prepirkama i dvostrukim standardima, kada neke države koriste terorističke mere, tj. kada bez angažovanja sopstvenih vojnih snaga izazivaju nemire i nestabilnost u regionim, Generalna skupština Ujedinjenih nacija (UN) nije uspjela usvojiti rezoluciju kojom se osuđuje međunarodni terorizam sve do 1985. godine. Uloga kreacije i međunarodno prihvatanje definicije terorizma pripada upravo ovoj organizaciji. Bez tog temeljnog osnova nerealno je sklapati međunarodne ugovore o borbi protiv terorizma ili učestvovati u trenutnom ratu protiv njega kad se terorizam kao naprijatelj drugačije određuje u različitim zemljama, te je moguća i zloupotreba same borbe zarad internih političkih obračuna. Iako još uvek ne postoji formalna definicija terorizma, mi smo u **Tabeli 1** predstavili operativnu definiciju UN koja je proizašla iz jedne od mnogobrojnih konvencija i koja funkcioniše u praksi.

Evropska unija (EU) takođe dugo vremena nije bila u stanju da odredi adekvatnu definiciju terorizma koja bi bila prihvatljiva svim državama članicama, ali je ipak 2002. godine iznela daleko najobuhvatniju i samim tim najprecizniju definiciju. Ova definicija je delovala kao temelj za donošenje evropske protivterorističke strategije, a može poslužiti i kao primer za uspešno postizanje konsenzusa u okviru drugih međunarodnih institucija. Iako veoma detaljna, ova definicija, kao i mnoge druge, ne ulazi u srž motivacionog faktora (politički, ideološki ili verski) terorizma koji ga pokreće. Zapravo, njom se samo daje detaljan opis posledica koje proističu iz terorističkog delovanja.

Iako politika mnogih moćnih država odlaže definisanje savremenog terorizma, u njegovom pojmovnom određenju prisutne su akademske i administrativne ili institucionalne definicije.

Akademske ili **naučno-teorijske** definicije su one predstavljene od strane teoretičara društvenih nauka (sociologa, psihologa, politikologa, kriminologa i ostalih). Dakle, to su definicije nastale u naučno-obrazovnim institucijama koje se bave proučavanjem političkog nasilja, terorizma i svih drugih oblika ugrožavanja opšte bezbednosti.

Administrativne ili **institucionalne definicije** su proizvod određenih državnih i nedržavnih organizacija i institucija. Dele se, pre svega, na nacionalne i međunarodne, a najbitnije među njima su pravne jer terorizmu kao krivičnom delu propisuju adekvatno sankcionisanje.

Neophodno je napomenuti da terorizam još uvek nema nijednu opšteprihvaćenu definiciju u međunarodnom pravu.

Postoje i tzv. političke definicije, a pod njima se podrazumevaju definicije date od strane pojedinaca, a u svojstvu službenog lica (npr. državni zvaničnici, visoki oficiri vojske, policije, bezbednosnih službi i drugi). Na primer, libijski ministar inostranih poslova Abu Omar Durda (*Abuzed Omar Dorda*) je 1976. godine ovako definisao terorizam: „Stacioniranje američkih snaga u inostranstvu je terorizam; dominacija na morima i okeanima je terorizam; snabdevanje određenih režima oružjem, kako bi se vršio pritisak prema stanovništvu je terorizam; upotreba žita i zlata, kao političke igračke, dok svet gladuje je terorizam”.¹² Iako imaju velik značaj i dostupnost javnosti političke definicije se ne uvažavaju mnogo, jer kao što se iz navedenog primera vidi, nisu naučno osnovane niti imaju akademsku formu, a i sklone su zloupotrebama.

Zbog velikog broja definicija nemoguće ih je sve navesti i analizirati, ali smo za potrebe našeg istraživanja u **Tabelama 1 i 2** naveli one najznačajnije i najzastupljenije, kako u naučnim tako i u institucionalni okvirima.

Tabela 1: Institucionalne i administrativne definicije terorizma

Institucija	Definicija
Ujedinjene nacije (UN)	<i>Krivična dela počinjena sa namerom da se izazove stanje terora u celoj javnosti, grupi ljudi ili određenim osobama zarad političkih ciljeva.</i> ¹³
Organizacija Severnoatlanskog ugovora (NATO)	<i>Nezakonita upotreba ili pretnja silom ili nasiljem protiv lica i objekata u pokušaju prinude ili zastrašivanja vlade ili društva, zarad ostvarivanja političkih, verskih ili ideoloških ciljeva.</i> ¹⁴
Vlada Velike Britanije (Zakon o terorizmu iz 2000.)	<i>Upotreba ili pretnja akcijom u svrhu uticanja na vladu ili neku međunarodnu nevladinu organizaciju putem zastrašivanja šire ili samo dela javnosti, zarad političkih, verskih, rasnih ili ideoloških razlog, a takva akcija podrazumeva ili izaziva sledeće: ozbiljno nasilje protiv lica; ozbiljnu materijalnu štetu; ugrožavanje ljudskog života; ozbiljan zdravstveni rizik i bezbednost javnosti, ili ozbiljno ometanje ili prekid elektronskog sistema.</i> ¹⁵
	<i>Namerni akt koji može naneti ozbiljnu štetu zemlji ili međunarodnoj organizaciji, počinjen sa ciljem da se ozbiljno</i>

¹² Gaćinović Radoslav, *Terorizam*, Draslar, Beograd, 2005, str. 40.

¹³ *Measures to Eliminate International Terrorism*, The UN General Assembly Resolution 49/60: adopted on December 9, 1994, (Internet: <http://www.un.org/documents/ga/res/49/a49r060.htm>, 22/02/2014).

¹⁴ *NATO Glossary of Terms and Definitions*, AAP-06 Edition, 2012, Version 2, (Internet: <https://wss.apan.org/432/Files/Events/TE-03/Supporting%20Documents/NATO%20Terms%20and%20Definitions.pdf>, 16/03/2014).

¹⁵ *Terrorism Act 2000*, (Internet: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11/contents>, 25/02/2014).

Evropska unija (EU)	<i>zastaši stanovništvo, neopravdano primoravajući vladu ili međunarodnu organizaciju da nešto učini ili da se uzdrži od svakog činjenja, ozbiljno destabilišući ili uništavajući osnovne političke, ekonomske ili društvene strukture pomoću napada na život ili fizički integritet neke osobe, kidnapovanja, uzimanja talaca, zauzimanja letelica ili brodova ili proizvodnjom, posjedovanjem ili transportom oružja ili eksploziva.¹⁶</i>
Krivični zakonik SAD	<i>Aktivnost koja uključuje upotrebu nasilja ili akte opasne po život ljudi, koji predstavljaju kršenje krivičnih zakona SAD ili federalnih država i počinjeni su sa ciljem da:</i> <i>a) zastaše ili prinude civilno stanovništvo;</i> <i>b) utiču na političku vlast prinudom ili zastašivanjem;</i> <i>c) utiču na vršenje vlasti masovnim ubistvima ili kidnapovanjima.¹⁷</i>
Američki Federalni istražni biro (FBI)	<i>Nezakonita upotreba sile ili nasilja protiv lica ili imovine da bi se zastašila ili prisilila vlada, civilno stanovništvo ili bilo koji njihov segment radi promocije političkih ili socijalnih ciljeva.¹⁸</i>
Priručnik američke vojske za borbu protiv terorizma ("U.S. Army Manual")	<i>Sračunata upotreba nasilja ili pretnja nasiljem da bi se postigli ciljevi političke, religijske ili ideološke prirode, i to putem zastašivanja, prinude ili širenja straha.¹⁹</i>
Američko Ministarstvo odbrane (DOD)	<i>Nezakonita upotreba nasilja ili pretnja silom ili nasiljem uperenim protiv pojedinca ili nečije imovine da bi se izvršila prisila ili zastašivanje vlade ili društva, a u mnogim slučajevima da bi se postigao neki opšti politički, verski ili ideološki cilj.²⁰</i>
Obaveštajna agencija Ministarstva odbrane SAD	<i>Unapred planirano političko nasilje koje se vrši protiv neborbenih ciljeva, a od strane subnacionalnih grupa ili tajnih državnih agenata, obično sa ciljem da se utiče na neki auditorijum.²¹</i>
Američko Ministarstvo inostranih poslova ("State Department" - DOS)	<i>Unapred osmišljeno politički motivisano nasilje protiv neborbenih meta, koje sprovede subnacionalne grupe ili klandestini akteri, uglavnom sa namerom da se utiče na publiku.²²</i>
Arapska konvencija za suzbijanje terorizma²³	<i>Svaki čin ili pretnja nasiljem, bez obzira na njegove motive i svrhe, koji se javlja od strane pojedinca ili udruženog zločinačkog plana i kojim se seje paniku među ljudima, izazivajući strah povređivanjem ,ili postavljanje ugrožavanjem života, slobode ili sigurnosti, ili ugrožavanjem, okupiranjem ili oduzimanjem životne sredine, javnog ili privatnog sektora, ili ugrožavanjem nacionalnih resorsa.²⁴</i>

¹⁶ Council Framework Decision on Combating Terrorism, Official Journal of the European Communities, June 2002, (Internet: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:164:0003:0003:EN:PDF>, 23/02/2014).

¹⁷ Terrorism and the Criminal Law - 18 U.S.C. § 1136, (Internet: http://www.maggs-terror.com/forms/sample_chapter.pdf, 27/02/2014).

¹⁸ Zvanična internet prezentacija FBI, (Internet: <http://www.fbi.gov/albuquerque/about-us/what-we-investigate>, 26/02/2014).

¹⁹ A Military Guide to Terrorism, U.S. Department of Defense, August 2007, Fort Leavenworth (Internet: <http://www.fas.org/irp/threat/terrorism/guide.pdf>, 22/02/2014).

²⁰ Zvanična internet prezentacija DOD, (Internet: <http://www.defense.gov/>, 26/02/2014).

²¹ Milošević Milan, Odbrana od Terorizma, Svet knjige, Beograd, 2005, str. 26.

²² Patterns of Global Terrorism 2003, U.S. Department of State, June 2004, Washington (Internet: <http://www.state.gov/documents/organization/31932.pdf>, 26/02/2014).

²³ Arapska konvencija zasuzbijanje terorizma (The Arab Convention for the Suppression of Terrorism) usvojena od strane Savet arapskih ministara unutrašnjih poslova i Savet arapskih ministara pravde u Kairu, Egiptu 1998. godine.

²⁴ Various Definitions of Terrorism, (Internet: <http://www.azdema.gov/museum/famousbattles/pdf/Terrorism%20Definitions%20072809.pdf>, 26/02/2014).

<p>Krivični zakon Republike Srbije</p>	<p><i>Krivično delo terorizma sastoji se u izazivanju eksplozije, požara ili preduzimanju druge opšteopasne radnje kojom može da se stvori osećaj lične nesigurnosti kod građana, a u nameri ugrožavanja ustavom utvrđenog državnog i društvenog uređenja ili bezbednosti Republike Srbije.²⁵</i></p>
<p>Krivični zakon Bosne i Hercegovine</p>	<p><i>Činjenje terorističkog čina sa ciljem ozbiljnog zastrašivanja stanovništva ili prisiljavanja organa vlasti Bosne i Hercegovine, vlade druge zemlje ili međunarodne organizacije, da nešto izvrši ili ne izvrši ili s ciljem ozbiljne destabilizacije ili uništavanja osnovnih političkih, ustavnih, privrednih ili društvenih struktura Bosne i Hercegovine, druge zemlje ili međunarodne organizacije.²⁶</i></p>
<p>Krivični zakon Ruske Federacije</p>	<p><i>Pod terorizmom se podrazumeva svaki akt koji se sastoji iz: podmetanja eksplozije, požara ili bilo koje druge akcije koja ugrožava ljudske živote, prouzrokuje znatnu materijalnu štetu ili izaziva druge posledice opasne po društvo, a izvršen je s ciljem ugrožavanja javne bezbednosti, zastrašivanja stanovništva ili vršenja uticaja na vršenje vlasti od strane državnih organa.²⁷</i></p>
<p>Antiteroristički zakon Turske</p>	<p><i>Terorizam je svaka vrsta dela počinjenog od strane jednog ili više lica, a koja pripadaju nekoj organizaciji čij ciljevi su:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>neustavna promena karakteristika republike;</i> • <i>njenog političkog, pravnog, ekonomskog, socijalnog i sekularnog sistema;</i> • <i>deljenje nacije i države</i> • <i>ugrožavanje održanja i postojanja turske države i Republike;</i> • <i>slabljenje, ograničavanje ili oduzimanje ovlašćenja države;</i> • <i>eliminisanje osnovnih prava i sloboda naroda;</i> • <i>oštećenje unutrašnje i međunarodne bezbednosti;</i> • <i>remećenje opšteg reda ili javnog zdravlja putem pritiska;</i> • <i>korišćenje sile, nasilja, terora, zastrašivanja, ugnjetavanja ili samo pretnje.²⁸</i>

Administrativne definicije su proizvod određenih državnih ili međunarodnih institucija, pa samim tim, zadovoljavaju njihove potrebe. Naravno, kao i akademske, institucionalne definicije imaju svoje nedostatke, a najveći je to što se najčešće odnose na određenu situaciju. U tom slučaju, takve definicije su mnogo manje generalne, tj. manje primenljive na neku drugu i u mnogo čemu različitu situaciju, i zato egzistiraju samo u praksi sopstvenih autora. Simeunović objašnjava da je „njihova manjkavost u prenatlaženom reflektovanju interesa i ideologiziranih

²⁵ Čejović Boro, *Krivično pravo – poseban deo*, Beograd, 2002, str. 20.

²⁶ *Komentari krivičnih / kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini*, Savjet / Vijeće Evrope i Evropska komisija, Sarajevo, 2005, str. 659.

²⁷ *Krivična dela protiv javne bezbednosti – član 205 Krivičnog zakonika Ruske Federacije*, (internet: <http://legislationline.org/topics/country/7/topic/5/>, 27/02/2014).

²⁸ *Resolution 1381 (2004) - Implementation of decisions of the European Court of Human Rights by Turkey*, (Internet: <http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA04/ERES1381.htm>, 16/03/2014).

političkih stavova državnog ili nekog drugog rukovodstva...”.²⁹ Naravno, imaju i svoju pozitivnu ulogu, a to je predstavljanje neke vrste orijentira bezbednosnim strukturama u prevenciji i borbi protiv terorizma.

Iz **Tabele 1** jasno se vidi neodređenost pojma i to kad su u pitanju institucije jedne zemlje, a koji leži u činjenici da se američko Ministarstvo inostranih poslova, Ministarstvo odbrane, kao i bezbednosne agencije poput FBI koriste različitim definicijama, što i potvrđuje njihovu egzistenciju samo u okviru tih institucija. Ovakve razlike između različitih institucija ili tela iste vlade mogu se objasniti različitim okvirima delovanja ili nadležnosti. Takođe, očito je da se definicije koje koristi američka vlada i agencije mogu primeniti u svim oblicima političkog nasilja. Naravno, to je slučaj i sa mnogim drugim zemljama u svetu.

Dovoljno je samo da pogledamo definiciju turskog krivičnog zakonika i da shvatimo da je obimna, ili kako je kritičari nazivaju „preopširna”. Naime, Turska je još 1991. godine usvojila poseban antiteroristički zakon kojim je definisala terorizam, a zbog čega je naišla na ogromne kritike kod mnogih domaćih i međunarodnih organizacija. Najveći kritičari ove, kako kažu, preopširne i neprecizne definicije su Posmatrači ljudskih prava (*Human Rights Watch – HRW*) i Kurdski projekat za ljudska prava (*Kurdish Human Rights Project – KHRP*). Ove dve organizacije za zaštitu i promociju ljudskih prava smatraju da je turski parlament izradio i usvojio preširoku definiciju ostavljajući prostor za političko manipulisanje i zloupotrebu. Kako navode: „Sa ovakvom, sveobuhvatnom, definicijom postoji opasnost da se određene osobe proglase teroristima, samo zbog sopstvenog političkog opredeljenja, koje vlastima ne odgovara“.³⁰ Dakle, preopširnost u ovom slučaju ostavlja prostor za zloupotrebu od strane vlasti, tj. za politički kriminal.

Ova tabela nam takođe ukazuje i na to da različite države potpuno drugačije definišu terorizam, a razlog leži u sopstvenom interesu tih država. Naime, nacionalni interes je na prvom mestu i prema njemu se određuju državni prioriteti kojima se rukovodi pri definisanju. Ovim se uzrokuje konfuzija oko definicije, a to se najčešće čini namerno jer države ne žele same sebe da limitiraju kad je legitimna upotreba sile u pitanju. Zato, ako želimo dostići međunarodni konsenzus pri definisanju terorizma neophodno je da države sopstvene prioritet stave po strani i da se rukovode globalnim interesima. U tom smislu, Ganor objašnjava da „ukoliko sve

²⁹ Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit., str. 41.

³⁰ **Videti:** *World Report 2012: Turkey*, Human Rights Watch (Internet: <http://www.hrw.org/world-report-2012/world-report-2012-turkey>, 21/03/2014).

prosvetljene zemlje ne reorganizuju svoje prioritete, ostave po strani sopstvene ekonomske i političke interese, nemoguće je voditi uspešan rat protiv terorizma“.³¹

Tabela 2: Akademske ili naučno-teorijske definicije terorizma

Izvor ili autor	Definicija
Rečnik engleskog jezika	<i>Nezvanično ili neovlašćeno korišćenje nasilja i zastrašivanja zarad ostvarivanja političkih ciljeva.</i> ³²
Rečnik francuskog jezika	<i>Skup akata nasilja koje neka politička organizacija vrši da bi uticala na stanovništvo i stvorilo neku vrstu klime nesigurnosti.</i> ³³
Rečnik nemačkog jezika	<i>Stavovi i ponašanja koji imaju element terora u sebi.</i> ³⁴
Rečnik italijanskog jezika	<i>Sredstvo ekstremnog i ilegalnog nasilja u političkoj borbi.</i> ³⁵
Rečnik ruskog jezika	<i>Politika zasnovana na sistematskom korišćenju terora.</i> ³⁶
Webster rečnik	<i>Sistematsko korišćenje terora kao sredstva zastrašivanja, a teror je nasilje izvršeno od grupa u nameri da se zastraši stanovništvo ili vlada radi odobrenja njihovih zahteva.</i> ³⁷
Politička enciklopedija	<i>Akcija nasilja koja se preduzima iz političkih razloga radi zastrašivanja i bezpoštednog slamanja otpora onoga prema kome je upućena.</i> ³⁸
Leksikon stranih reči i izraza	<i>Doktrina i metod borbe za određene ciljeve sistematskom upotrebom nasilja.</i> ³⁹
Leksikon kriminalistike	<i>Vid organizovane kriminalne aktivnosti, koju karakteriše preduzimanje akata nasilja, izvođenje atentata i otmica, podmetanje eksploziva i požara i preduzimanje opšteopasnih radnji.</i> ⁴⁰
Leksikon bezbednosti	<i>Metod osmišljene sistematske upotrebe nasilja radi sejanja straha među ljudima. Sprovode ga državni organi ili organizovane skupine da bi ostvarili određene političke ciljeve.</i> ⁴¹
Kriminološki leksikon	<i>Doktrina, metod i sredstvo za izazivanje straha i nesigurnosti kod građana sistematskom primenom nasilja zarad ostvarivanja političkih ciljeva.</i> ⁴²
Leksikon	<i>Oblik političke borbe koja se vodi putem individualnog terora, odnosno</i>

³¹ Ganor Boaz, *Defining Terrorism : Is one man's terrorist another man's freedom fighter?*, Herzliya: International Policy Institute for Counter-Terrorism, Israel, 2002, p. 290.

³² *Oxford dictionaries*, (Internet: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/terrorism?q=terrorism>, 22/02/2014).

³³ *Larousse French Dictionary*, (Internet: <http://www.larousse.com/en/dictionaries/french/terrorisme/77478?q=terrorisme#76566>, 22/02/2014).

³⁴ *DWDS*, (Internet: <http://www.dwds.de/?qu=Terrorismus>, 22/02/2014).

³⁵ *Babylon 10*, (Internet: <http://dictionary.babylon.com/italian/>, 22/02/2014).

³⁶ *Akademik*, (Internet: <http://dic.academic.ru/searchall.php?SWord=%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%80%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC&s=1&d=1>, 22/02/2014).

³⁷ *Webster Dictionary*, (Internet: <http://www.webster-dictionary.org/definition/terrorism>, 25/05/2014).

³⁸ *Politička enciklopedija*, Savremena administracija, Beograd, 1975, str. 1079.

³⁹ Vujaklija Milan, *Leksikon stranih reči i izraza*, Prosveta, Beograd, 1970, str. 947.

⁴⁰ Aleksić Živojin i Milovanović Zoran, *Leksikon kriminalistike*, Vrelo, Beograd, 1995, str. 301-302.

⁴¹ Dorđević Obren, *Leksikon bezbednosti*, Partizanska knjiga, Beograd, 1989, str. 482.

⁴² Bošković Milo, *Kriminološki leksikon*, Matica srpska, Novi Sad, 1999, str. 354.

međunarodnog prava	<i>nasiljem i zastrašivanjem.</i> ⁴³
Brus Hafmen ⁴⁴	<i>Namerno stvaranje i eksploatacija straha nasiljem ili pretnjom nasilja zarad ostvarenja političkih promena.</i> ⁴⁵
Aleks Šmid ⁴⁶	<i>Aneksioznošću inspirisana metoda ponavljajućeg nasilnog delovanja od strane pojedinca, grupe ili državnih aktera, zbog idiosinkratskih, kriminalnih ili političkih razloga, pri čemu, u suprotnom od atentata, direktna meta nasilja nije i glavna meta (cilj) terorističkog delovanja.</i> ⁴⁷
Antonije Sotile ⁴⁸	<i>Kriminalni akt izveden uz zastrašivanje i nasilje radi ostvarivanja određenog cilja.</i> ⁴⁹
Boez Ganor ⁵⁰	<i>Nasilna borba koja koristi ili pretili korišćenjem nasilja prema civilima, zbog postizanja političkih ciljeva, dok je gerilska borba nasilna borba koja koristi ili pretili korišćenjem nasilja prema vojnim metama, snagama bezbednosti ili političkim vođama, zbog postizanja političkih ciljeva.</i> ⁵¹
Nejtan Braon ⁵²	<i>Izvođenje nasilnog akta, uperenog protiv jedne ili više ličnosti, sa namerom od strane počinioca tog akta da zastraši jednu ili više osoba i da na taj način prouzrokuje ostvarenje jednog ili više političkih ciljeva toga počinioca.</i> ⁵³
Dejvid Rapoport ⁵⁴	<i>Upotreba nasilja zarad buđenja svesti i određenih osećanja poput sažaljenja ili gađenja.</i> ⁵⁵
Aleksandar Jona ⁵⁶	<i>Upotreba nasilja nad nasumičnim civilnim metama sa ciljem zastrašivanja i širenja straha zbog postizanja političkih ciljeva.</i> ⁵⁷
Marta Krenšo ⁵⁸	<i>Društveno i politički neprihvatljivo nasilje upereno protiv nevinih ljudi da bi se postigao psihološki efekat.</i> ⁵⁹
Volter Laker ⁶⁰	<i>Nelegitimna upotreba nasilja kojom se izaziva panika i postiže politički cilj, a metu napada predstavljaju nevini ljudi.</i> ⁶¹

⁴³ Krivokapić Boris, *Leksikon međunarodnog prava*, Institut za uporedno pravo, Beograd, 1998, str. 775.

⁴⁴ Brus Hafmen (*Bruce Hoffman*) - profesor na Džordžtaun univerzitetu (*Georgetown University*) i bivši visoki rukovodilac RAND korporacije.

⁴⁵ Hoffman Bruce, *Inside Terrorism*, Columbia University Press, New York, 2006, p. 40.

⁴⁶ Aleks Šmid (*Alex Schmid*) – međunarodno priznat holandski naučnik i visoki savetnik UN za terorističku prevenciju.

⁴⁷ Schmid Alex & Jongman Albert, *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, and Literature*, Transaction Books, Amsterdam: North Holland, 1988, p. 28.

⁴⁸ Antonije Sotile (*Antoine Sottile*) – istaknuti francuski kriminolog.

⁴⁹ Sottile Antoine, *Le terrorisme international*, Recueil des Cours, Paris, T. 65, 1938, p. 96.

⁵⁰ Ganor Boez (*Ganor Boaz*) – direktor izraelskog Instituta za antiterorizam i bivši analitičar izraelskog Ministarstva za antiterorizam.

⁵¹ Dimitrijević Ivan, *Problematika naučno-teorijskog definisanja terorizma*, Bezbednost, br. 6, Beograd, 2005, str. 974.

⁵² Nejtan Braon (*Netan Brown*) – profesor političkih nauka na Univerzitetu Džordž Vašington (*George Washington University*).

⁵³ Ibid. Str. 41.

⁵⁴ Dejvid Rapoport (*David Rapoport*) – profesor političkih nauka na Univerzitetu u Kaliforniji (*UCLA*).

⁵⁵ Rapoport C. David, *The Government is Up in the Air over Combating Terrorism*, National Journal, 1977, Los Angeles, vol. 9, p.1853.

⁵⁶ Aleksandar Jona (*Alexander Yonah*) – američki profesor i autor više naučnih radova o terorizmu.

⁵⁷ Yonah Alexander, *International Terrorism: National, Regional and Global Perspectives*, Praeger, 1976, New York, p. xiv.

⁵⁸ Marta Krenšo (*Martha Crenshaw*) – redovni profesor političkih nauka na Stanford Univerzitetu (*Stanford University*).

⁵⁹ Vajt R. Džonatan, *Terorizam*, Alexandria Press, Beograd, 2004, str. 10.

⁶⁰ Volter Laker (*Walter Laqueur*) – predsednik Međunarodnog istraživačkog saveta u Centru za strateške i međunarodne studije u SAD i autor više naučnih radova na temu terorizma i antiterorizma.

Džesika Stern ⁶²	<i>Pretnja ili akt nasilja protiv osoba koje nisu borci, a sa ciljem da se izvrši osveta, postigne zastrašivanje ili na drugi način utiče na neku publiku.</i> ⁶³
Džef Gudvin ⁶⁴	<i>Strateška upotreba nasilja ili pretnje nasiljem protiv civila ili neboraca od strane opozicione političke grupe, sa najčešćim ciljem da se utiče na omasovljenu publiku.</i> ⁶⁵
Dragan Simeunović ⁶⁶	<i>Složeni oblik organizovanog grupnog, i ređe individualnog ili institucionalnog političkog nasilja obeležen ne samo zastrašujućim brahijalno fizičkim i psihološkim, već i sofisticirano tehnološkim metodama političke borbe kojima se obično u vreme političkih i ekonomskih kriza, a retko i u uslovima ostvarene ekonomske i političke stabilnosti jednog društva, sistematski pokušavaju ostvariti "veliki ciljevi" na morbidno spektakularan način, a neprimerno datim uslovima, pre svega društvenoj situaciji i istorijskim mogućnostima onih koji ga kao političku strategiju upražnjavaju.</i> ⁶⁷
Vojin Dimitrijević ⁶⁸	<i>Akt fizičkog nasilja čiji je predmet izabran tako da izaziva jake psihičke reakcije, u prvom redu strah, kod šireg kruga ljudi, u nadi da će one pomoći da se održi ili promeni ponašanje koje je važno za postizanje političkog cilja, ako takav akt nije opravdan opštim interesima koji su određeni nezavisno od njega i ako nije izvršen po pravilima koja se uobičajeno primenjuju na društvene vidove vršenja vlasti.</i> ⁶⁹
Đorđe Ignjatović ⁷⁰	<i>Oblik borbe društvenih grupa koje nemaju moć da utiču na društvene tokove ili bar ne na način koji je pozitivnim pravom određen.</i> ⁷¹
Radoslav Gaćinović ⁷²	<i>Organizovana primena nasilja (ili pretnja nasiljem) od strane politički motivisanih izvršilaca, koji su odlučni da kroz strah, zebnju, defetizam i paniku nameću svoju volju organima vlasti i građanima.</i> ⁷³
Mladen Milošević ⁷⁴	<i>Terorizam je oblik političkog kriminaliteta koji karakteriše upotreba nasilja prema civilima u nameri zastrašivanja javnosti i donosilaca političkih odluka i njihovog prinuđavanja na određena činjenja ili uzdržavanja, a u cilju potpunog ili delimičnog ostvarivanja političkih ili drugih socijalnih ciljeva.</i> ⁷⁵

⁶¹ Laqueur Walter, *Postmodern Terrorism: New Rules for an Old Game*, Foreign Affairs, 1996, pp. 340-341, (Internet: <http://www.foreignaffairs.com/articles/52432/walter-laqueur/postmodern-terrorism-new-rules-for-an-old-game>, 27/02/2014).

⁶² Džesika Stern (*Jessica Stern*) – redovni profesor na Harvard Univerzitetu (*Harvard University*) i savetnik američke vlade za pitanja terorizma.

⁶³ Džesika Stern, *Ekstremni teroristi*, Alexandria press, Beograd, 2004, str. 28.

⁶⁴ Džef Gudvin (*Jeff Goodwin*) – redovni profesor sociologije na univerzitetu u Njujorku (*New York University*).

⁶⁵ Goodwin Jeff, *A Theory of Categorical Terrorism*, Social Forces, 2006, North Carolina, Vol. 84 (4), p. 2028.

⁶⁶ Dragan Simeunović – redovni profesor Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu.

⁶⁷ Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit., str. 80.

⁶⁸ Vojin Dimitrijević – penzionisani profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, specijalista za međunarodno pravo i odnose.

⁶⁹ Dimitrijević Vojin, *Terorizam*, Radnička štampa, Beograd, 1982, str. 37.

⁷⁰ Đorđe Ignjatović – redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

⁷¹ Ignjatović Đorđe, *Kriminologija* (osmo, izmenjeno izdanje), Službeni glasnik, Beograd, 2007, str. 283.

⁷² Radoslav Gaćinović – naučni savetnik u Institutu za političke studije u Beogradu i autor više objavljenih knjiga i naučnih radova na temu terorizma i antiterorizma.

⁷³ Gaćinović Radoslav, *Savremeni terorizam*, Grafomark, Beograd, 1998, str. 31.

⁷⁴ Mladen Milošević - docent na Uvodu u pravo, Upravnom pravu i Krivičnom pravu na Fakultetu bezbednosti Univerziteta u Beogradu.

⁷⁵ Milošević Mladen, *Teroristi: žrtve i zločinci – faktori kriminalne motivacije*, Univerzitet u Beogradu-Fakultet bezbednosti, Beograd, 2009, str.48.

Uporedo sa pojavom savremenog, međunarodnog terorizma pojavila se i neosporna potreba za što većim angažovanjem u akademskim krugovima na aktivnijem definisanju ovog fenomena, a intezivirana je nakon 11. septembra. **Tabela 2** nam jasno ukazuje na oprečne stavove koje imaju vodeći svetski stručnjaci. Prema Simeunoviću takvi stavovi i međusobno osporavanje dovode naučnike i do besmislenih tvrdnji da se terorizam ne može definisati. „Nenaučnost takvih teza je više nego očigledna budući da se ono što se ne može definisati ne može ni naučno istražiti, a terorizam spada u itekako dobro istražene fenomene“.⁷⁶ On u svojoj knjizi „Terorizam“ navodi deset glavnih faktora koji otežavaju definisanje ovog pojma, a to su: činjenica da je terorizam pretežno tajna aktivnost; kroz dva veka više puta je menjao svoje značenje; demonizacija termina terorizam; zloupotreba termina; prisustvo snažnih emocija; izrazita subjektivnost; svodenje na običan kriminalni akt; različiti naučni pristupi; angažman terorista u legitimnim borbama; pristup definisanju terorizma kao metode umesto celokupne pojave.⁷⁷

Jedna grupa teoretičara kao sredstvo razlikovanja terorizma od legitimne borbe predlaže norme međunarodnog prava, dok drugi smatraju da je ključno pitanje pri definisanju terorizma, jesu li jednaka meta civili ili ne. Aleks Šmid tvrdi da je nemoguće odrediti sveobuhvatnu definiciju jer je terorizam apstraktan pojam, Volter Laker navodi da je uopšte nemoguće definisati terorizam jer ih ima više, a Brus Hafmen ukazuje na karakteristike terorizma koje ga bitno razlikuju od drugih oblika nasilja. Dok Džesika Stern daje nepreciznu definiciju, kojom se ne identifikuje počinitelj niti njegova namera, Marta Krenšo upućuje na to da je terorizam nemoguće definisati bez potpune analize samog akta, njegovog cilja i mogućnosti ostvarenja tog cilja. Dakle, jasno je da naučnici nemaju dilemu da je terorizam bezbednosni problem globalnih razmera, a ipak jedinstvene definicije još uvek nema na vidiku. Da stvar bude još otežavajuća, različiti ljudi daju različito značenje ovom fenomenu koji se i sam promenio tokom istorije. Poznati ekspert za terorizam sa državnog Univerziteta Teksas (*Texas State University*) u Dalasu, H.H.A. Kuper (*H.H.A. Cooper*) izlaže ovaj problem na vrlo jednostavan način. On kaže: „Problem je u definiciji problema, jer u stanju smo složiti se da je terorizam problem, ali se ne možemo složiti oko toga šta je terorizam“.⁷⁸

Laker i Krenšova su dali jednostavne definicije i zbog svojih analitičkih postavki, kojima se jasno određuje terorizam, smatraju se vodećim stručnjacima. Za njih dvoje terorizam predstavlja društveno i politički neprihvatljivo nasilje usmereno protiv civila da bi se postigao psihološki

⁷⁶ Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit., str. 36.

⁷⁷ **Videti:** Ibid, str. 18-21.

⁷⁸ Cooper H.H.A, *Terrorism: The Problem of Definition Revisited*, American Behavioral Scientist, February 2001, Dallas, Vol. 44 No. 6, p. 886.

efekat (strah), a pomoću kog se dolazi do krajnjeg političkog cilja. U doslovnom smislu terorizam predstavlja sejanje straha među političkim protivnicima. Oni takođe ukazuju da nasilje za vreme revolucija ne treba mešati sa terorizmom. Prema njihovom viđenju, borci za slobodu koriste se legitimnim vojnim metodama i strategijama kada napadaju političkog neprijatelja, a te akcije postaju još legitimnije ako imaju neke šanse za pobedu. Ono što je zaista apsurdno u njihovim definicijama jeste element legitimnosti (prihvatljivog nasilja), jer onaj ko ima političku moć da definiše „legitimnost” poseduje i moć da definiše terorizam.

Prema Lakeru: „Uzaludno je pokušavati napraviti sadržajnu definiciju terorizma, zbog toga što je tema tako kontroverzna. O terorizmu se mogu napisati čitavi tomovi, ali nam oni ne mogu pomoći da ga bolje shvatimo”.⁷⁹ On tvrdi da je neophodno prihvatiti što jednostavniju definiciju sa svim njenim problemima i slabostima, zbog toga što će terorizam uvek imati različito značenje za različite ljude, jer se značenja i same definicije menjaju kroz istoriju. Za razliku od njega Simeunović je jedan od onih teoretičara koji se zalažu za opširnije definisanje terorizma, naravno, uz umeće odabira bitnog od nebitnog svojstva ove pojave. On tvrdi da su gore nepotpune definicije od preopširnih, ali ni da „...samo uočavanje, a naročito puko nabranje svojstava terorizma kao pojave ne garantuje dovoljno dobro definisanje”.⁸⁰ On pojavu šturog definisanja društvenih pojava poput terorizma objašnjava time što su društvene nauke preuzele metodologiju prirodnih nauka i sam zahtev za kratkim definisanjem.

Neophodno je napomenuti da ni u srpskoj nauci (pravnoj, politikološkoj i bezbednosnoj literaturi) još uvek ne postoji jedinstvena i opšteprihvaćena definicija terorizma. Što se domaćih teoretičara tiče, možemo reći da najopširniju, ali ne i sveobuhvatnu, definiciju daje upravo prof. dr Dragan Simeunović, koja obuhvata većinu elemenata iz Šmidove analize, ali kojom se jasno ne određuju žrtve niti počinioi terorističkog delovanja. Većina domaćih teoretičara slaže se da je terorizam doprinos (metod, taktika ili sredstvo) postizanju političkog cilja nelegitimnom upotrebom sile, dok Mladen Milošević, poput Krenšove i Lakera, ističe da su direktna meta nasilja isključivo nevini ljudi (civili).

Na jednoj od najvećih antiterorističkih međunarodnih konferencija, održanoj u Izraelu septembra 2013. godine⁸¹, po ko zna koji put, vodeći svetski teoretičari predstavili su Šmidovu komparativnu studiju sa 109 različitih akademskih definicija terorizma, koje su nastale u periodu od 1936. do 1981. godine. Naime, on je još početkom osamdesetih godina prošlog veka ponudio

⁷⁹ Laqueur Walter, *The Age of Terrorism*, Little Brown & Company, New York, 1987, p. 72.

⁸⁰ Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit., str. 76.

⁸¹ **Videti:** *109 Definitions of „Terrorism“* (internet: <http://972mag.com/109-definitions-of-terrorism/79037/>, 22/02/2014).

mešovitu definiciju do koje je došao analizom 109 definicija u kojima je identifikovao 22 ključna, zajednička elementa (**Tabela 3**) i na osnovu njih izveo tzv. „definiciju koncenzusa“, koja se sastoji iz pet delova, a to su:

1. *Terorizam je vid borbe u kojoj su žrtve nasilja nasumične ili simbolične mete, gde se*
2. *Kroz prethodno nasilje ili pretnju nasiljem, ostali članovi te grupe nalaze u stanju stalnog straha, s tim da*
3. *Viktimizaciju meta većina posmatrača ne smatra normalnim, što*
4. *Stvara javnost veću od mete terora, a sve to zbog*
5. *Aktiviranja sekundarnih meta zahteva (vlasti) ili meta pažnje (javnosti).⁸²*

Tabela 3: Zajednički elementi 109 definicija terorizma po Šmidu⁸³

Element	Procenat zastupljenosti
Nasilje, sila	83,5%
Politički cilj	65%
Strah, teror	51%
Pretnja	47,%
(Psihološki) efekti i (očekivane) reakcije	41,5%
Različitost država i meta	37,5%
Namerna, planirana, sistematska, organizovana aktivnost	32%
Metod borbe, strategija ili taktika	30,5%
Anomalije u kršenju prihvaćenih pravila bez humanitarnih ograničenja	30%
Prinuda i iznuda	28%
Publicitet	21,5%
Samovolja, bezličnost, nasumičnost i odsustvo diskriminacije	21%
Žrtve su: civili, neutralci i autsajderi (osobe koje nemaju veze sa samom stvari)	17,5%
Zastrašivanje	17%
Istaknuta nevinost žrtava	15,5%
Izvršilac: grupa, pokret ili organizacija	14%
Simbolička priroda, demonstracija drugima	13,5%
Nepredvidljivost, neočekivanost i neproračunljivost dešavanja nasilja	9%
Tajnost i prikrivenost	9%
Ponovljivost, serijski ili kampanjski karakter nasilja	7%
Kriminalni, zločinački karakter	6%
Zahtevi postavljeni trećim stranama	4%

⁸² *Équipe de Recherche sur le Terrorisme et l'Antiterrorisme au Canada: Définitions de terrorisme*, Centre international de criminologie comparée, Université de Montréal, 2004, (internet: www.erta.org, 01/03/2014).

⁸³ **Izvor:** Schmid P. Alex, *Political Terrorism*, North Holland, Amsterdam, 1983, p. 76.

Prvi zaključak koji možemo izvesti iz navedenih definicija jeste da ne postoje dobri teroristi, niti pravedan i legitiman terorizam. Definicije su politički motivisane, te se političari i institucije njima koriste kako bi etiketirali određene pojedince ili skupine i na taj način uvećale svoju političku moć. Govornici rutinski svoje protivnike nazivaju teroristima kako bi ih demonizovali kao i njihove namere, a svoje ciljeve i sredstva opravdali.

Trenutni rat protiv terorizma je pokazao da su građani spremni prihvatiti zloupotrebu sile od strane vlasti kada se ona vrši u okviru kampanje za očuvanje nacionalne bezbednosti. Oni koji u okviru te kampanje budu etiketirani kao teroristi ne uvažavaju ista, ustavom zagarantovana, prava i privilegije kao ostali građani. Često su žrtve nezakonitih hapšenja, zadržavanja, pa čak i mučenja prilikom ispitivanja, ali i ubistava. Zapanjujuće je da javnost te nehumane postupke opravdava kao prihvatljive i neophodne metode borbe protiv terorizma.

Po Hafmenu, „terorizam je reč sa izrazito negativnom konotacijom koja se inače upotrebljava za neprijatelje ili suparnike ili za one sa kojima se čovek ne slaže i koje bi, inače, želeo ignorisati“.⁸⁴ Ako osobu etiketirate kao teroristu ona automatski doživljava političku i društvenu degradaciju, a isto se događa i sa organizacijama koje su obeležene kao terorističke. U svom obraćanju naciji⁸⁵ nedugo nakon 11. septembra bivši predsednik SAD Džordž V. Buš (*George W. Bush*) je trideset i dva puta spomenuo reči teror, teroristi i terorizam, a da ni jednom nije objasnio šta pod njima misli. Zar nije u potpunosti neophodno razumeti kontekst definicije pre upotrebe samog termina, jer nas upravo to neznanje navodi na samu zloupotrebu?

Mnogo pre Buša Reganova administracija je još 1984. godine objavila rat terorizmu uz obećanje da će upravo to biti okosnica američke spoljne politike. U svom govoru, obraćajući se studentima u Bostonu, prof. dr Noam Čomski (*Noam Chomsky*), proslavljeni američki filozof i antiglobalista, opisuje rat protiv terorizma kao “rat koji se u visokim krugovima doživljava kao borba protiv kuge, tumora koga šire barbari, opaki protivnici same civilizacije”.⁸⁶ Kao plod Reganove administracije Čomski navodi kreaciju i mentorstvo najveće međunarodne terorističke mreže Al Kaida, kao i stupanje u rat sa Nikaragvom, zbog koga je upravo Amerika jedina zemlja ikad osuđena za međunarodni terorizam pred Međunarodnim sudom pravde.

⁸⁴ Hafmen Brus, *Unutrašnji terorizam*, Narodna Knjiga, Beograd, 2000, str. 26.

⁸⁵ **Videti:** *Odabrani govori predsednika Džordža V. Buša: 2001-2008* (Internet: http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/documents/Selected_Speeches_George_W_Bush.pdf, 20/01/2014).

⁸⁶ Govor Noama Čomskog, održan u Bostonu na Masečusec tehnološkom institutu (*Massachussets Institute of Technology*) 18. oktobar 2001. godine (internet: <http://www.bosanskialim.com/rubrike/tekstovi/000033R017.html>, 12/08/2013).

Danas, u dvadeset i prvom veku evidentno je da su samo režimi trećeg sveta, a nikad moćnog zapada proglašeni terorističkim, i jasno je da ako se Amerika koristi nasiljem protiv neprijatelja tada je to samo rat ili krajnje neophodna intervencija, a ako se „neprijatelj” koristi nasiljem onda je to terorizam. Većina antiglobalista na čelu sa Čomskim okrivljuje upravo Zapad i pre svega SAD zbog podržavanja terorističkih organizacija u mnogim regionima. Zapravo, terorističke organizacije u mnogim zemljama su tretirane kao oslobodilačke i javno podržavane, dok su režimi tih zemalja proglašavani nedemokratskim i tvorcima terora. Na taj način, a uz masovni publicitet koji kreira i distribuira iskrivljeno i nerealno mišljenje javnog mnjenja u svetu, oduzima se ustavno pravo vlastima da se u sopstvenim zemljama legitimno obračunaju sa teroristima. Primera ovog dvostrukog standarda je mnoštvo u zadnjih par decenija, čega smo i mi bili žrtve, kada je teroristička organizacija tzv. „Oslobodilačka vojska Kosova - (OVK)” u svetu predstavljena kao oslobodilačka, a Srbija zbog legalne borbe protiv terorizma u svojoj južnoj pokrajini bila sankcionisana i bombardovana od strane NATO. Američka administracija je takođe odbila da pripadnike ekstremističkih pokreta na Kavkazu (Čečeniji) označi terorističkim, dok su ih mediji po nalogu nemačke i američke obaveštajne službe, podržavali najoštrije kritikući Ruse za prekomerno korišćenje sile. Potpuno isto se dešavalo i u srpskom slučaju 1998-1999. godine, kada je pomoćnik državnog sekretara SAD Robert Gelberd (*Robert Gelberd*) izjavio da SAD ne smatraju OVK terorističkom već „pobunjeničkom grupom”, objasnivši da po njegovom tumačenju američkog pravnog sistema srpske bezbednosne snage na Kosovu čine teroristička dela za razliku od OVK.⁸⁷ On je još 1998. godine predložio Beloj kući (*White House*) da bombarduje tadašnju SR Jugoslaviju, ali je ideju odbio glavni savetnik za nacionalnu bezbednost Sendi Berdžer (*Sandy Berger*), da bi godinu dana kasnije to i učinio. U skladu sa ovakvim zvaničnim tumačenjima, mnogi svetski mediji nisu koristili termin „teroristi” za pripadnike OVK i čečenske ekstremiste već su ih označavali drugim legitimnijim nazivima. Ovakva terminološka manipulacija i pokušaj zamene teza (da su Srbi teroristi a ne OVK) u medijima predstavlja orkestrirano davanje legitimiteta terorističkim organizacijama pred međunarodnom zajednicom.

Da su dvostruki aršini prisutni u svakom segmentu dokazuje i činjenica da su SAD podržavale mnoge vladare u Latinskoj Americi koji su putem političke represije terorizovali sopstveni narod, gušili opoziciju i održavali se na vlasti. Mnoge terorističke organizacije koje su Amerikanci ohrabрили i podržali, nakon izvesnog vremena, odredili su upravo SAD kao svoju primarnu metu i neprijatelja broj jedan.

⁸⁷ **Opširnije o tome u:** Dimitrijević B. Bojan, *Istorijski aspekti terorizma u Srbiji*, Istorija 20. veka, 2008, Beograd, vol. 26, br. 1, str. 139.

Na osnovu navedenog možemo zaključiti da terorizam u savremenom društvu najčešće predstavlja sveučestaliji oblik nasilnog suprostavljanja vlasti. Ova vrsta delovanja političke opozicije nije usmerena samo protiv nedemokratske totalitarne vladavine, već je moguć vid subverzionog delovanja protiv svake, pa čak i one najlegitimnije vlasti. Zapravo terorizam predstavlja jedan od najbrutalnijih načina za ostvarenje političkih ciljeva koji vrlo često nisu realni.

Pri određivanju definicije terorizma veoma je bitno shvatiti šta ta reč znači samim teroristima i kako oni sebe doživljavaju. Opštepoznato je da za sebe nikad neće reći da su teroristi. Međutim, to nije bio slučaj u nedavnoj istoriji. Lider Ruskih socijalističkih revolucionara,⁸⁸ Boris Viktorovič Savinkov (*Борис Вікторович Савинков*), je pred Prvi svetski rat objavio autobiografiju pod naslovom „Memoari teroriste“. Dakle, on tada nije imao problem da sebe i svoju borbu javno okarakterise kao terorističko delovanje, što je danas nezamislivo. Takođe, aktivistkinja Narodne volje, Vera Ivanova Zasulič (*Вера Івановна Засулич*), je 1878. godine revolverom ranila gradonačelnika Sankt Peterburga Fjodora Fedoroviča Trepova (*Федор Федорович Трепов*) u njegovoj kancelarij, nakon čega je mirno sačekala organe vlasti. Na pitanje, zašto nije pobjegla sa lica mesta, odgovorila je: „Ja sam terorista a ne ubica“.⁸⁹

Za današnje teroriste obično je društvo, režim ili socio-ekonomski sistem teroristički, dok sebe vide kao legitimne borce za slobodu, promene i pravdu. Tim povodom svojim organizacijama daju imena kojima se namerno izbegavaju elementi terorizma i opravdavaju sredstva, a evociraju dojmovi:

- **Samoodbranbenih pokreta** (npr. Afrički pokret otpora, Jevrejska odbrambena organizacija, Organizacija za odbranu slobodnih ljudi i druge);
- **Legitimnih vojnih struktura** (npr. Peti bataljon oslobodilačke vojske, Oslobodilačka vojska Kosova, Nacionalna vojna organizacija, Popularna oslobodilačka armija i druge);
- **Slobodarskih i oslobodilačkih organizacija** (npr. Nacionalni oslobodilački front, Popularni front za oslobođenje Palestine i drugi);

⁸⁸ Socijalistička revolucionarna partija Rusije – osnovana 1901. godine kao partija agrarnih socijalista. Predstavljali su glavnu alternativu Ruskoj socijaldemokratskoj radničkoj partiji tokom poslednjih godina vladavine cara Nikolaja Romanova, a odigrali su ključnu ulogu tokom Ruske revolucije. Prepoznatljivi su bili po terorističkom delovanju, pre svega političkim atentatima, kao osnovnom metodu političke borbe.

⁸⁹ Vera je bila ogorčena time što je gradonačelnik naredio da se izvrši protivzakonito šibanje političkog zatvorenika Alekseja Bogoljubova (*Alexei Bogolybov*), jer nije iz poštovanja skinuo svoj šešir po drugi put kada je gradonačelnik ponovo prošao pored njega, tokom redovne posete pritvorskim jedinicama.

Više o tome u: Sageman Marc, *Leaderless Jihad*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2008, p. 34.

- **Pravednih osvetničkih grupa** (npr. Komandosi pravde za armenski genocid, Palestinska osvetnička organizacija i druge).
- **Neutralnosti i nevinosti** (npr. Obasjavajući put, Al Kaida (baza), Prva linija i druge).

Ovo viđenje najbolje je u svojoj knjizi „Nevidljive armije“ opisao preminuli duhovni lider libanske terorističke organizacije Hezbolah, Šeik Muhamed Husein Fadlalah (*Muhammad Hussein Fadl-Allāh*): „Mi sebe ne vidimo kao teroriste zato što ne verujemo u terorizam. Mi sebe doživljavamo kao mudžahedine koji se bore u svetom ratu za sopstveni narod“.⁹⁰ S obzirom na to da ni jedna osoba, organizovana grupa ni institucija ne želi prihvatiti negativne posledice tog pojma, terorizam je uvek delo nekog drugog. Teroristi najčešće nazive svojih organizacija i samih aktivnosti smišljeno militarizuju kroz vojnu terminologiju, a to uglavnom čine iz dva razloga. Prvi, da ukoliko budu lišeni slobode imaju tretman ratnih zarobljenika strogo definisan međunarodnim ratnim pravom, i drugi, da im se, takođe nakon lišavanja slobode, ne sudi kao teroristima. Takođe, tu su i tzv. političko-instrumentalni razlozi, tj. ciljevi, kao na primer: davanjem pariteta poistovećuje se militarizovana teroristička organizacija sa regularnom državnom vojnom formacijom; samim militarizovanjem naziva terorističke organizacije njoj se daju elementi državnosti itd.⁹¹

Glavni definicioni element većine i naučnih i administrativnih definicija, koji takođe zauzima mesto broj jedan na Šmidovoj skali, jeste nasilje. Terorizam je i te kako okarakterisan nasiljem usmerenim ka nevinima, što izaziva strah u širokim razmerama. Čak je i Marks razmišljajući o terorizmu napisao: „U većini slučajeva terorizam je skup bezkorisnih svireposti, koje čine ljudi koji su i sami zaplašeni, pokušavajući da prekinu nesigurnost“.⁹²

Evidentno je da je pojam nejasan i neodređen i ujedno usko vezan za fenomen nasilja, ali je neophodno razjasniti da su to dva različita pojma iako se upotrebljavaju istoznačno. Svaki oblik terorizma sadrži elemente nasilja, ali svako nasilje ne predstavlja terorizam. Na primer, nasiljem se možemo koristiti u samoodbrani ili protiv legitimnih meta, tj. neprijatelja tokom rata itd. Čak i napad na vojsku i vojne objekte može se okarakterisati kao teroristički akt, kao što su napadi na američke vojne baze, ali samo u slučaju da na prostoru na kom je izveden napad ne postoji državno ili vojno neprijateljstvo.

⁹⁰ Jamieson Alison, *Terrorism*, Thomson Learning, Wayland, 1995, p. 33.

⁹¹ Uzmimo za primer terorističku organizaciju, tzv. „OVK“, koja je sebe osmišljeno nazvala vojskom i na taj način sebi dala paritet sa legitimnom JNA. Pored toga, u očima međunarodne javnosti izgledalo je da se dve vojske sukobljavaju, pri čemu je jedna „oslobodilačka“, što znači da pored imaginarnih elemenata državnosti ona se bori ili štiti interese naroda.

⁹² Marks – Engels, „Pismo“, juli 1870 – decembar 1874, tom 40, Prosveta, Beograd, 1979. str. 47.

Često se pojam terorizma zamenjuje sa pojmom terora ili obrnuto, pa je neophodno dati teorijsko razgraničenje između ove dve pojave, ali i drugih pojavno srodnih oblika političkog nasilja, kao što je gerila. Neretko se teror i terorizam poistovećuju u stručnoj literaturi, kao npr. u definicijama *Leksikona bezbednosti* i *Webster rečnika* (**Tabela 2**), što predstavlja nemarnost autora i ni u kom slučaju ne sme biti tolerisano sa aspekta savremene teorije o terorizmu. Oba fenomena predstavljaju oblike nasilja primenjene od strane malih grupa, mada u savremenoj praksi postoje i drugačiji primeri, kao što su Al Kaida i Islamska država. Nasilje se u obe pojave definiše kao terorisanje⁹³, a i u samoj osnovi je obe reči, što kod neupućenih u fenomenologiju političkog nasilja dovodi do zbunjenosti. Latinska reč „*terrere*“, koja je u osnovi ova dva pojma, znači uzrokovati nečije drhtanje. Opštije rečeno, nekog terorisati znači prouzrokovati intenzivan strah i uslove za njegovo širenje.

Drugi razlozi za poistovećivanje terora i terorizma jesu zasigurno njihove sličnosti, tj. zajedničke karakteristike, a to su: strah kao finalni proizvod i jedan od osnovnih definicionih elemenata, zatim nasilje kao osnovna karakteristika delovanja i ostvarivanje političkih ciljeva kao osnovni razlog postojanja i delovanja ovih organizovanih grupa. Svrha obe pojave jeste podčinjavanje ljudi, tj. nametanje sopstvene volje upotrebom sile i konstantnim zastrašivanjem. Osnovna razlika leži u njihovom legitimitetu, jer terorisanje od strane vlasti (teror), bar za nju i određene grupacije u društvu, je legalno, dok je terorizam u svakom obliku uvek nezakonit.

U *Vojnoj enciklopediji*, u izdanju iz 1975. godine, teror se definiše kao „akcija (vladavina) nasilja čiji je cilj zastrašivanje, odnosno uništavanje protivnika”.⁹⁴ Pojam terora vezuje se za grupu na vlasti koja putem strahovladanja (nasiljem države i njenih institucija nad sopstvenim građanima) nastoji da zadrži vlast, dok se pojam terorizma vezuje za grupe koje imaju za cilj smenu vlasti, bilo da je ona demokratska ili ne. U oba slučaja direktna meta i žrtve su najčešće nedužna lica, preko kojih se putem straha poruka prenosi glavnoj meti. Dakle, teror je sredstvo nedemokratske vlasti kojim se izaziva popustljivost ili poslušnost kod stanovništva zarad iznuđivanja posebnih političkih odluka koje u demokratskim okolnostima građani te države ne bi prihvatili. Terorom kao činom nepravedne i nedopustive agresije služio se veliki broj vladara kroz istoriju kako bi došli na vlast ili se na njoj zadržali. Danas je ova vrsta političke represije moguća u zemljama gde se režimi održavaju uz pomoć tajne policije, a politička moć je obično u

⁹³ „Terorisanje je sistematsko, proizvoljno i ciljno činjenje nasilja nad uslovno istim objektom koje nije obavezno uzrokovano razlogom njegove krivice, već je čisto izraz nečijeg slobodnog izbora, nečije velike situacione nadmoći i nečije volje za nasiljem.“ **Videti:** Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit., str. 22-27.

⁹⁴ *Vojna enciklopedija*, tom IX, JNA - Redakcija vojne enciklopedije, Beograd, 1975, str. 775.

rukama jednog čoveka.⁹⁵ Josif Visarionovič Staljin (*Иосиф Виссарионович Сталин*) je vladao Sovjetskim Savezom od 1924. do 1952. godine koristeći se terorom, a Sadam Husein (*Saddam Hussein*) Irakom od 1979. do 2003. godine. Južna Amerika je imala najviše vladara koji su nasiljem dolazili na vlast i na isti način se održavali na njoj.

U nedemokratskim režimima vlast veoma često teroriše i sopstvenu opoziciju, a naročito ako primeti njeno jačanje. Na taj način sprečava uzdizanje opozicije ili neke političke figure koja naglo stiže političku popularnost i u datim okolnostima za režim bi mogla predstavljati ozbiljan problem. Naravno, i oni koji sprovode teror kao i sami teroristi, uvek to čine zarad društvenog dobra i ne vide sebe u zlodelu.

Profesor Vojin Dimitrijević naglašava da je neophodno razlikovati dve osnovne vrste terora, a to su: teror kao način vladavine i genocidni teror koji ima za cilj potpunu likvidaciju neke etničke, nacionalne ili verske grupe. On ističe: „Za razliku od genocidnog terora, teror kao način vladavine je racionalniji, jer uništenje i nije pravi cilj vladanja ljudima, jer ako akter sve uništi onda nema nad kim da vlada. Krug žrtava je uži od ukupnog stanovništva, dok se pod širu metu može podvesti manipulacija i zastrašivanje”.⁹⁶

Jasno je da teror uvek predstavlja oruđe vladajuće manjine koja smatra da joj je ugrožen neki interes i koja u tom svom vlastitom strahu za očuvanje tog interesa, najčešće same vlasti, nastoji izazvati još veći strah kod neprijatelja, koji može biti stvaran ili samo zamišljen (imaginaran). Granica između one mere nasilja i zastrašivanja koja se smatra uobičajenom i onih načina vladavine (političkih sistema ili režima) koji se smatraju terorističkim nije jasno podvučena, a o toj granici ne postoji ni opšta teorijska saglasnost. Jedan od glavnih razloga zbog kojih je teško definisati terorizam je to što se njegovo značenje menja sa društvenim i istorijskim kontekstom. Naime, značenje terorizma kroz istoriju varira uporedo sa društvenim prilikama.

Možemo zaključiti da je terorizam, bez obzira na njegove odlike, ciljeve i sredstva, rezultat različitih ekonomskih, društvenih i pre svega političkih faktora. Takođe, jasno je da se može i treba što pre definisati. Pod tim smatramo donošenje međunarodno prihvatljive definicije od strane UN, kako bi se napravila međunarodna antiteroristička strategija i precizno odredili okviri delovanja i obaveze zemalja članica.

Terorizam je odavno prerastao u globalni bezbednosni problem šta znači da su za ovu pojavu sve granice obesmišljene. Teroristi se regrutuju, finansiraju i izvode akcije po celom svetu, što ga i

⁹⁵ Totalitarizam je termin kojim se od druge polovine 20. veka opisuju politički režimi u kojima država poseduje potpunu kontrolu nad društvom, odnosno nastoji nadzirati i upravljati svim aspektima javnog i privatnog života.

⁹⁶ Dimitrijević Vojin, *Strahovlada*, Rad, 1985, Beograd, str. 138.

čini međunarodnim. Zato je, nakon postizanja konsenzusa oko definisanja terorizma, neophodno kreirati međunarodnu antiterorističku mrežu i globalnu strategiju za njegovo suzbijanje.

Većina analiziranih definicija ukazuje na to da teroristički akt okarakterisan nasiljem može biti delo pojedinca i organizovane grupe, da su meta i građani i vlast i da je izazivanje straha i iznuđivanje najčešće političkih ali i drugih socijalnih promena glavni cilj. Uvažavajući navedene definicije i koristeći se njihovim analiziranim elementima i osnovnim faktorima dolazimo do sopstvene definicije kojom ćemo se rukovoditi u daljem istraživanju, a glasi: **terorizam je osmišljena (planirana, organizovana, sistematizovana i koordinisana) upotreba ili pretnja upotrebom nasilja od strane pojedinca ili grupe, najčešće nad civilnim metama, zarad izazivanja i širenja opšteg straha sa namerom prouzrokovanja popustljivost kod vlasti, a čime se ostvaruje krajnji sociološki cilj (politički, ideološki, rasni, verski, etnički, ili drugi).**

2. Istorija terorizma

Terorizam ne treba ni u kom slučaju ograničiti na trenutni procvat islamskog ekstremizma. Iako je do dvadeset i prvog veka za mnoge predstavljao nešto strano i nepoznato, ta društvena pojava datira još od davnina, čak antičkih vremena. Poput ratovanja, terorisanje je staro koliko i ljudski rod, ali nasuprot ratu, terorizmu do dvadeset i prvog veka nije posvećena tolika naučna pažnja. „Neki autori terorizam smatraju surogatom za rat ili zamenom za rat sredstvima političkog nasilja”.⁹⁷ U svojoj knjizi „Izazov terorizma” prof. dr Katarina Tomaševski je pogodnost terorizma objasnila u tome što ne izaziva snažnu reakciju međunarodne zajednice kao što to čini rat (sve do 11. septembra), a njime se i te kako ostvaruje cilj, pri čemu se akt i posledice pripisuju samo neposrednim izvršiocima.⁹⁸

Neophodno je razgraničiti između rata i terorizma, iako ga mnogi smatraju vojnom strategijom. Fenomen rata, mnoge nauke nastoje objasniti i približiti našem savkodnevnom razmišljanju, a zasigurno najbolje odgovore daju psihologija i filozofija, zajedno sa istorijom. Jedna od prvih zabeleženih definicija u istoriji jeste Ciceronova⁹⁹, a glasi: „Rat je spor, svađa sa upotrebom nasilja”.¹⁰⁰ Ovo je vrlo jednostavna definicija, a njen nedostatak je u tome što rat opisuje kao čin, a ne stanje između zaraćenih strana. Naime, rat obuhvata oružani čin/ove, ali i stanja između država ili većih skupina ljudi, koji su to stanje proglasili javno i to zbog svesnosti da određene situacije nisu u stanju rešiti nikako drugačije nego silom. Mnoštvo je definicija rata, a jednu od najpreciznijih ali i ne preširokih dao je britanski filozof dr. Aleksandar Mosli (*Alexander Moseley*). On kaže: „Rat je stanje organizovanog kolektivnog sukoba koje karakteriše neodređeno trajanje”.¹⁰¹ Razlikovanje od raznih pobuna, uličnog nasilja i borbi, ovu definiciju čini dovoljno deskriptivnom, a vremensko neograničavanje upućuje na to da rat ne predstavlja seriju borbi i sukoba, već da može postojati i bez njih.

Zajednička karakteristika i rata i terorizma jeste nemoralnost, koja ih čini najuznemirujućim fenomenima u ljudskom društvu, mada je terorizam moralno i politički uvek ne prihvatljiv, dok rat može biti opravdan pod određenim okolnostima. Čak i ako je slučaj da je teroristički akt motivisan određenim prihvatljivim ili opravdanim uzrocima, on uvek uključuje spremnost na terorisanje nedužnog stanovništva te se stoga ne može tolerisati. Istorijski posmatrano terorizam

⁹⁷ Stajić Ljubomir, *Osnovi sistema bezbednosti*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 2008, str. 267.

⁹⁸ **Videti:** Tomaševski Katarina, *Izazov terorizma*, Mladost, Beograd, 1983, str. 22.

⁹⁹ Markus Tullius Ciceron (*Marcus Tullius Cicero*) se smatra najvećim rimskim govornikom, koji je umro 43. pre nove ere, a bio je filozof, političar, pravnik itd.

¹⁰⁰ Neste V. Berit, *Cicero and St. Augustine's Just War Theory: Classical Influences on a Christian Idea*, Scholar Commons-University of South Florida, Tampa, 2006, p. 4.

¹⁰¹ Moseley Alexander, *A Philosophy of War*, Algora Publishing, New York, 2002, p. 3.

je oružje slabijih i podređenih (nevladajuće klase), baš kao što je rat obično sredstvo jačih i dominantnijih (vladajuće elite). U svom radu „O nemoralnosti terorizma i rata” Predrag Čičovački nabraja i analizira veliki broj uočljivih razlika između ova dva oblike borbe i tvrdi da bez obzira na njih ista monstruoza sila orkestrira i terorizam i rat. Prema njemu: „Prva i glavna apsurdnost terorizma i rata, koja lako vodi do zlodela, jeste da su i terorizam i rat najgori neprijatelji humaniteta, utoliko što oba čine ljudski život jeftinim i pokazuju otvoreni prezir prema njegovoj vrednosti”.¹⁰²

U **Tabeli 4** uporedili smo, između gerile, terorizma i konvencionalnog rata, trinaest osnovnih elemenata koji čine svaku vojnu akciju ili intervenciju, ali i samu formaciju. Na osnovu rezultata komparativne analize potvrdili smo saznanje,¹⁰³ da je gerila način ratovanja i da predstavlja vojnu strategiju, a što se za terorizam ne može reći, naravno, ako izuzmemo tzv. Islamsku državu. Naime, ta trenutno najveća i najmoćnija teroristička organizacija po svojoj strukturi, načinu i prostoru koncentrisanog delovanja odstupa od primera klasičnih terorističkih organizacija preuzimajući institucionalno-militaristički oblik organizovanja i dejstvovanja. Podaci u tabeli nam jasno ukazuju na razlike između analizirane tri vrste oružanih sukoba, ali i na mnoštvo sličnosti između gerile i konvencionalnog načina ratovanja. Uočljive su i zajedničke karakteristike terorizma i gerile o kojima ćemo govoriti u narednom poglavlju, a koje dovode do čestog poistovećivanja ova dva pojma.

Nasuprot terorizmu, gerila i ratovi se uklapaju u okvire legalnosti, a donekle i moralnosti, jer razne međunarodne institucije i zakonske norme regulišu gotovo svaki aspekt ove dve pojave. Za teroriste ne postoje nikakve norme niti moralni kodeksi. Naravno, nisu svi ratovi legitimni kao ni opravdani. Većina njih se vodi u direktnom sukobu sa međunarodnim normama i rezolucijama Ujedinjenih nacija, ali se od onih koji ih planiraju i vode najstrožije zahteva da poštuju razlike između vojnih i civilnih meta, kao i da poštuju razne međunarodne konvencije kojima se određuje ophođenje prema neprijateljskim vojnicima i ratnim zarobljenicima. Sredstva borbe, tj. vrste naoružanja su takođe jasno definisana i moraju se poštovati tokom ratovanja, što nije slučaj kod terorista koji uopšte ne obraćaju pažnju na ljudske živote. Iako sva tri analizirana oblika oružane borbe po svojoj prirodi, svesno, planirano i organizovano uzrokuju smrt i razaranja, današnji teroristi su jedini koji to u potpunosti opravdavaju i uopšte ne pokazuju otpor prema ubijanju drugih ljudskih bića, a što je najzapanjujuće i nedužnih civila, koji su njihova najčešća meta. Ne samo što ne cene tuđe nego ne pokazuju poštovanje ni za sopstvene živote, koje sve češće žrtvuju u samoubilačkim napadima. Za razliku od regularnih vojnika, koji

¹⁰² Čičovački Predrag, *O nemoralnosti terorizma i rata*, Filozofija i društvo, 2003, Beograd, br. 22- 23, str. 125.

¹⁰³ Više informacija o sličnostima i razlikama između gerile i terorizma u poglavlju „Odlike savremenog globalnog terorizma.”

pre svega vrednuju sopstveni život, ali i život svojih sunarodnika za čij interes se i bore, gerilci su motivisani i požrtvovani poput terorista.

Tabela 4: Karakteristike konvencionalnog rata, gerile i terorizma kao različitih načina oružane borbe

	Konvencionalni rat	Gerila	Terorizam
Veličina borbene jedinice	Velika (armije, korpusi, divizije i sl.)	Srednja (platon, čete i bataljoni)	Mala (obično manje od 10 osoba)
Naoružanje	Puni asortiman vojnog naoružanja (od pešadijskog i oklopno-artiljerijskog do vazdušnog, pomorskog i dr.)	Uglavnom lako naoružanje pešadijskog tipa, ali u nekim slučajevima i artiljerija	Lako naoružanje (pištolji, puške i ručne bombe), ali i specijalizovano (auto bombe i razni eksplozivi na daljinsku kontrolu)
Taktika	Vojne operacije u kojima obično učestvuju više različitih jedinica	Diverzije	Diverzije
Meta napada	Vojni ciljevi i infrastruktura	Pre svega vojska i policija, ali i državna administracija na čelu sa političkim protivnicima	Državni simboli, politički protivnici i javnost u celini
Namena napada	Fizička destrukcija	Uglavnom fizička destrukcija	Psihološka prinuda
Kontrola teritorije	DA	DA	NE
Uniformisanost	DA	DA	NE
Poštovanje ratnih zona	DA	Delovanje ograničeno na teritoriju zemlje	NE, operacije se izvode širom sveta
Međunarodna legitimnost	DA, ukoliko se poštuje međunarodno humanitarno (ratno) pravo	DA, ukoliko se poštuje međunarodno humanitarno (ratno) pravo	NE
Domaća legitimnost	DA	NE	NE
Podrška stanovništva	DA	DA	NE
Lična motivisanost	NE, najčešće zakonska ili profesionalna (plaćena) dužnost	DA, idejno-politička	DA, najčešće ideološka i verska
Požrtvovanost	NE, ili minimalna	DA, maksimalna	Da, maksimalna (spremnost da se žrtvuje i sopstveni život zarad postizanja cilja)

U slučaju terorizma taj motivacioni i požrtvovani faktor kod njegovih pristalica, kao i nesumnjivi otpor prema ubijanju drugih, najčešće nedužnih, ljudskih bića, prevazilazi se putem ekstremnog i zaslepljujućeg fanatizma. Analizirajući militantne islamske fanatike Čičovački objašnjava: „Njihov „sveti rat” nije uperen direktno protiv drugih ljudi i zasigurno ne protiv nevinih ljudskih bića, već isključivo protiv Sotone i njegovih nevernika. Žrtvovanje sopstvenog života u takvom

„svetom ratu” je konačan dokaz istinske vere, dokaz koji otvara vrata večnoga raja”.¹⁰⁴ Kod regularnih vojnika uvek postoji određeni otpor prema ubijanju. Ova činjenica je evidentna kroz istoriju, a najviše je opisana u Drugom svetskom ratu kada su vojnici na svim zaraćenim stranama odbijali da pucaju direktno u neprijateljske vojnike. Dejv Grosmen¹⁰⁵ je u svojoj knjizi *O ubijanju: psihološka cena učenja da se ubija u ratu i društvu* zabeležio: „U Drugom svetskom ratu, sedamdeset i pet do osamdeset procenata naoružanih vojnika nije pucalo iz svog oružja na vidljivog neprijatelja, čak ni da bi sačuvalo svoje sopstvene živote ili živote svojih prijatelja. U svim prethodnim ratovima postotak onih koji nisu pucali bio je sličan”.¹⁰⁶

2.1. Nastanak terorizma i njegove preteče

Terorizam, kao društveni fenomen, postoji od kada civilizacija pamti početke društvenopolitičkih uređenja, a pitanje njegovog formalnog nastanka samo je stvar njegovog istorijskog beleženja kao i interpretacije sukoba i nasilja u društvu, za koje se ovaj pojam veže. Ni samo beleženje društvenih pojava nije precizan istorijski orijentir jer od pojavljivanja nekog fenomena u društvu do njegovog imenovanja i beleženja prolazilo je dosta vremena, a tek put od zapažanja neke pojave do njenog naučnog određenja i samog definisanja može biti dugačak. Kao što smo ranije objasnili, u svetu još uvek nije postignut konsenzus oko definicije terorizma, što dovodi i do različitih interpretacija njegove istorije. U osnovi reči terorizam leži latinski izraz **teror** (*terror, terroris* – užas, veliki strah),¹⁰⁷ kojim su čak i rimski mislioci u svojim delima opisivali ekstremno nasilje. Upravo zato, mnogi teoretičari tvrde da je terorizam od samog početka pa do danas imao značenje nečeg divljeg i neljudskog, ali to nije tačno jer se značenje reči menjalo kroz istoriju.

Iako je bio prisutan za vreme Američke revolucije,¹⁰⁸ većina istoričara i analitičara početak terorizma vezuje za Francusku revoluciju¹⁰⁹ kada je kao termin korišćen da opiše ili okarakteriše

¹⁰⁴ Ibid. str. 126. **Opširnije o tome u:** Scruton Roger, *The West and the Rest: Civilization and the Terrorist Threat*, Intercollegiate Studies Institute, Wilmington, 2002, pp. 122-123.

¹⁰⁵ Dejv Grosmen (*Dave Grossman*) – poznati američki vojni psiholog i analitičar, dugogodišnji predavač na najčuvenijoj američkoj vojnoj akademiji Vest point (*West Point*) i sam ratni veteran.

¹⁰⁶ Grossman Dave, *On Killing: The Psychological Cost of Learning to Kill in War and Society*, Little, Brown and Company, Boston, 1995, p. 250.

¹⁰⁷ Glare P.G.W., *Oxford Latin Dictionary*, Oxford at the Clarendon Press, Oxford, 1980, p. 1929.

¹⁰⁸ Američka revolucija je bila jedan od najvećih oslobodilačkih ratova a trajala je sedam godina (1776-1783.). Rat se vodio između Velike Britanije (Engleske) i njihovih 13 kolonija u Severnoj Americi koje su 1776. godine donele Deklaraciju o nezavisnosti, a kojom se prekidaju sve spone sa Engleskom i formira nova samostalna država. Tokom same revolucije teroristička strategija se primenjivala protiv Britanaca kao i njihovih simpatizera u redovima kolonista.

novu francusku vladu koja je likvidirala domaće bogataše (buržuje), njihove familije i simpatizere. Aktivisti jakubinske vlasti¹¹⁰ su sa ponosom sebe nazivali teroristima jer su težili uspostavljanju „vladavine terora” kao sistema nužnih mera za razvoj i održanje revolucije. Svrha tadašnjeg terorizma bila je predstavljena kao nužna potreba i jedino moguće efikasno sredstvo za borbu protiv izdajnika (kontrarevolucionara), podriivača i svih drugih koje je novi režim smatrao narodnim neprijateljima. Vođa revolucije Maksimilijan Francis Robespjer (*Maximilien François Robespierre*) tumačio je terorisanje kao neophodan metod revolucije sa pozitivnim efektom na demokratski put. Prema njemu: „Teror nije ništa drugo nego pravda, brza, stroga i kruta, stoga je on emanacija vrline; on nije toliko specijalni princip koliko je konsekvencija opšteg principa demokratije primenjenog radi najurgentnijih potreba naše zemlje”.¹¹¹ Naime, on i njegovi sledbenici su zarad odbrane i održanja revolucije uveli najokrutnije krvave mere kojima su protivnicima, pa čak i osumnjičenima, uterivali ogroman strah. To su postizali giljotinom i nemilosrdnim proganjanjem svih onih koji nisu prihvatili ideje revolucije ili su, pak, sumnjali u njih. Nakon političkog pada ekstremnih revolucionara nova vlast je koristila termin terorizam da obeleži period njihovog represivnog režima i od tad pa do danas terorizam je zadržao negativnu konotaciju. Neophodno je napomenuti da je tzv. Revolucionarni sud za prvih deset dana svog rada izrekao 1.380 smrtnih presuda, a računa se da je u periodu terora, koji je bio srazmerno kratkotrajan (skoro dve godine), ubijeno oko 40.000, a uhapšeno 300.000 ljudi. Zakonom od 10. jula 1794. godine¹¹² Robespjeru i njegovoj revolucionarnoj vlasti data su enormno velika ovlašćenja kojima je sve protivnike lišavao slobode i procesuirao. Što se tiče procesa tadašnjeg Revolucionarnog suda, tokom postupka optuženi nisu imali pravo na advokata branioca, svedoci odbrane, tako reći, nisu ni postojali, a jedina propisana kazna bila je smrtna (giljotina). Iako se tvrdilo da je teror upotrebljavan samo nad simpatizerima prethodnog režima i društvenom elitom (buržujima i sveštenstvom) koja se protivila revoluciji, on je pred sobom kosio obične građane i seljake. Od kažnjenih plemića bilo je samo 8,5%, a od sveštenika svega 6,5%.¹¹³

¹⁰⁹ Francuska revolucija je bila važan deo istorije ne samo Francuske nego i cele Evrope, a trajala je od 1789. do 1799. godine. Tokom tog perioda, republika je zamenila apsolutističku monarhiju, a Rimokatolička crkva je bila primorana da izvrši radikalnu reorganizaciju.

¹¹⁰ Istomišljenici (revolucionari) su prvo počeli da se okupljaju u klubove, preteče budućih političkih stranaka, a najpoznatiji i najveći je bio Jakubinski klub koji je okupljao republikance, a čij lider je bio Maksimilijan Robespjer, te je tako i nastao naziv „Jakubinska vlast ili diktatura.”

¹¹¹ Robespierre Maximilien, *Justification of the Use of Terror* (Internet: <http://www.fordham.edu/HALSAll/MOD/robespierre-terror.asp>, 12/03/2014).

¹¹² **Više o tome u:** *The Terror Peaks: December 1793 to July 1794* (Internet: <http://www.fsmitha.com/h3/h33-fr4.htm>, 10/05/2014).

¹¹³ **Videti:** Dimitrijević Vojin, *Strahovlada*, Rad, 1985, Beograd, op. cit., str. 117.

Dakle, terorizam je nastao kao proizvod ekstremne levice Francuske revolucije, a dugo se verovalo da je Edmund Berk (*Edmund Burke*)¹¹⁴ bio prvi čovek koji je upotrebio taj izraz kako bi označio nosioce revolucije. Naime, Simeunović tvrdi da ono što danas nazivamo terorizmom zapravo postoji tek od 19. veka, a došao je do saznanja da je Graha Babefa (*Francois Noel Babeuf* „*Gracchus*”) prva ličnost koja je upotrebila tu reč tek u 20. veku u svom listu „*La Tribune du peuple*”, 1974. godine. On ukazuje da uprkos što je reč **teror** iz latinskog ušla u francuski jezik u 14. veku, a u engleski u 16, da se termin terorizam prvi put javlja u periodu oko Francuske buržoaske revolucije krajem 18. veka, ali ne da bi označio ono što se danas podrazumeva pod ovim pojmom, već nasilje revolucionarne vlasti, dakle političkog terora.¹¹⁵

Naravno, oprečni su stavovi teoretičara terorizma i kad je njegova istorija u pitanju, tačnije kada se određuju njegovi začetci i prvobitni oblici (preteče). Profesor Frajdlander ističe: „Individualne terorističke akcije motivisane ličnim i političkim strastima (gde su ubistva i nasilje bili metodi za stvarne radikalne promene) bile su opštepoznate još od antičkog doba”.¹¹⁶ On i Luis Rene Beres¹¹⁷ smatraju da je terorizam pojava starija od antičkih civilizacija Grčke i Rima i navode primer ubistva Julija Cezara (*Julius Cesar*) od strane Markusa Junija Bruta (*Marcus Iunius Brutus*) 44. godine pre nove ere u Rimu.¹¹⁸

Terorisanje je zasigurno praistorijska taktika, jer je njegovo prisustvo evidentno kroz istoriju mnogo pre samog određenja termina „terorizam“. O ovome svedoči čitav niz specifičnih artefakata koji se nalaze oko šezdeset kilometara južno od iračkog grada Mosula. Naime, kralj i osvajač asirski Ašurnasirpal II¹¹⁹ sprovodio je svoju vlast kroz terorisanje osvojenih teritorija, a u svakoj od njih bi podizao kamene spomenike sa uklesanom okrutnom porukom poput ove kraj Mosula:

Podigao sam stub uz gradsku kapiju i prekrrio ga kožom odranih zvaničnika koji su se pobunili. Neke od njih sam zazidao u stub, a neke nabio na kolac... Neke zarobljenike sam spalio na lomači, a neke zadržao žive. Nekima sam odsekao

¹¹⁴ Edmund Berk – britanski državnik, politički teoretičar i filozof, koji je objavio najznačajnija kritička dela o Francuskoj revoluciji.

¹¹⁵ **Videti:** Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit., str. 93.

¹¹⁶ Friendlander A. Robert, *The Origins of International Terrorism: Interdisciplinary Perspectives*, The John Jay Press, New York, 1977, op. cit., p. 32.

¹¹⁷ Luis Rene Beres (*Louis Rene Beres*) – profesor političkih nauka na Purdu Univerzitetu (*Purdue University*) u saveznoj američkoj državi Indijani.

¹¹⁸ **Videti:** Ibid., p. 31 i Beres Rene Louis, *Terrorism and Global Security: The Nuclear Threat*, Westview Press, Bolder, 1979, p. 8.

¹¹⁹ Ašurnasirpal II (*Ashurnasirpal II*) je nasledio kraljevstvo od oca Tukulti-Ninurta II 884. p. n. e. i vladao je do 860. p. n. e. Osvojio je Mezopotamiju i teritoriju današnjeg Libana, čime je znatno uvećao Asiriju. Bio je poznat po svojoj brutalnosti i okrutnim obračunima sa pobunjenicima. Koristio je porobljene zarobljenike da mu izgrade novu asirijsku prestonicu Kalhu (*Nimrud*) u Mezopotamiji, kao i mnogobrojne palate.

noseve, uši i prste, a mnogima sam iskopao oči. Napravio sam jedan stub od živih, a drugi od odsečenih glava.¹²⁰

Dok Laker duboko zadire u istoriju objašnjavajući da je terorizam opisan čak u Starom zavetu Biblije i da se njegovi koreni mogu naći još u antičkim vremenima¹²¹, Simeunović tvrdi da je to uzaludno. Prema njemu: „Terorizam je savremeni fenomen. Naporno traganje i preturanje po istorijskim primerima političkog nasilja kako bi se iznašao terorizam u predmodernim vremenima nije do sada dalo velike naučne rezultate, pogotovo ne u smislu potvrde da je terorizam fenomen koji postoji od kad postoji i politika”.¹²²

Sa druge strane mnoštvo istraživača terorizma, pa i prof. dr Radoslav Gaćinović¹²³, tvrdi da iako kao termin nije postojao do 20. veka, terorizam kao pojava, tj. elementi koji ga karakterišu prisutni su od kada i nasilje u društvu. Većina teoretičara zastupa stav da je terorizam začet u prvom veku u Judeji, gde su Jevreji (**Ziloti i Sikari**)¹²⁴ masovno koristili kratke bodeže (*sica*) za napade na rimske vojnike i druge protivnike. „Prvim terorističkim aktom može se smatrati, verovatno politički motivisano ubistvo vladara Hiparha, tiranina Atine, 514. godine pre nove ere, od strane Harmodija i Aristogeitona, koji od tada važe za prve republikanske martirere”.¹²⁵ Prvobitnim teroristima smatraju se i **Asasini**¹²⁶ i **Tagi**.¹²⁷ Atentatori su verska sekta (preciznije: ogranak muslimanske šiitske sekte **Ismailita**) čiji je idejni tvorac i propovedač bio veroučitelj Hasan Sabah (*Hassan ibn al Sabbah*). Sekta je bila veoma organizovana i aktivna od 1090. do 1279. godine, a bila je specifična po tome što su njene pristalice bile notorni konzumenti hašiša. Opijeni narkotikom u vidu verskog rituala orkestrirali bi masakre u džamiji petkom za vreme molitve, a žrtve bi hladnim oružjem prinostili Alahu i na taj način demonstrirali silu i moć. Asasini su prouzrokovali strah i paniku u čitavoj islamskoj imperiji, a ceo svet je bio zgrožen

¹²⁰ Roux George, *Ancient Iraq*, Penguin Books, Baltimore, 1996. p. 132.

¹²¹ **Videti:** Laquer Walter, *Terrorism: A Brief History* (Internet: <http://www.laqueur.net/index2.php?r=2&id=71>, 12/04/2014).

¹²² Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit., str. 97.

¹²³ U svojoj knjizi „Terorizam“ Gaćinović navodi sledeće: „Prva teroristička grupa je osnovana u Arabiji pre više od 900 godina (1056-1124) na čijem je čelu bio Hasan Ibn Sabah, šiitski propovednik iz svetog grada Goma. Prva organizacija koja bi se, prema savremenim kriterijumima mogla okarakterisati terorističkom, bila je jevrejska sekta čiji su pripadnici nazivani Zilotima.“ Nasuprot tome, prof. dr Dragan Simeunović u svojoj knjizi „Terorizam“ objašnjava da je prva prava teroristička organizacija „Narodna volja“ koja je nastala u 20. veku u Rusiji i preuzela odgovornost za ubistvo Aleksandra II Nikolajeviča Romanova. **Uporediti:** Gaćinović Radoslav, *Terorizam*, Draslar, Beograd, 2005, op. cit., str. 20. **I** Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit., str. 116.

¹²⁴ „U svom modernom svetovnom značenju termin Zilot se upotrebljava za označavanje nekoga ko se beskompromisno i sa požrtvovanjem bori za radikalne promene”, **Videti:** Ibid. str. 98.

¹²⁵ Vejnović Duško i Šikman Mile, *Defendologija*, drugo izdanje, Visoka škola unutrašnjih poslova Republike Srpske, Banjaluka, 2007, str. 212.

¹²⁶ „Francuski kao i engleski etimološki pravopisi navode da je reč *assassin*, koja u oba jezika znači atentator, pomagač u ubistvu iz zasede, mučki ubica”, **Videti:** Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit., str. 103.

¹²⁷ „Reč tag (*thug*) na hindu jeziku znači opasan varalica, spreman i da ubije”, **Videti:** Ibid. str. 103.

njihovim nasiljem i strahovladom. Tagi su takođe verska sekta koja je u Indiji bila aktivna više od 600 godina¹²⁸, a pretpostavlja se da je za to vreme izvršila više od pola miliona egzekucija, u proseku 20.000 godišnje.¹²⁹ Ova monstruoza hinduistička sekta je predstavljala kombinaciju siledžija (drumskih razbojnika) i verskih fanatika koji su pljačkali i masakrirali putnike i trgovce. Svojim surovim postupcima i masakrima koje su sprovodili u čast boginje Kali, poput Asasina, izazivali su užas i zgroženost u svetu.

Ako su ovo zaista bile preteče današnjeg terorizma onda možemo zaključiti da je u starom veku češće bio motivisan verskim i etničkim razlozima nego političkim. Međutim, Simeunović tvrdi da je to velika zabluda i da je nedopustivo ove primere označavati kao istinski terorizam dok su oni samo njegovi pojavni koreni, odnosno, deo predistorije. Po njemu: „Ziloti su bili jevrejski borci za slobodu koji su delovali masovno, a iako su vršili izuzetno brutalne prepade na javnim mestima i na taj način inspirisali druge i pridobijali simpatizere nisu predstavljali ništa drugo sem šireg narodnog ustanka; Tagi su bili opasni i surovi drumski razbojnici, koji su svirepo ubijali opljačkane, ali bez ikakvih političkih ciljeva i ambicija. Njihovo nasilje nikad nije bilo usmereno ka onima na vlasti niti sa težnjom publicitetu, a ubistva su pravdali kao prinos žrtava svojoj boginji, i prema tome njihovo nasilje se može okarakterisati samo kao versko i kriminalno, a nikako političko; Asasini, koji su najbliži današnjem pojmu terorizma, nisu bili teroristi, iako je njihovo nasilje bilo usmereno ka vlastima, jer su i sami bili deo vladajućeg aparata”.¹³⁰

Slika 1: Sikari¹³¹

Slika 2: Ziloti¹³²

¹²⁸ Intervencije Velike Britanije i masovna hapšenja sektaša doveli su do kraja Taga krajem 19. veka.

¹²⁹ **Više o tome u:** Gus Martin, *Understanding Terrorism: Challenges, Perspectives, and Issues*, Thousand Oaks, Sage, 2010.

¹³⁰ **Videti:** Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit., str. 97-109.

¹³¹ **Preuzeto iz:** MWC News, *The New Sicarii* (Internet: <http://mwcnews.net/focus/analysis/11652-the-new-sicarii.html>, 28/08/2014).

U svakom slučaju, kroz istoriju su evidentna razna politička ubistva i nasilničko svrgavanje sa vlasti, kao i održavanje na njoj, i mnoge druge pojave koje karakterišu današnji terorizam, a koji je doživeo potpunu transformaciju kroz vekove.

Slika3: Hasan Sabah¹³³

Slika 4: Boginja Kali¹³⁴

2.2. Terorizam u 19. i 20. veku

Iako karakteriše sve epohe ljudskog društva, terorizam kao termin, tačnije ono što se danas pod njim podrazumeva, u masovnijem upotrebu ušao je tek krajem 19. veka. Dok je u početku služio kao oznaka za nasilje revolucionara koji su se borili za vlast, a zatim se njime održavali na njoj, terorizam je tokom 19. veka bio usko vezan za nasilničko delovanje anarhističnih i nihilističnih grupa, ali i nekih radničkih kao i ultranacionalističkih političkih organizacija i pokreta. U zapadnoj Evropi, Rusiji i Severnoj Americi pristalice anarhizma su u većinskom slučaju nastojale da atentatima uklone za njih nepodobne državne čelnike. Širom evropskih prestonica sprovedeni su nasilni protesti i demonstracije, postavljane su bombe i spaljivane fabrike. Industrijska revolucija, koja je sa sobom donela ogromne društveno-ekonomske promene i nove tzv. „univerzalističke” ideologije, poput komunizma/marksizma, u velikoj meri je doprinela širenju nasilja u tom periodu.

¹³² Preuzeto iz: Ibidem.

¹³³ Preuzeto iz: Dunyadinleri, *Batiniliki* (Internet: <http://www.dunyadinleri.com/batinilik.html>, 29/08/2014).

¹³⁴ Preuzeto iz: Delo (Internet: <http://www.delo.si/clanek/40215>, 29/08/2014).

Terorizam, kao pratilac celokupne istorije i produžena ruka politike, nosio je ruski revolucionarni pokret više od pola 19. veka (1825-1881). U to vreme u carskoj Rusiji dolazi do formiranja terorističkih organizacija „Zemlja i volja” i „Narodna volja”, čij je primarni cilj bio transformisanje ruskog društva i načina vladanja putem ekstremnog nasilja. Snažan pečat u vreme revolucije ostavili su Sergej Genadijevič Nečajev (*Серге́й Генна́диевич Неча́ев*) i Mihail Aleksandrovič Bakunjin (*Михаил Александрович Бакунин*) koji su otvoreno propagirali terorizam kao najefikasnije sredstvo za ostvarivanje ciljeva anarhista. Oni su, a kasnije i Vladimir Iljič Lenjin (*Влади́мир Ильи́ч Улья́нов Ле́нин*) sa svojim sledbenicima, usvojili teoriju revolucionarnog terora, kojom se utvrđuje da je za uspešnost revolucionarnog pokreta neophodno temeljno čišćenje društva i potpuno uništenje kontrarevolucionara. U proklamaciji „Mlada Rusija” iz 1862. godine ukazuje se da izlaz iz tadašnjeg lažnog i besmislenog poretka vodi u krvavu i neumoljivu revoluciju, a njom će se sve radikalno izmeniti i likvidirati pristalice tadašnjeg poretka.¹³⁵ Ruski revolucionari su u maju 1881. godine ubili ruskog cara Aleksandra II, čemu je prethodilo šest neuspešnih atentata, a posle čega je Narodna volja rasformirana. Taj period revolucionarnog terorizma u Rusiji okončan je akcijama političke partije „Esera”¹³⁶ i akcijama individualnog nasilja nakon Oktobarske revolucije.¹³⁷ Ono što je karakteristično za pripadnike Narodne volje jeste da su nastojali po svaku cenu izbeći nevine žrtve, čak su odustajali od izvođenja akcija ukoliko je postojala mogućnost da civili budu kolateralne žrtve, što im je donelo popularnost u narodu. Mete ove organizacije bili su isključivo državni zvaničnici koji su simbolizovali režim, što nije slučaj sa većinom drugih savremenih terorističkih grupa.

Nije samo Rusija bila terorizovana od strane anarhista u to vreme. Širom Evrope počinjeni su mnogobrojni atentati, kao na primer: italijanski anarhista Sante Đeronimo Cezario (*Sante Geronimo Caserio*) je 1894. godine izvršio atentat na predsednika Francuske, Marija Francois Sadi Karnota (*Marie François Sadi Carnot*); 1897. godine na smrt je izbodena i Elizabeta Bavarska (*Empress Elisabeth of Austria*); iste godine španski anarhisti su likvidirali sopstvenog premijera Antonija Kanovas del Kastilju (*Antonio Cánovas del Castillo*); 1900. godine likvidiran je i italijanski kralj Umberto I (*Umberto Ranieri Carlo Emanuele Giovanni Maria Ferdinando*

¹³⁵ **Videti:** Dajić Putnik, *Teror u ruskom revolucionarnom pokretu*, Međunarodni radnički pokret, 1973, Beograd, br. 3, str. 70.

¹³⁶ Esera je ruska Socijalistička revolucionarna partija koja je predstavljala glavnu alternativu Socijaldemokratskoj radničkoj partiji tokom posljednjih godina vladavine cara Nikolaja Romanova. Osnovana je 1901. godine kao partija agrarnih socijalista i oslanjala se na seljaštvo kao revolucionarnu snagu. Eseri, članovi i sledbenici partije, služili su se terorizmom kao opravdanim metodom političke borbe. Nakon Februarske revolucije bili su najsnažnija i najveća socijalistička partija u Rusiji, a od februara do oktobra 1917. godine njeni funkcioneri držali su najuticajnije političke pozicije u zemlji.

¹³⁷ Oktobarska revolucija je naziv koji se koristi za drugu fazu Ruske revolucije, nakon koje je u Rusiji 1917. godine ustanovljena prva socijalistička država. Revoluciju su vodili boljševici na čelu sa Lenjinom, te je njome srušena ruska Privremena vlada, ustanovljena nakon Februarske revolucije kojom je ukinuto Rusko Carstvo.

Eugenio di Savoia); 1914. u Sarajevu je ubijen austrougarski prestolonaslednik... „Terorizam je u to vreme postao glavna preokupacija političara, policijskih čelnika, novinara i pisaca, od Dostojevskog (*Фёдор Михайлович Достоевский*) do Henrija Džejmsa (*Henry James*)”.¹³⁸

U SAD su Sredinom 19. veka, tačnije 1866. godine, veterani vojske Konfederacije ili takozvani „Južnjaci” oformili terorističku grupu pod nazivom Kju-kluks-klan (Ku Klux Klan), sa ciljem daljnjeg ugnjetavanja američkih crnaca. Pristalice ove organizacije su terorističkim metodama širile strah među bivšim robovima i na taj način ih odgovarali od kandidature za neke od državnih i lokalnih političkih funkcija, ali i od samog izlaska na glasanje. Osnovno delovanje sledbenika bilo je zagovaranje superiornosti bele rase, antisemitizma, rasizma, antikomunizma, a kasnije i homofobije.

Anarhistički terorizam se u SAD, krajem 19. i početkom 20. veka, javio kao radnički odgovor kapitalističkom represivnom državnom režimu. Naime, policija je širom Amerike, a najviše na istočnoj obali, primenjivala brutalnu silu prilikom gušenja štrajkova i uopšte izražavanja radničkog nezadovoljstva. Pošto su pobune bile najčešće gušene u krvi a inicijatori i organizatori najstrožije kažnjavani to je motivisalo američke anarhiste, na čelu sa Johanom Jozefom Mostom (*Johann Joseph Most*), da organizuju još radikalnije nasilničke proteste, tokom kojih su najčešće koristili dinamit. Vrhunac je bio masakr u Čikagu na Hejmarket skveru (*Haymarket Square in Chicago*) 4. maja 1886. godine, kada je tokom jednog od protesta aktivirana bomba. Tog dana organizovan je prilično miran protest u znak borbe za osmočasovno radno vreme, a policija je poslata da ga uguši i sankcioniše organizatore, kada je u masi eksplodirala bomba. Nakon eksplozije policajci su otvorili vatru na okupljene, a naoružani radnici su odgovorili i tako nastaje masakr. Poginulo je sedam policajaca i četvero civila, a veliki broj je ranjen. Usledelo je hapšenje vođa anarhističkog pokreta u Čikagu, od kojih su petorica osuđena na smrt, a trojica na doživotni zatvor. Pošto je naknadnom istragom utvrđeno da ni jedan od uhapšenih i osuđenih anarhista nije aktivirao bombu, oni su za svoje sledbenike koji su nastavili da deluju u 20. veku postali heroji i mučenici. Već 1901. godine, mladi anarhista poljskog porekla Lion Čolgoš,¹³⁹ izveo je atentat na američkog predsednika Vilijama Mekinlija (*William McKinley*).

¹³⁸ Laqueur Walter, *Postmodern Terrorism: New Rules for an Old Game*, Foreign Affairs, 1996, op. cit pp. 340-341, (Internet: <http://www.foreignaffairs.com/articles/52432/walter-laqueur/postmodern-terrorism-new-rules-for-an-old-game>, 27/02/2014).

¹³⁹ Lion Čolgoš (*Leon Czolgosz*) – imao je samo dvadeset i osam godina kada je 6. septembra 1901. godine izvršio atentat na 25. američkog predsednika. Tokom suđenja izjasnio se kao anarhista inspirisan revolucionarnim liderima Emom Goldmen (*Emma Goldman*) i Aleksandrom Berkmenom (*Alexander Berkman*). Ubrzanim postupkom je osuđen na smrtnu kaznu i pogubljen 29. oktobra iste godine.

U 20. veku terorizam je prošao kroz velike promene i modernizaciju da bi drugom polovinom tog veka doživeo najveći uspon. Razvijao se na osnovama otuđenosti i nezadovoljstva pojedinaca i grupa, etničkim tenzijama, nacionalnim sukobima, ali i zloupotrebi vlasti u pojedinim zemljama. Upotreba nove tehnologije podstakla je teroriste da deluju nasilnije i obezbedila im lakši i precizniji način odabira meta kao i izvođenja napada. Većina terorističkih organizacija koje su formirane tokom prve polovine 20. veka, bile su motivisane težnjom ka slobodi od kolonijalnog ropstva, tzv. „borbom za nacionalno oslobođenje”. Zahvalnost za sopstvenu nezavisnot terorizmu duguju zemlje poput Izraela, Kipra, Alžira i Kenije. Savremeni Izrael, nastao je na temeljima terorizma kojim se i danas služi protiv državnih neprijatelja, zbog čega ga anticionisti smatraju jednim od predvodnika državnog terorizma.¹⁴⁰ Takođe, početkom tog veka formirana je najpoznatija etnoseparatistička teroristička organizacija „Irska republikanska armija” (*Irish Republican Army – IRA*).

Tokom oba svetska rata korišćen je teror u najekstremnijim oblicima kako bi se kreirao i širio strah među stanovništvom. To je, a naročito tokom Drugog svetskog rata, dovelo do drastičnog kršenja ratnog prava, stradanja miliona nedužnih civila i ogromnih razaranja nesrazmerno ostvarenju vojnog cilja. Fašizam, a naročito nemački nacionalsocijalizam koji se temeljio na čistom i otvorenom teroru, bili su pogubni za čovečanstvo. Međutim, neviđene razmere politički teror dobija proleterskom revolucijom u Rusiji, nad kojom je vođstvo od Lenjina nasledio Josif Visarionovič Staljin (*Иосиф Виссарионович Сталин*). On je shvatio pogodnosti i mogućnosti političkog terora za ostvarenje ciljeva, kao i nemilosrdnog obračuna sa protivnicima, preko ideje zaoštavanja klasne borbe koja stvara atmosferu ugroženosti i koja opravdava teror, te je kreirao i širio dugogodišnji strah u sopstvenom narodu, a pored neprijatelja redovno je likvidirao i istomišljenike i saborce za koje je smatrao da bi se mogli uzdići i predstavljati političku konkurenciju jednog dana.

Terorizam je u drugoj polovini prošlog veka doživeo naglu ekspanziju, kada je primena nasilja u političke svrhe i podizanje društvene svesti postala popularna strategija. U kasnim decenijama 20. veka došlo je do modernizacije terorističkih dela koja su dobila potpuno nove dimenzije. Akti su postajali sve bezobzirniji i brutalniji, a došlo je i do proširenja van granica nacionalnih

¹⁴⁰ Palestinci su već pre Drugog svetskog rata pokrenuli pobune protiv britanske kolonijalne vlasi, a predvodile su ih jevrejske terorističke organizacije Stern Gang i Irgun. Za vreme rata pobune su utihnule ali njegovim krajem došlo je do masovnih bombaških napada. 1946. godine miniran je hotel Kralj David gde je bio smešten centralni štab Velike Britanije. Zbog brutalnosti akcija vest o delovanju i organizovanosti ovih grupa koje su se borile za samostalnost brzo se proširila svetom što je izazvalo sažaljenje i podršku moćnih saveznika. Već 1948. godine okončana je britanska vladavina nad Palestinom i proglašeno osnivanje samostalne i nezavisne države Izrael. Uspeh terorističkog delovanja ovih grupa poslužio je kao podsticaj mnogim drugima širom sveta.

država, kada je terorizam postao bitan izraz političke volje i međunarodni problem, da bi sa 21. vekom postao globalna bezbednosna pretnja savremenom društvu.

Nakon Drugog svetskog rata značenje pojma terorizma nastavilo se menjati, jer od tada postaje bitan faktor subverzivne delatnosti u mnogim novoformiranim državama, kao zamena za borbu protiv demokratskih režima. U to vreme pojavljivale su se nacionalističke organizacije koje su se protivile dominaciji Evrope u svetu, a zbog svog nasilničkog delovanja obeležene su kao terorističke. Od sredine 1960-tih pa sve do ranih 1980-tih godina terorističko obeležje su dobijale i mnoge levičarske grupacije, a u to vreme u SAD pojavili su se razni nasilnički pokreti koji su propagirali mržnju te su i oni dobili teroristički epitet.

Nacionalni konzorcijum za proučavanje terorizma i odgovora na terorizam (*The National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism – START*) Univerziteta u Merilendu (*University of Maryland*) lansirao je putem interneta javnu bazu podataka o globalnom terorizmu (*Global Terrorism Database - GTD*).¹⁴¹ GTD sadrži informacije o svim terorističkim incidentima od 1970. do 2012. godine i redovno se dopunjava novim. Za svaki incident informacije su dostupne o datumu i lokaciji, vrsti incidenta i oružja korišćenog, zatim o detaljnom broju žrtava i šteti pričinjenoj, a ukoliko je poznato, i o izvršiocu ili terorističkoj grupi koja je odgovorna.

Od 1970. godine do početka novog milenijuma u GTD zabeleženo je 71.604 teroristička delovanja u svetu. Od toga je većina bombaških i oružanih napada, a najmanje kidnapovanja i uzimanja talaca. Najčešće mete i najveće žrtve bili su nedužni civili u poslovnim i ugostiteljskim objektima. Samo u Alžiru je tokom terorističkih akcija u poslednjoj deceniji 20. veka ubijeno više od 75.000 ljudi.¹⁴²

¹⁴¹ Baza podataka o globalnom terorizmu (*Global Terrorism Database*) dostupna je svim zainteresovanim putem internet adrese: <http://www.start.umd.edu/gtd/>.

Osnovne karakteristike ove baze podataka su:

- Sadrži detaljne informacije o preko 113.000 terorističkih napada;
- Predstavlja najsveobuhvatniju javnu bazu podataka o terorističkom delovanju u svetu;
- Sadrži precizne informacije o više od 52.000 bombaških napada, 14.400 ubistava i 5.600 otmica od 1970. godine;
- Pod stručnim je nadzorom savetodavnog panela od dvanaest priznatih eksperata za istraživanje terorizma;
- Podaci o terorističkim incidentima širom sveta od 1998. do 2012. godine prikupljeni su iz preko 4.000.000 novinskih članaka i preko 25.000 različitih medijskih izvora.

¹⁴² **Videti:** Hafmen Brus, *Unutrašnji terorizam*, Narodna Knjiga, Beograd, 2000, op. cit., str. 31.

Grafikon 1: Hronološki grafikon terorističkih incidenata u svetu u periodu 1970-2000.¹⁴³

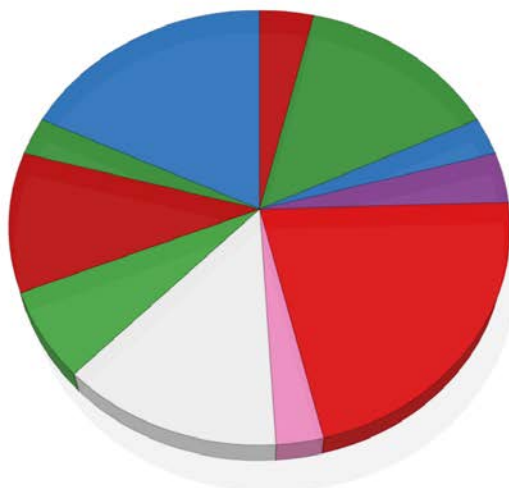
Na **Grafikonu 1** možemo videti da je u prvoj polovini 1990-tih godina bilo najviše terorističkih incidenata, u proseku 5.000 godišnje. **Grafikon 2** nam jasno pkazuje da su teroristi bili najaktivniji u Južnoj americi i zapadnoj Evropi, a najmanje terorističkih akcija bilo je u centralnoj Aziji i Australiji. Fascinantno je da je u severnoj Americi (SAD i Kanadi) bilo samo 2.600 terorističkih incidenata u periodu od 30 godina. „Do 11. septembra 2001, na tlu SAD, ukupno je bilo ubijeno 100 osoba u terorističkim napadima”.¹⁴⁴ Visoki savetnik mnogih američkih političara i institucija po pitanju terorizma i bezbednosti, Brajan Majkl Dženkins (*Brian Michael Jenkins*), u svom istraživanju zaključio je da se do 1985. godine u samo 10% zemalja u svetu dogodilo 60% terorističkih napada.¹⁴⁵ Profesori Fakulteta političkih nauka državnog univerziteta u Pensilvaniji (*Department of Political Science Pennsylvania State University*) dr Kvan Laj (*Quan Li*) i dr Dru Šaub (*Drew Schaub*) istraživali su terorističke incidente u 112 zemalja u period od 23 godine (1975-1997) i došli su do zaključka da je većina incidenata bila na Bliskom Istoku. Evropa je druga po broju incidenata u tom period, dok su SAD imale mnogo manje terorističkog delovanja.¹⁴⁶

¹⁴³ **Izvor:** National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START), *Global Terrorism Database*, 2012 (Internet: <http://www.start.umd.edu/gtd>, 23/04/2014).

¹⁴⁴ Stohl Michael, *The Mystery of the New Global Terrorism: Old Myths, New Realities*, in: Kegley W. Charls, jr (ed): *The New Global Terrorism: Characteristics, Causes, Control*, New Jersey, Paerson Education, Inc, 2003, p. 84.

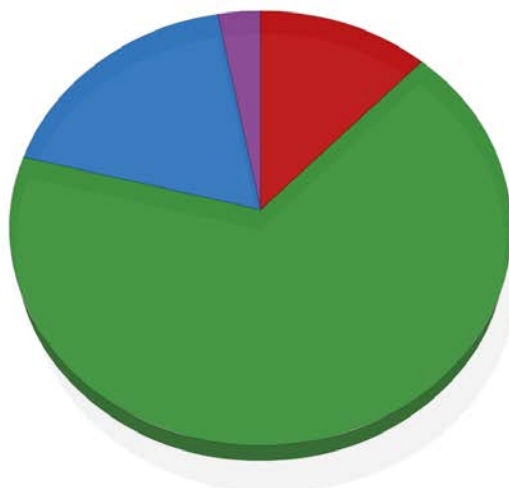
¹⁴⁵ **Više o tome u:** Jenkins M. Brian, *Terrorism Prone Countries and Conditions*. In: Merari Ariel (Ed.), *On Terrorism and Combating Terrorism*, University Publications of America, 1985, Frederick, pp. 25-40.

¹⁴⁶ **Videti:** Li Quan & Schaub Drew, *Economic Globalization and Transnational Terrorist Incidents: A Pooled Time Series Analysis*, Journal of Conflict Resolution, Saga Publications, 2004, 48(2), p. 239.

Grafikon 2: Kružni grafikon terorističkih incidenata po regionima u periodu 1970-2000.¹⁴⁷

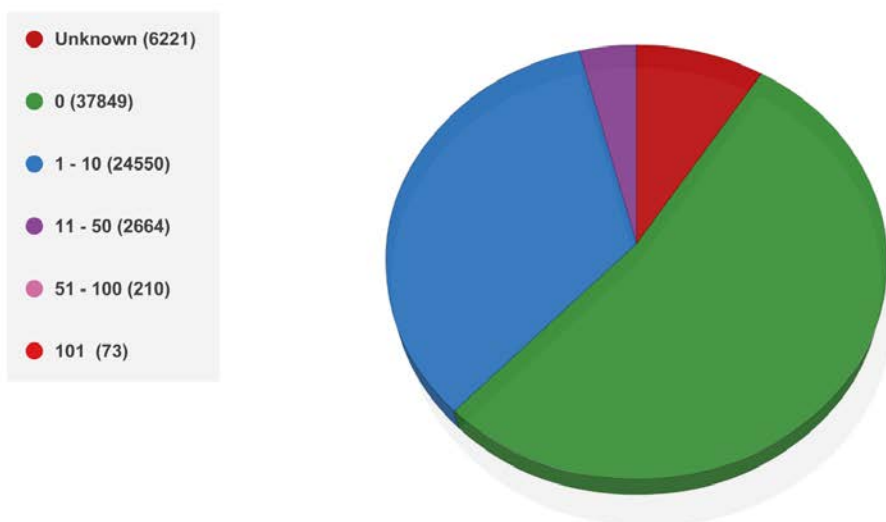
Grafikoni 3 i 4 nam daju grafički prikaz broja žrtava terorističkih incidenata u zadnje tri decenije 20. veka. Najveći broj globalnih terorističkih aktivnosti završio se bez žrtava, a najviše je slučajeva sa manjim brojem žrtava (do 10 osoba), i kad su u pitanju povređeni (17.5%) i ubijeni (34.3%). U slučajevima gde je bilo više od 100 osoba povređenih ili ubijenih procenat je daleko manji od 1%.

Grafikon 3: Kružni grafikon povređenih žrtava tokom terorističkih incidenata u periodu 1970-2000.¹⁴⁸

¹⁴⁷ **Izvor:** National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START), *Global Terrorism Database*, 2012 (Internet: <http://www.start.umd.edu/gtd>, 23/04/2014), op. cit.

¹⁴⁸ **Izvor:** Ibid.

Grafikon 4: Kružni grafikon poginulih žrtava tokom terorističkih incidenata u periodu 1970-2000.¹⁴⁹

Terorističke akcije su zauzimale naslovne strane svih svetskih novina u 1970-im, da bi vrhunac medijskog publiciteta doživele sredinom 1980-ih. Samo u periodu od 1975. do 1984. godine prosečan broj izveštavanja o terorističkim napadima je porastao sa deset slučajeva nedeljno na skoro deset svakodneвно.¹⁵⁰ To je period koji karakteriše nova forma „velikog” terorizma čiji su nosioci na Bliskom istoku bombaši samoubice, i Tamiški tigrovi u Šri Lanci. Takođe, tokom poslednjih decenija 20. veka porastao je broj terorističkih organizacija koje su pored nacionalističkih bile osnivane i na etničkim i ideološkim osnovama. Ove organizacije su obuhvatale širok spektar ideja i ciljeva; od „Palestinske oslobodilačke organizacije (*Palestine Liberation Organization – PLO*)”, preko Irske IRA, „Baskijske domovine i slobode (*Euskadi Ta Askatasuna - ETA*)”, pa sve do nemačkih „Frakcija crvene armije (Read Army Fraction - *RAF*)”, i italijanskih „Crvenih brigada”. Prema podacima Francuskog instituta za tehnologiju terorizam je 1968. godine učestvovao sa 18% u ukupnom političkom nasilju u svetu, a 1973. godine čak sa 46%. Prema njihovoj evidenciji u periodu od 1977. do 1979. godine, u Evropi je izvedeno 225 terorističkih napada (91% uspešno), a samo u period od 10 godine (1970-1980) izvršeno je 5525 terorističkih akcija širom sveta.¹⁵¹

¹⁴⁹ Izvor: Ibid.

¹⁵⁰ Videti: *Major Incidents of Terrorism: 1970-1984*, Risk International, Alexandria, 1985.

¹⁵¹ Videti: Milošević Milan, *Terorizam kao krivičnopravna kategorija*, Bezbednost, 1988, Beograd, br. 4, str. 337-347.

U **Tabeli 5** opisali smo najznačajnije terorističke incidente u drugoj polovini 20. veka. Incidenata je na žalost bilo mnogo više, ali nam prostor ne dozvoljava da sve nabrojimo i analiziramo. Samo razmatranje svakog od njih predstavljalo bi rad za sebe, a iz ovih primera vidimo da metodi terorističkog delovanja nisu jednostavni. Tokom druge polovine 20. veka prisutni su bombaši, teroriste samoubice, atentatori, kidnaperi, otmičari i drugi širom sveta.

Tabela 5: Najznačajnija teroristička delovanja u 20. veku nakon Drugog svetskog rata¹⁵²

Lokacija i godina	Incident
Rumunija, 1947	Trojica rumunskih terorista ubila su člana posade tokom leta nacionalne avio kompanije, što se smatra prvom fatalnom otmicom aviona.
Filipini, 1949	13 ljudi izgubilo je život kada je aktivirana tempirana bomba u avionu.
SAD, 1955	Bomba u putničkom avionu usmrtila 44 osobe.
SAD, 1962	Bomba u putničkom avionu usmrtila 45 osoba.
Grčka, 1967	Bomba u putničkom avionu usmrtila 67 osoba.
Gvatemala, 1968	Ubijen američki ambasador Džon Gordon Mejn (<i>John Gordon Mein</i>).
Italija, 1969	U centru Milana aktivirana bomba usmrtila 17 i ranila 88 osoba.
Švajcarska, 1970	Bomba u putničkom avionu usmrtila 47 osoba.
Švedska, 1971	Dvojica odbeglih ustaša, Miro Barešić i Anđelko Brajković, kidnapovali su i likvidirali jugoslovenskog ambasadora Vladimira Rolovića. ¹⁵³
Nemačka, 1972	11 izraelskih olimpijaca ubijeno na Olimpijadi u Minhenu.
Španija, 1973	Pripadnici terorističke organizacije Baskijska otadžbina i sloboda (<i>Basque Homeland and Freedom</i>) izvršili su atentat na premijera Španije Luisa Kareru Blanka (<i>Luis Carrero Blanco</i>).
Holandija, 1975	Otet putnički voz i troje talaca likvidirano.
Argentina, 1976	Podmetnuta bomba unutar Ministarstva odbrane odnela 13 života.
SSSR, 1977	Bomba u moskovskom metrou usmrtila 7 i ranila 38 osoba.
Malezija, 1977	Otet i oboren putnički avion u kom je stradalo 100 osoba.
Holandija, 1977	Pripadnici terorističke organizacije IRA izvršili su atentat na britanskog ambasadora Ričarda Siksa (<i>Richard Sykes</i>).
Egipat, 1981	Pripadnici terorističke organizacije Ismski džihad izvršili su atentat na egipatskog predsednika Muhameda Sadeta (<i>Muhammad Anwar El Sadat</i>).
Liban, 1983	Bombaš samoubica je kamionom punim eksploziva izvršio napad na američku ambasadu ubivši 63 ljudi.
Kanada, 1985	Aktivirana je bomba u avionu indijske nacionalne kompanije (<i>Air India</i>) usmrтивši svih 329 putnika, većinom kanadskih državljana. ¹⁵⁴
Irak, 1986	Oteti putnički avion nacionalne kompanije (<i>Iraqi Airways</i>) je srušen nakon što je ručna bomba aktivirana u pilotskoj kabini, 63 osobe izgubile su život.

¹⁵² Izvor: Ibid.

¹⁵³ To je bio prvi međunarodni teroristički incident u Švedskoj, koji je dobio ogromnu lokalnu i svetsku medijsku pažnju. Žrtva atentata, Vladimir Rolović, bio je učesnik Narodnooslobodilačke borbe, narodni heroj i aktivan jugoslovenski političar nakon rata. Dugo vremena je vršio dužnost načelnika tajne policije (Odeljenje za zaštitu naroda- OZNA) i dao veliki doprinos u uništenju zaostalih četničkih i ustaških grupa, kako na prostoru tadašnje Jugoslavije tako i u njenoj dijaspori. Upravo zahvaljujući svojoj angažovanosti i uspehu u progonu hrvatskih ekstremista našao se na njihovoj meti.

¹⁵⁴ To je bio do tada najsmrtonosniji teroristički napad i još uvek najsmrtonosniji teroristički akt u kanadskoj istoriji.

Pakistan, 1987	U četiri bombaška napada ubijeno je 102 a povređeno više od 250 ljudi.
Škotska, 1988	Avion kompanije Panam (<i>Pan Am</i>) raznešen je iznad grada Lokerbija (<i>Lockerbie</i>), a u njemu je stradalo 259 ljudi kao i 11 na zemlji.
Kolumbija, 1989	Tokom cele godine najveći kartel u Medelini (<i>Medellin Drug Cartel</i>) organizovao je bombaške napade (više od 20) po celoj zemlji tokom kojih je živote izgubilo oko 300 civila, a preko 2.000 ranjeno.
Kanada, 1989	Antifeminista Mark Femini (Marc Femine) iz automatskog oružja usmrtio je 14 žena, a 12 teško ranio u Montrealu.
Indija, 1991	Izvršen atentat na bivšeg premijera Indije Raživa Gandija (<i>Rajiv Gandhi</i>).
SAD, 1993	Prvi bombaški napad na Svetski trgovinski centar u kome je živote izgubilo 6, a povređeno preko 1.000 ljudi.
Panama, 1994	Hezbollah je postavio bombu u putnički avion koja je odnela 21 život.
Japan, 1995	U podzemnoj železnici u Tokiju, u pet kordinisanih terorističkih akcija, pušten je otrovni gas sarin koji je usmrtio 13 i otrovao oko 1.000 ljudi.
Tanzanija i Kenija, 1998	Al Kaida je organizovala niz bombaških napada na američke ambasade u Dar es Salamu i Najrobiju tokom kojih je živote izgubilo 225, a povređeno preko 4.000 ljudi.
Rusija, 1999	Čečenski ekstremisti su podmetnuli bombe u stambenim naseljima u četiri ruska grada uključujući i Moskvu. Život je izgubilo oko 300 ljudi, a Rusija je ušla po drugi put u rat sa Čečenijom.

Ako sagledamo istorijski kontekst terorizma na prostoru Srbije uočićemo da onoga što se danas smatra terorizmom nije bilo na ovim prostorima sve do početka Balkanskih ratova, tačnije do oslobađanja Kosova i Metohije od turske vlasti,¹⁵⁵ jer je do tada Kraljevina Srbija bila gotovo jednonacionalna. Za razliku od ostatka Evrope koju je prožimala revolucija i kojom su harali anarhisti i nihilisti, u Srbiji tokom 19. veka nije bilo terorističkog delovanja zarad ostvarenja političkih ciljeva. Prva učestala iskustva sa savremenim terorizmom Srbija je imala sa proširenjem Kraljevine na susedne države (Hrvatsku i Sloveniju), čije stanovništvo nije u potpunost podržavalo stvaranje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS).¹⁵⁶ Kao osnova otpora novonastaloj Kraljevini Jugoslaviji ubrzo je formiran Hrvatski ustaški pokret u dijaspori sa centrima za terorističku obuku u Italiji i Mađarskoj. U to vreme su bugarski teroristi bili aktivni na jugu zemlje kao i unutrašnja makedonska revolucionarna organizacija (VMRO).¹⁵⁷ Vrhunac terorizma nad Kraljevinom Jugoslavijom bio je udruženi ustaško-makedonsko-

¹⁵⁵ 1913. godine došlo je do tzv. „Arnautske pobune“ kada su odredi iz Albanije uz logističku podršku Austrougarske upali u Debarski i Prizrenski okrug, gde su posle povlačenja ostale samo manje jedinice srpske vojske. Terorisali su lokalno srpsko stanovništvo ali ih je žandarmerija i vojska ubrzo sprečila i proterala duboko u Albaniju što je zamalo dovelo do rata sa Austrougarskom.

¹⁵⁶ Kraljevina Jugoslavija (Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca) formirana je nakon Prvog svetskog rata i održala se do Drugog svetskog rata (od 1. decembra 1918. do 3. oktobra 1939.). Zauzimala je teritoriju današnjih država Srbije, Bosne i Hercegovine, Makedonije i Crne Gore, najveći deo Hrvatske i Slovenije, a na čelu monarhije nalazila se dinastija Karadorđevića.

¹⁵⁷ Unutrašnja makedonska revolucionarna organizacija osnovana je 5. novembra 1893. godine u Solunu. Mnogi istaknuti članovi VMRO sebe su smatrali Bugarima, tako da je organizacija u početku bila uglavnom probugarski orjentisana. Uz otvorenu podršku i logističku pomoć Bugarske, pripadnici VMRO su kroz terorističke akcije, mahom atentate, težili odcepljenju Makedonije od Kraljevine Jugoslavije, njenom osamostaljenju, pa i pripajanju Bugarskoj.

bugarski¹⁵⁸ atentat na kralja Aleksandra I Karađorđevića u Marseju, 9. oktobra 1934. godine. Nakon atentata italijanske vlasti su proterale ustaše, ali ne zadugo. Naime, 1940. godine opet je dozvoljen rad ustaških organizacija preko kojih je Italija subverzivno delovala prema tadašnjoj Jugoslaviji, sve do nemačko-italijanske invazije aprila 1941. godine. Prema Bojanu B. Dimitrijeviću, Višem naučnom saradniku Instituta za savremenu istoriju u Beogradu: „Kosovo i Metohija je takođe bila nemirna zona. Prve dve godine posle Prvog svetskog rata (1919-1921) pobune i aktivnosti odmetničkih i terorističkih grupa predstavljale su karakteristiku „Jugoslovenskog Sibira”, kako je ovu oblast u to vreme nazivao književnik Dragiša Vasić”.¹⁵⁹ Takođe, i jugoslovenski komunisti su nakon Prvog svetskog rata dejstvovali teroristički zbog čega su kao politička stranka bili zabranjeni, mada su oni svoje metode nazivali revolucionarnim. Njihova minijatura revolucija je prerasla u partizansku gerilu tokom Drugog svetskog rata, iz koga su maja 1945. izašli kao pobednici i tako su od zabranjene revolucionarno-terorističke organizacije preko antifašističko-oslobodilačkog pokreta došli do legitimne vlasti. Sa druge strane, ustaše su nakon sloma Kraljevine Jugoslavije dobile u ruke vlast nad novoformiranom marionetskom Nezavisnom Državom Hrvatskom (NDH), da bi opet 1945. godine emigrirali i nastavili teroristički da deluju iz dijaspore. Istorijski paradoks je da su se članovi Ravnogorskog pokreta, poznatiji kao četnici, koji su sebe doživljavali i predstavljali kao nosioce političkog nasleđa i legitimiteta Kraljevine, krajem rata već našli u ilegali odakle su teroristički delovali sve do sredine 1950-tih kada su faktički istrebljeni¹⁶⁰ sa prostora novoformirane tzv. “Druge Jugoslavije”.¹⁶¹ Poznavajući srpske, a pogotovo hrvatske nacionaliste i opravdano iščekivajući njihovo terorističko grupisanje i delovanje širom novonastale Jugoslavije komunistički režim je, po uzoru na sovjetski model, kreirao represivan, veoma razgranat i moćan bezbednosni aparat (OZN-a, UDB-a,¹⁶² KOS,¹⁶³ KNOJ¹⁶⁴). U posleratnom periodu, nakon zaoštavanja odnosa

¹⁵⁸ Atentat na kralja Aleksandra I Karađorđevića dogodio se prilikom njegove zvanične posete Francuskoj. Atentator, Vlado Černožemski, poreklom Bugarin i pripadnik VMRO, usmrtio je kralja Aleksandra sa četiri metka, a jednim je lakše ranio francuskog ministra inostranih poslova Žan Luja Bartua (*Jean Louis Barthou*), koji je usled neadekvatne medicinske pomoći i obimnog krvarenja podlegao. Atentat su organizovale ustaše i VMRO, koji nisu želeli da Hrvati i Makedonci (koji su smatrani Bugarima) žive pod srpskom dominacijom, posebno nakon zavođenja šestojanuarske diktature i donošenja oktobrisanog ustava, već su se zalagali za stvaranje nezavisnih država Makedonije i Hrvatske. Poput Sarajevskog atentata koji se u Srbiji doživljava kao herojsko delo, a na zapadu kao teroristički čin, tako se i Marsejski atentat u Srbiji doživljava kao teroristički akt, a u Bugarskoj kao herojski.

¹⁵⁹ Dimitrijević B. Bojan, *Istorijski aspekti terorizma u Srbiji*, Istorija 20. veka, 2008, Beograd, vol. 26, br. 1, op. cit., str. 132.

¹⁶⁰ Većina je emigrirala u Ameriku, Evropu i Australiju, dok su ostali pripadnici četničkog pokreta likvidirani ili zarobljeni.

¹⁶¹ “Druga Jugoslavija” je bila država nastala 29. novembra 1943. godine na Drugom zasedanju AVNOJ u Jajcu kao zajednica 5 naroda i 6 republika, sa prvobitnim imenom Demokratska Federativna Jugoslavija (DFJ). To je ime promenjeno 29. novembra 1945. godine na Trećem zasjedanju AVNOJ u Beogradu u Federativna Narodna Republika Jugoslavija (FNRJ), da bi konačno 7. aprila 1963. godine dobila ime Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ).

¹⁶² Uprava državne bezbednosti, poznatija kao UDB-a (tajna policija), nastala je 1946. godine reorganizacijom OZN-e.

Josipa Broza Tita sa Staljinom (1948-1954) albanske i bugarske službe bezbednosti teroristički su delovale na jugu SFRJ, mahom regrutujući begunce iz Jugoslavije, čemu su se domaće službe efikasno suprostavljale. Četnička emigracija je bila dobro kontrolisana, ali ujedno i ne toliko motivisana za organizovanje terorističkih akcija. U drugu ruku, ustaše su bile daleko organizovanije i ambicioznije kad je teroristički pristup i način suprostavljanja jugoslovenskom komunističkom režimu bio u pitanju,¹⁶⁵ dok su se Albanci u potpunosti aktivirali tek nakon Titove smrti. Ustaški emigranti mahom su se vratili u Hrvatsku u periodu 1990-1991. godine da bi se uključili u ratne pripreme i secesiju. U isto vreme i Albanski teroristi su na Kosovu počeli masovno da se naoružavaju i mobilišu da bi u kratkom roku prerasli u gerilu.

Dakle, u skorašnjoj istoriji terorizam je korišćen da okarakteriše revolucionarne pokrete, čak i manje proteste, koji su bili organizovani protiv mnogih stranih vlada ili pojedinih državnika. Njegovo značenje je nastavilo da se menja tokom dva prethodna veka, opisujući anti-monarhističke pokrete krajem 19. veka, represivne aparate autoritarnih i fašističkih država poput Rusije i Nemačke tokom četvrte decenije 20. veka, zatim anti-kolonijalne ekstremističke i nacionalističke pokrete u sledeće tri decenije, i verske ekstremiste 1980-ih. Nakon Drugog svetskog rata oslobodilačka borba pripadnika Trećeg sveta, zbog svog ekstremno nasilničkog karaktera, proglašena je terorističkom. Kraj 20. veka terorizmu donosi jednu novu dimenziju koja korespondira sa globalizacijom, a svoju potporu nalazi u eskalaciji islamskog ekstremizma.

U svojim prvobitnim oblicima terorizam je predstavljao vršenje terora, vladavinu zastrašivanjem i primenom nasilja. Zatim se kao oblik političkog nasilja koje pojedinac koristi u suprostavljanju državi (atentati na vladare) javlja u srednjovekovnom periodu. U savremenom značenju, od šezdesetih godina prošlog veka pa nadalje, terorizam predstavlja politički motivisano izazivanje straha i nesigurnosti kod pojedinaca (vladajuće elite) i stanovništva upotrebom različitih oblika nasilja. Dakle, terorizam je usko vezan za politiku pa možemo slobodno reći da je star koliko i

¹⁶³ KOS je skraćenica za vojnu kontraobaveštajnu službu koja je bila sastavni deo Narodne Jugoslovenske Armije (JNA), a pod okriljem Ministarstva odbrane. Takođe je nastala 1946. godine reorganizacijom OZN-e. Bila je zadužena za: "kontraobaveštajnu zaštitu, borbu protiv unutrašnjeg neprijatelja, suprostavljanje fašističkoj i ekstremnoj emigraciji, borbu protiv težih slučajeva razbijanja moralno političkog jedinstva i zaštita tajnosti".

Opširnije o tome u: Đorđević Obren, *Leksikon bezbednosti*, Partizanska knjiga, Beograd, 1986.

¹⁶⁴ KNOJ je skraćenica za Korpus narodne odbrane Jugoslavije formiran 15. avgusta 1944. godine. Predstavljao je posebnu jedinicu Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, koja se bavila bezbednošću i zaštitom na oslobođenim teritorijama.

¹⁶⁵ Bojan B. Dimitrijević u svom radu objašnjava da je najveća i najjača ustaška organizacija – Hrvatski oslobodilački pokret nastala po odluci Ante Pavelića, preimenovanjem Hrvatskog ustaškog pokreta. Nakon bekstva iz Zagreba, Pavelić je formirao svoj glavni štab u Argentini, a cilj organizacije je ostao isti – terorističkim aktivnostima do nezavisne Hrvatske. Ova i ostale ustaške organizacije popunjavane su vremenom ekonomskom emigracijom Hrvata, mahom iz zapadne Hercegovine, dalmatinskog zaleđa, delova Bosne, gde je bio jak ustaški pokret u vreme Drugog svetskog rata, i tako osnaživane novim pristalicama. **Opširnije o tome u:** Dimitrijević B. Bojan, *Istorijski aspekti terorizma u Srbiji*, Istorija 20. veka, 2008, Beograd, vol. 26, br. 1, op. cit., str. 135-136.

sama politika. Naravno, u svom se izvornom obliku razlikuje od onog kakav je danas, kao i svaki politički poredak u kojem ga prepoznajemo.

3. Savremeni globalni terorizam

Globalizacija, kao proces kulturnog, političkog i ekonomskog povezivanja, prisutan je u svim segmentima modernog društva. Zajedno sa terorizmom predstavlja jedan od najčešće korišćenih i najmanje precizno definisanih termina, što je čini predmetom nedoslednih i neprimernih kritika. Potiče od engleske reči „*the globe*” što znači zemaljska kugla, globus, lopta itd. Ako pogledamo definiciju Oksfordskog rečnika engleskog jezika koja glasi: „Globalizacija je čin globalizovanja, potiče od imenice globalno što znači: uključivanje celog sveta, širom sveta, univerzalno...”,¹⁶⁶ shvatićemo da je u pitanju sveobuhvatni proces kome nacionalne granice ne predstavljaju prepreku. Pošto postoji mnoštvo definicija ovog pojma, koje održavaju različitost njegovog shvatanja i upotrebe u različitim oblastima, u **Tabeli 6** predstavili smo neke od njih, koje izražavaju preovlađujuće uticaje u samoj teoriji globalizacije. Analizirajući definicije shvatili smo da se razlikuju zavisno od toga šta im je u fokusu i zaključili da je globalizacija istorijski složena pojava, koja se u najširem smislu reči odnosi na ekspanziju globalnih veza i obuhvata niz velikih međupovezanih i međuzavisnih procesa. Na **Slici 5** predstavili smo pet dimenzija globalizacije (društvo, politika, ekonomija, kultura i životna sredina) koje se ne mogu u potpunosti odvojiti jedna od druge jer se prožimaju.

Tabela 6: Najzastupljenije definicije pojma i procesa globalizacije

Definicije globalizacije
„Globalizacija je povećanje međunarodne razmene na tržištima dobara, usluga i tržišta nekih faktora proizvodnje, uključujući rast i razvoj institucija koje premošćuju nacionalne granice – preduzeća, vlade, međunarodne institucije i nevladina udruženja”. ¹⁶⁷
„Neumoljiva integracija tržišta, država/nacija i tehnologija u do sada neviđenom stepenu koja omogućava pojedincima, korporacijama i državama/nacijama da se protežu širom sveta dalje, brže, dublje i jeftinije nego ikad pre, ...širenje slobodnog tržišta kapitalizma do svake zemlje na svetu”. ¹⁶⁸
„Istorijska transformacija koju čini zbir određenih formi i instanci koje postaju globalne putem (i) aktivnog širenja praksi, vrednosti, tehnologija i drugih proizvoda ljudi na čitav svet, (ii) kada globalne prakse vrše rastući uticaj na živote ljudi, (iii) kada svet služi kao fokus za sve, ili kao premisa u obličavanju ljudskih aktivnosti”. ¹⁶⁹

¹⁶⁶ *Oxford English Dictionary*, (Internet: <http://www.oed.com/>, 25/07/2014).

¹⁶⁷ Deardorff V. Alan & Stern M. Robert, *What You Should Know About Globalization and the World Trade Organization*, Review of International Economics, 2001, San Antonio, vol. 10 (3), p. 415.

¹⁶⁸ Friedman L. Thomas, *The Lexus and the Olive Tree*, Anchor Books, New York, 1999, pp. 7-8.

¹⁶⁹ Albrow Martin, *The Global Age: State and Society Beyond Modernity*, Stanford University Press, Redwood City, 1996, p. 88.

„...širenje, produbljivanje i ubrzavanje međuzavisnosti u svim aspektima savremenog društvenog života od kulture do kriminala, od finansija do duhovnosti”. ¹⁷⁰
„Intenziviranje društvenih odnosa širom sveta koji povezuju udaljene lokalitete na način da se lokalni događaji oblikuju na osnovu događaja koji se dešavaju miljama daleko i obrnuto”. ¹⁷¹
„Društveni procesi u kojim iščezavaju geografska ograničenja na društvena i kulturna zbivanja i u kojima ljudi sve više postaju svesni toga”. ¹⁷²
„Globalizaciju možemo definisati kao proces ekonomskog, političkog, socijalnog i kulturnog delovanja na nadnacionalnom nivou, koji na globalnom nivou menja ustaljene političke, privredne, socijalne i kulturne odnose. Bitna determinanta ovog procesa je tehnološki razvoj koji omogućava prostorno i vremensko smanjivanje sveta”. ¹⁷³
„Globalizacija je globalna konvergencija cena dobara”. ¹⁷⁴
„Globalizacija je integracija na osnovu projekta koji ulogu tržišta proširuje na globalni nivo”. ¹⁷⁵
„Kompresija sveta i podizanje svesti sveta kao celine”. ¹⁷⁶
„Deteritorijalizacija – ili rast suprateritorijalnih odnosa među narodima”. ¹⁷⁷
„Skup razvoja koji čine svet jednim mestom, menjajući značenje i značaj udaljenosti i nacionalnog identiteta u svetskim poslovima”. ¹⁷⁸
„Istorijski proces koji uključuje značajno pomeranje ili transformaciju društvenih organizacija na prostornoj skali koja povezuje udaljene zajednice i proširuje doseg uticaja i moći preko regija i kontinenata”. ¹⁷⁹
„Globalizacija označava sve one procese pomoću kojih ljudi čitavog sveta bivaju inkorporirani u jedno svetsko društvo, odnosno globalno društvo”. ¹⁸⁰
„Dominantna forma globalizacije označava istorijsku transformaciju: u ekonomiji na način sticanja prihoda i egzistencije, u politici gubitak stepena lokalne kontrole..., a u kulturi gubitak dostignuća kolektiviteta...” ¹⁸¹
„...razvoj globalnih finansijskih tržišta, rast transnacionalnih korporacija i njihova sve veća dominacija nad nacionalnim ekonomijama”. ¹⁸²

¹⁷⁰ Held David & McGrevv Anthonv, *The Globalization Debate*, in: Held David and McGrevv Anthony, *The Global Transformation*, Polity Press, Cambridge, 1999, p. 1.

¹⁷¹ Giddens Anthony, *The Consequences of Modernity*, Stanford University Press, Redwood City, 1990, p. 21.

¹⁷² Waters Malcolm, *Globalization*, Routledge, London, 1995, p. 3.

¹⁷³ Gligorić Tihomir, Filipović Muhamed i Kukić Slavo, *Osobine naroda: od značaja za poslovne menadžment aktivnosti*, BINA, Banja Luka, 2007, str. 95.

¹⁷⁴ Taylor M. Alan, *Globalization, Trade, and Development: Some Lessons From History*, NBER Working Paper Series, 2002, Cambridge, No. 9326, p. 252.

¹⁷⁵ McMichael Philip, *Globalization: Myths and Realities*, Rural Sociology, 1996, Toronto, vol. 61 (1), p. 28.

¹⁷⁶ Robertson Roland, *Globalization: Social Theory and Global Culture*, SAGE Publications Ltd, New York, 1992, p. 8.

¹⁷⁷ Scholte A. Jan, *Globalization: A Critical Introduction*, St. Martin's Press, New York, 2000, p. 46.

¹⁷⁸ Scholte A. Jan, *Globalization and Collective Identities*, in: Krause Jill & Renwick Neil, *Identities in International Relations*, Palgrave Macmillian, London, 1996, p. 46.

¹⁷⁹ Baylis John & Smith Steve, *The Globalization of World Politics* (Third Edition), Oxford University Press, New York, 2005, p. 24.

¹⁸⁰ Albrow Martin & King Elizabeth, *Globalization, Knowledge and Society*, Sage Publications, New York, 1990, p.27.

¹⁸¹ Mittelman H. James, *The Globalization Syndrome: Transformation and Resistance*, Princeton University Press, Princeton, 2000, p. 6.

¹⁸² Soros George, *On Globalization*, PublicAffairs, New York, 2002, p. 13.

Uprkos tome što je prisutna u svim oblastima, često se odnosi samo na jednu sferu, uglavnom na ekonomiju. To je najčešće zato što i pristalice i protivnici globalizacije upravo kao uzroke svojih stavova iznose njene efekte na ekonomiju. Stoga, smatramo da je neophodno pojasniti da u ekonomskom smislu globalizacija obuhvata proces rasta međunarodnih tokova roba i kapitala, ljudi i usluga, a samim time i savremene tehnologije, kao i proces tržišne privrede koji kritičari objašnjavaju kao širenje kapitalizma na one zemlje u kojima još uvek ne predstavlja dominantan sistem. Činjenica je da neoliberalizam, kojim se zastupa verovanje da se društveni problemi mogu najbolje rešiti ako se prepuste tržištu i privatnim akterima, predstavlja misao vodilju, tj. ideologiju savremene globalizacije. Međutim, paradoksalno je to što zagovarači globalizacije tvrde da ona vodi ka opštem društvenom progresu, doprinoseći da svi budu bogatiji, dok ideologija slobodnih tržišnih uslova u načelu čini bogate još bogatijim a siromašne siromašnijim.

Slika 5: Dimenzije globalizacije¹⁸³

Što se istorijskog aspekta i korena globalizacije tiče mišljenja i stavovi istoričara, sociologa i drugih istraživača društvenih nauka se razlikuju. Uglavnom se svode na to da svoje korene vuče iz vremena Britanske imperije, koja je bila glavni zagovornik režima slobodne trgovine. To se smatra prvom fazom globalizacije, koja je u potpunosti potisnuta za vreme Prvog svetskog rata

¹⁸³ **Preuzeto iz:** International UNESCO Education Server for Democracy, Peace and Human Rights Education, *Dimenzije globalizacije* (Internet: http://www.dadalos.org/globalisierung_bih/grundkurs_2.htm, 29/07/2014).

uvođenjem protekcionizma među ratom osiromašenim velikim silama. Druga faza otpočinje nakon Drugog svetskog rata kada je došlo do čvrstog povezivanja bogatih zemalja, dok su siromašne zemlje u razvoju oskudevale u elementarnim dobrima. Treća, najintenzivnija faza, usledila je nakon Hladnog rata, a karakteriše je pojava neoliberalizma i slabljenje socijalne države. Tada su kao jedina globalna sila isplivale SAD u kojima je ideološki dominirao i maksimalno prosperirao ekonomski liberalizam.

Tehnološke novine na čelu sa internetom i kupovinom preko njega (*online shopping*) smatraju se najvećim uzrokom razvoja globalizacije ili barem njenog ubrzanja.¹⁸⁴ Razmena informacija, danas je nezamislivo brža nego ranije, tj. cela oblast komunikacija je znatno unapređena i globalizovana kao i finansijsko tržište. Takođe, okončanje Hladnog rata navodi se kao jedan od glavnih uzroka globalizacije. Naime, tokom konflikta između Istoka i Zapada svet je bio podeljen, a međunarodni odnosi sabijeni između dva bloka (NATO i Varšavski pakt¹⁸⁵) u kojima su dominirali SAD, odnosno SSSR. Za razliku od bipolarnog hladno-ratovske ere, danas su bivše države istočnog bloka otvorene, prisutne i konkurentne na svetskom tržištu.

Pristalice globalizacije, za koje ona predstavlja nužni, svetski, planetarni proces integracija i civilizovanog napretka, naglašavaju njenu ulogu u razmeni informacija i dobara, boljem razumevanju različitih kultura, povećanju životnog standarda, pa čak i širenju demokratije. Njeni protivnici, koji je doživljavaju kao projekat dominacije Zapada, na čelu sa SAD (amerikanizacija), odnosno destruktivnu silu koja dovodi do povećanja socijalne i ekonomske nejednakosti, tvrde da jedinu korist od nje imaju samo razvijene zemlje, koje se još više bogate na račun nerazvijenih. Takođe, ističu njen doprinos u povećanju siromaštva, ugrožavanju nacionalnih kultura i identiteta nerazvijenih zemalja, kao i uništavanju životne okoline.

Da li globalizacija zaista vuče ka društvenom progresu u svim njegovim aspektima ostaje da vidimo s vremenom. Jedno je sigurno, ona predstavlja neumoljiv i neuzastavljiv proces koji na na margani ostavlja sve one zemlje, a malo ih je, koje joj se suprotstavljaju. Pri tom, uzrokuje raznovrsne izazove, rizike i nejednakosti što za određene subjekte predstavlja veliku neizvesnost, a za one privilegovane alternativu.

¹⁸⁴ **Više o tome u:** Sivakumar G. & Amsaveni N., *Online Shopping – A New Revolution in Globalization Era*, Excel International Journal of Multidisciplinary Management Studies, 2013, Tamilnadu, vol. 3 (5), pp. 250-253.

¹⁸⁵ Varšavski pakt ili Sporazum o prijateljstvu, saradnji i međusobnoj pomoći je bio vojni savez država istočnog bloka potpisan u Varšavi 14. maja 1955. godine. Autor ugovora bio je tadašnji predsednik Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR) Nikita Hruščov (*Никита Сергеевич Хрущёв*), koji je inicirao njegovo potpisivanje kao odgovor na stvaranje Severnoatlantskog pakta na Zapadu 1949. godine. Kao odgovor za stvaranje Varšavskog pakta poslužilo je ponovno naoružavanje Zapadne Nemačke i njeno primanje u NATO preko ratifikacije pariških sporazuma.

Iako se tačan datum početka globalizovanja ne može odrediti, jasno je da se razlikuju oni što ga sprovode od druge strane koja ga trpi. Naime, njime se podstiče porast regionalnih razlika na celoj planeti, jer globalizacija, sama po sebi, izaziva neuravnotežen i asimetričan razvoj. Veliki broj ljudi širom sveta sebe doživljava kao žrtvu globalizacije ili kao subjekt nekorektnog tretmana. Ako pogledamo sa društveno-ekonomskog i socijalno-kulturnog ugla, mnoštvo ljudi sebe smatra zanemarenim, zapostavljenim, ocrnjenim, eksploatisanim i samim time ugroženim, pa se plodovi te ljutnje i nezadovoljstva transformišu u mržnju koja se ispoljava nasiljem, pri čemu ono postaje više nego ikad rasprostranjeno sredstvo izražavanja opšteg nezadovoljstva. Tako danas, na žalost, imamo pojavu da mnoge radikalne religijske i etničke grupe kao neprijatelja vide hegemonističke sile, a u terorizmu jedinu šansu da se bore protiv njih. Kao jedan od oblika nasilja, terorizam sve više u savremenom svetu ugrožava kako unutrašnju, tako i međunarodnu bezbednost. Mnogi danas tvrde da je terorizam prerastao u globalni instrument slabijih za ostvarivanje i sprovođenje sopstvenih političkih ciljeva i interesa. Međutim, mnoštvo je i onih koji tvrde da je on podjednako javno/tajno sredstvo kako moćnih tako i slabijih. Objasnjavajući kako se došlo do razlikovanja „lošeg” od tobože „dobrog” terorizma sociolog prof. dr Miodrag Ranković tvrdi: „U borbi za **prioritetni američki prostor i novi svetski poredak**, sa amblemom demokratije, u sklopu ekonomske i političko-vojne ekspanzije, američki State Department takođe pribegava terorističkim akcijama, često radi veće efikasnosti, odnosno manjih troškova, umesto pokretanja kompletnih vojnih efektiva”.¹⁸⁶ Slično mišljeje deli i prof. dr Džemal Najetović sa Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, koji navodi: „Neke moćne države gledaju na terorizam kao način za vođenje **tajnog rata** kako bi osnažile svoju moć, da prošire područja svoje dominacije, da konsoliduju svoje pozicije, i uspostave kontrolu, uprkos činjenici da im međunarodno pravo i ustanovljena pravila ne dozvoljavaju da koriste takve metode”.¹⁸⁷ Profesor dr Noam Čomski tvrdi da je terorizam zapravo glavno oruđe hegemonističkih sila, na čelu sa SAD, koje su jedine u svetu pravno osuđene za međunarodni terorizam,¹⁸⁸ a kojim rasplamsavaju i šire regionalne sukobe zarad eksploatacije i konsolidacije

¹⁸⁶ Ranković Miodrag, *Savremeni/globalni terorizam: sociološki pristup*, Sociologija, 2004, Beograd, XLVI (4), str. 3 i 4.

¹⁸⁷ Najetović Džemal, *Globalni terorizam i njegove implikacije na međunarodne odnose*, ANALI Pravnog fakulteta u Zenici, 2009, Zenica, 5 (3), str. 217.

¹⁸⁸ Kako profesor Čomski objašnjava, Administracija Ronalda Regana (*Ronald Reagan Administration*) ušla je u rat protiv Nikaragve koji je iza sebe ostavio desetine hiljada mrtvih ljudi i razrušenu zemlju. Nikaragvanci su 1984. godine SAD tužili Međunarodnom sudu pravde, a potom i Savetu bezbednosti Ujedinjenih nacija. Nisu imali problema pri sakupljanju dokaznog materijala, a Svetski sud je uvažio tužbu i presudio u korist Nikaragve, osudivši “bespravnu upotrebu sile”. Amerika je s prezirom odbacile presudu i najavila da ubuduće neće uvažavati presude suda. Nikaragva se potom obratila Savetu bezbednosti UN koje je pripremilo rezoluciju kojom su sve zemlje sveta pozvane da poštuju međunarodno pravo. Nijedna država nije bila posebno spomenuta u samoj rezoluciji ali su svi jasno razumeli poruku. SAD su stavile veto na rezoluciju i tako prema profesoru Čomskom postale **jedina država koja je bila osuđena za međunarodni terorizam**. Nikaragva se tada obratila Generalnoj skupštini UN gde nema veta, a skupština je usvojila sličnu rezoluciju s tri glasa protiv: SAD, Izrael i El Salvador. Sledeće godine Skupština je ponovo izglasala sličnu rezoluciju tad uz dva glasa protiv poštovanja međunarodnog prava: SAD i Izrael. Od tog

sopstvenih pozicija. Međutim, postoje potpuno suprotstavljena gledišta kada je u pitanju ono što dr Čomski opisuje kao „američki državni terorizam”, dok se njegovo sopstveno tumačenje u akademskim krugovima dovodi u pitanje zbog ogromne doze pristrasnosti.

Ono što zaista terorizam čini globalnim jeste činjenica da se danas čitav svet suočava sa njim i gotovo da nema zemlje za koju se može reći da je potpuno bezbedna i da po nju nema opasnosti od ovog političkog fenomena.

Okončanjem Hladnog rata i raspadom SSSR 1991. godine, međunarodna scena se promenila u odnosu na standardne oblike, koji su dominirali u međunarodnim odnosima. Naročito početkom 21. veka svi smo postali svedoci sve većeg učešća moćnih aktera koji ne predstavljaju državu, poput raznih transnacionalnih privatnih korporacija čiji budžeti su veći od budžeta pojedinih država, a istovremeno teže da posluju iznad opsega državnih zakona, pa čak i poreza. „Zahvaljujući preovlađujućoj teologiji slobodnog tržišta, države, zapravo, prepuštaju mnoge od svojih najtradicionalnijih neposrednih aktivnosti – poštansku službu, policiju, zatvore, čak i vitalne delove svojih oružanih snaga – profitabilnim privatnim ugovaračima”.¹⁸⁹ Došlo je i do uspostavljanja međunarodnih ekonomskih i političkih organizacija kao što su: OUN, UNESCO¹⁹⁰, NATO, G-8, Svetska banka, Međunarodni monetarni fond itd, preko kojih najmoćnije zemlje ostvaruju globalne ciljeve. Pored ubrzano globalizovane svetske ekonomije, proces globalizacije je uzrokovao i kampanje raznih pokreta za određena pitanja ili militantne grupacije, kao i njihovo sudelovanje u kreiranju novog, globalnog okruženja sa globalnim problemima. Terorizam je vodeći globalni problem jer pogađa sve, od pojedinaca do države, što ga čini nosećim faktorom destabilizacije nacionalne i međunarodne bezbednosti. On je na prelazu iz dvadesetog u dvadeset i prvi vek, s krvavom kulminacijom 11. septembra, uneo potpuno novu dimenziju u međunarodne odnose. Izazvao je naučnu polemiku o tome da li sa novim milenijumom ulazimo i u novu eru surovijeg terorizma, doveo je do radikalnog restrukturiranja nacionalnih prioriteta, ali je podstakao i značajnu međunarodnu solidarnost.

Jasno je da je novi milenijum doneo savremeniji terorizam, koji se pre svega odnosi na velike organizovane grupe u potpunosti nezavisne od države, na verske fanatike koji se služe nasiljem, ali i na manje nasilničke grupe koje terorišu druge boreći se za neki određeni cilj, kao što su npr.

trenutka Nikaragva više nije mogla podzueti ništa pravno. Isprobala je sve zakonske mere i shvatila da od njih nema koristi u svetu kojim vlada sila. SAD su na presudu Međunarodnog suda i rezolucije UN odmah odgovorile eskalacijom sukoba, što su podržale obe američke stranke (demokrate i republikanci). **Videti:** Govor dr Noama Čomskog, održan u Bostonu na Masečusec tehnološkom institutu (*Massachusetts Institute of Technology*) 18. oktobar 2001. godine (internet: <http://www.bosanskialim.com/rubrike/tekstovi/000033R017.html>, 12/08/2013) op. cit.

¹⁸⁹ Hobsbaum Erik, *Globalizacija, demokratija i terorizam*, Arhipelag, Beograd, 2008, str. 38.

¹⁹⁰ Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu – UNESCO (*The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*).

zabrana abortusa ili očuvanje čovekove životne sredine i mnoge druge. Terorizam sa kojim se danas susrećemo jasan je rezultat globalizacije koja je dovela do toga da određene države, radikalne religijske i etničke grupe unutar država, čija ekonomska i vojna moć nije dovoljna za suprostavljanje neprijateljskim superiornim silama, prihvate terorizam kao novi sistem „ratovanja” koji koriste za dostizanje sopstvnih političkih, verskih i drugih socioloških ciljeva. Po rečima profesora Simeunovića, „terorizam je tamna strana globalizacije, jer joj predstavlja jednu od većih prepreka osporavajući njenu globalnu svemoć i rušeći joj autoritet, zajedno sa organizovanim kriminalom i korupcijom“.¹⁹¹ Osnovni cilj mnogih terorističkih organizacija na čelu sa Al Kaidom jeste upravo borba protiv globalizacije, pri čemu je uglavnom poistovećuju sa spoljnom politikom SAD, kao glavnim nosiocem tog procesa. Zapravo, globalne korporacije su najvažniji nosioci procesa globalizacije, a SAD igraju posebnu ulogu jer većina multinacionalnih kompanija ima sedišta u njima. U jednom svom govoru iz 2000. godine generalni direktor BBC,¹⁹² Greg Djuk (*Greg Dyke*) rekao je: „Rečeno nam je da se svet globalizuje. To nije istina, on se amerikanizuje“.¹⁹³ Paradoksalno je, međutim, da upravo savremeni terorizam u sebi sadrži niz karakteristika globalizacije, „počevši od usklađenog delovanja na teritorijama velikog broja različitih država, preko korišćenja najsavremenijih tehnoloških dostignuća, pa do ostvarivanja globalnih ciljeva“.¹⁹⁴ Još veći paradoks je to što je Osama bin Laden svojevremeno obučavan u SAD od strane CIA da bi bio angažovan protiv Sovjeta u Avganistanu.¹⁹⁵

Iako ne možemo precizno odrediti početak globalizacije, jasno je da se termin „terorizam“, u sintagmi sa pridevom „globalni“, počinje pominjati odmah nakon terorističko-samoubilačkog napada Al Kaide na Svetski trgovinski centar u Njujorku i Pentagonu u Vašingtonu, 11. septembra 2001. godine. Odmah nakon toga, Amerika, a ubrzo i ceo svet, objavili su upravo „globalni rat terorizmu“.¹⁹⁶ SAD su instantno podržali sadašnji glavni nosioci i akteri kreiranja mira i stabilnosti na globalnoj političkoj sceni, UN, OEBS¹⁹⁷ i NATO, čiji ciljevi i misije se dopunjuju aktivnostima čitavog niza manjih regionalnih organizacija. Ohrabrujuća je činjenica da iako se

¹⁹¹ Simeunović Dragan, *Nacija i globalizacija*, Zograf, Niš, 2009, str. 93.

¹⁹² BBC (*British Broadcasting Corporation*) - je najveća korporacija za emitovanje radijskog i televizijskog programa u svetu, sa sedištem u Londonu.

¹⁹³ Effron Marc, Gandossy Robert & Goldsmith Marshall, *Human Resources in the 21th Century*, John Wiley & Sons, New Jersey, 2003, p. 35.

¹⁹⁴ Popović Branislav, *Novi globalni terorizam, u: Nacionalna i globalna bezbednost*, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2004, str. 16.

¹⁹⁵ **Opširnije u:** *CIA Helped to Train and Support Bin Laden, Ramzi Yousef and Other Top Islamic Terrorists Who Bombed The World Trade Center*, Washington's Blog (Internet: <http://www.washingtonsblog.com/2014/03/blowback.html>, 12/11/2014).

¹⁹⁶ Globalni rat protiv terorizma ili Rat protiv terora započela je administracija američkog predsednika Džordža V. Buša samo devet dana nakon 11. septembra, a nastavila je administracija trenutnog predsednika SAD, Baraka Obame, ali pod imenom Prekomorske nepredvidljive operacije (*Overseas Contingency Operations*).

¹⁹⁷ Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju – OEBS (*Organization for Security and Co-operation in Europe - OSCE*).

broj antiglobalista koji su spremni na nasilje povećava, teroristički napadi 11. septembra uneli su međunarodnu (globalnu) solidarnost u borbi protiv terorizma.

Žan Bodrijar (*Jean Baudrillard*), veliki francuski filozof i jedan od najuticajnijih savremenih teoretičara, u svojoj knjizi „Duh terorizma” napisao je sledeće:

*Terorizam je, kao i virus, svuda. Reč je o svetskom razlivanju terorizma, koji je kao senka čitavog sistema dominacije, svuda spreman da se probudi kao dvostruki agent. Nema linije demokratije koja bi omogućila da se on opkoli, pošto je u samom srcu kulture koja se protiv njega bori, a vidljiva pukotina (i mržnja) koja na svetskom planu suprotstavlja zapadni svet, s jedne, i eksploatisane i nerazvijene, s druge strane, spaja se tajno s pukotinom unutar dominantnog sistema. Ovaj se može odupreti svakom vidljivom antagonizmu. Ali protiv drugog, koji je viralne strukture – kao da je čitav aparat dominacije lučio svoj antimehanizam, vlastiti ferment – protiv te forme gotovo automatske reverzije vlastite moći, sistem ne može ništa. A terorizam je udarni talas te nečujne reverzije.*¹⁹⁸

Erik Hobsbaum (*Eric John Blair Hobsbawm*), najveći britanski istoričar i filozof 20. veka, opisao je globalizaciju kao „... težnju ka svetu kao jedinstvenom elementu međusobno povezanih aktivnosti koje nisu sputane lokalnim granicama...“.¹⁹⁹ U svojoj zbirci eseja i predavanja, objavljenoj pod naslovom „Globalizacija, demokratija i terorizam” prof. dr Hobsbaum iznosi tri glavna zapažanje procesa globalizacije, a to su:

Prvo, trenutno moderna globalizacija slobodnog tržišta dovela je do dramatičnog porasta ekonomskih i društvenih nejednakosti kako u okviru same države tako i na međunarodnom nivou...

Drugo, uticaj ove globalizacije osetili su oni koji od nje imaju najmanje koristi...

*Treće, dok je trenutna skala globalizacije skromna, osim možda u jednom broju uglavnom manjih država, većinom u Evropi, njen politički i kulturni uticaj je neproporcionalno veliki. Stoga je imigracija glavni problem u većini razvijenih ekonomija Zapada, iako svetski raspored ljudi koji ne žive u zemlji u kojoj su rođeni nije veći od 3 procenta.*²⁰⁰

¹⁹⁸ Bodrijar Žan, *Duh terorizma*, Arhipelag, Beograd, 2007, str. 11.

¹⁹⁹ Hobsbaum Erik, *Globalizacija, demokratija i terorizam*, Arhipelag, Beograd, 2008, op. cit., str. 8.

²⁰⁰ Ibid., str. 8-10.

Jedna od najvećih razlika između savremenog terorizma iz prethodna dva veka i ovog današnjeg, globalnog, jeste činjenica da terorizam nije samo militantna strategija koja teži ostvarenju političkih ciljeva, već u nekim zemljama i legitimna politička organizacija. Npr. Muslimansko bratstvo, palestinski Hamas, libanski Hezbolah, Irska republikanska armija, Kurdski ekstremisti u Iraku i Turskoj, Tamijski tigrovi Šri Lanke, pokret Baskijska domovina i sloboda iz Španije, kao i mnogi drugi, pored terorističkog krila imaju i svoje političko, koje je pored zastupanja interesa zaduženo za pružanje socijalnih usluga, edukaciju, i privredu. Za razliku od ostalih terorističkih grupa ove organizacije se oslanjaju na masovnu podršku svojih birača i na stalan izvor regruta. Na taj način se legitimno finansiraju putem poslovnih investicija i različitih vrsta donacija i sponzorstava. U svakom slučaju većina terorističkih organizacija danas se finansira ilegalnim putevima kao što su pranje novca, transport i prodaje droge, umrežene kreditne prevare (*credit card fraud networks*) i mnogi drugi. Paradoksalno je to da prilikom osnivanja, a naročito tokom regrutovanja pristalica, ove organizacije sebe označavaju kao idealiste, da bi nakon određenog vremena, zbog potreba finansiranja i održavanja, došle u direktnu spregu sa organizovanim kriminalom.

3.1. Razlike između terorista, kriminalaca i gerilaca

Pre određenja i deskripcije karakteristika globalnog terorizma neophodno je napraviti pojamovnu razliku između savremenog unutrašnjeg i međunarodnog terorizam i drugih oblika, na izgled sličnih aktivnosti, kao što su kriminal i gerila. Dugo vremena su, tako reći, političke nauke držale monopol nad naučnim objašnjenjem terorizma jer je i sam određen kao politički fenomen. Tek nakon 11. septembra pojavila se potreba za aktivnijim učešćem kriminologije i ostalih kriminalističkih nauka u proučavanju političkog nasilja, a pogotovo kod profilisanja terorista.

Kriminal se prosto definiše kao zakonom nedozvoljeno ponašanje koje je ujedno neprihvatljivo za društvo jer nanosi štetu pojedincu, grupi ili celom društvu. Svaki teroristički akt je ujedno i kriminalni jer predstavlja nezakonito ponašanje, ali svaki kriminalac nije terorista. I jedni i drugi koriste nasilje kao sredstvo za ostvarenje sopstvenog cilja, ali postoji mnoštvo razlika između njih, a mi smo u **Tabeli 7** nabrojali osnovne.

Iz analiziranih razlika jasno se ističe najveća, a to je motivacija. Bez obzira na to da li kriminalac koristi nasilje kao sredstvo za ostvarivanje materijalne koristi ili nekog psihičkog zadovoljstva, uvek deluje prvenstveno iz ličnog interesa, dok se teroristi služe pre svega nasiljem

ali i ostalim vrstama kriminalnih aktivnosti kako bi neprijatelju, najčešće političkom, zadali udarac. Po Krenšovoj tvrdnji, da se svaki zločin izvršen iz političkih razloga smatra terorističkim delom, nije teško podvući liniju između terorizma i kriminala. Dovoljno je samo ispitati motiv krivičnog dela da bi se odredilo da li je neka akcija teroristička ili ne. Da to nije tako jednostavno u praksi potvrđuje američki FBI, koji u svojim tzv. „Uniformnim izveštajima o kriminalu“²⁰¹ ne stavlja veći deo političkih zločina u terorističke dosije.

Tabela 7: Osnovne razlike između terorista i običnih kriminalaca

Kriminalac	Terorista
Bavi se kriminalom zarad sopstvenog, a najčešće finansijskog interesa.	Bavi se kriminalom čisto zbog svog ideološkog, političkog ili verskog ubeđenja.
Kriminal doživljava samo kao sredstvo za ostvarenje, najčešće, kratkoročnog cilja.	Posvećen je terorizmu kao filozofiji i načinu za ostvarenje dugoročnih ciljeva.
Fokusiranost ka ostvarenju cilja je mala kao i neophodna obuka i planiranje.	Dugo se sprema i obučava, a svaka akcija je planirana, kalkulirana i sistematizovana.
Napada kad mu se pruži prilika.	Napada samo planski i ako postoji realna mogućnost za ostvarenje cilja.
Često deluje samostalno.	U većini slučajeva deluje grupno.
Svojim nasilnim činom ne planira da izazove psihološke posledice, izvan samog čina.	Pre svega cilja na izazivanje straha kod stanovništva i na njegovo širenje u masi i okolini, kojim se izaziva stanje nesigurnosti u društvu.
Nema nameru da izazove pažnju.	Želi da utiče na javno mnjenje.
Najčešće beži kada se suoči sa suprotstavljenom silom (vlasti: policija i vojska, ili neke druge službe bezbednosti).	Uvek napada jer po svaku cenu teži ostvarenju krajnjeg cilja.
Spreman je da pregovara kako bi izbegao sankcionisanje.	Uvek odbija saradnju.
Sopstveni život ne dovodi u opasnost.	Spreman je da žrtvuje vlastiti život zarad ostvarenja cilja.
Retko priznaje svoj zločin, i to samo ako je uhvaćen.	Uvek uzima javnu odgovornost za svoja dela.

Fascinantan je faktor motivacije koji teroriste inspiriše da se ne povlače ukoliko im se protivnik suprotstavi, da ne pregovaraju ukoliko im se pruži šansa, ali i da daju sopstveni život iz ideoloških razloga. Za razliku od njih, kriminalci beže ako su nadjačani, pregovaraju i nude potpunu saradnju zarad sopstvenog dobra i nikad neće dati vlastiti život, jer uvek deluju

²⁰¹ FBI Uniformni izveštaji o kriminalu (*FBI Uniform Crime Reports*) – zvanični godišnji izveštaji FBI u kojima se statistički opisuju i klasifikuju kriminalne aktivnosti u SAD.

prvenstveno iz sebičnih (ličnih) razloga. Dok terorizam, u većini slučajeva, predstavlja grupnu planiranu aktivnost, kriminalci često deluju samostalno i kad im se za to pruži šansa.

Za razliku od kriminalnih, teroristički lideri moraju biti sposobni da inspirišu građane da im se pridruže (često bez ikakve materijalne koristi i interesa), zatim da ih motivišu na nasilje koje u savremenom terorizmu podrazumeva veliki broj civilnih žrtava i ogromne materijalne štete, ali ujedno moraju biti u stanju i da opravdaju sopstveno nasilničko ponašanje.

Narodni ustanci, druge vrste pobuna i gerilski način suprostavljanja vlasti kroz istoriju su odigrali esencijalnu ulogu u stvaranju i razvijanju mnogih nacija. Sredinom 18. veka zajedno sa rastom nasilja širom sveta pojavile su se i nove vrste malih organizovanih grupa koje su se oružanom borbom suprostavljale vlastima. Francuzi su ih nazvali „*la petite guerre*”, a Španci „*guerilla*”. Iako mnogi pojavu gerile vezuju za Španiju, tj. za borbu španskog naroda protiv Napoleonove vojske, oblika gerilskog ratovanja bilo je i mnogo ranije. U Srbiji je takav način borbe još za vreme Osmanlijskog carstva nazivan hajdučki i uskočki. Hajduci i uskoci su bili pripadnici južnoslovenskih naroda koji su kao pojedinci ili organizovana grupa pružali parcijalan, najčešće spontan, otpor turskoj vladavini na ovim prostorima. U pojedinim južnoameričkim zemljama posle Drugog svetskog rata gerilama se nazivaju oružana, diverzantska i slična dela pojedinih grupa protiv postojećih režima u tim zemljama, čak i kad su izrazito terorističkih obeležja.

Vilijam R. Polk (*William R. Polk*), profesor istorije sa Harvarda, tvrdi da sa razvojem naoružanja koje je postajalo sve smrtonosnije javila se potreba za novim gerilskim načinom ratovanja, a da je ono u početku predstavljeno kao manifestacija kriminala a ne vojna strategija.²⁰² Učinkovitost gerilskog načina ratovanja je i te kako bila evidentna i pokazala se veoma isplativom kroz istoriju. Američki pukovnik Henri Buket (*Henry Bouquet*) je još 1763. godine na sledeći način opisao gerilce (u ovom slučaju indijanske ratnike): „Nikad nisu okupljeni u vidljivoj grupi koja bi mogla biti uništena velikim snagama, a kad napadaju to čine iznenada i nikad sa jedne pozicije, već se konstantno povlače i napadaju sa različitih pozicija”.²⁰³

U savremenoj istoriji su ogromne klasne razlike, rast nezaposlenosti, korupcija i mnogi drugi faktori izazvali veliko nezadovoljstvo u društvu i u nekim zemljama otvorili vrata za gerilski način borbe protiv vlasti. Upravo to kao i sistemski propusti u oblasti ekonomskog razvoja, kulturna i etnička marginalizacija, neefikasna državna birokratija i upravljanje resursima

²⁰² **Videti:** Polk R William, *Violent Politics: A History of Insurgency, Terrorism & Guerilla War, From the American Revolution to Iraq*, Harper Perennial, New York, 2008, p. 3.

²⁰³ Ibid., p.2.

ohrabrilo je lidere kao što su Mao Ce-tung (*Mao Tse-tung*) i Ernesto Če Gevara (*Ernesto Che Guevara*) da u svojim zemljama organizuju pobunu i da vode gerilsku borbu inspirisanu Marksističkim proleterijatom protiv države i vladajuće klase. Ova vrsta pobune je inspirisala i nastavlja da inspiriše mnoge nezadovoljne grupe u svetu, koje žele da promene vlast u svojoj zemlji, ali i da steknu međunarodnu pažnju i podršku.

Ce-tung je tvorac modernog gerilizma i u svojoj knjizi „Umetnost rata“ odredio je uslove i neophodne elemente za izvođenje uspešnih napada na savremene vojne strukture. Prema njemu:

...U fazi povlačenja neophodno je da obezbedimo najmanje dva od sledećih uslova pre nego što donesemo zaključak da je situacija povoljna za nas a nepovoljna za neprijatelja i pre nego što pređemo na kontra ofanzivu. Uslovi su:

- 1. Stanovništvo aktivno podržava Crvenu armiju;*
- 2. Teren je povoljan za dejstvovanje;*
- 3. Sve glavne snage Crvene armije su koncentrisane;*
- 4. Slabe tačke neprijatelja su otkrivene;*
- 5. Neprijatelj je doveden u umorno i demoralizovano stanje;*
- 6. Neprijatelj je prisiljen na pogrešne poteze.²⁰⁴*

Eron Jang (*Aron Young*) i Dejvid Grej (*David Gray*) sa Norvič i Kempbel univerziteta (*Norwich and Campbell University*) dugo vremena zajedno proučavaju istoriju i razvoj gerilskog ratovanja i terorizma. Oni tvrde da su uslovi koje Mao navodi u svojoj knjizi imperativ za uspešne gerilske operacije. Kako kažu: „Dok je Mao fokusirao svoj pokret na promene u kineskom carstvu njegov način borbe inspirisao je mnoge druge pokrete i to na globalnom nivou da se bore protiv represivnih režima”.²⁰⁵

Če Gevara je prihvatio Maovu taktiku gerilskog dejstvovanja, a u svojoj knjizi „Gerilsko ratovanje” i on je opisao neophodne uslove za uspešno delovanje svojih boraca, gde između ostalog navodi da je neophodno „...dobro poznavanje sela, putanje za ulaz i povlačenje, dobre lokacije za skrivanje i brzo manevrisanje, ali i u osnovi podrška lokalnog stanovništva”.²⁰⁶ Po njemu, „Terorizam predstavlja dragocenu taktiku kada se koristi za pogubljenje nekih lidera koji su poznati po svojoj surovosti, ekstremnoj represiji ili nekoj drugoj nemoralnoj osobini zbog koje bi njihova likvidacija bila korisna i značajna”.²⁰⁷ On takođe objašnjava da u sredinama gde

²⁰⁴ Tse-tung Mao, *The Art of War: Special Edition April 2005*, El Paso Norte Press, El Paso, 1936, p. 55.

²⁰⁵ Young M. Aron & Graz H. David, *Insurgency, Guerilla Warfare and Terrorism: Conflict and its Application for the Future*, Global Security Studies, Fall 2011, New York, Volume 2 (4), p. 69.

²⁰⁶ Guevara Che, *Guerilla Warfare*, First Bison Books, New York, 1998, p. 9.

²⁰⁷ Ibid., pp. 17-18.

su državne snage brojne i onemogućavaju delovanje pobunjenika terorističke akcije mogu biti i te kako prikladne i korisne.

Obično se kaže da je terorizam urbani oblik gerile što nije tačno. I terorizam i gerila predstavljaju nasilje usmereno protiv vlasti, samo što su meta terorista najčešće civili a meta gerilaca pripadnici vojnih formacija. Iako većina terorista sebe smatra gerilcima razlike između ove dve pojave su drastične. U svojoj knjizi „Terorizam”, Radomir Keča definiše gerilu kao „oblik oružane borbe protiv stanovnika, pokreta, države agresora, omrznutog režima ili države, koji izvode naoružane grupe, mali odredi ili pripadnici specijalnih jedinica u cilju stvaranja psihološkog pritiska, fizičkog i materijalnog iscrpljivanja neprijatelja i stvaranja uslova za širu mobilizaciju masa i prerastanje u više oblike oružane borbe”.²⁰⁸

Analizirajući definiciju gerilca u oksfordskom rečniku, koja glasi: „Član male nezavisne grupe koja učestvuje u neregularnoj borbi protiv obično većih legitimnih snaga,”²⁰⁹ nemoguće je uvideti razliku između teroriste i pripadnika gerile. Ako neka grupa samoproglšenih boraca za slobodu izvede iznenadni oružani napad na mnogobrojnijeg i moćnijeg neprijatelja, prema ovoj definicije jeste delo gerilaca, ali je i svakodnevnica u ratu protiv terorizma koji se vodi u Avganistanu i Iraku.

Nije redak ni primer kada gerilski način ratovanja preraste u terorizam. Lav Nikolajevič Tolstoj (*Лев Николаевич Толстой*) je u svom remek delu „Rat i mir” opisao gerilski način ratovanja iz sopstvenog iskustva u Čečeniji 1812. godine navodeći: „Jedna od najuočljivijih prednosti odstupanja od takozvanih pravila ratovanja jeste akcija izvedena od strane razbacanih grupa, a protiv omasovljenih grupa koje su u obavezi da deluju zajedno”.²¹⁰ Za Tolstoja su čečenski gerilci bili u ogromnoj prednosti za razliku od svojih neprijatelja, legitimne ruske vojske, jer su napadali iznenada, nanosili ogromnu štetu i ubrzo se povlačili u nepoznatom pravcu. Danas, čečenski pobunjenici su pored gerilske strategije prisvojili terorističke taktike ratovanja i najčešća meta njihovog delovanja je civilno stanovništvo Rusije. Dakle, u okviru čečenske teritorije deluju kao gerila, ali su proširili teritoriju dejstvovanja i izvode terorističke napade širom Rusije, a jedan od najpoznatijih je kada su 2002. godine u moskovskom teatru držali više stotina talaca od kojih je 130 izgubilo život.

²⁰⁸ Keča Radomir, *Terorizam: Globalna bezbjednosna prijetnja*, Evropski defendologija centar za naučna istraživanja, Banja Luka, 2012, str. 28.

²⁰⁹ Oxford Dictionaries (Internet: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/gerilla?q=gerilla>, 21/03/2014).

²¹⁰ Tolstoy Leo, *War and Peace*, Pennsylvania State University, An Electronic Classics Series Publication (Internet: http://www2.hn.psu.edu/faculty/jmanis/tolstoy/wandp_book13.pdf, 21/03/2014).

Takođe, neretko terorističke organizacije prerastu u gerile, što je bio slučaj i sa OVK. Takozvani „Albanski nacionalni pokret na Kosovu” je imao više razvojnih faza, tokom kojih je iz terorističke organizacije prerastao u gerilu i zatim u oružani narodno-oslobodilački pokret. Najveći apsurd je to što su nakon ratnih dejstava 1999. godine lideri terorističke OVK postali legitimni politički lideri Kosova i to priznati od strane međunarodne zajednice.

Gerila se od terorizma razlikuje po tome što: predstavlja oblik legitimne borbe protiv stranog okupatora, ima širu podršku stanovništva proisteklu iz nezadovoljstva zbog ropske potčinjenosti, što je sačinjavaju dobrovoljci motivisani idejno-političkim razlozima, gerilci su uniformisana lica (iste uniforme sa amblemima) kojima rukovodi i koje predvodi komandni oficirski kadar, dužni su da poštuju ratno pravo i cilj im je nacionalno-građansko oslobođenje. Za razliku od gerilaca, teroristi nisu omasovljeni, ne prikazuju se javno i naoružano, ne deluju u prepoznatljivim uniformama, njihova namera nije da zauzmu i kontrolišu određenu teritoriju i skoro uvek izbegavaju direktne oružane sukobe sa neprijateljskom vojskom. Terorističkim činom ne želi se nužno steći ili promeniti vlast, već se trenutna vlast nastoji prisiliti na određene odluke ili ustupke. Kao primer može poslužiti bombaški napad na železničku stanicu u Madridu, 11. marta 2004. godine. Eksplozija je ubila 191 a ranila skoro 2.000 nedužnih civila što je izazvalo masovne proteste u Španiji i vladu navelo da povuče svoje trupe iz Iraka. Dakle, terorizam deluje simbolično, odnosno posredno, dok je glavni cilj gerile fizičko uništenje neprijatelja.

Način delovanja i pre svega meta napada su najuočljivije razlike. Naime, dok gerilci raznim metodama poput: prepada, zaseda, presecanja komunikacija, atentata, kidnapovanja i raznih sabotaza, vrše psihološki pritisak na neprijatelja, teroristi se isključivo koriste stravičnim nasiljem usmerenim prema nevinom i nedužnom stanovništvu. Strateški cilj gerilske borbe nije osvajanje i čuvanje teritorija po svaku cenu, već stalno razbijanje, uništavanje, deorganizovanje i demoralizovanje protivnika svakodnevnim, manjim akcijama. U skladu sa tim, pripadnici gerile izbegavaju direktne sukobe sa jačim neprijateljskim snagama, deluju prikriveno, iznenadno, često noću i u nepovoljnim vremenskim uslovima. Dakle, osnovno pravilo je izbeći frontalni sukob, a napadati iznenada na mestu i u vreme kad neprijatelj najmanje očekuje. Za uspeh gerile od odlučujućeg značaja je kvalitet boraca, sposobnost vođa i što čvršći oslonac na stanovništvo. Zbog svog diverzantskog načina ratovanja gerilska borba je jeftina ali efikasna vojna strategija, a ujedno težak i skup neprijatelj za odbranu od nje.

Što se sastava gerilskih grupa tiče može se reći da ih većinski sačinjavaju pripadnici mlađih i potlačenih grupa. Članovi hrvatskog sociološkog društva, Dražen Lalić i Nenad Bulat,

objašnjavaju da „su mladi relativno izdvojena i osobita društvena grupa koja svoj identitet najjasnije izražava specifičnim kulturnim obrascima”.²¹¹ Istraživanjem gerilskog ratovanja, ova dva stručnjaka došli su do zaključka da „argumentacija za pridruživanje mladih gerilama može biti u tome što je reč o posebnosti adolescencije kao prelaznog razdoblja između detinjstva i odraslog doba, a u funkciji napuštanja obiteljskih i usvajanja širih društvenih normi, do isticanja konfliktnih aspekata omladinskih supkultura, koji se tumače svojevrsnom simboličkom pobunom protiv ustaljenih obrazaca dominantne kulture, a ponekad i vladajućih političkih vrednosti”.²¹² Što se tiče potlačenih grupa, gerila i terorizam su samo još jedan u nizu od načina otpora vladajućoj eliti. Kako opšte nezadovoljstvo stanovništva raste dolazi i do sve ekstremnijih načina otpora među pojedinim grupama, a terorizam je zasigurno najekstremniji jer njegovi sledbenici glorifikuju nasilje i njime nadoknađuju neprijateljsku nadmoć.

U nastojanjima da se terorizam tretira kao nelegalan, a da se pritom izbegnu kriterijumi lokalnog zakonodavstva, međunarodna zajednica je terorizam razgraničila od gerilskog ratovanja. Stoga ugrožena vlast neretko svaku gerilu proglasi terorističkom učekujući podršku, ili u najmanju ruku razumevanje za brutalno obračunavanje sa njom, od međunarodne zajednice. Gaćinović navodi da „u Ženevskoj konvenciji od 12. avgusta 1949. godine gerilska dejstva su definisana u članovima 1, 4 i 13, a gerilci moraju ispunjavati i uslove iz člana 1. Haškog pravilnika i to: moraju na čelu imati lice odgovorno za svoje potčinjene; moraju imati određeni znak raspoznavanja – amblem, koji se može uočiti sa rastojanja; moraju se pridržavati odredaba međunarodnog ratnog prava”.²¹³ Dakle, ratno pravo pruža međunarodnu pravnu zaštitu pripadnicima gerilskih jedinica i izjednačuje ih pravno sa pripadnicima oružanih snaga čime podupire ovaj način suprostavljanja neprijatelju (domaćem ili stranom agresoru).

Jasno je da postoje razlike, ali zavisno iz kog ugla se gleda i kojim očima. Poistovećivanje ova dva oblika političkog nasilja i u stručnoj literaturi nije retkost. Prema Hafmenu, „skoro trećina terorističkih organizacija koje se nalaze na identifikacionoj listi američkog Ministarstva inostranih poslova (**Tabela 10**) mogu biti kategorisane kao gerile”.²¹⁴ Činjenica je da u svetu poznate terorističke organizacije kao što su Hezbolah, Revolucionarne oružane snage Kolumbije, Tamiški tigrovi i mnoge druge, imaju elemente gerile, kao na primer: kontrola određene teritorije i stanovništva, uniformisanost, javno nastupanje i iznošenje ciljeva, način izvođenja borbi (vojna strategija i taktika ratovanja), kao i sama veličina i organizovanost ovih grupacija.

²¹¹ Bulat Nenad i Lalić Dražen, *Rat i mladi: prema novoj generacijskoj kulturi*, Hrvatsko sociološko društvo - Socijologija i rat, 1992, Zagreb, str. 88.

²¹² Ibid., str. 89.

²¹³ Gaćinović Radoslav, *Terorizam u političkoj i pravnoj teoriji*, Evro Giunti, Beograd, 2010, str. 43.

²¹⁴ Hoffman Bruce, *Inside Terrorism*, Columbia University Press, New York, 2006, op. cit., pp. 35-36.

Laker tvrdi da istinska gerila ne postoji već duže vremena osim u zabačenim delovima sveta kao na primer u Avganistanu, Filipinima i Šri Lanci. On navodi dva razloga za održavanje termina „gerila”, a to su: prvi, zato što su ga sami teroristi prisvajali zbog pozitivnije konotacije od termina „terorizam” i drugi, zato što su vlade kao i mediji u pojedinim zemljama koristili upravo taj termin kako ne bi uvredili teroriste.²¹⁵ Činjenica je da se gerilski način ratovanja kroz istoriju pojavljivao u gotovo svim ratovima kao posebna i vrlo učinkovita strategija potkopavanja moći protivnika. Iako je od samog početka pa do danas primećen niz razlika među gerilama, uvek se ponavljaju određene temeljne karakteristike i obrasci. Za gerilu je specifično to što predstavlja jedini oblik nasilja, oličenog u narodnom otporu pruženom „neprijatelju” (najčešće režimu), koji je često shvaćen pozitivno te uživa masovnu potporu stanovništva što igra presudnu ulogu u ovom obliku borbe. U slučaju terorizma potpuno je suprotno, svako terorističko delovanje je u svakom slučaju javno osuđeno, a podršku može uživati samo od strane samih terorista i sledbenika, a nikako od strane stanovništva jer onda i ne bi bio terorizam.

3.2. Odlike savremenog globalnog terorizma

Specijalni savetnik američkih vojnih i policijskih snaga prof. dr Džonatan R. Vajt (*Jonathan R. White*) u svojoj knjizi „Terorizam i državna bezbednost”, kao najveću odliku savremenog globalnog terorizma, opisuje njegove „osnažavajuće multiplikatore” (*Force Multipliers*).²¹⁶ Autor objašnjava da, „multiplikatori predstavljaju faktore kojima se povećava moć terorističke akcije bez povećanja snage sile ili jedinice”²¹⁷ i navodi četiri takva multiplikatora, a to su:

1. **Transnacionalna podrška** – omogućava visoku mobilnost, brzu pokretnost i olakšava skrivanje pripadnika terorističkih grupa. Ova vrsta podrške takođe pomaže terorističkim grupama (sa istim ili sličnim interesima, ciljevima, ideologijama ili verovanjima) da sarađuju u svim etapama terorističkog delovanja (finansiranje, planiranje i izvršavanje akcija).²¹⁸

²¹⁵**Videti:** Laqueur Walter, *Postmodern Terrorism: New Rules for an Old Game*, Foreign Affairs, 1996, op. cit., pp. 344, (Internet: <http://www.foreignaffairs.com/articles/52432/walter-laqueur/postmodern-terrorism-new-rules-for-an-old-game>, 27/02/2014).

²¹⁶**Detaljnije o tome u:** White R. Jonathan, *Terrorism and Homeland Security*, (5th edition), Thomson-Wadsworth, Belmont, 2006.

²¹⁷Ibid. p. 9.

²¹⁸**Videti:** Ibid. pp. 9-10.

2. **Medijsko pokriće** – omogućuje teroristima da prenesu svoju poruku, ali i da šire strah. Takođe, od male terorističke grupe može da napravi politički bitnu organizaciju.²¹⁹
3. **Tehnologija** – omogućava manjim terorističkim organizacija da izvedu veće (razornije) i smrtonosnije napade. Terorizam se dosta promenio, tj. napredovao godinama zbog tehnoloških dostignuća, a čim spomenemo savremenu tehnologiju odmah pomislimo na internet što je veoma bitan faktor kod globalnog terorizma. Teroristi i simpatizeri putem interneta efikasno komuniciraju na raznim forumima ili chat sobama, a ujedno su svi jednaki jer nema ni polnih ni generacijskih razlika. Tokom tih komunikacija regrutacija i motivisanje su veoma zastupljeni, a čak se na internetu mogu naći razne instrukcije pa i one za ručno pravljenje i postavljanje eksplozivnih naprava.²²⁰
4. **Religija** – omogućuje da se prevaziđu društveno-političke granice, povećavajući nasilje smanjujući mogućnost pregovaranja.²²¹

Savremeni terorizam je iz stvarne i vekovne društvene pretnje prerastao u najvećeg nosioca ugrožavanja bezbednosti na globalnom nivou. Pored međunarodnog karaktera koji je stekao, globalnom terorizmu, samim tim, pogoduje i čitav niz međunarodnih faktora, a najznačajniji su: nepostojanje međunarodno usaglašene definicije terorizma; nedovoljne mere na međudržavnim granicama; poteškoće u praćenju tokova novca; uska saradnja terorističkih organizacija sa međunarodnim organizovanim kriminalnim grupama; međudržavno pitanje izručenja terorista itd. Dovoljno je samo da sagledamo proces širenja Evropske unije, kojim se masovno ukidaju postojeće granične kontrole i povećava mobilnost, čime se vladama evropskih zemalja otežava da kontrolišu ko ulazi i izlazi s njihove teritorije, i šta tokom boravka na njoj radi.

Internacionalizam predstavlja dominantno obeležje globalnog terorizma, a osnovni razlog za organizovanje i širenje terorista u inostranstvu jeste činjenica da su im u nekim zemljama određene etničke grupe naklonjene, te da od njih dobijaju logističku podršku, ali i neretko političku potporu. Takođe, u inostranstvu se lakše kreću i skrivaju, a u određenim slučajevima, uključujući i teritorije protivničkih snaga, imaju mogućnost za odabir i promatranje meta, kao i sprovođenje konkretnih operativnih priprema pa i samih akcija. U svojoj poslednjoj knjizi „Džihad bez lidera (*Leaderless Jihad*)”, Mark Segmen²²² je posvetio celo četvrto poglavlje

²¹⁹ **Videti:** Ibid. p. 11.

²²⁰ **Videti:** Ibid. p. 15.

²²¹ **Videti:** Ibid. p. 10.

²²² Mark Segmen (*Marc Sageman*) - nezavisni istraživač, blizak saradnik njujorške policijske uprave i bivši referent CIA.

internacionalizaciji savremenog međunarodnog terorizma, tačnije radikalizaciji njegove dijaspore. On tvrdi da:

*Opasnost više ne predstavljaju „inostrani fanatici” već ljudi koji su odrasli na Zapadu i tamo se radikalizovali. Dok su pretnju predstavljali strani elementi dovoljno je bilo samo ojačati nacionalne granice. Sad, kad pretnja dolazi iznutra, jedini način da se zaštitimo jeste da razumemo proces radikalizacije i da razvijemo strategije kojima bi se sprečio njen razvoj do tačke nasilja.*²²³

Segmen objašnjava da proces radikalizacije muslimanske dijaspore podstiču mediji i internet. Preko medija se kreira atmosfera u kojoj se rat protiv terorizma doživljava kao rat protiv islama i samim tim se izaziva ogorčenost kod muslimana koja olako prerasta u mržnju. Na primer, subjektivno televizijsko izveštavanje tokom ratova u Bosni i Čečeniji nagnulo je mnoge muslimane da iz raznih delova sveta dođu u ove dve zemlje i bore se na strani domaćih muslimana. Naravno, ovo nije samo primer sa muslimanima. Autor navodi da su mnogi mladi Jevreji iz dijaspore došli u Izrael kada je njegov opstanak dovođen u pitanje 1948, 1967 i 1973. godine.²²⁴

I Hafmen se slaže da je neophodno shvatiti proces radikalizacije da bi se razumeo terorizam, ali se ne slaže gde i kako dolazi do nje. Hafmen tvrdi da su za radikalizaciju odgovorne terorističke “elite”, tj. lideri u centralizovanom jezgru, koji nadgledaju i kordiniraju regrutovanje i obuku ekstremista, smeštenih u ilegalnim objektima i to u “bezakonitim regionima” sveta kao što su pakistansko-avganistanske granice. Segmen, s druge strane, objašnjava da do radikalizacije dolazi u lokalnim zajednicama u Evropi i SAD, a da sam process pomaže internet tehnologija. Ukoliko je Hafmenova teorija tačna, protivteroristička strategija bi trebalo da se fokusira na identifikaciju i praćenje domaćih, ali i stranih potencijalnih ekstremista i na otklanjanje pretnje u inostranstvu. U drugu ruku, ako je Segmenova teorija tačna – da se terorističke grupe formiraju u lokalnim zajednicama bez organizovane pomoći i obuke lidera – policijske i bezbednosne službe bi se trebale fokusirati na identifikovanje i suzbijanje izvora radikalizacije unutar svojih zajednica.²²⁵

Delovanje sve većeg broja ogorčenih antiglobalista obesmišljava sve granice. Terorističke grupe imaju ogranke i uspravane ćelije u skoro svim zemljama, brzo se šire, a pri tom koriste najsavremeniju tehnologiju. Njihovim akcijama nastoji se skrenuti pažnja na „probleme” čijem

²²³ Sageman Marc, *Leaderless Jihad*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2008, op. cit., p. 71.

²²⁴ **Videti:** op.cit., pp. 71-88.

²²⁵ **Videti:** New York Times, *A Not Very Private Feud Over Terrorism*, internet izdanje od 8. juna 2008. godine (Internet: http://www.nytimes.com/2008/06/08/weekinreview/08sciolino.html?pagewanted=all&_r=0 15/02/2013)

rešavanju teže, a najpogodniji način za sigurnu pozornost jeste likvidacija uticajnih političara i državnika, ali i civila i uništavanje društvenih dobara. Nisu samo ljudi meta terorističke brutalnosti, već sve više i objekti simbolične vrednosti. Najbolji dokaz su mete terorističkih napada 11. septembra kada su izabrana tri simbolična objekta u SAD: Pentagon i Svetski trgovinski centar koji simbolizuju vojnu i ekonomsku moć Amerike, zatim Kongres (na sreću neuspeli pokušaj) koji predstavlja političku moć ove zemlje i noseći stub njene demokratije. „Raznolikost objekta napada ukazuje na to da nema objekta koji ne može biti meta terorističke akcije, pod uslovom da je od takvog značaja za državu da bi njegovo uništenje dovelo ugled države na unutrašnjem ili međunarodnom planu, odnosno da bi dovelo da reakcije same države“. ²²⁶ Ono što je značajno za globalni terorizam jeste da ove akcije nisu same sebi svrha, nego instrument prenosa poruke onoga što može da usledi (pretnja budućim nasiljem u većim razmerama) i najčešće su praćene novim akcijama sa još većim posledicama.

Pored raširene finansijske i logističke međunarodne mreže, današnji teroristi koriste sve prednosti savremene tehnologije, a naročito kad su komunikacioni sistemi u pitanju, pomoću kojih brzo, efikasno i tajno (šifrovano) komuniciraju po celom svetu. Internet je taj koji pored širenja mržnje, podstiče pa i omogućava regrutovanje potencijalnih terorista. „Kompjuteri, čipovi i sateliti značajno su promenili strukturu međunarodnih finansija smanjujući rizik povezan za transnacionalne finansijske transakcije“. ²²⁷ Finansijska globalizacija i tzv. „digitalizacija novca“ omogućile su brz i olakšan prenos finansijskih sredstava širom sveta, a istovremeno otežale praćenje protoka novca i finansiranja terorističkih organizacija i njihovih akcija. Elektronske finansijske transakcije u svetu se procenjuju na jedan trilion dnevno, ²²⁸ što je nemoguće u potpunosti iskontrolisati. „Bankari i državni istražioci jednostavno ne mogu obezbediti ni ljudstvo niti vreme za efikasno praćenje ogromnog broja transakcija koje se odvijaju svakodnevno“. ²²⁹ Takođe, nemoguće je ući u trag komunikaciji između terorista i njihovih lidera jer se u većinskom slučaju odvija preko kodiranih i anonimnih poruka putem interneta. Čak je i struktura organizacija potpuno drugačija u odnosu na prošlost. Danas, terorističke organizacije imaju razgranate mreže bez jasne hijerarhijske strukture, te ih je mnogo teže detektovati i infiltrirati se među njih.

²²⁶ Stajić Ljubomir, *Osnovi sistema bezbednosti*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 2008, str. 269.

²²⁷ Strange Susan, *Mad Money: When markets outgrow governments*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 1998, p. 25.

²²⁸ **Više o tome u:** Weintraub Sidney, *Disrupting the financing of terrorism*, The Washington Quarterly, 2002, Washington D.C., vol. 25, pp. 53-60.

²²⁹ Strange Susan, *Mad Money: When markets outgrow governments*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 1998, op. cit., p. 128.

Mediji imaju mogućnost određivanja koja će tema i koliko dugo biti aktuelna, te kroz kakvu prizmu će se na nju gledati. Za većinu nas, terorizam dospeva u živote indirektno, upravo putem medija, a pre svega, preko televizijskog programa. Međutim, neophodno je napomenuti da je termin „terorizam” koji koriste mediji najčešće beznačajan, jer novinari i televizijski reporteri skoro svako političko nasilje opisuju kao terorističko. Iz prostog razloga da bi privukli veću pažnju na svoje izveštaje.

Spektakularnost je jedna od osnovnih karakteristika globalnog terorizma jer teroristi teže što većem broju žrtava, čime privlače svetsku medijsku pažnju. Pošto je glavni definicioni element terorizma i njegov primarni cilj izazivanje i širenje straha kod protivnika onda mu se kao osnovna karakteristika može odrediti i uticaj na širu okolinu. Naime, uvek pored neposrednih žrtava postoji i širi cilj zastrašivanja, tj. šira grupa koja se može identifikovati sa žrtvama i koja samim tim dramatično oseća da joj je upućena pretnja. Npr. ako je likvidiran visoki vojni oficir, pretnja je upućena celom komandnom kadru vojske; ukoliko se to desi političaru, onda je pretnja upućena partiji koju predstavlja ili režimu kome pripada; ako je ubijen šef policije, onda je to pretnja celoj policijskoj službi; ako je žrtva istražni sudija sve sudije su u strahu itd. Zato političari uvek govore da je napad na policajca ili nekog drugog državnog službenika zapravo napad na državu i samim tim zahtevaju najstrožije kažnjavanje. U slučaju 11. septembra predmet zastrašivanja bili su svi američki građani, a panika je zavlada i među građanima drugih zapadnoevropskih zemalja. Stoga se teroristi orijentišu i obučavaju svoje operativce da akcije usmere ne samo na svoje protivnike i njihove istomišljenike, već i na neopredeljenu, inertnu, nesvesnu masu, prema kojoj su oni, po pravilu, emocionalno indiferentni. Na taj način pokušavaju osvestiti ili primorati stanovništvo da uskrati podršku poretku ili režimu kom se teroristi suprotstavljaju.

Evidentno je da je do 11. septembra postojao slabiji interes za fenomen terorizma u društvu, koji je zauzima opšta mesta u medijima sa povremenim amplitudama pažnje ukoliko se dogodi neki veći teroristički akt. Danas je odnos terorizma i medija potpuno drugačiji. Gudvin svojom definicijom terorizma (**Tabela 2**) jasno određuje ovaj fenomen kao napad ili pretnju napadom kojim se izaziva psihološki efekat. On objašnjava da je cilj savremenog terorističkog napada nešto veći broj žrtava nego očevidaca, što danas i nije teško. Dakle, on terorizam opisuje kao ubijanje nevinih ljudi pred okom kamere što uzrokuje širenje straha zarad sopstvenih političkih ciljeva. Dakle, teroristi putem medija ostvaruju svoja dva bitna cilja a to su: izazivanje i širenje straha kod stanovništva i skretanje široke pažnje na njihove probleme, odnosno ciljeve. Zato su mediji veoma bitan faktor kod globalnog terorizma, jer ako ne saznamo za neki teroristički čin

mi o njemu (njegovim uzrocima i ciljevima) ne razmišljamo niti ga se plašimo. Žeđ za pozornošću određuje u velikoj meri i samu taktiku terorista, ali i razmere njihovih akcije.

Najbolji primer je Minhenski masakr, poznatiji kao Crni septembar,²³⁰ koji se dogodio 5. i 6. septembra 1972. godine tokom letnjih Olimpijskih igara u nemačkom gradu Minhenu. Tada je osam palestinskih terorista zaposelo zgradu u kojoj su bili smešteni izraelski atletičari, ubivši dvoje i uzevši devetoro za taoce. Oni su zahtevali da se trenutno oslobode 234 palestinska zatvorenika iz Izraela, kao i dvojica nemačkih terorista koji su bili zatvorenici u Nemačkoj i njihov bezbedan transport u Egipat. Izraelske vlasti su poručile da neće pregovarati i Nemačima ponudile svoje specijalne antiterorističke jedinice u ispomoć. Tadašnji nemački kancelar Vili Brant (*Willy Brandt*) odbio je ponuđenu pomoć Izraela i naredio ministru unutrašnjih poslova Hansu Ditrihu Genšeru (*Hans-Dietrich Genscher*) da sprovede spasilačku akciju. Akcija je izvedena nestručno, svi taoci su pobijeni kao i petorica terorista, dok su trojica uhapšena. Cilj terorista nije bio da likvidiraju taoce niti da poremete ili zaustave Olimpijske igre, već da celom svetu prenesu svoju poruku, u čemu su i bili uspešni. Naime, kamere najvećih svetskih televizijskih stanica bile su uprte u najznačajniji sportski događaj, samo su tog kobnog septembra umesto prenosa sportskih disciplina dva dana direktno prenosile užasavajući teror. Za medijsko pokriće brinulo se oko 4.000 novinara (radio i štampanih medija) i 2.000 televizijskih reportera. Procenjeno je da je direktan prenos krize i užasa putem televizijskih ekrana gledalo 900 miliona ljudi u najmanje sto različitih zemalja.²³¹ Građani širom sveta bili su prestravljeni prizorom i osećali se nesigurnim. Poruka je bila jasna - niko, nikad i nigde nije bezbedan - pa ni nevini atletičari, koji su daleko od kuće, u potpunosti politički neutralni, samo sportski predstavljali svoju zemlju.

Samoubilački napadi 11. septembra, koji predstavljaju najkrvaviji teroristički akt ikad zabeležen u istoriji, učinili su isto. Ljudi širom sveta direktno su, putem kablovskog i satelitskog televizijskog prenosa, gledali kako drugi avion udara u južnu kulu,²³² koja se potom obrušava i kako nevini ljudi, tražeći nemogući spas, iskaču kroz prozore i okončavaju svoje živote. Direktna izloženost takvim prizorima ne samo da je izazvala strah i očaj širom sveta već je većinu nas pretvorila u sekundarne žrtve izložene indirektnom nasilju. Interesantno je da teatralnost koju mediji izazovu pri ovakvim događajima uzrokuje jedinstven i mnogo veći osećaj strahote nego kad su prirodne katastrofe u pitanju. Uzmimo za primer „Cunami u Indijskom

²³⁰ Crni septembar (*Black September*) bio je naziv palestinske terorističke grupe koja je izvela napad, a pošto se dogodio početkom septembra onda su mediji i sam događaj nazvali po istom imenu.

²³¹ **Videti:** Hoffman Bruce, *Inside Terrorism*, Columbia University Press, New York, 2006, op. cit., p. 69.

²³² Svetski trgovinski centar u Njujorku (*World Trade Center*) činile su dve kule, južna i severna, potznatije kao kule bliznakinje (*Twin Towers*).

okeanu” koji je nastao kao posledica podmorskog Sumatransko-Andamanskog zemljotresa 26. decembra 2004. godine. On je usmratio skoro 275.000 ljudi i razorio obalu nanevši velike štete od Indonezije sve do Somalije, što ga čini jednom od najsmrtonosnijih prirodnih katastrofa u modernoj istoriji sveta. Za razliku od njega, istorijski najveći i najsmrtonosniji teroristički napadi 11. septembra odneli su nešto manje od 3.000 života, ali su uz pomoć medija kreirali opšte stanje nesigurnosti i doveli do veoma brze i oštre geopolitičke reakcije, koja poslednju deceniju i po utiče na naše živote. U svojoj knjizi „Terorizam” Simeunović navodi rezultate istraživanja prof. dr Ketrin Mošer (*Kathrina Mosher*) sa Teksaškog AM Univerziteta (*Texas AM University*) iz 2005. godine, a prema kojim, „... terorizam prouzrokuje čak i veću žalost nego rat jer su žrtve terorizma potpuno besmislene, odnosno nisu propagandistički opravdane kao u ratu, uz to nemaju status heroja, itd.”²³³

Međutim, neophodno je naglasiti da teroristi teže isključivo selektivnom publicitetu, koji se tiče njihovih akcija i efekata (ciljeva), a pri tome se u potpunosti izbegava uvid javnosti u njihovu organizacionu i člansku strukturu, kao i izvore finansiranja i podrške. Razumljivo je da svojim brutalnim akcijama izazivaju strah kod običnih ljudi, a posebno kada vlade zajedno sa medijima kreiraju atmosferu straha i nesigurnosti iz sopsvenih razloga, dajući im maksimalan publicitet. Toliki medijski prostor nikad se pre nije davao teroristima, kao što ukazuje Hobsbaum, „...teško nam je da se setimo da je pre 2001. godine standardni i potpuno racionalni pristup vlada, suočenih sa takvim pokretima – ETA, Crvene brigade, IRA – bio da im se što je moguće više uskrati da se prihranjuju publicitetom”.²³⁴ Današnju praksu sistematskog kreiranja klime iracionalnog straha, pre svega od strane SAD, kritičari i protivnici globalizma objašnjavaju kao deo američke strategije za opravdavanje ekspanzije i korišćenja sopstvene globalne moći.

Za razliku od klasičnih terorističkih akcija, aktivnosti globalnih terorista, pored međunarodnog karaktera, mnogo su brže i profesionalnije. Pri tome, planiraju i izvode se u najvećoj mogućoj tajnosti, sa maksimalnim učinkom i iznenađenjem za protivnike. Dug i tajnovit obaveštajni rad u fazi pripreme akcija je jedna od ključnih faktora njihovog uspeha. Dokaz tome je činjenica da je Bin Laden dugih pet godina planirao samoubilačke napade 1998. godine na američke ambasade u Keniji i Tanzaniji.²³⁵ Zatim, prekomorski napad na brod američke mornarice „*USS Cole*” planiran je dve pune godine, a razmatranja o obrušavanju aviona na Svetski trgovinski centar u

²³³ Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit., str. 72.

²³⁴ Hobsbaum Erik, *Globalizacija, demokratija i terorizam*, Arhipelag, Beograd, 2008, op. cit., str. 132.

²³⁵ **Opširnije o tome u:** Bergen Peter, *Holy War, Inc.: Inside the Secret World of Osama bin Laden*, Free Press, New York, 2001, pp. 86-132.

Njujorku i centar CIA u Engliju počela su još 1995. godine.²³⁶ Teroristi su u stanju da godinama izučavaju psihologiju ličnosti, kao i običaje i kulturu naroda protiv koga spremaju akciju. Pored totalne profesionalnosti pri planiranju, sistematizovanju, izvođenju i koordinisanju terorističkih akcija, za razliku od svojih nedavnih preteča, današnji teroristi su mnogo destruktivniji. S vremenom broj terorističkih akcija se smanjuje, ali broj žrtava je u znatnom porastu. Bezobzirnost ili brutalnost je takođe jedna od osnovnih obeležja današnjeg terorizma. Za razliku od predašnjih terorističkih lidera, koji su se mirili sa činjenicom da će njihove akcije dovesti do ljudskih žrtava, sadašnji svoje akcije planiraju i kordinišu prema što većem broju nevinih žrtava. Lakuer upravo surovost navodi kao glavnu razliku između nekadašnjeg i današnjeg terorizma. Prema njemu, „Tradicionalni terorizam je čak imao i **Kod časti** (*Code of Honor*) – meta su mu bili kraljevi, vojskovođe, ministri, i ostali lideri, a ukoliko je postojala opasnost da žrtve terorističkog akta budu žene deca teroristi bi odustajali od napada po svaku cenu”.²³⁷ Terorizam se svrstava u red najvećih zločina i opasnosti današnjice jer nema obzira ni prema kakvim društvenim normama (moralnim, verskim, običajnim, itd.), a sve zarad ostvarenja iracionalnih ciljeva. Činjenica je da današnji terorizam indiskriminiše, retkost je da su mu žrtve bitne političke ili vojne figure, dok su nedužni civili direktna meta. Dakle, globani terorizam je indirektno, preko nedužnog stanovništva, usmeren protiv države i njenih institucija.

Činjenica je da je većina današnjih terorističkih organizacija koje deluju globalno verski inspirisana, za razliku od starog terorizma, kada su organizacije mahom bile političkog i sekularnog karaktera. Hafmen tvrdi da je religija upravo jedna od ključnih karakteristika novog terorizma i da ona kreira potpuno drugačiji sistem vrednosti, mehanizme legitimizacije i opravdavanja počinjenog zla, kao i shvatanje samog koncepta morala i pogleda na svet.²³⁸ Takođe je prisutna i ideologija samožrtvovanja kojom se ceo svet užasava. Na žalost, to nije ništa novo,²³⁹ ali početkom 21. veka postaje sve zastupljenije. Naime, reč je o sve većoj i učestalijoj spremnosti ne samo da se uzme tuđi život, već i da se da sopstveni za političku ideju. Samoubilački bombaški napad je potekao iz iranske revolucije 1979. godine sa snažnom ideologijom šiitskog islama i s njenim idealisanjem mučeništva. Prvi put ga je, s presudnim učinkom, primenio Hezbolah protiv Amerikanaca 1983. godine u Libanu, a potom ga kao taktiku

²³⁶ **Opširnije o tome u:** *The 9/11 Commission Report*, U.S. Government Printing Office, Washington, 2004, pp.152-53.

²³⁷ Laquer Walter, *Terrorism: A Brief History* (Internet: <http://www.laqueur.net/index2.php?r=2&id=71>), datum pristupa: 12/04/2014, op. cit.

²³⁸ **Videti:** Hoffman Bruce, *Terrorism Trends and Prospects*, in: Lesser I. O'Brien, et al. (eds.), *Countering the New Terrorism*, RAND, Santa Monica, 1999, p. 94.

²³⁹ „U svom čuvenom eseju „Ubistvo“ iz 1869. Karl Hajncen uzdiže ne ubistvo, već samoubistvo na pijedestal revolucionarne borbe do koga se može stići samo postizanjem najvišeg nivoa političke svesti.

preuzimaju Tamilski tigrovi 1987²⁴⁰, Hamas 1993, zatim Al Kaida i drugi islamski ekstremisti u Kašmiru i Čečeniji između 1998. i 2000. godine.²⁴¹

Terorističke operacije su uvek ofanzivne, s obzirom da teroristi izbegavaju one situacije koje ih dovode u defanzivni položaj kao i direktnu konfrontaciju sa organima bezbednosti. Napad inače izvodi mali odabrani broj dobro obučениh terorista na unapred odabranu metu sa detaljnim planom akcije i sa što većim efektom iznenađenja. Prilagođavajući se razvoju društva teroristi menjaju sredstva i metode delovanja, ali su i same mete napada podložne konstantnim promenama. Prema Hafmenu: „Taktike i mete raznih terorističkih pokreta, uključujući i oružje koje favorizuju, neposredno je određeno ideologijom grupe, internom organizacionom dinamikom i osobnim karakteristikama ključnih članova, kao i mnoštvom internih i eksternih stimulansi”.²⁴² Postoji pet osnovnih vrsta ili načini terorističkih napada i deset najzastupljenijih taktika delovanja, a to su:

5 načina ili vrste terorističkih akcija su:

1. **Klasični (konvencionalni)** – koristeći lakše (ručno) naoružanje.
2. **Samoubilački** – žrtvujući sopstveni život tokom akcije.
3. **Tehnološki** – koristeći oružje masovnog uništenja (biološko, hemijsko ili nuklearno).
4. **Sajber** – koristeći razne kompjuterske viruse, ili neke druge kompjuterski (internet). bazirane napade.
5. **Narko** – preplavljenjem tržišta drogom.

10 različitih terorističkih taktika za napade su:

1. **Bombaški napadi (podmetanje eksploziva)** – najuobičajnija i veoma efikasna taktika s vremenom unapređena tehnološkim dostignućima, a podrazumeva postavljanje bombi ili improvizovanih eksplozivnih naprava na odabrane mete. Improvizovane eksplozivne naprave su najčešći izbor današnjih terorista jer nisu skupe, lako se izrađuju i predstavljaju nizak nivo rizika za izvršioca zbog mogućnosti daljinskog detoniranja, ali i njihovog dostavljanja putem pošte ili kurirske službe. Takođe mogu imati veliku razornu moć što privlači ogromnu pažnju javnosti, a ujedno se njima mogu kontrolisati i žrtve (mete) napada imajući u vidu mogućnost određivanja vremena detonacije.
2. **Podmetanje požara** – nije učestala vrsta terorističke operacije, a obično je izvode manje terorističke grupe koje nisu dovoljno obučene za veće i kompleksnije operacije.

²⁴⁰ Kod pripadnika Tamilskih tigrova samožrtvovanje je preraslo pravilo (*modus operandi*) koje dominira u njihovim operacijama. Oni su samoubilačkim napadima izveli atentate na dva najviša državnika – predsednika Indije i predsednika Šri Lanke.

²⁴¹ **Videti:** Hobsbaum Erik, *Globalizacija, demokratija i terorizam*, Arhipelag, Beograd, 2008, op. cit., str. 126.

²⁴² Hoffman Bruce, *Inside Terrorism*, Columbia University Press, New York, 2006, op. cit., p. 229.

3. **Uzimanje talaca** – podrazumeva otmicu jedne ili više osoba sa namerom uslovljavanja vlasti ili dobijanja publiciteta. Predstavlja vrlo dramatičnu situaciju tokom koje teroristi nastoje ostvariti trenutni cilj, poput oslobađanja drugih terorista iz zatvora ili napuštanja teritorije, itd. Mete terorističkih otmica su najčešće politički predstavnici (diplomate), izvršni organi vlasti (pripadnici službi bezbednosti), strani novinari ili uopšte strani državljani.
4. **Otmice** – se najčešće odnose na otmice aviona, ali obuhvataju i druge vrste prevoznih sredstava nad kojim teroristi nasilno preuzimaju kontrolu upravljanja radi postizanja projektovanih terorističkih ciljeva.
5. **Fizički i oružani napadi (atentati i zasede)** – U ovom slučaju podrazumevaju se napadi u najopštijem smislu, tj. svi oblici napada na lica i objekte. Atentat se smatra najstarijom terorističkom taktikom i danas mnogo zastupljenom, a odnosi se na likvidiranje istaknutih i važnih ličnosti, simboličkih neprijatelja kao i dezertera koji su napustili terorističku organizaciju. Zasede su tzv. zatvoreni tip napada koji se obično izvodi zarad kidnapovanja ili likvidacije ličnosti uz maksimalni efekat iznenađenja.
6. **Kidnapovanje** – za razliku od uzimanja talaca, ovo je obično tajna i detaljno planirana otmica jedne ili više osoba radi ucene. Smatra se najtežom terorističkom taktikom koja zahteva dobru logistiku i obučenost.
7. **Teroristička pretnja (uslovljavanje)** - veoma efikasna i specifična taktika jer za cilj ima neku vrstu iznude od strane vlasti neoružanim putem.
8. **Komercijalne ili industrijske sabotaze** – sa ovom taktikom se ciljaju industrijski razvijena društva koja su maksimalno ranjiva na ovaj oblik terorističkih akcija jer su u njima privredni objekti, komunikacijski i transportni sistemi usko povezani i međuzavisni, tako da poremećaj jednog ima učinak na sve njih i uzrokuje momentalnu pažnju javnosti.
9. **Lažirane uzbune i dojave** – efikasne lažne uzbune su moguće kao taktika samo za one terorističke organizacije sa jakim kredibilitetom, a u praksi se upražnjavaju jer ne koštaju.
10. **Opotreba oružja za masovno uništenje** – Najređa i najteža taktika, ali postoji potencijalna pretnja upotrebe nuklearnog, hemijskog i biološkog oružja u terorističke svrhe.

Ovim metodama i taktikama stvara se atmosfera straha i nesigurnosti kod stanovništva, a naročito taktikom terorističke pretnje, i vrši pritisak na vlast da ispuni zahteve terorista. Neretko se dešava da ukoliko teroristi putem pretnje državnim institucijama ne ostvare svoje ciljeve, pretnju usmere ka stanovništvu i na taj način uzrokuju dodatni pritisak. Ali, pošto su zahtevi današnjih terorista u potpunosti nerealni i nikad nisu na zakonu utemeljeni sa njima se retko pregovara, a i oni sami sve ređe ostavljaju prostor i pokazuju interesovanje za pregovaranje.

Što se akcionih sredstava tiče izbori terorista su raznoliki i teško predvidivi, jer na njih utiče efikasnost organa javnog reda i kontrola teritorije na kojoj su planirane terorističke akcije. Inače, teroristi za izvođenje napada biraju sredstva u zavisnosti od mogućnosti nabavke i količinskog

snabdevanja, vrste i udaljenosti objekta napada, kao i njegove zaštite, ali i od vremena kojim raspolažu za izvršenje napada pa i samih vremenskih uslova.

Dakle, noseći globalni problem je terorizam, globalizovan društveno-političkim poredkom. Ono što otežava borbu protiv njega jeste upravo rasprostranjenost organizacije i delovanja na globalnom nivou, ali i decentralizovanost po načinu organizovanja. Pošto je prostor terorističkog delovanja neograničen, teroristi su u prednosti na državne organe zaštite koji imaju jasno određenu teritorijalnu jurisdikciju. Tako teroristi, ničim ograničeni, biraju i vreme i mesto napada uz mogućnost višestrukog delovanja. Svaka nova generacija terorista uči na greškama prethodnih, na taj način postaju snalažljivije i moćnije, a samim time mnogo teže za detekciju i eliminisanje. Iako je postojao kroz istoriju, terorističke aktivnosti sa kraja prošlog i početka ovog veka razlikuju se od svih ranijih oblika terorizma. Naravno, ne radi se o novom fenomenu terorizma, već o istoj formi političkog nasilja koja je s vremenom modifikovana i osavremenjena, a potom zajedno sa celim društvom i globalizovana. Suštinska razlika je u naučnim dostignućima i njihovoj dostupnosti teroristima, koji su oduvek nastojali da prate tehnološki razvitak. Za razliku od svojih preteča, današnji teroristi nastoje da ostanu anonimni sve dok ne izvedu akciju i sve češće deluju sa distance, kad za to imaju uslove. Takođe, upotreba velike surovosti i brutalnosti, čij ishod je ogroman broj civilnih žrtava, čine ga najvećom opasnosti današnjice. Prosto, što veći broj žrtava to je veća pozornost i pažnja, a samim time i lakše ostvarenje cilja. Pošto nije teritorijalno određen predstavlja globalni problem čovečanstvu i do sada najveći izazov bezbenosti, a njegova tendencija ka indiskriminativnim napadima na javnim mestima izaziva širenje masovnog straha i stanje neizvesnosti u svetu. Globalizovan je u svim aspektima, kako po svojoj prisutnosti i rasprostranjenosti širom sveta, tako i po dometima, ciljevima, načinu finansiranja i organizovanja. O ovome najviše svedoče geopolitičke posledice 11. septembra, a redovno se sa razlogom postavlja pitanje: šta ako teroristi dođu do oružja za masovno uništenje?

3.3 Profil teroriste

Na pitanje: „Ko je terorista?“, najčešće se daje hipotetički odgovor koji takvu osobu opisuje kao mlađeg, obrazovanog muslimana iz srednje društvene klase. Ovako profilisanje je, na žalost, često, ali u potpunosti neprihvatljivo! Ni uopštena definicija, koja se primenjuje a teroristu određuje kao pripadnika terorističke grupe nije prihvatljiva jer neretko su pojedinci, koji potpuno

samostalno deluju, orkestratori terorističkih napada. Zato je najispravnije teroristima nazivati osobe koje su, ne optužene, nego osuđene za terorističko udruživanje i delovanje, ali je i to nemoguće učiniti na međunarodnom nivou zbog neusaglašene definicije. Zatim se postavlja pitanje: „Ko su, tj. kakvi su to ljudi”? Da bi se dao odgovor na njega neophodno je pristupiti izradi profila ličnosti teroriste, gde takođe nailazimo na poteškoće i nesuglasice. Naime, kao i u ostalim aspektima terorizma, njegovom pojmovnom određenju i začecima, postoji ogromna skepsa među istraživačima i teoretičarima ove pojave oko određenja psihosocijalnog profila teroriste. Mnogi tvrde, a neupućeni pretpostavljaju, da se teroristi psihički razlikuju od ostalih ljudi, ali dugim proučavanjem psiholozi širom sveta nisu uspeli da pronađu i utvrde tu razliku. Među stručnjacima još uvek postoje oni koji veruju da su teroristi sasvim normalne osobe, dok drugi tvrde da su to najčešće društveno odbačeni pojedinci koji pristupajući terorističkim organizacijama za sebe pronalaze mesto u drugačijim tipovima zajednica, koje odbacuju moralno uspostavljene društvene norme i imaju sopstveni pogled na svet u čijem uređenju nastoje direktno da učestvuju.

Jedan od prvih profajlera terorista, Fredrik F. Haker (*Frederick F. Hacker*), podelio ih je u tri grupe:

- **Kriminalci** – organizovani u grupe terorišu širu populaciju zbog materijalne koristi;
- **Ludaci** – mentalno bolesne osobe, masovne i serijske ubice, koje terorišu zbog psihološkog zadovoljstva (uzbuđenja i osećanja nadmoći nad žrtvama, tj. običnim ljudima);
- **Krstaši**²⁴³ – istinski teroristi koji žele promeniti svet. Za razliku od prethodne dve grupe, koje su predmet obrade javne bezbednosti, ovu je teško profilisati i kako autor tvrdi, ona zavređuje specijalan tretman jer predstavlja prave teroriste.²⁴⁴

Psiholozi upućuju na to da u formiranju ličnosti teroriste najviše utiču dva psihološka procesa: motivacija za pristupanje grupi i mehanizmi integracije pojedinca u kolektivitet grupe. Drugi faktor je prilično jednostavan, pojedinci kad pristupe terorističkoj organizaciji osećaju se u potpunosti dobrodošli (bratski odnos i oslovljavanje), a grupnim treninzima i obukom se veoma brzo integrišu. Za kratko vreme razvijaju kult privrženosti grupi i organizaciji kojoj pripadaju (novoj porodici) i postaju spremni na sopstveno žrtvovanje zarad kolektivnog cilja.

²⁴³ Krstaši (*Crusaders*) je termin korišćen kao naziv za ratnike iz Evrope koji su učestvovali u Krstaškim ratovima sa ciljem oslobađanja Hristovog groba.

²⁴⁴ **Videti:** Hacker F. Fredrick, *Crusaders Criminals Crazies: Terror and Terrorism in Our Time*, W.W. Norton & Company Inc, New York, 1976, pp. 12-38.

„Terorističke organizacije, kao svojevrzni socijalni organizmi, imaju razvijene instrumente indoktrinacije potencijalnih i aktuelnih članova i predstavljaju zatvorene sisteme koji na metodičan i razrađen način oblikuju pojedinčevu svest, pretvarajući ga u oruđe za ostvarenje svojih političkih ciljeve. Za pojedinca koji je socijalno otuđen i u potrazi za identitetom teroristička organizacija vremenom postaje utočište, socijalna grupacija od primarnog značaja, čije stavove, stereotipe, običaje, ritual i ideale on prihvata i duboko interiorizuje”.²⁴⁵ Što se prvog faktora tiče, motivisanja pojedinaca za pristupanje terorističkoj organizaciji, literatura nudi mnoštvo razloga zbog kojih pojedinci pristupaju terorističkim organizacijama, ali četiri najzastupljenija su:

- **Nužda** – Svaki čovek pa i terorista teži sopstvenom dobru, maksimalnoj produktivnosti i uživanju. Međutim, već u ranoj mladosti postajemo svesni da kvalitet života ne može biti baš onakav kakvog ga mi zamišljamo jer je mnoštvo faktora koji zahtevaju odricanje i prilagođavanje tokom životnog veka. Te faktore, koji mogu biti delo ili karakteristika cele zajednice ili samo deo određenog društva, teroristi vide kao zlo protiv koga je nužna borba (teror) i za čije suzbijanje je vredno dati i spostveni život.
- **Frustracija / agresija** – Ovo je stari eksplanatorni model u okviru psihologije kojim se nastoji objasniti nasilno i agresivno ponašanje, a jedan od poznatijih pobornika ove hipoteze je dr. Džozef Margolin (*Joseph Margolin*) nakadašnji predsednik asocijacije psihologa u Kolumbija distriktu (*District of Columbia Psychological Association*) i savetnik u Beloj kući. Prema njemu: „Veliki deo ponašanja terorista javlja se kao reakcija na različite vrste osujećenja (frustracija) potreba i ciljeva terorista: verskih, političkih, nacionalnih, ekonomskih...”.²⁴⁶ Isti pristup prihvata i Džejni Knutson (*Jeanne Knutson*), izvršni direktor Međunarodnog društva za političku psihologiju (*Executive Director of the International Society of Political Psychology*) i dodaje: „Njihovo nasilno ponašanje proizilazi iz osećanja besa i beznadežnosti izazvano verovanjem da društvo ne dozvoljava nikakav drugačiji oblik da oni pokažu sopstveno mišljenje“.²⁴⁷
- **Negativni identitet** – Ova hipoteza se zasniva na Eriksonovoj teoriji razvoja ličnosti,²⁴⁸ po kojoj neke osobe pod nepovoljnim uslovima razvoja prihvataju „negativni identitet”

²⁴⁵ Milošević Mladen, *Teroristi: žrtve i zločinci – faktori kriminalne motivacije*, Univerzitet u Beogradu Fakultet bezbednosti, Beograd, 2009, op. cit., str. 173.

²⁴⁶ Margolin Joseph, *Psychological Perspectives in Terrorism*, in: Yonah Alexander and Seymour Maxwell Finger (eds), *Terrorism: Interdisciplinary Perspectives*, John Jay, New York, 1977, pp. 273-4.

²⁴⁷ Knutson Jeanne, *Handbook of Political Psychology*, Jossey-Bass, San Francisco, 1973, p.32.

²⁴⁸ Prof. dr Erik Erikson (*Eric Ericson*) je napisao psihosocijalnu teoriju razvoja ličnosti kojom se pretpostavlja da postoje određeni stadijumi ili faze psihosocijalnog razvoja kroz koje prolazi svaki čovek. Ti su stadijumi predeterminirani i neizmenjivi tako da postoji stalan i neizmenjiv raspored pojavljivanja tih faza u razvoju svakog

(identitet „zlog, žestokog momka”). Već pomenuti politički psiholog Džejni Knutson smatra da teroristi poseduju negativni identitet, koji nastaje usled neuspeha zauzimanja statusa koji se ocenjuje kao željen i očekivan od strane pojedinca, njegove porodice i okružujuće društvene sredine. Knutsonova smatra da terorista takvim postaje iz osećanja besa i beznadežnosti usled nepostojanja alternativnih puteva. Ona navodi primer Ahmada Fadila Nazala al Kalajla (*Ahmad Fadil Nazal al-Khalayleh*) iz Zarke, poznatijeg kao Abu Musaba al Zarkava, „komadant živih bombi“, koji je završio samo osnovnu školu, a potiče iz radničke porodice iz predgrađa i još kao mladić bio je u zatvoru zbog posedovanja narkotika i silovanja, dok je istovremeno iz njegovog plemena Kalajle nekoliko članova na vrhovnim položajima u Jordanskoj kraljevini.²⁴⁹

- **Narcisoidni bes** – Hipotezu narcističkog besa zastupaju poznati američki psiholozi specijalizovani u političkoj psihologiji (*Political Psychology*) Džerold M. Post,²⁵⁰ Džon W. Krejton²⁵¹ i Ričard M. Perlstajn²⁵². Ovaj pristup je, donekle, obojen dubinskom, psihoanalitičkom, psihologijom pa teroriste smatra granično poremećenim ličnostima, a poremećaj ponašanja je nastao u ranoj, formativnoj fazi razvoja takozvanog primarnog narcizma. Primarni narcizam se javlja u obliku „grandioznog ja” koji čini osobu sociopatskom, arogantnom i sa nedostatkom osećaja za druge, ili „idealizovanog ja” koji može proizvesti stanje bespomoćne poraženosti, a poraženost dovodi do osećanja besa i želje za uništenjem izvora objekta osujećenja. Takve osobe lako pristupaju terorističkim grupama radi sticanja moći i kontrole kojom potvrđuju svoju idealizovanu veličinu.

Profesor kriminologije i krivičnog pravosuđa na američkom univerzitetu Baltimor (*University of Baltimore*) dr Džefri Ian Ros (*Jeffrey Ian Ross*) strukturisao je pet psiholoških faktora koji formiraju ličnost teroriste: prognostičke lične karakteristike, osećanje frustrirane narcisoidnosti koja rezultira agresijom, sklonost udruživanju, sposobnost za učenje i kalkulaciju troškova kao i

pojedinka. One su genetički uslovljene, a nazivaju se psihosocijalnim jer u svakoj od njih stvara se poseban odnos između pojedinca i njegove socijalne okoline, odnosno u svakom stadijumu ili fazi postoji određen uticaj socijalne i fizičke okoline na pojedinca koji se psihološki razvija i postaje zreliji.

²⁴⁹ **Videti:** Knutson Jeanne, *Toward a United States Policy on Terrorism*, Political Psychology, 1984, Columbus, vol. 5 (2), pp. 287-294.

²⁵⁰ Džerold M. Post (*Jerrold M. Post*) – profesor psihijatrije, političke psihologije i međunarodnih odnosa na Elijot fakultetu međunarodnih odnosa Džordž Vašington Univerziteta (*Elliott School of International Affairs at The George Washington University*).

²⁵¹ Džon W. Krejton (*John W. Crayton*) – autor jedne od najcitiraniji knjiga iz domena psihologije terorizma objavljene 1983. godine pod naslovom „Terorizam i psihologija sebe (*Terrorism and the Psychology of the Self*)”.

²⁵² Ričard M. Perlstajn (*Richard M. Pearlstein*) – autor više knjiga o fenomenu terorizma među kojima je najpoznatija „Um političkog teroriste (*The Mind of Political Terrorist*)” objavljena 1991. godine i prevedena na više svetskih jezika.

dobiti.²⁵³ Ali, kako navodi: „Na žalost, nemoguće je u potpunosti proveriti navedene faktore, jer ne postoji obimna baza podataka dostupna javnosti”.²⁵⁴

Za razliku od Hakera i Rosa, neki teoretičari u svetu, poput Lakera i Vajta, negiraju mogućnost profilisanja terorista, jer kako kažu, sam terorizam nije predmet kriminologije. Za njih je prosto nemoguće profilisati teroriste jer su to po poreklu „obični ljudi”, različitih verskih i nacionalnih pripadnosti, kultura, ideologija, profesija i stepena obrazovanja. Upravo zato, svi dugogodišnji naponi da se kreira profil savremenog teroriste još uvek nisu naišli na veći uspeh. Međutim, raznolikost nacionalnih i socio-kulturnih pozadina terorista smanjuje rizik od generalisanja terorista i samim tim rizik od pogrešnog profilisanja. Franko Ferracuti (*Franco Ferracuti*) je vršio istraživanje na uhapšenim pripadnicima italijanskih Crvenih brigada, dok je Džerold M. Post (*Jerrold M. Post*) istraživao zatočene pripadnike baskijske ETA.²⁵⁵ Prema rezultatima njihovog istraživanja pripadnici desničarskih terorističkih grupa dolazili su iz konzervativnih, tradicionalnih i kompletnih porodica dok su pripadnici anarhističko-levičarskih grupa dolazili iz manje konvencionalnih i prilično disfunkcionalnih porodica. Njihova istraživanja su pokazala da su pripadnici ETA bili odani svojim roditeljima koji su inače bili protivnici režima, dok su sledbenici anarhističko-levičarskih grupa bili u konfliktu sa sopstvenim roditeljima koje su poistovećivali upravo sa režimom.²⁵⁶ Različita istraživanja ukazuju na to da je očita fluktuacija socijalnog miljea iz kojeg dolaze savremeni teroristi. U istom period, 70. i 80. godina prošlog veka, sa jedne strane imamo teroriste levičarskih revolucionarnih organizacija (RAF, Crvene Brigade idr.) koji pretežno dolaze iz srednje klase, a sa druge, etnoseparatističke teroriste (IRA, ETA idr.) koji imaju poreklo iz radničkih porodica.

Današnji terorizam predstavlja vrstu profesije za čije obavljanje je neophodna psihofizička spremnost koju poseduju uglavnom mlađi muškarci,²⁵⁷ ali i žene. On zahteva operativne, profesionalne i efikasne obrasce, a obaveza svakog teroriste je da sopstveno znanje i umeće stalno drži u pripravnosti, tj. u optimalnom operativnom stanju. Međutim, nije za sve teroriste terorizam konstantno zanimanje kao npr. za pripadnike anarhističkih grupa poput RAF i Crvenih Brigada. Mnogi teroristi žive duple živote, tj. deluju kao „spavači”. Oni svoje profesije koriste

²⁵³ **Videti:** Ross Ian Jeffrey, *A Model of Psychological Causes of Oppositional Political Terrorism*, Journal of Peace Psychology, 1996, New York, vol. 2 (2), p.133.

²⁵⁴ Ibid, p. 138.

²⁵⁵ Pored uhapšenih i zatvorenih terorista, istraživanjima su obuhvaćeni i teroristički dezerteri (teroristi koji su promenili politička uverenja) kao i doušnici infiltrirani duboko u terorističke organizacije.

²⁵⁶ **Uporediti:** Ferracuti Franco, *Ideology and Repentance: Terrorism in Italy*. Cambridge University Press, Cambridge, 1990. &: Post M. Jerrold, Sprinzak Ehud & Denny M. Laurita, *The Terrorists in Their Own Words: Interviews with 35 Incarcerated Middle Eastern Terrorists*, Terrorism and Political Violence, 2003, London, vol. 15 (1), pp. 171-184.

²⁵⁷ Tamijski tigrovi u svojim redovima imaju dečake od šesnaest i sedamnaest godina, dok bliskoistočne terorističke grupe koriste dečake od 14-15 godina starosti za izvođenje najopasnijih zadataka, jer se upravljaju logikom da će što mlađa deca privlačiti manje pažnje i da je veća verovatnoća da će proći neopaženo.

kao paravan i aktiviraju se samo kada za to dobiju naređenje. Taj slučaj se najčešće sretao kod pripadnika ETA i IRA, čiji su istaknuti članovi u potpunosti bili integrisani u zajednicu, za razliku od nekih drugih srazmernih organizacija poput Hamasa, Hezbolaha ili Al Kaide, čiji funkcioneri se nalaze na poternicama i bekstvu.

Za mnoge je neshvatljivo zašto se sve češće mladi i situirani, neretko porodični, ljudi opredeljuju za takav način života. U suštini mlade koji se okreću terorizmu pokreće više činilaca. Na početku to mogu biti finansijski razlozi, zatim istorijska i kulturna obeležja socijalne sredine za čiju se oni samostalnost i nezavisnost zalažu, tj. za čije društvene interese se bore, takođe efikasnost i drskost terorističke organizacije koja se suprostavlja mnogo jačem neprijatelju, a u suštini glavni podstrakač je politički motiv najčešće obojen verskim elementima.

U trećem poglavlju svoje knjige „Džihad bez lidera” dr Segmen objašnjava da je većina teorija ili hipoteza koje profilišu teroriste netačna. U uvodnom paragrafu ovog poglavlja, koje je nazvao „Profil džihadiste (*The Jihadist's Profile*)”, napisao je sledeće: „Obično se pretpostavlja da su teroristi siromašni, da im je ispran mozak od strane društva ili tokom obrazovanja, da su to naivni mladi ljudi koji ne znaju za bolje, da imaju nedostatak obaveza poput posla ili porodice pa imaju potrebu pristupanja terorističkim organizacijama, ili su toliko seksualno frustrirani da se okreću terorizmu kako bi dobili svoju nagradu od sedamdeset dve device kada odu u raj. Ili su samo kriminalci ili prosto ludaci”.²⁵⁸ Ovo su teorije/hipoteze koje pogrešno tumače zašto mladi muslimani pristupaju terorističkim organizacijama, a koje je autor analizirao i rezultatima svog istraživanja opovrgao:

- **Siromaštvo** – Inače, najpopularnije objašnjenje terorizma koje se najčešće navodi kao njegov najveći uzrok. Međutim, autor objašnjava da se muslimani ne okreću terorizmu zbog siromaštva jer većina terorista pripada srednjoj društvenoj klasi dok su njihovi lideri najčešće imućni ljudi. Uzmimo za primer Al Kaidu i njenog vođu Osamu Bin Ladenu koji potiče iz bogate saudijske porodice, a njegov zamenik Ajmen Al Zawahiri (*Ayman al-Zawahiri*) iz jedne od najugledniji egipatskih porodica.²⁵⁹
- **Ispiranje mozga** – Ovom teorijom se nastoji objasniti da se mladi pridružuju terorističkim organizacijama jer ne znaju za bolje pošto im je mozak ispran (*brainwashed*) religijom, obrazovanjem, ili od strane društva i porodice. Segmen tvrdi da ni ova teorija nije tačna, prosto jer za proces „ispiranja mozga”, koji se inače pripisuje

²⁵⁸ Sageman Marc, *Leaderless Jihad*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2008, op. cit. pp. 47-8.

²⁵⁹ **Videti:** Sageman Marc, *Leaderless Jihad*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2008, op. cit. pp. 48-50.

komunistima kao metod vojnog ispitivanja (*military interrogation*) tokom Korejskog rata,²⁶⁰ ne postoje naučni dokazi.²⁶¹

- **Nezreli i neznalice** – Kako drugačije objasniti neracionalno ponašanje mladih ljudi, nego njihovom naivnošću, nezrelošću i nedostatkom esencijalnog životnog iskustva. Autor i ovu teoriju pobija rezultatima svog istraživanja koji ukazuju na to da je prosečna starost mladih muslimana u momentu pridruživanja terorističkim grupama dvadeset pet godina što dokazuje da nisu nezreli. Što se njihove naivnosti i neznanja tiče i taj deo teorije pada u vodu jer preko 60% onih koji su obuhvaćeni Segmenovim istraživanjem fakultetski je obrazovano, a dobar deo njih ima i najveća akademska zvanja (magistri ili doktori nauka).²⁶²
- **Nedostatak odgovornosti** – Ovim se objašnjava da većina mladih pristupi terorističkim grupama usled nedostatka odgovornosti, kao što su porodica i karijera. Segmen tvrdi da ni ovo nije tačno jer prema rezultatima njegovog istraživanja većina mladih ljudi je prilikom okretanja terorizmu već steklo svoje obrazovanje, osnovalo porodicu i imaju zaposlenje u struci.²⁶³
- **Seksualna frustracija** – ova teorija ima tri pretpostavke (hipoteze) koje profesor Segmen u potpunosti smatra apsurdnim, a to su: da pošto su islamski teroristi veoma religiozni, a po religijskom pravilu ne smeju imati seks pre braka, to dovodi do ogromne frustracije ličnosti koja olako prelazi u mržnju; druga pretpostavka je da su to mladići puni testosterona koji nemaju gde da potroše energiju i stoga se opredeljuju za terorizam; treća pretpostavka je da pristupaju džihadu jer ako poginu tokom njega sebi obezbeđuju sedamdeset dve device, koje su im obećane kao šehidskim ratnicima u zagrobnom životu.²⁶⁴
- **Loši ili ljudi** – Pošto socijalne karakteristike ne daju odgovor na pitanje zašto pojedinci postaju terorist, mnogi to objašnjavaju sa dva argumenta, prvi, da su prosto teroristi

²⁶⁰ Hipoteza o „ispiranju mozga“ prvi put se pojavila u SAD kada je nakon Korejskog rata dvadeset troje američkih vojnika odbilo da se iz vojnog zarobljeništva razmenom vrati kući. Njihovo odbijanje za repatrijaciju izazvalo je skandal u SAD, jer je bilo neshvatljivo da Amerikanci ne žele da se vrate kući, i jedini način da se takvo ponašanje opravda bilo je da se koreanski komunisti optuže za ispiranje mozga američkih vojnika. Međutim, paradoksalno je to što je više od 22.600 komunističkih zarobljenika (oko 22% od ukupno zarobljenih) odbilo repatrijaciju, dok su samo 23 Amerikanaca i 1 Britanac (oko 0.6% od ukupno zarobljenih) odlučili da ostanu na komunističkoj strani. Tada je dato objašnjenje da su komunistički zarobljenici odbili da se vrate u sopstvenu zemlju zbog totalitarističkog režima koji je vladao njome, a da su amerikancima isprani mozgovi. **Više o tome u:** Ibid, p. 50.

²⁶¹ **Videti:** Ibid, pp. 50-7.

²⁶² **Videti:** Ibid, pp. 58-60.

²⁶³ **Videti:** Ibid, pp. 60-1.

²⁶⁴ **Videti:** Ibid, pp. 61-2.

kriminalci, i drugi, da su to klasični ludaci, tj. psihološki abnormalne osobe. Prema Segmenu, oba argument su neosnovana i samim time ne prihvatljiva za bilo koga ko traži odgovor na ovu dilemu, a posebno za naučno-akademska zajednicu.²⁶⁵

Dakle, dr Segmen negira da društveni i genetički faktori imaju osnovni uticaj na nečiju odluku da postane terorista. U suprotnom, on objašnjava da osobe koje se odluče za terorizam jesu sasvim normalne osobe koje mogu biti obrazovane ili ne, muškog ili ženskog pola i bez starosne granice, da većina njih nije siromašna već srednje klase, a najčešće su inspirisane porodičnom tragedijom. Takve osobe utihu pronalaze u određenim doktrinama i ideologijama, a razumevanje i saosećanja u današnje vreme pronalaze u raznim sobama za časkanje (*chat rooms*) na internetu. Upravo u takvim sobama se i susreću sa terorizmom i džihadom koji im nudi tračak nade za osvetu. On kritikuje druge autore, pre svega Hafmena, da se previše oslanjaju na studije slučaja jer su njihovi zaključci zasnovani na određenim događajima i pojedinim ličnostima. Nasuprot tome, tvrdi da naučni pristup u istraživanju terorizma kao bezbednosnog i političkog fenomena mora obuhvatiti sve raspoložive podatke.

Jasno je da autoriteti u oblasti psihologije terorizma ne samo da se ne slažu oko njegove definicije, već ni oko profila ličnosti teroriste i uopšte oko mogućnost psihosocijalnog profilisanja. Međutim, možemo zaključiti da postoje određene psihološke i socijalne pretpostavke koje ne samo da objašnjavaju fenomen savremenog terorizma već i dozvoljavaju sklapanje određene vrste profila ličnosti teroriste. Zbog činjenice da su teroristi obučeni, nemoguće je napraviti profil teroriste poput onoga koji koristi policija u borbi protiv organizovanih kriminalaca i psihosocijalno poremećenih zločinaca. Jednostavno, takav tip profila mora biti potpun i precizan, dok bi konstruisani profil ličnosti teroriste bio podložan stalnim promenama u smislu Lakerove tvrdnje da se „...terorizam menja s vremenom...”, te da se terorističke akcije „...razlikuju zavisno od društvenih uslova i kulture”.²⁶⁶ Na primer, svedoci smo da su akteri Al Kaide visoko inteligentni mladići, što u budućnosti ne mora biti. Već danas u nekim samoubilačkim akcijama i sredovečne žene, pa i maloletna deca, počinju da uzimaju učešća. „U periodu od 21. februara do 4. jula 1990. godine u otmicama dvadeset pet aviona učestvovalo je trideset osam žena terorista”.²⁶⁷ Evidentno je da najveći broj terorista čine muškarci, čak se procenjuje da je preko 95% terorističkih napada u svetu osmišljeno, organizovano i izvedeno od strane muškaraca. Sa druge strane, žene uglavnom imaju uloge kurira ili bolničarki i obično su zadužene za održavanje sigurnih kuća (*safe houses*) i sl.

²⁶⁵ Videti: Ibid, pp. 62-5.

²⁶⁶ Morgan J. Mathew, *The Origins of the New Terrorism*, Parameters, 2004 (Internet: <http://ssi.armywarcollege.edu/pubs/parameters/articles/04spring/morgan.pdf>, 23/07/2014).

²⁶⁷ Gaćinović Radoslav, *Terorizam*, Drašlar, Beograd, 2005, op. cit., str. 296.

Naravno, u nekim slučajevima žene su imale veoma značajne uloge tokom terorističkih akcija, pre svega u latinskoj americi. Zamenik komandanta Sandinista²⁶⁸ koji su 1979. godine zauzeli Nikaragvansku predsedničku palatu u Managvi bila je Dora Maria Telez Argueljo (*Dora María Téllez Arguello*). Nije bila retkost da na čelu levičarskih terorističkih organizacija i njihovih operacija budu upravo žene. Recimo, nemačka Crvena zora (*Rote Zora*) regrutovala je isključivo žene koje su izvele niz bombaških napada između 1979. i 1987. godine. Od osam nemačkih terorista koji su bili najtraženiji u tom periodu pet su bile feministkinje Crvene zore.

Žene u bliskoistočnim muslimanskim terorističkim organizacijama nikad nisu imale niti će imati neku lidersku ulogu, usled rigidne tradicije i radikalnog tumačenja islama. Iako im se ne dodeljuju neka istaknuta mesta u okviru organizacija to ne sprečava mlade muslimanke da se okrenu terorizmu i to najčešće samoubilačkom. Naime, terorističke grupe, naročito one sa Kavkaza, sve više regrutuju žene, pretežno udovice šehida, za izvođenje samoubilačkih napada. Jedna od najpoznatijih teroristkinja je zasigurno Lejla Halid (*Leila Khaled*), mladi komandos Narodnog fronta za oslobođenje Palestine (*Popular Front for the Liberation of Palestine - PFLP*), koja je 29. avgusta 1970. godine otela putnički avion i nakon oslobađanja putnika raznela ga eksplozivom. Nakon godinu dana Lejla je uhapšena, što je dovelo do čitave serije otmica aviona, poznate kao „Otmice na Dasonovom polju (*Dawson's Field Hijackings*)”²⁶⁹ u cilju njenog oslobađanja.

Slika 6: Lejla Halid²⁷⁰

²⁶⁸ Sandinistički front nacionalnog oslobođenja (*Frente Sandinista de Liberación Nacional - FSLN*) je politička stranka socijalističke orijentacije u Nikaragvi. Osnovana je 1961. godine u ilegali kao pokret usmeren na rušenje režima predsednika Anastasia Somoze Garcije (*Anastasio Somoza García*), a ime je dobila po Ernestu Sandinu (*Ernesto Sandino*), legendarnom borcu protiv američkih snaga u Nikaragvi 1920-ih i 1930-ih.

²⁶⁹ Na aerodromu u blizini grada Zarka u Jordanu, 6. septembra 1970. godine, od strane pripadnika PFLP oteta su četiri aviona, od kojih su tri letela za Njujork a jedan za London. Većina talaca od ukupno 310 je puštena 11. septembra, dok su pored osoblja zadržani svi jevreji i šest Amerikanaca, a avioni su uništeni eksplozivom. Svi taoci su oslobođeni 30. septembra u zamenu za Lejlu Halid.

²⁷⁰ **Preuzeto iz:** Lilith Laughed, *An evening without Leila Khaled* (Internet: <http://lilithlaughed.co.uk/?p=126>, 23/08/2014).

Zbog različitih vrsta terorizma dobar deo stručnjaka tvrdi da se za svaku od njih mora raditi poseban profil ličnosti, što je u potpunosti tačno, jer ogromne su razlike između teroriste samoubice i drugih vrsta terorista. Zato, da bi se pristupilo izradi profila neophodno je prethodno odrediti i analizirati sve elemente određene vrste ili kategorije terorizma i njegove suštinske dimenzije, pre svega motive koji podstiču teroriste, a zatim metode, načine i okvire delovanja terorističkih organizacija.

U **Tabeli 7**, ranije smo predstavili najuočljivije razlike između terorista i klasičnih kriminalaca, a u **Tabeli 8** predstavili smo sličnosti i razlike nasilničkih grupa i pojedinac, koje su komparativnom analizom određene i opisane u knjizi Džonatana R. Vajta „Terorizam”.²⁷¹ Tabela nam jasno ukazuje da su profili verskih i ostalih terorista skoro jednaki, a jedina diferencijacija između njih jeste religioznost verskih terorista. Dejvid J. Vitejkr (*David J. Whittaker*) navodi: „Iako ličnost teroriste odlikuju određene specifičnosti, njegov kriminalni profil i uzroke ponašanja manje treba tražiti u prirodi čoveka, a više u socijalnim i ekonomskim problemima i otuđenosti određenih društvenih grupa i slojeva”.²⁷²

Tabela 8: Sličnosti i razlike nasilničkih grupa i pojedinaca

<i>Ponašanje nasilničkih grupa</i>		<i>Ponašanje nasilnih pojedinaca</i>	
Verske terorističke grupe	Ostale nasilničke grupe (ideološke, etničke i kriminalne)	Svi teroristi	Klasični kriminalci
Svet dele na dobro i zlo	Svet je jedinstvena pozornica	Borba za nadlične ciljeve/interese	Borba za lične ciljeve/interese
Nasilje je obred u službi Boga	Nasilje je instrument dostizanja kolektivnih ciljeva	Motivisan nadličnim vrednostima	Motivisan materijalnim vrednostima
Žrtve nasilja su "nevernici"	Žrtve nasilja su u posedu željenih vrednosti	Orijentisan na grupu čak i ako deluje samostalno	Orijentisan na sebe i ako je član organizacije
Grupa govori u ime Boga	Grupa govori u sopstveno ime	Nema kalkulacije: cilj je vredan sopstvenog života	Kalkuliše odnos dobitaka i gubitaka
Dobit od nasilja se prinosi Bogu	Dobit od nasilja služi ljudima	Obučen	Neobučen
Protivnik se satanizuje	Protivnik se degradira	Spreman da žrtvuje sopstveni život	Spreman da beži

Mnoštvo je načina (metoda) na osnovu kojih se može pristupiti izradi profila ličnosti teroriste, ali je prisutno i mnoštvo otežavajućih faktora u tom procesu. Recimo, najbolji metod za dobijanje

²⁷¹ **Videti:** Vajt R. Džonatan, *Terorizam*, Aleksandria Press, Beograd, 2004, op. cit., str. 28-66.

²⁷² Whittaker J. David, *The Terrorism Reader*, Routledge, London, 2003, p. 112.

profila ličnosti, umesto ekspertskih procena zasnovanih na teoriji, jeste empirijskim testiranjem deklariranih terorista. No, to danas prosto nije moguće. Pre svega jer sebe ne doživljavaju kao teroriste pa se nikad neće podvrgnuti psihološkom testiranju koje ih takođe asocira na merenje ludila. „Fundamentalisti, ali i ne sve verujuće osobe, vide psihologiju s one strane njihovog antiscijetičkog i antievolucionističkog svetonazora“.²⁷³ S druge strane, postoji saglasnost među teoretičarima da je tipičan terorista inteligentna osoba, što povećava mogućnost falsifikovnja testovnih svojstava i publikovanja željene „testovne fasade“. Uzmimo za primer lidera Palestinskog islamskog džihada prof. dr Ramadana Abdulaha Šalaha (*Ramadan Abdullah Shalah*), koji je dugo godina bio profesor i šef katedre na Univerzitetu Južne Floride u SAD (*University of South Florida*).

Profesor Brus Hafmen je jedan od retkih teoretičara terorizma koji je tokom svog istraživanja imao priliku da intervjuiše teroriste, a evo šta je napisao kao uvod za svoju knjigu „Unutar terorizma (*Inside terrorism*)“:

Ja se bavim proučavanjem terorizma i terorista više od dvadeset godina. Ipak, još uvek sam iznenađen kako uznemirujuće „normalno“ teroristi deluju kada sednem i razgovaram sa njima. Umesto podivljalih fanatika i poremećenih ubica koje smo uslovljeni da očekujemo, mnogi od njih su veoma artikulisani i izuzetno brižljivi pojedinci za koje terorizam jeste ili je bio potpuno racionalan izbor...²⁷⁴

Teroristi na izgled mogu biti normalni ali su u svakom slučaju sociopate, koje karakteriše potpuno odsustvo empatije prema žrtvama. Većina terorista ne oseća nikakvu krivicu za svoja delovanje tokom kog ubijaju i ranjavaju nedužne ljude, tj. oni svoje akcije izvode isključivo sa stanovišta afektivne indiferentnosti. Iako ih želja i odlučnost za uspehom u terorističkoj akciji čini neosetljivim na ljudske trauma i tragedije koje uzrokuju, profesor sa Državnog Univerziteta Kalifornije (*California State University*) dr Klarens A. Martin (*Clarence A. Martin*) tvrdi da su teroristi psihološki potpuno normalni ljudi. On objašnjava: „Iako neka objašnjenja kolektivnog nasilja naglašavaju prisutnost psihološkog poremećaja među učesnicima, istraživanja su pokazala da su teroristi uglavnom psihološki normalne i racionalne osobe poput prosečnih ljudi“.²⁷⁵

²⁷³ Kostić Petar, *Psihometrija: Konstrukcija, rekonstrukcija i korišćenje psiholoških testova*, Nezavisna izdanja Slobodan Mašić, Beograd, 2004, str. 68.

²⁷⁴ Hoffman Bruce, *Inside Terrorism*, Columbia University Press, New York, 2006, op. cit., p. xv.

²⁷⁵ Gus Martin, *Understanding Terrorism: Challenges, Perspectives, and Issues*, Thousan Oaks, Sage, 2010, op. cit., p. 71.

Dr Sara H. Korli (*Corley H. Sarah*), dr Smit L. Brent (*Brent L. Smith*) i dr Keli R. Damphaus (*Damphouse R. Kelly*) konstruisali su profile za unutrašnje ideološki motivisane teroriste (levičarske i desničarske) kao i za spoljašnje (međunarodne) teroriste.²⁷⁶ Tokom istraživanja analizirali su sve osobe koje su uhapšene i procesuirane za terorističko delovanje od strane američkog Ministarstva pravde. Međutim, validnost profila koje su izradili dovodi se u pitanje jer nisu svi koji su procesuirani i osuđeni za akt terorizam, a uopšteno, zar se ne smatra nevinim svako za koga se ne dokaže suprotno? Kako je uopšte moguće nekog označiti teroristom pre iznošenja presude ili priznavanja krivice za navedeno terorističko delovanje? Da li je pravilno uopšte ikoga nazivati teroristom, pre svega međunarodnim, sve dok se međunarodna zajednica ne usaglasi oko opšteprihvatljive definicije terorizma? „U odsustvu univerzalno prihvatljive definicije terorizma i nedosledne operacionalizacije, demografski opisi terorizma teško mogu biti dobri”.²⁷⁷ Naravno, metodološki pristup za profilisanje ova tri eminentna svetska stručnjaka je dobar, tj. korišćenje demografskih podataka i pravosudne statistike je efikasno, ali se u ovom slučaju mora ograničiti na osobe koje su priznale krivicu (sebe smatraju teroristima) i na osobe koje su pravosnažno osuđene za terorističko udruživanje i delovanje.

Dakle, evidentna su dva osnovna pristupa u naučnom objašnjenju terorističkog ponašanja i kriminalne motivacije terorista. Prvom pristupu pripadaju autori koji tvrde da se uzroci terorističkog ponašanja nalaze u individualnim psihološkim faktorima. Međutim, naučno je nedozvoljivo generalisati psihičke karakteristike jer teroristi potiču iz različitih socijalnih sredina i kulturnih konteksta, imaju raznolike ideologije i ciljeve, a pri tom dolaze iz porodica i uopšte društava različite dinamike i strukture. Samim tim, naučno je neprihvatljivo uvažiti tvrdnju da je određena struktura ličnosti predisponirana za izvršenje terorističkih dela. Druga grupa autora terorističko ponašanje objašnjava psihopatološkim faktorima. Ipak, istraživanja su pokazala da je veoma mali procenat terorista koji pate od nekih oblika psihičkih poremećaja, kao što su antisocijalni, psihopatija, suicidnost itd.

Iako današnji teroristi širom sveta imaju potpuno različite psihičke i socijalne karakteristike i životne puteve, prof. dr Mladen Milošević je odredio osnovne markere ranjivosti potencijalnog teroriste, a to su:

- potraga za identitetom
- potreba za pripadanjem i pronalaženjem alternative za društveno otuđenje

²⁷⁶ **Videti:** Corley H. Sarah, Brent L. Smith & Damphouse R. Kelly, *The Changing Face of American Terrorism*, in: Lynne L. Snowden & Bradley C. Whitsel (eds), *Terrorism: Research, Readings, and Realities*, Prentice Hall, New York, 2005, pp. 49-62.

²⁷⁷ Ibid., p. 50.

- strah i kompleks inferiornosti
- izrazita socijalna deprivacija koja rezultuje frustracijom
- lične veze sa pripadnicima određene terorističke organizacije
- sledovanje određenoj političkoj ideologiji i cilju
- traumatična životna iskustva koja rađaju osećanje besa i, svesnu ili nesvesnu, potrebu za vraćanjem doživljenog zla
- opažanje nefer i nekorektnog odnosa prema njima i bliskim osobama
- markiranje njihove društvene grupe u negativnom smislu
- zlostavljanje i ponižavanje kojem su svedoci ili žrtve.²⁷⁸

Uprkos tome što nosioci terorističkih akata još uvek nisu u potpunosti istraženi, jasno je da su to danas pretežno mlađi muškarci željni da budu vođeni, pa se stoga na čelu terorističkih grupa nalaze veoma inteligentni, obrazovani i harizmatični lideri, koji su najčešće porodični i primerni ljudi.²⁷⁹ Lelijot Sulvold (*Liselotte Süllwold*), Nemački istraživač terorizma, je na osnovu svojih iskustava u psihološkom radu sa uhapšenim teroristima u nekadašnjoj Zapadnoj Nemačkoj, podelio teroriste u dve grupe: vođe i sledbenike, pri čemu su vođe nedostatke skrupula kombinovale sa ogromnim samopouzdanjem i vodile su grupe isključivo preko pritisaka i zastrašivanja sledbenika.²⁸⁰ Teroristi su generalno prosečno obrazovani, pri čemu skoro da ni ne postoje teroristi poreklom sa Zapada koji su neobrazovani ili nepismeni. Komadni kadar je u suštini uvek visoko obrazovan i sposoban da svoje sledbenike olako zadoji religijskim fundamentalizmom ili političkim fanatizmom, čime oni zapravo nadoknađuju nedostatak obrazovanja kao i nebrigom za svoj i život žrtava. Tako zadojeni ostaju do kraja privrženi organizaciji, a zbog uticaja spoljnih faktora i sposobnosti prilagođavanja savremenim uslovima života za bezbednosne i antiterorističke službe to su nepredvidivi, neselektivni i veoma opasni pojedinci. Neselektivnost u velikoj meri otežava detekciju terorista i zato je uspeh

²⁷⁸ **Videti:** Milošević Mladen, *Teroristi: žrtve i zločinci – faktori kriminalne motivacije*, Univerzitet u Beogradu Fakultet bezbednosti, Beograd, 2009, op. cit., str. 172.

²⁷⁹ Terorističke vođe dobro poznaju teologiju i filozofiju, a pritom su veoma elokventni. Stariji članovi i lideri često su bili profesionalno ostvareni i imali karijere poput lekara, advokata, bankara, inženjera, fakultetskih profesora, novinara pa čak i vladinih službenika. Crvene Brigade i RAF su skoro u potpunosti bile sastavljene od razočaranih ultralevičarskih inтелеktualaca. Međutim, nije tačno vladajuće mišljenje u javnosti da su lideri džihada verski obrazovani. Šta više, većina njih nije ni pročitala Kuran dok nisu dospeli u zatvor, jer tamo imaju vremena na pretek i obično tad odluče da se u potpunosti posvete Bogu. Evo šta su po svojoj profesiji vodeći akteri Al Kaide odgovorni za 11. septembar:

- **Osama Bin Laden** – građevinski inženjer
- **Ajmen Al Zavahiri** – hirurđ
- **Ramzi Jusuf** (*Ramzi Yousef*) – elektro inženjer
- **Muhamed Ata** (*Mohamed Atta*) – arhitekta
- **Zijad Jarah** (*Ziad Jarrah*) – inženjer astronautike.

²⁸⁰ **Videti:** Sullwold Liselotte, *Biographical Features of Terrorists*, in: World Congress of Psychiatry, *Psychiatry: The State of the Art*, 6, Plenum, New York, 1985.

antiterorističke borbe u svetu još uvek neizvestan. Najveći motiv za pristupanje terorističkim organizacijama je neka vrsta osвете ili borba protiv nepravde nanesene od mnogo jačeg neprijatelja.

3.4. Profil teroriste samoubice

Samoubilački terorizam predstavlja vrstu ili oblik terorizma koji je specifičan po metodu borbe, a to je samoubilački napad na ljude i imovinu, izveden od strane jedne ili više osoba (terorista), upotrebom nekog od sredstava (eksplozivna naprava, vatreno oružje, prevozno sredstvo, itd.)²⁸¹ od kojeg će izvesno i sami sebi okončati život (**Prilog 1**). Dakle, pored uzrokovanja smrti ili ranjavanja neposrednih žrtava terorističkog napada i nanošenja materijalne štete, akteri svesno žrtvuju vlastite živote. Evo kako u međunarodnom časopisu o odbrani i bezbednosti „*IHS Jane's International Defense Review*” objašnjavaju ovu pojavu: „... spremnost da se bilo koja meta uništi u svrhu postizanja određenog političkog cilja. Psihički i fizički pripremljen terorista je spreman na to da umre dok uništava neprijatelje”.²⁸² Institut za mir i proučavanje sukoba u Indiji samoubilački terorizam definiše kao: „Spremnost da se žrtvuje sopstveni život prilikom pokušaja da se uništi ili prilikom uništavanja neprijateljske mete, kako bi se dostigao određeni politički cilj”.²⁸³

U stranoj i domaćoj stručnoj literaturi koriste se fraze kojima se ovaj fenomen pogrešno određuje i opisuje, poput „bombaši samoubice (*suicide bombings*)”, ali sa ovom frazom se samoubilački napadi ograničavaju na isključivo korišćenje eksploziva, dok se takvi napadi mogu izvesti i mnoštvom drugih sredstava, kao što je bio slučaj 11. septembra. Zatim, „šehidske operacije (*martyrdom operations*)” što teroriste samoubice svodi samo na džihadiste, ili fraza „samoubilačke operacije (*suicide operations*)” koja ostavlja utisak da se radi isključivo o vojnoj akciji. Adžrej Krt Kronin (*Audrey Kurth Cronin*), specijalista za terorizam i naučni savetnik u američkom kongresu, objašnjava kako je najispravnija fraza, tj. naziv za ovaj fenomen “samoubilački napadi (*suicide attacks*)”, jer predstavljaju akcije čij uspeh je nemoguć bez smrti

²⁸¹ Najčešće se kao sredstvo napada koriste prenosive eksplozivne naprave (samoubilački prsluci sa eksplozivom), ili vozila sa eksplozivom kojima upravljaju teroristi.

²⁸² IHS Jane's International Defense Review, *Suicide terrorism: a global threat*, 2000 (Internet: http://www.janes.com/security/international_security/news/ussole/jir001020_1_n.shtml, 25.09.2014).

²⁸³ Moilanen John, *Suicide Bombing in the COE*, DCSINT Handbook No. 1.03, Fort Leavenworth, 2006, p. 5.

orkestratora, koji su ujedno svesni toga.²⁸⁴ Američki ekspert za nacionalnu bezbednost i samoubilački terorizam prof. dr Robert Pejp (*Robert Pape*) sa Čikaškog Univerziteta (*University of Chicago*) definisao je samoubilačke napade u širem i užem smislu. U „užem smislu” ograničio se na napade u kojima pojedinac istovremeno ubija i sebe i druge, dok se u „širem smislu” ovaj pojam odnosi na situacije kada napadač svesno očekuje da će biti ubijen od drugih, najčešće organa reda, tokom napada.²⁸⁵ Samoubilačkih napada u širem smislu, tokom kojih pojedinac ili grupa vatrenim ili hladnim oružjem nastoji usmrtiti što više žrtava pre nego što i sam/i budu ubijeni, je mnogo manje u odnosu na uobičajene bombaške napade. Dakle, da bi se napad smatrao samoubilačkim nije neophodno da napadač sam sebi oduzme život ukoliko je svestan da će to učiniti drugi tokom izvođenja akcije. Prisutnost volje da se ubiju drugi i svesti da će se poginuti tokom izvođenja napada, čine ga samoubilačkim. Kao primer napada u širem smislu možemo navesti masakr u Hebronu 1994. godine, kada je Izraelac Baruh Goldstin (*Baruch Goldstein*) pucao na Palestince u džamiji sve dok i sam nije ubijen. Bio je svestan da će poginuti, jer nije imao plan za bekstvo, a porodici je ostavio oproštajno pismo.²⁸⁶ Takđe, dobar primer su i akcije mladih pripadnika Hamasa, koji su tokom 1993. i 1994. godine samoinicijativno napadali Izraelce u gužvi na javnim mestima, koristeći hladno oružje (noževe, sekire itd.). Oni takođe nisu imali planove za bekstvo i većina ih je bila likvidirana tokom izvršenja akcija.²⁸⁷

²⁸⁴ **Videti:** Cronin Kurth Audrey, *Terrorists and Suicide Attacks*, Congressional Research Service, Washington, RL32058, 2003, p. 2.

²⁸⁵ **Više o tome u:** Pape A. Robert, *The Strategic Logic of Suicide Terrorism*, American Political Science Review, 2003, Chicago, vol. 97 (3), p. 345.

²⁸⁶ **Više o tome u:** Mičić Predrag, *Samoubilački terorizam*, Udruženje diplomaca Centra Džordž Maršal, Beograd, 2006, str. 10.

²⁸⁷ **Više o tome u:** Hudson Rex, *The Sociology and Psychology of Terrorism: Who Becomes a Terrorist and Why?*, Library of Congress, Washington, D.C., 1999, p. 22.

Slika 7: Bombaši samoubice na paradi Hamasa u pojasu Gaze²⁸⁸

Terorističke organizacije koje danas aktivno upražnjavaju samoubilačke napade su: Hamas, Palestinski islamski džihad (*Palestinian Islamic Jihad*), Al Aksa šehidske brigade Jaser Arafatovog pokreta Fatah (*al-Aqsa Martyrs Brigades of Yassir Arafat's Fatah Movement*), čečenski Al Anzar Mudžahedni (*Al-Ansar Mujahidin in Checenya*), Egipatski islamski džihad (*Egyptian Islamic Jihad – EIJ*), Hezbolah (*Hezbollah*), Pakistansko-kašmirski Laškare-Taiba (*Lashkar-e-taiba of Pakistan/Kashmir*), Naoružana islamska grupa Alžira (*Armed Islamic Group of Algeria - GIA*), indijski međunarodni pokret Babar Kalsa (*Barbar Khalsa International of India - BKI*), Tamijski Tigrovi, Kurdistanska radnička partija (*Partiya Karkerên Kurdistanê - PKK*) i Al Kaida (**Prilog 2**).²⁸⁹

Ono što karakteriše nosioce ovog oblika terorizma, pored svireposti i amoralnosti, je neselektivnost i nasumičnost tokom izvršavanja ovakvih akcija. Zastupljenost ove taktike je velika, kako među većim, tako i među manjim terorističkim organizacijama, koje sa posebnim uvažavanjem tretiraju bombaše samoubice. O tome svedoči činjenica da je za pripadnike Tamijskih tigrova (*Liberation Tigers of Tamil Elam - LTTE*) i PKK jedna od najvećih privilegija biti bombaš samoubica. Zbog svoje specifičnosti fenomen samoubilačkog terorizma predstavlja veliku enigmu za istraživače iz raznih oblasti, a naročito psihologije i sociologije.

Premda se samoubilački terorizam istorijski vezuje za izraelsko-palestinski sukob, njegovi počeci sežu daleko unazad, u vreme Sikara i Zilota, a kasnije i Asasina. Krenšova smatra da se istorijski prethodnici samoubilačkog terorizma mogu naći u alternativnim metodima političkog protestovanja, kao što su štrajkovi glađu²⁹⁰ i samoubistva iz političkog protesta, jer im je u osnovi kult političkog mučeništva. Ona navodi različite primere žrtvovanja sopstvenih života radi političkih ciljeva, poput Stefana Luksa (*Stefan Lux*), koji je izvršio samoubistvo ispred zgrade Društva naroda u znak protesta zbog propuštanja Velike Britanije da reaguje na nemačku agresiju prema Čehoslovačkoj, ili budističkih monaha iz Južnog Vijetnama koji su se zapalili protestujući protiv režima.²⁹¹ Međutim, takvi vidovi žrtvovanja sopstvenih života zarad političkih ciljeva drugačije su prirode od terorističkog samožrtvovanja, jer ne podrazumevaju ugrožavanje života drugih, dok je samoubilački terorizam usmeren prvenstveno na korišćenje

²⁸⁸ **Preuzeto iz:** Ascertain the Truth, *Tooth Fairies and Suicide Bombers* (Internet: <http://www.ascertainthetruth.com/att/index.php/al-islam/al-islam-and-suicide/274-tooth-fairies-and-suicide-bombers>, 07/09/2014).

²⁸⁹ **Videti:** Cronin Kurth Audrey, *Terrorists and Suicide Attacks*, Congressional Research Service, Washington, RL32058, 2003, op. cit., p. 5.

²⁹⁰ Zatvoreni pripadnici IRA štrajkovali su glađu u zatvoru 1981. godine, a štrajk je okončan nakon što su deseterica preminula.

²⁹¹ **Videti:** Crenshaw Martha, *Suicide Terrorism in Comparative Perspective*, International Policy Institute for Counter-Terrorism, Herzlia, 2006, pp. 21-24.

pojedince kao „ljudske bombe”, čija je osnovna namena da ubije druge. Ima i onih teoretičara koji samoubilački terorizam poistovećuju sa japanskim kamikazama,²⁹² ali ta pojava je specifična za ratno vreme. Kamikaze su korišćene u direktnim oružanim sukobima sa neprijateljskom vojskom, a ne civilima, što ih bitno razlikuje od današnjih neselektivnih samoubilačkih terorističkih akcija.

Slika 8: Smotra pilota kamikaze pred poletanje²⁹³

²⁹² Pred kraj Drugog svetskog rata (novembra 1944. godine) u bitci na Filipinima prvi put su upotrebljeni japanski piloti kamikaze, koji su se na poziv starešina dobrovoljno javljali za samoubilačke misije protiv američkih oružanih snaga. Zapanjujući je istorijski podatak da je pilota spremnih na samožrtvovanje bilo tri puta više nego raspoloživih aviona za izvođenje napada. Oni su pre poletanja sprovodili verske rituale i opraštali se od porodice i prijatelja uz njihovu punu podršku i razumevanje. Najpoznatija akcija kamikaza je bitka na Okinavi, aprila 1945. godine, tokom koje se oko 2.000 kamikaza obrušilo u preko 300 američkih brodova, ubivši pri tom skoro 5.000 američkih vojnika.

Opširnije o tome u: Atran Scott, *Genesis of Suicide Terrorism*, Social Science Review, 2003, vol. 299, p. 1535 (Internet: www.sciencemag.org/cgi/content/full/299/5612/1534/, 16/09/2014). Istoričari tvrde da kamikaze nisu fenomen koji je iznikao u Drugom svetskom ratu, već kulminacija vekovne tradicije i kulture u Japanu, a pre svega samurajske „*Bušido*” tradicije – koja propagira vrednosti kao što su hrabrost, čast, skromnost i osećaj dužnosti...

Opširnije o tome u: Rielly Robin, *Kamikaze Attacks of World War II*, McFarland & Company, North Carolina, 2010.

²⁹³ **Preuzeto iz:** Rielly Robin, *Kamikaze Attacks of World War II*, McFarland & Company, North Carolina, 2010, op. cit., p. 17.

Drugom polovinom 20. veka samoubilački napadi potresli su najviše Šri Lanku, zatim Liban, Egipat, pa i Tursku. Da bi se krajem 20. i početkom 21. veka samoubilačke kampanje sprovodile širom sveta,²⁹⁴ a mete su bile i civilne i vojne – od pripadnika vojnih oružanih snaga, državnih i verskih vođa, sve do lokalnog stanovništva i turista. Ova pojava u novom milenijumu doživljava ogromnu ekspanziju kroz svakodnevne samoubilačke napade iz prostog razloga što su teroristi shvatili da se ovakvi napadi isplate (**Prilog 3**). Uzmimo za primer SAD i Francusku koje su svoje trupe povukle iz Libana 1983. godine usled sve učestalijih samoubilačkih napada, a dve godine nakon njih i izraelske snage takođe su se povukle.²⁹⁵ Takoreći, 1990. godina je najuspešnja za terorističke bombaše samoubice, pod čijim pritiskom je Šri Lanka dozvolila stvaranje Tamilske države te godine, dok je Turska istovremeno odobrila autonomiju Kurdima. Nakon serije samoubilačkih napada u Rusiji (napad na bolnicu u gradu Buđenovsku, Kizlaru i sl.), ruske oružane snage povukle su se iz Čečenije 1997. godine. Realna ranjivost Amerike, kad su samoubilački napadi u pitanju, tek je shvaćena nakon 11. septembra, jer su svi pređašnji napadi tog tipa vršeni na američke ciljeve u inostranstvu (baze, ambasade, konzularna predstavništva itd.), što je čak dovelo do pogrešnog verovanja i samopouzdanja da su Amerikanci ranjivi samo van granica SAD.

Zastrašujuće je to što je smrtonosnost današnjih terorističkih napada ujedno i merilo njihove efikasnosti, a samoubilački napadi prema svim istraživanjima tu prednjače. Profesorica Islama na državnom univerzitetu u Ilinoisu (*Illinois State University*) Valeri J. Hafmen (*Valerie J. Hoffman*) navodi: „Prosečan broj žrtava samoubilačkog napada četiri puta je veći nego u slučaju ostalih vrsta terorističkih akata”.²⁹⁶ Prema Ganoru, „...preko pedeset procenata od ukupnog broja žrtava terorizma u Izraelu u period 2000. do 2005. godine stradalo je od samoubilačkih napada”.²⁹⁷ Od 1980. do 2001. godine, samoubilački napadi su činili samo 3% od svih terorističkih akcija u svetu, ali su odgovorni za 48% stradalih.²⁹⁸ Takođe, palestinski

²⁹⁴ Samoubilački napadi su postali deo svakodnevnice u Avganistanu, Pakistanu, Izraelu, Šri Lanki, Čečeniji, Kašmiru, Keniji, Libanu, Tadžikistanu, Tanzaniji, Indiji i drugim državama, a po prvi put ta vrsta terorističkog napada desila se i u SAD 11. septembra 2001. godine.

²⁹⁵ Bombaš samoubica je aprila meseca 1983. godine izveo napad na američku ambasadu u Bejrutu ubivši sebe i još 40 ljudi. Zatim, oktobra meseca iste godine, takođe u Bejrutu, tokom samoubilačkog napada izvedenog sa kamionom punim eksploziva uništena je kasarna u kojoj su bili smešteni američki marinci. 241 marinc je ubijen a više od 100 ranjeno, dok je kasarna u potpunosti bila uništena. U isto vreme i na isti način izveden je napad i na francuske mirovne trupe, tokom koga su 58 francuskih vojnika izgubili živote, a 15 je teško ranjeno.

²⁹⁶ Hoffman J. Valerie, *Muslim fundamentalists: Psychological profiles*, in: Marty M.E., Appleby S.R. (ed), *Fundamentalisms comprehended*, University of Chicago Press, Chicago, 1993, p. 43.

²⁹⁷ Ganor Boaz, *The Rationality of the Islamic Radical Suicide Attack Phenomenon*, International Policy Institute for Counter Terrorism, Herzlia, 2007, p. 4.

²⁹⁸ **Videti:** Pape A. Robert, *The Strategic Logic of Suicide Terrorism*, American Political Science Review, 2003, Chicago, vol. 97 (3), p. 345.

samoubilački napadi u period od 2000. do 2002. godine predstavljaju samo 1% od sveukupnih napada koji su se desili tokom te dve godine, a odgovorni su za oko 44% izraelskih žrtava.²⁹⁹

Ova teroristička taktika se inače naziva „pametnim bombama (*smart bombs*)” i sve je zastupljenija u svetu zbog mnoštva prednosti u odnosu na druge konvencionalne metode terorističkog delovanja, a ovo su glavne:

- Veoma jeftina i lako izvodljiva vrsta napada. Palestinci su proračunali da ih po bombašu samoubici izvođenje napada košta oko \$150,³⁰⁰ dok je Al Kaida za napade 11. septembra potrošila oko pola miliona američkih dolara.
- Terorista u potpunosti određuje vreme i mesto napada, a pri tome je u većoj mogućnosti da se približi meti u željenom momentu nego na bilo koji drugi način.
- Bombaš samoubica može napraviti promenu u planu u zadnjem minutu (potpuna kontrola do momenta detonacije).
- Nije potreban plan za beg.
- Garantuje veću štetu i broj žrtava u odnosu na konvencionalne bombaške napade.
- Ukoliko je napad izveden uspešno neće doći do zarobljavanja i ispitivanja teroriste.
- Akciju je gotovo nemoguće sprečiti ili zaustaviti.
- Zbog okrutnosti ovaj način izvođenja napada garantuje medijsku pažnju i samim tim je odlično psihološko oružje.

Dakle, mogućnost primene sile, koja se u ovom slučaju, akumulira u rukama pojedinca je zastrašujuća i predstavlja veoma efikasan operativni metod i psihološko oružje. Pri tome, samo dva uslova su neophodna za uspešno izvršenje akcije ovog tipa, a to su volja za ubijanjem i volja za samožrtvovanjem. Zbog evidentne efikasnosti i primenjivosti nesporno je da je ovaj vid borbe postao deo sistematske politike određenih terorističkih organizacija, tj. najopasniji *modus operandi* savremenog terorizma. Ipak, iako je jasno zašto se terorističke organizacije opredeljuju za upotrebu ove taktike, ostaje velika enigma, zašto se pojedinci odlučuju za takav čin sa sveću o izvesnosti smrtnog ishoda kome i sami teže? „Činjenica da takav akt mnogo doprinosi ostvarivanju ciljeva organizacije i za nju predstavlja racionalni izbor, uopšte ne odgovara na pitanje šta motiviše konkretnog izvršioca da se žrtvuje za ostvarenje tih ciljeva”.³⁰¹

²⁹⁹ **Videti:** Moghadam Assaf, *Palestinian Suicide Terrorism in the Second Intifada: Motivations and Organizational Aspects*, Studies in Conflict & Terrorism, 2003, London, vol. 26 (2), p. 65.

³⁰⁰ **Videti:** Hoffman Bruce, *The Logic of Suicide Terrorism*, The Atlantic Montly, 2003 (Internet: <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2003/06/the-logic-of-suicide-terrorism/302739/>, 19/09/2014).

³⁰¹ Milošević Mladen, *Teroristi: žrtve i zločinci – faktori kriminalne motivacije*, Univerzitet u Beogradu Fakultet bezbednosti, Beograd, 2009, op. cit., str. 141.

Odgovore na ovo pitanje psiholozi su potražili u teorijskim (psihoanalitičkim, neoanalitičkim i kognitivističkim) objašnjenjima suiciditeta, koji predstavlja ogroman problem današnjice i veliki izazov za istraživače. Ako uzmemo u obzir da prema podacima Svetske zdravstvene organizacije, samoubistvo predstavlja jedan od deset glavnih uzroka smrti u svim državama sveta i jedan od tri vodeća uzroka smrti kod osoba životne dobi od 15 do 35 godina,³⁰² shvatićemo zašto je samoubilaštvo važan predmet interesovanja naučnika iz najrazličitijih oblasti. Međutim, osnovne teorije ne mogu objasniti ovaj poseban oblik suiciditeta, ali pružaju osnove za njegovu analizu i tumačenje. Tako se polazi od činjenice da je samoubistvo kompleksan fenomen, jer iza nečije odluke da okonča sopstvenu egzistenciju nalazi se čitav splet bioloških (genetskih), psihičkih i socijalnih faktora koji vode pojedinca do samoubilačkog čina.

Dosadašnjim istraživanjem utvrđeno je da teroriste samoubice ne odlikuje postojanje znatnijih psihopatoloških poremećaja, koji su inače evidentni kod klasičnih samoubica. Jedan od najistaknutijih izraelskih profajlera samoubilačkog terorizma prof. dr Ariel Merari (*Ariel Merari*) sa Tel Aviv Univerziteta (*Tel Aviv University*) došao je do zaključka da, suprotno njegovim očekivanjima, kod terorista samoubica ne postoje uobičajeni faktori rizika koje imaju obične samoubice, poput poremećaja raspoloženja, šizofrenije, bolesti zavisnosti, niti ranijih pokušaja samoubistava. On tvrdi da se, „...klinička slika ovih pojedinaca ne podudara sa onom koju inače imaju samoubice”.³⁰³ Najveća razlika između samoubica i terorista samoubica jeste zapravo u cilju koji postižu ovim činom. Naime, krajnji cilj samoubica jeste okončanje sopstvenog života sa kojim nisu u stanju da se nose, dok teroristi samoubice to čine zarad „opšteg dobra”. Prema Salibu: „Primarni cilj samoubilačkog terorizma nije čin samoubistva, jer je, za terorističku grupu, samoubistvo samo sredstvo za ostvarenje cilja”.³⁰⁴ Dakle, fenomen samoubilačkog terorizma je u psihološkom smislu potpuno različit od klasičnog samoubistva. Takođe i socio-demografski faktori, koji se javljaju kod samoubica uopšte razlikuju se od onih koji se javljaju kod terorista.

Već smo rekli da su izvršioi okrutnih terorističkih akcija sociopate koje ne mare za tuđe živote, ali zašto bi neko samovoljno žrtvovao sopstveni život za opštu stvar? Ovu spremnost na umiranje mnogi smatraju da je moguće objasniti samo kroz verski fanatizam koji karakteriše današnje islamske teroriste, a koji sebe smatraju jedinim istinskim vernicima. Njihove akcije privlače verske ekstremiste koji su u sopstvenom fanatizmu lišeni lične odgovornosti, kod kojih su sve prisutnije zamene cilja sa ličnom osvetom i nerazlikovanje dužnih i nevinih, ili zatečenih

³⁰² **Videti:** National Institutes of Health, *Suicide and Suicidal Behaviour* (Internet: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2576496/>, 12/09/2014).

³⁰³ Merari Ariel, *The Readiness to Kill and Die*. in Reich William, *Origins of Terrorism*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, p. 34.

³⁰⁴ Salib E., *Suicide terrorism: a case of folie à plusieurs?* British Journal of Psychiatry, 2003, London, vol. 182 (6), pp. 475-476.

žrtava. Dok Kuran poput Biblije u potpunosti najstrožije osuđuje samoubijanje, lideri džihada ga interpretiraju kako njima odgovara. Oni svojim sledbenicima i potencijalnim pripadnicima tvrde da ukoliko poginu tokom džihada automatski postaju šehidi,³⁰⁵ što im po njihovom tumačenju Kurana obezbeđuje sledeće privilegije:

- Mesto u raju za njih i 70 odabranih članova porodice i prijatelja.
- Poštedu od Sudnjeg dana i zagrobnog mučenja (čistilišta).
- Automatski oprostaj svih ovozemaljskih grehova.
- 72 crnooke prelepe devojke, koje im se daju na potpuno raspolaganje (vlasništvo).
- Reke najkvalitetnijeg vina.
- Krunu slave među pripadnicima svoje društvene zajednice.

Sa ovakvim, neproverljivim, obećanjima i neretko pozamašnom novčanom nagradom predviđenom za porodicu šehida, islamski fundamentalisti olako pridobijaju pristalice, koje jednostavno žele da okončaju ovozemaljski život i odu na „bolje” mesto, a pri tome obezbede i najbliže. Prof. dr Mladen Milošević to naziva „**egzistencijalnim izborom**”, jer kako navodi, „...pojedinač je pod kolektivnim pritiskom stavljen u egzistencijalnu dilemu u kojoj se kao jedina prihvatljiva opcija za šehida ukazuje izbor samoubilačkog čina koji njegovoj porodici donosi slobodu, sigurnost i čast”.³⁰⁶

Najveći problem je što ne postoje preventivne mere koje bi mogle osujetiti odlučnog bombaša samoubicu. Pored fanatičnih religijskih ubeđenja i novčane apanaže oni mogu biti motivisani i poniženjem ili željom za osvetom,³⁰⁷ dok neki prosto mogu biti naterani na takav čin. Ima i onih koji se za to opredele čisto zbog slave, jer ne žele da ostanu neupamćeni i na ovaj način očekuju da će impresionirati javno mnjenje. Stoga je anonimnost ove vrste mučeništva odbačena, a propagandna vrednost ogromna, jer postoje oni koji se identifikuju sa heroizmom i slave čin samožrtvovanja. Teroristi samoubice privlače pažnju i od daleko distanciranih simpatizera koji neretko postaju njihovi sponzori. Na primer, saudisjki „Teleton”³⁰⁸ je skupio donacije za Palestince u vrednosti od preko 100 miliona američkih dolara, nakon što je osamnaestogodišnja

³⁰⁵ Šehid, za sebe i svoje okruženje, nije očajnik koji nema drugog izbora nego da okonča sopstveni život, već heroj i mučenik u džihadu koji se poistovećuje sa islamskim „svetim ratom”. Upravo zato su se sva ona istraživanja zasnovana na ideji da se samoubilački terorizam može objasniti samoubilačkim sklonostima neposrednog izvršioca (teorijama klasične suicidnosti) pokazala kao netačna.

³⁰⁶ Milošević Mladen, *Teroristi: žrtve i zločinci – faktori kriminalne motivacije*, Univerzitet u Beogradu Fakultet bezbednosti, Beograd, 2009, op. cit., str. 148.

³⁰⁷ Negativna (traumatična) životna iskustva, a naročito ona iz detinjstva, dovode pojedince do frustracije koja olako prerasta u agresiju usmerenu prema drugima, ali i prema sebi.

³⁰⁸ Teleton je najčešće televizijska emisija tokom čijeg direktnog prenosa poznate ličnosti odgovaraju na telefonske pozive gledalaca a svaki poziv ili SMS poruka predstavlja direktnu donaciju.

devojčica izvršila samoubilački napad u lokalnom supermarketu.³⁰⁹ Donacije za bombaše samoubice i njihove porodice su sve češće iz dijaspore. Tako su se dugo vremena Tamilski tigrovi finansirali od strane svojih sunarodnika koji žive u rasejanju (Kanadi, Australiji, itd.), a koji su po proračunima slali i do 150 miliona američkih dolara godišnje.³¹⁰

U cilju održavanja lažne percepcije o značaju čina koji šehid izvodi (samoubilačkog napada), kao i o beneficijama koje donosi, orgnizacije vrše glorifikaciju njegovog dela organizovanjem proslava i svečanih ceremonija, lepljenjem postera sa likom šehida u lokalnoj zajednici, prepričavanjem i opevavanjem njegovog žrtvovanja, kao i vođenjem računa o materijalnom stanju porodice pokojnika. Ovakve glorifikacije predstavljaju moćno sredstvo regrutovanja potencijalnih terorista samoubica. Evo kako je šehidsku smrt opisao Generalni sekretar Hezbolaha, Hasan Nasrallah (*Hassan Nasrallah*), tokom jedne takve ceremonije pod nazivom: „Lojalnost šehidskim liderima”, održane u Bejrutu, 19. februara 2005. godine:

Kako smrt može biti lepa? Kako smrt može doneti sreću? Kada je Al Husein (Al Hussein) pitao svog nećaka Al Kasema (Al Kassam), koji još nije dostigao pubertet: „Kako ti se sviđa ukus smrti, sine?” On mu je odgovorio da je slađa od meda. Kako ukus smrti može biti slađi od meda? Samo putem ubeđenja, ideologije i vere, kroz posvećenost i uverenje. Mi ne želimo da ostavimo našu domovinu Izraelcima. Samim tim, naša lična bezbednost nas ne interesuje. Naprotiv, svako od nas živi svoje dane i noći, nadajući se više od svega da će poginuti u slavu Alaha.³¹¹

Ceo proces regrutacije i indoktrinacije terorista samoubica osmišljen je tako da pristupanje terorističkoj organizaciji izgleda kao potpuno racionalan korak za pojedince, baš kao što se u reklamnim kampanjama državnih oružanih snaga za zapošljavanje profesionalnih vojnika naglašava da je neophodno služiti svojoj naciji. Tokom indoktrinacije kod kandidata se sopstveni identitet zamenjuje sa grupnim, i eliminiše se bilo kakav osećaj oklevanja, krivice i kajanja, potpunim dehumanizovanjem (demonizovanjem) neprijatelja. Pored dobro osmišljene propagande, terorističke organizacije osnivaju i rukovode socijalnim i kulturnim ustanovama, kroz koje se proučavaju potencijalni kandidati za samoubilačke misije, gradi se veštački sistem vrednosti, a ujedno se labilnim osobama nudi osećaj solidarnosti i poverenja.

³⁰⁹ **Videti:** Hoffman Bruce, *The Logic of Suicide Terrorism*, The Atlantic Montly, 2003, op.cit. (Internet: <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2003/06/the-logic-of-suicide-terrorism/302739/>, 19/09/2014).

³¹⁰ Laquer Walter, *No End to War: Terrorism in the Twenty-first Century*, Continuum, New York, 2003, p. 80.

³¹¹ TV Al Manar, *Sayyed Nasrallah Speech: Israel Weak, Honorable Revenge for Mughniyeh*, Beirut, 19.02.2005 (Internet: <http://www.almanar.com.lb/english/adetails.php?fromval=3&cid=33&frid=23&seccatid=14&eid=45909>, 07/09/2014).

Kao i kod drugih tipova terorista, najveći problem psihološkog profilisanja je ograničen pristup subjektima istraživanja. Kod bombaša samoubica to je još teže jer ispitani mogu biti samo oni teroristi koji su uhvaćeni pre izvršenja napada (sprečeni su na licu mesta ili im je eksplozivna naprava zakazala pri čemu nije detonirana), a takvih je nažalost jako malo.³¹² U većini slučajeva pojedinci ostavljaju video zapise ili poruke kojima se obraćaju članovima porodice i društvene zajednice, ali neretko i opštoj javnosti. Međutim, njih bi trebalo uzimati sa rezervom jer su često nepotpune i namenski konstruisane pa samim tim ne daju ništa više od „zamagljene” slike zašto i zarad kog cilja je napadač odlučio da, istovremeno, pogine i ubije.³¹³ Merari je tokom svog istraživanja intervjuisao više od 50 bombaša samoubica, pripadnika Hezbolaha, Hamasa, Palestinskog islamskog džihada i sekularnih pro-sirijskih organizacija iz Libana. Ustanovio je da je većina planirala da izvrši napade svojevoljno i sa potpunom svešću svoje, kao i sudbine žrtava, dok je znatno manji procenat tvrdio da su bili prinuđeni ili obmanuti tokom regrutovanja. Takođe je zaključio da ne postoji jedinstven psiho-socijalni profil teroriste samoubice.³¹⁴ Ihad Sprincek (*Ehud Sprinzak*) u svom članku za „Stranu politiku (*Foreign Policy*)” navodi da su sva dosadašnja psihološka istraživanja pokazala da su bombaši samoubice psihički zdrave osobe.³¹⁵

Iako se sociološki pristup profilisanja terorista čini prikladnijim i on ima svoje otežavajuće faktore. Naime, do socio-demografske karakteristike terorista je gotovo nemoguće doći jer ih resorne bezbednosne službe u većini slučajeva klasifikuju čime je pristup civilnim licima nedozvoljen. Međutim, neke službe, poput izraelske, upravo shvataju važnost naučnog istraživanja i profilisanja i uz obostran interes naučnicima omogućuju pristup internim podacima, što je bio slučaj sa prof. dr Boaz Ganorom, koji je izradio sociološki profil Hamasovih bombaša samoubica. Prema njemu, prosečan Hamasov terorista samoubica je ekstremno religiozan muškarac, neoženjen, relativno ne obrazovan i nezaposlen, starosti od 18 do 27 godina. On tvrdi da su kao takvi, mladi bez neke perspektive, veoma podvodljivi i laka meta za regrutovanje u džamijama. Takođe naglašava da većina njih ranije nisu bili pripadnici terorističkih grupa, ali i da uopšte nisu podvrgnuti dugotrajnom procesu radikalizacije³¹⁶ pre nego što budu poslani na

³¹² Teroristi inače po svaku cenu izbegavaju da budu uhvaćeni. Tako su osumnjičeni za napade u Madridu 2004. godine aktivirali eksploziv u stanu u kome su se skrivali kada su španski organi bezbednosti došli da ih uhapsu.

³¹³ **Opširnije o tome u:** Kramer Mark, *Understanding Suicide Terrorist Bombings in Russia*, PONARS Eurasia Policy Memo, No. 155, 2011 (Internet: www.ponarseurasia.org, 10.09.2014).

³¹⁴ **Videti:** Merari Ariel, *The Readiness to Kill and Die*. in Reich William (ed), *Origins of Terrorism*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, op. cit., pp. 30-36.

³¹⁵ **Videti:** Ehud Sprinzak, *Rational Fanatics*, Foreign Policy, September 2000 (Internet: http://www.foreignpolicy.com/articles/2000/09/01/rational_fanatics, 10/09/2014).

³¹⁶ Mladi muslimani u pojasu Gaze, koji za sebe ne vide svetlu budućnost (neobrazovani, nezaposleni, neoženjeni itd.) lako se regrutuju kao potencijalni bombaši samoubice, ali se i sami prijavljuju inspirisani od strane svojih harizmatičnih propovedača u lokalnim džamijama. Na žalost, atmosfera je takva da kad se odluče za to dobijaju punu podršku od porodice i cele zajednice. Nakon što je regrut odabran za operaciju, on prelazi u ruke instruktora koji ne samo da obezbeđuje taktičku i operativnu obuku, već ga izoluje od zajednice i bilo kakvih uticaja koji bi mogli da smanje njegovu odlučnost za samožrtvovanje. Takođe se organizuju i svečani rituali pristupanja, koji su dizajnirani

izvršenje zadatka.³¹⁷ Međutim, Ganorov profil se pokazao neadekvatnim, naročito nakon napada 11. septembra, u kojima su učešće uzeli i stariji, visoko školovani operativci, poput Muhameda Ate (*Mohammed Atta*).³¹⁸

Iako pripadnici Tamilskih tigrova nisu bili verski fanatici, već su se borili za stvaranje nezavisne Tamijske države u Šri Lanci, sličan sociološki profil se može naći i kod njih. Ova organizacija je je takođe regrutovala i žene za samoubilačke napade, zato što su bile manje sumnjive, a pri tom nose širu odeću ispod koje je lakše sakriti eksploziv. Odnos između muškaraca i žena bombaša samoubica kod Tamilskih tigrova bio je 3:2, a uopšte u svetu žene su odgovorne za oko 30% napada takve vrste pri čemu su najčešći izvršioc Crne udovice iz Čečenije.

Iako je pristupanje žena i devojaka terorističkim organizacijama evidentno kroz istoriju, pogotovo među ekstremnim levičarskim grupama, njihovo učešće u samoubilačkim napadima nije tako uobičajeno, ali je s krajem 20. i početkom 21. veka sve učestalije. Dok se muškarci koji odlaze u samoubilačke misije vode verskim, nacionalističkim i materijalnim razlozima, kod žena su to u najvećem slučaju razlozi lične prirode. One u većinskom slučaju pristupaju terorističkim grupama radi osвете nekog bližeg člana porodice, najčešće preminulog supruga, što je slučaj upravo sa Crnim udovicama. Međutim ima i onih koje su pretrpele neki vid zlostavljanja (najčešće silovanje)³¹⁹ ili su učinile delo koje je u njihovoj zajednici neprihvatljivo,³²⁰ pa im se samoubilački akt predstavlja kao jedini vid iskupljenja.

Terorističke organizacije od ovoga imaju tako reći duplu korist, pod jedan, dobijaju teže uočljive bombaše samoubice koje se mnogo ređe podvrgavaju pretresu u odnosu na muškarce, a pod dva, na ovaj način motivišu neodlučne muškarce da pristupe. Najpoznatija taktika skrivanja eksploziva među ženama samoubicama jeste prerašavanje u trudnice pri čemu se od eksploziva pravi veštački trudnički stomak. Čečenske udovice su pored ove taktike eksploziv sakrivala i u svoj polni organ, gde može stati i do pet kilograma plastičnog eksploziva koji je pri tome gotovo

na taj način da je za samoubice prosto nemoguće odstupiti bez gubljenja časti i položaja u društvu. Ponekad se od budućih bombaša samoubica traži da provedu neko vreme ležeći u iskopanim grobnicama kako bi iskusili mir i tišinu koji ih očekuju nakon smrti. **Videti:** MacFarquhar Neil, *Portrait of a Suicide Bomber*, New York Times, New York, 18. March 1996, p. A1.

³¹⁷ **Videti:** Ganor Boaz, *Suicide Terrorism: an Overview – Who is Sahid*, p. 3 (Internet: <http://www.ict.org.il/articles/articledet.cfm?articleid=128>, 23/03/2001).

³¹⁸ Muhamed Ata je imao 33 godine kada je okončao vlastiti život upravljajući avionom (*American Airlines Flight # 11*) kojim je udario u severni soliter WTC, a u Kairu (Egipat) diplomirao je arhitekturu kao jedan od najboljih studenata generacije, da bi se u Hamburgu (Nemačka) specijalizovao za visoku gradnju.

³¹⁹ U hindu kulturi se smatra da žena koja je bila silovana nema pravo na udaju niti na potomstvo, pa su žene, koje su bile napastvovane od strane indijskih oružanih snaga, često pristupale LTTE i izvodile samoubilačke napade.

³²⁰ U medijima je više puta predstavljan primer udate Palestinke koja se upustila u vanbračnu vezu, što je po šerijskom pravu najstrožije kažnjivo, a koju je muž, za kaznu, naveo da pristupi terorističkoj grupi i izvrši samoubilački napad kako bi „oprala“ prezime. **Opširnije o tome u:** Cragin Kim & Daly Sara, *Women as Terrorists - Mothers, Recruiters, and Martyrs*, Praeger Security International, Santa Barbara, 2009, p. 57.

nemoguće detektovati. Nekadšnji premijer Indije Raživ Gandhi (*Rajiv Gandhi*) likvidiran je 1991. godine od strane ženskog bombaša samoubice, koju je policija smatrala sumnjivom dok je od obezbeđenja tražila da joj omogući pristup premijeru, što su i učinili na njegovu inicijativu, nakon čega je aktivirala veštački trudnički stomak napravljen od eksploziva. Još jedna pripadnica LTTE je decembra 1999. godine u Šri Lanci izvela samoubilački napada na tadašnju predsednicu Čandriku Kumaratungu (*Chandrika Kumaratunga*). Predsednica Kumaratunga je teško ranjena preživela napad, izgubivši vid na desno oko, dok je 23 ljudi u njenoj neposrednoj blizini izgubilo život. Palestinci su tek s početkom 21. Veka počeli da koriste žene za samoubilačke napade. Tako je prvi napad te vrste registrovan 28. januara 2002. godine, kada je dvadesetosmogodišnja Vafa Idris (*Wafa Idress*) aktivirala eksploziv ispred lokalne prodavnice cipela u Jerusalimu, ubivši sebe i jednog starca i ranivši više od 100 prolaznika, među kojima je bio i jedan Amerikanac koji je preživeo napade 11. septembra.³²¹

Slika 9: Crne udovice³²²

Slika 10: „Ptice slobode” – pripadnice LTTE³²³

Bombaši samoubice koji dolaze iz Šiitskih terorističkih grupa u Libanu kao i oni iz Radničke partije Kurdistana u Turskoj u većinskom slučaju su neobrazovani i nezaposleni muškarci, životne dobi od 17 do 27 godina, i pretežno dolaze iz siromašnih porodica.

Na našim prostorima i region, izuzev u Rijeci (Hrvatskoj),³²⁴ nije bilo ove vrste terorističkog delovanja, a samim tim ni potrebe za njegovo dublje istraživanje. Međutim, profesori dr Sergej

³²¹ Bennet James, *A September 11 Survivor is Hurt as Man Dies in Jerusalem Attack*, The New York Times, 28/01/2002, p. A1.

³²² **Preuzeto iz:** Michael Greg, *Female „Black Widow“ Suicide Bombers Strike Moscow Metro*, Defensetech Org., 2010 (Internet: <http://defensetech.org/2010/03/29/female-black-widow-suicide-bombers-strike/>, 12/09/2014).

³²³ **Preuzeto iz:** Harrison Frances, *Up close with the Tamil Tigers*, “BBC News”, 2002 (Internet: http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/1789503.stm, 06/09/2014).

Flere i dr Miran Lavrič sa Filozofskog fakulteta Univerziteta u Mariboru uradili su istraživanje u Ljubljani (Sloveniji) u kome je učestvovalo 1392 ispitanika, a u **Tabeli 9** predstavili smo rezultate odgovora na glavno pitanje distribuiranog upitnika. Iz tabele se vidi da je procenat pravoslavaca i katolika u potpunosti spremnih na samožrtvovanje približno jednak (oko 5%), dok je kod pripadnika islamske veroispovesti takvih četiri puta više, tačnije 22,2%.

Tabela 9: Spremnost na samožrtvovanje zarad religije³²⁵

Broj i procenat (%) pojedinaca spremnih na samožrtvovanje po religijama						
Veroispovest	Da li bi zbog vere i u ime Boga žrtvovali sopstveni život?					
	1 (<i>Nipošto</i>)	2	3	4	5 (<i>Apsolutno</i>)	Total
Katolik	293	42	72	27	21	455
%	64,4%	9,2%	15,8%	5,9%	4,6%	100,0%
Pravoslavac	275	43	62	22	21	424
%	64,9%	10,1%	14,6%	5,2%	5,0%	100,0%
Musliman	142	46	100	47	114	513
%	27,7%	9,0%	19,5%	9,2%	22,2%	100,0%

Terorizam se s vremenom modifikovao, naime, od metoda napada sa bezbednosne distance (atentati iz zasede, podmetanje i daljinsko aktiviranje eksplozivnih naprava), preko atentata iz neposredne blizine, do samoubilačkih akcija. Činjenica je da samoubilački terorizam predstavlja najagresivniju formu terorizma sa sve učestalijom primenom, iz prostog razloga što su teroristi shvatili da ona deluje i da im donosi velike prednosti u obračunu sa vojno-tehnološki nadmoćnijim neprijateljima. Sudeći po dosadašnjim istraživanjima, izvršioци samoubilačkih napada nemaju socijalne niti psihološke profile karakteristične za klasične samoubice, stoga je nemoguće naći objašnjenje za ovu pojavu u teorijama suicidnosti. Na osnovu navedenog i analiziranog istraživanja možemo zaključiti da postoji direktna veza između lošeg socijalno-ekonomskog i društvenog statusa i spremnosti na izvršenje samoubilačkog napada. Međutim, paradoksalno je to što su teroristi samoubice, koji su izveli najveći teroristički napad ikad, 11. septembra, bili visoko obrazovani i situirani. Samim tim nam njihov čin samožrtvovanja i ubijanja 3.000 nevinih ljudi postaje još nerazumljiviji i zastrašujući, jer kako onda prepoznati

³²⁴ Džama al Islamija (*Gama'a al-Islamiyya*), najveća militantna grupa u Egiptu, izvela je samoubilački napad u Rijeci oktobra 1995. godine. Terorista je aktivirao bombu u automobilu koji je bio parkiran ispred policijske stanice, ubivši sebe i ranivši 29 osoba. Napad je izveden kao pretnja šta bi moglo da se desi ukoliko hrvatske vlasti ne oslobode Talata Fuada Kasema (*Tala'at Fuad Kassem*), pripadnika organizacije uhapšenog u Hrvatskoj mesec dana ranije, koji je trebalo da bude izručen egipastkim vlastima. **Opširnije o tome u:** Mičić Predrag, *Samoubilački terorizam*, Udruženje diplomaca Centra Džordž Maršala, Beograd, 2006, op. cit. str. 24.

³²⁵ **Preuzeto iz:** Flere Sergej i Lavrič Miran, *Religioznost u međukulturnoj perspektivi*, Univerze v Mariboru, Maribor, 2006.

teroriste samoubice koji pritom žive potpuno normalan život integrisani u društvu kao i svi ostali. Dalje, izuzimajući Crne udovice očigledno je da su kod islamskih terorističkih grupa bombaši samoubice isključivo muškarci. Nasuprot njima, pripadnici Tamilskih Tigrova i Kurdističke radničke partije su nacionalno-separatističke organizacije koje nemaju karakteristike verskog fundamentalizma, što im omogućava oslanjanje na žene bombaše, a ujedno odbacuje i tvrdnju da je ideologija džihada³²⁶ jedini izvor motivacije samoubica. Zaključili smo da uspeh samoubilačkog napada zavisi od elementa iznenađenja i pristupačnosti mete, a činjenica je da žene u terorističkim redovima ispunjavaju oba uslova, te se stoga sve više regrutuju, a pri tome njihovo angažovanje privlači i dodatnu medijski pažnju. Za razliku od šehida koji bivaju indoktrinirani lažnim obećanjima o nagradama koje ih sledeju kao i njihove najbliže, Tamili i Kurdi se motivišu poput japanskih kamikaza. Za njih je samožrtvovanje uzvišeni čin časti, lojalnosti i odanosti organizaciji kojoj pripadaju, a za čije ciljeve su uvek spremni na sve, bez ikakve nadoknade (garantovanja lične i socijalne koristi). Dakle, samoubilački terorizam nije izvorno vezan ni za jednu posebnu religiju ili ideologiju, već se upražnjava od strane terorističkih organizacija kad zaključe da takav vid napada ima najveće šanse za uspeh.

Zaključili smo da su glavni lični i socijalni faktori samoubilačke terorističke motivacije, pored lošeg socio-ekonomskog statusa i društvenog položaja, sledeći: Prvo, razvijen kult političkog mučeništva u određenoj društvenoj zajednici koja pruža punu podršku pojedincu prilikom samožrtvovanja, a njegov čin doživljava i uzdiže kao primer socijalno poželjnog ponašanja; Drugo, visok stepen gneva prema neprijatelju koji se veštom eksploatacijom terorističkih organizacija transformiše u ekstremnu agresiju, ali i autodestruktivnost pojedinaca; Zatim, obmana lažnim tumačenjem ideoloških, ali pre svega, verskih učenja. Poslednji faktor, kao metod nametanja lažnih ideja i propagande, je najzastupljeniji kod džihadista, koji na taj način uspešno regrutuju ranjive pojedince i pretvaraju ih u puke instrumente svoje politike. Na taj način, oni zaista postaju žrtve i mučenici, ali u suprotnom smislu od onoga u koji su ubeđeni (žrtve na Alahovom putu). „Oni su obmanuti, instruisani i vođeni lažnim predstavama, često pod uticajem narkotika i sličnih sredstava, ubeđeni da se bore za pravednu stvar i da će oni, kao i njihove porodice, biti bogato nagrađeni”.³²⁷ Očigledno je da pojedinci ne donose naglu odluku

³²⁶ Zahvaljujući tome što su samoubilački teroristički napadi postali neka vrsta zaštitnog znaka određenih terorističkih organizacija, u javnosti je stvorena slika da su oni delo isključivo terorističkih grupacija vođenih ideologijom radikalnog islamskog džihada. Međutim, prisutne su i etno-separatističke organizacije, poput Kurdističke radničke partije, koje upražnjavaju ovu taktiku, kao i Tamilski Tigrovi čiji pripadnicu su hinduističke, a ne islamske veroispovesti. Samoubilačka ideologija se može sresti i kod Anarhista. Karl Hajncen (*Karl Hansen*) u svom eseju „Ubistvo“ iz 1869. godine propagira ideju samožrtvovanja u revolucionarnoj borbi kao najviši nivo političke svesti. **Više o tome u:** Rubin Barry & Rubin Colp Judith, *Chronologies of Modern Terrorism*, M. E. Sharpe, New York, 2008, p. 12.

³²⁷ Milošević Mladen, *Teroristi: žrtve i zločinci – faktori kriminalne motivacije*, Univerzitet u Beogradu Fakultet bezbednosti, Beograd, 2009, op. cit., str. 158.

da postanu teroristi samoubice, već da prolaze kroz dobro osmišljen i organizovan proces radikalizacije nakon što se kod njih uoče predispozicije za vrbovanje – preživljeni traumatski događaji ili neki drugi „katalizatori“ koji pokreću ekstremnu reakciju (volju za ubijanjem, ali i samožrtvovanjem), itd. Za samoubilački terorizam može se reći da predstavlja najagresivniju vrstu terorizma, koja odnosi najveći broj žrtava i protiv koje se najteže boriti, jer najbolje odoleva klasičnim protivterorističkim merama. Pored sve učestalije primene i smrtonosnosti, ono što dodatno zabrinjava kod ovog oblika terorizma jeste razvoj novih tehnologija (hemijskih, biloških, nuklearnih, itd.), tj. mogućnost njihove zloupotrebe tokom samoubilačkih akcija, što može dovesti do posledica velikih razmera.

4. Uzroci i ciljevi terorizma

Kao što je teško definisati terorizam, tako je teško odrediti i njegove uzroke, dok mu je cilj najčešće političke prirode. Uzroci savremenog terorizma su raznovrsni i kompleksni pa ih je zbog teškoće preciznog određivanja gotovo nemoguće kontrolisati. Njihovom istraživanju neophodno je pristupiti svestranim ispitivanjem stanja u svakom društvu gde se, i datom vremenu kad se, pojavljuje terorizam. Međutim, s obzirom na to da još uvek nema međunarodnog konsenzusa o definiciji terorizma, nema ni saglasnosti o uzrocima koji dovode do njega. Naime, različiti autori utvrđuju različite uzroke terorizma, u skladu sa sopstvenim shvatanjima ove pojave i potrebama njihovog istraživanja.

Istraživači koji nastoje odrediti uzroke terorizma većito dolaze do dileme zašto u sredinama sa identičnim društvenim uslovima ponekad ima, a nekad uopšte nema terorizma. Kao glavni uzročnik, u literaturi se najčešće pominju ogromne socijalne razlike u društvu, pre svega, siromaštvo (glad i beda), koje je i te kako izraženo u lokalnim zajednicama na Bliskom istoku, nosiocu globalnog terorizma. Međutim, postavlja se pitanje zašto neki ljudi posežu za nasiljem, a drugi koji su u objektivno težoj ili gorjoj situaciju ne prilaze terorizmu kao načinu rešavanja problema. Zaista je slučaj da se terorizam, pre svega verski, prvenstveno javlja u nerazvijenim delovima sveta. Preciznije govoreći on se najčešće razvija u marginalizovanim kulturama čiji pripadnici su bedom i očajanjem (životnim porazima i nepravdom) navedeni na nasilje. Činjenica je da su kroz istoriju države sa razvijenom i, pre svega, stabilnom ekonomijom u kombinaciji sa relativno pravednom raspodelom dobara među građanima znatno manje bile podložne političkim i socijalnim nemirima od siromašnih zemalja u kojima je izražena nejednakost i ekonomska nestabilnost. Ipak sam život u siromaštvu nije glavni uzročnik kreacije ekstremnih očajnika i terorista, već jedan od vodećih faktora (uslova) koji nepoverenjem podhranjuje očajne i nemoćne u društvu. „Kada se nepoverenje, nemoć i očaj udruže sa besom i žudnjom za osvetom, provocirani nasiljem i izdajstvom jače sile – a obično ranijeg saveznika i zaštitnika – ti koji sebe i svoje društvo doživljavaju kao žrtve postaju spremni da koriste svako dostupno sredstvo da bi kaznili one koji im nanose nepravdu”.³²⁸

Globalisti tvrde da ekonomska globalizacija negativno utiče na međunarodni terorizam, tj. da ga suzbija, jer, kako navode, sa ekonomskim razvojem i opštim prosperitetom društva, koji nudi

³²⁸ Čičovački Predrag, *O nemoralnosti terorizma i rata*, Filozofija i društvo, 2003, Beograd, br. 22- 23, op. cit., str. 122-123.

globalizacija, ljudi gube volju za političkim nasiljem.³²⁹ Američki potpredsednik Džozef R. Bajden (*Joseph R. Biden*) objašnjavajući plan borbe protiv terorizma (koji će se 2003. godine razviti u nacionalnu strategiju) rekao je: „Siromašni ekonomski uslovi kreiraju tzv. „plodno tlo za teroriste (*terrorist breeding grounds*)” na kom se nezadovoljno stanovništvo okreće terorizmu kao jedinoj soluciji rešavanja problema”.³³⁰ Ako se osvrnemo na Avganistan, tamo je siromaštvo u kombinaciji sa političkom nestabilnošću pogodovalo Talibanima da politički ojačaju i preuzmu vlast, te da zemlju pretvore u pravo utočište za Al Kaidu i Bin Ladena. Rukovođen ovom činjenicom, američki predsednik Buš je u jednom od svojih najcitiranijih govora iz 2002. godine istakao sledeće: „Mi se borimo protiv siromaštva zato što je nada odgovor na teror”.³³¹ U drugu ruku, antiglobalisti tvrde da upravo globalizacija dovodi do inostrane eksploatacije i ugnjetavanja domaćeg stanovništva, što uzrokuje frustraciju koja prerasta u političko nasilje. Takođe, prema Lakeuru: „Terorizam se javlja gde su god ljudi najviše eksploatisani i najsurovije ugnjetavani, prema tome, moguće ga je zaustaviti uklanjanjem eksploatacije i ugnjetavanja”.³³²

Kao što smo zaključili u poglavlju „Profil ličnosti teroriste”, psihološki uzroci terorizma su odavno postali enigma u istraživanju ovog fenomena, dok socijalnih faktora koji deluju na psihi potencijalnog i aktuelnog teroriste ima mnoštvo i bitno se razlikuju s obzirom na društveni kontekst (kulturni i politički) u kom se on nalazi. Pošto ćemo se u sledećem poglavlju baviti klasifikacijom terorizma i deskripcijom uslova pod kojima se određene vrste terorizma javljaju i razvijaju u ovom delu rada odredićemo generalne uzročnike i ciljeve terorizma.

Usled naglog porasta međunarodnog terorizma i intenziviranja terorističkih akcija krajem sedme i početkom osme decenije 20. veka Ujedinjene nacije su na 27. zasedanju Generalne skupštine, 18. decembra 1972. godine, usvojile „Rezoluciju 3034 (XXVII): Mere za sprečavanje terorizma”.³³³ Rezolucijom je takođe predviđeno formiranje *Ad Hoc* komisije za međunarodni terorizam (*Ad Hoc Committee on International Terrorism*) čiji prvi zadatak je bilo utvrđivanje generalnih uzročnika terorizma. Komisija je u svom izveštaju, koji je predstavila 1973. godine na sledećem, 28. zasedanju Generalne skupštine UN, odredila spoljašnje i unutrašnje uzroke

³²⁹ **Opširnije o tome u:** Johnston A., *Disparities in wealth are seen as fuel for terrorism*, International Herald Tribune, December 19, 2001. I: Merritt Giles, *Wake up to the perilous cost of the wealth gap*, International Herald Tribune, October 30, 2001. I: Tyson Laura, *It's time to step up the global war on poverty*, Business Week, December 3, 2001.

³³⁰ Biden R. Joseph, *Toward economic growth in Africa: The fifth action in the war on terrorism*, Speech 2001 (Internet: <http://biden.senate.gov/press/speeches/economicgrowthinafrica.htm>, 12/03/2004).

³³¹ Bush W. George, *President outlines plan to help world's poor*, Speech 2002 (Internet: <http://whitehouse.gov/news/releases/2002/03/print/20020322-1.html>, 22/03/2003).

³³² Laquer Walter, *Terrorism: A Brief History* (Internet: <http://www.laqueur.net/index2.php?r=2&id=71>, 12/04/2014), op. cit.

³³³ **Videti:** UN General Assembly, *Resolution 3034(XXVII): Measures to Prevent Terrorism* (Internet: [http://www.un.org/documents/ga/docs/27/ares3034\(xxvii\).pdf](http://www.un.org/documents/ga/docs/27/ares3034(xxvii).pdf), 09/10/2014).

međunarodnog terorizma. Prema izveštaju, **spoljni uzroci** su: agresija (masakr, genocide, itd.), kolonijalizam, okupacija, direktno mešanje u unutrašnju politiku drugih zemalja, politika hegemonije, nepravedan (nejednak) međunarodni ekonomski poredak, inostrana eksploatacija prirodnih resursa neke zemlje; **unutrašnji uzroci** su: diskriminacija (rasna, etnička ili verska), ekstremni nacionalizam (šovinizam), nerešena etnička struktura i granice države, verska zastranjenost kao i neostvarene političke ambicije, postojeće društvene (političke i ekonomske) nepravednosti i eksploatacija, masovne povrede ljudskih prava i tzv. krutost sistema (zakona i propisa), ekonomske i socijalne razlike unutar države (siromaštvo), osujećenost (osećaj ugroženosti, krivice, manje vrednosti, beskorisnosti, itd.).³³⁴

U literaturi, stručnoj i naučnoj, najzastupljenija podela uzroka terorizma je na **objektivne i subjektivne**.³³⁵ Pod objektivnim uzrocima podrazumevaju se objektivni problemi, nepravda, nerazvijena ekonomija i anomalije u političkoj nadgradnji društva. U prvom redu misli se na nefunkcionalnost državnih institucija, nedovoljno obrazovanje stanovništva, slab životni standard (siromaštvo), otuđenost i izolovanost pojedinaca kao i društvenih grupa, postojanje organizovane kriminala i prisutnost korupcije u svim segmentima društva (privatnom i javnom sektoru). Nesposobnost država da samostalno efikasno rešavaju unutrašnje probleme i suprotstavljene interese negativno utiče na bezbednost društva, a istovremeno pogoduje nastanku i razvoju terorizma. Pod subjektivnim uzrocima terorizma podrazumeva se procena terorista da se „neodrživo” društveno stanje (objektivni uslovi) može promeniti samo nasiljem. U ovom slučaju teroristi isključivo nasilje vide kao najbržu i najefikasniju varijantu delovanja. Dakle, subjektivni uzroci terorizma nastaju iz objektivnih, tako što oni dovode do erozije državnog autoriteta i kreacije unutrašnje krize, produbljivanja negativnih tendencija i narušavanja nacionalne bezbednosti i stabilnosti političkog sistema. U takvoj situaciji ogorčeni pojedinci (neostvareni) i nezadovoljne društvene grupe (etničke, religijske, političke, itd.) olako bivaju identifikovani, radikalizovani i regrutovani od strane ekstremista, i određenim mehanizmima im se usađuje duboko ukorenjeno verovanje da je terorizam jedini ispravan put. Na tom putu oni odbijaju da prihvate uspostavljene norme, zakone i svojine u društvu, i ujedno demonstriraju nepoštovanje ljudskih života, uključujući i sopstvene.

³³⁴ **Videti:** *Report of the Ad Hoc Committee on International Terrorism*, General Assembly of the United Nations, Official Records: 28th Session, Supplement No. 28 (A/9028), New York, 1973, pp. 13-16.

³³⁵ **Videti:** Stajić Ljubomir, *Osnovi sistema bezbednosti*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 2008, str. 269-270. **I:** Radulj Slobodan, Šikman Mile i Vejnović Duško, *Društveni aspekti terorizma*, Udruženje defendologa Republike Srpske, Banja Luka, 2006, str. 8-9. **I:** Gaćinović Radoslav, *Terorizam u političkoj i pravnoj teoriji*, Evro Giunti, Beograd, 2010, op.cit., str. 126-127. **I:** Whittaker J. David, *The Terrorism Reader*, Routledge, London, 2003, op. cit., pp. 113-118.

Što se ciljeva terorizma tiče neophodno je napraviti razliku između neposrednog cilja ili **podcilja** (meta terorističkih akcija) i **krajnjeg cilja**. Krajnji cilj podrazumeva ostvarenje određenog sociološkog (politički, ideološki, rasni, verski, etnički, ili drugi), a najčešće političkog, unapred postavljenog i javno deklarisanog cilja, kojom prilikom su teroristički akti neposrednih izvršioca samo sredstvo za ostvarivanje tog cilja. Lepeza političkih ciljeva koji se nastoje ostvariti terorizmom je široka, a najčešći su sticanje vlasti, održavanje na njoj, kao i direktan uticaj na vlast. Međutim, današnjim terorističkim akcijama se ne nastoji steći ili promeniti vlast, već prisiliti na određene postupke i odluke (ustupke) u skladu sa idejama i politikom terorističke organizacije. Kad su nepolitički ciljevi u pitanju, onda se najčešće radi o verskim, nacionalnim ili čistoj osveti. Krajnji cilj je zapravo i razlog postojanja određene terorističke grupe, te stoga predstavlja nepromenjivu kategoriju, a do njega se dolazi ostvarivanjem više manjih podciljeva, koji se mogu menjati u zavisnosti od situacije. Tako npr. ako je krajnji cilj oslobađanje uhapšenih terorista, organizacija projektuje čitav niz podciljeva, javno ih objavljuje uz pretnju, koju sprovodi u delo nekom od terorističkih taktika (atentatima, otmicama, podmetanjem eksploziva, itd.).

Glavni podcilj terorističkih organizacija, odnosno primarno sredstvo za ostvarenje krajnjeg cilja, jeste izazivanje i širenje straha. Teroristi danas preuzimaju odgovornost za izvršene napade, jer nastoje da prenesu svoju poruku koja govori o ciljevima delovanja i daljim namerama izvršilaca terorističkog akta. Na taj način se naglašava pretnja da će se sa napadima nastaviti ukoliko se ne postupi po njihovim zahtevima, što dovodi do psihološkog efekta (straha), a čime se sprečava sloboda i stvara klima nesigurnosti u društvu. Na taj način teroristi nastoje osvestiti ili primorati stanovništvo da uskrati podršku poretku ili režimu kom se suprostavljaju, a najveći saveznik u tom procesu su im mediji preko kojih šire strah i skreću pažnju na svoje ciljeve. Dakle, žrtve terorističkih akcija predstavljaju samo jedno od sredstava (podciljeva) kojima se dolazi do glavnog, mnogo kompleksnijeg cilja. Na žalost, neke od glavnih karakteristika današnjeg terorizma su surovost i brutalnost, koje se ogledaju u što većem broju nedužnih civilnih žrtava, a koje su danas neposredna meta terorističkih napada.

Pema Bodrijaru „Nekad je samoubilački terorizam bio terorizam siromašnih, dok je ovo danas terorizam bogatih. I to je ono što nas posebno plaši: postali su bogati (imaju sva sredstva), a i dalje žele da nas unište”.³³⁶ On cilj terorizma određuje na sledeći način:

Ako je cilj terorizma da destabilizuje svetski poredak samo svojim snagama, u jednom frontalnom udaru, onda je on apsurdan: odnos snaga je toliko nejednak –

³³⁶ Bodrijar Žan, *Duh terorizma*, Arhipelag, Beograd, 2007, op cit, str. 18.

*a svetski poredak, u svakom slučaju, već je mesto jednog takvog nereda i takve deregulacije da je beskorisno davati svoj doprinos. To bi značilo izložiti se opasnosti da, s tim dodatnim neredom, ojačaju, kao što se to danas svuda vidi, mehanizmi policijske i bezbednosne kontrole.*³³⁷

Možemo zaključiti da su tzv. uzročnici terorizma zapravo uslovi koji pogoduju njegovom nastajanju i razvijanju. Naime, kod istraživanja se postavlja pogrešno pitanje: „Koji su uzroci terorizma?“, jer oni, iako su određeni od strane raznih institucija na čelu sa UN, ne garantuju pojavu terorizma u svim društvima i sredinama gde su приметni. Npr. danas mnogi, pored siromaštva, navode verski fanatizam kao glavni uzročnik globalnog terorizma, ali mnoštvo je verskih fanatika u svetu koji ne posežu za terorizmom. Zato je istraživačko pitanje neophodno preformulisati u: „Koji su uslovi u kojima se terorizam javlja i razvija?“, zbog same činjenice što ih je mnoštvo, jer je i sam terorizam kompleksna pojava, i zbog toga što iako prisutni ne garantuju njegovu egzistenciju, već pogoduju toj vrsti političkog nasilja. I profesor Dimitrijević ističe: „...bitno je tragati za opštim uslovima koji terorizam čine verovatnim“.³³⁸ Pri utvrđivanju osnova i uslova egzistiranja terorizma bitno je znati da jedan od njih ne isključuje drugi, najčešće se više njih isprepliće, a uspešnost borbe protiv međunarodnog terorizma zasigurno je u direktnoj korelaciji sa njihovim efikasnim prevazilaženjem. Još je bitnije pronaći odgovore na pitanja: Šta terorizam čini održivom pojavom i kako opstaje uprkos ne sumnjivim globalnim nastojanjima da bude poražen?

Ostvarenje ciljeva, kako kratkoročnih tako i dugoročnih, terorističke organizacije zavisi od ekonomske i bezbednosne snage zemlje na čijem tlu planiraju izvođenje akcija. Zato je njihova dominantnost evidentna upravo u nerazvijenim i nestabilnim zemljama. Svako ima pravo da ostvaruje sopstvene interese i ciljeve, ali da pritom ne dovodi u poziciju da se drugima ugrožava njihova ljudska sloboda, prava i, pre svega, bezbednost. Zato se terorizam, kao najveća savremena pretnja bezbednosti na globalnom nivou, najstrožije osuđuje. Pošto se ciljevi terorističkih organizacija pokušavaju ostvariti na nedozvoljen i društvenim normama neprihvatljiv način (nasiljem) i, s obzirom, da su im najčešće mete i žrtve nedužno civilno stanovništvo, uzroci njihovog nastajanja i delovanja nikada ne mogu biti opravdani niti takvi ciljevi mogu biti realni ili prihvatljivi.

³³⁷ Ibid. str. 43.

³³⁸ Dimitrijević Vojin, *Terorizam*, Radnička štampa, Beograd, 1982, op. cit., str. 182.

5. Klasifikacija i oblici terorizma

Iako politički i moralno neopravdan jer toleriše upotrebu svih raspoloživih sredstava, terorizam je u skorije vreme postao vrlo zastupljen. Karakterišu ga različiti koreni i oblici – od rasne, verske, nacionalne i klasne nesnošljivosti, starog i novog anarhizma, pa sve do separatističkih progona i tendencija, a upražnjava raznovrsne oblike nasilja poput: atentata, bombaških i samoubilačkih napada, otmica, sabotaža, itd. Očigledno je da je terorizam kompleksan pojam, pa je i samim time njegovo klasifikovanje složen proces koji se vrši prema mnogobrojnim kriterijumima. Različiti autori, u zavisnosti od cilja i namene istraživanja, navode različite tipologije terorizma, a najčešća je na **unutrašnji** i **spoljašnji**, u zavisnosti od lokacije izvedene terorističke akcije i nacionalne pripadnosti izvršilaca. Najuobičajni oblik unutrašnjeg terorizma je nasilje motivisano ostvarivanjem političkih ciljeva koje primenjuju ne državni subjekti u okviru svoje zemlje, pri čemu su objekti napada isključivo institucije i njihovi rukovodioci unutar te zemlje, a najbolji primeri terorističkih organizacija tog tipa su IRA i ETA.

Spoljašnji terorizam se najčešće naziva **međunarodnim**, ali dr Milan Mijalkovski³³⁹ taj termin ne smatra adekvatnim, s obzirom na to da do sada nije registrovan slučaj da je međunarodna zajednica bila nosilac čak ni jednog terorističkog akta.³⁴⁰ Uprkos tome, termin je u sve široj upotrebi jer njime se oslikava dominacija terorističkih organizacija koje imaju razgranatu mrežu širom sveta, poput Al Kaide, čiji su članovi državljanji desetine različitih zemalja. Takođe, o međunarodnom terorizmu se govori kad su planovi (ciljevi) i akcije određene terorističke organizacije usmerene protiv drugih država, tj. izlaze iz okvira njihovih državnih granica, što u današnje vreme skoro svaki terorizam čini međunarodnim. Čak ukoliko domaći (unutrašnji) teroristi izvedu napad na inostrane diplomatske predstavnike i to se kategoriše kao međunarodni teroristički akt. Dakle, unutrašnji terorizam podrazumeva samo terorističke akcije i pretnje usmerene protiv sopstvenih građana, vlasti i državnih dobara. Dalja podela međunarodnog terorizma je na **transnacionalni** i **međudržavni**, u zavisnosti od analitičkih merila kojima se nastoji rasvetliti delovanje terorizma u međunarodnim odnosima.

Prema prostoru delovanja, terorizam se može još klasifikovati i na **urbani** i **ruralni**, zatim na **terorizam u međunarodnom vazdušnom saobraćaju** i **plovnim putevima**. Moguće ga je podeliti na **konvencionalni** i **nekonvencionalni**, pri čemu se upotrebljava oružje za masovno uništenje (*Weapons of Mass Destruction - WMD*), zatim u odnosu na metu neposrednog nasilja

³³⁹ Milan Mijalkovski – redovni profesor Fakulteta bezbednosti Univerziteta u Beogradu i autor više monografija i naučnih radova na temu terorizma i antiterorizma.

³⁴⁰ **Videti:** Mijalkovski Milan, *Terorizam*, Naučna knjiga, Beograd, 2005, str. 31.

na **individualni** i **masovni**, a u odnosu na način izbora žrtve na **selektivni** i **nasumični**. Sve više eksperata deli ga na takozvani **otvoreni** i **prikriveni** terorizam. „Otvoreni terorizam je pojam za konvencionalni i nekonvencionalni terorizam koji izvode terorističke i ekstremističke političke, verske i kriminalne organizacije, samostalno ili pod pokroviteljstvom neke zainteresirane vlade, dok prikriveni terorizam uglavnom planiraju i izvode države u sklopu specijalnog rata protiv neke države vlastitim specijalnim snagama, ili preko neke ekstremističke ili kriminalne organizacije”.³⁴¹

Za potrebe našeg istraživanja mi ćemo se zadržati na tri najuobičajnije i najcelishodnije klasifikacije, a to su: **prema tipu aktera, zatim prema programsko-ciljnoj orijentaciji, i prema sredstvima i metodima izvođenja terorističkih napada**.³⁴²

5.1. Klasifikacija prema tipu aktera (subjektima terorizma)

S obzirom na izvorne pokretače terorističkih aktivnosti uobičajena je klasifikacija na **institucionalni** (državni), **nedržavni** (organizacije i ilegalne grupe) i **individualni** terorizam.

Kada se kaže terorizam, gotovo uvek se misli na grupnu aktivnost, mada su moguća i teroristička delovanja pojedinaca, a takva pojava se definiše kao individualni terorizam, a njegovi nosioci se često nazivaju „usamljenim teroristima (*lone wolf terrorists*)”. Naime, pojedinci razočarani u društveni sistem i nemoćni da promene poredak i odnose u društvu, pod određenim okolnostima odlučuju se na nasilje, najčešće usmereno ka ljudima na ključnim političkim pozicijama (vlasti) koje drže odgovornim za nastalo stanje ili prosto nastoje privući pozornost na određeni problem u društvu ili više njih. Najbolji primer individualnih terorista jeste američki matematičar Teodor Kazinski (*Theodore Kaczynski*), poznatiji kao „*Unabomber*”, koji je u periodu od 1978. do 1995. godine univerzitetima i sedištima avio kompanija putem pošte poslao ukupno šesnaest eksplozivnih naprava od kojih su poginule tri i ranjene 23 osobe. U svom manifestu je priznao da je svestan brutalnosti svojih ekstremnih akcija, ali ih je opravdao kao krajnje neophodne za efikasno skretanje pažnje javnosti na eroziju ljudskih sloboda u svetlu sve većeg tehnološkog razvoja.³⁴³

³⁴¹ Pešto Haris, *Pojavni oblici terorizma*, Godišnjak Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, 2011, Sarajevo, br. 2010/2011, str. 483.

³⁴² **Više o tome u:** Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit., str. 82-85.

³⁴³ **Opširnije o tome u:** *Unabomber's Manifesto* (Internet: <http://cyber.eserver.org/unabom.txt>, 05/11/2014).

Pošto je terorizam nasilje protiv neke vlasti i nečije vladavine, ne znači da su mu jedini akteri nedržavni. Naprotiv, u određenim situacijama i same države primenjuju ili podstrekuju terorizam, što znači da se on ni u kom slučaju ne sme ograničiti ili ekskluzivno vezati samo za pojedince, grupe ili organizacije. Međutim, kad je reč o državnom terorizmu neophodno je napraviti distinkciju između njegove upotrebe u inostranstvu, kao sredstva spoljne politike, ratovanja ili okupacije i njegove upotrebe protiv vlastitog stanovništva, odnosno **terora**. Naime, mnoštvo autora institucionalizovani teror vladajućih garnitura oličenih u apsolutističkim diktaturama klasifikuje kao državni terorizam, dok bi takavo određenje trebalo koristiti samo prilikom političkog i moralnog osuđivanja određenih država koje se vešto koriste terorizmom ili ga podstiču i logistički podržavaju u inostranstvu, a sa ciljem ostvarivanja spoljopolitičkih ciljeva, u kontekstu ratovanja, zatim održavanja okupacije tuđe teritorije, ili pak blažih političkih uticaja kao što su vršenje određenih pritisaka (prinuda) na neprijateljske režime i njihova destabilizacija. Da se države rado služe terorizmom i u ratu i u miru, ukoliko ga vide kao efektivno spoljopolitičko sredstvo, govore nam primeri nacističke Nemačke i nekadašnjeg Sovjetskog saveza. Ako pogledamo spoljopolitičke odnose na Bliskom istoku videćemo da se Izrael često služio terorizmom u sukobu sa Palestincima i susednim arapskim zemljama, koje su, u drugu ruku, mahom davale pokroviteljsko palestinskom terorizmu protiv Izraela.³⁴⁴ Zapravo, Izrael je terorizmom došao do nezavisnosti, ali se to ne može u potpunosti shvatiti kao državni terorizam, koji sprovode vlade nekih država, prosto jer Izrael je u to vreme bio samo potencijalna država za koju se vršio terorizam, tj. nije ga on sprovodio. Terorizam danas u većinskom delu arapskih zemalja predstavlja deo asimetričnog rata protiv nadmoćnog neprijatelja. Države koje se služe terorizmom obeležavaju se kao terorističke, međutim i tu, kao i u drugim aspektima terorizma, nemoguće se usaglasiti na međunarodnom nivou. Na primer, Kurdi Tursku smatraju terorističkom državom, Palestinci Izrael, a Tamili Indoneziju, i, u drugu ruku, države njih, kao neprijatelje režima, smatraju takođe teroristima.

Teroristička aktivnost države može biti **direktna** (neposredna) i **indirektna** (posredna). Direktno terorističko delovanje država najčešće sprovodi preko svojih obaveštajnih službi, specijalnih jedinica i plaćenika, ali i preko terorističkih grupa koje se formiraju na vlastitoj teritoriji, teritoriji zemlje na kojoj se deluje ili teritoriji neke treće zemlje. Indirektno terorističko delovanje države je najzastupljenije, a ogleda se u podsticaju već postojeće terorističke organizacije kojoj se pruža neki vid pomoći (finansijska i logistička podrška, obuka, pružanje utočišta, isl.). Skoro da ne postoji teroristička organizacija koja iskazuje potpunu samostalnost,

³⁴⁴ Drugom polovinom dvadesetog veka državno sponzorisan terorizam (*State Sponsored Terrorism*) stupio je na scenu kao katalizator napada, pre svega na američke, ali i na zapadnjačke ciljeve na Bliskom istoku. Većina terorističkih organizacija koje su delovale na tom prostoru bile su direktno podržavane od strane vlasti u Iraku, Iranu, Siriji i Libiji, a glavni razlog je bila i ostala otvorena podrška SAD i njihovih zapadnjačkih saveznika Izraelu.

jer većina ih ne bi opstala bez podrške jedne ili više država u formi političke, ekonomske ili psihološke podrške, bila ona tajna ili transparentna. Činjenica je da se terorizmom do sada nigde nije uspela preuzeti vlast, ali on može i te kako biti moćan faktor destabilizacije nekog režima, a naročito ako iza njega stoji inostrana podrška (interes).

Nedržavni terorizam obuhvata terorističko delovanje nedržavnih subjekata protiv države ali i nedržavnih subjekata protiv drugih nedržavnih subjekata (**horizontalni terorizam**). U prvom slučaju podrazumeva se primena terorizma od strane nedržavnih aktera (pojedinaca, grupa ili organizacija) protiv sopstvene ili strane države, a u drugom, političko obračunavanje sa neinstitutionalizovanim političkim protivnicima u borbi za vlast i premoć. Najbolji primer za ovaj oblik terorizma je decenijska borba između različitih grupa koje se bore za oslobođenje Palestine, zbog različitih pogleda na strategiju borbe protiv Izraela.

5.2. Klasifikacija prema programsko-ciljnoj orijentaciji

Prema glavnim ili osnovnim ciljevima svog postojanja i delovanja terorizam se deli na **ideološki** motivisan, **etno-separatistički**, **verski** i na **terorizam specifičnog interesa**. Profesor dr Ljubomir Stajić sa Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu navodi još jedan oblik terorizma ove kategorije, a to je **emigrantski**.³⁴⁵ Pod njim se podrazumeva terorističko delovanje emigranata koji su nezadovoljni stanjem u zemlji, odnosno, društvenim i socijalnim položajem u otadžbini. Najčešće deluju izvan zemlje terorisanjem legitimnih predstavničkih institucija te zemlje u dijaspori ili ubacivanjem obučениh i logistički spremnih terorista u zemlju. Međutim, ovaj oblik terorizma se u stručnoj literaturi najčešće navodi kao jedna od subkategorija ideološki, verski ili nacionalistički motivisanog terorizma.

Ukoliko terorizam stoji u potpuno izvesnoj i naglašenoj vezi sa određenom ideologijom onda se radi o ideološki motivisanom ili tzv. **političkom terorizmu**. Ova vrsta terorizma teži fundamentalnim političkim promenama poput promene vlasti ili čak celokupnog društveno-političkog i socijalno-ekonomskog poredka, a njegovi nosioci su radikalizovane političke grupe. Kao što smo zaključili u poglavlju o uzrocima terorizma, on obično cveta u nerazvijenim zemljama što je posebno karakteristično za politički terorizam, ali kao i za ostale kategorije, izraženo siromaštvo u društvu nije odlučujući faktor za nastajanje i razvoj ekstremnog političkog nasilja kakav je terorizam. Opšte poznato je da umerene ideologije nisu nikad uzrokovale

³⁴⁵ **Više o tome u:** Stajić Ljubomir, *Osnovi sistema bezbednosti*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 2008, op. cit., str. 272.

terorizam, dok su mu radikalne pogodovala i u određenim istorijskim trenucima ga propagirale kao jedino rešenje. U skladu sa postojanjem dva ekstremna, pri tom suprotstavljena ideološka pola, levog i desnog, ideološki terorizam se deli na:

- **Levičarski terorizam** – Zbog svoje težnje ka revoluciji često se naziva „**revolucionarnim terorizmom**”, što ostavlja pogrešan dojam da samo levičari imaju za cilj ostvarenje revolucije. Drugi termin koji se koristi u literaturi jeste „**crveni terorizam**”, a njime se oslikava njegovo utemeljenje na nekoj od ekstremnih levičarskih ideologija poput anarhističke ili marksističke (neomarksističke). Povoljnih uslova za širenje i egzistenciju levičarskog terorizma je mnoštvo, a pored političkih uverenja i stavova suprotnih režimu levičari su najčešće motivisani socijalno-ekonomskom krizom, tj. socijalnom nesigurnošću u društvu (nezaposlenost, inflacija, itd.). Oni u početku nastupaju kao najglasniji kritičari socijalnih problema i ekonomske, ali i političke nestabilnosti u zemlji. S vremenom radikalizuju svoje metode i nakon što zaključa da revoluciju ne mogu podići mirnim putem (legitimnim postepenim procesima) oni prilaze terorizmu. Savremeni levičarski terorizam je danas više stvar prošlosti,³⁴⁶ a najzastupljeniji je bio poslednjih decinija 20. veka u Evropi. Neke od najpoznatijih organizacija su: nemački RAF ili „*Bader-Majnhof*” i Revolucionarne ćelije (*Revolutionare Zelle – RZ*), italijanske Crvene brigade (*Brigate Rosse - BR*), belgijske Komunističke borbene ćelije (*Communist Combat Cells – CCC*), španske Prvooktobarske antifašističke grupe otpora (*Grupos de Resistencia Antifascista Primero de Octubre - GRAPO*) i Liga komunističkih revolucionara (*Revolutionary Communist League*), i dr. Glavni cilj ovih organizacija bio je borba protiv kapitalizma i, pre svega, imperijalizma oličenog u američkoj spoljnoj politici, kao i uspostavljanje besklasnog društvenog poredka (globalnog komunizma). Zato nije ni čudo što su antiimperijalističku borbu među prvima započele američke terorističke grupe Crni panteri (*Black Panthers*) i „*Weatherman*”. Napadi su vršeni širom sveta na američka postrojenja, ali i na NATO kao vojnog nosioca imperijalizma. Hafman objašnjava da je levičarski terorizam jedan od najdiskriminativnijih i limitirajućih kad je odabir meta napada u pitanju. Za razliku od desničarskog, koji ne bira žrtve, njihovo nasilje je najčešće usmereno direktno na državne i komercijalne institucije ili na pojedince za koje se veruje da su nosioci kapitalističke

³⁴⁶ Ova vrsta terorizma opstala je u Japanu i još par zemalja, a neke od aktivnih organizacija su PFLP u Palestini, „17. novembar” u Grčkoj, idr.

eksploatacije i ugnjetavanja.³⁴⁷ Levičari nastoje da izazovu strah samo kod njih, buržuja i nosilaca režima, dok desničari opšti strah u društvu vide kao najefktivnije oružje.

- **Desničarski terorizam** – Ovaj oblik terorizma često se izjednačava sa ekstremizmom, kao ponašanjem koje prelazi granice dozvoljenog i prihvatljivog. Međutim, to je neprihvatljivo jer, poput kriminalaca, nisu ni svi ekstremisti teroristi, dok su svi teroristi, i ekstremisti i kriminalci, shodno njihovom nasilničkom (ekstremnom) i protivzakonitom ponašanju. Uzmimo za primer neonacističku grupaciju skinheda, koji su dobro poznati ekstremisti zbog svojih nasilničkih incidenata, ali se ne mogu kvalifikovati kao teroristi jer nemaju političke pretenzije (ciljeve). Ukoliko govorimo o **političkom ekstremizmu**, koji „...uvek predstavlja borbu protiv neke i nečije politike, odnosno političke vlasti i pokušaja zasnivanja sopstvene, ili pak borbu za održanje nekog režima na vlasti”,³⁴⁸ onda se najčešće misli na terorističko ponašanje krajnje političke desnice, ali se ne veže isključivo za nju. Ekstremno razmišljanje i delovanje je i te kako evidentno i kod krajnje levice, a o fanatičnim verskim skupinama i radikalnim etno-separatističkim grupama i organizacijama da i ne pričamo. Desničarski terorizam se upravo sa njima i prepliće, jer se politička desnica ideološki povezuje sa visokim vrednovanjem tradicije i religijom kao njenim nosiocem, ali i sa konzervativnim i nacionalističkim shvatanjima. Ono što ga ipak razlikuje od verskog i etno-separatističkog terorizma jeste politička ideologija poput nacističke ili fašističke, koja nadilazi religijske i nacionalističke ciljeve. Dakle, politički ekstremizam olako može prerasti u terorizam u državama gde je prisutnost fašisoidnih strasti evidentna, a postoji i mogućnost da kasnije pređe u državni teror (strahovladu), što je bio slučaj sa NDH u kojoj je ustaški pokret došao na vlast. Zapravo većina desničarskih organizacija je indirektno, preko obaveštajnih službi, vezana za neku državu (sopstvenu ili stranu, čijim interesima služi). Već smo pomenuli da za razliku od levičarskih terorista desničarski se, poput džihadista, ne ograničavaju na pažljivo odabrane mete napada, već primenjuju nediskriminativno nasilje nad svima koje smatraju neprijateljima. Tako su islamistički fanatici na čelu sa Bin Ladenom dehumanizovali i satanizovali sve Jevreje, Hrišćane i uopšte građane SAD i objavili im rat. Pored toga, njegovo obeležje su što masovnija stradanja i što veća razaranja. Tako su ultradesničarske organizacije 1950. godine osnovale tzv. „Crnu internacionalu” sa ciljem restauracije nekolonijalnih pozicija. Da nisu birali sredstva kako bi došli do cilja svedoči i činjenica da su samo u pet akcija izvedenih u Italiji od 1969. do 1984. godine usmrtili

³⁴⁷ **Više o tome u:** Hoffman Bruce, *Inside Terrorism*, Columbia University Press, New York, 2006, op. cit., pp. 231-240.

³⁴⁸ Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit., str. 156. **Opširnije o tome u:** Ibid, str. 146-159.

137 osoba i ranili 685, što nadmašuje broj žrtava svih terorističkih akcija koje su levičari izveli u Evropi.³⁴⁹ Ova vrsta terorizma se u kontrastu sa „**crvenim**” naziva i „**crnim**”, a trenutno je prisutna u izvesnoj meri u Austriji, Italiji i Turskoj, odakle i potiče jedna od najpoznatijih organizacija, Sivi vukovi (*Bozkurtlar*), koja je izvršila neuspešan atentat na poglavara rimokatoličke crkve papu Jovana Pavla Drugog³⁵⁰ i samog predsednika Turske, Halila Turguta Ozala (*Halil Turgut Özal*).

Većina današnjih terorističkih organizacija, i unutrašnjih i spoljašnjih, ne pripadaju ni ekstremnoj desnici niti levici, što je bio slučaj u 19. i 20. veku, već su etničko-separatistički inspirisane. One imaju i veću moć od ideološki motivisanih, jer zasigurno imaju masovniju podršku stanovništva. Pored termina etno-separatistički koristi se i **nacionalistički terorizam**, a izvode ga nacionalističke organizacije koje se bore za političku nezavisnost cele zemlje ili samo jednog ili više delova njene teritorije na kojoj žive pripadnici te nacije ili etničke grupe. Kao najveći uzrok ove vrste terorizma izdvaja se nezadovoljstvo etničkih grupa položajem u državama u kojima predstavljaju manjinu. Zbog svoje težnje (glavnog cilja) za većim stepenom samostalnosti ostvarive kroz **separaciju** u vidu veće autonomije ili kreacije sopstvene države, ili pak pripajanja matičnoj državi te etničke skupine, ovaj oblik terorizma se i naziva separatističkim, uz šta se dodaju epiteti etnički ili nacionalistički. Često je u uskoj vezi sa religijom ili nekom ideologijom, ali ukoliko mu je glavni cilj odvajanje od neke državne zajednice onda se govori isključivo o etno-separatističkom terorizmu. Na primer, čečenski teroristi su zapravo radikalni islamisti, ali im je glavni cilj odcepljenje od Rusije, što ih svrstava u grupu etno-separatističkih a ne verskih terorista.

Ovaj oblik terorizma je u ekspanziji, s obzirom da više od 3.000 različitih etničkih grupa iz oko 180 zemalja teži formiranju sopstvenih država ili bar ostvarenju većeg stepena autonomije.³⁵¹ Ima i onih etničkih grupa koje svoj process nacionalnih, verskih, socijalnih i drugih oblika društvene konsolidacije i oblikovanja nacije sprovode mirnim putem. Neke, poput Crne Gore, su upravo na takav način ostvarile pravo na samoodređenje i sopstvenu državu, dok druge, demokratske dugotrajne procese uz pomoć međunarodne zajednice vide kao neefikasne i zato

³⁴⁹ **Videti:** Gaćinović Radoslav, *Terorizam u političkoj i pravnoj teoriji*, Evro Giunti, Beograd, 2010, op. cit., str. 90.

³⁵⁰ Mehmed al Agdža (*Mehmet Ali Ağca*), aktivista Sivih vukova, je 1. februara 1979. godine likvidirao turskog novinara i levičarskog aktivistu Abida Ipekča (*Abdi İpekçi*) da bi nakon nepune dve godine pobjegao iz zatvora i pokušao da izvrši atentat na papu Jovana Pavla Drugog, 13. maja 1981. godine. Tom prilikom je ranio papu, za šta je osuđen i odležao je u Rimskom zatvoru skoro dvadeset godina da bi 2000. godine bio izručen Turskoj na izdržavanje zatvorske kazne zbog ubistva novinara. Od trideset i pet godina, na koliko je osuđen u Turskoj, odležao je samo pet i po, da bi 2006. godine bio oslobođen usled pravosudnih reformi koje je Turska sprovedla u okviru evrointegracija.

³⁵¹ **Više o tome u:** *The Millennium Development Goals Report*, United Nations, New York, 2014 (Internet: <http://www.un.org/millenniumgoals/2014%20MDG%20report/MDG%202014%20English%20web.pdf>, 28/10/2014).

sežu za terorizmom. Takođe, u takvim situacijama i druga strana (vlast) veoma često primenjuje nasilje (teror) kao sredstvo za gušenje tih procesa i osporavanje ostvarenja nekog nacionalnog ili etničkog cilja ugroženih manjina. To je slučaj sa državama na čijem čelu su ekstremne desničarske stranke (šovinisti), čiji nosioci su propagatori netolerancije i netrpeljivosti prema drugim etničkim i verskim skupinama. Oni, ističući vrednosti samo soptsvene nacije, negiraju drugim narodima mogućnost ostvarenja osnovnih nacionalnih prava, a bilo kakve naznake o mogućnostima organizovanja nacionalnih manjina guše represivnim institucionalnim mehanizmima i još više zaoštravaju situaciju unutar zemlje, i ujedno doprinose i zaoštavanju međudržavnih odnosa, posebno sa onim državama kojima te manjine matično pripadaju. Potrebno je napomenuti da su sasvim drugačije društveno-političke okolnosti za formiranje nacija kroz istoriju bile u Evropi za razliku od Azije i Afrike, koje su se nakon Drugog svetskog rata prvo morale osloboditi kolonijalne vlasti da bi tek onda krenule putem sticanja međunarodno priznate državnosti. Uprkos tome što međunarodna zajednica ulaže velike napore za slobodu i ravnopravnost svih naroda, pitanje nacionalnih manjina još uvek nije rešeno na zadovoljavajući način. U svetu još uvek ima naroda i etničkih grupa koje vekovima žive pod tuđom dominacijom, bez političkih prava i sopstvene afirmacije. Tako za primer imamo Baskijce, Kurde i Palestince koji su razdvojeni između različitih država, ili Čečene koji su nepriznati i bez željene autonomije. Zato se upravo ti narodi i okupljaju u organizacije koje kao jedini način za ostvarivanje svojih ciljeva vide nasilje, oružane borbe, pa i terorizam. Neke od najpoznatijih organizacija nacionalističko-terorističkog karaktera, pored čečenskih, su: IRA, ETA, PKK, LTTE, FLNC³⁵² i, naravno, OVK.

Verski ili **religiozni terorizam** upražnjavaju indoktrinirane i verski zaslepljene fanatičke grupe sa ciljem ostvarivanja temeljnih političkih promena u društvu i stvaranja političkog uređenja na verskim osnovama. Najveći paradoks je to što u suštini sve tradicionalne religije promovišu mir, ljubav, toleranciju i poštovanje među ljudima, a nasilje je i te kako evidentno u njihovoj istoriji i tradiciji. Tako su se pripadnici svih velikih religija (Hrišćani, Muslimani, Hindusi, Jevreji), u jednom delu istorije, međusobno sukobljavali i u svom ekstremizmu bili primer najsvirepijih i najbrutalnijih fizičkih obračunavanja i progona.

Potpuno je izvesno da nijedna ideologija niti politička opcija ne može čoveku, a naročito primitivnom i neobrazovanom, ponuditi smisao življenja kakav može religija, a posebno zato što predstavlja njegovo poslednje (konačno) utočište. Pojedinci su spremni da učine sve u ime Boga, a često su izmanipulisani iskvašenim tumačenjem religije koje se zloupotrebljava zarad

³⁵² Nacionalni oslobodilački front Korzike (*Frontu di Liberazione Naziunalista Corsu – FLNC*) je nacionalistička teroristička organizacija formirana 1976. godine spajanjem dve manje grupacije militantnih korzikanskih nacionalista.

ostvarenja određenih političkih ciljeva. Najveća razlika između verskih i drugih terorista je ideološka opravdanost zločina koji su spremi da počine, bez političkih, moralnih ili nekih drugih ograničenja sa kojima se drugi teroristi suočavaju. Naime, oni su ubedeni da je njihovo nasilje zapravo sveti zadatak, tj. verska dužnost direktno određena od strane Boga, na čijem izvršenju sve prepreke moraju biti uklonjene, i pri čemu su sva sredstva dozvoljena i u potpunosti opravdana. Nažalost, to je ono u čemu se slažu sve verske terorističke organizacije iako ih ima mnoštvo različitih, sa potpuno drugačijim ciljevima. Verski terorizam je najstariji oblik terorizma a najčešće se prepliće i uzajamno podstiče sa etničkim, zbog sličnih ili istih ciljeva organizacija koje ih sprovode. Tačnije, religija zauzima centralno mesto jer predstavlja glavni mobilistički faktor i u separatističkom terorizmu, što se vidi na, već pomenutom primeru, čečenskih terorista. U njegova specifična svojstva spada i ogroman stepen brutalnosti koja se izražava u velikom broju nevinih žrtava prilikom izvođenja napada, pa se zato i karakteriše kao najgora vrsta terorizma. Njegovi akteri su krajem 20. i početkom ovog veka neselektivnim napadima ubili mnogo nedužnih civila i izazvali veliku zabrinutost u svetu, jer zbog svoje brutalnosti sve više liče na fašisoidni terorizam, za koji smo mislili da je ružna prošlost. Verski teroristi obično vrše napade na istorijski značajna mesta svojih neprijatelja i to na istorijski simbolične datume. Savremeni verski terorizam se ispoljava u verskoj netrpeljivosti i intezivnoj agresivnosti, a deli se na:

- **Sektaški terorizam** – Većina verskih sekta u svetu je nenasilna i nije politički orijentisana. Jedna od retkih koja je delovala teroristički je japanska Aum Šinrikljo (*Aum Shinrikyo*),³⁵³ poznata i kao Alef (*Aleph*), a osnovao je i na njenom čelu bio Šoko Asahara (*Shoko Asahara*). Kao organizacija počela je da deluje još 1984. godine, nudeći časove joge i verske seminare svim zainteresovanima. Ubrzo se razvila u veliki japanski verski kult posvećen apokalipsi, koji je okupljao i brilijantne umove sa najprestižnijih japanskih univerziteta. Procenjuje se da je sredinom 1990-tih imao oko 9.000 članova u Japanu i mnoštvo sledbenika u svetu. Ogranci ove sekte su postojali i u Australiji, Šri Lanci, SAD, a najuspešnija ekspanzija je bila u Rusiji 1992. godine, kada je sekta pristupilo više hiljada ljudi. Zajedno sa organizacijom rasla je i njena finansijska moć, a sredstva su najvećim delom dolazila u vidu donacija od strane novih sledbenika, koji su plaćali ogromnu pristupnu članarinu. Mnogi od njih su, pod nagovorom Asahara, prekinuli sve kontakte sa familijom i svu životnu ušteđevinu i stečenu imovinu poklonili organizaciji.³⁵⁴ Sekta je postala poznata širom sveta 20. marta 1995. godine, kada je

³⁵³ Naziv sekta Aum Šinrikljo u prevodu znači „vrhovna istina”.

³⁵⁴ **Videti:** Kushner W. Harvey, *Encyclopedia of Terrorism*, Sage Publications, London, 2003, pp. 60-61.

nekoliko njenih pripadnika izvelo napad sarinom³⁵⁵ u tokijskoj podzemnoj željeznici. Tokom napada život je izgubilo dvanaest osoba, a povređeno je više od 6.000, pri čemu 50 teško a nešto više od 1.000 ljudi je privremeno ostalo bez vida. Incidentu je prethodio još jedan napad izveden devet meseci ranije, tačnije 28. juna 1994. godine, kada su pripadnici iste sekte pustili sarin gas na nekoliko lokacija u japanskom gradu Matsumoto, usmrivši osmero ljudi. Bili su to najveći teroristički napadi u istoriji Japana koji su izazvali ogroman strah i paniku među stanovništvom, zbog čega je započeta ospežna istraga svih bezbednosnih službi te zemlje. Istragom je utvrđeno da je sekta posedovala više stotina tona hemikalija namenjenih za proizvodnju sarina, kao i vojni helikopter kojim su nameravali da izvrše rasprašivanje otrovnog gasa, a što bi usmrtilo desetina miliona ljudi. Takođe, policija je došla i do dokaza da je sekta prvo eksperimentisala sa hemijskim oružjem, pre svega sa antraksom, ali zbog lakšeg rukovanja se odlučila za dejstvovanje sa hemijskim. Na suđenju koje je trajalo punih trinaest godina lider sekte, Šoko Asahara, osuđen je na smrtnu kaznu vešanjem, ali je izvršenje kazne odloženo do daljnjeg zbog mogućih hapšenja drugih prpadnika te sekte i njegovog svedočenja u korist tužilaštva.

- **Terorizam fundiran na interpretacijama velikih religija** – Podrazumeva terorizam koji je u tesnoj vezi sa nekom od velikih religija kao što su hrišćanstvo, islam, judaizam, hinduizam i dr. Danas se religijski motivisan terorizam označava kao glavna pretnja za čovečanstvo. Uprkos tome što terorističke pretnje i napadi ne dolaze samo od muslimanskih militantnih grupa, već sa različitih strana,³⁵⁶ danas se za islam može opravdano reći da je daleko najaktivniji u podsticanju na ekstremno političko nasilje, pa je zato i naše istraživanje fokusirano na terorizam podstaknut ovom religijom koji se naziva i **islamističkim**. On teži što većem broju žrtava i koristi najbrutalniji metod samoubilaštva, a s krajem prošlog veka postao je glavni igrač na terorističkoj sceni, jer su najaktivnije organizacije koje teže utemeljenju društvenih vrednosti zasnovanih upravo na pogrešnom (manipulativnom) tumačenju te religije. Najprisutniji je na Bliskom istoku, u Alžiru i Saudijskoj Arabiji, ali i na Kosovu i Metohiji. Usmeren je protiv SAD i ostalih Zapadno-evropskih zemalja, čije multinacionalne kompanije drže pod kontrolom dobar deo naftnih izvorišta na prostoru islamskih zemalja, koje uprkos tome što poseduju najvažniji energetske resurs nisu u stanju da dosegnu očekivani društveni razvoj. Mladi

³⁵⁵ Sarin je bezbojna i bezmirisna tečnost koju su nacisti tokom Drugog svetskog rata proizveli i koristili kao hemijsko oružje. U rezoluciji br. 687 Ujedinjenih nacija klasifikovan je kao oružje za masovno uništenje, a njegova proizvodnja i skladištenje je zabranjeno po Konvenciji o hemijskom oružju iz 1993. godine.

³⁵⁶ Hrišćanski identitet (Christian Identity) – je ultradesničarski hrišćanski pokret, teroristički aktivan u SAD, koji propagira mržnju i deluje protiv jevreja za koje tvrdi da su direktni potomci Sotone kao i homoseksualaca.

osiromašeni muslimani ogorčeni su na razvijene zemlje koje vrše eksploataciju u njihovim zemljama tako što kontrolišu proizvodnju i transport nafte do zapadnih potrošača, usled čega ostvaruju nesrazmerno veliku dobit u odnosu na onaj koji ostaje arapskim zemljama, nominalnim vlasnicima naftnih izvora, sa izuzetcima kao što je npr. *Saudi Aramco* – najveća nacionalna naftna kompanija na svetu koja je 100% u vlasništvu Vlade Saudijske Arabije.³⁵⁷ Konstantni politički, ekonomski i, neretko, vojni pritisci zapadnih političkih elita, koji omogućuju svakodnevnu eksploataciju, u mladoj arapskoj poulaciji kreiraju dodatni otpor prema Zapadu, koji se s vremenom ekstremizuje i olako indoktrinira u islamistički terorizam.³⁵⁸ Pošto predstavlja najaktuelniju i najnasilniju formu verskog terorizma, koja se čak smatra najvećom savremenom globalnom pretnjom, sa razlogom postoji tendencija pripisivanja terorizma islamu, ali je ona pogrešna. Naime, islamistički terorizam je, kao i svaki drugi, utemeljen na nekom političkom cilju,³⁵⁹ što ga i čini terorizmom a ne samo religijskim fanatizmom. Taj cilj, upravo terorizmom kao moćnim i efikasnim sredstvom, ostvaruju određene političke skupine koje su na vlasti u islamskim zemljama ili na taj način žele da dođu do nje. Zato se, nipošto, ne sme reći da je islam oličenje savremenog globalnog terorizma, koji je samo svoje trenutno utočište našao u njemu. Jer kako Bodrijar tvrdi: „Ako bi islam vladao svetom, terorizam bi ustao protiv islama”.³⁶⁰ Ekstremni fanatizam i iracionalno nasilničko ponašanje su odlike savremenog islamističkog terorizma, koji se budi šezdesetih godina prošlog veka u isfrustriranom arapskom, i uopšte muslimanskom svetu nakon vojnih poraza od Izraela. Svoj uspon doživljava sa iranskom islamskom revolucijom 1979. godine, od kada se broj grupa i organizacija, koje propagiraju i šire islamski fundamentalizam, konstantno povećava. Ispoljavanje njihovog bezgraničnog fanatizam u borbi protiv „nevernika” i odbrani tzv. „čistoće islamskog identiteta” Simeunović opisuje na sledeći način: „Ogorčenje mase se utapa u pojačanoj religioznosti, a spas za sve društvene probleme se počinje nalaziti u obnovi izvornog islama”.³⁶¹

Terorizam specifičnog ili posebnog interesa, koji se u literaturi na engleskom jeziku najčešće naziva „*Single Issue Terrorism*”, je dokaz da glavni cilj terorističkih organizacija ne mora imati

³⁵⁷ **Više o tome na:** Zvanična internet prezentacija Nacionalne naftne industrije Saudijske Arabije „Saudi Aramco“ (Internet: <http://www.saudiaramco.com/en/home.html>, 12/04/2017).

³⁵⁸ **Više o tome u:** Popović Branislav, *Novi globalni terorizam, u: Nacionalna i globalna bezbednost*, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2004, str. 11-27.

³⁵⁹ Islamski fundamentalizam ne deluje samo kao verski već i kao politički pokret sa glavnim ciljevima kao što su: konverzija građanskih u država u islamske; radikalno širenje islama i ujedinjenje svih muslimana i islamskih država; vladavina šeriatskog prava i dr.

³⁶⁰ Bodrijar Žan, *Duh terorizma*, Arhipelag, Beograd, 2007, op cit, str. 12.

³⁶¹ Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit., str. 197.

opšti opseg, kao npr. promena režima u državi ili društvenog poretka u svetu. Naime, ciljevi ovakvih organizacija su vrlo uski i specifični, a najčešće imaju samo jedan posebn cilj poput zabrane abortusa, zaštite prava životinja, zaštita životne sredine, itd. Najpoznatije terorističke organizacije ove vrste su: Front za oslobođenje životinja (*Animal Liberation Front - ALF*), Front za oslobođenje planete Zemlje (*Earth Liberation Front – ELF*), Ljudi za etički tretman životinja (*People for Ethical Treatment of Animals - PETA*) i druge.

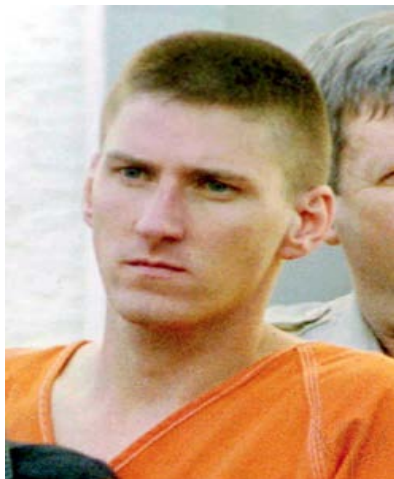
Sve klasifikacije, a naročito prema programsko-ciljnoj orijentaciji, su samo od instrumentalnog značaja, jer ono što počne kao jedna vrsta terorizma olako se pretvori u drugu. Poznati su i slučajevi kada su različiti oblici terorizma sjedinjeni u svojim manifestacijama; npr., verski i ideološki su često nerazdvojni, kao i politički sa državnim. Najsmrtonosniji teroristički napad na SAD, pre 11. septembra, izveli su Timoti Makvej (*Timothy McVeigh*) i Teri Nikols (*Terry Nichols*) 1995. godine. Oni su izvršili bombaški napad na zgradu FBI u Oklahoma sitiju (*Federal Building in Oklahoma City*), a najveći šok, pored broja žrtava,³⁶² bio je što počinioci nisu islamski fundamentalist, već dvojica lokalnih belaca katoličke veroispovesti. Samim time napad je drugačije klasifikovan u različitoj literature, pa se negde govori o terorističkom aktu počinjenom od strane američkih ultradesničara, zatim se klasifikuje kao forma verskog (hrišćanskog) terorizma ili kao delo terorizma posebnog interesa, jer su počinioci bili motivisani specifičnim delovanjem sopstvene vlade prilikom opsade u Vejku (*Waco Siege*)³⁶³ i incidenta u Rubi Ridžu (*Ruby Ridge*).³⁶⁴ Međutim, jedina ispravna klasifikacija jeste na individualni terorizam (*lone wolf terrorism*), jer su njegovi akteri delovali samostalno, poput Kazinskog, a bili su motivisani sopstvenom mržnjom prema federalnim vlastima SAD. Ono čega se bitno pridržavati prilikom istraživanja i klasifikovanja terorističkih dela jeste glavni cilj počinilaca. Uzmimo za primer organizacije poput IRA i ETA, koje su levičarski orijentisane, ali im glavni cilj nije uspostavljanje komunističkog režima, već separacija određenih delova teritorije u okviru datog sistema, što nam jasno ukazuje da se radi o etno-separatističkom a ne o levičarski orijentisanom političkom ili ideološkom terorizmu. Takođe, zbog činjenice što je verska komponenta skoro uvek prisutna, veliki je problem napraviti razliku između sekularnog i

³⁶² Napad je prouzrokovao smrt 168 osoba a preko 600 je ranjeno.

³⁶³ Opsada u Vejku je počela 28. februara 1993. godine i okončala se nasilno tek nakon 50 dana, 19. aprila. Do opsade je došlo kada su specijalni agenti američkog federalnog biroa za alkohol, duvan i oružje (*Bureau of Alcohol, Tobacco and Firearms - ATF*) pokušali da izvrše pretres ranča Maunt Karmel (*Mount Carmel*), koji je pripadao sekti Loza davidijanaca, a nalazio se 15 kilometara severoistočno od gradića Vejko u državi Teksas (*Texas*). Prilikom pokušaja pretresa došlo je do oružanog sukoba između dve strane kada su ubijena četvorica agenata ATF i šest pripadnika sekte. Nakon toga je FBI otpočeo pedesetodnevnu opsadu ranča, koja je okončana usled oružane akcije, prilikom čega je izbio požar koji je uništio celo imanje i u kome je 76 osoba stradalo, uključujući dvadesetero dece, dve trudnice i vođu sekte Dejvida Koreša (*David Koresh*).

³⁶⁴ Rubi Ridž je lokacija u američkoj državi Ajdaho (Idaho) gde je izvršena opsada od strane američkih Maršala (*U.S. Marshals*) nad porodicom Rendija Vivera (*Rendy Weaver*) i njegovim prijateljem Kevinom Harisom (*Kevin Harris*). Opsada je otpočela 21. avgusta 1992. godine i tragično se završila deset dana kasnije, 31. avgusta, kad su živote izgubili Viverova supruga i maloletni sin, kao i jedan od federalnih maršala.

verskog terorizma. Ako opet analiziramo ETA videćemo da se radilo o sasvim sekularnoj organizaciji, koja je za cilj imala čisto političke i teritorijalne ustupke, dok je IRA uz slične ciljeve (otcepljenje Severne Irske i njeno priključenje Republici Irskoj) imala i versku notu. Njeno celokupno članstvo je katoličko, dok su mete njenih napada isključivo protestantske.

Slika 11: Timoti Mekvej³⁶⁵

Slika 12: Teodor Kazinski³⁶⁶

5.3. Klasifikacija prema sredstvima i metodima izvođenja terorističkih napada

Prema sredstvima koja se primenjuju prilikom izvođenja akcija terorizam se klasifikuje na:

- **Konvencionalni** – Ovaj oblik terorizma je najpoznatiji i, uprkos tehnološkom razvoju i napredovanju čovečanstva, još uvek je najzastupljeniji. On predstavlja izvođenje terorističkih akcija uz primenu lakšeg (ručnog) naoružanja i najčešće improvizovanih eksplozivnih naprava koje se detoniraju sa distance, a čije žrtve su pretežno nedužni civili.

³⁶⁵ **Preuzeto iz:** Timothy McVeigh: An American Terrorist (Internet: <http://blog.richmond.edu/psyc449/2010/12/10/timothy-mcveigh-an-american-terrorist/>, 05/11/2014).

³⁶⁶ **Preuzeto iz:** Unabomber Ted Kaczynski updates Harvard classmates on his life (Internet: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/northamerica/usa/9286773/Unabomber-Ted-Kaczynski-updates-Harvard-classmates-on-his-life.html>, 05/11/2014).

- **Nekonvencionalni** – Ova kategorija terorizma podrazumeva upotrebu oružja za masovno uništenje zbog čega se naziva i **ekološkim terorizmom**. Početkom 21. veka postao je najveća opasnost za čovečanstvo, a prema vrsti WMD deli se na:
 - **Nuklearni** terorizam je upotreba ili pretnja upotrebom radioaktivnih materijala u terorističke svrhe.
 - **Biološki** terorizam je upotreba ili pretnja upotrebom bioloških agenasa u terorističke svrhe, a sa ciljem izazivanja i širenja (epidemija ili pandemija) zaraznih bolesti kod neprijatelja (vojske i civila).
 - **Hemijski** terorizam je upotreba ili pretnja upotrebom hemijskih supstanci u terorističke svrhe.

U literaturi se vrlo često biološki i hemijski terorizam spajaju, tj. stavljaju u istu kategoriju koja se klasifikuje kao **biohemijski terorizam**.

Prema metodima delovanja terorizam se deli na:

- **Klasični terorizam** – Podrazumeva primenu nekih od konvencionalnih taktika (oružani i bombaški napadi, podmetnje eksploziva i požara, kidnapovanje, otmice, itd.) prilikom izvođenja terorističkih akcija.
- **Samoubilački terorizam** – Najagresivniji vid terorizma jer se teži što većem broju žrtava. Usmeren je na prisiljavanje protivnika na ustupke, tako što se izvodi jedan ili više samoubilačkih napada na ljude i imovinu. Ono što razlikuje teroristu samobicu od svih drugih jeste činjenica da se odlučuje za metod koji zarad uspešnosti akcije zahteva samožrtvovanje (smrt samog izvršioca).
- **Sajber terorizam** – Podrazumeva izvođenje računarskih napada (*cyber attacks*), kao što su hakerske aktivnosti, širenje virusa i čitav spektar internet (*on-line*) incidenata, u terorističke svrhe, tj. u toj meri da dovedu do dovoljno velikog ekonomskog poremećaja, straha i civilnih žrtava kako bi se kvalifikovali kao terorističko delovanje, a ne prosto izazivanje neprijatnosti i pometnje u društvu.
- **Narko terorizam** – Predstavlja spoj organizovanog kriminala, u vidu šverca droge, sa terorizmom, za koji ova vrsta kriminalnog delovanja predstavlja najbogatiji izvor finansiranja.

6. Određenje istraživanja

Predmet ovog istraživanja je **efikasnost prve decenije (2001-2011) implementacije američke sveobuhvatne nacionalne strategije za borbu protiv terorizma u podizanju nivoa bezbednosti unutar SAD nakon 11. septembra**. Kada kažemo sveobuhvatne, to u krupnom planu pored američke objave globalnog „rata terorizmu”, zatim razvoja međunarodne borbe i vojnih intervencija, predstavlja i izradu Nacionalnih strategija za bezbednost SAD (*U.S. National Security Strategies*) i Nacionalnih strategija za borbu protiv terorizma (*National Strategies for Combating Terrorism*) u datom vremenskom periodu, kao i analizu učinkovitosti primenjenih mera predviđenih njima, s posebnim osvrtom na unutrašnje bezbednosne mere u cilju reforme protivterorističke prevencije nakon 11. septembra 2001. godine.

S obzirom da smo istakli da je tema ovog istraživanja analiza i razumevanje američke borbe protiv međunarodnog terorizma, čiji je osnovni cilj onemogućavanje velikorazmernih koordinisanih terorističkih napada na tlu SAD, postavlja se jasno istraživačko pitanje: **Da li je implementacija američke nacionalne strategije za borbu protiv terorizma efikasna u podizanju nivoa unutrašnje bezbednosti?**

Paradoksalna je činjenica da je Amerika objavila i predvodi globalni rat protiv terorizma i da kao uspeh i opravdanost predstavlja odsustvo velikih terorističkih napada na tlu SAD, što nije slučaj sa njenim evropskim saveznicima u ovom ratu³⁶⁷. Tim povodom ćemo analizirati i utvrditi da li se i u čemu američka strategija razlikuje od Evropske bezbednosne strategije (*European Security Strategy*), a pomoću kvalitativne analize sadržaja strateških dokumenata i njihove komparativne analize, ukazaćemo na bezbednosne posledice različitih strateških odgovora na terorizam.

Detaljno ćemo analizirati američku Nacionalnu strategiju za borbu protiv terorizma, sve njene elemente i ciljeve, a potom kritički sagledati njenu implementaciju i utvrditi efikasnost. Nakon što razmotrimo sve aspekte američke Nacionalne strategije i same borbe protiv međunarodnog terorizma, tj. vojnih intervencija, fokusiraćemo se i na unutrašnje bezbednosne mere, kako bi utvrdili njihovu deklarisanu neophodnost i efikasnost u ovoj borbi.

³⁶⁷ Teroristi su izveli niz napada u Evropi od kojih su najveći u Madridu 2004, u Londonu 2005. i u Moskvi 2011. godine.

Pored kritičke analize američkog rata protiv terorizma i njegovog uspeha u podizanju nivoa bezbednosti unutar SAD, nastojaćemo da objektivno sagledamo njegovu evoluciju i ambijent (uslove) nastanka, kao i da procenimo kolika je mogućnost pobeđe u tom ratu.

Vremensko određenje predmeta istraživanja

Predmet ovog istraživanja obuhvata vremenski period prve decenije „rata protiv terorizma”, tj. period od 11. septembra 2001. pa do 2012. godine.

Prostorno određenje predmeta istraživanja

Prostorno određenje obuhvata teritoriju Sjedinjenih Američkih Država i zemalja obuhvaćenih ratom protiv međunarodnog terorizma, znači skoro čitav svet.

Naučno – disciplinarno određenje predmeta istraživanja

Predmet ovog istraživanja možemo u opštem smislu svrstati u nauke o međunarodnim odnosima, a u užem smislu u nauke o bezbednosti.

Disertacija se oblikuje kao **naučno saopštenje**, u pet poglavlja sa uvodom, zaključkom, objašnjenjima i priložima. Izrađena je u formi teorijskog istraživanja, a izvori podataka su naučno-teorijski radovi domaćih i stranih stručnjaka, statistički podaci, pravni i regulativni propis, i druga dokumenta kao što su sporazumi, strategije, programi, smernice, zvanične internet prezentacije i sl.

7. Hipotetički okvir

Nakon dugo vremena³⁶⁸ izvršen je organizovan, grupni i velikorazmerni napad na tlo SAD, što je uvećalo istorijski značaj 11. septembra. Naime, ekonomski i vojno najjača, a samim tim najstabilnija zemlja na svetu spektakularnim terorističkim napadom dokazala je da nije i najbezbednija.

S obzirom da su Sjedinjene Države bile direktno napadnute 11. septembra, ova zemlja je i objavila rat protiv terorizmu u kome je i danas najviše angažovana. Sam rat podrazumeva mnoštvo vojnih, političkih i zakonskih akcija koje za glavni cilj imaju sprečavanje i suzbijanje terorizma. Detaljni i pojedinačni ciljevi rata navedeni su u Nacionalnoj strategiji za borbu protiv terorizma.³⁶⁹

Neophodno je naglasiti da je 11. septembrom izazvana masovna iracionalna i emotivna reakcija širom sveta. Tada smo svi bili zaprepašćeni do tada najvećim terorističkim aktom koji je za sobom odneo oko tri hiljade nevinih ljudskih života i naneo neprocenjivu materijalnu štetu Americi. Administracija Džordža V. Buša prepoznala je svetski strah i spremnost na obračun i u rekordnom roku objavila „rat protiv terorizma”. Rat čije ime je jasno definisalo uporište neprijatelja, potrebu za solidarnošću, i što je najbitnije potrebu za hitnim obračunom. Ovaj termin je takođe stvorio utisak postojanja jedinstvenog neprijatelja modernog sveta, oličenog u Al Kaidi i prvenstveno njenom vođi Osami bin Ladenu.

Predsednik Buš je ušao u rat sa terorizmom bez jasne i precizne nacionalne strategije, da bi tek septembra 2002. godine objavio Strategiju nacionalne bezbednosti u kojoj je definisao ciljeve i sredstva borbe, a 2003. godine je predstavio posebnu Nacionalnu strategiju za borbu protiv terorizma. Najavljujući i opravdavajući globalni rat protiv terorizma predsednik Buš je nesmotreno kao glavni cilj predstavljao uništenje terorizma, da bi ga kasnije preformulisao u uništenje globalne moći i pristupa velikih organizovanih terorističkih grupa.³⁷⁰

Vojne operacije u Avganistanu počele su 7. oktobra 2001. godine sa ciljem da se pronađe Osama Bin Laden kao i drugi visoki pripadnici Al Kaide i da se uništenjem te najveće svetske

³⁶⁸ Napad japanske vojske na američku luku Pearl Harbor (*Pearl Harbor*) 7.12.1941. godine, koji je uveo Ameriku u Drugi svetski rat.

³⁶⁹ Nacionalna strategija za borbu protiv terorizma — *National Strategy for Combating Terrorism* — strategija prvi put objavljena 2003. godine, a potom izmenjena i dopunjena u dva navrata (2006. i 2011. godine) od strane američke državne bezbednosti (*Homeland Security*) precizno definiše neprijatelje, ciljeve rata kao i sredstva primene za ostvarenje ciljeva (Internet: <http://www.cbsnews.com/htdocs/pdf/NSCT0906.pdf> 12/01/2011).

³⁷⁰ *The National Security Strategy of the United States of America*, The White House, 2002, Washington, str. 5, (Internet: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf 10/07.2010).

terorističke organizacije ukloni talibanski režim u Avganistanu. Rat u Avganistanu još uvek traje dok je paralelno sa njim, 20. marta 2003. godine, otpočeto sa vojnim intervencijama u Iraku koje su okončane 18. decembra 2011. godine.

Rat protiv terorizma dobio je punu podršku od strane Evropske unije, a najveći saveznik SAD u vojnim antiterorističkim operacijama bila je Velika Britanija. Možemo slobodno reći da je tragičnim terorističkim napadima na Svetski trgovinski centar u Njujorku i Pentagon 11. septembra 2001. godine otvoreno novo poglavlje istorije međunarodne saradnje i solidarnosti. Uprkos konstantnom zameranju američke administracije Rusiji na rat u Čečniji i njegove ishode, predsednik Rusije Vladimir Putin prvi je strani državni lider koji je izjavio saučešće predsedniku Bušu kao i celom američkom narodu nakon tragičnog 11. septembra.

Invazija na Irak pod rukovodstvom SAD radi zbacivanja Sadama Huseina sa vlasti, uspela je podeliti Evropu tj. baciti sumnju na istinske ciljeve SAD.³⁷¹ Dok je Velika Britanija bila uz SAD, Francuska i Nemačka žestoko su se protivile ovoj invaziji. Ruska vlada kao i mnoge druge koje su podržale američki obračun sa međunarodnim terorizmom ubrzo su se zapitale šta su zaista pravi interesi i ciljevi SAD u ovom globalnom ratu.³⁷² Za njih je američka invazija na Irak predstavljala problem bez opravdanja, dok je s druge strane, Irak postao žarište testiranja svih mogućih terorističkih taktika, kao i glavni motiv za regrutaciju novih terorističkih pristalica.

Prethodni američki predsednik, Barak Obama, je u prvoj predizbornoj kampanji 2008. godine obećao svom narodu da će, ako bude izabran za predsednika, okončati vojne operacije američke vojske u Iraku do kraja avgusta 2010. godine, što je i učinio.

Okončanju rata u Iraku prethodila je nova Strategija nacionalne bezbednosti³⁷³ usvojena maja meseca 2010. godine. Ovom strategijom Obama je u odnosu na svog prethodnika Buša napustio unilateralni vojni pristup i stavio veći naglasak na diplomatiju i globalno partnerstvo, tj. na

³⁷¹ Predsednik SAD Džordž V. Buš je u svetskim medijima više puta optuživan da koristi rat protiv terorizma kao izgovor za rat u Iraku iako se smatra da veza i saradnja između Sadama Huseina i Al Kaide nikad nije postojala (Internet: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A47812-2004Jun16.html> 23/06/2007).

³⁷² Rukavišnjikov Vladimir, *Rusko viđenje američkog rata protiv terorizma - pouke posle 11. septembra*, Međunarodni problemi, 2010, Beograd, 54(4), str. 399.

³⁷³ "Strategija nacionalne bezbednosti predstavlja bezbednost države i njenih građana a ne nacije u etničkom smislu reći. Zajedno sa ustavom ona predstavlja navažniji političko-doktrinarni dokument kojim se utvrđuju vrednosti i interesi koje treba braniti, način na koji to treba braniti, kao i kojim sredstvima" (Karagaća 2009, str.5). Za više informacija **videti**: Karagaća Milan, *Strategija nacionalne bezbednosti - kompromis između stvarnog i mogućeg*, Međunarodna politika, 2009. Beograd, 60(1136), 5-16.

instrumente meke sile.³⁷⁴ Upotrebu vojne sile predvideo je samo kao poslednje rešenje i istakao da je čvrsta ekonomija temelj nacionalne bezbednosti i očuvanja moći SAD.

Dakle, SAD su do sad imale dva pristupa u borbi protiv terorizma. Prvi, vezan za Bušovu administraciju koja je i objavila rat terorizmu, a predstavljao je direktan vojni napad na zemlje koje su po toj administraciji predstavljale izvor terorizma (Avganistan i Irak). Drugi, suptilniji pristup primenila je Obamina administracija koja je ostvarila bolje rezultate, uključujući direktne udare na centre i ogranke terorističkih mreža i presecanje izvora finansiranja, što je dovelo i do likvidacije vrhovnog lidera Al Kaide, Osame Bin Ladena. Obamina administracija je čak ublažila jaz između rata protiv terorizma i zaštite ljudskih prava, uključujući pokretanje postupka zatvaranja ozloglašenog zatvora u bazi Gvantanamo.³⁷⁵

U skladu sa predmetom i ciljem istraživanja, odredili smo jednu opštu, dve posebne i šest pojedinačnih hipoteza.

Opšta (generalna) hipoteza

Američka borba protiv terorizma definisana, između ostalog, i nacionalnim strategijama rezultirala je podizanjem nivoa unutrašnje bezbednosti SAD. Glavni pokazatelj uspeha ove borbe protiv savremenog globalnog terorizma je da je Amerika ostala pošteđena organizovanih terorističkih napada od strane Al Kaide posle 11. septembra.

Donošenje strategije za borbu protiv terorizma i njena modifikacija u dva navrata (2006. i 2011. godine), kao i velik niz unutrašnjih bezbednosnih mera jasno ukazuje na čvrstu odlučnost SAD da se obračunaju sa teroristima, ali i na konstantno otklanjanje propusta u vlastitoj protivterorističkoj prevenciji. Američka vlada je ponosna na sopstvenu strategiju čijom efikasnom implementacijom je lišeno slobode i procesuirano više hiljada terorista i time je sprečeno njihovo planirano delovanje u SAD. Ovo nije slučaj sa najvećim američkim saveznikom u ovom ratu, Evropskom unijom, koju je Al Kaida prestravila sa dva velika napada (Madrid 2004. i London 2005. godine).

³⁷⁴ Meka sila ili meka moć se nasuprot "tvrdoj" ne zasniva na prisili i ne nastaje iz vojne i ekonomske moći. Ona je zasnovana na sposobnosti jedne države da sprovede svoju volju koordinacijom sa drugim državama koristeći se atraktivnošću sopstvene kulture i vrednosti, institucija i ideja. Javna diplomatija predstavlja najvažnije sredstvo „meke moći” i veoma često se koristi uz „tvrdu”, odnosno vojnu moć. Vojna moć koristi se na kratke staze dok se diplomatija koristi za dugoročne ciljeve.

³⁷⁵ Takozvani "vojni zatvor" u američkoj vojnoj bazi u kubanskom zalivu Gvantanamo (*Guantanamo Bay*), osnovan je 11. januara 2002. godine od strane Bušove administracije. Ovaj ozloglašeni logor je došao u centar svetske javnosti i međunarodnog interesovanja 2004. godine, kada su inspektori Crvenog krsta utvrdili velikorazmerno kršenje ljudskih prava zatvorenika tj. kada je kopija njihovog optužujućeg izveštaja dospela u ruke redakcije američkog najtiražnijeg dnevnog lista "Njujork tajmsa" (*New York Times*). Tada je Gvantanamo Bej, zajedno sa zatvorom Abu Graib u Iraku, kao i bazom Bagram u Avganistanu, postao sinonim za mesto u kojem je kršenje ljudskih prava svakodnevnica tj. simbol za sistematsko kršenje ljudskih prava na Zapadu.

Prva posebna hipoteza

Al Kaida je posle Bušove objave rata terorizmu, američkih i savezničkih intervencija na Bliskom istoku doživela pad moći i usmerila se na rat, tj. samoodbranu u Avganistanu, Iraku, a potom i u Pakistanu. To je dovelo do onemogućavanja velikorazmernih koordinisanih terorističkih akcija u SAD.

Pojedinačne hipoteze:

1. Direktnom invazijom na Avganistan i Irak sa vlasti su svrgnuti ekstremistički režimi³⁷⁶ tako da su njihova, kako direktna, tako i indirektna, podrška i mogućnost pružanja utočišta teroristima otklonjeni.
2. Američke i savezničke službe su identifikovale, uhapsile ili likvidirale vrhovne terorističke vođe.
3. Direktnim prisustvom na tlu Avganistana, Iraka i Pakistana locirani su i uništeni teroristički kampovi za obuku pristalica i operativaca, a dotok novca decentralizovanoj terorističkoj mreži, čija „centrala“ je nakon progona iz Avganistana svoje utočište našla u Pakistanu, dobrim delom je presečen.

Druga posebna hipoteza

Uspeh američke borbe protiv međunarodnog terorizma u podizanju bezbednosti unutar SAD ostvaren je ne samo vojnim intervencijama na Bliskom istoku nego, pre svega, čitavim nizom bezbednosnih mera na unutrašnjem planu.

Pojedinačne hipoteze:

1. Sveobuhvatne sigurnosne mere i novi bezbednosni zakoni nakon 11. septembra smanjili su sposobnost terorista da putuju, organizuju i sprovode napade u SAD.
2. Patriotski zakon je osnovno oruđe američke borbe protiv međunarodnog i domaćeg ili unutrašnjeg terorizma.
3. Reforma postojećih i formiranje novih bezbednosno-informativnih institucija, kao i procedura i mera otklonila je sopstvene propuste u antiterorističkoj prevenciji SAD.

³⁷⁶ U Avganistanu je svrgnut talibanski režim, a u Iraku „Baas“ partija Sadama Huseina.

8. Metode istraživanja

Sam terorizam kao pojava i međunarodna borba protiv njega definitivno su najaktuelniji bezbednosni fenomen u svetu, a njihovo definisanje kao i objašnjavanje mahom prizivaju različite teorijske pristupe i metode istraživanja. U našem istraživanju je neophodno u potpunosti shvatiti koncept terorizma, a zatim detaljno analizirati međunarodnu, a pre svega američku borbu protiv njega. Ciljevi, tj. rezultati ovog istraživanja, moraju biti zadovoljavajući, a argumenti će nam pomoći da do tih rezultata dođemo na jedan ubedljiv i prihvatljiv način, kako bi čitav istraživački postupak imao svoj precizan i odgovarajući naučni pristup.

U istraživanju ćemo se koristiti *opštim naučnim*, kao i *osnovnim metodama* istraživanja političkih nauka. Dve opštenaučne metode koje ćemo upotrebiti su **komparativna metoda** i **hipotetičko-deduktivna metoda** naučnog istraživanja. Komparativnom metodom (najprisutnijom u istraživanju pojava i procesa u društvenim naukama) u potpunosti ćemo sagledati i uporediti razvijanje međunarodne borbe protiv terorizma u dva perioda (pre i posle 11. septembra 2001. godine), što podrazumeva sagledavanje izmena u načinu i sredstvima borbe protiv terorizma u istorijskoj perspektivi sa posebnim osvrtom na savremeno doba. U tu svrhu, praćenja razvoja protivterorističke borbe upotrebićemo metod **analize**. Takođe, koristićemo se komparativnim metodom, sa ciljem da se poređenjem američke nacionalne strategije za borbu protiv terorizma i evropskog strateškog pristupa odredi njihova formalna i stvarna sličnost, ali i različitost. Ovde se pre svega misli na poređenje rezultata implemetacije ovih strategija, njihovog domašaja, ali i negativnih efekata kao što su ograničavanje ljudskih prava i građanskih sloboda. Posebno značajnu ulogu u ovom istraživanju će imati hipotetičko-deduktivna metoda (opštenaučna metoda zasnovana na iskustvu i izvedena iz njega) kojom ćemo analizirati stečena iskustvena i teorijska saznanja. Korišćenje ove opštenaučne metode, karakteristične po svojoj utemeljenosti na empirijsko-iskustvenoj osnovi i analitičko-deduktivnoj proceduri, kao i širokoj primenljivosti u svim sferama naučnog saznanja i u okviru svih teorijsko-metodoloških pravaca, neizbežno je kada je reč o proučavanju izmena u načinu i sredstvima američke borbe protiv međunarodnog terorizma. Ovom metodom ćemo doći do važnih aksiomatskih stavova tako što ćemo evidentirati empirijska (rezultate borbe protiv terorizma) i teorijska (analize i strategije) saznanja, uspostaviti pravilnosti njihovog delovanja i potom ih kritički uporediti sa raznim važećim saznanjima.

Za prikupljanje neophodnih podataka kao operativnu metodu ćemo, pre svega, koristiti **analizu sadržaja dokumenata** i to prvenstveno **kvalitativnu analizu**. Na taj način ćemo najpre

analizirati originalne vojnobezbednosne publikacije SAD: Nacionalne strategije za borbu protiv terorizma, godišnje izveštaje Ministarstva inostranih poslova SAD (*State Department*) o terorizmu u svetu, kao i zvanične publikacije i brošure svih vojnih, bezbednosnih i policijskih institucija u SAD. Primenićemo studije slučaja primene antiterorističke strategije, a kako bismo sagledali temu istraživanja u celosti (u svim aspektima i delovima) poslužićemo se **komparativnom analizom** (posebno kod poređenja američke i evropske strategije bezbednosti i antiterorizma) i na taj način ćemo pokušati dublje da shvatimo predmet istraživanja, kao i sve posledice koje iz njega mogu da proisteknu.

Dakle, analiza neće biti samo deskriptivna već će nastojati da bude, u svom ishodu, eksplikativna. To je jedina mogućnost da se dublje shvati predmet istraživanja, kao i sve njegove implikacije. Odgovori pri ovom istraživanju moraju biti zadovoljavajući, a odabrane metode treba da omoguće da razlozi koji potkrepljuju odgovore budu ubedljivi i prihvatljivi.

U cilju određenja predmeta rada i analize dokumenata, kao glavne metode u prikupljanju i obradi podataka, okrenućemo se pisanim izvorima kako u stručnoj literaturi za tu svrhu pribavljenoj (na srpskom i na stranim jezicima), tako i izvorima sa interneta.

9. Naučni i društveni cilj i značaj istraživanja

Svakodnevna tematska prisutnost terorizma u svim slojevima društva ne samo da ukazuje na popularnost ove pojave nego i na ogromnu potrebu za njeno detaljno proučavanje. Budući da se značaj i rezultati istraživanja teško mogu utvrditi zbog nepredvidivosti istraživanja u području političkog, i pogotovo zbog nedostupnosti mnogih informacija na samom početku istraživanja, a koje su od velikog značaja za to istraživačko pitanje, ovo je jako teško i nezahvalno pitanje za svakog istraživača međunarodnih odnosa, a posebno savremenih međunarodnih odnosa. Ipak, jasno je da u ovom kao i u svim ostalim naučnim istraživanjima mora postojati doprinos u vidu društvenog i naučnog značaj.

Naučni cilj i značaj

Imajući u vidu činjenicu da cilj svakog naučnog rada predstavlja sticanje određenog saznanja ili suda o pojavi koja se istražuje i predstavlja, kao naučni cilj ovog rada navodimo **naučnu deskripciju** i **naučno objašnjenje** implementacije i uticaja američke Nacionalne strategije za borbu protiv terorizma na unutrašnju bezbednost SAD.

Naučni značaj ovog istraživanja se nalazi u pokušaju sticanja novih i što je vrlo važno sistematizovanih, a pre svega verifikovanih, saznanja o terorizmu kao pojavi, i teroristima kao proizvodu te pojave, zatim o američkoj Nacionalnoj strategiji za borbu protiv terorizma, kao političkom odgovoru ovoj pojavi.

Osim naučne deskripcije i naučnog objašnjenja, u određenim segmentima rada, biće primenjena i **naučna klasifikacija** terorističkih organizacija i akata (metoda i taktika delovanja), radi naučnog unapređivanja borbe protiv terorizma uopšte i iznalaženja novih, ali i unapređivanja već postojećih načina suprostavljanja.

Društveni cilj i značaj

Po našem mišljenju, zemlja kao što je Srbija, mora pažljivo da prati dešavanja na međunarodnoj političkoj sceni, a posebno pitanja danas popularisanog terorizma, kako njena spoljna, ali i

unutrašnja, bezbednosna politika ne bi bila upućena u pogrešnom smeru. Upravo to i jeste društveni cilj našeg projekta istraživanja - da uvidom i naučnom analizom međunarodne političke scene po pitanju borbe protiv terorizma, dobijemo jasne upute i precizna usmerenja za našu odbrambenu, ali pre svega preventivnu, antiterorističku strategiju. Budući da su „ciljevi istraživanja uslovljeni formulacijom problema, a naročito predmetom istraživanja“³⁷⁷, društveni cilj našeg istraživanja je jasan i precizan: **usmeravanje pažnje, ne samo akademskoj zajednici, nego i široj populaciji našeg društva, na značaj proučavanja terorizma, protivterorističke prevencije države i međunarodne borbe protiv njega.**

Imajući u vidu malobrojnost naučnog istraživanja na temu terorizma u Srbiji, izdvaja se još jedan društveni cilj, a to je **snabdevanje naših političkih odlučilaca, kao i vojnih i policijskih čelnika (ali i ostalih zainteresovanih subjekata šireg dela našeg društva), kritičkom analizom (implementacije, efikasnosti i kontraproduktivnosti) i preciznim obrazloženjem američke Nacionalne strategije za borbu protiv terorizma.**

Opisivanje i istraživanje materije koja do sada nije šire eksploatisana u oblasti političkih nauka u našoj zemlji, a tek nešto više u inostranstvu, svakim danom dobija na aktuelnosti, posebno zbog činjenice da je reč o fenomenu koji predstavlja globalnu pretnju savremenom društvu. Samim tim, društveni značaj je ogroman, takođe i zbog same zastupljenosti terorizma u poslednje dve decenije, ali je pitanje koliko će rezultati ovog istraživanja izdržati test vremena jer se mnoge stvari u svetu menjaju svakodnevno, pa i sam pojam terorizma kao društvene pojave ili nove ideologije u islamskom svetu.

³⁷⁷ Milosavljević Slavomir i Radosavljević Ivan, *Osnovi metodologije političkih nauka*, Službeni glasnik, Beograd, 2006, str. 435.

PRVI DEO

1. Najpoznatije terorističke organizacije i napadi u svetu

U svetu postoji veliki broj terorističkih organizacija,³⁷⁸ međutim nisu sve one proglašene terorističkim od strane svih zemalja. Naime, neke paravojne formacije, grupe ili organizacije za određene vlade su terorističke dok za druge predstavljaju legitimne vojne ili političke strukture, ili samo organizovane kriminalne grupe. Razlog tome je što se u određenim zemljama terorističkim etiketiraju samo one organizacije koje su delovale u tim zemljama ili protiv njihovih građana i interesa u inostranstvu, ili za koje postoji osnovana sumnja (pretnja) da planiraju izvršiti napad.

U **Prilogu 4** predstavili smo rezultate komparativne analize organizacija koje su proglašene terorističkim od strane jedne ili više sledećih zemalja: SAD, Australije, Rusije, Kanade, Ujedinjenog Kraljevstva (UK) i EU. Iz priloženog se vidi da su upravo one zemlje koje su predvodnice u ratu protiv globalnog terorizma (SAD, UK i Kanada) terorističkim etiketirale najveći broj stranih organizacija, za razliku od Australije i Rusije, koje su to učinile za duplo manji broj. Takođe vidimo da su neke organizacije proglašene terorističkim samo od strane jedne zemlje, a razlog tome je upravo što ih ta zemlja jedino vidi kao neprijateljske. Tako na primer, Rusija jedina terorističkim smatra organizacije poput Al Harmain fondacije, Hizbut tahir grupe, narodnog parlamenta Ićkerije i Dagestana i dr, dok su samo SAD terorističkim proglasile Abdulah Azem brigade, Ansar al Dine, Indijske mudžahedine i još neke. Takođe je očito da i EU, iako saveznik SAD i UK u antiterorističkom ratu, ima znatno manju listu stranih terorističkih organizacija, a razlog tome leži u njenom protokolu proglašavanja organizacija terorističkim. Naime, za razliku od pojedinačnih zemalja, EU ima veoma kompleksnu metodologiju i dugotrajnu proceduru proglašavanje neke organizacije terorističkom (**Prilog 5**).³⁷⁹

Metodologija utvrđivanja terorističkog karaktera i proglašenja neke organizacije terorističkom je složen process koji obavljaju određene državne institucije u okviru postojećih pravnih akata te

³⁷⁸ Teroristička organizacija je organizacija koja na sociološkim osnovama (političkim, ideološkim, verskim i dr.) okuplja istomišljenike, koji su spremni na upotrebu nasilja (izvođenje terorističkih akata) zarad ostvarenja određenih političkih ciljeva. Pored velike solidarnosti i anonimnosti članstva, terorističke organizacije odlikuju militantna organizovanost i stroga pravila unutrašnje hijerarhije.

³⁷⁹ **Više o tome u:** Wählisch Martin, *EU Terrorist Listing: An Overview about Listing and Delisting Procedures*, Berghof Peace Support, 2010.

zemlje, ali i uz uvažavanje Povelje Ujedinjenih nacija i međunarodnih konvencija. Označavanje organizacija terorističkim igra ključnu ulogu u američkoj borbi protiv terorizma i predstavlja efikasno sredstvo za suzbijanje terorističkih aktivnosti kao i ogroman pritisak na strane organizacije da posustanu od terorističkih aktivnosti. Ministarstvo inostranih poslova SAD, u skladu sa članom 219. Zakona o imigraciji i državljanstvu (*Immigration and Nationality Act*), zaduženo je za ovu proceduru i pravnu regulativu označavanja, listiranja i delistiranja stranih terorističkih organizacija svakih šest meseci. Proces se sastoji od dva koraka, prvi je, identifikacija organizacije, a drugi, predstavlja samo etiketiranje organizacije terorističkom. To se sve obavlja na osnovu pravnog kriterijuma unapred pomenutog zakona uz neophodnost tri elementa ili zakonska osnova, a to su:

1. Organizacija mora biti inostrana;
2. Organizacija se mora baviti **terorističkim aktivnostima**, kao što je definisano u članu 212. (a)(3)(B) Zakona o imigraciji i državljanstvu (8 U.S.C. § 1182(a)(3)(B)), ili **terorizmom**, kako je definisano u članu 140. (d)(2) Zakona o međunarodnoj saradnji, fiskalne godine 1988. i 1989. (*Foreign Relations Authorization Act, Fiscal Years 1988 and 1989*) (22 U.S.C. § 2656f(d)(2)), ili ima mogućnosti i namere da se bavi terorističkim aktivnostima, tj. terorizmom;
3. Terorističke aktivnosti strane organizacije moraju da predstavljaju bezbednosnu pretnju američkim građanima ili pretnju nacionalnoj bezbednosti SAD.

Što se identifikacije organizacija tiče taj deo posla obavlja Biro za protivterorizam (*Bureau of Counterterrorism*) u sklopu Ministarstva inostranih poslova, koji kontinuirano prati aktivnosti terorističkih grupa po celom svetu. Prilikom razmatranja potencijalnog proglašavanja neke strane organizacije terorističkom, Biro ne uzima u obzir samo direktno učešće te organizacije u terorističkim aktivnostima nego i njene namere ili planiranja da učestvuju kao i podršku pruženu već označenim stranim terorističkim organizacijama ili grupama.

Nakon što se identifikuje potencijalna strana teroristička organizacija pristupa se procesu njenog označavanja i listiranja. Po prikupljanju dokumentacije i dokaza državni sekretar, tj. ministar inostranih poslova (*Secretary of State*) konsultuje se sa državnim tužiocem (*Attorney General*) i sa ministrom finansija (*Secretary of the Treasury*) kako bi potvrdili da su zakonski kriterijumi za označavanje zadovoljeni i potom o namerama obaveštavaju Parlament (*Congress*). Po Zakonu o imigraciji i državljanstvu Parlament ima rok od sedam dana da zaustavi označavanje, u suprotnom rešenje o označavanju se objavljuje u Federalnom službenom glasniku (*Federal*

Register). Na osnovu zakona etiketirana organizacija ima pravo na žalbu u Apelacionom sudu distrikta Kolumbije (*the United States Court of Appeals for the District of Columbia Circuit*) 30 dana od dana objavljivanja rešenja u Federalnom službenom glasniku. Do skoro je važio pravilo da se organizacije moraju iznova označavati terorističkim svake dve godine, ali na osnovu Zakona obaveštajne reforme i prevencije terorizma iz 2004. godine (*the Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act of 2004*) ukinuto je vremensko trajanje označenosti, ali je označenim organizacijama dato pravo na dodatnu žalbu. Naime, sve etiketirane organizacije sad imaju zakonsko pravo da podnesu dodatne žalbe, dve godine nakon prvobitnog označavanje kao i dve godine nakon podnošenja prve žalbe. Uz žalbenu dokumentaciju moraju dostaviti i neophodne dokaze o promeni statusa i delovanja organizacije. Takođe, pomenutim zakonom ministar inostranih poslova, parlament i/ili sud imaju pravo da poništi oznaku i delistiraju organizaciju sa spiska stranih terorističkih organizacija.

Ovo su konsekvence koje očekuju proglašene terorističke organizacije koje se nalaze na listi američkog Ministarstva inostranih poslova (**Tabela 10**):

Pravne posledice:

1. Dok je strana organizacija označena terorističkom prema njoj se sprovode najveće moguće sankcije od strane SAD. Tako da je zakonom zabranjeno svakoj osobi na teritoriji ili teritorijalnoj jurisdikciji SAD da pruži bilo kakvu pomoć etiketiranoj organizaciji.
2. Predstavnici i članovi strane terorističke organizacije, ukoliko su izbeglice na teritoriji SAD, pod određenim okolnostima mogu biti deportovani.
3. Svaka finansijska institucija u SAD, ukoliko dođe do određenog saznanja da poseduje ili ima kontrolu nad finansijskim sredstvima označene strane terorističke organizacije, nekog od njenih predstavnika ili članova, mora da zadrži kontrolu nad sredstvima i prijavi ista Kancelariji za kontrolu strane imovine ministarstva finansija (*The Office of Foreign Assets Control of the U.S. Department of the Treasury*).

Druge posledice:

1. Samo označavanje i listiranje stranih terorističkih organizacija daje veliki doprinos u suzbijanju finansiranja terorizma i animira i ohrabruje druge zemlje da pristupe istom procesu i procedurama.

2. Stigmatizuje i izoluje strane terorističke organizacije u svetu.
3. Odvraća donatore, kao i poslovanje drugih organizacija sa terorističkim.
4. Podiže nivo javne svesti o terorističkim organizacijama.
5. Signalizuje svoju zabrinutost drugim vladama zbog navedenih organizacija.

Što se delistiranja organizacija tiče, Zakonom o imigraciji i državljanstvu postavljena su tri osnova za skidanje oznake „**teroristička**“ i delistiranje stranih organizacija, a to su:

1. Ministar inostranih poslova dužan je da ukloni oznaku ukoliko Ministarstvo dođe do saznanja da su se okolnosti, koje su bile osnov za prvobitno označavanje, promenile u toj meri da garantuju opoziv oznake.
2. Ministar inostranih poslova dužan je da ukloni oznaku ukoliko Ministarstvo dođe do saznanja da nacionalna bezbednost SAD opravdava opoziv oznake.
3. Ministar inostranih poslova ima pravo da ukloni oznaku u bilo kom trenutku.

Svaki opoziv oznake i delistiranje organizacije stupa na snagu od dana navedenog u rešenju ili od dana objavljivanja istog u Federalnom službenom glasniku, ukoliko datum nije specificiran u samom rešenju.³⁸⁰

Tabela 10: Hronološka lista stranih terorističkih organizacija Ministarstva inostranih poslova SAD³⁸¹

Označene (listirane) strane terorističke organizacije	
Datum listiranja	NAZIV
10/8/1997	Abu Nidal organizacija (<i>Abu Nidal Organization – ANO</i>)
10/8/1997	Abu Sajaf grupa (<i>Abu Sayyaf Group – ASG</i>)
10/8/1997	Aum Šinrikio (<i>Aum Shinrikyo – AUM</i>)
10/8/1997	Baskijska domovina i sloboda (<i>Basque Fatherland and Liberty – ETA</i>)
10/8/1997	Islamska grupa (<i>Gama’ a al-Islamiyya /Islamic Group – IG</i>)
10/8/1997	Hamas (<i>Hamas</i>)

³⁸⁰ **Više o tome u:** Ministarstvo inostranih poslova SAD (internet: <http://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm>, datum pristupa: 15/03/2013).

³⁸¹ **Preuzeto iz:** Ibid.

10/8/1997	Pokret za sveti rat - Harakat ul Mudžahedin (<i>Harakat ul-Mujahidin – HUM</i>)
10/8/1997	Hezbollah (<i>Hizballah</i>)
10/8/1997	Kahane Ćai (<i>Kahane Chai</i>)
10/8/1997	Radnička partija Kurdistanu (<i>Kurdistan Workers Party – PKK</i>)
10/8/1997	Oslobodilački tigrovi tamilskog elama (<i>Liberation Tigers of Tamil Eelam – LTTE</i>)
10/8/1997	Nacionalna oslobodilačka armija (<i>National Liberation Army – ELN</i>)
10/8/1997	Palestinski oslobodilački front (<i>Palestine Liberation Front – PLF</i>)
10/8/1997	Palestinski islamski džihad (<i>Palestinian Islamic Jihad – PIJ</i>)
10/8/1997	Narodni front za oslobođenje Palestine (<i>Popular Front for the Liberation of Palestine – PFLF</i>)
10/8/1997	PFLP Generalna komanda (<i>PFLP-General Command - PFLP-GC</i>)
10/8/1997	Revolucionarne oružane snage Kolumbije (<i>Revolutionary Armed Forces of Colombia – FARC</i>)
10/8/1997	Revolucionarna organizacija “17. novembar” (<i>Revolutionary Organization 17 November - 17N</i>)
10/8/1997	Narodna revolucionarna oslobodilačka stranka/front (<i>Revolutionary People’s Liberation Party/Front - DHKP/C</i>)
10/8/1997	Svetla staza (<i>Shining Path – SL</i>)
10/8/1999	Al Kaida (<i>al-Qa’ida – AQ</i>)
9/25/2000	Islamski pokret Uzbekistana (<i>Islamic Movement of Uzbekistan – IMU</i>)
5/16/2001	Stvarnana armija Irske Republike (<i>Real Irish Republican Army – RIRA</i>)
9/10/2001	Kolumbijske ujedinjene snage samoodbrane (<i>United Self Defense Forces of Colombia – AUC</i>)
12/26/2001	Jaiš-e-Muhamed (<i>Jaish-e-Mohammed – JEM</i>)
12/26/2001	Laškar-e Tajiba (<i>Lashkar-e Tayyiba – LeT</i>)
3/27/2002	Al Aksa šehidska brigada (<i>Al-Aqsa Martyrs Brigade – AAMB</i>)
3/27/2002	Asbat al Ansar (<i>Asbat al-Ansar – AAA</i>)
3/27/2002	Al Kaida u islamskom Magrebu (<i>al-Qaida in the Islamic Maghreb – AQIM</i>)
8/9/2002	Komunistička partija Filipina/Nova narodna armija (<i>Communist Party of the Philippines/New People's Army - CPP/NPA</i>)
10/23/2002	Džema Islamija (<i>Jemaah Islamiya – JI</i>)
1/30/2003	Laškar i Dđangvi (<i>Lashkar i Jhangvi – LJ</i>)
3/22/2004	Ansar al Islam (<i>Ansar al-Islam – AAI</i>)
7/13/2004	Kontinuitet irske republikanske armije (<i>Continuity Irish Republican Army – CIRA</i>)
12/17/2004	Libijska islamska borbena grupa (<i>Libyan Islamic Fighting Group – LIFG</i>)
12/17/2004	Al Kaida u Iraku (<i>al-Qaida in Iraq – AQI</i>)

6/17/2005	Islamska unija džihada (<i>Islamic Jihad Union – IJU</i>)
10/11/2005	Islamska borbena grupa Maroka (<i>Moroccan Islamic Combatant Group – GICM</i>)
3/5/2008	Harakat džihad i islam/Bangladeš (<i>Harakat ul-Jihad-i-Islami/Bangladesh – HUJI/B</i>)
3/18/2008	Al Šabab (<i>al-Shabaab</i>)
5/18/2009	Revolucionarna borba (<i>Revolutionary Struggle – RS</i>)
7/2/2009	Kataib Hezbolah (<i>Kata'ib Hizballah – KH</i>)
1/19/2010	Al Kaida arabijskog poluostrva (<i>al-Qa'ida in the Arabian Peninsula – AQAP</i>)
8/6/2010	Harakat džihad i islam (<i>Harakat ul-Jihad-i-Islami – HUJI</i>)
9/1/2010	Tehrike Taliban Pakistan (<i>Tehrik-e Taliban Pakistan – TTP</i>)
11/4/2010	Jundalah (<i>Jundallah</i>)
5/23/2011	Islamska armija (<i>Army of Islam – AOI</i>)
9/19/2011	Indijski mudžahedini (<i>Indian Mujahedeen – IM</i>)
3/13/2012	Džema Anšorut Tauhida (<i>Jemaah Anshorut Tauhid – JAT</i>)
5/30/2012	Abdulah Azem brigada (<i>Abdallah Azzam Brigades – AAB</i>)
9/19/2012	Hakani Mreža (<i>Haqqani Network – HQN</i>)
3/22/2013	Anšar al Dine (<i>Ansar al-Dine – AAD</i>)

Delistirane strane terorističke organizacije

Datum delistiranja	NAZIV	Datum listiranja
10/8/1999	Demokratski front za oslobođenje Palestine/Havatmeh frakcija (<i>Democratic Front for the Liberation of Palestine - Hawatmeh Faction</i>)	10/8/1997
10/8/1999	Crveni Kmeri (<i>Khmer Rouge</i>)	10/8/1997
10/8/1999	Manuel Moriguez disidenti patriotskog fronta (<i>Manuel Modriguez Patriotic Front Dissidents</i>)	10/8/1997
10/8/2001	Japanska crvena armija (<i>Japanese Red Army</i>)	10/8/1997
10/8/2001	Tupak Amaru revolucionarni pokret (<i>Tupac Amaru Revolution Movement</i>)	10/8/1997
5/18/2009	Revolucionarna jezgra (<i>Revolutionary Nuclei</i>)	10/8/1997
10/15/2010	Oružana islamska grupa (<i>Armed Islamic Group – GIA</i>)	10/8/1997
9/28/2012	Organizacija mudžahedin Khalak (<i>Mujahedin-e Khalq Organization – MEK</i>)	10/8/1997

1.1. Terorističke organizacije i njihovo delovanje na Bliskom istoku

S krajem 20. veka očigledan je postojan rast broja pojedinaca i organizacija koje su voljne da sprovode terorizam. Takođe je vidna regrutacija terorista širom sveta, kao i uspostavljanje terorističkih kampova za obuku, a izražena je tendencija mrežnog organizovanja terorističkih grupa. Najveći broj terorističkih organizacija je na Bliskom istoku, i to islamističkih,³⁸² a glavni faktori razvoja i širenja terorizma na tom prostoru jesu, između ostalih, višedecenijski sukob između Izraela i Palestine i već pomenuta globalizacija, koja se zasniva na „modernizaciji” društva kroz sekularizaciju. Iako se verovalo da „...modernizacija društva vodi opadanju religioznosti, kako u društvu, tako i u svesti pojedinca“,³⁸³ ta teorija se s krajem prošlog veka pokazala u velikoj meri pogrešnom. Ne samo da do sekularizacije nije došlo, već je proces „modernizacije“ u islamskim zemljama izazvao nastajanje snažnih i omasovljenih antiglobalističkih pokreta i organizacija, od kojih su mnoge prišle nasilju (terorizmu).

Takođe, veliki udeo u ekonomskim i istorijsko-kulturnim uzrocima terorizma na ovom geografskom prostoru imala je i američka spoljna politika koja je u bliskoj istoriji bila pretežno intervencionističkog karaktera kada je u pitanju Bliski istok (Zalivski rat, kaznene sankcije protiv Iraka, pružanje pomoći i podrške Izraelu u Bliskoistočnom sukobu itd.). Činjenica je da društva iz kojih se regrutuju ekstremisti i formiraju ozbiljni teroristički pokreti predstavljaju društva i sredine u kojima su sintetizovane duboke istorijske ali i savremene nepravde nanese njihovim zemljama, a u ovom slučaju i celom regionu.

Te organizacije danas deluju na svim kontinentima i gotovo u svim zemljama, zbog čega se protiv njih i vodi globalni obračun. Ako pogledamo Evropu shvatićemo da terorističke organizacije koje su došle do izražaja u prošlom veku i dobrim delom se održale do danas, delovale su u zapadnim regionima (Ujedinjeno Kraljevstvo, Španija, Italija, Francuska i Balkan), uglavnom kao ekstremna struja nosećih etnoseparatističkih pokreta bez globalnih ciljeva, a sudeći prema akterima i zahvatu, neomasovljeno. Za razliku od bliskoistočnih terorističkih grupa nasilje koje su evropske organizacije sprovodile, a neke to čine i danas, je pretežno lokalizovano i obično usmereno direktno protiv visokih političkih funkcionera, tj. predstavnika režima.

³⁸² U svojoj knjizi „Terorizam“, Radomir Keča navodi da se današnje terorističke aktivnosti zasnivaju na brojcima od 265 terorističkih organizacija i paravojnih formacija, od kojih islamskoj populaciji pripada 210, odnosno 78,94%. **Opširnije o tome u:** Keča Radomir, *Terorizam: Globalna bezbjednosna prijetnja*, Evropski defnologija centar za naučna istraživanja, Banja Luka, 2012, op. cit. str. 75.

³⁸³ Berger L. Piter, *Desekularizacija sveta: opšti pregled*, u: Berger L. Piter (ur.), *Desekularizacija sveta*, Medditeran publishing, Novi Sad, 2008, str. 12.

Muslimanska Braća

Teroristička organizacija Muslimanska braća (*Muslim Brothers / al-Ikhwān al-Muslimūn*) osnovana je 1928. godine u egipatskom gradu Ismailu sa osnovnim ciljem širenja islama i uspostavljanja društvenih sistema zasnovanih na normama izvornog islama. Osnivač i idejni tvorac ove organizacije, koja se u stvari smatra najvažnijim savremenim pokretom za islamski preporod, bio je učitelj (po struci) Hasan al Bana (*Hasaan al Banna*).

Slika 13: Logo organizacije³⁸⁴

Al Bana je ostao na čelu Muslimanske braće sve do februara 1949. godine, kada je na njega izvršen atentat u kojem je ubijen, a nakon čega je njegovu poziciju zauzeo Hasan al Hudejbi (*Hassan al Hudaybi*). Kako i sam Al Bana navodi u svojim memoarima, razloga za osnivanje pokreta u to vreme bilo je mnoštvo, ali je glavni uzročnik bila neravnopravnost unutar egipatskog društva.³⁸⁵ Naime, Egipćani su bili u potpunosti potlačeni i eksploatisani od strane Britanaca iako su još 1922. godine dobili nezavisnost od britanske kolonijalne vlasti.³⁸⁶ Organizacija je u startu imala višedimenzionalni karakter, a na jednoj od njenih redovnih konferencija Al Bana je izrazio ideju Muslimanske braće sledećom porukom: „Pokret je salafistička poruka, sunitski put, sufijska istina, politička organizacija, atletska grupa, kulturno-edukativno društvo, ekonomska kompanija i društvena ideja“.³⁸⁷ Tokom svog vođstva bio je koncentrisan na marketing (propagandu) i popularizaciju pokreta, jer je to video kao jedini način za pridobijanje kritične mase sa kojom bi bio u stanju da izdejstvuje korenite promene u društvu. Zbog rasta i razvoja organizacije njeno sedište je 1935. godine preseljeno u Kairo, a potom, 1937. godine, već su osnovani ogranci u Siriji, Iraku, Sudanu, Libanu, Jordanu i Palestini, da bi danas postojali u skoro svim muslimanskim zemljama. Iako se politički ne slažu sa vehabitskim režimom Saudijske Arabije, upravo najveću finansijsku podršku dobijaju od te zemlje, ali i Kuvajta i Jordana. Pored proizvodnje i distribucije propagandnog materijala ova organizacija je od samog početka usmerna i na osnivanje mnogobrojnih škola i bolnica. Humanitarne aktivnosti, beskompromisni antiimperijalistički stav i podrška palestinskom pitanju, doneli su Braći veliku popularnost među Egipćanima ali i muslimanima u drugim arapskim zemljama.

³⁸⁴ Preuzeto iz: National Counterterrorism Center, *Terrorist Group Logos* (Internet: <http://www.nctc.gov/site/groups/index.html>, 23/12/2014).

³⁸⁵ Kostić Ejub Ivan, *Hasan al Bana i pokret Muslimanske braće*, Kom, 2012, Beograd, vol. I (1), str. 115-117.

³⁸⁶ Uprkos nezavisnosti, Britanci su zadržali puno pravo da se mešaju u unutrašnju politiku Egipta ukoliko bi došlo do ugrožavanja njihovih ekonomskih interesa na tim prostorima.

³⁸⁷ Mitchel P. Richard, *The society of the Muslim Brothers*, Oxford University Press, New York, 1969, p. 14.

Organizacija je nakon Drugog svetskog rata izašla jača nego ikad, a prema arhivima Muslimanske braće, nakon 1945. godine imali su više od pola miliona aktivnih članova i stotine hiljada simpatizera.³⁸⁸ Od 1944. godine postoji i ženski ogranak Muslimanske braće, pod nazivom „Muslimanske dame“. Zbog bezkompromisnosti i istrajnosti u borbi za tradicionalne vrednosti islamskog učenja i kreiranje države i društva prema islamskim načelima broj pristalica je konstantno rastao, a njihove aktivnosti širile su se van granica Egipta. U drugoj polovini 20. veka Braća su započela višedecenijsku borbu za slobodu muslimanskih zemalja širom Bliskog istoka, a delovali su i u Evropi.³⁸⁹ Gaćinović navodi da je prisustvo Muslimanske braće u Bosni i Hercegovini evidentno još od početka 70-ih godina prošlog veka, te da je ta organizacija imala svoj značajni uticaj u ratnim sukobima na tim prostorima u poslednjoj deceniji 20. veka.³⁹⁰

Organizacija Muslimanska braća se često naziva terorističkom majkom ili pramajkom, jer je kroz interno jačanje ekstremnih ideologija i radikalnih frakcija izrodila niz terorističkih organizacija poput Džihada, Hamasa, Islamske grupe (*Al-Gama'a al-Islamiyya*), Partije islamskog oslobođenja, Džunudalaha (*JunudAllah*), Dave (*Dawa*) i Takfir va Hidžre. Zbog nesuglasica u članstvu, u periodu između od 1936. i 1939. godine, došlo je do prvih podela unutar organizacije. Dok se većina članstva zalagala za islamistički procvat i nenasilnu borbu protiv „prihvatanja zapadnog sekularnog modela i slepe imitacije evropskog uzora“, jedan deo članstva, koji je smatrao da je u političkoj borbi opravdano posegnuti za silom, napustio je organizaciju i 1939. godine osnovao Udruženje omladine poslanika Muhameda. Zbog njihovog suprostavljnja sekularnim arapskim državama kao što su bili Egipat, Sirija i Libija, sa ciljem uspostavljanja islamističke republike u njima, došlo je do toga da im je zabranjivan rad, dok su im nosioci egipatskog režima zaredom ograničavali polje delovanja, hapsili ih ili pragmatično pokušavali da ih iskoriste. Jedna od njenih ekstremnih frakcija optužena je 1948. godine za ubistvo egipatskog premijera Mahmuda al Nukrašia (*Mahmud al Nuqrashi*), koji je Muslimansku braću proglasio ilegalnom organizacijom. Sledeći premijer Egipta Ibrahim al Hadi (*Ibrahim Abdel Hadi*) bio je odlučan u nameri da se obračuna sa Braćom, pa je organizovao njihov progon kao i atentat na samog Banu. Interesantno je da je Rusija ovu organizaciju proglasila terorističkom,³⁹¹ dok je zemlje moćnog Zapada samo svrstavaju u ekstremne političke organizacije, pre svega jer je njen ogranak u Palestini prerastao u, na Zapadu ozloglašeni, Hamas.³⁹² Naravno, Rusija je to učinila

³⁸⁸ **Videti:** Kostić Ejub Ivan, *Hasan al Bana i pokret Muslimanske braće*, Kom, 2012, Beograd, vol. I (1), op. cit., str. 118.

³⁸⁹ Koristeći se liberlanim zakonima zapadnoevropskih država (Nemačke, Švajcarske, Velike Britanije, Francuske i dr.) Braća legalno deluju i u tim zemljama.

³⁹⁰ **Opširnije o tome u:** Gaćinović Radoslav, *Terorizam*, Draslar, Beograd, 2005, op. cit., str. 341-343.

³⁹¹ **Videti: Prilog 4.**

³⁹² Organizacija Muslimanska braća se nikad nije našla na spisku terorističkih organizacija američkog Ministarstva inostranih poslova (videti: **Tabelu 10**).

najviše zbog toga što su dobrovoljci Muslimanske braće učestvovali u oružanoj borbi protiv sovjetske vojske u Avganistanu (1980-1989).

Ova organizacija je odigrala jednu od glavnih uloga u „Arapskom proleću“, a nakon skoro devet decenija od osnivanja prvi put je došla na vlast, na kojoj se nije dugo zadržala,³⁹³ te danas opet deluje u ilegali, kako u Egiptu tako i u većini arapskih zemljama. No bez obzira na zabranu, ipak je jedna od najuticajnijih organizacija u sunitском delu islamskog sveta, a u Egiptu aktivno utiče na društvenopolitički život naročito preko svog surogata pod nazivom „Muslimansko bratstvo (*Muslim Brotherhood*)“.

Hamis

Hamis (*Ḥarakat al-Muqāwamah al-ʿIslāmiyyah*) ili Islamski pokret otpora (*Islamic Resistance Movement*), osnovan je 1987. godine od strane Šeika Ahmeda Jasina (*Sheikh Ahmed Yassin*),³⁹⁴ kao palestinski ogranak Muslimanske braće, tokom palestinskog ustanka protiv izraelske okupacije u Pojasu Gaze i na Zapadnoj obali.

Slika 14: Logo organizacije³⁹⁵

Nastao je kao protivteža pomirljivoj politici pokreta Jasera Arafata (*Yasser Arafat*),³⁹⁶ a glavni cilj mu je uspostavljanje Islamske palestinske države na mestu Izraela koga ne priznaje kao državu, već to područje naziva „Cionistički entitet“. Pored delovanja u pojasu Gaze i na Zapadnoj obali, Hamis je aktivan i u Jordanu. Broj pripadnika ove političke i militantne organizacije je nepoznat, ali je evidentna njena ogromna popularnost kod palestinskog naroda kako u zemlji tako i dijaspori, odakle i dobijaju ogromnu podršku u vidu novčanih donacija.

³⁹³ Uprkos tome što se organizacija deklarirala kao politička i 1970-ih legalizovana u Egiptu, ona je tek 30. aprila 2011. godine prerasla u političku stranku kada je osnovana Partija slobode i pravde, koja je na prvim slobodnim parlamentarnim izborima u Egiptu 2011/2012. godine osvojila 47% glasova birača, a njen kandidat Muhamed Morsi (*Mohamed Morsi*) pobedio na predsedničkim izborima. Morsi je već 3. jula 2013. godine svrgnut sa vlasti, a organizacija Muslimanska braća je proglašena ilegalnom zbog navodnog ugrožavanja nacionalne bezbednosti. Od tada pa do danas egipatske snage bezbednosti uhapsile su više hiljada Braće, među kojima i kompletan rukovodeći kadar.

³⁹⁴ Šeik Ahmed Jasin ubijen je tokom helikopterskog napada izraelske vojske 22. marta 2004. godine.

³⁹⁵ **Preuzeto iz:** National Counterterrorism Center, *Terrorist Group Logos* (Internet: <http://www.nctc.gov/site/groups/index.html>, 23/12/2014), op. cit.

³⁹⁶ Jaser Arafat je bio dugogodišnji lider PLO, koji je osnovan sa ciljem uništenja Izraela i uspostavljanja palestinske sekularne države na tom prostoru. Zbog terorističkih aktivnosti PLO je dugo vremena bio proglašen terorističkom organizacijom od strane Izraela i SAD, da bi ga 1993. godine, nakon usvajanja UN rezolucija 242. i 338. i priznanja prava Izraela na postojanje uz odbacivanje terorizma, priznale kao legitimnog političkog predstavnika palestinskog naroda.

Opređeljujući se u samom startu za nasilje, ubrzo nakon osnivanja, tačnije 1991. godine, uspostavljeno je vojno krilo ove organizacije „Hamasove brigade”, koje je izvelo brojne oružane napade, ne samo na civilne i vojne ciljeve Izraela, već i na palestinske kolaboracioniste i rivale iz političke organizacije Fatah (*Fath*)³⁹⁷. Za vođe Hamasa, uzrok palestinskog oslobodilačkog neuspjeha ležao je u tome što su uglavnom korišćene nedovoljno nasilne metode, pa su se stoga, uz pomoć i inspiraciju duhovnog lidera Šeika Jasina, okrenuli brutalnoj šehidskoj strategiji i pokrenuli kampanju samoubilačkih napada. Prvi javno priznat samoubilački napad izveden je 16. aprila 1993. godine u znak protesta na najavljeno potpisivanje primirja PLO sa izraelskim premijerom Jicakom Rabinom (*Yitzhak Rabin*). Od tada samoubilački terorizam postaje njihova glavna taktika, a najsmrtonosniji napad izveli su 19. oktobra 1994. godine, kada je u centru Tel Aviva bombaš samoubica aktivirao eksplozivnu napravu u punom autobusu, ubivši 23 i ranivši više od 50 osoba.

Pored političkog i vojnog programa Hamas je veoma efikasno delovao i na socijalnom polju, tako što je nesebično ulagao u društvenu zajednicu i na taj način utemeljio svoju egzistenciju i položaj u palestinskom društvu. Njihova mreža dobrotvornih i socijalnih projekata je veoma razrađena, a kroz humanitarne aktivnosti, poput finansiranja i obnavljanja verskih i javnih ustanova (bolnica i škola) i pomaganja najsiromašnijih, stekli su veliku popularnost kod naroda jer su predstavljeni kao borci za socijalnu pravdu i nacionalno oslobođenje. Čak je i njihova samoubilačka teroristička kampanja u Izraelu naišla na odobravanje i podršku u zajednici.³⁹⁸ Međutim, njihov politički i društveni aktivizam je jedna velika maska za različite oblike nasilja koje finansiraju upravo iz dobrotvornih fondacija.³⁹⁹

Hamas danas predstavlja glavni sunitiski islamski pokret u Palestini, a od 2006. godine je i na vlasti, nakon što je osvojio većinu mesta u palestinskom parlamentu kada je porazio Fatah. Interesantno je da iako propagira tradicionalne vrednosti i obnovu halifata, u kojim bi se živelo po normama koje striktno propisuje kuran (šerijatsko pravo), Hamas nastoji da se prilagodi savremenim trendovima, kao što su upotreba savremenih tehnologija (internet za komunikaciju, regrutovanje, obuku i sl.), ali i emancipacija žena (njihovo angažovanje za terorističke akcije, a naročito za samoubilačke napade).

³⁹⁷ Fatah je sekularna palestinska politička stranka i najveća frakcija PLO.

³⁹⁸ Istraživanje javnog mnjenja u Palestini pokazalo je da čak 78% stanovništva podržava izvođenje samoubilačkih napada, koje smatra efikasnim sredstvom u borbi protiv Izraela. **Opširnije o tome u:** Anastasijević D. *Fabrike Samoubica*, Vreme, Beograd, 2002, broj 590 (Internet: <http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=312790>, 30/12/2014).

³⁹⁹ Poznato je da Hamas kao i druge terorističke organizacije dodeljuje „penzije“ porodicama terorista samoubica, a prema nekim podacima one se kreću između 10.000 i 25.000 američkih dolara, po poginulom članu. **Opširnije o tome u:** Bloom Mia, *Dying to kill: The allure of suicide terror*, Columbia University Press, New York, 2005, p. 33.

Hezbollah

Hezbollah (*Hizb`Allāh*), u prevodu „Božija ili Alahova partija (*Hezbollah – God’s Party / Alah’s Party*)”, osnovan je 1982. godine od strane libanskih šiita, kao odgovor na izraelsku invaziju na tu zemlju. Takođe je masakr nad Libancima zajedno sa Palestincima u izbegličkim logorima u Šatili i Sabri (*Madhbaha Sabra wa-*

Slika 15: Logo organizacije⁴⁰⁰

Schatila)⁴⁰¹ podstakao formiranje ove revolucionarne islamističke organizacije, a Iranska revolucija, tačnije njen pokretač i vođa Ajatolah Homeini (*Ayatollah Khomeini*)⁴⁰² bio joj je glavni motivator i finansijer. Pored Irana, ogromnu političku i logističku (finansijsku, materijalnu i organizacionu) pomoć dobija i od Sirije. Glavno sedište ove proiranske terorističke organizacije je Bejrut nad čijim jednim delom ima i potpunu kontrolu. Poput Hamasa, glavni cilj i ove organizacije je borba protiv Izraela, u kojoj se nastoje osloboditi sve okupirane arapske zemlje, uključujući Jerusalem, tj. uništenje izraelske države. Takođe se zalaže za uspostavljanje „**ume**” na teritoriji Libana i proterivanje saveznika izraelske agresije i okupacije na njihovu zemlju, kao što su SAD i Francuska.

Broj članova Hezbollaha je dostigao nekoliko desetina hiljada uz ogromnu podršku simpatizera i istomišljenika. Da bi neko pristupio organizaciji mora duboko verovati u samožrtvovanje (**istišhad** – umiranje za veru), a iz članstva se časno izlazi jedino odlaskom u smrt, kao **šehid**.⁴⁰³ Naime pripadnici ove organizacije - „Hezbolasi“ odriču se svojih života u slavu Alaha kome se i zaklinju, a kao prepoznatljiv znak odanosti i odlučnosti na mučeništvo nose zelene ili žute trake oko glave i samoubilačke pojaseve (**Slika 16**). Otuda toliko samoubilačkih napada ove organizacije, koja se smatra začetnikom savremenog samoubilačkog terorizma, a koji su kao

⁴⁰⁰ **Preuzeto iz:** National Counterterrorism Center, *Terrorist Group Logos* (Internet: <http://www.nctc.gov/site/groups/index.html>, 23/12/2014), op. cit.

⁴⁰¹ Između 16. i 18. septembra 1982. godine izraelske odbrambene snage dopustile su proizraelskim falangistima, militantnim libanskim hršćanima, da uđu u dva palestinska izbeglička logora u južnom Bejrutu, gde su oni izvršili masakr nad civilima. Sporna je odgovornost Izraelaca, tj. da li su znali da će doći do masakra i zašto ga nisu sprečili, kao i tačan broj nasradalih koji se po različitim procenama i izveštajima kreće od par stotina do par hiljada nevinih žrtava.

⁴⁰² Ajatolah Homeini je bio vrhovni verski vođa u Iranu, koji je 1979. godine započeo veliku islamsku revoluciju koja je nazvana po njemu „Homeinijeva revolucija“. Rezultat revolucije je pobeda Šiita nad Sunijima, tj. zbacivanje dotadašnje iranske vlasti i proglašenje Islamske Republike Irana. 1985. godine Hamas je objavio manifest u kome je, između ostalog, obznanio i svoju odanost Homeiniju, koji je u to vreme, nakon Iranske revolucije, postao božanska figura za šiitske muslimane, koji čine oko 90% stanovništva u Iranu.

⁴⁰³ **Više o tome u:** Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit., str. 198.

taktiku preuzele mnoge druge terorističke organizacije, poput Hamasa, Tamilskih Tigrova, Al Kaide i dr.

Naravno, terorizam Hezbolaha se ne svodi samo na samoubilački, nasuprot tome, lepeza njihovih aktivnosti je široka, raznovrsna i vrlo rasprostranjena. Iako je glavna pozornica njihovog delovanja Izrael sa svojim graničnim područjima, pripadnici ove organizacije svoje aktivnosti rasprostiru po celom svetu. Čelije Hezbolaha izvode manje akcije i u Evropi, Severnoj Americi i Južnoj Africi. Cela Evropa je bila zaprepašćena samoubilačkim napadom koji su izveli u Bugarskoj 18. jula 2012. godine, kada je zbog eksplozije autobusa poginulo pet izraelskih turista, bugarski vozač i jedan od napadača.⁴⁰⁴ Zbog ovoga i sličnih napada, mnoge evropske zemlje, uprkos konstantnom pritisku i insistiranju SAD da se Hezbolah zvanično proglasi terorističkom organizacijom (što su one uradile još 1997. godine), prećutno odbijaju to da učine, iz straha od osvete (novih napada).

Slika 16: Mladi fanatizovani Hezbolahisti polažu zakletvu⁴⁰⁵

⁴⁰⁴ Kulish Nicholas & Schmitt Eric, *Bulgaria Implicates Hezbollah in July Attack on Israelis*, The New York Times, 2013 (Internet: <http://www.nytimes.com/2013/02/06/world/europe/bulgaria-implicates-hezbollah-in-deadly-israeli-bus-blast.html>, 23/01/2014).

⁴⁰⁵ **Preuzeto iz:** Henoch's Christien-Zionisten Blog (Internet: http://eczp.blogspot.com/2013_06_01_archive.html, 09/01/2015).

Najznačajnije akcije ove libanske terorističke organizacije su: samoubilački napad na kasarnu u Bejrutu 1983. godine, kada je stradao 241 američki marinac; bombaški napad na izraelsku ambasadu u Buenos Airesu 1992. godine, kada je poginulo 29 ljudi i nešto kasnije, takođe u Argentini, u bombaškom napadu na jevrejski kulturni centar stradalo je 95 osoba; zatim samoubilački napad na američki stambeni kompleks 1996. godine u Saudijskoj Arabiji, u kome je 20 Amerikanaca izgubilo živote, a oko 500 ljudi različitih nacionalnosti povređeno. Pored navedenih napada, Hezbollah je odgovoran za mnoge terorističke, i pre svega, antiameričke napade, u području svog delovanja, u dolini Beka, južnom delu Bejruta i južnom Libanu, a meta najčešćih napada bila je američka ambasada u Bejrutu.

I ova fundamentalna islamistička organizacije je poput Hamasa shvatila sve prednosti savremene tehnologije, a posebno iz oblasti komunikacija (plasiranja i šerenja propagande), te je osnovala sopstvenu televiziju – „Al Manar“, koja ima svoje dopisnike svuda u svetu i čiji program svakodnevno prati od 10 do 15 miliona ljudi.⁴⁰⁶

Narodni front za oslobođenje Palestine

Narodni front za oslobođenje Palestine (*Popular Front for Liberation of Palestine – PFLP*) osnovan je u decembru 1967. godine, odmah nakon što su izraelske snage zauzele Zapadnu obalu u Šestodnevnom ratu,⁴⁰⁷ kao levičarski pokret i ogranak PLO, od strane Džordža Habaša (*George Habash*).⁴⁰⁸ Ubrzo nakon osnivanja

Slika 17: Logo organizacije⁴⁰⁹

postao je druga po snazi frakcija PLO, odmah iza Fataha, ali se zbog Arafatove pomirljive politike⁴¹⁰ odvojio već 1993. godine i počeo samostalno da deluje na ostvarivanju svojih ciljeva

⁴⁰⁶ **Opširnije o tome u:** *Foreign Terrorist Organizations*, United States Department of State, Bureau of Counterterrorism, 2012, pg. 198. **Pogledati:** Zvanična internet prezentacija Libanske televizije Al Manar: <http://www.almanar.com.lb/english/main.php>, 09/01/2015.

⁴⁰⁷ Šestodnevni rat ili Arapsko-izraelski rat, još poznat i kao Junski rat jer se vodio od 5. do 10. juna 1967. godine između države Izrael s jedne strane i Egipta, Jordana, Sirije i Iraka s druge strane. Izrael je bio inicijator, ali i pobjednik u tom ratu okupiravši teritoriju površine od preko 67.000 km²:

⁴⁰⁸ Džordž Habaš, palestinski lekar iz pravoslavne hrišćanske porodice, ostao je na čelu organizacije sve do 2001. godine kada ga je nasledio Abu ali Mustafa (*Abu Ali Mustafa*), koga su izraelske vojne snage likvidirale iste godine. Trenutno je na čelu ove organizacije Ahmed Sadat (*Ahmad Saadat*), koji je 2002. godine uhapšen od strane palestinskih vlasti i predat Izraelcima 2006. godine, u čijem zatvoru se i danas nalazi.

⁴⁰⁹ **Preuzeto iz:** National Counterterrorism Center, *Terrorist Group Logos* (Internet: <http://www.nctc.gov/site/groups/index.html>, 23/12/2014), op. cit.

uz pomoć Rusije i Narodne Republike Kine. Rad ove organizacije (borbu protiv Izraela) proteklih godina direktno su sponzorisale Sirija i Liban. Procenjuje se da ova teroristička grupa danas ima između 800 i 1.000 aktivnih članova i, iako prilično neaktivna, još uvek se nalazi na listi stranih terorističkih organizacija američkog Ministarstva inostranih poslova.⁴¹¹

PFLP je poznat po tome što predstavlja prvu terorističku grupu koja je na Bliskom istoku otpočela sa otmicama aviona, a sa namerom da se sabotiraju svi mirovni pregovori Palestine sa Izraelom. Prva otmica izvedena je 1969. godine⁴¹² i pošto je uspela ovaj način delovanja je prerastao u prepoznatljivu taktiku ove marksističko-lenjinističke organizacije koja je autentična i po tome što je prvi put u istoriji izvela udruženi teroristički napad sa još jednom terorističkom organizacijom. Naime, PFLP je 30. maja 1972. godine isplanirao masakr na aerodromu u Tel Avivu, za čije izvođenje je angažovao tri člana japanske terorističke organizacije Crvena armija, na koje obezbeđenje aerodroma nije obraćalo pažnju jer su napadi očekivani od strane Arapa. Tokom akcije 26 putnika na izraelskom aerodromu je ubijeno a 80 ranjeno, kao i dvojica napadača, dok je treći ranjen i uhapšen. Takođe su saradivali i sa nemačkom marksističkom terorističkom organizacijom Bader Mainhof u otmici Er Fransovog (*Air France*) aviona na letu za Tel Aviv, 17. juna 1976. godine. PFLP je izvršio najviše terorističkih akcija tokom 70-ih godina prošlog veka, a javno su preuzeli odgovornost i za atentat nad izraelskim ministrom turizma Zevijem (*Rehavam Ze'evi*), 17. oktobra 2001. godine.

Islamska grupa

Džama al Islamiya (*Al-Gama'a Al-Islamiyya*), poznatija kao Islamska grupa (*Islamic Group*), najveća je egipatska teroristička organizacija, aktivna od kraja sedamdesetih godina prošlog veka. Članstvo, za koje se pretpostavlja da je nekoliko hiljada sa duplo većim brojem simpatizera, najvećim delom sačinjavaju mladi

Slika 18: Logo organizacije⁴¹³

⁴¹⁰ Jaser Arafat je 1993. godine potpisao primirije sa Izraelom (*Declaration of Principles*), koje PFLP nije prihvatio, te se stoga odcepio od PLO i priključio tzv. „Savezu palestinskih snaga (*Alliance of Palestinian Forces*)“, koji je takođe napustio 1996. zbog ideoloških nesuglasica.

⁴¹¹ Combs C. Cindy & Slann Martin, *Encyclopedia of Terrorism*, Facts on File, New York, 2007, p. 258.

⁴¹² **Pogledati:** str. 87 – Lejla Halid, mladi komandos PFLP, otmičar aviona 29. avgusta 1969. godine.

⁴¹³ **Preuzeto iz:** National Counterterrorism Center, *Terrorist Group Logos* (Internet: <http://www.nctc.gov/site/groups/index.html>, 23/12/2014), op. cit.

nezaposleni muškarci (srednjoškolci i student), i to, iz razvijenih delova zemlje. Njihov cilj je svrgavanje egipatske vlade, tj. sekularnog režima i uspostavljanje islamske države.

„Postoje podaci o tome da se podelila na dve frakcije: jednu, koja poziva na oružanu borbu i podržava Osamu bin Ladenu, a koju predvodi Ahmed Taha Musa (*Ahmed Taha Musa*) i drugu, koja se suprostavlja takvom načinu borbe i opovrgava veze sa Bin Ladenom, a čij je lider Mustafa Ahmed Hamza (*Mustafa Ahmed Hassan Hamza*)”.⁴¹⁴ Međutim, činjenica da je organizacija javno pozvala sve svoje pripadnike na Bin Ladenovu fatvu iz 1998. godine,⁴¹⁵ kojom se naređuje napad na američke i izraelske ciljeve, jasno ukazuje na povezanost ove grupe sa Al Kaidom.

Ova militantna organizacija takođe upražnjava samoubilački terorizam, a već smo napomenuli da je jedan napad izvršila i na prostoru Republike Hrvatske.⁴¹⁶ Mete njenih akcija su: egipatske bezbednosne službe i politički zvaničnici, hrišćani i svi protivnici radikalnog islamizma, kao i turisti i biznismeni sa Zapada koji borave u Egiptu. U novembru 1997. godine, u egipatskom turističkom gradu Luksor, pripadnici Islamske grupe napravili su masakr na arheološkom nalazištu „Dolina kraljeva (*Valley of the Kings*)”, inače jednoj od najvećih turističkih atrakcija u tom gradu. Tog kobnog jutra šestorica naoružanih terorista maskiranih kao obezbeđenje ušli su među turiste i otvorili vatru na njih. Pored vatrenog oružja koristili su se noževima i mačetama kako bi što više iskasapili nevine turiste i poslali jasnu poruku Zapadu. Šezdeset i dvoje ljudi je ubijeno, od kojih su pedeset i osmoro strani turisti a četvoro turistički radnici i pripadnici obezbeđenja, a dvadeset i šestoro je lakše i teže povređeno tokom napada. Odmah nakon napada usledila je euforija među turistima koji su planirali da posete Egipat i svoja putovanja otkazali što je egipatsku turističku industriju znatno oštetilo, a direktan gubitak je procenjen na 500 miliona američkih dolara.⁴¹⁷ Ova organizacija je javno preuzela odgovornost i za neuspeli pokušaj atentata 1995. godine na egipatskog predsednika Hosnija Mubaraka (*Muhammad Hosni Said Mubarak*) u glavnom gradu Etiopije Adis Abebi, a njen duhovni lider Šeik al Rahman (*Sheikh Umar Abd al-Rahman*), zbog izgubljenog vida poznatiji kao „Slepi šeik”, učestvovao je u prvom terorističkom napadu na Svetski trgovinski centar u Njujorku 1993. godine, zbog čega izdržava doživotnu zatvorsku kaznu u SAD.

Iako pretežno deluje na jugu Egipta, grupa ima veliku podršku u Kairu, Aleksandriji i drugim gradskim centrima, a njene ćelije su prisutne u Sudanu, Avganistanu, Jemenu, pa i u Velikoj

⁴¹⁴ Keča Radomir, *Terorizam: Globalna bezbjednosna prijetnja*, Evropski defendologija centar za naučna istraživanja, Banja Luka, 2012, op. cit., str. 82.

⁴¹⁵ **Pogledati:** str. 195 – Fatva Osame bin ladena iz 1998. godine.

⁴¹⁶ **Pogledati:** str. 103 – Samoubilački teroristički napad Islamske grupe u Hrvatskoj 1995. godine.

⁴¹⁷ **Videti:** Kushner W. Harvey, *Encyclopedia of Terrorism*, Sage Publications, London, 2003, op. cit., p. 147.

Britaniji i Austriji.⁴¹⁸ Ono što je specifično za ovu terorističku grupu jeste da, iako primenjuje samoubilačke napade, ni jedan takav napad nije izvela na teritoriji Egipta, što se prepisuje strahu od gubljenja podrške lokalnog stanovništva.⁴¹⁹

Palestinski islamski džihad

Palestinski islamski džihad (*Palestinian Islamic Jihad - PIJ / Harakat al-Džihad al-Islami al-Filistini*) je još jedan ogranak „Muslimanskog bratstva“, osnovan 1979. godine u Egiptu od strane palestinskih studenata. Nadahnut Iranskom islamskom revolucijom i ogorčen neuspešnim delovanjem Muslimanske braće, islamski

Slika 19: Logo organizacije⁴²⁰

fundamentalista Fatki Šakaki (*Fathi Shaqaqi*) okupio je ogorčene istomišljenike, koji su bili ubeđeni da ostale organizacije na čelu sa Muslimanskom braćom nisu učinile dovoljno kako bi sprečile Izrael u okupaciji palestinske teritorije, i osnovao skupinu za borbu za suverenitet Palestine i uništenje Izraela kao glavnog neprijatelja. SAD se takođe smatraju neprijateljem ove organizacije, zbog podrške koju pružaju Izraelu, stoga je od strane Stejt Departmenta 1997. godine PIJ proglašen za jednu od najopasnijih terorističkih organizacija na Bliskom istoku. Nakon što su utvrdile umešanost članova PIJ u ubistvo predsednika Anvara Sadeta (*Anwar Sadat*) 1981. godine, egipatske vlasti su proterale aktiviste ove organizacije u pojas Gaze, ali ih to nije sprečilo da i dalje deluju i sprovode terorističke akcije u Egiptu – kao što je bombaški napad na turistički autobus februara 1990. godine, u kom je život izgubilo jedanaest ljudi.⁴²¹

Za razliku od Hamasa i Hezbolaha, sa kojima tesno saraduje, a koji su na političkom planu radili na tome da postanu legitimna vlast u Palestini, PIJ odbija sve vrste pregovora i diplomatskih procesa i teži potpunom uništenju države Izrael, isključivo nasiljem. Finansijsku pomoć i logističku podršku dobija od Saudijske Arabije, Sirije, Irana i Jordana. Pošto ima znatno manji broj članova u odnosu na ostale terorističke organizacije na tim prostorima, PIJ vrši

⁴¹⁸ **Videti:** Kushner W. Harvey, *Encyclopedia of Terrorism*, Sage Publications, London, 2003, op. cit., p. 147.

⁴¹⁹ **Videti:** Schweitzer Yoram, *Suicide Terrorism: Development & Characteristics*, International Conference on Countering Suicide Terrorism, ICT, Israel, 2000, p. 78.

⁴²⁰ **Preuzeto iz:** National Counterterrorism Center, *Terrorist Group Logos* (Internet: <http://www.nctc.gov/site/groups/index.html>, 23/12/2014), op. cit.

⁴²¹ **Opširnije o tome u:** *Palestinian Terror Groups: PIJ*, Jewish Virtual Library (Internet: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsourc/Terrorism/>, 18/01/2015).

indoktrinaciju maloletnika (dečaka od 6 do 16 godina), koje „treniraju“ u takozvanim „letnjim kampovima“ za borbenu obuku.⁴²²

Ova organizacija je organizovala mnogobrojne akcije, uključujući veliki broj samoubilačkih terorističkih napada na izraelske vojne, ali i civilne mete, u pojasu Gaze, Zapadnoj obali i samom Izraelu. Takođe je aktivna i u drugim delovima Bliskog istoka, a najviše u Libanu i Siriji. Jedan od najsmrtonosnijih samoubilačkih napada PIJ je izveo 4. marta 1996. godine u najvećem trgovinskom centru u Tel Avivu, usmrтивši 20 osoba i ranivši 75, među kojima i dvojicu američkih državljana, što je i navelo američke vlasti da ovu terorističku organizaciju, nakon skoro dve decenije postojanja i delovanja, konačno stave na zvaničnu listu stranih terorističkih organizacija (**Tabela 10**). Najviše udruženih samoubilačkih akcija PIJ je sproveo sa Hezbolahom – kao što je ona u aprilu 1995. godine u pojasu Gaze, kada su po jedan terorista iz ove dve organizacije izvršila samoubilački bombaški napad usmrтивši osam i ranivši oko pedeset Izraelaca ili u avgustu 2001. godine u ugostiteljskom objektu u Jerusalimu, kada je ubijeno petnaest i ranjeno preko 130 civila.

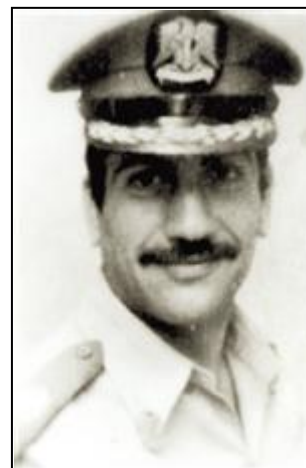
Slika 20: Kamp PIJ za ratnu obuku maloletnika⁴²³

⁴²² **Više o tome u:** Khatib Abed Rahim, *Palestine: The Islamic Jihad run summer camps for young boys*, Demotix – the Network for Freelance Photojournalists, 2013 (Internet: <http://www.demotix.com/node/2145831>, 25.01.2015).

⁴²³ **Preuzeto iz:** Ibid.

Egipatski islamski džihad

Egipatski islamski džihad (*Egyptian Islamic Jihad*) ili Al Džihad (*Al-Jihad*) je islamistička militantna grupa aktivna u Egiptu od kasnih sedamdesetih godina 20. veka. Osnivačem pokreta se smatra demobilisani major egipatske vojne kontraobaveštajne službe, Abud al Zumar (*Abbud Abd el-Latif al-Zumor*), koji služi doživotnu kaznu u zatvoru u Kairu zbog atentata na egipatskog predsednika Muhameda Anvara el Sadeta (*Muhammad Anwar El Sadat*). Sadetovo ubistvo, 6. oktobra 1981. godine u Kairu, i jeste najspektakularnija akcija ove terorističke organizacije, koja najviše deluje upravo na području

Slika 21: Major Abud al Zumar⁴²⁴

Kaira, ali izvodi napade po celom Egiptu i drugim zemljama, kao što su: Jemen, Avganistan, Pakistan, Liban i Velika Britanija. Glavni cilj egipatskih islamskih džihadista je svrgavanje egipatske vlade i uspostavljanje islamske države, kao i ugrožavanje američkih i izraelskih interesa u toj zemlji. Brojno stanje organizacije je nepoznato, ali se pretpostavlja da ima nekoliko stotina odanih pripadnika, koji su specijalizovani za oružane i samoubilačke napade, naročito na visoke državne funkcionere. Pored ubistva predsednika Sadeta, organizacija je preuzela odgovornost za pokušaje atentata na ministra policije Hasana al Alfija (*Hassan al-Alfi*) 1993. godine i na predsednika vlade Atefa Sedkija (*Atef Sedky*) iste godine. Takođe je izvela bombaški napad na egipatsku ambasadu u Islamabadu 1995. godine, a sprečena je u izvođenju sličnog napada na američku ambasadu u Albaniji 1998. godine. Pripadnici ove militantne organizacije odigrali su ključne uloge i u oba teroristička napada na Svetski trgovinski centar u Njujorku.⁴²⁵

Organizacija blisko saraduje sa Al Kaidom, koja se smatra njenim najvećim sponzorom, a egipatska vlada takođe optužuje i Iran da joj pruža pomoć i podršku.⁴²⁶ Bin Laden je doveo dvojicu lidera iz Egipatskog islamskog džihada, Ajmana al Zavahrija (*Ayman Mohammed Rabie al-Zawahir*) i Muhameda Atefa (*Mohammed Atef Al-Masri*), u vrh Al Kaidine hijerarhijske lestvice.

⁴²⁴ **Preuzeto iz:** Fletcher Holly, *Egyptian Islamic Jihad*, Council on Foreign Relations, 2008 (Internet: <http://www.cfr.org/egypt/egyptian-islamic-jihad/p16376>, 21/01/2015).

⁴²⁵ **Videti:** Ibid.

⁴²⁶ **Videti:** Keča Radomir, *Terorizam: Globalna bezbjednosna prijetnja*, Evropski defendologija centar za naučna istraživanja, Banja Luka, 2012, op. cit., str. 81.

Al Aksa brigade mučenika

Al Aksa brigade mučenika (*Al-Aqsa Martyrs Brigade / Katā'ib Shuhadā' al-'Aqsā*) je bilo vojno krilo Fataha, imenovano po „Al Aksa intifadi (*Al 'Aqsa Intifada*)“⁴²⁷ iz septembra 2000. godine, nakon koje se i odvojilo od matične organizacije. Danas deluje samostalno kao oružana teroristička grupa poznato po izvođenju

Slika 22: Logo organizacije⁴²⁸

samoubilačkih napada u pojasu Zapadne obale, ali i u pojasu Gaze i samom Izraelu. Po ugledu na Arafatov Fatah, a za razliku od Hamasa i Palestinskog islamskog džihada, Brigade mučenika Al Akse ne predstavljaju islamističku, već sekularno-nacionalističku organizaciju, koja je nakon mirovnog sporazuma iz 1993. godine (kada se Arafat odrekao terorizma) otpočela svoju užasavajuću terorističku kampanju. Prema Gaćinoviću, Arafat je indirektno u potpunosti podržavao i finansirao delovanje ove organizacije, čiji aktivisti su bili na platnim spiskovima u nekoj od četrnaest formalnih Arafatovih službi bezbednosti.⁴²⁹ On je javno osuđivao njihove akcije, a naročito samoubilačke napade, za koje postoje dokazi da je i sam izdavao naređenja.⁴³⁰

Ova palestinsko-nacionalistička organizacija prvo je organizovala manje oružane napade (*drive-by shootings*) na izraelske bezbednosne ciljeve, a potom i samoubilačke, što je veoma interesantno jer, kao što smo već rekli, njena ideologija nije zasnovana na muslimanskom fundamentalizmu, što je slučaj sa većinom drugih terorističkih organizacija koje upražnjavaju tu vrstu terorizma. Nakon likvidacije jednog od osnivača organizacije, Jasera Badavia (*Yasser Badawi*) 2001. godine, Brigade svoje napade usmeravaju na nedužne civile u Izraelu. Tako u

⁴²⁷ Intifada je arapska reč koja doslovno znači „otresti sa sebe“ a označava palestinski ustanak protiv izraelske okupacije, takođe poznat i kao civilni ustanak. U hroničnom palestinsko-arapskom sukobu postoje dve intifade, tj. prva i druga. Prva intifada je izbila u pojasu Gaze u decembru 1987. godine, kada su četiri Palestinca poginula u sudaru izraelskog kamiona sa dva kombija koji su prevozili palestinske radnike. Organizovane su velike demonstracije tokom kojih je jedan izraelski vojnik usmrtio Palestinca nakon čega su usledili sukobi, koji su se ubrzano širili na ostatak okupirane palestinske teritorije i prerasli u civilni ustanak. Nosioci intifade su bili ogorčeni mladi i obrazovani Palestinci, a ona je ugušena potpisivanjem Sporazuma iz Osla 1993. godine. Suzbijanje intifade, koje su provodile izraelske bezbednosne snage, rezultiralo je sa 1.500 ubijenih i desetinama hiljada ranjenih Palestinaca. Druga intifada, poznata i kao Intifada Al Akse, označava izraelsko-palestinski sukob koji je počeo 2000. godine, nakon što je 28. septembra vođa opozicione desničarske stranke „Likud“ Arijel Šeron (*Ariel Sharon*) ušao u džamiju Al Aksa, što je shvaćeno kao provokacija i izazvalo nemire. Ovaj incident je pokrenuo sveobuhvatni oružani ustanak na Zapadnoj obali i u pojasu Gaze. U ovoj intifadi, koja još nije okončana, od 2000. do kraja 2008. godine stradalo je još najmanje 3.500 Palestinaca, a broj ranjenih se popeo na više od 50.000. **Videti:** Al Jazeera, *Palestina Remix Definicije: Intifada* (Internet: <http://interactive.aljazeera.com/ajb/PalestineRemix/intifada.html>, 25/01/2015).

⁴²⁸ **Preuzeto iz:** National Counterterrorism Center, *Terrorist Group Logos* (Internet: <http://www.nctc.gov/site/groups/index.html>, 23/12/2014), op. cit.

⁴²⁹ **Videti:** Gaćinović Radoslav, *Terorizam*, Drašlar, Beograd, 2005, op. cit., str. 353.

⁴³⁰ **Videti:** Kushner W. Harvey, *Encyclopedia of Terrorism*, Sage Publications, London, 2003, op. cit., p. 11.

oči šire javnosti dospevaju 2002. godine kada su za izvršenje samoubilačkih napada počele angažovati žene i tako postali prva teroristička organizacija koja je to ikad učinila i čij uzor su kasnije mnoge druge sledile. Naime, u januaru te godine Vafa Idris, dvadesetsedmogodišnja medicinska sestra zaposlena u crvenom polumesecu u izbegličkom kampu u Ramali, izvela je bombaški samoubilački napad.⁴³¹ Svojim delom, koje je dobilo veliku međunarodnu medijsku pažnju i naišlo na odobravanje u lokalnoj zajednici, Vafa je dobila status heroine u narodu. Lideri ove terorističke organizacije, ali i drugih, mudro su to iskoristili u svrhu propagande i inspirisanja mnogih drugih devojaka da krenu njenim stopama. Ubrzo nakon toga Brigade su imale dovoljno novoregrutovanih devojaka za formiranje specijalne jedinice koju sačinjavaju samo žene samoubice i koja nosi Vafino ime, a čije brojno stanje je procenjeno na 200 članica.⁴³² Takođe su i deca angažovana za izvođenje napada ove vrste, pa je na primer, 30. marta 2002. godine šesnaestogodišnja Ajat a Akeas (*Azat a-Akhras*) aktivirala samoubilački prsluk u supermarketu u predgrađu Jerusalima, ubivši sebe i dvoje Izraelaca, a ranivši još dvadeset i dvoje. Maloletna Ajat je ostavila oproštajnu video poruku, na kojoj je navela da je to učinila dobrovoljno, bez ikakvog pritiska i zarad Al Aksa džamije.⁴³³

Tokom 2007. i 2008. godine palestinske vlasti su sklopile primirje sa Al Aksa brigadom, koja je prihvatila da preda određenu količinu naoružanja i da okonča svoje krvave akcije protiv Izraela. Za uzvrat je dogovorena amnestija određenog broja njenih pripadnika, koja, navodno iz birokratskih razloga, nije izvršena do 2009. godine, što je dovelo do poništenja primirja.⁴³⁴

Slika 23: Propagandni poster sa likom Vafe Idris⁴³⁵

⁴³¹ **Pogledati:** str.103 – Vafa Idris, prvi ženski bombaš samoubica.

⁴³² **Videti:** Bloom Mia, *Dying to kill: The allure of suicide terror*, Columbia University Press, New York, 2005, op. cit., p. 148.

⁴³³ Al Aksa džamija (*Al-Aqsa Mosque*) – se nalazi na vrhu jerusalimskog svetilišta i inače je zaštitni znak istoimene organizacije, na čijem se grbu i nalazi. Za muslimane je poznato kao „Plemenito svetilište (*Noble Sanctuary*)“, a za jevreje kao „Prvobitno svetilište (*Temple Mount*)“. I za muslimane i jevreje to je jedno od najsvetijih mesta jer kako muslimani veruju, prorok Muhamed se odatle uzdigao na nebesa, a jevreji propovedaju da je tu bio jedan od prvobitnih hramova uništen od strane Rimljana. **Videti:** Kushner W. Harvey, *Encyclopedia of Terrorism*, Sage Publications, London, 2003, op. cit., p. 11.

⁴³⁴ **Videti:** National Counterterrorism Center, *Al-Aqsa Martyrs Brigade* (Internet: http://www.nctc.gov/site/groups/al_aqsa.html, 24/01/2015).

⁴³⁵ **Preuzeto iz:** Palestinian Media Watch, *UNRWA responds with false claim to PMW report* (Internet: http://palwatch.org/main.aspx?fi=157&doc_id=9009, 24/01/2015).

1.2. Terorističke organizacije i njihovo delovanje u Evropi

Irška Republikanska Armija

Irška republikanska armija (*Irish Republican Army - IRA*) je jedna od dve nacionalističko-separatističke terorističke organizacije u Irskoj. Ona predstavlja najveću terorističku organizaciju u Evropi i jednu od najvećih u svetu, sa dugom istorijom postojanja i delovanja.

Slika 24: Logo organizacije⁴³⁶

Ova najstarija aktivna teroristička organizacija u svetu osnovana je 1919. godine, nakon što je Šin Fejn (*Sinn Féin*) politička partija, iste godine, proklamovala Irsku republiku i otpočela oružanu borbu za njenu nezavisnost od britanske vlasti. Pored političkog, ovaj sukob karakterišu i razlike u verskim ubeđenjima između suprostavljenih strana, odnosno, između izrazito katoličkog dela irskog ostrva i protestantskog britanskog, koje je težilo dominaciji.⁴³⁷ Pošto je vlada Irske 1920. godine prihvatila podelu te zemlje na Severnu i Južnu Irsku i nakon što je sledeće godine usvojen Englesko-irski sporazum kojim je Severna Irška dobila delimičnu autonomiju u okviru Ujedinjenog Britanskog Kraljevstva, došlo je do građanskog rata između Iraca koji su podržavali podelu i onih koji su je osporavali. Više od 75% stanovništva Severne Irske je protestantsko i kao takvo ne želi biti u sastavu Republike Irske,⁴³⁸ dok manje od jednu četvrtinu stanovništva čine katolici koji su svakodnevno bivali diskriminirani. Nezadovoljni sve očitijom diskriminacijom katolici su jedini izlaz videli u oružanoj etno-separatističkoj borbi. Zapravo, nemogućnost da ostvare svoje ciljeve u ustavnim okvirima dovela je do jačanja ekstremizma koji je ubrzo eskalirao u terorizam. Tako je kao odgovor na nasilje i diskriminaciju britanske vojske, policije i protestantskog stanovništva formirana IRA, čiji napadi su većinom bili osveta, a kao odgovor na IRA nastale su protestantske paravojne organizacije. Dakle, IRA je stala na stranu onih koji su se protivili podeli Irske, a nakon okončanja unutrašnjih sukoba 1923.

⁴³⁶ **Preuzeto iz:** National Counterterrorism Center, *Terrorist Group Logos* (Internet: <http://www.nctc.gov/site/groups/index.html>, 23/12/2014), op. cit.

⁴³⁷ Koreni severnoirskog sukoba sežu daleko u istoriju, tačnije u 18. vek kada je Engleska osvojila tadašnju nezavisnu Irsku 1711. godine. Borba za nezavisnost Irske, očuvanje njenog teritorijalnog integriteta i slobode naroda se proteže kroz čitav 19. vek, da bi u sledećem kulminirala i svoj vrhunac dosegla 60-ih i 70-ih godina. Nasilno uvođenje protestantizma u Irsku u vremenu 1536-1537. godine rezultiralo je opštim irskim ustankom protiv engleskih osvajača, još u to vreme, koji je potrajao od 1641. do 1652. godine. **Opširnije o tome u:** Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit., str. 171.

⁴³⁸ Zbog svojih zalaganja za očuvanje postojećeg statusa, tj. ostajanja Severne Irske u sastavu UK kojem izražavaju lojalnost, protestanti se nazivaju „unionistima“ ili „lojalistima“. Suprotno njima, katolici koji teže stvaranju jedinstvene Irske Republike na teritoriji celog ostrva, nazivaju se „republikancima“ ili „nacionalistima“.

godine otpočela je svoju krvavu terorističku kampanju. Irska republika je 1937. godine proglasila nezavisnost, a 1948. se u potpunosti odvojila od Britanskog Komonvelta, ostavivši Severnu Irsku kao rak ranu Velike Britanije. IRA, koja je smatrana neprijateljskom i u samoj Irskoj, obnovila je svoju terorističku kampanju u period od 1956. do 1962. godine, kada je zvanično okončala sve svoje borbene aktivnosti. Međutim, nakon što je London pokušao da uguši masovne proteste u Severnoj Irskoj 1968. godine, radikalno krilo IRA (Privremena IRA) otpočelo je novu terorističku kampanju 1969. godine i to na simbole britanske vlasti i protestantske zajednice širom Severne Irske. Istovremeno su Irci protestanti, koji inače predstavljaju većinu stanovništva u tom delu ostrva i odani su Londonu, činili najbrutalnije nasilje nad Ircima katolicima, koje je predvodila IRA. Zbog radikalnog razmišljanja određenih lidera IRA, da se jedino vojnom kampanjom može doći do krajnjeg cilja, došlo je do raskola unutar te militantne formacije i do prve podele unutar same IRA 28. decembra 1969. godine, na „Privremenu ili Provizornu IRA (*Provisional IRA*)” i „Zvaničnu ili Službenu IRA (*Official IRA*)”, da bi se njen rascep i kasnije nastavio rađanjem čitavog niza otpadničkih krila kao što je „Prava IRA (*Real IRA*)” i dr. Strategija Provizorne IRA (PIRA) zasnivala se na korišćenju što više nasilja kako bi se slomila administracija u Severnoj Irskoj i kako bi se zbog brutalnosti povećao pritisak na britansku vladu da povuče svoju vojsku, dok je Službena IRA zagovarala nenasilne metode i diplomatski pristup rešavanju vekovnog problema. Svi ovi sukobi doveli su do toga da Severna Irska postane najsiromašniji deo Velike Britanije, čije stanovništvo je živelo u ogromnoj neizvesnosti i ekonomskoj bedi.

Iako je delovanje IRA decenijama bilo vezano isključivo za Irsku, ona sredinom sedamdesetih godina 20. veka svoje aktivnosti proširuju i na Veliku Britaniju,⁴³⁹ te tako dobija međunarodnu dimenziju. Takođe je uspostavila mnoge veze sa gerilskim organizacijama širom sveta i blisko sarađivala sa nekim od njih, kao što su: FARC, ETA, PLO, PKK, a neki od najvećih inostranih donator IRA bili su libijski diktator Muamer al Gadafi (*Muammar al-Gaddafi*) i kubanski Fidel Kastro (*Fidel Alejandro Castro*). Pored socijalističkih država, koje su bile podrška i izvori

⁴³⁹ IRA na čelu sa svojim radikalnim krilom PIRA izvela je više napada na prostoru Velike Britanije sredinom 1970-ih, među kojima su najkrvaviji bombaški napadi na barove „*Tavern in the Town*“ i „*Mulberry Bush*“ u Birminghamu 1974. godine, u kojima je stradala dvadeset i jedna osoba. Poput svih ostalih savremenih terorističkih organizacija i IRA karakteriše sklonost ka neograničenoj upotrebi nasilja i nediskriminacija žrtava, pogotovo ako se uzme u obzir da su njene pristalice izvele dva napada na subjekte koji personalizuju britansku monarhiju. Naime, IRA je 1979. godine tokom napada na britansku vojsku ubila člana britanske kraljevske porodice Lorda Maunbatena (*Louis Mounbatten*) i još 18 vojnika, što je potreslo britansku kraljevinu i dovelo do širenja straha i nesigurnosti među njenim građanima. Još jedna ambiciozna akcija IRA van granica Severne Irske izvedena je u engleskom gradu Brajtonu 1984. godine, u kom se održavala konvencija Konzervativne stranke. U tom bombaškom napadu život je izgubilo petoro ljudi među kojima su bila i dvojica konzervativnih poslanika britanskog parlamenta, a smrt je izbegla i tadašnja premijerka Margaret Tačer (*Margareth Thatcher*).

finansiranja IRA, zatim raznih kriminalnih radnji (otmica, pljački, šverca cigaretama i naftom), ova teroristička organizacija je dobrim delom finansirana iz svoje ogromne dijaspore.⁴⁴⁰

Zbog sve krvavijeg i brutalnijeg⁴⁴¹ terorističkog delovanja IRA, a pre svega zbog „Krvave nedelje“,⁴⁴² Severna Irska je 1973. godine stavljena pod direktnu upravu Velike Britanije. Time su ukinute sve institucije Severne Irske jer nisu bile u stanju da zaustave teror, niti da sprovedu bilo kakve reforme zarad poboljšanja odnosa. To je takođe dovelo i do angažovanja međunarodne zajednice, a naročito SAD, u rešavanju severnoirskog sukoba. Rešenje se pokušalo postići diplomatski, putem pregovora, nagodbi i ustupaka, ali ni jedna strana nije bila odlučna u postupanju niti poštovanju mnoštva potpisanih mirovnih sporazuma. IRA i PIRA su konačno otpočela sa svojim razoružavanjem nakon što su SAD izvršile pritisak u okviru sopstvenog rata protiv terorizma koji je usledio odmah nakon 11. septembra 2001. godine, a 26. septembra 2005. godine u potpunosti su položile oružje.

Tabela 11: Broj poginulih i ranjenih u severnoirskom sukobu (1969. – 2001.)⁴⁴³

Godina	Poginuli	Ranjeni	Godina	Poginuli	Ranjeni
1969.	16	765	1986.	61	1.450
1970.	26	811	1987.	98	1.130
1971.	171	2.592	1988.	104	1.047
1972.	479	4.876	1989.	75	959
1973.	253	2.651	1990.	81	906
1974.	294	2.398	1991.	96	962
1975.	260	2.474	1992.	89	1.066
1976.	295	2.729	1993.	88	824
1977.	111	1.387	1994.	64	825
1978.	81	985	1995.	9	937
1979.	121	875	1996.	18	1.419
1980.	80	801	1997.	21	1.237
1981.	113	1.350	1998.	55	1.265
1982.	110	525	1999.	8	1.683
1983.	85	510	2000.	19	878
1984.	69	866	2001.	16	2.654
1985.	57	916	Ukupno	3.523	46.753

⁴⁴⁰ Irsko ostrvo ima jednu od najvećih dijaspora u svetu, a samo u SAD se procenjuje da živi oko 70 miliona Iraca.

⁴⁴¹ U početku dejstvovanja IRA, mete njenih akcija bili su isključivo britanski vojnici, policajci i političari, da bi s vremenom napade usmerili i na obične građane protestantske veroispovesti.

⁴⁴² „Krvava nedelja (*Bloody Sunday*)“ – je naziv za jedan od najkrvavijih sukoba u Severnoj Irskoj, koji se dogodio 31. januara 1972. godine, kada su britanski vojnici tokom protesta u gradu Deriju (*Derry*) ubili 14 nenaoružanih katolika. To je izazvalo talas nasilja, te su iste godine protestantske i katoličke paravojne organizacije izvele oko 1.300 bombaških napada i oko 500 oružanih akcija u kojima je živote izgubilo 467 ljudi. **Opširnije o tome u:** Hrvatski povjesni portal, *Krvava nedjelja* (Internet: <http://povijest.net/sadržaj/lenta/20-st/svijet-2polovica-20-st/954-krvava-nedjelja.html/>, 14/02/2015).

⁴⁴³ **Preuzeto iz:** Bilandžić Mirko, *Sjeverna Irska između rata i mira*, Politička misao, 2004, Beograd, Vol. XLI (2), str. 139.

Ni dan danas, nakon skoro četrdeset godina krvavog rata, sukob nije u potpunosti rešen, ali ipak možemo reći da je postignut neki politički kompromis. Vlast je ravnopravno podeljena, tj. strogo se pazi da se u državnim institucijama i službama podjednako zapošljavaju Irci i Englezi, međutim, stanovništvo je takođe podeljeno i zatrovano mržnjom. Žrtve severnoirskog sukoba su velike, a šteta od borbenih dejstava neprocenjiva. Od 1969. godine do početka razoružavanja IRA poginulo je 3.523 ljudi, a 46.753 teže i lakše povređeno (**Tabela 11**).

Baskija i sloboda

Baskija i sloboda ili Baskijska domovina i sloboda (*Basque fatherland and Liberty / Euskadi Ta Askatasuna – ETA*) je najaktivnija teroristička organizacija u Zapadnoj Evropi, a po veličini je odmah posle IRA. Osnovana je 1959. godine u baskijskoj regiji Španije, za čije se otcepljenje i nezavisost bori više od pola veka. Nastala je transformacijom radikalnog krila studentske organizacije koja se borila

Slika 25: Logo organizacije⁴⁴⁴

protiv vojne diktature generala Franka, predvodnika španskih fašista, i za očuvanje baskijske kulturne baštine.⁴⁴⁵ Pored težnje za stvaranje nezavisne države Baskije na teritoriji tog regiona, koji obuhvata više manjih pokrajina Španije i deo jugozapadne Francuske, ETA se protivi i sabotira izgradnju železnica i nuklearnih elektrana u tom području, kao najštetnijih zagađivača životne sredine. Mada izrazito nacionalistički profilirana paravojna organizacija, ETA je ideološki bliska i marksizmu. Zbog komunističke obojenosti ona je nepopularna među baskijskim bogatašima, a veruje se da su je SAD, Kanada i većina zemalja EU (**Prilog 4**) označile terorističkom upravu zbog toga.

⁴⁴⁴ **Preuzeto iz:** National Counterterrorism Center, *Terrorist Group Logos* (Internet: <http://www.nctc.gov/site/groups/index.html>, 23/12/2014), op. cit.

⁴⁴⁵ Baskijci ili Baski su prastara preiberijska etnička grupa čij zvanični jezik je Euskara i po kojem sebe nazivaju Euskadima. Španski fašistički režim na čelu sa generalom Frankom (*Francisco Franco Bahamonde*) ne samo da nije dozvoljavao nezavisnost Baskije ili visok stepen autonomije, nego je primenjivao sve vidove represije i sprovodio svojevrni etnocid (zabranjivao upotrebu Euskara jezika, organizovao raseljavanje Baska itd.) nad Baskima. Razlog tome je činjenica da je Baskija bogata zemlja (raspolaze vrednim i dugoročnim privrednim resorsima) i da je u velikoj meri popunjavala državnu kasu Španije. Nakon Frankove smrti španska vlada je bila primorana da demokratski deluje i Baskijcima da sopstveni regionalni parlament sa relativno visokim stepenom nadležnosti, ali to nije zadovoljilo većinu građana koji teže otcepljenju od Španije ili bar potpunoj autonomiji. **Opširnije o tome u:** Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit., str. 176-180.

Pošto je motivisana isključivo etničkim, odnosno nacionalno-separatističkim ciljevima, mete delovanja ETA su u većini slučajeva objekti represivnog državnog aparata (vojska, policija, sudovi i dr.), a omiljeni metod izvođenja terorističkih napada, pored atentata, iznuda, pljački i otmica, je korišćenje takozvanih autobombi. Ipak, neki od izvedenih napada, čije mete su nedužni civili, primeri su klasičnog terorizma, kao na primer bombaški napad u supermarketu u Barseloni 1987. godine, u kome je život izgubila dvadeset i jedna osoba. Britanski politički časopis „*The Guardian*“ se u svom istraživanju poziva na zvanične podatke Ministarstva unutrašnjih poslova Španije prema kojima je ETA od svog osnivanja pa sve do 2010. godine odgovorna za ubistvo 829 žrtava, od čega 343 civila (**Tabela 12**).⁴⁴⁶

Tabela 12: Vrsta i broj žrtava ETA u periodu od 1959. do 2010. godine⁴⁴⁷

Žrtve po službama bezbednosti	Broj žrtava
Civilna garda (<i>Civil Guard</i>)	203
Državna policija (<i>National Police</i>)	146
Oružane snage (<i>Armed Forces</i>)	98
Lokalna policija (<i>Local Police</i>)	24
Javna garda (<i>Public Guard</i>)	13
Pokrajinska policija (<i>Autonomous police</i>)	1
Strane oružane snage (<i>Foreign Security Forces</i>)	1
Ukupan broj necivilnih žrtava	486
Civilne žrtve	343
UKUPNO	829

Pripadnici ove terorističke grupe poznati su po likvidacijama političkih protivnika i neistomišljenika, a najpoznatija žrtva je španski premijer Luis Karera Blanco (*Louis Carrero Blanco*), ubijen 1973. godine. Španska vlada nije bila uspešna u borbi protiv ETA, jer osim hapšenja više stotina njenih aktivista i postizanja kratkoročnih primirja, ni jednog momenta nije uspela uzdrmati postojanje ove organizacije, koja je i te kako zadavala velike udarce svakoj novodolazećoj vladi.

⁴⁴⁶ **Videti:** *The Guardian, Eta and Basque separatism: data over the years*, 2011 (Internet: <http://www.theguardian.com/news/datablog/2011/jan/10/eta-basque-separatists-ceasefire-victims-over-time>, 20/02/2015).

⁴⁴⁷ **Izvor:** *Ministarstvo unutrašnjih poslova Španije* (Internet: <http://www.interior.gob.es/es/web/interior/prensa/balances-e-informes/lucha-antiterrorista-contra-eta-y-el-terrorismo-internacional-x-legislatura-2011->, 20/02/2015).

Po ugledu na Bliskoistočne terorističke organizacije (Muslimansku braću, Hamas i Hezbolah) ETA je 1978. godine formirala svoje političko krilo pod nazivom „*Herri Batasuna*“, sa ciljem legitimnog ulaska u vlast, a koje je početkom 2008. godine po ugledu na Kosovo zatražilo nezavisnost Baskije od Španije. Ova organizacija je 24. marta 2006. godine objavila trajni prekid vatre, koji je prekršila već u decembru te godine, kada je izvela teroristički napad na madridski aerodrom „*Madrid Barajas Airport*“ tokom kojeg su dve osobe izgubile život.

Nacionalni oslobodilački front Korzike

Nacionalni oslobodilački front Korzike (*The National Liberation Front of Corsica / Frontu di Liberazione Naziunalista Corsu* ili *Front de Liberation Nationale da la Corse - FLNC*) je najveći i najnasilniji korzikanski nacionalistički pokret, koji se od 1976. godine bori za visok stepen autonomije tog malog ostrva,⁴⁴⁸ tj. za samoupravu ili njegovo odvajanje od Francuske. Poput IRA i ETA i ova teroristička organizacija je etno-

Slika 26: Logo organizacije⁴⁴⁹

separatističkog karaktera, ali se za razliku od njih ne fokusira na ljudske žrtve već na nanošenje direktne materijalne štete državi i njenoj ekonomiji, a posebno turističkoj industriji. Tim povodom njeni pripadnici podmeću velike požare na javnim površinama i izazivaju eksplozije u javnim objektima. FLNC se samofinansira kroz pljačke banaka i reketiranje bogatih,⁴⁵⁰ zbog čega ova organizacija nema podršku većine stanovništva, a njene akcije su ograničene na teritoriju samog ostrva sa vrlo retkim napadima na tlu Francuske.

Kao što je nepisano pravilo kod većine terorističkih organizacija i ova se sredinom 1980-ih podelila u dva krila. Prvo, pod nazivom „Istorijska frakcija (*Canal Historique*)“ i druga, „Obična frakcija (*Canal Habituel*)“, da bi se iz njih izrodio čitav niz manjih terorističkih grupa od kojih se istakla i održala samo „Korzikanska armija (*Armata Corsa*)“.

⁴⁴⁸ Korzika je većinskim delom planinsko ostrvo površine 8.680 km² i sa oko 270.000 stanovnika. Ona je četvrto po veličini ostrvo u Sredozemnom moru, a nalazi se otprilike 200 km od Azurne obale, zapadno od Toskane i severno od Sardinije.

⁴⁴⁹ **Preuzeto iz:** National Counterterrorism Center, *Terrorist Group Logos* (Internet: <http://www.nctc.gov/site/groups/index.html>, 23/12/2014), op. cit

⁴⁵⁰ FLNC reket koji naplaćuje od korzikanskih bogataša i uspešnih preduzetnika naziva „revolucionarnim porezom“.

Čečenski separatistički pokret

Čečenski separatizam ima dugu istoriju, njegovi koreni sežu u početak 20. veka. Međutim, čečenski gerilci prisvajaju terorističke taktike delovanja nad civilnim stanovništvom Ruske Federacije tek od 1994. godine, uz podršku separatističkog lidera Čečenije Džohara Dudajeva (*Джохар Мусáевич Дудáев*)⁴⁵¹ i vojnog komandanta Šamila Basajeva (*Шамиль Салманович Басаев*). Čečenski separatisti su okupljeni u više terorističkih grupa, a kao najveće tri autori izdvajaju – „Islamski puk za specijalne namene (*Special Purpose Islamic Regiment*)”, zatim „Islamsku internacionalnu brigadu mira (*Islamic International Peace*

Slika 27: Šamil Basajev⁴⁵²

Brigade)“ i „Rijad-Salikini bataljon čečenskih mučenika za prismotru i sabotažu (*Rizadus-Salikhin Reconnaissance and Sabotage Battalion of Checen Martyrs*)“.⁴⁵³ Sve tri organizacije kao i veći broj manjih terorističkih grupa međusobno sarađuju, a njihov rad (naoružavanje, obuku, planiranje i izvođenje akcija) direktno je kordinisao general Basajev, koji je poginuo 10. jula 2006. godine.

Čečeni su poznati po svojoj borbenosti, ali i po brutalnosti, jer u značajnoj meri pribegavaju samoubilačkom terorizmu. Međutim, za njih je karakteristično da samoubilačke napade većinom izvode žene, tj. specijalno formirani bataljon žena samoubica, pod nazivom „Crne udovice“ (Slika 9). Reč je o ženama koje motiv za izvršavanje samoubilačkih napada pronalaze u osveti, jer su mahom udovice ili im je nastradao neko od najuže rodbine.

Čečenski teroristi su najpre delovali samo u Čečeniji da bi svoje akcije od 1994. godine proširili i na tlo čitave Rusije, koje su krajem 20. i početkom 21. veka intenzivirali i usmerili prvenstveno na veće gradove. Najpoznatije akcije u kojima su učestvovala i Crne udovice su napadi na

⁴⁵¹ Nakon raspada SSSR Džohar Dudajev, čečenski političar i nekadašnji general sovjetske armije izabran je za predsednika Čečenije. U samom startu svog mandata počinje da sprovodi separatističku politiku sa ciljem razbijanja teritorijalnog integriteta Ruske Federacije i stvaranja nezavisne islamske države Čečenije, te u novembru 1991. godine proglašava njenu nezavisnost. Predsednik Dudajev je likvidiran 21. aprila 1996. godine, ruskim projektilom dok je obavljao telefonski razgovor, a vest o njegovoj smrti na nacionalnoj televiziji lično je objavio general Basajev.

⁴⁵² **Preuzeto iz:** The Guardian, *Chechnya*, 2006 (Internet:

<http://www.theguardian.com/news/2006/jul/11/guardianobituaries.chechnya>, 22/02/2015).

⁴⁵³ Pape A. Robert & Feldman James, *Cutting the Fuse: The Explosion of Global Suicide Terrorism and How to Stop It*, The University of Chicago Press, Chicago, 2010, p. 262.

moskovsko pozorište „*Dubrovka*“ 2002. godine i na školu u Beslanu 2004. godine.⁴⁵⁴ Što se skorijih akcija čečenskih terorista tiče, možemo navesti izvođenje samoubilačkog napada u moskovskom metrou 2010. godine, od strane dve Crne udovice, kada je živote izgubilo 39 nedužnih ljudi. Kao najveći uspeh Čečeni su slavili likvidaciju predsednika Ahmeda Kadirova (*Ахмат Абдулхамидович Кадыров*), 9. maja 2004. godine na fudbalskom stadionu u glavnom gradu Groznom, tokom proslave Dana pobeđe. Smrt svog oca Ahmeda osvetio je Ramzan Kadirov (*Рамзан Ахматович Кадыров*) kad je došao na mesto predsednika Čečenije 2007. godine, tako što je intezivirao borbu protiv pobunjenike a naročito sa političkom emigracijom u Zapadnoj Evropi, gde je slao tajne agente da izvršavaju otmice i likvidacije.⁴⁵⁵

Što se finansiranja čečenskih separatističkih grupa tiče vršeno je uobičajenim kriminalnim radnjama i dobrim delom iz dijaspore, koju sačinjava politička emigracija, ali im je finansijska pomoć pristizala i iz arapskih zemalja i direktno od drugih islamističkih terorističkih organizacija. Prema Simeunoviću, „Finansiranje terorista u Čečeniji je vršeno od strane banke u Golfu koju je kontrolisala Al Kaida. Međutim, Osama bin Laden je saznao da se lavovski deo njegove pomoći sliva u džepove vođa čečenskih pobunjenika, pa je naredio istrigu i time pokazao ko je glavni na tlu Čečenije“.⁴⁵⁶ Iz Avganistana su pored materijalne pomoći 1990-ih godina pristizali i dobrovoljci. Naime, veliki broj okrvavljenih mudžahedina, koji se nakon sukoba sa SSSR našao u progonu, nije imao izbora nego da ratovanje u ime Alaha nastavi u Čečeniji ili u Bosni i Hercegovini. Očigledne direktne veze sa Al Kaidom, a naročito nakon 11. septembra, omogućile su Rusiji da od Zapada na čelu sa SAD, koji je prvenstveno bio na strani Čečena, dobije punu podršku u antiterorističkom obračunu.

⁴⁵⁴ Oko četrdeset naoružanih terorista, većinom žena sa samoubilačkim eksplozivnim prslucima, je 23. oktobra 2002. godine upalo u poznato moskovsko pozorište „*Dubrovka*“ i kao taoce zadržalo oko 850 gledalaca. Otmičari su uz pretnju ubijanja svih taoca zahtevali da se ruske trupe u potpunosti povuku iz Čečenije u roku od sedam dana. Ruska strana to naravno nije prihvatila i nakon što su teroristi ubili dve nedužne žene, tokom trećeg dana pregovora, poslala je svoju specijalnu antiterorističku jedinicu da okonča situaciju. To je učinjeno tako što su specijalci pustili neku vrstu otrovnog gasa u pozorište, koji je usmrtio sve teroriste ali i 127 talaca. U septembru 2004. godine grupa od 32 čečenskih separatista (muškaraca i žena) zaposela je osnovnu školu u Beslanu i držala kao taoce oko 1.100 nastavnika i drugog školskog osoblja, učenika i njihovih roditelja. Zahtevi su bili identični kao i kod prethodne grupe, a tokom oslobađanja preživeli je samo jedan terorista, ali je poginulo i 330 taoca, od kojih 186 dece. **Opširnije o tome u:** Bhattacharji Preeti, *Chechen Terrorism*, Council on Foreign Relations, 2010 (Internet: <http://www.cfr.org/Chechnya/chechen-terrorism/p2364>, 22/02/2015).

⁴⁵⁵ **Više o tome u:** Laurence Peter, *Ramzan Kadyrov: Putin's key Chechen ally*, BBC News, 2015 (Internet: <http://www.bbc.com/news/world-europe-31794742>, 13/03/2015).

⁴⁵⁶ Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit., str. 193.

Oslobodilačka vojska Kosova

Činjenici da je etno-separatističko nasilje veoma aktuelna karakteristika evropskog kontinenta ide u prilog i formiranje takozvane „Oslobodilačke vojske Kosova, skraćeno OVK (*Kosovo Liberation Army – KLA / Ushtria Çlirimtare e Kosovës - UCK*)“ u našoj južnoj pokrajini. OVK predstavlja terorističku separatističku organizaciju koja je osnovana 1994. godine, a u javnost je izašla dve godine kasnije. Njen cilj je bio da oružanom borbom i drugim

Slika 28: Logo organizacije⁴⁵⁷

vidovima nasilja, pre svega terorističkim taktikama, kao što su napadi na zvanične državne organe (vojsku, miliciju i dr.) i nedužne civile, prvenstveno odcepi južnu pokrajinu od Srbije, a potom da kreira novu suverenu državu Kosovo, koju bi kasnije sa ostalim etničkim albanskim teritorijama (delovima Makedonije i Crne Gore) pripojila Albaniji i samim time stvorila tzv. „Veliku Albaniju“.

Međutim, za većinu zemalja Zapadne Evrope OVK nije bila teroristička paravojna organizacija, već gerila, dok su je SAD u početku okarakterisale kao terorističku da bi je kasnije proglasile regularnom vojskom koja se legitimno borila za slobodu svog naroda i teritorije. Naime, predsednik Bil Klinton (*Bill Clinton*) je na Kosovo poslao specijalnog izvestioca Roberta Gelbarda (*Robert Gelbard*), koji je u svom izveštaju 23. februara 1998. godine napisao sledeće: „Mi najstrožije osuđujemo terorističke akcije na Kosovu. OVK je, bez ikakve sumnje, teroristička grupa. Ja prepoznam teroristu kada ga vidim i ti ljudi su teroristi“.⁴⁵⁸ Gelbardov stav, da je OVK ništa drugo nego teroristička militantna grupa iste godine usvojile su i UN u **Rezoluciji 1160** Saveta bezbednosti.⁴⁵⁹ Nedugo nakon toga Gelbard je modifikovao svoj izveštaj osuđujući srpsku stranu za navodno etničko čišćenje na Kosovu, da bi SAD i NATO bombardovale Srbiju 1999. godine. Zapravo to i jeste bila namera šiptarskih terorista, da isprovociraju sukob većih razmera kako bi međunarodna zajednica reagovala, a čiju su podršku pridobili zahvaljujući, između ostalog, i nepopularnosti politike tadašnjeg predsednika Srbije Slobodana Miloševića na Zapadu. Interesantno je to što je, prema tvrdnjama mnogih autora, američko Ministarstvo inostranih poslova 1997. godine na svojoj listi stranih terorističkih

⁴⁵⁷ Preuzeto iz: Global Security, *Kosovo Liberation Army* (Internet: <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/kla.htm>, 25/02/2015).

⁴⁵⁸ BBC News, *World: Europe - The KLA - terrorists or freedom fighters?*, 1998 (Internet: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/121818.stm>, 26/02/2015).

⁴⁵⁹ United Nations, *Security Council Resolution 1160*, 1998 (Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/090/23/PDF/N9809023.pdf?OpenElement>, 27/02/2015).

organizacija (**Tabela 10**) imalo i OVK, da bi je godinu dana kasnije delistiralo. Međutim, na samoj listi koja obuhvata i listirane kao i delistirane organizacije nema tragova o OVK. Italijanski stručnjak za terorizam, Loreta Napoleoni (*Loretta Napoleoni*) je u svom članku pod naslovom „Nova ekonomija terora: Kako se terorizam finansira?“, koji je objavila u naučnom časopisu Ujedinjenih nacija „Terorizam“ pod edicijom čuvenog Aleksa P. Šmida, navela sledeće: „Izgleda da lista Stejt Departmenta varira u zavisnosti od fluktuacije američke spoljne politike. Na primer, OVK je poslednjih godina dodavana i uklanjana u dva navrata sa nje“.⁴⁶⁰ Penzionisani kanadski diplomata Džejms Bjorn Biset (*James Byorn Bissett*), koji je od 1990. do 1992. godine bio ambasador u SR Jugoslaviji, Albaniji i Bugarskoj, u svom članku napisao je:

*Već 1998. godine, Stejt Department je naveo OVK kao terorističku organizaciju koja svoje operacije finansira novcem od međunarodne trgovine heroinom i sredstvima iz islamskih zemalja i pojedinaca, uključujući i Osamu bin Ladenu. Ovo nije sprečilo SAD da naoružavaju i obučavaju pripadnike OVK u Albaniji i da ih na leto 1998. godine vrate na Kosovo da ubijaju srpske gradonačelnike, postavljaju zasede srpskim policajcima i zastraše neopredeljene kosovske Albance. Cilj je bio da se destabilizuje Kosovo i sa vlasti svrgne srpski predsednik Slobodan Milošević.*⁴⁶¹

Zbog svoje objektivnosti tokom diplomatije u našoj zemlji ambasador Biset je pre isteka mandata povučen nazad u Kanadu i iznenada penzionisan. Francuska je takođe OVK listirala kao terorističku organizaciju, ali je krajem 1998. godine, tokom priprema NATO operacije „Milosrdni anđeo (*Operation Noble Anvil*)“,⁴⁶² pod pritiskom SAD i UK ipak delistirala.⁴⁶³ „Vlada nemačke pokrajine Bajern je u vremenu pred vojnu intervenciju zbog Kosova donela uredbu o zabrani skupljanja pomoći OVK sa obrazloženjem da ta sredstva mogu ići za finansiranje terorističkih aktivnosti“.⁴⁶⁴

⁴⁶⁰ Napoleoni Loreta, *The New Economy of Terror: How Terrorism is Financed*, in: Schmid P. Alex (ed.), *Forum on Crime and Society: Terrorism*, United Nations: Office on Drugs and Crime, 2004, New York, Vol. 4 (1-2), p. 34.

⁴⁶¹ Bissett James, *War on Terrorism Skipped the KLA*, Centre for Research on Globalisation, 2001 (Internet: <http://globalresearch.ca/articles/BIS111A.html>, 26/02/2015).

⁴⁶² „Milosrdni anđeo“ je slobodan prevod prvobitnog naziva antisrpske kampanje bombardovanja SR Jugoslavije od strane SAD i NATO. Zvaničan naziv operacije je bio „Združena sila (*Allied Force*)“, a iako nije bila odobrena od satrane UN, NATO je pod pritiskom SAD otpočeo sa bombardovanjem 24. marta 1999. godine, koje je trajalo sve do 10. juna. To je bio prvi put da NATO u svojoj istoriji upotrebi vojnu silu bez odobrenja Saveta bezbednosti i to protiv suverene države koja ni jednog momenta nije predstavljala pretnju niti jednoj od članica tog saveza.

⁴⁶³ Yoshihara Fink Susan, *Kosovo*, in: Murer S. Jeffrey & Reveron S. Derek (eds.), *Flashpoints in the War on Terrorism*, Taylor and Francis Group, New York, 2006, p. 68.

⁴⁶⁴ Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit. str. 183.

Dakle, očigledno je da je OVK u jednom trenutku u svetu bila viđena kao teroristička organizacija da bi ubrzo bila klasifikovana kao legitimna vojska suprostavljena nadmoćnoj jugoslovenskoj armiji, zbog čega je primenjivala gerilski način ratovanja, i da bi savezništvo pronašla u SAD i NATO. O tome svedoče i ostavljeni tragovi u pisanoj literaturi koja je mahom korigovana. Tako je na primer u „Enciklopediji terorizma“ američke autorke Sindi C. Combs (*Cindy C. Combs*) izdanju is 2002. godine OVK opisana kao teroristička organizacija albanskih separatista na Kosovu, dok u izmenjenom i dopunjenom izdanju enciklopedije iz 2007. godine nema ni reči o pomenutoj terorističkoj grupi.⁴⁶⁵ Ipak, nije sva naučno-akademska literatura revidirana, niti je to moguće učiniti. Uzmimo za primer „Enciklopediju terorizma“ još poznatijeg američkog publiciste i proslavljenog kriminologa sa Long Ajland univerziteta (*Long Island University*), prof. dr Harveja V. Kušnera (*Harvey W. Kushner*), koji je OVK opisao na ovaj način:

*Teroristička grupa Oslobodilačka vojska Kosova (OVK) pojavila se 1996. godine i izazvala rat između Kosova i Srbije sa namerom da dođu do nezavisnosti Kosova... OVK, koju je u početku sačinjavalo par stotina albanskih muslimana, veterana iz bosanskog rata, prvobitno je izvodila napade na srpske policajce, a moralnu i finansijsku podršku je dobijala iz albanske dijaspe.*⁴⁶⁶

Već pomenuti, američki Nacionalni konzorcijum za proučavanje terorizma i odgovora na terorizam (*The National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism – START*) na svojoj zvaničnoj internet prezentaciji ima listiranu i OVK, kao neaktivnu nacionalističko-separatističku terorističku organizaciju, koja je formirana 1992. godine a delovale je na teritoriji tadašnje SR Jugoslavije i Makednije.⁴⁶⁷

Republikanski politički komitet (*Republican Policy Committee*) američkog senata, koji se inače protivio bombardovanju,⁴⁶⁸ objavio je studijsku analizu nakon prve nedelje NATO agresije nad Srbijom u kojoj preispituje poreklo OVK i interese Klintonove administracije u pružanju podrške toj, kako navode: „Kontroverznoj grupi koja je u više navrata dovođena u vezu sa narko kartelima i islamskim teroristima”.⁴⁶⁹ U objavljenjnoj analizi se ideologija OVK opisuje kao

⁴⁶⁵ **Uporediti:** Combs C. Cindy & Slann Martin, *Encyclopedia of Terrorism*, Facts on File, New York, 2002. **I:** Combs C. Cindy & Slann Martin, *Encyclopedia of Terrorism*, Revised Edition, Facts on File, New York, 2007.

⁴⁶⁶ Kushner W. Harvey, *Encyclopedia of Terrorism*, Sage Publications, London, 2003, pp. 205-6.

⁴⁶⁷ **Videti:** The National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, *Kosov Liberation Army KLA* (Internet: http://www.start.umd.edu/tops/terrorist_organization_profile.asp?id=3517, 27/02/2015).

⁴⁶⁸ Samo par sati pre početka bombardovanja Srbije 1999. godine u Senatu je odobrena operacija tako što je 41 senator glasao protiv, od njih 38 republikanaca, dok je 58 glasalo pozitivno.

⁴⁶⁹ Craig E. Larry, *The Kosovo Liberation Army: Does Clinton Policy Support Group with Terror, Drug Ties*, United States Senate: Republican Policy Committee, 1999 (Internet: <http://fas.org/irp/world/para/docs/fr033199.htm>, 26/02/2015).

Marksističko-Lenjinistička sa dodatnom bojom fašizma koji su na tim prostorima uzdigli Italijani tokom Drugog svetskog rata. A, kao borbenu strategiju OVK navode njihovu neselektivnost pri biranju meta, tj. ubijanje nedužnih civila i srpskih i albanskih, kako bi isprovocirali srpske oružane strane da što agresivnije deluju, a što bi kasnije dovelo do međunarodne intervencije, u čemu su i uspeli.⁴⁷⁰

Da je OVK klasična etno-separatistička teroristička organizacija potvrđuje i činjenica da je se, pored primene terorističkih metoda i korišćenja svih oružanih sredstava kako nad vojnim tako i nad civilnim metama, finansirala organizovanim kriminalom. Osnovni vid finansiranja bila je trgovina drogom koja je činila više od pola sredstava OVK,⁴⁷¹ dok su ostala sredstva prikupljana tokom pljački i etničkog čišćenja, ali i trgovinom ljudima i ljudskim organima.

Slike 29 i 30: Teroristi OVK i obezglavljene srpske žrtve⁴⁷²

Počinjani zločini od strane ekstremista OVK takođe svedoče o zverskom karakteru te organizacije (**Slike 29 i 30**), koja je u našoj zemlji uzela ogroman danak u malom vremenskom periodu. Prema Gaćinoviću, „Samo na prostoru Srbije u periodu od 10. juna 1999, tj. od dolaska međunarodnih snaga bezbednosti na teritoriju južne srpske pokrajine – Kosova i Metohije – do 1.

⁴⁷⁰ **Videti:** Ibid.

⁴⁷¹ Ono što je republikance u američkom Senatu najviše brinulo u vreme bombardovanja Srbije i što su objavili u navedenoj analizi, pored nejasnog porekla OVK, njenog političkog programa, izvora finansiranja i međunarodnih političkih konekcija, jeste činjenica da je OVK direktno povezana sa albanskom mafijom, čija je osnovna delatnost međunarodna distribucija i trgovina droge, i sa islamskom terorističkom mrežom. Prema njihovim izvorima albanski nacionalisti u Makedoniji i separatisti na Kosovu su još 1994. godine izgradili ogromnu mrežu za distribuciju heroina koji kriumčare iz Pakistana do Švajcarske, i u to vreme su u srce Evrope dopremali veliku količinu droge u vrednosti od oko 2 milijarde američkih dolara na godišnjem nivou. Nakon opsežne istrage švajcarske policije više od 500 albanaca je 1994. godine osuđeno a oko 1.000 je optuženo za nezakonit promet oružja, droge i ljudi. **Više o tome u:** Ibid.

⁴⁷² **Preuzeto iz:** Večernje novosti, *OVK odsecala glave*, 2003 (Internet: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.69.html:151664-OVK-odsecala-glave>, 28/02/2015).

aprila 2004, šiptarski teroristi su izveli 7.725 terorističkih aktivnosti, od toga 1.250 ubistava, 2.225 ranjavanja, a 1.150 lica nealbanske nacionalnosti je kidnapovano. U tom periodu šiptarski teroristi su porušili 5.100 srpskih nadgrobnih spomenika, uništili ili oteli 107.000 srpskih kuća i stanova, uništili ili oskrnavili 145 srpskih crkava i manastira, spalili preko 2.000.000 knjiga na srpskom jeziku i proterali preko 25.000 Srba i Crnogoraca sa svojih vekovnih ognjišta...“.⁴⁷³

Fond za humanitarno pravo (FHP) je 2011. godine objavio tzv. „Kosovsku knjigu pamćenja“, koja predstavlja poimenični popis svih žrtava rata na Kosovu, u periodu od 1.1.1998. do 31.12.2000. godine, zajedno sa utvrđenim okolnostima njihovog stradanja. Realizacija i objava popisa učinjeni su sa ciljem kako bi se sprečile političke zloupotrebe i manipulacije sa brojem žrtava, te da bi se društvo suočilo sa činjenicama o stradanjima u tom oružanom sukobu. Istraživački tim FHP je na temelju od 31.600 dokumenata, pored albanskih žrtava, utvrdio smrt ili nestanak 2.197 Srba i 526 Roma, Bošnjaka, Crnogoraca i drugih nealbanaca, tokom ratnih dejstava na Kosovu. Posmatrano prema statusu žrtava, život je izgubilo ili nestalo 1.641 civila, i to 1.196 Srba, i 445 Roma i drugih, i 1.084 pripadnika srpskih oružanih snaga (vojnika i policajaca).⁴⁷⁴

Osnivač i vođa OVK je sve do svoje smrti 1998. godine bio Adem Jašari (*Adem Jashari*), a nakon njega pa sve do raspuštanja 1999. godine Hašim Tači (*Hashim Thaç*) i njegova desna ruka Ramuš Haradinaj (*Ramush Haradinaj*). Tači i Haradinaj su se nakon rasformiranja OVK⁴⁷⁵ politički angažovali, a da paradoks bude još veći, iako optuženi za ratne zločine i sa dugom kriminalnom istorijom, obojica su postali legitimni nosioci vlasti u novoformiranoj državi Kosovo i to međunarodno priznati pa čak i nagrađivani kao uspešne diplomate.⁴⁷⁶

Koliko je opasan separatistički terorizam, koji se inače klasifikuje kao unutrašnji i traje sve dok ne ostvari sopstvene ciljeve ili dok mu se koreni u potpunosti ne saseku i izvori unište, svedok je otcepljenje Kosova i narušavanje teritorijalnog integriteta suverene države kao što je Srbija. Iako je nalog međunarodne zajednice bio raspuštanje i pre svega razoružavanje OVK, kojoj su

⁴⁷³ Gaćinović Radoslav, *Terorizam u političkoj i pravnoj teoriji*, Evro Giunti, Beograd, 2010, op. cit., str.39.

Više o tome u: Gaćinović Radoslav, *Otimanje Kosova i Metohije*, VINC, Beograd, 2004, str. 147-148.

⁴⁷⁴ Fond za humanitarno pravo, *Kosovska knjiga pamćenja*, 2011 (Internet: <http://www.hlc-rdc.org/?p=12790>, 05/03/2015.)

⁴⁷⁵ OVK je zvanično rasformirana 20. septembra 1999. godine na zahtev UN i Kosovskih snaga (*Kosovo Force* – KFOR), a dobar deo njenih pripadnika je prešao u tzv. „Kosovski zaštitni korpus“. **Više o tome u:** Moran Michael, *Terrorist Groups and Political Legitimacy*, Council of Foreign Relations, 2006 (Internet: <http://www.cfr.org/terrorism/terrorist-groups-political-legitimacy/p10159>, 05/03/2015).

⁴⁷⁶ Hašim Tači je 1. jula 2012. godine od Ženevske škole diplomatije (*Geneva School of Diplomacy*) u Švajcarskoj dobio počasni doktorat iz međunarodnih odnosa, a 2014. godine je zajedno sa tadašnjim srpskim premijerom Ivicom Dačićem i visokom predstavnicom EU Ketrin Ešton (*Catherine Ashton*) nominovan za Nobelovu nagradu za mir, zbog ključne uloge za normalizaciju odnosa između Prištine i Beograda. **Više o tome u:** The Republic of Kosovo the Office of the prime Minister, *Geneva School of Diplomacy and International Relations established The Hashim Thaçi Fellowship which will be awarded to a student from Kosovo*, 2012 (Internet: <http://www.kryeministri-ks.net/?page=2,9,2966>, 28/02/2015).

zbog sopstvenih političkih interesa oduzeli teroristički epitet i njene pripadnike proglasili „borcima za slobodu (*Freedom Fighters*)”, to je učinjeno samo prividno. Naime, dok su oni sa manjom kriminalnom istorijom presvukli uniforme i integrisali se u već pomenuti Kosovski zaštitini korpus, oni okrvavljeniji su pristupili drugoj šiptarskoj terorističkoj organizaciji, tzv. „Albanskoj nacionalnoj armiji – ANA“, koja je formirana još 1966. godine na zasedanju „Treće prizrenske lige“.⁴⁷⁷ ANA, čiji preteča je bila najozloglašena šiptarska teroristička organizacija „Crna ruka“ iz drugog svetskog rata, zamišljena je kao krovna albanska nacionalističko-separatistička organizacija u čijem sastavu su OVK i tzv. „Oslobodilačka vojska Preševa, Bujanovca i Medveđe – OVPBM“, kao i mnoge druge manje terorističke grupacije koje su formirane i delovale na teritoriji Kosova i Makedonije.

Srbija nije imala sreće kao Rusija koja je tokom svoje antiterorističke kampanje u Čečeniji uspela da pridobije Zapad, ali i da usled sopstvene nadmoći nad čečenskim separatistima, tu gerilsku grupu degradira u klasičnu terorističku. Mnogi teoretičari tvrde da je Ruskoj Federaciji na ruku išla strateška greška čečenskih terorista koji su blisko sarađivala sa drugim islamističkim organizacijama u svetu, a naročito sa Al Kaidom kojoj je Zapad na čelu sa SAD objavio rat. Ali, da li je baš tako? I OVK je blisko sarađivala sa islamističkim radikalnim krugovima na Bliskom istoku, pa i direktno sa Al Kaidom i samim Osamom bin Ladenom.⁴⁷⁸ Međutim, ono što se može računati kao prednost OVK nad čečenskim separatistima u pridobijanju naklonosti i podrške Zapada jeste činjenica da je OVK bila etno-separatistička a ne islamistička teroristička organizacija, jer je težila stvaranju albanske nacionalne a ne verske (islamističke) države na prostoru Kosova. Nadalje, Srbija je ušla u antiteroristički obračun i konflikta sa Zapadom pre njegove objave međunarodnog globalnog „rata terorizmu“. Evo šta po tom pitanju penzionisani kanadski diplomata Biset ističe:

Američki predsednik Džordž Buš bio je jasan kada je rekao da će „Rat protiv terorizma“ biti istrajan i nemilosrdan. Čak ni one zemlje u kojima teroristi nalaze utočište neće biti pošteđene. Ove reči su došle prekasno za Srbe, Rome, Jevreje, Turke i druge nealbance koji su proterani sa svojih ognjišta na Kosovu

⁴⁷⁷ Formiranje šiptarskih terorističkih organizacija datira od zasedanja Prve prizrenske lige 1878. godine u Prizrenu, kad je i začeta ideja o stvaranju etnički čiste Velike Albanije, ali i ideja o kreiranju Albanske nacionalne armije, koja je zvanično formirana tokom Trećeg zasedanja prizrenske lige u Njujorku 26-28 novembra 1966. godine. Drugo zasedanje je održano u Prizrenu na inicijativu Nemačke a nakon kapitulacije fašističke Italije 16. septembra 1943. godine. **Više o tome u:** Gaćinović Radoslav, *Terorizam u političkoj i pravnoj teoriji*, Evro Giunti, Beograd, 2010, op. cit, str. 107-111.

⁴⁷⁸ Primesa rukovodstva OVK sa liderima Al Kaide i drugih islamističkih terorističkih organizacija je i te kako evidentna, a njeno postojanje je u više navrata potvrđivao i sam lider kosovskih Albanaca Ibrahim Rugova. **Više o tome u:** Blic, *Rugova: Plaćenici 'Al Kaide' još na Balkanu*, 2001 (Internet: http://www.blic.rs/stara_arhiva/hronika/13172/Rugova-Placenic-i-Al-Kaide-jos-na-Balkanu, 28/02/2015).

od strane terorističke Oslobođilačke vojske Kosova. To je čak prekasno i za Makedoniju, koja je bila primorana od strane SAD, Evropske unije i NATO da popusti pred svim zahtevima albanskih terorista u toj zemlji.⁴⁷⁹

Danas je Zapad, a pre svega Amerika, konačno uvideo grešku u svojoj naklonosti prema šiptarskim teroristima na Balkanu, koji su se nakon odcepljenja Kosova dobrim delom oslonili na islamske zemlje, odnosno na njihove terorističke grupacije sa kojima duboko saraduju u ilegalnom prometu ljudi, droge i oružja. Heroin se iz Avganista u Zapadnu Evropu distribuira preko Kosova, dok se nepotrebne zalihe oružja i municije rasformirane OVK prodaju kurdskim teroristima, ali i običnim kriminalcima širom Evrope. Dok je Balkan postao baza i utočište muslimanskim fanaticima, veliki broj albanskih dobrovoljaca sa Kosova, i iz Makedonije i Albanije danas se bori na strani islamista na Bliskom istoku. Što samo potvrđuje da su šiptarski teroristi pored etničko-separatističke ideologije bili obojeni i islamizmom, te da danas uzvraćaju podršku međunarodnoj islamističkoj terorističkoj mreži i da u nekadašnjem savezničkom Zapadu vide neprijatelja.

Dakle, prisutnost dvostrukih aršina prilikom proglašavanja određenih organizacija terorističkim ili ne, zatim, pružanje potpore takvim organizacijama zarad sopstvenih vojnih, političkih ili prosto ekonomskim razloga i što je najjapsurdnije, tolerisanje prisustva islamskih terorista (mudžahedina), ne samo na Kosovu nego i u Bosni i Hercegovini, je ogromna greška spoljne i bezbednosne politike Zapada, koju plaćaju danas. Amerika je verovala da će njeni albanski miljenici uvek biti zahvalni i lojalni, te su zanemarili njihov radikalizam i povezanost sa ostalim islamskim fanaticima⁴⁸⁰ i mnogima dozvolili da se nastane u SAD. Takav je slučaj bio i sa grupom albanskih muslimana koji su planirali napade na američke vojne baze na tlu SAD, a uhapšeni su 2007. godine u Nju Džersiju. Da paradoks bude još veći, oni su odrasli u Americi, gde su im se roditelji nastanili kao ilegalni imigranti i pronašli bezbedno i prosperitetno utočište. Zahvaljujući uspešnoj akciji FBI čiji agenti su ih pratili više od godinu dana, uhapšeni su pred samo izvođenje napada na američku vojnu bazu Fort Diks (*Fort Dix*), a tokom istrage prikupljen je dokazni materijal koji ukazuje na to da su putem interneta bili regrutovani i nadahnuti

⁴⁷⁹ Bissett James, *War on Terrorism Skipped the KLA*, Centre for Research on Globalisation, 2001 (Internet: <http://globalresearch.ca/articles/BIS111A.html>, 26/02/2015), op. cit.

⁴⁸⁰ Amerikanci su tolerisali prisustvo mudžahedina na tlu bivše Jugoslavije tokom ratnih sukoba, koji su bili od velike koristi u borbi protiv Srba poput onih u Avganistanu u borbi protiv Sovjeta, verovatno s ubeđenjem da će ih biti lako kontrolisati, pošto se radilo o relativno malom broju islamskih fanatika. Međutim, oni su pored angažovanja u ratnim dejstvima, svoje radikalno učenje islama i džihadizam širili na lokalno albansko i bosansko stanovništvo.

propagandnim materijalom Al Kaide, pre svega Bin Ladenovom fatvom, kojom se muslimani svugde u svetu pozivaju da u ime Alaha i „svetog rata“ ubijaju Amerikance i hrišćane.⁴⁸¹

⁴⁸¹ The Guardian, *Fort Dix Five: 'If they did something, punish them. But they're innocent kids*, 2011 (Internet: <http://www.theguardian.com/world/2011/nov/16/fbi-fort-dix-five>, 01/03/2015).

1.3. Terorističke organizacije i njihovo delovanje u Aziji

Oslobodilački tigrovi tamilskog Elama

Oslobodilački tigrovi tamilskog Elama (*The Liberation Tigers of Tamil Eelam – LTTE*) je najveća etničko-separatistička organizacija Šri Lanke, osnovana 1976. godine sa ciljem stvaranja nezavisne tamilske države⁴⁸² na severu i istoku te zemlje. Terorističko delovanje i oružanu borbu, prvenstveno gerilski način ratovanja, sa

Slika 31: Logo organizacije⁴⁸³

zvaničnim vlastima započela je 1983. godine, predvođena svojim idejnim tvorcem i osnivačem Veluplijom Prabakaranom (*Thiruvenkadam Velupillai Prabhakaran*). LTTE je odgovorna za izbijanje građanskog rata, a poražena je maja 2009. godine od strane vojske Šri Lanke, kada je i njen lider likvidiran. Međutim, u svetu je ostala poznata po svojoj svireposti i atentatima na domaće, ali i indijske političare.⁴⁸⁴ Od početka sukoba sa oružanim snagama Šri Lanke pa do sloma LTTE (1983-2009) izgubljeno je preko 70.000 života.⁴⁸⁵ Najsmrtonosnije napade izvodili su bombaši samoubice, među njima i žene. Smatra se da su samoubilačkim terorizmom bili inspirisani od strane Hezbolaha, a prema nekim informacijama, bili su i obučavani u islamističkim terorističkim kampovima, da bi s vremenom svojim samoubilačkim akcijama (brojem izvođenja i brojem žrtava) nadmašili ostale teroriste.⁴⁸⁶ Ono što je specifično za ovu sekularnu terorističku organizaciju jeste njena strukturalna organizovanost koja je bila po ugledu na vojnu, a sastojala se iz sledećih odreda: „Crni tigrovi (*Black Tigers*)” – zaduženi za samoubilačke napade; „Ptice slobode (*Birds of Freedom*)” – odred žena zaduženih za samoubilačke napade (**Slika 10**); „Morski tigrovi (*Sea Tigers*)” – zaduženi za napade na moru;

⁴⁸² Tamili su manjinska etnička grupa koja čini oko 18% ukupne populacije, uglavnom hindusi po religijskom ubeđenju, a većinska grupa su budisti Sinhalezi i čine oko 74% populacije. Netrpeljivost između ove dve grupe datira još od kolonijalnih osvajanja, a eskalirala je kada je Šri Lanka dobila nezavisnost 1948. godine. Naime, nakon održavanja prvih demokratskih izbora, vladu su formirali Sinhalezi i otvoreno počeli diskriminisati Tamile, tako što su samo sinhaleški jezik proglasili za službeni, a budizam za jedinu zvaničnu religiju. Takođe su, sa namerom da izmene etničku sliku, mahom Sinhalezima naseljavali prostore koji su do tada bili većinski tamilski. **Više o tome u:** Pape A. Robert & Feldman James, *Cutting the Fuse: The Explosion of Global Suicide Terrorism and How to Stop It*, The University of Chicago Press, Chicago, 2010, op. cit., pp. 285-286.

⁴⁸³ **Preuzeto iz:** National Counterterrorism Center, *Terrorist Group Logos* (Internet: <http://www.nctc.gov/site/groups/index.html>, 23/12/2014), op. cit.

⁴⁸⁴ **Pogledati:** str. 102 – Politički atentati LTTE.

⁴⁸⁵ **Videti:** Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit., str. 194.

⁴⁸⁶ **Videti:** Pape A. Robert & Feldman James, *Cutting the Fuse: The Explosion of Global Suicide Terrorism and How to Stop It*, The University of Chicago Press, Chicago, 2010, op. cit., p. 286.

„Vazdušni tigrovi (*Air Tigers*)” – zaduženi za napade iz vazduha i „Mali tigrovi (*Baby Tigers*)” – odred dece boraca.

Radnička partija Kurdistana

Kurdistanska radnička partija (*Kurdistan Workers Party / Partiya Karkerên Kurdistanî - PKK*) osnovana je 1974. godine u Turskoj, gde većina Kurda i živi. Posle Roma, Kurdi su najbrojnija etnička grupa u svetu bez sopstvene države, ali su za razliku od njih vekovima naseljeni na istom prostoru (istočna

Slika 32: Zastava organizacije⁴⁸⁷

Turska, severni Irak i zapadni Iran) i imaju sopstveni jezik, kulturu i tradiciju. Procenjuje se da ih ima između 20 i 25 miliona koncentrisanih na tradicionalnim prostorima tri navedene zemlje, ali i u delovima Sirije i Jermenije.⁴⁸⁸ Po veroispovesti su najvećim delom muslimanski Suniti.

Ni u jednoj od pomenutih zemalja Kurdi nemaju status nacije, niti je ijedna zemlja ikada imala nameru da im ustupi deo teritorije za uspostavljanje sopstvene države tzv. „Kurdistana“. Nezadovoljni svojim statusom, pre svega u Turskoj,⁴⁸⁹ oni su nakon Prvog svetskog rata i raspada osmanlijskog carstva otpočeli svoju pobunu, koju su intenzivirali 1970-ih godina, kada su i osnovali PKK. Tada su i turske vlasti, u sopstvenoj odlučnosti da se obračunaju sa pobunjenicima, sprovodile državni teror ne samo nad pobunjenicima već i nad celim kurdskim stanovništvom.

PKK je predstavljena kao komunistička organizacija, ali s obzirom da joj je glavni deklarirani cilj bio ujedinjavanje svih Kurda i stvaranje nezavisne kurdske države na prostorima koje naseljavaju, ona se jedino ispravno može klasifikovati kao etničko-separatistička. Levičarsku ideološku notu dodao joj je njen neprikosnoveni vođa Abdullah Odžalan (*Abdullah Öcalan*), kako bi pridobio naklonost i podršku socijalističkih država na čelu sa nekadašnjim SSSR. Zbog svoje sekularnosti, odnosno izdaje islama i protivljenja stvaranju islamske države, najveći protivnik

⁴⁸⁷ Preuzeto iz: National Counterterrorism Center, *Terrorist Group Logos* (Internet: <http://www.nctc.gov/site/groups/index.html>, 23/12/2014), op. cit.

⁴⁸⁸ Combs C. Cindy & Slann Martin, *Encyclopedia of Terrorism*, Revised Edition, Facts on File, New York, 2007, op. cit., p. 167.

⁴⁸⁹ Turske vlasti Kurde uopšte nisu priznavale kao nacionalnu manjinu, jer po njihovom zakonu kao nacionalne manjine se priznaju samo etničke grupe druge, a ne islamske, veroispovesti. Čak i kurdski jezik nisu prihvatile kao zasebni, već kao podseban dijalekat turskog.

PKK, pored represivnog turskog režima, bi je „Turski Hezbolah“. To je bila radikalna islamistička teroristička organizacija inspirisana Iranskom revolucijom, koja je antikurdski delovala početkom 1980-ih godina na teritoriji Turske, čiju je tajnu podršku i imala.

Poput većine nasilničkih separatističkih organizacija i PKK se finansirala putem organizovanog kriminala, a dobar deo sredstava dobijala je u vidu donacija iz kurdske dijaspe. Mete njenih terorističkih napada su uglavnom bile turske bezbednosne službe, ali i diplomatski i ekonomski subjekti te zemlje u gradovima zapadne Evrope. Takođe, početkom 1990-ih godina PKK je organizovala otmice stranih turista u Turskoj kao i samoubilačke napade u njenim turističkim centrima, sa namerom da se ugrozi turizam, kao značajna privredna grana Turske. Kao mete samoubilačkih bombaških napada tih godina našla su se i turska diplomatska sedišta u zemljama Evrope. Istovremeno je pobuna pokrenuta i u severnom Iraku, ali su je tadašnje vlasti na čelu sa Sadamom Huseinom ugasile bez oklevanja, na najsiroviji način.⁴⁹⁰

Lider PKK, Abdulah Odžalen, uhapšen je u Keniji 1999. godine i automatski izručen Turskoj gde je osuđen na smrt vešanjem. Međutim, kazna još uvek nije izvršena niti je preinačena nakon Odžalenovog „pokajanja“ i objavljivanja „mirovne inicijative“, kojom je pozvao svoje sledbenike da obustave nasilje. Iako je dobar deo terorista bio razočaran postupkom svog lidera i njegovom nespremnošću za sopstveno žrtvovanje, rukovodstvo PKK je 2000. godine proglasilo prekid oružane borbe i nasilja, te se okrenulo čisto političkom delovanju.

Danas, Kurdi u Iraku predstavljaju značajan politički faktor. Zbog svojih doprinosa u obračunu Zapada sa Sadamom Huseinom nagrađeni su najširim mogućim oblikom autonomije u toj državi. Od 2005. godine uspostavili su Irački Kurdistan, koji obuhvata tri oblasti – Dohuk, Ebril i Salajmaniju, a pored sopstvene regionalne vlade, Kurdi u Iraku imaju i svoju vojsku. Najveći resurs njihove autonomne pokrajine je nafta, jer trenutno kontrolišu jednu trećinu ukupnih zaliha iračke nafte.

Zbog podrške Zapada i SAD, PKK se okrenula demokratiji i napustila marksističku ideologiju, zbog koje je decenijama bila podržavana od strane Sovjetskog Saveza. Međutim, ova organizacija se još od 1997. godine nalazi na američkoj listi stranih međunarodnih terorističkih organizacija (**Tabela 10**).

⁴⁹⁰ Iračke vlasti su u obračunu sa kurdskim buntovnicima mobilisale vojsku, sprovodile masovne egzekucije, spaljivale čitava naselja, a čak su tokom nekih akcija koristile i zabranjeno hemijsko oružje. Međutim, Kurdi su im 2003. godine uzvratili udarac, kada su američke trupe okupirale Irak. Naime, oni su odigrali značajnu ulogu u porazu Sadamovog režima, a pogotovo prilikom oružanih borbi i zauzimanja iračkih gradova Kirkuk i Mosul.

Babar Kalsa

Babar Kalsa (*Babbar Khalsa International – BKI*) je nacionalno-separatistička organizacija osnovana u severozapadnoj Indiji 1978. godine. Formirali su je mladi Siki, nezadovoljni svojim etničkim statusom, a sa namerom da osnuju nezavisnu državu tzv. „Kalistan” u indijskoj provinciji Pundžab, gde čine većinsko stanovništvo. Iako su njene terorističke ćelije prisutne, pored matične države Indije i

Slika 33: Logo organizacije⁴⁹¹

susednog Pakistana, i u SAD, zatim Kanadi, Rusiji, Belgiji, Norveškoj, Nemačkoj, Švajcarskoj i Francuskoj, ova organizacija se nalazi samo na terorističkim listama EU, Velike Britanije i Kanade, ali ne Rusije i Amerike (**Prilog 4**). Što se terorističkih akcija tiče one su ograničene na prostor Indije, a uključuju oružane i bombaške napade, od kojih su najsmrtonosniji samoubilački, zatim kidnapovanja i likvidacije državnih čelnika, ali i civilnog stanovništva.

Najpoznatijim samoubilačkim napadom počinjenim od strane BKI terorista smatra se ubistvo premijera provincije Pundžab, Beanta Singa (*Beant Singh*), 31. avgusta 1995. godine. Fascinantno je to što je premijer Sing takođe bio Sik, ali je od strane ekstremista smatran izdajnikom svog naroda, jer nije zastupao i branio njihove nacionalne interese. Takođe je interesantno i to što se atentat odigrao 1990-ih, kada se smatralo da je organizacija obustavila svoje terorističko delovanje, nakon opsežnih intervencija indijske vojske i policije, usled kojih su čelnici organizacije pohapšeni i likvidirani.⁴⁹² Međutim, o tome da je organizacija još uvek aktivna svedoči podatak da su dvojica pristalica BKI 2005. godine uhapšena zbog izvođenja bombaškog napada u bioskopu u glavnom gradu Indije, Nju Delhiju.

Postoje podaci da Babar Kalsa organizacija održava kontakte sa drugim bliskim terorističkim organizacijama, kao što je Laškar-e-taiba u Pakistanu, te da intenzivno radi na omasovljavanju pokreta kako bi nastavila sa svojom terorističkom borbom.⁴⁹³

⁴⁹¹ **Preuzeto iz:** Terrorism Research & Analysis Consortium, *Terrorist Groups* (Internet: <http://www.trackingterrorism.org/groups>, 11/03/2015).

⁴⁹² Indijske bezbednosne snage su krajem 1980-ih i početkom 1990-ih godina sprovele najopsežniju akciju suzbijanja terorizma, tokom koje su usmratile oko 250.000 Sika u Pundžabi. **Videti:** Combs C. Cindy & Slann Martin, *Encyclopedia of Terrorism*, Revised Edition, Facts on File, New York, 2007, op. cit., p. 35.

⁴⁹³ **Više o tome u:** Terrorism Research & Analysis Consortium, *Babbar Khalsa International* (Internet: <http://www.trackingterrorism.org/group/babbar-khalsa-international-bki>, 11/03/2015).

Laškar e-taiba

Laškar e-taiba (*Lashkar e-Tayyiba*), što u prevodu znači „Armija čistih“, je teroristička organizacija formirana 1989. godine u Indiji. Ona zapravo predstavlja militantno krilo pakistanske sunitsko-islamističke organizacije Markaz ad Dava wal Iršhad (*Markaz-ud-Dawa-wal-Irshad*). Od 1993. godine je pored indijske države Džamu i Kašmir postala veoma aktivna u Pakistanu, Čečeniji i

Slika 34: Logo organizacije⁴⁹⁴

drugim delovima centralne Azije. Iako je deklarirana kao antiamerička i antiizraelska teroristička organizacija, i pored toga što blisko saraduje sa Al Kaidom, Hezbolahom i Hamasom, ona je ograničila svoje aktivnosti ka ostvarivanju glavnog cilja, a to je preuzimanje totalne vlasti u Kašmiru. Pored osporavanja suverenosti Indije nad teritorijama Kašmira i Džamu, kao veliki protivnik demokratije, ova teroristička grupa se zalaže za uspostavljanje šerijatskog zakona u svim delovima Indije i Pakistana.

Njen broj aktivista je nepoznat, a prema nekim procenama iznosi oko par hiljada. Pažnju sledbenika i simpatizera najvećim delom privlače putem interneta, a poznati su po tome što za svoje samoubilačke akcije regrutuju mlade dečake i do osam godina starosti.⁴⁹⁵ Laškar-e-taiba ima razvijenu mrežu kampova za regrutaciju i obuku, zatim veliki broj volontera za prikupljanje finansijskih sredstava, kao i sopstvenu tajnu strateško obaveštajnu-službu „*Secret Intelligence and Analysis Wing*“.⁴⁹⁶

Organizacija je u svetu poznata po svojim brutalnim terorističkim akcijama, samoubilačkim napadima i masakrima nad civilnim nemuslimanskim stanovništvom na pakistansko-indijskoj granici. Optužena je i za organizovanje i izvođenje terorističkih napada u Mumbaju 2008. godine, iako to njeno rukovodstvo negira. U decembru 2001. godine ekstremisti ove organizacije izveli su samoubilački bombaški napad na zgradu parlamenta u Nju Delhiju, nakon čega su je SAD stavile na svoju listu stranih terorističkih organizacija (**Tabela 10**) i zamrzle joj sve bankovne račune i imovinu na tlu Amerike.⁴⁹⁷

⁴⁹⁴ **Preuzeto iz:** Terrorism Research & Analysis Consortium, *Terrorist Groups* (Internet: <http://www.trackingterrorism.org/groups>, 11/03/2015), op. cit.

⁴⁹⁵ **Videti:** Combs C. Cindy & Slann Martin, *Encyclopedia of Terrorism*, Revised Edition, Facts on File, New York, 2007, op. cit., pp. 169-70.

⁴⁹⁶ **Videti:** Ibid., p. 169.

⁴⁹⁷ **Videti:** Kushner W. Harvey, *Encyclopedia of Terrorism*, Sage Publications, London, 2003, op. cit., p. 213.

1.4. Terorističke organizacije i njihovo delovanje u Africi

Oružana islamska grupa

Oružana islamska grupa (*Armed Islamic Group / Groupe Islamique Armé – GIA*) je najekstremnija islamistička teroristička organizacija u Alžiru, osnovana 1993. godine. Osnivanje ove, kao i mnogih drugih znatno manjih, terorističkih grupa izazvalo je poništavanje parlamentarnih izbora u decembru 1991. godine, u čijem prvom krugu je najjača

Slika 35: Logo organizacije⁴⁹⁸

opoziciona stranka „Islamski front spasa (*Islamic Salvation Front*)” odnela pobjedu. Ovaj debakl alžirske demokratije je potvrdio stavove muslimanskih ekstremista kako se islamizacija društva koju zagovaraju nikada neće ostvariti mirnim putem, te da im jedino preostaje put revolucije i džihada. Takvog je ubjeđenja bio i osnivač GIA Abdelhak Lajad (*Abdelhak Layada*), koji je za glavni cilj organizacije odredio rušenje sekularnog alžirskog režima i uspostavljanje islamske države. Ogorčenost alžirskog naroda, zbog brutalnog negiranja njihove volje, zatim tortura autoritarnog režima i odsustvo demokratije proizveli su plodno tlo u kome su povratnici iz avganistanskog džihada olako mobilisali dobrovoljce za nastavljavanje oružanog svrgnjavanja postojećih sekularnih režima.

Za razliku od drugih terorističkih grupacija u Alžiru GIA je odskakala svojim radikalizmom, jer je odgovorna za brojne likvidacije vladinih službenika, stranih radnika, novinara, seoskih učitelja te civila za koje je sumnjala da sarađuju s vlastima ili ih je prosto smatrala neverniciima. Pod izgovorom da čiste zemlju od „loših muslimana” pripadnici te islamističke militantne grupe počinili su najstrašnija zverstva nad sopstvenim stanovništvom. Žene su najbrutalnije kažnjavali, pa i smrću, zbog nenošenja feredže, a muškarce zbog nepoznavanja veskih tekstova itd. „U akcijama protiv „nevernčkog režima“ i građana koji ga podržavaju, u Alžiru je od strane pripadnika GIA dosada ubijeno preko 60.000 ljudi, uračunavši i brojnu decu, od kojih su većina poklani u svojim domovima“.⁴⁹⁹ Oni su u drugoj polovini devedesetih godina 20. veka,

⁴⁹⁸ Preuzeto iz: Terrorism Research & Analysis Consortium, *Terrorist Groups* (Internet: <http://www.trackingterrorism.org/groups>, 11/03/2015), op. cit.

⁴⁹⁹ Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit., str. 207.

masovno ubijali strane državljane, a najviše francuske, jer je Francuska pružala najveću pomoć alžirskim vlastima. Zato se Pariz tokom 1995. i 1996. godine suočio sa serijom od dvanaest terorističkih napada na svom tlu u kojima je ubijeno 13 ljudi, kao i otmicom „Er Fransovog (*Air France*)” aviona na letu za Pariz od strane pripadnika GIA u decembru 1994. godine.

Danas je situacija u Alžiru mnogo bolja. Zbog svojih surovih zločina GIA je izgubila podršku stanovništva koju je uživala tokom 1990-ih, a usled intezivnih akcija alžirske vojske njeni pripadnici se nalaze u defanzivi. Koncentrisani su samo u jednoj provinciji, Kavali, a njihovo brojno stanje je nepoznato, ali se pretpostavlja da je danas znatno manje nego što je bilo krajem prošlog veka, u jeku njihove terorističke kampanje. Usled izgubljene moći i zbog nepredstavljanja opasnosti po američke građane, nacionalnu bezbednost i interese, ta najekstremnija afrička teroristička organizacija je delistirana u Stejt Departmentu (**Tabela 10**).

Boko Haram

Boko Haram, što doslovno znači „Zapadnjačko obrazovanje je grešno“, predstavlja islamističku terorističku organizaciju, ili kako sebe smatraju, pokret, formiran krajem prošlog veka. On je postao aktivan na međunarodnoj terorističkoj sceni tek početkom druge decenije ovog veka, a baziran je u

Slika 36: Logo organizacije⁵⁰⁰

severoistočnoj Nigeriji.⁵⁰¹ Glavni cilj mu je suzbijanje modernizacije i zapadnjačkog uticaja u Africi, te uspostavljanje šerijatskog zakona u Nigeriji. Ova džihadistička militantna organizacija je po svireposti svojih zločina u Africi prevazišla i brutalnu GIA, a žrtve njihovih napada su hrišćani i drugi nemuslimani, kao i njihovi verski objekti. Ono što je specifično za članove ove organizacije, i njihovog lidera, monstruma Abubakara Šeka (*Abubakar Shekau*), jeste kanibalizam, tj. da, pored toga što iza sebe ostavljaju obezglavljena i unakažena tela žrtava, neretko jedu i njihove organe.⁵⁰²

⁵⁰⁰National Center for Counter Terrorism, *Boko Haram* (Internet: http://www.nctc.gov/site/groups/boko_haram.html, 13/03/2015).

⁵⁰¹ Ibid.

⁵⁰² BBC News, *Nigeria's Boko Haram leader Abubakar Shekau in profile*, 2014 (Internet: <http://www.bbc.com/news/world-africa-18020349>, 14/03/2015).

Organizacija je u široku javnost dospela 26. avgusta 2011. godine nakon izvršenja bombaškog napada na sedište UN u glavnom gradu Nigerije, Abuju, u kom je živote izgubilo 23 ljudi i ranjeno preko 80. Ova jeziva organizacija je svoje terorističke akcije intenzivirala 2013. godine i proširila ih na susedne zemlje. Zbog toga su SAD odlučile da je stave na svoju listu stranih međunarodnih terorističkih organizacija, 14. novembra 2013. godine, a UN su to učinile u maju mesecu sledeće godine.⁵⁰³ Zbog počinjenih zločina, nad kojima se ceo svet zgrožava, lider ove ekstremne grupe je jedan od najtraženijih terorista na svetu. Nigerija je izdala poternicu za njim i nudi nagradu od 312. 500 američkih dolara, dok SAD za njegovu glavu nude čak sedam miliona dolara (Slika 37).⁵⁰⁴

Rewards for Justice

Seeking Information Against International Terrorism

Wanted
Information leading to the location of
Abubakar Shekau
Up to \$7 Million Reward

Dates of Birth Used : 1965, 1969, 1975

Place of Birth : Yobe, Nigeria

Sex : Male

Height : Tall

Build : Slim

Complexion : Dark

Ethnicity : Kanuri

Languages : Arabic, Hausa, Fulani, Kanuri

Aliases : Abu Bakr Skikwa, Imam Abu Bakr Shiku, Abu Muhammad Abu Bakr Bin Muhammad Al Shakwi Al Muslimi Bishku, Abubakar Shakkau

Rewardsforjustice.net 06/03/2013

Slika 37: Međunarodna poternica za liderom Boko Harama⁵⁰⁵

Posle Al Kaide, organizacija Boko Haram je dobila najveću međunarodnu osudu za svoje zločine počinjene u aprilu 2014. godine, kada su njene pristalice kidnapovale i najstravičnije zlostavljale 276 maloletnih devojčica iz lokalne škole u gradu Čibok.⁵⁰⁶

⁵⁰³ State Department, *Boko Haram and U.S. Counterterrorism Assistance to Nigeria*, 2013 (Internet: <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2014/05/226072.htm>, 13/03/2015).

⁵⁰⁴ Rewards for Justice, *Abubakar Shekau* (Internet: http://www.rewardsforjustice.net/english/abubakar_shekau.html, 13/03/2013).

⁵⁰⁵ **Preuzeto iz:** Ibid.

1.5. Terorističke organizacije i njihovo delovanje u Južnoj Americi

Revolucionarne oružane snage Kolumbije

Revolucionarne oružane snage Kolumbije (*Revolutionary Armed Forces of Colombia / Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia – FARC*) osnovane su 1964. godine kao oružano krilo Komunističke partije Kolumbije. Ova levičarska gerila je jedan period kontrolisala čak više od 40% ukupne teritorije Kolumbije, a

Slika 38: Zastava organizacije⁵⁰⁷

Danas, iako kontroliše znatno manji deo teritorije, još uvek predstavlja najozbiljniju pretnju legitimnim vlastima te zemlje. To je najstarija, najveća, najobučenija i najopremljenija militantna organizacija u Južnoj Americi. Ona je na američku listu stranih terorističkih organizacija dospela među prvima, 1997. godine (**Tabela 10**), zbog toga što koristi sve oblike terorističkih aktivnosti (ubistva, kidnapovanja, otmice itd.), uključujući i samoubilačke napade,⁵⁰⁸ zato što deluje međunarodno,⁵⁰⁹ ali i zbog načina finansiranja svog delovanja. Naime, Kolumbija je svetski izvor snabdevanja kokainom, a njegova proizvodnja i distribucija po svetu, gde SAD predstavljaju najveće tržište, jeste glavni izvor finansiranja FARC.⁵¹⁰ Drugi finansijski izvori ove marksističko-lenjinističke grupe su kidnapovanje, iznuda i ucena, kako domaćih kapitalista i političara, tako i rukovodilaca zapadnjačkih korporacija koje posluju u Kolumbiji.

Zahvaljujući sopstvenoj finansijskoj moći organizacija se znatno razvila i proširila tokom 1980-ih i 1990-ih godina, tako da se njeno članstvo procenjuje na 7,000-10,000 naoružanih i obučanih terorista.⁵¹¹

⁵⁰⁶ National Center for Counter Terrorism, *Boko Haram* (Internet: http://www.nctc.gov/site/groups/boko_haram.html, 13/03/2015), op. cit.

⁵⁰⁷ **Preuzeto iz:** National Counterterrorism Center, *Terrorist Group Logos* (Internet: <http://www.nctc.gov/site/groups/index.html>, 23/12/2014), op. cit.

⁵⁰⁸ Najveći samoubilački napad ekstremisti ove organizacije izveli su 2003. godine sa auto-bombom ispred noćnog kluba u glavnom gradu Kolumbije, Bogoti, kada je stradalo 30 i povređeno oko 160 ljudi.

⁵⁰⁹ Pored Kolumbije, ova organizacija je aktivna i u Venecueli, Panami i Ekvadoru.

⁵¹⁰ Procenjuje se da FARC od prodaje kokaina i heroina profitira između tristo miliona i jedne milijarde američkih dolara na godišnjem nivou. **Videti:** Kushner W. Harvey, *Encyclopedia of Terrorism*, Sage Publications, London, 2003, op. cit., p. 312.

⁵¹¹ **Videti:** Ibid.

Tupak Amaru revolucionarni pokret

Tupak Amaru revolucionarni pokret (*Túpac Amaru Revolutionary Movement / Movimiento Revolucionario Túpac Amaru - MRTA*) je peruanski revolucionarni pokret, osnovan 1983. godine po uzoru na kubanske revolucionare. I ova Južnoamerička organizacija je marksističko-lenjinističke

Slika 39: Zastava organizacije⁵¹²

ideologije, a cilj joj je „potpuno čišćenje“ Perua od kapitalističkih elemenata, primarno američkog i japanskog imperijalizma, kako bi se stvorilo plodno tlo za uspostavljanje komunističkog režima.

MRTA je postala poznata u svetu kada su njeni aktivisti na čelu sa vrhovnim liderima zauzeli japansku ambasadu u Limi 1996. godine. Opsada ambasade je trajala dramatičnih 126 dana, a okončana je nakon što su peruanske snage bezbednosti, tzv. „komandosi“, izvršile uspešnu akciju, tokom koje su svi teroristi pobijeni kao i jedan od talaca. Nakon toga, peruanske vlasti su sprovele opsežnu antiterorističku akciju, širom države koja je slomila ovu organizaciju i oterala je u totalnu defanzivu. Preživеле pristalice su se povukle u ruralne delove Perua, gde su se degradirali u lokalne pljačkaše.

Zbog svog sve ređeg delovanja, koje je ograničeno samo na teritoriju države Peru, kao i zbog malobrojnosti, ova organizacija se zadržala na američkoj listi stranih terorističkih organizacija samo tri godine (**Tabela 10**). Da se organizacija održala i s početkom novog milenijuma, svedoči eksplozija auto-bombe u martu 2002. godine u glavnom gradu Perua, Limi, pred posetu američkog predsednika Džordža V. Buša.

U isto vreme, 1980-ih i 1990-ih godina, na teritoriji Perua bila je aktivna još jedna levičarska teroristička grupa tzv. „Sjajni put (*Sendero Iluminoso*)“. I ona je suzbijena tokom antiterorističke akcije bezbednosnih snaga te zemlje, koju je lično kordinisao predsednik Alberto Fuđimori (*Alberto Fujimori*), i danas neznatno deluje samo u oblastima peruanske džungle.

⁵¹² **Preuzeto iz:** National Counterterrorism Center, *Terrorist Group Logos* (Internet: <http://www.nctc.gov/site/groups/index.html>, 23/12/2014), op. cit.

1.6. Al Kaida

Al Kaida (Al- Qaeda / al-Qā'idah), što u prevodu sa arapskog jezika znači „baza” odnosno „osnova”, je prvobitno bila militantna islamistička organizacija da bi s vremenom prerasla u globalnu i multinacionalnu terorističku mrežu. Ona danas na svojstven način⁵¹³ povezuje mnoštvo različitih fundamentalno-islamističkih

Slika 40: Zastava organizacije⁵¹⁴

terorističkih organizacija i grupa iz različitih delova sveta, čij rad kordiniše, dobrim delom finansira ili u najmanju ruku inspiriše. Definitivno je najveća i najopasnija teroristička organizacija na svetu, a poznata je po velikoj integrisanoj mreži svojih ćelija i enormnom broju disciplinovanih članova, koji su prošli odgovarajuće vojne obuke.

Matične ćelije Al Kaide nalaze se u Avganistanu i Pakistanu, a izvan granica ove dve zemlje najveća koncentracija je u Jugoistočnoj Aziji, ali i u Africi. Tako se na primer u Somaliji nalazi jedna od njenih najvećih ćelija, militantna islamistička grupa **Al Šebab** (*Al Shabaab*), koja broji oko petnaest hiljada radikalizovanih članova i od 2012. godine kontroliše južne delove te istočno-afričke zemlje.⁵¹⁵

Al Kaida svoje korenu vuče iz sovjetske okupacije Avganistana (1979-1989.), kada su se Talibani⁵¹⁶ okupljali i organizovali u borbi protiv Rusa. Njih su u ovoj borbi finansirale,

⁵¹³ Iako je povezanost velikog broja drugih islamističkih terorističkih organizacija sa Al Kaidom neevidentna ili bar neuočljiva u organizaciono-hijerarhijskom smislu, ona se ostvaruje i održava kroz njenu ideologiju. Naime, većina tih organizacija neguje identične političke ciljeve koje Alkaida propagira, a osnovni je povratak fundamentalističkom tumačenju kurana, ali i načine kojima do njih nastoje da dođu, tj. nasilne terorističke metode.

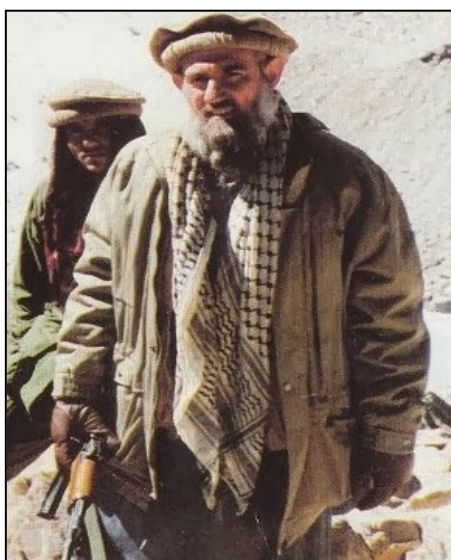
⁵¹⁴ **Preuzeto iz:** National Counterterrorism Center, *Terrorist Group Logos* (Internet: <http://www.nctc.gov/site/groups/index.html>, 23/12/2014), op. cit.

⁵¹⁵ Teroristička grupa Al Šebab je 2. aprila 2015. godine počinila i preuzela odgovornost za veliki masakr u istočnom delu Kenije, na samoj granici sa Somalijom. Par njenih naoružanih pripadnika ušlo je u studentski grad Garisa univerziteta (Garissa University) i otvorilo vatru na studente a usled konfrontacije sa obezbeđenjem aktivirali su i samoubilačke eksplozivne prsluke na sebi, usmrivši 147 i ranivši 79 nedužnih civila.

⁵¹⁶ Talibani su verski i kulturološki pokret koji okuplja sunitska plemena naseljena u oblastima oko avganistansko-pakistanske granice, tzv. „Džuranovoj liniji (*Durand Line*)“. Za razliku od drugih islamističkih terorističkih organizacija, kao što su Hezbolaha i Hamasa, Talibani okupljeni oko Al Kaide nisu arapskog već perzijskog porekla. Taliban (*tālib*) na perzijskom znači „student”, pa je osnivač i lider pokreta Mula Omer (*Mullā Muḥammad ‘Umar Mujāhid*) i izabrao to ime jer je oko sebe okupljao i inspirisao verske student koji su sa njim delili ideju o kalifatu. **Videti:** Oxford Dictionaries, *Taliban* (Internet: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/Taliban>, 03/04/2015).

obučavale i koristile američka i pakistanska obavještajna služba,⁵¹⁷ da bi nakon poraza Sovjeta Talibani došli na vlast u Avganistanu, uveli najstrožiji oblik šerijatske vladavine⁵¹⁸ i okrenuli se protiv svojih dotadašnjih mentora, čiju eksploataciju su odavno prepoznali.

Prvenstveno je formirana militantna organizacija MAK (*Maktab al Khidmat*), koja se smatra pretečom današnje Al Kaide. Osnovana je 1984. godine u glavnom gradu pakistanske provincije „*Khyber Pakhtunkhwa*”, Pešavaru (*Peshawar*), od strane šeika Abudlaha Jusufa Azama (*Abdulah Yusuf Azzam*). Ona je predstavljala neku vrstu logističke službe koja je antiruskim borcima pružala svu neophodnu podršku, prikupljala finansijska sredstva, regrutovala i obučavala dobrovoljce (mudžahedine) iz celog „muslimanskog” sveta.⁵¹⁹

Slika 41: Abdulah Jusuf Azam⁵²⁰

Slika 42: Ajman al Zavahri⁵²¹

⁵¹⁷ Avganistan je tada predstavljao veliku pozornicu za još jedno obračunavanje dveju supersila, SAD i SSSR. Ciljevi američke vlade i siromašnih, neobučanih i u oružju nadmašanih avganistanskih boraca bili su isti, pa se Amerika odlučila za finansiranje mudžahedinskih gerila. Iako je u to vreme izričito poricala, prema naknadno objavljenim izveštajima CIA, vidi se da su SAD preko te obavještajne službe direktno finansirale borbu avganistanskih fundamentalista protiv Sovjeta. Naime, u period od 1981. do 1991. godine, vlada SAD je tajnim kanalima mudžahedinima donirala oko tri milijarde američkih dolara.

Videti: Katzman Kenneth, *Al Qaeda: Profile and Threat Assessment*, Congressional Research Service, Washington, RL33038, 2005, p. CRS-2.

⁵¹⁸ Po dolasku na vlast Talibani, inače poznati po naglašenoj odbojnosti prema modernosti, zabranili su prodaju i konzumiranje alkohola, prikazivanje igranih filmova i emitovanje moderne muzike, ženama su oduzeli pravo na školovanje i uništili sve simbole zapadnjačke kulture.

⁵¹⁹ Višegodišnja sovjetska okupacija navela je mnoge muslimane širom sveta da se dobrovoljno priključe Avganistancima u borbi protiv Rusa. Iako je precizan broj stranih boraca u Avganistanskom ratu nepoznat, prema dostupnim podacima i određenim procenama od ukupno 250.000 avganistanskih mudžahedina bilo je oko 35.000 stranih dobrovoljaca, koji su u Avganistan došli iz 43 države. **Videti:** Khan Afzal, *The War On Terror And The Politics Of Violence In Pakistan*, The Jamestown Foundation: Terrorism Monitor, 2004, Washington, Vol. 2/13 (Internet: http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=30036&no_cache=1#.VRkx2vyUeE8, 30/03/2015).

⁵²⁰ **Preuzeto iz:** BBC News, *Profile: Abdullah Azzam Brigades*, 2013 (Internet: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-25005417>, 23/03/2015).

Svi dotadašnji ekstrmistički muslimanski pokreti i organizacije na Bliskom istoku uglavnom su bili usmereni na lokalna versko-nacionalna oslobodilačka pitanja ili probleme liberalizacije društva i zapadnjačkog uticaja. Abdulah Azam, ideološki mentor Osame bin Ladena (*Osama bin Laden*), prvi je shvatio potrebu za afirmisanjem radikalnog islama i ideologizacijom globalnog džihada, te je postavio pravac za razvoj Al Kaide i kreirao paramilitarnu infrastrukturu njene terorističke mreže. Njegov naslednik i najistaknutiji teroristički lider ikada, koga je nakon pogibije 2011. godine zamenio Egipćanin Ajman al Zawahri (*Ayman al-Zawahiri*), zvanično je formirao Al Kaidu kao bazu globalnog džihada odmah nakon poraza nad SSSR.

Nakon povlačenja Sovjetskih trupa iz Avganistana 15.02.1989. godine veliki broj mladih i obučениh mudžahedina nije hteo ili mogao da se vrati kući, tj. u okolne muslimanske države iz kojih su regrutovani, jer su se pretvorili u prave krvnike ili zato što su za njima bile raspisane poternice. Već radikalizovani, ratno sposobni i duboko okrvavljeni nisu imali drugog izbora nego da prihvate ideologiju planetarnog džihada i da, predvođeni Saudiјcem Bin Ladenom pod okriljem novoformirane „baze“, svoja zverstva nastave na nekim od novootvorenih islamističkih žarišta, kao što su Bosna i Hercegovina, Kašmir, Čečenija, Kosovo i Filipini. Drugi, koji su se vratili u svoje zemlje podsticali su islamski fundamentalizam i volju za obaranjem sekularnih režima i vlada pod zapadnjačkim uticajem. Stečeno znanje tokom desetogodišnje brutalne borbe u Avganistanu, iskoristili su za uspostavljanje gerilskih i terorističkih ćelija i prenosili ga na svoje radikalizovane sledbenike.

Organizacija se s vremenom razvijala i rasla, a pogotovo njeni kampovi za borbenu obuku, u koje su se, podstaknuti Iranskom revolucijom i sve učestalijim „stradanјima“ muslimana, slivali islamski dobrovolјci iz celog sveta i spremali za dolazeće sukobe u mnogim zemljama. Da bi neko postao njen član morao je, pre svega, biti musliman i položiti počasnu zakletvu (**Bayah**) Bin Ladenu direktno ili nekom od njegovih visokih predstavnika,⁵²² sa kojom se praktično sopstveni život daje organizaciji na raspolaganje zarad ostvarenja glavnog cilja.⁵²³ Pošto je organizacija zasnovana na sveislamskom bratstvu, njen glavni cilj je stvaranje jedinstvene muslimanske države (**Umma**)⁵²⁴ od Indonezije do Severne Afrike, koja bi bila uređena po

⁵²¹ **Preuzeto iz:** BBC News, *Profile: Ayman al-Zawahiri*, 2011 (Internet: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-13789286>, 23/03/2015).

⁵²² **Videti:** Sageman Marc, *Leaderless Jihad*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2008, op. cit., p. 29.

⁵²³ Rekrutovanje pojedinaca za članstvo u Al Kaidu je veoma složen i dugotrajan proces, zbog čega se pristupanje toj organizaciji u radikalizovanim muslimanskim krugovima smatra velikom čašću. Prvenstveno se biraju najpogodnije osobe, odnosno pojedinci kod kojih se inicijalno detektuje posvećenost terorizmu i spremnost na žrtvovanje sopstvenog života zarad džihada. Nakon regrutovanja pristupa se njihovoj verskoј (psihološkoј) indoktrinaciji i osnovnoj borbenoj obuci (rukovanju lakim pešadiјskim oružjem). Tek nakon položene obuke biraju se najbolji, koji polažu zakletvu i usavršavaju se kroz dalјne specijalizovane obuke.

⁵²⁴ Umma ili Ummet (*Ummah*) je arapska reč koja označava zajednicu (naciju) svih islamskih vernika.

„*kalifatu*“.⁵²⁵ To je opisano kao dugotrajan i mukotrpan rat, koji prvenstveno podrazumeva „iskorenjivanje nevernika, poput Izraela, SAD, Velike Britanije i njihovih saveznika sa muslimanskih teritorija i svrgavanje „izdajničkih“ umerenih i sekularnih režima u islamskim državama.“⁵²⁶

Što se centrale Al Kaide tiče ili, tako reći, glavnog štaba, on se od američke invazije Avganistana i pada Talibana 2001. godine nalazi u Pakistanu, a od njenog osnivanja pa sve do 1996. godine sve terorističke aktivnosti su planirane i kordinisane iz Sudanu. Upravo taj period od 1996. do 2001. godine smatra se njenim zlatnim dobom, tokom koga se u potpunosti razvila u najveću i jedinu globalnu terorističku pretnju. Tih pet godina sve operacije su vođene iz Avganistana, u kome je Bin Laden dobio povlašćeni status od strane talibanskog lidera Mula Omera, kome se zakleo na vernost i odanost.

Broj pripadnika Al Kaide nije poznat i sa njim se često spekulise. Utvrđivanje približnog broja njenih članova, pristalica i simpatizera je nemoguće iz više razloga. Prvo, zbog činjenice da, za razliku od drugih, ona predstavlja razgranatu i veoma složenu terorističku mrežu a ne prostu organizaciju, kao drugo, zbog velike disperzije njenih ćelija i pripadnika širom sveta,⁵²⁷ ali pre svega zbog visoke tajnosti uz pomoć koje sve ove godine uspeva da opstane i deluje, čak i uprkos globalnom ratu protiv nje koji predvodi moćna američka vojna sila. Međutim, prema procenama američkih i nemačkih stručnjaka Al Kaida ima od 6 do 7 miliona sledbenika, od kojih je njih 120.000 spremno uzeti oružje u ruke, dok ih je oko 70.000 prošlo borbenu obuku.⁵²⁸

Što se tiče same organizacione strukture, Al Kaida je koncipirana tako da podseća na politički pokret sa sopstvenim vojnim krilom, a sačinjavaju je tri ključna mrežna dela.⁵²⁹ Prvi deo je centralizovano vođstvo, na čijem čelu se nalazi „*emir*“⁵³⁰ – načelnik glavnog štaba, a na toj poziciji je, od Bin Ladenove smrti, Al Zawahri. Emir ili vrhovni vođa ima punu odgovornost nad svim aktivnostima organizacije i sve odluke donosi uz konsultacije sa Vrhovnim savetom (*Shura Council*), koga čini dvadesetak čelnika Al Kaide. Dalja komandna infrastruktura podeljena je u

⁵²⁵ Kalifat je islamski oblik vlasti utemeljen na „Božijoj“ vladavini po Kuranu (šerijatskim zakonima), koji ujedinjuje sve muslimane sveta. Osmanlijsko carstvo se smatra „poslednjim kalifatom“.

⁵²⁶ *Foreign Terrorist Organizations*, United States Department of State, Bureau of Counterterrorism, 2012, op. cit., p. 217.

⁵²⁷ Američki zvaničnici veruju da su Al Kaidine ćelije i saradnici smešteni u više od 60 zemalja.

Videti: Katzman Kenneth, *Al Qaeda: Profile and Threat Assessment*, Congressional Research Service, Washington, RL33038, 2005, op. cit., p. CRS-8.

⁵²⁸ **Videti:** Bilandžić Mirko, *Al Q'aida: nastanak struktura i strategija*, Polemos, 2008, Zagreb, 11 (1), str.38.

⁵²⁹ „U slučaju terorističkih organizacija, dodatak mrežnih elemenata temeljnoj hijerarhijskoj strukturi smatra se nužnim za održavanje operativne učinkovitosti suočene sa stalnim pretnjama i represijom“. **Videti:** Periša Pastor Ivona, *Organizacijski oblici suvremenih terorističkih organizacija*, Polemos, 2013, Zagreb, br. 15 (2012), str. 139-156;

⁵³⁰ Emir je verski, operativni i logistički autoritet, uključen u sva organizacijska planiranja (strateško, taktičko itd.).

šest odbora i to: politički, verski, vojni, administrativno-finansijski, bezbednosni i medijski (**Prilog 6**). Drugi deo sačinjavaju lideri i predstavnici terorističkih organizacija i grupa i operativci disperzirani širom sveta. Treći deo predstavljaju uspavane ćelije ili manje aktivni pojedinci, koji neretko, inspirisani ideologijom Al Kaide, deluju samostalno.

Dakle, Al Kaida dejstvuje širom sveta, a njene ćelije su prisutne u većini država. Ona sve muslimane poziva na sveti rat i proklamuje mučeništvo, a poznata je po razarajućim samoubilačkim napadima, koji joj donose veliku medijsku pažnju, a neprijatelju nanose ogromnu materijalnu štetu i velik broj žrtava. Takvi su bili istovremeni samoubilački teroristički napadi na američke ambasade u Keniji i Tanzaniji 7. avgusta 1998. godine, prilikom kojih je ubijeno oko 300 ljudi i ranjeno oko 5.000.⁵³¹ Zatim, bombaški napad na američki ratni brod (razarač) „USS Cole“ u Jemenu, 12. oktobra 2000. godine, kada je poginulo 17 mornara a ranjeno 119.⁵³² Mnogo je veći broj napada koje je izvela zajedno sa drugim terorističkim organizacijama u svetu, pružajući im, pre svega, logističku podršku. Ova militantna mreža i sama je preuzela odgovornost za mnoštvo terorističkih akcija širom sveta, a najčešće za bombaške i samoubilačke napade na američke vojnike tokom 1990-ih u Somaliji, Jemenu, Saudijskoj Arabiji i drugde. Takođe su preuzeli i odgovornost za prvi napad na Svetski trgovinski centar u Njujorku 1993. godine, kada su auto-bombom usmrtili šest, a ranili preko hiljadu nedužnih civila.⁵³³ Međutim, Al Kaida je optužena i za najtragičnije samoubilačke terorističke napade ikada izvedene (11. septembar), iako odgovornost za njih ni ona niti ijedna druga teroristička organizacija nisu preuzele do danas.

Američko obračunavanje sa njom otpočelo je odmah nakon bombaških napada na ambasade u Africi 1998. godine, ali su svi aspekti nacionalne moći (pravni, ekonomski, diplomatski i vojni) iskorišćeni tek nakon 11. septembra. Usled neuspešnih pritisaka na talibanski režim da Americi preda ozloglašenog Bin Ladena, 20. avgusta 1998. godine, američka vojska je raketirala Al Kaidine kampove za obuku u Avganistanu, nadajući se da će ga usmrtiti.⁵³⁴ Zatim, u julu sledeće godine tadašnji predsednik SAD Bil Klinton (*Bill Clinton*) uveo je sankcije talibanskom režimu i zamrzao im svu imovinu u Americi, a do 2000. godine je izveo više tajnih operacija

⁵³¹ **Više o tome u:** CNN, 1998 U.S. Embassies in Africa Bombings Fast Facts, 2015 (Internet: <http://edition.cnn.com/2013/10/06/world/africa/africa-embassy-bombings-fast-facts/>, 27/03/2015).

⁵³² **Više o tome u:** FBI, *The USS Cole Bombing* (Internet: http://www.fbi.gov/news/stories/2008/february/tradebom_022608, 27/03/2015).

⁵³³ **Više o tome u:** FBI, *First Strike: Global Terror in America* (Internet: http://www.fbi.gov/news/stories/2008/february/tradebom_022608, 27/03/2015).

⁵³⁴ Bin Ladin je samo par sati pre početka raketiranja napustio glavni kamp za terorističku obuku i tako izbegao sigurnu smrt. **Više o tome u:** *The 9/11 Commission Report*, U.S. Government Printing Office, Washington, 2004, op.cit., p. 117.

protiv Ladena, koje je i Bušova administracija nesupešno nastavila da sprovodi.⁵³⁵ Takođe je i međunarodna zajednica vršila pritisak na Mula Omera da otkáže svoje gostoprimstvo Al Kaidi, tako je 19. decembra 2000. godine Savet bezbednosti UN, Rezolucijom 1333, uveo embargo Avganistanu na uvoz oružja,⁵³⁶ ali ni to nije zaustavilo talibanski režim da Ladenu i njegovim sledbenicima pruža pomoć i sigurno utočište.

Bez obzira na sumnju svetske javnosti na unapred dodeljenu odgovornost Al Kaidi, za napade izvršene 11. septembra 2001. godine u SAD, Zapad na čelu sa Amerikom pokrenuo je sveopšti obračun protiv nje i svih ostalih organizacija koje su obeležene kao terorističke. Već početkom oktobra 2001. godine američke i britanske trupe izvršile su invaziju na Avganistan da bi im se kasnije priključili saveznici predvođeni NATO i do decembra meseca te godine sa vlasti su svrgli Talibane, a Al Kaidine kampove uništili, dobar deo njenih lidera i pristalica likvidirali i zarobili, dok su se drugi na čelu sa Bin Ladenom povukli u susedni Pakistan.

Vidno povređena, ali ne i u potpunosti poražena, Al Kaida je do danas nastavila da se suprostavlja mnogo jačem neprijatelju, kako u samom Pakistanu tako i u drugim islamskim državama. Bin Laden je u Pakistanu izvršio reorganizaciju i regrupisao svoje mudžahedine i na taj način dokazao da joj država kao uporište nije neophodna.

Avganistan, svojim radikalizovanim stanovništvom i nerazvijenom ekonomijom zasnovanoj na proizvodnji i prodaji narkotika, je u početnoj fazi nastajanja i razvoja ove organizacije odigrao najvažniju ulogu. Međutim, ona danas u potpunosti samostalno deluje van državnih i nacionalnih okvira, i upravo zato se opisuje kao savremena teroristička ideologija tzv. „**Alkaidizam**”, koja povezuje terorističke organizacije širom planete u jedan specifičan savez. U prilog tome ide i činjenica da je i nakon likvidacije Bin Ladena, 2011. godine u Pakistanu, globalni džihad islamskih fanatika okupljenih oko Al Kaide nastavljen.

Premda prilično oslabljena nakon poraza u Avganistanu i smrti svog neprikosnovenog vođe Osame bin Ladena, a potom i brojnih ostalih lidera, Al Kaida je i dalje ostala ozbiljna bezbednosna pretnja u svetu. Veoma bitna teorijska debata o globalnoj moći ove terorističke mreže vodi se skoro od samog početka „rata protiv terorizma“ između dvojice najistaknutijih američkih eksperata po pitanju terorizma. Naime, dr Brus Hafman i dr Mark Segmen imaju suprotna mišljenja, pre svega, o prirodi terorističke pretnje. Kako piše „Njujork tajms“, ne samo da se oštra debata vodi između dva stručnjaka, nego ima i ogroman uticaj na lokalne, državne i

⁵³⁵ Ibid, pp. 203-214.

⁵³⁶ *Resolution 1333 of the UN Security Council (2000)* (Internet: <http://www.state.gov/documents/organization/5265.pdf>, 06/04/2015).

federalne policijske i bezbednosne službe u Americi. Hafman, profesor na Džordžtaun univerzitetu i bivši visoki rukovodilac „RAND korporacije”, naglašava da primarna pretnja Americi i njenim saveznicima u antiterorističkom ratu leži u Al Kaidi koja se polako rehabilituje u Pakistanu. Segmen, nezavisni istraživač, blizak saradnik njujorške policijske uprave i bivši referent CIA, tvrdi da pretnju zapravo predstavljaju mnogo manje radikalizovane terorističke grupe rasprostranjene po Evropi i SAD.

Još jedna sporna nesuglasica dvojice strčnjaka odnosi se na to kako se terorističke grupe organizuju. Hafmanova analiza ukazuje na to da se najopasnije terorističke grupe organizuju po centralno-perifernom modelu, po kom rukovodstvo kao i najbolje obučene ćelije ostaju u sigurnim utočištima kao što su Avganistan i Pakistan odakle planiraju napade, dok se izvršne ćelije nalaze u neposrednoj blizini najčešće u susednoj zemlji od ciljane. Kad dođe do momenta izvršenja, one ulaze u ciljanu zemlju i sprovode planiran napad uz pomoć lokalnih ćelija. Segmen, s druge strane, najopasnije terorističke organizacije vidi centralizovane u malim grupama koje same sebe izdržavaju. Grupe ne putuju u inostranstvo kako bi se obučile i specijalizovale već za obuku koriste tehnologiju interneta. Segmanove grupe su više autonomne od Hafmanovih ćelija, jer kako on opisuje one same organizuju i sprovode napade u sopstvenim zajednicama.

Do debate je došlo nakon što je Mark Segmen objavio svoju novu knjigu „Džihad bez lidera” 2008. godine, u kojoj objašnjava da je nakon 11. septembra Al Kaida postala zapravo osnovna inspiracija za teroriste širom sveta, a ne njihova matična organizacija. Zapravo, ona ne predstavlja centralnu organizaciju koja regrutuje i obučava članove i organizuje napade. Danas, kako Segmen tvrdi, većinu terorističkih napada organizuju i sprovode mnogo manje nezavisne organizacije koje same sebe brendiraju Al Kaidinim imenom, jer je ona zapravo prerasla iz krovne organizacije u jedan veliki ideološki pokret.⁵³⁷

Profesor Brus Hafman optužuje dr Segmena za potpuno pogrešno tumačenje Al Kaidine pretnje i tvrdi da nije upravu jer pokreti bez centralizovane moći i liderstva nisu sposobni za velike akcije. Hafman bi voleo da je njegov kolega Segmen u pravu, jer kako kaže: „Sprečavanje napada planiranih od strane malih grupa fanatika u garažama ili podrumima nadomak glavnih gradskih

⁵³⁷ **Videti:** Sageman Marc, *Leaderless Jihad*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2008, op. cit., pp. 125-146.

ulica, ili u sokacima iza islamskih džamija je više posao za lokalnu policiju i FBI i samim time ogromna ušteda za američku Vladu”.⁵³⁸

Za suprostavljanje društvenom pokretu inspirisanom Al Kaidom Segmen predlaže jasne i precizne strategije osnovane na sociolškom pristupu. On tvrdi da je neophodno pre svega preseći Al Kaidinu propaganda, što je danas teško zbog tehnoloških dostignuća na čelu sa internetom. „Za mlade i revoltirane muslimane terorizam nudi uzbuđenje i slavu, pa je zato neophodno muslimanskoj omladini koja je na putu radikalizacije obezbediti nove uzore poput sportskih, akademskih ili čak estradnih”.⁵³⁹ On smatra da je neophodno sprečiti muslimane da dođu do oružja za masovno uništenje, ali je isto tako neophodno smanjiti diskriminaciju prema muslimanima i izbegavati incidente koji dovode do moralnog gneva u islamskom svetu koji kasnije vodi ka radikalizaciji.

Debata između dvojice stručnjaka predstavlja mnoštvo izazova ali i prilika za bezbednosne organe. Najveći izazov je odluka koju, tj. čiju teoriju prihvatiti i njom se rukovoditi ka izradi strategije za borbu protiv međunarodnog terorizma. Iako se oba istraživača fokusiraju na opasnosti koje proizlaze od Al Kaide i islamskog terorizma, njihova istraživanja nisu ograničena samo na ove grupe. Obojica iznose faktore koji su značajni za sve terorističke organizacije, kao što su činjenice oko procesa regrutovanja i organizacijskih struktura.

Uzimajući u obzir sve dosadašnje antiterorističke strategije postavlja se pitanje šta se i koliko postiglo sa „ratom protiv terorizma“, tj. kolika je njegova efikasnost u obračunu sa Al Kaidom? Dok jedni smatraju da su njene operativne sposobnosti danas znatno manje, drugi tvrde da je u organizacijsko-operativnom i ideološkom smislu postala još moćnija i kao takva predstavlja veći izazov međunarodnoj bezbednosti nego pre, jer je njezina moć izvođenje terorističkih napada znatno povećana u odnosu na period pre 2001. godine. „Nakon 2001. godine Al Kaida diljem sveta prosečno izvodi pet puta više terorističkih udara (bez delovanja u Avganistanu i Iraku) nego u razdoblju do 2001“.⁵⁴⁰

Jedno je sigurno, a to je da je Al Kaida s početkom 21. veka postala veoma bitan subjekt međunarodnih odnosa⁵⁴¹ i globalne politike, ali i najveći bezbednosni izazov. Ona se iz organizacije razvila u multinacionalnu islamističku terorističku mrežu, a zatim u inspirativnu

⁵³⁸ New York Times, *A Not Very Private Feud Over Terrorism*, internet izdanje od 8. juna 2008. godine (Internet: http://www.nytimes.com/2008/06/08/weekinreview/08sciolino.html?pagewanted=all&_r=0 15/02/2013) , op. cit.

⁵³⁹ Ibid.

⁵⁴⁰ Bilandžić Mirko, *Al Q'aida: nastanak struktura i strategija*, Polemos, 2008, Zagreb, 11 (1), op. cit., str. 33.

⁵⁴¹ U političkim naukama subjektom međunarodnih odnosa određuje se svaki nosioc neke aktivnosti koje u pozitivnom ili negativnom smislu utiču na međunarodne odnose, pri čemu se kao bitni kriterijumi takvog određenja navode trajnost delovanja, svest da se nešto učini ili ne učini i posledice sa međunarodnim značenjem.

Videti: Vukadinović Radovan, *Međunarodni politički odnosi*, Školska knjiga Zagreb, 1980, str. 82.

ideologiju društvenog pokreta koji se naziva „**Globalni islamistički terorizam**”, čij osnovni mehanizam delovanja jeste surovi i brutalni planetarni džihad. Usled obrušavanja Zapada, predvođenog SAD, na Al Kaidu, tj. sve što ima ili može imati veze sa njom, ali i izostanka novih spektakularnih terorističkih akcija, uticaj ove organizacije u muslimanskim zemljama znatno je opao u odnosu na početak 21. veka. Ona je zasigurno slabija nego što je bila 2001. godine i očito je da nije sposobna da izvede masivne spektakularne akcije kao što je tad učinila. Međutim, njena još uvek postojeća teroristička mreža, čije ćelije nezavisno funkcionišu od Magreba, preko Arabijskog poluostrva i Iraka, pa sve do Avganistana, sa svojom globalnom ekspanzijom i ideologijom, sa kojom se druge u potpunosti nezavisne terorističke organizacije i grupe brendiraju, nesumnjivo će još dugo vremena dejstvovati u islamskom svetu, uništavajući ili bar potkopavajući zapadnjačke i ostale „neislamske“ interese, te svrgavajući sekularne režime sa namerom da stvori panislamsku državu.

1.6.1. Osama Bin Laden

Osama bin Laden je čovek iz bogate saudijske porodice koji je finansirao većinu aktivnosti islamskih terorista u svetu, ali pod uslovom da su bile uperene protiv SAD i cionizma,⁵⁴² a u korist širenja islama kao jedine „prave” religije. Bio je broj jedan terorista i najtraženiji čovek na svetu, misteriozna figura koja je dugo vremena vešto izbegavala hapšenje posle napada na Ameriku 11. septembra 2001. godine, za koje je optužen.

On je neprikosnovena ikona savremenog islamističkog ekstremizma i tvorac Al Kaide kao njegove glavne uzdanice. Iako je bio veoma bogat čovek, kod njega je u ponašanju bila primetna skromnost, a svo svoje bogatstvo uložio je u alkaidizam,⁵⁴³ na kome se s početkom ovog veka bazira skoro sav islamistički terorizam.

Rođen je 10. marta 1957. godine u Rijadu, Saudijska Arabija, kao sedamnaesto (sedmi sin) od 52 dece. Njegova majka, Sirijanka Alia Ganem (*Alia Ghanem*) bila je deseta po redu od ukupno dvanaest supruge njegovog oca, sa kojom je imao samo njega. Otac, Muhamed bin Laden (*Mohamed bin Laden*) doselio se u S. Arabiju 1930-ih godina iz Jemena i stekao ogromno bogatstvo baveći se građevinskim investicijama kao i veliki ugled kod kraljevske porodice,

⁵⁴² Cionizam predstavlja politički pokret jevreja (židova) prvenstveno zasnovan na ideji o utemeljenju jevrejske države na području Izraelske zemlje (*Eretz Yisrael*), a danas, nakon osnivanja države Izrael, nastoji vratiti sve jevreje u nju.

⁵⁴³ Bin Laden je stvorio i predvodio Al Kaidu, islamističku militantnu organizaciju koja je s vremenom kao fenomen postala mnogo više - radikalni sunitiski muslimanski pokret, tj. ideologija tzv. „alkaidizam”, koja spaja različite terorističke organizacije iz celog sveta i poziva na globalni džihad i strogo tumačenje šerijatskog zakona.

ostale arapske elite, ali i drugih uticajnih ljudi širom sveta. Svog oca nije dobro poznao, jer sa njim nije ni živeo pošto se majka preudala nakon razvoda i dobila starateljstvo nad njim. Tako da je najviše vremena provodio sa svojim očuhom Muhamedom al Atasom (*Muhammad al-Attas*) i sa četvoro polubraće.

Slika43: Osama bin Laden⁵⁴⁴

Bin Laden je jedini od dvadesetero rođene braće kao i ostalih članova porodice, još u ranoj mladosti, pokazivao interesovanje za verska izučavanja, a tokom studijskih dana na univerzitetima u Jeddahu i Medini, gde je završio studije menadžmenta i javne uprave, počeo je da se informiše o radikalnom islamističkom pokretu – džihadu.⁵⁴⁵ Prvi put se oženio u osamnaestoj godini sa svojom rođakinjom, četrnaestogodišnjom Najvom Ganem (*Najwa Ghanem*) koja mu je bila obećana još od malih nogu i sa kojom je dobio prvog sina Abdulaha

⁵⁴⁴ **Preuzeto iz:** BBC News, *Osama Bin Laden, al-Qaeda leader, dead - Barack Obama*, 2011 (Internet: <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-13256676>, 11/04/2015).

⁵⁴⁵ **Više o tome u:** Katzman Kenneth, *Al Qaeda: Profile and Threat Assessment*, Congressional Research Service, Washington, RL33038, 2005, op. cit., p. CRS-1.

(*Abdulah Muhammad bin Laden*). Nakon smrti svog biološkog oca⁵⁴⁶ nasledio je ogromno bogatstvo koje se procenjuje na oko 300 miliona američkih dolara.⁵⁴⁷

Pošto je na sovjetsku invaziju Avganistana gledao kao na neoprostivu agresiju nad muslimanima odmah se 1979. godine, sa svoje 22 godine, priključio antiruskoj borbi. Najveća inspiracija mu je bio Abdulah Azam, ali i Umar al Rahman (*Umar Abd al Rahman*), duhovni lider radikalne islamističke grupe Al džihad (*Al-Jihad*), poznatiji kao „Slepi Šeik”. Sa njima je u okviru već pomenute organizacije MAK osiguravao materijalnu podršku, regrutovao mudžahedine, gradio kampove za obuku i sl.

Zbog svoje bitne uloge u avganistanskom otporu protiv sovjetske okupacije 1980-ih je došao u međunarodnu pažnju, a posebno sa okončanjem rata kada je osnovao Al Kaidu, kao glavnu mudžahedinsku bazu sa namerom da se terorizam preusmeri, sa tada dominirajućeg, lokalnog džihada (rušenja sekularnih „neverničkih“ režima u muslimanskim državama) ka današnjem globalnom (obračunu sa SAD, cionizmom i njihovim saveznicima). Konačna prekretnica u transformaciji Bin Ladenove borbe bila je iračka okupacija Kuvajta 1990. godine. On je tada kraljevskoj porodici Saudijske Arabije ponudio svoje ratne veterane (tzv. „svete ratnike“) što je dvor u Rijadu odbio i prihvatio pomoć SAD,⁵⁴⁸ koje su svoje trupe stacionirale na „svetoj islamskoj zemlji”. Za njega je to bio veliki poraz i razočaranje, jer kako kaže: „... na jedna vrata je isterao jedne uljeze (Ruse), dok su drugi ušli na druga (Amerikanci), i to na najsvetije islamsko mesto Meku i Medinu”.⁵⁴⁹ Zbog svog protivljenja stavljen je u kućni pritvor u Saudijskoj Arabiji odakle je pobjegao u Avganistan iz kog, zbog građanskog rata i haosa koji je izazvan, odlazi u Sudan 1991. godine. U toj islamskoj zemlji naišao je na dobar prijem i povezao se sa radikalnim egipatskim grupama koje su se pozivale na džihad, pa je počeo da prikuplja sredstva i obučava svoje pristalice za isti. Nakon Zalivskog rata,⁵⁵⁰ ogorčen činjenicom da se američke trupe nalaze na islamskom tlu i pružaju potporu Izraelu, otpočinje da organizuje i sprovodi napade protiv Zapada.

⁵⁴⁶ Otac Bin Ladena, Muhamed bin Laden po kome je nazvao svog prvorodenog sina, poginuo je u avionskoj nesreći septembra 1967. godine.

⁵⁴⁷ **Više o tome u:** The Biography, *Osama bin Laden*, 2015 (Internet: <http://www.biography.com/people/osama-bin-laden-37172>, 20/04/2015).

⁵⁴⁸ Amerikanci su kao ispomoć u borbi protiv Sadama Huseina poslali 500.000 vojnika, a operacija je nazvana „Pustinjska oluja (*Operation Desert Storm*)“ i trajala je od 16. januara do 28. februara 1991. godine. Međutim, oko 6.000 američkih vojnika ostalo je u S. Arabiji sve do 2003. godine. **Videti:** Ibid, p. CRS-3.

⁵⁴⁹ Encyclopedia of World Biography, *Osama bin Laden*, 2004 (Internet: http://www.encyclopedia.com/topic/Osama_bin_Laden.aspx, 13/03/2015).

⁵⁵⁰ Zalivski rat je počeo 17. januara 1990. godine u Persijskom zalivu, između iračke vojske sa jedne strane i koalicioni snaga 34 države pod mandatom UN i vođstvom SAD. Uvod u rat je bila iračka invazija na Kuvajt 2. avgusta 1990. godine, prateći nedokazanu optužbu Iraka da Kuvajt nelegalno crpi naftu iz izvora duž iračke granice. Kopnene i vazdušne bitke su vođene u Kuvajtu i graničnim delovima Saudijske Arabije, a rat je okončan 28. februara 1991. godine, kada su se iračke snage povukle.

Tu dolazi do njegove potpune transformacije, on se iz vojnika, veterana koji se borio prsa u prsa sa Sovjetima pretvara u teroristu koji ubija nedužne civile. Američki diplomatski pritisak na Sudan zbog Al Kaidine povezanosti s prvim terorističkim napadima na Svetski trgovinski centar 1993. godine u Njujorku, neuspelog atentata na egipatskog predsednika Hosnija Mubaraka 1995. godine u Adis Abebi i smrtonosnog samoubilačkog napada na američke vojnike u S. Arabiji iste godine, primorao je sudanske vlasti da mu oduzmu državljanstvo, zamrznu svu imovinu i da ga u maju 1996. godine proteraju. Takođe i porodica ovog saudijskog multimilionera odrekla ga se 1994. godine zbog podržavanja i širenja fundamentalizma.

Utočište je ponovo pronašao u Avganistanu, a veruje se da je svoj povratak u tu zemlju debelo platio, što je Talibanima olakšalo nabavke naoružanja i vojne opreme za sopstvene potrebe, ali i omogućilo lobiranje kod svetski moćnih ljudi, koji su zastupali talibanske interese u svetu.⁵⁵¹ Po samom prispeću u Avganistan, avgusta 1996. godine, objavio je „Deklaraciju o ratu protiv američke okupacije dveju svetih mesta (*Declaration of War Against the American Occupying the Land of Two Holy Places*)” kojom se zahteva proterivanje američkih trupa s Arapskog poluostrva, rušenje saudijskih vlasti i podržavanje radikalnog islamizma širom sveta.⁵⁵² Nakon toga, 23. februara 1998. godine, osnovao je „Svetski islamski front za džihad protiv jevreja i krstaša (*World Islamic Front for Jihad against jews and Crusaders / Al-Jabah al-Islamiyya al-Alamiyya li-Qital al-Yahud wal-Salibiyyin*)“. Zajedno sa šejkom Ladenom potpisnici ove deklaracije bili su džihadistički lideri iz Egipta, Bangladeša i Pakistana: Ajman al Zavahri, komandant egipatske terorističke grupe Džihad (*Egyptian Jihad*); Refai Ahmed Taha (*Abu Yasir Refa'i Ahmed Taha*), komandant terorističke organizacije Egipatska islamska grupa (*Egyptian Islamic Group*); šejk Mir Hamza (*Sheikh Mir Hamzah*), generalni sekretar terorističke organizacije Islamska uma u Pakistanu (*Islamic Ulema in Pakistan*) i Fazul Rahman (*Fazlur Rahman*), komandant terorističke organizacije Džihadistički pokret Bangladeša (*Jihad Movement in Bangladesh*).⁵⁵³ Bila je to konačna globalizacija džihada kroz međunarodni terorizam, koje svet na čelu sa moćnim SAD nije bio svestan. Tako je u avgustu mesecu te godine, Laden izveo i prve ozbiljne terorističke napade na američke ambasade u Keniji i Tanzaniji, zbog kojih ga je FBI 1999. godine stavio na svoju listu deset najtraženijih begunaca (*FBI Ten Most Wanted Fugitives*), na kojoj je nakon 11. septembra pa sve do svoje smrti zauzimao prvo mesto (**Prilog 7**).

Bin Laden je poznat po izdavanju **fatvi** (*fatwa*), verskih savetovanja u obliku naređenja, a posebno onih koje osuđuju Amerikance i pozivaju na njihovo najbrutalnije „kažnjavanje”.

⁵⁵¹ **Videti:** Ibid, p. CRS-2.

⁵⁵² **Videti:** Raymond Ibrahim, *The Al Qaeda Reader*, Broadway Books, New York, 2007, pp. 17-21.

⁵⁵³ **Videti:** Ibid, pp. 11-14.

Njegova najpoznatija fatva je ona iz 1998. godine, u kojoj navodi: „Alah je naredio svakom muslimanu koji u njega veruje da ubija Amerikance i zaplenjuje njihov novac gde god da ih nađe“.⁵⁵⁴ Jedan od njegovih najvećih strateških uspeha jeste, do tada nezamislivo jedinstvo vekovima zavađenih sunita i šiita, koje je ostvario uspostavljajući saradnju sa Hezbolahom. To je učinio uz pomoć Irana, kao najvećeg sponzora Hezbolaha i Hamasa, nakon čega su te dve najopasnije terorističke organizacije otpočele sa izvođenjem udruženih samoubilačkih akcija.

Ubrzo nakon američkog objavljivanja rata terorizmu, te opsežnih koalicionih vojnih akcija i invazija na zemlje stvarne ili pretpostavljene terorističke podrške pa sve do smrti, Osama bin Laden je zbog ugrožene sopstvene bezbednosti iz operativnog vođe Al Kaide postao njen idološki lider. Do svoje pogibije, 2. maja 2011. godine, skrivao se u Pakistanu i vešto izbegavao hapšenje i likvidaciju, jer se kao svetski terorista broj jedan i glavni osumnjičeni za terorističke napade na SAD 11. septembra, nalazio na međunarodnoj poternici i za njegovu glavu je bila raspisana velika nagrada.⁵⁵⁵ Svo to vreme sve operacije vodio je njegov tadašnji zamenik a današnji lider Al Kaide Zavahri, koji se inače smatrao glavnim mozgom te organizacije kao i njenim portparolom.

1.6.2. Džihad i fatva

Poslednjih decenija u nekim formama terorizma religija je počela igrati bitnu ulogu, a naročito islam.⁵⁵⁶ Kada se terorizmu doda prefiks „islamski” dobije se sintagma „islamski terorizam”, koja je sve zastupljenija pri određivanju današnje najveće pretnje globalnoj bezbednosti, a označava jedan ili više terorističkih akata, počinjenih od strane pojedinca, grupe ili organizacije sastavljene od pripadnika islamske veroispovesti radi ostvarivanja nekog političkog cilja.

Islam je poput hrišćanstva i judaizma monoteistička svetska religija utemeljena u Arabiji u 7. veku (622. godine) od strane proroka Muhameda. U ovoj religiji postoji mnoštvo pravaca učenja i sekti, ali svi njeni sledbenici nazivaju se muslimanima i, između ostalog, dele se u dve najveće grupe, **sunite** i **šiite**. Većina muslimanske populacije u svetu od ukupno 1,2 milijarde sledi suni pravac, dok su njih oko 15% šiiti i većinom su koncentrisani u Iranu, Iraku, Kraljevini Bahrein i Azerbejdžanu. Međutim, određen broj je nastanjen i u Avganistanu, Kuvajtu, Libanu, Pakistanu,

⁵⁵⁴ Raymond Ibrahim, *The Al Qaeda Reader*, Broadway Books, New York, 2007, op. cit., p. 13.

⁵⁵⁵ Vlada SAD je za izručenje Osame bin Ladena 1998. godine ponudila pet miliona američkih dolara da bi tu nagradu podigla na dvadeset i pet miliona nakon 11. septembra 2001. godine. **Pogledati:** str. 394 – Likvidacija Osame bin Ladena

⁵⁵⁶ **Pogledati:** str. 121 – Verski terorizam: Islamistički terorizam.

Saudisjkoj Arabiji, Siriji i Jemenu (**Prilog 8**). Osnovu vere u oba pravca predstavljaju Kuran i primer božijeg poslanika Muhameda, takođe se isto mole pet puta dnevno, poste u mesecu „Ramadanu” i odlaze na „Hadž” - hodočašće u Meku. Suštinske razlike između njih su minimalne i tiču se običaja i prakse, tj. ogledaju se u dva različita pravca razmišljanja. Suniti veruju da verski poglavar mora biti neko kvalifikovan, dok Šiiti veruju da treba biti neko ko je u direktnom krvnom srodstvu sa prorokom Muhamedom.

Pored zaslepljene odanosti veri, za islamistički terorizam je karakteristična odanost lideru i uopšte vođstvu, čiji zahtevi (naređenja) se u potpunosti izvršavaju bez ikakvog preispitivanja. Ta pokorenost propisana je Kuranom u kome piše: „Prilikom džihada obaveza se je pokoravati vođi i obaveza ga je slušati osim ako naredi nešto što vodi nepokornosti Alahu uzvišenom”.⁵⁵⁷ Takođe, teroristi sebe video kao dobroćinioce na „Božijem putu”, koji šire veru i brane verski identitet, te su im na tom putu sva sredstva, pa i sam terorizam, dozvoljena za otklanjanje prepreka, a sve žrtve opravdane. Svesni toga, teroristički lideri besprekorno manipulišu svojim sledbenicima, neretko nepismenim fanaticima, tako što na sebi svojstven način iskvareno tumače Kuran i zloupotrebljuju radikalizovanu masu za ostvarenje političkih ciljeva. Pa su tako u skorašnje vreme i po ko zna koji put proglasili **džihad** i izdali veći broj **fatvi**.

Džihad

Džihad (*Jihad*) je zahvaljujući brojnim islamističkim terorističkim organizacijama, koje su se pozivale na njega i nosile njegovo ime,⁵⁵⁸ odavno postao sinonim za „sveti rat”, iako u islamu ima deleko složenije značenje. Samim time dobio je negativnu konotaciju, dok zapravo označava častan oblik borbe protiv nekog zla koje, između ostalog, može biti oličeno i u nekom obliku vladavine. Džihad je arapski izraz koji u prevodu znači „**borba ili napor**”, a predstavlja koncept verske dužnosti muslimana i često se pominje u Kuranu, kao borba na „Alahovom putu (*al-Jihad fi sabil Allah*)”.⁵⁵⁹ Ima i onih, a posebno sunita, koji ga tumače kao šesti stub islama i strogu dužnost svakog muslimana, iako nema takav zvanični status. Tako i dolazi do njegove zloupotrebe u okviru „**islamizma**”⁵⁶⁰ koji podrazumeva instrumentalizaciju islama uz

⁵⁵⁷ Abdulaziz b. Merzuk et-Tarifi, *Džihad*, Islam House, 2014 (Internet: <http://islamhouse.com/bs/articles/480467/>, 25/04/2015).

⁵⁵⁸ Organizacije poput egipatskog Džihada, zatim libanskog, marokanskog i mnogih drugih.

⁵⁵⁹ **Videti:** Josef W. Meri (ed.), *Medieval Islamic Civilization: An Encyclopedia*, Routledge, Oxford, 2005, p. 419.

⁵⁶⁰ Islamizam (*al-Islamiyya*) je novoustanovljeni politički koncept, a predstavlja ideologiju koja je u zadnjim decenijama 20. veka okupila muslimane širom sveta. Ona okuplja i nastoji ujediniti sve muslimanske političke ideologije uključujući i one najekstremnije, kao što su alkaidizam i džihadizam, za koje islam nije samo religija nego i politički sustav. Njen glavni cilj je povratak muslimanskog društva korenima vere, islamskim vrednostima i uspostavljanje kalifata uvođenjem šerijatskog prava. **Više o tome u:** Bilandžić Mirko, *Al Q'aida: nastanak struktura i strategija*, Polemos, 2008, Zagreb, 11 (1), str.34-6.

ekstremizaciju i militarizaciju širokih narodnih masa (vernika/muslimana) radi ostvarenja određenih političkih ciljeva.

U svojoj knjizi „Islam: ispravni put”, američki istaknuti profesor dr Džon L. Esposito (*John L. Esposito*) objašnjava da je džihad versko nastojanje, napor i borba usmerena na poštovanje i primenu islama, koja može uključivati i njegovu odbranu u oružanom smislu. Prema njemu, „Džihad je oblik borbe da se vodi koristan život, da se bude dobar vernik, da se čine dobra dela, a može označavati i borbu protiv nepravde, napor za širenje islama i njegovu odbranu od ugnjetavača ako je potrebno i oružanim putem. Ali, oružana borba ili sveti rat je znatno manji džihad od borbe protiv vlastitog ega, sebičnosti, pohlepe i zla”.⁵⁶¹ Na osnovu istog tumačenja koje se zasniva na tome da je džihad usmeren protiv đavoljih (šejtanovih) iskušenja, aspekata vlastite ličnosti ili protiv vidljivih neprijatelja, još jedan američki ekspert prof. dr Ruven Fajrston (*Rueven Firestone*) podelio je džihad u četiri glavne kategorije: džihad protiv samog sebe (*Jihad al-Nafs*), džihad jezikom (*Jihad al-Lisan*), džihad rukom (*Jihad al-Yad*) i džihad mačem, tj. oružijem (*Jihad as-Sayaf*).⁵⁶² Poslednji, oružani džihad je upravo taj koji je široj javnosti poznat i predstavljen kao „sveti rat” od strane islamističkih terorističkih organizacija na čelu sa Al Kaidom. Očito je da je za sledbenike alkaidizma oružana borba ili rat jedina prihvatljiva forma džihada i efikasno sredstvo za postizanje određenih političkih ciljeva kao što je stvaranje jedinstvene islamske države, te da eventualni miroljubivi džihad ostaje prisutan samo u domenu teološke teorije.

Dakle, džihad u svakom slučaju može, u jednom od svojih oblika, predstavljati oružanu borbu za očuvanje i širenje islamske vere i društva, ali se postavlja prosto pitanje: „Ko ima pravo i na osnovu čega da ga proglasi?” Odgovor na to pitanje se ne nalazi ni u samom Kuranu, ali se borbeni džihad opisuje kao **odbrambena dužnost** muslimana ukoliko su napadnuti, tj. ako im je egzistencija dovedena u pitanje; i kao **napadački džihad** u kome je obaveza imati nameru da se uzdigne Alahova vera. U njemu piše: „Za odbrambeni džihad se ne uslovljava dozvola predstavnika muslimana niti postojanje namere osim namere da se otkloni šteta i takav džihad je obaveza, svejedno radilo se o odbrani časti, života ili imetka”.⁵⁶³

Rusi su prvi okusili savremeni džihad za vreme Sovjetsko-avganistanskog rata (1979-1989), a Zapad jednu deceniju kasnije. Naime, Al Kaida je 23. februara 1998. godine proglasila džihad protiv jevreja i hrišćana, kada je Bin Laden sa još četiri teroristička lidera formirao tzv. „Svetski

⁵⁶¹ Esposito L. John, *Islam: The Steright Path*, Oxford University Press, Oxford, 2005, p. 93.

⁵⁶² **Videti:** Firestone Rueven, *Jihad: The Origin of Holy War in Islam*, Oxford University Press, Oxford, 1999, p. 17.

⁵⁶³ Abdulaziz b. Merzuk et-Tarifi, *Džihad*, Islam House, 2014 (Internet: <http://islamhouse.com/bs/articles/480467/>, 25/04/2015), op. cit.

islamski front". Oni su u objavljenoj deklaraciji pozvali muslimane na ubijanje svih Amerikanaca i njihovih saveznika, bez obzira da li se radi o vojnim ili civilnim licima, bez obzira na pol i starosnu dob.⁵⁶⁴ Što se naših prostora tiče, pre rata u Bosni i Hercegovini o njemu se malo znalo i još manje govorilo, ali je i te kako bio pominjan u okviru Islamske zajednice bivše SFRJ. U period kreiranja višepartijskog sistema u Jugoslaviji i formiranja nacionalističkih stranaka u BiH favorizovani su na stranicama islamskih novina („Preporod”, „GVISA” i dr.) najfanatičniji predstavnici islamskih pokreta koji su pozivali na džihad. U jednom od predratnih brojeva lista „Preporod” piše:

"U islamu rata, u evropskom poimanju ovog termina, uopšte nema. U islamu postoji samo džihad, borba i angažman na Alahovom putu... Džihad sadrži u sebi i elemente odbranbenog rata... Međutim, džihad je i više od toga. On je svetska revolucija koja stalno traje. Džihad, može se slobodno konstatovati je najveća revolucija koju je čovečanstvo zapamtilo... Džihadom se ostvaruje princip robovanja Alahu - univerzalnom gospodararu, a otklanja mogućnost robovanja čoveku. Njegova (je) prevashodna zadaća uspostava reda i mira na Zemlji, oslobađanje čoveka, bez obzira na veru, naciju ili rasu, od bilo kakve tiranije i nasilja od strane drugog čoveka... i svaki onaj ko se ne angažuje da Alahova reč dominira... taj već zaslužuje Alahovu kaznu, shodno hadisu Alahovog poslanika... Nijedan narod neće ostaviti džihad, a da mu Alah ne pošalje kaznu".⁵⁶⁵

Kada je izbio rat u BiH Islamska zajednica ga je jasno proglasila džihadom, dok ga je Zapad nazvao „građanskim ratom u kom srpska, daleko nadmoćnija vojska, vrši agresiju nad nevinim muslimanskim stanovništvom". U zvaničnom proglasu Islamske zajednice BiH iz 1992. godine stoji:

„Istorija po ko zna koji put upozorava muslimane na kuransku istinu davno izrečenu: ili ćete slediti Božji put pa živeti na način dostojan vaše misije i pod direktnom Alahovom zaštitom, ili ćete krenuti drugim putevima pa ćete se suočiti sa belajima i poniženjima svake vrste. U borbu krenite s čistom namerom i s punim pouzdanjem u Alaha. Ako preživite bićete gazije, a ako poginete bićete šehidi. Prilikom vašeg napada na neprijatelja, ili sukoba sa njim, izgovarajte tekbire (Alahu ekber), po mogućnosti uz sebe nosite Kuran. Nakon svega ovoga, musliman mora znati da se bori na strani pravde

⁵⁶⁴ **Videti:** Raymond Ibrahim, *The Al Qaeda Reader*, Broadway Books, New York, 2007, op. cit., p. 13.

⁵⁶⁵ Kurdić Šefik, *Džihad u hadisima Alahovog poslanika*, Preporod, Sarajevo, 15.10.1991, str.7-10.

*i na Božijem putu. Takvima je pomoć Božija zagantovana. Onoga na čijoj je strani Alah niko ne može pobediti. Njemu pripada i ovaj i onaj svet”.*⁵⁶⁶

Očigledno je da za bosanske muslimane, a pogotovo njihove lidere na čelu sa Alijom Izetbegovićem,⁵⁶⁷ to nije bio građanski rat već džihad. U prilog tome svedoči i činjenica da je u njemu učestvovao i veliki broj muslimanskih dobrovoljaca (mudžehedina) iz skoro svih islamskih zemalja. U izveštaju kongresne Komisije SAD (*9/11 Commission Report*), koja je istraživala terorističke napade izvedene 11.09.2001. godine, navedeno je da su se neki od učesnika te zavere borili kao mudžahedini u BiH protiv Srba od 1992. do 1995. godine.⁵⁶⁸ Ogromna materijalna i finansijska pomoći bosanskim muslimanima, koja je pristizala iz svih islamskih zemalja na čelu sa Saudijskom Arabijom, nije bila samo solidarni akt „braće” muslimana, već njihova duhovna obaveza propisana Kuranom u slučaju džihada. Tokom rata su zvanični mediji muslimanskog dela BiH svoje borce nazivali **mudžahedinima**⁵⁶⁹ a poginule **šehidima**,⁵⁷⁰ što jasno oslikava da je za njih to bio džihad a ne građanski rat. Isti scenario se takođe ponovio in a Kosmetu.

Uprkos svemu tome, SAD su ignorisale prisustvo Al Kaide u Bosni i na Kosovu, naivno verujući da će kasnije moći da ih kontrolišu ukoliko to bude neophodno, ali ta tolerancija im se i te kako obila od glavu. Međutim nije to bio slučaj samo sa muslimanskim fundamentalizmom na Balkanu. Američka spoljna politika je rastući islamizam prikazivala u potpuno drugačijem svetlu nego što on zaista jeste, a ostatak Zapada je slepo pratio u potrazi za kooperativnim muslimanima kojima su globalizacija i modernizacija prihvatljive. Ta zabluda, da se džihad može držati pod kontrolom i u granicama određenih zemalja, trajala je sve do 11. septembra 2001. godine. Tog dana svetska politička i intelektualna scena ostale su šokirane i konačno je došlo do otrežnjenja u kom su se otvorile javne rasprave o islamističkom terorizmu i globalnom džihadu koji za cilj ima uspostavljanje jedinstvene islamske države bez nacije, u kojoj će vladati nadnacionalno muslimansko bratstvo kroz jednu jedinu veru, islam, i jedan jedini zakon, šerijat.

⁵⁶⁶ Islamska zajednica BiH, *Sveta dužnost*, Preporod, Sarajevo, 15.04.1992, str. 8.

⁵⁶⁷ Alija Izetbegović je još 1970. godine objavio svoj prvi rukopis poznat kao „Islamska deklaracija“ u kome je predstavio sopstvena viđenja o islamu i modernizaciji društva. Pošto je komunizam opisao kao neadekvatni društveni poredak 1983. godine je kao šovinista osuđen na trinaest godina zatvora, od kojih je odležao samo pet. Između ostalog on u svojoj deklaraciji navodi: „Nema mira niti koegzistencije između islamske vere i neislamskih društvenih i političkih institucija.“ **Videti:** Izetbegović Alija, *Islamska deklaracija*, 1990 (Internet: <http://www.bastabalkana.com/wp-content/uploads/2012/09/Islamska-Deklaracija-knjiga-o-islamizaciji-muslimana-Alija-Izetbegovic.pdf>, 25/04/2015).

⁵⁶⁸ **Videti:** *The 9/11 Commission Report*, U.S. Government Printing Office, Washington, 2004.

⁵⁶⁹ Mudžahid (*Mujahideen*), u monožini mudžahedini, u prevodu znači ratnik ili borac angažovan u džihadu. Pošto se džihad najčešće prevodi kao „sveti rat“ onda se i mudžahedini predstavljaju kao „sveti ratnici“.

⁵⁷⁰ Šehid (*Shahid*) je verski termin u islamu, koji znači žrtva ili mučenik. To je titula koja se daje muslimanima nakon smrti, ukoliko umru ispunjavajući religijske zapovesti, ili tokom džihada.

Danas se taj džihad održava, širi i razvija neprekidnim dotokom novih regruta, čije vrbovanje, mobilisanje i indoktrinacija u današnje vreme nisu teški zahvaljujući sredstvima masovne komunikacije. Pored izvanrednog širenja propagande, poslednjih nekoliko godina internet je postao i ključno sredstvo za osposobljavanje potencijalnih terorista. Ekstremističke internet stranice deluju kao tzv. „virtuelni kampovi za terorističku obuku” koji pružaju detaljna uputstva za organizovanje i izvođenje napada i imaju višestruk značaj, a neke od prednosti u odnosu na nekadašnje štampanje i distribuciju propagandnog materijala su: pristupačnost informacijama i materijalu u svakom delu sveta i u bilo koje vreme; po ovom principu potencijalni teroristi se samoobučavaju; jeftino i efikasno; najveći stepen tajnosti, jer nema opasnosti od otkrivanja koncentracije terorista u logorima za obuku, niti vidljivih znakova infrastrukture, i dr.

Već smo rekli da je šehidstvo, kao obećana nagrada za učešće u džihadu, za teroriste samoubice jedan od najvećih motivacionih faktora. Za taj ekstremni čin se odlučuju jer je šehid u njihovoj društvenoj zajednici „heroj” i „mučenik”, a nikako bespomoćni očajnik koji nastoji da sebi oduzme život. On biva indoktriniran mnoštvom obećanja o nagradama koje će primiti on, članovi njegove porodice i odabrani krug najbližih prijatelja.⁵⁷¹ U Kuranu piše: „Ko pogine braneći svoj imetak šehid je, ko pogine braneći svoju porodicu šehid je, ko pogine braneći svoj život šehid je i ko pogine braneći svoju veru šehid je”.⁵⁷²

Jusuf Azam je ideju planetarnog džihada razvio filozofski, ali je Bin Laden taj koj ju je sproveo u delo i razvio u društveni pokret tzv. „**džihadizam**”. Ova desničarska ideologija je zapravo radikalno krilo islamizma, a zasniva se na militantnoj interpretaciji Kurana i predstavlja sveobuhvatnu borbu muslimana do konačnog uništenja (istrebljenja) svih neprijatelja islama, tj. „nevernika” (jevreja, hrišćana ili „krstaša” i loših muslimana koji se smatraju izdajnicima „jedinog pravog izvornog i čistog islama”). Simeunović ga je zbog globalnih ciljeva poput fašističkih i nacističkih, zatim, besprekorne odanosti vođstvu i zbog nediskriminativnog nasilja određuje kao islamsku varijantu neofašizma. On navodi: „Fanatizam u izvršavanju onoga što vođstvo traži od sledbenika je karakteristika islamističkog terorizma danas koliko je bio juče karakteristika nacizma ili fašizma“.⁵⁷³

⁵⁷¹ **Pogledati:** str. 92 – Profil teroriste samoubice

⁵⁷² Abdulaziz b. Merzuk et-Tarifi, *Džihad*, Islam House, 2014 (Internet: <http://islamhouse.com/bs/articles/480467/>, 25/04/2015), op. cit.

⁵⁷³ Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit., str. 168.

Fatva

Fatva (*Fatwa*) je u muslimanskoj veri neka vrsta formalnog „saveta“ o pitanjima islamskog prava – savet o rešenju nekog problema utemeljen na šerijatskom pravu, koji izdaju njegovi legitimni tumači. Ona se, uglavnom, odnosi na svakodnevne stvari, kao što je nošenje feredže ili nedoumice koje proizlale modernizacijom i tehnološkim razvojem društva, poput pitanja: “Može li musliman učestvovati u procesu kloniranja?”, itd. Kod sunita se fatava shvata kao mišljenje i ima znatno manju težinu nego kod šiita, koji je određuju više kao pravilo ponašanja. Takođe, fatva izdata od strane sunita nije obavezujuća za šiite i obrnuto.

Kao što postoje različita tumačenja pojma džihad, što od strane muslimanskih verskih i ideoloških lidera, što od strane ne muslimana, a posebno medija,⁵⁷⁴ tako se i pojam fatva razlikuje, a najčešće shodno potrebi ili nameri, određuje. Takva određenja u većinskom slučaju nisu u skladu s Kuranom i često su zloupotrebljena. Poput džihada, i kad je fatva u pitanju postavlja se pitanje ko ima pravo da je donese ili objavi, a posebno se diskutuje o legitimnosti fatvi koje je izdala Al Kaida, a koje daju, tako reći, globalnu osudu i poziv na krvoproliće. Jedan od osnivača Vrhovnog islamskog saveta Amerike (*The Islamic Supreme Council of America*), islamolog Šeik Muhamed Kabani (*Shaykn Muhammad Hisham Kabbani*), u svom članku „Šta je fatva?“ objašnjava da ona može biti izdata samo od strane eksperata islamskog prava, **muftija** (*mufti*) i da nije obavezujuća za sve muslimane, već je na ličnoj odluci ko želi da je poštuje. On navodi da „...izdavanje fatve moguće je samo od strane verskog lidera i iziskuje potpuno razumevanje Kurana kao i mnogo godina iskustva i učenja, jer mora biti zasnovana na islamskom pravu“,⁵⁷⁵ što nam govori da današnji najčešći autori fatvi, Zawahri i Laden, po zanimanju lekar i inženjer, nemaju autoritet niti neophodno znanje i iskustvo za to.

Međutim, izricanje fatvi je sastavni deo kompleksne propagande Al Kaide, koja je inače dvosmerna, tj. deli se na obraćanja upućena muslimanima i na poruke, najčešće preteće, upućene „neprijateljskom“ stanovništvu i zvaničnicima ili institucijama Zapada.

U svojim pretećim porukama vrlo promišljeno i krajnje obazrivo teroristički lideri iznose pretnju po sistemu recipročnost – tući neprijatelja njegovim oružjem, da bi se predstavili kao žrtve a svoje terorističko delovanje kao samoodbrambeno. Tako je u jednoj od svojih video poruka upućenim SAD i njihovim saveznicima, emitovanoj na televizijskoj stanici „Al Džazira (*Al Jazeera*)“ Bin Laden poručio: „Zašto bi trebalo da strah, smrt, razaranje, proterivanje,

⁵⁷⁴ Nakon terorističkih napada 11. septembra 2001. godine termin fatva je u medijima, pored terorizma i džihada, često korišćen i pogrešno predstavljen javnosti, kao smrtna osuda ili objava rata.

⁵⁷⁵ Kabbani Muhammad Hisham, *What is Fatwa?*, The Islamic Supreme Council of America (Internet: <http://www.islamicsupremecouncil.org/understanding-islam/legal-rulings/44-what-is-a-fatwa.html>, 28/04/2015).

prebacivanje i udovička tuga nadalje ostanu naša sudbina, a da su vaša sudbina sigurnost, stabilnost i sreća? To je nepravedno! Veme je da se svedu računi. Bićete ubijani kao što ubijate i bićete bombardovani kao što bombardujete”.⁵⁷⁶

Propaganda Al Kaide i većine ostalih islamističkih terorističkih organizacija i grupa svodi se na to da islam mora zavladatai svetom i to u skorašnje vreme, jer mu pretila opasnost od sve bogatijih i moćnijih hrišćana i jevreja, a jedini način da se to ostvari jeste globalni džihad. Prema njima, jedino društvo utemeljeno na islamskim načelima i šerijatskom pravu može biti rešenje problemima koje uzrokuje moderni svet, uključujući društveno i kulturno otuđenje kao i političku i ekonomsku eksploataciju. Zato im je neophodno da stvore panislamističko političko jedinstvo kako bi uspešno eliminisali ekonomski, politički, socijalni i kulturološki uticaj moćnog Zapada na muslimanski svet, jer ti uticaji, odnosno proces globalizacije, nisu kompatibilni sa islamskom verom.

Potpuru za svoju propagandu dobijaju u iskrivljenom tumačenju Kurana, kroz koje propovedaju džihad, tj. njegov oružani oblik (sveti rat) kao jedino efikasno sredstvo za ostvarenje ciljeva. To su ranije činili putem raznih publikacija, a najčešće nezavisnih listova i novina u kojima su se početkom ovog veka rojili tekstovi sličnog karaktera, a najviše sa namerom da se opravdaju zverski zločini i nastojanja terorističke mreže Al Kaide i da se radikalizuju pojedinci. Danas to čine daleko ekonomičnije i efikasnije, putem interneta i „on-line” komunikacije, koja je zamenila intenzivne međuljudske kontakte, ali suština i sadžaj su ostali isti. U takvim tekstovima se najčešće nalaze objašnjenja, tj. okrivljujuće manipulativne teze poput sledećih:

- Amerika je objavila rat Bogu (Alahu) i njegovom kuriru Muhamedu. Zato mi (Al Kaida) pozivamo na ubijanje svakog Amerikanca, bilo gde na zemlji i to je individualna obaveza svakog muslimana ko je u mogućnosti to da izvede.
- Najgori i najveći lopovi i teroristi su Amerikanci.
- Amerika je izumila i širi SIDU.⁵⁷⁷
- Zapad prosipa krv nevinih muslimana po celom svetu i podržava diktatorske režime u muslimanskim zemljama.

⁵⁷⁶ The Guardian, *Extracts from Bin Laden Tape: 'You will be killed, just as you kill'*, 2012 (Internet: <http://www.theguardian.com/world/2002/nov/14/alqaida.terrorism3?redirection=guardian>, 26/04/2015).

⁵⁷⁷ SIDA je akronim za polno prenosivu bolest koju karakteriše progresivno slabljenje imunog sistema, a potiče od francuskog naziva te bolesti „*Syndrome d'immunodéficience acquise*” ili na engleskom jeziku „*acquired immune deficiency syndrome - AIDS*”.

- Zapad i SAD su odgovorni za izraelsku okupaciju Palestine, itd.⁵⁷⁸

Sa ovakvim optužujućim porukama, iskrivljenim teološkim tumačenjima koja pružaju potporu i opravdanost i sa lažnim obećanjima poput šehidizma nije teško regrutovati socijalno i društveno ugrožene pojedince koji vrlo brzo postaju sledbenici radikalne terorističke ideologije i, potencijalno, neposredni izvršioци terorističkih dela. „Retorika terorista namenjena aktuelnim i potencijalnim članovima cilja na vulnerabilnu publiku, ističući upravo argumente s maksimalnim psihološkim efektima na pojedince koji se osećaju socijalno deprivirani, frustrirani, ogorčeni ili ugroženi nepravедnim tretmanom u datom društvenom kontekstu”.⁵⁷⁹ Namamljeni pojedinci se tokom regrutacije i obuke sve više fanatizuju, a kasnije se u zavisnosti od sopstvenih karakteristika i potencijala pripremaju za neke od širokog spektra kriminalnih i terorističkih radnji.⁵⁸⁰

Da bi propagandni proglašeni dobili na značenju i važnosti najčešće su pisani u obliku fatvi, koje pored propagandno-ideološke poruke i pretećeg sadržaja sumiraju glavne ciljeve „svetog rata” na koji pozivaju: ujedinjenje svih muslimana u borbi protiv „nevernika”, potpuno uništenje Izraela, SAD i njihovih saveznika, rušenje sekularnih i prozapadnih režima u muslimanskim državama te stvaranje panislamističkog kalifata. Upravo ovi ciljevi se pominju u većini fatvi koje je Al Kaida objavila, odnosno njeni ideolozi Osama bin Laden i Ajman al Zawahri. Njih dvojica su s vremenom, počev od sovjetske invazije Avganistana, preko ulaska američkih trupa u Kuvajt, zatim objave rata terorizmu i američke opsade Avganistana i Iraka pa sve do danas, objavili desetak fatvi, ali su sledeće dve najpoznatije:

- **Fatva iz 1996. godine** – Nakon proterivanja iz Sudana i povratka u Avganistan, Bin Laden je bio ogorčen zbog postupaka Saudijske i Sudanske Vlade koje su popustile pod pritiskom SAD i tada (avgust 1996. godine) je objavio fatvu pod naslovom „**Deklaracija o ratu protiv američke okupacije dveju svetih mesta**”. U njoj je, između ostalog, pozvao svoje sunarodnike da proteraju američke trupe iz Saudijske Arabije. „Zidovi represije i poniženja ne mogu se srušiti drugačije sem kišom metaka”, poručio je tom prilikom objašnjavajući da je islam dosta trpio agresiju i nepravdu od strane hrišćana i jevreja. Naveo je da „...ne postoji veća dužnost za muslimane nego da proteraju

⁵⁷⁸ **Videti:** Raymond Ibrahim, *The Al Qaeda Reader*, Broadway Books, New York, 2007, pp. 1-3.

⁵⁷⁹ Milošević Mladen, *Teroristi: žrtve i zločinci – faktori kriminalne motivacije*, Univerzitet u Beogradu Fakultet bezbednosti, Beograd, 2009, op. cit., str. 174.

⁵⁸⁰ Svi regrutovani članovi terorističkih organizacija, a posebno velikih poput Al Kaide, Hamasa, Hezbolaha itd, ne postaju automatski fanatične ubice ili samoubice, već se u zavisnosti od vlastitih osobina i sposobnosti angažuju za različite aktivnosti, poput običnih kriminalnih akata (pljački, kidnapovanja, ucenjivanja i rekteriranja) kojima se jednim delom organizacije finansiraju, zatim za distribuciju propagnadnog materijala ili njeno širenje putem informacionih sistema, itd.

Amerikance iz svete zemlje” i pozvao je svu braću muslimane da se koncentrišu na borbu i uništenje neprijatelja.⁵⁸¹ To je poprilično opširan dokument (30 strana), čiji sadržaj se odnosi na kritiku američke spoljnje politike i njeno sukobljavanje sa islamom kao i eksploataciju muslimanskih zemalja, a koji je Laden poslao svim islamskim organizacijama u svetu (putem faxesa). Prvi put je objavljen, iste godine, u londonskom nezavisnom arapskom listu „*Al-Quds al-Arabi*” i nije pridobila veliku pažnju, jer u to vreme njen autor nije bio na listi traženih kriminalaca (terorista) ni jedne zemlje u svetu.

- **Fatva iz 1998. godine** – Fatvu iz 1996. Laden je proširio dve godine kasnije na sve što je američko i jevrejsko (cionističko), ne praveći razliku između vojnika, civila, žena, dece i staraca. U ovoj fatvi ciljevi napada više nisu imali geografsko ograničenje a terorističke akcije su čak priželjkivane i na teritoriji SAD. Objavljena je 23. februara 1998. godine u istom verskom listu kao i prethodna, a za razliku od nje ovu su pored vođe Al Kaide potpisala još četvorica lidera islamističkih grupa iz Egipta, Bangladeša i Pakistana. Oni su tada formirali tzv. „Svetski islamski front” pa su i fatvu nazvali „**Deklaracijom Svetskog islamskog fronta za džihad protiv jevreja i krstaša**”. U ovoj, znatno manjoj (3 strane), fatvi argumentovane su tri ključne tačke za neophodnost proširenja i intenziviranja džihada. Prvo, „SAD su okupirale najsvetiju muslimansku zemlju”; drugo, „krstaško-cionističko savezništvo je nanelo ogromnu štetu iračkom narodu”; i treće, „cilj Amerike je da pomogne jevrejima da prikriju svoje zločine nad muslimanskim stanovništvom i da opravdaju okupaciju Izraela”.⁵⁸² Kao i prethodna, i ova fatva je prošla gotovo neopaženo, sve do avgusta te godine, kada je Laden optužen za terorističke napade na američke ambasade u Keniji i Tanzaniji.

Skoro sve fatve objavljene od strane Ladena i njegovog naslednika i ideološkog mentora Zavahrija, kao i drugi propagandni proglašeni i saopštenja, mogu se naći u zbirci pod naslovom „*The Al Qaeda Reader*”. Autor ove autentične zbirke je Ibrahim Rejmond,⁵⁸³ jedan od retkih historičara islama, ali poput mnogih drugih inspirisan 11. septembrom, koji je na engleski jezik preveo najbitnije ideološko-teološke propagandne materijale Al Kaide. On je svetskoj javnosti omogućio direktan uvid u izvornu dokumentaciju ove najopasnije terorističke organizacije na

⁵⁸¹ **Videti:** *Bin Laden's Fatva*, PBS NewsHour, 1996 (Internet: http://www.pbs.org/newshour/updates/military-july-dec96-fatwa_1996/, 01/05/2015).

⁵⁸² **Videti:** Raymond Ibrahim, *The Al Qaeda Reader*, Broadway Books, New York, 2007, op. cit., pp. 11-14.

⁵⁸³ Ibrahim Rejmond (*Ibrahim Raymond*) je Amerikanac arapskog porekla zaposlen kao naučni saradnik u kongresnoj biblioteci u Vašingtonu. Radeći na odeljenju za proučavanje afričke i bliskoistočne kulture došao je u dodir sa mnoštvom propagandnog materijala Al Kaide koji je obaveštajnim radom prikupljen na terenu ali nikad nije bio preveden na engleski jezik. Sa željom da shvati motivaciju i inspiraciju islamskih fanatika, uz dozvolu uprave biblioteke u kojoj je radi, odlučio je da prevede najznačajnija dokumenta, objedini ih i objavi u svojoj prvoj knjizi.

svetu, sa nadom da se neće ponoviti ista greška kao sa Hitlerovom knjigom „Moja borba (Mein Kampf)”.⁵⁸⁴

Danas je sve više muslimana i islamskih teologa koji osuđuju Al Kaidu i uopšte terorizam, ali pre svega zloupotrebu vere. U izveštaju američkog Stejt departmenta stoji: „Muslimanski lideri i sveštenici širom sveta osudili su terorističke napade 11. septembra kao iskrivljeno tumačenje i izdaju islama”.⁵⁸⁵ Prof. dr Muhamed ul Kvadri⁵⁸⁶ je 2011. godine objavio knjigu „Fatva terorizmu i samoubilačkim bombaškim napadima (*Fatwa on Terrorism and Suicide Bombings*)” u kojoj je detaljno objasnio sve kontradiktornosti terorističkog tumačenja islama sa onim što je napisano u Svetoj knjizi Kuran. Obiman rukopis⁵⁸⁷ najstrožije osuđuje terorizam, a pogotovo samoubilaštvo i uopšte propagandnu ideologiju Al Kaide,⁵⁸⁸ zbog čega je po samoj objavi u Londonu 2011. godine privukao veliku svetsku i medijsku pažnju. Slično dr Kvadriu, grupnu javnu osudu za zloupotrebu vere u obliku otvorenog pisma na internet je postavila grupa od 120 svetskih islamskih stručnjaka i eksperata iz oblasti teologije i islamskog prava, a pismo je upućeno lideru samoproglashene „Islamske države (ISIL / ISIS)”⁵⁸⁹, Abu Bakar al Bagdadiju (*Abu Bakr al-Baghdadi*). U njemu se takođe najstrožije osuđuje iskrivljeno tumačenje Kurana kojim se opravdava nasilje koje ta organizacija čini na Bliskom istoku, a vezano za terorističke fatve, između ostalog, napisali su sledeće:

Islam zabranjuje izdavanje fatve bez ispunjavanja svih neophodnih uslova za njezino izdavanje. Čak i onda, fatva mora da ispunjava uslove islamske pravne teorije u skladu sa definicijama iz klasičnih tekstova. Kod donošenja fatve se takođe zabranjuje citiranje kuranskih sura⁵⁹⁰ odnosno ajeta⁵⁹¹ ili delova sura odnosno ajeta bez razmatranja cjelokupnosti Kurana i hadisa⁵⁹² koje se odnose na temu koja se razmatra. Drugim rečima, postoje strogi subjektivni i objektivni preduslovi za izdavanje fatvi, pa se, s tim u vezi, kuranske sure i ajeti ne mogu

⁵⁸⁴ Adolf Hitler je 1925. godine objavio knjigu „Moja borba” u kojoj je pored sopstvene biografije predstavio i svoja ideološka gledišta i ciljeve. Knjiga u to vreme nije dobila veliku pažnju u svetu, da bi kasnije politički stavovi predstavljeni u njoj prerasli u načela nacističke ideologije, a većina ciljevi se ostvarila odvođeci milione nevinih ljudi u smrt.

⁵⁸⁵ *The Network of Terrorism*, U.S. Department of State, Washington, 2003, p. 18.

⁵⁸⁶ Prof. dr Muhamed ul Kvadri (*Muhammad Tahir-ul-Qadri*) je najistaknutiji pakistanski stručnjak šerijatskog prava. Danas, aktivni političar i osnivač jedne od najvećih međunarodnih islamističkih nevladinih organizacija „*Minhaj-ul-Quran International*”, jedno vreme je predavao pravo na Univerzitetu u Punjabu, gde je i doktorirao.

⁵⁸⁷ Originalno delo je pisano na indoevropskom jeziku Urdu i sadrži 600 strana, a prevedeno je i na engleski (512 strana).

⁵⁸⁸ **Više o tome u:** Ul Qadri Tahir Muhhamad, *Fatwa on Terrorism and Suicide Bombings*, Minhaj-ul-Quran International, London, 2011.

⁵⁸⁹ **Pogledati:** str. 405 – Irak: Islamska država.

⁵⁹⁰ Sura (Surah) je naziv za poglavlje u Kuranu, a ima ih ukupno 114.

⁵⁹¹ Ajet (*Ajetun*) je arapski izraz što znači „Božiji znak ili čudo”, a u Kuranu ih je predstavljeno ukupno 6236.

⁵⁹² Hadis (*Hadith*) je pouka koju je Alahov poslanik Muhamed govorio ili na neki drugi način sugerisao o najrazličitijim aspektima ljudskog života.

*olako koristiti u izlaganju pravne argumentacije bez razmatranja celokupnog sadržaja Kurana i hadisa.*⁵⁹³

Međutim, s rezervom treba uzeti međumuslimanske osude, kako pojedinaca tako i zvaničnih institucija, u kojima se određeni islamski zvaničnici i verski predstavnici izričito izjašnjavaju protiv terorizma i njime vođenih ideologija kao što su islamizam, džihadizam i alkaidizam, jer neki od njih ne misli iskreno već govore ono što se od njih želi čuti ili što moraju izreći. Uostalom, najbolji pokazatelj toga je ponašanje Saudisjke Arabije, nezvanično najvećeg sponzora islamističkog terorizma, koja je zvanično deo antiterorističke koalicije koju predvode SAD. Ta zemlja, iako večiti i najverniji američki saveznik u Persijskom zalivu, nije ustupila Pentagonu da koristi vazduhoplovnu vojnu bazu Princ Sultan u neposrednoj blizini Rijada za operativne akcije protiv talibanskog režima u Avganistanu.⁵⁹⁴ Takođe, petnaestorica od ukupno devetnaest otmičara četiri putnička aviona upotrebljena za napade u Njujorku, Vašingtonu i Pensilvaniji, 11. septembra 2001. godine bili su Saudijski. Dakle, uprkos dugotrajnim i veoma bliskim prijateljskim odnosima te strateškom parterstvu dvora u Rijadu sa američkom administracijom, pored neadekvatnog suzbijanja terorizma, kod Saudijsaca je evidentno sponzorisanje islamističkih terorista van granica te zemlje,⁵⁹⁵ kao i nesprečavanje svojih državljana da pristupaju terorističkim organizacijama i bore se u njihovim redovima.

1.6.3. 11. septembar (9/11)

11. septembra 2001. godine izveden je najveći teroristički napad na SAD, ali i najkrvaviji teroristički akt ikad zabeležen u istoriji. Tog jutra 19 islamističkih terorista (**Prilog 9**),⁵⁹⁶ za koje se kasnije uspostavilo da su povezani sa Al Kaidom, oteli su četiri aviona na različitim komercijalnim letovima i izveli koordinisane samoubilačke napade (**Prilog 10**). Otet avioni bili su na sledećim letovima:

⁵⁹³ **Videti:** *Open Letter to Al-Baghdadi*, 2014 (Internet: <http://www.lettertobaghdadi.com/>, 03/05/2015).

⁵⁹⁴ **Videti:** New York Times, *U.S. Will not Ask to Use Saudi Bases*, 2002 (Internet: <http://www.nytimes.com/2002/02/09/world/standoff-with-iraq-overview-us-will-not-ask-use-saudi-bases-for-raid-iraq.html>, 27/04/2015).

⁵⁹⁵ Bivši ruski ministar odbrane Sergej Ivanov (*Сергей Борисович Иванов*) na zasedanju Saveta Federacije (10.10.2001.) u Moskvi, pored ostalog, izjavio je: „Saudijska Arabija pruža grandioznu finansijsku podršku teroristima, pored ostalog, i banditima u Čečeniji. Ta podrška se nastavlja i danas i Moskva će to pitanje postaviti zapadnim partnerima veoma oštro.“ **Videti:** Mijalkovski Milan, *Odgovor terorizmu*, Univerzitet u Beogradu Fakultet bezbednosti, Beograd, 2005, str. 62.

⁵⁹⁶ Petnaest od ukupno devetnaest terorista bilili su saudijski državljani, dok su dvojica bila iz Emirata, jedan iz Libana i glavnokomandujući Muhamed Ata (*Mohammed Atta*) iz Egipta.

1. **Amerikan erlajns broj leta 11** (*American Airlines flight number 11*) – Petorica terorista su u 08:14 po lokalnom vremenu, pola sata nakon poletanja (07:45), izvršila otmicu aviona Boeing 767 na letu od Bostona do Los Andelesa. Zajedno sa 76 putnika, uključujući i posadu, avion je u 08:46 brzinom od 785km/h, od strane terorista, pilotiran direktno u severnu kulu (od 94. do 98. sprata) Svetskog trgovinskog centra u Njujorku.⁵⁹⁷
2. **Junajted erlajns broj leta 175** (*United Airlines flight number 175*) – Druga grupa od pet terorista otela je avion takođe na letu od Bostona do Los Andelesa, koji je poleteo u 07:58 i njime udarila u južnu kulu WTC (od 77. do 95. sprata) tačno u 09:05 po lokalnom njujorškom vremenu. Usled velikih eksplozija i ogromnog požara koji se neverovatnom brzinom širio na ostale spratove zgrada, obe kule su se ubrzo srušile⁵⁹⁸ odvođeci veliki broj nevinih ljudi u smrt (**Prilog 11**).
3. **Junajted erlajns broj leta 93** (*United Airlines flight number 93*) – Treća grupa od četvoro terorista otela je avion koji je u 08:01 poleteo iz Njuarka (*Newark*) za San Francisko i srušio se u 10:10 u Šanksvilu (Pensilvaniji) usled borbe 40 putnika koji su pružili otpor otmičarima. Svi su nastradali, a pošto se avion srušio na prazno polje nije bilo dodatnih žrtava. Planirana meta tog otetog aviona je i danas zasigurno nepoznata, a predpostavlja se da je cilj otmičara bio zgrada američkog Kongresa u Vašingtonu.⁵⁹⁹
4. **Amerikan erlajns broj leta 77** (*American Airlines flight number 77*) – Poslednji u nizu otet je avion na letu od Vašingtona ka Los Andelesu samo deset minuta od svog poletanja (08:45). Njime su petorica terorista udarili u jugozapadni deo Pentagona (sedište Ministarstva odbrane SAD) u 09:39 po lokalnom vremenu savezne američke države Virdžinije, usmrivši ukupno 189 osoba, računajući i putnike.⁶⁰⁰

Mediji, koji su direktno prenosili i danima ponavljali šokantne smrtonosne prizore iz Njujorka, okarakterisali su ovaj teroristički napad kao najveći ikad u svetu i najteži u istoriji terorizma.

⁵⁹⁷ Svetski trgovinski centar je do 11. septembra 2001. godine bio stambeno-poslovni kompleks od sedam zgrada izgrađen 1973. godine. Nalazi se u samom srcu Njujorškog finansijskog distrikta, a imao je oko 1.24 miliona kvadratnih metara poslovnog prostora, što predstavlja oko 4% ukupnog poslovnog prostora na Menhetnu. Bio je u svetu poznat po markantnim kulama „Bliznakinjama“ koje su bile visoke 415 i 417 metara, a imale su po 110 spratova, pa su zato kao najveći i najokupiraniji neboderi u Njujorku postale su glavna meta terorista.

⁵⁹⁸ Kroz dva sata obe stospratnice su se srušile i oštetile mnoštvo drugih zgrada u okviru WTC kompleksa, usled čega se srušila i treća duplo manja (47 spratova) kula, poznata kao kula broj 7 (**Prilog 12**).

⁵⁹⁹ **Više o tome u:** NBC News, *9/11 mystery: What was Flight 93's target?*, 2006 (Internet: http://www.nbcnews.com/id/14778963/ns/msnbc-hardball_with_chris_matthews/t/mystery-what-was-flight-s-target/#.VVdEtrmqgkp, 15/05/2015).

⁶⁰⁰ **Videti:** The U.S. Department of State, *11th September* (<http://www.state.gov/documents/organization/10288.pdf>, 10/05/2015).

Bez obzira na sve, to je nedvosmisleno najpoznatiji i najvažniji teroristički čin koji je svojom spektakularnošću šokirao ceo svet. On predstavlja najbrutalniji pojedinačni teroristički (samoubilački) napad u istoriji, u kome je živote izgubilo skoro 3.000 ljudi⁶⁰¹. Al Kaida je u jednom danu usmrtila više ljudi nego što je IRA tokom 35 godina svoje krvave etno-separatističke terorističke borbe.⁶⁰² Do tog kobnog jutra nijedna teroristička akcija nije usmrtila više od 500 ljudi igde u svetu, a tokom celog 20. veka u 14 terorističkih napada poginulo je nešto više od 100 ljudi.⁶⁰³ To je bio najsmrtonosniji dan u istoriji američke policije i vatrogasno-spasilačke službe, tokom kog su stradala 72 policajca i 343 vatrogasca/spasioca.⁶⁰⁴ Takođe, materijalna (imovinska i infrastrukturna) šteta izazvana napadima bila je ogromna, a procene se kreću od 10 do 13 milijardi američkih dolara.⁶⁰⁵ O brutalnosti 11. septembra svedoči broj nevinih žrtava, a činjenica da je izveden na američkom tlu, te da su ovim terorističkim udarom potrešene bezbednosne strukture najmoćnije države i da je njena bezbednost ugrožena iznutra govore o njegovoj spektakularnosti. Nakon američkog poraza u Vijetnamu i sovjetskog u Avganistanu, ovo je bio treći put da se ruši mit o supersilama, tj. njihovoj nedodirljivosti, što je doprinelo razvoju i širenju terorizma, kao uspešnog načina suprostavljanja nadmoćnijima. Šokantna je i činjenica da je džihad postigao najveće rezultate u borbi protiv SAD. Naime, istrage FBI i specijalne kongresne Komisije utvrdile su da su svi izvršioци bili muslimani te da su verski motivisani i inspirisani džihadizmom (alkaidizmom) izveli akciju. Mnogi su poredili napade sa onima koje su japanske kamikaze izvele na SAD u Drugom svetskom ratu (7. decembra 1941.), ali oni su samo doprli do Perl Harbora, ostavljajući unutrašnjost SAD nedodirljivom.

Što se značaja napada i efekata tiče, oni su višestruki. Pre svega, savremeno društvo je konačno shvatilo šta je globalni savremeni terorizam i koliku opasnost mu predstavlja, na čelu sa Al Kaidom, koja je preko noći postala nezaobilazni faktor međunarodnih procesa. O tome kako su fenomen terorizma i do tada malo poznata teroristička organizacija naglo došli u središte interesa političara, naučnika, novinara i same javnosti, ne treba ni govoriti. Drugo, došlo je do objave

⁶⁰¹ Ukupan broj poginulih od terorističkog napada 11. septembra iznosi 2.977 ljudi. Konačna cifra uključuje 2.753 žrtve napada na Svetski trgovinski centar u Njujorku, 184 žrtve u Pentagonu kao i 40 žrtava nesreće leta br. 93 Junajted erlajnsa u Pensilvaniji. Broj poginulih ne uključuje 19 otmičara četiri mlazna aviona, ali obuhvata tri žrtve koje su umrle od respiratornih bolesti ubrzo posle 11. septembra. Naime, lekari su ustanovili da je do respiratornih oboljenja došlo visokom izloženošću prašini koja je uzrokovana obrušavanjem Svetskog trgovinskog centra (**Slika 44**). **Videti:** *The 9/11 Commission Report*, U.S. Government Printing Office, Washington, 2004, op. cit., pp. 278-324.

⁶⁰² **Videti:** White R. Jonathan, *Terrorism and Homeland Security*, (5th edition), Thomson-Wadsworth, Belmont, 2006, op. cit., p. 33.

⁶⁰³ **Videti:** Hoffman Bruce, *Inside Terrorism*, Columbia University Press, New York, 2006, op. cit., pp. 18-9.

⁶⁰⁴ **Više o tome u:** Memorialni centar 9/11, *Casualties* (Internet: <http://www.911memorial.org/faq-about-911>, 15/05/2015).

⁶⁰⁵ **Videti:** *How Much did the September 11th Terrorist Attack Cost America*, Institute for the Analysis of Global Security, 2004 (Internet: <http://www.iags.org/costof911.html>, 15/05/2015).

„rata terorizmu“, tj. do globalnog obračuna sa njime, koji je postao dominirajući sukob početkom 21. veka. Treće, ovaj teroristički napad je zasigurno promenio svet u kome živimo. Građani širom planete su pored novonastale finansijske krize i nestabilnosti⁶⁰⁶ počeli da žive u atmosferi pojačane napetosti i straha zbog bezbednosne neizvesnosti. Da bi kasnije došlo i do erozije ljudskih prava i privatnosti, naročito u SAD, izazvane reformama i donošenjima novih zakona pod okriljem antiterorističke borbe i prevencije.

Slika 44: Oblak prašine i dima uzrokovan obrušavanjem dveju kula WTC u Njujorku⁶⁰⁷

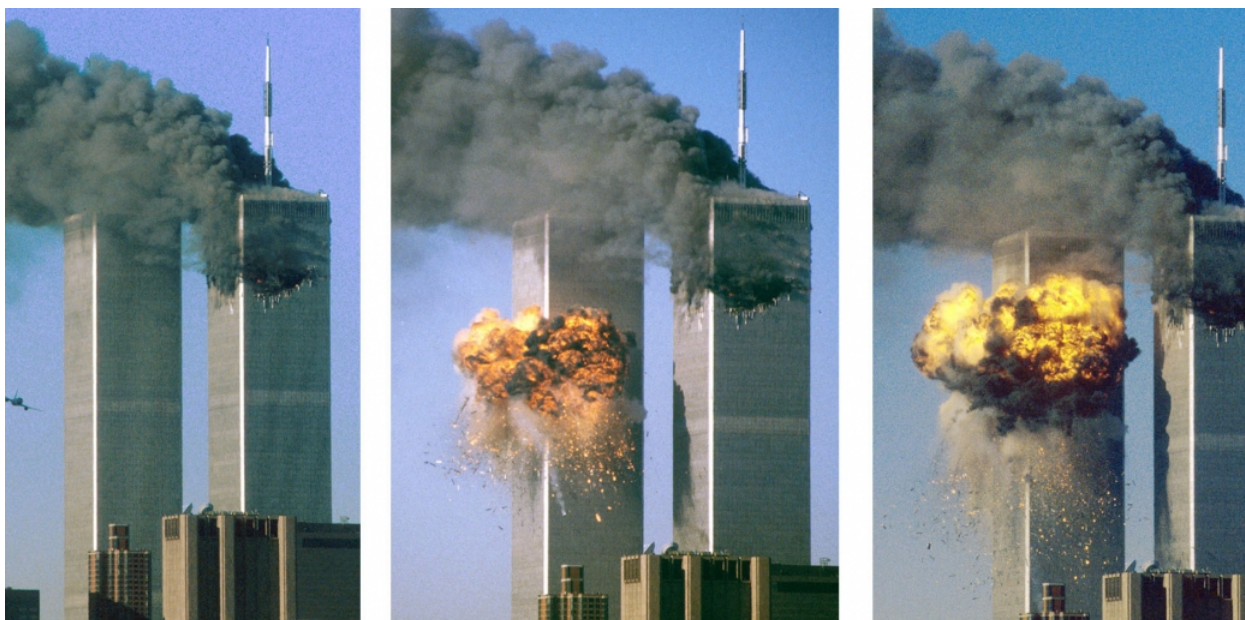
Za ovaj najveći međunarodni teroristički akt u istoriji čovečanstva automatski je optužena Al Kaida na čelu sa svojim vođom Osamom bin Ladenom koji je dva puta pre 11. septembra Americi objavio rat kroz fatve (1996. i 1998.). Međutim, glavnoosumnjčeni je izrazio svoje divljenje i čestitao ljudima koji su izveli stravične napade na SAD, no, odbio je bilo kakvu povezanost sa njima.⁶⁰⁸ Ipak, pored volje za samožrtvovanjem, mnoštvo činilaca, kao što su sposobnost planiranja i finansiranja, zatim način organizovanja i izvođenja otmica, ukazuje na to da je operaciju ovolikih razmera mogla izvesti samo moćna i iskusna islamistička organizacija kakva je Al Kaida. Ali, faktor, koji najviše komplikuje situaciju i koji je ostavio ogroman

⁶⁰⁶ Pojedini autori s pravom tvrde da je svetska ekonomska kriza intenzivirana napadima 11. septembra, jer je i ekonomija pretpela ogromnu štetu koja se meri u stotinama milijardi američkih dolara u različitim privrednim granama. Vazduhoplovni prostor SAD i Kanade bio je zatvoren za civilne letove do 13. septembra, što je dovelo do velikih finansijskih gubitaka avio kompanija, a šestodnevno zatvaranje američke berze u Njujorku (*Wall Street*) imalo je značajan efekat na svetski tržišni market. **Više o tome u:** Jackson A. Olivia, *The Impact of the 9/11 Terrorist Attacks on the US Economy*, Florida Memorial University, 2008, Miami Gardens, pp. 1-27.

⁶⁰⁷ **Preuzeto iz:** *9/11 Attacks*, History (Internet: <http://www.history.com/topics/9-11-attacks>, 11/05/2015).

⁶⁰⁸ **Videti:** BBC News, *The US Refuses to negotiate with the Taliban*, 2001 (Internet: http://www.bbc.co.uk/history/events/the_us_refuses_to_negotiate_with_the_taliban, 10/05/2015).

prostor za kovanje raznih teorija zavere, jeste činjenica da, iako, terorizam predstavlja nasilni metod za ostavriavanje određenih političkih ciljeva nelegitimnim sredstvima, u slučaju 11. septembra proklamovani politički ciljevi, ili bar zahtevi, kao i odgovornost su izostali. To je bio nekonvencionalni teroristički akt bez potpisa.

Slika 45: WTC u trenutku terorističkih napada otetim avionima⁶⁰⁹

Nedugo nakon napada, američki predsjednik Džorž Buš zatražio je od avganistanskih vlasti da predaju Osamu. Oni su to odbili i usledio je američki i koalicioni oružani odgovor početkom oktobra 2001. godine, koji je doveo do pada talibanskog režima u Avganistanu, a kasnije i Sadamove diktature u Iraku i mnoštva drugih vojnih intervencija na Bliskom istoku, kao i likvidacije samog Bin Laden.

FBI je istog dana, 11. septembra, pokrenuo najveću krivičnu istragu u istorije SAD pod nazivom „PENTTBOM“ (što predstavlja akronim od: *Pentagon / Twin Towers/ Bomb*). Na istrazi je radilo više od pola specijalnih agenata zaposlenih u toj federalnoj agenciji, a angažovani su i službenici drugih resornih institucija kao što su Odsek za kriminal Ministarstva pravosuđa (*Ministry of Justice Criminal Investigation Division*), Javno tužilaštvo (*Public Prosecutors Office*), Služba za imigraciju i naturalizaciju (*Immigration and Naturalization Services*), Uprava granične policije (*Border Patrol*) i dr, dok su obaveštajne strukture (CIA, NSA⁶¹⁰ i DIA⁶¹¹) ustupile sve svoje

⁶⁰⁹ Preuzeto iz: *9/11 Attacks*, History (Internet: <http://www.history.com/topics/9-11-attacks/pictures/911-world-trade-center/series-of-photos-of-hijacked-airliner-attacking-world-trade-center-2>, 11/05/2015).

⁶¹⁰ Američka Nacionalna bezbednosna agencija - NSA (*National Security Agency*).

⁶¹¹ Američka Vojna (odbrambena) obaveštajna agencija – DIA (*Defense Intelligence Agency*).

raspoložive resurse.⁶¹² Već par dana nakon napada, zaključili su i objavili da imaju „čiste i nepobitne“ dokaze koji povezuju Al Kaidu i Bin Ladena sa napadima, a 27. septembra su objavili listu i slike svih terorista, zajedno sa osnovnim ličnim podacima (**Prilog 9**).⁶¹³

Slika 46: lokacija pada leta 93⁶¹⁴

Slika 47: Pentagon nakon napada⁶¹⁵

Na zahtev mnogih, ali pre svega, porodica stradalih, 20. septembra 2002. godine iz drugog pokušaja⁶¹⁶ formirana je i posebna kongresna Komisija za istraživanje terorističkih napada, zadužena za izradu konačne i potpune analize situacije i svih okolnosti u vezi sa napadima 11. septembra, uključujući analizu spremnosti na odgovor napadima, pod nazivom „**Nacionalna komisija za terorističke napade na SAD** (*National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*), poznatija kao **Komisija 9/11** (*9/11 Commission*). Takođe je imala i zadatak da donese predlog i savete za prevenciju i zaštitu od mogućih budućih napada. Na njenom čelu bio je bivši republikanski guverner Nju Džersija Tomas Kin (*Thomas Kean*), a za potpredsednika komisije postavljen je Li Hamilton (*Lee H. Hamilton*). Komisija je objavila svoj finalni izveštaj 22. jula 2004. godine i u njemu, poput FBI, zaključila da su napadi osmišljeni, planirani,

⁶¹² **Više o tome u:** FBI, *9/11: Inside the Investigation*, 2011 (Internet: <http://www.fbi.gov/about-us/ten-years-after-the-fbi-since-9-11>, 16/05/2015).

⁶¹³ **Videti:** FBI, *Testimony of Dale L. Watson, Executive Assistant Director, Counterterrorism/Counterintelligence Division, FBI Before the Senate Select Committee on Intelligence*, 2002 (Internet: <http://www.fbi.gov/news/testimony/the-terrorist-threat-confronting-the-united-states>).

⁶¹⁴ **Preuzeto iz:** *9/11 Attacks, History* (Internet: <http://www.history.com/topics/9-11-attacks/pictures>, 11/05/2015), op. cit.

⁶¹⁵ **Preuzeto iz:** *9/11 Attacks, History* (Internet: <http://www.history.com/topics/9-11-attacks/pictures/911-the-pentagon/df-st-87-06962>, 11/05/2015), op. cit.

⁶¹⁶ Tri meseca nakon napada nekoliko članova američkog Senata predložilo je formiranje jedne zvanične nezavisne istražne komisije, ali su naišli na oštro protivljenje Bušove administracije, koja je ipak sledeće godine popustila pod velikim pritiskom javnosti i porodica žrtava.

finansirani i izvedeni od strane pripadnika Al Kaide, ali je takođe navela da odgovornost za neuspešnu prevenciju napada leži u neadekvatnoj koordinaciji rada nacionalnih obaveštajnih službi. Rad ove državne Komisije mnogi su smatrali kontraverznim i legitimnost njenog izveštaja i danas dovode u pitanje, dok postoje i oni koji napade 11. septembra smatraju najvećom teorijom zavere SAD.⁶¹⁷ Interesantno je da je prvobitni budžet Komisije 9/11 iznosio svega tri miliona dolara dok je budžet za istraživanje afere Klinton-Levinski (Clinton-Lewinski)⁶¹⁸ bio 38 miliona dolara. Međutim, nakon brojnih protesta Bela kuća je u martu 2003. godine budžet podigla na 15 miliona dolara.⁶¹⁹

Dakle, teroristički napad koji je 11. septembra izvršen na teritoriji Amerike je načinom na koji je izveden, svojom veličinom i posledicama, predstavljao destrukciju simbola američke moći. Naime, ovaj „spektakularni“ teroristički napad je pokazao da ekonomski i vojno najjača, a samim tim najstabilnija zemlja na svetu, nije i najbezbednija. Upravo tada svi smo postali svesni da niko, nikad i nigde ne može biti imun na politički motivisan bezbednosni fenomen terorizma, a jedini odgovor na ovaj globani problem bio je opšti, međunarodni rat protiv njega, koji je povela i danas predvodi Amerika.

⁶¹⁷ **Više o tome u:** Brekers Matijas & Valter K. Kristijan, *11. septembar deset godina kasnije: Rušenje jedne građevine sazdane od laži*; Laguna, Beograd, 2012.

⁶¹⁸ Seksualna afera Klinton-Levinski uzdrmala je javnost u SAD, kada je tadašnji američki predsednik Bil Klinton optužen na sudu pod zakletvom izjavio da nije imao seksualne odnose sa Monikom Levinski, da bi par godina kasnije priznao da je lagao i obmanuo javnost i pravosuđe. **Više o tome u:** Washington Post, *Clinton Admits to Lewinsky Relationship*, 2000 (Internet: <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/special/clinton/stories/clinton081800.htm>, 15/05/2015).

⁶¹⁹ **Videti:** Brekers Matijas & Valter K. Kristijan, *11. septembar deset godina kasnije: Rušenje jedne građevine sazdane od laži*; Laguna, Beograd, 2012, op. cit., p. 37.

DRUGI DEO

2. Američki „rat protiv terorizma”

S obzirom da su Sjedinjene Američke Države bile direktno napadnute 11. septembra 2001. godine, ova zemlja je objavila međunarodni rat terorizmu u kome je i danas najviše angažovana. Sam rat podrazumeva mnoštvo vojnih, ali i političkih i zakonskih mera koje za glavni cilj imaju sprečavanje i suzbijanje međunarodnog terorizma. 11. septembar je bio inicijalna kapisla za „preventivni rat“ na koji se Amerika odlučila shvativši da se više ne radi samo o „organizovanim sabotazama“, kakvim su okarakterisani pređašnji teroristički napadi na američke ambasade i vojne baze u svetu, uključujući i prvi bombaški napad na Menhetnu (1993. godine).

Obraćajući se Kongresu u Vašingtonu tokom vanredne sednice (20.09.2001) predsednik Džordž V. Buš je objašnjavajući da napadi 11. septembra predstavljaju terorističku objavu rata Americi, rekao: „Naš rat protiv **terora** počinje sa Al Kaidom, ali se tu ne završava. I neće se završiti, sve dok sve i jedna teroristička grupa globalnog dometa ne bude pronađena, zaustavljena i poražena“.⁶²⁰ Dakle, samo devet dana nakon najspektakularnijih i najbrutalnijih terorističkih napada američki vrhovni vojni komandant objavio je neograničen „**rat protiv terorizma**“, koji nije samo usmeren protiv globalne terorističke mreže Al Kaide već i određenih antiameričkih režima i organizacija u svetu. Tom prilikom koristio je reč teror, što predstavlja emotivno stanje planiranog širenja straha kroz primenu ili pretnju nasiljem, a što su skeptici iskritikovali uz objašnjenje da se ne može objaviti i voditi rat protiv emocija te da je Bin Laden samo maska, jer se ne može ratovati protiv nečega što nema lik. Drugi kritičari su rat u samom startu osudili na neuspeh, poredeći ga sa ratovima Lindona Džonsona **protiv siromaštva** i Ronalda Regana **protiv droge**. Hobsbaum tvrdi da je to ništa drugo već rat u metaforičkom smislu, upravo poput „rata protiv droge” ili „rata između polova“ i zato se ne može shvatiti kao „pravi“ rat, jer kako kaže: „Neprijatelj nije u situaciji da nas porazi, niti čak da nam nanese neku veću štetu“.⁶²¹

Karakteristično za „rat protiv terorizma“ je to što obe sukobljene strane imaju, tako reći, uzvišene ciljeve. S jedne strane, SAD i ostatak Zapada rat su predstavili kao borbu za civilizacijske vrednosti (slobodu, demokratiju itd.) protiv radikalnih muslimana koji čine zločine

⁶²⁰ 11 September, The U.S. Department of State (<http://www.state.gov/documents/organization/10288.pdf>, 10/05/2015), op. cit.

⁶²¹ Hobsbaum Erik, *Globalizacija, demokratija i terorizam*, Arhipelag, Beograd, 2008, op.cit., p. 144.

nad svima koji uživaju upravo u tim vrednostima, tj. zapadnjačkom stilu života. S druge strane, islamski ekstremisti svrhu svojih odmazda nad Amerikancima i njihovim saveznicima, koje smatraju odgovornim za zločine protiv islama, vide u povraćaju muslimanskih teritorija od „nevernika” i suzbijanju njihovog uticaja (globalizacije). Obe sukobljene strane takođe karakteriše identična svrha ideološke borbe u ovom ratu, a to je pridobijanje poverenja i podrške običnog muslimanskog stanovništva. Amerikanci sa svojim saveznicima to čine retorički nastojanjem da objasne kako rat nije usmeren protiv islama već onih koji ga na najgori način zloupotrebljavaju, dok se islamisti prema njemu odnose kao ratu između muslimana s jedne i nemuslimana s druge strane te autoritet za svoju „uzvišenu” borbu crpe iz Kurana i muslimanske tradicije. Imajući u vidu količinu podrške i trenutna zbivanja u muslimanskom svetu, može se reći da je Bin Laden donekle uspeo da rat svoje terorističke mreže protiv civilizovanog društva pretvori u sukob kultura, sukob između islama i Zapada.

Slika 48: Američki predsednik Džordž V. Buš u svom obraćanju na vanrednoj sednici Kongresa devet dana nakon terorističkih napada 11. septembra 2001. godine⁶²²

Iako imaju sličnosti, jer predstavljaju ratove za sopstveni sistem vrednosti i način života te se mogu nazvati „ratovima ideja”, koji se ne vode na određenom bojnopolju protiv formalne vojske, ipak se ne mogu porediti. Za razliku od ratova protiv siromaštva, droge i mnogih drugih koji nisu imali jasno definisanog neprijatelja i tačno određen cilj, „rat protiv terorizma”, iako

⁶²² Preuzeto iz: Ibid.

neuobičajen i bez jasnih granica, nije samo institucionalan. On je usmeren protiv vidljivog i donekle uništivog neprijatelja, tj. mnoštva protivnika okupljenih u različitim terorističkim organizacijama sa globalnim dometom.

Već smo napomenuli da je terorizam s vremenom evoluirao i razvio se u oblik savremenog ratovanja, surogat za oružane sukobe, a njegovi nosioci su u većinskom slučaju prošli osnovnu militantnu obuku. Oni, prvenstveno posredstvom agresije nastoje da iznude političke ustupke. U većini slučajeva, ta ofanzivna strategija kod država koje su na meti terorističkog nasilja pokreće odbrambeno-zaštitne mehanizme, koji mogu ali ne moraju biti oružani ili, poput današnjega rata, mogu čak biti masovni oružani sukobi globalnih razmera. U ovom slučaju bilo je jasno da počinio 11. septembra ne mogu biti pouzdano neutralizovani nenasilnim diplomatskim putem, već samo militarizovanim sredstvima. Zato je objava **nekonvencionalnog** rata terorizmu, tj. teroristima i svima koji ih podržavaju realna, a zbog svoje očigledne kompleksnosti i predviđene dugotrajnosti strateški je isplanirana i detaljno opisana u Nacionalnim antiterorističkim strategijama SAD i savezničkih zemalja, koje su s vremenom i razvojem okolnosti dopunjavane i modifikovane shodno potrebama i uslovima. Tako je tokom prvih godina tvrda moć odigrala glavnu ulogu u ratu, da bi se nakon invazija na Avganistan i Irak oslonac sa vojne sile prebacio na neophodne političke inicijative, zatim ekonomske i informacione reforme u tim zemljama, ali i u celom region. Drugim rečima na meku moć.

Ono što je najteže u ovom nekonvencionalnom ratu jeste merenje njegove efikasnosti i progresa. Upravo zato ga mnogi kritičari poput Ričarda Folka nazivaju nerealnim i osporavaju mogućnost pobeđe, jer, kako kažu, terorizam je taktika koju mnogi koriste i koristiće u budućnosti, tako da ne postoji jasan fizički neprijatelj nad kojim bi poraz doneo pobeđu u ovom ratu. Folk objašnjava: „Gubici i dobici u ratovima koji se vode unutar utvrđenog okvira država mogu se jasno proceniti, ali kada taj okvir ne postoji, merila za procenjivanje moraju se rekonstituisati“.⁶²³ Međutim, neprijatelj je jasno određen od strane američkog Stejt departmenta (**Tabela 10**), a glavni pokazatelj uspeha u ratu je činjenica da je Amerika ostala pošteđena terorističkih napada od strane Al Kaide nakon 11. septembra 2001. godine. Uistinu, identifikacija ratnog cilja je otežana američkom generalizacijom pretnje, koja je pored Al Kaide proširena na ono što je Vašington nazvao „međunarodnim terorizmom“, uprkos tome što se međunarodna zajednica još uvek nije usaglasila oko same definicije tog pojma, odnosno novonastalog neprijatelja čij pokretački duh je antiamerički. Uz to, i sam predsednik Buš je u svojoj prvoj Strategiji

⁶²³ Folk Ričard, *Veliki teroristički rat*, Filip Višnjić, Beograd, 2003, str. 48.

nacionalne bezbednosti ratni progres opisao kao „...perzistentnu akumulaciju uspeha – vidljivog i nevidljivog”.⁶²⁴

Tog dana Buš je takođe Talibanima dao ultimatum da predaju glavnoosumnjičenog Osamu bin Ladenu, rekavši: „... dignite ruke od terorista inače će te deliti njihovu sudbinu...“, a ostatku sveta je poručio: „Svaka nacija i svaki region sada treba da donesu odluku – ili ste sa nama ili ste sa teroristima. Dolazi trenutak kada će Amerika dejstvovati, i to će nas učiniti ponosnim“.⁶²⁵ Ultimatum je bio samo deo formalnosti, jer se unapred znalo da ucenjeni talibanski režim neće popustiti. Tako je svega tri dana posle napada, a šest pre postavljanja ultimatum, američki Kongres usvojio „Autorizaciju za upotrebu vojnih snaga protiv terorista (*Authorization for Use of Military Force Against Terrorists - AUMF*)“, a koja je još uvek važeća. Njome se predsedniku SAD kao glavnokomadujućem vojnim snagama daje puno pravo da „...upotrebi svu neophodnu i opravdanu silu protiv svih onih nacija, organizacija ili lica za koja zaključi da su planirala, autorizovala, izvršila ili potpomogla terorističke napade 11. septembra 2001. godine, ili da čuvaju i štite takva lica ili organizacije, a sa ciljem da se spreče mogući budući međunarodni teroristički napadi protiv SAD od strane takvih lica, organizacija ili nacija“.⁶²⁶

Shvatajući da je terorizam postao globalni društveni problem, najveća bezbednosna pretnja i izazov, većina zemalja je prihvatila Bušov poziv za učešće u globalnom obračunu protiv domaćih i međunarodnih terorističkih organizacija i grupa. Još trajući „rat protiv terorizma” zapravo predstavlja najsveobuhvatniju beskompromisnu globalnu međunarodnu antiterorističku kampanju u istoriji. On pored dve glavne bitke, invazija na Avganistan i Irak, i ostalih vojnih intervencija i protivterorističkih asistencija obuhvata čitav spektar lokalnih policijskih i obaveštajno-operativnih akcija bezbednosnih struktura SAD i koalicionih partnera, zarad otkrivanja i uništenja Al Kaidinih ćelija i drugih terorističkih grupa po svetu. Kad su međunarodne policijske aktivnosti u pitanju u čijem posebnom predmetu interesovanja su antiterorističke delatnosti, tu se u svom delovanju, pored FBI, ističu Interpol⁶²⁷ i Europol⁶²⁸.

⁶²⁴ *National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Washington, September 2002 (Internet: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, 10/07.2010).

⁶²⁵ Ibid.

⁶²⁶ U.S. Congress, *Authorization for Use of Military Force (S.J. Res. 23-107th)*, 2001 (Internet: <https://www.congress.gov/bill/107th-congress/senate-joint-resolution/23>, 12/05/2015).

⁶²⁷ Interpol Interpol je politički neutralna međunarodna organizacija kriminalističke policije (*The International Criminal Police Organization*), osnovana 7. septembra 1923. godine sa sedištem u Francuskoj. On danas zajedno sa Republikom Srbijom broji 109 zemalja članica, u svetu bezbednosne politike poznat je kao „Svetska policija“. Sve države članice su povezane principom direktne međunarodne policijske saradnje, za koji je specifično izdavanje poternica za licima koja su predmet gonjenja jedne ili više članica.

⁶²⁸ Europol ili „Evropska policija“ predstavlja Evropsku agenciju za sprovođenje zakona, koja inače deluje samo na prostoru Evropske unije. Osnovna uloga ove međudržavne policijske agencije je suprostavljanje današnjim najvećim bezbednosnim izazovima, a to su: terorizam, organizovani kriminal, međunarodna trgovina drogom i ljudima, falsifikovanje novca i sajber kriminal.

Šokantni i zastrašujući teroristički napadi 11. septembra postali su ključna prekretnica međunarodnih odnosa SAD početkom novog milenijuma, i to nije prvi put da ta država donosi nagle političke zaokrete kad je njena bezbednost u pitanju usled vanrednih situacija i neočekivanih događaja. Po rečima prof. dr Dragana R. Simića sa Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu: „Većina istraživača slaže se u tome da su najkrupniji, sudbonosni zaokreti u američkoj spoljnoj i bezbednosnoj politici nastupili posle, prvo, paljenja Bele kuće i Kapitola u Američko-britanskom ratu 24. avgusta 1814; drugo, nakon iznenadnog napada na pomorsku vojnu bazu Perl Harbur na Havajima 7. decembra 1941; i, treće, terorističkog napada na Njujork i Vašington koji su izveli pripadnici Al Kaide 11. septembra 2001”.⁶²⁹

Neophodno je naglasiti da je 11. septembrom izazvana masovna iracionalna i emotivna reakcija širom sveta. Svi smo bili zaprepašćeni do tada najvećim terorističkim aktom koji je za sobom odneo skoro tri hiljade nevinih ljudskih života i naneo neprocenjivu materijalnu i ekonomsku štetu Americi. Nedugo nakon njega, tačnije 5. oktobra iste godine, otpočeto je sa novim terorističkim napadima unutar SAD slanjem koverti u kojima se nalazio antraks. To je trajalo naredne dve sedmice pri čemu je devetnaest ljudi zaraženo tim otrovom, od kojih je petoro smrtno stradalo. Time je potvrđeno da je teroristička pretnja i dalje prisutna na tlu SAD i dovelo do povećanja i širenja straha od mogućih terorističkih napada oružjem za masovno uništenje. Administracija Džordža V. Buša prepoznala je svetski strah i spremnost na obračun i u rekordnom roku objavila „rat protiv terorizma”. Rat čije ime je jasno definisalo uporište neprijatelja, potrebu za solidarnošću, i što je najbitnije potrebu za hitnim obračunom. Upotreba termina „rat” takođe je stvorila utisak postojanja jedinstvenog neprijatelja savremenog sveta, oličenog u Al Kaidi i prvenstveno njenom vođi Osami Bin Ladenu. Opštepoznato je da ratnim stanjem vlast uspostavlja dominaciju i produbljuje svoja ovlašćenja. U tom smislu, četvrti američki predsednik, Džejms Medison (*James Madison*), napisao je: „Od svih neprijatelja ljudske slobode rat je možda najjeziviji, zato što obuhvata i razvija klice svih drugih. Kao otac vojske, rat ohrabruje dugove i poreze, poznate instrumente za dovođenje mnogih pod dominaciju nekolicine. Pored toga, u ratu je diskreciono pravo izvršne vlasti prošireno... i sva sredstva manipulacije mišljenja su data onima za potčinjavanje snage naroda...”⁶³⁰ Tri veka kasnije, Medisonov opis rata u potpunosti odgovara današnjem „ratu protiv terorizma”. Bušova administracija je instantno povećala porez, utrostručila vojni budžet,⁶³¹ donela čitav niz zakona

⁶²⁹ Simić Dragan, *Američko strateško mišljenje na početku XXI veka*, Međunarodna politika, 2009, Beograd, br. 1133, str. 73.

⁶³⁰ Vidal Gor, *Rat iz snova*, Čarobna knjiga, Beograd, 2003, str. 37.

⁶³¹ Ukazom predsednika Buša od 10. januara 2002. godine američki budžet za odbranu je uvećan za 30 milijardi dolara, a za samo prva tri meseca vojnih intervencija u Avganistanu Ministarstvo odbrane potrošilo je 3,8 milijardi dolara. **Više o tome u:** Vukadinović Đorđe, *Svet posle 11. septembra*, Nova srpska politička misao, 2002, Beograd, posebno izdanje br. 4, str. 326.

kojima je proširila spektar nadležnosti i povećala ovlašćenja policijskim i bezbednosno-informativnim snagama, a uskratila i ograničila određena građanska prava svom stanovništvu i na taj način ga dovela pod dominaciju nekolicine, vladajuće elite.

Administracija predsednika Baraka Obame nastavila je „rat protiv terorizma“, ali pod imenom „Prekomorske nepredvidljive operacije (*Overseas Contingency Operations*)” uz objašnjenje da je sam pojam rata protiv terorizma ili terora prevelik i sveobuhvatan da bi ikad mogao biti osvojen i okončan.⁶³² Naime, Obama je tokom svoje inauguracije (20.01.2009) upotrebio termin „rat“, rekavši: „Naša nacija je u ratu protiv dalekosežne mreže nasilja i mržnje...”⁶³³, da bi već u martu te godine po nalogu njegovog Kabineta Ministarstva odbrane zvanično prešlo na termin „operacije“,⁶³⁴ a on je takođe u svojim budućim govorima nastojao da učini isto. Međutim, prilikom zvaničnih poseta američkim trupama i veteranima, koristio bi termin „preventivni ili nužni rat“ u svojim obraćanjima, s namerom da ne omalovaži njihovo služenje otadžbini kao i značaj američkih i savezničkih žrtava proisteklih iz oružanih sukoba.⁶³⁵ „Globalni rat protiv terorizma je završen“, prve su reči koje je predsednik Obama izgovorio 23. maja 2013. godine u svom obraćanju studentima Nacionalnog odbrambenog univerziteta (National Defense University) u Vašingtonu, uz obrazloženje da ubuduće vojne i obaveštajne službe neće ratovati protiv pojma „terorizma“, već da će se fokusirati na jasno profilisane terorističke grupe i mreže sa ciljem njihovog potpunog uništenja. „Moramo definisati naše napore, ne kao neograničen globalni rat protiv terorizma, već kao odlučne i precizne napore da se poraze određene mreže nasilnih ekstremista koji prete Americi“, istakao je Obama u nastavku svog obraćanja.⁶³⁶

Inače, Britanske vlasti su to isto učinile samo dve godine ranije, aprila 2007. godine, uz prosto objašnjenje da je 11. septembar krivično, a ne ratno delo te da nema smisla njegovo sankcionisanje nazivati ratom.⁶³⁷ Nakon bombaških napada u Londonu (07.07.2005), direktor Javnog tužilaštva i Glavni kraljevski tužilac Velike Britanije Ken Mekdonald (*Ken McDonald*)

⁶³² Prekomorske nepredvidljive operacije (*Overseas Contingency Operations*) - Obamina administracija je zamenila dotadašnju frazu „rat protiv terorizma” sa ovom. **Više o tome u:** Guardian, *Obama administration says goodbye to 'war on terror'*, 2009 (Internet: <http://www.theguardian.com/world/2009/mar/25/obama-war-terror-overseas-contingency-operations>, 03/03/2015).

⁶³³ White House, *President Barack Obama's Inaugural Address*, 2009 (Internet: <https://www.whitehouse.gov/blog/inaugural-address>, 20/06/2015).

⁶³⁴ **Videti:** Washington Post, *Global War on Terror is Given a New Name*, 2009 (Internet: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/03/24/AR2009032402818.html>, 20/06/2015).

⁶³⁵ Na primer, u svom obraćanju vojnim veteranima u Feniksu 2009. godine, predsednik Obama je rekao: „Ne smemo zaboraviti da ovo nije rat koji smo izabrali. Ovo je nužni rat!”. **Videti:** New York Times, *Obama's Address to Veterans*, 2009 (Internet: http://www.nytimes.com/2009/08/18/us/politics/18obama.text.html?pagewanted=all&_r=0, 29/06/2015).

⁶³⁶ U.S. News, *Obama: „The Global War on Terror“ is Over*, 2013 (Internet: <http://www.usnews.com/news/articles/2013/05/23/obama-global-war-on-terror-is-over>, 29/06/2015).

⁶³⁷ **Videti:** BBC News, *Declining use of 'war on terror'*, 2007 (Internet: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/6562709.stm, 20/06/2015).

izjavio je: „Oni što su odgovorni za napade, nisu vojnici u ratu već kriminalci za koje treba da se pobrine pravosudni sistem...“⁶³⁸ Prema njemu i mnogim drugim protivnicima ovog rata, zločin u Njujorku, kao i svaki drugi zločin, trebalo je krivično sankcionisati. To bi, pre svega, zahtevalo mobilizaciju policijskih, a ne vojnih snaga, sa zadatkom pronalaženja izvršilaca, nalogodavaca i finansijera, a potom i njihovog privođenja pravdi kroz međunarodne pravne okvire.

Uistinu, termin „rat“ je na neki način oduvek bio rezervisan za međudržavno sukobljavanje, osima ako se radi o unutrašnjim nasilnim razmericama i obračunima, kao što su građanski, verski ili etnički sukobi. Prema istaknutom švajcarsko-francuskom političkom filozofu i piscu Žan Žak Rusou (*Jean Jacques Rousseau*) iz 18. veka, „Rat nije sukob između čoveka i čoveka, već konflikt između ustanovljenih država“.⁶³⁹ Iz tog ugla jasno je zašto se „rat“ kao pojam smatra suviše dostojanstvenim za fenomen terorizma koji još uvek nije u potpunosti određen na međunarodnom nivou. Ali, u Bušovoj objavi rata eksplicitno se stavlja do znanja da će on pored globalno raštrkanih terorističkih grupa (ne državnih aktera) obuhvatiti i sve „terorističke“ režime, što je i učinjeno sa Avganistanom i Irakom, koji su predstavljeni kao državni sponzori međunarodnog terorizma. Nadalje, njegovu nekonvencionalnost, pored generalizovanog neprijatelja (terorizma), tj. njegovih nosilaca (terorista) i nedefinisanog geografskog prostora (globalni rat), određuje svrha vojnih intervencija u navedenim državama. Ona nije tradicionalna, što je po Rusou i drugim teoretičarima oružanih sukoba osnova rata, a odnosi se na zadržavanje (odbranu) teritorije u kojoj se vlada ili osvajanje dodatne teritorije, već predstavlja političku nameru moćnog Zapada da vojnim putem sruši diktatorske režime i uspostavi demokratiju u tim državama.

Još jedan faktor koji određuje nekonvencionalnost ovog rata jeste njegov asimetričan način vođenja. Naime, radi se o velikoj razlici u konvencionalnoj vojnoj moći koja proizlazi iz činjenice da je to sukob između vojnih aparata određenih država s jedne strane, i nedržavnih aktera s druge, uz eventualnu i prilično tajnu podršku slabijih država. Iz tog razloga islamisti koji su usvojili terorističke i gerilske taktike, jer nemaju dostojan vojni kapacitet, fokusiraju se na manje zaštićene civilne ciljeve. Međutim, i vojne operacije moćnih zapadnih sila prouzrokovale su ogromnu kolateralnu štetu, naročito u Avganistanu tokom bombardovanja, iz razloga što islamski fundamentalisti u terorističkom modusu retko predstavljaju neku jasnu vojnu metu za direktan napad. Zbog toga je neophodno da se antiteroristička koalicija u ovom ratu drži ograničenih ciljeva dejstvovanja, diskriminativne sile, kao i pravnih i moralnih stega u vezi sa sredstvima koja se koriste za njihovo ostvarivanje. Međutim, kako rat protiče, na značaju dobija

⁶³⁸ The Guardian, There is no war on terror in the UK, 2007 (Internet: <http://www.theguardian.com/politics/2007/jan/24/uk.terrorism>, 10/07/2015).

⁶³⁹ Rousseau Jean Jacques Rousseau, *On the Social Contract*, Dover Publications Inc, Mineola, 2003.

i pitanje koja ograničenja treba poštovati u sukobu protiv neprijatelja koji više odgovara profilu kriminalca a ne klasičnog vojnika, a pri tom ne poštuje nikakva pravila ratovanja (konvencije) niti ljudske obzire.

Naposletku, ipak, treba istaći da je za SAD to od samog početka bio i ostao protivteroristički rat, ali ovog puta istinski, uz najveće do tada angažovanje upravo vojnih resursa te zemlje nakon Drugog svetskog rata. Naime, Ronald Regan (*Ronald Reagan*) je za vreme svog mandata prvi objavio rat terorizmu, koji su nastavili njegovi naslednici u Kabinetu, Džordž Buš stariji i Bil Klinton, ali je na sam čin terorizma tada gledano samo kao na kriminalni akt, a ne na delo rata. Zato se tadašnja upotreba fraze „rat protiv terorizma“, upotrebljena prvi put javno tokom Reganovog obraćanja Generalnoj skupštini UN 1986. godine⁶⁴⁰, može uporediti upravo sa pomenutim ratovima protiv siromaštva i droge, jer su vođeni institucionalno i njihove mete su sankcionisane krivično. Za razliku od toga i britanske administracije, Buš je samo dan nakon terorističkih napada 11. septembra izjavio: „Osmišljeni smrtonosni napadi izvedeni juče protiv naše zemlje predstavljaju više od čina terora. To je bilo delo rata!“⁶⁴¹

Vojne operacije u prvih deset godina ratovanja obuhvatile su intervencije u Avganistanu, Iraku i Pakistanu, kao i sporadično bombardovanje, oružana dejstvovanja i podršku američke vojske lokalnoj antiterorističkoj borbi u Somaliji, Filipinima, Jemenu, Kašmiru i Maliju. Rat još uvek nije gotov, kraj mu se ne nazire, a teško je uopšte uvideti kako bi mogla pobeda u njemu da izgleda.

Očigledno je da je ovo je najduži rat u američkoj istoriji, a poput ratova protiv siromaštva i droge i ovaj nema jasno definisan i precizno određen kraj, čega su njegovi kritičari, ali i orkestratori od samog početka bili svesni. Tako je bivši predsednik SAD Džordž Buš stariji napominjao da je „rat protiv terorizma bitka na duge staze i da su SAD nakon napada 11. septembra spremnije ne samo da izbegnu, nego i da izdrže teror“. Takođe je izjavio da će američki rat protiv terorizma biti duga bitka koja možda nikada neće biti okončana, „...ne mislim, međutim, da ćemo ikada moći da kažemo da je to završeno...“.⁶⁴² Njegov sin i naslednik na predsedničkoj poziciji je

⁶⁴⁰ Američki predsednik Ronald Regan je prvenstveno od svoje vlade, a zatim i UN tražio da oduzme ili bar zamrzne imovinu od terorističkih grupa i organizacija, nazivajući te akcije prvim koracima u međunarodnom „ratu protiv terorizma“. U svom obraćanju Generalnoj skupštini 22. septembra 1986. godine rekao je: „SAD veruju da je razumevanje postignuto tokom samita Sedam industrijskih demokratija, u Tokiju prošlog maja, dobar korak ka međunarodnom sporazumu za „rat protiv terorizma“. **Videti:** U.S. Department of State, *Address by President Ronald Reagan to the UN General Assembly*, 1986 (Internet: <http://www.state.gov/p/io/potusunga/207355.htm>, 10/07/2015).

⁶⁴¹ The White House, *Frequently asked questions about war on terrorism*, 2001 (Internet: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/nationalsecurity/faq-what.html>, 10/07/2015).

⁶⁴² B92, *Buš stariji kaže da će rat protiv terorizma potrajati*, 14. septembar 2003 (Internet: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2003&mm=09&dd=14&nav_category=78&nav_id=119525, 23/05/2015).

tokom objave rata i sam rekao: „Bićemo strpljivi, bićemo fokusirani i bićemo čvrsti u našoj odlučnosti. Ovaj rat će potrajati i završiti se. Ali, da ne bude zabune, pobićemo“.⁶⁴³ Međutim, on je samo tri godine nakon toga na pitanje da li se može dobiti „rat protiv terorizma“ odgovorio sledeće: „Ja ne mislim da možete pobediti u ratu protiv terorizma. Ali, ja mislim da se njime mogu stvoriti uslovi da oni koji se koriste njime kao taktikom budu manje prihvatljivi u svetu“.⁶⁴⁴ Semjuel Hantington (*Samuel Huntington*)⁶⁴⁵ je u jednom intervjuu, samo sedam dana nakon početka rata (15.10.2001), rekao: „Pretpostavljam da će rat trajati decenijama, na ovaj ili onaj način“.⁶⁴⁶

Dakle, i za same inicijatore rata, kome naizgled nema kraja, teško je uvideti na šta bi se svela pobeda u njemu. Problem je u tome što je ovaj rat drugačiji od svih ranijih, tako da će i pobeda biti drugačija. Takođe, jasno je da se u ovom sukobu od terorista ne može očekivati klasična vojna bezuslovna predaja usled poraza, što je nakon dve godine krvave borbe i navelo predsednika Buša na priznanje da je nemoguće u potpunosti eliminisati terorizam, ali ga je moguće efikasno suzbiti. Međutim, to se onda ne može nazvati vojnom pobedom, koja se očekuje u konvencionalnim ratovima, već samo smanjenjem rizika i opasnosti od daljeg terorističkog delovanja. To je otežavajući faktor jer dobrim delom određuje ratnu strategiju te se odražava na način na koji se ocenjuje da li rat uopšte ispunjava svoju svrhu. Shvatajući sve to, a pre svega činjenicu da se radi o neizvesnom i složenom ratu u kontinuitetu, Obama je predostrožno prešao na termin „operacije“ i to „nepredvidljive“.

⁶⁴³ The White House, *Frequently asked questions about war on terrorism*, 2001 (Internet: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/nationalsecurity/faq-what.html>, 10/07/2015), op. cit.

⁶⁴⁴ CBS News, *Bush: U.S. Can't Win War On Terror*, 2004 (Internet: <http://www.cbsnews.com/news/bush-us-cant-win-war-on-terror/>, 10/07/2015).

⁶⁴⁵ Semjuel Hantington je jedan od najpoznatijih američkih politikologa, profesor na Harvard univerzitetu. Od kada je 1993. godine objavio knjigu „Sukob civilizacija (*The Clash of Civilizations*)“ spada među najkontroverznije istraživače na tom polju.

⁶⁴⁶ Vukadinović Đorđe, *Svet posle 11. septembra*, Nova srpska politička misao, 2002, Beograd, posebno izdanje br. 4, op. cit., str 137.

2.1. Međunarodna podrška i globalni obračun

11. septembar je zasigurno glavni razlog što je savremeni terorizam s početkom novog milenijuma postao glavni bezbednosni rizik i globalna pretnja u svetu, koja zahteva angažovanje celokupne međunarodne zajednice. To je bio prvi put u istoriji da teroristički napad ostavi tako enormne posledice globalnih razmera i da dovede do toga da se pored ostalih i politički sukobljene države i relevantne međunarodne organizacije instantno uvežu i reaguju na novonastalu situaciju.

Žrtve samoubilačkih napada 11. septembra potekle su iz 78 različitih država⁶⁴⁷ što je dovelo, ne samo do masovne internacionalne podrške američkoj antiterorističkoj kampanji, već do stvaranja velike i odlučne međunarodne koalicije u „ratu protiv terorizma“. Postalo je potpuno jasno da se terorizam proširio van granica nacionalnih država, razvio u bitan izraz političke volje i međunarodni problem globalnih razmera, te da mu se treba suprostaviti na globalnom nivou uz maksimalnu međunarodnu solidarnost. Tako su svi raspoloživi resursi institucija koje predstavljaju sadašnje glavne nosioce i aktere kreiranja i održavanja mira i stabilnosti na globalnoj političkoj sceni, poput NATO, OEBS, UN, EU i njihovih članica, instantno angažovani i direktno usmereni na suzbijanje međunarodnog terorizma.

Ceo svet je bio zgrožen brutalnim terorističkim napadima u Njujorku, a zvaničnici skoro svih zemalja ponudili su svoju podršku i solidarnost američkom narodu. Čak je i većina lidera sa Bliskog istoka osudila teroristički čin Al Kaide, dok je Sadam Husein neposredno nakon napada izjavio sledeće: „Američki kauboji upravo ubiru plodove svojih zločina protiv čovečnosti“.⁶⁴⁸ Slično iračkom narodu i Saudijski su većinom s radošću dočekali vest o uspešnoj terorističkoj akciji na tlu SAD, dok je njihova vlada zvanično osudila istu.⁶⁴⁹ Pakistanske vlasti su u konsultacijama sa američkim bezbednosnim zvaničnicima u potpunosti zatvorili svoju granicu sa Avganistanom već 17. septembra, a tokom rata dozvolili američkoj vojsci pristup i upotrebu svojih vojnih baza i takođe su uhapsili i ekstraditali preko 600 osumnjičenih članova Al Kaide.⁶⁵⁰ U svakom slučaju, i pored činjenice da su vlasti u većini islamskih zemalja osudile zločinački čin Al Kaide, koja je nanela samo štetu muslimanskom narodu, te s američkom

⁶⁴⁷ **Videti:** 11 September, The U.S. Department of State (<http://www.state.gov/documents/organization/10288.pdf>, 10/05/2015), op. cit.

⁶⁴⁸ CNN, *Attacks draw mixed response in Mideast*, 2001 (Internet: <http://edition.cnn.com/2001/WORLD/europe/09/12/mideast.reaction/>, 23/03/2015).

⁶⁴⁹ Vanity Fair, *The Kingdom and the Towers*, 2011 (Internet: <http://www.vanityfair.com/news/2011/08/9-11-2011-201108>, 28/05/2015).

⁶⁵⁰ BBC News, *Pakistan and the key al-Qaeda man*, 2005 (Internet: http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/4513281.stm, 12/06/2015).

inicijativom počele da sprovode određene protivterorističke mere, značajan deo javnog mnjenja u tim zemljama daje eksplicitnu ili implicitnu podršku toj organizaciji, uz pomoću koje i opstaje. Stoga, možemo slobodno reći da je 11. septembar predstavljao praktičan odgovor dobrog dela islamskog sveta na američku spoljnu politiku prema Bliskom istoku, koja kod muslimana širom sveta već decenijama ne samo da izaziva netrpeljivost već i strasnu mržnju. Čak štoviše, jedina opipljiva kazna za to po Americu jeste upravo ono što se desilo 11. septembra 2001. godine. Činjenica je da je globalna politika SAD odgovorna za mnoge nepravde i patnje u arapskom svetu, što je dovelo do narastanja nezadovoljstva, čije jezgro hrani terorističke porive, i imalo za posledicu intenziviranje osećanja frustriranosti i neprijateljskog raspoloženja prema SAD. Drugim rečima, osuda SAD zbog nanesenih nepravdi je za mnoge pogrešna po svojoj formi, ali ne i po sadržaju i upravo iz tog razloga Amerika u svom „ratu protiv terorizma“ nema koaliciju, tj. iskrenog saveznika u muslimanskom svetu iako je svesna da su podrška i saglasnost islamske zajednice od centralnog značaja. Uzmimo za primer glavnog američkog saveznika u regionu i jedinog prijatelja Izraela u muslimanskom svetu, Tursku, koja je članica NATO još od 1952. godine i kao takva je podržala američko-britansku invaziju Avganistana, ali se protivila onoj u Iraku.

Nakon 11. septembra, Amerikanci se sve češće pitaju zašto ih islamisti mrze, tj. zašto su baš oni bili meta najbrutalnijih terorističkih napada. Odgovor upravo leži u američkoj spoljnoj politici koja je vođena u bliskoistočnom regionu, a posebno od sredine prošlog veka pa do danas. Dovoljno je da krenemo od pomeranja granica na Bliskom istoku posle Prvog svetskog rata (**Prilog 13**), zatim osnivanja države Izrael, preko raspoređivanja američkih trupa u Saudijskoj Arabiji do Invazije Iraka 1990. godine, i da shvatimo zašto su islamski ekstremisti ubeđeni da Zapad, na čelu sa SAD, nastoji okupirati muslimanske zemlje, eksploatisati njihove bogate naftne i druge resorse i uništiti njihovu veru. Uz ineterpretaciju istorije, kroz ovu prizmu, nije im teško radikalizovati i indoktrinirati druge muslimane, a naročito one neobrazovane i siromašne nastanjene u autokratskim islamskim državama poput Saudijske Arabije, koja već dugo uživa podršku SAD.

Međutim, možemo sa sigurnošću reći da je tragičnim terorističkim napadima u SAD 2001. godine, otvoreno novo poglavlje istorije međunarodne saradnje i solidarnosti. Poruka sveta, na čelu sa Amerikom, bila je jasna - obračunati se sa teroristima i svima koji ih podržavaju, pa su sa tim ciljem na međunarodnom planu donete razne konvencije i deklaracije za borbu protiv terorizma. Treba napomenuti da je još nakon Drugog svetskog rata donesen čitav niz

međunarodnih konvencija za sprečavanje i suzbijanje međunarodnog terorizma⁶⁵¹, ali odlučnost za konačan obračun sa njim, prvenstveno SAD, a zatim i države Evropske unije, donele su nakon 11. septembra 2001. godine.

Ubrzo nakon napada, 800 miliona ljudi u 43 evropske zemlje odalo je poštu američkim žrtvama minutom ćutanja, što su učinili i milioni muslimana širom sveta. Ohrabrujuća je činjenica da iako se broj antiglobalista koji su spremni na nasilje povećava, teroristički napadi 11. septembra uneli su međunarodnu (globalnu) solidarnost u borbi protiv terorizma. Ujedinjene nacije su u rekordnom roku odgovorile na napade donošenjem Rezolucije 1373, kojom su usvojene određene protivterorističke mere.⁶⁵²

Ipak, ako se uzme u obzir da Bušov poziv upućen međunarodnoj zajednici sadrži i komponentu pretnje, indirektnog ucenjiva („ili ste sa nama ili sa teroristima“), može se zaključiti da mnoge zemlje koje nisu ugrožene terorizmom, bar ne u tolikoj meri koliko SAD, nisu imale izbora već da pristupe velikoj internacionalnoj antiterorističkoj koaliciji. Tako su se, kao i u vreme Hladnog rata, mnoge vlade bezuslovno pokorile američkom vođstvu, ali samo dok je posredi bila invazija na Avganistan. Pored toga, Amerika je intenzivno projektovala opasnost od savremenog terorizma na ceo svet, što je kod većine Evropljana, u stanju nesigurnosti i neizvesnosti, uzrokovalo podršku nosiocima vlasti da se pridruže američkom „preventivnom ratu“ i globalnoj zaštiti. To, naravno, nije istinski multilateralizam već iznuđeno savezništvo kroz izraz američke moći i prevlasti u međunarodnoj politici, a i sama Bela kuća je u više navrata napominjala da je ako treba u antiterorističkom ratu spremna delovati unilateralno.

U svakom slučaju „rat protiv terorizma“ uključio je sve američke partnere u NATO paktu i na početku je dobio punu podršku od strane Evropske unije, a najveći saveznik SAD u vojnim antiterorističkim operacijama bila je Velika Britanija. Njen premijer, Toni Bler (*Tony Blair*), je u znak britanske solidarnosti sa SAD bio počasni gost u Kongresu tokom Bušovog obraćanja i

⁶⁵¹ Neke od međunarodnih konvencija i deklaracija za sprečavanje i suzbijanje terorizma usvojenih nakon Drugog svetskog rata: Konvencija o krivičnim delima izvršenim u vazduhoplovima iz 1970, Konvencija o suzbijanju nezakonitih akata uperenih protiv bezbednosti civilnog vazduhoplovstva iz 1971, Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju krivičnih dela protiv lica pod međunarodnom zaštitom, uključujući i diplomatske agente iz 1973, Međunarodna konvencija protiv uzimanja talaca iz 1979, Evropska konvencija o suzbijanju terorizma iz 1977, Deklaracija Generalne skupštine UN o merama za eliminaciju terorizma iz 1994, Deklaracije nesvrstanih zemalja u Beogradu 1989, Džakarti 1992, Kartaheni 1995. i Južnoj Africi 1998, kao i Deklaracija o terorizmu Grupe 7 iz 1996. godine i druge. **Više o tome u:** Lopičić-Jančić Jelena, *Zakonodavstvo Sjedinjenih Američkih Država u vezi terorističkih dela*, Strani pravni život, 2010, Beograd, (1), str. 184.

⁶⁵² **Više o tome u:** *Resolution 1373 of the UN Security Council, 2001* (Internet: https://www.unodc.org/pdf/crime/terrorism/res_1373_english.pdf, 23/06/2015).

objave rata, kada je takođe izjavio da „...Amerika nema iskrenijeg prijatelja od Velike Britanije“.⁶⁵³

Uprkos konstantnom zamerenju američke administracije Rusiji na rat u Čečeniji i njegove ishode,⁶⁵⁴ predsednik Rusije Vladimir Vladimirovič Putin (*Владимир Владимирович Путин*) prvi je strani državni lider koji je izjavio saučešće predsedniku Bušu kao i celom američkom narodu nakon tragičnog 11. septembra. Mnogi mediji su Putinovu podršku i sažaljenja upućena SAD objasnili kao njegov instrument za pridobijanje Amerike u obračunima sa ekstremistima u Čečeniji, a evidentno je da je američka administracija smanjila kritikovanje ruske invazije u čečenskoj provinciji odmah nakon što joj je Al Kaida „objavila” rat. Što se Istoka tiče, pored Rusije, solidarnost u američkoj borbi protiv terorizma pokazale su i Kina i Indija.

Još interesantnija podrška bila je ona upućena od strane kubanskog lidera Fidela Kastru (*Fidel Castro*) i Kim Džong Ila (*Kim Yong Il*), lidera Severne Koreje. Takođe, fascinantno je bilo i to da je iranska vlada, ali samo pre invazije Avganistana, ponudila svoju asistenciju i utočište američkim trupama stacioniranim na njihovoj granici, te da su Sirija i Libija sa američkim bezbednosnim službama podelile svoje raspoložive obaveštajne informacije vezane za Al Kaidu i druge terorističke grupe u tom regionu.⁶⁵⁵

2.1.1. Uloga NATO u međunarodnoj borbi protiv terorizma

Delovanje međunarodnih institucija u globalnoj antiterorističkoj kampanji je nužno, pa su sve relevantne organizacije u čijem opsegu su i protivterorističke aktivnosti od samog početka angažovane. Naravno, ne deluju sve na isti način, tj. ne sporovode identične mere, već rade shodno svojim mogućnostima i ciljevima, i to u okvirima sopstvenih ovlašćenja i jurisdikcija. Krovna organizacija koja na terenu sprovodi međunarodne antiterorističke mere je NATO, odnosno Severnoatlanski pakt. Njegove aktivnosti, kao vojnog eksponenta (pre svega SAD), su u suštini represivnog ali i preventivnog karaktera, kao na primer posredovanje u međunarodnoj razmeni informacija i podataka od značaja za antiterorističko delovanje. Pošto je po prirodi vojni savez njegovo najznačajnije delovanje je na terenu i u kriznim područjima.

⁶⁵³ 11 September, The U.S. Department of State (<http://www.state.gov/documents/organization/10288.pdf>, 10/05/2015), op. cit.

⁶⁵⁴ Ceo Zapad je sve do 11. septembra otvoreno kritikovao ruske vojne intervencije na severnom Kavkazu, a delovanje tamošnjih islamističkih terorista, blisko vezanih sa Al Kaidom, je kvalifikovao kao sasvim očekivan odgovor na veliku represiju ruskih vlasti nad čečenskim narodom.

⁶⁵⁵ **Videti:** Sanderson Thomas & Nikitin B. Mary, *International Cooperation*. In: Smith Juliane & Sanderson Thomas (eds.), *Five Years After 9/11: An Assessment of America's War on Terror*, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2006, pp.33-4.

NATO je formiran 4. aprila 1949. godine⁶⁵⁶ potpisivanjem Vašingtonskog ugovora (*Washington Treaty*), koji je stupio na snagu 24. avgusta iste godine, sa jasno određenim principima funkcionisanja, a sa ciljem uspostavljanja kolektivne bezbednosti država članica Saveza, kao i mira i stabilnosti. Osnovna i trajna uloga ove međudržavne organizacije, tj. vojnog saveza, kako stoji u sporazumu, je: „...da političkim i vojnim sredstvima, a u skladu sa načelima povelje UN, očuva mir, slobodu i bezbednost zemalja članica, na osnovu zajedničke odbrane od svih vidova moguće agresije“.⁶⁵⁷ Takvu bezbednosnu politiku uglavnom realizuje „...održavanjem dovoljnih vojnih kapaciteta za efikasnu odbranu i upravljanje kriznim situacijama koje pogađaju njegove članice“.⁶⁵⁸ Međutim, treba istaći da NATO ne deluje samo u slučajevima bezbednosnih kriza zemalja članica i da ne deluje samo u okviru granica njihovih teritorija, već gradi i partnerske odnose sa drugim zemljama zarad izgradnje sistema kolektivne odbrane, bezbednosti i stabilnosti.

Od svog osnivanja do danas Severnoatlanski pakt je suočavajući se sa mnogobrojnim dramatičnim istorijskim događajima u svetu i sa različitim bezbednosnim izazovima i pretnjama prilagodio se i opstao. U tom procesu transformacije značajna su četiri perioda: period od nastanka do Hladnog rata (relativno miran period iskorišćen za razvoj kapaciteta Saveza); zatim period tokom Hladnog rata (veoma neizvestan period koji je Savez celo vreme trajanja rata držao u najvećem stepenu pripravnosti zbog najveće hladnoratovske pretnje – izbijanja oružanog sukoba između dva suprostavljena bloka, predvođena dvema supersilama); treći po redu je posthladnoratovski period u kome je otklonjena pretnja sučeljavanja Istoka i Zapada (okarakterisan većim brojem manjih ratnih žarišta u svetu u kojima je NATO „mirovno/humanitarno“ intervenisao, uključujući Republiku Srpsku i Republiku Srbiju)⁶⁵⁹; četvrti, joštrajuci period je suprostavljanje savremenom globalnom terorizmu. Očigledno je da

⁶⁵⁶ Formiranje Severnoatlanskog saveza inicirao je čitav niz političkih događaja neposredno nakon Drugog svetskog rata. U njih spadaju direktna pretnja suverenitetu Grčke, Turske, Norveške, zatim državni udar u Čehoslovačkoj 1948. godine i sovjetska blokada Berlina u period od 1948. do 1949. godine. Države potpisnice Briselskog sporazuma (Velika Britanija, Francuska, Belgija, Holandija i Luksemburg) predložile su SAD i Kanadi formiranje jedinstvenog vojnog saveza zasnovanog na bezbednosnim garancijama, tj. na očuvanju punog suvereniteta i nezavisnosti zemalja članica, ali i na trajnom vezivanju bezbednosti Evrope sa Severnom Amerikom. Pored navedenih sedam država osnivača, poziv za pridruživanje Savezu dobile su i Norveška, Danska, Italija, Island i Portugal. Savez je proširen nešto kasnije tako što su mu pristupile Grčka i Turska 1952, SR Nemačka 1955, Španija 1982. godine, a od 1999. do 2009. primio je još 12 država (ukupno 28) među kojima i bivše republike nekadašnje SFRJ, Sloveniju i Hrvatsku.

⁶⁵⁷ NATO, *Washington Treaty*, 2014 (Internet: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_67656.htm, 25/08/2015).

⁶⁵⁸ Ibidm.

⁶⁵⁹ Svojom intervencijom za vreme sukoba u BiH NATO je po prvi put u sopstvenoj istoriji istupio izvan svojih ugovornih okvira (nadležnosti), odnosno člana broj 5. Imajući u vidu nelegitimnost tih intervencija i obim međunarodnih kritika te spremajući nove antisrpske operacije, ovog puta na Kosovu, Alijansa je marta 1999. godine usvojila „Novi strateški kocept (*The New Strategic Concept*)“. Njime je ozvaničena mogućenost delovanje Saveza izvan okvira člana broj 5 Ugovora o NATO. Naime, pored kolektivne odbrane država članica zagarantovane tim članom, omogućeno je i sprovođenje aktivnosti (vojne intervencije) neregulisanih njime, odnosno odstupanje izvan okvira originalnog (samoodbrambenog) domena Saveza.

Alijansa danas deluje u potpuno drugačijem vremenu od onoga u kome je nastala. Samo njena osnovna funkcija, odbrana članica, kao i potencijalni neprijatelj je redefinisana. Na početku se odnosila na doskorašnjeg saveznika iz Drugog svetskog rata - SSSR, koji je naglo postao najveća bezbednosna pretnja Zapadu, a danas je usmerena na globalni terorizam.

Poslednji period, koji je otpočeo terorističkim napadima na SAD i ratovima koji su usledili (Avganistan i Irak) predmet je interesovanja našeg istraživanja. Naime, tada je po prvi put u svojoj dugoj istoriji Savez aktivirao član broj 5 Ugovora, koji zapravo predstavlja osnovu za njegovo legitimno delovanje u svrhu odbrane, a u kome je iskazano da će „oružani napad protiv jedne ili više država u Evropi ili Severnoj Americi biti smatran za napad protiv svih njih i da će svaka od njih ako se taj napad dogodi pomoći stranu ili strane ugovornice koje su napadnute preduzimajući odmah, individualno i u zajednici sa drugim stranama, akciju koju budu smatrale za potrebnu, uključujući upotrebu oružane sile u cilju uspostavljanja i održavanja bezbednosti severnoatlanske oblasti“.⁶⁶⁰ Time su sve aktivnosti NATO usmerene na borbu protiv terorizma u cilju koje su ubrzo uspostavljena i partnerstva sa zemljama nečlanicama. Tako je u najkraćem mogućem roku kreiran operativni i institucionalni antiteroristički okvir, pokrenute su nove međunarodne aktivnosti, a stare ojačane i ubrzane, na stvaranju zajedništva u borbi protiv terorizma i oružja za masovno uništenje. U tom smislu, a sa namerom da se proširi koalicija država u borbi protiv terorizma na nečlanice, NATO je u okviru programa Partnerstvo za mir⁶⁶¹ izradio Akcioni plan partnerstva za borbu protiv terorizma (*Partnership Action Plan Against Terrorism*) kroz koji su se jedinice partnera spremale za dejstvovanje i u slučaju terorističkih napada. Akcioni plan je nastao kao posledica terorističkih napada na SAD 2001. godine, a zasnovan je na principima i normama međunarodnog prava, Povelji UN i Rezoluciji 1337 Saveta bezbednosti.⁶⁶² Pored toga, sprečavanje finansiranja terorizma bio je prvi korak koji su obavestajne strukture ove alijanse, naravno, uz pomoć međunarodnih finansijskih institucija, preduzele kako bi pratile novac namenjen terorističkim organizacijama širom sveta. Dok je veliki deo budžeta samog Saveza usmeren na istraživanja za potrebe suprostavljanja terorizmu.⁶⁶³

⁶⁶⁰ Orlić Dejan, *Šezdeset godina transformacije NATO*, FPN Godišnjak, 2009, Beograd, III Deo, str. 531.

⁶⁶¹ Program partnerstvo za mir (*Partnership for Peace*) zapravo predstavlja odgovor NATO na vojno-političke promene u istočnoj Evropi početkom 90-ih godina prošlog veka. Program kroz koji je do sada prošlo više od 30 država (neke su i dalje deo programa, dok su druge postale punopravne članice NATO) pokrenut je u Briselu (januara 1994) sa ciljem ostvarivanja bilateralne saradnje između Alijanse i pojedinačnih država bivšeg socijalističkog lagersa u Evropi, kao i nekadašnjih republika SSSR.

⁶⁶² **Više o tome u:** *Partnership Action Plan Against Terrorism*, The Prague Summit and NATO's Transformation, NATO Public Diplomacy Division, Brussels, 2003.

⁶⁶³ **Videti:** Kekić Dalibor, *Partnerstvo za mir – aranžman NATO-a u borbi protiv terorizma*, NBP (Nauka-Bezbednost-Policija), 2006, Beograd, 1 (9-30), str. 200-201.

Međutim, iako se NATO u potpunosti stavio na raspolaganje Americi, ona je neočekivano odlučila da uz unilateralni strateški pristup rešavanja bezbednosnih pretnji kreira koaliciju „protivterorističkih država“ za novouspostavljeni globalni „rat protiv terorizma“. Na ovaj način, uloga samog Saveza u ratu u Avganistanu je marginalizovana, čime je ugrožen njegov osnovni princip – jedinstvo, odnosno savezništvo svih država članica, a što je ozbiljno uzdrimalo njegovu funkcionalnost.⁶⁶⁴ Intervencije u Iraku, oko kojih se države članice nisu mogle usaglasiti te nisu pružile podršku Americi, dovele su do unutrašnje krize i podela unutar samog Saveza, što je dodatno paralisalo njegovo učešće u „ratu protiv terorizma“. Ipak, 11. avgusta 2003. godine, nakon što su SAD preusmerile svoje trupe iz Avganistana u Irak, NATO je odlukom UN⁶⁶⁵ preuzeo komandu nad Međunarodnim snagama za bezbednosnu podršku (*International Security Assistance Force – ISAF*) i tako je započeo svoju prvu misiju izvan evroatlanskog prostora, koja je uz velike poteškoće i napore trajala do kraja 2014. godine kada su avganistanske snage preuzele punu odgovornost.⁶⁶⁶ Ovom misijom uspostavljeno je sigurno i bezbedno okruženje, kako u Avganistanu, tako i u celom regionu. Takođe je otklonjena i ogromna bezbednosna pretnja celom svetu, jer je u velikoj meri ugašen dotadašnji najveći izvor međunarodnog terorizma.

Pre ovog direktnog angažmana, NATO je SAD tokom rata u Avganistanu samo pružao simboličnu pomoć⁶⁶⁷, a Poljskoj značajnu logističku podršku prilikom preuzimanja komande nad međunarodnim snagama u centralnom Iraku 14. maja 2003. godine. Što se Iraka tiče, po okončanju borbenih sukoba lideri NATO pristali su da pruže pomoć u uspostavljanju privremene iračke vlade, obučavajući lokalne bezbednosne snage kroz misiju „Implementacija obuke (*The Training Implementation Mission*)“.⁶⁶⁸

Nakon samita u Rigi održanog 2006. godine, sa usvajanjem nove platforme za borbu protiv terorizma, otpočela je druga još trajuća, intenzivnija i sveobuhvatnija faza te borbe. Ovom platformom NATO je uspostavio neophodne političke i vojne metode, odgovarajuće postupke i institucionalno pravne mehanizme za suprostavljanje i suzbijanje međunarodnog terorizma, koji je takođe u samoj platformi po prvi put u istoriji, zajedno sa oružjem za masovno uništenje,

⁶⁶⁴ **Videti:** Ibid, str. 541.

⁶⁶⁵ Članom broj 5 Ugovora o NATO određeno je da ta alijansa može otpočeti misiju pod mandatom UN.

⁶⁶⁶ **Videti:** NATO, *ISAF's mission in Afghanistan (2001-2014)*, 2015 (Internet: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69366.htm, 28/08/2015).

⁶⁶⁷ Pomoć je obuhvatala intenziviranu razmenu obaveštajnih podataka, zatim izdavanje neograničenih dozvola za upotrebu luka i aerodroma, kao i angažovanje NATO snaga kroz operaciju „Pomoć orla (Eagle Assist)“, za osmatranje i kontrolu vazdušnog prostora SAD. **Više o tome u:** NATO, *Statement by the Secretary General on the conclusion of Operation Eagle Assist*, 2002 (Internet: <http://www.nato.int/docu/update/2002/04-april/e0430a.htm>, 28/08/2015).

⁶⁶⁸ NATO, *NATO's assistance to Iraq*, 2014 (Internet: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_51978.htm, 28/08/2015).

proglasio najvećom opasnošću za Alijansu u narednih deset do petnaest godina. Zato se slažemo sa dr Srđanom Petkanićem sa beogradskog Instituta za evropske studije, koji navodi: „Politika borbe protiv terorizma pre 2006. godine nije imala institucionalno-pravno uporište i svodila se na sredstva mekih političko-diplomatskih formulacija i procedura saodlučivanja i konsultacija“.⁶⁶⁹

Možemo zaključiti da je Severno atlanski pakt jedina legitimna međunarodna struktura koja se na adekvatan način može suprotstaviti savremenom globalnom terorizmu. Međutim, mora se postaviti pitanje kolika je uopšte moguća efikasnost i samog Saveza u ovoj borbi sa nekonvencionalnim neprijateljem („nevidljivi borci“) i neodređenim ciljevima oružanog dejstvovanja (nepostojanje jasnih vojnih meta za direktne napade)?

2.1.2. Opadanje međunarodne podrške američkom ratu protiv terorizma

Prema rezultatima istrživanja američkog privatnog centra za analitiku i konsalting „Gallup“, samo 7% od 1,3 milijarde muslimana u svetu (90 miliona) opravdava terorističke napade 11. septembra, a najviše su ih osudili Turci.⁶⁷⁰ Međutim, iako su podržali vojni intervencionizam u Avganistanu, invazija na Irak je i za njih kao i za većinu zemalja sveta bila neopravdana. Naime, SAD su početkom rata u Avganistanu održale privid multilateralne strateške saradnje, zahtevajući i dobijajući potporu velikog dela međunarodne zajednice, a ponajpre od saveznika NATO uključujući i Tursku. Nasuprot tome, za rat u Iraku je postojalo snažno protivljenje široke svetske javnosti, uključujući i prvobitne koalicione partnere u tom ratu, što nije sprečilo SAD da uz podršku Velike Britanije i izvan okvira UN napadnu Irak.

Nakon što su SAD zatražile potporu Turske za proširenje rata na Irak bivši turski ministar inostranih poslova Ismail Cem (*Ismail Cem Ipekci*) objasnio je tadašnjem predsedniku SAD Džordžu Bušu zašto je Turska, inače izrazito muslimanska zemlja, protiv vojnih intervencija u Iraku, ali je potvrdio da ta zemlja jasno osuđuje svaki vid terorizma. Nakon sastanka, za medije je izjavio sledeće: „Terorizam nema opravdanja, baš nikakvog opravdanja. Terorizam nema veru ni geografsko poreklo. Ne postoji takva stvar kao što je muslimanski, hrišćanski ili jevrejski terorizam. Čin terorizma se ne ograničava na one koji povlače okidač ili preduzimaju

⁶⁶⁹ Petkanić Srđan, *NATO i borba protiv terorizma – tendencije i perspektive*, Revija za bezbednost, 2010, Beograd, vol. 4, br. 1, str. 1.

⁶⁷⁰ **Videti:** Gallup, 9/11 Poll, 2006 (Internet: <http://www.gallup.com/poll/24487/gallup-database-2006-survey-results.aspx>, 15/05/2015).

konkretne akcije. On obuhvata i one zemlje koje daju šansu teroristima, skrivaju ih, finansiraju i pomažu na razne načine...”.⁶⁷¹

Američki čelnici su neposredno nakon 11. septembra odgovornost pored Al Kaide i talibanskog tražili i u iračkom režimu. Tako je samo par sati nakon napada ministar odbrane Donald Ramsfeld (*Donald Rumsfeld*) zahtevao da mu obaveštajne službe daju „bilo kakav dokaz kako bi udario na Irak”.⁶⁷² Pošto dokaza nije bilo odlučeno je da se fabrikuju, što su odradile izraelska i britanska obaveštajna služba. Izraelski Mosad (*Moosad*) je septembra 2002. godine izašao u javnost sa informacijama kako Sadam Husein poseduje oružje za masovno uništenje kao i materijal za njegovu dodatnu izradu.⁶⁷³ Nadalje, Toni Bler je 2. februara 2003. godine objavio izveštaj britanske obaveštajne službe (*MI6*) pod naslovom „Irak: infrastruktura njegovog srkivanja, obmane i zastrašivanja (*Iraq: It's infrastructure of concealment, deception and intimidation*)” u kom se na 19 strana, između ostalog, režim Sadama Huseina optužuje za pružanje pomoći i podrške teroristima, špijuniranje stranih ambasada i njenih službenika u Iraku, zatim za posedovanje hemijskog naoružanja koje konstantno koristi kako bi ubijao civile i političke protivnike i, što je najznačajnije, za proizvodnju nuklearnog, hemijskog i biološkog oružja za masovno uništenje.⁶⁷⁴ Većina ove propagande bila je sama po sebi kontradiktorna kao i jedna od Bušovih izjava u kojoj je Irak, Iran i Severnu Koreju optužio za saradnju sa teroristima i nazvao ih „Osovinama zla (*Axis of Evil*)”, jer kako je rekao: „...to su zemlje koje su u stanju da proizvedu oružje za masovno uništenje i da ga daju teroristima”.⁶⁷⁵ Ova izjava je bila nejasna u pogledu povezanosti imenovane tri zemlje, jer se iz nje nije moglo zaključiti da li one uzajamno saraduju poput „Sila osovine (*Axis of Powers*)”⁶⁷⁶ iz Drugog svetskog rata. Štaviše, Iran, islamska (šiitska), nearapska država i Irak, sekularno-muslimanska (sunitska), arapska država sa socijalističkim društvenim uređenjem, imaju dugu istoriju međusobnih sukoba i ratnih dejstvovanja. Dok je Severna Koreja samoizolovana, sekularna, socijalistička država, koja nema dodirnih tačaka sa islamskim teroristima. Jedino zajedničko za ove tri zemlje jeste politička

⁶⁷¹ PBS online news hour, (Internet: http://www.pbs.org/newshour/bb/terrorism/julydec01/turkey_9-27.html, 22/11/2006).

⁶⁷² **Videti:** Front Line, *Bush's War*, 2008 (Internet: <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/bushswar/>, 10/07/2015).

⁶⁷³ **Videti:** The Guardian, *Israel knew Iraq had no WMD*, 2004 (Internet: <http://www.theguardian.com/politics/2004/feb/04/iraq.israel>, 10/07/2015).

⁶⁷⁴ **Videti:** FAS, *Iraq: It's infrastructure of concealment, deception and intimidation*, 2003 (Internet: <https://fas.org/irp/world/iraq/uk0103.pdf>, 10/07/2015).

⁶⁷⁵ **Videti:** The Washington Post, *Text of President Bush's 2002 State of the Union Address*, 2002 (Internet: <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/onpolitics/transcripts/sou012902.htm>, 10/07/2015).

⁶⁷⁶ Sile osovine je neformalni naziv koji se koristi za savez država koje su bile suprotstavljene antifašističkim saveznicima, odnosno pobednicima u Drugom svjetskom ratu. Osnov saveza činile su Nemačka, Italija i Japan, a formiran je potpisivanjem ugovoru o prijateljstvu koji je nacistička Nemačka na čelu sa Adolfom Hitlerom sklopila sa fašističkom Italijom 25.10. 1936. godine. Trojnom paktu su krajem 1940. i 1941. godine pristupili Mađarska, Rumunija, Bugarska, a kraće vreme i Kraljevina Jugoslavija, zatim novoformirana Nezavisna Država Hrvatska i Kraljevina Albanija, Norveška, Finska i Tajland.

udaljenost i određen stepen neprijateljstva prema američkoj spoljnoj politici, kao i otpornost na proces globalizacije. Bela kuća je shvatajući obim greške ubrzo nakon Bušovog govora pustila saopštenje za medije u kom je pojasnila da se „osovine” odnose na vezu između oružja za masovno uništenje i terorizma, a ne na vezu između navedenih zemalja.⁶⁷⁷ Nazivajući ove tri distancirane zemlje „Osovinama zla”, tj. glavnim nosiocima pretnje ugrožavanja globalne bezbednosti, Buš je samo bacio međunarodnu sumnju na to da je „rat protiv terorizma” zaista usmeren protiv terorističke pretnje SAD i uopšte savremenom demokratskom društvu. Zapravo, postajalo je sve čiglednije da SAD koriste 11. septembar kao „mandat” da se, na osnovu prethodno stečenog prava, uđe u rat protiv „neprijateljskih” režima, kome je i Blerova administracija težila. Za mnoge je već tada to bio očigledan unilateralni rat američke hegemonije sa ekonomskim, a ne bezbednosim ciljevima, jer većina kritičara tvrdi da je invazija na Irak zapravo njegova okupacija zarad eksploatacije nafte, te da je sledeći na meti Iran.⁶⁷⁸

Nakon što je Sadam Husein svrgnut s vlasti, a Irak razoren, od silnog oružja za masovno uništenje nije bilo ni traga ni glasa. To je još jednom pokrenulo brojna pitanja oko istinskih motiva te invazije, kao i ono najbitnije: odgovornosti koju pre svih treba da snose SAD i Velika Britanija, kao i Džordž Buš i Toni Bler lično, zbog činjenice da su osmišljeno preuveličavali iračku pretnju i podrivali autoritet Saveta bezbednosti UN kako bi izazvali rat u Iraku i invaziju na tu zemlju u kojima je život izgubilo više stotina hiljada nedužnih civila, dok je preko dva miliona njih prisilno raseljeno iz svojih domova.

Blerov naslednik u premijerskom kabinetu Gordon Braun (*Gordon Brown*) je 15. juna 2009. godine formirao specijalnu komisiju sa ciljem utvrđivanja okolnosti i neophodnosti invazije Iraka 2003. godine. Komisija je dobila budžet od deset miliona funti a na njeno čelo imenovan je Lord Džon Čilkot (*Sir John Chilcot*) koji je nakon sedam godina intenzivnog istraživačko-analitičkog rada (6. jula 2016) objavio njen izveštaj. Vrlo detaljan i obiman izveštaj pod naslovom „*The Iraq Inquiry Report*” sadrži dva i po miliona reči i u celosti je (12 tomova) objavljen na internetu.⁶⁷⁹ Obraćajući se javnosti na dan objave izveštaja Lord Čilkot je izjavio sledeće: „Sadam Husein je nesumnjivo bio brutalan diktator koji je vršio represiju nad sopstvenim stanovništvom i bio je u sukobu sa obavezama koje nameće Savet bezbednosti UN... ali nije

⁶⁷⁷ Washington Post, *The 4th best State of the Union address: “Axis of evil”*, 2014 (Internet: <https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2014/01/25/the-4th-best-state-of-the-union-address-axis-of-evil/>, 23/07/2014).

⁶⁷⁸ Iran je država koja posle Saudijske Arabije (25%) i Iraka (11%) poseduje najveće svetske rezerve nafte i gasa, oko 10%.

⁶⁷⁹ Zvanična internet prezentacija britanske komisije za ispitivanje invazije Iraka, *The Iraq Inquiry*, 2016 (Internet: <http://www.iraqinquiry.org.uk/the-report/>, 06/07/2016).

predstavljao neposrednu pretnju“.⁶⁸⁰ Takođe je rekao da je Velika Britanija odlučila da se pridruži američkoj invaziji Iraka pre nego što su iscrpljena sva mirna rešenja, kao i to da obaveštajni podaci koji su predstavljeni kao opravdanje intervencije nisu bili dovoljno čvrsti. „Procene o pretnji koju predstavlja Sadam Husein bile su predstavljene sa neopravdanom sigurnošću. Konsekvence intervencije bile su potcenjene, rizici nisu bili dobro identifikovani niti predstavljeni vladi, a planiranje invazije nije bilo adekvatno“,⁶⁸¹ rekao je Čilkot. Sedmogodišnja istraga bazira se na svedočenjima više od 150 direktnih svedoka celog procesa donošenja odluka u vezi sa invazijom Iraka, kao i oko 150.000 analiziranih dokumenata britanske vlade. Njen proizvodni izveštaj žestoko kritikuje tadašnje britanske vlasti, čelnike britanske vojske i „bezuslovnu podršku“ koju je bivši premijer Toni Bler davao SAD.⁶⁸² Tim dugoočekivanim dokumentom se između ostalog zaključuje da su vojne intervencije završene na način koji je daleko od uspešnog te da odnos Britanije i SAD u budućnosti ne bi trebalo da podrazumeva безусловnu podršku.⁶⁸³

Nakon objave optužujućeg izveštaja i medijskih spekulacija da će krivično odgovarati za uvlačenje Britanije u „katastrofalni“ rat u Iraku za koji nije imala resorse niti adekvatnu strategiju i koji je odneo 200 britanskih života, bivši premijer je održao konferenciju za novinare, na kojoj se izvinuo porodicama ubijenih u ratu u Iraku i rekao da prihvata to da „mu nikada neće oprostiti ili zaboraviti“.⁶⁸⁴ Međutim, Bler je dodao da „ne misli da je ta borba bila uzaludna“, jer kako je naglasio: „Iako je bilo grešaka, odluka da se britanske trupe pridruže invaziji Iraka, koju su predvodile SAD, bila je ispravna“.⁶⁸⁵ „Mogu da žalim zbog grešaka i mogu da žalim zbog mnogih stvari u vezi sa tim, ali iskreno verujem ne samo da smo delovali s dobrim motivima, a učinio sam ono što sam učinio u dobroj veri, već iskreno verujem da bismo bili u gorjoj poziciji da nismo tako postupili. Možda i potpuno grešim u vezi sa tim“, izjavio je Bler novinarima.⁶⁸⁶

Konflikt između Iraka sa jedne i SAD i Velike Britanije sa druge strane seže mnogo dublje od izgovora da Sadam Husein poseduje oružje za masovno uništenje i da saraduje direktno sa Al Kaidom. I Džordž Buš stariji i Bil Klinton su još za vreme svojih predsedničkih mandata optuživali Sadama Huseina da radi na proizvodnji takvog oružja te su pokušavali u više navrata

⁶⁸⁰ The Iraq Inquiry, *Statement by Sir John Chilcot*, 2016 (Internet: <http://www.iraqinquiry.org.uk/media/247010/2016-09-06-sir-john-chilcots-public-statement.pdf>, 07/07/2016).

⁶⁸¹ Ibid.

⁶⁸² Komisija je tokom svog rada analizirala sastanke Blera i Buša, kao i diplomatske prepiske njihova dva kabineta iz 2002. godine, kada je u jednoj od njih Bler svom američkom kolegi poručio: „Biću uz tebe šta god da se desi“.

Videti: The Iraq Inquiry, *The Evidence*, 2016 (Internet: <http://www.iraqinquiry.org.uk/the-evidence/>, 07/07/2016).

⁶⁸³ **Više o tome u:** The Iraq Inquiry, *The Report*, 2016 (Internet: <http://www.iraqinquiry.org.uk/the-report/>, 07/07/2016).

⁶⁸⁴ The Guardian, *Tony Blair unrepentant as Chilcot gives crushing Iraq war verdict*, 2016 (Internet: <https://www.theguardian.com/uk-news/2016/jul/06/chilcot-report-crushing-verdict-tony-blair-iraq-war>, 10/07/2016).

⁶⁸⁵ Ibid.

⁶⁸⁶ Ibid.

nakon Zalivskog rata da ga svrgnu s vlasti, čak i vojnim putem kroz razne operacije poput one nazvane „*Dezertna lisica (Desert Fox)*” iz 1998. godine. Pre same operacije, objašnjavajući njenu neophodnost Klinton je rekao: „Činjenica je da dokle god je Sadam na vlasti, on ugrožava dobrobit svog naroda, mira u regionu, kao i bezbednosti u svetu”.⁶⁸⁷ Dalje, irački režim je proglašen terorističkim od strane SAD još 1990. godine, kada je izvršio invaziju na Kuvajt. A, da paradoks bude još veći Irak se nalazio na američko-britanskoj listi država koje finansiraju međunarodni terorizam od 1979. do 1982. godine, ali je uklonjen kada su ga Amerikanci združeni sa Britancima, podstrekivali na rat protiv Irana i uzgred mu dostavljali materijal koji se mogao koristiti za izradu balističkog oružja. Pored toga, tokom rata protiv Irana u iračkom štabu je bilo angažovano oko 60 američkih vojnih oficira u funkciji savetnika za balistiku.⁶⁸⁸ Dakle, nezavisno od pitanja da li Irak poseduje oružje za masovno uništenje ili ne, očito je da SAD, pod plaštom 11. septembra, već duže vreme nastoje da nametnu sopstveni geopolitički režim u tom regionu.

Invazija na Irak, pod rukovodstvom SAD, radi zbacivanja Sadama Huseina sa vlasti, podstakla je antiameričko raspoloženje u svetu, uspela podeliti Evropu, tj. baciti sumnju na istinske ciljeve SAD,⁶⁸⁹ a ujedno i odvušla resurse od Avganistana. U prethodnom poglavlju smo pomenuli da je iračka kriza najdublje do sada nagrizla jedinstvo unutar NATO, jer se Alijansa nije mogla usaglasiti oko pružanja podrške Americi. Dok je Velika Britanija bila uz SAD, Francuska i Nemačka su se žestoko protivile ovoj intervenciji. Kina i Indija⁶⁹⁰ su se poput Japana, koji je instantno i maksimalno podržao američki antiteroristički napor,⁶⁹¹ ograničile na diplomatsko neodobravanje, pre svega zbog sopstvenih aspiracija i opterećenosti hroničnim unutrašnjim terorizmom. Ruska vlada, kao i mnoge druge koje su u početku podržale američki obračun sa međunarodnim terorizmom, ubrzo se zapitala „šta su zaista pravi interesi i ciljevi SAD u ovom

⁶⁸⁷ CNN, *Transcript: President Clinton explains Iraq strike*, 1998 (Internet:

<http://edition.cnn.com/ALLPOLITICS/stories/1998/12/16/transcripts/clinton.html>, 20/06/2015).

⁶⁸⁸ **Videti:** Ranković Miodrag, *Savremeni/globalni terorizam: sociološki pristup*, Sociologija, 2004, Beograd, XLVI (4), op. cit., str. 318.

⁶⁸⁹ Predsednik SAD Džordž V. Buš je u svetskim medijima više puta optuživan da koristi „rat protiv terorizma” kao izgovor za rat u Iraku iako se smatra da veza i saradnja između Sadama Huseina i Al Kaide nikad nije postojala. **Više o tome u:** Washington Post, Senior Bush Discusses War on Terrorism, 2004 (Internet: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A47812-2004Jun16.html>, 23/06/2014).

⁶⁹⁰ Indijske vlasti su unutar sopstvenih granica već u oktobru 2001. godine zabranile delovanje 23 domaće i strane militantne organizacije, među kojima i „Studentskom islamskom pokretu”. **Više o tome u:** Government of India: Ministry of Home Affairs, *Banned Organisations*, 2001 (Internet: <http://www.mha.nic.in/BO>, 23/07/2015).

⁶⁹¹ U zajedničkom saopštenju ministarstava finansija, spoljnih poslova i trgovine Japana, u decembru 2001. godine, s ciljem da spreče eventualne terorističke napade, naveden je spisak od 286 naziva organizacija i imena pojedinaca kojima su zamrznuta finansijska sredstva zbog sumnji da su povezani sa avganistanskim Talibanima i drugim terorističkim kolektivima. **Videti:** Mijalkovski Milan, *Odgovor terorizmu*, Univerzitet u Beogradu Fakultet bezbednosti, Beograd, 2005, op. cit., str. 75.

globalnom ratu“.⁶⁹² Za međunarodnu zajednicu je američka invazija na Irak predstavljala problem bez opravdanja, dok je s druge strane, Irak postao žarište testiranja svih mogućih terorističkih taktika, kao i glavni motiv za regrutaciju novih terorističkih pristalica. Pojedini analitičari čak tvrde da je upravo invazija na Irak bila glavni motiv za terorističke bombaške napade u Madridu i Londonu. Zapadna Evropa je svoje antiterorističko udruživanje sa SAD debelo platila životima svojih vojnika, ali najgore je tek došlo kada se terorizam preselio na njene ulice. Španija se u potpunosti osvestila nakon krvave terorističke akcije u Madridu, koja je za teroriste bila više nego efikasna. Samo jednim napadom uspeali su suzbiti sve spoljnopolitičke interese Španije, koji su bili vezani za bilateralnu stratešku (političku i ekonomsku) saradnju sa SAD i prisilili su njenu vlast da povuče svoje trupe iz Iraka.

Važno je napomenuti da je za ovu invaziju nakon medijske i političke kampanje Džordž Buš uspeo dobiti potporu svog biračkog tela, republikanaca, zatim vlada Velike Britanije, Australije i još nekih zemalja članica NATO. Međutim, Savet bezbednosti UN nije odobrio, ali zvanično ni osudio invaziju Iraka. Takođe treba istaći da načelno odobrenje početne faze rata, odnosno odmazde u Avganistanu, izraženo kroz konsenzusu država članica UN ne znači, naravno, i odobrenje načina na koji je sila bila upotrebljena ili geopolitičkih ciljeva koji su ostvareni u tom regionu.

Stanovnici SAD bili su uz svog predsednika i podržali njegovu odluku na proširenje vojnih anti-terorističkih operacija na tlo Iraka, dok su vlade saveznika poslale svoje trupe mimo volje i podrške sopstvenog naroda.⁶⁹³ Naime, pošto su mete samoubilačkih napada 11. septembra bile čisto civilne, objekti koji predstavljaju glavne izvore američkog identiteta, došlo je do tada neviđene patriotske groznice u Americi, koju je Buš vešto pothranjivao i koristio budeći i osnažujući nacionalistička osećnja u svom narodu posredstvom medija.

Novoizabrani britanski premijer Gordon Braun je u dogovoru sa takođe novim predsednikom SAD Barakom Obamom poslao dodatne trupe u Avganistan, uprkos protivljenju svojih građana i upozorenjima ruskog ambasador u Kabulu, Samira Kabulova, koji je iskreno poručio: „Nadam se da Vašington neće napraviti istu grešku koju je 1979. godine napravio Sovjetski Savez poslavši u Avganistan 140.000 vojnika koji su nakon dve godine provedene u toj zemlji bili potpuno poraženi“.⁶⁹⁴ Iako mnogi politički analitičari veruju u neraskidivost savezništva dve sile,

⁶⁹² **Videti:** Rukavišnjikov Vladimir, *Rusko viđenje američkog rata protiv terorizma - pouke posle 11. septembra*, Međunarodni problemi, 2010, Beograd, 54(4), op. cit., str. 399.

⁶⁹³ **Više o tome u:** Miller A. Charles, *Endgame for the West in Afghanistan?*, Strategic Studies Institute, Carlisle, 2010.

⁶⁹⁴ Vreme, *Bez kraja i konca*, br. 976, 17. septembar 2009. (Internet: <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=886489> 02-12-2010).

Amerike i Velike Britanije, očigledno je da kod Britanaca vlada podela na one koji veruju i na one koji sumnjaju u pobedu u Avganistanu. Premijer Braun redovno je izjavljivao da veruje u Britansku misiju u Avganistanu zato što je realistična i ostvariva, a ujedno i neophodna, jer kako kaže: „sigurnija Britanija zahteva sigurniji Avganistan“.⁶⁹⁵

U 2006. godini podrška američkom preventivnom ratu kod koalicionih partnera je znatno opala. Tako je sa većinske, podrška stanovništva u Britaniji opala na 49%, u Francuskoj 43%, u Nemačkoj 47% i u Japanu na svega 26%. U Španiji je podrška najznatnije opala sa 63% u 2003. godini na samo 19% u 2006. godini.⁶⁹⁶

Nisu samo sumnje u američke istinske ciljeve i aspiracije za intervenciju u Iraku izazvale podele unutar Severnoatlanskog pakta, već i sama činjenica da je započeti antiteroristički globalni rat mobilisao ogromne vojne i materijalno-finansijske resurse kako SAD tako i savezničkih država. U tom smislu, zbog ekonomske neisplativosti i sve većeg broja žrtava koje je trebalo opravdati, a usled nedostatka dokaza o Sadamovim terorističkim namerama, koalicioni partneri su počeli da se kolebaju, a neki i protive ratu protive Iračkog režima. Profesor dr Predrag Simić ističe: „Ne bi trebalo izgubiti iz vida i da su ratovi u Avganistanu i Iraku bili ratovi koji nisu finansirani iz budžeta nego zaduživanjem američke vlade na finansijskim tržištima i tek će istorija pokazati da li su i u kojoj meri uticali na rast finansijskih špekulacija i bujanja berzanskih mehura čije pucanje je izazvalo svetsku finansijsku krizu u oktobru 2008. godine“.⁶⁹⁷

Ne samo da je invazija na Irak pod okriljem doktrine preventivnog rata uzrokovala gubljenje međunarodne podrške u ovom ratu i odvukla resorse od Avganistana, već je izazvala veliko ogorčenje kod muslimana i stvaranje novih neprijatelja tj. širenje antiameričke koalicije. Neposredno nakon nje, u Jordanu, ključnom američkom savezniku na Bliskom istoku, podrška „preventivnom ratu“ među stanovništvom je sa većinskog pala na 1%, dok se slično desilo i u Pakistanu, dugogodišnjem savezniku sa nuklearnim naoružanjem.⁶⁹⁸ 2003. godinu su takođe obeležili masovni protesti i demonstracije širom sveta, organizovani u većini glavnih gradova kako bi se iskazalo opšte nezadovoljstvo i nepoverenje u politiku i namere Vašingtona. Zato slobodno možemo zaključiti da su koaliciju za svrgavanje Sadamovog režima u Iraku činile

⁶⁹⁵ **Videti:** Ibid.

⁶⁹⁶ **Videti:** Pew Research Center, *America's Image in the World: Findings from the Pew Global Attitudes Project*, 2007 (Internet: <http://www.pewglobal.org/2007/03/14/americas-image-in-the-world-findings-from-the-pew-global-attitudes-project/>, 10/07/2015).

⁶⁹⁷ Simić Predrag, *Kriza globalizacije i međunarodni odnosi*, u: Nakarada Radmila i Živojinović Dragan (urs), *Srbija u evropskom i globalnom kontekstu*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka, Beograd, 2012, str. 54.

⁶⁹⁸ **Videti:** Benjamin Daniel & Kirby Aidan, *The Evolving Threat of Terrorism*. In: Smith Juliane & Sanderson Thomas (eds.), *Five Years After 9/11: An Assessment of America's War on Terror*, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2006, p. 5.

samo SAD i Velika Britanija, uz ograničenu, pre svega logističku, podršku još par zemalja članica NATO.

Pored razbijanja zapadne sloge, međunarodni autoritet SAD je iračkom invazijom počeo da se urušava, dok su apetiti onih koji već dugo nastoje da ospore njihov strateški značaj i globalni uticaj rasli. Primer za to je neustrašiva upornost Irana, prema američkom Ministarstvu inostranih poslova najvećeg i najstarijeg državnog sponzora terorizma,⁶⁹⁹ da nastavi izradu atomske bombe, zatim pokretanje nuklearnog programa Severne Koreje i njeno konstantno provociranje Južne Koreje, američkog saveznika, testiranjem raketa u Istočnom moru. Prema Draganu R. Simiću i Draganu Živojinoviću, SAD su od Drugog svetskog rata naovamo, tačnije od sredine pedesetih godina prošlog veka, pa do kraja Hladnog rata, imale pet različitih talasa deklinizma kad je njihova dominacija u svetskim poslovima u pitanju. Kako objašnjavaju: „Najnovija, šesta faza otpočela je sa ratom u Iraku iz 2003. godine (tačnije sa početkom pobune i povećanjem broja američkih žrtava), a svoj vrhunac doživela je sa svetskom ekonomskom krizom koja je otpočela 15. septembra 2008. godine, kolapsom banke Liman Broders (*Lehman Brothers*) i lavinom dešavanja koje je to urušavanje pokrenulo”.⁷⁰⁰

Za razliku od onog u Iraku, rat u Avganistanu je u svom startu uživao ogromnu podršku kako stanovništva u SAD⁷⁰¹ tako i šire javnosti u svetu. Okarakterisan je kao „pravedan rat” čij cilj je prevencija budućih terorističkih napada, pre svega, na prostoru SAD, ali i ostalih zemalja moćnog Zapada koje su uzele učešće u ovoj antiterorističkoj kampanji. Međutim podrška javnosti u SAD i njihovim ključnim saveznicima (Nemačkoj, Velikoj Britaniji, Francuskoj, Kanadi i Australiji)⁷⁰² u “ratu protiv terorizma” je drastično opala u period od 2002. i 2008. godine (**Tabela 13**). Iz tabele vidimo da se podrška popolovila u svih šest zemalja, tj. da je za razliku od nekada, kada je većina bila za rat, danas ta ista većina protiv njega, čak i u SAD. Američki istraživač sa Fakulteta političkih nauka Djuk Univerziteta (*Duke University*), dr Čarls A. Miler (*Charles A. Miller*), objavio je monografiju pod naslovom “Završetak utakmice za Zapad u Avganistanu (*The Endgame for the West in Afghanistan*)”. On je u toj studiji identifikovao tri glavna faktora odgovorna za deklinaciju podrške javnosti u „preventivnom ratu” kod svih šest zemalja, a to su:

⁶⁹⁹ State Department, Satet Sponsors of Terrorism, 2016 (Internet: <https://www.state.gov/j/ct/list/c14151.htm>, 12/03/2016).

⁷⁰⁰ Simić Dragan i Živojinović Dragan, *od Sputnjika do Lenova: šest talasa američkog deklinizma posle Drugog svetskog rata*, Godišnjak Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu, 2010, Beograd, str. 277.

⁷⁰¹ Prema izveštajima agencija za istraživanje javnog mnjenja, predsedniku Bušu je preko 90% populacije davalo podršku u mesecima nakon 11. septembra. **Videti:** ⁷⁰¹ Folk Ričard, *Veliki teroristički rat*, Filip Višnjčić, Beograd, 2003, op. cit., str. 42.

⁷⁰² SAD, Velika Britanija i Nemačka su poslale najveći broj svojih trupa u Avganistan.

- a) Veliki broj žrtava – javna podrška za sam rat je u startu bila velika, ali je počela naglo da opada sa prispećem sve većeg broja žrtava;⁷⁰³
- b) Rastuća percepcija da antiteroristička koalicija gubi sveoduzujući i joštrajuci rat;
- c) Zbunjujuća i nekonzistentna retorika političkih lidera prema kojoj rat predstavlja borbu „dobra i zla”, tj. sukob „civilizacije i varvarizma”.

Imajući u vidu izloženo, može se reći da je antiteroristička koalicija okupljena oko SAD dobrim delom izgubila propagandni rat, barem kad je podrška sopstvenog stanovništva u pitanju. Pored navedenih faktora autor ističe da je proširivanje rata na Irak, bez dokaza o Sadamovom posedovanju oružja za masovno uništenja i ničega što bi tu zemlju moglo povezati sa 11. septembrom, dodatno deklinisalo javnu podršku. I ne samo to, već je uspelo uništiti i poverenje građana u integritet političkih lidera, čija retorička strategija je s vremenom postajala kontradiktorna – rat je počeo kao antiteroristički, zatim je predstavljen kao humanistički sa ciljevima rušenja diktatorskih režima, uspostavljanja demokratije, borbe za ljudska prava, pa sve do zaštite zapadnjačkog načina življenja.⁷⁰⁴ Dakle, očigledno je da što duže rat traje to je sve teže na okupu držati svetski savez protiv međunarodnog terorizma.

Tabela 13: Pad javne podrške ključnih saveznika i nosilaca antiterorističkog rata u Avganistanu⁷⁰⁵

DRŽAVA	2002	2008
SAD	91%	50-60%
Velika Britanija	70%	30%
Kanada	60-70%	35%
Australija	70%	42%
Francuska	67%	34%
Nemačka	61%	27%

Američki predsednik Barak Obama je u prvoj predizbornoj kampanji 2008. godine obećao svom narodu da će, ako bude izabran za predsednika, okončati vojne operacije američke vojske u Iraku do kraja avgusta 2010. godine, što je i uradio. Nakon više od sedam godina rata i plaćene ogromne cene od strane SAD, da bi bezbednost i budućnost Iraka bili stavljeni u ruke njegovog

⁷⁰³ SAD, Kanada i Velika Britanija su pretrpele najveći broj žrtava u „ratu protiv terorizma“.

⁷⁰⁴ **Videti:** Miller A. Charles, *Endgame for the West in Afghanistan?*, Strategic Studies Institute, Carlisle, 2010, op. cit., pp. 1-8.

⁷⁰⁵ **Izvor:** Ibid, pg. 1.

naroda, Obama je zaustavio borbene operacije i usmerio snage na Avganistan. Kao što smo već rekli, on je nastavio „rat protiv terorizma“ započet od strane Bušove administracije, ali pod imenom „Prekomorske nepredvidljive operacije“, shvativši da je nemoguće dobiti rat nad konceptom terorizma.

Nakon opsežnih intervencija u Iraku i okončanja ratnih dejstava, koja su trajala svega šest nedelja, svi argumenti za prevenciju i samoodbranu kroz vojni intervencionalizam SAD i njihovih saveznika (britanskih i jedinica Alijanse Severa) pali su u vodu, a svetska sumnja se opravdala. Nije bilo ni traga od Sadamovog tajnog oružja za masovno uništenje, niti je dokazana povezanost njegovog režima sa Al Kaidom. Ako uzmemo to u obzir i činjenicu da je predsednik Buš već u oktobru 2002. godine izdejstvovao posebno odborenje od Kongresa za vojne intervencije u Iraku⁷⁰⁶ to nas dovodi do zaključka da su optužbe protiv iračkog diktatora Sadama Huseina bile čista propaganda. U suprotnom, pošto je američki Kongres sedam dana nakon najsmrtonosnijih terorističkih napada u istoriji SAD usvojio već pomenuti „AUMF“, a koji jasno i precizno ograničava upotrebu vojne sile samo na one „...nacije, organizacije ili pojedince koji su odgovorni za 11. septembar“⁷⁰⁷, nije bilo potrebe za donošenjem dodatne autorizacije. Drugim rečima, Administracija Džordža Buša je znala da Sadam Husein nema oružje za masovno uništenje niti na njegovoj izradi radi, kao ni da nema nikakve veze sa 11. septembrom, i iz tog razloga je uz pomoć fabrikovanih optužujućih dokaza od Kongresa izdejstvovala posebnu autorizaciju za intervenciju, jer bi pod postojećom („AUMF“) invazija bila protivzakonita. Pošto prisustvo Al Kaide nije bilo evidentno u Iraku niti je dokazana bilo kakva sprega Sadamovog režima sa njom, jasno je da su američki ciljevi u tom ratu bili sasvim drugačiji od predstavljenih. Zato se ova invazija jedino može klasifikovati kao surova oružana agresija SAD na još jednu suverenu i u svetu priznatu zemlju, poput one nad SR Jugoslavijom 1999. godine.

Takođe, treba napomenuti i to da se sve više deluje van okvira „AUMF“ autorizacije, koja i nakon petnaest godina nije izmenjena niti ikada dopunjavana i kao takva još uvek predstavlja osnovni pravni izvor za američke vojne operacije protiv Al Kaide i njenih partnera širom sveta. Razlog tome je činjenica da se situacija na terenu (bojnom polju) znatno promenila: talibanski režim, koji je pružao sigurno utočište Al Kaidi, je svrgnut; Osama bin Laden je likvidiran; preostali orkestratori 11. septembra su takođe ili likvidirani ili lišeni slobode; i, što je najvažnije,

⁷⁰⁶ **Videti:** U. S. Congress, *Authorization for the Use of Military Force Against Iraq*, 2002 (Internet: <https://www.govtrack.us/congress/bills/107/hjres114>, 10/07/2015).

⁷⁰⁷ Bušova administracija je prvobitno od Kongresa zahtevala mnogo veća ovlašćenja po pitanju vojnog intervencionalizma zarad obračuna sa teroristima, ali je Kongres veoma pažljivo sročio tekst autorizacije, ograničavajući upotrebu vojne sile samo na organizacije, režime i lica odgovorna za 11. septembar, kao i na one koji su pružili bilo kakvu podršku odgovornim teroristima. **Više o tome u:** Daskal Jannifer & Vladeck I. Stephen, *After the AUMF*, Harvard National Security Journal, 2014, Cambridge, Vol. 5, pp. 115-146.

moć, a ujedno i pretnja, Al Kaide je danas znatno manja nego što je bila 2001. godine. Međutim, SAD nisu eliminisale terorističku pretnju na svom tlu, o čemu svedoče mnogi sprečeni teroristički napadi, ili tragični događaj u Bostonu.⁷⁰⁸ Svi oni zajedno sa terorističkim napadima izvedenim na američke ciljeve van granica SAD svakodnevno nas uveravaju da i radikalizovani pojedinci kao i organizovane grupe i dalje predstavljaju pretnju i opasnost za Amerikance i njihove interese kako kod kuće tako i u inostrantvu. Ali, upravo ti koji danas predstavljaju najveću pretnju, nisu oni protiv kojih je Kongres doneo „AUMF” i u većinskom slučaju nemaju ni direktne niti indirektno veze sa 11. septembrom. Zato je neophodno izmeniti i dopuniti postojeći, ili doneti potpuno novi „AUMF”, koji bi se odnosio na realnu današnju i moguću buduću terorističku pretnju, tj. na njene stvarne nosioce, a zarad vraćanja poverenja i ponovnog sticanja međunarodne podrške SAD, globalnom antiterorističkom lideru. Takođe, pozitivno bi odjeknulo i to ukoliko bi kriterijumi delovanja u okviru te autorizacije bili preciznije definisani, a mere dejstvovanja jasnije određene, u odnosu na prethodnu. Drugim rečima, da bi rat ponovo ostvario svoj legitimitet u međunarodnoj zajednici i povratio podršku njenih ključnih faktora neophodno je marginalizovati ulogu vojne sile, koja mora biti koncentrisana samo na terorističke organizacije, i na one vlade koji direktno podržavaju teroriste. To do sada nije bio slučaj, pogotovo ako se u obzir uzme invazija na Irak, koja je uzrokovala eroziju međunarodne podrške američkom „preventivnom ratu“, zatim rasplamsala plamen islamističke militantnosti i dala kredibilitet pozivima na džihad.

Preterana uporeba sile u procesu gonjenja zločinaca koji su odgovorni za 11. septembar, pored rušenja i restrukturiranja određenih političkih režima koji nisu imali značajne veze niti sa napadima niti sa Al Kaidom, evidentna je i u progonu, tj. nastojanju da se unište organizacije poput Hezbolaha i Hamasa, koje takođe imaju minimalne veze sa Al Kaidom i međunarodnim terorizmom, a čije delovanje je ograničeno uglavnom na budućnost Jerusalima. Takođe je u samom ratu neophodno skrupulozno poštovanje relevantnih okvira moralnih, pravnih i verskih ograničenja, jer on može biti delotvoran i podržan u širim krugovima samo ako se sila pažljivo upotrebljava unutar relevantnih okvira suzdržanosti. U tom smislu, prof. dr Ričard Folk⁷⁰⁹ navodi: „Legitimnost upotrebe sile na međunarodnom planu proističe iz tradicija koje jedna

⁷⁰⁸ Tokom održavanja tradicionalnog Bostonskog maratona 15. aprila 2013. godine, dvojica braće čečenskog porekla i islamske veroispovesti, Džohar i Tamerlan Carnajev (*Dzhokhar & Tamerlan Tsarnaev*), organizovali su bombaški napad. Oni su postavili par eksplozivnih naprava duž maratonske staze od kojih su dve detonirali i usmrtili 3 osobe, a oko 250 ranili. Prilikom hapšenja osumnjičenih, tri dana nakon napada, došlo je do oružanog sukoba između bostonskih policijskih snaga i dvojice terorista i tom prilikom je jedan policijskih službenik usmrćen kao i Tamerlan, dok je Džohar uhapšen i procesuiran za teroristički napad, da bi mu 15. maja 2015. godine bila izrečena smrtna presuda.

⁷⁰⁹ Ričard Folk (*Richard Folk*) – američki profesor međunarodnog prava i jedan od najvećih kritičara američke spoljne politike.

drugoj daju snagu: iz „pravednog rata“, međunarodnog prava i ideje suzdržanosti, koje su ugrađene u velike svetske religije“ i apstrahuje sledeće četiri glavne norme upotrebe sile:

- **Princip diskriminacije** – sila mora biti usmerena na vojne mete, a šteta nanesena civilima i civilnom društvu samo je incidentna.
- **Princip proporcionalnosti** – sila ne sme biti veća od one koja je potrebna da bi se postigao prihvatljivi vojni rezultat, a ne sme biti veća od uzroka koji je sve to izazvao.
- **Princip humanosti** – sila ne sme da se usmeri čak ni na neprijatelje ukoliko su uhvaćeni, ranjeni ili pod kontrolom (kao u slučaju ratnih zarobljenika).
- **Princip nužnosti** – sila mora da se upotrebi samo ukoliko za postizanje vojnih ciljeva nisu na raspolaganju nenasilna sredstva.⁷¹⁰

Međutim, postavlja se pitanje kako ograničiti upotrebu vojne sile protiv neprijatelja koji je u toj meri fanatizovan da ne poštuje nikakva pravila ratovanja i spreman je na sve. Sva ta pravila, definisana Ženevskom konvencijom i američkim Zakonom o oružanom sukobu, zasnivaju se, kao i Folkovi principi suzdržane upotrebe sile, na reciprocitetu, a namenjena su konvencionalnim ratovima sa jasno određenim neprijateljima, koji su pre svega vojnici a ne kriminalci. Više je nego jasno da je ovo „novi rat“ i samim tim neophodna je nova strategija ratovanja koja podrazumeva reviziju ograničenja upotrebe sile, koja su ranije uspostavljena međunarodnim pravnim okvirima kako bi se regulisali međudržavni konflikti, tako da se u obzir uzme da je to nasilni konflikt širokih razmera između suverenih država (međunarodne antiterorističke koalicije na čelu sa SAD) i razgranate terorističke mreže.

Već smo pomenuli ogromnu kolateralnu štetu proisteklu iz opsežnih bombardovanja i raketiranja Avganistana, koja je uzrokovana činjenicom da se rat vodi protiv nekonvencionalnog neprijatelja (sitnih pritajenih grupa duboko integrisanih među lokalnim stanovništvom čiju punu podršku uživaju – „nevidljivi borci“) i nejasnih vojnih ciljeva (nepostojanje jasnih vojnih meta za direktne napade – vojne kasarne, baze itd.). Samim tim su narušeni principi nužnosti, diskriminacije i proporcionalnosti, a što se principa humanosti tiče, on je narušen u samom startu kad je odnos Zapada prema ratnim zarobljenicima (teroristima) u pitanju.

Ozloglašeni američki ratni logor „Gvantanamo (*Guantanamo*)”,⁷¹¹ kao i torture u „*Abu Ghraib*” zatvoru sigurno su jedan od većih razloga zašto je Amerika izgubila podršku civilizovanog sveta

⁷¹⁰ Folk Ričard, *Definisanje pravednog rata*. u: Vukadinović Đorđe (ed.), *Svet posle 11. septembra*, Nova srpska politička misao, 2002, Beograd, posebno izdanje br. 4, str. 37.

za svoj globalni antiteroristički rat. Toga svestan, američki predsednik Obama je odmah po stupanju na vlast oštro krenuo u kampanju zatvaranja logora⁷¹², ali suočen sa nedovoljnom potporom Kongresa i nejasnom podrškom Evrope, zatim sa sve većom finansijskom krizom bio je prinuđen da svoju političku moć preusmeri na druge prioritete.⁷¹³ Naime, on je politički kapital usredotočio na spašavanje američkog bankarskog sistema i automobilske industrije, a najvažnije mu je bilo usvajanje novog Zakona o zdravstvu, kome su se mnogi protivili na čelu sa republikanskom opozicijom. I nakon dve godine njegovog mandata, kao ni dan danas, logor još uvek nije bio zatvoren, a od 171 zatvorenika koji su početkom 2012. godine bili u njemu zatvoreni, 89 je obavešteno da će biti oslobođeno, što se ni do današnjeg dana za sve njih nije obestnilo. Većina zatvorenika je iz Jemena, a razlog za njihovo zadržavanje jeste nestabilna situacija u toj zemiji, u kojoj za Ameriku terorizam i dalje predstavlja veliku pretnju.⁷¹⁴

Iako je došlo do velike podele među saveznicima sa druge strane Atlantika, oko proširenja rata protiv terorizma na Irak, Ruska Federacija i Amerika su nakon poslednjih terorističkih napada u Moskvi⁷¹⁵ znatno intenzivirale saradnju u borbi protiv terorizma. Suočene sa zajedničkim i najokrutnijim neprijateljem ove dve zemlje su, tako reći, obnovile prethodno okončan savez, posle antifašističke borbe 1945. godine. Putin i Buš su 2006. godine pokrenuli Misiju globalne inicijative za borbu protiv nuklearnog terorizma (*The Mission of the Global Initiative to Combat Nuclear Terrorism*), čij glavni zadatak je podizanje globalnih kapaciteta za sprečavanje, otkrivanje i reagovanje na nuklearni terorizam. Ova misija danas okuplja 86 različitih zemalja a predvode je Rusija i SAD.⁷¹⁶ Uzrok ovom antiterorističkom savezništvu i bezrezervnoj podršci Velike Britanije jeste činjenica da su upravo te dve svetske super sile, Britanija i Rusija, nastojale u 19. i 20. veku da uspostave dominaciju nad ekstremnim islamskim zemljama i da su obe pretrpele ogromne poraze. Ruska Federacija, suočena sa čečenskim ekstremistima, i danas

⁷¹¹ Takozvani „vojni zatvor” u američkoj vojnoj bazi u kubanskom zalivu Gvantanamo (*Guantanamo Bay*), osnovan je 11. januara 2002. godine od strane Bušove administracije. Ovaj ozloglašeni logor je došao u centar svetske javnosti i međunarodnog interesovanja 2004. godine, kada su inspektori Crvenog krsta utvrdili besprizorno kršenje ljudskih prava zatvorenika, tj. kada je kopija njihovog optužujućeg izveštaja dospela u ruke redakcije američkog najtiražnijeg dnevnog lista „Njujork tajmsa (*New York Times*)”. Tada je Gvantanamo Bej, zajedno sa zatvorom Abu Graib u Iraku, kao i bazom Bagram u Avganistanu, postao sinonim za mesto u kojem je kršenje ljudskih prava svakodnevnica, tj. simbol za sistematsko kršenje ljudskih prava moćnog, demokratskog i civilizovanog Zapada.

⁷¹² Ukratko nakon prve predsedničke inauguracije, 22. januara 2009. godine, predsednik Obama je potpisao izvršnu naredbu (*Executive Order*) za zatvaranje Gvantanamo zatvora. **Kopija zvaničnog dokumenta dostupna na:** White House, *Closure of Guantanamo*, 2009 (Internet: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2009/03/12/closure-guantanamo-detention-facilities>, 03/12/2012).

⁷¹³ **Više o tome u:** B92, *Zatvoriti Gvantanamo*, 11. januar 2012 (Internet: <http://www.srb.tinie.mk/read/Iec67b249f5d8662b0f1/index.html>, 03/12/2012).

⁷¹⁴ **Više o tome u:** TIME, *Deset godina terora u Gvantanarnu*, 11. januar 2012 (Internet: <http://www.srbtirne.mk/read/Iec67b249fc4e50860db/index.html>, 03/12/2012).

⁷¹⁵ Teroristi su izveli samoubilački bombaški napad na aerodrom „Domodedov” u Moskvi 24. januara 2011. godine u kome je život izgubilo 35 ljudi a oko 200 povređeno.

⁷¹⁶ **Više o tome u:** The mission of the Global Initiative to Combat Nuclear Terrorism, 2015 (Internet: <http://www.gicnt.org/>, 23/06/2015).

se bori protiv islamskog terorizma na sopstvenoj teritoriji, dok Britanija strepi od novih terorističkih napada, poput onih u londonskom metrou 2005. godine. Zato još uvek, naravno, znatno manje nego na početku, prihvataju američku doktrinu preventivnog ratovanja, kao nužnu potrebu zarad uspostavljanja globalne bezbednosti.

Shvatajući neophodnost međunarodne podrške ali i saradnje u globalnoj borbi protiv terorizma bivši predsednik Obama je nakon donošenja nove Nacionalne bezbednosne strategije modifikovao i Nacionalnu strategiju za borbu protiv terorizma. On se i pre kandidovanja za predsednika glasno protivio ratu u Iraku, kao sukobu koji je podstakao antiameričko raspoloženje u svetu i odvuкао resurse od Avganistana. Pobedivši na izborima doneo je nove strategije i okončao vojne intervencije u Iraku, što je veoma pozitivno odjeknulo u svetskoj javnosti i pružilo neophodnu međunarodnu podršku i razumevanje za nastavak globalnog antiterorističkog obračuna. Obama je za razliku od svog prethodnika stavio akcent na „meku moć“ u borbi protiv terorizma. U Bušovim strategijama vojna moć SAD postala je ključno sredstvo u antiterorističkoj borbi i čak je korišćena preventivno protiv potencijalnih pretnji. Shvatajući da je „tvrda moć“ u Iraku i Avganistanu uklonila vidljivog naoružanog neprijatelja, Obama je doneo novu Nacionalnu bezbednosnu strategiju a zatim i Nacionalnu strategiju za borbu protiv terorizma kojima se predviđa da „meka moć“, uz izraženu vojnu moć, ukloni potencijalne pretnje koje mogu da dovedu u pitanje američko prisustvo u tim zemljama.

2.2. Antiterorističke pravno organizacione mere Ujedinjenih nacija (UN)

Terorizam je društveno-politička pojava koja se ne može lokalizovati na državu ili region, jer se sve više internacionalizuje i ima nesumnjiv globalan uticaj. Njegov međunarodni aspekt je višedimenzionalan, bilo zbog nacionalno-etničke ili verske pripadnosti terorista, njihovog kretanja i dejstvovanja, izvora logistike, bilo zbog objekata njihovih napada. Već smo rekli da je uloga međunarodnih institucija u globalnoj borbi protiv terorizma najznačajnija, jer države, a posebno manje razvijene, nisu u stanju da samostalno sprovode antiterorističke mere i u tome postignu uspeh koji se meri bezbednošću njihovih građana. U toj borbi pored NATO izuzetno važnu ulogu imaju Ujedinjene nacije koje se za razliku od Severnoatlanske alijanse i nacionalnih bezbednosno-policijskih institucija ne koriste represivnim merama (obaveštajno-operativnim radnjama i izvršavanjem konkretnih akcija na terenu), već normativnim, a koje se sastoje u donošenju raznih regulatornih propisa na nivou međunarodne zajednice. Pored toga uloga UN je savetodavnog, ali i nadzornog karaktera.

Očigledno je da je nemoguće uspešno se suprostaviti globalnom terorizmu bez jasno definisanih međunarodnih pravnih okvira i normi. Pre početka njihovog razmatranja, treba krenuti od same definicije međunarodnog prava koja glasi: „Međunarodno pravo je specifičan pravni sistem koji uređuje međunarodne javnopravne odnose država i određenih međunarodnih organizacija, kao i izvesna prava i obaveze drugih subjekata međunarodnog prava”.⁷¹⁷ Dakle, međunarodno pravo predstavlja skup dokumenata o čijoj sadržini i načinu donošenja postoji međudržavna saglasnost, a njima se određene aktivnosti nalažu, dok se druge zabranjuju. Tako se svaki oblik terorizma kao metod političke borbe najoštrije osuđuje i zabranjuje međunarodnim pravom. Međutim, zbog nesuglasica pri definisanju terorizma, tj. činjenice da jedna država ne priznaje pravnu kvalifikaciju terorizma na isti način kao i druge, međunarodno pravo nije predvidelo krivične sankcije za njega, već se samo ograničilo na određivanje pojedinih oblika terorizma kroz konvencije (međunarodno-pravne akte). To ujedno predstavlja osnovni problem (pravnu prepreku) međunarodne borbe protiv terorizma.

⁷¹⁷ Krivokapić Boris, *Pojam međunarodnog prava*, Strani pravni život, 2009, Beograd, vol. 1, str. 9.

Takođe, kao proizvodi saglasnosti volja ugovorenih strana, tj. država, formiraju se i međunarodne institucije poput OUN. Ujedinjene nacije formirane su na kraju Drugog svetskog rata, s idejom da budu temelj novog međunarodnog poretka i sa glavnim ciljem sprečavanja novog, trećeg po redu svetskog rata. Ova međunarodna organizacija danas uživa najveći ugled u svetu⁷¹⁸ i zadužena je za donošenje deklaracija, konvencija i rezolucija po raznim osnovama i različitim pitanjima i problemima u svetu, od čega posebnu snagu imaju rezolucije Saveta bezbednosti⁷¹⁹ koji je zadužen za pitanja rata i mira u svetu. Uprkos ovoj činjenici, ni jednoj državi, članici ili nečlanici, nije moguće pravno nametnuti obavezu poštovanja nekog od usvojenih dokumenata, već se to najčešće čini diplomatskim i ekonomskim pritiscima. Dakle, zajedno sa međunarodnim pravnim sistemom, sistem kolektivne bezbednosti UN ustanovljava sankcije za upotrebu sile kao sredstva za rešavanje sukoba u međunarodnim odnosima. Pravo na samoodbranu zagarantovano je državama Poveljom UN ukoliko su napadnute, ali samo do trenutka dok se ne aktivira sistem odbrane UN, odnosno dok Savet bezbednosti ne preduzme mere iz svoje nadležnosti u cilju očuvanja međunarodnog mira i bezbednosti.

Međutim, ovakav sistem kolektivne bezbednosti odgovarao je vremenu nakon Drugog svetskog rata, tj. period za vreme Hladnog rata, kada su bezbednosne pretnje međunarodnoj zajednici bile pretežno vojne prirode. U odnosu na taj period, današnje, kako ih nazivamo, savremene pretnje i bezbednosni rizici i izazovi u eri globalizacije su potpuno drugačije prirode. Stoga je postojeći kolektivni sistem odbrane i zaštite neophodno unaprediti tako što će biti prilagođen novim okolnostima.⁷²⁰

S transnacionalizacijom terorizma, njegovim globalnim dometom i sve većim brojem žrtava otpočelo je i međunarodno delovanje na njegovom suzbijanju kroz razne vidove prevencije, ali pre svega represije u političko-diplomatskom, obaveštajno-policijskom i legislativnom domenu. Tako je prva međunarodna Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju terorizma koja, na žalost, nikad nije stupila na snagu usled nailazećeg Drugog svetskog rata, a potom i Hladnog rata

⁷¹⁸ Ujedinjene nacije su najvažnija i najveća međunarodna organizacija osnovana 24. oktobra 1945. godine ratifikacijom Povelje UN usvojene 1. januara 1942. godine u Londonu. Ova organizacija počiva na ideji kolektivne bezbednosti u kojoj akt agresije bilo koje države ima za posledicu zajednički odgovor ostalih država. U svom složenom delovanju UN ima sledeće ciljeve: održavanje međunarodnog mira i bezbednosti; Razvijanje prijateljskih odnosa među nacijama zasnovanih na poštovanju načela ravnopravnosti i samoopredeljenja naroda; uspostavljanje međunarodne saradnje u rešavanju svih vidova međunarodnih problema; unapređivanje i podsticanje poštovanja prava čoveka i osnovnih sloboda za sve, bez obzira na rasu, pol, jezik ili veru. **Videti:** Stajić Ljubomir, *Osnovi sistema bezbednosti*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 2008, op. cit., str. 94-8.

⁷¹⁹ Savet bezbednosti predstavlja najvažnije telo UN i snosi primarnu odgovornost za održavanje međunarodnog mira i bezbednosti. Ovaj savet ima pet stalnih članica (Rusija, SAD, Francuska, Kina i Velika Britanija), koje imaju pravo na veto, i deset članica koje bira Generalna skupština na period od dve godine.

⁷²⁰ Međunarodno pravo ne pokriva savremene asimetrične ratove, u kojima su na jednoj strani suverene države, organizovane na teritorijalnom principu, a na drugoj široko rasprostranjena mreža terorističkih organizacija.

kojima je pažnja skrenuta sa problema terorizma, donesena još 1937. godine.⁷²¹ Tek osnivanjem UN preduzete su značajnije i šire aktivnosti država članica da se sa stanovišta međunarodnog prava organizovanije pristupi borbi protiv međunarodnog terorizma. Poslednje tri decenije 20. veka, shodno sve većoj terorističkoj pretnji, intenzivirano je održavanje međunarodnih konferencija i samita na kojima su usvojene određene mere za realizaciju borbe protiv transnacionalnog terorizma.⁷²² Tako je i Generalna skupština UN 20. decembra 1993. godine, usled povećanja broja nevinih žrtava terorizma, uključujući i žene, decu i stare, najoštrije osudila terorističko delovanje u svim njegovim oblicima i manifestacijama bilo gde u svetu, kao nedopustivu praksu rušenja ljudskih prava, fundamentalnih sloboda i demokratije; pretnju teritorijalnom integritetu i bezbednosti država; destabilizaciju legitimno izabranih vlada i ugrožavanje pluralističkog građanskog društva.⁷²³ Da bi nakon godinu dana sa ciljem preduzimanja konkretnih mera za suprostavljanje terorizmu, kao kriminalnom i neopravdanom delovanju bilo gde i od strane bilo koga u svetu, usvojila Deklaraciju o merama za eliminisanje međunarodnog terorizma. Saglasno toj deklaraciji sve države su dužne da se uzdrže od podsticanja, finansiranja, organizovanja ili tolerisanja terorističkih aktivnosti te da onemoguće bilo kakvo terorističko delovanje na svojoj teritoriji, uključujući obuku i pripremu terorista za organizovanje terorističkih akata na teritorijama drugih država.⁷²⁴

Međutim, konkretne međunarodne mere za suzbijanje globalnog terorizma preduzete su tek nakon rezolucija UN, usvojenih na zasedanjima Generalne skupštine neposredno nakon 11. septembra 2001. godine. Naime, u najkraćem roku Savet bezbednosti UN usvojio je tri rezolucije zahvaljujući kojima je borba protiv terorizma globalizovana. Prva, Rezolucija 1368 usvojena je samo dan nakon terorističkih napada na SAD i njom je data globalna osuda tom terorističkom činu,⁷²⁵ a druga, Rezolucija 1373, usvojena je 28. septembra 2001. godine i pokazala je odlučnost UN ali i sposobnost da u kratkom roku odgovore novonastalim izazovim i pretnjama po međunarodnu bezbednost i sigurnost, koje su proizvod globalnog terorizma.⁷²⁶ Treća, Rezolucija 1377 usvojena je 12. novembra 2001. godine i njom je data najšira osuda

⁷²¹ **Više o tome u:** Milićević Vladeta, *Međunarodna policija i Konvencija za suzbijanje međunarodnog terorizma*, Policija, 1997, Beograd, knjiga XXII, str.147.

⁷²² Neki od usvojenih principa antiterorističkog delovanja su: dogovor o zabrani izvoza naoružanja i vojne opreme onim zemljama koje podržavaju terorizam (Tokio, 1986. godine), zatim saglasnosti o nečinjenju ustupaka teroristima prilikom otmice (Venecija, 1987. godine) i najoštrija osuda svih formi ispoljavanja terorizma (Egipat, 1996. godine).

⁷²³ **Videti:** UN General Assembly, *Declaration 48/122: Human rights and terrorism*, 1993 (Internet: <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r122.htm>, 10/09/2015).

⁷²⁴ **Videti:** UN General Assembly, *Declaration 49/60: Measures to eliminate international terrorism*, 1994 (Internet: <http://www.un.org/documents/ga/res/49/a49r060.htm>, 10/09/2015).

⁷²⁵ **Više o tome u:** *Resolution 1368 of the UN Security Council*, 2001 (Internet: <http://www.un.org/press/en/2001/SC7143.doc.htm>, 23/06/2015).

⁷²⁶ **Više o tome u:** *Resolution 1373 of the UN Security Council, 2001* (Internet: https://www.unodc.org/pdf/crime/terrorism/res_1373_english.pdf, 23/06/2015), op. cit.

uopšte terorizmu kao najvećoj pretnji međunarodnom miru, sigurnosti i stabilnosti. U njenom tekstu, između ostalog, piše: „Savet bezbednosti, zastupljen na ministarskom nivou zemalja članica, objavljuje da akti međunarodnog terorizma predstavljaju izazov svim državama i ukupnom čovečanstvu..., da teroristički akti svugde u svetu ugrožavaju dostojanstvo i bezbednost ljudi, podrivaju društveni i privredni razvoj svih država i u svetskim merama potkopavaju stabilnost i blagostanje“, kao i to da je Savet bezbednosti „najdublje zabrinut zbog zabeleženog porasta terorističkog delovanja u različitim svetskim religijama, koje je motivisano netolerancijom i ekstremizmom“.⁷²⁷

U svom obraćanju, dan posle teroristički napada na Svetski trgovinski centar i Pentagon, Generalni sekretar UN Kofi Anan (*Kofi Annan*) stavio je akcenat na neophodnost međunarodnog udruživanja u suprostavljanju terorizmu, rekavši: „Sve nacije sveta treba da se ujedine i solidarišu sa žrtvama terorizma te da se odlučno suprostave teroristima, ali i svima onima koji im pružaju utočište ili bilo kakav oblik podrške i podsticaja“.⁷²⁸ Rezolucija 1373 je pored usvajanja određenih protivterorističkih mera bitno uticla i na kreaciju svetske antiterorističke sile predvođene SAD. Tom rezolucijom Saveta bezbednosti sve zemlje članice UN pozvane su da se bezrezervno angažuju u globalnoj borbi protiv svih oblika terorizma, nezavisno od motiva njihovih nosilaca i ciljeva delovanja. Zapravo, SAD su od UN zatražile da podrže njihov odgovor na septembarske napade, bar u meri koja je bila neophodna da bi države članice preduzele određene korake unutar svojih granica i shodno sopstvenim mogućnostima kako bi izašle na kraj sa segmentima Al Kaidine mreže smeštenih na njihovoj teritoriji. Tako su u združenoj operaciji protiv Al Kaide i Talibanskog režima u Avganistanu učestvovala, na neki način, sa manjim ili većim angažmanom i doprinosom, 142 zemlje sveta. Najveći broj njih nije učestvovao direktno u oružanoj intervenciji, već je na svojoj teritoriji preuzeo opsežne protivterorističke mere, koje su rezultirale hapšenjem velikog broja pripadnika mnogih terorističkih organizacija, ali pre svega Al Kaide i njenih frakcija. Njom je zvanično formiran Antiteroristički komitet (*Counter Terrorism Committee*) u okviru UN, a sa ciljem nadziranja implementacije 3 glavne tačke rezolucije⁷²⁹ i pružanja pomoći i promovisanje saradnje među

⁷²⁷ Resolution 1377 of the UN Security Council, 2001 (Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/633/01/PDF/N0163301.pdf?OpenElement>, 24/06/2015).

⁷²⁸ The Guardian, *Kofi Annan's speech to the general assembly*, 2001 (Internet: <http://www.theguardian.com/world/2002/sep/13/iraq.unitednations1>).

⁷²⁹ Rezolucijom 1373 svih 191 zemalja članica obavezalo se da promeni ili adaptira domaću zakonsku regulativu po pitanju terorizma, i to u tri glavne tačke:

- 1) Inkriminacija svakog terorističkog čina, uključujući bilo koji vid podrške istih;
- 2) Zabranjivanje sigurnih utočišta teroristima;
- 3) Institucionalna saradnja sa drugim državama članicama u implementaciji navedenih mera.

Više o tome u: Resolution 1373 of the UN Security Council, 2001 (Internet:

https://www.unodc.org/pdf/crime/terrorism/res_1373_english.pdf, 23/06/2015), op. cit.

zemljama članicama prilikom prevencije i same borbe protiv terorizma.⁷³⁰ Dok je Savet bezbednosti formirao samostalnu Radnu grupu za implementaciju međunarodnih instrumenata u borbi protiv terorizma, čiji zadatak je intenziviranje napora UN u realizaciji principa kordinacije i koherentnosti. Ovom Rezolucijom su učinjeni znatni koraci na poboljšanju granične bezbednosti i intenzivirana je međunarodna policijska saradnja po pitanju terorizma. Takođe, zemlje članice su se obavezale na prevenciju i suzbijanje finansiranja terorističkih akata, a u okviru tih mera zamrznuta je pokretna kao i nepokretna imovina lica i organizacija optuženih za terorističko udruživanje i delovanje.

Najveći proizvod institucionalnog međunarodnog antiterorističkog delovanja jeste Globalna strategija UN za borbu protiv terorizma (*UN Global Counter-Terrorism Strategy*) usvojena Rezolucijom 60/288 Generalne skupštine, 8. septembra 2006. godine.⁷³¹ Njom je savremeni globalni terorizam proglašen najozbiljnijom pretnjom međunarodnom miru i bezbednosti, a teroristima je jasno stavljeno do znanja da je njihovo delovanje neprihvatljivo te da će države zajednički delovati u antiterorističkim akcijama.⁷³² To je prvi put da su se zemlje članice UN složile oko zajedničkog strateškog pristupa u borbi protiv terorizma i zato taj dokument predstavlja unikatan globalni instrument kojim su intenzivirani kako nacionalni, tako i regionalni i globalni naponi prevencije i suzbijanja terorizma. Nažalost, i pored formulisane jedinstvene strategije i sveobuhvatnog, kordinisanog globalnog antiterorističkog delovanja, problem savremenog terorizma koji se odavno nametnuo međunarodnoj zajednici internacionalizacijom svojih sve učestalijih i razornijih akcija ni u 21. veku nije stavljen pod kontrolu.

Pored maksimalnog angažovanja glavnih tela UN, pre svega Generalne skupštine i Saveta bezbednosti, sve relevantne agencije u okviru ove organizacije uzele su aktivno učešće u borbi protiv terorizma. Tako su na primer Međunarodna organizacija za civilno vazduhoplovstvo (*International Civil Aviation Organization*) i Međunarodna pomorska organizacija (*International Maritime Organization*) usvojile rezolucije obavezujući svoje članice da preduzmu određene mere kojima će se onemogućiti ili bar ograničiti mogućnosti terorističkog delovanja. Međunarodna agencija za atomsku energiju (*International Atomic Energy Agency*) je razvila program za kordinaciju i asistenciju država članica u njihovoj zaštiti nuklearnih postrojenja.

⁷³⁰ **Više o tome u:** UN, United Nations Actions to Counter Terrorism, 2001 (Internet: <http://www.un.org/en/terrorism/index.shtml>, 23/09/2015).

⁷³¹ **Više o tome u:** UN, *United Nations General Assembly Adopts Global Counter-Terrorism Strategy*, 2006 (Internet: <http://www.un.org/en/terrorism/strategy-counter-terrorism.shtml>, 20/09/2015).

⁷³² **Videti:** UN, *Global Counter-Terrorism Strategy*, 2006 (Internet: <http://www.un.org/en/sc/ctc/action.html>, 20/09/2015).

Pored toga, UN objavljuju i redovno dopunjavaju javnosti dostupnu listu svih osoba i organizacija koje imaju neke veze sa Al Kaidom.⁷³³

Od svog osnivanja pa sve do kobnog 11. septembra 2001. godine glavni instrument borbe protiv međunarodnog terorizma UN bile su ekonomske sankcije. Njima se nije u potpunosti eliminisalo terorističko delovanje ali se doprinelo tome da pojedine države sponzori delom promene svoj stav u vezi toga. Tako je devedesetih godina prošlog veka u slučajevima Libije i Sudana ova vrsta sankcija bila prilično efektivna. Pre svega, podrška terorističkim organizacijama skupo je koštala ove zemlje što je navelo stanovništvo na negodovanje te napravilo veliki jaz između onih koji favorizuju terorističke aktivnosti i onih koji su protiv njih. Međutim, sankcije protiv talibanskog režima u Avganistanu, u isto vreme, nisu urodile plodom. Razlog tome je što ta nerazvijena zemlja nije bila, niti je danas, aktivan član svetske ekonomije, već je većinu svog prihodovanja ostvarivala kroz ilegalnu proizvodnju i prodaju opijata, najviše heroina. Tako da ekonomske sankcije međunarodne zajednice nisu imale efekta na avganistansku ekonomiju. Takođe, terorističke mreže su s vremenom postale manje zavisne od podrške država te postale sve više decentralizovane i autonomne.

Sasvim je jasno da su UN, kao najznačajnija međunarodna organizacija, sa maksimalnom posvećenošću i dužnom pažnjom prišle rešavanju globalnog problema terorizma te da su kroz širok spektar svog delovanja podigle svest o važnosti jedinstva u borbi protiv njega. Očigledno je i to što neki autori, poput prof. dr Dragana Simeunovića, primećuju da je „kao posledica terorističkih napada 11. septembra 2001. UN su promenile svoj generalni stav da se prema terorizmu odnose reaktivno i počele da favorizuju prevenciju u borbi protiv terorizma“.⁷³⁴ Treba imati na umu da iako UN nemaju nezavisan autoritet i moć, jer su ucenjene kolektivnim odlukama država i mogu biti blokirane apsolutnim vetom pet članica, predstavljaju jedini globalni autoritet sposoban da donosi političke odluke, ali i donekle moćan da ih sprovodi. Naime, proces globalizacije je na površinu izbacio mnoštvo globalnih problema i umesto da širi multinacionalni pluralizam i uzajamno poštovanje različitih kultura, podstakao je mnoštvo verskih i etničkih sukoba. U suštini, danas Zapad, na čelu sa SAD, koji se nalazi na vrhu globalne hijerarhijske moći, vrši nametanje kulturnih obrazaca i načina života uz omalovažavanje ili čak poništavanje kulturnog identiteta i tradicije manje razvijenih zemalja. Sve to stvara ogorčenost i mržnju u narodu, a činjenica da najveći broj nerazvijenih zemalja nema nikakvog uticaja na globalnu politiku i same procese koji se tiču tih zemalja izazva još veći

⁷³³ UN, *Al-Qaida Network*, 2014 (Internet: <http://www.un.org/sc/committees/1267/AQList.htm#alqaedaent>, 23/09/2014).

⁷³⁴ Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit., str. 58.

stepen frustracije koji vodi ka nacionalizmu i ekstremizmu. Zato je neophodno da se izvrše određene promene u sferi međunarodnih odnosa te da se uspostavi veći broj globalnih institucija, a dok se to ne učini globalno upravljanje treba prepustiti UN. Istini za volju, terorizam nije isključivo vojni problem i ne može se rešiti samo militarističkim pristupom, već čitavim opsegom političkih mera koje mogu, pre svega, suzbiti uzročnike terorizma, a to su različiti društveni problemi. Upravo u rešavanju tih problema, poput siromaštva, socijalnih poremećaja, nedostatka demokratije i adekvatnog upravljanja državama, tj. u izgradnji slobodnog prosperativnog demokratskog društva UN imaju iskustva ali i globalnih kapaciteta.

Ipak, i pored svih nesumnjivo značajnih mera UN, potreba za univerzalnom međunarodno prihvatljivom definicijom terorizma još uvek postoji i s pravom se upravo od najmoćnije međunarodne organizacije očekuju konkretni rezultati na planu njegovog definisanja. Mišljenja smo da je glavni preduslov za definitivni obračun sa savremenim terorizmom upravo usvajanje opšteprijhvatljive definicije terorizma na Generalnoj skupštini UN, koja bi se ozakonila Rezolucijom, a koju bi sve zemlje članice ratifikovale kao obavezujuću. To, naravno, podrazumeva da se članice UN, pre svega, velike sile od čije volje zavisi finansiranje pa i delovanje ove organizacije, odreknu dvostrukih standarda kada je u pitanju odnos prema teroristima i organizacijama koje ih okupljaju. Ukoliko se to ne postigne onda se zaista može dovesti u pitanje dalje postojanje ove svetske organizacije, koja je sve očiglednije instrumentalizovana upravo od strane velikih sila.

TREĆI DEO

3. Antiteroristička strategija

Antiterorizam ili protivterorizam predstavlja kompleks usklađenih ofanzivnih i defanzivnih, kako oružanih tako i neoružanih, mera i aktivnosti čiji su nosioci subjekti sistema bezbednosti, a koje su usmerene na efikasno neutralisanje nosilaca i efekata terorističkog delovanja. Takve mere, odnosno antiteroristička borba, najpreciznije su određene u strateškim dokumentima (**strategijama**)⁷³⁵ vlada zemalja ugroženih terorizmom.

Borba protiv međunarodnog terorizma je postala ključna odrednica u spoljnopolitičkim i bezbednosnim strategijama mnogih zemalja posle 2001. godine. Razlog tome je to što je savremeni terorizam kao sve zastupljeniji vid nasilja postao najveći bezbednosni izazov kako za nacionalne vlade i njihove organe zaštite tako i za međunarodnu zajednicu i njene bezbednosne institucije. Suočene sa eskalacijom ne samo unutrašnjeg nego i međunarodnog terorizma vodeće zemlje Zapada, ali i mnoga društva u tranziciji krajem prošlog veka su pristupila izradi i primeni akcionih planova i strategija zarad što efikasnijeg suprostavljanja terorizmu. Ta strateška planiranja prvenstveno su obuhvatala kombinovanje policijskih, bezbednosno-informativnih i institucionalno-zakonskih sredstava na unutrašnjem i međunarodnom planu. U sferama obaveštajne i policijske delatnosti sredstva se u osnovi svode na različite organizaciono-strukturne mere kojima se na nacionalnom nivou poboljšavaju kadrovski i tehnički uslovi i

⁷³⁵ Strategija predstavlja pojam čije značenje se menjalo kroz istoriju, u smislu da se nekada odnosila ekskluzivno na način i veštinu vođenja ratova da bi danas pored vojne označavala i mnoštvo drugih oblasti, a naročito u politici i međunarodnim odnosima. Podela strategija je moguća po mnoštvu kriterijuma, a jedan od osnovnih prema profesoru Simiću je kriterijum koji uzima u obzir ciljeve kojima se teži i sredstva koja su na raspolaganju da bi se ti ciljevi ostvarili te se u tom smislu dele na nacionalne i velike, odnosno globalne strategije. **Više o tome u:** Simić R. Dragan, *Svetska politika – Međudržavni i međunarodni poredak, Svetska politika i globalni odnosi*, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, Čigoja štampa, Beograd, 2009, str. 150.

obezbeđuju specijalizacija i koordinacija u antiterorističkoj borbi. Tako se formiraju i obučavaju specijalizovane protivterorističke jedinice u okvirima svih organizacionih struktura sektora bezbednosti – u policiji, vojsci, obaveštajnim i bezbednosnim službama itd. U pogledu zakonskog ili legislativnog suprostavljanja terorizmu veliki broj zemalja izvršio je značajne izmene u materijalnom i krivičnom procesnom pravu i na taj način antiterorističkoj borbi prilagodilo instrumente koje pravo stavlja na raspolaganje društvenoj zajednici. Pojedine zemlje, najugroženije terorizmom, donele su i posebne zakonske propise kojima se neposredno inkriminiše teroristička delatnost u celosti, a organima gonjenja daju posebna ovlašćenja i proširuju nadležnosti u pogledu postupka.⁷³⁶ Takav je slučaj bio i sa SAD, gde je donedavno samo trinaest od pedeset saveznih država⁷³⁷ imalo zakonske propise kojima se neposredno inkriminiše i sankcioniše teroristički akt, ali je nakon 11. septembra 2001. godine došlo do donošenja čitavog niza državnih i federalnih zakona kojima je pooštrena borba protiv terorizma. Što se Republike Srbije tiče, u našoj zemlji je tek Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika R. Srbije, iz decembra 2012. godine, proširena krivično-pravna represija u pogledu terorističkih krivičnih dela. Zakon je donesen zbog nagle eskalacije terorističkih akata širom sveta, ali, pre svega, zbog potrebe prilagođavanja međunarodnim obavezama i standardima koje je naša zemlja preuzela ratifikacijom pojedinih međunarodnih ugovora i konvencija, zatim zbog Direktiva Evropske unije i Okvirnih odluka njenog Saveta.⁷³⁸

S obzirom da se terorizam internacionalizovao on u današnje vreme iziskuje kontinuiranu međunarodnu policijsku i obaveštajnu saradnju. Krajem prošlog veka, specifičnu ulogu u pogledu policijsko-obaveštajnog suprostavljanja međunarodnom terorizmu dobio je Interpol, kao jedinstven mehanizam za međunarodnu policijsku saradnju.⁷³⁹ Deset godina kasnije, SAD, koje su počele da insistiraju na što bržoj i efikasnijoj bezbednosno-informativnoj međunarodnoj kooperaciji kad je terorizam u pitanju, donele su federalni Zakon o prevenciji terorizma (*Comprehensive Terrorism Prevention Act of 1995*) kojim su znatno pooštrene kazne za delo terorizma. Uprkos svemu tome, terorizam, kako unutrašnji tako i međunarodni, opstao je i u velikoj meri se transformisao i osavremenio. Njegovi napadi su s vremenom postajali sve razorniji, a brojevi žrtava sve veći, kao i medijski i propagandni efekat koji ostvaruju.

⁷³⁶ **Videti:** Stajić Ljubomir, *Osnovi sistema bezbednosti*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 2008, op. cit., str. 279-280.

⁷³⁷ Američke države koje su pre terorističkih napada 11. septembra zakonski inkriminisale terorizam su: Kalifornija, Arkanzas, Mejn, Delaver, Havaji, Kansas, Mičigen, Nju Hempšir, Pensilvanija, Severna Dakota, Juta, Tenesi i Teksas. **Više o tome u:** Lopičić-Jančić Jelena, *Zakonodavstvo Sjedinjenih Američkih Država u vezi terorističkih dela*, Strani pravni život, 2010, Beograd, (1), op. cit., str. 183-200.

⁷³⁸ **Videti:** Kolarić Dragana, *Nova koncepcija krivičnih dela terorizma u krivičnom zakoniku Republike Srbije*, Crimen, 2013, Beograd, br. 4 (1), str. 50-1.

⁷³⁹ Tokom 53. zasedanja Generalne skupštine Interpola 1984. godine u Luksemburgu usvojena je Rezolucija o nasilnom kriminalitetu opštepoznatom pod nazivom Terorizam, čime je on kao prioritet uključen u polje rada te organizacije. **Više o tome u:** Babović Budimir, *Interpol*, Globus, Beograd, 1986.

Sjedinjene Američke Države i Evropska unija, kao i pojedinačne vlade međunarodne zajednice iznenađene terorističkom akcijom 2001. godine u Njujorku, hitno su počele da usvajaju nove antiterorističke strategije i da intenziviraju legislativni oblik te borbe.

Amerika je u „rat protiv terorizma” ušla bez jasne i precizne nacionalne strategije, da bi tek septembra 2002. godine predsednik Buš objavio Strategiju nacionalne bezbednosti u kojoj je definisao ciljeve i sredstva borbe, a 2003. godine je predstavio posebnu „Nacionalnu strategiju za borbu protiv terorizma“.⁷⁴⁰

⁷⁴⁰ Nacionalna strategija za borbu protiv terorizma — *National Strategy for Combating Terrorism* — strategija prvi put objavljena 2003. godine, a potom izmenjena i dopunjena u dva navrata (2006. i 2011.) od strane američkog Ministarstva otadžbinske bezbednosti (*Department of Homeland Security*) precizno definiše neprijatelje, ciljeve rata kao i sredstva primene za ostvarenje tih ciljeva. **Uporediti:** *National Strategy for Combating Terrorism*, White House, Washington, February 2003 (Internet: https://www.cia.gov/news-information/cia-the-war-on-terrorism/Counter_Terrorism_Strategy.pdf, 20/07/2012). & *National Strategy for Combating Terrorism*, White House, Washington, September 2006 (Internet: <http://www.fas.org/irp/threat/nsct2006.pdf>, 20/07/2012). & *National Strategy for Counterterrorism*, White House, Washington Jun 2011 (Internet: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/counterterrorism_strategy.pdf, 20/07/2012).

3.1. Strateški odgovor SAD

Bivši predsednik SAD Džordž Buš Mlađi iskoristio je emotivnu i iracionalnu reakciju američkog naroda i bez jasno definisane strategije u rekordnom roku objavio rat terorizmu. Tako je opravdavajući globalni antiteroristički pristup nesmotreno kao glavni cilj predstavljao potpuno uništenje terorizma, što je kasnije shvaćeno kao nemoguća misija te je preformulisano u „eliminisanje globalne moći i pretnje terorističkih grupa i organizacija u svetu”.⁷⁴¹ Njegova lična rešenost i politička volja Kongresa bile su više nego evidentne, kao i njihova svest o enormnoj doslednosti kao glavnom preduslovu za rešavanje problema inklinacije islamističkog terorizma. Međutim, bilo je neophodno kreirati sveobuhvatnu strategiju koja bi u „ratu protiv terorizma“ bila operativna i efikasna i vojno i politički. Što praktično znači, usaglašavanje ciljeva i koordinisano delovanje između Pentagona, Stejt Departmenta i svih službi bezbednosti.

Glavni strateški cilj svakog uređenog i modernog društva je ostvarenje što boljeg i bezbednijeg kvaliteta života svih građana u političkom, privrednom, materijalnom, finansijskom, duhovnom i fizičkom smislu. Moć svake države na unutrašnjem i međunarodnom planu procenjuje se i po načinu utvrđivanja i stepenu saglasnosti oko nacionalnih interesa i strategija.⁷⁴² Jasno je da većina država u savremenom svetu nastoji da njihov sistem odbrane od terorizma bude vrhunski preventivno efikasan, a izvorište i uporište takvog neizostavnog sistema leži u adekvatnoj normativno-teorijskoj uređenosti odbrane od terorizma (zakoni, doktrina, strategija), koja omogućava i obavezuje državne i društvene organe, kao i njene institucije, da beskompromisno onemogućavaju ekstremističko delovanje.⁷⁴³

Shvatajući neophodnost nacionalne strategije koja će odrediti opšti okvir delovanja SAD u međunarodnoj borbi protiv terorizma, dajući smernice za unapređivanje postojećih i razvoj novih mera, mehanizama i instrumenata prevencije i suzbijanja terorizma, Vlada SAD je tek 2003.

⁷⁴¹ **Videti:** *The National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Washington, 2002 (Internet: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, 10/07.2010).

⁷⁴² **Videti:** Karagaća Milan, *Strategija nacionalne bezbednosti - kompromis između stvarnog i mogućeg*, Međunarodna politika, 2009, Beograd, 60(1136), op. cit., str. 7.

⁷⁴³ **Videti:** Mijalkovski Milan, *Protivteroristička prevencija države*, Međunarodni problem, 2007, Beograd, 59(4), str.585-6.

godine izradila i predstavila Nacionalnu strategiju za borbu protiv terorizma što je odmah učinila i Velika Britanija, kao najveći saveznik Amerike u globalnoj antiterorističkoj kampanji.

3.1.1 Strategija nacionalne bezbednosti

Da bi se došlo do pojma nacionalna bezbednost potrebno je reći nešto više o samom pojmu bezbednosti. Profesor Vojin Dimitrijević ističe da je „u mnogim oblastima čovekovog života, bezbednost ili sigurnost jedan od najviše pominjanih, ali najmanje objašnjavanih pojmova“.⁷⁴⁴ U svom najopštijem i osnovnom značenju bezbednost predstavlja „težnju ka odsustvu pretnji“.⁷⁴⁵ Treba istaći da se ta pretnja ne odnosi samo na vojnu, jer koncept bezbednosti obuhvata i druge sektore poput političkog, društvenog, ekonomskog i ekološkog. U domaćoj stručnoj literaturi zastupljena je sledeća definicija: „Bezbednost predstavlja stanje štice vrednosti (ili objekta) u kome ne postoji potencijalna ili stvarna pretnja po tu vrednost/objekat“.⁷⁴⁶

Što se tiče pojma nacionalne bezbednosti teško ga je definisati zbog njegove svestranosti i zato, poput terorizma, ne postoji ni njegova jedinstvena i opšteprihvaćena definicija. Jedan od najvećih američkih stručnjaka iz oblasti međunarodnih odnosa, Arnold Wolfers (*Arnold Wolfers*), je nacionalnu bezbednost nazvao „neodređenim simbolom“ i to nedugo nakon njenog pojavljivanja kao pojma u službenoj upotrebi američke vlade.⁷⁴⁷ Naime, prof. dr Siniša Tatalović sa zagrebačkog Fakulteta političkih nauka tvrdi da „prvo pojavljivanje pojma nacionalna sigurnost vezano je za knjigu Voltera Lipmana (*Walter Lippman*) „Američka spoljna politika“ iz 1943. godine, a u službenim dokumentima SAD pojam se prvi put koristio u Zakonu o nacionalnoj bezbednosti iz 1947. godine“.⁷⁴⁸ On takođe objašnjava da pojmu bezbednost, atribut nacionalna nije dodat sasvim slučajno jer kako kaže: „Njegovo korišćenje u vladinoj političkoj retorici uvek predstavlja sredstvo kako bi se društvo uverilo da se pridruži vladi i tako prikupi legitimnost za potencijalno kontroverznu politiku. Američka vlada sledila je novi

⁷⁴⁴ Dimitrijević Vojin, *Bezbednost i politička zajednica*, u Hadžić Miroslav (ur.), *Reforma sektora bezbednosti – zbornik radova*, G17 Institut, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2003, str.19.

⁷⁴⁵ Buzan Barry, *People, States and Fear: National Security Problem in International Relations*, Wheatsheaf Books, London, 1983.

⁷⁴⁶ Bajić Borko, Bojinović Miloš, Matasić Aleksandar, Nikolić Božidar, Radojević Milorad, Savić Branislav, Skenderija Novak, Stefanović Ljubiša & Vučinić Predrag, *Bezbednost: udžbenik za bezbednosnu obuku u vojnim školama JNA*, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Beograd, 1981, str. 9.

⁷⁴⁷ **Videti:** Wolfers Arnold, *National Security as an Ambiguous Symbol*, Political Science Quarterly, 1952, New York, Vol. 67 (4), pp.481-502.

⁷⁴⁸ Tatalović Siniša, *nacionalna i međunarodna sigurnost*, Politička kultura, Zagreb, 2006, str. 143.

radikalni smer u svojoj spoljnoj politici te joj je iz tih razloga trebalo ujedinjeno društvo na tom putu“.⁷⁴⁹

U svojoj knjizi „Nauka o bezbednosti“ profesor Dragan R. Simić analizira različite definicije nacionalne bezbednosti vodećih svetskih autora iz te oblasti. Kao što su Džordž Kenan (*George Kennan*) koji smatra da je bezbednost „očuvanje fizičke netaknutosti nacionalnog života; ili već pomenuti Arnold Volfers prema kom bezbednost „u objektivnom pogledu je odsustvo pretnji usvojenim vrednostima, a u subjektivnom pogledu, znači odsustvo straha da će te vrednosti biti napadnute“; zatim, Bari Bazan (*Barry Buzan*) koji tvrdi da kad je reč o bezbednosti „ razgovor se vodi o težnji ka slobodi bez pretnji. Kad se ova rasprava tiče međunarodnog sistema, bezbednost se odnosi na sposobnost država i društava da očuvaju svoju nezavisnu samobitnost i svoj funkcionalni integritet“ i dr. Uopšteno, **nacionalna bezbednost** predstavlja bezbednost države i svih elemenata koji je čine zajedno sa njenim građanima, a ne jedne određene nacije u etničkom smislu. To je zapravo stanje zaštićenosti nacionalnih interesa⁷⁵⁰ i osnovnih vrednosti⁷⁵¹ društva na kojima su zasnovani odnosi i institucije.

Zajedno sa Ustavom, **Strategija nacionalne bezbednosti** predstavlja najznačajniji političko-doktrinarni i pravni dokument kojim se utvrđuje šta se brani (nacionale vrednosti, vitalni interesi i ciljevi), od čega i koga se brani, kao i načini i sredstva odbrane. Zato, njeno usvajanje potvrđuje postojanje konsenzusa o nacionalnim interesima koji su vitalni za opstanak države i predstavlja akt političke odgovornosti države i njenih institucija prema svojim građanima.

Kad je naša zemlja u pitanju, Vlada Republike Srbije donela je 02.04.2009. godine Strategiju nacionalne bezbednosti i Strategiju odbrane, koje su tek 26. oktobra iste godine usvojene u Skupštini R. Srbije. Oba strateška dokumenta izradilo je Ministarstvo odbrane R. Srbije i zajedno čine najznačajniju stratešku celinu naše države, odnosno bezbednosnu doktrinu u kojoj je opisano kako će njene institucije nesmetano ostvarivati i štiti nacionalne interese. Naša prva Strategija nacionalne bezbednosti, kako je navedeno, „...predstavlja najvažniji strateški dokument kojim se utvrđuju osnove politike bezbednosti u zaštiti nacionalnih interesa Republike Srbije“.⁷⁵² U njenom uvodnom delu, između ostalog, piše: „Strategija nacionalne bezbednosti daje analizu okruženja Republike Srbije, identifikuje izazove, rizike i pretnje bezbednosti,

⁷⁴⁹ Ibid, str. 143.

⁷⁵⁰ Ključni nacionalni interesi su očuvanje teritorijalnog integriteta i suvereniteta, održivost političkih institucija i opstanak nacionalne kulture i identiteta

⁷⁵¹ Univerzalne vrednosti savremenog sveta koje počivaju na toleranciji i uvažavanju drugih su: sloboda, demokratija i vladavina prava, zatim uspostavljanje i održavanje mira, poštovanje ljudskih prava, nacionalna i rodna ravnopravnost, socijalna pravda i stabilnost, kao i nepovredivost vlasništva i očuvanje životne sredine.

⁷⁵² *Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije*, Narodna skupština Republike Srbije, 2009 (Internet: <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-.872.html?SearchText=strategija+nacionalne+bezbednosti>, 26/11/2015).

utvrđuje nacionalne interese, određuje ciljeve, osnovna načela i elemente politike nacionalne bezbednosti i definiše strukturu, načela funkcionisanja i odgovornosti u okviru sistema bezbednosti. Opredeljenja iskazana u Strategiji nacionalne bezbednosti izražavaju spremnost Republike Srbije da u okviru Organizacije ujedinjenih nacija, evropskih i drugih međunarodnih organizacija i regionalnih struktura, doprinosi izgradnji i unapređenju sopstvene, regionalne i globalne bezbednosti”.⁷⁵³

Prema profesoru Draganu R. Simiću, najvažnije je da strategija nacionalne bezbednosti postigne sklad između sredstava kojima država raspolaže i utvrđenih ciljeva.⁷⁵⁴ Dakle, prilikom izrade najbitnijeg strateškog dokumenta država mora da uravnoteži odnos između nacionalne bezbednosti (ustanovljenih interesa i vrednosti) i sredstava njenog ostvarivanja, odnosno meke (diplomacija, pravna i ekonomska sredstva, obaveštajni i kontraobaveštajni rad) i tvrde (vojne) moći. Takođe je neophodno sagledati i detaljno analizirati bezbednosne izazove, i precizno identifikovati moguće rizike i pretnje. U tom smislu, u Strategiji nacionalne bezbednosti R. Srbije piše sledeće: „Interesi Republike Srbije izraz su vitalnih vrednosti i potreba građana, naroda i države i proizilaze iz najviših vrednosti koje su utvrđene Ustavom Republike Srbije. Izazovi, rizici i pretnje bezbednosti Republike Srbije imaju kompleksan karakter, pa se sa sličnim sadržajem, obimom i intenzitetom mogu ispoljiti na globalnom, regionalnom i nacionalnom nivou. U zaštiti suvereniteta i teritorijalne celovitosti, Republika Srbija je odlučna da upotrebi diplomatska, pravna i sva druga legitimna sredstva...”.⁷⁵⁵

Dok u našoj državi ne postoji određen zakonski rok u kom je potrebno da Narodna skupština na predlog novouspostavljene vlade usvoji Strategiju nacionalne bezbednosti, u SAD je zastupljena sasvim drugačija praksa. Naime, „Goldwater-Nikols zakonom o reorganizaciji Ministarstva odbrane (*Goldwater-Nichols Department of Defense Reorganization Act*)” iz 1986. godine, između ostalog, američki predsednik je obavezan da svake godine tokom svog mandata Kongresu podnese „Izveštaj strategije nacionalne bezbednosti (*National Security Strategy Report*)”. U suštini, američki predsednik samo daje osnovne smernice za taj „krovni“ državni dokument, a Savet za nacionalnu bezbednost (*National Security Council – NSC*), kao najviši nadležan organ američke izvršne vlasti, je taj koji predsednikove stavove razrađuje i formliše. Upravo iz tog razloga se kao koautori strategija najčešće pominju predsedavajući NSC, odnosno predsednički savetnici za nacionalnu bezbednost.

⁷⁵³ Ibid.

⁷⁵⁴ Simić R. Dragan, *Svetska politika – Međudržavni i međunarodni poredak, Svetska politika i globalni odnosi*, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, Čigoja štampa, Beograd, 2009, op. cit., str. 182.

⁷⁵⁵ *Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije*, Narodna skupština Republike Srbije, 2009 (Internet: <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-.872.html?SearchText=strategija+nacionalne+bezbednosti>, 26/11/2015), op. cit.

Prvi takav dokument pod naslovom „Strategija nacionalne bezbednosti Sjedinjenih Država (*The National Security Strategy of the United States*)” američkom narodu i Kongresu predstavila je administracija Ronalda Regana 1987. godine, zatim, kako je pomenutim zakonom naloženo, i sledeće godine. Međutim, njegovi naslednici u predsedničkom kabinetu nisu svake godine objavljivali strategije, već po potrebi, tj. usled većih promena na međunarodnoj političkoj sceni koje bi izazivale potrebu za američkim strateškim reagovanjem, a od administracije Buša Mlađeg pa na ovamo predsednici javno obznanjaju svoju strategiju nacionalne bezbednosti, koja se najčešće naziva njihovom doktrinom, samo po jednom tokom njihovog mandata, odnosno dva puta ukoliko reizabrani na predsedničku funkciju.⁷⁵⁶ Tako je Džorž Voker Buš Mlađi objavio dve strategije (2002. i 2006), a Barak Obama jednu (2010), tokom prve decenije još trajućeg „rata protiv terorizma”, a koje su predmet našeg interesovanja i istraživanja.

Dakle, Strategija nacionalne bezbednosti SAD, kao i većine drugih zemalja u svetu, jeste javni dokument kojim se, pre svega, domaćoj, ali i međunarodnoj javnosti predstavljaju utvrđena osnovna strateško-politička opredelenja iz oblasti bezbednosti i zaštite nacionalnih interesa. Njom se u najopštijim crtama određuje nacionalna bezbednost SAD i načini na koje se ona može osigurati. Nametanjem obaveze da predsednici objavljuju svoje strategije Kongres je pored predsedničke vizije budućnosti Amerike, zatim njene predstojeće spoljašnje i odbrambene politike, postigao svoja dva glavna cilja, a to su: veći stepen civilne kontrole nad vojskom i uvid u planiranu potrošnju budžetskih sredstava izvršne grane federalne vlasti SAD.

U **Tabeli 14** predstavljene su ključne tačke strategija nacionalne bezbednosti SAD od predsednika Ronalda Regana do Džordža Vokera Buša Mlađeg. Ona nam ukazuje na vremensku transformaciju transnacionalnih pretnji SAD, od Sovjetskog Saveza, preko kontrola naoružanja i migracija, zaštite sajber prostora i kritičnih tačaka nacionalne infrastrukture, pa sve do međunarodnog terorizma koji je s početkom 21. veka prerastao u najveću pretnju i globalni bezbednosni izazov. Tako za poslednju strategiju predstavljenu u tabeli, doktrinu Džordža Buša Mlađeg, možemo reći da predstavlja pokušaj američke strateške adaptacije na globalne teorijske izazove „nove ere“.

⁷⁵⁶ **Više o tome u:** Snider M. Don, *The National Security Strategy: Documenting Strategic Vision*, Strategic Studies Institute, 1995 (Internet: <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2012/05/Snider.pdf>, 26/11/2015). & Bartolotto K. John, *The origin and Developmental Process of the National Security Strategy*, U.S. Army War College, 2004 (Internet: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/ksil/files/00039.doc>, 27/11/2015).

Tabela 14: Ključne tačke strategija nacionalne bezbednosti SAD od predsednika Ronalda Regana do Džordža Vokera Buša Mlađeg⁷⁵⁷

Administracija Ronalda Regana
<i>Svrha politike nacionalne bezbednosti</i>
Sačuvati politički identitet, okvir i institucije Sjedinjenih Država, kako je to opisano u Deklaraciji o nezavisnosti i Ustavu SAD; zaštititi Sjedinjene Države – njene nacionalne teritorije, stanovništva, vojne snage i imovinu u inostranstvu – od vojnih, paravojnih ili terorističkih napada; ojačati ekonomsko blagostanje Sjedinjenih Država, osobito održavanjem i osnaživanjem tehnološke, industrijske i poljoprivredne baze i osigurati pristup stranim tržištima i bogatstvima; ojačati međunarodni poredak koji podržava vitalne interese Sjedinjenih Država, tako što će se ojačati konstruktivni i kooperativni odnosi i savezi, i tako što će se, gde god je moguće i izvodljivo, povećati sloboda, vladavina prava, ekonomski razvoj i nezavisnost država širom sveta.
<i>Ciljevi politike nacionalne bezbednosti</i>
Odvratiti vojni napad SSSR i njegovih saveznika na Sjedinjene Države, njene saveznike i druge važne zemlje u raznim sukobima; odbiti napad u slučaju da odvratanje ne uspe; ojačati uticaj Sjedinjenih Država širom sveta tako što će se ojačati postojeći savezi, poboljšati odnosi sa drugim zemljama, formirati i podržati koalicije država koje su prijateljske prema američkim interesima, celokupnim opsegom diplomatskih, političkih, ekonomskih i informativnih sredstava; zadržati i odvratiti ekspanziju sovjetske kontrole i vojnog prisustva širom sveta i povećati cenu sovjetske podrške prilikom upotrebe posredujućih terorističkih i subverzivnih snaga; ukoliko je moguće, podsticati u saradnji sa saveznicima uzdržanost u sovjetskim vojnim troškovima; obeshrabiliti sovjetski avanturizam i oslabiti sovjetski sistem saveza, tako što će se SSSR primorati da snosi teret sopstvenih ekonomskih nedostataka; i podstaći dugoročne liberalne i nacionalističke tendencije unutar SSSR i njegovih savezničkih država; ograničiti sovjetske vojne kapacitete osnaživanjem američke vojske sledeći podjednake i proverljive sporazume o kontroli naoružanja, te sprečiti dotok vojno značajnih tehnologija i resursa ka Sovjetskom Savezu; osigurati pristup stranim tržištima i osigurati da Sjedinjene Države i njeni saveznici imaju pristup inostranim energetske i mineralnim resursima; osigurati pristup kosmosu i okeanima, obeshrabiliti dalje širenje nuklearnog naoružanja, ohrabriti i povećati pomoć, trgovinu i investicije koje unapređuju ekonomski razvoj i rast društvenog i političkog poretka u zemljama Trećeg sveta; unaprediti funkcionisanje međunarodnog ekonomskog sistema sa minimalnim poremećajima, trgovinu i investicije i poštovati dogovorena pravila upravljanja i rešavanje razlika.
<i>Pretnje nacionalnoj bezbednosti</i>
Ključna vojna pretnja tokom 1980-ih i dalje će biti SSSR, njegovi saveznici i klijenti. Regionalni konflikti sa njihovim klijentima su verovatniji nego direktan sukob sa SSSR. Nestabilno međunarodno okruženje – nastalo kao posledica nestabilnih vlada, slabih političkih institucija, neefikasnih ekonomija, tradicionalnih sukoba, oskudica prirodnih bogatstava, povećanja terorističkih napada, nuklearne proliferacije i neizvesnosti oko toga ko će vladati Sovjetskim Savezom – stvaraju priliku za sovjetsku ekspanziju u zemljama u razvoju.
<i>Strategije</i>
(1) Modernizacija strategijskih nuklearnih snaga; (2) Upotreba opštih snaga po potrebi; (3) Obezbeđivanje bezbednosne pomoći; (4) Integracija snaga.
<i>Transnacionalne pretnje</i>
Oružje za masovno uništenja, terorizam i ekonomska nestabilnost.

⁷⁵⁷ **Izvor:** Report of the Working Group on State Security and Transnational Threats, The Princeton Project on National Security, 2005 (Internet: <https://www.princeton.edu/~ppns/conferences/reports/fall/SSTT.pdf>, 27/11/2015), pp. 38-41.

Administracija Džordža Herberta Vokera Buša
<i>Svrha politike nacionalne bezbednosti</i>
Bezbednost Sjedinjenih Država kao slobodne i nezavisne države; globalna i regionalna bezbednost; otvoreni, demokratski i predstavnički politički sistemi širom sveta; otvoreni sistemi ekonomije i međunarodne trgovine; i stabilno globalno poverenje u Sjedinjene Države.
<i>Ciljevi politike nacionalne bezbednosti</i>
Odvraćanje i sposobnost odbijanja agresija ukoliko odvratanje ne uspe; osnaživanje naših savezničkih aranžmana i naše opredeljenosti za multilateralne akcije; održavanje stabilnosti isticanjem preference i projektovanjem sile; pružanje pomoći u prekidanju sukoba i održavanje mira (1993); odbijanje svake vrste agresije koja bi mogla ugroziti bezbednost Sjedinjenih Država i njenih saveznika – ukoliko odvratanje ne bi uspelo – odbiti ili poraziti napadačku vojsku i okončati sukob uz uslove povoljne za Sjedinjene Države, njene interese i saveznike; efikasno se suočavati sa pretnjama po bezbednost Sjedinjenih Država, njenih građana i interesa, uključujući i pretnje međunarodnog terorizma; poboljšavanje stabilnosti i uspostavljanje jednakih i proverljivih ugovora o kontroli naoružanja, modernizacijom strateškog odvratanja, razvojem sistema odbrane od ograničenih raketnih napada i povećanja prigodnih kapaciteta konvencionalnog naoružanja; promovisanje demokratskih promena u SSSR uz održavanje čvrste politike koja obeshrabruje svaki pokušaj sticanja vojne prednosti; održavanje ograničavanja globalnih troškova naoružavanja i obeshrabrivanje mogućeg vojnog avanturizma; sprečavanje transfera kritičnih vojnih tehnologija i sredstava ka neprijateljski raspoloženim zemljama ili grupama, posebno hemijskih, bioloških i nuklearnih oružja i povezanih visokotehnoloških sredstava prenosa; i smanjivanje dotoka ilegalnih droga u Sjedinjene Države uz podršku smanjivanja inostrane proizvodnje istih, borbom sa međunarodnom mrežom trgovaca drogom i smanjivanjem potražnje u Sjedinjenim Državama (1991).
<i>Pretnje nacionalnoj bezbednosti</i>
Budućnost SSSR – dok je pretnja vojnog konflikta sa Sovjetskim Savezom manja nego ikad od kraja Drugog svetskog rata, moramo brinuti nad neizvesnošću sutrašnjice. Pojedini elementi američko-sovjetskih odnosa će ostati takmičarski i uvek postoji šansa da sukob izbije; Rastuća uloga Nemačke i Japana – neophodno je upravljati ekonomskim nestabilnostima i osmisliti podelu odgovornosti kada je u pitanju deljenje troškova američke odbrane Evrope i Japana; Nova Evropa – održavati NATO jakim i osigurati slobodu Istočne Evrope, masovne migracije izbeglica. Druge pretnje uključuju kontrolu naoružanja, zaustavljanje proliferacije nuklearnog naoružanja, hemijskog i biološkog oružja, obaveštajni program, krijumčarenje droga, imigranata i izbeglica. Ekonomski izazovi uključuju održavanje ekonomskog rasta, globalna neravnoteža, dugovanja, trgovina, tehnologije, energija, životna sredina i svemir.
<i>Strategije</i>
Održavati stabilnu vojnu ravnotežu kako bi se odbile one sile koje teže regionalnoj dominaciji; promovisanje diplomatskih rešenja regionalnih sporova; promovisanje rasta slobodnih, demokratskih političkih institucija kao najsigurnijeg garanta ljudskih prava i ekonomskog i socijalnog napretka; pomoć u borbi sa pretnjama demokratskim institucijama od strane agresora, prisile, državnih udara, subverzija, terorizma i ilegalne trgovine drogom; i podrška novim merama pomoći, trgovine i investiranja koje promovišu ekonomski razvoj i socijalni i politički napredak.
<i>Transnacionalne pretnje</i>
Oružje za masovno uništenje, terorizam, ekonomska nestabilnost, trgovina drogom, reke izbeglica, zagađivanje životne sredine.
Administracija Vilijama Bila Klintona
<i>Svrha politike nacionalne bezbednosti</i>
„Amerika ima koristi kada se nacije udružuju da odvrte agresiju i terorizam, da razreše sukobe, spreče širenje opasnog naoružanja, da unapređuju demokratiju i ljudska prava, da otvaraju tržišta i doprinose finansijskoj stabilnosti, da podižu standard života, da zaštite životnu okolinu – da se

<p>suoče sa izazovima sa kojima nijedna nacija ne može sama da se izbori.” Unapređivanje jake, napredne i konkurentne ekonomije Sjedinjenih Država; obezbeđivanje pristupa inostranim tržištima, energiji, mineralnim resursima, okeanima i svemiru; promocija otvorenog rastućeg međunarodnog ekonomskog sistema zasnovanog na tržišnim principima sa minimalnim uplitanjem u trgovinu i investicije, sa stabilnim valutama i široko prihvaćenim pravilima upravljanja i rešavanja ekonomskih sporova; dostizanje zajedničkog međunarodnog rešenja za ključne ekološke izazove, uz osiguravanje održivosti i ekološke bezbednosti planete, kao i rasta otvorenih mogućnosti za sve; i gajiti zdrav, partnerski i politički aktivan odnos sa saveznicima i prijateljskim državama.</p>
<i>Ciljevi politike o nacionalnoj bezbednosti</i>
<p>Povećanje bezbednosti SAD; podsticanje ekonomskog napretka SAD; promovisanje demokratije i ljudskih prava u drugim zemljama.</p>
<i>Pretnje nacionalnoj bezbednosti</i>
<p>Regionalne ili unutrašnje pretnje; transnacionalne pretnje; širenje opasnih tehnologija; neuspele države, strani obaveštajni rad, ekološke i zdravstvene pretnje.</p>
<i>Strategije</i>
<p>Strategija uključivanja koja podrazumeva: oblikovanje međunarodne sredine (pronalaženje saveznika, podsticanje promena u orijentaciji država, podrška procesu demokratizacije, otvaranja tržišta, slobodne trgovine, održivog razvoja i sprečavanja sukoba), odgovaranje na pretnje i krize (suočavanje sa potencijalnim regionalnim agresorima, suprostavljanje novim pretnjama i upravljanje međunarodnim mirovnim i uravnotežujućim operacijama), pripremanje za neizvesnu budućnost (transformacija vojske, diplomatije, obaveštajnih službi, sprovođenje zakona i ekonomskih mera).</p>
<i>Transnacionalne pretnje</i>
<p>Oružje za masovno uništenje, terorizam, droga, međunarodni kriminal, trgovina ljudima, bezbednost sajber prostora, bezbednost kritičnih tačaka nacionalne infrastrukture, globalno zagrevanje i ekološke pretnje, zarazne bolesti.</p>
Administracija Džordža Vokera Buša Mlađeg
<i>Svrha politike nacionalne bezbednosti</i>
<p>Stvoriti ravnotežu moći koja neguje ljudske slobode. Odbrana naše nacije od neprijatelja je prva i osnovna obaveza Savezne vlade. Dostići i unapređivati mir i globalnu bezbednost.</p>
<i>Ciljevi politike nacionalne bezbednosti</i>
<p>Dostići unutrašnju stabilnost i međunarodni poredak. Doneti nadu demokratije i slobodnog tržišta u svaki kutak planete. Promovisati slobodu kroz forme međunarodne pomoći kakva je „<i>Millennium Challenge Account (MCA)</i>”.</p>
<i>Pretnje nacionalnoj bezbednosti</i>
<p>Najveća opasnost našoj naciji krije se na sretištu radikalizma i tehnologija; oružje za masovno uništenje; slabe države mogu predstavljati jednako veliku opasnost našim nacionalnim interesima, kao i jake države.</p>
<i>Strategije</i>
<p>Braniti težnje ka ljudskom dostojanstvu; ojačati savezništvo za odbranu od globalnog terorizma i raditi na sprečavanju napada na nas i naše prijatelje; sarađivati sa drugima na smanjivanju regionalnih sukoba; sprečiti naše neprijatelje da oružjem za masovno uništenje prete nama, našim saveznicima i prijateljima; započeti novu eru globalnog ekonomskog rasta kroz slobodno tržište i slobodnu trgovinu; proširiti krug razvoja otvaranjem društava i izgradnjom demokratske infrastrukture; razviti planove za zajedničke akcije sa drugim glavnim centrima globalne moći; i transformisati institucije američke nacionalne bezbednosti kako bi mogle da odgovore na izazove i prilike 21. veka.</p>
<i>Transnacionalne pretnje</i>
<p>Terorizam i oružje za masovno uništenje su glavne pretnje. Ostale brige su životna sredina, siromaštvo, bolesti i nepismenost.</p>

3.1.1.1. Mesto i značaj antiterorističke borbe u Strategiji nacionalne bezbednosti SAD iz 2002. godine

Predsednik Džordž V. Buš Mlađi je za vreme svog mandata (2001-2009) obelodanio dve Strategije nacionalne bezbednosti. Prva strategija objavljena je 17. septembra 2002. godine i to pod najtežim okolnostima otkako je ustanovljena praksa javnog bezbednosno-strateškog planiranja u SAD. Naime, samo godinu dana ranije 19 islamskih terorista, pripadnika Al Kaide, izvelo je najveći samoubilačko-teroristički napad u istoriji terorizma i to na tlu SAD, kojim su naneli ogromnu materijalnu štetu toj zemlji, izazvali brojne ljudske žrtve i pokrenuli čitavu lavinu bezbednosnih mera i reformi, kako u samoj Americi tako i širom sveta, što je dovelo do pokretanja nekonvencionalnog globalnog „rata protiv terorizma“.

Prva Strategija Bušove administracije sastoji se od ukupno devet poglavlja od kojih su poglavlja **III**, **V**, **VIII** i **IX** posvećena terorizmu, odnosno borbi protiv njega, pa ćemo se njima detaljnije baviti u ovom delu rada. Kako profesor Dragan R. Simić primećuje, tri ključne odlike ovog strateškog dokumenta su težnja hegemoniji (regionalnoj i svetskoj), unilateralno delovanje i izvođenje preventivnih udara.⁷⁵⁸

U samoj preambuli dokumenta, terorizam je identifikovan kao najveći neprijatelj SAD u 21. veku, protiv koga će Amerika sa saveznicima voditi neograničen globalni rat. „Najveća opasnost sa kojom se naša nacija suočava leži na sretištu radikalizma i tehnologije (oružja za masovno uništenje)“.⁷⁵⁹ U njoj je takođe istaknuto da slabe (nerazvijene i siromašne) države sa nedemokratskim režimima, poput Avganistana, mogu predstavljati veliku opasnost američkim nacionalnim interesima, kao i jake države. Zato je navedeno da će se sa ciljem iskorenjivanja siromaštva pružiti podrška uspostavljanju mira, izgradnji demokratije i slobodnih tržišta u svim delovima sveta. „Iako siromaštvo ne rađa teroriste i ubice, ono uz slabe institucije i korupciju može slabe države učiniti pogodnijim za delovanje terorista i narko kartela“,⁷⁶⁰ istakao je predsednik Buš u preambuli svoje prve Strategije nacionalne bezbednosti.

⁷⁵⁸ **Videti:** Simić R. Dragan, *Američko strateško mišljenje na početku XXI veka*, Međunarodna politika, 2009, Beograd, br. 1133, op. cit., str. 77.

⁷⁵⁹ *National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Washington, September 2002 (Internet: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, 10/07/2010), op.cit.

⁷⁶⁰ Ibid.

Poglavlje III: *Jačanje saveza za poraz globalnog terorizma i delovanje na sprečavanju napada na nas i naše prijatelje*

Ovo poglavlje je u potpunosti posvećeno borbi protiv međunarodnog terorizma, koji je određen kao neprijatelj, a ne pojedini režimi ili osobe, religije ili ideologije. Naglašena je neophodnost angažovanja celokupne međunarodne zajednice i formiranja savezništava širom sveta u antiterorističkoj koaliciji, posebno radi onemogućavanja međunarodnog finansiranja terorizma. Međutim, u njemu se takođe zagovara unilateralni vojni pristup, ukoliko neophodan.

Rat koji su SAD povele protiv terorizma je, kako je već istaknuto, nekonvencionalan i vodiće se na mnogim frontovima, dugo vremena, protiv „nejasnog“ neprijatelja. Njegovi prioriteti, ističu autori strategije, su: razbijanje i uništenje terorističkih organizacija sa globalnim dometom, kao i njihovih vođa, zatim prekid lanca komande, komunikacije i logistike, kako bi se osujetila njihova sposobnost da planiraju i deluju u budućnosti.⁷⁶¹ Takođe je istaknuto da SAD neće pregovarati sa teroristima, kao i da neće razlikovati one koji ih podržavaju i pomažu od samih terorista.

Poseban akcenat se u ovom poglavlju stavlja na neophodnost transformacije institucija američke nacionalne bezbednosti. Konkretno, najavljena je najveća reorganizacija federalnog bezbednosnog aparata još od vremena Trumanove administracije (1945-1953), koja je formirala Nacionalni bezbednosni savet (*National Security Council*) i Ministarstvo odbrane (*Department of Defense*). To bi obuhvatilo reformu FBI i uspostavljanje novog Ministarstva otadžbinske bezbednosti (*Department of Homeland Security*), a sa ciljem što efikasnijeg suprostavljanja terorizmu i svim drugim mogućim pretnjama koje su u stanju da izazovu masovne žrtve.⁷⁶²

Poglavlje V: *Osujećivanje neprijateljskih pretnji oružjem za masovno uništenje, upućenih nama, našim saveznicima i prijateljima*

Ovo poglavlje predstavlja govor predsednika Buša, koji je održao pitomcima vojne akademije „Vest Point (*West Point*)“ u Njujorku, 1. juna 2002. godine. Ocenjeno je kao najvažnije poglavlje celokupne strategije jer se njime uvodi Bušova doktrina tzv. „**preventivnog rata**“⁷⁶³

⁷⁶¹Ibid, p. 5.

⁷⁶² **Videti:** Ibid, p. 6.

⁷⁶³ Vojni leksikon nekadašnje SFRJ preventivni rat definiše kao: *rat koji jedna ili više država preduzimaju protiv druge države kako bi je navodno sprečile da to ona prva učini. Obično se opravdava razlozima samoodbrane, sprečavanja napada protivnika, zaštitom vlastitih interesa i slično. U praksi predstavlja prikrivenu agresiju i pokušavaju se maskirati osvajački ciljevi i pretenzije, a krivica se prenosi na žrtvu agresije. Sama reč “preventivno” u suštini podrazumeva aktivnosti na sprečavanju, predupređivanju neke pojave za koju se osnovano sumnja da će se desiti. Ona se često upotrebljava u svim sverema života i nauke i obično ima jak i pozitivan odjek da će se sprečiti neka loša pojava ili događaj. U praksi preventivno delovanje podrazumeva preduzimanje praktičnih koraka i mera pre nego što se prognozirana pojava dogodi. U ovom slučaju – rata, to znači da je strana koja se odlučila na*

kroz **preemptivni militaristički pristup** (*preemptive approach*)⁷⁶⁴, kojim se propisi međunarodnog prava za vojno reagovanje usled neposredne pretnje bezbednosti zaobilaze.⁷⁶⁵ Naime, predsednik Buš navodi da su se okolnosti promenile, da današnji neprijatelj (teroristi i zločinačke države) napada bez upozorenja ili vidljivih znakova preteće pripreme (mobilizacija pešadije, mornarice, vazduhoplovnih snaga itd.) i zato se ne sme čekati da izvede napad, već je neophodno preventivno delovati i to na njihovoj teritoriji. On je u strategiji eksplicitno naveo: „Mi ne možemo dozvoliti našim neprijateljima da napadnu prvi“.⁷⁶⁶

Kao neprijatelji određeni su teroristi i otpadničke države (*rogue states*), kakvim su opisani Irak i Severna Koreja, jer navodno imaju nameru da naprave oružje za masovno uništenje kojim bi pretili ili ga upotreбили protiv SAD, njihovih saveznika i prijatelja.⁷⁶⁷ Zato je neophodno preventivno delovati, da ne bi bilo kasno, jer kako Buš objašnjava: „Napad je najbolja, a u nekim slučajevima i jedina odbrana“.⁷⁶⁸ On je još u novembru 2001. godine, dakle, pre objave Strategije, na međunarodnoj konferenciji o borbi protiv terorizma u Varšavi, ističući da teroristi predstavljaju opasnost za celokupnu civilizaciju, putem video poruke izjavio sledeće: „Mi

preventivni rat donela i odluku da prekrši Povelju UN i počini akt agresije. Naravno, kao što navedena definicija ističe a čega smo i svedoci kroz istoriju, u svim međudržavnim sukobima strana koja je prva preduzela vojne mere protiv druge nastojala je na sve moguće načine da ih opravda kao samoodbrambene kako bi izbegla klasifikaciju intervencija kao agresije. Pravedajući samu suštinu preventivnog rata neki analitičari poput Majkla Šmita (*Michael Schmit*) smatraju da je to: *realna kategorija jer spada u domen aktivne samoodbrane koja se mora primeniti jer ako deluju potpuno u saglasnosti sa Poveljom UN države neće moći da se zaštite posebno ako protivnik namerava da koristi oružje za masovno uništenje. Videti: Vojni leksikon*, Omladinska Knjiga, Ljubljana 1981, str. 445. & Šmit Majkl, *Protivterorizam i upotreba sile u međunarodnim odnosima*, Evropski centar za studije bezbednosti Džordž Maršal, Garmišpartenkirhen, 2005, str. 34.

⁷⁶⁴ Preemptivno vojno delovanje jeste pristup suzbijanju opasne i neposredne pretnje i često se meša sa preventivnim ratovanjem, koje uključuje militarističke akcije koje su odgovor na neku pretpostavljenu, navodno buduću pretnju, a ne na neposrednu. Dakle, preempcija zahteva dokaz postojanja opasnosti, dok je za preventivnu vojnu akciju dovoljno samo postojanje sumnje. Interesantno je da se u Strategiji nacionalne bezbednosti SAD iz 2003. godine istovremeno koriste oba pojma. Međutim, njeni tvorcii su vrlo osmotreno uveli preemptivni pristup kako bi izbegli klasifikaciju svog preventivnog rata protiv terorizma i država koje ga podržavaju kao akta agresije. To opravdanje preempcije u svetlu neposredne pretnje izvlače upravo iz člana 51 Povelje UN, koji dozvoljava pravo na aktivnu samoodbranu dok Savet bezbednosti ne preduzme mere neophodne za očuvanje međunarodnog mira i bezbednosti. Kegli i Rejmond upravo u tome i vide problem. Oni ističu da preempcija u ovom slučaju znači ostvarenje doktrine preventivnog delovanja, koje je inače nelegitimno i koje potkopava međunarodno pravo. Za razliku od njih, Kisindžer nalazi opravdanje za preventivno delovanje u prirodi savremenog neprijatelja – terorista, jer kako kaže: *opasnosti se više ne definišu kao pokreti vojnih jedinica preko granice određene države... Videti: Povelja Ujedinjenih nacija*, Tužilaštvo za organizovani kriminal R. Srbije, 1984 (Internet: http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/Regulation/Document_sr/2016-05/povelja_un_lat.pdf, 03/05/2017). & Kegly W. Charles & Raymond A. Gregory, *Preemptive War: A prelude to Global Peril?*, National Affairs, Washington, 2003, p. 13. & Kisindžer Henri, *Šta čeka Ameriku?* u: Vukadinović Đorđe (ed.), *Svet posle 11. septembra*, Nova srpska politička misao, 2002, Beograd, posebno izdanje br. 4, str. 90.

⁷⁶⁵ U međunarodnom pravu je odavno zastupljeno pravo država na preduzimanje ofanzivnih akcija zarad odbrane od opasnosti predstojećeg napada. Legitimnost takvih akcija (preemptivnih) uslovljena je postojanjem očigledne predstojeće pretnje, koja bi se sastojala od mobilizacije neprijateljske vojske (vazdušnih i/ili kopnenih snaga i/ili mornarice) za izvođenje napada. S obzirom da se teroristička pretnja u potpunosti razlikuje od klasične ratne, odnosno vojne pretnje usled izmenjenih međunarodnih okolnosti, predsednik Buš je prilagodio značenje predstojeće pretnje sadašnjem neprijatelju – terorizmu.

⁷⁶⁶ Ibid, p. 15.

⁷⁶⁷ Videti: Ibid, pp.14-5.

⁷⁶⁸ Daalder H. Ivo & Lindsey M. James, *America Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy*, Brookings Institution Press, Washington DC, 2003, p. 121.

nećemo čekati da počinioi masovnih ubistava dođu u posed oružja za masovno uništenje, mi ćemo delovati odmah, jer moramo odagnati ovu mračnu pretnju danas i spasiti generacije koje dolaze“.⁷⁶⁹

Naravno, ovakav strateški zaokret pokrenuo je lavinu kontroverzi i kritika, posebno kad je percepcija pretnje u pitanju i mogućnost zloupotrebe sile, kao što je bio slučaj sa intervencijom u Iraku protiv Sadamovog režima, 2003. godine. Profesor Dragan R. Simić primećuje da su SAD kroz istoriju u nekoliko navrata delovale preemptivno, ali da je Strategijom nacionalne bezbednosti iz 2002. godine ovo neotuđivo pravo države na samoodbranu podignuto na nivo doktrine. On ističe da „anticipativna odbrana SAD daje određene ruke, moralno i pravno opravdanje takođe, da preduzme preduhitrujuće udare što dalje od svojih obala protiv država, organizacija i/ili pojedinaca koji mogu da ugroze bezbednost Amerike i njenih saveznika“.⁷⁷⁰

Iako strategija nije bila eksplicitna koji bi tačno povodi bili za preventivno delovanje, na kraju samog poglavlja navedeno je da će oni biti jasni i pravedni, a upotrebljena sila srazmerna pretnji.⁷⁷¹ Kritičari su izrazila veliku zabrinutost i ukazali na lakoću zloupotrebe preventivnih intervencija zbog nepostojanja jasnih i preciznih kriterijuma za utvrđivanje njihove opravdanosti, kao i zbog pitanja koji se sve akteri međunarodnih odnosa mogu pozvati na ovo pravo. Tim povodom profesor Simić podseća da je nedugo nakon objavljivanja Strategije i Ruska Federacija „prigrllila isto pravo za sebe“.⁷⁷²

Poglavlje VIII: *Razvoj programa saradnje sa drugim glavnim centrima globalne moći*

U strategiji je u više navrata istaknuto kako su se okolnosti na međunarodnoj političkoj sceni s okončanjem Hladnog rata i kolapsom Sovjetskog Saveza promenile, uključujući bezbednosne izazove i pretnje, kao i to da su današnji odnosi sa Kinom i Rusijom pozitivni i idu uzlaznom putanjom. U ovom poglavlju fokus je dat upravo na saradnju SAD sa te dve supersile uz istaknutu želju za produbljenjem antiterorističkog savezništva. Što se Indije tiče, SAD su pokrenule transformaciju bilateralnih odnosa sa tom zemljom jer, kako navode: „Dve najveće

⁷⁶⁹ White House, *President Bush: "No Nation Can Be Neutral in This Conflict"*, 2001 (Internet: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/11/20011106-2.html>, 01/12/2015).

⁷⁷⁰ Simić R. Dragan, *Američko strateško mišljenje na početku XXI veka*, Međunarodna politika, 2009, Beograd, br. 1133, op. cit., str. 81.

⁷⁷¹ **Videti:** *National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Washington, September 2002 (Internet: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, 10/07/2010), op.cit., pp.15-6.

⁷⁷² **Videti:** Simić R. Dragan, *Američko strateško mišljenje na početku XXI veka*, Međunarodna politika, 2009, Beograd, br. 1133, op. cit., str. 82.

demokratije imaju zajednički interes u borbi protiv terorizma i uspostavljanju stabilnosti u azijskom regionu“.⁷⁷³

Naznačen je značaj savezništva sa Kanadom, Australijom, Novim Zelandom i posebno Evropom, koja je sedište dveju moćnih međunarodnih institucija, kao što su NATO i EU. Takođe je naglašeno da su septembarski napadi ojačali partnerstva i savezništva SAD sa zemljama Azije, koja znatno doprinose borbi protiv terorizma, ali i samoj stabilizaciji tog regiona. Tako su neposredno nakon terorističkih napada Japan i Republika Koreja pružile znatnu vojnu logističku podršku, dok je značajna antiteroristička saradnja ostvarena sa prijateljskim zemljama, Tajlandom, Filipinima i Singapurom.⁷⁷⁴

„Događaji 11. septembra 2001. godine, fundamentalno su izmenili kontekst odnosa između Sjedinjenih Država i drugih glavnih centara globalne moći i na taj način otvorili širok spektar novih mogućnosti“,⁷⁷⁵ istaknuto je na kraju ovog poglavlja.

Poglavlje IX: *Transformacija institucija američke nacionalne bezbednosti kako bi odgovorile na izazove i iskoristile mogućnosti 21. veka*

Završno, deveto poglavlje govori o pravcima reforme i budućeg razvoja američkih bezbednosnih službi. U njegovom uvodu dato je objašnjenje kako su američke bezbednosne institucije uspostavljene u drugačijim okolnostima te im je danas neophodna transformacija kako bi išle u korak s vremenom, tj. kako bi održale korak sa prirodom terorističkih pretnji.

Istaknuta je neophodnost transformacije Ministarstva odbrane, a posebno njegovog finansijskog menadžmenta. Zatim su navedeni konkretni koraci za reformu obeveštajnih službi sa ciljem efikasnijeg protoka i razmene informacija između njih i policijskih struktura. Pored oružanih snaga i institucija čiji zadatak je da štite nacionalnu bezbednost SAD, akcent se u ovom poglavlju stavlja i na ulogu diplomatije, kojoj su „neophodna dodatna sredstva.“⁷⁷⁶ „Kao što se američka vlada oslanja na oružane snage u odobrani naših interesa, mora se oslanjati i na diplomatiju zarad interakcije sa drugim narodima“.⁷⁷⁷

⁷⁷³ *National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Washington, September 2002 (Internet: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, 10/07/2010), op.cit., p. 27.

⁷⁷⁴ **Videti:** Ibid, pp. 25-6.

⁷⁷⁵ Ibid, pp. 28.

⁷⁷⁶ Ibid, p. 30.

⁷⁷⁷ Ibid.

Ono što je najvažnije u ovom posljednjem poglavlju i samoj strategiji uopšte jeste da se insistira na proširenju predsedničkih ovlašćenja i širem spektru vojnih opcija, a sve to kako bi se mogući teroristički napadi na SAD sprečili, odnosno preduhitрили ofanzivno-agresivnim antiterorističkim delovanjem.

3.1.1.2. Mesto i značaj antiterorističke borbe u Strategiji nacionalne bezbednosti SAD iz 2006. godine

Druga strategija Bušove administracije objavljena je četiri godine kasnije, tačnije 16. marta 2006. godine. Što se njene strukture tiče, znatno je obimnija, jer za razliku od prethodne koja je imala 31 stranu, bez predgovora, ova ima 49 strana. Takođe je bogatija za još jedno poglavlje i zaključak, koji je nedostajao u prethodnoj. Za razliku od prve strategije koja je predstavljala skup objavljenih govora predsednika Buša u period nakon septembarskih terorističkih napada, druga je urađena sa, takoreći, profesionalnijim pristupom, pa su na početku njenog svakog poglavlja rezimirani relevantni stavovi iz prethodne strategije, kao i njen progres ali i predstojeći bezbednosni izazovi.

Ono što je najkarakterističnije za ovu strategiju jeste da je po svom sadržaju dosta umerenija i manje agresivna od prethodne. Zato su je neki od najistaknutijih svetskih analitičara američke spoljne politike uporedili sa onim strategijama donesenim u vreme Klintonove administracije, a Bušovu sekundarnu stratešku viziju na nacionalnu bezbednost SAD označili kao „tradicionalnu”.⁷⁷⁸

Da je glavni fokus strategije borba protiv terorizma govori činjenica da prva rečenica preambule, koja zapravo predstavlja otvoreno pismo predsednika Buša Mlađeg upućeno svojim sunarodnicima, glasi: „Amerika je u ratu”.⁷⁷⁹ O značajnosti te borbe govori i to da za razliku od prethodne u ovoj strategiji ona zauzima važno mesto u svim poglavljima sem u desetom („Iskorišćavanje prednosti i hvatanje u koštac sa izazovima globalizacije“). U nastavku preambule ističe se da za SAD terorizam predstavlja najveću bezbednosnu pretnju i izazov,

⁷⁷⁸ **Videti:** Daalder H. Ivo, *Statement on the 2006 National Security Strategy*, Brookings Institute, 2006 (Internet: <http://www.brookings.edu/research/opinions/2006/03/16diplomacy-daalder>, 04/12/2015). & Korb Lawrence & Wadhams Caroline, *A Critique of the Bush Administration's*, The Stanley Foundation, 2006 (Internet: <http://stanleyfdn.org/publications/pab/pab06nss.pdf>, 04/12/2015).

⁷⁷⁹ *National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Washington, September 2006 (Internet: <https://www.comw.org/qdr/fulltext/nss2006.pdf>, 07/12/2015).

odnosno glavnog neprijatelja te da je primarni cilj strategije zaštita bezbednosti američkog naroda, a na čijem putu ostvarenja leže dva prioriteta – pobeda nad terorizmom i promocija slobode i demokratije.⁷⁸⁰

Neophodno je istaći da je na njenoj izradi sa predsednikom Bušom radio njegov, tada novoimenovani, Savetnik za nacionalnu bezbednost Stiven Hadli (*Stephen Hadley*), dok je na izradi prvobitne bila angažovana njegova prethodnica, a u vreme donošenja ove strategije Državni sekretar, Kondoliza Rajs (*Condoleezza Rice*).

Kao što smo rekli, dokument je obiman, sa ukupno 11 poglavlja, a mi ćemo se u daljem tekstu fokusirati na većinu njih, odnosno na ona koja su posvećena antiterorističkoj borbi, poglavlja od **I** do **IX**.

Poglavljje I: *Pregled američke nacionalne bezbednosne strategije*

Uvodno poglavljje upućuje na to da je najbolji način za ostvarenje dugoročne bezbednosti američkih građana zapravo uspostavljanje demokratije i uklanjanje tiranija, odnosno totalitarnih ideologija i režima, u celom svetu. U tom smislu, SAD moraju ostvariti mnoštvo ciljeva koji su izlistani u naslovima poglavlja dokumenta koji analiziramo, a koji se ne razlikuju mnogo od onih u strategiji iz 2002. godine.⁷⁸¹

Poglavljje II: *Odbrana ljudskog dostojanstva*

U ovom poglavljju se odbrana ljudskog dostojanstva određuje kao jedan od glavnih prioriteta u borbi protiv terorizma i tiranija. To je moguće, kako se navodi, samo kroz uspostavljanje i širenje demokratije, kao načina državnog uređenja, te odbranom sloboda, vera, pravde i jednakosti.⁷⁸²

Kao što smo već napomenuli, ovo, kao i sva ostala poglavlja, sastoji se od tri dela, a to su: uvodni deo, koji predstavlja rezime stavova istaknutih u strategiji iz 2002. godine; drugi deo, deskripcija ostvarenog uspeha i napretka u period između donošenja dveju strategija (2002-2006); treći deo je zapravo i glavni, jer predstavlja bezbednosno-stratešku viziju za godine koje dolaze i u njemu su nabrojani ciljevi za taj period kao i načini njihovog ostvarenja.

⁷⁸⁰ **Videti:** Ibid.

⁷⁸¹ **Videti:** Ibid, p. 1.

⁷⁸² **Videti:** Ibid, p. 2.

Kao uspješno realizovani ciljevi iz prethodne strategije, a koji su relevantni sa ciljevima ovog poglavlja, nabrojani su:

- rušenje diktatorskih režima u Avganistanu i Iraku, kao i održavanje demokratski izbora u tim zemljama;
- sprovođenje političkih reformi u Libanu, Egiptu, Saudijskoj Arabiji, Jordanu i Maroku;
- pokretanje „obojenih revolucija (*color revolutions*)“ u Gruziji, Ukrajini i Kirgiziji; i
- demokratizacija i uspostavljanje vladavine prava u Africi, Latinskoj Americi i Aziji.

Uprkos svim ovim rezultatima ostaje još mnogo toga da se postigne u borbi za ljudsko dostojanstvo, čija su tri osnovna cilja prezentovana u ovom poglavlju, a to su:

1. **Okončavanje tiranija** jer predstavljaju direktnu pretnju jačanju slobode u svetu, dok neke od njih finansiraju terorizam i gaje aspiracije za nabavku i/ili izradu oružja za masovno uništenje. Ovde je za razliku od prethodne strategija tiranija jasno definisana kao „kombinacija brutalnosti, siromaštva, nestabilnosti, korupcije i patnje, skovana pod vladavinom despota i despotskih sistema“,⁷⁸³ a kao takve nabrojane su: Severna Koreja, Iran, Sirija, Kuba, Belorusija, Burma i Zimbabve.
2. **Promovisanje efikasne demokratije** kao najboljeg načina organizovanja vlasti.
3. **Promocija i osnaživanje slobode**, jer kako je navedeno: „Ljudska težnja slobodi je univerzalna, ali širenje slobode nije neizbežno“.⁷⁸⁴

Poglavlje III: *Jačanje saveza za poraz globalnog terorizma i delovanje na sprečavanju napada na nas i naše prijatelje*

Ovo poglavlje ima identičan naslov kao i ono iz prethodne strategije te su i po sadržaju dosta slična, a oba su u svojoj celosti posvećena borbi protiv terorizma. Na njegovom početku istaknuto je da „rat protiv terorizma“ nije gotov i da su Sjedinjene Države danas dosta bezbednije, ali ne i u potpunosti bezbedne. Iz tog razloga pred njima stoji mnoštvo novih ali i starih izazova i zato su spremne da nastave sa predvođenjem globalnog obračuna sa teroristima kao i formiranjem novih savezništava na tom putu. Kako bi bezbednost američkih građana,

⁷⁸³ Ibid, p. 3.

⁷⁸⁴ Ibid, p. 2.

saveznika i prijatelja bila osigurana kao neophodnost se navodi sprečavanje terorističkih napada; sprečavanje otpadničkih država da dođu u posed oružja za masovno uništenje; uskraćivanje podrške terorističkim grupama koju dobijaju od otpadničkih država; sprečavanje terorista da uspostave kontrolu nad bilo kojom državom koja bi im mogla poslužiti kao utočište. Kao neprijateljske države identifikovane su Sirija i Iran, jer pružaju utočište i podršku nekim od najvećih terorističkih organizacija.

Kao otežavajuća okolnost u protivterorističkoj borbi navedena je činjenica da su terorističke organizacije danas umrežene ali i raspršene, odnosno dosta manje centralizovane nego što je to bio slučaj u prošlosti. Takođe se naglašava da antiteroristički rat predstavlja oružani sukob i sukob ideja, a nikako verski sukob, kakvim ga upravo islamistički teroristi nastoje predstaviti pripadnicim svoje vere, Islama.

Na kraju poglavlja dat je rezime uspeha postignutih na bojnopolju u Avganistanu i Iraku, a definisani su i budući koraci podeljeni u tri grupe – politički, bezbednosni i ekonomski.⁷⁸⁵

Poglavljje IV: *Rad sa drugima na stišavanju regionalnih konflikata*

Kad je borba protiv terorizma u pitanju u ovom poglavlju se samo ističe da određeni regionalni konflikti, iako ne predstavljaju trenutnu i direktnu pretnju američkoj bezbednosti, s vremenom mogu da ugroze njene interese pa i samo bezbednost. Autori strategije navode da terorističke organizacije poput Al Kaide eksploatišu takve sukobe koji oslabljuju države i kao takve oni ih koriste za izgradnju baza i centara za terorističku obuku. U vezi sa tim, kako se navodi u strategiji, Kongres je izvršnim vlastima SAD odobrio dodatna ovlašćenja za opremanje i obuku stranih partnera u slučaju regionalnih konflikata, a predložena su i tri osnovna pravca delovanja:

1. sprečavanje sukoba i njihovo rešavanje;
2. intervencije; i
3. post-konfliktna stabilizacija i rekonstrukcija.⁷⁸⁶

Poglavljje V: *Osujećivanje neprijateljskih pretnji oružjem za masovno uništenje, upućenih nama, našim saveznicima i prijateljima*

⁷⁸⁵ Videti: Ibid, pp. 8-13.

⁷⁸⁶ Videti: Ibid, pp. 14-17.

Ovo poglavlje je poput prethodnog skoro identično sa onim iz 2002. godine. Naime, na prvi pogled izgleda dosta obimnije (sedam strana prema nešto više od tri strane u prethodnom), ali je u suštini samo opširnije uz neke površinske promene i obogaćeno je obimnim rezimeom identičnog poglavlja iz prethodne strategije kao i listom rezultata i predstojećih izazova.

Od doktrine preventivnog rata, čiji strateški nosilac je upravo ovo poglavlje, nije se odstupilo. Evidentno je nastojanje njenog opravdanja, a posebno na kraju poglavlja gde je cela strana ovog najbitnijeg američkog strateškog dokumenta posvećena obrazloženju zašto se preemtivno intervenisalo u Iraku 2003. godine. Takođe se navodi da će se i u buduće delovati na isti način, jer teroristi neprestano tragaju za oružjem za masovno uništenje, ali samo ako razlozi za to budu pravedni i optužujući dokazi jasni i evidentni. Međutim, sam zaključak poglavlja je kontradiktoran sa ovim stavom o razlozima koji navodno moraju biti jasni i evidentni za preventivno delovanje, a evo šta u njemu piše:

*Preduzimanje akcija ne uključuje nužno upotrebu vojne sile. Naše snažno opredelenje i uobičajena praksa je da problem proliferacije rešavamo putem međunarodne diplomatije, u saradnji sa našim ključnim saveznicima i regionalnim partnerima. Ipak, ako to bude potrebno, a u skladu sa starim principom prava na samoodbranu, mi nećemo isključiti upotrebu sile pre nego što dođe do napada, čak i ako ostanu neke nejasnoće u vreme kad to budemo radili. Kada su posledice mogućeg napada oružjem za masovno uništenje tako katastrofalne, mi ne možemo dozvoliti da stojimo po strani dok se opasnost oživotvoruje. To je princip logike preventivnog ratovanja. To znači da mesto preemtivnog delovanja u našoj strategiji ostaje isto. Mi ćemo, naravno, uvek pažljivo razmatrati taj proces i meriti posledice naših akcija. **Razlozi za preemtivno delovanje biće jasni i opravdani.**⁷⁸⁷*

Pored Severne Koreje strategija jasno označava Iran kao potencijalno najveću bezbednosnu pretnju Sjedinjenim Državama kad je nuklearno oružje u pitanju, iz dva razloga. Prvi, njegovo konstantno nastojanje da dođe u posed oružja za masovno uništenje i drugi razlog je njegova višedecenijska direktna povezanost sa islamističkim terorističkim organizacijama. Pored sponzorisavanja terorizma navedeno je da iranski režim direktno pretilo Izraelu i samim tim uspostavljenom miru na Bliskom istoku, ometa razvoj demokratije u Iraku, dok sopstvenom narodu uskraćuje osnovna ljudska prava i slobode.⁷⁸⁸

⁷⁸⁷ Ibid, pp. 99-100.

⁷⁸⁸ **Videti:** Ibid, p. 20.

Poglavlje VI: *Započinjanje nove ere globalnog ekonomskog rasta uspostavljanjem slobodnih tržišta i slobodne trgovine*

U šestom, istoimenom poglavlju strategije iz 2002. godine nije bilo reči o borbi protiv terorizma, dok se u publikaciji iz 2006. godine navodi neophodnost reformi međunarodnog finansijskog sistema i njegovih institucija kako bi se obezbedila stabilnost tržišta i ekonomski napredak, ali i uopšte njegova bezbednost zarad sprečavanja mogućih zloupotreba od strane kriminalaca ili čak terorista.⁷⁸⁹

Kao jedan od bitnih koraka ka onemogućavanju terorista da dođu u posed oružja za masovno uništenje, odnosno komponenti koje su neophodne za njegovu izradu, strategija u ovom poglavlju objavljuje osnivanje ranije pomenutog Globalnog partnerstva na polju nuklearne energije (*Global Nuclear Energy Partnership*). Preko ovog međunarodnog partnerskog projekta bi, između ostalog, zemljama sa zastarelim tehnologijama bila pružena pomoć pri recikliranju rezidua starih nuklearnih reaktora, a teroristima uskraćena mogućnost da na taj način dođu do plutonijuma, jedne od osnovnih sirovina za izradu oružja za masovno uništenje.⁷⁹⁰

Poglavlje VII: *Širenje kruga razvoja izgradnjom otvorenih društava i infrastrukture demokratije*

Od svih analiziranih poglavlja strategije iz 2006. godine u ovome je najmanje prostora posvećeno borbi protiv terorizma. Tačnije, samo jedna rečenica u kojoj, nastojeći da opravdaju pružanje pomoći (naročito finansijske) siromašnim zemljama, autori objašnjavaju kako upravo te ekonomski slabe države, pored kriminalaca, privlače i teroriste da u njima grade svoju infrastrukturu.⁷⁹¹ Naime, oni se u većinskom delu teksta bave opisom inicijativa preduzetih od strane Stejt Departmenta u protekle četiri godine, a koje se tiču razvoja demokratije u siromašnim zemljama kroz promociju transparentnosti i borbu protiv korupcije.

Poglavlje VIII: *Postavljanje na dnevni red saradnje sa drugim glavnim centrima globalne moći*

Na početku je istaknuto da za razliku od prošlog veka u 21. velike sile ne razdvajaju ideologije niti nacionalni interesi, jer su danas na istoj strani, koja se bori protiv terorizma.⁷⁹² U nastavku,

⁷⁸⁹ **Videti:** Ibid, pp. 29-30.

⁷⁹⁰ **Videti:** Ibid, p. 29.

⁷⁹¹ **Videti:** Ibid, p. 33.

⁷⁹² **Videti:** Ibid, p. 36.

poglavlje je podeljeno na sedam delova – regiona sveta sa opisom konkretnih američkih interesa i težnji u njima.

Tako je nabrojan i region Bliskog Istoka sa najvećim deficitom slobode i demokratije, a sa najzastupljenijom korupcijom i tiranskim režimima poput onih u Iranu i Siriji, koji podržavaju i sponzorišu terorizam. Strategija se obavezuje na pružanje dugotrajne pomoći zemljama koje su na dobrom putu reformi (Saudijska Arabija i Egipat), a posebno naglašava da će nova demokratska iračka vlada - „naš novi partner u ratu protiv terorizma“ - nastaviti da uživa podršku Amerike na svom razvojnog putu i izgradnji svih vidova stabilnosti.⁷⁹³ Takođe se za Palestinu i Izrael navodi nastojanje za iznalaženje efikasnih političkih okvira kako bi te dve države ostvarile dugoročni mir i stabilnost.

Za evropski region je istaknuto da je to dom nekih od najstarijih i najbližih američkih saveznika, a napominje se i to da su SAD uspostavile partnerske odnose i sa drugim ključnim državama Evrope, kao što su Rusija i Ukrajina. NATO, kao jedan od nosećih stubova američke spoljne politike, i dalje ostaje ključni vojni mehanizam antiterorističkog delovanja u tom regionu.

Region Južne Azije ima jednu od najvećih strateških važnosti za SAD. Saradnja sa Indijom je na zavidnom nivou, a sa Pakistanom ide uzlaznom linijom. Kad je Centralna Azija u pitanju, ona, a posebno Avganistan, kako se navodi, vrlo su značajni za pobeđu u „ratu protiv terorizma“.

Što se regiona Istočne Azije tiče opisan je kao prostor velikih mogućnosti, ali i dugotrajnih tenzija. U njemu je posebno izdvojena Kina, kao moćna zemlja koja se u jednoj generaciji iz siromaštva i izolacije razvila u globalnu silu. Međutim, za SAD reforma Kine i njenih institucija nije završena, jer kako piše: „Kineski lideri moraju da shvate da ne mogu ostati na ovom mirnodobskom putu ukoliko ne promene način razmišljanja i delovanja“.⁷⁹⁴ Tu se pre svega misli na netransparentnu kinesku militarističku ekspanziju, zatim na širenje trgovine i istovremeno zatvaranje sopstvenog tržišta i na podržavanje energetske i rudno bogatih zemalja bez obzira na anarhiju i/ili režimsku represiju u njima. U svakom slučaju, Sjedinjene Države će nastaviti inteziviranje saradnje sa ovom zemljom, a naročito u poljima gde je ta saradnja od presudnog značaja, kao što su borba protiv terorizma i širenja oružja za masovno uništenje, kao i polje energetske bezbednosti.

Sa Japanom Sjedinjene Države uživaju najbliže odnose ikada, a kao „problematična“ zemlja opisana je jedino Burma, zbog nedosotka demokratije i represivnog režima koji vlada u njoj.

⁷⁹³ **Videti:** Ibid, p. 38.

⁷⁹⁴ Ibid, p. 41.

Indonezija, Malezija, Filipini, Singapur i Tajland biće meta SAD na planovima promocije demokratije, širenja slobodnog tržišta, ali i uvećanja bezbednosti.⁷⁹⁵

Poglavlje IX: *Transformacija institucija američke nacionalne bezbednosti kako bi odgovorile na izazove i iskoristile mogućnosti 21. veka*

Na početku se ponovo daje rezime strategije iz 2002. godine, tačnije, istoimenog poglavlja iz nje i navode se uspesi postignuti u ovoj oblasti kao i izazovi koji predstoje. Od vremena objavljivanja prethodne strategije nacionalne bezbednosti zaista je učinjeno mnogo na reformisanju bezbednosnih institucija. Između ostalih, ističe se formiranje Ministarstva otadžbinske bezbednosti (*Department of Homeland Security*), koje je objedinilo 22 različite federalne agencije sa zajedničkom vitalnom ulogom zaštite nacionalne bezbednosti i, pre svega, prevencije terorističkih akata na tlu SAD. Zatim, najopsežnija reforma američkih obaveštajnih službi za koje je po prvi put uvedena funkcija Direktora nacionalne obaveštajne zajednice (*Director of National Intelligence*) te formiranje Nacionalnog protivterorističkog centra (*National Counterrorism Center*) i Nacionalnog centra za borbu protiv širenja oružja za masovno uništenje (*National Counterproliferation Center*). Takođe se naglašava da je u toku reforma Ministarstva odbrane kako bi se adaptiralo na nove izazove i uspešno odgovorilo na sve njih i istrajalo u tzv. „dugom ratu“ protiv terorista i ekstremista.⁷⁹⁶

U nastavku poglavlja Strategija obećava nastavak efikasnih reformi svih federalnih službi, a pre svega FBI, Ministarstva pravde i odbrane, ali i Ministarstva inostranih poslova, jer kako piše: „Američke diplomate moraju biti u stanju da istupe iz svojih tradicionalnih uloga, da se više uključuju u problematiku drugih društava, pomažući im direktno, kanališući asistenciju i učeći iz njihovih iskustava“.⁷⁹⁷

⁷⁹⁵ **Videti:** Ibid, pp. 41-2.

⁷⁹⁶ **Videti:** Ibid, pp. 43-6.

⁷⁹⁷ Ibid, p. 44.

3.1.1.3. Mesto i značaj antiterorističke borbe u Strategiji nacionalne bezbednosti SAD iz 2010. godine

Četrdeset četvrti predsednik SAD Barak Obama objavio je svoju Strategiju nacionalne bezbednosti skoro godinu i po dana nakon preuzimanja predsedničke dužnosti od Džordža V. Buša (20.02.2009). Njegova administracija preuzela je vlast u jednom od najtežih perioda za Sjedinjene Države, ali i ceo svet. Naime, „rat protiv terorizma“, iako, u svojoj osmoj godini, bio je u punom jeku na globalnom frontu, a Amerika kao njegov pokretač je s vremenom gubila međunarodnu, ali i podršku sopstvenog stanovništva u toj beskonačnoj borbi. Pored toga, Sjedinjene Države su sa ostatkom sveta ušle u veliku ekonomsku

Slike 49: Barak Husein Obama (*Barack Hussein Obama*), 44. predsednik SAD⁷⁹⁸

krizu, čiji kraj se takođe nije nazirao, a sve to u doba povratka multipolarnog svetskog poretka.⁷⁹⁹

Sve ovo, kao i regulisanje mnoštva drugih problema i političkih izazova preuzetih od prethodne administracije, uključujući i najveću reformu zdravstvenog osiguranja u istoriji američkog zdravstva, trebalo je u najmanju ruku a u što kraćem roku strateški isplanirati, pa s vremenom i sprovesti. Svestan toga i pod pritiskom okolnosti i biračkog tela, kao i sopstvenih predizbornih obećanja Obama je 27. maja 2010. godine obelodanio svoju predsedničku doktrinu. Zajedno sa njim na izradi ovog dokumenta radio je i njegov tadašnji Savetnik za nacionalnu bezbednost, penzionisani general američkih marinaca Džejms L. Džons (*James Logan Jones*).

Ono što je na prvi pogled primetno, jeste da je strategija predsednika Obame dosta obimnija od dveju objavljenih od strane njegovog prethodnika, jer sa svojih 34,314 reči skoro je duplo duža

⁷⁹⁸ **Preuzeto iz:** White House, *Presiden Barack Obama*, 2012 (Internet: <https://www.whitehouse.gov/administration/president-obama>, 15/12/2015).

⁷⁹⁹ SAD su posle okončanja Hladnog rata ostale jedina supersila u svetu, međutim, krajem prve decenije 21. veka suočile su se sa naziranjem multipolarnosti, posebno kad je međunarodni uticaj Rusije i Kine u pitanju.

od Bušove iz 2006. godine (19,731 reč) i skoro tri puta duža od one iz 2002. godine (12,745 reči).⁸⁰⁰ Razlog za to leži u činjenici da je za razliku od prethodnih ovaj dokument pisan sa dosta opširnijim pristupom pa, iako, ima svega tri poglavlja plus zaključak, obogaćen je sa 29 potpoglavlja kroz koje se detaljno opisuju postojeći izazov i predstojeći koraci na povećanju bezbednosti američkih građana. Takođe su dosta opširnije obrađena brojna domaća i međunarodna pitanja, uključujući i teme kao što su nauka i obrazovanje, imigracija i energetska bezbednost i njihove nepobitne veze sa nacionalnom bezbednošću SAD. Mi ćemo u daljem tekstu analizirati upravo one naslove (potpoglavlja) strategije koji se odnose na stanje i ostvarenje nacionalne bezbednosti SAD, a u vezi sa borbom protiv terorizma.

Ključna odlika Obamine doktrine je značajna promena fokusa i prioriteta američke vlade kad su međunarodni odnosi i nacionalna bezbednost te zemlje u pitanju. Njom se prilično realistično opisuje međunarodni položaj SAD u bliskoj prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, u kome je uočljivo pomirenje sa činjenicom da nisu više jedina super sila u svetu. Naime, kroz realno shvatanje trenutnog međunarodnog položaj SAD, čiji kredibilitet je izvesno narušen, Obama poziva američki narod da bude optimističan, dok nosioce izvršne vlasti obavezuje da ulože maksimalne napore za revitalizaciju američkog društva i globalnog liderstva. „Naša strategija polazi od saznanja da snaga i uticaj u inostranstvu počinju koracima koje preduzimamo kod kuće”,⁸⁰¹ ističe on u preambuli dokumenta stavljajući akcent na ekonomiju, sledećim rečima: „U središtu naših napora stoji rešenost da obnovimo ekonomiju, koja predstavlja izvor američke moći”.⁸⁰² U svojim uvodnim napomenama predsednik SAD takođe nabroja sve prednosti koje je proces globalizacije doneo kao što je širenje i razvoj demokratije, otvaranje tržišta i mnoštva globalnih mogućnosti, ali napominje i opasne bezbednosne izazove koji su došli sa njom, kao što su terorizam, zatim širenje smrtonosnih tehnologija i klimatske promene (globalno zagrevanje), ali i povećanje ekonomske nejednakosti koje uzrokuje rast siromaštva i političke nestabilosti.

Poglavlje I: *Opšti pregled Strategije nacionalne bezbednosti*

Prvo poglavlje predstavlja, kao što i sam naslov kaže, opšti pregled strategije kroz koji su u prvih šest strana dokumenta opisani bezbednosni izazovi i dat pregled ciljeva koji stoje pred SAD u narednom periodu. Ono je ujedno i najmanje poglavlje Obamine doktrine.

⁸⁰⁰ **Videti:** *National Security Strategy*, The White House, Washington, May 2010 (Internet: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, 19/07/2012).

⁸⁰¹ Ibid.

⁸⁰² Ibid.

Na njegovom početku se ističe da je američki narod doživio „tamnu stranu“ globalizacije 11. septembra 2001. godine, kada je na tlu SAD izvršen najsmrtonosniji napad ikada. Od tada je glavni fokus bezbednosnih struktura Sjedinjenih Država poraz nad Al Kaidom u Avganistanu, Pakistanu i svugde u svetu gde njihova teroristička mreža doseže.⁸⁰³

Kao najveći prioritet u godinama koje dolaze navedena je revitalizacija američkog globalnog liderstva, i to, preduzimajem neophodnih koraka „kod kuće“ i uticajem u svetu. Ovde se pre svega misli na jačanje američke ekonomije kao temelja nacionalne bezbednosti i očuvanja moći, a koja je znatno narušena Svetskom ekonomskom krizom čije su posledice skoro srazmerne sa onom u vreme Velike depresije (*Great Depression*).⁸⁰⁴ Kao neophodne mere konsolidacije nabrajaju se: obezbeđivanje kvalitetnog obrazovanja deci; unapređenje nauke i inovacija; transformisanje energetskog sistema kako bi se pokrenula industrija i kreirala nova radna mesta; smanjenje troškova zdravstvene zaštite; smanjenje državnog (federalnog) deficita; i, izgradnja infrastrukture koja će biti znatno bezbednija i pouzdanija u slučaju terorističkih napada i/ili prirodnih katastrofa.⁸⁰⁵

Što se tiče mera koje trebaju biti preduzete van granca SAD, a bitan su faktor nacionalne bezbednosti, one predstavljaju samo nastavak procesa globalizacije kroz otvaranje tržišta i slobodne trgovine kao i širenje demokratije i vladavine prava, što su osnovni izvori moći Sjedinjenih Država. Takođe se konstatuje da nijedna nacija, koliko god da je moćna, nije sposobna da se sama suoči sa globalnim izazovima te se poručuje da će SAD nastaviti da zastupaju globalnu bezbednost, prvenstveno u smislu odvracanja od agresije „neobuzdanih aktera“. S tim u vezi napisano je: „Naša nacionalna bezbednost zavisi od naših sposobnosti da revitalizujemo i izbalansiramo naše jedinstvene atribute, upravo kao što i globalna bezbednost zavisi od moćnog i odgovornog američkog liderstva“.⁸⁰⁶ Autori strategije napominju da su upravo SAD nakon Drugog svetskog rata posredstvom formiranja međunarodnih institucija (NATO, UN, Svetska banka, Međunarodni monetarni fond i dr.) najviše pomogle da se održi mir u svetu i podstakne društveni prosperitet. Zato akcenat stavljaju na ojačavanje i modernizaciju upravo tih međunarodnih institucija, kroz koje je jedino moguće postići primenu međunarodnog prava u svim delovima sveta.

⁸⁰³ **Videti:** Ibid, p. 1.

⁸⁰⁴ Velika depresija ili Velika ekonomska kriza je globalni ekonomski krah koji je otpočeo 1928. godine i trajao do 1939. Počela je u Sjedinjenim Državama padom berze 29.10. 1929. godine, na dan poznat kao Crni utorak (*Black Tuesday*). Bio je to najduži i najoštriji sunovrat koji je ikada iskusio industrijalizovani Zapadni svet, a rezultirao je dramatičnim rastom nezaposlenosti i akutnom deflacijom. Međutim, ni kulturno-sociološke posledice nisu bile ništa manje destruktivne, posebno u SAD, gde je Velika depresija po razornom uticaju na društvo na drugom mestu, odmah iza Građanskog rata (*American Civil War*).

⁸⁰⁵ **Videti:** Ibid, p. 2.

⁸⁰⁶ Ibid, p. 1.

U ovom delu dokumenta se kaže i da Sjedinjene Države moraju da održe jake veze sa svojim tradicionalnim saveznicima i partnerskim zemljama u Evropi, Aziji, Americi i na Bliskom istoku, uz istovremeno nastojanje da „izgrade dublje i efikasnije partnerstvo“ sa Kinom, Indijom i Rusijom, ali i sa „sve uticajnijim zemljama“ kao što su Brazil, Indonezija i Južna Afrika. Iranu i Severnoj Koreji, koji se identifikuju kao „otpadničke“ države, daje se jasan izbor kad je reč o njihovim nuklearnim programima, i ponavlja Obamina rešenost da saraduje i sa ovim zemljama, ali uz upozorenje da im preti najveća moguća izolacija ukoliko nastave da krše međunarodne obaveze.⁸⁰⁷

Drugi deo poglavlja je posvećen identifikaciji najviših prioriteta radi jačanja nacionalne bezbednosti, što potvrđuje odlučnu opredeljenost SAD da revitalizuju svoje društvo, vrate politički kredibilitet i obnove globalno liderstvo. Kao najviši prioriteti nacionalne bezbednosti registrovani su:

- otklanjanje najveće pretnje američkom narodu od oružja za masovno uništenje;
- poraz globalne terorističke mreže Al Kaida i svih njenih saradnika;
- jačanje i održavanje suverene demokratske vlasti u Iraku;
- uspostavljanje trajnog mira između Izraela i palestinskog naroda;
- osnaživanje nacionalne ekonomije kroz bilateralne i multilateralne ugovore kojima bi Amerika štedela i izvozila više, a što bi uzrokovalo unapređenje njenog ekonomskog prosperiteta;
- globalna podrška univerzalnim vrednostima u vezi sa ljudskim pravima i slobodama u kojima uživa američki narod, bez nametanja tih vrednosti primenom sile;
- prevencija etničkih i međunarodnih konflikata i očuvanje mira u svetu; i
- pojačan angažman u globalnoj saradnji u prevenciji širenja klimatskih promena štetnih za javno zdravlje.⁸⁰⁸

Na kraju poglavlja se napominje da ostvarenje projektovanih prioriteta neće biti ni malo lako i da zahteva vreme, spremnost i doslednost. U tom smislu, neophodno je održati vojnu superiornost SAD radi suzbijanja svih vrsta simetričnih i asimetričnih pretnji, zatim modernizovati američku

⁸⁰⁷ **Videti:** Ibid, pp.3-4

⁸⁰⁸ **Videti:** Ibid, pp. 4-5.

diplomaciju i uskladiti nacionalnu bezbednosnu politiku sa mogućnostima savezničkih i partnerskih zemalja kroz sinhronizaciju akcija i, pre svega, efektivnu komunikaciju.⁸⁰⁹

Poglavlje II: *Strateški pristup*

Drugo poglavlje je i drugo po veličini, jer je njegov sadržaj izložen na 10 od ukupno 59 strana dokumenta. Sastoji se od dva dela, i to, prvog, u kom se daje opis savremenog sveta kakav jeste i, drugog, u kom se definiše kakvom svetu SAD teže – prikladnom američkim interesima.

Strategija ovde detaljnije objašnjava neophodnost revitalizacije američkog društva i globalnog liderstva u svetu rečima: „...globalna bezbednost ovisi o jakom i odgovornom američkom liderstvu“.⁸¹⁰ Na tom zadatku Amerika mora da promoviše pravedan i održiv međunarodni poredak i jača nacionalni kapacitet na način koji doprinosi jačanju globalne bezbednosti, smatraju autori strategije. Oni su svesni narušenosti američkog kredibiliteta u svetu kao i smanjene ekonomske moći usled Svetske ekonomske krize, ali i značajnog regionalnog i globalnog ekonomskog uzdizanja drugih sila, međutim, ističu da su SAD i dalje najmoćnije i najuticajnije u svetu, čija ekonomija je neizbežno povezana sa globalnom. S tim u vezi kažu:

Sjedinjene Države zadržavaju moć, što je omogućilo naše liderstvo više decenija. Naše društvo je prihvaćeno u svojoj otvorenosti, raznolikosti, fleksibilnosti i angažovanosti građana. Naš privatni sektor i civilno društvo ispoljavaju ogromnu genijalnost i inovativnost, naši radnici su sposobni i posvećeni. Mi imamo najveću ekonomiju i najmoćniju vojsku u svetu, snažne alijanse i kulturni odjek, ali i istoriju predvodništva u ekonomskom i društvenom razvitku. Mi nastavljamo da budemo destinacija koja okuplja imigrante iz celog sveta, što obogaćuje naše društvo. Imamo transparentnu i odgovornu demokratiju i dinamično i produktivno stanovništvo, sa dubokim vezama sa ljudima širom sveta. Nastavljamo da prikupljamo sve vrednosti koje omogućavaju slobodu i šanse kod kuće i u inostranstvu.⁸¹¹

Samoubilački teroristički napadi 11. septembra uzeti su kao primer koji upozorava na opasnost koja proizlazi od ne-državnih aktera i koja je imala dramatičan uticaj, ne samo na Ameriku, već i ceo svet. Radi otklanjanja te bezbednosne pretnje SAD vode skupe ratove u Avganistanu i Iraku,

⁸⁰⁹ **Videti:** Ibid, p. 5.

⁸¹⁰ Ibid, p. 7.

⁸¹¹ Ibid, p. 9.

sa povremenim intervencijama u Pakistanu. Međutim, navodi se da sam terorizam nije najveća opasnost za bezbednost američkog naroda, već oružje za masovno uništenje, preciznije nuklearno naoružanje. Na suzbijanju njegove proliferacije SAD već dugo rade sa partnerskim zemljama ali je neophodno da se ta savezništva prodube i prošire kako bi se ti napori intenzivirali.

Strategija obećava oblikovanje globalnog bezbednosnog okruženja u skladu sa američkim nacionalnim interesima i ističe da se put do trajne bezbednosti američkih građana prvenstveno bazira na stanju unutar zemlje i održavanju njene vojne prednosti u odnosu na druge centre moći 21. veka (Kina, Rusija, Indija i EU) sa kojima je neophodno nastaviti saradnju, na osnovu zajedničkih interesa i uzajamnog poštovanja.⁸¹² Što se tiče zemalja koje nisu partnerski raspoložene i ne poštuju međunarodne norme, njima se nudi jasan izbor - da uvažavaju norme i poštuju međunarodno pravo i institucije ili da se suoče sa posledicama poput političkih i ekonomskih sankcija i izolacije.

Na kraju poglavlja je dat duži artifle sa listiranim obavezama strategije za osiguravanje nacionalne bezbednosti, koji prof. dr Milan Mijalkovski sumira sledećim rečima: „Unutrašnja bezbednost SAD težišno obuhvata angažovanost na pravovremenoj identifikaciji pretnji, odvracanju i onemogućavanju neprijateljskih aktera sposobnih da preduzimaju protivzakonite delatnosti, zatim na održavanju efektivne kontrole državnih granica SAD, uklanjanju transnacionalnih terorističkih i kriminalnih organizacija i pretnji, kao i osiguranju elastičnosti u procesu suočavanja sa postojećim i potencijalnim pretnjama“.⁸¹³

Poglavlje III: *Napredovanje (jačanje) naših interesa*

Ovo je težišno poglavlje dokumenta jer zauzima skoro dve trećine teksta i u njemu je najviše pažnje posvećeno upravo antiterorističkoj borbi. Operacionalizovano je u dva nivoa, gde naslovi prvog nivoa glase: „**Bezbednost**“, „**Prosperitet**“, „**Vrednosti**“ i „**Međunarodni poredak**“, dok drugi nivo obuhvata po tri do devet naslova u okviru svakog prvog nivoa (potpoglavlja) po na osob, a mi ćemo se fokusirati na ona posvećena borbi protiv terorizma. Naslovi prvog nivoa zapravo predstavljaju formulisane vitalne vrednosti i američke dugoročne nacionalne interese, koji se kroz tekst jasno obrazlažu kao i načini njihovog razvoja, ali i adekvatne odbrane od svih

⁸¹² „Evropa je sada ujedinjenija, slobodnija i mirnija nego ikad pre. Evropska unija je produbila svoje integracije. Rusija se snažno uzdigla u međunarodnoj zajednici. Kina i Indija – dve najmnogoljudnije nacije u svetu – sve više su angažovane globalno“. Ibid. p. 8.

⁸¹³ Mijalkovski Milan, *Karakteristična obeležja Strategije nacionalne bezbednosti Sjedinjenih Američkih Država – maj 2010*, Godišnjak Fakulteta bezbednosti Univerziteta u Beogradu, 2010, Beograd, str. 90.

vidova pretnji. Ono što je u tekstu evidentno jeste njihova višestruka isprepletenost i međuzavisnost, jer propusti i/ili učinkovitost u okviru jedne vrste interesa imaju posredne negativne ili pozitivne učinke na drugu vrstu interesa.

Bezbednost: *Bezbednost SAD, njihovih građana, saveznika i partnera*

Ovo potpoglavlje je skoro u potpunosti posvećeno borbi protiv Al Kaidine ekstremističke mreže. Druge identifikovane i obrazložene pretnje po nacionalnu bezbednost SAD, izuzev međunarodnog terorizma, su: prirodne katastrofe, velikorazmerni sajber napadi i pandemije, a najveću opasnost za američki narod i uopšte globalnu bezbednost predstavlja oružje za masovno uništenje, odnosno ekstremisti koje je, kako se navodi, nemoguće odvratiti od ideje da dođu u njegov posed i upotrebe ga.⁸¹⁴

Na početku se napominje kako su se okolnosti na međunarodnoj političkoj sceni u zadnjih 20 godina znatno izmenile, kao i sama priroda bezbednosne pretnje. Tako danas značajnu pretnju predstavljaju i neki od građana SAD, koji su radikalizovani od strane ekstremista i spremni da se bore za njih u inostranstvu, ali i na domaćem terenu. Kao najbolju odbranu od njihovog umnožavanja i delovanja strategija predlaže informisanje i edukaciju njihovih porodica i celih zajednica kao i institucija koje u njima deluju. Napominje se i to da za razliku od nekada pre, danas je privatni sektor vlasnik ili u najmanju ruku operator većinskog dela državne „kritične“ infrastrukture, te je stoga neophodno ojačati javno-privatno partnerstvo.

Na osnovu registrovanih postojećih i potencijalnih opasnosti, pre svega, po bezbednost SAD, ali i njenih saveznika i partnera, strategija projektuje konkretne zadatke za svoje državne i društvene subjekte, i to:

- **prevencija terorističkih napada na tlu SAD** kroz konstantno jačanje postojeće bezbednosti u zemlji, putem potpune mobilizacije i maksimalne upotrebe resursa svih resornih službi (policijskih i bezbednosnih struktura, obaveštajnih i kontraobaveštajnih agencija i dr.);
- **ojačavanje vazduhoplovne bezbednosti** kroz moderne tehnologije i povećanu kontrolu putnika;
- **onemogućavanje teroristima da se snabdeju oružjem za masovno uništenje;**

⁸¹⁴ **Videti:** *National Security Strategy*, The White House, Washington, May 2010 (Internet: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, 19/07/2012), op. cit., p. 17.

- **otklanjanje opasnosti da Al Kaida zapreti američkom narodu, preookeanskim interesima, saveznicima i partnerima** – realizacija ovog zadatka operacionalizovana je na prostoru Avganistana i Pakistana, koji je identifikovan kao „epicentar nasilnih ekstremista“ koje okuplja Al Kaida, ali se neće ograničiti samo na njega;
- **onemogućiti sigurnosno utočište teroristima** kroz jačanje rizičnih (nerazvijenih i nestabilnih) država poput Jemena i Somalije, koje su najčešća teroristička destinacija;
- **doneti brzu i sigurnu pravdu** – ovde se naglašava da će se ofanzivna odbrana od terorista voditi na zakonit način, tj. da će se legitimnim sredstvima detektovati, nadzirati, hapsiti, saslušavati i kažnjavati teroristi, te da će ozloglašeni logor Gvantanamo biti zatvoren;
- **odupreti se strahu i preteranoj reakciji** jer je kreiranje stanja nesigurnosti i širenje straha upravo ono čemu teroristi teže;
- **Suprotstaviti se Al Kaidinoj destruktivnoj nameri sa našom konstruktivnom vizijom** – ovde se, pre svega, misli na nastojanje američke diplomatije da izgradi bolje odnose sa islamskim svetom (rešavanje arapsko-izraelskog sukoba), da Al Kaidu i druge terorističke organizacije prikaže kao kriminalne a ne verske, kakvim se samodeklarišu, itd;

Da su autori strategije odlučni da se uspešno suoče sa spoljašnjim nosiocima pretnji američkoj bezbednosti, prioritetno s ciljem da sačuvaju unutrašnju bezbednost, svedoči opis okolnosti primene vojne sile, koja se predviđa samo kao poslednje rešenje. U tom kontekstu se, pored ostalog, kaže:

Mi ističemo ulogu diplomatije u osnaživanju međunarodnih normi i institucija u smislu stvaranja obaveza međunarodnih subjekata na prevenciju konflikata i podržavanje mira, i smanjivanja potreba za korišćenjem sile. To podrazumeva osiguravanje odbrane SAD prioritetno odvracanjem napadača od agresije, ali i uspešnu vojnu odbranu SAD, koja poseduje neophodne kapacitete u svim aspektima i ambijentima – kopna, vazduha, mora i sajber prostora. To takođe podrazumeva pružanje pomoći našim saveznicima i partnerima kako bi izgradili kapacitete i u potpunosti preuzeli odgovornost doprinošenja regionalnoj i globalnoj bezbednosti. Pre upotrebe sile, koja je nekad neophodna, mi ćemo

*isprobati sve druge opcije kad god smo u mogućnosti i pažljivo odmeriti cene i rizike vojnih akcija.*⁸¹⁵

U nastavku se naglašava potreba za povećanjem međunarodne diplomatske saradnje i takođe se napominje da će SAD zadržati svoje legitimno pravo na unilateralno delovanje (samostalnu upotrebu sile) kada to bude neophodno zarad odbrane sopstvenih vrednosti.

Na kraju se ističu četiri veoma bitna aspekt na spoljnom bezbednosnom planu SAD, i to

1. **Sprečavanje širenja nuklearnog i biološkog oružja i osiguravanje bezbednosti nuklearnog materijala** sa krajnjim ciljem da se Iran i Severna Koreja obuzdaju u nastojanju proizvodnje takve vrste naoružanja.
2. **Oснаživanje mira, bezbednosti i perspektiva na Bliskom istoku** – ovde se, između ostalog, misli na okončavanje sukoba u Iraku i uspostavljanje suverene demokratske vlasti u toj zemlji, zatim na obuzdavanje Irana i konačno uspostavljanje trajnog mira između Izraela i Palestine.
3. **Investiranje u kapacitete snažnih i sposobnih partnera**, prvenstveno radi smirivanja postojećih i sprečavanja potencijalnih konflikata.
4. **Obezbeđivanje sajber prostora**, jer se u strategiji konstatuje da pretnje njemu predstavljaju jednu od najozbiljnijih pretnji američkoj nacionalnoj bezbednosti.⁸¹⁶

Prosperitet: Jak i inovativan ekonomski prosperitet Sjedinjenih Država

Ovde se jasno formulisanim stavovima ističe da se američka privreda, zajednom sa ostatkom sveta, suočila sa velikom krizom, ali i to da se njen kraj nazire i da ekonomski oporavak i prosperitet SAD leži u bogatim ljudskim resorsima te zemlje kao i razvoju nauke, tehnologije i inovacija. Uspešno ostvarenje navedenih i drugih obaveza sa ciljem ostvarenja projektovanog održivog razvoja u strategiji je formulisano kroz reformu američke ekonomije i finansijskog tržišta i, što je najvažnije, racionalizaciju budžetske potrošnje. U vezi sa tim napisano je: „Vlada SAD obavezna je za odgovornu potrošnju novca poreskih obveznika, a naša sposobnost ostvarivanja dugoročnih ciljeva zavisi od naše budžetske odgovornosti“.⁸¹⁷

⁸¹⁵ Ibid, p. 22.

⁸¹⁶ **Videti:** Ibid, p. 23-8.

⁸¹⁷ Ibid, p. 34.

Vrednosti: Poštovanje univerzalnih vrednosti u zemlji i širom sveta

Tekst u okviru ovog naslova još jednom konstatuje da određene ljudske vrednosti, pre svega ona prava koja garantuje Ustav i na kojima se zasniva američko demokratsko društvo, moraju biti univerzalne i zato SAD već dugi niz godina rade na njihovom promovisanju širom sveta. Pošto su duboku uverene da se dugoročna bezbednost i prosperitet zasnivaju na njima, Strategija obećava da će Vlada SAD i dalje nastaviti da koristi puni kapacitet svoje moći i međunarodnog uticaja kako bi promovisala i zaustavila potiskivanje tih vrednosti u određenim nacijama. Naglašava se i to da neće silom nametati sopstveni sistem vrednosti drugim narodima, već da će ga prikladno promovisati van svojih granica, ali i to da neće oklevati da sankcionišu one države koje potpomažu i kriju pojedince odgovorne za teroristička delovanja.⁸¹⁸

Međunarodni poredak: Međunarodni poredak unapređen globalnim liderstvom SAD, koje promovišu mir, bezbednost i globalnu saradnju

U ovom, završnom delu strategije, njeni autori konstatuju da SAD teže uspostavljanju održivog međunarodnog poredka u kome će one biti globalni lider i oblikovati globalnu bezbednost shodno svojim nacionalnim interesima i vrednostima. Takođe ističu da su svesni neophodnosti angažovanja celokupne međunarodne zajednice, jer, kako navode: „Niti jedan međunarodni poredak ne može biti održiv samo kroz podršku međunarodnih institucija“.⁸¹⁹ Drugim rečima, za ostvarenje tog cilja, pored formalne podrške institucija, neophodna je čvrsta politička volja stranih vlada i nacionalnih lidera, zbog čega strategija formuliše četiri glavna pravca delovanja:

1. **Osiguravanje čvrstih savezništava** jer su ona, odnosno zajednička zalaganja i međusobno poštovanje garancija uspeha, stoga se savezništva moraju produbljivati i unapređivati, uprkos tome što se SAD sa svojim saveznicima povremeno ne slažu oko pojedinih pitanja i problema.
2. **Izgradnja saradnje sa drugim uticajnim centrima svetske moći 21. veka** podrazumeva prvenstveno ojačavanje bilateralnih partnerskih odnosa sa Rusijom, Kinom i Indijom, ali i sa potencijalnim centrima moći, poput Brazila, Južne Afrike i Indonezije.
3. **Jačanje institucija i mehanizama za saradnju** – ovde se pre svega misli na revitalizaciju UN, čiji kredibilitet i autoritet su vidno narušeni, kao i uspostavljanje novih kompetentnih međunarodnih institucija.

⁸¹⁸ **Videti:** Ibid, pp. 35-40.

⁸¹⁹ Ibid, p. 40.

4. **Održavanju široke saradnje na suočavanju sa ključnim globalnim izazovima**, kao što su: terorizam, organizovani međunarodni kriminal, globalno zagrevanje, pandemije i infektivne bolesti, zaštita sajber prostora, očuvanje mira i sprečavanje masovnih ubistava i genocida.⁸²⁰

3.1.1.4. Komparativna analiza antiterorističkih mera u predsedničkim doktrinama Džordža Buša Mlađeg i Baraka Obame tokom prve decenije „rata protiv terorizma”

Teroristički šok 11. septembra poljuljao je veru u postojeći i preovlađujući osećaj lične i kolektivne (nacionalne i međunarodne) bezbednosti, a kod američke administracije i samog naroda probudio je svest o tome da njihov bezbednosni sistem nije prikaz savršenstva u borbi protiv savremenih bezbednosnih izazova i pošasti, kakvim se do tada činio. Do tog dana, Amerikanci čija zemlja nikad nije bila pod stranom okupacijom, izuzev razdoblja borbe za nezavisnost od britanske Krune, su zahvaljujući ostvarenom nuklearnom monopolu nakon Drugog svetskoga rata, zatim pobedi u Hladnom ratu i ekonomskom prosperitetu krajem 20. veka bili uvereni, kako prof. dr Simić kaže: „u vlastitu izuzetnost i pozvanje – posebno mesto koje im je kao narodu dodeljeno od Proviđenja da deluju u istoriji i u odnosima država i naroda“.⁸²¹ Rasprostranjenost takvog uverenja, da je Amerika globalni mirotvorac koji u svetu obezbeđuje mir i stabilnost kroz širenje demokratije, tj. uspostavljanje liberalno-demokratskih uređenja, kao i ekonomski prosperitet kroz otvaranje tržišta kapitala i slobodne trgovine, dovelo je do američkog strateškog „opuštanja“. Svedok tome su upravo Nacionalne bezbednosne strategije objavljivane pre 2001. godine, u kojima se jasno vidi da je, prvenstveno, energija američke elite do tada bila usmerena na globalizaciju svetske ekonomije kroz planetarizaciju američkog modela kapitalizma i političke demokratije.

Drugim rečima, trebalo je nešto „krupno“ da se desi, kao što su šokantni samoubilačko-teroristički napadi u Njujorku, da bi se redefinisao bezbednosno-strateški koncept SAD, koji je do tada bio usmeren protiv „neprijateljskih država“ poput Irana i Severne Koreje, a pre toga prvenstveno Sovjetskog Saveza, kao potencijalno najvećih nosilaca bezbednosne opasnosti.

⁸²⁰ **Videti:** Ibid, pp. 40-50.

⁸²¹ Simić R. Dragan, *Američko strateško mišljenje na početku XXI veka*, Međunarodna politika, 2009, Beograd, br. 1133, op. cit., str. 74.

Zahvaljujući prirodi tih napada i uspeha ispoljenog u njima konačno je shvaćena ozbiljnost pretnje koju nedržavni politički akteri, poput Al Kaide, predstavljaju.

Svestan oslabljene strateške budnosti i izazova za američku nacionalnu bezbednost u vreme globalnog terorizma, kao i propusta u vlastitoj protivterorističkoj prevenciji predsednik Buš je napravio veliki strateški zaokret definisan kroz njegovu prvu Strategiju nacionalne bezbednosti, u kojoj su, između ostaloga, predstavljeni okviri antiterorističke borbe. Zapravo, jedinstveni karakter 11. septembra direktno je oblikovao početni model američkog strateškog odgovora na bezbednosne izazove 21. veka, godinu dana kasnije ozvaničen kroz objavu ofanzivno-agresivne⁸²² Bušove doktrine.

Strategija nacionalne bezbednosti koju je Bušova administracija obelodanila 2002. godine je u svom sadržaju veoma ratoborna, što je bilo i očekivano, imajući u vidu da su samo godinu dana ranije Amerikanci prvi put posle Perl Harbora napadnuti na svojoj teritoriji. Zbog toga i jeste japanski napad na tu američku luku 1941. godine najvažnije istorijsko sećanje koje je aktivirao 11. septembar. U tom smislu, ona je predstavljala direktan odgovor SAD na najveći bezbednosni izazov i rastuću globalnu pretnju koja je stajala pred njima, ali i celim svetom. Ujedno je nastavila da oslikava američki agresivni hegemonizam, samouverenost i superiornost.

Imajuću u vidu da, iako globalan, savremeni terorizam je pre svega usmeren protiv SAD i njihovog preokookeanskog prisustva, odnosno, da je njegov pokretački duh prvenstveno antiamerički, Bušova doktrina je pod izgovorom da sebi ne može priuštiti luksuz čekanja da neprijatelj prvi napadne, kao 11. septembra, pronašla rešenje u **preventivnom ratovanju** i, po potrebi, **unilateralnom delovanju** – samostalno vojno intervenisanje bez odobrenja i podrške međunarodnih institucija poput UN. Međutim, u njoj je istaknuta važnost američke saradnje u borbi protiv međunarodnog terorizma sa drugim velikim silama kao i značaja podrške drugim manjim zemljama, ali zarad isključivo vlastitih nacionalnih interesa. Shodno tome, ostavljanje prostora da se po potrebi samostalno vojno deluje i, ranije pomenuta činjenica, da je i sama uloga NATO u početku „rata protiv terorizma“ marginalizovana,⁸²³ iako se on u tim trenucima u potpunosti stavio na raspolaganje SAD, svedoče o Bušovoj nameri za uspostavljanjem **novog multilateralizma** pod okriljem globalne antiterorističke borbe čije strateški epicentar i lider bi bila Amerika. Prvi jasan indikator unilateralnog američkog spoljno-političkog delovanje bila je

⁸²² Potpredsednik SAD Dik Čejni (*Dick Cheney*) je ističući ozbiljnost Bušove doktrine u svom obraćanju kadetima američke vojne akademije u Vest Pointu rekao: „Ako iko u svetu danas sumnja u ozbiljnost Bušove doktrine, zamolio bih ga da razmotri sudbinu Talibana u Avganistanu i Sadama Huseina u Iraku“. **Videti:** U.S. Department of Defense, *Vice President Tells West Point Cadets "Bush Doctrine" Is Serious*, 2003 (Internet: <http://archive.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=28921>, 30/01/2015).

⁸²³ **Pogledati:** str. 225 – Uloga NATO u međunarodnoj borbi protiv terorizma

odluka Bušove administracije, u drugoj godini njegovog mandata, da se Amerika povuče iz Sporazuma o antibalističkim raketama (*Anti-Ballistic Missile Treaty*) potpisanim sa Sovjetskim Savezom još 1972. godine, a sa kojim su se obe supersile obavezale na ograničenje antibalističkog raketnog arsenala na po maksimum 100 raketa.⁸²⁴ Nakon toga usledilo je američko zvanično povlačenje iz dogovora o Međunarodnom sudu pravde, koji je Klintonova administracija ostavila Bušovoj na ratifikaciju,⁸²⁵ i mnoštva drugih sporazuma, kao što su: sporazum o smanjenju emisije štetnih gasova, sporazum o širenju lakog naoružanja, protokol o biološkom naoružanju, sporazum o zabrani testiranja nuklearnog naoružanja itd.

Shvatajući činjenicu da je od terorista nemoguće dovoljno zaštititi sve potencijalne mete, Buš je odlučio da se bitka prebaci na njihov teren i da SAD od terorista preuzmu inicijativu tako što će one birati mete i prve napadati. U tom kontekstu izjavio je: „Mi se moramo boriti u inostranstvu, donoseći rat lošim momcima“.⁸²⁶ Opravdavajući Bušovu strategiju vojnog intervencionalizma njegov ministar odbrane Donal Ramsfeld izjavio je sledeće u svom obraćanju studentima Univerziteta nacionalne odbrane (*The National Defense University*): „Odbrana od terorizma i drugih pretnji dvadeset prvog veka zahtevaće prenošenje rata na teren neprijatelja. Najbolja, a u nekim slučajevima, jedina odbrana, je dobar napad“.⁸²⁷

Pored preventivnog i unilateralnog vojnog intervenisanja drugi noseći stubovi Bušove doktrine su: **promocija demokratskih režimskih promena u svetu**⁸²⁸ i **izvođenje napada na države koje pružaju utočište teroristima**. A, evo kako je i on sam u svojim Memoarima, objavljenim 2010. godine, kroz četiri glavna pravca delovanja, opisao suštinu svoje strategije u borbi protiv terorizma:

- ne praviti razliku između terorista i onih koji im pružaju utočište – zajedno ih držati odgovornim;
- boriti se protiv neprijatelja u inostranstvu, pre nego što nas opet napadne kod kuće;
- suočiti se sa pretnjama pre nego što se u potpunosti materijalizuju; i

⁸²⁴ **Više o tome u:** Department of State, *ABM Treaty*, 1972 (Internet: <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/abm/abm2.html>, 01/01/2016).

⁸²⁵ **Videti:** United Nations Treaty Collection, *Rome Statute of the International Criminal Court*, 2002 (Internet: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-10&chapter=18&lang=en, 23/08/2015).

⁸²⁶ Woodward Bob, *Bush at War*, Simon & Schuster, New York, 2002, p. 324.

⁸²⁷ Daalder H. Ivo & Lindsey M. James, *America Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy*, Brookings Institution Press, Washington DC, 2003, op. cit., p. 121.

⁸²⁸ Iako fraza „promocija demokratskih režimskih promena u svetu“ zvuči miroljubivo, ona se ne odnosi na medijsku ili bilo kakvu drugu nerepresivnu „promociju“ demokratskih vrednosti i načela, već na direktno uplitanje SAD u unutrašnju politiku pojedinih zemalja i nasilno svrgavanje s vlasti režima koji su označeni kao neprijateljski po američke nacionalne interese.

- uzdići slobodu i nadu kao alternativu neprijateljskoj ideologiji represije i straha.⁸²⁹

Određene izmene i dopune Bušove doktrine izvedene su objavom njegove druge po redu Strategije nacionalne bezbednosti 2006. godine, a svele su se na ublažavanje nekih smernica delovanja i akcentovanje upotrebe meke sile, odnosno povećanje međunarodne diplomatske saradnje. Ono što na samom početku dokumenta upada u oči jesu istaknuti uspesi u prethodnom periodu, koji se maksimalno uzdižu i preuveličavaju kroz krajnje subjektivno prikazivanje, naročito kad je sprovođenje demokratizacije u pitanju, dok se izazovi znatno umanjuju. Sama činjenica da se neuspesi nazivaju izazovima govori o stepenu subjektivnosti. Dakle, u njemu je i te kako prisutna određena doza poricanja stvarnosti, odnosno njenog oblikovanja po sopstvenim (političkim) i interesima javnog mnjenja, što je i uobičajeno za ovakvu vrstu službenog dokumenta dostupnog javnosti. Po našem mišljenju najvidljivija razlika između ove dve strategije jeste nastojanje njenih autora da trajuci „rat protiv terorizma“ odrede kao sukob ideja, a nikako civilizacija, što je u potpunosti razumljivo, s obzirom da su, s druge strane, teroristički lideri pretendovali i danas nastoje da sukob označe kao verski rat u kome je Islam žrtva surove agresije hrišćanskog Zapada. Zapravo, ciljevi u obe Strategije ostali su isti, ali je tekst 2006. godine, po nama, pisan odmerenije. Odnosno, on, iako u svom sadržaju drugačiji,⁸³⁰ predstavlja potvrdu rešenosti da se ispune postavljeni zadaci iz prve strategije, naročito po pitanju terorizma, kojim se skoro sva poglavlja u njemu bave, istina u izvesnoj meri, za razliku od prethodnog.

Konkretno, u novoj strategiji naglašeno je da bezbednost u samoj Americi kao i mir u svetu direktno zavise od uspostavljanja i širenja demokratije i tržišne ekonomije, kao osnove slobodnih i miroljubivih društava, i zaključeno je da je to ostvarivo jedino merama drugačijim od sile, subverzije i represije. Takve mere bi obuhvatile sva polja meke moći, kao što je podsticanje promena u orijentaciji država, podrška procesu demokratizacije društva, njegova edukacija i informisanje, otvaranje tržišta slobodne trgovine, pronalaženje partnera i saveznika, kao i sprečavanje sukoba i rešavanje konflikata.

Pošto je postalo očigledno da se u „ratu protiv terorizma“ ne može očekivati konvencionalna pobjeda,⁸³¹ pristupilo se otklanjanju uzroka islamističkog ekstremizma. U suštini, iako je antiteroristička svetska koalicija uspela u prve tri godine borbe da eliminiše dobar deo

⁸²⁹**Videti:** Bush W. George, *Decision Points*, Brodway Books, New York, 2011, pp. 136-138.

⁸³⁰ Za razliku od prve koja predstavlja zbirku Bušovih govora, druga Strategija je pisana na potpuno drugačiji način, jednako vodeći računa o strukturi kao i o sadržaju teksta, sa opširnijim pristupom o čemu svedoče znatno veća poglavlja. Tako je na početku svakog od njih dat rezime prethodne Strategije po pitanju izazova, ciljeva i namera koje se tiču tog poglavlja. Interesantno je takođe, da je u prvoj Strategiji data deskripcija bezbednosnog okruženja SAD s početkom 21. veka, a u drugoj se jasno skicira u kom će pravcu ta zemlja ići u budućnosti.

⁸³¹ Nezavisno od uzroka oružanog sukoba između dveju zaraćenih strana (najčešće država), vojska sukobljene strane koja uspe da porazi protivničku vojsku obezbeđuje uslove za okončanje rata – bezuslovna kapitulacija protivnika ili neki drugi način.

neposrednih izvođača terorističkih akata⁸³² sukobu se kraj nije nazirao. Naime, direktno suzbijanje terorističke agresije u njenoj oružano-borbenoj fazi, ma koliko bilo uspješno, samo je privremeno. Razlog tome je što nosioce terorizma (naoružane teroriste) po potrebi zamenjuju indirektni (nenasilni) teroristi iz logističkih ili drugih strukturnih elemenata terorističke organizacije, a neretko i sveže indoktrinirani simpatizeri. Tako se oružani sastav terorističkog kolektiviteta konstantno dopunjava i obnavlja te je upravo to (indoktrinaciju, radikalizaciju i ekstremizaciju) neophodno sprečiti.

Bušova administracija je od samog početka „rata protiv terorizma“ priznala osobeni karakter neprijatelja, ali je tek kasnije ukazala na potrebu da se vojno-teritorijalni rat dopuni upravo nevojnim poduhvatima. Tako je američka vlada finansirala mnoštvo studija čiji cilj je bio da se utvrdi zašto narod na Bliskom istoku ima negativno mišljenje o SAD i šta bi moglo da ga preokrene. Glavni zaključak sprovedenog istraživanja bio je da Sjedinjene Države moraju promeniti svoju inostranu politiku, prvenstveno obustaviti nasilnu demokratizaciju (agresivni hegemonizam) i intenzivirati upotrebu meke moći kako bi pridobile „srca i misli“ tog naroda. U skladu sa tim američki državni i nevladin sektor lansirali su mnoštvo programa razmene i dijaloga, kako bi promovisali demokratiju i ostvarili uzajamno razumevanje.⁸³³

Ipak, spremnost i odlučnost da se preventivno deluje, nazvana doktrinom preemptivnog ratovanja, kao ključna tačka obe Strategije nacionalne bezbednosti predsednika Buša, zajedno sa misijom održavanja primata SAD u svetu, obeležila je njegovu spoljnu politiku i postala noseći stub njegove predsedničke doktrine.

On je kroz svoje dve strategije održavao samouvereni američki imeprijalizam koji se ovom vrstom dokumenta iskazivao od početka prakse njegovog objavljivanja, a rezultirao je okončanjem Hladnog rata iz kog su SAD izašle kao jedina supersila u svetu. Za razliku od njegovih u Obaminoj strategiji evidentna je izraženost osećaja izvesne narušenosti američkog međunarodnog položaja i uopšte njihovog hegemonističkog uticaja u svetu. Kritičari Bušove doktrine, koja je znatno odstupila od spoljne politike njegovih prethodnika, upravo nju krive za impozantan rast antimeričkog raspoloženja u svetu,⁸³⁴ naročito nakon neopravdane invazije Iraka

⁸³² Do 2005. godine uhapšeno je ili likvidirano oko 65% rukovodstva i više od 3.000 oružanih pripadnika Al Kaide. **Više o tome u:** Maher Shiraz & Neuman R. Peter, *Al-Qaeda at the Crossroads: How the terror group is responding to the loss of its leaders & the Arab Spring*, The International Centre for the Study of Radicalism and Political Violence, London, 2012, p. 16.

⁸³³ **Videti:** Hippel von Karin & Smith Julianne, *Ideology and the Battle of Ideas*. **In:** Smith Juliane & Sanderson Thomas (eds.), *Five Years After 9/11: An Assessment of America's War on Terror*, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2006, p. 8.

⁸³⁴ Prema rezultatima istraživačkog projekta Princeton univerziteta „*The Princeton Project on National Security*“ koji je predvodila Nikol Spijulda (*Nicole Speulda*), implementacija Bušove doktrine je noseći faktor odgovornosti za širenje anti-amerikanizma u svetu, posebno u zemljama Bliskog i Srednjeg istoka, gde je delovanje američkih trupa

koja je, kako se u strategiji iz 2006. godine primećuje, čak dovela i do eskalacije terorističkih akata. Jedan od njih, Keren Kviatkovski⁸³⁵, je spornu doktrinu opisala na sledeći način:

*Mi, navodno, u samoodbrani ubijamo teroriste i zarad dobrobit celog sveta. Osvajamo strane zemlje, tako što im na vlast namećemo nama omiljene lutke da po našim instrukcijama vladaju, kontrolišemo im ekonomiju, kretanje, način oblačenja, njihove odbrambene projekte pa čak i snove, samo zato što ih volimo i očigledno ne možemo da živimo bez njih.*⁸³⁶

Dok Buš zadržava ulogu SAD kao vodeće zemlje u međunarodnoj zajednici i predvodnika prodemokratske alijanse, Obama, svestan narušenosti američkog međunarodnog ugleda i autoriteta, nastoji da ga revitalizuje i to u uslovima smanjene ekonomske moći. Kroz svoje realistično, ali ujedno i optimistično, shvatanje sadašnjeg i budućeg međunarodnog položaja SAD, on u svojoj doktrini ukazuje na nužnost revitalizacije američkog društva i prioritizuje obnovu globalnog liderstva SAD sa ciljem očuvanja, ne samo američke, već i globalne bezbednosti. Kao osnovu za osiguravanje bezbednosti i prosperiteta svojih građana Obama identifikuje uzdizanje nacionalne ekonomije kao glavnog izvora moći SAD. Izlaz iz nezavidne svetske ekonomske situacije u kojoj je američka privreda znatno stradala optimistično je prognozirao u njegovoj, za razliku od Bušovih, uravnoteženijoj strategiji nacionalne bezbednosti, objavljenoj maja 2010. godine.⁸³⁷

Osnovni elementi te strategije su: primena sile samo kad se iscrpe diplomatski instrumenti, efikasnija saradnja sa Kinom, Rusijom i Indijom, obnova i jačanje američke ekonomije, sprečavanje radikalizacije u lokalnim zajednicama i jačanje bezbednosti u zemlji, poraz Al Kaide u Avganistanu i Pakistanu, unapređivanje mira na Bliskom istoku, uz bezbedan Izrael, palestinsku državu i stabilan Irak. Pored privrednog razvoja i globalnih partnerstava, strategija obećava da će se SAD više potruditi da „skladno saraduju sa drugim zemljama“ i izgrađuju

najaktivnije i danas. **Više o tome u:** Speulda Nicole, *Documenting the Phenomenon of Anti-Americanism*, 2005 (Internet: <https://www.princeton.edu/~ppns/papers/speulda.pdf>, 01/01/2015).

⁸³⁵ Keren Kviatkovski (*Karen Kwiatkowski*), u svetu poznata kao „Pentagonski uzbunjivač“, je nekadašnji potpukovnik američke vojne avijacije koja je nakon penzionisanja postala aktivistkinja i jedan od najvećih kritičara američke spoljne politike usmerene na područje Bliskog istoka.

⁸³⁶ Kwiatkowski Karen, *Making Sense of the Bush Doctrine*, 2007 (Internet: <https://www.lewrockwell.com/2007/01/karen-kwiatkowski/making-sense-of-the-senseless/>, 01/01/2015).

⁸³⁷ Prof dr. Milan Mijalkovski u svojoj stručnoj analizi Obaminu prvu Strategiju nacionalne bezbednosti opisuje na sledeći način: „Stavovi u njoj su izloženi u smislu koji američkim državnim i društvenim polugama moći preporučuje oprezno, mudro, zakonito i racionalno angažovanje na zaštiti vitalnih nacionalnih vrednosti od ispoljenih i mogućih oblika ugrožavanja njihove bezbednosti. Evidentna je i sveobuhvatnost stavova sa izraženim težištem, budući da, s jedne strane, postavljaju sugestivno-obevezujuće zadatke svim faktorima američke moći, čijom realizacijom mogu da se uspešno sa svim vrstama opasnosti, dok, s druge strane, pridaju ogroman značaj savezništvu SAD sa drugim državama i nacijama. **Videti:** Mijalkovski Milan, *Karakteristična obeležja Strategije nacionalne bezbednosti Sjedinjenih Američkih Država – maj 2010*, Godišnjak Fakulteta bezbednosti Univerziteta u Beogradu, 2010, Beograd, op. cit., str. 84.

„nova i dublja partnerstva“ u svim regionima, kao i da jačaju „međunarodne norme i institucije“ radi bezbednog čuvanja nuklearnog materijala i zaustavljanja širenja nuklearnog oružja, borbe protiv klimatskih promena, održavanja globalnog razvoja, unapređivanja američkih vrednosti i ljudskih prava i borbe protiv siromaštva, gladi i bolesti. Ona, odnosno Obamine ideje i pristupi koji su integrisani u nju a obeležili su prvu godinu njegove vladavine, doneli su mu i Nobelovu nagradu za mir 2009. godine, kako se navodi: „...zbog izuzetnih napora da ojača međunarodnu diplomatiju i saradnju među narodima, kao i zbog uloženog truda i rada na stvaranju sveta bez nuklearnog naoružanja...“. ⁸³⁸

Kao što smo ranije rekli, ⁸³⁹ Obamina administracija je na samom početku mandata odbacila dotadašnju frazu „rat protiv terorizma“ koja je predsedniku Bušu služila za pridobijanje globalne podrške neposredno nakon 11. septembra, uz objašnjenje „da je sam pojam „rata“ prevelik i sveobuhvatan da bi ikad mogao biti okončan“. ⁸⁴⁰ Tako se preusmerilo na upotrebu termina „operacije“ i/ili „borba“, a u Obaminoj strategiji se i neprijatelj ne generalizuje kao kod Buša na „terorizam“, već se jasno identifikuje kao Al Kaida i njeni združeni teroristi (radikalni ekstremisti). ⁸⁴¹ Ono što je bitno jeste da je primarni cilj antiterorističke borbe u obe doktrine isti - razbijanje i uništenje terorističkih organizacija sa globalnim dometom i onesposobljavanje terorista da održe i ojačaju ma kakvu mogućnost planiranja i izvođenja terorističkih napada igde u svetu, naročito protiv SAD. To podrazumeva prekid lanca komande, komunikacije i logistike, zatim eliminaciju terorističkih vođa i inspiratora kako bi se u potpunosti osujetila sposobnost da deluju.

U suštini Obama i nije razvio sopstvenu doktrinu, već je kroz svoju Strategiju nacionalne bezbednosti predstavio blažu verziju Bušove doktrine, čiji su glavni elementi isti (**Tabela 15**), dok su smernice i sredstva delovanja dosta promišljenije (realistično i uravnoteženo) prikazani.

U obe doktrine se ističe promena prirode bezbednosne pretnenje u odnosu na prošlost, u smislu da neprijatelju više nije potrebna moćna vojska i jaka industrija kako bi naneo direktnu štetu na prostoru Sjedinjenih Država, već da je danas dovoljno samo nekoliko ekstremista umreženih u terorističke organizacije ili manje grupe da proizvedu haos (širenje straha i panike) i nanesu

⁸³⁸ Nobel Prize, *Obama receives the Nobel Prize*, 2009 (Internet: <http://www.nobelprize.org/mediaplayer/?id=1794>, 03/01/2015).

⁸³⁹ **Pogledati:** str. 213 – Američki rat protiv terorizma

⁸⁴⁰ **Videti:** Guardian, *Obama administration says goodbye to 'War on Terror'*, 2009 (Internet: <http://www.guardian.co.uk/world/2009/mar/25/obama-war-terror-overseas-contingency-operations>, 03/03/2011).

⁸⁴¹ „Ovo nije globalni rat protiv jedne taktike – terorizma, niti protiv jedne religije – islama. Mi smo u ratu protiv specifične mreže – Al Kaide i njenih podružnica, koje podržavaju njihove napada na Sjedinjene Države, naše saveznike i partnere“, poručuje Obama u svojoj strategiji. **Videti:** *National Security Strategy*, The White House, Washington, May 2010 (Internet: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, 19/07/2012), op. cit., p. 20.

patnju. Njihovo grupisanje, organizovanje pa i samo delovanje omogućava im i olakšava otvorenost američkog društva, dok su teroristički napadi sve ekonomičniji i izvodljiviji zahvaljujući sredstvima savremene tehnologije. Zato se središte, upravo, savremene tehnologije, a pre svega, oružja za masovno uništenje (u najgorem slučaju nuklearnog) i radikalizma identifikuje kao najveća pretnja/opasnost u bezbednosno-strateškim vizijama obojice predsednika. Takođe je u obe doktrine u više navrata istaknuto kako su se okolnosti na međunarodnoj političkoj sceni izmenile te se naglašava neophodnost angažovanja celokupne međunarodne zajednice i formiranja savezništava širom sveta u globalnoj borbi protiv terorista, koju bi nastavile da predvode SAD. Uporište za obezbeđenje takvog međunarodnog leaderskog položaja SAD doktrine nalaze u formulisanju zajedničkih interesa Amerike sa drugim globalnim silama, pre svega sa Kinom, Rusijom i Indijom, zatim u partnerskom delovanju na ostvarenju tih interesa i produbljivanju saradnje.

**Tabela 15: Glavni elementi predsedničkih doktrina spoljne politike
Džordža Buša Mlađeg i Baraka Obame**

	Bušova administracija	Obamina administracija
Preemptivno (preventivno) ratovanje	Objava rata terorizmu – otvaranje žarišta u Avganistanu i Iraku uz sporadično bombardovanje i vojne intervencije i asistencije u drugim zemljama	Dok se vojne intervencije nastavljaju, akcent se stavlja na instrumente meke moći kao što su diplomatija i globalno partnerstvo, ali se konstatuje da će oružane snage uvek biti ključni oslonac bezbednosti SAD
Unilateralno delovanje	Samostalno vojno intervenisanje bez odobrenja i podrške međunarodnih institucija poput UN	Osnažiti ulogu međunarodnih institucija u borbi protiv terorizma, ali SAD i dalje zadržavaju svoje pravo da po potrebi unilateralno deluju
Vojni primat SAD	DA	DA
Izvođenje napada na države koje pružaju utočište teroristima	DA	DA
Demokratizacija	DA	DA
Otvaranje tržišta i slobodne trgovine	DA	DA
Uspostavljanje vladavine prava	DA	DA
Širenje ljudskih prava i građanskih sloboda	DA	DA

Dakle, iako je Obamina doktrina pisana nešto pomirljivijim tonom u odnosu na Bušovu, suštinskih razlika u postupanju prema terorizmu, koji obe identifikuju kao pretnju broj jedan američkoj bezbednosti, nema. Obama je svojom strategijom, u odnosu na Buša, samo prividno

napustio unilateralni vojni pristup i stavio veći naglasak na diplomatiju i globalno partnerstvo, tj. na instrumente „meke moći”. Nije u potpunosti odbacio koncept preventivnog ratovanja, već je okrenuo politiku ofanzivne odbrane u smeru prevencije, a upotrebu vojne sile predvideo je samo kao poslednje rešenje i istakao da je čvrsta ekonomija temelj nacionalne bezbednosti i očuvanja moći SAD. Međutim, većina toga ostalo je samo mrtvo slovo na papiru, kao što je inače sudbina svih dokumenata ove vrste. Naime, Obama je ispunio svoje predizborno obećanje i u roku okončao rat u Iraku, ali je odlučio da do kraja svoje prve predsedničke godine u Avganistan uputi dodatnu 21.000 vojnika, uprkos nedostatku jake podrške stanovništva i samog Kongresa. Tako, njegova doktrina nije u potpunosti primenjena, tj. vojna moć SAD ostala je ključno sredstvo u borbi protiv međunarodnog terorizma i glavni oslonac bezbednosti SAD, a ne „meka moć”, kako je sugerisano,⁸⁴² i čak se koristi preventivno protiv potencijalnih pretnji. Dokaz za to su, pored ratnih žarišta u Avganistanu i Iraku, sukobi i vojne intervencije u Pakistanu, Somaliji, Libiji, Siriji i Palestini.

Još jedno Obamino, neispunjeno predizborno obećanje⁸⁴³ kao i strateški cilj⁸⁴⁴ jeste zatvaranje ozloglašenog američkog ratnog logora Gvantanamo. Kao predsednički kandidat ispred američke Demokratske partije on je najavljuvao da će ofanzivno i agresivno nastaviti globalnu borbu protiv Al Kaide, njenih združenih terorista i saveznika, ali da će ta borba biti legitimna, za razliku od one koju je sprovodila prethodna Bušova administracija, koja je čak u svojoj strategiji iz 2002. godine istakla da će učiniti sve napore kako američki vojnici ne bi bili pod potencijalnim istragama Međunarodnog kriminalnog suda, čiju jurisdikciju SAD ne priznaju.⁸⁴⁵ Slično svom prethodniku, Obama takođe ne definiše precizno upotrebu sile, ali on ipak, za razliku od Buša, naglašava neophodnost poštovanja međunarodnog prava i pravila proisteklih iz njega vezano za upotrebu sile. Istaknuti profesor međunarodnog prava na Kembridžu Kristina Grej (*Christine Gray*) upravo to stavlja kao najveću zamerku Bušovoj doktrini, o kojoj kaže: „Ne samo da nema pominjanja međunarodnog prava, već skoro uopšte nema ni pominjanja Ujedinjenih nacija u strategiji iz 2006. kao i u onoj iz 2002. godine, niti ima priznavanja primarne uloge Saveta bezbednosti u rešavanju pitanja međunarodnog mira i bezbednosti“.⁸⁴⁶

⁸⁴² Objašnjavajući u svojoj bezbednosnoj strategiji važnost i neophodnost meke moći u borbi protiv terorizma, Obama kaže: „...treba da unapredimo našu diplomatiju kako bi se njene sposobnosti razvile u pogledu sprečavanja konflikata“. **Videti:** Ibid, p. 18.

⁸⁴³ **Videti:** video snimak predizbornog govora predsednika Baraka Obame na CNN, 3. juna 2007. godine (Internet: <http://www.youtube.com/watch?v8USRg3h4AdE> 03/12/2012).

⁸⁴⁴ **Pogledati:** str. 278 – 3. poglavlje Obamine Strategije nacionalne bezbednosti.

⁸⁴⁵ **Videti:** *National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Washington, September 2002 (Internet: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, 10/07/2010), op.cit., pp.31.

⁸⁴⁶ Gray Christine, *The 2006 National Security Strategy of the USA*, Chinese Journal of International Law, 2006, Oxford, Vol. 5 (3), p.563.

Strategije obojice predsednika kao krovni državni dokumenti su zbog sopstvene protivrečnosti u svom sadržaju bile na meti mnogih kritika, kao i administracije koje su ih donele a nisu sledile, odnosno implementirale. Ono što je inače najveći problem sa ovakvom vrstom dokumenata jeste način njihovog pisanja, kojim se postavljaju idealistični ciljevi, dok se, s druge strane, nedovoljno razrađuju konkretne mere za njihovu realizaciju. Najčešći razlog tome je činjenica da dobar deo zacrtanih ciljeva i sredstava kojima se nastoje ostvariti dugoročno ostaje državna tajna. U tom smislu ova vrsta dokumenata za širu javnost gubi dodir sa realnošću te se postavlja pitanje da li se administracije i sami predsednici uopšte osvrću na svoje publikovane strateško-bezbednosne vizije i planove tokom sprovođenja politike koja se tiče nacionalne bezbednosti?

Dakle, SAD su do sada imale dva pristupa u borbi protiv terorizma. Prvi, vezan za Bušovu administraciju koja mu je objavila rat, a predstavljao je direktan vojni napad na zemlje koje su po toj administraciji bile izvor terorizma (Avganistan i Irak). Drugi, suptilniji pristup, primenila je Obamini administracija koja je ostvarila bolje rezultate, uključujući direktne udare na centre i ogranke terorističkih mreža i presecanje izvora finansiranja, što je dovelo i do likvidacije vrhovnog lidera Al Kaide, Osame Bin Ladena. Takođe je ublažen i jaz između rata protiv terorizma i zaštite ljudskih prava, uključujući izdavanje, na žalost, nerealizovanog naloga za zatvaranje ozloglašenog zatvora u bazi Gvantanamo. Ono što je jasno jeste da su teroristički udari 11. septembra prouzrokovali veliki zaokret u američkom strateškom planiranju i delovanju. Takođe su izazvali potrebu ove zemlje da direktno demonstrira silu i moć podstičući je na agresivno-ofanzivno delovanje kroz preventivno ratovanje, i to unilateralno po potrebi.

3.1.2. Nacionalna protivteroristička strategija SAD

U ovom delu poglavlja osvrnućemo se na američku Nacionalnu strategiju za borbu protiv terorizma koja je prvi put objavljena 2003. godine, a potom izmenjena i dopunjena u dva navrata tokom prve decenije „rata protiv terorizma“. Ovaj dokument, između ostalog, precizno definiše neprijatelja i ciljeve rata, kao i sredstva primene za ostvarenje tih ciljeva. Njime se iskazuje da uspeh u tom nekonvencionalnom ratu, pored ofanzivno-agresivnog dejstvovanja oružanih snaga koje u njemu imaju najznačajniju ulogu, zavisi i od napora u borbi protiv ideologije koja „hrani“ terorizam. Tako se potvrđuje odlučnost SAD da ostvare pobedu nad međunarodnim terorističkim organizacijama usklađenom primenom meke i tvrde moći, odnosno vojnih i nevojnih mera i delatnosti.

Zapravo, s obzirom na složenost i kompleksnost terorističkog delovanja i sve veću pretnju koju predstavlja, a shodno njegovim različitim pojavnim oblicima, s početkom rata protiv njega razvila se više nego jasna neophodnost strategije za suprostavljanje transnacionalnom terorizmu u svim segmentima njegovog postojanja, koja bi dopunila agresivno-ofanzivni vojni intervencionalizam na Bliskom istoku izazvan terorističkim napadima 11. septembra u SAD.

Ova strategija je samo jedan od zvaničnih dokumenata objavljenih u vidu podrške i detaljnijeg strateškog pristupa Strategiji nacionalne bezbednosti Sjedinjenih Američkih Država iz 2002. godine.⁸⁴⁷ Za razliku od Nacionalne strategije za otadžbinsku bezbednost (*National Strategy for Homeland Security*)⁸⁴⁸, koja je usmerena na prevenciju terorističkog delovanja unutar SAD, Nacionalna strategija za borbu protiv terorizma usmerena je na detektovanje i otklanjanje terorističke pretnje u inostranstvu, dakle, pre nego što dospe na tlo SAD.

⁸⁴⁷ Predsednik Buš je na početku svog saopštenja za medije, objavljenog povodom obelodavanja prve Nacionalne strategije za borbu protiv terorizma, napisao sledeće: „Zadovoljstvo mi je danas da Vam predstavim Nacionalnu strategiju za borbu protiv terorizma. Ova strategija oslikava napore naše nacije da se ostvari pobeda u ratu protiv globalnog terorizma. Ona dopunjava važne elemente Nacionalne bezbednosne strategije, kao i naše druge nacionalne strategije za: Otadžbinsku bezbednost, Borbu protiv oružja za masovno uništenje, Zaštite kibernetičkog prostora, Zaštite najvažnijih infrastruktura i ključne imovine, kao i borbe protiv prodaje droga“. **Videti:** White House, *President Bush Releases National Strategy for Combating Terrorism*, 2003 (Internet: <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/02/20030214-7.html>, 23/03/2011).

⁸⁴⁸ Nacionalna strategija otadžbinske bezbednosti je američka strategija prvi put objavljena 2002. godine, a potom izmenjena i dopunjena 2007. godine od strane Kancelarije / Saveta za otadžbinsku bezbednost Vlade SAD, a predstavlja stratešku viziju saradnje između federalne vlade, saveznih država, privatnog sektora i običnih građana u predviđanju (detektovanje i prevenciji) mogućih terorističkih napada, kao i elementarnih nepogoda i drugih vrsta incidenata i pretnji po nacionalnu bezbednost SAD. Kao takva ona daje sveobuhvatan odgovor za upravljanje vanrednim situacijama i smernice za implementaciju najefikasnijih odgovora na sve vrste katastrofa i vidova ugrožavanja nacionalne bezbednosti. **Uporediti:** *National Strategy for Homeland Security*, White House, Washington, 2002 (Internet: <http://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/nat-strat-hls-2002.pdf>, 20/02/2015). & *National Strategy for Homeland Security*, White House, Washington, 2007 (Internet: http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/nat_strat_homelandsecurity_2007.pdf, 20/02/2015).

3.1.2.1. Nacionalna strategija za borbu protiv terorizma (2003)⁸⁴⁹

Ovaj dokument zapravo obrađuje i upotpunjuje treće poglavlje Nacionalne bezbednosne strategije SAD koje je u potpunosti posvećeno borbi protiv terorizma, objavljene godinu dana ranije, tumačeći američku potrebu za uništenjem međunarodnih terorističkih organizacija i ojačavanjem bezbednosti zemlje kao i zaštitom svojih vrednosti i građana unutar nje ali i u inostranstvu. Njime se potvrđuje rešenost SAD da vode preventivni antiteroristički rat svim raspoloživim vojnim sredstvima i drugim resursima nacionalne moći.

Obelodanjen je februara 2003. godine, a pisao ga je tim koji je vodio Savet za nacionalnu bezbednost u konsultacijama sa drugim relevantnim federalnim agencijama. Sadrži ukupno trideset strana, a sačinjavaju ga uvodni deo, tri poglavlja i zaključak.

Uvod:

Prva rečenica uvodnog dela strategije označava terorističke napade 11. septembra 2001. godine na Vašington, Njujork i Pensilvaniju ratom protiv SAD, njihovih saveznika i uopšte ideje civilizovanog društva. U nastavku se terorizam (neprijatelj) definiše kao „unapred osmišljeno, politički motivisano nasilje koje protiv civilnih ciljeva (*noncombat targets*) vrše subnacionalne grupe ili tajni agenti“.⁸⁵⁰ Kao cilj terorizma, bez obzira na specifična sekularna ili religiozna opredeljenja njegovih nosioca, identifikovano je podrivanje vladavine prava i izazivanje političkih promena putem nasilja i posredstvom straha.⁸⁵¹

Borba protiv terorizma se označava kao najvažniji prioritet (*top priority*) i opisuje se kao drugačija od bilo kog rata u dosadašnjoj istoriji. Kako se ističe, neće biti brze i lake pobeđe u njemu, a što se progresa tiče, neki od uspeha će biti vidljivi dok neki neće, ali SAD su odlučne da istraju u njemu i svojim građanima osiguraju potpunu bezbednost od bilo kakve terorističke pretnje u budućnosti. U sasvim novom izazovu, globalnoj oružanoj borbi za osnovne demokratske vrednosti i način života, SAD su opredeljene da koriste sva sredstva svoje nacionalne moći (diplomatska, ekonomska, pravna, finansijska, informaciona, obaveštajna i vojna), i to uz oslanjanje na postojeća, kao i stvaranjem novih savezništava. Međutim, ukoliko bude neophodno, autori strategije ističu da se Sjedinjene Države neće ustručavati da deluju

⁸⁴⁹ *National Strategy for Combating Terrorism*, White House, Washington, 2003 (Internet: https://www.cia.gov/news-information/cia-the-war-on-terrorism/Counter_Terrorism_Strategy.pdf, 20/07/2012), op. cit.

⁸⁵⁰ Ibid, p.1.

⁸⁵¹ **Videti:** Ibid, p. 1.

samostalno, da upražnjavaju sopstveno pravo na samoodbranu, uključujući u to i preemtivno delovanje radi sprečavanja novih terorističkih napada na SAD i njihove građane.⁸⁵²

Na kraju uvodnog dela istaknuto je da je „rat protiv terorizma“ asimetričan oblik oružanog sukoba, ali da prednost u njemu imaju SAD. Kao prednosti navedene su velika vojna, ekonomska, tehnološka i politička nadmoć, ali i čvrst oslonac na kvalitete i vrednosti američkih građana i na mogućnost stvaranja snažnih međunarodnih antiterorističkih koalicija.⁸⁵³ Međutim, kao što smo ranije naveli, određene i to značajne prednosti u ovom sukobu imaju i teroristi, u pogledu izbora mesta i vremena napada, nekonvencionalnih načina njihovog izvođenja, upotrebe oružja itd.⁸⁵⁴

Poglavlje I: *Priroda današnje terorističke pretnje*

Prvo poglavlje daje pregled prirode terorističke pretnje uz napomenu da terorizam kao pojava nije ništa novo, ali da je upravo priroda njegove pretnje izmenjena u odnosu na prošlost. Takođe se navodi da Njujork i njegovi građani nisu prvi put bili meta terorističkog delovanja 11. septembra 2001. niti 1993. godine, kada je takođe izveden napad na Svetski trgovinski centar, već daleke 1920. godine kada je 16. septembra grupa anarhista aktivirala dinamitom napunjena konjska zaprežna kola u centru grada usmrivši 40 i ranivši oko 300 ljudi. Od tada pa do danas SAD, njihovi građani, institucije, diplomatsko-konzularna predstavništva i vojne baze u svetu, uvek su bile na meti ili pod pretnjom terorista.⁸⁵⁵

U daljem tekstu se objašnjava kako terorističke organizacije, bez obzira na njihovu različitost u motivima, sofisticiranosti i moći, dele zajedničku organizacionu strukturu (**Slika 50**). Navode se i uslovi neophodni za njihov razvoj i delovanje poput siromaštva, korupcije, religijski i etnički sukobi, podrška „država sponzora” te se ističe da međunarodne okolnosti, a posebno otvorene granice određuju okvire i načine delovanja terorista. Terorističko vođstvo je na vrhu strukture i ono određuje pravce delovanja i strategiju, pa se napominje kako su se pojedine organizacije gasile usled gubitka vođa, dok bi druge jednostavno izabrale nove lidere i bez smetnji nastavile svoje delovanje. Strategija kao najveću pretnju, koja raste tokom poslednje decenije, navodi mogućnost da teroristi razviju ili već poseduju neku vrstu oružja za masovno uništenja. Zbog

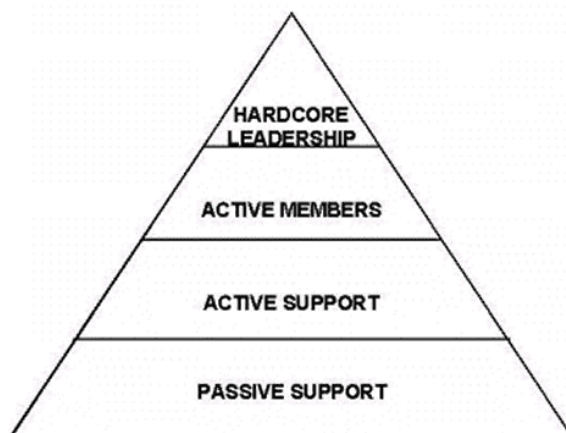
⁸⁵² **Videti:** Ibid, pp. 1-2.

⁸⁵³ **Videti:** Ibid, p. 2.

⁸⁵⁴ **Pogledati:** str. 69 – Odlike savremenog globalnog terorizma.

⁸⁵⁵ *National Strategy for Combating Terrorism*, White House, Washington, 2003 (Internet: https://www.cia.gov/news-information/cia-the-war-on-terrorism/Counter_Terrorism_Strategy.pdf, 20/07/2012), op. cit, p. 5.

čega je neophodno delovati preventivno i otkloniti sve navedene elemente koji omogućuju nastajanje novih, kao i jačanje već postojećih terorističkih organizacija.⁸⁵⁶

Slika 50: Organizaciona struktura terorističkih organizacija⁸⁵⁷

Poglavlje II: *Strateška namera*

Kao glavna namera ove strategije definisano je zaustavljanje terorističkih napada na SAD, njihove građane, interese, prijatelje i saveznike širom sveta, zatim konačno kreiranje međunarodnog okruženja koje ne odgovara teroristima i onima koji ih podržavaju. Njeni ciljevi su predstavljeni kroz „4D” formulu: *defeat* (poraziti), *deny* (odbiti), *diminish* (umanjiti) i *defend* (odbraniti) i detaljno su obrađeni u sledećem, trećem po redu poglavlju.⁸⁵⁸

Poglavlje III: *Ciljevi i zadaci*

Prvi i osnovni cilj strategije je da porazi sve terorističke organizacije globalnog doseg tako što će se one i njihovi pripadnici identifikovati, locirati i uništiti, direktnim vojnim udarima, presecanjem lanca komande, izvora finansiranja i podrške, kao i komunikacije. Njegovo ostvarenje, odnosno onemogućavanje teroristima da planiraju i deluje je, kako se navodi, jedino moguće uz pomoć i podršku savezničkih zemalja, punu saradnju svih država u obaveštajnim aktivnostima (distribucija i razmena obaveštajnih podataka) i konstantnu koordinaciju međunarodnih antiterorističkih akcija i mera. Na tom put SAD će koristiti sve instrumente

⁸⁵⁶ Videti: Ibid, pp. 6-10.

⁸⁵⁷ Preuzeto iz: Ibid, p. 6.

⁸⁵⁸ Videti: Ibid, pp. 11-13.

državne moći, a kako se ističe, manje razvijenim i siromašnim zemljama će pružati adekvatnu pomoć.⁸⁵⁹

Drugo načelo strategije poziva na iskorenje državne prakse sponzorisanja, pružanja podrške i utočišta teroristima, što je do tada bio slučaj sa zemljama poput Iraka, Irana, Sirije, Libije, Kube, Severne Koreje i Sudana. Naime, ove države je neophodno naterati da se povinuju međunarodnopravnim obavezama i preuzimanju pune odgovornosti kako bi teroristima onemogućile delovanje unutar njihovih teritorija. Drugim rečima, sve zemlje moraju uspostaviti nultu toleranciju prema teroristima, na šta ih i obavezuju razne antiterorističke konvencije i protokoli UN, kao i rezolucije Saveta bezbednosti, a posebno Rezolucijom 1373, koja ustanovljava obavezu država da se bore protiv terorizma.⁸⁶⁰

U ovom delu strategija deli države na osnovu toga da li su voljne i sposobne da se bore protiv terorizma. One koje jesu, biće ohrabrene i u potpunosti podržane od strane SAD, kao i one koje su voljne i posvećene toj borbi ali im nedostaju kapaciteti. SAD će sa svim voljnim zemljama usavršavati postojeće i raditi na stvaranju novih mehanizama antiterorističke saradnje,⁸⁶¹ a nerazvijenim i osiromašenim zemljama koje su odlučne za borbu protiv terorizma pomoći će u izgradnji institucija i neophodnih kapaciteta (pravni, tehnički, vojni i dr.) i ujedno će po potrebi koordinisati njihove antiterorističke akcije. Treća kategorija država su one koje imaju mogućnosti i kapacitete ali su neodlučne. Njima će SAD posredstvom diplomatskih i drugih konstruktivnih pristupa „pomoći da shvate da moraju preuzeti svoje međunarodne obaveze”. Poslednja kategorija država identifikovanih u ovom dokumentu su one koje nisu voljne da se pridruže međunarodnoj borbi protiv terorizma, odnosno one koje ga na neki ili više načina podržavaju. Upravo njima strategija šalje jasnu poruku da mogu očekivati direktan odgovor SAD koji će biti u skladu sa pretnjom kakvu one predstavljaju njenim nacionalnim interesima i bezbednosti.⁸⁶²

Ovaj deo strategije je najsporniji za međunarodnu javnost i privukao je najviše kritika i polemike, pogotovo nakon što je Irak označen kao „država sponzor” terorizma i optužen za izradu oružja za masovno uništenje koje nakon njegove invazije i specijalnih istraga nije pronađeno kao ni bilo kakva konekcija Sadamovog režima sa Al Kaidom. Sve to je dovelo do preispitivanja legitimiteta američke uloge u „ratu protiv terorizma“ kao i validnosti njihovih

⁸⁵⁹ **Videti:** Ibid, pp. 15-17.

⁸⁶⁰ **Videti:** Ibid, pp. 15-17.

⁸⁶¹ Strategija nagoveštava unapređenje antiterorističke saradnje sa Rusijom, Kinom, Pakistanom i Indijom, pri čemu negativni odnosi SAD i ovih država u prošlosti ne bi trebali da budu prepreka. **Videti:** Ibid, p. 20.

⁸⁶² **Videti:** Ibid, pp. 20-21.

kriterijuma za optuživanje i svrgavanje „terorističkih“ režima, što je rezultiralo opadanjem međunarodne podrške u tom ratu i rastom revolta u muslimanskom svetu.

Takođe je interesantno što je u ovom delu strategija sama po sebi kontradiktorna. Naime, u njenom uvodu rečeno je da se SAD neće ustručavati da deluju samostalno, što je i jedan od nosećih elemenata Bušove doktrine objavljene godinu dana ranije, dok autori u ovom poglavlju ističu svesnost da se do uspeha ne može doći unilateralnim delovanjem i pozivaju ostale zemlje na formiranje „zajedničkog međunarodnog fronta” protiv terorizma. Pored toga, naglašavaju neophodnost većih ulaganja i angažovanja NATO, čija je uloga u obračunu sa terorizmom u to vreme bila marginalizovana od SAD kao inicijatora i nosioca te borbe.

Još jedna komponenta u okviru drugog cilja strategije je sprečavanje pružanja materijalne podrške teroristima i eliminisanje njihovih uporišta. Shodno tome, neophodno je da svaka suverena država preuzme punu kontrolu nad svojim granicama, ali i da se odlučno bori protiv organizovanog kriminala (krijumčarenja narkoticima itd.) jer je on osnovni izvor terorističkog finansiranja i prihodovanja.

Treći cilj „4D” strategije usmeren je na ublažavanje uzroka koje teroristi koriste kao izgovor i opravdanje za svoje zločinačke aktivnosti. Identifikovani, a nikako opravdujući, uzroci su: beda i siromaštvo, obespravljenost, socijalna lišenost i nerešeni politički ili regionalni sukobi. Za njihovo suzbijanje autori predviđaju saradnju SAD sa saveznicima i partnerskim državama na ojačanju slabih država (*weak states*) kroz razvoj slobodne tržišne ekonomije, uspostavljanje jakih i čvrstih demokratskih institucija, vladavine prava itd. U okviru ovog cilja „rat protiv terorizma” se naziva i „ratom ideja”, koji se može dobiti samo promocijom demokratskih vrednosti i slobodne ekonomije. U njemu je najvažnije postići deligitimizaciju (inkriminacija i adekvatno sankcionisanje) terorizma i ideologija koje promoviše, kako bi mu se onemogućio opstanak.⁸⁶³

Interesantna je suptilnost autora strategije prilikom identifikacije religioznog (muslimanskog) identiteta neprijatelja i pominjanja nekoliko regiona u kojima je podrška SAD muslimanima bila pružena u nedalekoj prošlosti (Kosovo, Bosna i Hercegovina, Avganistan i Kuvajt) uz napomenu da američke i islamske vrednosti nisu u suprotnosti niti u sukobu. Kako kažu: „Sjedinjene Države će saradivati sa modernim vladama na suzbijanju širenja ekstremističke ideologije i totalitarizma u našim prijateljskim i savezničkim muslimanskim zemljama”.⁸⁶⁴ Kao ključna tačka za pobedu u „ratu ideja” navodi se rešenje izraelsko-palestinskog sukoba, koji znatno utiče na (negativnu) percepciju SAD u muslimanskom svetu. Rešenje je opisano kao uspostavljanje i

⁸⁶³ Videti: Ibid, pp. 21-23.

⁸⁶⁴ Ibid, p. 24.

održavanje mirnih dobrosusedskih odnosa između nezavisne demokratske Palestine i Izraela, dugogodišnjeg američkog saveznika.

Poslednji cilj ove strategije predstavlja kolektivni napor američke nacije na odbrani svog suvereniteta, teritorije i nacionalnih interesa, kako u zemlji, tako i u inostranstvu. Drugim rečima, ovde se poziva na angažovanje svih nivoa vlasti (lokalne, državne i federalne), privatnog sektora u koordinaciji sa javnim i američkih građana kako bi se osigurala fizička i kibernetička zaštita SAD, njihovog stanovništva, imovine, interesa, ali i demokratskih principa uopšte. Strategija polazi od stanovišta da je napad najbolja odbrana, ali se fokusira i na zaštitu „kritične infrastrukture“ (elektroenergetika, telekomunikacije, informacione tehnologije, bankarstvo, finansije i promet) od koje zavisi svakodnevno funkcionisanje zemlje, a predstavlja potencijalnu metu terorista.

Jedna od prioritarnih komponenti ovog cilja strategije je zaštita američkih građana u inostranstvu, a informisanje o mogućoj pretnji jedan je od predstavljenih načina da se građani, koji žive ili putuju u inostranstvo, zaštite. Značajnim za prevenciju katastrofa prouzrokovanih terorističkim napadom smatra se i razvoj kapaciteta incident menadžmenta programa (*Incident Management Programme*), za koji će dodatni resorsi biti obezbeđena od strane američke vlade kao i za Tim hitne podrške u inostranstvu (*Foreign Emergency Support Team*), koji je zadužen da u saradnji sa državama domaćinima štiti osoblje i imovinu američkih ambasada.⁸⁶⁵

Zaključak:

U zaključnom poglavlju se napominje da se terorizam ne može i ne sme tolerisati, posebno u današnje vreme kad teroristi nastoje da dođu u posed oružja za masovno uništenje i upotrebe ga protiv civilizovanog sveta. Zato Sjedinjene Države pozivaju na stvaranje međunarodnog fronta u ratu protiv globalnog terorizma i još jednom ističu da će u toj borbi „održivo, nepokolebljivo i sistematski upotrebiti sve svoje nacionalne moći - diplomatska, ekonomska, pravna, finansijska, informaciona, obaveštajna i vojna sredstva – na sva četiri fronta definisana „4D“ strateškom formulom“. U tom smislu autori strategije obećavaju sledeće: „Kao što naši neprijatelji koriste prednosti globalizovanog okruženja za izvođenje svojih operacija širom sveta i naš pristup mora biti globalan. Kad beže, prati ćemo ih. Kada se skrivaju, pronaći ćemo ih“.⁸⁶⁶

⁸⁶⁵ **Videti:** Ibid, pp. 24-28.

⁸⁶⁶ **Videti:** Ibid, p. 29.

3.1.2.2. Nacionalna strategija za borbu protiv terorizma (2006)⁸⁶⁷

Poput prethodne, i ova strategija je objavljena (septembra 2006) kao podrška novoj Strategiji nacionalne bezbednosti, donetoj šest meseci ranije. U tom smislu, i njihova struktura je slične prirode, odnosno, za razliku od prošlih obe su na početku svojih poglavlja obogaćene svojevrsnim rezimeom stavova istaknutih u prethodnim strategijama, kao i uspesima koji su do tada ostvareni, ali i izazovima koji još stoje pred SAD i celim svetom po pitanju terorizma i borbe protiv njega.

Druga po redu strategija sastoji se od ukupno šest poglavlja i zaključka, ispisanih na dvadeset tri strane dokumenta. Poput prethodne i ova predstavlja okvir u kome će relevantni politički odlučioici, državni organ i institucije delovati kako bi onemogućili terorističke napade na SAD, njihove građane i interese.

Poglavlje I: *Pregled američke Nacionalne strategije za borbu protiv terorizma*

Na početku dokumenta, umesto predgovora, dat je sažet pregled (jedna stranica) celokupne strategije u kome se ističe da su SAD još uvek u globalnom „ratu protiv terorizma” te da je za pobedu u njemu potrebna upravo nova strategija borbe. Kao razlog za izmene i dopune strategije iz 2003. godine autori navode promenu prirode terorističke pretnje, kao i to da je prva strategija bila usmerena na identifikaciju i pronalaženje orkestratora 11. septembra, kao i njihovo privođenje pravdi, što je dobrim delom i učinjeno. Međutim, borba se tu ne sme zaustaviti, glavni cilj ne samo Amerike već celog civilizovanog društva je konačni poraz terorizma (radikalne ideologije), zato ju je neophodno prilagoditi novonastalim uslovima i boljem razumevanju neprijatelja.⁸⁶⁸

Poglavlje II: *Današnja realnost u ratu protiv terorizma*

Ovde su nabrojani uspesi i izazovi pred kojima se SAD nalaze u „ratu protiv terorizma”. Kao najveći uspesi, navode se primeri Avganistana i Iraka u kojima je, nakon svrgavanja diktatorskih i terorističkih režima, na vlast došla demokratska vlada koja razvija svoje institucije i doprinosi

⁸⁶⁷ *National Strategy for Combating Terrorism*, White House, Washington, 2006 (Internet: <http://www.fas.org/irp/threat/nsct2006.pdf>, 20/07/2012), op. cit.

⁸⁶⁸ **Videti:** Ibid, p. 1.

borbi protiv terorizma. Zatim, redukovanje moći Al Kaidine mreže (hapšenja i likvidacija lidera), sprečavanje i otežavanje finansiranja terorizma, pridobijanje podrške i uspostavljanje saradnje sa zemljama koje su se prvobitno protivile ratu itd. Na unutrašnjem planu, radilo se na usvajanju i sprovođenju reformi poput Patriotskog zakona, koji, kako se navodi: „promoviše bezbednost i zaštitu osnovnih sloboda građana”.⁸⁶⁹

Ističe se da je Amerika danas bezbednija, ali da nije u potpunosti bezbedna jer pred njom stoje sledeći izazovi:

- terorističke mreže su danas više raspršene i manje centralizovane nego u prošlosti što doprinosi uspešnosti njihovih napada i otežava borbu protiv njih;
- iako su SAD sa svojim partnerima sprečile mnoštvo terorističkih napada još uvek nisu u mogućnosti da spreče sve (autori ističu da SAD nisu imune na terorističke napade, bez obzira što je bezbednost podignuta na svim nivoima i oblastima – vodenom i vazdušnom prostoru, kao i granicama);
- teroristi otvoreno nameravaju da dođu u posed i upotrebe oružje za masovno uništenje;
- pojedine države, poput Sirije i Irana, nastavljaju sa pružanjem podrške teroristima;
- invazija na Irak je efikasnom neprijateljskom propagandom negativno prikazana; i
- internet i mediji teroristima omogućuju efikasno (brzo, jeftino i lako) komuniciranje, regrutovanje, obučavanje i širenje propagande.⁸⁷⁰

Poglavlje III: *Sadašnji teroristički neprijatelj*

Ovde se napominje da neprijatelj nije isti kao što je bio 11. septembra, jer je usled uspešnih antiterorističkih mera modifikovao svoje delovanje. Autori strategije neprijatelja identifikuju u transnacionalnim pokretima ekstremističkih organizacija, mreža i pojedinaca, kao i njihovim državnim i nedržavnim sponzorima.

Za Al Kaidu se kaže da je prerasla u omasovljeni pokret koji inspiriše mnoštvo drugih, a da njime ne upravlja pojedinac, ni grupa niti neka država. Ono što ujedinjuje neprijatelja jeste mržnja, nasilje, ideologije totalitarizma i ugnjetavanja, kao i iskrivljeno tumačenje i zloupotreba

⁸⁶⁹ Videti: Ibid, pp. 3-4.

⁸⁷⁰ Videti: Ibid, p. 4.

islama. Kao glavni neprijateljski cilj opisuje se potiskivanje zapadnjačkog uticaja i moći iz muslimanskog sveta i uspostavljanje zločinačkih režima, koji ne poštuju nikakva ljudska prava i slobode. Za Al Kaidu se tvrdi da gaji ogromne teritorijalne i geopolitičke ambicije, jer teži uspostavljanju panislamskog totalitarnog režima (kalifata) koji bi trebao da se proteže od Španije sve do Jugoistočne Azije. U ovom delu strategije uočava se i to da teroristi vešto i u propagandnom smislu koriste razlike između muslimanskog i nemuslimanskog sveta, ali i podele unutar samog muslimanskog sveta, negirajući i neprihvatajući ikakav drugi pogled na svet i koegzistenciju sa drugim narodima. „Kao takvi, predstavljaju pretnju globalnom miru, međunarodnoj bezbednosti i prosperitetu, rastućem talasu demokratije i pravu svih ljudi da žive bez straha od indiskriminišućeg nasilja”, napisano je na kraju poglavlja.⁸⁷¹

Poglavlje IV: *Strateška vizija rata protiv terorizma*

Ovo poglavlje je najkraće od svih i u njemu je, uz napomenu da od svog početka „rat protiv terorizma“ predstavlja oružani sukob (borbu protiv terorista) i sukob ideja (borbu protiv zločinačko-ubilačkih ideologija), oslikana strateška vizija kroz sledeća dva cilja:

- pobjeda nad nasilnim ekstremizmom koji predstavlja pretnju našem načinu življenja kao slobodnog i otvorenog društva; i
- uspostavljanje globalnog okruženja negostoljubivog prema nasilnim ekstremistima i svima koji ih podržavaju.⁸⁷²

Poglavlje V: *Strategija za pobjedu u ratu protiv terorizma*

Peto po redu poglavlje je po svojoj strukturi najkompleksnije, a po obimu najveće i zauzima devet stranica strategije. Ono postavlja okvire za ostvarenje prethodno opisane vizije ove strategije kroz delovanje listiranih dugoročnih i kratkoročnih pristupa borbi protiv terorizma.

Dugoročno rešenje za pobjedu u „ratu protiv terorizma“ je unapređenje sloboda i ljudskog dostojanstva kroz funkcionalnu demokratizaciju društava. Autori strategije za efektivnu demokratiju kažu da je ne čine samo demokratski državni izbori, već poštovanje i očuvanje osnovnih ljudskih prava (pravo govora, okupljanja i udruživanja, slobodna štampa, pravo na izbor religije itd.), ograničavanje moći izvršne vlasti (naročito njenih represivnih aparata) i

⁸⁷¹ Ibid, p. 6.

⁸⁷² **Videti:** Ibid, p. 7.

zaštita institucija civilnog društva. Oni u nastavku teksta objašnjavaju koje nisu, odnosno koje su iskrivljeno protumačeni,⁸⁷³ i koje jesu pravi uzroci uspona i širenja terorizma u svetu,⁸⁷⁴ sa posebnim osvrtom na muslimane. Nadalje, zaključuju da pobjeda u ovom „ratu ideja“ zahteva hvatanje u koštac sa svim uzrocima radikalnog ekstremizma putem efektivne demokratije, koja obezbeđuje protivtežu svakom od njih, smanjujući fundamentalne uslove koje teroristi nastoje da iskoriste.⁸⁷⁵

Tvorci strategije objašnjavaju da ni sama demokratija nije imuna na terorizam, ali mu je sigurno najbolja antiteza. Zato će SAD nastaviti da šire, unapređuju i podstiču praktikovanje demokratije u svetu, a posebno u muslimanskim zemljama, na koje gledaju kao na svoje saveznike u ovoj borbi. Oni ističu i to da su muslimani dobrim delo shvatili da su upravo oni najveće žrtve terorističke ideologije koja zloupotrebljava veru i iskrivljeno tumači islam.⁸⁷⁶

Kao uslov za ispunjenje dugoročnih solucija predviđa se realizacija četiri kratkoročna prioriteta, slična onima koji su predstavljeni u prethodnoj strategiji iz 2003. godine – „4D“, a to su:

- sprečavanje napada terorističkih mreža izvođenjem preventivnih napada na njih i njihove kapacitete, zaštitom potencijalnih meta terorističkih napada, onemogućavanjem njihovog prekograničnog kretanja kao i pristupa SAD;
- onemogućavanje otpadničkim državama i teroristima da dođu u posed i iskoriste oružje za masovno uništenje, što podrazumeva njihovu efikasnu identifikaciju, utvrđivanje namera i planova, kao i sposobnosti za razvoj pomenutog oružja, zatim, lišavanje pristupa kapacitetima neophodnim za njegov razvoj, sprečavanje eventualnih napada i adekvatno odgovaranje na njih;
- uskraćivanje podrške i utočišta teroristima od strane otpadničkih država presecanjem finansijsko-materijalnog sponzorisanja; i

⁸⁷³ Autori navode da uspon terorizma nije rezultat američke spoljne politike u Iraku, kao ni izraelsko-palestinskog sukoba, niti je odgovor na njene napore za sprečavanje terorističkih napada. Takođe, prema njima, terorizam nije nus proizvod siromaštva, jer kao što je slučaj sa napadačima 11. septembra, većina njih je bila iz srednjeg društvenog sloja dok su teroristički lideri poput Bin Ladena mahom bogataši. **Videti:** Ibid, pp. 8-9.

⁸⁷⁴ Tvorci strategije objašnjavaju da su današnji izvori terorizma: politička otuđenost (transnacionalni terorizam regrutuje iz populacija čiji pripadnici ne spoznaju legitimne načine da promovišu i podstiču promene u svojim zemljama); razni uzroci nezadovoljstva (životni neuspeh i neostvarenost, gubitak voljenih itd.) za koje se obično drugi okrivljuju; neinformisane i ispropagirane populacije zaražene korupcijom i iskrivljenim teorijama zavere; i zločinačke ideologije kojima se opravdava učinjeno (ubistva i druge vrste zlodela nad nevinim i nedužnima). **Videti:** Ibid, pp. 9-10.

⁸⁷⁵ **Videti:** Ibid, pp. 9-10.

⁸⁷⁶ **Videti:** Ibid, p. 11.

- lišavanje terorista mogućnosti da preuzmu kontrolu bilo koje nacije i teritorije gde bi mogli da naprave bazu za svoje delovanje. To podrazumeva eliminisanje fizičkih, pravnih, finansijskih i kibernetičkih utočišta.⁸⁷⁷

Poglavlje VI: *Institucionalizacija strategije radi dugoročnog uspeha*

Ovaj pristup institucionalizacije i to na međunarodnom nivou predstavlja novinu u odnosu na prethodnu strategiju iz 2003. godine. Njime strategija poziva na uspostavljanje i održavanje međunarodnih standarda odgovornosti kroz poštovanje konvencija i protokola UN, a posebno već pomenute obavezujuće Rezolucije 1373 Saveta bezbednosti. Ujedno, jačanje međunarodne koalicije i antiterorističkih savezništava se određuje kao prioritet, jer se u praksi pokazalo da je postizanje uspeha u borbi protiv mreže Al Kaide moguće samo kroz formiranje i delovanje efektivnih partnerstava na globalnom nivou.

Autori ove strategije smatraju da je neophodno poboljšanje vladine strukture i unapređenje međuinstitucionalne saradnje, odnosno, da je neophodno nastaviti započete reforme američkog bezbednosnog sektora na svim nivoima. Na kraju, pominju da je gajenje intelektualnih i ljudskih kapaciteta, kao i programa za njihovu saradnju i uspostavljanje zajednice eksperata na polju antiterorizma neophodno za buduće generacije, kako bi pobedile terorizma i ekstremističke ideologije kojima se hrani.⁸⁷⁸

Zaključak:

Na kraju strategije dat je kratak zaključak (1 paragraf) da je Amerika bezbednija ali ne i u potpunosti bezbedna. U njemu su nabrojani glavni dotadašnji uspesi u „ratu protiv terorizma“ i dato je obećanje da će se u njemu pobediti zahvaljujući kolektivnim naporima američkih institucija i njihovih saveznika, a bez obzira na brojne izazove sa kojima se susreću u toj borbi.⁸⁷⁹

⁸⁷⁷ **Videti:** Ibid, pp. 11-17.

⁸⁷⁸ **Videti:** Ibid, pp. 19-21.

⁸⁷⁹ **Videti:** Ibid, p. 23.

3.1.2.3. Nacionalna strategija za protivterorizam (2011)⁸⁸⁰

Po ugledu na svog prethodnika Buša, Obama je takođe odlučio da nastavi praksu dopune Strategije nacionalne bezbednosti po pitanju borbe protiv terorizma donošenjem posebnog strateškog dokumenta. Tako je samo mesec dana nakon objavljivanja bezbednosne strategije, tačnije 28. juna 2011. godine, i njegova administracija obelodanila svoju antiterorističku strategiju, ali pod nešto drugačijim imenom. Umesto naziva „Nacionalna strategija za borbu protiv terorizma” Obamina nosi naslov „Nacionalna strategija za protivterorizam”, ali se u suštini radi o potpuno istoj vrsti strateškog dokumenta Bele kuće.

Treći po redu dokument ove vrste, a prvi i jedini objavljen od strane Obamine administracije, poput prethodna dva, sadrži precizno određenu prirodu aktuelne terorističke pretnje, s jedne, i jasno definisane mere za njeno uspešno elminisanje, sa druge strane. Tekst je pisan na ukupno 20 strana, tako po svojoj dužini i samoj strukturi ne odstupa mnogo od prvobitna dva, a čine ga: preambula, šest poglavlja, uvod i zaključak.

Ova strategija operacionalizuje ciljeve predstojeće protivterorističke borbe navedene u Strategiji nacionalne bezbednosti 2011. godine i kao takva predstavlja sveobuhvatni globalni obračun protiv Al Kaide koji je Bušova administracija nazvala ratom, a Obamina operacijama i/ili borbom. Međutim, iako je Obama zvanično napustio tezu „rat protiv terorizma“, u samoj preambuli dokumenta, on kaže: „Kako se približavamo desetogodišnjici Al Kaidinih terorističkih napada na SAD 11. septembra 2001. godine, vreme je da zabeležimo uspeh postignut u **ratu protiv Al Kaide** i da se posvetimo suočavanju sa preostalim izazovima“.⁸⁸¹ Što se ostatka dokumenta tiče, kao i u svojoj bezbednosnoj strategiji, Obama izbegava generalizaciju neprijatelja na **terorizam**, već ga jasno identifikuje kao Al Kaidu, njene partnere i sledbenike (radikalne ekstremiste), a odstupio je i od upotrebe termina „otpadničke države (*rogue states*)“ koji se prethodna administracija favorizovala u svojim strategijama.

U nastavku preambule ističe da je Amerika u protekloj deceniji znatno osnažila svoju odbranu, izgradila jaku međunarodnu antiterorističku koaliciju, nanela velike udarce Al Kaidi, eliminišući njene najznačajnije lidere, uključujući i Osamu bin Ladena. Imajući to u vidu, sugeriše da je sad pravo vreme za konačan poraz te terorističke mreže, zbog čega je i donesena ova strategija, koja je adaptirana na novonastalu situaciju i prilagođena predstojećim izazovima. Takođe napominje i to da je i sam neprijatelj agiln, tj. da je pokazao sposobost adaptacije usled poraza i pritiska,

⁸⁸⁰ *National Strategy for Counterterrorism*, White House, Washington, 2011 (Internet: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/counterterrorism_strategy.pdf, 20/07/2012), op. cit.

⁸⁸¹ Ibid.

ali da ova strategija ide u korak s vremenom kad je revolvirajuća priroda terorističke pretnje u pitanju.

Na kraju, američki predsednik napominje da sama strategija kao dokument, bez profesionalnih kadrova koji će je implementirati, ne znači ništa, ali da su SAD bogate ljudskim kapacitetima o čijem vrednom i napornom radu i svedoče upravo postignuti rezultati u prvoj deceniji borbe protiv Al Kaide. U tom smislu, on im se na tome neizmerno zahvaljuje i po ko zna koji put zvanično ističe da je njegova najveća dužnost zaštita američkog naroda.

Za ovu strategiju, neophodno je reći i to da je donesena u teškim uslovima, a pre svega ekonomskim. To je bilo vreme vrhunca Svetske ekonomske krize, velikih mera štednje i fiskalne konsolidacije SAD. Tako su nakon likvidacije Osame bin Ladena i deset godina skupih intervencija na Bliskom istoku mnogi kongresmeni, uz jaku podršku javnosti, zahtevali što hitnije povlačenje američkih trupa iz Avganistana, dok je Kongres za 2012. godinu smanjio budžet Ministarstva otadžbinske bezbednosti za oko jednu milijardu dolara.

U suštini, dokument se ne razlikuje mnogo od prethodnih. Obe administracije identifikuju terorističku mogućnost izrade ili nabavke oružja za masovno uništenje kao najveću opasnost po SAD, a dve najveće razlike su: prva, u strategiji iz 2006. godine teroristički neprijatelj se opisuje kao ideološka pretnja, a Al Kaida kao moćna i ambiciozna međunarodna organizacija koja ima namere da uspostavi kalifat od Španije do Jugoistočne Azije, dok ova strategija relistično opisuje mogućnosti i pretnje Al Kaide usmerene na SAD, kao i njenu nameru da radikalizuje i indoktrinira muslimane širom sveta, uključujući i one na prostoru SAD; druga, za razliku od Buša koji je u svojim strategijama više teoretski opisivao dugoročne ciljeve globalne borbe protiv terorizma kroz funkcionalnu demokratizaciju i tranziciju društava, Obama se fokusira na to šta američka vlada sa svojim međunarodnim partnerima trenutno preduzima u toj borbi, kao i koji su sledeći ciljevi i neophodni kapaciteti i uslovi za njihovo ispunjavanje.

Dakle ova strategija je usko fokusirana na Al Kaidu, terorističku mrežu koja je identifikovana kao najveća pretnja američkoj nacionalnoj bezbednosti, i kako je jedan od njenih autora, specijalni savetnik predsednika Obame Džon Brenan⁸⁸², rekao: „Ona nije dizajnirana za suprotstavljanje svim terorističkim organizacijama svugde u svetu, već direktno Al Kaidi“.⁸⁸³ U

⁸⁸² Džon Brenan (*John O. Brennan*) je bivši direktor CIA, a na tu poziciju je postavljen 8. marta 2013. godine nakon 25 godina službe u istoj agenciji. Tokom Obamine predsedničke kampanje bio je njegov savetnik za antiterorizam i nacionalnu bezbednost, da bi istu poziciju zadržao i u Beloj kući sve do 2013. godine kada ga je Obama delegirao a Senat odobrio za direktora CIA.

⁸⁸³ Washington Post, *Brennan: Counterterrorism strategy focused on al-Qaeda's threat to homeland*, 2011

(Internet: https://www.washingtonpost.com/national/national-security/brennan-counterterrorism-strategy-focused-on-al-qaedas-threat-to-homeland/2011/06/29/AGki1LrH_story.html).

svom daljem obraćanju studentima Džon Hopkins škole za unapređene međunarodne studije (*John Hopkins School of Advanced International Studies*), tokom koga je obrazlagao razliku između Bušovog i Obaminog strateškog pristupa u borbi protiv terorizma, Brennan je naglasio da je protivteroristički pristup predsednika Obame pragmatičan, dok je Bušov ideološki, i da on reflektuje evoluciju i puno razumevanje prirode terorističke pretnje, kao i realne mogućnosti i sposobnosti (ljudske, tehnološke i finansijske kapacitete) američke vlade i njenih međunarodnih partnera da mu se suprotstave.⁸⁸⁴

Uvod:

Uvodom u strategiju identifikuje se njen glavni cilj, koji se predstavlja kao jedan od osnovnih predsedničkih ciljeva Baraka Obame, a to je: „onesposobljavanje, razbijanje i konačna pobjeda nad Al Kaidom, njenim partnerima i sledbenicima kako bi se osigurala bezbednost američkih građana“.⁸⁸⁵

Odgovor na 11. septembar opisuje se kao brz i efikasan o čemu svedoči odsustvo terorističkih napada na tlu SAD u protekloj deceniji. Ipak, opasnost po bezbednost SAD, njihovih građana i prijatelja još uvek je izvesna uprkos velikim i uspešnim naporima da se ona u dobroj meri eliminiše.

Za Al Kaidu se kaže da je pretrpela velike poraze i značajno oslabila u Avganistanu i Pakistanu i da je cilj ove strategije da nastavi sa vršenjem još većih pritisaka na nju i njene ćelije svugde u svetu, i to uz izgradnju novih i ojačavanje postojećih međunarodnih antiterorističkih koalicija i partnerstava.

Poglavlje I:

Pregled Nacionalne strategije za protivterorizam

Najkraće poglavlje ove strategije (nešto više od pola stranice) u kome se kaže da je dokument ponikao na temeljima prethodnih strategija, ali da za razliku od njih nudi konkretniji pristup borbi protiv terorizma.

⁸⁸⁴ **Videti:** Ibid.

⁸⁸⁵ *National Strategy for Counterterrorism*, White House, Washington, 2011 (Internet: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/counterterrorism_strategy.pdf, 20/07/2012), op. cit., p. 1.

U njemu je naznačeno, kao i u bezbednosnoj strategiji ove administracije, da SAD nisu u ratu protiv terorizma kao taktike niti islama kao vere, već protiv određene terorističke organizacije – Al Kaide.

Za samu strategiju kaže da je strukturisana jednostavno, tako da određuje sveobuhvatne ciljeve protivterorističke borbe za naredni period, kao i neophodne korake za preduzimanje tih ciljeva posebno za svaki region u svetu koji ima dodirne tačke sa Al Kaidom.⁸⁸⁶

Poglavlje II:

Pretnja s kojom se suočavamo

Kao što je i naslovljeno, ovo poglavlje daje jasan opis najveće bezbedosne pretnje čiji su nosioci označeni kao: „Al Kaida, njeni partneri i sledbenici“. Glavni fokus strategije je upravo da identifikuje i prikupi informacije o njima, Al Kaidinim partnerima (terorističkim grupama koje su joj se pridružile) i sledbenicima (pojedincima koji imaju neke veze sa njom i/ili koji su inspirisani njenim ciljevima i/ili ideologijom).

Likvidacija najvećeg terorističkog lidera svih vremena Osame bin Ladena opisana je kao najveći uspeh u desetogodišnjoj borbi, za koju se kaže da se nastavlja i to još intenzivnije, jer uklanjanje osnivača Al Kaide i najvećeg zagovornika terorističkog delovanja protiv SAD, njihovih građana i interesa ne znači i kraj te terorističke mreže. Uprkos tome, kao i drugim nanesenim udarcima i pritiscima njena ideologija (propagandno i iskrivljeno tumačenje islama i istorije) i dalje predstavlja direktnu i najveću opasnost, ne samo Sjedinjenim Državama, već celom civilizovanom svetu, zbog koje najveću štetu u svakom smislu trpe nedužni muslimani čija vera i ranjivost se konstantno zloupotrebljavaju radi političkih ciljeva i aspiracija pojedinaca.⁸⁸⁷

Poglavlje III:

Principi kojima se naši protivteroristički napori rukovode

Tvorci strategije ovde ističu da će nastavak borbe protiv Al Kaide i njenih ćelija biti krajnje legitiman uz poštovanje osnovnih vrednosti na kojima počivaju SAD, jer se samo na takav način može proširiti i održati jaka i čvrsta međunarodna antiteroristička koalicija, bez koje je nemoguće pobediti globalnu zločinačku terorističku mrežu čiji pripadnici i sledebinici ne poštuju

⁸⁸⁶ Videti: Ibid, p. 2.

⁸⁸⁷ Videti: Ibid, pp. 3-4.

nikakve vrednosti, a kamoli zakone i propise. Oni kao četiri glavna principa za rukovođenje globalnom antiterorističkom borbom navode:

1. **Poštovanje osnovnih vrednosti SAD** – to je skup vrednosti na kojima je zasnovan Ustav SAD i na kojima američko društvo počiva, a čine ga: poštovanje ljudskih i građanskih prava, sloboda i privatnosti, kao i vladavina prava, odgovorno i transparentno upravljanje i rukovođenje.
2. **Izgradnja bezbednosnih partnerstava** – obuhvata uspostavljanje, širenje i jačanje antiterorističke koalicije i međunarodnih partnerstava sa svim zemljama koje dele iste ili slične vrednosti ili bar iste poglede na Al Kaidu, kao i SAD, uz učvršćivanje saradnje kroz sve relevantne međunarodne institucije.
3. **Adekvatna primena smernica i kapaciteta protivterorističke strategije** – predstavlja konstantnu evaluaciju američkih protivterorističkih ciljeva (kratkoročnih i dugoročnih), planiranih sredstava za njihovo ostvarenje kao i neophodnih kapaciteta, kako bi se osigurala njihova legitimnost i etičnost u skladu sa zakonima i vrednostima SAD.
4. **Izgradnja kulture otpornosti** – podrazumeva izgradnju sveukupne društvene svesti i odgovornosti, zahvaljujući kojoj američki narod neće biti ranjiv i podložan psihološkom uticaju mogućih terorističkih napada u budućnosti i ujedno će biti spreman da se efikasno oporavi i odgovori na njih.⁸⁸⁸

Poglavlje IV:

Naši sveobuhvatni ciljevi

U ovom poglavlju su nabrojani sveobuhvatni ciljevi ove strategije, tačnije osam njih, i to:

- zaštita SAD, američkog naroda i interesa;
- poremetiti, degradirati, razbiti i poraziti Al Kaidu, njene partnere i sledbenike;
- prevencija terorističkog razvoja, akvizicije (nabavke ili izrade) i upotrebe oružja za masovno uništenje;
- eliminacija terorističkih utočišta;
- izgradnja održivih antiterorističkih partnerstava i kapaciteta;

⁸⁸⁸ **Videti:** Ibid, pp. 4-8.

- degradacija veza između Al Kaide i njenih partnera i sledbenika;
- suprotstaviti se Al Kaidinoj ideologiji i rezonanci i umanjiti specifične podstrekače nasilja koje ona eksploatiše; i
- lišiti teroriste njihovih osnovnih sredstava opstajanja i funkcionisanja.⁸⁸⁹

Poglavlje V: *Područje našeg fokusa*

Ovo poglavlje je najveće jer zauzima skoro polovinu strategije, tačnije osam od ukupno dvadeset njenih strana. Autori su ga podelili na devet delova – regiona sveta, sa opisom terorističke pretnje i izazova u njima, zatim, strateških ciljeva i predstojećih koraka koji će biti preduzeti u okviru globalne protivterorističke borbe u tim specifičnim područjima.

Prvi i najznačajniji deo predstavlja „otadžbina”, odnosno prostor SAD na čiju zaštitu od terorističkih napada je u poslednjih deset godina uloženo najviše u svakom smislu.⁸⁹⁰ To podrazumeva prevenciju i sprečavanje planiranih napada kao i rad na ograničavanju Al Kaidinih mogućnosti i kapaciteta za sprovođenje istih na tlu SAD, kao što je to bio slučaj 11. septembra 2001. godine. Drugim rečima, zaštita otadžbine obuhvata kako defanzivne tako i ofanzivne napore njenih svih resornih institucija, ali i samih građana i privatnog sektora, za koje strategija ističe da moraju biti nastavljeni.

Što se prirode terorističke pretnje tiče, za nju se kao i u Strategiji nacionalne bezbednosti napominje da se znatno promenila u odnosu na prošlost te da njen izvor nije samo inostranstvo, odnosno da se danas suočavamo i sa pojedincima unutar Sjedinjenih Država koji nisu direktno povezani sa Al Kaidom, ali su zato inspirisani njenom ekstremističkom ideologijom i delima. Imajući to u vidu, kao prioritet navodi se integracija i harmonizacija federalnih, državnih i lokalnih antiterorističkih mera uz konstantnu koordinaciju delovanja, od kojih je najbitnija efikasna razmena informacija. Takođe se ističe i to da, iako je ova strategija primarno fokusirana na Al Kaidu i njene saradnike, bezbednosne i obaveštajne institucije SAD će pažljivo motriti sve domaće i strane grupe i organizacije koje bi na neki način mogle predstavljati terorističku pretnju ili se razviti u nju.

⁸⁸⁹ **Videti:** Ibid, pp. 8-10.

⁸⁹⁰ Pored skupih i dugotrajnih vojnih i humanitarnih intervencija u inostranstvu, federalna američka vlada je uložila mnogo napora i sredstava u sveobuhvatnu reformu svog bezbednosnog sektora, a neka od polja na kojima su bezbednost i nadzor pojačani i intenzivirani su: granice i granični prelazi, vazdušni prostor i avijacija, vazdušno-kosmički prostor, pomorske luke, kargo, kibernetički prostor, biometrija, kritične infrastrukture, opasne materije (biološke, hemijske, radioaktivne i nuklearne) itd.

Što se inostranstva tiče najveći naponi su uloženi u Južnu Aziju, gde se Al Kaidi nastoji eliminisati utočište u Pakistanu i Avganistanu, u kome se mora onemogućiti i to da Talibani ikada više dođu na vlast. U Jugoistočnoj Aziji strategija navodi neophodnost širenja demokratije i ekonomskog prosperiteta kao najvećih neprijatelja terorističkoj ideologiji, dok za region Centralne Azije kaže da ne predstavlja direktnu terorističku pretnju Americi niti njenim interesima.

Irački ogranak Al Kaide definisan je kao najveća opasnost i izazov u toj zemlji, kao i njeni ogranci u Istočnoj i Severnoj Africi i Arapskom poluostrvu, ali ih američke i savezničke snage uz podršku i saradnju lokalnih vlasti drže pod kontrolom i onemogućuju njihovo delovanje van granica tih zemalja.

Evropa je opisana kao jedna od glavnih potencijalnih meta Al Kaide i njenih sledbenika, što se dokazalo kroz blisku prošlost – terorističke napade u Madridu 2004, Londonu 2005. i 2006, u Škotskoj i Nemačkoj 2007. godine, Moskvi 2011, u Parizu 2015, zatim u Nici, Berlinu i Briselu 2016. i u Mančesteru 2017. godine, kao i mnoštvo sprečenih i zaustavljenih terorističkih pokušaja. Ona je, poput SAD, suočena i sa domaćom terorističkom pretnjom – indoktriniranim i radikalizovanim pojedincima koji se inspirisani ekstremističko-islamističkom ideologijom okreću nasilju. Pošto su neke od zemalja evropskog regiona američki najstariji i ključni saveznici, SAD će pružati punu podršku tim zemljama u borbi protiv terorizma i ujedno će sklapati partnerstva i učvršćavati saradnju sa drugim zemljama Evrope.⁸⁹¹

Poglavlje VI:

Drugi teroristički izazovi koji zahtevaju pažnju

Završno, šesto poglavlje identifikuje, kako i sam naslov kaže, druge terorističke pretnje i izazove oličene, pre svega, u drugim terorističkim organizacijama osim Al Kaide, koja je svakako u centru pažnje ovog strateškog dokumenta. Neke od pomenutih, a koje predstavljaju značajnu pretnju američkim strateškim interesima, građanima i saveznicima, kao i faktore regionalne destabilizacije, su: Hezbolah, Hamas i Revolucionarne oružane snage Kolumbije.

Za Iran i Siriju se kaže, kao i u prethodnim strategijama, da su najveći državni sponzori terorizma i da njihovi lideri ne pokazuju političku volju za rešavanje regionalnih sukoba.⁸⁹²

⁸⁹¹ **Videti:** Ibid, pp. 10-17.

⁸⁹² **Videti:** Ibid, p. 18.

Zaključak:

Na kraju ovog dokumenta ističe se da je on dokaz američkih sveobuhvatnih napora i istrajnosti u borbi protiv Al Kaide, koji se oslikavaju upravo kroz konstantno modifikovanje i unapređivanje strateškog pristupa toj globalnoj borbi protiv terorističke pretnje koja se menja i razvija s vremenom.⁸⁹³

⁸⁹³ **Videti:** Ibid, p. 19.

3.2. Strateški odgovor Evropske unije (EU)

Za Evropu antiterorizam nije ništa novo, Savet EU je još od 1949. godine posvećen promociji i unapređenju ljudskih prava, vladavine prava i pluralističke demokratije, i još od tada je odlučan u nameri da se bori protiv terorizma koji odbacuje te tri osnovne vrednosti modernog doba i savremene civilizacije. Pored Ujedinjenih nacija, Evropska unija je najveći donosilac konvencija i protokola iz oblasti antiterorističkog delovanja. Tim dokumentima odavno je kreiran pravni antiteroristički okvir EU, ali nije našao dovoljno uporišta u praksi sve do 2002. godine, kada su njeni protivteroristički naponi intenzivirani, nakon do tada nezabeleženih terorističkih napada u SAD.⁸⁹⁴ Takođe, većina zemalja Evrope do 2001. godine nije u svom zakonodavstvu imala norme koje bi se odnosile na prevenciju i suzbijanje terorizma, pa čak ni na jasnu inkriminaciju i adekvatno sankcionisanje njegovih nosilaca.

Veliki izuzetak među njima bila je Velika Britanija, koja je zbog svog decenijskog sučeljavanja sa unutrašnjim terorizmom od svih evropskih zemalja najviše napora i sredstava ulagala u njegovo suzbijanje. Zakonom o službama bezbednosti (*Security Service Act*) iz 1989. godine, ta zemlja je svojoj bezbednosnoj službi „MI5“ izvršila istorijsku preraspodelu finansijskih sredstava, tako što je ukupno 70% resursa angažovano za borbu protiv terorizma, od čega 26% otpada na međunarodni, a 44% na „irski i drugi domaći“ terorizam.⁸⁹⁵ Svesna opasnosti koju eskalacija međunarodnog terorizma nosi i neophodnosti sveobuhvatnog nacionalno-strateškog pristupa za borbu protiv njega, Vlada Velike Britanije je po ugledu na američku, već 2003. godine usvojila Nacionalnu strategiju za borbu protiv terorizma koju je tek 2006. godine obelodanila i u dva navrata izmenila i dopunila (2009. i 2011),⁸⁹⁶ dok je Evropska unija to

⁸⁹⁴ Savet Evrope je formirao dva međuvladina odbora eksperata sa ciljem koordinisanja njegove aktivnosti u oblasti sprovođenja zakonskih mera protiv terorizma: Multidisciplinarnu grupu za međunarodno delovanje protiv terorizma (GMT), formiranu 2001. godine kako bi se izvršila revizija Evropske konvencije o suzbijanju terorizma iz 1977. godine i utvrdili prioriteta za buduće delovanje Saveta Evrope, kao i Komitet eksperata za terorizam (KODEKSTER), koji je zamenio GMT 2003. godine kako bi koordinisao sprovođenje aktivnosti u prioritarnim oblastima koje je utvrdila GMT. Rad Saveta Evrope na ovim aktivnostima proizveo je nekoliko međunarodnih instrumenata i publikacija. To su tri međunarodna pakta koji se bave suzbijanjem terorizma, sprečavanjem terorizma i pranjem novca i finansiranjem terorizma, i nekoliko preporuka Saveta ministara državama članicama u vezi sa posebnim istražnim tehnikama (*Preporuka Rec (2005)10*), zaštitom svedoka i saradnika pravde (*Preporuka Rec (2005) 9*), pitanjima identifikacionih dokumenata koja se postavljaju u vezi s terorizmom (*Preporuka Rec (2005) 7*), pomoći žrtvama zločina (*Preporuka Rec (2006) 8*) i saradnjom protiv terorizma između Saveta Evrope i njegovih država članica i Međunarodne organizacije kriminalističke policije (ICPO – Interpol) (*Preporuka Rec (2007) 1*).

Videti: Council of Europe, *Fight Against Terrorism: Activities in the legal field*, 2005 (Internet:

http://www.coe.int/t/dlapil/codexter/Source/leaflet/leaflet_terrorism_sb_la.pdf, 08/02/2016).

⁸⁹⁵ **Više o tome u:** MI5: Security Service, *What We Do*, 2015 (Internet: <https://www.mi5.gov.uk/home/about-us/what-we-do.html>, 07/02/2016).

⁸⁹⁶ **Uporediti:** *Countering International Terrorism: The United Kingdom's Strategy*, Home Office, London, 2009 (Internet: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/272320/6888.pdf, 26.04.2012). & *The United Kingdom's Strategy for Countering International Terrorism*, Home Office, London, 2009 (Internet: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/228644/7547.pdf,

učinila tek dve godine kasnije. Razlog tome je to što kompleksnost procedure donošenja odluka i uslovljenost konsenzusom zemalja članica EU znatno utiču na njen legislativni proces, strateško planiranje i odlučivanje, a naročito kada se radi o njenoj spoljnoj politici.

Iako je suštinski oduvek predstavljala spoljnopolitički projekat, po svom delovanju EU se ne uklapa u klasični državni model spoljne politike. Pored toga, ona je tradicionalno bila „civilna sila“ koja se, pre svega, bavila ekonomskim integracijama i socijalnim blagostanjem svojih stanovnika.⁸⁹⁷ No, usled rasta međunarodnih ekonomskih tenzija krajem 20. i neizvesnosti koje sobom povlači međunarodni terorizam kao i započeti rat protiv njega početkom 21. veka, postalo je više nego očigledno da je neophodno njeno jasnije spoljnopolitičko profilisanje, naročito na polju bezbednosti i odbrane. Takođe treba istaći da se EU pored svojih institucija i organizacija regionalnog i međunarodnog karaktera poput OEBS i NATO, kad je njena bezbednost u pitanju, najviše oslanjala na pojedinačna nastojanja svake članice.

Međutim, isprepletenost i međuzavisnost savremenih bezbednosnih pretnji i izazova, koje pored terorizma, s početkom novog milenijuma, najvećim delom čine proliferacija oružja za masovno uništenje i organizovani kriminal, nadišle su sposobnosti samostalnog odgovora evropskih država i nametnule potrebu za prihvatanjem sveobuhvatnog kolektivnog pristupa, kojim se opasnosti otklanjaju ili u najmanju ruku redukuju saradnjom i zajedničkim delovanjem zemalja članica EU. Tako su instantno nakon terorističkih napada 11. septembra pojačani integracijski procesi Evropske unije u sferi interne bezbednosti, ali i u oblastima trgovine i finansija kao glavnih izvora njene moći. Podsetimo, da je osnova za to postojala odavno, još od uvođenja „Drugog stuba EU“ – **Zajedničke spoljne i bezbednosne politike**,⁸⁹⁸ ali je nespремnost država članica da se odreknu suvereniteta u ovoj oblasti, uprkos činjenici da se ne samo u Uniji već u celom globalizovanom svetu sve više brišu granice između spoljne i unutrašnje politike, pobijena tek 2001. godine, konačnim shvatanjem realnosti globalne terorističke pretnje, koja je u to vreme tek bila u svom usponu.

26.04.2012). & *Contest: the United Kingdom's strategy for Countering terrorism*, Home Office, London, 2011 (Internet: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/97995/strategy-contest.pdf, 23/07/2012).

⁸⁹⁷ **Više o tome u:** Bull Hedley, *Civilian Power Europe*, Journal of Common Market Studies, London, Winter 1982, pp. 149-162.

⁸⁹⁸ Zajednička spoljna i bezbednosna politika ili Drugi stub EU praktično predstavlja proces koji omogućuje stalnu razmenu informacija i mišljenja o pitanjima međunarodne politike i bezbednosti, a kojim se približavaju nacionalni i usvajaju zajednički stavovi zemalja članica. Ti stavovi se pretaču u zajedničke akcije kojima se oblikuje i izgrađuje jasan spoljnopolitički identitet EU. Ciljevi Drugog stuba su, pre svega, očuvanje osnovnih spoljnopolitičkih interesa, posebno nezavisnosti, bezbednosti i nepovredivosti Unije, uključujući u to i postepeno definisanje zajedničke odbrambene politike, kao i obezbeđenje mira, jačanje demokratije, pravne države i ljudskih prava. **Videti:** Maravić Dražen, *Zajednička spoljna i bezbednosna politika Evropske unije*. Nacionalna i globalna bezbednost, 2004, Beograd, str. 91.

Poput američkih i institucije EU su maksimizirale svoje aktivnosti po pitanjima bezbednosti i odbrane neposredno nakon katastrofalnih terorističkih napada na SAD 2001. godine. Već 21. septembra, Savet EU je, na vanrednom zasedanju, doneo odluku da borba protiv terorizma bude njegov prioritet i u tom smislu je razvio akcioni plan sa šest tačaka:

1. Povećanje policijske i sudske saradnje uvođenjem evropskog naloga za hapšenje, usvajanje zajedničke definicije terorizma i zajedničke liste terorističkih organizacija, razmena informacija između obaveštajnih službi, osnivanje zajedničkih istražnih timova, jača integracija Evropola u borbi protiv terorizma i zaključenje sporazuma o saradnji između Evropola i SAD;
2. Razvijanje međunarodnih pravnih instrumenata u borbi protiv terorizma sprovođenjem važećih konvencija i razradom opšte konvencije protiv međunarodnog terorizma;
3. Borba protiv finansiranja terorizma proširenjem propisa Unije o pranju novca i obezbeđivanjem zamrzavanja aktiva terorista na nivou Unije, kao i potpisivanjem i ratifikacijom Konvencije Ujedinjenih nacija o suzbijanju finansiranja terorizma;
4. Pojačano obezbeđivanje vazdušnog prostora;
5. Integrisanje borbe protiv terorizma u okvir Zajedničke spoljne i bezbednosne politike;
6. Sprečavanje i stabilizacija regionalnih sukoba razvijanjem Zajedničke spoljne i bezbednosne politike i hitnom operacionalizacijom Evropske bezbednosne i odbrambene politike.⁸⁹⁹

Na istom zasedanju postignut je i sporazum o oblikovanju adekvatne definicije terorizma koja bi bila prihvatljiva svim državama članicama, a, kao što smo ranije istakli,⁹⁰⁰ ona je Okvirnom odlukom Saveta EU iz 2002. godine usvojena.

Treba napomenuti i to da je prvobitnu definiciju terorizma EU ponudila svojim članicama i podstakla ih na borbu protiv njega još 1997. godine donšenjem Rezolucije za borbu protiv terorizma, kojom je još tada bila predočena opasnost od internacionalizacije terorističke pretnje i njenog osavremenjivanja.⁹⁰¹ Njom se Evropski parlament založio za proširenje mandata Evropola na borbu protiv terorizma što je Savet EU potvrdio pa je, u skladu sa članom 2

⁸⁹⁹ Banović Božidar, *Normativni okviri Evropske unije za borbu protiv terorizma*, Revija za bezbednost, 2009, Beograd, vol. 3, br. 9, str. 52.

⁹⁰⁰ **Pogledati:** str. 13 – Pojmovno određenje i definisanje terorizma.

⁹⁰¹ **Videti:** *Resolution on combating terrorism in the European Union*, Official Journal of the European Union, C55, 1997 (Internet: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A51996IP0368>, 20/02/2016).

Konvencije o Evropolu, toj policijskoj organizaciji dat zadatak da se bavi i krivičnim delima učinjenim ili onima koja bi mogla biti učinjena u toku terorističkih aktivnosti protiv života, bezbednosti, lične slobode ili imovine građana.⁹⁰² Međutim, prva definicija terorizma usvojena u okviru Evropske unije nije bila sveobuhvatna, budući da je njena svrha bila proceduralne prirode (recimo, na koji način države potpisnice Konvencije treba krivično da gone izvršioce terorističkih akata). Suprotno njoj, preciznija i sveobuhvatnija definicija sadržana u Okvirnoj odluci iz 2002. godine obezbedila je osnov za usklađivanje krivičnopravnih odredbi koje se odnose na delo terorizma (definisane samog terorističkog akta, fenomena terorističkih grupa i odgovornosti njihovih pripadnika) budući da je u vreme njenog donošenja mali broj država članica imao specifične zakonske odredbe koje su uopšte pokrivala terorizam.

Konačno, Okvirna odluka je integrisala evropsku borbu protiv terorizma u već razvijenu borbu protiv kriminala i osigurala efikasno krivično gonjenje njegovih nosilaca na celoj teritoriji EU. Drugim rečima, njom su, nakon više neuspešnih pokušaja, ustanovljeni jednoobrazni normativni okviri za krivično gonjenje terorista uvođenjem minimalnih pravila vezanih za sastavne elemente njihove inkriminacije i sankcionisanja. Pored toga, odgovorna je za radikalnu promenu tradicionalnog prava ekstradicije uvođenjem „Evropskog naloga za hapšenje“,⁹⁰³ uspostavila je pravila nadležnosti i uzajamne pravne pomoći između država članica u procesu krivičnog gonjenja i suđenja lica optuženih za terorističko delovanje, a posebno u domenu formiranja Evrosuda (*Eurojust*);⁹⁰⁴ obevezala je države članice da za terorističke akte propisuju teže kazne od onih koje nameće nacionalno pravo za osnovna krivična dela; i, inkriminisala je razne oblike saučesništva u terorističkoj delatnosti kroz osiguravanje kažnjavanja svih vidova podsticanje ili pružanje pomoći teroristima.⁹⁰⁵

Dakle, institucije Evropske unije se, sve do 2002. godine kada je donesena Okvirna odluka i konačno usvojena definicija terorizma, uprkos mnoštvu svojih zvaničnih antiterorističkih akata, nisu ozbiljno bavile problemom terorizma. Ta, dugoočekivana i krajnje neophodna definicija poslužila je kao temelj za donošenje evropske protivterorističke strategije, odnosno dva osnovna strateška dokumenta, koji će u nastavku ovog poglavlja biti predmet analize sadržaja, a potom i

⁹⁰² **Videti:** *Council Decision of 3 December 1998 instructing Europol to deal with crimes committed or likely to be committed in the course of terrorist activities against life, limb, personal freedom or property*, Official Journal of the European Union, C26, 1999 (Internet: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AC%3A1999%3A026%3ATOC>, 20/02/2016).

⁹⁰³ Tradicionalni sistem ekstradicije u EU uspostavljen je još 1957. godine Evropskom konvencijom o ekstradiciji, a zbog svoje neefikasnosti zamenjen je „Evropskim nalogom za hapšenje“ – obaveznim zajedničkim priznavanjem naloga za hapšenje izdatog od strane bilo koje države članice EU, kojim je uprošćena procedura ekstradicije osumnjičenih za terorizam uvođenjem isključivo sudske umesto dotadašnje vladine nadležnosti.

⁹⁰⁴ Evrosud je zajedničko telo članica EU čiji zadatak je koordinacija paralelnih krivičnih istraga, uključujući i teroristička dela sa ciljem efikasnijeg krivičnog gonjenja optuženih.

⁹⁰⁵ **Videti:** *Council framework decision of 13 June 2002*, Official Journal of the European Union, L 164, 2002 (Internet: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32002F0584>, 20/02/2016), op. cit.

komparativne analize sa prethodno analiziranim relevantnim strategijama SAD. Radi se o Evropskoj bezbednosnoj strategiji (*European Security Strategy*)⁹⁰⁶ i Protivterorističkoj strategiji Evropske unije (*The European Union Counter-Terrorism Strategy*)⁹⁰⁷.

3.2.1. Evropska bezbednosna strategija

Po okončanju Hladnog rata usledio je period ekonomskog prosperiteta i političke stabilnosti koji je za Evropsku uniju predstavljao dodatni stimulans da se odluči za važnu ulogu u međunarodnom sistemu bezbednosti. Međutim, kao što smo već rekli, vodeća uloga je u potpunosti prepuštena SAD jer države članice EU nisu bile spremne da se odreknu suvereniteta na polju bezbednosti i odbrane, čak ni nakon uvođenja Drugog stuba ugovorom iz Maastrichta 1992. godine,⁹⁰⁸ kojim je započeta nova etapa u procesu integracija uspostavljanjem čvršće nadnacionalne i međudržavne saradnje.⁹⁰⁹ Premda je terorizam uveliko bio internacionalizovan u to vreme u Evropi, saradnja između država članica EU u pogledu protivterorizma nije bila deo njenog institucionalnog okvira, ali se u određenoj meri ispoljavala kroz klasična sredstva međunarodnih sporazuma i ugovora ili čak neformalne političke saradnje na bezbednosnom polju.

Konačno, nakon terorističkih napada 11. septembra, članice Unije postigle su konsenzus oko definisanja terorizma i, iz straha od njegove eskalacije kao i novih oblika nestabilnosti, Savet Evropske unije je 2003. godine usvojio Evropsku bezbednosnu strategiju pod sloganom „**Sigurna Evropa u boljem svetu**”. Naravno, to je bio samo začetak odgovornosti za suzbijanje terorizma koja je podeljen između EU i država članica, jer su njihove institucije nastavile sa stvaranjem jedinstvenog pravnog i strateškog okvira, čiji je osnovni cilj efikasnija borba protiv terorizma.

⁹⁰⁶ **Videti:** *A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy*, European Council, Brussels, 2003 (Internet: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, 03/15/2013).

⁹⁰⁷ **Videti:** *The European Union Counter-Terrorism Strategy*, European Council, Brussels, 2005 (Internet: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2014469%202005%20REV%204>, 03/15/2013).

⁹⁰⁸ Evropska ekonomska zajednica, odnosno Prvi stub EU osnovana je 1957. godine i nije obuhvatala oblast borbe protiv terorizma s obzirom da su pitanja unutrašnje bezbednosti i odbrane zadržana isključivo kao suverena nadležnost država članica, sve do uvođenja Drugog stuba EU – Zajedničke spoljne i bezbednosne politike država članica.

⁹⁰⁹ Pokušaja za uspostavljanje kolektivne odbrane evropske bezbednosti je bilo, ali bez uspešne dugoročne realizacije. Tako je još 1954. godine prva takva prilika neostvarena sa propašću Evropske odbrambene zajednice. Druga inicijativa bila je Zapadnoevropska unija koja je takođe vrlo brzo potisnuta od strane NATO, koji je na sebe preuzeo kolektivitet odbrane Zapadne Evrope.

Istovremeno, nagla eskalacija terorizama nije bila jedini razlog za donošenje prve zvanične i sveobuhvatne evropske strategije bezbednosti, već i rat protiv njega, odnosno američko proširenje vojnih intervencija na Irak u martu 2003. godine bez izričite saglasnosti Saveta bezbednosti UN. Ta odluka SAD dovela je do otvorenih neslaganja unutar EU, kao i do izbijanja opšte krize poverenja, kako između određenih država EU i SAD, tako i samih članica EU međusobno. Naime, Velika Britanija, proklamovani najveći američki saveznik u tom ratu, instantno se priključila njihovoj invaziji Iraka kao i zemlje članice tzv. „Vilnius“ grupe⁹¹⁰ zajedno sa Poljskom i Makedonijom, dok su Nemačka i Francuska bile njene oštre protivnice, što je rezultiralo unutrašnjom kolizijom EU i narušavanjem njenih odnosa sa SAD. Bila je to najdublja kriza EU od njenog osnivanja, koja je značajno smanjila potencijal za sprovođenje zajedničke spoljne, bezbednosne i odbrambene politike njenih članica.

Kako bi se smanjile unutrašnje tenzije i zaustavio trend pogoršanja transatlanskih odnosa Uniji je bio neophodan strateški konsenzus, jer se i pored svega navedenog nalazila pred najvećim bezbednosnim izazovom – transnacionalnom terorističkom pretnjom, sa kojom je već bila u ratu. Mandat za izradu evropskog bezbednosno-strateškog koncepta poveren je Visokom predstavniku za Zajedničku spoljnu i bezbednosnu politiku Havijeru Solani (*Javier Solana, High Representative of the Council of the EU for the Common Foreign and Security Policy*) na neformalnom sastanku ministara spoljnih poslova EU (*General Affairs and External Relations Council*) održanom na grčkom ostrvu Kastelorizu, 2. i 3. maja 2003. godine. Havijer Solana je sa svojim bliskim saradnicima izradio Evropsku bezbednosnu strategiju čiji nacrt je prezentovao Savetu EU, na njegovom zasedanju u Solunu 19. i 20. juna iste godine. Nakon određenih izmena i dopuna prve verzije dokumenta, strategija je konačno usvojena tokom zasedanja šefova država i vlada u Briselu 12. decembra te godine. Tom prilikom, objašnjavajući značaj usvojene strategije te opisujući je kao temelj uspešnog razvoja spoljne i bezbednosne politike Unije, Solana je rekao: „Po prvi put, EU je postigla dogovor o zajedničkoj proceni bezbednosnih pretnji i postavila jasne ciljeve za unapređenje svojih bezbednosnih interesa, na osnovu sopstvenih vrednosti. Ništa bolje ne opisuje naše težnje od samog naziva strategije koji glasi „Bezbedna Evropa u boljem svetu“ i koji zapravo predstavlja naš krajnji cilj“.⁹¹¹

Na narednih nekoliko strana osvrnućemo se na prvu bezbednosnu strategiju zemalja članica Evropske unije u kojoj je borba protiv međunarodnog terorizma predstavljena kao apsolutni prioritet u smislu preduzimanja mera i postupaka na očuvanju teritorijalnog integriteta, kao i

⁹¹⁰ „Vilnius“ grupu unutar NATO čine: Bugarska, Estonija, Letonija, Litvanija, Rumunija, Slovačka, Hrvatska, Albanija, Češka Republika.

⁹¹¹ Solana Javier, *European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World*, General Secretariat of the European Council, Brussels, 2009 (Internet: <file:///C:/Users/Niksa/Downloads/QC7809568ENC.pdf>, 23/02/2016).

mira i bezbednosti država, naroda i građana EU. To je kratak ali sveobuhvatan dokument koji jasno definiše bezbednosno okruženje Unije i precizno identifikuje njegove najveće pretnje i ključne izazove, kao i predstojeće političke aktivnosti i mere za njihovo suzbijanje. Njime je istovremeno data i vizija uloge Evropske unije u svetu kao i njenih strateških ciljeva, te preporuke koje bi trebale da prihvate države članice u cilju bolje i efikasnije realizacije evropske bezbednosno-odbrambene politike. Strukturu ovog istorijski značajnog dokumenta od ukupno 14 strana čine uvod, tri noseća poglavlja i veoma kratak zaključak.

Uvod:

Prva rečenica strategije glasi: „Evropa nikad nije bila tako prosperitetna, tako bezbedna ni tako slobodna“, čime se u samom startu daje do znanja da je projekat EU uspešan u svakom pogledu i održiv u svakom smislu. Izričitost takvog stava autora se u nastavku dokumenta potvrđuje sledećom tezom: „Kao unija sa 25 država, sa preko 450 miliona stanovnika koji proizvode četvrtinu svetskog Bruto nacionalnog proizvoda, i sa širokim spektrom sredstava na raspolaganju Evropska unija je, neminovno, globalni činilac... trebalo bi da bude spremna da preuzme deo odgovornosti za globalnu bezbednost i izgradnju boljeg sveta“.⁹¹² Oni na samom početku ističu da su SAD odigrale presudnu ulogu u evropskoj integraciji kao i njenoj bezbednosti, posebno kroz NATO. Takođe, napominju i to da iako prilično bezbedna Evropa se ipak suočava sa pretnjama i izazovima, te da je neophodna multilaterarna srednja za njihovo suzbijanje jer kako kažu: „Ni jedna zemlja nije u stanju da se sama uhvati u koštac sa današnjim složenim problemima“.⁹¹³

Poglavlje I: *Bezbednosno okruženje: globalni izazovi i ključne pretnje*

U prvom delu dokumenta, kao što sam naslov glasi, analizira se bezbednosno okruženje Evrope, odnosno njeni najveći izazovi i ključne pretnje. Kao najveće globalne izazove strategija identifikuje siromaštvo,⁹¹⁴ zavisnosti od ograničenih prirodnih resursa i izvora energije, kao i time prouzrokovane sukobe, migracije i bolesti (pandemije poput AIDS).⁹¹⁵

⁹¹² *A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy*, European Council, Brussels, 2003 (Internet: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, 03/15/2013), op. cit., p. 1.

⁹¹³ Ibid.

⁹¹⁴ „Skoro 3 milijarde ljudi, pola svetskog stanovništva, živi od manje od 2 Evra dnevno. Svake godine, 45 miliona ljudi umre od gladi i nehranjenosti“. Ibid, p. 2.

⁹¹⁵ Autori strategije su eksplicitni u svojim predviđanjima kad su globalni bezbednosni izazovi u pitanju, tako za nestašicu vodu tvrde da će u narednim decenijama biti dodatno opterećena globalnim zagrevanjem te da će potražnja

Budući da su direktne vojne pretnje (agresije) malo verovatne strategija današnje ključne bezbednosne pretnje Evropi opisuje kao „raznovrsnije, manje uočljive i manje predvidljive“. Istovremeno, za sve njih kaže da su uzročno-posledičnim odnosima usko povezane sa terorizmom, a identifikuje ih kao:

- **Terorizam** – dovodi živote u opasnost i predstavlja rastuću stratešku pretnju celoj Evropi. Po svom obimu i dometu savremeni terorizam je globalan, a Evropa mu istovremeno predstavlja i bazu i metu delovanja, zbog čega je neophodno usklađivanje evropskih akcija protiv njega.
- **Proliferacija oružja za masovno uništenje** – je uz rame terorizmu potencijalno najveća pretnja evropskoj bezbednosti, a najzastrašujući scenario razvoja situacije bio bi onaj u kome teroristi dolaze u njegov posed.
- **Regionalni sukobi** – ova vrsta sukoba, bez obzira na njihovu geografsku udaljenost, može direktno ili indirektno uticati na evropske interese. Najkritičniji su sukobi unutar granica EU, bilo da se radi o nasilnima ili pritajenima, jer ugrožavaju regionalnu stabilnost. Sukobi uopšte predstavljaju osnovu za pojavu drugih pretnji, tako da je njihovo rešavanje i sprečavanje konflikata preventivan način sprečavanja pojave ostalih pretnji, pre svega, organizovanog kriminala, terorizma i urušavanja država.
- **Neuspeh država** – ova pojava nije retka, a najbolji skorašnji primeri su Avganistan za vreme talibanskog režima, zatim Liberija i Somalija. Faktori koji doprinose urušavanju država su: loše upravljanje, korupcija, zloupotreba vlasti, slabe institucije i nedostatak odgovornosti, kao i građanski sukobi. Pored toga što ovakva pojava doprinosi regionalnoj nestabilnosti i stvara plodno tlo za organizovani kriminal i terorizam, ona podriva i globalno upravljanje.
- **Organizovani kriminal** – EU je meta organizovanog kriminala (trgovina drogom, dragim kamenjem, oružjem, belim robljem, decom, ilegalnim migrantima i dr.), koji se prevashodno odvija van njenih granica. Međutim, on predstavlja radikalnu pretnju Evropi jer je često povezan sa terorizmom kao i sa propalim ili urušavajućim državama.⁹¹⁶

i nadmetanje za njom stvoriti nemire i migraciona kretanja u raznim delovima sveta; za Evropu, najvećeg svetskog uvoznika nafte i gasa, predviđaju da će svoju energetska zavisnost sa trenutnih 50% povećati na nivo od 70% od 2030. godine. **Videti:** Ibid, p. 3.

⁹¹⁶ **Videti:** Ibid, pp. 3-5.

Drugo po redu poglavlje je i najobimnije, zauzima ukupno pet strana dokumenta, a posvećeno je strateškom opredeljenju i promociji vrednosti EU. Na tom, ni malo lakom putu očuvanja i odbrane evropske bezbednosti, autori dokumenta identifikuju tri strateška cilja:

1. **Bavljenje pretnjom** – ovde se prvenstveno nabrajaju politički koraci i bezbednosne mere preduzete nakon 11. septembra i napominje se da će se one intenzivirati s obzirom da je teroristička pretnja nepredvidiva i sve opasnija. Zaobilazi se tradicionalni koncept samoodbrane koji se zasnivao na opasnosti od invazije, uz objašnjenje da će se u budućnosti prva linija odbrane često nalaziti u inostranstvu. Takođe se napominje da današnje suprostavljanje pretnjama zahteva kombinaciju vojnih i nevojnih sredstava, poput policijsko-obaveštajnih i sudskih, zatim političkih rešenja ili pritisaka, ekonomskih mera, humanitarnih sredstava i dr. Nadalje, uz objašnjenje da „nikad nije prerano da se počne sa sprečavanjem sukoba i pretnji”⁹¹⁷ tvorci strategije ukazuju na potrebu preventivnog delovanja pre nego što neka kriza izbije.
2. **Izgradnja bezbednosti u našem susedstvu** – u ovom delu se jasno ističe strateški prioritet EU za stabilnim okruženjem, odnosno da države na njenim granicama budu dobro uređene (stabilne i odgovorne), čemu će i njene institucije doprineti promovisanjem suštinskih vrednosti na kojima počivaju. Zatim, naglašava se neophodnost konačnog rešavanja palestinsko-izraelskog sukoba, koji strategija vidi u zajedničkom delovanju zaraćenih strana i EU, SAD, UN i Rusije, kao što je to bio slučaj sa zaustavljanjem sukoba na Zapadnom Balkanu.
3. **Međunarodni poredak zasnovan na delotvornom multilateralizmu** – predstavlja viziju EU zasnovanu na uspostavljanju stabilnog međunarodnog društva sa čvrstim i jakim institucijama koje počivaju na međunarodnom pravu. „Kvalitet međunarodnog društva zavisi od kvaliteta vlada na kojima se društva zasnivaju. Najbolja zaštita za našu bezbednost je svest sazdana od dobro uređenih demokratskih država”.⁹¹⁸ Zaslugu za razvoj bezbednog multilateralnog sistema strategija pripisuje NATO i drugim brojnim regionalnim organizacijama, dok UN opisuje kao nosioca procesa međunarodnih promena u kojima su veliki doprinos dale i postojeće globalne trgovnske i finansijske institucije.

⁹¹⁷ Ibid, p. 7.

⁹¹⁸ Ibid, p. 10.

Poglavlje III:

Političke implikacije za Evropu

U ovom delu dokumenta ističe se želja EU da, s obzirom na to da raspolaže „civilnim instrumentima“, doprinese rešavanju kriza kako preventivno, tako i u postkonfliktnim situacijama. Što se tiče koherentnosti njene spoljne politike, ističe se da je napredak učinjen ali EU mora biti još aktivnija i sposobnija. To pre svega podrazumeva razvijanje njene „strateške kulture“ i diplomatskih potencijala, kao i osnaživanje kapaciteta svih država članica (transformaciju vojnih snaga i ojačavanje obaveštajnih službi) radi adekvatnog odgovaranja na bezbednosne pretnje i izazove. Autori ovde ukazuju na neophodnost osavremenjavanja EU kroz koju bi maksimalno iskoristila svoje potencijale u ostvarivanju navedenih strateških ciljeva te u suprostavljanju bezbednosnim pretnjama i izazovima.⁹¹⁹

Zaključak:

Kao što smo već rekli, strategija se završava veoma kratkim zaključkom, stoga smo ga i preveli u celini:

Ovo je svet novih opasnosti, ali takođe i novih mogućnosti. Evropska unija ima potencijal da može značajno doprineti suprotstavljanju pretnjama, ali i pomoći u ostvarivanju mogućnosti. Aktivna i sposobna Evropska unija imala bi odgovarajući uticaj na globalnom nivou. Na taj način, doprinela bi jednom delotvornom multilateralnom sistemu, koji bi vodio ka pravednijem, sigurnijem i ujedinjenijem svetu.⁹²⁰

Dakle, strategija se završava, kao što je i započeta, sa konstatacijom da aktivnija i sposobnija Unija može ostaviti snažan uticaj i zauzeti mesto globalnog igrača na svetskoj političkoj sceni ostvarivanjem efektivnog multilaterarnog sistema kao glavnog faktora bezbednosti i prosperiteta.

⁹¹⁹ **Videti:** Ibid, pp. 11-14.

⁹²⁰ Ibid, p. 14.

3.2.2. Evropska protivteroristička strategija

Dok je tzv. „Iračka kriza” podstakla konačnu izradu strateško-bezbednosnog koncepta Evropske unije i uspostavljanje konsenzusa njenih članica oko zajedničke spoljne, bezbednosne i odbrambene politike, stravični bombaški napadi u Madridu i Londonu⁹²¹ prethodili su izradi prve Evropske protivterorističke strategije, usvojene 30. novembra 2005. godine u Briselu. U ovom delu rada analiziraćemo njene kapacitete da ustanovi i obezbedi adekvatne instrumente u borbi protiv terorizma, koji je opisala kao najveću pretnju sopstvenoj bezbednosti, vrednostima njenog demokratskog i otvorenog društva, kao i pravima i slobodama njenih građana.

Protivteroristička strategija Evropske unije publikovana je kao zvanični dokument sa ukupno 17 strana, a čine je uvod i pet tematskih poglavlja, bez zaključka. U njenom gro planu predstavljena su četiri stuba borbe protiv međunarodnog terorizma (**Prilog 14**), koja zapravo čine „sveobuhvatni i proporcionalni” odgovor rastućoj globalnoj terorističkoj pretnji.

Uvod:

Na početku se definiše strateško opredelenje EU u borbi protiv terorizma kao: „Globalna borba protiv terorizma, uz poštovanje ljudskih prava te stvaranje bezbednije Evrope, uz omogućavanje njenim građanima da žive na području na kom vladaju sloboda, bezbednost i pravda“.⁹²² Terorizam je određen kao ozbiljna kriminalna pretnja svim državama i narodima, i nikad ni pod kakvim uslovima ne može biti opravdan niti sme biti tolerisan. Kao takav, i s obzirom da ne poznaje granice, mora se suzbijati i na nacionalnoj i na međunarodnoj razini. Najveći teret borbe protiv terorizma podneće države članice koje su odgovorne za zaštitu sopstvenih granica i unutrašnje bezbednosti, ali će u svim svojim naporima imati punu podršku Unije, naročito u smislu razmene informacija, uspostavljanja dobre prakse i razvoja efektivnih i inovativnih mera (**Prilog 16**).

Za samu strategiju se kaže da je usvojena kao rezultat predanosti država članica EU zajedničkoj borbi protiv terorizma i pružanju najbolje moguće zaštite svojih građana. Poput bezbednosne strategije Unije i u ovoj se ističe njena odlučnost da preuzme odgovornost za sopstveni doprinos globalnoj bezbednosti i izgradnji boljeg sveta. Na tom, ni malo lakom putu prepoznaje se važnost saradnje sa trećim zemljama, regionalnim organizacijama kao i međunarodnim institucijama, na čelu sa UN. Sjedinjene Države se označavaju kao najveći partner u ovoj borbi,

⁹²¹ **Pogledati:** str. 340 – Propusti evropske protiv terorističke prevencije.

⁹²² *The European Union Counter-Terrorism Strategy*, European Council, Brussels, 2005 (Internet: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2014469%202005%20REV%204>, 03/15/2013), op. cit., p. 6.

sa kojim će uložiti zajedničke napore da se u okviru UN razvije globalna strategija za borbu protiv terorizma.⁹²³

Poglavlje I: *Prevenција*

Strategija ovde polazi od stanovišta da je prevenција najbolja odbrana, a njen glavni cilj je borba protiv radikalizacije i regrutovanja potencijalnih terorista. Autori dokumenta ističu da će to biti izazov koji većinskim delom pada na teret država članica, odnosno njihovih institucija kako na nacionalnom tako i na lokalnom nivou. Naravno, napominju i to da će institucije EU biti od velike pomoći, naročito kad je koordinacija međudržavne saradnje (nacionalnih policijskih i bezbednosnih struktura) u pitanju.

Teroristička propaganda se identifikuje kao koren problema indoktrinacije i radikalizacije, jer se njom stvara pogrešna percepcija o evropskom društvu i zapadnjačkom stilu života i tako pravi sve veći i dublji jaz između islama i Zapada. Kao jedan od prioriteta navodi se utvrđivanje i eliminisanje elemenata ranjivosti i podvodljivosti potencijalnih terorista, putem raznih vidova njihove edukacije i informisanja. Takođe je naznačen i značaj međunarodnog savezništva u borbi protiv radikalizacije i regrutovanja terorista, kao i stvaranje partnerstava u zemljama trećeg sveta.⁹²⁴

Poglavlje II: *Zaštita*

Drugi cilj strategije jeste zaštita građana i infrastrukture te smanjenje izloženosti napadima. To obuhvata zaštitu spoljnih granica, unapređenje bezbednosti prometa, zaštitu strateških ciljeva i smanjenje izloženosti kritične infrastrukture. Jedna od namera je smanjenje efekata mogućih terorističkih napada kao i razvijanje mehanizama brzog oporavka od istih.

Ovo poglavlje postavlja okvire za zaštitu spoljnih granica EU i za kontrolu i nadzor Šengenske zone, u čemu će glavnu ulogu imati Evropska granična agencija (*The European Borders Agency*), poznatija kao Fronteks (*Frontex*), naročito kad je procena bezbednosnog rizika u pitanju. Strategija ovde obećava kolektivni pristup u istraživačkim naporima i razvoju efikasne metodologije zaštite građana na mestima velikih okupljanja (kulturno-umetničkih događaja, sportskih manifestacija i sl.).

⁹²³ **Videti:** Ibid., p. 7.

⁹²⁴ **Videti:** Ibid., pp. 7-9.

Kao ključni prioriteti u svrhu zaštite od mogućih terorističkih napada nabrojani su:

- zaštita EU pasoša biometrijskom tehnologijom;
- uspostavljanje kolektivnog vizno-informativnog sistema kao i druge generacije Šengenskog info-sistema;
- razvoj efektivne procene bezbednosnog rizika spoljašnjih granica EU kroz Fronteks;
- implementacija dogovorenih bezbednosnih standarda civilne avijacije, morskih i rečnih luka;
- donošenje Evropskog programa zaštite kritične infrastrukture; i
- maksimalna upotreba društveno-naučne istraživačke aktivnosti EU.

Poglavlje III: *Progon*

Ovim poglavljem tvorci strategije poseban akcenat stavljaju na neophodnost progona terorista i njihovog izvođenja pred sud. Cilj progona je i smanjivanje sposobnosti terorista da se okupljaju, udružuju, organizuju, planiraju i dejstvuju na prostoru EU, a kako bi se to ostvarilo strategija je usredotočena na jačanje nacionalnih kapaciteta država članica, unapređenje praktične saradnje i razmene informacija između policije i pravosudnih tela posredstvom Europolu i Eurosuda, borbu protiv finansiranja terorizma i lišavanje terorista logističkih sredstava koja im omogućuju izvršavanje napada, ali i komuniciranje i širenje propaganda.

Pošto većinski deo terorističke pretnje Evropskoj uniji dolazi sa prostora van njenih granica i zbog činjenice da je bezbednost EU usko povezana sa događajima u drugim zemljama ističe se da „progon“ mora biti globalnih razmera. Istovremeno se naglašava da će sve mere predviđene i preduzete tokom progona terorista biti usaglašene sa međunarodnim pravom te da će njihovi izvršiocu (policijsko-bezbednosne i obaveštajne službe), pre svega, iako se radi o teroristima, poštovati njihova ljudska prava.⁹²⁵

⁹²⁵ **Videti:** Ibid., pp. 12-14.

Poglavlje IV: *Odgovor*

Četvrto poglavlje strategije u potpunosti je posvećeno odgovorima na izvršene napade, za koje kaže da se uvek mogu očekivati jer je terorističku pretnju nemoguće svesti na nulu. Tu se podrobnije objašnjavaju pravci delovanja resornih institucija EU i nacionalnih službi njenih država članica ukoliko dođe do izvršenja terorističkog napada. Glavni cilj je smanjenje posledica i samim time učinka terorističkog akta, a postiže se jačanjem kapaciteta hitnih službi i spasilačkih timova, dok se solidarnost definiše kao ključ efikasnosti.

I ovaj izazov, zadovoljavanja potreba žrtava terorističkog napada, će većinskim delom padati na teret nacionalnih vlada, ali važnu ulogu će odigravati i institucije EU u koordinaciji odgovora na krize, revizije mehanizama civilne zaštite, razvoja procene bezbednosnog rizika, kao i u definisanju i razmeni najbolje prakse kod pružanja pomoći žrtvama terorističkih napada.⁹²⁶

Poglavlje V: *Demokratska odgovornost*

U ovom poslednjem, ujedno i najmanjem poglavlju određene su tri kontrolne mere vezane za implementaciju strategije, na koje se EU obavezuje (**Prilog 15**):

1. Savet Evropske unije će svakih šest meseci analizirati napredak implementacije strategije;
2. Jednom u toku svakog predsedavanja EU biće organizovan politički dijalog na najvećem nivou, koji će činiti Savet EU, Evropska komisija i Parlament, a na kome će se razmatrati učinak strategije, promovisati transparentnost i uravnotežen pristup EU u borbi protiv terorizma;
3. Strategija će biti obogaćena detaljnim Akcionim planom koji će sadržati sve odgovarajuće mere u vezi sa četiri stuba strategije. To će omogućiti precizniji nadzor učinka strategije koji će se redovno razmatrati od strane Komiteta stalnih predstavnika, uz redovno praćenje i ažuriranje koje će sprovesti Koordinator za borbu protiv terorizma i Evropska komisija.⁹²⁷

⁹²⁶ **Videti:** Ibid., pp. 15-16.

⁹²⁷ **Videti:** Ibid., p. 17.

3.3. Komparativna analiza protivterorističkog strateškog pristupa SAD i EU

U ovom delu rada analiziraćemo i uporediti načine na koje su Sjedinjene Američke Države i Evropska unija u prvih deset godina „rata protiv terorizma“ tretirale isti u strateškim dokumentima - svojim bezbednosnim i antiterorističkim strategijama koje predstavljaju osnovne okvire njihove borbe protiv tog najvećeg bezbednosnog izazova i najozbiljnije savremene globalne pretnje, a usvojene su nakon terorističkih napada na SAD 2001. godine. Nastojaćemo da utvrdimo u čemu se njihovi strateški pristupi razlikuju, kao i da kvalitativnom i komparativnom analizom sadržaja dokumenata te njihove primene u praksi ukažemo na bezbedosne posledice različitih koncepcija protivterorističke borbe. Dakle, naš glavni cilj je da u ovom poglavlju utvrdimo kakva je priroda odgovora na terorizam i koje su to i kakve bezbedosne posledice različitih antiterorističkih strateških vizija i preduzetih mera na početku novog milenijuma.

Pre nego što detaljnije analiziramo različite načine na koje su se SAD i EU suprostavile savremenom terorizmu neophodno je da istaknemo dve vrlo bitne činjenice, a to su: prvo, u vreme donošenja navedenih strategija Sjedinjene Države su bile svetska sila broj jedan jer ih je kraj Hladnog rata ostavio u poziciji dominantnog vojnog činioca u svetu, dok je Evropska unija tada bila, a i danas je, globalna sila u svom razvoju i usponu, koja se tek s početkom 21. veka otvoreno počela boriti za sopstvenu ulogu u globalnoj bezbednosti; drugo, diferentnost političkih zajednica SAD i EU, zatim procesa donošenja odluka u njima kao i autoritativnog položaja njihovih ključnih političkih aktera bitno utiče na političko odlučivanje i strateško planiranje. Naime, predsednik SAD, koji je ujedno i njihov vrhovni vojni komandant, u mogućnosti je samostalno da nameće određena spoljnopolićka rešenja i donosi bezbednosno-odbrambene odredbe, dok ni jedan čelnik EU nema ni približnu moć niti uticaj.⁹²⁸ Uzmimo za primer bivšeg američkog predsednika Buša koji je tokom svog prvobitnog reagovanja na terorističke napade 2001. godine počeo da se ponaša kao neka vrsta apsolutnog monarha, ograničavajući temeljne slobode i prava građana širom sveta, uključujući i sopstveni narod. Za razliku od SAD koje predstavljaju jaku i moćnu državu, jednom rečju velesilu (politićku, ekonomsku i vojnu), EU je prilićno labava društvena politićko-ekonomska međunarodna zajednica u svom konstituisanju, koja nema središnje aktere politićke moći i vlasti koji su u stanju donositi jedinstvene i, pre

⁹²⁸ Da podsetimo, amerićki predsednik donosi najviši rangiran bezbednosni akt u državi - Nacionalnu strategiju za bezbednost, na kojoj se temelje sve ostale podstrategije iz oblasti bezbedosti i odbrane, a među njima i protivteroristićke.

svoga, obavezujuće odluke za svoje članice. Tako je u Uniji donošenje odluka, a naročito spoljnopolitičkih, dugotrajno i kompleksno, jer je čitav proces disperziran na više njenih tela i institucija. Nadalje, neophodnost saglasnosti svih 28 članica dodatno usporava njihovo usvajanje, a voljom nacionalnih vlada uslovljena je i implementacija istih.

To zapravo objašnjava zašto je za SAD karakteristično da imaju dobru praksu i kontinuitet u donošenju nacionalnih strategija kao i pratećih dokumenata iz oblasti bezbednosti i suzbijanja terorizma, dok se za EU to ne može reći. Za razliku od evropskih, američke vlasti su u okviru protivterorističke politike u desetogodišnjem razdoblju nakon terorističkih napada (2001-2011) usvojile tri nacionalne bezbednosne strategije, zatim tri nacionalne protivterorističke strategije, mnoštvo podstrategija i relevantnih dokumenata u okviru resornih ministarstava i federalnih bezbednosnih agencija, više desetina akcionih planova kojima se definišu ciljevi delovanja i određuju modeli suprostavljanja terorizmu kao i smernice za njegovu prevenciju. Sve te strategije, podstrategije i akcioni planovi temelje se na važećoj Nacionalnoj strategiji za bezbednost.

Evropska unija je tek 2003. godine, nakon što su SAD i Velika Britanija već donele posebne nacionalne strategije za borbu protiv terorizma, usvojila svoju prvu bezbednosnu strategiju u kojoj su predstavljeni okviri antiterorističke borbe, da bi dve godine kasnije i ona objavila sopstvenu protivterorističku strategiju. Uistinu, ona je od svog formiranja poklanjala manju ili veću pažnju borbi protiv terorizma, ali ju je tek kao posledicu terorističkih napada na SAD 2001. godine znatno intenzivirala donošenjem, već pomenute, obavezujuće Okvirne odluke i uspostavljanjem normativnih okvira za suprostavljanje terorizmu, čime je borba protiv njega postala integralni deo već efikasno razrađene evropske borbe protiv organizovanog kriminala. Međutim, iako je po ugledu na svog najvećeg partnera⁹²⁹ i sa istom namerom EU usvojila gotovo identično naslovljene starteške dokumente, u njima se oslikavaju potpuno različiti pristupi definisanja najboljeg načina za ostvarenje dugoročnih bezbednosnih ciljeva i načina suzbijanja njihove noseće pretnje – globalnog terorizma.

Odgovor na pitanje zašto su SAD i EU odabrale različite puteve suprostavljanja terorizmu, pojedina istraživanja pronalaze u različitosti sistema njihovih društvenih vrednosti. Naime, njima se ukazuje na to da pored tipa političke zajednice i društvenog uređenja, uspostavljene vrednosti koje društvo gaji i neguje bitno utiču na donošenje konkretnih političkih odluka i strategija, a posebno onih koje se tiču bezbednosti. „Generalno govoreći, Amerikanci i

⁹²⁹ Evropska unija u oba svoja dokumenta, bezbednosnoj i protivterorističkoj strategiji, eksplicitno navodi da su SAD njen najveći partner, dok se u američkim strategijama to ocrtava dosta suptilnije, kroz blago isticanje njihove istorijske saradnje i međupovezanosti.

Evropljani imaju različite sistema društvenih vrednosti. Amerikanci iste vrednosti tumače drugačije od građana Evropske unije, a SAD i EU različito gledaju na pitanja vere, nacionalnosti, imigranata, smrtne kazne, suvereniteta, nacionalne bezbednosti, ljudskih prava, spoljne politike, vojne moći te brojnih drugih društvenih vrednosti“.⁹³⁰

Dakle, razlike su očigledne u bezbednosnim kulturama SAD i EU, što u potpunosti objašnjava njihovu diferentnost u vođenju spoljne, a posebno bezbednosno-odbrambene politike. Tako SAD na ostatak sveta gledaju kao na neprijateljski i preteći, a inostrane pretnje doživljavaju kao egzistencijalne i ideološke te im se kao takvim suprostavljaju agresivno i ofanzivno, oslanjajući se na silu i vojne instrumente, koje smatraju prikladnim i najučinkovitijim. Sa druge strane, EU nastoji da se sa pretnjama suoči preventivno i civilnim sredstvima, vodeći računa o ljudskim pravima i građanskim slobodama. Američki istoričar Robert Kejgan u svom eseju „Moć i slabost“ objašnjava ovo razilaženje po pitanju bezbednosnih prioriteta kroz različite poglede Evropljana i Amerikanaca na svet, što u svom delu pod nazivom „Evropski san“ Džeremi Rifkin, američki filozof i politički analitičar, potvrđuje.⁹³¹ Evo na koji način Kegan objašnjava američko i evropsko razilaženje po pitanju moći:

Vreme je da se prestane sa pretvaranjem da Evropljani i Amerikanci dele zajednički pogled na svet, pa čak i da nastanjuju isti svet. O presudno važnom pitanju moći – efikasnosti moći, moralnosti moći, poželjnosti moći – američka i evropska gledišta se razilaze. Evropa se okreće od moći ili, na drugi način rečeno, prevazilazi moć i stupa u samodovoljni svet zakona, pravila, međunarodnih pregovora i saradnje. Ona je na pragu postistorijskog raja i mira i relativnog prosperiteta, na pragu realizacije Kantovog večnog mira. Sa druge strane, Sjedinjene Države ostaju zaglibljene u istoriji, uveštavajući moć u anarhičnom hobsovskom svetu, u kome su međunarodni zakoni i pravila nepouzdati i u kome istinska sigurnost, odbrana i promocija liberalnog poretka još uvek zavise od posedovanja i upotrebe vojne moći... Kada su Sjedinjene Države bile slabe, oslanjale su se na strategiju slabosti; sada kada su SAD moćne, ponašaju se onako kako priliči moćnim državama. Kada su evropske velike sile bile moćne, verovala su u silu i ratničku slavu. One sada vide svet kroz oči slabih

⁹³⁰ Prodan Tonći, *Komparativna analiza protuterorističkih strategija Sjedinjenih Američkih Država i Evropske unije*, Polemos, 2014, Zagreb, 1(2), str. 51.

⁹³¹ **Uporediti:** Kagan Robert, *Power and Weakness*, Policy Review, Washington DC, Jun-July 2002 (Internet: <http://users.clas.ufl.edu/zselden/course%20readings/rkagan.pdf>, 23/03/2015). & Rifkin Jeremy, *The European Dream*, Jeremy P. Tarcher Inc., New York, 2004.

*sila. Ove različite tačke gledišta prirodno su uzrokovale i različite strateške procene.*⁹³²

Što se tiče samih strategija one se kao dokumenti po svojoj strukturi, sadržaju i obimu znatno razlikuju, a ono u čemu se skoro podudaraju jeste definisanje gotovo identičnih bezbednosnih pretnji i strateških ciljeva, ali se veoma razlikuju kad su u pitanju načini na koji će oni biti ostvareni. Evropska bezbednosna strategija predstavljena je na ukupno 14 strana, dok je Strategija nacionalne bezbednosti SAD iz 2002. godine napisana na 31 stranici, ona iz 2006. na 49 strana, a iz 2010. na 59 strana.

Bitno je još jednom napomenuti da je objavljivanjem svoje bezbednosne strategija EU, odnosno njene članice, po prvi put su postigle konsenzus oko kolektivnog pristupa osiguravanja sopstvene bezbednosti i eliminisanja opasnosti koje prete njenom narušavanju. Tim dokumentom Unija je predstavila svoje bezbednosne pretnje ali i strateške ciljeve, naglasila potrebu osavremenjivanja sopstvenih sredstava delovanja, načina funkcionisanja i saradnje sa međunarodnim partnerima u rešavanju bezbednosnih problema. Pored, toga definisala je vrednosti na kojima se zasniva i principe kojih se pridržava u spoljnoj politici, jasno je oslikala svoj trenutni položaj u svetu kao i politička nastojanja porukom da smatra da joj pripada uloga globalnog igrača.⁹³³ Poput Obamine, a za razliku od Bušove, naročito prvobitne iz 2002. godine,⁹³⁴ Evropska bezbednosna strategija oslikava jasno opredeljenje država članica za izgradnju međunarodnog poretka koji će se zasnivati na „delotvornom multilateralizmu“, odnosno na izgradnji snažnog međunarodnog društva i čvrstih međunarodnih institucija. Međutim, dok je EU težila tom cilju i u praksi, SAD su, kako u vreme Buša tako i u vreme Obame, uistinu dosta suptilnije, putem sopstvene superiornosti i vojnog primata sprovodile nasilnu „demokratizaciju“ u svetu.

Američki strateški pristup nacionalnoj bezbednosti, odnosno njenoj odbrani i zaštiti baziran je na „tvrdoj moći“ i upotrebi sile. Suprotno tome, Evropskom bezbednosnom strategijom dominiraju instrumenti „meke moći“ – upotreba političkih i diplomatskih sredstava, ekonomskih mera (pritisaka), humanitarnih inicijativa, sprečavanje konflikata, upravljanje krizama i sl. Ona tvrdu moć ne odbacuje u potpunosti, već je kao efektivnu vidi u rešavanju bezbednosnih problema

⁹³² Kagan Robert, *Power and Weakness*, Policy Review, Washington DC, Jun-July 2002 (Internet: <http://users.clas.ufl.edu/zselden/course%20readings/rkagan.pdf>, 23/03/2015), op. cit.

⁹³³ Dok Amerika kroz strategiju ističe svoju dominantnu ulogu u svetskoj bezbednosti i uopšte međunarodnim odnosima, EU samo pretpostavlja svoju globalnu odgovornost i na stvari više gleda sa regionalne tačke.

⁹³⁴ Bušova administracija je nakon 11. septembra u potpunosti militarizovala svoju spoljnu politiku, oslanjajući se na silu i primenu „zakona jačeg“. Tek kasnije se otpočelo sa oslanjanjem na elemente „meke moći“ i davanjem na značaju multilateralnoj saradnji, da bi se spektar komplementarnih političkih inicijativa i ciljeva proširio dolaskom Obame na čelo SAD.

jedino uz kombinovanje sa mekom, a vojno intervenisanje predviđa samo kao poslednje sredstvo, nakon iscrpljenja civilnih i to isključivo kao krajnje neophodan instrument za razdvajanje suparničkih strana u oružanom sukobu. Konceptija evropskog eliminisanja pretnji i rešavanja bezbednosnih problema, prema Evropskoj bezbednosnoj strategiji iz 2003. godine, zasniva se na prevenciji, kroz multilateralnu saradnju i razvojne programe pod okriljem UN. U njoj je takođe istaknuto da će politička moć i uticaj EU biti usmereni na donošenje međunarodnih zakona kojima će se uspostaviti i regulisati univerzalna ljudska prava. Sa druge strane, Strategija nacionalne bezbednosti SAD spoljašnju i bezbednosno-odbrambenu politiku Amerike koncipira isključivo na njenim nacionalnim interesima, zanemarujući međunarodno pravo i ne prihvatajući Međunarodni krivični sud, te nemareći previše o tome kakve to konotacije ima po ostatak sveta. Tome u prilog najbolje svedoči autorski članak Kondolize Rajs, specijalnog savetnika predsednika Buša za nacionalnu bezbednost i glavnog tvorca strategije, objavljen tokom predsedničke kampanje 2000. godine, dakle, pre terorističkih napada 11. septembra i samog objavljivanja strategije, u kome kaže: „Za SAD je najbolje da i se i dalje jasno rukovode određenim nacionalnim interesima, a ne interesima takozvane međunarodne zajednice“.⁹³⁵

Dakle, dok EU sve potencijalne sukobe i konflikte nastoji svesti na minimum, pre svega na Bliskom istoku, SAD su ubeđene da su stvari kulminirale dotle da ne postoje mogućnosti za pregovore te da su vojne akcije u potpunosti opravdane i krajnje neophodne za sprečavanje „daljih katastrofa“ – drugih terorističkih napada na SAD, njihove prijatelje i partnere, srazmernih onima 11. septembra 2001. godine.

Interesantno je i to da su SAD i EU terorizam definisale na sličan način, tj. da su saglasne u tome da on predstavlja upotrebu nasilja (terora) radi ostvarenja određenih političkih ciljeva.⁹³⁶ Međutim, njegovu pretnju doživljavaju potpuno drugačije. EU je poput SAD identifikovala terorizam kao noseću pretnju globalnoj bezbednosti, ali se u procenama ozbiljnosti i jačine te pretnje razilazila od američkih. Naime, za Amerikance terorizam predstavlja glavnu i najveću pretnju nacionalnoj bezbednosti, dok Evropa na njega gleda kao na veliku ali ne i jedinu bezbednosnu pretnju. Evropljane podjednako zabrinjavaju ključni globalni izazovi poput siromaštva, zavisnosti od ograničenih prirodnih resursa i energenata, zatim migracije i pandemije, jer svi oni dovode do regionalnih sukoba i etničkih konflikata koji zajedno sa

⁹³⁵ Rice Condoleezza, *Campaign 2000: Promoting the National Interest*, Foreign Affairs, 2000 (Internet: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2000-01-01/campaign-2000-promoting-national-interest>, 13/03/2016).

⁹³⁶ **Pogledati:** str. 13 – Pojmovno određenje i definisanje terorizma

korupcijom⁹³⁷ i lošim upravljanjem urušavaju države i omogućuju širenje organizovanog kriminala, a koji je usko povezan sa terorizmom. Međutim, u američkim bezbednosnim strategijama organizovani kriminal se uopšte ne navodi kao opasnost, ali se i EU i SAD slažu u tome da terorizam u kombinaciji sa oružjem za masovno uništenje predstavlja najveću moguću, odnosno katastrofalnu pretnju globalnoj bezbednosti. Štaviše, Unija je na istom sastanku Saveta ministara, na kom je usvojena i Evropska bezbedosna strategija, donela i posebnu strategiju protiv širenja oružja za masovno uništenje. Njom su utvrđene konkretne mere za efikasno reagovanje na polju razoružavanja, sprečavanja daljeg širenja i uspostavljanja potpune kontrole oružja za masovno uništavanje, kao rastuće pretnje međunarodnom miru i bezbednosti.⁹³⁸

Činjenicu koju treba uzeti u obzir jeste da je samo Amerika bila meta terorističkih napada 11. septembra, a da je u to vreme njen evroatlanski saveznik i najvažniji partner u međunarodnim odnosima, ali i u predstojećem „ratu protiv terorizma“ uživao u retkim trenutcima svoje istorije – celim evropskim kontinentom vladao je mir, a pretnje za njegovo narušavanje gotovo da nisu postojale. Takođe, ako se uzme u obzir i evropsko veliko iskustvo sa domaćim ili unutrašnjim terorizmom, onda postaje jasno zašto 11. septembar u Evropi nije srazmerno doživljen kao i u SAD. Naime, šokantnost izazvana tragičnim napadima na njujorške „Kule bliznakinje“ bila je više nego evidentna i kod građana Evrope, ali uzročno-posledične reakcije njenih institucija i nosilaca vlasti nisu ni približne američkim. Odtud ta različitost u percepciji terorističke pretnje, tj. njene jačine i ozbiljnosti, kao i u formulisanju kolektivnog strateškog koncepta za njeno suzbijanje. Drugim rečima, agresivan američki odgovor na 11. septembar i uopšte eskalaciju islamističkog terorizma predstavlja klasičnu reakciju napadnutog. Zato je sasvim logično zašto su se SAD, kao žrtva najspektakularnijih terorističkih napada u istoriji i kao država kojoj teroristi najviše prete, opredelile za „rat“ do potpunog uništenja neprijatelja – terorizma.

Nadalje, Evropska unija terorizam pored spoljašnje doživljava i kao unutrašnju pretnju. Njena strategija ukazuje na to da teroristi žive u državama Evropske unije gde su se doselili iz siromašnih i/ili propalih država u kojima vladaju nedemokratski režimi, organizovani kriminal i korupcija, ili su aktuelni etnički konflikti, kao i da veća opasnost po bezbednost njenih građana vrebava iz susednih države nego sa Bliskog istoka. SAD, međutim, smatra da terorističke pretnje dolaze samo spolja, iz država koje sponzoriraju i podržavaju terorizam, dok zanemarujući broj pojedinaca unutar same Amerike može biti na meti ekstremističke indoktrinacije i radikalizacije.

⁹³⁷ Postoji mnštvo država sa visokim stepenom korupcije koje se ne suočavaju sa terorizmom, što ukazuje na to da korupcija sama od sebe ne vodi ka terorizmu, ali treba imati na umu i to da države koje predstavljaju leglo terorizma dele najveću stopu korupcije u svetu. **Više o tome u:** *2012 Global terrorism Index*, Institute for Economics & Peace, New York, 2013, p. 38.

⁹³⁸ **Videti:** EU Strategy Against Proliferation of Weapons of Mass Destruction, European Council, Brussels, 2003 (Internet: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2015708%202003%20INIT>, 03/15/2013).

Tako za EU „neuspešne države (*failing states*)“,⁹³⁹ zbog svoje korumpiranosti i narušenih institucija, predstavljaju noseću bezbednosnu pretnju, dok SAD na „odmetničke države (*rogue states*)“ gledaju kao na najvećeg neprijatelja.⁹⁴⁰

Iako su kao prioritet takođe odredile uništenje Al Kaide, zemlje EU zastupaju umerenije antiterorističke mere (pregovore, konsenzuse itd.) i ograničenja vojnih dejstava, što su i definisale u svojim strateškim dokumentima i kroz akcione planove. Na drugoj strani, SAD ne ostavljaju nikakav prostor za diplomatsko pregovaranje, pre svega zato što savremeni teroristi više ne postavljaju nacionalne ili političke zahteve. Njihov cilj je globalan a odnosi se na nanošenje što više štete i uzrokovanje što većeg straha. Zato se američko glavno strateško utemeljenje koncepcije borbe protiv terorizma i zasniva na tome da nema pregovora sa njegovim nosiocima. U njemu se akcenat vrlo jasno i nedvosmisleno stavlja na vojna rešenja i izvođenje preventivnih napada sa namerom odvratanja terorista i sa glavnim ciljem, njihovog potpunog uništenja.

Suštinska razlika suprostavljanja terorizmu u bezbednosnim strategijama EU i SAD je u tome što u prvobitnom američkom odgovoru, koji je formiran pod uticajem događaja odigranih 11. septembra 2001. godine, SAD se opredeljuju za preventivni rat protiv terorizma, koji će voditi van svojih granica. U tom ratu traže saveznike,⁹⁴¹ ali su spremne da deluju i unilateralno, što nije situacija i sa EU, koja stavlja akcenat na multilateralizam i sprečavanje ili ublažavanje uzroka terorizma. Iako Evropska bezbednosna strategija ukazuje na eventualnu neophodnost preventivnog delovanja uz napomenu da će se „u budućnosti prva linija odbrane često nalaziti u inostranstvu“,⁹⁴² ona se, za razliku od američke koja umanjuje ulogu Ujedinjenih nacija, oslanja na Rezolucije UN i naglašava multilateralizam kao glavnu odrednicu svoje spoljnje politike, jer kako ističe: „njena bezbednost i prosperitet ovise o međunarodnom poretku zasnovanom na efektivnom multilateralizmu“.⁹⁴³

⁹³⁹ Nedemokratski državni režimi predstavljaju najveće i baze i mete terorizma (**Prilog 17**).

⁹⁴⁰ Podsetimo, SAD su kao tzv. odmetničke države koje sponzorišu terorizam, pored Avganistana i Iraka, svojevremeno identifikovale Iran, Siriju, Libiju, Kuba i Severnu Koreju.

⁹⁴¹ SAD iz tadašnje pozicije jedine globalne sile sebi su dodelile lidersku ulogu u borbi protiv globalnog terorizma. U njihovim strategijama se insistira na formiranju antiterorističkih savezništava i međunarodnoj podršci kroz poštivanje međunarodno-pravne obaveze da se aktivno učestvuje u borbi protiv terorizma, koja proističe iz već pomenute Rezolucije 1373 Saveta bezbednosti UN. Tako se od svih država, bile one jake ili slabe, prijateljski ili neprijateljski nastrojene prema SAD, zahteva da na unutrašnjem planu sprovedu neophodne bezbednosne reforme kako bi sopstvene institucionalne i pravno-regulativne procedure prilagodile sprečavanju, suzbijanju i sankcionisanju terorizma.

⁹⁴² *A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy*, European Council, Brussels, 2003 (Internet: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, 03/15/2013), op. cit., p. 7.

⁹⁴³ Ibid., p. 9.

Što se tiče posebnih američkih i evropske protivterorističke strategije, razlike u njima su gotovo identične kao i u bezbednosnim. Zasnivaju se na tome što strategija EU veću važnost pridaje „mekoj moći“ i delotvornom multilateralizmu, koji sa krajnje neophodnim vojnim sredstvima kombinuje diplomatske i ekonomske mere. Za razliku od nje, Nacionalna strategija SAD za borbu protiv terorizma zahteva direktnu i stalnu vojnu akciju protiv terorističkih organizacija sa globalnim dometom kako bi se prvenstveno dezorganizovale, degradile i konačno u potpunosti uništile. U saopštenju koje je povodom objavljivanja prve Nacionalne strategije za borbu protiv terorizma izdala Bela kuća, a kojim se rat protiv globalnog terorizma opisuje kao dug i težak period u kome SAD neće i ne smeju posustati zbog bezbednosti svojih građana i nacionalnih interesa, ova strategija je predstavljena na sledeći način:

Nacionalna strategija Sjedinjenih Država za borbu protiv terorizma fokusira se na sprovođenju antiterorističke borbe van granica SAD. Njom će se koristiti svi elementi naše nacionalne moći i međunarodnog uticaja kako bi se sprovodili napadi na terorističku mrežu;⁹⁴⁴ smanjila njihova sposobnost komuniciranja i koordinisanog planiranja; kako bi smo ih izolovali međusobno ali i od potencijalnih saveznika; identifikovali i onemogućili sprovođenje njihovih akcija pre nego što napadnu.⁹⁴⁵

Američka strategija polazi od stanovišta da je napad najbolja odbrana, dok je to za Evropljane prevencija. Naime, Evropska protivteroristička strategija se, pre svega, zasniva na prevenciji terorističkih napada putem pojačanog delovanja obaveštajno-bezbednosnih službi aktivne globalne razmene obaveštajnih podataka, zatim putem „finansijskog rata“ protiv terorističkih organizacija – sprečavanjem pranja novca, eliminisanjem finansijskih izvora i presecanjem kanala finansiranja, kako od strane određenih država tako i od organizacija i pojedinaca. Iako poput SAD, terorizam definiše kao najveću pretnju sopstvenoj bezbednosti, vrednostima njenog demokratskog i otvorenog društva, kao i pravima i slobodama njenih građana, ona borbu protiv njega ne doživljava kao rat.

Uporednom analizom evropske i američkih strategija usredotočenom na konstruktivne učinke pisanog jezika u dokumentima utvrdili smo da su za razliku od EU Amerikanci odabrali „ratni model“ za suzbijanje terorizma. Naime, u njihovim strategijama, koje su pisane u ofanzivnom tonu i prilično emotivno, pristuni su militaristički termini ka npr. **rat**, **vojni** i **neprijatelj**, dok u

⁹⁴⁴ U saopštenju se takođe ističe da danas terorističke ćelije postoje na svakom kontinentu i u desetinama zemalja u svetu, uključujući i SAD. **Videti:** White House, *President Bush Releases National Strategy for Combating Terrorism*, 2003 (Internet: <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/02/20030214-7.html>, 23/03/2011), op. cit.

⁹⁴⁵ Ibid.

Evropskoj protivterorističkoj strategiji nisu. Frekvencija njihovog pojavljivanja u sve tri američke strategije potvrđuje da Amerikanci terorizam doživljavaju kao egzistencijalnu pretnju te shodno tome protiv njega vode rat uz logičan odabir „tvrde moći“ - vojnih instrumenata i grube sile. Prema prikazanim ciljevima i namerama (načinima i sredstvima) njihovog ostvarivanja, američke sve tri strategije predstavljaju neku vrstu izričito vojnog dokumenta. Naime, u njima se kao glavni i osnovni cilj ističe „pobeda u globalnom nekonvencionalnom ratu protiv terorizma“. Uistinu, Obama je za razliku od svog prethodnika parafrazirao taj cilj na „sveobuhvatni globalni obračun sa Al Kaidom, njenim partnerima i sledbenicima“⁹⁴⁶, ali je on u suštini ostao isti kao i predstavljena sredstva njegovog obezbeđenja – agresivno dejstvovanje oružanih snaga.

Kao i u bezbednosnim strategijama, SAD svoj protivteroristički odgovor koncipiraju na preduzimanju agresivnih preventivnih napada u inostranstvu sa ciljem prevencije mogućih terorističkih akcija na teritoriji SAD. EU takođe predviđa preventivni angažman sa ciljem odvracanja terorističkih napada, putem preduzimanja mnoštva mera i instrumenata iz oblasti kriznog upravljanja i prevencije sukoba, ali uz izričitu napomenu da će delovanje biti srazmerno pretnji i da ne sme početi prerano. Pored preventivnih napada, hegemonizam i unilateralizam osnovne su odrednice na kojima se temelje američke strategije i vodi „rat protiv terorizma“. U njima se ističe da će za sve svoje vojne intervencije SAD nastojati osigurati pomoć i podršku međunarodne zajednice, ali se neće ustručavati da deluju samostalno. Tek dolaskom Obame na vlast i usvajanjem njegove Nacionalne strategije za protivterorizam istaknuta je potreba za povećanjem međunarodne diplomatske saradnje u borbi protiv terorizma. Svestan vidno narušenog američkog međunarodnog položaja, kao i autoriteta i ugleda, što je kao posledica dovelo do sve težeg praktičnog obezbeđivanja međunarodne podrške u „ratu protiv terorizma“, Obama je uz revitalizaciju istih naglasio neophodnost ponovnog alarmiranja i angažovanja celokupne međunarodne zajednice i formiranja još čvršćih antiterorističkih savezništava širom sveta.

Iako strukturalno podseća na prvu Bušovu i uopšte na prvu američku Nacionalnu strategiju za borbu protiv terorizma iz 2003. godine, koja je takođe imala četiri glavna stuba („4D“ strategija) – projektovana strateška cilja, Evropska protivteroristička strategija je usredotočena na prevenciju i zaštitu od terorističkih akata, zatim odgovore na moguće uspešno izvedene terorističke akcije na teritoriji EU sa ciljem smanjenja posledica i samim time njihovog učinka, i na globalni progon odgovornih za njih (terorista). Za razliku od nje Bušova je pored dva skoro

⁹⁴⁶ **Videti:** *National Security Strategy*, The White House, Washington, May 2010 (Internet: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, 19/07/2012), op. cit., p.5.

identična elementa (prevencija i odbrana) svojim ofanzivno-agresivnim karakterom fokusirana na delovanje, pre svega vojno, u inostranstvu.

Druga, vrlo bitna razlika je to što SAD u sva svoja tri dokumenta nagoveštavaju bezrezervnu mobilizaciju i upotrebu „svih elemenata sredstava nacionalne moći (diplomatska, ekonomska, pravna, finansijska, informaciona, obaveštajna i vojna), dok EU navodi da države članice imaju vodeću ulogu i primarnu odgovornost u borbi protiv terorizma i osiguravanju brzih i efikasnih odgovora na potencijalne terorističke napade, a na tom putu ulogu svojih institucija opisuju značajnom, naročito kad je koordinacija međudržavne saradnje u pitanju. Takođe, dok su američke protivterorističke strategije usmerene isključivo na detektovanje i otklanjanje terorističke pretnje u inostranstvu, jer je za njegovo suzbijanje unutar SAD donesena, već pomenuta, posebna Nacionalna strategija za otadžbinsku bezbednost, evropska strategija se fokusira na unutrašnju bezbednost kroz prevenciju i zaštitu, ali i spremnost brzih i efikasnih odgovora na terorističke akte (mehanizama brzog oporavka) kao i dovođenje pred lice pravde odgovornih za njih. U njoj je velika pozornost, pored zaštite građana i infrastrukture te smanjenja izloženosti napadima, posvećena suprostavljanju uzrocima terorizma i otklanjanju okolnosti povoljnih za njegov nastanak, razvoj i širenje. Pored toga, ona navodi važnost suzbijanja terorističke propagande kao korena rastućeg problema indoktrinacije i radikalizacije ekstremista. Drugim rečima, evropska strategija je usmerena više na unutrašnje protivterorističko delovanje, da bi kao takva 2010. godine bila upotpunjena posebnom Strategijom interne bezbednosti EU (*Internal Security Strategy for the European Union*), kojom se evropski bezbednosni model nastoji realizovati sveobuhvatnim pristupom bezbednosnim pretnjama i izazovima, na čelu sa terorizmom, kroz integraciju četiri resorna područja delovanja, i to: policijsko (*law enforcement*), pravosudno (*judicial*), pogranično (*border management*) i civilne zaštite (*civil protection*).⁹⁴⁷

Donošenjem nove, druge po redu protivterorističke strategije, u američkom pristupu suzbijanja terorizma intenzivirana je „borba ideja“, koja je produbljena dolaskom Obame na vlast. Njom se pored ofanzivno-agresivnih vojnih akcija i intervencija, koje su i dalje nastavile da imaju najznačajniju ulogu u „ratu protiv terorizma“, veliki naponi pridaju borbi protiv radikalne zločinačko-ubilačke ideologije kojom se on hrani. Razlog za to je promena prirode terorističke pretnje u odnosu na njenu prošlost. Naime, prvobitna strategija bila je usmerena na

⁹⁴⁷ U cilju razvoja EU kao područja slobode, bezbednosti i pravde, strategija je definisala zajedničke bezbednosne pretnje za sve svoje članice, postavila načela i politiku osiguravanja unutrašnje bezbednosti te odredila evropski bezbednosni model na temeljnim načelima i vrednostima Unije, a to su: vladavina prava, demokratija, poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, transparentnost, tolerantnost, dijalog i solidarnost. **Videti:** *Internal Security Strategy for the European Union*, European Council, Brussels, 2010 (Internet: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/pdf/qc3010313enc.pdf, 03/15/2013).

identifikovanje i pronalaženje orkestratora 11. septembra, kao i na njihovo sankcionisanje, što je dobrim delom i učinjeno. S tim u vezi, postavljen je novi primarni cilj - potpuni poraz terorizma, koji se s vremenom razvio i osavremenio te su nove strategije prilagodile borbu novonastalim uslovima i boljem razumevanju neprijatelja. Pored većeg fokusa na „meku moć“ i simboličnog prelaska sa unilaterarnog na multilaterarni pristup, u njima je takođe naglašena neophodnost uspostavljanja i održavanja međunarodnih standarda u borbi protiv terorizma kroz poštivanje konvencija i protokola UN.

Međutim, i pored strateški planiranog usklađivanja meke i tvrde moći, u američkom pristupu suprotstavljanja terorizmu vojne akcije su nastavile da igraju jednu od najvažnijih uloga te i danas obuhvataju veliki deo američke međunarodne strategije uopšte. Inače, uprkos mnoštvu predizbornih obećanja za vreme predsedničke kampanje, od kojih je Obama čak neka pretočio u svoje dve strategije (bezbednosnu i antiterorističku), kao što su poštovanje ljudskih prava i sloboda tokom globalnog terorističkog obračuna, zatim multilateralizam i institucionalizovana međunarodna saradnja u njemu (UN, NATO itd.) te povlačenje trupa i okončavanje pojedinih intervencija, njegova administracije je nastavila ofanzivno-agresivnu vojnu kampanju protiv terorizma, čak što više šireći a ne ograničavajući, kako je bilo obećano, polje dejstvovanja. Tako su se na meti novih oružanih intervencija za vreme Obame našle Libija, Somalija, Kirgistan (Kirgizija ili Kirgiska Republika) i Sirija, kao i Avganistan i Irak, iz kojih su se američke i NATO trupe prethodno povukle.⁹⁴⁸

Na samom početku EU startegije, koja je skoro duplo kraća od prvobitne američke⁹⁴⁹ i u potpunosti određena ka multilateralizmu i delovanju pod okriljem UN, istaknuto je da se napori Saveta EU da ojača zakonske aktivnosti protiv terorizma zasnivaju na osnovnom načelu da je moguće i neophodno boriti se protiv terorizma istovremeno poštujući ljudska prava, osnovne slobode i vladavinu prava.⁹⁵⁰ Interesantno je da u Bušovim strategijama nije bilo govora o pravima terorista i ostalih koji bi se mogli naći na meti globalnog delovanja antiterorističke koalicije. Nasuprot tome, period njegove vladavine i obračunavanja sa međunarodnim terorizmom okarakterisalo je kršenje ljudskih prava kroz razne vidove tortura zatvorenika u ozloglašenom logoru „*Guantanamo*“ i ratnom zatvoru „*Abu Ghraib*“. Ipak, usled vidno narušene međunarodne podrške američkom „ratu protiv terorizma“, Obama je u trećem poglavlju

⁹⁴⁸ Rat u Iraku okončan je 18. decembra 2011. godine, a u Avganistanu 28. decembra 2014, da bi međunarodna antiteroristička koalicija na čelu sa SAD pokrenula nove još trajuce vojne intervencije (u Iraku 13. juna 2014, a u Avganistanu 1. januara 2015) protiv tzv. „Islamske države“.

⁹⁴⁹ Prva Evropska protivteroristička strategija predstavljena je na 17 strana, dok je američka sadržala ukupno 30, a dve nakon nje po 23 i 20 strana.

⁹⁵⁰ **Videti:** *The European Union Counter-Terrorism Strategy*, European Council, Brussels, 2005 (Internet: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2014469%202005%20REV%204>, 03/15/2013), op. cit., p. 6.

svoje Nacionalne strategije za protivterorizma istakao da će nastavak borbe protiv Al Kaide i njenih ćelija biti krajnje legitiman uz poštovanje osnovnih vrednosti na kojima počivaju SAD, jer se samo na takav način može proširiti i održati jaka i čvrsta međunarodna antiteroristička koalicija, bez koje je nemoguće pobediti globalnu zločinačku terorističku mrežu čiji pripadnici i sledbenici ne poštuju nikakve vrednosti, a kamoli zakone i propise.⁹⁵¹

Možemo zaključiti da su antiteroristički strateški pristupi Sjedinjenih Država i Evropske unije više na liniji slaganja nego što su neusklađeni, posebno ako uzmemo u obzir Obaminu bezbednosno-stratešku projekciju. Međutim, kada se analiziraju i izjave čelnih političara sa obe strane, zatim percepcija javnog mnjenja, a naročito konkretne preduzete mere na suzbijanju terorizma, onda su razlike više nego očigledne. Dakle, američki i evropski strateški pristupi suzbijanja terorizma znatno se razlikuju u praksi jer su modelovani u skladu sa njihovom različitom percepcijom terorističke pretnje. Tako SAD terorizam vide kao egzistencijalnu pretnju pa mu se shodno tome i suprostavljaju agresivno, dok ga EU doživljava kao jedan od najvećih bezbednosnih problema i izazova, ali mu se suprostavlja preventivno, pre svega, civilnim sredstvima i multilaterarnim pristupom, isključivo vodeći računa o poštovanju međunarodnog prava i građanskih sloboda te delujući pod okriljem UN.

Svojom vizijom prevencije dalje eskalacije terorizma, koja se izražava u umerenosti i ograničavanju vojnih dejstvovanja isključivo na to da budu krajnje neophodna bezbednosna mera protiv potencijalne terorističke pretnje najširih razmera, EU je u nekim analizama optužena da „okreće leđa“ SAD, jer ne želi da snosi posledice koje prate one zemlje koje se „zaista“ suprostavljaju terorizmu.⁹⁵² Tako se njen koncept borbe protiv njega u određenim krugovima definiše kao „antiteroristički voajerizam“, čime se aludira na pasivnost Evrope u „ratu protiv terorizma“ i na ne prihvatanje američkog pristupa „doktrine preventivnog rata“, barem u periodu pre stravičnih terorističkih napada u Madridu 2004. i u Londonu 2005. godine, nakon kojih je evropska borba protiv terorizma intenzivirana.⁹⁵³

U svakom slučaju, i pored toga što je u startu izabrala različit put suprostavljanja terorizmu, koji ni nakon pomenutih napada u Španiji i Velikoj Britaniji nije približen američkom, EU dobrim

⁹⁵¹ **Videti:** *National Strategy for Counterterrorism*, White House, Washington, 2011 (Internet: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/counterterrorism_strategy.pdf, 20/07/2012), op. cit., p. 4.

⁹⁵² Većinski deo međunarodnih terorističkih napada u prvoj deceniji „rata protiv terorizma“ izveden je na teritorijama država koje su podržale američku invaziju Avganistana i Iraka. To su, pre svega, Velika Britanija, Španija, Indonezija, Jordan, Kenija, Maroko, Kuvajt, Pakistan, Filipini, Tunis i Jemen.

⁹⁵³ **Videti:** Reljanović Mario, *Evroatlantski odnosi i borba protiv terorizma*, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2005 (Internet: <http://www.bezbednost.org/Sve-publikacije/610/Evroatlantski-odnosi-i--borba-protiv-terorizma.shtml>), datum pristupa: 10/10/2015.

delom podržava agresivno-ofanzivni militaristički pristup SAD, naročito otkako je postala svesna vlastitih propusta u protivterorističkoj prevenciji.

3.3.1. Propusti evropske protivterorističke prevencije u odnosu na američku

Kao što smo u prethodnom poglavlju zaključili, osim što približno definišu terorizam i donekle slično nastoje uticati na njegove uzroke, SAD i EU zbog mnoštva razloga, a pre svega različitih tipova političke zajednice i sistema društvenih vrednosti i uređenja, nemaju isti pristup u borbi protiv njega, a sami tim i postignute rezultate u njoj. S obzirom da terorizam u današnje vreme i dalje predstavlja najveću bezbednosnu pretnju, kako Americi tako i Uniji, s pravom se postavlja pitanje efikasnosti njihovih bezbednosnih i protivterorističkih modela i instrumenata.

Već smo istakli da su Amerikanci odabrali „ratni model“ u kome dominira „tvrda moć“ ili sila, dok se EU odredila multilateralom „civilnom modelu“ i „mekoj moći“ delovanja. Te različitosti, pored gore pomenutih faktora, proizlaze iz sveukupnih američkih i evropskih razlika u pristupu bezbednosti, a naš cilj je da u ovom delu rada istaknemo i uporedimo ostvarene rezultate u njihovoj borbi protiv terorizma i ukažemo na eventualne propuste i neefikasnosti u njoj. Dakle, dok smo u prethodnom delu rada predstavili evropske i američke strateško-teorijske diferentnosti suprostavljanja terorizmu, u nastavku ćemo istaći njihove najbitnije razlike u praksi, koje su sa jedne strane, dobrim delom odgovorne za propuste u protivterorističkoj prevenciji Evrope, a sa druge, za onemogućavanje novih terorističkih napada na prostoru SAD od strane Al Kaide i njoj srodnih organizacija.

Naime, američka borba protiv terorizma definisana, između ostalog, i nacionalnom strategijom rezultirala je podizanjem nivoa unutrašnje bezbednosti te zemlje. Glavni pokazatelj uspeha ove borbe jeste činjenica da je Amerika ostala pošteđena velikorazmernih terorističkih napada posle 11. septembra. Donošenje mnoštva strategija za antiterorističku borbu, zatim njihova konstantna modifikacija uslovljena promenom terorističke pretnje, kao i veliki niz unutrašnjih bezbednosnih mera jasno ukazuju na čvrstu odlučnost SAD da se obračunaju sa teroristima, ali i na konstantno

otklanjanje propusta u vlastitoj protivterorističkoj prevenciji. SAD su ponosne na sopstvenu strategiju čijom efikasnom implementacijom je lišeno slobode i procesuirano više hiljada terorista, te čime je sprečeno njihovo planirano delovanje na tom prostoru. Ovo nije slučaj i sa Evropskom unijom koju je Al Kaida prestravila sa dva velika napada (Madrid 2004. i London 2005. godine) tokom prve decenije „rata protiv terorizma“.

Da su dobrim delom otklonjeni američki propusti protivterorističke prevencije u praktičnoj sferi odbrane od terorizma, zbog kojih je bio moguć 11. septembar, svedoči podatak da je u desetogodišnjem razdoblju od 2001. do 2011. godine sprečeno skoro 50 pokušaja islamističkih terorista da izvedu planirane napade na tlu SAD.⁹⁵⁴ To ukazuje kako za razliku od evropskog američki pristup usklađenog otklanjanja propusta u pravno-institucionalnoj i praktičnoj sferi protivterorističke prevencije predstavlja adekvatnu odbranu i zaštitu od terorista.

Tabela 16: Teroristički napadi i američke žrtve tokom prve decenije globalnog antiterorističkog rata⁹⁵⁵

Godina	Broj napada u SAD	Broj poginulih u SAD	Broj poginulih Amerikanaca u SAD	Broj poginulih Amerikanaca u svetu
2001	40	3003	2908	2910
2002	33	4	0	29
2003	32	0	0	17
2004	9	0	0	5
2005	23	0	0	3
2006	6	1	1	4
2007	9	0	0	1
2008	19	2	2	14
2009	11	18	18	19
2010	17	4	4	6
2011	9	0	0	3
Total	208⁹⁵⁶	3032	2933	3011

⁹⁵⁴ Od 11. septembra 2001. pa do kraja 2011. godine sprečeno je 48 planiranih terorističkih napada na teritoriji SAD. Nijedan od osujećenih napada nije bio velikih razmera niti je imao značajne međunarodne sprege. Ustvari, većina uhapšenih organizatora spada u kategoriju tzv. „domaćih terorista (*homegrown terrorists*)“, što znači da su ekstremisti Amerikanci ili legalni stanovnici (*legal permanent residents*) SAD, radikalizovani upravo u Americi. To su najčešće mladi, neostvareni i isfrustrirani muslimani, virtuelno inspirisani Fatvama Al Kaide i govorima raznih islamističkih ekstremista, koji deluju protiv „hrišćansko-judejske“ okoline u kojoj su situirani, a koja ih po njihovom mišljenju nisko vrednuje, ponižava i ne prihvata. Sredinu u kojoj žive, pre svega, kažnjavaju zbog doživljavanja nekog oblika lične nepravde, ali i globalne nepravde prema islamskom svetu, pogotovo na prostoru Avganistana i Iraka. **Videti:** Carfano J. James, Bucci Steve & Zuckerman Jessica, *50 Terror Plots Foiled Since 9/11: The Homegrown Threat and the Long War on Terror*, Backgrounder, 2012, Washington, vol. 2682, pp. 1-23.

⁹⁵⁵ **Izvor:** *Global Terrorism Database*, (Internet: <https://www.start.umd.edu/gtd/>, 23/07/2015).

⁹⁵⁶ Totalni zbir terorističkih napada na prostoru SAD u desetogodišnjem periodu (2001-2011) uključuje jedan napad izveden pre 11. septembra 2001. godine kao i sam 11. septembar.

Institut za ekonomiju i mir (*Institute for Economics and Peace*)⁹⁵⁷ je 2012. godine objavio naučnu publikaciju pod naslovom „Globalni indeks terorizma (*Global Terrorism Index*)”. To je prvi indeks u kome je sistematski zabeleženo, rangirano i upoređeno terorističko delovanje u 158 zemalja širom sveta u periodu od deset godina (2001-2011). Prema njegovoj evidenciji, u desetogodišnjem razdoblju nakon terorističkog udara na SAD 2001. godine u EU je počinjeno 919 terorističkih akata, a u SAD 206 (**Tabela 16**), što je oko 22% u odnosu na Uniju u istom razdoblju.⁹⁵⁸ Ovi podaci nam jasno govore da ni evropski niti američki pristupi suzbijanja terorizma nisu savršeni, ali i to da je američki dosta efikasniji u odvratanju napada, naročito ako se uzme u obzir da ni jedan od uspešno izvedenih nije velikorazmeran poput onih realizovanih u EU. Naime, ako uporedimo **Tabelu 16** sa **Tabelom 19** videćemo da je broj američkih žrtava znatno manji u odnosu na stradalnike terorističkih napada u drugim delovima sveta, kao i to da većina američkih žrtava proističe upravo iz napada izvedenih u drugim zemljama, pre svega u Iraku. Druga vrlo bitna činjenica, jeste da je od 206 uspešno izvedenih terorističkih napada na tlu SAD samo njih pet islamističke prirode (**Tabela 17**), dok su ostali bili „domaćeg” karaktera, počinjeni od strane radikalnih aktivista i rasista.⁹⁵⁹ Međutim, i tih pet se mogu klasifikovati kao domaći, i pored toga što su inspirisani džihadizmom ili drugim motivima radikalnog islama, jer su počinjeni od strane Amerikanaca koji su radikalizovani u SAD, izuzev Abdulhakim Muhameda koji je indoktriniran u jemenskom zatvoru. Treba napomenuti i to da su napadi u SAD većinskim delom bili usmereni na ustanove i preduzeća, a ne direktno na civilna lica, kao što je to slučaj sa onim realizovanim u drugim državama, što i jeste jedna od glavnih karakteristika današnjeg savremenog terorizma.

S tim u vezi, možemo zaključiti da se strategija SAD, koja polazi od stanovišta da je napad najbolja odbrana, pokazala učinkovitijom od evropske, koja se fokusira na unutrašnju bezbednost kroz prevenciju i zaštitu. Naime, Amerikanci su ofanzivnim delovanjem oružanih snaga u inostranstvu i agresivnim unutrašnjim bezbednosnim reformama postigli jedan od svojih glavnih ciljeva u „ratu protiv terorizma“, a to je sprečavanje velikih terorističkih napada na sopstvenoj teritoriji, dok su Evropljani, usmereni više na unutrašnje protivterorističko delovanje, bili neuspešni. Ta činjenica dovoljno ukazuje, a uspešnost neutralisanja neposrednih izvođača terorističkih akata potvrđuje efektivnost američkog represivnog strateškog pristupa.

⁹⁵⁷ Institut za ekonomiju i mir je neprofitna međunarodna organizacija sa centrima u SAD i Australiji, koja se bavi naučnim istraživanjem faktora korelacije između biznisa i mira.

⁹⁵⁸ **Više o tome u:** *Global Terrorism Database*, (Internet: <https://www.start.umd.edu/gtd/>, 23/07/2015), op. cit.

⁹⁵⁹ 30% terorističkih napada počinili su aktivisti organizacija „*Earth Liberation Front*“ i „*The Animal Liberation Front*“, a 18% je delo pojedinaca, tj. individualnog terorizma (*lone wolf terrorism*), dok su počinioci 20% napada nepoznati. Aktivisti za borbu protiv abortusa su odgovorni za 7% napada, a organizacije poput Klu Klaks Klana, Al Kaide iz Arabijske Peninsule i Tarik Talibana iz Pakistana za manje od 3%. **Videti:** *2012 Global terrorism Index*, Institute for Economics & Peace, New York, 2013, op. cit., p. 22.

Neophodno je istaći da je, pre svega, američki pristup dosta direktniji od evropskog što ga i čini delotvornijim. Njime su određeni jasani okviri delovanja SAD u međunarodnoj borbi protiv terorizma te su date precizne smernice za unapređivanje postojećih i razvoj novih mera, mehanizama i instrumenata prevencije i suzbijanja terorističke pretnje. Evropski put suprostavljanja terorizmu nije tako konkretan, a objavljene strategije više predstavljaju teoretski opis dugoročnih ciljeva nego direktne mere za suzbijanje pretnje. One počivaju na diplomatiji - pravnim normama i mirnom rešavanju sporova, dok su američke utemeljene na gruboj sili kroz mobilizaciju vojske i svih raspoloživih sredstava. Jasna opredeljenost da u obračunu sa teroristima snažno i dugotrajno odgovore svim resursima nacionalne moći, na čelu sa oružanom silom, bio je i ostao ključni stav američke vlade od samog početka „rata” pa do danas.

Tabela 17: Islamističko-teroristički napadi na prostoru SAD tokom prve decenije antiterorističkog rata⁹⁶⁰

Datum i lokacija	Opis napada
Oktoibar 2002. godine Vašington D.C.	Džon Alen Muhamed (<i>John Allen Muhammad</i>) i njegov maloletni saučesnik Li Bojd Malvo (<i>Lee Boyd Malvo</i>) su tokom tri nedelje snajperom usmrtili desetero ljudi i teško ranili troje u glavnom gradu SAD. Istragom je utvrđeno da su bili inspirisani džihadizmom, a tokom suđenja tužilaštvo je prezentovalo desetinu skečeva maloletnog Malva, na kojima su bili oslikani Sadam Husein i Osama bin Laden.
03/03/2006 Čepl Hil, Severna Karolina	Amerikanac iranskog porekla Muhamed Riza (<i>Mohammad Reza Taheri-azar</i>) svojim automobilom je povredio devet studenata ispred Univerziteta Severne Karoline (<i>University of North Carolina</i>). Ukratko nakon incidenta predao se policiji pošto je prethodno pobeo sa lica mesta. Tokom ispitivanja rekao je da je to učinio sa namerom da osveti muslimanske žrtve širom sveta, te da je bio nadahnut delom Muhameda Ate (<i>Mohammad Atta</i>) – jednog od orkestratora 11. septembra. Izjasnio se kao kriv na svih devet optužbi za ubistvo i 2008. godine je osuđen na 33 godine strogog zatvora.
28/07/2006 Sijetl, Vašington	Amerikanac pakistanskog porekla Navid Avzal Hak (<i>Naveed Afzal Haq</i>) otvorio je vatru iz poluautomatske puške na šest žena okupljenih ispred jevrejskog centra u Sijetlu. Svih šest žena je pogodeno, od kojih je jedna podlegla usled obilnog krvarenja. Osuđen je za ubistvo prvog stepena, a tokom procesa se izjasnio kao antisemitski i antizapadnjački orijentisan.
01/06/2009 Litl Rok, Arkanzas	Amerikanac Abdulhakim Mujahid Muhamed (<i>Abdulahkim Mujahin Muhammad</i>) je iz vatrenog oružja ispred vojne kasarne usmrtilo jednog i lakše ranio drugog američkog vojnika te pobeo sa lica mesta. Istog dana se predao policiji i za sebe rekao da pripada ogranku Al Kaide iz Arapske Peninsule i da je napad počinio kako bi osvetio muslimanske žrtve u Avganistanu i Iraku. Tokom istrage je takođe utvrđeno da je on

⁹⁶⁰ **Izvor:** *Global Terrorism Database*, (Internet: <https://www.start.umd.edu/gtd/>, 23/07/2015), op. cit.

	prethodno bio hrišćanin te da je samovoljno prešao na islam tokom šesnaestomesečnog boravka u Jemenu. Na optužbu za ubistvo prvog stepena izjasnio se kao kriv i 2011. godine osuđen je na doživotnu robiju.
05/11/2009 Fort Hud, Teksas	Pripadnik američke vojske Najdl Hasan (<i>Maj Nidal Malik Hassan</i>) je iz automatskog oružja u kasarni usmrtio 13 svojih kolega i ranio 19. Vojni sud ga je osudio na smrtnu kaznu 2013. godine, a on se tokom procesa izjasnio kao „Alahov ratnik”.

Potpunom i instantnom militarizacijom⁹⁶¹ problema terorističke pretnje SAD su direktnu borbu protiv neprijatelj (terorista) prebacile na njihovo tlo, odnosno van svojih granica. Tako je Al Kaida nakon Bušove objave rata terorizmu i savezničkih intervencija na Bliskom istoku doživela pad moći i usmerila se na rat, tj. samoodbranu u Avganistanu i Iraku, a potom i u Pakistanu. To je dobrim delom dovelo do onemogućavanja velikih terorističkih akcija u SAD sa jedne strane, dok je sa druge, „uvlačenje“ evropskih saveznika u američki antiteroristički rat upravo njih (evropske koalicione zemlje) pretvorilo u potencijalne terorističke mete, čemu u prilog ide i činjenica da su se teroristi fokusirali na izvođenje velikorazmernih napada u Evropskoj uniji.

Ceo svet je zapravo, kao nikad ranije, postao plodno tlo za islamski terorizam. Od rušenja „Kula blizakinja“ u Njujorku aktivirao se kontinuiran porast terorističkih napada. Sa 1.882 napada, koliko ih je bilo 2001. godine, na neverovatnih 16.818, koliko je zabeleženo u 2014. godini (**Tabela 18**). Što je najalarmantnije, ako se izuzmu SAD, većina planiranih terorističkih napada je realizovana uspešno. Tokom prve decenije „rata protiv terorizma“, stopa uspeha kretala se od zapanjujućih 89% do katastrofalnih 97%, u zavisnosti od godine.⁹⁶² Vrtoglavom rastu terorističkog delovanja je svakako najviše doprineo američki represivni vojni odgovor i iskorak na Bliski istok, kojim se aktivno tražila osveta, a kao posledica dobila masovna radikalizacija i indoktrinacija muslimanske omladine širom sveta. Ne samo to, već kad je u pitanju sama Evropa, na izgradnju frustracija i netrpeljivosti kod muslimana nastanjenih u njoj uticala je i činjenica koju ističe prof. dr Simeunović: „Nakon 11. septembra 2001. godine odnos Evrope i Evropljana prema muslimanima koji žive u Evropi je pogrešan bar utoliko što je stvorena doza podozrenja prema pripadnicima islamske veroispovesti“.⁹⁶³ Već smo rekli da je prema pojedinim analitičarima upravo neosnovana i nelegitimna invazija na Irak bila glavni motiv za terorističke napade u Madridu i Londonu, dok je sam Irak postao epicentar terorističkog

⁹⁶¹ Militarizacija predstavlja proces uvođenja vojnog uređenja, a u ovom konkretnom slučaju podrazumeva upotrebu vojnih snaga i uspostavljanje znatno represivnijeg zakonodavstva prilagođenog vojnom delovanju. Pod ovakvim okolnostima vojska ima veća ovlašćenja koja u pogledu zakonitosti sprovođenja ne mogu u celosti kontrolisati državne civilne (pavosudne i političke) institucije.

⁹⁶² **Videti:** 2012 *Global terrorism Index*, Institute for Economics & Peace, New York, 2013, op. cit., p. 6.

⁹⁶³ Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit., str. 220.

delovanja.⁹⁶⁴ Pored toga, u pojedinim državama su po prvi put izvedeni samoubilački i uopšte teroristički napadi,⁹⁶⁵ čime je po ko zna koji put stavljeno do znanja da niko nije imun na tu vrstu osavremenjene pretnje te da je neophodno potpuno i aktivno angažovanje celokupne međunarodne zajednice zarad njenog suzbijanja.

Tabela 18: Broj terorističkih napada u svetu u period od 2001. do 2014. godine⁹⁶⁶

GODINA	BR. NAPADA	GODINA	BR. NAPADA
2001	1882	2002	1297
2003	1253	2004	1156
2005	2729	2006	2729
2007	3236	2008	4779
2009	4713	2010	4782
2011	4564	2012	8491
2013	11999	2014	16818

U **Tabeli 19** predstavili smo dvadeset najfatalnijih terorističkih napada u svetu tokom prve decenije rata protiv terorizma. Iz nje se jasno vidi da je najveći broj smrtonosnih terorističkih napada izveden u Iraku kao i da trećinu ljudskih žrtava od terorističkih napada u svetu čine Iračani. Takođe, očigledno je da je, za razliku od SAD, EU u dva navrata bila meta velikorazmernih terorističkih akcija, a prema statistici već pomenutog Institut za ekonomiju i mir, ona je pretpela mnogo veći broj napada od Amerike, sa 19 puta više fatalnih ishoda.⁹⁶⁷

Uopšte, u desetogodišnjem periodu nakon 11. septembra broj terorističkih napada u svetu je porastao za 460%, broj ljudskih žrtava izazvanih njima za 195% a povređenih za 224%. Međutim, smrtonosnost terorističkih napada je od 2007. godine pa do 2012. opala za oko 35%, ali je zabrinjavajuća činjenica da je samo u 2011. godini i to nakon likvidacije Osame bin Ladena izvedeno 4.564 terorističkih akcija u svetu, u kojima je živote izgubilo 7.473 a povređeno 13.961 osoba.⁹⁶⁸

⁹⁶⁴ Najveći broj terorističkih napada izveden je u Iraku u periodu od njegove invazije do kraja 2011. godine (**Prilog 18**), a zatim u Pakistanu, Indiji, Avganistanu i na Filipinima (**Prilog 19**). **Videti:** *2012 Global terrorism Index*, Institute for Economics & Peace, New York, 2013, p. 6.

⁹⁶⁵ U Amanu, glavnom gradu Jordana izvršeni su samoubilački bombaški napadi na tri turistička hotela u novembru 2005. godine. Iste godine je i u Kuvajtu, zemlji bez prethodnih slučajeva džihadističkog nasilja, izvedeno više terorističkih napada, a u Katru je po prvi put izveden bombaški napad automobilom. **Više o tome u:** Benjamin Daniel & Kirby Aidan, *The Evolving Threat of Terrorism In:* Smith Juliane & Sanderson Thomas (eds.), *Five Years After 9/11: An Assessment of America's War on Terror*, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2006, p. 4.

⁹⁶⁶ **Izvor:** *Global Terrorism Database*, (Internet: <https://www.start.umd.edu/gtd/>, 23/07/2015), op. cit.

⁹⁶⁷ **Videti:** *2012 Global terrorism Index*, Institute for Economics & Peace, New York, 2013, op. cit., p. 12.

⁹⁶⁸ **Videti:** *2012 Global terrorism Index*, Institute for Economics & Peace, New York, 2013, op. cit., pp. 6-7 & 12-13.

Tabela 19: Najveći teroristički napadi u period od 2002. do 2011. godine⁹⁶⁹

RANG	DRŽAVA	GRAD	DATUM	POGINULI	POVREĐENI
1	Nepal	Bedi	21/3/2004	518	216
2	Španija	Madrid	11/3/2004	191	1800
3	Rusija	Beslan	1/9/2004	344	727
4	Irak	Tal Afar	30/3/2007	290	340
5	Indija	Mumbaji	12/7/2006	187	817
6	Nigerija	Maiduguri	27/7/2009	304	nepoznato
7	Irak	Bagdad	25/10/2009	153	720
8	Indonezija	Kuta	12/10/2002	202	300
9	Irak	Bagdad	14/9/2005	160	542
10	Irak	Bagdad	23/11/2006	202	257
11	Irak	Bagdad	3/12/2006	183	278
12	Irak	Kahtanijah	15/8/2007	200	170
13	Indija	Mumbaji	26/11/2008	183	252
14	Irak	Bagdad	8/12/2009	132	500
15	Irak	Tal Afar	27/3/2007	153	351
16	Avganistan	Herat	12/5/2006	206	1
17	Irak	Mosul	16/8/2007	200	nepoznato
18	Irak	Bagdad	19/8/2009	104	568
19	Velika Britanija	London	7/7/2005	56	784
20	Irak	Amerli	7/7/2007	150	250

Nadalje, podrška koju je Buš od svojih građana dobio kao ratni predsednik, znatno mu je pomogla da usmeri ne samo spoljnu politiku u željenom pravcu (unilateralno i preemptivno vojno delovanje), već i unutrašnje reforme. Konkretno, on je pokrenuo, a Obama nastavio najveću reformu i reorganizaciju američkih bezbednosnih službi. S tim u vezi, a usled utvrđenih propusta u radu federalnih agencija na čelu sa CIA,⁹⁷⁰ Buš je sproveo potpunu reorganizaciju američke obaveštajne zajednice donošenjem Zakona za obaveštajnu reformu i prevenciju terorizma 2004. godine (*Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act of 2004*). Sveobuhvatne bezbednosne mere (pooštavanje već postojećih zakona za borbu protiv terorizma te donošenje čitavog niza novih zakona i bezbednosno-sigurnosnih procedura) i unutrašnje reforme federalnih bezbednosnih institucija, kao i formiranje novih otklonilo je propuste u antiterorističkoj prevenciji SAD. Njihovom primenom dobrim delom je smanjena sposobnost terorista da putuju, organizuju i sprovode napade u Americi, što ih je navelo da svoje terorističko delovanje preusmere na manje zaštićene i više ranjive evropske zemlje. Međutim, u tom procesu pooštavanja zakonskih regulativa i bezbednosnih procedura narušena je ravnoteža između bezbednosti i vrednosti američkog društva, tako što je bezbednost države postala važnija od

⁹⁶⁹ **Preuzeto iz:** 2012 *Global terrorism Index*, Institute for Economics & Peace, New York, 2013, op. cit., p. 15.

⁹⁷⁰ **Više o tome u:** *The 9/11 Commission Report*, U.S. Government Printing Office, Washington, 2004, op. cit.

uvažavanja prava građana. Dva noseća reformatorska represivna zakona usvojena nakon 11. septembra – Patriotski zakon i Zakon otadžbinske bezbednosti -⁹⁷¹ otklonila su pravne prepreke za sprovođenje istraga, pre svega tajnih, ali i za razmenu informacija te su u samom startu primene rezultirala velikim istragama i mnogobrojnim hapšenjima osumnjičenih za terorizam, ali su istovremeno ugrozila ljudska prava i građanske slobode celog američkog stanovništva. Dakle, protivterorističko delovanje unutar SAD narušilo je temelje tog demokratskog društva, dok Evropska unija u okviru istog „rata protiv terorizma” nije kompromovitovala privatnost i civilne slobode svojih građana u zamenu za povećanje njihove bezbednosti.

Jedna od suštinskih razlika u preventivnom delovanju EU u odnosu na SAD jeste to što Unija nema sopstvenu obaveštajnu kao ni kontraobaveštajnu službu, nego se suzbijanjem terorizma bave nacionalne službe zemalja članica, čiji propusti su poput onih načinjenih od strane FBI i CIA 2001. godine više nego evidentni. Tako je samo dan uoči londonskog terorističkog masakra 7. Jula 2005. godine, direktor MI5 izjavio da ne postoji neposredna teroristička pretnja tom gradu.⁹⁷² Pošto je obaveštajni rad osetljivo područje povezano s nacionalnim suverenitetom, nezavisnošću i državnim bezbednošću, ta oblast je i danas skoro u potpunosti prepuštena članicama EU, a Unija sem savetodavne u njoj nema nikakvu drugu ulogu niti poseduje instrumente kojima bi mogla u najmanju ruku inicirati neophodne reforme nacionalnih obaveštajnih službi poput onih sprovedenih u SAD.

Još jedan važan faktor koji je odigrao bitnu ulogu u osiguravanju dugoročne unutrašnje bezbednosti SAD, za razliku od EU, jeste njihova finansijska moć. Naime, nakon 11. septembra i pokrenutog „rata protiv terorizma“ SAD su znatno povećale ulaganja u svoju odbranu i tako impozantno produbile već postojeći vojno-tehnološki jaz unutar evro-atlanske zajednice. Između fiskalne 2001. godine (budžeta koji je usvojen pre 11. septembra) i fiskalne 2004. godine, iznos novčanih sredstava za odbranu i spoljne poslove porastao je sa 354 milijarde dolara na 547 milijardi.⁹⁷³ Samo za 2003. godinu američka vlada je usvojila budžet odbrane u iznosu od 379 milijardi dolara, što predstavlja rast od više od 14% u odnosu na prethodnih 20 godina. Kad su nacionalna bezbednost i borba protiv terorizma unutar EU u pitanju, povećanje ulaganja je konstantovano samo kod Francuske i Velike Britanije, što se pokazalo nedovoljnim za zaštitu

⁹⁷¹ **Pogledati:** str. 482 – Represivne antiterorističke mere.

⁹⁷² **Videti:** The Guardian, *MI5 told MPs on eve of 7/7: no imminent terror threat*, 2005 (Internet: <http://www.theguardian.com/politics/2007/jan/09/july7.uksecurity>, 20/03/2015).

⁹⁷³ **Videti:** Gaćinović Radoslav, *Antiterorizam*, Drašlar, Beograd, 2006, op. cit., str. 128.

sopstvenih teritorija od terorističkog delovanja a kamo li za njegovo potpuno eliminisanje u svetu.⁹⁷⁴

Ono što je evidentno, bar kad su pisana dokumenta u pitanju, jeste da su za razliku od Evropljana Amerikanci svoj pristup stalno prilagođavali promenljivoj strukturi i prirodi pretnje, o čemu svedoči njihovo konstantno revidiranje i dopunjavanje protivterorističkih strategija kao i pratećih bezbednosnih dokumenata, dok je EU tokom prve decenije „rata protiv terorizma“ usvojila svega jednu bezbednosnu i jednu protivterorističku strategiju. Uistinu, četiri godine nakon usvajanja Evropske bezbednosne strategije (decembra 2007. godine) šefovi država i vlada članica EU zadužili su njenog tvorca Havijera Solanu da započne proces kritičkog preispitivanja svih aspekata primene te strategije. Kao rezultat jednogodišnje analize Visokog predstavnika za spoljnu i bezbednosnu politiku objavljen je izveštaj o sprovođenju strategije pod naslovom „Pružanje bezbednosti u svetu koji se menja (*Providing Security in a Changing World*)“. Ovaj dokument ne predstavlja novu strategiju niti izmene i dopune postojeće, koja je ostala u potpunosti validna, već je predstavio procenu postignutih rezultata i sadrži preporuke u vidu smernica za njenu dalju efikasniju implementaciju. U njemu se ističe postignut napredak i rezultati primene strategije,⁹⁷⁵ međutim, uprkos svemu postignutom EU se i dalje suočava sa brojnim bezbednosnim pretnjama, izazovima i rizicima, od kojih su mnogi evoluirali te postali kompleksniji i međusobno povezani, najviše zahvaljujući negativnoj strani procesa globalizacije.⁹⁷⁶ Tako je i percepcija ugroženosti promenjena, a samim time su i prioriteti delovanja u sferi spoljne i bezbednosno-odbrambene politike Unije redefinisani.⁹⁷⁷

Iz **Tabele 20** se vidi da su najveći izazovi i pretnje identifikovani 2003. godine još uvek prisutni, ali je stepen opasnosti koje neke od njih nose promenjen. Tako su terorizam i proliferacija oružja za masovno uništenje zamenili mesta na listi nosećih pretnji, a njihov spoj – mogućnost terorista da dođu u posed ili izrade oružje za masovno uništenje – popute američke, postao i najveća briga EU.

⁹⁷⁴ **Videti:** Orlić Dejan, *Operacionalizacija bezbednosne politike Evropske unije*, Međunarodni problem, 2006, Beograd, Vol. LVIII (4), str. 441.

⁹⁷⁵ Proces proširenja Evropske unije omogućio je širenje demokratije i prosperiteta na evropskom kontinentu. Region Zapadnog Balkana je stabilizovan, zahvaljujući podršci koju je EU dala procesu tranzicije, pa je njena pažnja usmerena na druge regione. Partnerstvo sa susednim zemljama EU pruža snažan okvir za ekonomsku, političku i kulturnu saradnju i uključuje je u rešavanje potencijalnih bezbednosnih pretnji u tim zemljama. **Videti:** *Report on the Implementation of the European Security Strategy: Providing Security in a Changing World*, European Council, Brussels, 2008 (Internet: https://www.satcen.europa.eu/pdf_key/report%20on%20the%20implementation%20of%20the%20ess.pdf, 12/02/2016), p. 1.

⁹⁷⁶ Ibid.

⁹⁷⁷ Problemi poput energetske bezbednosti i klimatskih promena bili su identifikovani i u strategiji, ali su izveštajem evidentirani kao noseće pretnje i jedan od prioriteta evropske spoljne politike. Zatim, piraterija i sajber-kriminal su predstavljani kao novi izazovi koji itekako zavređuju međunarodnu pažnju. **Videti:** Ibid, pp. 5-8.

Tabela 20: Ključne pretnje bezbednosti Evropske unije i njenih građana⁹⁷⁸

Pretnja	Percepcija ugroženosti	Evropska bezbednosna strategija (2003)	Izveštaj o implementaciji (2008)
Medunarodni terorizam	Prva na listi 2003, druga na listi 2008. godine	Uočena je tendencija da „Evropa predstavlja metu, ali i bazu terorizma”	Ova tendencija je prisutna i dalje, ali je u sagledavanju pretnji uspostavljena veza sa organizovanim kriminalom. Kao naročito važno istaknuto je donošenje EU strategije za borbu protiv terorizma, u kojoj se navodi da će ljudska prava kao i međunarodno pravo biti poštovani.
Borba protiv proliferacije oružja za masovno uništenje	Druga na listi 2003, prva na listi 2008. godine	Uprkos globalnim naporima usmerenim na njegovo suzbijanje, ova pretnja je definisana kao „potencijalno najveća”. Upozoreno je na mogućnost otpočinjanja „nove trke u naoružanju”, naročito na Bliskom istoku.	Rizik od proliferacije je povećan. Mada je Libija odustala od razvoja nuklearnog programa, Iran i Severna Koreja „tek treba da zadobiju poverenje međunarodne zajednice”. Poseban, a čini se još veći problem predstavlja mogućnost razvoja tzv. „prljave bombe” – biološke .
Regionalni konflikti	Treća na listi 2003, izuzeta iz izveštaja 2008. godine	Konflikt u Kašmiru kao i onaj na Korejskom poluostrvu ocenjeni su kao dva potencijalno najproblematičnija.	Nove pretnje Sajber-kriminal (bezbednost) Moderne ekonomije zavise od kritičnih infrastruktura – saobraćaja, protoka informacija i snabdevanja energijom. Sve one su ranjive i postaju mete krivičnih dela počinjenih putem interneta. „Strategija razvoja informatičkog društva” nije dovoljna: priznaje se kako sveobuhvatan pristup tek treba da bude razvijen u okviru EU.
Neuspele države	Četvrta na listi 2003, izuzeta iz izveštaja 2008. godine	Definisano kao „loše upravljanje”, a uključuje korupciju, zloupotrebu ovlašćenja, postojanje slabih institucija i nepostojanje odgovornosti. Prepoznato je u Avganistanu (pod talibanskim režimom), Somaliji i Liberiji, a izvorište je terorizma i organizovanog kriminala.	Energetska bezbednost Ili energetska zavisnost tretira se kao najveća pretnja ekonomskom razvoju EU. „Do 2030. godine, 75% nafte i gasa moraće da se uvozi. Energenti će poticati iz ograničenog broja zemalja, među kojima će neke biti bezbednosno ugrožene”.
Organizovani kriminal	Peta na listi 2003, izuzeta iz izveštaja 2008. godine	Naglašena je spoljna dimenzija organizovanog kriminala, odnosno prekogranična trgovina drogom, belim robljem, ilegalnim migrantima i oružjem.	Klimatske promene Predviđa se izbijanje sukoba uzrokovanih prirodnim katastrofama, narušavanjem životne sredine i nadmetanjem za resurse i energente. EU poziva druge aktere na saradnju, pre svih UN i resorne regionalne organizacije.

⁹⁷⁸ **Uporediti:** *A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy*, European Council, Brussels, 2003 (Internet: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, 03/15/2013), op. cit. & *Report on the Implementation of the European Security Strategy: Providing Security in a Changing World*, European Council, Brussels, 2008 (Internet: https://www.satcen.europa.eu/pdf_key/report%20on%20the%20implementation%20of%20the%20ess.pdf, 12/02/2016, op. cit.

Što se tiče protivterorističke prakse EU, možemo zaključiti da iako je učinila veliki korak u operacionalizaciji svoje bezbednosno-odbrambene politike, konačnim usvajanjem bezbednosne i antiterorističke strategije te čitavog niza podstrategija, kao otežavajuća okolnost u njoj ispoljio se nedostatak nacionalne volje za primenu istih. Na žalost, praksa je snagom činjenica u njenom slučaju potvrdila da je mnogo lakše doneti strategije, nego ih u celini implementirati. Suštinska primena takvih dokumenta zahtevala je svest i odgovornost svih aktera - članica Unije, odnosno njihove vojske, policije i svih bezbednosno-informativnih službi, zatim obezbeđivanje odgovarajućih materijalno-finansijskih resursa, kao i promenu čitavog niza zakona i podzakonskih propisa iz sektora bezbednosti, kako bi se oni usaglasili sa utvrđenim standardima i predloženim ciljevima u strategiji.

Očigledno je da EU koja nema sopstvenu oružanu silu nije sklona vojnim rešenjima, ali ostaje nejasno zašto je, iako u ratu sa teroristima, mnogo više pažnje dala dugoročnim strategijama koje obuhvataju unapređenje ljudskog dostojanstva i sloboda kroz efektivnu demokratizaciju društava i izgradnju funkcionalnih pravnih institucija u njima. Pogotovo ako se u obzir uzme i činjenica da se militaristički protivteroristički pristup u nedalekoj evropskoj istoriji pokazao efikasnim, kada ga je u pojedinim fazama rešavanja Severnoirskog sukoba primenjivala vlada Ujedinjenog Kraljevstva. Sila, odnosno oslanjanje na rat u svakom slučaju treba da bude nužna komponenta borbe protiv terorizma, poput američkog inicijalnog odgovora, ali joj je potrebno odrediti jasne granice, jer je ova vrsta rata bez presedana i odstupa od prethodnog shvatanja ograničenja koja proizlaze iz međunarodnog prava te ga je neophodno projektovati sa krajnjom brižljivošću. Čak i jedan od najvećih domaćih kritičara američkog antiterorističkog pristupa i uopšte njene militarizacije spoljne politike nakon 11. septembra prof. dr Ričard Folk priznaje nužnost upotrebe sile u prvoj fazi odgovora SAD, ali ujedno ističe neophodnost oslanjanja na transnacionalnu primenu prava u drugoj te stavljanje težišta na uspešno utvrđivanje osnovnih korena političkog terorizma u trećoj fazi.⁹⁷⁹

Najzad, nakon terorističkih napada u Madridu i Londonu EU je preduzela mnogo konkretnije mere u principu kolektivne odbrane. Tako su nakon usvajanja tzv. „Deklaracije solidarnosti“,⁹⁸⁰ evropski lidere imenovali Koordinatora antiterorističkih mera⁹⁸¹ i po prvi put promovisali ideju o

⁹⁷⁹ **Videti:** Folk Ričard, *Veliki teroristički rat*, Filip Višnjić, Beograd, 2003, op. cit., p. 36.

⁹⁸⁰ **Videti:** *Declaration on Combating Terrorism* European Council, Brussels, 2005 (Internet: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/79635.pdf>, 07/11/2015).

⁹⁸¹ Nakon terorističkih napada u Madridu 2004. godine Savet Evrope je doneo Deklaraciju o borbi protiv terorizma. Jedna od mera obuhvaćenih tom deklaracijom jeste osnivanje funkcije koordinatora EU za borbu protiv terorizma. Tadašnji Visoki predstavnik EU za zajedničku spoljnu i bezbednosnu politiku Havijer Solana 19. septembra 2007. godine imenovao je Žila de Keršova (*Gillesa de Kerchovea*) Koordinatorom EU za borbu protiv terorizma, koji se i danas nalazi na toj poziciji. **Više o tome na:** Council of the European Union, *Counter-Terrorism Coordinator*

stvaranju obaveštajne agencije EU.⁹⁸² Napadi su takođe prethodili izradi prve Evropske protivterorističke strategije, čij cilj je prevencija i zaštita od novih terorističkih akcija, zatim obezbeđivanje brzih i efikasnih odgovora na njih, ali i uspostavljanja mehanizama za efikasno globalno gonjenje njihovih izvršilaca, kao i podstrekača, inicijatora i sponzora.

Iako je EU tad konačno shvatila da je pored dugoročne solucije za pobjedu u borbi protiv terorizma, koja predstavlja suzbijanje uzročnika i onemogućavanje radikalizacije, neophodno agresivno se suprotstaviti njegovim nosiocima, ostala je posvećena preventivnom delovanju, pre svega civilnim sredstvima i multilateralnim pristupom, isključivo vodeći računa o poštivanju međunarodnog prava i građanskih sloboda te delujući pod okriljem UN. Fokusirala se na otklanjanje okolnosti povoljnih za njegov nastanak, razvoj i širenje unutar same Unije, sa prioritetom suzbijanja terorističke propagande kao korena rastućeg problema indoktrinacije i regrutacije ekstremista. S tim u vezi, usvojila je i dodatnu strategiju pod nazivom „Strategija Evropske unije za borbu protiv radikalizma i regrutovanja terorista (*The European Union Strategy for Combating Radicalisation and Recruitment to Terrorism*)“,⁹⁸³ čime je nastavljen pozitivan trend u razvoju kolektivne bezbednosne politike Unije.

I Amerikanci su u svojim strateškim dokumentima iskazivali nastojanja da identifikuju uzroke terorizma i da deluju na njih, ali u praksi su se fokusirali na eliminisanje njegovih nosilaca i uništenje terorističkih kapaciteta, naročito u prvim godinama „rata“. Angažovanja vojnih snaga u Avganistanu i Iraku jasno svedoče da se Amerika dominantno oslanja na oružanu silu u borbi protiv terorističkih organizacija i država koje im pružaju podršku, i pored toga što se u njenim strategijama nagoveštava kontinuirana primena svih elemenata nacionalne moći. Muđutim, iako je reč o oružanom sukobu najmoćnije države u svetu sa nedržavnim akterima, s vremenom je postalo izvesno da sama oružana sila ne može u potpunosti uništiti decentralizovane terorističke mreže koje mutiraju prilagođavajući se vrlo vešto novim okolnostima i koje su skoro nezavisne od država. Shvatajući tu sve očigledniju činjenicu i imajući u vidu da terorizam kao politički fenomen i produkt društvenih okolnosti zahteva mnogo kompleksniji odgovor od isključivo vojnog, američka administracija je otpočela sa revidiranjem svog pristupa integrisanjem raznih vidova aktivnosti u okviru njega, kao što su političke, ekonomske, i ideološke, a sa ciljem

(Internet: <http://www.consilium.europa.eu/en/policies/fight-against-terrorism/counter-terrorism-coordinator/>, 05/04/2016).

⁹⁸² Obaveštajno-analički centar EU (*The EU Intelligence Analysis Centre - EU INTCEN*) formiran je u svom današnjem zdanju tek marta 2012. godine, sa nastojanjem da se konačno prevaziđu problemi u efikasnosti obaveštajnih mehanizam i saradnje u okviru EU po pitanju protivterorizma. **Više o tome na:** INTCEN - EU Intelligence Analysis Centre (Internet: <http://europa.eu/whoiswho/public/index.cfm?fuseaction=idea.hierarchy&nodeID=371184>, 03/03/2016).

⁹⁸³ **Videti:** *The European Union Strategy for Combating Radicalisation and Recruitment to Terrorism*, European Council, Brussels, 2005 (Internet: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2014781%202005%20REV%201>, 07/11/2015).

uspostavljanja i širenja poštovanja ljudskih prava i građanskih sloboda, eliminisanja siromaštva, izgradnje regionalne i globalne demokratije te otklanjanja razloga nezadovoljstva koje nastaje kao reakcija na represivne i okupacione strukture, kakvim se upravo zapadnjačko prisustvo doživljava na Bliskom istoku od strane tamošnjeg muslimanskog življa. Drugim rečima, pristupilo se uspostavljanju humanijeg oblika globalnog upravljanja, jer je postalo očigledno da će pobjeda nad terorizmom zavisiti više od moralnih faktora nego vojnih kapaciteta i mogućnosti.

Činjenica je da nasilno (oružano) ispoljavanje terorista predstavlja zanemarljiv deo (manje od 1%) njihovog ukupnog delovanja, dok nenasilne delatnosti čine više od 99%. Stoga je težište američkog antiterorističkog pristupa s vremenom prebačeno sa direktnog obračuna protiv nasilnih (borbenih) struktura terorističkog kolektivteta na nenasilni, odnosno na onemogućavanje njihovog delovanja (indoktrinacija, propaganda, finansiranje itd.) bez kog je nezamislivo uspešno sprovođenje nasilnog delovanja. Prvobitni pristup, suzbijanja terorističke agresije u njenoj oružanoj fazi, ma koliko god uspešan, bio je privremen, jer su nenasilne strukture terorističkih organizacija kroz kratko vreme regrutacijama i indoktrinacijama povraćale nasilničke kapacitete, usled čega je globalni protivteroristički obračun i opisan kao „rat bez kraja“ a sam terorizam kao „neuništiv neprijatelj“.⁹⁸⁴

Dakle američki antiteroristički strateški pristup je ipak s vremenom modifikovan, usled razvoja situacija i promena okolnosti, tako da je u odnosu na početak antiterorističkog obračuna u svojim kasnijim godinama naglašavao potrebu podređivanja vojnih operacija inicijativama „meke moći“, kojima je cilj podrivanja radikalno-militantnog islamističkog uticaja kroz promovisanje i uspostavljanje demokratsko-političkog, ekonomskog i društvenog razvoja u ranjivim (siromašnim i nerazvijenim) muslimanskim zemljama. Takoreći, pristupilo se otklanjanju uzroka islamističkog ekstremizma u smislu suzbijanja njegove ideološke potpore, jer je shvaćeno da se on ne može pobediti vojnom silom i strahom nego prosperitivnom nadom koju je neophodno ulivati u muslimanske mase, a koja im nudi bolji, pravedniji i slobodniji život od onoga koji im obećava Al Kaida i druge manipulativne terorističke organizacije. Sama pomisao da se ljudi koji su spremni dobrovoljno izvršiti samoubilački napad mogu zastrašiti vojnom mašinerijom je apsurdna. Dokaz za neuspeh potpunog poraza terorizma sa tenkovima i avijacijom je činjenica da je on u današnje vreme prerastao u ideologiju globalnog džihada (Alkaidizam / Džihadizam) koja se neprestano širi, pre svega, internetom i za koju niko ne može garantovati koga će sve i kada inspiristi na oponašanje Al Kaidinih terorističkih činova usmerenih protiv Zapadne dominacije nad muslimanskim svetom. Zato im je upravo neophodna

⁹⁸⁴ **Videti:** Mijalkovski Milan, *Protivteroristička prevencija države*, Međunarodni problemi, 2007, Beograd, 59 (4), op. cit., str.593.

bolja životna vizija, satkana od društvenog prosperiteta i demokratskog preobražaja koji će se ogledati u uspostavljanju stabilnih i efikasnih državnih institucija, kao i širenju sloboda, čvrstog civilnog društva i jakog privatnog sektora.

Dinamika i rezultati primene američke protivterorističke strategije pokazali su da je ona delotvornija od evropske, ali ne i u potpunosti uspešna. Podsetimo, njen glavni cilj je poraz terorizma (Al Kaide u početku, a danas i tzv. „Islamske države”⁹⁸⁵ i njima sličnih međunarodnih terorističkih organizacija), ali se njegova realizacija još ne nazire. Srušeni su „teroristički” režimi u Avganistanu i Iraku, što nije dovelo do nestanka Al Kaide. Šta više, te prostore danas teroriše još moćnija teroristička organizacija nad čijim zločinima se zgrožava ceo svet i strepi od mogućih napada.

Ipak SAD su svojim pristupom zaštitile sopstvenu teritoriju, dok je EU postala jedna od glavnih potencijalnih terorističkih i baza i meta, što ostavlja razlog za zabrinutost njenih policijskih i pravosudnih dužnosnika, nacionalnih bezbednosnih i obaveštajnih službi i cele javnosti. U svakom slučaju, takvo stanje predstavlja najveću brigu njenim donositeljima političkih odluka i, pre svega, strateškim kreatorima, na kojima leži i najveća odgovornost. Zato je neophodno da što pre preispitaju svoje strategije i sve preduzete mere i postupke vezane za suzbijanje terorizma jer sadašnjost najsurovije svedoči o njihovoj neefikasnosti.

Naime, džihadizam je, geografski gledano, s ratom protiv njega metastazirao a Evropa je postala centralno bojno polje. Pored napada u Španiji i Velikoj Britaniji, a koji su predmet analize našeg rada jer su se odigrali tokom prve decenije „rata protiv terorizma”, Evropska unija je nastavila skupo da plaća svoje globalno antiterorističko udruživanje sa SAD. Iako su teoretski sva

⁹⁸⁵ Islamska država je prvobitno bila islamistička teroristička organizacija a danas je samoprogllašena međunarodno nepriznata država na velikom prostoru Iraka i Sirije, koju kontroliše upravo ta sunitska ekstremistička grupa. Ova paravojna formacija islamskih ekstremista vuče korene još iz 1999. godine, kada je osnovana pod nazivom „Jedinstvo i džihad (*Jama'at al-Tawhid wal-Jihad*)”, a od 2004. preimenovana je u „Al Kaidu Iraka (*Al-Qaida in Iraq*). Dve godine kasnije ponovo je promenila naziv u „Islamska država Iraka i Sirije (*Islamic State of Iraq and Syria – ISIS*), da bi kasnije, zbog drevnog naziva teritorije na kojoj se nalazi država Sirija – Levant (regija koja uključuje Liban, Jordan, Izrael, Palestinu, Kipar i južnu Tursku), grupa ponovo promenila naziv u „Islamska država Iraka i Levanta (*Islamic State of Iraq and Levant – ISIL*). Juna 2014. godine ova teroristička organizacija, koja je prvobitno nastala kao proizvod otpora protiv američkih i zapadnjačkih intervencija u Iraku, objavila je da ukida regionalnu crtu iz svog naziva, odnosno da uspostavlja Islamsku državu na čelu sa *kalifom* (svojim vrhovnim vođom Abu Bakr al-Bagdadijem) i tako još jednom preimenovana u danas poznatu „Islamska državu (*Islamic State – IS*). Ideološki, Islamska država pripada salafizmu, odnosno, ekstremnoj interpretaciji Islama, koja promovise religijsko nasilje. Na tom polju najviše je slična Muslimanskoj braći. Njihov cilj je povratak korenima Islama ili odbijanje svih inovacija u religiji koje narušavaju originalni duh vere. Islamska država smatra nevernicima sve koji podržavaju sekularne zakone i jedino legitimno vođstvo prema njima može biti ono koje se nalazi na čelu džihada. Proglašavanjem *kalifata* i njegovim uspostavljanjem na teritorijama Iraka i Sirije, Islamska država je prekinula saradnju sa svim drugim islamističkim ekstremistima, na čelu sa Al Kaidom, i pozvala ih kao i sve muslimane u svetu da joj iskažu punu odanost. Pošto je naše istraživanje vremenski ograničeno na prvu deceniju „rata protiv terorizma“njime nije obuhvaćeno delovanje ove terorističke organizacije jer su američki i saveznički direktni vojni udari na nju otpočeli tek 2014. godine. **Više o tome u:** National Center for Counterterrorism, *Islamic State* (Internet: https://www.nctc.gov/site/groups/aqi_isil.html, 23/04/2016).

iznenađenja⁹⁸⁶ bila isključena usled sveobuhvatne protivterorističke prevencije koja je još od 11. septembra 2001. godine postala deo svakodnevnog života Evropljana kao i Amerikanaca, a zatim intenzivirana nakon napada u Madridu i Londonu, nemilosrdni napadi, prvo u Parizu,⁹⁸⁷ a potom i u Briselu,⁹⁸⁸ posvedočili su drugačije. Bilo je očigledno da protivteroristički propusti EU nisu otklonjeni, pogotovo u smislu obaveštajno-bezbednosne ranjivosti njenih zemalja članica.

Usled propusta vlastite protivterorističke prevencije, a posebno nakon dvostrukih napada u Parizu pokrenute su polemike o efikasnosti odnosno o neophodnosti nove bezbednosne kao i protivterorističke strategije EU. Što se bezbednosne strategije tiče, nju je s obzirom na današnje izmenjene okolnosti i prirodu bezbednosne pretnje, predočenu u Izveštaju o implementaciji, neophodno prilagoditi promenama u globalnom i regionalnom okruženju, kao i novoj listi nosećih pretnji. Protivterorističku strategiju Unije je takođe neophodno prilagoditi promenjenim okolnostima, tako što bi se redefinisali njeni postojeći instrument i implementirali novi delotvorniji kako bi se u budućnosti EU efikasnije suočavala sa terorističkom pretnjom. Najvažniju ulogu igraju nacionalne bezbednosne i obaveštajne institucije zemalja članica Unije od kojih neke očigledno nisu pokazale sposobnost da identifikuju uzroke i činioce propustljivosti sopstvene protivterorističke prevencije. To je već odavno trebalo da uzbuni subjekte rukovođenja i odlučivanja protivterorističkog i uopšte odbrambenog sistema tih država, u smislu

⁹⁸⁶ Pod terorističkim iznenađenjem podrazumeva se oružano dejstvovanje terorista (napad) nad neposrednom žrtvom (civilima), nezavisno od izazvanih štetnih posledica (broja žrtava i materijalnih razaranja), sa ciljem da u najvećoj mogućoj meri zastraše primarnu žrtvu (vladu ili određene političke figure države koju napadaju) i prinude je na neke ustupke.

⁹⁸⁷ Tokom 2015. godine u glavnom gradu Francuske izvršena su dva velikorazmerna teroristička napada od strane islamskih ekstremista. Prvi napad izvršili su francuski državljani, braća Šerif i Said Kauči (*Chérif and Saïd Kouachi*), inspirisani delom Al Kaide i Islamske države a revoltirani radom pariskog satiričnog magazina „*Charlie Hebdo*“, u čijoj su redakciji 7. januara usmrtili 11 zaposlenih. Tokom policijske potere i razmene vatre obojica braće su poginula, kao i jedan policijski službenik. Drugi teroristički napad, inače najsmrtonosniji u EU nakon madridskog 2004. godine, izvela je grupa ekstremista po nalogu Islamske države. Oni su podeljeni u tri različite grupe izveli gotovo istovremeno šest različitih ali u potpunosti koordinisana napada u Parizu, 13. novembra 2015. godine (**Prilog 20**). Teroristi, naoružani automaskim puškama i samoubilačkim bombaškim prslucima, otvorili su vatru na restoran „*Le Petit Cambodgeu*“ u centru Pariza, zatim na bar „*Le Carillon*“ i restoran „*La Belle Equipe*“. Nekoliko eksplozija odjeknulo je kod nacionalne arene „*Stade de France*“, a na posetioce koncerta u koncertnoj dvorani „*Le Bataclan*“ je takođe otvorena vatra. Tom prilikom živote je izgubilo 130 ljudi, ranjeno je 368 od kojih oko 100 teže. **Više o tome u:** BBC, *Paris attacks: What happened on the night*, 2015 (Internet: <http://www.bbc.com/news/world-europe-34818994>, 23/03/2016).

⁹⁸⁸ Tri koordinisana bombaška napada izvedena su u glavnom gradu Belgije 22. marta 2016. godine. Dve od tri bombe detonirane su na briselskom aerodromu a treća u podzemnoj metro stanici „*Maalbeek*“ u blizini sedišta Evropske unije, dok je četvrta neaktivirana eksplozivna naprava pronađena takođe na aerodromu. Za napade u kojima su 32 osobe stradale kao i trojica bombaša samoubica, a oko 270 povređeno, zvaničnu odgovornost je preuzela Islamska država. Ovo je po svom obimu, broju žrtava i pričinjenoj materijalnoj šteti najveći teroristički akt u istoriji te zemlje. Dvojica preživelih terorista, od ukupno pet, uhapšeni su nedugo nakon napada i trenutno im se sudi za terorističko udruživanje i delovanje. **Više o tome u:** The Guardian, *Brussels: Islamic State launches attacks on airport and station*, 2016 (Internet: <http://www.theguardian.com/world/live/2016/mar/22/brussels-airport-explosions-live-updates>, 01/04/2016).

ustanovljavanja šta pogoduje teroristima da deluju na njihovoj teritoriji te da otklone sve registrovane propuste kako bi se ta delovanja sprečila u budućnosti.

Istovremeno, i SAD moraju preispitati načela svog delovanja i realnije projektovati sopstvene ciljeve kad je globalna borba protiv terorizma u pitanju. Naime, postalo je više nego jasno da se terorizam ne može u potpunosti iskoreniti niti lokalizovati, ali ga je moguće efikasno suzbiti i staviti pod kontrolu tako što će mu se intenzitet znatno umanjiti. Zato je neophodno da odgovor na njega bude kombinacija američkog oslanjanja na vojnu moć i evropske, a kasnije i američke nenasilne metode rešavanja konflikata, koje će se u potpunosti sa strateških dokumenata preneti u praksu. Takođe, pored efikasnosti odgovor mora biti i društveno prihvatljivi tj. u skladu sa demokratskim principima i normama kako bi izazvao adekvatnu reakciju celog društva i javnog mnjenja.

Shodno tome, svaka buduća protivteroristička strategija trebalo bi znatno više da se zalaže za multilateralno delovanje sa ciljem stvaranja što veće koalicije za rešavanje terorističkog problema, zatim na identifikovanje i eliminisanje njegovih uzročnika kao i oslanjanje na „meku moć“ pri čemu bi oružane intervencije bile moguće ukoliko postoje nepobitni dokazi o delovanju neke terorističke grupe ili organizacije. Kao što je ranije sugerisano, Ujedinjene nacije mogu biti efikasan instrument u borbi protiv terorizma kroz davanje legitimiteta vojnim akcijama i još intenzivnije sankcionisanje država sponzora terorizma kao i uspostavljanje i koordinisanje novih oblika multilateralne saradnje, te je neophodno ojačati njihovu ulogu, istovremeno, reformišući celokupan međunarodni pravni i bezbednosni sistem – opremanje institucija na čelu sa UN svim instrumentima i sredstvima neophodnim za adekvatno suprostavljanje međunarodnom terorizmu. Takođe je potrebno da UN konačno donesu univerzalno prihvatljivu definiciju terorizma, jer njihova trenutna mnogobrojnost i sporenje oko naglašavanja pojedinih uzroka, odlika i ciljeva tog bezbednosno-političkog fenomena dovodi i do pluralizma odgovora na njega, umesto identifikovanja delotvorne i učinkovite prakse te uspostavljanja efikasnih međunarodnih standarda i normi za njegovo suzbijanje.

3.3.1.1. Teroristički napadi u Madridu 2004. godine

Glavni grad Španije je 11. marta 2004. godine bio meta napada ekstremista, koji su izveli najveći islamistički teroristički napad u istoriji Evrope i inače drugi po broju civilnih žrtava⁹⁸⁹, odnosno najsmrtonosniji posle onoga u SAD 2001. godine. Serijom koordiniranih eksplozija na mreži madridskog železničkog saobraćaja ubijeno je 191, a ranjeno skoro 2.000 ljudi.⁹⁹⁰ Deset od ukupno trinaest bombi eksplodiralo je za vreme jutarnjeg saobraćajnog špica u četiri putnička vagona koji su gotovo u isto vreme (07:01-07:14) napustili jednu od najprometnijih gradskih železničkih stanica „Alcala de Henares Station” (Slika 51), dok tri nisu uspešno detonirane i pronađene su kasnije. Istragom je utvrđeno da su ručno pravljene bombe punjene ekserima i ukradenim industrijskim eksplozivom, zasnovanim na nitroglicerinskoj bazi (Goma-2), aktivirane sa distance, putem mobilnih telefona sa neregistrovanim „pre-paid“ brojevima.

Slika 51: Lokacije bombaških napada u Madridu 2004. godine⁹⁹¹

⁹⁸⁹ Najveći broj civilnih žrtava u Evropi izazvao je bombaški napad poznat kao „Lockerbie Bombing“ izveden 21. decembra 1988. godine u istoimenom škotskom gradiću na čije tlo se srušio avion američke aviotransportne kompanije „Pan Am“, na letu br. 103 za Njujork. Utvrđeno je da je u avion bila podmetnuta bomba koja je ubrzo nakon njegovog poletanja sa londonskog aerodroma „Heathrow“ eksplodirala usmrivši svih 259 putnika i članova posade, kao i 11 ljudi na zemlji na koje se avion obrušio. Od ukupno 270 stradalih 189 su bili Amerikanci, za koje se i veruje da su bili meta libijskih terorista. Za napad je optužena vlada Libije na čelu sa njenim predsednikom Muamerom al Gadafijem (*Muammar al-Qaddafi*), koji je priznao odgovornost ali ne i krivicu i 2003. godine postigao sporazum sa Belom kućom da se porodici svakog stradalog isplati po osam miliona američkih dolara, a da se Libiji za uzvrat ukinu sankcije, što je i učinjeno. **Više o tome u:** History, *Remembering the 1988 Lockerbie Bombing*, 2013 (Internet: <http://www.history.com/news/remembering-the-1988-lockerbie-bombing>, 05/05/2016).

⁹⁹⁰ **Videti:** The Guardian, *The worst Islamist attack in European history*, 2004 (Internet: <http://www.theguardian.com/world/2007/oct/31/spain>, 05/05/2016).

⁹⁹¹ **Preuzeto sa:** Ibid.

Za ovaj teroristički čin u početku je bilo nejasno ko je odgovoran. Prvobitno se sumnjalo na separatističku baskijsku organizaciju ETA, što je ona odbacila da bi kasnije bilo utvrđeno da je napad izvela Al Kaida. Zapravo, odgovornost je na sebe javno preuzeo njen ogranak, islamistička teroristička grupa „*Abu Hafs al-Masri Brigades*“, tako što je arapskom listu „*Al Kuds al-Arabi*“ poslala zvanično saopštenje kojim se potvrđuje odgovornost. U njemu je između ostalog pisalo: „Naše brigade se spremaju za naredne udare. Ko je sledeći – Japan, Amerika, Italija, Britanija, Saudijska Arabija ili Australija? Brigade smrti su pred njihovim vratima i gvozdenom pesnicom će udariti na pravo mesto u pravo vreme“.⁹⁹² U tom saopštenju su cinično poručili i američkim biračima da na predstojećim izborima glasaju za Džordža Buša, rečima: „Znamo da bi snažna operacija mogla srušiti Vašu vladu, a to je ono što ne želimo. Mi ne nastojimo da nađemo većeg idiota od Buša“.⁹⁹³ Odgovornost ovog ogranka Al Kaidine mreže potvrđena je 2. aprila iste godine, kada je policija na železničkim šinama blizu Toleda, na pruzi Madrid – Sevilja, pronašla i uspešno deaktivirala eksplozivnu napravu od 12 kilograma – identičnu onim upotrebljenim u prethodnom napadu. Da bi tri dana nakon toga lider te terorističke grupe, inače vojni portparol evropske Al Kaide, Abu Duhan al Avgani (*Abu Dujana Al-Afghani*) poslao faks madridskom listu „*ABC*“ na arapskom jeziku, sa porukom da će „Španija biti pretvorena u pakao ukoliko odmah ne povuče svoje trupe iz Iraka i Avganistana“.⁹⁹⁴

Ovim napadom Al Kaida je jasno pokazala da Evropa nije izuzeta iz njenog delovanja, a većina Španaca ga je doživela kao posledicu nepopularnog spoljnopolitičkog angažmana njihove zemlje, odnosno kao osvetu za učešće u iračkoj invaziji, jer je u to vreme oko 1.400 španskih vojnika pružalo podršku američkim i britanskim trupama u Iraku.⁹⁹⁵ To je bio jedan od najefikasnijih i dobro isplaniranih, kao i vremenski tempiranih terorističkih napada ikada. Naime, izveden je samo dva dana pre parlamentarnih izbora u Španiji, a rezultirao je neočekivanu pobedu opozicione Socijalističke anti-ratne partije, čij lider Hoze Rodrigez (*Jose Luis Rodriguez Zapatero*) je kao novoizabrani premijer u roku od mesec dana povukao španski vojni kontigent iz Iraka. Ovakav postupak španske vlade može se smatrati prvom vojnom pobedom nedržavnog aktera kakav je Al Kaida nad suverenom državom. Upravo takvim ga je i Bušova administracija okarakterisala, kao i sam rezultat parlamentarnih izbora u kojima konzervativna vladajuća Narodna partija iako je slovila za favorita nije dobila očekivanu podršku birača. Činjenica je da

⁹⁹² CBS News, *4 New Arrests in Madrid Bombings*, 2004 (Internet: <http://www.cbsnews.com/news/4-new-arrests-in-madrid-bombings/>, 05/05/2016).

⁹⁹³ Ibid.

⁹⁹⁴ ABC News, *The Insider: Daily Terrorism Report*, 2004 (Internet: <http://abcnews.go.com/International/Investigation/story?id=79270&page=1>, 08/06/2016).

⁹⁹⁵ Videti: History, *Terrorists bomb trains in Madrid*, 2004 (Internet: <http://www.history.com/this-day-in-history/terrorists-bomb-trains-in-madrid>, 05/05/2016).

je prethodna vlada platila cenu svog uključivanja u rat u Iraku i bliskosti njenog premijera Hozea Aznara (*José María Alfredo Aznar*) sa američkim predsednikom Džordžom Bušom i premijerom Velike Britanije Tonijem Blerom. Takođe, novoizabrani premijer Rodrigez je, uprkos pozivu američkog predsednika Buša da ostane u aktuelnoj vojnoj koaliciji u Iraku,⁹⁹⁶ zadao veliki udarac Beloj kući, kvareći njenu strategiju ucenjivanja zapadnih demokratskih država na davanje podrške vojnim operacijama pod okriljem globalnog antiterorističkog rata, uprkos otporu građana i sopstvenih birača. Pored toga, stvorena je realna mogućnost da teroristi nastave praksu isključivanja (prinudnog povlačenja) određenih zemalja iz rata u Iraku.⁹⁹⁷

Španska policija je efikasnom istragom za samo par nedelja identifikovala odgovorne za napad. Dvadeset devet lica, uglavnom Marokanaca kao i devet španskih građana je uhapšeno i suđeno im je po optužnicama od terorističkog udruživanja i delovanja do krađe, transporta i prodaje eksploziva. Od njih trideset i osam sud je 2007. godine osudio ukupno dvadeset i jedno, dok je ostale oslobodio odgovornosti za teroristički napad. Međutim, za njih se smatra da su imali drugorazrednu ulogu u odnosu na glavnoosumnjičenu sedmoricu, koji su izvršili samoubistvo kada je policija opkolila objekte u kojima su živeli na periferiji Madrida tri nedelje nakon napada.

Što se tiče EU i njenih institucija, napad u Španskoj prestonici je učvrstio potrebu daljeg razvoja i dopunjavanja već definisanih strateških mera u njenoj borbi protiv terorizma. Tako su prvi koraci preduzeti odmah nakon zasedanja Saveta EU dve nedelje nakon napada, u okviru kojih je oformljeno mesto, već pomenutog, Protivterorističkog koordinatora. Njegov glavni zadatak je da radeći unutar samog Saveta EU usklađuje bilateralnu i multilateralnu saradnju između država članica u protivterorističkoj borbi i da prikuplja tačne i precizne informacije u vezi sa terorističkim delovanjem u EU. Takođe, na istom zasedanju Saveta države članice EU obavezale su se da će garantovati primenu načela solidarnosti, koje se odnosi na zajedničko delovanje svih članica Unije u pružanju pomoći onoj državi koja je žrtva terorističkog napada, prirodnih katastrofa ili katastrofa izazvanih ljudskom krivicom.⁹⁹⁸

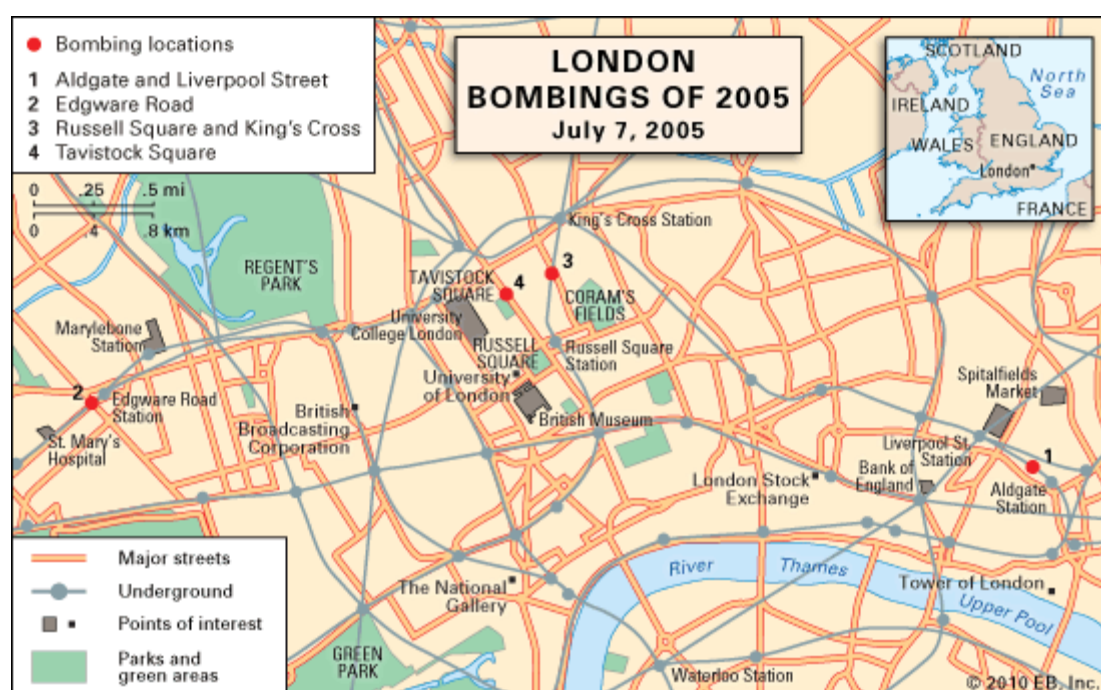
⁹⁹⁶ Premijer Rodrigez je, dokazujući svoju rešenost da povuče španske vojnike iz Iraka, na dan polaganja zakletve i preuzimanja dužnosti 17. marta 2004. godine izjavio: „Čujem šta kaže gospodin Buš, ali moja pozicija je vrlo jasna i čvrsta. Okupacija Iraka je fijasko. Više je poginulih posle nego za vreme rata..., a okupacione snage ne dozvoljavaju da UN preuzmu kontrolu nad tamošnjom situacijom“. **Videti:** CNN, *Bush: Stay the course on terror war*, 2004 (Internet: <http://edition.cnn.com/2004/ALLPOLITICS/03/17/bush.terror/>, 08/05/2016).

⁹⁹⁷ Predsednik Hondurasa Rikardo Maduro (*Ricardo Rodolfo Maduro*) je na ovakav potez Španije reagovao najavom da će povući svojih 350 vojnika iz Iraka „u što skorije vreme“. Zvaničnici Tajlanda su najavili da će se medicinsko osoblje i inženjeri iz Iraka povući onog trenutka kada budu napadnuti. Predsednik ukrajinskog parlamenta Volodimir Litvin (*Volodymyr Mykhailovych Lytvyn*) pozvao je vladu Ukrajine da preispita svoj stav o vojnom učešću u Iraku. **Videti:** Mijalkovski Milan, *Odgovor terorizmu*, Univerzitet u Beogradu Fakultet bezbednosti, Beograd, 2005, op. cit., str. 195.

⁹⁹⁸ **Videti:** Orlić Dejan, Operacionalizacija bezbednosne politike Evropske unije, Međunarodni problem, 2006, Beograd, Vol. LVIII (4), op. cit., str. 422-3;

3.3.1.2. Teroristički napadi u Londonu 2005. godine

Napad u Londonu, 7. jula 2005. godine, je poput onog u Madridu izveden tako što su teroristi, u koordiniranoj akciji, eksplozivom dejstvovali na saobraćajnim linijama tokom jutarnjih gužvi. Tri samoubilačka napada dogodila su se u razmaku od po 50 sekundi u londonskoj podzemnoj železnici (08:50-08:52) i jedan, sat vremena kasnije (09:47), u gradskom autobuskom prevozu na trgu Tavistok (**Slika 52**). Ubijeno je 56 ljudi, uključujući i četvoricu bombaša samoubica, a povređeno je preko 700 građana.⁹⁹⁹ To je bio najteži teroristički napad od eksplozije aviona nad Lokerbijem, i najkrvaviji napad u Londonu još od Drugog svetskog rata.

Slika 52: Lokacije bombaških napada u Londonu 2005. godine¹⁰⁰⁰

Prve tri eksplozije, gotovo simultano detonirane, u londonskom metrou u startu su podstakle sumnje na korišćenje vremenski tempiranih upaljača ili mobilnih detonatora, poput onih upotrebljenih u Madridu. Ipak, londonska policija je, na temelju prikupljenih ostataka bombi i

⁹⁹⁹ **Videti:** *Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July 2005*, The Stationary Office, London, 2006 (Internet: http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/11_05_06_narrative.pdf, 10/05/2016).

¹⁰⁰⁰ **Preuzeto sa:** *BBC, 7 July London bombings: What happened that day?*, 2005 (Internet: <http://www.bbc.com/news/uk-33253598>, 05/05/2016).

njihove forenzičke analize, objavila da su počinioci bili bombaši samoubice, koji su u ruksacima uneli eksplozivne naprave i u prethodno dogovoreno vreme lično detonirali. Međutim, ostaje nejasno zašto je četvrta bomba aktivirana praktično sat vremena kasnije kao ni koja je njena meta bila, jer je autobus usled zastoja saobraćaja, izazvnog brzom reakcijom bezbednosnih službi na pređašnje eksplozije, usporen i skrenut sa uobičajene rute. Zato se mesto eksplozije, Trg Tavistok, može smatrati slučajnim. Takođe je nejasno šta je tačno trebala da bude meta prva tri napada i koja je uopšte uloga simultanog tempiranja eksplozija. Naime, samo jedna bomba je, takoreći, uspešno aktivirana na podzemnoj stanici, dok su druge dve detonirane na prilazu stanici i u tunelu.¹⁰⁰¹

Iako se u startu ovaj masakr poredio sa onim u Madridu počinjenim godinu dana ranije, pre svega zbog činjenice da su u oba žrtve bile civili koji su se koristili saobraćajnim prevozom u vreme jutarnjih gužvi na početku radnog dana, razlike između njih su velike. Dok je u Madridu napadnuta železnička mreža u britanskoj prestonici je meta bio gradski sistem javnog prevoza. Velike su razlike i u vrsti, odnosno konstrukciji eksplozivnih naprava upotrebljenih u napadima. U Španiji su korišćene ručno pravljene relativno velike bombe (10-12kg), na teško dostupnoj i skupoj nitroglicerinskoj bazi, detonirane putem mobilnih telefona. Za razliku od toga, London je takođe napadnut bombama kućne izrade, ali su bile znatno manje (do 5kg), zasnovane na bazi široko dostupnog i relativno jeftinog organskog peroksida, i pritom su ručno aktivirane.

Ono što povezuje ova dva nemilosrdna događaja jesu njegovi nalogodavci kao i sama uzročnost, odnosno činjenica da oba predstavljaju posledicu spoljnopolitičke vezanosti dveju država sa SAD. Naime, odgovornost i za ovaj napad preuzela je Al Kaide, tačnije, njen do tada nepoznat evropski ogranak, koji sebe naziva „Džihad u Evropi”. U saopštenju, objavljenom samo dva sata nakon napada, na jednom islamističkom internet sajtu navedeno je da su „mudžahedinski borci izveli veliki osvajački pohod na London, a da Velika Britanija gori od straha, terora i užasa od severa do juga i od istoka do zapada”.¹⁰⁰² Verodostojnost saopštenja nije mogla biti utvrđena u to vreme, ali je zahvaljujući njoj kao i okolnostima pod kojim su napadi izvedeni (sličnostima napada u Madridu) potraga za počiniocima od samog početka usmerena prema krugovima radikalnih islamista u Velikoj Britaniji. Sem toga, tadašnji zamenik Bin Ladena, a današnji lider Al Kaide Ajmen al Zavahiri (*Ayman Mohammed Rabie al-Zawahiri*) je 1. septembra 2005.

¹⁰⁰¹ **Više o tome u:** *Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July 2005*, The Stationary Office, London, 2006 (Internet: http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/11_05_06_narrative.pdf, 10/05/2016), op. cit.

¹⁰⁰² BBC, *7 July London bombings: What happened that day?*, 2015 (Internet: <http://www.bbc.com/news/uk-33253598>, 10/05/2016).

godine u video poruci emitovanoj na televizijskom kanalu „Al-Jazeera” javno preuzeo odgovornost za napade.¹⁰⁰³

Istragom su vrlo brzo, zahvaljujući nadzornim kamerama i ostacima njihovih ličnih dokumenata, identifikovani počinioci, uzrasta 18, 19, 22 i 30 godina (**Slika 53**), a nestanak najmlađeg od njih je policiji prijavila majka. Trojica od njih su pakistanskog porekla, rođeni i odrasli u Velikoj Britaniji, dok je četvrti rođeni Jamajčanin oženjen Britankom. Pošto su sva četvorica žrtvovali svoje živote istraga je bila usmerena na identifikovanje i pronalaženje njihovih saučesnika. Tim povodom su trojica britanskih muslimana, takođe pakistanskog porekla, uhapšena 22. marta 2007. godine, od kojih su dvojica 2011. godine osuđeni na po sedam godina zatvora za pružanje logističke podrške izvršiocima napada, dok je treći, usled nedostatka materijalnih dokaza, oslobođen svih optužbi.

Slika 53: Počinioci bombaških samoubilačkih napada na londonski sistem javnog prevoza 2005. godine¹⁰⁰⁴

Vlada Velike Britanije je 11. maja 2006. godine objavila Zvanični izveštaj o napadima, u kome su bombaši samoubice klasifikovani kao „domaći teroristi“. Takođe je zaključeno da tokom planiranja i izvođenja akcije nisu imali direktnog kontakta sa inostranim terorističkim organizacijama, osim što su prethodne godine dvojica od njih boravili u terorističkom kampu u Pakistanu,¹⁰⁰⁵ te da su indoktrinirani i radikalizovani propagandom ilesamističkih ekstremista na čelu sa Al Kaidom putem interneta.¹⁰⁰⁶

¹⁰⁰³ Videti: CBS News, *Al Qaeda Claims London Attacks*, 2005 (Internet: <http://www.cbsnews.com/news/al-qaeda-claims-london-attacks/>, 11/05/2016).

¹⁰⁰⁴ Preuzeto sa: BBC, *7 July London bombings: What happened that day?*, 2015 (Internet: <http://www.bbc.com/news/uk-33253598>, 10/05/2016), op. cit.

¹⁰⁰⁵ Ostalo je nejasno zašto su se četvica mladih i uglavnom perspektivnih britanaca okrenula verskom ekstremizmu i počinila tako stravičan zločin nad svojim sugrađanima. Međutim, istragom je utvrđeno da su dvojica od njih

Ovaj teroristički čin je još jednom potvrdio da Evropska unija nije bezbedna i da su njene članice, posebno one najangažovanije u američkom antiterorističkom ratu, primarna meta Al Kaide i njoj srodnih islamističko-ekstremističkih organizacija. Najveće posledice je, naravno, ostavio na Britaniju i sam London, čij javni prevoz i ekonomija su pretrpeli ogromne finansijske gubitke. Što se tiče Londonske berze, samo je na kratko prekinula poslovanje čime je uslovljen blagi pad britanske funte, ali nije došlo do panike i potresa uporedivih sa onim u SAD 2001. godine.

Posebnu kategoriju čine političke posledice ovog napada, kako unutrašnje tako i međunarodne. Dotadašnji izostanak velikorazmernih napada stvorio je dojam kako, uprkos relativnoj izloženosti, sama opasnost terorističke pretnje nije velika. Upravo je taj osećaj sigurnosti britanskih građana i samouverenja nosilaca vlasti razbijen ovim terorističkim aktom. Pritom, lakoća kojom je izveden i identifikovani bezbednosni propusti britanske protivterorističke prevencije upozorili su da dotadašnja investiranja u opremu i zaštitne mere nisu dovoljni.¹⁰⁰⁷ Naime, činjenica da su napad izveli obični britanski građani koristeći se široko dostupni i prilično jeftinim materijalima za izradu prostih eksplozivnih naprava, navela je političke odlučioce i bezbednosne organe da se umesto dotadašnjeg fokusa sa inostrane globalne pretnje preusmere na unutrašnje bezbednosne izazove, tj. borbu protiv ekstremističke indoktrinacije i radikalizacije unutar Velike Britanije u kojoj su muslimani brojno zastupljeni i dobro organizovani.

Još jednom ceo svet bio je šokiran i prestrašen ovim terorističkim činom. Odmah posle napada, pojačane su mere bezbednosti širom Evrope, ali i u Sjedinjenim Američkim Državama. Stepem pripravnosti je najviše podignut na evropskim aerodromima u strahu od eventualnih napada, dok su mere bezbednosti pojačane oko objekata od vitalne važnosti - energetske postrojenja, objekata za snabdevanje vodom i hemijskih fabrika – širom EU. Međunarodna zajednica i njene institucije su instantno reagovala, najoštrije osuđujući napad. Tako su u narednim danima održane vanredne sednice Saveta bezbednosti UN, Evropske komisije i NATO na kojima su razmotrene posledice napada kao i mere za dalju borbu protiv međunarodnog terorizma.

(Muhamed Kan i Šehzad Tanver) kraj 2004. godine proveli u Pakistanu. Iako je kao razlog posete bio naveden susret sa rodbinom, kasnije je utvrđeno kako su nešto više od dva meseca proveli u tamošnjem kampu za obuku terorista gde su i indoktrinirani, a posledice njihovog prihvatanja radikalizma manifestirale su se na najgori mogući način.

Više o tome u: *Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July 2005*, The Stationary Office, London, 2006 (Internet: http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/11_05_06_narrative.pdf, 10/05/2016), op. cit.

¹⁰⁰⁶ **Videti:** Ibid.

¹⁰⁰⁷ Još od 11. septembra, Velika Britanija se pojačano spremala za moguće terorističke napade, a izdvajanja finansijskih sredstava u te svrhe pratilo je izraženu volju njenih i političara i građana.

ČETVRTI DEO

4. Vojne intervencije

Teroristički napadi na SAD 2001. godine pokrenuli su čitav niz bezbednosnih procesa i događaja, među kojima i rat u Avganistanu, a potom i u Iraku, kao i mnoštvo drugih vojnih intervencija i asistencija na Bliskom istoku i šire. Prva reakcija na napade bila je neočekivana - NATO je instantno pokrenuo operativne mere zaštite, a za manje od mesec dana, tačnije 4. oktobra, na predlog SAD usvojio je paket od osam mera sa ciljem unapređenja i pospešivanja borbe protiv međunarodnog terorizma. Tako su borbeni lovci NATO avijacije samo dan nakon terorističkih napada počeli da patroliraju nebom iznad SAD, a Član 5 Alijanse, koji je „prespavao” ceo Hladni rat, prvi put je u njenoj istoriji aktiviran zarad prevencije novih potencijalnih terorističkih akcija.¹⁰⁰⁸ Drugim rečima, jedan teroristički akt je doveo do pokretanja nekonvencionalnog globalnog rata koji i dan danas američko-saveznička koalicija vodi protiv terorizma.

Uistinu, i pre se silom uzvračalo na terorističke akcije, i to vojnom. Međutim, samo u slučajevima kada se smatralo da policijske snage nisu u stanju adekvatno da se suprotstave teroristima i isključivo nakon iscrpljivanja svih mogućih civilnih resorsa. Naglom ekspanzijom međunarodnog terorizma i modernizacijom njegovih dela u drugoj polovini 20. veka američko Ministarstvo pravde je lansiralo mnoštvo protivterorističkih programa. FBI je dobio nadležnost za istraživanje otmica aviona i prevenciju terorističkih napada, dok je Federalna agencija za upravljanje kriznim situacijama (*Federal Emergency Management Agency - FEMA*) bila odgovorna za obnovu i oporavak. Dakle, odgovori na terorističke napade kao ni njihova prevencija nisu bili militarističke prirode, a vojska je bila tu da pomogne samo ukoliko je pozovu.

Pošto je terorizam globalni društveni problem, rat protiv njega predstavlja globalni napor i borbu vlada više država članica i ne-članica NATO, na čelu sa američkom i britanskom, protiv

¹⁰⁰⁸ **Više o tome u:** Reljanović Mario, *Evroatlantski odnosi i borba protiv terorizma*, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2005 (Internet: <http://www.bezbednost.org/Sve-publikacije/610/Evroatlantski-odnosi-i--borba-protiv-terorizma.shtml>, 23/07/2015), op. cit.

terorističkih organizacija i grupa čije neutralisanje je osnovni cilj, ali i režima koji su identifikovani kao „teroristički“. Joštrajući „rat protiv terorizma“ zapravo predstavlja najsvieobuhvatniju, pre svega, militarističku, beskompromisnu globalnu međunarodnu antiterorističku kampanju u istoriji. Očigledno je da je to najduži rat u američkoj istoriji, a poput institucionalnih ratova protiv siromaštva i droge, sa kojima je često poređen, i ovaj nema jasno definisan i precizno određen kraj, što ga i čini potpuno drugačijim od svih prethodnih oružanih sukoba. Iako obuhvata čitav niz bezbednosnih i zakonskih reformi, kako SAD kao globalnog lidera antiterorističke koalicije, tako i većine savezničkih zemalja, vojne intervencije, pre svega u Avganistanu i Iraku, čine ga istinskim, ali nekonvencionalnim ratom.

Njegovu nekonvencionalnost, pored generalizovanog neprijatelja (terorizma), tj. njegovih nosilaca (terorista) i nedefinisanog geografskog prostora (globalni rat) određuje svrha vojnih intervencija u navedenim državama. Ona nije tradicionalna - zadržavanje (odbrana) teritorije u kojoj se vlada ili osvajanje dodatne teritorije - već predstavlja političku nameru moćnog Zapada da vojnim putem sruši „ekstremističke i diktatorske“ režime i uspostavi demokratiju u tim državama. Prema rečima Erika Hobsbauma: „Teorijski gledano Amerikanci nemaju za cilj da okupiraju celi svet. Njihov cilj je da odu u rat, ostave prijateljski naklonjene vlade iza sebe i da ponovo odu kući“.¹⁰⁰⁹ Profesor na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu dr Radmila Nakarada to definiše kao spoljnopolitički strateški proces SAD i EU rekonstrukcije određenih država, uključujući i našu, na premisama ekonomske i političke zavisnosti i disciplinovanog inkorporiranja u globalne tokove. S tim u vezi, kao što ukazuje Nakarada, „kada se u strateškim dokumentima SAD i EU navodi da slabe države (*weak states*) predstavljaju pretnju globalnoj bezbednosti, preciznije tumačenje tog zaključka bi glasilo da **nedisciplinovane slabe države predstavljaju pretnju**“.¹⁰¹⁰ Dakle, njihov cilj nije prosperacija slabih država ili celih regiona već njihovo disciplinovanje i/ili izgradnja potpuno novih disciplinovanih i ujedno slabih država, poput one na Kosovu i Metohiji.

Dakle, dva su glavna cilja protivterorističkih vojnih intervencija na Bliskom istoku, a to su: da se direktnim vojnim udarima unište (likvidiraju ili pohapse) nosioci terorizma kao i njihova infrastruktura (baze, kampovi, logistika itd); i demokratizacija društava. Na žalost, i nakon deceniju i po vojnih operacija niti jedan od dva navedena cilja nisu ostvareni. Uistinu, iako terorističke grupe i organizacije nisu u potpunosti uništene, odnosno iako teroristička pretnja na tom i sa tog prostora nije eliminisana, postignuti su određeni rezultati kada je destrukcija terorističke moći u pitanju. Uspešno su identifikovani i neutralisani mnogobrojni neposredni

¹⁰⁰⁹ Hobsbaum Erik, *Globalizacija, demokratija i terorizam*, Arhipelag, Beograd, 2008, op. cit., str. 153.

¹⁰¹⁰ Nakarada Radmila, *Predgovor*, u: Nakarada Radmila i Živojinović Dragan (urs), *Srbija u evropskom i globalnom kontekstu*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka, Beograd, 2012, str. 9.

izvođači terorističkih akata kao i njihovi lideri, a među njima i sam Osama bin Laden. Američke namenske protivterorističke snage su čak onesposobile oko 80% Al Kaidinog rukovodstva samo u prvim godinama rata.¹⁰¹¹ Nadalje, direktnim prisustvom na tlu Avganistana, Iraka i Pakistana locirani su i uništeni teroristički kampovi za obuku pristalica i operativaca, a dotok novca decentralizovanoj terorističkoj ambreli Al Kaidi, koja je nakon progona iz Avganistana svoje utočište našla u Pakistanu, dobrim delom je presečen, ali je i presušio zahvaljujući globalnoj ekonomskoj krizi. Međutim, svrgavanje „neprijateljskih“ režima te uspostavljanje demokratije zarad sprečavanja ekstremističko-islamističkog organizovanja i onemogućavanja njihovog delovanja nije se pokazalo delotvorno, naročito u slučaju Iraka. Dok Avganistan još uvek, više od deceniju ipo, nema održivu vladu i stabilne državne institucije, Irak je postao epicentar terorističkog delovanja. Takođe, iako je podrška terorizmu među samim muslimanima znatno manja, jer su Al Kaida i njoj srodne organizacije provele zadnjih petnaest godina ubijajući pretežno muslimane, prisustvo koalicioničkih trupa i nasilno sprovođenje demokratizacije ne samo da izaziva negodovanje kod tamošnjeg stanovništva već i isfrustriranost koja služi kao temelj za njegovu daljnju radikalizaciju i ekstremizaciju.

Sam proces nasilne demokratizacije i disciplinovanja određenih država direktnim vojnim prisustvom američkih trupa ili političko-ekonomskim pritiscima identifikovan je kao prioritetan još u Strategiji nacionalne bezbednosti Bila Klintona, a predstavljen je kao koncept „izgradnje države (*nation building*)”. Dakle, mnogo pre „rata protiv terorizma” i samog 11. septembra, koji je u svakom slučaju tadašnjem američkom predsedniku Džordžu Bušu potvrdio potrebu za izgradnjom jakog demokratskog uporišta na Bliskom istoku, a posebno u Avganistanu. Tako je tzv. „promocija” demokratije, odnosno njeno nasilno uspostavljanje, opisana kao ključni element i dugoročni cilj spoljnopolitičke strategije prevencije terorističke pretnje Bušove administracije, a kasnije i Obamine. S tim u vezi, u najvažnijem predsedničkom dokumentu Džordža V. Buša naslovljenom „Strategija nacionalne bezbednosti SAD”, koji je nedugo po objavljivanju proglašen njegovom doktrinom, stoji:

Iz događaja od 11. septembra 2001. izvukli smo pouku da slabe države, poput Avganistana, mogu da predstavljaju opasnost po naše nacionalne interese isto koliko i snažne. Siromaštvo ne pretvara siromahe u teroriste i ubice. Međutim, siromaštvo, slabe institucije i korupcija mogu da učine slabe zemlje oazama za razvoj terorističkih mreža i narkokartela. Stoga, ...Sjedinjene Države će iskoristiti ovaj trenutak da dobrobiti slobode podstaknu širom sveta. Aktivno ćemo raditi da

¹⁰¹¹ **Videti:** Gunaratna Rohan, *The Post-Madrid Face of Al Qaeda*, The Washington Quarterly, 2004, Washington, Vol. 27 (3), p. 93. & Homeland Security, *Key losses of al-Qaeda and its allies*, 2011 (Intrnet: http://www.globalsecurity.org/security/profiles/al-qaeda_leadership_losses.htm 07/02/2011).

*nadu o demokratiji, razvoju, slobodnom tržištu i slobodnoj trgovini unesemo u svaki kutak sveta.*¹⁰¹²

Šest meseci nakon rušenja Huseinovog režima u Iraku, američki predsednik Buš je u svom govoru u Nacionalnoj zadužbini za demokratiju (*National Endowment for Democracy*) objavio da će se u fokusu te globalne inicijative za širenje demokratije i slobode i dalje nalaziti Bliski istok, sledećim rečima:

*Šezdeset godina apologetskog prihvatanja izostanka slobode na Bliskom istoku nije nas učinilo bezbednim jer, dugoročno gledano, stabilnost ne može da se kupuje na uštrb slobode. Sve dok na Bliskom istoku ne bude cvetala sloboda, biće to domen stagnacije, ogorčenosti i nasilja – spreman da sve to izveze. S naše strane bi bilo neodgovorno da prihvatimo status „quo”, s obzirom na širenje oružja za masovno uništenje koje našoj zemlji i našim prijateljima može da nanese katastrofalnu štetu. Stoga su Sjedinjene Države usvojile novu politiku, strategiju napretka slobode na Bliskom istoku.*¹⁰¹³

Slično tome, u prvoj američkoj Nacionalnoj strategiji za borbu protiv terorizma objavljenoj 2003. godine piše sledeće: „Mi ćemo osigurati da noseći spoljno-politički cilj Sjedinjenih Država budu napori za identifikovanje i suzbijanje okolnosti koje doprinose slabljenju i propadanju država, sa glavnim ciljom - uspostavljanjem država koje mogu da se brinu o svojim građanima. Suzbijanje tih okolnosti i uslova zahteva da SAD, zajedno sa svojim saveznicima i prijateljima pobede u „ratu ideja“, da podržavaju demokratske vrednosti i da promovišu slobodu ekonomskog tržišta“.¹⁰¹⁴ To je potvrđeno i u izmenjenoj i dopunjenoj strategiji objavljenoj tri godine kasnije, ovim rečima: „Cilj našeg državištva je da pomognemo u kreiranju demokratskog sveta, dobro-upravljavajućih država koje će moći da zadovolje potrebe svojih građana i da se odgovorno ponašaju u međunarodnom sistemu“.¹⁰¹⁵ Dakle, Vašington je više nego jasno kroz sopstvene strateške dokumente proklamovao svoju dugoročnu politiku demokratizacije nemirnog bliskoistočnog regiona koji se proteže od Severne Afrike do

¹⁰¹² *National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Washington, September 2002 (Internet: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, 10/07/2010), op. cit.

¹⁰¹³ *National Endowment for Democracy, Remarks by President George W. Bush at the 20th Anniversary of the National Endowment for Democracy*, 2003 (Internet: <http://www.ned.org/remarks-by-president-george-w-bush-at-the-20th-anniversary/>, 31/10/2016).

¹⁰¹⁴ *National Strategy for Combating Terrorism*, White House, Washington, 2003 (Internet: https://www.cia.gov/news-information/cia-the-war-on-terrorism/Counter_Terrorism_Strategy.pdf, 15/07/2016), op. cit., p. 29.

¹⁰¹⁵ *National Strategy for Combating Terrorism*, White House, Washington, 2006 (Internet: <http://www.fas.org/irp/threat/nsct2006.pdf>, 20/07/2012), op. cit., p 13.

Avganistana. Takođe je u više navrata priznao da je to centralni izazov 21. veka od ogromne istorijske važnosti.

Ako pogledamo **Tabelu 14** shvatićemo da je tzv. „promocija“ demokratije definisana kao prioritetni spoljnopolitički proces svih američkih administracija od kraja Hladnog rata pa na ovamo, ali su oni s vremenom postali sve agresivniji. Naime, u početku (sredinom 1980-ih) se raskidala američka saradnja sa diktatorskim režimima i stvarala međunarodna mreža nevladinih organizacija sa ciljem razvoja i širenja ideje globalne demokratije satkane od ljudskih prava, sloboda i jednakosti kao i otvorenog tržišta sa kapitalističkim društvenim uređenjem, da bi se početkom 21. veka taj proces nestrpljivo intenzivirao direktnim intervencijama – silom. Opravdanost tih procesa u današnjem obliku, koji očigledno nisu miroljubivi, obrazložena je kroz prethodno citiranu tezu, da uzrok terorizma ne leži samo u siromaštvu i/ili antiameričkom raspoloženju, već u odsustvu i krhkosti demokratskih procesa u određenim državama pa i celim regionima, na čelu sa bliskoistočnim. U tom smislu, oružane intervencije potekle iz zemalja sa daleko nadmoćnijom vojnom silom i resursima opravdane su „humanitarnom“ javnom mnjenju činjenicom da su njima uklonjeni diktatorski režimi i da se delovalo preventivno na razvoj radikalnih terorističkih ideologija. Međutim, takav stav moćne Amerike i njenih saveznika da pobjeda u antiterorističkom ratu nije ostvariva samo defanzivnim merama u okviru sopstvenih državnih granica, već ofanzivnim i po potrebi preventivnim delovanjem vojske na teritoriji terorista, dovodi do razmišljanja o novom obliku hegemonizma i vojnog interevncionalizma na teritorijama suverenih zemalja. Reč je o direktnom suprostavljanju nosiocima terorističke pretnje u državama čije vlade nisu u stanju da im se samostalno i efikasno suprotstave na delu svoje teritorije ili na celoj teritoriji, ili o obračunavanju sa vladama koje svesno sponzoriju teroriste. Zloupotreba ovakvih vidova međunarodnog vojnog intervenisanja je evidentna, a veoma zabrinjavajuća činjenica je to da njihni nosioci ne mare za saglasnošću Saveta bezbednosti UN.

Jedan od najznačajnijih aspekata svakog rata je ideološka borba koja ga pokreće. U ovom slučaju sa jedne strane imamo ideju globalne demokratije oblikovanu po interesima SAD i njihovih saveznika, a sa druge strane ideju radikalno-fundamentalnog islama izraženu u najekstremnijoj formi verskog terorizma, koja, i kao takva, nalazi uporište i sponzorstvo kod muslimanskog naroda širom sveta. Zato je neophodno voditi računa da se joštrajućí rat protiv terorizma ni u jednom momentu ne shvati kao antiislamski, jer to nije religijski sukob, kakvim ga upravo islamisti pokušavaju prezentovati. Bin Laden je duboko promišljeno i uporno nakon otpočinjanja vojnih operacija međunarodne antiterorističke koalicije u Avganistanu 2001. godine nastojao da njihovo delovanje prikaže kao rat „nevernika” protiv muslimana, a terorističko

delovanje svojih sledbenika poistovećivao je sa džihadom u odbrani islama, naravno, sa ciljem da zadobije podršku islamskog sveta.

Ono što je interesantno u ovom slučaju, a trebalo bi biti i zabrinjavajuće za međunarodnu zajednicu, a pogotovo za borbe za ljudska prava i slobode, jeste pravo lice te, nasilno uspostavljene, demokratije kao i njena održivost. To svakako nije klasična demokratija (vladavina naroda putem otvorenih izbora i slobodne volje građana) već strogo kontrolisana na izgled demokratija od strane centara moći, u ovom slučaju SAD. U njoj građani, poput onih u „pravim” demokratskim društvima, učestvuju u uspostavljanju vlasti na takav način što biraju između strogo kontrolisanih proameričkih političkih opcija, bez ikakve slobode političkog izbora.

Američki ekspert za demokratske procese i vladavnu prava prof. dr Francis Fukujama (*Fukuyama Francis*) kaže da s obzirom „da je na Bliskom istoku, Africi i Centralnoj Aziji reč o slabim državama to ima nekoliko važnih spoljopolitičkih implikacija, te da tradicionalni realistički pristup u njima neće uspeti. Realizam pretpostavlja postojanje centralizovanih i sposobnih država, ali u svetu slabih država i transnacionalnih nedržavnih aktera, neophdno je da politika SAD dopre unutar same države kako bi došlo do rešenja problema. Uprkos „alergičnosti“ koju su Sjedinjene Države razvile na koncept izgradnje društava kao rezultat iskustva u Iraku, moraće da razviju mehanizam za to u budućnosti. Bez toga neće biti dugoročnog rešenja problema u Palestini, Libanu, Somaliji, Avganistanu i drugde“.¹⁰¹⁶ Zaključku profesora Fukujame ide u prilog činjenica da su se isplatili američki naponi demokratizacije naše zemlje, koja nije spadala u kategoriju slabih država, nakon svrgavanja „jednopartijskog“ režima Slobodana Miloševića. Takođe i Rumunije, koja je poput Srbije imala čvrsto uspostavljene i stabilne državne institucije, donekle demokratski instruisane, a čiji predsednik Nikolaj Čaušesku (*Nicolae Ceaușescu*) se prvi našao na meti oštrice američke spoljopolitičke demokratizacije neposredno nakon pada Berlinskog zida, koji je nagovestio kraj istočnoevropskog komunizma.

Sa druge strane, loša procena mogućih konsekvenci nagle demokratizacije Bliskog istoka i delova Severne Afrike donekle je doprinela da se pojedine radikalne i ekstremističke islamske partije integrišu u društveno-politički život određenih država. Drugačije rečeno, neke od nosećih muslimanskih antiameričkih organizacije javno su se institucionalizovale i putem legitimnih demokratskih izbora došle na vlast. To je bio slučaj sa libanskim Hezbolahom 2005. godine,

¹⁰¹⁶ Fukuyama Francis, *Soft talk, big stick*. In: Leffler P. Melvyn & Legro W. Jeffrey (eds.), *To lead the World, American Strategy after the Bush Doctrine*, Oxford University Press, Oxford, 2008, p. 207.

zatim sa palestinskim Hamasom 2006. godine te Muslimanskom braćom u Egiptu, kao i sa islamističkim političkim strankama u Maroku, Alžiru, Iraku i Kuvajtu.¹⁰¹⁷

Imajući sve navedeno u vidu, dolazimo do zaključka da su najmanje četiri elementa neminovna za uspeh u ovom ratu. Kao prvo, nakon svrgavanja bliskoistočnih ekstremističkih tiranija neophodno je da se eliminišu i islamistički pokreti koji se zasnivaju na nasilju. To je glavni preduslov za uspostavljanje funkcionalnih reprezentativnih vlada, čvrstih demokratskih državnih institucija i stabilne nacionalne politike. Kao drugo, široko zasnovana međunarodna savezništva, a prvenstveno američko-evropsko, koje bi odigralo instrumentalnu ulogu poput one koju je NATO savez imao pri uništenju Sovjetskog saveza. Kao treće, podrška lokalnog stanovništva kojom bi se sprečila pobuna, a koja se jedino može osigurati kroz obezbeđivanje prosperiteta i pružanje alternative terorizmu, i uopšte odupiranju demokratizaciji, kako nasilnom tako i ne nasilnom. To je moguće samo putem ostvarivanja određenih preduslova, na čelu sa socio-ekonomskim boljitkom celog stanovništva, kako bi se njegova svest i odnosi prema Zapadu promenili. Naposljetku, neophodna je dugoročna pomoć međunarodne zajednice, koja pored finansijsko-materijalne podrške podrazumeva konstantan nadzor i po potrebi direktno intervenisanje, jer zemlje Bliskog istoka su kroz istoriju izložene delovanju brojnih terorističkih grupa i organizacija, čija su pojava i razvoj podstaknuti kako unutrašnjim društveno-političkim procesima, tako i interesnim delovanjem određenih inostranih faktora. Pogotovo danas, kada taj faktor čine zemlje hrišćanskog Zapada, a koje su u očima lokalnog muslimanskog stanovništva neprijateljske. Svojim dejstvom u tim državama teroristi decenijama ostvaruju izuzetno negativan uticaj na njihovu bezbednosnu, političku i ekonomsku, odnosno, sveukupnu društvenu strukturu, pri čemu većina vlada tih država nije bila u stanju da iznađe adekvatno rešenje za eliminisanje, pa čak ni za efikasno suzbijanje ovog problema. Njihove antiterorističke mere nisu u dovoljnoj meri bile usaglašene sa međunarodnim strategijama, kao što i preduzete aktivnosti nisu bile koordinisane, jer su uglavnom predstavljale individualne napore bez zajedničkog učešća svih zemalja regiona.

Kao što smo istakli, uloga Evropske unije, odnosno njeno savezništvo sa Sjedinjenim Državama, koje su razvile i pokrenule projekat nasilne demokratizacije Bliskog istoka, u ovom dugoročnom procesu je od krucijalnog značaja. Zbog toga ona ne sme da posustane, bez obzira na to što su se njene ključne članice protivile spornoj invaziji Iraka čija je posleratna demokratizacija u potpunosti pala na teret i odgovornost Amerike. Isključivo u današnje vreme, kada za posledicu neadekvatne stabilizacije celog regiona na čelu sa Irakom imamo Islamsku državu koja je pored

¹⁰¹⁷ **Više o tome u:** Hippel von Karin & Smith Julianne, *Ideology and the Battle of Ideas*. **In:** Smith Juliane & Sanderson Thomas (eds.), *Five Years After 9/11: An Assessment of America's War on Terror*, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2006, op. cit., pp. 12-3.

svih nedaća uzrokovala i Migrantsku krizu, a koja najviše pogađa EU, tj. upravo te njene ključne članice, na čelu sa Nemačkom i Francuskom.

Danas je Evropa rastrzana između potrebe da američki projekat demokratizacije Bliskog istoka uspe zarad njene sopstvene strateške bezbednosti i straha od dodatnih žrtava, materijalnih troškova i ekonomske štete koju već deceniju i po podnosi zbog njega. Međutim, za nju je neophodno da shvati da je pokrenut dugoročan bespovratni proces u kome mora održati aktivno učešće do samog kraja. Prema nekadašnjem specijalnom savetniku za nacionalnu bezbednost bivšeg američkog predsednika Ronalda Regana, Normanu Bejlju (*Norman Bailey*): „Nedostatak demokratije i privrednog prosperiteta na Bliskom istoku ugrožava Evropu više nego Sjedinjene Države. Evropska unija, koja pati od ekonomske stagnacije i dugoročnog demografskog pada, već se izvesno vreme hvata u koštac sa dvostrukim izazovom koji potiče od njene brzo rastuće muslimanske populacije i blizine haotične društvene, ekonomske i političke dezintegracije njenih arapskih suseda. Činjenica je da bi demokratski i prosperitetan Bliski istok predstavljao najlogičnije rešenje za evropske probleme: zaustavio bi masovan priliv legalnih i ilegalnih doseljenika, osujetio radikalizaciju sirotinjskih četvrti evropskih muslimana i stvorio prosperitetne ekonomske partnere, voljne da trguju i ulažu”.¹⁰¹⁸

Dakle, evropska politička elita prvo mora prevazići svoju kratkovidu politiku i česta taktičko-strateška neslaganja sa američkim kolegama, zatim mora biti svesna da je demokratizacija Bliskog istoka u njenom vitalnom interesu jer predstavlja pravo rešenje za ekonomske i bezbednosne probleme same Evrope, a naročito joštrajuće Migrantske krize čiju cenu najviše plaćaju njene noseće članice.

Rat još uvek nije gotov, kraj mu se ne nazire, naročito s pojavom i dejstvom tzv. „Islamske države”, a kao što smo već istakli, teško je uopšte uvideti kako bi i mogla pobeda u njemu da izgleda. Sama objava vremenski i prostorno neograničenog rata, zauzimanje Avganistana 2002, zatim, invazija na Irak 2003. godine i rušenje režima diktatora Sadama Huseina kao i likvidacija Bin Laden 2011. godine, nije pridonelo političkoj stabilizaciji Bliskog istoka, niti je otklonilo terorističke pretnje u svetu. Nesigurnost se još više proširila nakon Al Kaidinih napada u Madridu 2004. i Londonu 2005. godine, zatim, dvostrukih napada u Parizu 2015. kao i u Briselu 2016. godine, a posebno nakon što je krajem 2006. i početkom 2007. godine došlo do zaoštavanja odnosa između SAD i savezničkih zemalja Zapada sa Iranom oko njegovog nuklearnog programa.

¹⁰¹⁸ Bailey Norman, *Svet nakon 11. septembra: Posle Kraja istorije*, Nova srpska politička misao, Beograd, 2005 (Internet: <http://www.nspm.rs/svet-nakon-11.-septembra/posle-kraja-istorije.html>, 31/10/2016).

Ipak Amerika je za razliku od svog najvećeg antiterorističkog saveznika EU bila uspešna u osiguravanju sopstvene bezbednosti svojim agresivnim vojnim delovanjen u inostranstvu i saniranjem protivterorističke prevencije unutar sopstvenih granica. Kao što smo u prethodnom delu rada istakli, glavni indikator uspeha američkog preemptivnog pristupa u borbi protiv terorizma jeste činjenica da su SAD ostale pošteđene velikorazmernih terorističkih napada posle 11. septembra, dok je ostatak sveta i te kako osetio teror delovanja Al Kaide i njoj srodnih organizacija. Naime, represivni američki odgovor na 11. septembar i vojni iskorak na Bliski istok, kojim se aktivno tražila osveta, pokazali su se delotvornim. Učinkovitost američkog strateškog pristupa i ofanzivnog delovanja oružanih snaga u inostrantvu potvrđena je time što je Al Kaida nakon savezničkih intervencija na Bliskom istoku doživela pad moći i usmerila se na rat, tj. samoodbranu u Avganistanu i Iraku, a potom i u Pakistanu. Upravo to je dovelo do onemogućavanja velikorazmernih terorističkih napada na prostoru SAD, kao i činjenica da su se teroristi usled sveobuhvatnih američkih bezbednosnih mera i reformi kojima su otklonjeni propusti protivterorističke prevencije preusmerili na manje zaštićene i više ranjive evropske države.

Tabela 21: Broj savezničkih žrtava tokom prve decenije antiterorističkog rata u Avganistanu i Iraku¹⁰¹⁹

	Ne-američke savezničke trupe	Lokalna policija i vojska	Total
Avganistan	318	10.819	11.137
Irak	1.080	10.665	11.745
Total	1.398	21.484	22.882

Međutim, neophodno je zapitati se kolika je plaćena cena te bezbednosti i da li su zaista iscrpljena sva mirna rešenja pre nego što se krenulo u rat, a pogotovo pre njegovog proširenja na Irak. Danas, usled projektovane neophodnosti ponovnog vojnog intervencionizma na Bliskom

¹⁰¹⁹ **Izvor:** Brown University: Watson Institute, *Cost of War Project Report*, 2013 (Internet: <http://watson.brown.edu/costsofwar/files/cow/imce/papers/2013/USandCoalition.pdf>, 06/07/2016).

istoku protiv Islamske države, sve glasnije se postavlja pitanje da li je dovoljno upotrebljena meka sila, tj. da li su se mogli postići bolji rezultati upotrebom drugčijih metoda od vojnih, kao i da li je cena ratovanja, što u ljudskim životima i stradanjima, što u novcu, uopšte prihvatljiva. Poražavajuća je činjenica, da je smrt skoro 3.000 nevinih ljudi u Njujorku dovela do surovih vojnih intervencija širom sveta u kojima je živote do polovine 2012. godine izgubilo 6.456 pripadnika američkog Ministarstva odbrane¹⁰²⁰ i stotine hiljada civila,¹⁰²¹ dok su milioni ljudi prisilno raseljeni. O žrtvama sa terorističke strane niko i ne govori i gotovo je nemoguće doći do preciznih informacija, a mi smo u **Tabeli 21** predstavili broj savezničkih ne-američkih žrtava kao i lokalne proameričke policije i vojske. Žalosno je i to što nakon deceniju i po američkog „oslobađanja” Bliskog istoka, umesto brojki i proračuna o iračkom i avganistanskom demokratskom blagostanju danas se uglavnom rade procene o brojevima poginulih, ranjenih i raseljenih, kao i o finansijskim troškovima rata. O negativnim posledicama rata po ekonomiju i razvoj ovih zemalja malo ko se usuđuje da govori, dok su one i po samu Ameriku ogromne.

Američki Braun univerzitet (*Brown University*) je 14. marta 2013. godine, uoči desetogodišnjice od početka invazije na Irak, objavio rezultate svog projekta „Trošak rata (*Cost of War*)”, navodeći kako je tokom deset godina konflikta ubijeno više od 190.000 ljudi, uključujući u ovu cifru vojnike, kontraktore i civile. Prema ovom izveštaju rat u Iraku će Sjedinjene Države koštati, umesto 50-60 milijardi koliko je 2002. godine predviđala Kancelarija za menadžment i budžet SAD (*The U.S. Office of Management and Budget*), 2,2 triliona dolara. Uz to, s obzirom da je rat u Iraku finansiran kreditnim zaduživanjem, sveukupan trošak s kamatama će do 2053. godine iznositi 3,9 triliona dolara.¹⁰²² Izveštaj je dopunjen u junu 2014. godine sa novim podacima koji ukazuju da je finansijski trošak američkog „rata protiv terorizma” dostigao 4,4 triliona dolara uz dodatnih oko 8 triliona za kreditne kamate u budućih 40 godina (**Prilog 21**), i prema kojima se ukupan broj smrtno stradalih žrtava u direktnim sukobima popeo na 350.000. Od toga je ukupno 10% (oko 35.000) vojnika, civilnih kontraktora i humanitarnih radnika iz SAD i savezničkih zemalja, uključujući i pripadnike lokalnih proameričkih službi bezbednosti, dok su ostalo nevine civilne žrtve lokalnog stanovništva.¹⁰²³ Približnu procenu dao je prof. dr Džozef Štiglic (*Joseph Stiglitz*), nekadašnji potpredsednik Svetske banke, jedan od najpriznatijih

¹⁰²⁰ Zvanični izveštaj američkog ministarstva odbrane o pretrpljenim gubicima u globalnom ratu protiv terorizma, u periodu od početka rata (7. oktobra 2001. godine) do 29. maja 2012. godine. **Videti:** Ministry of Defense, *The Global War on Terror Casualty Report*, 2012 (Internet: <http://siadapp.dmdc.osd.mil/personnel/CASUALTY/gwotcomponent.pdf>, 29/11/2012).

¹⁰²¹ *Body Count: Casualty Figures after 10 Years of the “War on Terror”*, Physicians for Social Responsibility, 2015 (Internet: <http://www.psr.org/assets/pdfs/body-count.pdf>, 06/07/2016).

¹⁰²² Brown University: Watson Institute, *Cost of War Project Report*, 2013 (Internet: <http://watson.brown.edu/costofwar/files/cow/imce/papers/2013/USandCoalition.pdf>, 06/07/2016), op. cit.

¹⁰²³ Brown University: Watson Institute, *Cost of War Project Report*, 2014 (Internet: <http://watson.brown.edu/costofwar/files/cow/imce/figures/2014/Costs%20of%20War%20Summary%20Crawford%20June%202014.pdf>, 06/07/2016).

svetskih ekonomista i jedan od retkih dobitnika Nobelove nagrade za oblast ekonomije. Po njemu, rat u Iraku, koga su isprva zvali „ratom koji će isplatiti sam sebe”¹⁰²⁴, glavni je krivac za slabljenje ekonomske moći SAD na početku 21. veka. On u svojoj knjizi „Rat od tri triliona” procenjuje da će troškovi Iračkog rata iznositi oko tri triliona američkih dolara, čime će on u istoriju ući kao drugi najskuplji rat, nakon Drugog svetskog rata koji je Amerikance koštao pet triliona.¹⁰²⁵ Znatno manji proračun objavio je američki kongres u svom zvaničnom izveštaju marta 2011. godine prema kom će do kraja te fiskalne godine ukupan trošak rata iznositi 1.2 triliona američkih dolara.¹⁰²⁶ Međutim, tim izveštajem, za razliku od onog koji je objavio istraživački tim Braun univerziteta, nisu obuhvaćeni svi indirektni troškovi rata poput humanitarnih programa organizacije „USAID”, zatim troškovi rehabilitacije i invalidnine američkih vojnih veterana,¹⁰²⁷ kao ni troškovi kredita kojima se sam rat finansira itd. Ono što je znatno povećalo cenu ovog rata i dodatno opteretilo budžet SAD jesu vanredne intervencije protiv Islamske države. Prema američkom istraživačkom centru „*The Soufan Group*“ iz Njujorka, koji se bavi konsultovanjem domaće, ali i stranih vlada kao i državnika po pitanjima globalne bezbednosti i izazova, rat protiv Islamske države građane SAD svakodnevno košta po 9.4 miliona dolara.¹⁰²⁸

Vojne operacije u prvih deset godina ratovanja obuhvatile su intervencije u Avganistanu, Iraku i Pakistanu, kao i sporadično bombardovanje, oružane intervencije i podršku američke vojske lokalnoj antiterorističkoj borbi u Somaliji, Filipinima, Jemenu, Kašmiru i Maliju. U ovom delu rada reći ćemo nešto više upravo o tim najvećim vojnim intervencijama koje su izvedene u sklopu prve decenije „rata protiv terorizma“.

¹⁰²⁴ **Videti:** Bilmes Linda & Stiglitz Joseph, *Estimating the Costs of War: Methodological Issues, with Applications to Iraq and Afghanistan*, The Oxford Handbook of the Economics of Peace and Conflict, 2012 (Internet: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.591.7516&rep=rep1&type=pdf>, 13/12/2016).

¹⁰²⁵ **Više o tome u:** Stiglitz Joseph, *The Three Trillion Dollar War*, W. W. Norton & Company, New York, 2008.

¹⁰²⁶ *Reducing the Deficit: Spending and Revenue Options*, Congressional Report, Washington DC, 2011 (Internet: <http://www.cbo.gov/sites/default/files/03-10-reducingthedeficit.pdf>, 07/07/2016).

¹⁰²⁷ Do 31. marta 2014. godine u američkom Ministarstvu ratnih vojnih veterana (*Department of Veteran Affairs*) registrovano je 970.000 odštetnih zahteva za isplatu invalidnine proistekle iz vojnih intervencija u Avganistanu, Iraku i Pakistanu. **Više o tome u:** Brown University: Watson Institute, *Cost of War Project Report*, 2014 (Internet: <http://watson.brown.edu/costofwar/files/cow/imce/figures/2014/Costs%20of%20War%20Summary%20Crawford%20June%202014.pdf>, 06/07/2016), op. cit.

¹⁰²⁸ The Soufan Group, *Intel Brief: Terrorism in the Horn of Africa*, 2015 (Internet: <http://soufangroup.com/tsg-intelbrief-terrorism-in-the-horn-of-africa/>, 07/07/2016).

4.1. Avganistan

Kao prva meta „globalnog rata protiv terorizma” našao se Avganistan, tako što je bombardovan 7. oktobra 2001. godine, nakon što je talibanski režim odbio da Amerikancima preda Osamu bin Ladenu. Naime, odmah posle terorističkih napada 11. septembra na SAD svetska pozornost se usmerila prema Avganistanu koji je od američkog predsednika Buša samo devet dana kasnije (20.09.2001) dobio ultimatum da preda glavnoosumnjičenog Bin Ladenu, a na šta su Talibani odgovorili sa kontrazahtevom. Tražili su da im američke vlasti dostave nepobive dokaze da je Laden umešan i odgovoran za terorističke napade te da će mu oni suditi po islamskom zakonu - **Šerijatu**. SAD su odbile bilo kakvu saradnju po tom pitanju, uz objašnjenje da nemaju nameru da pregovaraju sa teroristima, i otpočele vojni udar na Avganistan pod zvaničnim nazivom „Operacija trajna sloboda (*Operation Enduring Freedom*)”. Zapravo, prvobitni naziv operacije je bio „Beskonačna pravda (*Operation Infinite Justice*)”, ali je zbog procene da će biti uvredljiv za muslimane promenjen jer se sasvim slučajno ili ne podudario sa vrlo bitnim sloganom u Kuranu. „U Vašingtonu je ta parola ocenjena kao nešto što bi moglo ometati napore za uspostavljanje koalicije“, pa je, kako objašnjava Ričard Folk, umesto nje usvojen „prilično blag supstitut koji ne izaziva strasti svetog rata”.¹⁰²⁹ Pored Avganistana a pod okriljem globalne militarističke antiterorističke kampanje vojne operacije su pod istim nazivom proširene i na Filipine, Somaliju i Mali.

Ratni savet (*War Council*),¹⁰³⁰ koji je predsednik Buš sazvaio dva dana nakon 11. septembra, doneo je odluku da se Al Kaida i Talibani napadnu svim mogućim sredstvima (vojnim, obaveštajnim, diplomatskim i finansijskim), da im se svi vidovi podrške, na čelu sa materijalnim, preseku te da se diplomatijom obezbedi proamerička podrška susednih zemalja u ovom sukobu. Savet je odredio i prioritetne ciljeve invazije Avganistana, a to su: hapšenje ili likvidacija Osame bin Ladena kao i drugih visokih pripadnika Al Kaide; uništenje najveće svetske terorističke organizacije - Al Kaida; i svrgavanje talibanskog režima koji je dugi niz godina obezbeđivao podršku i pružao utočište lideru i osnivaču Al Kaide Osami bin Ladenu i njegovim

¹⁰²⁹ Folk Ričard, *Veliki teroristički rat*, Filip Višnjić, Beograd, 2003, op. cit., str. 34-5.

¹⁰³⁰ Ratni savet su pored predsednika Buša činili potpredsednik SAD Dik Čejni (*Dick Cheney*), ministar inostranih poslova Kolin Pauvel (*Colin Powell*), ministar odbrane Donald Ramsfeld (*Donald Rumsfeld*), savetnica za nacionalnu bezbednost Kondoliza Rajs (*Condoleezza Rice*), šef predsedničkog kabineta Endru Kard (*Andrew Card*), direktor CIA Džordž Tenet (*George Tenet*) komandant generalštaba general Hju Šelton (*Hugh Shelton*) koga je po odlasku u penziju zamenio njegov zamenik general Ričard Majers (*Richard Mayers*).

sledbenicima.¹⁰³¹ Tako je celokupna teritorija Avganistana u potpunosti obuhvaćena vojnim intervencijama bez ikakvog vremenskog ograničenja.

Već smo rekli da je zahvaljujući Rezoluciji 1373 UN, donesenoj neposredno nakon 11. septembra, kreirana svetska antiteroristička sila predvođena SAD. Tako su u združenoj operaciji protiv Al Kaide i talibanskog režima u Avganistanu učestvovali, na neki način, sa manjim ili većim angažmanom i doprinosom, 142 zemlje sveta. Najveći broj njih nije sudelovao direktno u oružanoj intervenciji, već je na svojoj teritoriji preuzeo opsežne protivterorističke mere, koje su rezultirale hapšenjem velikog broja pripadnika mnogih terorističkih organizacija, ali pre svega Al Kaide i njenih frakcija.

Zbog činjenice da je Avganistan geografski nepristupačan, odnosno da je okružen zemljama koje nemaju bliske odnose sa SAD, bilo je neophodno ostvariti saradnju i poboljšati odnose sa tim državama, sa i preko čije teritorije bi se izvodile vojne operacije. Pored susednih država kao što su Uzbekistan, Tadžikistan i Turkmenistan najznačajnija saradnja ostvarena je sa Pakistanom. Njemu je u zamenu za prihvatanje sedam američkih uslova (**Tabela 22**) isplaćena finansijska pomoć od milijardu dolara i ukinute su mu ekonomske sankcije, koje su uvedene 1998. godine zbog sticanja nuklearnog naoružanja. Tako je diplomatsko strateška saradnja Sjedinjenih Država i Pakistana obnovljena, dok sa Iranom kao drugom najvećom susednom zemljom Avganistana SAD nisu imali niti su u ovom sukobu pokušale da ostvare diplomatske odnose.

Vojne operacije su otpočele onako kako ratovi obično započinju, razorno,¹⁰³² vazdušnim napadima iz Pakistana i Uzbekistana na talibanske ciljeve i logore Al Kaide širom Avganistana. Upravo to i jeste bila namera Bušove administracije, da demonstracijom sile kroz vojno-tehničku nadmoć indirektno utiču na ostale neprijateljski nastrojene zemlje, pre svega, Irak i Iran, kako bi omekšale svoje stavove prema američkoj spoljnoj politici i po potrebi se povinovale njenim budućim zahtevima. U kopnenoj zoni američke trupe su zajedno sa britanskim i australijskim specijalnim jedinicama potpomagale borbu avganistanskih proameričkih frakcija koje su se suprostavljale Talibanima. Najvažnija od njih bila je tzv. „Severni savez (*Northern Alliance*)” koji je snažno delovao na severu Avganistana, a podršku i pomoć je imao od ubačenih CIA timova i već navedenih specijalnih jedinica. Pored toga, CIA operativci su navodili vazdušne

¹⁰³¹ **Više o tome u:** Daalder H. Ivo & Lindsey M. James, *America Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy*, Brookings Institution Press, Washington DC, 2003, op. cit., p. 99.

¹⁰³² U prvih šest meseci rata bačeno je 22.000 bombi na teritoriju Avganistana. Procenjuje se da je oko 25% tih bombi promašilo cilj, a da 10% njih uopšte nije eksplodiralo te da kao takve predstavljaju potencijalno smrtonosne mine. **Videti:** Vukadinović Đorđe, *Svet posle 11. septembra*, Nova srpska politička misao, 2002, Beograd, posebno izdanje br. 4, op. cit., str. 325.

napade i raketiranja, koji su bili znatno otežani i ograničeni usled nedostatka meta i strahom od mogućih civilnih žrtava.

Tabela 22: Sedam američkih zahteva upućenih Pakistanu za skidanje ekonomskih sankcija¹⁰³³

Br.	Zahtevi Sjedinjenih Američkih Država
1.	Zaustavljanje i onemogućavanje prolaza svim Al Kaidinim operativcima na granici; prekid njihovog snabdevanja oružjem i drugim materijalima i sredstvima preko i iz Pakistana.
2.	Pravo nadletanja i sletanja na teritoriju Pakistana.
3.	Potpuni pristup pakistanskim granicama, kao i mornaričkim i vazdušnim bazama.
4.	Pristup i razmena obaveštajnih i imigracionih podataka.
5.	Osuda terorističkih napada 11. septembra i sprečavanje lokalne podrške terorističkim napadima protiv SAD, njihovih prijatelja i saveznika.
6.	Zaustavljanje isporuke goriva Talibanima i sprečavanje regrutovanja pakistanskih dobrovoljaca.
7.	Potpuni prekid diplomatskih odnosa sa Talibanima i pružanje pune podrške pri uništavanju Osame bin Ladena i Al Kaide.

S obzirom da Avganistan nije bio vojno moćna zemlja za svega šest nedelja američko-savezničke snage zauzele su glavni grad Kabul, a Talibani i Al Kaidine borbene formacije povukli su se u pećine planinskog venca Tora Bora duž pakistansko-avganistanske granice i u druge zabačene krajeve Avganistana. Do tog trenutka američka vojska gotovo da nije imala žrtvava i početak rata je bio više nego uspešan, naročito ako se uzme u obzir da je već 7. decembra, nakon oslobađanja svih većih gradova, predato i talibansko uporište Kandahar, što je označilo pad tog režima.

Rezolucijom 1386 Saveta bezbednosti UN 20. decembra 2001. godine formirane su Međunarodne snage za bezbednosnu podršku (*International Security Assistance Force - ISAF*) sa ciljem da se pruži podrška i obuka novoformiranim Avganistanskim nacionalnim bezbednosnim snagama (*Afghan National Security Forces - ANSF*) u osiguravanju bezbednosti Avganistana i borbi protiv talibanskih pobunjenika i terorista.¹⁰³⁴ Celokupna teritorija Avganistana podeljena

¹⁰³³ **Izvor:** Hoyt D. Timothy, *Pakistan: A Tale of Two Allies*. In: Grenier M. Stephen & Mattox Gale (eds.), *Coalition Challenges in Afghanistan: The Politics of Alliance*, Stanford University Press, Stanford, 2015, pp. 257-272.

¹⁰³⁴ **Videti:** *Resolution 1386 of the UN Security Council - on the situation in Afghanistan*, 2001 (Internet: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/708/55/PDF/N0170855.pdf?OpenElement>, 16/08/2016).

je na četiri zone međunarodne odgovornosti: istočna pod američkom komandom, severna pod nemačkom, zapadna pod italijanskom i južna pod kanadskom komandom (**Slika 54**).

No, iako je početak rata u Avganistanu bio više nego uspšan, njegovo okončanje se nije naziralo. Bin Laden je još uvek bio na slobodi, a pored njegovog eliminisanja SAD su bile odlučne i u nameri uspostavljanja demokratske vlasti u toj zemlji, stabilisanju celog regiona i otklanjanju terorističke pretnje u njemu. Ispunjavanje tih visoko ambicioznih ciljeva zahtevalo je dosta vremena i ogromne resurse, ali je podrazumevalo i dugogodišnje američko-savezničko prisustvo koje je lokalno stanovništvo doživljavalo kao okupaciju. Tako je prisustvo stranih trupa i nakon svrgavanja Talibana sa vlasti poslužilo kao podstrekač za još žestće oružane sukobe suprotstavljenih tabora u toj ekstremno siromašnoj zemlji. Naime, iako je slom talibanskog režima dočekan sa određenim zadovoljstvom među Avganistancima, odnosno većinom lokalnih plemena, prvobitna odluka „novih gospodara“ da se zadrže na tom prostoru do minimum 2010. godine izazvala je joštrajuci gerilski rat pod ponovnim rukovodstvom Talibana na jugu te zemlje.

Slika 54: Međunarodne zone odgovornosti u Avganistanu¹⁰³⁵

¹⁰³⁵ **Preuzeto iz:** NATO, *ISAF Maps & Logos*, 2009 (Internet: <http://nato.int/isaf/docu/epub/maps>, 23/07/2016).

Uz to, i uprkos tome što je imao dozvolu Saveta bezbednosti UN i posredstvom njegove Rezolucije 1373 obezbedio široku međunarodnu podršku, rat u Avganistanu je postao problematičan, pre svega, zbog surovosti vojnih intervencija, odnosno, upotrebe nesrazmerne vojne sile koja je rezultirala velikim brojem civilnih žrtava. To je izazvalo dodatni gnev lokalnog muslimanskog stanovništva koje je počelo da pruža podršku ekstremistima i pobunjenicima. Takođe, rat u Iraku negativno je uticao na daljni razvoj situacije u Avganistanu.

Tri međunarodne organizacije, „Lekari za društvenu odgovornost (*Physicians for Social Responsibility*)”, „Međunarodni lekari za prevenciju nuklearnog rata (*International Physicians for the Prevention of Nuclear War*)” i „Lekari za globalni opstanak (*Physicians for Global Survival*)” objavile su studiju kojom su predstavljene procene o ukupnim brojevima poginulih u tri ratne zone (Avganistan, Irak i Pakistan) tokom prve decenije „rata protiv terorizma“. Procene su urađene na osnovu svih dostupnih podataka koji su objavljeni od strane vojnih institucija i drugih relevantnih državnih organa, nevladinih i humanitarnih organizacija, međunarodnih institucija na čelu sa UN, lokalnih i svetskih medija itd. Zastrašujuća je procena da sveukupan broj ljudskih žrtava, civilnih i vojnih, tokom prve decenije antiterorističkog rata u Iraku iznosi oko jedan milion, u Avganistanu oko 220.000, a u Pakistanu oko 80.000. To je deset puta veća cifra od one poznate javnosti. Pored toga, ovom studijom nisu obuhvaćene ljudske žrtve iz drugih ratnih zona, kao što su Jemen, Somalija, Mali, Kašmir, Filipini itd.

Kada su civilne žrtve rata u Avganistanu u pitanju, rezultati istraživanja su podeljeni u tri grupe:

1. „Direktno stradali civili“ – avganistanske civilne žrtve proistekle iz oružanih sukoba za koje se procenjuje da ih je u periodu od 7. oktobra 2001. do 31. decembra 2011. godine bilo između 72.500 – 116.000.¹⁰³⁶
2. „Direktno stradali radnici nevladinih organizacija“ – ne-avganistanski državljani, pripadnici međunarodnih, najčešće humanitarnih organizacija (**Tabela 23**).

Tabela 23: Broj ubijenih radnika međunarodnih nevladinih organizacija (NGO) u Avganistanu¹⁰³⁷

Godina	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Total
Ubijeni „NGO” radnici	0	2	12	24	8	24	15	31	19	37	31	213

¹⁰³⁶ **Videti:** *Body Count: Casualty Figures after 10 Years of the “War on Terror”*, Physicians for Social Responsibility, 2015 (Internet: <http://www.psr.org/assets/pdfs/body-count.pdf>, 06/07/2016), op. cit., p. 69.

¹⁰³⁷ **Preuzeto iz:** Ibid.

3. „Indirektno stradali civili“ – avganistanske civilne žrtve proistekle od deficitarnih bolesti kao što su nehranjenosti i drugih oboljenja, uglavnom tokom izbeglištva, a koje su mogle uspešno da se leče, da nije bilo rata.¹⁰³⁸ U objavljenom izveštaju procenjuje se da ih je u periodu od 7. oktobra 2001. do 31. decembra 2011. godine bilo između 20.000 – 49.600.¹⁰³⁹

Sličnu procenu objavio je i Braun univerzitet u svojoj, već pomenutoj studiji „Trošak rata“, prema kojoj broj direktno stradalih civila u tri glavne ratne zone (Avganistan, Irak i Pakistan) iznosi oko 210.000 u desetogodišnjem periodu rata.¹⁰⁴⁰

Tabela 24: Broj poginulih i ranjenih pripadnika američkih trupa u period od početka antiterorističkog rata u Avganistanu i Iraku do 15. februara 2013. godine¹⁰⁴¹

	Smrtno stradali američki vojnici	Ranjeni američki vojnici
Avganistan	2.168	36.718
Irak	4.488	43.828
Total	6.656	80.546

Sa druge strane, raspoloženje u svetu je svakim danom postajalo sve više protiv rata (**Tabela 13**).¹⁰⁴² Sve veći broj poginulih i ranjenih američkih (**Tabela 24**) i savezničkih (**Tabela 21**), pre svega, britanskih vojnika počeo je da budi sećanja na Vijetnamski rat, sa kojim je često poređen. Ipak, ta dva rata se u mnogo čemu razlikuju. Dok je na vrhuncu rata u Avganistanu bilo stacionirano oko 88.000 američkih vojnika, u Vijetnamu ih je bilo skoro pola miliona i to su većinskim delom bili regruti. Danas su to dobrovoljci - profesionalni vojnici, što u svakom slučaju ublažava antiratni gnev američke javnosti. Međutim, sa slanjem dodatnih trupa, proširivanjem operacija i dodatnim budžetskim izdvajanjima i on je rastao s vremenom. Javnost

¹⁰³⁸ Samo u prvoj godini rata, umrlo je od gladi, hladnoće i bolesti u izbegličkim kampovima oko 2.500 Avganistanaca. **Videti:** Vukadinović Đorđe, *Svet posle 11. septembra*, Nova srpska politička misao, 2002, Beograd, posebno izdanje br. 4, op. cit., str. 325.

¹⁰³⁹ **Videti:** *Body Count: Casualty Figures after 10 Years of the "War on Terror"*, Physicians for Social Responsibility, 2015 (Internet: <http://www.psr.org/assets/pdfs/body-count.pdf>, 06/07/2016), op. cit., p. 69.

¹⁰⁴⁰ **Više o tome u:** Brown University: Watson Institute, *Cost of War Project Report*, 2013 (Internet: <http://watson.brown.edu/costsofwar/files/cow/imce/papers/2013/USandCoalition.pdf>, 06/07/2016), op. cit.

¹⁰⁴¹ **Izvor:** Brown University: Watson Institute, *Cost of War Project Report*, 2013 (Internet:

<http://watson.brown.edu/costsofwar/files/cow/imce/papers/2013/USandCoalition.pdf>, 06/07/2016), op. cit.

¹⁰⁴² **Pogledati:** str. 229 - Opadanje međunarodne podrške američkom ratu protiv terorizma.

je sve glasnije tražila odgovor na pitanje da li Avganistan još uvek predstavlja toliku opasnost koja zavređuje ogromnu potrošnju novca poreskih obveznika i života vojnika. Broj američkih žrtava je takođe neuporediv u ova dva rata, kao i u mnogim prethodnim. Sveukupan broj smrtno stradalih američkih vojnika u Vijatnamu je 58.220,¹⁰⁴³ a npr. u Korejskom ratu je bio preko 53.000,¹⁰⁴⁴ dok je u Drugom svetskom ratu iznosio 405.000.¹⁰⁴⁵

Britanska vlada, kao najveći saveznik SAD u tom ratu je takođe imala ogromne poteškoće pri opravdavanju rastućeg broja žrtava i ratnih izdataka svojim građanima. U svom govoru 2009. godine na Međunarodnom institutu strateških studija (*International Institute for Strategic Studies*) u Londonu, tadašnji premijer Velike Britanije Gordon Braun je naglasio da je talibanska taktika postala radikalnija, sa pojačanom upotrebom teškog naoružanja i eksploziva, pokušavajući time da opravda velike britanske žrtve kojih je do tada bilo 213, kao i ogromne novčane sume koje njegova vlada odvaja za rat u Avganistanu. Obelodanjujući da je u Avganistanu u to vreme bilo stacionirano preko 9.000 britanskih vojnika, bivši premijer je istakao da su se „godišnji troškovi po vojniku povećali sa 180.000 funti 2006. godine na tadašnjih 390.000 funti“.¹⁰⁴⁶ Slično njemu, glavnokomandujući američkim trupama u Avganistanu Admiral Majkl Mjulen (*Michael Mullen*) je u isto vreme od zvaničnika u Vašingtonu tražio dodatne trupe i finansijsko-materijalna sredstva tvrdeći da su Talibani, koji se infiltriraju iz Pakistana, svakim danom sve opasniji i bolje obučeni i da su koalicione snage brojno nedovoljne da im se uspešno suprotstave, dok slaba borbena gotovost regularnih avganistanskih trupa kao i korupcija dodatno otežavaju antiterorističku borbu u toj zemlji.¹⁰⁴⁷ S tim u vezi pokrenuti su mnogi programi podrške i obuke avganistanskih bezbednosnih snaga, kako bi lokalna policija i vojska počele da preuzimaju odgovornost za bezbednost svojih građana.

Uglavnom, kao opravdanost sve dužeg prisustva i prolongiranja povlačenja NATO snaga na čelu sa američkim iz Avganistana navedena je verovatnoća da bi on ponovo postao „rasadnik“ terorista sa globalnim ambicijama, što se i obestinilo ponovnim regrupisanjem Al Kaide i uspostavljanjem tzv. Islamske države na tim prostorima.

¹⁰⁴³ **Videti:** Nacionalna arhiva SAD, *Statistical Information about Fatal Casualties of the Vietnam War*, 2016 (Internet: <http://www.archives.gov/research/military/vietnam-war/casualty-statistics.html>, 20/07/2016).

¹⁰⁴⁴ **Videti:** Nacionalna arhiva SAD, *Records of U.S. Military Casualties, Missing in Action, and Prisoners of War from the Era of the Korean War*, 2016 (Internet: <https://www.archives.gov/research/military/korean-war/electronic-records.html>, 20/07/2016).

¹⁰⁴⁵ **Videti:** Nacionalna arhiva SAD, *World War II Records*, 2016 (Internet: <http://www.archives.gov/research/military/ww2/index.html>, 20/07/2016).

¹⁰⁴⁶ BBC, *Afghan aims 'realistic' – Brown*, 2009 (Internet: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_politics/8237207.stm, 12/07/2016).

¹⁰⁴⁷ **Videti:** The Daily Star, *Qaeda, Taliban alliance stronger than ever: Mullen*, 2009 (Internet: <http://www.thedailystar.net/news-detail-103432>, 19/07/2016).

Predsednik SAD Barak Obama je udovoljio zahtevima čelnika Ministarstva odbrane i samo u prvoj godini svog mandata udvostručio je američke trupe u Avganistanu (**Prilog 22**). Neposredno nakon preuzimanja Bele kuće od svog prethodnika Buša, Obama je u Avganistan poslao dodatnih 3.000 vojnika,¹⁰⁴⁸ mesec dana nakon toga još 17.000¹⁰⁴⁹ i sledećeg meseca još 4.000,¹⁰⁵⁰ da bi 1. decembra 2009. godine u svom obraćanju akademcima u Vest Pointu najavio angažman dodatnih 30.000 američkih vojnika. Kako je objasnio, „...to je deo nove agresivnije strategije koja će zadati fatalni udarac teroristima u Avganistanu“.¹⁰⁵¹ U istom obraćanju najavio je da će njegova administracija već u julu 2011. godine otpočeti sa povlačenjem trupa iz Avganistana, koje bi trebalo da se okonča u 2014. godini, s pretpostavkom da će do tada Talibani i Al Kaida biti poraženi, te da će lokalne avganistanske bezbednosne snage biti u mogućnosti da održavaju bezbednost i samostalno se suprostavljaju svim izazovima koji će pretiti da tu bezbednost ugroze.¹⁰⁵²

Takođe, nakon što je okončao borbene operacije u Iraku, Obama je usmerio snage na Avganistan, tako što je do kraja 2011. godine poslao dodatno 21.000 vojnika, uprkos nedostatku jake podrške stanovništva i samog Kongresa, što ga takođe nije sprečilo ni da poveća budžetska izdvajanja za vojne intervencije u toj zemlji. Tako su troškovi rata svoj vrhunac od skoro 120 milijardi američkih dolara godišnje potrošnje dostigli upravo u 2011. godini (**Prilog 23**).

Predsednik Obama je u svom vanrednom obraćanju naciji 22. juna 2011. godine potvrdio prethodno najavljeno povlačenje američkih trupa iz Avganistana. On je obrazložio trogodišnji plan povlačenja (2011-2014) i istakao da „država koja je bila baza orkestratorima 11. septembra više ne predstavlja terorističku pretnju Sjedinjenim Državama“.¹⁰⁵³ Tako je 13. jula iste godine i zvanično otpočeto sa povlačenjem, kada je prvih 650 vojnika napustilo Avganistan,¹⁰⁵⁴ a okončano je 28. decembra 2014. godine.¹⁰⁵⁵ Ipak, iako je američka vojna misija u Avganistanu bila zvanično završena, njihove trupe iz Avganistana nisu u potpunosti bile povučene. Tačnije,

¹⁰⁴⁸ ¹⁰⁴⁸ **Videti:** CBS News, *Chart: Troop Levels in Afghanistan Over the Years*, 2009 (Internet: <http://www.cbsnews.com/news/chart-troop-levels-in-afghanistan-over-the-years/>, 30/07/2016).

¹⁰⁴⁹ **Videti:** The New York Times, *Putting Stamp on Afghan War, Obama Will Send 17,000 Troops*, 2009 (Internet: http://www.nytimes.com/2009/02/18/washington/18web-troops.html?_r=0, 29/07/2016).

¹⁰⁵⁰ **Videti:** BBC News, *US Rethinks Afghanistan Strategy*, 2009 (Internet: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7966982.stm>, 29/07/2016).

¹⁰⁵¹ **Videti:** The White House, *Remarks by the President in Address to the Nation on the Way Forward in Afghanistan and Pakistan*, 2009 (Internet: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-address-nation-way-forward-afghanistan-and-pakistan>, 30/07/2016).

¹⁰⁵² **Videti:** Ibid.

¹⁰⁵³ **Videti:** The White House, *President Obama on the Way Forward in Afghanistan*, 2011 (Internet: <https://www.whitehouse.gov/blog/2011/06/22/president-obama-way-forward-afghanistan>, 30/07/2016).

¹⁰⁵⁴ **Videti:** CNN, *First U.S. soldiers depart Afghanistan as drawdown begins*, 2011 (Internet: <http://edition.cnn.com/2011/WORLD/asiapcf/07/15/afghanistan.drawdown/>, 30/07/2016).

¹⁰⁵⁵ **Videti:** The Guardian, *Obama heralds formal end of war in Afghanistan after 13 years*, 2014 (Internet: <https://www.theguardian.com/world/2014/dec/28/us-nato-formally-end-war-afghanistan-kabul-ceremony>, 28/07/2016).

9.800 američkih vojnika ostalo je, kako je Obama objasnio svom avganistanskom kolegi Karzaiu 2013. godine,¹⁰⁵⁶ a što su kasnije i ozvaničili u bilateralnom sporazumu 30. septembra 2014. godine,¹⁰⁵⁷ da se bave isključivo protivterorizmom i obučavanjem avganistanskih bezbednosnih snaga.

NATO, koji je u avgustu 2003. godine preuzeo komandu nad *ISAF*, 21. maja 2012. godine je na samitu u Čikagu najavio početak povlačenja svojih trupa iz Avganistana za sledeću godinu, kada bi se komanda nad svim borbenim i bezbednosnim misijama predala Avganistanskim bezbednosnim snagama.¹⁰⁵⁸ Okončanje povlačenja bilo je predviđeno za kraj 2014. godine, kada i američko, a 18. aprila 2012. godine sporazumom između NATO i SAD definisana je i strategija okončanja rata kroz tri obavezujuće tačke, i to:

1. Da se Avganistanske bezbednosne snage postepeno uvedu u vodeću borbenu ulogu;
2. Da se određeni broj trupa zadrži i nakon 2014. godine sa ciljem pružanja podrške i obuke Avganistanskim bezbednosnim snagama;
3. Da se u cilju finansijske podrške i pomoći godišnje isplaćuju milijarde američkih dolara Avganistanskim bezbednosnim snagama.¹⁰⁵⁹

Prema navedenom sporazumu i objavljenoj strategiji povlačenja, generalni sekretar NATO general Endrs Rejsmjuzen (*Anders F. Rasmussen*) je tokom zvanične ceremonije 18. juna 2013. godine na Vojnoj akademiji nedaleko od Kabula formalno predao komandnu odgovornost *ISAF* Avganistanskim bezbednosnim snagama. Tom prilikom rekao je: „Nastavićemo da potpomažemo avganistanske trupe u vojnim operacijama po potrebi, ali više nećemo planirati, izvoditi i predvoditi te operacije, a do kraja 2014. godine naša borbena misija u Avganistanu biće završena“.¹⁰⁶⁰ Prisutnima se obratio i predsednik Avganistana, rečima: „Od sada, sva

¹⁰⁵⁶ **Videti:** The Washington Post, *U.S. reducing plans for large civilian force in post-2014 Afghanistan*, 2013 (Internet: https://www.washingtonpost.com/world/national-security/us-reducing-plans-for-large-civilian-force-in-post-2014-afghanistan/2012/12/05/67c7d9a8-380f-11e2-8a97-363b0f9a0ab3_story.html, 01/08/2016).

¹⁰⁵⁷ **Videti:** The Guardian, *Afghanistan president welcomes US plan to withdraw troops by 2016*, 2014 (Internet: <https://www.theguardian.com/world/2014/may/28/afghanistan-president-welcomes-us-plan-withdraw-troops>, 01/08/2016).

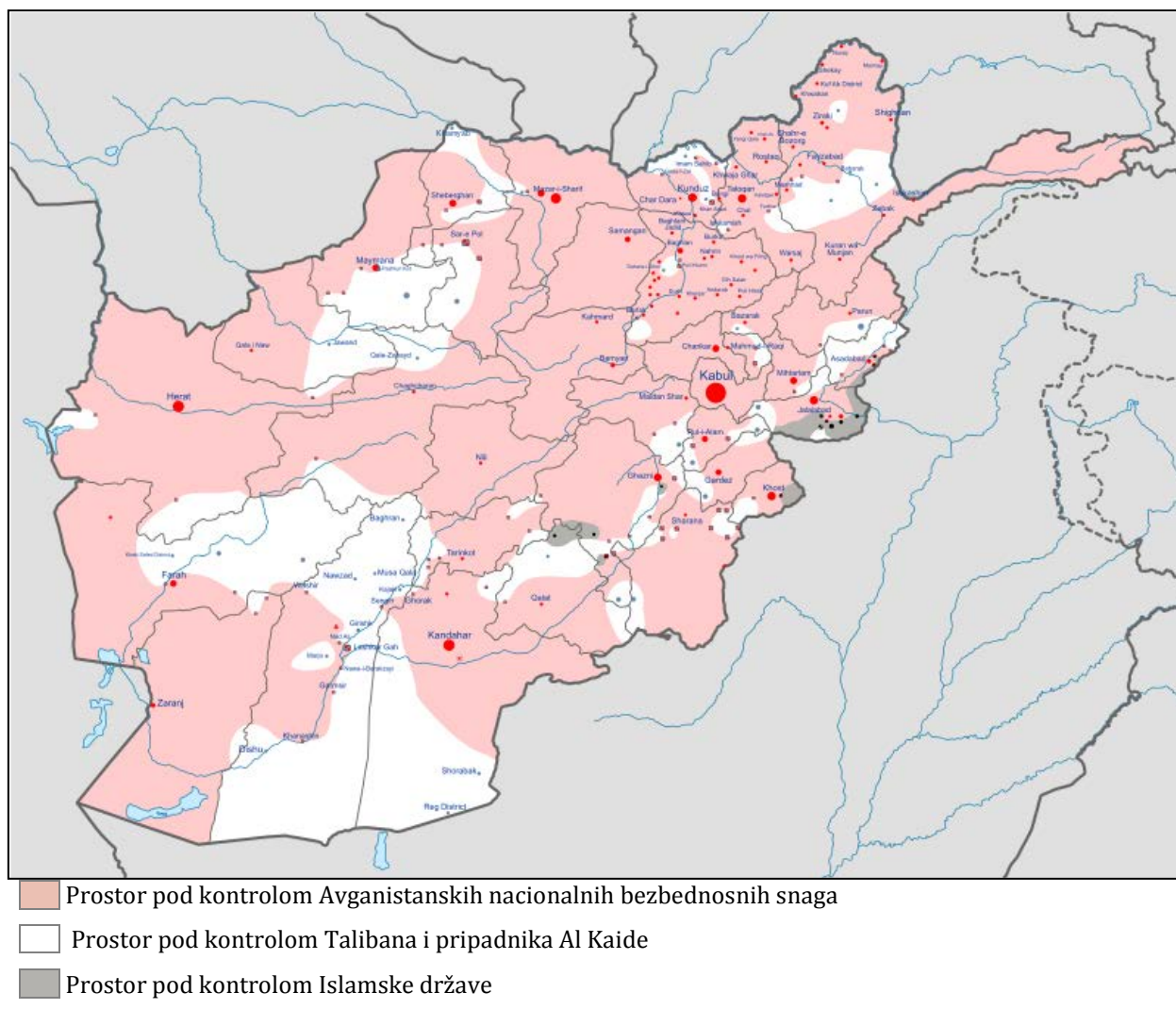
¹⁰⁵⁸ **Više o tome u:** NATO, *Chicago Summit Declaration on Afghanistan*, 2012 (Internet: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87595.htm, 10/08/2016).

¹⁰⁵⁹ **Više o tome u:** The New York Times, *U.S. and NATO Finalize Pacts on Ending Afghan War*, 2012 (Internet: http://www.nytimes.com/2012/04/19/world/asia/united-states-and-nato-allies-near-deal-on-afghan-aid.html?_r=1&ref=asia, 10/08/2016).

¹⁰⁶⁰ The Guardian, *Afghan forces take over security from NATO*, 2013 (Internet: <https://www.theguardian.com/world/2013/jun/18/afghan-forces-take-over-security-nato>, 10/08/2016).

bezbednosna odgovornost kao i rukovodstvo biće u rukama naših hrabrih snaga. Kada građani vide da je bezbednost predata u ruke naših trupa, podržaće još više i vojsku i policiju“.¹⁰⁶¹

Međutim, iako je rat u Avganistanu zvanično okončan 28. decembra 2014. godine, međunarodna antiteroristička koalicija na čelu sa Sjedinjenim Državama pokrenula je nove, još trajuće vojne intervencije već 1. januara sledeće godine protiv Islamske države, koja je pod kontrolom držala određene delove Avganistana (**Slika 55**).

Slika 55: Ratna karta Avganistana iz 2015. godine¹⁰⁶²

¹⁰⁶¹ Ibid.

¹⁰⁶² **Preuzeto iz:** NATO, *ISAF Maps & Logos*, 2009 (Internet: <http://nato.int/isaf/docu/epub/maps>, 23/07/2016), op. cit.

Možemo zaključiti da je u danima nakon 11. septembra, neposredni prioritet SAD bio da se vojnom silom urgentno i sa maksimalnom efikasnošću onesposobi Al Kaidina transnacionalna mreža, minimalizacijom njenih kapaciteta do te tačke u kojoj će se onemogućiti njeno daljnje delovanje ili barem obuzdati, za početak. To jasno ukazuje na američku strepnju koja je proizlazila iz uverenja da ta megateroristička organizacija poseduje i volju i kapacitete da izvede slične napade i u budućnosti. Međutim, ni danas, nakon deceniju i po joštrajućeg „rata protiv terorizma”, kao ni na njegovom početku, nije moguće pouzdano oceniti stvarni nivo i stepen pretnje koju sa sobom nose Al Kaida i Islamska država.

Strategija vojne intervencije na Avganistan predstavlja taktički uspeh u mnogim aspektima, kao na primer: razaranje primarne baze Al Kaidinih operacija u kojoj je vršeno obučavanje regruta, planiranje napada i iz koje su pružane organizacione smernice i logistička podrška za transnacionalnu mrežu kao celinu; onesposobljavanje vođstva i razbijanje organizacionih struktura. Međutim, za sveukupni „globalni rat protiv terorizma” to je samo jedna od uspešno izvojevanih bitaka. Naime, činjenica je da su uništeni glavni Al Kaidini centri za regrutaciju i obuku terorista, ali i to da su opstali drugi, još teži za eliminisanje, u Iraku, Siriji, Libanu, Sudanu, Libiji i drugde. Izvesno je i to da Talibani neće i ne mogu nestati, zapravo oni će nastaviti da budu bezbednosni problem broj jedan u zemlji, međutim, ako ikada, zasigurno zadugo neće uspeti da povrate vlast u toj zemlji. U svakom slučaju Al Kaida nije eliminisana, ali je zato znatno oslabila s krajem prve decenije rata protiv terorizma i bila je odgovorna samo za jedan od 4.564 izvedenih terorističkih napada u svetu tokom 2011. godine.¹⁰⁶³ Međutim, ona je svojom ideologijom (Alkaidizmom) inspirisala i podstakla druge terorističke grupe i pojedince na borbu protiv „neprijatelja islama“, što je i bila njena namera od početka, odnosno vizija njenog idejnog tvorca Abdulaha Azama.¹⁰⁶⁴ To i jeste njen najveći uspeh u ovom ratu, koji ekstremisti slave kao ispunjenje dugoročne misije širenja islamističkog terorističkog pokreta u svetu.

Dvojica američkih teoretičara i istraživača terorističkog fenomena su u svojoj knjizi „Kako terorističke grupe okončavaju: lekcije naučene iz obračuna sa Al Kaidom” objavili analizu nestanka 648 terorističkih grupa u period od 1968. do 2006. godine. Prema rezultatima te analize, terorističke grupe pre ili kasnije prestaju da postoje, a najčešće usled postizanja neke forme političkih rešenja/dogovora (u 43% slučajeva) i posredstvom primene policijskih i bezbednosno-obaveštajnih metoda (u 40% slučajeva). U znatno manjem broju, od oko 10% nestajale su ili okončavale svoje delovanje po ostvarenju sopstvenih ciljeva, dok je to bio slučaj

¹⁰⁶³ **Videti:** 2012 *Global terrorism Index*, Institute for Economics & Peace, New York, 2013, op. cit., p. 6.

¹⁰⁶⁴ **Više o tome u:** Gunaratna Rohan, *The Post-Madrid Face of Al Qaeda*, The Washington Quarterly, 2004, Washington, Vol. 27 (3), op. cit., pp. 91-100.

sa samo 7% njih protiv kojih je uporebljena vojna sila. Takođe je navedeno da religijske terorističke grupe znatno teže nestaju, ali i da ne ostvaruju ciljeve, za razliku od onih organizacija koje imaju više od 10.000 članova te su efikasnije i teže se eliminišu. Prema zaključku njihovog istraživanja, vojna sila se pokazala efikasnom samo protiv velikih centralizovanih terorističkih grupa, a naročito kod onih čiji su pripadnici povezani sa vladajućom strukturom koja im u najmanju ruku pruža utočište.¹⁰⁶⁵ Upravo takva situacija bila je u Avganistanu sa Al Kaidom, ali se ta teroristička organizacija vrlo brzo nakon američkih intervencija transformisala i promenila način delovanja tako što ga je prilagodila novonastalim uslovima. Komanda i logistička struktura su za kratko vreme decentralizovane, dok su se pripadnici organizacije duboko infiltrirali u lokalno stanovništvo i izvodili gerilske napade, a kada bi vojna antiteroristička koalicija uzvratila to bi uzrokovalo civilne žrtve što bi rezultiralo porastom lokalne podrške teroristima. Novi organizacioni model podrazumeva potpuno decentralizovano izvršavanje terorističkih napada od strane manjih frakcija, pa čak i pojedinačnih ćelija ili povezanih terorističkih grupa disperziranih širom sveta. U tim okvirima čelništvo Al Kaide decentralizovanoj terorističkoj mreži, koja je time ujedno dobila i veću autonomiju dejstvovanja, više deluje kao inspirativno nego kao komandno vođstvo.

Uopšte, oružane intervencije su retko kad proizvele stabilnu situaciju negde u svetu. U najboljem slučaju njima su prekidani krvavi ratovi, poput onog na našim prostorima 90-ih godina prošlog veka, i obezbeđivan kakav-takav mir.

Uzimajući u obzir ovu analizu i činjenično stanje u Avganistanu nakon glavnih vojnih operacija antiterorističke koalicije predvođene SAD možemo zaključiti da je primena samo militarističkih metoda (tvrde moći) u borbi protiv Al Kaide pogrešna, čega je i Bušova administracija, a posebno Obamina, ubrzo postala svesna pa je znatan deo svoje antiterorističke strategije posvetila mekoj moći. Tako se otpočelo sa izgradnjom i jačanjem državnih institucija, a posebno lokalnih odbrambenih snaga i policije kako bi novi avganistanski režim bio u mogućnosti da se suprostavi teroristima. Tako primena lokalnih policijsko-bezbednosnih metoda, za koje je i analiza stručnjaka iz RAND korporacije potvrdila da su najefikasnije, ne bi izazivala toliko nezadovoljstvo i gnev u muslimanskom svetu protiv Zapada, a teroristi bi bili tretirani kao kriminalci, i samim tim, ne bi im se dala potvrda da su u tzv. „svetom ratu” protiv njega na čelu sa SAD. Drugim rečima, nakon direktnih vojnih invazija Amerika se u Avganistanu a potom i u Iraku suprostavila terorizmu tako što mu je dala realnu alternativu po primeru Severne Irske. U

¹⁰⁶⁵ **Videti:** Jones G. Seth & Libicki C. Martin, *How Terrorist Groups End: Lessons Learned from Countering Al Qaida*, RAND Corporation, Santa Monica, 2008.

pitanju je supresija nezadovoljstva kod stanovništva kroz finansiranje političkih procesa kojima se smanjuje podrška ekstremizmu i nasilju.

Pa ipak, i pored toga što je doveo do smene talibanskog režima i navodnog uspostavljanja demokratskog sistema i institucija države, uspeh u ovom ratu nije zadovoljavajući. Posebno ako se uzme u obzir činjenica da je samo četiri dana nakon njegovog zvaničnog okončanja, odnosno povlačenja NATO trupa iz Avganistana, američka antiteroristička koalicija bila prinuđena da ponovo vojno interveniše u njemu, ovog puta protiv Islamske države. Dakle, Avganistan još uvek predstavlja veliko krizno područje i uporište islamističkog terorizma. On je zajedno sa Irakom postao glavna ekstremistička inspiracija, nezamenljiva baza za regrutovanje i obuku pristalica, rezervoar potencijalnih kamikaza i borbena linija na kojoj se uspostavljaju najznačajniji teroristički kontakti i veze.

4.1.1. Rušenje talibanskog režima i uspostavljanje demokratske vlasti

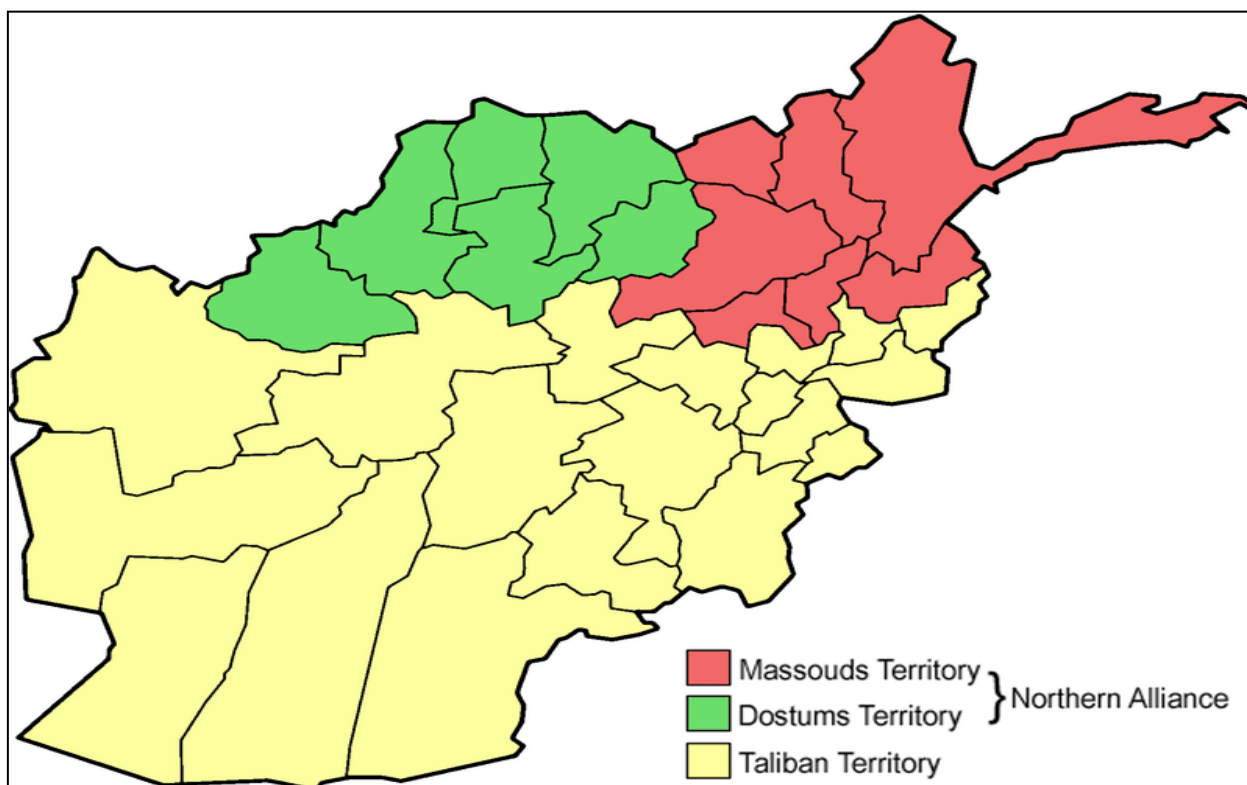
Avganistan je zemlja u kojoj su se surovo sukobljavali interesi dveju ideologija – komunizma i kapitalizma, što je skoro dovelo do njene potpune propasti. Sovjetski Savez je deset godina uništavao avganistansko društvo i podsticao polarizaciju u njemu, usled čega su 1996. godine na vlast u toj zemlji došli ekstremni Talibani. Nakon povlačenja SSSR iz Avganistana, SAD, iako su imale moralnu obavezu da pomognu Talibanima koje su maksimalno podržali u njihovom antiruskom otporu, izgubile su interes za to celo područje, da bi danas lišavali Avganistan tih istih Talibana, što je veliki apsurd i može se okarakterisati „političkim čedomorstvom”.

Dolaskom na vlast Talibani su građanima nametnuli islamski fundamentalistički poredak uvođenjem najstrožijeg oblika šerijatske vladavine, ukorenjene u saudijskom vehabizmu i upotpunjene sa plemenskim običajima i tradicijama Paštuna.¹⁰⁶⁶ To je najteže pogodilo žene u Avganistanu, koje su bile prisiljene da nose **burke**¹⁰⁶⁷ i u potpunosti bile isključene iz javnog

¹⁰⁶⁶ Islam je preovladavajuća religija u Avganistanu kojoj pripada 99% stanovništva, od čega približno 80% sunitskom ogranku islama, a oko 19% pripada šiitskom ogranku islama. Druge religije kao što su sikizam, hinduizam i hrišćanstvo čine manje od 1% stanovništva te zemlje. **Više o tome u:** Centar za zaštitu i pomoć tražilaca azila, *Azilna biblioteka: Avganistan*, 2012 (Internet: <http://www.apc-cza.org/fr/avganistan-pozadina-zemlje.html>, 20/08/2016).

¹⁰⁶⁷ Burka (*burqa*) je tradicionalna muslimanska ženska odeća koja pokriva celo telo i lice. Nose je žene islamske veroispovesti u Avganistanu i u delovima Pakistana i Indije (Kašmir).

života (zabranjeno im je bilo da se školuju i zasnivaju radni odnos). Međunarodna zajednica je osuđivala talibanski režim zbog ekstremne primene šerijatskog prava i najokrutnijeg sistema kažnjavanja za krivična dela (smrtna kazna je bila uobičajena), kao i zbog sistematskog uništavanja svih tragova neislamske kulture u Avganistanu. Pošto cela teritorija Avganistana nije bila pod njihovom kontrolom (**Slika 56**) nastavili su građanski rat sa protivnicima okupljenim u tzv. „Severnom savezu”,¹⁰⁶⁸ koji je i tokom američke invazije bio njihov najveći domaći neprijatelj, a kasnije i naslednik vlasti. Talibanski saveznici su bili pripadnici Al Kaide na čelu sa Osamom bin Ladenom, kojima je u to vreme bilo pruženo utočište, i Pakistan, a Saudijska Arabija glavni finansijer oružanih snaga.

Slika 56: Karta Avganistana krajem 1996. godine: Masud (crveno), Dostum (zeleno), Talibani (žuto).¹⁰⁶⁹

¹⁰⁶⁸ Severni savez ili „Ujedinjeni islamski front za spas Avganistana“ je militaristička organizacija koju su činile ujedinjene mudžahedinske snage okupljene oko Ahmed Šah Masuda (*Ahmad Shah Massoud*) i Burhanudin Rabbani (*Burhanuddin Rabbani*), a pripadali su uglavnom plemenima Tadžika, Uzbeka i Hazara. Ubistvom lidera Masuda 9. septembra 2001. godine, Talibani su bili uvereni da će se Severni savez raspasti. Međutim, Al Kaida, kojoj su pružali utočište, je samo dva dana nakon toga počinila najveći teroristički akt, što je navelo SAD da pruže podršku borcima Severnog saveza i u sadejstvu sa njima u kratkom roku svrgnu Talibane sa vlasti.

¹⁰⁶⁹ **Preuzeto iz:** NATO, *ISAF Maps & Logos*, 2009 (Internet: <http://nato.int/isaf/docu/epub/maps>, 23/07/2016), op. cit.

Prvobitni rezultat vojnih intervencija u Avganistanu bio je kolaps talibanskog režima 7. decembra 2001. godine, padom njegovog uporišta u Kandaharu i otklanjanje mogućnosti i uslova centralizovanog prisustva i velikorazmernog delovanja Al Kaide u toj i iz te zemlje. Ono što je zaista olakšalo rušenje Talibana jeste odsustvo međunarodne podrške tom ekstremističkom režimu, koji je održavao diplomatske odnose i bio priznat samo od strane tri države u svetu, i to: Saudijske Arabije, Pakistana i Ujedinjenih Arapskih Emirata. Interesantno je da su Saudijska Arabija i Ujedinjeni Arapski Emirati u to vreme bili jedini američki saveznici u tom region, pa ih nije bilo teško nagovoriti da prekinu podržavanje talibanskog režima, a pakistanska naklonjenost je kupljena već pomenutom donacijom od milijardu dolara i obustavljanjem ekonomskih sankcija.

Svrgavanjem talibanske vlasti narod Avganistana se oslobodio njihove tiranije, ali ne i terora, jer su odbegli Talibani zajedno sa preživelim pripadnicima Al Kaide otpočeli gerilski rat u toj zemlji. Naime, određen broj terorista i talibanskih vojnika se razbežao unutar zemlje i udružio u vođenju daljnjih oružanih akcija usmerenih protiv koaliционih snaga, lokalne proameričke vlasti i izdajnika (lokalnog stanovništva za koje su verovali da pruža podršku okupatoru).

Taj rat još uvek traje, uprkos velikom broju talibanskih žrtava, jer se oni konstantno regrupišu kroz regrutovanje mladih besperspektivnih mladića iz različitih avganistanskih plemena. Prema nekim procenama, samo tokom prve godine rata oko 15.000 Al Kaidinih, ali pre svega talibanskih boraca je poginulo (**Tabela 25**), dok je blizu 7.000 privedeno u vojni logor u američkoj bazi Gvantanamo.¹⁰⁷⁰ Uistinu, o žrtvama sa terorističke i pobunjeničke strane malo ko i govori, dok je istovremeno gotovo nemoguće doći do preciznih podataka, a mi smo u **Tabeli 25** predstavili informacije do kojih su došle već pomenute tri međunarodne lekarske organizacije tokom svog istraživačkog projekta. Situacija u Avganistanu naglo se pogoršala pokretanjem rata u Iraku, jer je njime kreirano dodatno nezadovoljstvo arapskog naroda što je znatno olakšalo regrutovanje terorista i obnavljanje gerilskih redova.

Tabela 25: Broj ubijenih Talibana tokom prve decenije rata u Avganistanu¹⁰⁷¹

Godina	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Total
Ubijeni Talibani	13,000			100	250	2,400	4,741	4,800	5,614	8,335	5,703	44,943

¹⁰⁷⁰ **Videti:** Hook W. Steven & Spanier John, *American Foreign Policy Since World War II*, CQ Press, Washington, 2007, p. 336.

¹⁰⁷¹ **Preuzeto iz:** *Body Count: Casualty Figures after 10 Years of the "War on Terror"*, Physicians for Social Responsibility, 2015 (Internet: <http://www.psr.org/assets/pdfs/body-count.pdf>, 06/07/2016), op. cit., p. 74.

Kao što smo ranije zaključili, dosadašnje iskustvo ukazuje na to da se terorizam ne može neutralisati korišćenjem samo vojne sile, već menjanjem sveukupnih odnosa u društvima, zaustavljanjem daljeg produblјivanja ekonomskog jaza između bogatih i siromašnih zemalja, ali pre svega, uspostavljanjem i razvojem demokratije u njima. To je potvrđeno i u slučaju Avganistana gde definitivna vojna pobeda nije bila dovoljna da se u toj zemlji izgradi politički stabilno društvo sa održivom ekonomijom i jakim institucijama. Zato je uspostavljanje demokratske vlasti u Avganistanu postala politička nužnost SAD i cele međunarodne zajednice. Izgradnja čvrstih državnih institucija, jake vojske i policije bio je drugi vrlo bitan korak za izgradnju stabilne države i bezbednosnog okruženja.

Međutim, SAD nisu imale spreman plan za posleratnu stabilizaciju Avganistana, iako je to bilo krajnje neophodno. Bez osigurane dugoročne bezbednosti i kontinuiranog oporavka i razvoja tog društva, koje gotovo da nije osetilo civilizacijski napredak u poslednjih 60 godina, velika je verovatnoća da bi se stvari vratile na staro. Talibani, koji još uvek predstavljaju bezbednosnu pretnju broj jedan u toj zemlji, vratili bi vlast u dobrom, ako ne i u većinskom delu Avganistana, a sa njima bi se vratila i Al Kaida. Samo se može pretpostaviti kakav bi bio razvojni put i uticaj današnje Islamske države na tim prostorima. Zato, izgradnja demokratske države u Avganistanu nije imala prihvatljivu alternativu.

Srećom, neophodnost uspostavljanja nove održive vlasti, izgradnje i jačanje demokratskih institucija, a posebno lokalnih bezbednosnih snaga, vrlo brzo je shvaćena od strane međunarodne zajednice, a obavezujuću ulogu u tom procesu na sebe su očekivano preuzele Ujedinjene nacije, nakon što su SAD ograničile svoje posleratne planove na tom prostoru. „Zapravo, ni pre, a niti za vreme ratnih dejstava, administracija predsednika Buša nije se bavila pitanjima posleratnog Avganistana, odnosno aktivnostima poznatim pod nazivom izgradnja države“.¹⁰⁷² Međutim, uprkos Bušovoj odbojnosti prema konceptu izgradnje države, njegova administracija je nakon eskalacije građanskog rata shvatila i odlučila da se ozbiljnije angažuje u rešavanju ovog problema, ma koliko on novca i vremena iziskivao. U suprotnom, učinjeni korak ka demokratizaciji tog regiona bio bi narušen kao i američki interesi u njemu, jer je velika verovatnoća da bi se situacija ponovo preokrenula u korist terorista. To bi značilo dugoročni poraz SAD u ovom skupom ratu. Zato su formirane državne institucija i politika Avganistana koja je i danas u potpunosti sa američkim interesima i pod njenim konstantnim nadzorom.

Pod pokroviteljstvom UN, 5. decembra 2001. godine u Bonu, održan je sastanak vođa otpora Talibana i drugih istaknutih lidera Avganistana, kao i najvažnijih predstavnika dijaspore, na kom

¹⁰⁷² Simić R. Dragan, *Američko strateško mišljenje na početku XXI veka*, Međunarodna politika, 2009, Beograd, br. 1133, op. cit., str. 81.

se razmatralo o budućoj strukturi države, odnosno o najboljem rešenju za izbor vlade koja bi zamenila talibansku. Odlučeno je da 22. decembra te godine paštuanski vođa Hamid Karzai (*Hamid Karzai*) bude postavljen na čelo „privremene (*Afghan Interim Administration*)”, a kasnije i „tranzicione vlade (*Afghan Transitional Administration*)” i da na toj poziciji ostane do održavanja prvih slobodnih predsedničkih i parlamentarnih izbora. Glavni cilj je bio uspostavljanje „multietničke i potpuno reprezentativne demokratske vlade, koja bi bila za ravnopravnost polova i koja bi se maksimalno angažovala u borbi protiv terorizma, droge i organizovanog kriminala”.¹⁰⁷³

Međunarodne mirovne snage pod kontrolom Britanaca održavale su bezbednost u glavnom gradu, a kako bi se kontrola nad celokupnom teritorijom uspostavila formirane su Avganistanske nacionalne bezbednosne snage kao i *ISAF*. Ove dve oružane formacije su uz pomoć NATO snaga tokom narednih deceniju i po vodile mnoge ofanzive protiv Talibana, ali nisu uspele da ih u potpunosti poraze. Nakon likvidacije Osame bin Ladena u maju 2011. godine u Pakistanu, na mnoge aktivne političare avganistanske vlade i istaknute ličnosti koje su je javno podržavale izvršeni su atentati, a avganistansko-pakistanski pogranični okršaji su postal sve učestaliji.

U oktobru 2004. godine na predsedničkim izborima izabran je Karzai, a 7. decembra je donesen novi Ustav¹⁰⁷⁴ i promenjeno je ime države u „Islamska Republika Avganistan”, dok su prvi slobodni parlamentarni izbori održani tek 2005. godine. Na njima, kao i na prethodno održanim predsedničkim izborima, žene Avganistana su po prvi put imale pravo glasa. Po isteku prvog mandata, Karzai je reizabran na predsedničku funkciju 20. avgusta 2009. godine, da bi 2014.

¹⁰⁷³ Hook W. Steven & Spanier John, *American Foreign Policy Since World War II*, CQ Press, Washington, 2007, op. cit., p. 337.

¹⁰⁷⁴ Prema novom Ustavu, Avganistan je unitarna, nezavisna i nedeljiva islamska republika, u kojoj islam ima položaj zvanične religije države, sa tim da pripadnici ostalih religija imaju slobodu da „sprovode svoju veru i vrše verske obrede u granicama odredaba zakona”. Takođe, njime je predviđeno da „nijedan zakon ne može biti u suprotnosti sa uverenjima i odredbama svete religije islama”.

U Avganistanu je uspostavljena trodelna podela vlasti. Na čelu izvršne vlasti nalazi se predsednik zemlje.

Zakonodavnu vlast vrši dvodolni Parlament, koji se sastoji od Doma Naroda (*Wolesi Jirge*) - Donji dom, i Doma Starešina (*Mesherano Jirga*) koji predstavlja Gornji dom. Sudska vlast čini treću granu vlasti .

Ustavom je predviđeno i postojanje Velikog saveta (*Loya Jirge*), koji predstavlja manifestaciju volje avganistanskog naroda. Zasedanje ovog Saveta obično se organizuje za velike događaje, kao što su izbori novih vođa, usvajanje ustava, raspravljanje o važnim i hitnim stvarima, a koristi se i za rešavanje određenih sporova.

Oblik vladavine po Ustavu Avganistana je predsednički sistem, po kome je predsednik šef države i kome u obavljanju funkcije pomažu dva potpredsednika, koja on imenuje, a koji u slučaju njegove smrti ili druge sprečenosti obavljaju dužnosti predsednika. Zakonom je definisano da se predsednik bira na slobodnim i neposrednim izborima na petogodišnji mandat, a obavljanje dužnost predsednika ograničeno je na najviše dva mandata. Predsednik Avganistana ima široka ovlašćenja. On je vrhovni zapovednik oružanih snaga zemlje, a uz odobrenje nacionalnog parlamenta, određuje pravac opšte politike zemlje, predlaže vladu imenujući ministre u svoj kabinet i sam predstavlja ujedno i premijera, a izbor ministara potvrđuje Donji dom parlamenta. Vlada je za svoj rad odgovorna predsedniku i parlamentu. Takođe uz potvrdu Donjeg doma parlamenta, predsednik imenuje Republičkog javnog tužioca, sudije Vrhovnog suda, guvernera Narodne banke. Takođe, predsednik ima ovlašćenje da raspiše referendum o važnim nacionalnim, političkim, socijalnim ili ekonomskim pitanjima. **Videti:** Centar za zaštitu i pomoć tražilaca azila, *Azilna biblioteka: Avganistan*, 2012 (Internet: <http://www.apc-cza.org/fr/avganistan-pozadina-zemlje.html>, 20/08/2016), op.cit.

godine, nakon ustavom ograničena dva mandata, od njega vlast preuzeo trenutni predsjednik Muhamed Ašraf Gani (*Mohammad Ashraf Ghani*). I parlamentarni i predsjednički izbori održavani su u neizvesnosti i pod konstantnom pretnjom talibanskih pobunjenika, koji su tokom izbora na par lokacija izveli terorističke napada, a u pojedinim selima su lokalnim stanovnicima odsecali prste ukoliko bi na njima našli tragove sigurnosne tinte, korišćene za obeležavanje i identifikovanje građana koji su već obavili svoju glasačku dužnost na nekim od izborih lokacija.

Uprkos pokretanju demokratskih procesa, građenju institucija države i revitalizaciji međunarodnog položaja¹⁰⁷⁵ Avganistan je ostao jedna od najsiromašnijih i najkorumpiranijih država na svetu. Razlog za to je, pored ugrožene bezbednosti i pravne sigurnosti, nedostatak stranih investicija. Pokušaji da se donatorskim sredstvima poboljšaju privreda na čelu sa poljoprivredom,¹⁰⁷⁶ zdravstvo, infrastruktura itd. nisu urodili plodom.¹⁰⁷⁷ Četiri i po milijarde američkih dolara, finansijske pomoć na koju su se SAD i druge države članice NATO obavezale nakon povlačenja svojih trupa, u svakom slučaju nisu bile dovoljne za ozbiljnu revitalizaciju ratovima opustošene zemlje. Tako je i danas potpuno zavisna o inostranoj pomoći. Čak je i preko pet miliona avganistanskih izbeglica vraćeno u zemlju, uključujući i mnoge prisilno deportovane sa Zapada, da bi se novi, još intenzivniji i masovniji izbeglički talas prema EU pokrenuo 2015. godine izazivajući tzv. „Evropsku migrantsku krizu”, koja je još uvek u punom jeku.

Vlada Hamida Karzaia je od samog početka naišla na gomilu problema. Najveći je bio to što nije imala potpunu kontrolu niti je efektivno upravljala celokupnom teritorijom. Drugo, zemlja je bila opustošena dugotrajnim sukobima, tako da je humanitarna situacija u njoj bila katastrofalna. Tri decenije neprekidnih ratovanja učinile su Avganistan jednom od najopasnijih zemalja na svetu, kao i najvećim izvoznikom heroina,¹⁰⁷⁸ a danas i izbeglica i azilanata. Dok međunarodna zajednica nastoji da obnovi ovu ratom razorenu zemlju situacija u Avganistanu ostala je nestabilna kao što pokazuju neprestane borbe između bezbednosnih i talibanskih snaga, sukobi između pakistanske vojske i gerilaca u graničnim područjima Avganistana i Pakistana, kao i poteškoće vlade potpomognute SAD pri proširivanju vlastitog uticaja izvan Kabula. Jedan

¹⁰⁷⁵ Islamska Republika Avganistan je članica Ujedinjenih nacija, Međunarodnog monetarnog fonda i Svetske banke. Takođe, Avganistan je i partner za saradnju sa Organizacijom za evropsku bezbednost i saradnju, a radi na pristupanju Svetskoj trgovinskoj organizaciji, u kojoj trenutno ima status zemlje posmatrača.

¹⁰⁷⁶ Glavna privredna aktivnost stanovništva je poljoprivreda, kojom se bavi oko 80% ljudi, kako za sopstvene potrebe tako i u komercijalne svrhe. Od ukupne površine Avganistana, samo je oko 12% zemlje obradivo, a od toga je tek polovina, tj. 6% obradive zemlje zaista i zasejano.

¹⁰⁷⁷ Procenjeni nacionalni bruto domaći proizvod (BDP) za 2011. godinu iznosi oko 30 milijardi američkih dolara, a BDP po glavi stanovnika je do 1.000 dolara, dok je stopa inflacije za 2011. godinu iznosila 7.7 %. **Videti:** Ibid.

¹⁰⁷⁸ Avganistan je vodeći proizvođač opijumskog maka u svetu i glavni evropski snabdevač heroina već više decenija. Manje od 0.2 % od ukupnog obradivog zemljišta u Avganistanu koristi se za uzgoj opijumskog maka. Međutim, potencijalna vrednost prihoda od izvoza opijata iznosila je 700 miliona američkih dolara, tj. 4% BDP ove zemlje za 2012. godinu. **Videti:** Ibid.

od nosećih problema i glavnih faktora destabilizacije i usporavanja demokratske tranzicije ove zemlje, pored njenog istorijskog nedostatka demokratskih procesa i trenutne krhkosti nametnute demokratije, jeste činjenica da je ta osiromašena, ratovima opustošena i razorena zemlja plemenski uređena.¹⁰⁷⁹ Plemenski klanovi koji je čine nikad nisu ni poznavali niti priznavali vlast u njoj. Što nas dovodi do zaključka da i ako Sjedinjene Države uspeju oformiti jaku vladu Avganistana to i dalje neće značiti da će ona kontrolisati čitavu teritoriju zemlje, a da će delovi zemlje koji ne budu pod njenom kontrolom biti u rukama protivničke strane. Po rečima prof. dr Simića: „Vekovima stari sukobi plemenskih vođa samo su privremeno zamrznuti, a osnovni problem siromaštva koji je u neuralgičnom jezgru ove, pre plemenske konfederacije nego društva, paralizovao je konsolidovanje socijalnih i političkih ustanova“.¹⁰⁸⁰

Kako vreme prolazi sve je veći stepen neizvesnosti kad je reč o sveukupnim efektima rata u Avganistanu, posebno ako se uzme u obzir nemogućnost političkog stabilizovanja tog regiona, eliminisanja terorističke pretnje i velikorazmernog ekstremističkog grupisanja i organizovanja. Ali, ono što je van svake sumnje postignuto jeste svrgavanje talibanskog režima i njegova zamena drugim. U svojoj, drugoj po redu Nacionalnoj bezbednosnoj strategiji, Bušova administracija je ratni uspeh u Avganistanu opisala sledećim rečima:

*Talibanska tiranija u Avganistanu zamenjena je vladom izabranom na slobodnim izborima; Avganistanci su napisali i ratifikovali svoj Ustav koji im garantuje prava i slobode bez presdana u dosadašnjoj istoriji; izabrano zakonodavstvo daje narodu pravo glasa u vladi.*¹⁰⁸¹

Dakle, rat je ipak doveo do potpune političke promene u Avganistanu, dok su kapaciteti Al Kaide na tom području svedeni na nivo tradicionalnog terorizma, niskog, lokalizovanog intenziteta protiv koga se moguće boriti policijskim i paramilitantnim sredstvima i metodama. Međutim, i tu dolazi do problema, jer kao što smo u prethodnom delu pomenuli, upravo pripadnici visoko korumpiranih Avganistanskih bezbednosnih snaga su kroz svoj obruč

¹⁰⁷⁹ Prema procenama za 2012. godinu, ukupan broj stanovnika Avganistana iznosi oko 30 miliona. Međutim, potpuni popis stanovništva nije izvršen decenijama unazad. Etnička struktura Avganistana je izrazito raznovrsna i nekoliko plemenskih naroda čine avganistansku naciju. Najbrojnija etnička grupa su Paštuni koji čine 42% stanovništva, zatim slede Tadžici 27%, Hazare 9%, Uzbeci 9%, Aimaci 4%, Turkmeni 3%, Balohi 2% i drugi narodi čine 4% stanovništva, među koje spadaju Arapi, Mongoli, Hindusi, Kohistani, Gujarsi i Siki.

Paštuni uglavnom naseljavaju deo Avganistana južno od planine Hindukuš. Tadžici naseljavaju severo-istočni deo (severno od Kabula i provinciju Badakhšan). Hazari uglavnom žive u centralnom delu Avganistana, a Uzbeci i Turkmeni severno od Hindukuša, u okolini reke Amu Darija. **Više o tome u:** Centar za zaštitu i pomoć tražilaca azila, *Azilna biblioteka: Avganistan*, 2012 (Internet: <http://www.apc-cza.org/fr/avganistan-pozadina-zemlje.html>, 20/08/2016), op. cit.

¹⁰⁸⁰ Simić R. Dragan, *Američko strateško mišljenje na početku XXI veka*, Međunarodna politika, 2009, Beograd, br. 1133, op. cit., str. 81.

¹⁰⁸¹ *National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Washington, September 2006 (Internet: <https://www.comw.org/qdr/fulltext/nss2006.pdf>, 07/12/2015), op. cit., p. 2.

propustili Bin Ladena i jedan broj njegovih saboraca i dozvolili im da pređu avganistansko-pakistansku granicu.

Novouspostavljena avganistanska vojska i policija, pored toga što su korumpirani, nisu ni najprofesionalniji, ali su neophodni kako bi umesto koalicionih trupa održavali red i mir, i ujedno gušili pobunjeničke aspiracije kod sve nezadovoljnijeg i osiromašenijeg naroda.¹⁰⁸² Izvesno je da će te nedisciplinovane bezbednosne strukture opstati i funkcionisati samo dok im američka vlada pruža logističku pomoć i subvencionise plate.

Međunarodna zajednica na čelu sa SAD mora biti istrajna u svojoj podršci i potpomaganju svih reformskih i tranzicionih procesa u Avganistanu, ma koliko dugo oni trajali,¹⁰⁸³ jer ne sme dozvoliti da se ponovi greška pričinjena 1989. godine nakon Sovjetsko-avganistanskog rata. Zasiurno je da bi to u potpunosti destabilizovalo već ekstremno nestabilnu situaciju u celom regionu.

Pošto su se Amerika i zemlje članice NATO obavezale na pružanje dugoročne materijalne pomoći Avganistanu i finansiranje njegovih demokratskih procesa zarad osiguravanja bezbednosti i otklanjanja terorističke pretnje u njemu, trebale bi deo tih sredstava da usmere na „finansijsku” borbu protiv Talibana. Odnosno, da se njihovim potencijalnim regrutima, siromašnim nezaposlenim mladićima, ponudi više novca nego što inače dobijaju pridruživanjem i ratovanjem na strani talibanskog pobunjeničkog pokreta. Imajući u vidu da su Talibani zbog svoje surovosti¹⁰⁸⁴ inače omrženi kod avganistanskih seljaka, to nebi bilo uopšte teško, jer oni nerado posluju sa raznoraznim samoproklamovanim talibanskim „vojvodama” i brutalnim trafikantima opijata, ali dok god nemaju drugog izbora nastaviće tu saradnju. Na taj način bi Talibani bili marginalizovani, a njihov opstanak sprečen, što bi u svakom slučaju bilo nemoguće postići upotrebom surove sile.

¹⁰⁸² Prema izveštajima Ujedinjenih nacija, 1,5 miliona Avganistanaca je pre rata zavisilo od humanitarne pomoći. Avganistanski životni standard je među najnižima u svetu. Oko 42 % njegovog stanovništva je nezaposleno i živi ispod granice apsolutnog siromaštva, što znači da njihov prihod čini manje od \$1,25 američkih dolara dnevno. Veliki deo građana i dalje pati od nestašice čiste vode, struje, medicinske nege, kao i nedostatka stambenog prostora i radnih mesta.

Videti: Vukadinović Đorđe, *Svet posle 11. septembra*, Nova srpska politička misao, 2002, Beograd, posebno izdanje br. 4, op. cit., op. cit., str. 325. & Centar za zaštitu i pomoć tražilaca azila, *Azilna biblioteka: Avganistan*, 2012 (Internet: <http://www.apc-cza.org/fr/avganistan-pozadina-zemlje.html>, 20/08/2016), op. cit.

¹⁰⁸³ Glavnokomandujući britanskim snagama u Avganistanu general Dejvid Ričards (*Sir David Richards*) je 2009. godine za britanski dnevni list „Telegraf“ izjavio da „celokupna izgradnja države, vojske i policije u Avganistanu može potrajati između 30 i 40 godina“. **Videti:** The Telegraph, *Afghanistan conflict could last 40 years, says new head of British Army*, 2009 (Internet: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/afghanistan/5990684/Afghanistan-conflict-could-last-40-years-says-new-head-of-British-Army.html>, 25/08/2016).

¹⁰⁸⁴ Talibansko osvajanje vlasti u Avganistanu bilo je praćeno nizom zločina. Kada su u avgustu 1998. godine u kontraofanzivi protiv Hazara ponovo okupirali Mazar i Šarif (*Mazar-e Sharif*) talibanske snage su izvršile maskr nad oko 2.000 hazarskih civila, dok neki izvori navode da je broj žrtava bio između i duplo veći.

Više o tome u: Ibid.

Na kraju, možemo zaključiti da s obzirom da avganistansko društvo nema demokratsku tradiciju te da verski i politički život njegovih građana nije razdvojen, proces njegove prinudne demokratizacije čij finalni ishod predstavlja zagarrantovanu slobodu govora, izbora, medija, ljudskih prava, jednakosti i, pre svega, vladavinu ovozemaljskih zakona, biće dugotrajan i težak. Pored toga, biće i vrlo skup, neračunajući dosadašnju visoko plaćenu cenu, kako u životima, tako i u novcu, zbog čega se već duže vreme postavlja pitanje celokupne isplativosti? Ono što je jasno, jeste da je prvo neophodno ostvariti određene preduslove, na čelu sa socio-ekonomskim boljitkom cele nacije, kako bi se svest naroda promenila, a kada se formiraju čvrste demokratske državne institucije i stabilna politika, neophodno ih je neprekidno držati pod nadzorom i po potrebi intervenisati kako bi se osigurala njihova održivost i istrajnost. Drugačije rečeno, takva, silom nametnuta demokratija, bez svojih istorijskih korena u državi pod ekstremnim uticajem vere i u plemeski uređenom društvu koje nikad nije spoznavalo niti priznavalo centralnu vlast, nije i ne može biti samoodrživa.

4.1.2. Likvidacija Osame Bin Ladena

Neprikosnoveni vođa Al Kaide i uopšte teroristički lider ikada, Osama bin Laden, uporan i odan idejama militantnog džihada globalnih razmera, otrgao se kontroli moćnih mentora još deceniju pre 11. septembra,¹⁰⁸⁵ postavši im najveći protivnik i bezbednosna pretnja koju je bilo neophodno što pre otkloniti. Očigledno, to nije bio lak zadatak, jer je on kao jedan od najboljih učenika CIA izvanredno savladao metode i tehnike asimetričnog ratovanja, koje su ga pored njegove ratoborne hrabrosti i strateške brilijantnosti činile nepredvidivim, te samim tim i nemogućim za nadziranje a kamoli za kontrolisanje. Naime, nakon što je postao svestan američke zloupotrebe i eksploatacije njega i njegovih sledbenika, kao i Talibana odlučio je da im se osveti na najgori mogući način – brutalnim terorističkim napadima nad nedužnim civilnim stanovništvom. Svesni vlastite greške kao i moguće štete koja će njome proizaći, Amerikanci su krenuli u „lov“ na Ladena. Prvo, koristeći sopstvenu finansijsku moć, zatim međunarodna diplomatska sredstva, a kasnije i direktne oružane operacije.

Pošto je preživeo raketni napad Sjedinjenih Država 1998. godine u Avganistanu, nakon izricanja fatve kojom je objavio rat Americi, te osnivanja tzv. „Svetskog islamskog fronta za džihad protiv jevreja i krstaša“ i terorističkih napada na američke ambasade u Africi, Vlada SAD je ponudila

¹⁰⁸⁵ **Pogledati:** str. 191 – Osama bin Laden

nagradu od pet miliona američkih dolara za njegovo izručenje ili likvidaciju. Ni talibanski režim, pod čijom je protekcijom bio u to vreme, nije se pokolebao, te je odoleo američkoj velikodušnoj ponudi, ali i svim mogućim međunarodnim pritiscima. Najveći pritisak dolazio je od Ujedinjenih nacija koje su donele čitav niz osuđujućih i obavezujućih rezolucija, kao što su:

- **Rezolucija 1267** – donesena 15. oktobra 1999. godine na 4051. zasedanju Saveta bezbednosti, koja afirmiše prethodne rezolucije 1189, 1193 i 1214, a koje se odnose na kritičnu i preteću situaciju u Avganistanu i pritom zahtevaju od Talibana da ispune obaveze koje proističu iz njih. Njom se najstrožije osuđuje talibanski režim zbog pružanja utočišta i drugih vidova podrške Al Kaidi i od njega se zahteva da preda Osamu bin Ladena i druge osumnjičene za terorističke napade na američke ambasade u Keniji i Tanzaniji.¹⁰⁸⁶
- **Rezolucija 1269** – donesena 19. oktobra 1999. godine na 4053. zasedanju Saveta bezbednosti, kojom se izražava zabrinutost zbog sve većeg broja terorističkih napada i rastuće pretnje međunarodnog terorizma. Njom se pozivaju sve države da ispune obaveze iz prethodnih rezolucija a koje se odnose na suzbijanje terorizma i drugih pretnji po međunarodnu bezbednost i mir u svetu.¹⁰⁸⁷
- **Rezolucija 1333** – donesena 19. decembra 2000. godine na 4251. zasedanju Saveta bezbednosti, u kojoj je ponovljen poziv Talibanima da ispune uslove iz prethodnih obavezujućih rezolucija (1214 i 1267). Njom je takođe zaprećeno čitavim nizom kaznenih mera i sankcija Avganistanu, ukoliko talibanski režim ne ispuni obaveze.¹⁰⁸⁸
- **Rezolucija 1363** – donesena 30. jula 2001. godine na 4352. zasedanju Saveta bezbednosti, kojom se situacija u Avganistanu jasno određuje kao noseća pretnja bezbednosti i miru u svetu.¹⁰⁸⁹

Pored navedenog, ovim rezolucijama, a posebno onima usvojenim neposredno nakon 11. septembra, stanje u Avganistanu definisalo se kao noseća pretnja međunarodnom miru i bezbednosti, čime su stvoreni svi preduslovi da se u toj zemlji oružano interveniše u skladu sa međunarodnim pravom.

¹⁰⁸⁶ **Videti:** *Resolution 1267 of the UN Security Council*, 1999 (Internet: <https://www.un.org/sc/suborg/en/sanctions/1267>, 27/02/2015).

¹⁰⁸⁷ **Videti:** *Resolution 1269 of the UN Security Council*, 1999 (Internet: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/303/92/PDF/N9930392.pdf?OpenElement>, 27/02/2015).

¹⁰⁸⁸ **Videti:** *Resolution 1333 of the UN Security Council*, 2000 (Internet: <http://www.state.gov/documents/organization/5265.pdf>, 06/04/2015).

¹⁰⁸⁹ **Videti:** *Resolution 1363 of the UN Security Council*, 2001 (Internet: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/473/97/PDF/N0147397.pdf?OpenElement>, 06/04/2015).

Posle najvećeg terorističkog akta u istoriji čovečanstva, 11. septembra, Amerika je preduzela opsežne aktivnosti na progonu glavnoosumnjičenog Ladena do te mere da je administracija Džordža Buša u početku i suviše personalizovala ciljeve globalnog antiterorističkog rata, sugerišući da je likvidacija ili hapšenje Bin Ladena njegov primarni cilj. Nakon shvatanja da to neće biti lako izvodljivo, demonizacija Ladena postala je znatno umerenija, da bi s vremenom opala do te mere da je on bivao samo usputno pominjan u zvaničnim opisima ciljeva rata. Međutim, novi teroristički napadi Al Kaide, poput onih u Madridu 2004. i Londonu 2005, alarmirali su međunarodnu zajednicu koja je još jednom kao ključnu metu „rata protiv terorizma“ identifikovala Bin Ladena. Već smo istakli da su i Sjedinjene Države nakon uspešne vojne intervencije u Iraku preusmerile svoje napore ponovo na Talibane i Ladena. Američki general Stenli Mekristal (*Stanley McChrystal*) je krajem 2009. godine izjavio da „Bin Laden mora biti uhvaćen ili ubijen, kako bi SAD konačno porazile Al Kaidu“.¹⁰⁹⁰

Najtraženiji begunac na planeti je prvenstveno demantovao da on i Al Kaida imaju ikakve veze sa terorističkim činom 11. septembra. U svom govoru, koji je pet dana nakon napada emitovao Al Džazira, rekao je: „Ja objavljujem da nisam počino taj napad, koji je izveden od strane pojedinaca sa sopstvenim motivacijama“.¹⁰⁹¹ Da bi, četiri dana nakon američkog i britanskog vazdušnog udara na Avganistan ista televizija objavila njegovu preteću poruku, kojom je poručio sledeće:

*Otimaćemo i rušiti avione u Americi po scenariju već viđenom 11. septembra u Njujorku i Vašingtonu. Bitka neće biti okončana sve dok se Amerikanci ne povuku sa svete islamske zemlje... Amerika mora znati da neće imati mira. SAD i Velika Britanija su otvorile vrata koja nikada neće biti zatvorena. Otvorena je nova stranica neprijateljstva i sukoba između nas i neverničkih snaga.*¹⁰⁹²

Ukratko nakon predsedničkih izbora u SAD 2004. godine, Al Džazira je emitovala novu Ladenovu izjavu u kojoj je priznao svoje i Al Kaidino direktno učešće u napadima 11. septembra. obraćajući se javnosti, a pre svega američkim vlastima, između ostalog, rekao je: „Mi smo slobodan narod i zato nastojimo vratiti slobodu našoj naciji... kao što vi ugrožavate našu bezbednost mi smo ugrozili vašu“.¹⁰⁹³ Prema američkim obaveštajnim izvorima, u

¹⁰⁹⁰ The Guardian, *Bin Laden capture or death is key to defeating al-Qaida, US general says*, 2009 (Internet: <https://www.theguardian.com/world/2009/dec/09/stanley-mcchrystal-osama-bin-laden>, 02/09/2016).

¹⁰⁹¹ CNN, *Bin Laden says he wasn't behind attacks*, 2001 (Internet: <http://edition.cnn.com/2001/US/09/16/inv.binladen.denial/index.html?iref=storysearch>, 22/05/2015).

¹⁰⁹² Al Jazeera, *Timeline: Messages from bin Laden*, 2011 (Internet: <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/05/20115272955828212.html>, 09/09/2016).

¹⁰⁹³ Al Jazeera, *Full Transcript of bin Laden's Speech*, 2004 (Internet: <http://www.aljazeera.com/archive/2004/11/200849163336457223.html>, 22/05/2015).

novembru 2001. godine koalicione vojne snage pronašle su video kasetu u uništenoj kući u avganistanskom gradu Džalaladu, na kojoj je snimljen Osama bin Laden u razgovoru sa Kalid al-Harbijem (*Khaled bin Ouda bin Mohammed al-Harbi*). U ovom snimku Osama navodno priznaje da je organizovao i finansirao napade na SAD. Tokom daljnjeg antiterorističkog delovanja koalicionih bezbednosnih snaga na teritoriji Avganistana, koje je podrazumevalo i detaljne pretrase sumnjivih objekata (potencijalnih Al Kaidinih skrovišta, kuća terorističkih jataka i sponzora itd.), zaplenjena je velika količina dokumenata, čijom analizom sadržaja je potvrđeno da je nalogodavac i organizator terorističkih napada 11. septembra 2001. godine na ekonomske, političke i vojne simbole američke moći bez ikakve sumnje bio Laden, kao i to da je spremao još razornije napade na SAD i njihove saveznike.¹⁰⁹⁴

Interesantno je da protiv Ladena nikad nije podignuta zvanična optužnica za terorističke akte 11. septembra, već se na međunarodnoj FBI poternici nalazio samo zbog bombaških napada na američke ambasade u Africi krajem 20. veka (**Prilog 7**).

Slika 57: Kalid Šeik Muhamed prilikom hapšenja 1. marta 2003. godine¹⁰⁹⁵

¹⁰⁹⁴ CNN, *Video showed al-Harbi talking to al Qaeda leader about 9/11*, 2004 (Internet: <http://edition.cnn.com/2004/WORLD/meast/07/13/binladen.aide/>, 22/05/2015).

¹⁰⁹⁵ **Preuzeto sa:** CNN, *Top al Qaeda operative caught in Pakistan*, 2003 (Internet: <http://edition.cnn.com/2003/WORLD/asiapcf/south/03/01/pakistan.arrests/>, 09.09.2015).

Kalid Šeik Muhamed (*Khalid Sheikh Mohammed*), čovek koji je finansirao prvi bombaški napad na WTC 1993. godine (**Slika 57**), potvrdio je direktnu umešanost lidera Al Kaide u 11. septembar. Prilikom ispitivanja¹⁰⁹⁶ priznao je da je on idejni tvorac napada, a plan za njihovo izvođenje prezentovao je Ladenu još 1996. godine. Međutim, Al Kaida je tada bila u velikoj tranziciji, nakon što se vođa vratio u Avganistan iz Sudana. Pošto se plan lično svideo Osami, uz njegovo odobrenje Šeik je nastavio da ga razvija i čeka pogodan trenutak za realizaciju.¹⁰⁹⁷

U svakom slučaju, bio direktno odgovoran za 11. septembar ili ne, odgovor Sjedinjenih Država koji je usledio bio je njegov potpuni progon svim mogućim sredstvima na globalnom nivou. Kao takav, sa manjim li većim intenzitetom, nastavljen je do samog kraja – likvidacije Bin Ladena, dok protiv svih njegovih sledbenika i istomišljenika još uvek traje.

Istini za volju, vojna pobeda u Avganistanskom ratu bila je brzo ostvarena, ali njen primarni cilj nije zadugo. Bin Laden kao i njegovi saborci ostali su na slobodi, a s vremenom je lov na najtraženijeg teroristu ikada dobijao karakteristike nemoguće misije. Dok je većina čelnika Al Kaide, kao što su pomenuti Šeik Muhamed, Muhamed Atef (*Mohammed Atef Al-Masri*), Abu Zubajdah (*Abu Zubaydah*), Abu Musab al Zarkavi (*Abu Musab al-Zarqawi*) i dr. likvidirana ili uhapšena u prvim godina „rata protiv terorizma”, njen osnivač i vrhovni komandant se vešto skrivao celu deceniju, a jedino što je potvrđivalo da je još uvek bio živ jesu audio i video zapisi, sumnjive i neproverljive autentičnosti, njegovog povremenog obraćanja javnosti. On je do svoje pogibije vešto i gotovo neverovatno izbegavao da padne u neprijateljske ruke, tako što se iz operativnog vođe Al Kaide transformisao u njenog, kao i mnogih drugih islamističko-ekstremističkih organizacija decentralizovane terorističke mreže, ideološko-inspirativnog lidera.

U početku se verovalo da se krije u planinskom vencu Tora Bora, gde se prvobitno povukao nakon pada Kandahara, zajedno sa svojim najbližim saradnicima i skoro 2.000 saboraca. Tada je veliku stratešku grešku počinio glavnokomandujući američkim trupama general Tomi Frenks (*Tommy Franks*), prepustivši snagama Severnog saveza i Pakistana ulogu stezanja obruča i hvatanja ili likvidacije Ladena, dok su im NATO i američka avijacija pružali podršku vazдушnim napadama. Uprkos tome što su savezničke protivterorističke trupe preduzele opsežne i najrazornije vojne operacije na tom prostoru, ubrzo se potvrdila sumnja da se Laden i veliki deo njegovih sledbenika kriju u Pakistanu. Pretpostavlja se da je Al Kaida preostalim delom svog

¹⁰⁹⁶ Kalid Šeik Muhamed je uhapšen 1. marta 2003. godine u Pakistanu i ekstraditovan je u ozloglašeni vojni zatvor Gvantanamo, gde je prošao kroz razne torture prilikom ispitivanja, sve dok nije priznao svoju umešanost u napade, zbog čega se njihova validnost sve češće i dovodi u pitanje. **Više o tome u:** BBC, *9/11 key suspect admits guilt*, 2007 (Internet: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/6452573.stm>, 22/05/2015).

¹⁰⁹⁷ **Više o tome u:** *The 9/11 Commission Report*, U.S. Government Printing Office, Washington, 2004, chapter 5, op. cit., pp. 145-169.

kapitala potkupila borce Severnog saveza koji su im omogućili prelaz preko granice, te da je istim novce finansirano sigurnosno utočište kod korumpiranih pakistanaskih bezbednosnih snaga.

Dakle, poslednja potvrđena lokacija Bin Ladena bila je Tora Bora u decembru 2001. godine, nakon čega mu se gubi svaki trag, da bi deceniju kasnije bio lociran i ubijen 240 kilometara istočno od tog planinskog venca u susednom Pakistanu. Prilikom saslušanja jedne od njegovih udovica utvrđeno je da je se svo vreme skrivao na teritoriji Pakistana, na pet različitih lokacija u ruralnim predelima blizu avganistanske granice, te da je poslednjih pet godina boravio na lokaciji gde je i likvidiran.¹⁰⁹⁸

Svestan operativnih i visokotehnoloških mogućnosti CIA, Laden je izbegavao bilo kakvu upotrebu sofisticirane komunikacione tehnologije što mu je i omogućilo da se uspešno skriva svo to vreme. Uz to, otvaranjem ratnog žarišta u Iraku resursi američkih obaveštajnih i bezbednosnih službi preusmereni su dobrim delom na to područje, što je dodatno otežalo njegovo lociranje. Tako je elitna jedinica američkih komandosa „*Delta Force*“ u potpunosti iz Avganistana preraspoređena u Irak, dok su bespilotne letelice za nadzor i snimanje (dronovi) kao i njihovi operatori, koji su 18 meseci proveli u nadzoru i proučavanju tog terena, takođe transferovani.¹⁰⁹⁹ Sa druge strane, ono što je zasigurno doprinelo njegovom konačnom lociranju jeste strategija presecanja tokova novca Al Kaidi, čime su smanjene njene operativne mogućnosti, a samim time i logistička moć za njegovo skrivanje. Takođe, CIA je ubrzo postala svesna da Laden i njegovi jataci ne koriste savremena komunikaciona sredstva pa se fokusirala na razotkrivanje mreže njegovih privatnih kurira, što se na kraju i isplatilo.

Prema zvaničnim izveštajima CIA, koji su objavljeni nakon tajne operacije „*Neptunovo koplje (Operation Neptune's Spear)*” usled koje je i likvidiran, Ladenovo tajno skrovište u pakistanskom gradu Abotabadu, 100 kilometara severno od Islamabada, glavnog grada Pakistana, je još 2007. godine kompromitovano. Naime, tokom ispitivanja jednog od zatvorenika u Gvantanamu došlo se do podataka o jednom od Ladenovih ličnih kurira.¹¹⁰⁰ Međutim, najmoćnijoj obaveštajnoj službi na svetu trebalo je tri godine da ga locira, te prateći njegovu putanju kretanja da otkrije utočište najtraženijeg teroriste u istoriji čovečanstva. Čim su informacije o Ladenovoj lokaciji bile potvrđene, predsednik Obama je odobrio operaciju za

¹⁰⁹⁸ **Više o tome u:** The New York Times, *In Hiding, Bin Laden Had Four Children and Five Houses*, 2012 (Internet: http://www.nytimes.com/2012/03/30/world/asia/on-run-bin-laden-had-4-children-and-5-houses-a-wife-says.html?_r=0, 02/09/2016).

¹⁰⁹⁹ **Više o tome u:** The Guardian, *Osama bin Laden: the long hunt*, 2011 (Internet: <https://www.theguardian.com/world/2011/may/02/osama-bin-laden-long-hunt>, 02/09/2016).

¹¹⁰⁰ **Videti:** Ibid.

njegovo hvatanja ili likvidaciju bez obaveštavanja pakistanskih vlasti na čijoj teritoriji je operacija izvršena, a uz njegov lični nadzor (**Slika 58**). Tako je 2. maja 2011. godine mali tim američkih specijalaca iz redova Mornaričkih foka (*Navy Seals*) izveo napad na Ladenovo kompromitovano skrovište, tokom koga je likvidiran u pedeset i četvrtoj godini života. U jeku razmene vatre zadobio je dva smrtonosna hitca, jedan u grudi a drugi u glavu, tačnije u predeo čela iznad levog oka.¹¹⁰¹ Njegovo telo je zajedno sa zatečenom dokumentacijom i kompjuterima borbenim helikopterom prebačeno u savezničku bazu u Avganistanu, radi utvrđivanja identiteta DNK analizom, nakon čega je bačeno u more.

Slika 58: Predsednik SAD Barak Obama sa najbližim članovima svog Kabineta i predstavnicima službe Nacionalne bezbednosti tokom akcije Neptunovo koplje¹¹⁰²

Likvidacija čelnika Al Kaide je veoma važan uspeh Obamine administracije čij politički rejting je instantno uvećan, ali i cele međunarodne zajednice na polju borbe protiv terorizma. Ona se i

¹¹⁰¹ **Više o tome u:** BBC News, *Osama Bin Laden's death: How it happened*, 2011 (Internet: <http://www.bbc.com/news/world-south-asia-13257330>, 08/08/2015).

¹¹⁰² **Preuzeto sa:** The Washington Post, *Breaking down the Situation Room*, 2011 (Internet: <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/lifestyle/style/situation-room.html>, 20/08/2016).

danas smatra najvećim uspehom Amerike u desetogodišnjem antiterorističkom ratu. Ujedno, predstavlja i ogroman psihološki trijumf za građane Sjedinjenih Država, koji su na osvetu za 11. septembar čekali celu deceniju. Međutim, ubrzo je postalo jasno da to nije označilo krah islamističkog terorizma, jer je on s vremenom prerastao u omasovljenu fanatičnu ideologiju (džihadizam) kojoj više nije bio neophodan operativni vođa.

Vest o likvidaciji najtraženijeg begunca pored Amerike s radošću je dočekanu u mnogim državama kao i u NATO, EU i UN. Pakistanci su osudili tajnu američku akciju na njihovoj teritoriji sa kojom nisu bili upoznati, a njihovoj osudi pridružili su se i neki državnici poput kubanskog lidera Fidela Kastro i vođe Hamasa u pojasu Gaze Ismaila Hanija (*Ismail Haniyeh*). Zakonski i etički aspekti likvidacije, kao što je pitanje zbog čega nije uhvaćen živ, jer navodno nije bio naoružan te američkim fokama nije predstavljao pretnju, dovođeni su u pitanje u nekim organizacijama poput „*Amnesty International*“. Iz Obaminog obraćanja američkoj naciji na dan Ladenovog ubistva može se zaključiti da je hvatanje i suđenje najtraženijem teroristi bila druga, ako i uopšte, stvarna namera. On je između ostalog istakao: „Ukratko nakon preuzimanja dužnosti, lično sam naredio Leonu Paneti (*Leon Panetta*), direktoru CIA, da likvidaciju ili hapšenje Bin Ladena odredi kao glavni prioritet našeg rata protiv Al Kaide...“.¹¹⁰³ Dakle, naredba glavnokomandujućeg američkim vojnim snagama bila je da se Laden u prvoj opciji ubije ili, u drugoj, uhapsi. Ono što je neophodno znati jeste da se u militarističkoj praksi prilikom izvršavanja akcija uvek ide sa prvom ponuđenom opcijom, čijim ispunjenjem se misija označava kao uspešna, a izvršenju druge opcije se pristupa samo ukoliko je realizacija prvobitne bila onemogućena ili visoko rizična.¹¹⁰⁴ Ovo potvrđuje i prof. dr Milan Mijalkovski, koji u svojoj knjizi „Odgovor terorizmu“ objašnjava da prilikom lociranja terorista, poslednja opcija za njihovo onesposobljavanje jeste fizička likvidacija. „Polijski ili vojni specijalci nastoje da izvrše prepad i uhapse ih, a ukoliko oni pružaju oružani otpor, mogu i da ih likvidiraju“.¹¹⁰⁵ Prema profesoru Mijalkovskom ovo je preovlađujuća praksa namenskih protivterorističkih snaga većine zemalja. Kako kaže: „To pored ostalog, zato što uhvaćeni terorista može biti od višestruke koristi za dalje razbijanje i uništenje kolektiviteta kojem pripada, dok je kao mrtav zanemarljivo upotrebljiv“.¹¹⁰⁶

¹¹⁰³ The White House, *Remarks by the President on Osama Bin Laden*, 2011 (Internet: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/05/02/remarks-president-osama-bin-laden>, 05/09/2016).

¹¹⁰⁴ **Više o tome u:** *Mission Command*, Department of the Army, Washington, 2012 (Internet: https://fas.org/irp/doddir/army/adrp6_0.pdf, 03/09/2016).

¹¹⁰⁵ Mijalkovski Milan, *Odgovor terorizmu*, Univerzitet u Beogradu Fakultet bezbednosti, Beograd, 2005, op. cit., str. 95.

¹¹⁰⁶ Ibid.

Dakle, nema sumnje da su osvetnička nastojanja Amerike bila likvidacija Bin Ladena, naročito ako se uzme u obzir jedna od izjava predsednika Buša, koji je samo šest dana nakon 11. septembra, upitan od strane novinara da li će ubiti ili uhapsiti Ladena, odgovorio: „Ja želim da pravda bude zadovoljena. Podsećam vas na stare poternice sa Zapada na kojima je pisalo: 'Traži se živ ili mrtav'”.¹¹⁰⁷ Osim Ladena, Buš je krajem 2002. godine ovlastio CIA da ubija i druge terorističke lidere, bez traženja dodatnih dozvola pri svakoj operaciji. Ovo iz razloga što je u više navrata CIA, kao i bezbednosne službe drugih zemalja, locirala tražene teroriste ali nije bila u stanju da izvede akciju hapšenja, najčešće jer su se nalazili na nepristupačnim lokacijama u unutrašnjosti teritorija stranih država. Time je pokrenuta nova strateška taktika SAD protiv terorista, odnosno njihova fizička likvidacija na teritoriji suverenih zemalja, bez upozorenja ili pozivanja na predaju, već iznenadnim dejstvom smrtonosnim oružjem iz vazduha – raketama ispaljivanim sa bespilotnih letelica.¹¹⁰⁸ Pored značajne učinkovitosti, ovaj pristup je kod terorista, a posebno njihovih lidera, stvorio utisak da više nigde i nikad nisu bezbedni, kao što su i oni izvodeći nasumične samoubilačke napade na civilne mete stvorili isto takvo uverenje kod velikog broja građana širom sveta.

Iako je ubistvo lidera Al Kaide izazvalo određen stepen simpatija prema ekstremističkim organizacijama u muslimanskom svetu i još veći gnev kod ekstremista, te delovalo inspirativno na muslimanske fanatike, koji su njegov lik i delo uzdigli do te mere da danas predstavlja najveću ikonu savremenog terorizma, ono nije dovelo do značajne renesanse planetarnog džihadizma. Njegov kult velikomučenika je znatno uvećan, ali se tako nešto i očekivalo, zbog čega se i veruje da je bačen u more. Naime, bojazan da bi grob Bin Ladena postao mesto obožavanja i hodočašća za njegove sledbenike i simpatizere, najverovatnije je usloвила SAD da ga sahrane u Arabijsko more. Naravno, Bela kuća se od ove teorije ogradila, ponudivši opravdanje da su se na takav čin odlučili isključivo poštujući islamske običaje i tradiciju, koji nalažu da se pokojnik sahrani u roku od 24 časa od smrti, te da za tako kratko vreme nije bilo moguće pronaći državu koja bi prihvatila posmrtno ostatke najtraženijeg teroriste i ujedno najomrženijeg čoveka na svetu.¹¹⁰⁹

Dok pristalice teorija zavere smatraju da je ovako užurbano sahranjivanje povod da se posumnja da je uopšte reč o Bin Ladenu, brojni islamski sveštenici smatraju da se radi o namernoj uvredi

¹¹⁰⁷ CNN, *Bush: bin Laden 'prime suspect'*, 2011 (Internet: <http://edition.cnn.com/2001/US/09/17/bush.powell.terrorism/>, 10/09/2016).

¹¹⁰⁸ **Videti:** The New York Times, *Bush Has Widened Authority of C.I.A. to Kill Terrorists*, 2002 (Internet: <http://www.nytimes.com/2002/12/15/international/15INTE.html?pagewanted=all>, 09/09/2016).

¹¹⁰⁹ **Videti:** The Washington Post, *Osama bin Laden buried at sea after being killed by U.S. forces in Pakistan*, 2011 (Internet: https://www.washingtonpost.com/politics/osama-bin-laden-is-killed-by-us-forces-in-pakistan/2011/05/01/AFXMZyVF_story.html, 01/09/2016).

islamskih običaja i vere. Njihovoj tvrdnji u prilog ide i činjenica da SAD u ranijim slučajevima nisu poštovale navedeno dvadesetčetvoročasovno pravilo. Uzmimo za primer tela ubijenih sinova Sadama Huseina, koji su 2003. godine nakon likvidacije balzamovani i držani jedanaest dana pre nego što su položeni u grob. Radikalna islamska učenja kažu da su sahrane poput Ladenove dozvoljene samo ako je osoba preminula tokom prekomorskog putovanja i ako je previše daleko od kopna. „S obzirom da je on ubijen na kopnu, trebalo je na njemu i da bude sahranjen, sa glavom okrenutom ka Meki”, tvrdi najviši zvaničnik šerijatskog prava u Dubajiu veliki muftija Muhamed al Kubaisi (*Mohammed al-Kubaisi*).¹¹¹⁰ On ističe: „Morske sahrane su dozvoljene za muslimane u vanrednim okolnostima, ali ovo nije bila jedna od njih. Amerikanci mogu da kažu da su ga sahranili u moru, ali ne mogu reći da su to uradili u skladu sa islamom“.¹¹¹¹ Profesor islamskog prava na Univerzitetu u Bagdadu dr Abdul al Džanabi (*Abdul Sattar al-Janabi*) dodaje: „Ono što su Amerikanci uradili u islamu je zabranjeno i može da isprovocira neke muslimane. Neprihvatljivo je i ravno zločinu da bacite telo muslimana u more“.¹¹¹² Na drugoj strani, dr Muhamed Kuda (*Mohammed Khuda*), profesor šerijatskog prava na Univerzitetu Jordana, kaže da sahrana na moru nije zabranjena. On ističe: „I zemlja i voda pripadaju Gospodu koji je sposoban da zaštiti i vaskrsne mrtve kad dođe Sudnji dan“.¹¹¹³

Obamina kontroverzna odluka, dva dana nakon smrti Bina Ladena, da se kompletno dokumentovan video snimak njegove sahrane, zatim fotografije leša kao ni DNK dokaz o njegovom ubistvu ne objave u javnosti, dodatno je zagrejala konspirativce, koji su proizveli čitav niz različitih teorija poput one da je Laden već duže vreme bio mrtav, ili da je još uvek živ.¹¹¹⁴ Jedan od alternativnih pogleda, koji je izazvao veliku pažnju i oštru reakciju Bele kuće i Pentagona, jeste zasigurno onaj opisan u autorskom članku istaknutog američkog istraživačkog novinara Sejmura Herša (*Seymour Hersh*). Pulcerovom nagradom ovančani Herš, koji je 2004. godine obelodanio mučenje zatvorenika u Abu Graib logoru u Iraku kao i masakr civila u Mi Laju 1969. godine tokom Vijetnamskog rata, izneo je u prestižnom literarnom britanskom magazinu „*London Review of Books*” svoju verziju ubistva Bin Ladena, koja se u potpunosti razlikuje od one koju je ponudila Obamina administracija. Prema njegovim tvrdnjama, čelnici pakistanskih bezbednosnih i obaveštajnih službi ne samo da su bili upoznati sa misijom, već su

¹¹¹⁰ The Guardian, *Sea burial of Osama bin Laden breaks sharia law, say Muslim scholars*, 2011 (Internet: <https://www.theguardian.com/world/2011/may/02/sea-burial-osama-bin-laden>, 01/09/2016).

¹¹¹¹ Ibid.

¹¹¹² Ibid.

¹¹¹³ Ibid.

¹¹¹⁴ **Videti:** CBS News, *Obama: I won't release bin Laden death photos*, 2011 (Internet: <http://www.cbsnews.com/news/obama-i-wont-release-bin-laden-death-photos/>, 07/09/2016).

primili i novčana sredstva za saradnju sa Amerikancima oko likvidacije, a ne hvatanja Ladena.¹¹¹⁵

U svakom slučaju, Osama bin Laden se nikad više nije pojavio, niti se, kao što mu je to do tada bila praksa, obraćao video porukom svojim neprijateljima i/ili saborcima, a 6. maja 2011, godine i Al Kaida je putem interneta potvrdila njegovu smrt te zapretila krvavom osvetom.¹¹¹⁶

Iz navedenog možemo zaključiti da iako je došlo do smene talibanskog režima te konačne likvidacije Bin Ladena, zatim, smanjivanja operativnosti Al Kaide i uspostavljanja kakvog-takvog demokratskog sistema i institucije države, rezultati dugogodišnjeg i preskupog rata nisu zadovoljavajući, jer Avganistan još uvek predstavlja krizno područje i „rasadnik” međunarodnog terorizma. Njegova bezbednosna stabilizacija zahteva revitalizaciju celog društva, na čelu sa ekonomskim oporavkom, što iziskuje i vreme i novac, čega je usled Svetske ekonomske krize, produbljene Evropskom migrantskom krizom, na žalost, sve manje.

¹¹¹⁵ **Videti:** Harsh M.Seymour, *The Killing of Osama bin Lade*, London Review of Books, 2015 (Internet: <http://www.lrb.co.uk/v37/n10/seymour-m-hersh/the-killing-of-osama-bin-laden>, 08/09/2016).

¹¹¹⁶ **Videti:** The New York Times, *Al Qaeda Confirms Bin Laden's Death*, 2011 (Internet: <http://www.nytimes.com/2011/05/07/world/asia/07qaeda.html>, 07/09/2016).

4.2. Irak

Nakon što je američka doktrina preventivnog ratovanja primenjena odmah posle terorističkih napada na američke gradove 2001. godine, pokretanjem rata u Avganistanu protiv talibanskog režima koji je pružao sigurnosno utočište Bin Ladenu i njegovim sledbenicima, proširena je i na Irak, pokretanjem rata protiv režima Sadama Huseina koji je optužen za saradnju sa Al Kaidom i za posedovanje oružja za masovno uništenje ili u najmanju ruku za njegovo razvijanje. Tako je Avganistanski rat bio samo prva faza u američkom vojnom odgovoru na septembarski napad, nakon čega su Bušova administracija i Pentagon usmerili svoju pažnju na Irak.

Prvo je zbog dugogodišnje sumnje da Sadam Husein, pored navodne saradnje sa Al Kaidom, poseduje i naoružanje za masovno uništenje, Bela kuća godinu dana nakon invazije Avganistana od Saveta bezbednosti UN zatražila da donese posebnu rezoluciju kojom bi se Iraku dao ultimatum za saradnju, a koja podrazumeva odobrenje pristupa UN inspektorima na njegovu teritoriju radi utvrđivanja postojanja oružja za masovno uništenje, a potom i razoružavanja. Istovremeno je, tačnije u februaru 2002. godine, kako ne bi gubila vreme, posredstvom CIA u Irak poslala diplomatu Džozefa Vilsona (*Joseph C. Wilson*) da istraži tvrdnje o izveštajima prema kojima Husein nastoji nabaviti uranijum od Nigerije. Nakon par nedelja Vilson se vratio u SAD u potpunosti razuveren o bilo kakvom nastojanju iračkog režima da dođe u posed oružja za masovno uništenje ili uopšte neophodnog materijala i susptanci za njegovo razvijanje.¹¹¹⁷ Pošto je to bila interna obaveštajna istraga SAD, Vilsonov izveštaj je sklonjen daleko od javnosti te se nastavilo sa optužujućom propagandom protiv Huseina.

Savet bezbednosti UN je 8. novembra 2002. godine usvojio Rezoluciji 1441, nakon čega je iračka vlada dozvolila inspektorima UN pristup određenim lokacijama unutar te države za koje se spekulisalo da predstavljaju skrovišta oružja za masovno uništenje ili skladišta materijala za njegovu izradu.¹¹¹⁸ Međutim, SAD su i dalje bile nezadovoljne, posebno kada inspektori nisu bili u stanju da pronađu nikakve dokaze kako bi opravdali navedene sumnje te su u medijim konstantno optuživali irački režim da ometa inspektore u istrazi i nagoveštavali da je invazija na Irak i svrgavanje Huseina sa vlasti jedino rešenje.¹¹¹⁹ Tome su se oštro protivile Francuska,

¹¹¹⁷ **Videti:** The Guardian, *How the Bush administration sold the war – and we bought it*, 2013 (Internet: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2013/feb/27/bush-administration-sold-iraq-war>, 20/09/2016).

¹¹¹⁸ **Videti:** *Resolution 1441 of the UN Security Council*, 2002 (Internet: <http://www.un.org/Depts/unmovic/documents/1441.pdf>, 20/06/2015).

¹¹¹⁹ Vođa inspektora UN, švedski diplomata Hans Bliks (*Hans Blix*) je u februaru 2003. godine podneo negativan izveštaj o saradnji iračkih vlasti sa njegovim timom, ali je izjavio da nisu našli „nikakav dokaz da Irak skriva ili poseduje oružje za masovno uništenje“. U intervjuu za britanski list „*The Guardian*“, maja meseca iste godine čak

Rusija i Kina, a mnoge zemlje, poput Nemačke, koje su podržale invaziju na Avganistan najavljujale su svoj izlazak iz antiterorističke koalicije. Iako Rezolucijom 1441 nije odobrena vojna intervencija, SAD su zajedno sa Velikom Britanijom, Australijom i još par zemalja članica NATO otpočele invaziju Iraka i to pre nego što su UN inspektori završili istragu. Da apsurd bude još veći, na zahtev Bele kuće američki Kongres je mesec dana pre donošenja Rezolucije 1441 i slanja inspektora u Irak odobrio predsedniku Bušu da koristi neophodnu vojnu silu u okviru globalnog „rata protiv terorizma”, a zarad navodnog razoružavanja Iraka.¹¹²⁰ Čak štoviše, CIA je još 10. jula 2002. godine poslala svoj tim operativaca da ubede pojedine čelnike iračke vojske da dezertiraju i podrže predstojeću američku invaziju. Njihov drugi zadatak bio je da uspostave lokalnu saradnju sa Kurdima na severu zemlje i da obezbede njihovu podršku, u čemu su i uspeli, jer su upravo Kurdi osvojili najveći irački grad u tom delu zemlje, Kirkuk, a za borbu protiv Huseinovog režima su prema nekim procenama obezbedili čak 70.000 vojnika.¹¹²¹

Interesantno je da Savet bezbednosti UN nije odobrio, ali zvanično ni osudio invaziju Iraka, što u potpunosti podseća na NATO bombardovanje Srbije 1999. godine, izvršeno takođe na zahtev i pritisak SAD. Iako je invazija počela bez izričite saglasnosti UN, situacija je na terenu kasnije *de facto* prihvaćena različitim rezolucijama ove organizacije, čime je retroaktivno dobila legitimitet. Tako je 14. avgusta 2003. godine na 4808. zasedanju Saveta bezbednosti UN donesena Rezolucija 1500 u formi odluke za formiranje Misije za pomoć UN u Iraku (*United Nations Assistance Mission for Iraq - UNAMI*) na inicijalni period od godinu dana.¹¹²²

Kada je na dnevni red Severnoatlanskog saveza došao američki zahtev za invaziju Iraka, Nemačka i Francuska su u njemu videle značajno odsustvo argumentacije i još veću koliziju sa međunarodnim pravom te su joj se usprotivile, čime je EU ušla u najveću unutrašnju krizu od svog osnivanja. Pored unutrašnjeg razilaženja zemalja članica Unije došlo je i do narušavanja njenih odnosa sa SAD. Tako je Amerika izgubila važan međunarodno politički oslonac i vojnu podršku u svom agresivno-ofanzivnom nastupu protiv terorizma. Međutim, zahvaljujući

je izjavio da je „Husein uništio svoje oružje za masovno uništenje još pre deset godina“. **Videti:** The Guardian, *Blix casts doubt on WMDs*, 2003 (Internet: <https://www.theguardian.com/world/2003/may/23/iraq1>, 20/09/2016).

¹¹²⁰ Ovde je Kabinet predsednika Buša postupio prilično lukavo. Imajući u vidu da su generalni parlamentarni izbori u Americi bili zakazani za 5. novembar 2002. godine te da se članovi kongresa neće suprotstavljati popularnom predsedniku koji vodi zemlju u „ratu protiv terorizma”, zatražio je od njih da podrže njegov plan za unilateralu invaziju Iraka, što su i učinili. Oba doma Kongresa su usvojila rezoluciju kojom se odobrava vojna akcija protiv Iraka sa ili bez podrške Ujedinjenih nacija. **Videti:** Congress, *H.J.Res. 114 - Authorization for Use of Military Force Against Iraq Resolution of 2002*, 2002 (Internet: <https://www.congress.gov/bill/107th-congress/house-joint-resolution/114>, 20/06/2015).

¹¹²¹ **Videti:** CIA, *Operation Hotel California: The Clandestine War Inside Iraq*, 2009 (Internet: <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol.-54-no.-2/operation-hotel-california-the-clandestine-war.html>, 20/09/2016).

¹¹²² **Videti:** *Resolution 1500 of the UN Security Council*, 2003 (Internet: <http://www.un.org/press/en/2003/sc7843.doc.htm>, 20/06/2016).

sopstvenom uticaju u svetu i ekonomsko-političkoj moći, uspela je da umesto cele EU, odnosno NATO, za iračku invaziju spremi koalicija tzv. „voljnih” zemalja.¹¹²³ To su uglavnom bile slabije i od SAD zavisne države, čija odluka podrška je pružena na insistiranje Vašingtona. Naravno, poput Avganistana, i u Iraku je glavni teret rata, koliko u fazi invazije, toliko i u dugoročnom periodu „stabilizacije” nakon nje, pao na teret američke vojske, s tim što je u ovom slučaju njihovo brojnije angažovanje u odnosu na sve ostale saveznike znatno izraženije (**Tabela 26**). Značajna je bila podrška od Kuvajta, Katara i drugih Zalivskih zemalja koje su dozvolile delovanje američkoj vojsci sa njihove teritorije i uspostavljanje baza na njoj.

Tabela 26: Broj angažovanih trupa koalicije „voljnih” zemalja u invaziji na Irak¹¹²⁴

Država	SAD	V. Britanija	Australija	Španija	Danska	Poljska
Broj vojnika	248.000	45.000	2.000	1.300*	250*	194

*Broj angažovanih trupa tek u kasnijoj fazi, ne u početku invazije

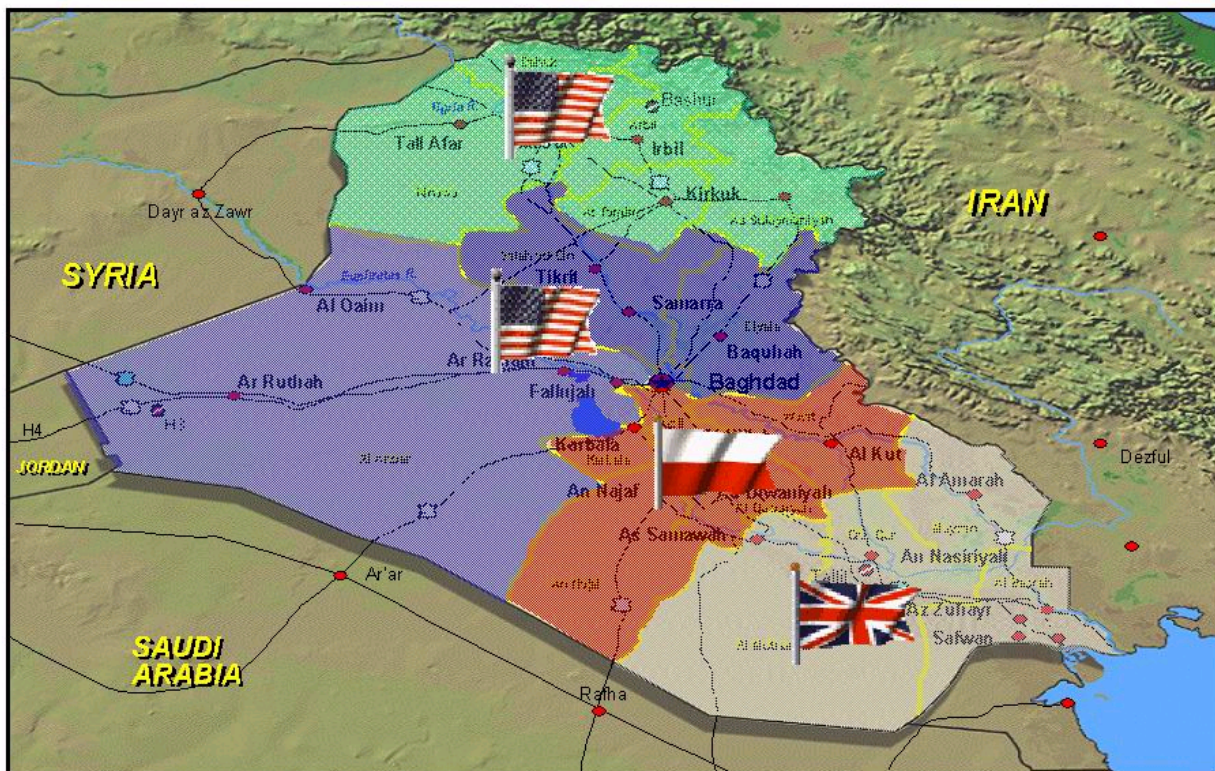
Dakle, paralelno sa ratom u Avganistanu, tačnije 19. marta 2003. godine, SAD su otpočele vojnu intervenciju u Iraku pod šifrom „Iračka sloboda (*Iraqy Freedom*)“. Šifra britanske vojske za ovu operaciju bila je „*Operation Telic*“, a australijske „*Sokolar (Operation Falconer)*“. Vreme trajanja intervencija nije jasno definisano već je na više mesta istaknuto da će američke trupe ostati u Iraku samo onoliko koliko je neophodno da se „posao završi“. U tom smislu je i predsednik Buš tokom svog obraćanja vojnicima u centru za obuku specijalnih jedinica u Severnoj Karolini rekao sledeće: „Obnova Iraka će zahtevati veliku posvećenost mnogih nacija, uključujući i američku. Mi ćemo ostati u Iraku koliko god bude bilo potrebno i ni dana duže“.¹¹²⁵ Vojne operacije su okončane tek 31. avgusta 2010. godine, a povlačenje američkih vojnika 18. decembra 2011, da bi se 13. juna 2014. godine pokrenula nova još trajuća vojna intervencija u Iraku, ovog puta protiv Islamske države. Što se tiče prostora na kom se intervenisalo obuhvaćena je celokupna teritorija Iraka, koja je nakon invazije podeljena na

¹¹²³ Takozvanu koaliciju „voljnih“ država koje su izvršile invaziju Iraka 2003. godine, pored SAD i Velike Britanije, činile su: Australija, Poljska, Gruzija, Južna Koreja, Avganistan, Angola, Kolumbija, Estonija, Etiopija, Kuvajt, Panama, Ruanda, Rumunija, Češka Republika, El Salvador, Bosna i Hercegovina, Mongolija, Albanija, Azerbejdžan, Danska, Letonija, Litvanija, Jermenija, Estonija, Kazahstan, Makedonija, Bugarska i Moldavija. Takođe su učestvovala, ali se kasnije povukle i sledeće zemlje: Italija, Španija, Slovačka, Ukrajina, Japan, Holandija, Tajland, Honduras, Dominikanska Republika, Mađarska, Norveška. Singapur, Nikaragva, Novi Zeland, Portugal, Tonga, Filipini i Island. **Više o tome u:** The White House: President George W. Bush, *The Coalition of the Willing*, 2003 (Internet: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/iraq/news/20030327-10.html>, 27/09/2016).

¹¹²⁴ **Izvor:** Kilibarda Zoran, „*Rat protiv terorizma*“ i *Centralna Azija*, Godišnjak Fakulteta bezbednosti – Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2008, str. 90.

¹¹²⁵ The Guardian, *Full text: George Bush's Iraq speech*, 2005 (Internet: <https://www.theguardian.com/world/2005/jun/29/iraq.usa>, 28/09/2016).

sledeće zone odgovornosti: Severna i centralna pod američkom komandom, Jugo-centralna pod poljskom i Južna pod britanskom komandom (**Slika 61**).

Slika 61: Četiri zone stabilizacije Iraka uspostavljene 2003. godine¹¹²⁶

Kada je u pitanju inicijalna faza invazije Iraka 2003. godine, prvo je 19. marta, dva dana nakon davanja ultimatumu Huseinu i njegovoj dvojici sinova da se u roku od 48 sati povuku sa vlasti i napuste zemlju, tajno, bez objave rata, sa vojnih brodova u Persijskom zalivu raketirano par lokacija u Bagdadu za koje se verovalo da predstavljaju njihovo skrovište. Pošto je misija bila neuspešna, odnosno, nakon što se sutradan Husein pojavio na nacionalnoj televiziji Buš je istog dana javno naredio invaziju. obraćajući se naciji, američki predsednik je rekao: „Građani SAD, naši prijatelji i saveznici neće živeti na milost i nemilost odmetničkog režima koji ugrožava mir sa oružjem za masovno ubijanje. Odmah ćemo se suočiti sa tom pretnjom, posredstvom naše vojske, vazduhoplovstva, mornarice, obalske straže i marinaca, tako da joj se kasnije armije

¹¹²⁶ **Preuzeto iz:** Wagrowska Maria, *Polish Participation in the Armed Intervention and Stabilization Mission in Iraq*, Polish Center for International Relations, Warszawa, 2008, p. 21.

vatrogasaca, policajaca i lekara ne moraju suprotstavljati na ulicama naših gradova“.¹¹²⁷ Bušov proklamovani trostruki cilj bio je „oslobađanje iračkog naroda od najokrutnijeg diktatora” Sadama Huseina i njegovog režima koji je navodno pružao podršku teroristima, zatim razoružavanje Iraka (uništenje njegovih navodnih zaliha oružja za masovno uništenje) i stvaranje funkcionalne demokratske države u kojoj bi bilo onemogućeno širenja globalne terorističke mreže.¹¹²⁸

Glavnokomandujući američkim snagama tokom invazije Iraka, kao i prethodne u Avganistanu, bio je general Tomi Frenks. On je dva dana nakon početka invazije na konferenciji za novinare u Ministarstvu odbrane SAD naveo osam ciljeva tog rata, i to:

1. Okončanje režima Sadama Huseina;
2. Pronalaženje, izolovanje i eliminisanje iračkog oružja za masovno uništenje;
3. Potera, hvatanje i proterivanje terorista sa teritorije Iraka;
4. Prikupljanje obaveštajnih podataka o terorističkim organizacijama i mrežama;
5. Prikupljanje obaveštajnih podataka o globalnoj mreži nelegalnih sirovina za izradu oružja za masovno uništenje;
6. Dostavljanje humanitarne pomoć iračkom narodu i obustavljanje dugogodišnjih sankcija;
7. Obezbeđivanje izvora nafte, koji pripadaju iračkom narodu a ne Huseinovom režimu; i
8. Podrška iračkom narodu u tranziciji pri obnavljanju sopstvene vlade, koja će biti reprezentativna.¹¹²⁹

Dakle, 20. marta je otpočela zvanična invazija na Irak, isplanirana u dva dela. Prvo su koalicione trupe (pešadija i tenkovske divizije) ušle u Irak preko Kuvajta, pošto nisu dobile dozvolu za napad preko Turske, a plan je bio da se u narednih 48 sati približe glavnom gradu Bagdadu. Taj deo operacije izveden je poprilično lako, jer je južni deo Iraka uz iransku granicu naseljen šiitskim muslimanima, koje je Husein, inače sunit, kao i njegovi dužnosnici godinama ugnjetavao te su oni bez otpora dočekali koalicione trupe. U noći 21. marta otpočeo je i drugi deo operacije, vazdušni udari na značajne vladine i vojne objekte širom zemlje, a namera je bila

¹¹²⁷ Time, *Seven Years in Iraq: An Iraq War Timeline*, 2010 (Internet: http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,1967340_1967342_1967398,00.html, 12/09/2016).

¹¹²⁸ **Videti:** Ibid.

¹¹²⁹ **Videti:** U.S. Department of Defense, *General Franks: Iraqy War Objectives*, 2003 (Internet: <http://www.centcom.mil/CENTCOMNews/Transcripts/20030322.htm>, 12/09/2005).

da se masovnim i razarajućim napadima šokira i navede na predaju Huseinova armija, koja je u to vreme brojala blizu 375.000 vojnika, ali je bila znatno oslabljena zbog dugogodišnjih sankcija.¹¹³⁰ Usled opsežnog bombardovanja i raketiranja dobar deo Bagdada je razoren a infrastruktura skoro u potpunosti uništena. Kao što je bilo i predviđeno, demoralisani irački vojnici su masovno dezertirali, a koalicione snage su brzo osvojile velike gradove na putu do Bagdada, kao što su Basra, Um Kasr, Nasirija i Nadžafa. Već 4. aprila osvojen je aerodrom u Bagdadu, a sam grad je zauzet pet dana kasnije uz simbolično televizijsko emitovanje rušenja Huseinovog kipa na centralnom trgu koje je propraćeno radosnim ovacijama prisutnih Iračana. Time je okončana dvadesetčetvorogodišnja vladavina Sadama Huseina, koji je nakon pada Bagdada pobjegao u nepoznatom pravcu, da bi 13. decembra iste godine bio uhapšen, a tri godine kasnije i pogubljen.

Američki predsednik Džordž Buš je već 1. maja 2003. godine na vojnom brodu (nosaču aviona) „*USS Abraham Lincoln*“ proglasio kraj glavnih borbenih operacija u Iraku, uz transparent „Misija završena“ (**Slika 59**). Iako je to bio pobednički govor američkog predsednika, on je ipak upozorio: „Imamo da dovršimo težak posao u Iraku“.¹¹³¹ Koalicija je objavila da je do maja meseca poginulo svega 139 američkih vojnika i 33 britanska.¹¹³² Međutim, najteže operacije i najkrvavije bitke su tek predstojale.

Ubrzo nakon zauzimanja Bagdada većina vojnika iračke armije se predala, ali su pojedine frakcije nastavile da pružaju otpor. Njima su se pridružili i pobunjenici, odnosno civili koji su ostali lojalni Huseinu, što je dodatno otežalo ulične borbe, jer je gotovo nemoguće bilo razlikovati prijateljski nastrojene civile od direktnih nosilaca bezbednosne pretnje infiltriranih među njima.

¹¹³⁰ Iraku su uvedene sankcije od strane UN četiri dana nakon njegove invazije Kuvajta, tačnije 6. avgusta 1990. godine. Cilj je bio da se njima prisili Husein da povuče svoje trupe iz te zemlje kao i da plati za pričinjenu štetu koju su svojim dejstvom prouzrokovale. Sankcije su predstavljale potpuni finansijsko-ekonomski embargo Iraka, sa namerom da se, između ostalog, blokira izvoz iračke nafte. Usled ogromnih posledica koje su imale po obično iračko stanovništvo UN su razmatrale da ih ublaže, a Huseinova vlada je 9. decembra 1996. godine bila prinuđena da prihvati ponuđeni tzv. „Nafta-za-hranu program (*Oil-for-Food Programme*)“. Sankcije su ostavile trajne posledice po iračku ekonomiju i celokupno društvo, a naročito na živote siromašnog stanovništva naseljenog u južnom delu te zemlje. Ukinute su konačno maja 2003. godine, nakon što je Huseinov režim svrgnut s vlasti. **Više o tome u:** Rubin Michael, *Sanctions on Iraq: A Valid Anti-American Grievance?*, Middle East Review of International Affairs, 2001 (Internet: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/sanctions-on-iraq-a-valid-anti-american-grievance>, 28/09/2016).

¹¹³¹ **Videti:** CNN, *Commander in Chief lands on USS Lincoln*, 2003 (Internet: <http://edition.cnn.com/2003/ALLPOLITICS/05/01/bush.carrier.landing/>, 14/09/2016).

¹¹³² **Videti:** iCacualities, *Iraq Coalition Casualty Count: March 19, 2003 through May 1, 2003 (The End of Major Combat)*, 2003 (Internet: <http://www.icasualties.org/Iraq/IraqiDeaths.aspx>, 12/09/2016).

Slika 59: Predsednik SAD Džordž Buš na američkom vojnom brodu „USS Abraham Lincoln”¹¹³³

Gnev Huseinovih lojalista i uopšte iračkih građana znatno je porastao, a međunarodna podrška američko-britanskoj okupaciji ove zemlje još više opala kada je 28. januara 2004. godine Dejvid Kej (*David Kay*), američki ekspert koji je predvodio istraživački tim u potrazi za iračkim oružjem za masovno uništenje – „*Iraq Survey Group*”, lično pred američkim Senatom podneo svoj izveštaj prema kojem nikakvi dokazi o Huseinovom posedovanju takvog oružja nisu pronađeni. „Ispostavilo se da smo svi pogrešili“, zaključio je Kej u svom zvaničnom obraćanju senatorima, nakon čega je podneo ostavku. Dužnost od njega preuzeo je Čarls Dulfer (*Charles Duelfer*), koji je finalni izveštaj istraživačkog tima podneo u septembru iste godine i njime potvrdio nevinost iračkog režima po pitanju oružja za masovno uništenje, čime je i zvanična potraga za njim okončana 12. januara 2005. godine.¹¹³⁴ Na ovaj način glavna krivica za navodnu netačnost obaveštajnih podataka koji su odveli Ameriku u rat protiv Huseinovog režima bačena je na rukovodioce obaveštajnih službi, koji su na sebe primili sav teret političkih i društvenih kritika. Naravno, odgovornost političara, odnosno nalogodavaca nije dovedana u

¹¹³³ **Preuzeto sa:** CNN, *Commander in Chief lands on USS Lincoln*, 2003 (Internet: <http://edition.cnn.com/2003/ALLPOLITICS/05/01/bush.carrier.landing/>, 14/09/2016), op. cit.

¹¹³⁴ **Videti:** Time, *Seven Years in Iraq: An Iraq War Timeline*, 2010 (Internet: http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,1967340_1967342_1967398,00.html, 12/09/2016), op.cit.

pitanje jer se po ovom dobrom starom receptu „žrtveno jagnje“ traži unutar državnog aparata, koji na simboličan način bude sankcionisan, a nikako među nosiocima vlasti.

Invazija na Irak dovela je Sjedinjene Države u poziciju da izazovu još veće ogorčenje islamskog sveta, izgube prijatelje i steknu nove neprijatelje. Paradoksalna je činjenica to što Irak na čelu sa Sadamom Huseinom ne samo da nije imao oružje za masovno uništenje, nego ni prisustvo Al Kaide nije bilo evidentno na tim prostorima, ali je godinu dana kasnije, kao reakcija na američku agresiju, formirana iračka divizija te ekstremističke organizacije pod imenom „Salafi Džihad“ ili „Al Kaida u Mesopotamiji“. Tako je ta megateroristička organizacija iz Avganistana preselila dobar deo svojih kapaciteta tamo, aktivno tražeći osvetu za situaciju u Avganistanu i uopšte globalni progon.

Proširenje intervencija na Irak oživelo je ne samo Al Kaidu nego opšti islamistički ekstremizam na tim prostorima. Naime, radikalni islamisti su iskoristili činjenicu da su Amerikanci i Britanci isfabrikovali optužujuće dokaze protiv Sadamovog režima, te su njihove namere definisali kao antiislamske, a ne antiterorističke. Tako je po avganistanskom scenariju, nakon okupacije Iraka i sloma Huseinovog režima otpočeo unutrašnji gerilski antiokupacioni rat nezadovoljnog lokalnog stanovništva koje je pokrenulo silovitu joštrajuću ofanzivu protiv koalicioničnih snaga, novouspostavljene proameričke vlasti, njihove policije i vojske, ali i civila koje smatraju saradnicima okupatora. Takođe je izbio i sukob Sunita, koji su zajedno sa Huseinom svrgnuti sa vlasti i Šiita, koji su uz američku podršku formirali novu vlast. Glavnokomandujući koalicioničnih snagama u periodu od juna 2003. do juna 2004. godine general Rikardo Sančez (*Ricardo Sanchez*) naveo je niz vojnih, ali pre svega političkih promašaja koji su pomogli pokretanje antiokupacione pobune – poput kolektivnog raspuštanja Huseinove armije, zanemarivanja uticaja plemenskih vođa u Iraku, kao i odugovlačenja pri uspostavljanju civilne vlasti nakon svrgavanja Huseinovog režima.¹¹³⁵

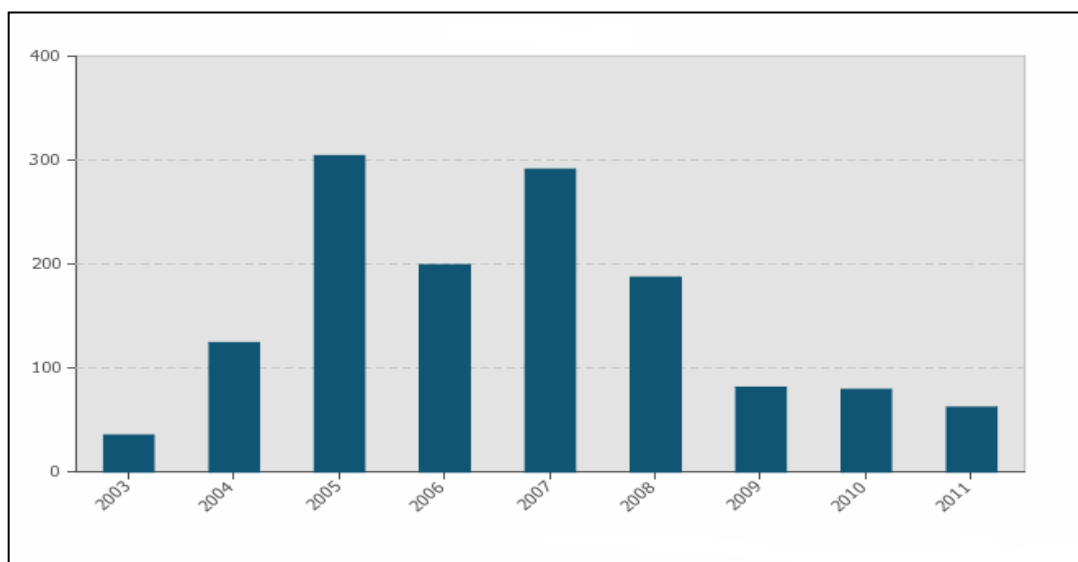
Dakle, rat u Iraku imao je dve faze. Prva, u kojoj je za nešto više od mesec dana okupiran Irak i sa vlasti svrgnut sunitski režim Sadama Huseina, te druga, koja je trajala više od osam godina, a predstavljala je borbu koalicioničnih snaga protiv nedržavnih terorističkih subjekata. Ovo je jedinstven naziv za nosioce nasilja u Iraku i predstavlja izraz „protivokupacionog“ otpora. Njegovi nosioci su rezultat sinteze više frakcija: pobunjenih Huseinovih lojalista, zatim frakcija iračke vojske i terorista, na čelu sa infiltriranom Al Kaidom kao i stranih dobrovoljaca iz arapskih zemalja. Tako je Irak, poput Avganistana, Čečenije, Bosne i Kosova postao stecište islamskih ekstremista iz čitavog sveta. Posebnu pažnju u ovom sukobu pridobili su tzv. „vikend

¹¹³⁵ **Videti:** The New York Times, *Former Top General in Iraq Faults Bush Administration*, 2007 (Internet: <http://www.nytimes.com/2007/10/12/washington/12cnd-general.html>, 01/10/2016).

ratnici (*weekend warriors*)“ – sirijski mudžahedini koji su vikendom dolazili i borili se, a radnim danima se vraćali normalnim životima u Siriju.

Sukobi tokom druge faze invazije bili su otežani izbijanjem građanskog rata između Sunita i Šiita. Naime, uz pomoć i podršku Amerikanaca irački Šiiti formirali su vlast u Iraku što je ogorčene Sunite navelo na rezistenciju, jer su nakon 35 godina vladavine po prvi put ostali u potpunosti obezvlašćeni. Pružili su otpor i zajedno sa neporaženim frakcijama Huseinove armije otpočeli gerilski rat. Njihovi napadi, kao i oni organizovani od strane islamističkih terorističkih organizacija na čelu sa Al Kaidom i Ansar al Islamom, bili su usmereni protiv koalicioni snaga, novoformirane iračke vlasti i policije, ali su im se ciljevi razlikovali. Dok su islamisti težili uspostavljanju isključivo islamske države u Iraku, Suniti su nastojali da proteraju koalicione snage i povrate vlast – sekularnu.

Situacija se dodatno zakomplikovala nakon što su koalicionim snagama otpor počele da pružaju i određene grupe šiitskih ekstremista, koji su bili nezadovoljni novoformiranom vladom. Za njihovo ustaničko organizovanje kao i sve veći priliv „uvezenih“ mudžahedina Amerikanci su okrivili susedni Iran, koji je „pokušao da posredstvom većinskog šiitskog stanovništva u Iraku uspostavi teokratsku vladavinu šiita u toj zemlji“.¹¹³⁶

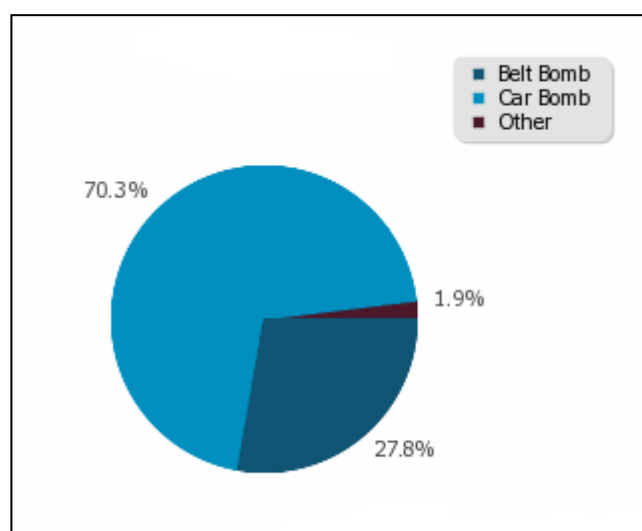
Grafikon 5: Hronološki grafikon samoubilački teroristički napadi u Iraku u periodu od 2003. do 2011. godine¹¹³⁷

¹¹³⁶ Mijalkovski Milan, *Odgovor terorizmu*, Univerzitet u Beogradu Fakultet bezbednosti, Beograd, 2005, op. cit., str. 231-2.

¹¹³⁷ Izvor: Chicago project on Security & Terrorism (CPOST) – University of Chicago, *Suicide Attack Database*, 2015 (Internet: http://cpostdata.uchicago.edu/search_new.php, 18/09/2016).

Oružani otpor Iračana imao je posledicu da je 15. juna 2006. godine u toj zemlji, pored ostalih, bilo stacionirano čak 160.000 američkih vojnika.¹¹³⁸ Njegovi nosioci su koristili sve oblike terorističkih aktivnosti, a sa dolaskom Al Kaide samoubilački napadi postali su svakodnevnica, odnosno preovlađujući oblik otpora, a najveći broj ih je izveden upravo 2005. i 2007. godine (**Grafikon 5**).

Najčešće su korišćeni automobili i kamionu napunjeni eksplozivnom materijom u samoubilačke terorističke svrhe, ali i teroristi opasani eksplozivom – bombaši samoubice (**Grafikon 6**). Njihove direktne mete su u najvećem broju slučajeva bile bezbednosne snage – lokalna policija i vojska (63.7%), kao i koalicione trupe i bezbednosni kontraktori (**Grafikon 7**), ali je najviše bilo civilnih žrtava (**Grafikon 8**), iz prostog razloga što su nasumični napadi na nezaštićene civilne mete najučinkovitiji.

Grafikon 6: Kružni grafikon izbora metoda za izvršenje samoubilačkih napada u Iraku¹¹³⁹

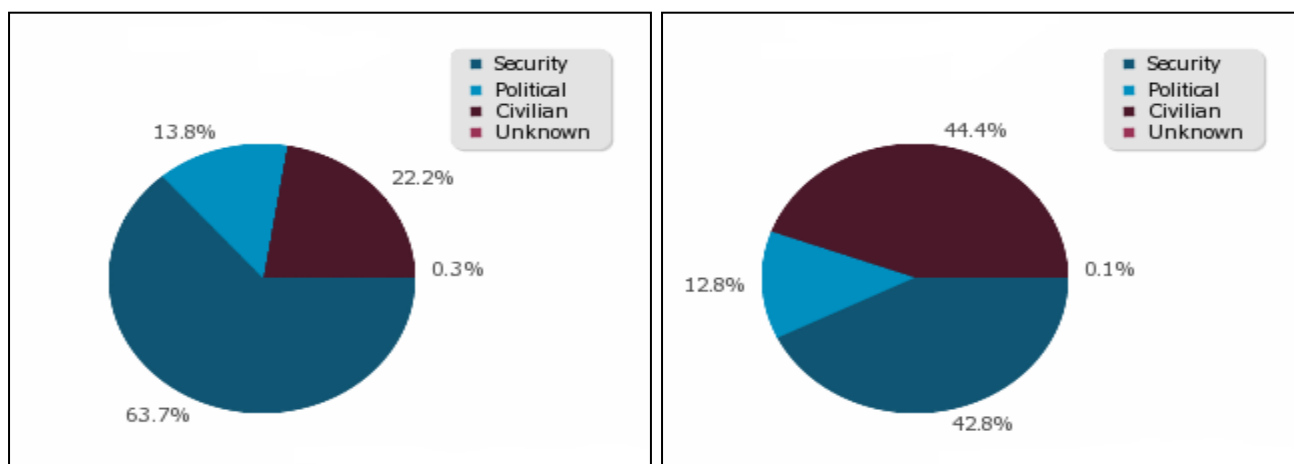
Univerzitet u Čikagu (*University of Chicago*) je s početkom antiterorističkog rata pokrenuo projekat pod nazivom „Čikaški projekat bezbednosti i terorizma (*Chicago project on Security & Terrorism – CPOST*)“ sa ciljem da prikupi i formira bazu podataka o terorističkim samoubilačkim napadima u celom svetu, koji su se dogodili od 1982. do decembra meseca 2015. godine. U tom periodu izvedeno je 4.933 samoubilačka napada u 40 zemalja sveta, a javno

¹¹³⁸ **Videti:** Mijalkovski Milan, *Karakteristična obeležja Strategije nacionalne bezbednosti Sjedinjenih Američkih Država – maj 2010*, Godišnjak Fakulteta bezbednosti Univerziteta u Beogradu, 2010, Beograd, op. cit., str. 90.

¹¹³⁹ **Izvor:** Ibid.

dostupna baza podataka sadrži informacije o lokaciji napada, tipu ciljane grupe - metama, metodima izvođenja napada, sistematske informacije o demografskim karakteristikama i opšte biografske karakteristike izvršilaca.

Prema njihovim podacima, do pokretanja rata u Iraku u toj zemlji nikad nije izveden niti jedan samoubilački napada, da bi od 2003. do 2016. godine u njoj bio izvršen najveći broj terorističkih napada te vrste. Tako su za vreme Iračkog rata (2003-2012) izvedena 1.362 samoubilačka napada, kojima je usmrćeno 15.396 a ranjeno 38.590 ljudi¹¹⁴⁰

Grafikoni 7 i 8: Kružni grafikoni ciljanih meta i žrtava samoubilačkih napada u Iraku¹¹⁴¹

Iako je rat u Iraku pokrenut dve godine kasnije, do 15. februara 2013. godine u njemu je smrtno stradalo duplo više američkih vojnika nego u Avganistanu, a tri puta više savezničkih, dok je broj ranjenih približno jednak (**Tabele 21 i 23**). Što se civilnih žrtava tiče, prema zvaničnim izveštajima njihov broj je takođe znatno veći nego što je to bio slučaj sa Avganistanom. U **Tabeli 27** predstavili smo procene različitih organizacija i ustanova o smrtno stradalim civilima tokom američko-koalicionone invazije i okupacije Iraka. Najpoznatija od njih je „Iraq Body Count“ i ima najprecizniju bazu podataka koja se, na žalost, svakodnevno dopunjava. U njoj je, pored ratnog perioda (2003-2011), evidentirano i 52.144 poginulih iračkih civila u periodu od 2012. do 2016. godine, a do sredine septembra 2016. još 10.850 žrtava. Očigledan je skok

¹¹⁴⁰ **Videti:** Ibid.

¹¹⁴¹ **Izvor:** Ibid.

civilnih žrtava u 2014. godini s pojavom Islamske države, kao i dejstvovanjem svetske antiterorističke koalicije protiv nje (**Grafikon 9**).

Tabela 27: Procene smrtno stradalih civilnih žrtava tokom američko-koalicionone invazije i okupacije Iraka¹¹⁴²

Naziv organizacije ili projekta	Period	Broj poginulih civila
„Iraq Coalition Casualty Count“ ¹¹⁴³	januar 2005. – jul 2011.	50.152
„Iraq Body Count“	mart 2003. – decembar 2011.	119.900
„Body Count“	mart 2003. – septembar 2011.	108.000
„Cost of War Project“	mart 2003. – decembar 2011.	125.000

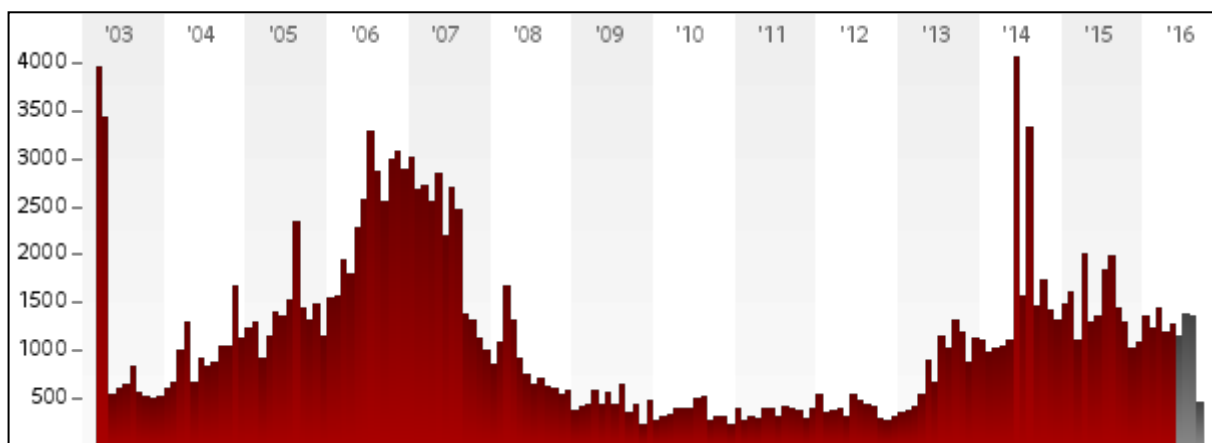
Prema istraživanju američkog univerziteta Džons Hopkins (*Johns Hopkins University*) iz Baltimora, u Iraku je do 2008. godine živote izgubilo oko million ljudi. U ovu procenu uračunate su sve žrtve, i vojne i civilne, kako iračke, tako i koalicione.¹¹⁴⁴ Ona kao i ostale navedene brojke najbolje svedoči o surovosti i fatalnosti intervencija u Iraku.

Najsmrtonosnija, i to dvostruka intervencija, odnosno bitka, odigrala se u Faludži, gradu u centralnom delu Iraka, smeštenom oko 70 kilometara zapadno od Bagdada, koji je predstavljao najveće uporište Suni pobunjenika. Naime, nakon što su 31. marta 2004. godine ekstremisti, pod čijom opsadom je bio grad, zarobili četvoricu civilnih kontraktora američke kompanije „Blackwater“, te ih zverski mučili i nakon likvidacije njihove zapaljene leševe obesili na mostu iznad reke Eufrat (**Slika 60**), Pentagon je naredio zauzimanje i „čišćenje“ tog grada. Ofanziva je počela 4. aprila uz neočekivano organizovan i jak otpor Huseinovih lojalista, kojima su u pomoć pritrčali strani plaćenici kao i pripadnici različitih terorističkih formacija, na čelu sa Ansar al Islam organizacijom.

¹¹⁴² **Izvori:** iCasualties, *Iraq Coalition Casualty Count: March 19, 2003 through May 1, 2003 (The End of Major Combat)*, 2003 (Internet: <http://www.icasualties.org/Iraq/IraqiDeaths.aspx>, 12/09/2016), op. cit. & Iraq Body Count, *Documented Civilian Deaths from Violence*, 2016 (Internet: <https://www.iraqbodycount.org/database/>, 18/09/2016). & *Body Count: Casualty Figures after 10 Years of the “War on Terror”*, Physicians for Social Responsibility, 2015 (Internet: <http://www.psr.org/assets/pdfs/body-count.pdf>, 06/07/2016), op. cit. p. 17. & Brown University: Watson Institute, *Cost of War Project Report*, 2013 (Internet: <http://watson.brown.edu/costsofwar/files/cow/imce/papers/2013/USandCoalition.pdf>, 06/07/2016), op. cit.

¹¹⁴³ **Napomena:** Ova organizacija je otpočela sa prikupljanjem podataka o civilnim žrtvama rata u Iraku tek s početkom 2005. godine, tako da njen izveštaj ne obuhvata invaziju kao ni prve dve godine okupacije, te ima znatno manju bazu podataka od ostalih organizacija navedenih u tabeli.

¹¹⁴⁴ **Videti:** Johns Hopkins University, *Updated Iraq Survey Affirms Earlier Mortality Estimates*, 2008 (Internet: <http://www.jhsph.edu/news/news-releases/2008/>, 17/09/2016).

Grafikon 9: Hronološki grafikon civilnih žrtava u Iraku od marta 2003. do septembra 2016. godine¹¹⁴⁵

Bio je to težak poraz za njih, ali ne i finalni ishod. Tako su 8. novembra iste godine Amerikanci agresivno krenuli u drugu ofanzivu na Faludžu. Najpre razornim vazдушnim i artiljerijskim napadima a posle nastupom kopnenih snaga, tačnije 8.000 pešadinaca. Trebalo je svega deset dana da se grad u potpunosti oslobodi. U intenzivnim borbama stradalo je nešto manje od 100 američkih vojnika i preko 1.000 pobunjenika, a o civilnim žrtvama se i dan danas spekuliše.¹¹⁴⁶

4. novembra 2008. godine održani su predsednički izbori u SAD na kojima su po prvi put od početka rata u Iraku Republikanci izgubili predstavnika u Beloj kući. Pobedio je demokratski kandidat Barak Obama koji se od početka protivio tom ratu te je privukao veliki broj birača, nezadovoljnih Bušovom administracijom, predizbornim obećanjem da će povući američke trupe iz Iraka, najkasnije do 2011. godine. „Ne postoji vojno rešenje za Irak. Nikad nije ni postojalo. Najbolji način da se zaštitimo i primoramo iračke čelnike da okončaju svoj građanski rat jeste da odmah počnemo povlačiti svoje borbene jedinice. Ne za šest meseci ili godinu dana, nego sad”, izjavio je Obama u jeku svoje predsedničke kampanje.¹¹⁴⁷

Okončanju rata u Iraku prethodila je nova Strategija nacionalne bezbednosti SAD, usvojena u maju 2010. godine. Njom je naglašena uporeba meke moći te preusmerenje trupa i resorsa sa iračkog na avganistansko ratište. Tako je nakon više od sedam godina rata i plaćene ogromne cene od strane SAD, da bi bezbednost i budućnost Iraka bili stavljeni u ruke njegovog naroda,

¹¹⁴⁵ **Izvor:** Iraq Body Count, *Documented Civilian Deaths from Violence*, 2016 (Internet: <https://www.iraqbodycount.org/database/>, 18/09/2016), op. cit.

¹¹⁴⁶ **Videti:** Ibid, pp. 138-42.

¹¹⁴⁷ USA Today, *Obama calls for U.S. troop withdrawal from Iraq*, 2008 (Internet: http://usatoday30.usatoday.com/news/world/2008-07-22-Obama-Jordan_N.htm, 29/09/2016).

Obama zaustavio borbene operacije i preusmerio snage na Avganistan. Godinu i po dana po preuzimanju predsedničke dužnosti od Buša on je u avgustu 2010. godine pokrenuo masovno povlačenje vojnika iz Iraka, koje je okončano tek 31. decembra 2011. godine. Naime, iako je 1. septembra 2010. godine proglašen kraj borbenih operacija u toj zemlji, skoro 50.000 američkih vojnika ostalo je u njoj sve do 2012. godine, kada su poslednje trupe povučene i zamenjene vojnim plaćenicima. Zapravo, američki vojnici su ostali u Iraku u raznim ulogama fascinantnih sedam i po godina nakon što je njihov vrhovni komandant Džordž Buš glamurozno izjavio da je ratna misija u toj zemlji završena.

Slika 60: Irački pobunjenici na gradskom mostu u Faludži nakon torture i likvidacije obesili ugljenisana tela četvorice Amerikanaca¹¹⁴⁸

Već smo istakli da je Španija ubrzo nakon stravičnih terorističkih napada u Madridu 2004. godine povukla svoje trupe iz Iraka. Velika Britanija je ostala skoro do „kraja“, tako što je 30. aprila 2009. godine zvanično objavila da okončava svoje vojne operacije u Iraku i pokrenula povlačenje vojnika, uz napomenu da je obezbeđena nova prelazna demokratska vlada u

¹¹⁴⁸ **Preuzeto sa:** The New York Times, *Enraged Mob in Falluja Kills 4 American Contractors*, 2004 (Internet: http://www.nytimes.com/2004/03/31/international/worldspecial/enraged-mob-in-falluja-kills-4-american.html?_r=0, 16/09/2016).

Bagdadu, čime je završena njihova misija u toj zemlji.¹¹⁴⁹ Nakon toga je usledio isti korak trećeg najvećeg saveznika SAD u ovom ratu, Australije, koja je povlačenje svojih trupa otpočela 28. jula iste godine.

Ponovni rast nasilja u Iraku i sve učestaliji samoubilački bombaški napadi u jeku koalicionog povlačenja potvrdili su i dalje postojanje Al Kaidinih operativnih kapaciteta na tom prostoru, tj. činjenicu da situacija u toj zemlji nije stabilizovana kao ni da teroristička pretnja u njoj nije stavljena pod kontrolu, a kamo li neutralisana. Sve to je potvrđenom uspostavljanjem zloglasne Islamske države, moćnije od Al Kaide, koja danas predstavlja najveću bezbednosnu pretnju globalnih razmera.

Očigledno da je samo jedan od proklamovanih ratnohušakačkih ciljeva invazije i višegodišnje okupacije Iraka ispunjen – zbacivanje Sadama Huseina sa vlasti - dok su posledice tog rata užasavajuće. Zdravstveno stanje stanovništva, naročito onog koje naseljava siromašene i ratom opustošene krajeve zemlje je katastrofalno, kao i uslovi življenja. Neuhranjenost među decom je sa predratnih 19% skočila na 28% do 2007. godine, a blizu 70% stanovništva nema pristup pijačoj vodi. Prema nekim procenama oko 60-70% dece u Iraku boluje od psihičkih poremećaja, koji su direktna posledica ratnih dejstava, a o brojevima iračkih izbeglica i građana razmeštenih unutar samog Iraka još uvek se spekulije.¹¹⁵⁰

Iako je invazija na Irak predstavljena kao deo „rata protiv terorizma”, mnogi stručnjaci i analitičari razloge za njeno pokretanje vide potpuno drugačije, a naročito kada nikakvi dokazi o posedovanju oružja za masovno uništenje nisu pronađeni niti je spona Huseinovog režima sa Al kaidom utvrđena. Prema njima, glavni razlog i motiv jeste uspostavljanje kontrole nad bogatim izvorima nafte, ali i strateške kontrole položaja u pohodu na Iran i ostale arapske zemlje.

Kontraverzno je i to što je Bušova administracija pokrenula kampanju za otvaranje žarišta u Iraku a da pri tome nije ukazivala na nužnost da se ostavi izvestan vremenski period za inteziviranje dugogodišnjih ekonomskih sankcija i diplomatski pritisak. Naprotiv, dala je jedan od najkraćih ultimatum ikada, 48 sati, da se Husein i njegovi sinovi povuku sa vlasti i napuste Irak. Kao posledicu dobila je današnji epicentar terorističkog delovanja u zemlji za koju je međunarodni terorizam bio strani pojama. Naime, Irak ne samo da nije predstavljao terorističku pretnju svetu, kakvim su ga Amerikanci projektovale međunarodnoj zajednici, već je ona postala realna i stvarna rehabilitovanjem Al Kaide i uspostavljanjem Islamske države na tim prostorima

¹¹⁴⁹ **Videti:** BBC News, *UK combat operations end in Iraq*, 2009 (Internet: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk/8026136.stm>, 29/09/2016).

¹¹⁵⁰ **Videti:** BBC News, *Children 'starving' in new Iraq*, 2007 (Internet: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4395525.stm, 29/09/2016).

tek nakon njihove invazije te zemlje pod okriljem globalnog antiterorističkog rata. Danas ona, zajedno sa Sirijom, predstavlja žarište testiranja svih mogućih terorističkih taktika i izvor indoktrinacije ekstremnog islamizma, čijim se fanatičnim tumačenjem i zloupotrebom uopšte islama kao religije, terorizam simbolizuje kao otpor „svetih ratnika” protiv „nevernika”.

Ako uporedimo dva glavna antiteroristička žarišta, očigledne su dve noseće specifičnosti rata u Iraku u odnosu na onaj u Avganistanu, a to su:

- Rat u Iraku, sa stanovišta međunarodnog prava, u potpunosti je nelagalan čin jer predstavlja upotrebu vojne sile protiv druge suverene države bez saglasnosti Saveta bezbednosti UN; i
- Odsustvo podrške dotadašnjih važnih američkih saveznika, vodećih članica NATO (Nemačka, Francuska i Kanada).

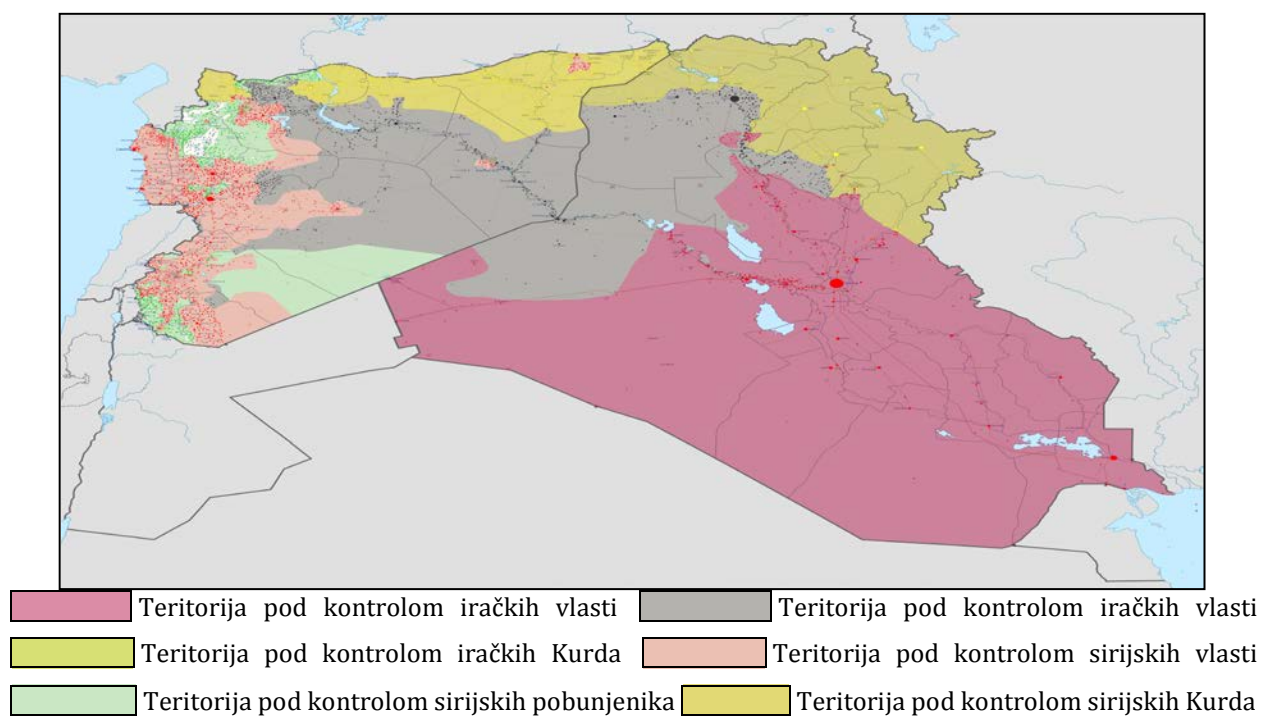
Dakle, najveća posebnost Iračkog rata u odnosu na Avganistanski jeste to što je odluka za njegovo pokretanje donesena na osnovu isfabrikovanih dokaza o Huseinovom posedovanju oružja za masovno uništenje i direktnoj povezanosti njegovog režima sa Al Kaidom – tadašnjim simbolom globalnog zla. Za razliku od Iraka, u Avganistanu je situacija bila potpuno drugačija, jer su SAD imale svu neophodnu argumentaciju za obezbeđivanje legitimnost vojne kampanje kroz saglasnost Ujedinjenih nacija. Već smo istakli, da je godinama pre rata i samog 11. septembra, stanje u Avganistanu kroz brojne rezolucije Saveta bezbednosti definisano kao glavna pretnja međunarodnom miru i bezbednosti u svetu, te su na taj način, a za razliku od Iračkog rata, stvoreni preduslovi za oružano intervenisanje u toj zemlji u potpunom skladu sa međunarodnim pravom.

Poražavajuća je to što je Irak do pokretanja invazije bio zemlja sa zanemarljivim terorističkim delovanjem Kurda na severu, da bi s početkom rata, odnosno protivokupacionog otpora, postao leglo islamističkog ekstremizma i zemlja sa najmasovnijim i najsmrtonosnijim samoubilačkim bombaškim napadima u svetu. Naime, iako Al Kaida i njoj slične organizacije nije postojala niti delovala na prostoru Iraka, nakon opšteg haosa koji je kreiran u toj zemlji bespravnom američko-britanskom invazijom on je postao plodno terorističko tlo tako što je njegova okupacija iskorišćena kao glavni motiv za ekstremističku regrutaciju i inspiraciju.

Istini za volju, invazija na Irak 2003. godine dovela je do još veće nestabilnosti na Bliskom istoku, rehabilitovanja Al Kaide i stvaranja najozloglašnijih ekstremista današnjice – Islamske države, koja danas pod kontrolom drži veliki deo te zemlje kao i susedne Sirije (**Slika 62**). Stoga

se može reći da je bilateralna odluka SAD i Velike Britanije, bez potpore UN i konkretnih dokaza da režim Sadama Huseina poseduje oružje za masovno uništenje i/ili saraduje sa Al Kaidom, bila jedna od najvećih grešaka spoljne politike u modernoj istoriji dveju zemalja. Posledice koje je uzrokovala ogromne su, a pored velikih troškova i žrtava rata, najštetnije po samu misiju globalnog obračuna sa teroristima su:

- Resursi iz Avganistana su preusmereni na Irak što je odužilo oba rata, te praktično onemogućilo hvatanje Ladena i stvorilo uslove za regrupisanje Al Kaide i Talibana na tom prostoru, kao i uspostavljanje Islamske države;
- Međunarodna podrška američkom ratu protiv terorizma znatno je opala, podstaknuto je antiameričko raspoloženje u svetu i bačena je sumnju na istinske ciljeve SAD.¹¹⁵¹
- Haos koji je nastao u Iraku nakon njegove okupacije i svrgavanja Huseinovog režima, a posebno nakon što nisu pronađeni nikakvi dokazi o njegovom posedovanju oružja za masovno uništenje i ničega što bi tu zemlju i nosioce njene vlasti moglo povezati direktno sa 11. septembrom ili Al Kaidom, u potpunosti je obesmisliło koncept „međunarodnog humanitarnog intervenisanja”, a naročito američkog.

Slika 62: Vojna situacija u Iraku i Siriji – 8. jul 2016. godine¹¹⁵²

¹¹⁵¹ **Pogledati:** str. 229 – Opadanje međunarodne podrške američkom ratu protiv terorizma

4.2.1. Rušenje režima Baas partije i uspostavljanje demokratske vlasti

Irak je koevka jedne od prvih civilizacija - Sumera i Mesopotamije. Poznata po dvema plodonosnim rekama, Eufratu i Tigru, u čijim je dolinama nastala poljoprivreda i prva država. Mnoga carstava i kraljevine menjale su se tokom vekova na tim prostorima, da bi početkom 20. veka Irak osvanuo kao deo Britanskog kolonijalnog carstva, od kojeg je 1932. godine stekao nezavisnost. Ustankom arapskih nacionalista i vojnih oficira, 1958. godine, oborena je monarhija, a 1968. godine vlast je državnim udarom po drugi put preuzela panarapska Baas partija.¹¹⁵³

Baas (*Baath*) je sekularna politička stranka čija se ideologija zasniva na arapskom nacionalizmu i socijalizmu. Osnovana je 1947. godine u glavnom gradu Sirije, Damasku, kao reakcija protiv kolonijalizma u arapskom svetu. Ova panarapski orijentisana, socijalistička partija ima nacionalne ogranke u svim arapskim zemljama, ali je na vlast došla samo u Iraku i Siriji, i to u isto vreme, 1963. godine, s tim što je u Siriji još uvek najjača politička partija, dok je u Iraku raspuštena i zabranjena 2003. godine. Samo ime partije znači „renesansa” i ukazuje na njen ideološki cilj, a to je obnova moći i slave jedinstvene zemlje svih Arapa. Njen glavni moto je „jedinstvo, sloboda, socijalizam”, a odnosi se na arapsko jedinstvo i slobodu od ne-arapske kontrole i uplitanja kapitalističkih interesa.

Glavnu unutrašnju pretnju režimu Baas partije u Iraku predstavljala je kurdska manjina koja je zahtevala autonomiju Kurdistana (oblast na severu Iraka). Predvođeni osnivačem i vođom Kurdske demokratske partije Mustafom Barzanijem (*Mustafa Barzani*) Kurdi su podigli ustanak 1962. godine, koji je trajao sve do 1975. godine. Uz logističku podršku Irana, Barzani je uspeo da uspostavi kontrolu nad većim delom severnog Iraka. Međutim, Irak je 1975. godine potpisao tzv. „Alžirski sporazum” sa Iranom, kojim su privremeno razrešeni granični sporovi dve zemlje - Irak je odustao od teritorijalnih zahteva prema Iranu, a Iran je prestao da pruža podršku kurdskim pobunjenicima – nakon čega je Baas partija uspela da povrati kontrolu nad celom teritorijom Iraka.

¹¹⁵² **Preuzeto iz:** NATO, *Maps & Logos*, 2016 (Internet: <http://nato.int/isaf/docu/epub/maps>, 23/07/2016), op. cit.

¹¹⁵³ Baas partija je u martu 1963. godine uz pomoć iračke vojske sprovela državni udar, kojim je na vlast došao njen tadašnji lider Hasan al Bakr (*Ahmed Hassan al-Bakr*). Na vlasti je bio svega devet meseci, kada je u novom državnom udaru 1964. godine pukovnik Abdul Salam Arif (*Abd ul-Salam Mohammed 'Arif Aljumaily*) preuzeo vlast i tako postao drugi predsednik Iraka. Predsedničku dužnost je obavljao do 13. aprila 1966. godine, kada je poginuo u helikopterskoj nesreći, a nasledio ga je njegov brat Abdul Rahman Arif (*Abd-al-Rahman Arif*). Treći po redu državni udar u Iraku organizovala je Baas partija predvođena Hasan al Bakrom i njegovim zamenikom Sadamom Huseinom kada je ponovo preuzela vlast, koju je držala sve do američko-britanske invazije 2003. godine.

Pet godina kasnije, tačnije 22. septembra 1980. godine, režim Baas partija, ovog puta na čelu sa Sadamom Huseinom, započeo je invaziju Irana kako bi ostvario svoje dugogodišnje teritorijalne pretenzije u okvirima državnih granica te zemlje. Uprkos logističkoj podršci Iraku od strane Jordana, Saudijske Arabije i Kuvajta, a kasnije i Sjedinjenih Američkih Država, iranski otpor je ostao nesalomiv sve do 1988. godine kada je potpisano primirje pod pokroviteljstvom UN. Iz osmogodišnjeg oružanog sukoba Iran je izašao kao pobjednik, zadržavši svoju celokupnu teritoriju. Međutim, taj rat je ostao upamćen kao najduži i najkrvaviji u novoj istoriji Bliskog istoka, a odneo je na stotine hiljada ljudskih života i naneo ogromnu, kako materijalnu, tako i privrednu štetu objema zemljama.¹¹⁵⁴

Pre oružanih sukoba koji su usledili nakon Iračko-iranskog rata, odnosno, pre međunarodnih sankcije Irak je bio zemlja sa dobrom perspektivom za razvoj i modernizaciju u svakom smislu, čemu je i težio. Naročito otkako je 1972. godine Sadam Husein izvršio nacionalizaciju iračke naftne industrije (*Iraq Petroleum Company*) koja je kontrolisala celokupnu proizvodnju nafte u toj zemlji. Time se povećala proizvodnja nafte sa jedne milijarde barela u 1972. godini, na dvadeset i sedam milijardi barela u 1980. godini. Od prihodovanog novca Husein je obezbedio daljnju modernizaciju iračke ekonomije i jačanje infrastrukture, ali i izgradnju jakog bezbednosnog aparata unutar same države. Tako su struja i asfalt došli i u najzabačenije delove Iraka. Takođe je dosta novca uložio u edukaciju i, pre svega, opismenjavanje svog naroda kao i u mnoštvo različitih društveno korisnih projekata. Zbog suzbijanja nepismenosti i izgradnje najmodernijeg javnog zdravstvenog i obrazovnog sistema na Bliskom istoku Sadam Husein je čak primio i prestižnu nagradu od UNESCO.¹¹⁵⁵ Međutim, američko-britanska invazija 2003. godine je sve poremetila. Njome je, dugogodišnjim UN sankcijama i prethodnim ratovima već opustošena, iračka ekonomija doživela potpuni slom. Ona je oduvek zavisila od proizvodnje i prodaje nafte, kao osnovnog prirodnog resursa te zemlje. Proizvodnja nafte je usled invazije, ali i nakon nje za deset puta smanjena u odnosu na predratni period.¹¹⁵⁶ Sve to dovelo je do velike stope nezaposlenosti i siromaštva u zemlji, koju je dodatno izjedala rastuća korupcija u svim

¹¹⁵⁴ **Videti:** Centar za zaštitu i pomoć tražilaca azila, *Azilna biblioteka: Iraq*, 2012 (Internet: <http://www.apc-cza.org/fr/irak-pozadina-zemlje.html>, 07/10/2016).

¹¹⁵⁵ **Videti:** The Guardian, *A new history of Iraq*, 2003 (Internet: <https://www.theguardian.com/education/2003/nov/25/schools.schoolsworldwide>, 20/20/2016).

¹¹⁵⁶ Iračka proizvodnja nafte postepeno se obnavlja, a u 2012. godini je dostigla prosečan dnevni nivo od 2.6-2.7 miliona barela. **Više o tome u:** Ibid.

sferama njenog društva.¹¹⁵⁷ Prema indeksu percepcije korupcije Irak je osma najkorumpiranija država, odnosno nalazi se na 175. mestu od 183 zemlje sveta.¹¹⁵⁸

Glavni cilj SAD i Velike Britanije, ostvaren u rekordnom roku, bio je potpuna promena strukture unutrašnjeg političkog uređenja te zemlje, što je podrazumevalo svrgavanje Sadama Huseina sa vlasti i gašenje njegove Baas partije. Američki general koji je komandovao invazijom Iraka Tomi Frenks objavio je 11. maja 2003. godine proglas da je partija Baas zbačenog iračkog lidera Sadama Huseina raspuštena nakon 35 godina vladavine, i naredbu kojom se zabranjuje delovanje te partije i njenih aktivista u budućnosti. Generalovo naređenje usledilo je mesec dana nakon što su savezničke trupe zauzele Bagdad i svrgle Huseinov režim, koji je obezbedio da „Baas partija kojom dominiraju manjinski muslimani Suniti kontroliše sve segmente društva”¹¹⁵⁹, navedeno je u saopštenju. Naime, Irački politički i verski lideri su se još mesec dana ranije, na prvom sastanku o budućnosti Iraka, organizovanom uz posredstvo SAD i Velike Britanije, dogovorili da zemlja bude demokratska, da donedavno vladajuća Baas partija bude zabranjena i da u novoj vladi moraju da budu zastupljene sve političke organizacije. Na sastanku u gradu Ur, kojem je prisustvovalo oko 80 predstavnika različitih iračkih frakcija, zaključeno je da vladavina prava mora biti prioritet.¹¹⁶⁰ Ubrzo po uspostavljanju prelazne vlade pokrenuta je temeljna čistka, prema kojoj ni bivši nižerazredni funkcioneri te političke stranke, nisu mogli vršiti nikakvu dužnost u okvirima nove vlasti. Međutim, irački parlament je tek trinaest godina kasnije, tačnije 30. jula 2016. godine, zvanično usvojio Zakon o zabrani Baas partije, i bilo kakvih političkih aktivnosti njenih funkcionera, aktivista i simpatizera širom zemlje. „Zabrana Baas partije je veliki uspeh za naciju i porodice palih boraca u Iraku, jer je ova partija počinila najviše zločina kada je bila na vlasti”¹¹⁶¹, izjavio je irački premijer Hajder al Abadi (*Haider Jawad Kadhim Al-Abadi*) u čestitci upućenoj svojim sunarodnicima povodom usvajanja navedenog zakona. Abadi je dodao: „Zločini ove partije se nastavljaju u saradnji sa teroristima, i njihova dela su rezultirala velikim brojem žrtava”,¹¹⁶² misleći na to što se oružane grupe Baas partije bore protiv njegove vlade zajedno sa Islamskom državom. Novi zakon navodi da će „svako ko bude uhvaćen da primenjuje politiku Baas partije biti osuđen na zatvorsku kaznu u trajanju od najmanje 10

¹¹⁵⁷ Bruto domaći proizvod Iraka po glavi stanovnika u 2011. godini iznosio je 4.200-4.400\$. Stopa inflacije za 2011. godinu iznosila je oko 5%. Nezaposlenost je u Iraku za 2011. godinu iznosila iznad 20%, a u ruralnim oblastima je dostigla i 55%. **Videti:** Ibid.

¹¹⁵⁸ **Videti:** Transparency International, *Corruption Receptions Index*, 2011 (Internet: <http://www.transparency.org/cpi2011>, 12/06/2016).

¹¹⁵⁹ **Videti:** Bayati al Hamid, *From Dictatorship to Democracy: An Insider's Account of the Iraqi*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2011, p. 200.

¹¹⁶⁰ **Videti:** Ibid.

¹¹⁶¹ Rudaw Media Network, *Iraqi parliament passes bill banning Baath party*, 2016 (Internet: <http://rudaw.net/english/middleeast/iraq/300720162>, 02/10/2016).

¹¹⁶² Ibid.

godina, dok onima za koje se dokaže da su saradivali sa članovima ove organizacije, sleduje doživotna zatvorska kazna”.¹¹⁶³ Njime su obuhvaćene i druge političke organizacije sa sličnim programima, i sve one koje ne pretenduju na dolazak na vlast mirnim putem.

Rat u Iraku formalno je okončan 18. decembra 2011. godine sa povlačenjem poslednjih trupa američke vojske iz ove zemlje, ali je vojna misija protiv režim dotadašnjeg predsednika Sadama Huseina završena mnogo ranije, tačnije 1. maja 2003. godine. Postkonfliktna stabilizacija kroz izgradnju mira i demokratskih institucija, te jačanje demokratije uopšte, bio je sledeći korak. U vidu se imala i prethodna potpuna potpuna otežavajuće okolnosti koja skoro da je onemogućila uspostavljanje demokratije silom u avganistanskom društvu koje nema ustavnu tradiciju. Međutim, stabilnost ni u Iraku nije uspostavljena, a umesto planirane demokratije stvorena je totalna anarhija van regije oko glavnog grada Bagdada, u kome centralna vlast i policija koliko-toliko održavaju red i mir. Sjedinjene Države nisu bile ni približno uspešne pri stabilizaciji situacije u Iraku kao što su bile uspešne u njegovoj okupaciji. Naime, nakon pada Huseinovog režima nastao je vakum vlasti i haotično stanje u celoj državi, jer nije bilo nikoga da osigura bezbednost i osnovne potrebe građana. Sa jedne strane, pobunjeničke grupe sačinjene uglavnom od ogorčenih sunita (otpušteni vojni oficiri, bivši državni činovnici i Huseinovi lojalisti)¹¹⁶⁴ vršile su sve učestalije i krvavije bombaške napade, a sa druge, lopovi koji su iskoristili bezvlašće i pljačkali sve pred sobom, i vandali koji su uništavali vredne istorijsko-kulturne spomenike usled opštih nereda u zemlji.

Mali broj invazionih snaga nije bio ni približno dovoljan za kontrolu celog Iraka a posebno njegovih granica, preko kojih su se slivali mudžahedini iz raznih arapskih zemalja. Očuvanje mira u toj zemlji je postala nemoguća misija, čij kompletan teret, odnosno potpuna odgovornost za posleratni Irak je pala na leđa SAD i Velike Britanije. Iako su njihove snage bile dovoljne za pobedu nad Huseinovom armijom, za obezbeđivanje Iraka je bilo neophodno da ih prati veći kontigent trupa, a kako ključne članice NATO nisu pružile podršku u invaziji, tako su odbile i da učestvuju u posleratnoj stabilizaciji situacije u Iraku, čija eskalacija je bila neminovna.

¹¹⁶³ Ibid.

¹¹⁶⁴ Pogrešnost odluke, na koju je ukazao i glavnomkomadujući američkim trupama tokom inicijalne okupacije (2003-2004) general Rikardo Sančez, da se u potpunosti raspuste iračko Ministarstvo odbrane i Ministarstvo unutrašnjih poslova kao i paravojne organizacije (Huseinova telesna garda, obaveštajne i kontraobaveštajne strukture itd.) postala je sve očiglednija. Pored toga što je uklanjanjem Baasista (oko 50.000 ljudi, od kojih su se mnogi učlanili u Baas partiju samo da bi dobili pristojan posao, a da pri tome nisu bili lojalni Huseinu niti su bili njegovi istomišljenici) sa svih pozicija Irak ostao bez iskusnih kadrova u vođenju države, kolektivno raspuštanje vojske i policije (oko 300.000 ljudi) rezultiralo je kod tih Iračana još veću ogorčenost i spremnost da se pridruže pobunjenicima u borbi protiv okupatora. **Više o tome u:** Woodward Bob, *State of Denial*, Simon & Schuster, New York, 2006, poglavlje 19.

Savet za nacionalnu bezbednost SAD je, suočen sa novonastalom pobunjeničkom situacijom i sve učestalijim gerilskim akcijama i terorističkim napadima, u novembru 2005. godine doneo posebnu Nacionalnu strategiju za pobedu u Iraku. Strategiju od 37 strana sačinjavaju dva dela sa sveukupno petnaest poglavlja. U njoj preambuli stoji poruka tadašnjeg američkog predsednika Buša, koja glasi:

*Sjedinjene Države nemaju nameru da odrede tačan oblik nove iračke vlade. Taj izbor pripada narodu Iraka. Ipak, mi ćemo se pobrinuti da jedan brutalni diktator ne bude zamenjen drugim. Svi Iračani moraju imati glas u novoj vladi, i svim građanima moraju biti zagantovana njihova prava.*¹¹⁶⁵

Strategija, kako je opisano, predstavlja napor za ostvarenje glavnog cilja koji će predstavljati dugoročnu pobedu, a glasi:

*Mi ćemo pomoći iračkom narodu da izgradi novi Irak koji će imati ustavnu i reprezentativnu vladu, koja će poštovati ljudska prava i imati dovoljno bezbednosnih snaga da održavaju red u Iraku te da spreče da Irak postane sigurnosno utočište za teroriste. Da bi se postigao ovaj cilj mi sprovodimo sveobuhvatan pristup koji uključuje integrisane napore cele američke vlade, iračke vlade, koalicionihi vlada, i podstičemo aktivno učešće Ujedinjenih nacija i drugih međunarodnih organizacija, kao i podržavajućih država u regionu.*¹¹⁶⁶

Kako bi se predočeni cilj pobedničke strategije u potpunosti i što kraćem roku ostvario određena su tri polja delovanja, i to:

- **Politička staza**, čij cilj je pružanje podrške narodu Iraka da izgradi široko podržanu, nacionalno kompaktnu, demokratsku vladu, čime će izolovati neprijateljske elemente iz šire javnosti, a kojom će se:
 - Izolovati neprijateljski elementi od onih koji mogu biti poraženi putem mirnih političkih procesa;
 - Angažovati one izvan političkih procesa i pozvati sve one koji su spremni da se okrenu od nasilja kroz sve šire puteve nenasilnog delovanja;

¹¹⁶⁵ *The National Strategy for Victory in Iraq*, White House, Washington, 2005 (Internet: https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/iraq/iraq_strategy_nov2005.html, 10/10/2016), p. 1.

¹¹⁶⁶ Ibid. pp. 7-8.

- Izgraditi stabilne, pluralistične i efikasne državne institucije koje će biti u stanju da zaštite interese svih Iračana i da olakšaju punu integraciju Iraka u međunarodnu zajednicu.
- **Bezbednosna staza**, podrazumeva jačanje iračkih kapaciteta za konačan poraz terorista i neutralisanje pobunjenika. Njom će se iračkim vlastima pomoći da:
 - Očiste teritoriju koju kontrolišu neprijatelji, a koji su zaostali posle ofanzive, ubijajući i zarobljavajući ih, kao i uskraćujući im sigurnosno utočište;
 - Zadrže oslobođenu teritoriju podalje od uticaja neprijatelja, osiguravajući njenu stalnu kontrolu od strane miroljubive iračke vlade, adekvatnom prisutnošću njenih bezbednosnih snaga;
 - Izgrade iračke bezbednosne snage i mogućnosti lokalnih institucija koje će pružati usluge, omogućiti razvoj civilnog društva i vladavinu prava.
- **Ekonomska staza**, predstavlja put podrške iračkoj vladi da uspostavi temelje za čvrstu privredu sa kapacitetima za pružanje osnovnih usluga. Ona obuhvata:
 - Obnovu zapuštene infrastrukture Iraka, tako da može zadovoljiti sve veću potražnju i potrebe rastuće privrede;
 - Reformu iračke ekonomije, koja je u prošlosti oblikovana ratovima, diktaturom i sankcijama, tako da može postati samoodrživa u budućnosti;
 - Izgradnju kapaciteta iračkih institucija za održavanje infrastrukture, njihovo ponovno priključivanje međunarodnoj ekonomskoj zajednici, i poboljšanje opšteg blagostanja svih Iračana.¹¹⁶⁷

Donošenje ove strategije predstavlja dokaz da se situacija nije razvijala kako je to zamišljeno i planirano. Uz nastojanje da se objasni zašto se rat odužio i kako to da proklamovani ciljevi nisu ostvareni kada je pre više od dve godine rečeno da je vojna misija u Iraku završena, u tekstu strategije je istaknuto:

¹¹⁶⁷ Ibid. pp. 8-9.

Nijedan rat nije dobijen po rasporedu i neće ni ovaj. Kako politički proces bude napredovao te iračke bezbednosne snage rasle i sticale iskustva, naše snage će se povlačiti. Iako će naše vojno prisustvo biti manje vidljivo, ostaćemo smrtonosno i odlučno sposobni da se suprotstavimo neprijatelju gde god da se organizuje. Naš zadatak je pobjeda u ratu. Naše trupe će se vratiti kući kada se zadatak obavi.¹¹⁶⁸

Sa ovakvim ishodom vojne intervencije i okupacije došlo se do pozicije da se rat u Iraku kao i prethodni, odnosno paralelno vođeni u Avganistanu, takođe u javnosti poredi sa onim u Vijetnamu. Mnoge sličnosti, poput gerilskog načina ratovanja neprijatelja i vojne nadmoći SAD, bile su uočljive, ali najveća među njima jeste način pokretanja invazije i obezbeđivanje podrške za nju. Naime, kao i u Vijetnamu, razlozi (optužujući dokazi) za napad i okupaciju Iraka na osnovu kojih je dobijena podrška Kongresa, pokazali su se neistinitim, dok su u oba slučaja obaveštajni podaci prihvatani i u javnost plasirani selektivno. Oba rata su koštala mnogo i rezultirala velikim brojevima žrtava da na kraju primarni cilj SAD ni u jednom od njih nije ostvaren. U Iraku je umesto uspostavljanja demokratije, stvorena slaba centralna vlast od strane šiitskih islamista, dok je nekada sekularna država danas podeljena između različitih etničkih grupa. Iako pre rata nije bio utočište terorista, ubrzo nakon invazije Irak je to postao, a zbog sve češćeg i smrtonosnijeg delovanja njih i drugih pobunjenika Amerika je uvučena u dugotrajni rat kome se kraj još uvek ne nazire.

Ipak, paralelu između ova dva rata je nemoguće podvući iz više razloga. Pre svega, zbog toga što je Irak, za razliku od Vijetnama od vitalnog značaja za Sjedinjene Države zbog svojih velikih rezervi nafte. Dok je Vijetnam etnički homogen, u Iraku žive Kurdi i Arapi (podeljeni na šiite i sunita), koji se međusobno sukobljavaju. Ta podeljenost i sukobi su etničke i verske prirode i doveli su do toga da se Amerikanci ne suočavaju sa jedinstvenim neprijateljem kao u Vijetnamu gde je sukob bio potpuno ideološkog karaktera. Zato je u Iraku nemoguće pronaći proameričkog lidera koji bi mogao ujediniti Irance, dok je u Vijetnamu postojao ceo takav režim koji se borio protiv komunističkog, a na strani Amerikanaca. Dakle, u Iraku se krenulo od nule, rušenjem celog državnog aparata i uspostavljanjem proameričkog režima, koji su činili potpuno neiskusni laici kada je vođenje države u pitanju.

Nakon što je vojnom akcijom s političkog trona zbačena Baas partija i raspuštena iračka vojska zajedno sa policijom Irak se od aprila 2003. do juna 2004. godine zvanično nalazio pod okupacijom SAD i Velike Britanije. Kako bi se stvorio privid da cela međunarodna zajednica

¹¹⁶⁸ Ibid. p. 16.

stoji iza invazije i okupacije, prvobitna kontrola vlasti data je međunarodnoj koaliciji, ali je i ona bila sastavljena najvećim delom od američkih trupa sa simboličnim učešćem NATO partnera. Tako je međunarodna koalicija zajedno sa predstavnicima lokalnog stanovništva osnovala tzv. „Privremenu koalicionu upravu (*Coalition Provisional Authority*)” kao centralni organ upravljanja i obnove ratom razrušene zemlje. Privremena koaliciona uprava je 8. marta 2004. godine usvojila Prelazni administrativni zakon, koji je imao ulogu privremenog Ustava Iraka. Dana 28. juna 2004. godine vlast je predata Privremenoj iračkoj vladi (*Iraqi Interim Government*), takođe skrojenoj po američkim merama, koja je 30. januara 2005. godine sprovela prve parlamentarne izbore, kada je izabrana Prelazna nacionalna skupština Iraka (*Transitional National Assembly*). U maju iste godine Privremena iračka vlada zamenjena je Prelaznom iračkom vladom (*Transitional Iraqi Government*), a građani su u oktobru mesecu na referendum odobrili novi Ustav Iraka.¹¹⁶⁹ Godinu dana kasnije, aktuelna Vlada Iraka na čelu sa premijerom Nur al Malikijem (*Nuri al-Maliki*), inače pripadnikom šiita, preuzela je vlast. Prvi novoustavni predsednik Iraka, koji je i reizabran na tu funkciju 2010. godine, bio je Kurd Džalal Talebani (*Jalal Talebani*), a predsednik parlamenta postao je sunit Osama al Nujaiifi (*Usama Al-Nuajifi*). Tako je vlast u Iraku podeljena između šiitskih, sunitskih i kurdskih predstavnika naroda, od kojih su najveći deo dobili šiiti (oko 70%), zatim Kurdi (oko 25%). Razlog za to je što su suniti organizovano bojkotovali izbore, koje su smatrali nelegitimnim.¹¹⁷⁰

Čak i nakon uspostavljanja nove vlade i prvih slobodnih demokratskih izbora situacija u Iraku nije se promenila, naročito kad je reč o bezbednosti u toj zemlji. To je bio dovoljan razlog da i

¹¹⁶⁹ Sadašnji političko pravni sistem Iraka zasnovan je na Ustavu koji je stupio na snagu 15. oktobra 2005. godine. Njime je Irak uređen kao Savezna Republika, sa parlamentarnim oblikom vlasti. Region Irački Kurdistan, koji se nalazi na severu Iraka po Ustavu Iraka je autonoman. Ima poseban politički poredak u odnosu na Irak, sa sopstvenom zastavom, vojnim snagama i jezikom. Faktički, ovaj region funkcioniše nezavisno od ostatka Iraka jer ima svoju vladu, parlament, bezbednosne snage, a iračkim vojnicima je zabranjeno da uđu na njegovu teritoriju. Federalna izvršna vlast Iraka podeljena je između vlade, koju čine premijer i Savet ministara, i predsednika države. Federalna zakonodavna vlast pripada Predstavničkom savetu i Federalnom veću. Federalna sudska vlast sastoji se od Visokog saveta sudstva, Vrhovnog suda, Kasacionog suda, Javnog tužilaštva, Nadzorne pravosudne komisije i drugih sudova, kao što je na primer Centralni krivični sud. Predsednik Iraka je šef države, a njegov mandat traje četiri godine i ista osoba može biti birana samo dva puta na tu poziciju. U Iraku ne postoji izborna demokratija, jer predsednika Iraka bira Donji dom Parlamenta. On se bira dvotrećinskom većinom od ukupnog broja članova Donjeg doma Parlamenta. Predsednik Iraka nema velika ovlašćenja. On obavlja dužnosti vrhovnog komandanta oružanih snaga, ali samo za počasne i ceremonijalne svrhe (stvarni komandant oružanih snaga je premijer Iraka), potpisuje međunarodne sporazume, akredituje ambasadore, donosi predsedničke uredbе i potvrđuje smrtne kazne. Premijer Iraka je direktno ovlašćen da vodi izvršnu vlasti, formira kabinet, tj. Savet ministara, kreira opšti smer politike Iraka, komanduje oružanim snagama, kontroliše i usmerava rad ministarstava i predsedava sastancima Saveta ministara. Savet ministara na čelu sa premijerom predstavlja Vladu Iraka i ima ovlašćenja izvršne vlasti. Zakonodavno telo Iraka na federalnom nivou je dvodomni Parlament koji se sastoji od Saveta predstavnika (Donji dom) i od Federalnoga saveta (Gornji dom). Ustav Iraka priznaje islam kao zvaničnu religiju. Takođe, predviđa da islam treba smatrati izvorom zakonodavstva, i nijedan zakon ne može biti usvojen ukoliko se protivi utvrđenim odredbama islama. Prema Ustavu Iraka svi građani imaju pravo na obrazovanje na maternjem jeziku, a zvanični jezici su arapski i kurdski. **Videti:** Centar za zaštitu i pomoć tražilaca azila, *Azilna biblioteka: Iraq*, 2012 (Internet: <http://www.apc-cza.org/fr/irak-pozadina-zemlje.html>, 07/10/2016), op. cit.

¹¹⁷⁰ **Više o tome u:** Woodvard Bob, *State of Denial*, Simon & Schuster, New York, 2006, chapter # 35.

dalje ostane pod Američkom okupacijom i punom kontrolom, stavljena van zaštite svih međunarodnih zakona. Tako su koalicione snage u velikom broju ostale prisutne u Iraku sve do 2010. godine, i zajedno sa najamnicima američkih privatnih firmi za fizičko obezbeđenje lica i objekata (*Blackwater, Halliburton* itd.) pokušavale da drže zemlju pod kontrolom, jer je s vremenom rastao broj Iračana koji su se protivili okupaciji i težili ka oslobođenju od nametnute vlade. Danas među njima ima i onih kod kojih sve više raste želja ka stvaranju islamske države u zemlji koja je do invazije bila jedna od najsekularnijih arapskih država. U decembru 2010. godine Ujedinjene nacije su zvanično prekinule stranu okupaciju Iraka i konačno vratile zemlji njen suverenitet.

Ako se u obzir uzme da se glavno merilo za uspeh rata u Iraku, koje je sam američki predsednik Buš sebi postavio, odnosilo na uspostavljanje demokratske države po ugledu na zapadnjačke,¹¹⁷¹ onda se može zaključiti da je neuspeh očigledan. Prema prof. dr Draganu Simiću i mr Draganu Živojinoviću, to je od samog početka bila nemoguća misija s obzirom na političku kulturu i istoriju te zemlje.¹¹⁷²

Kao i u avganistanskom primeru, pokazalo se i u Iraku da svrgavanje „otpadničkih” režima te uspostavljanje kakve-takve demokratije zarad sprečavanja terorističkog organizovanja i onemogućavanja njihovog delovanja nije delotvorno. Čak i uprkos tome što za razliku od Avganistana u kome je oduvek prisutan ogroman uticaj vere (islama) i znatno slabija demokratska tradicija, Irak kao sekularna država nije imao toliko izražen verski fundamentalizam i ekstremizam. Pored toga, Irak je bio znatno razvijeniji od Avganistana, koji za razliku od njega gotovo da nema infrastrukturu niti prirodna bogatstva, a stanovništvo mu je poprilično primitivno i neobrazovano. Međutim, kao i u Avganistanu, sve je veća verovatnoća da će se na silu uspostavljena i samim time krhka iračka demokratija urušiti ukoliko ne bude pod konsantnim „aktivnim” međunarodnim nadzorom. Da su Amerikanci svesni te činjenice, odnosno da su naučili lekciju iz prethodnog rata u Avganistanu svedoči podatak da je enormni broj osoblja američke ambasade u Bagdadu od 8.000 ljudi nakon povlačenja trupa udvostručen

¹¹⁷¹ U svojoj, drugoj po redu Nacionalnoj bezbednosnoj strategiji, Bušova administracija je ratni uspeh u Iraku opisala sledećim rečima: „U Iraku, tiranin je pao; preko 8 miliona Iračana glasalo je na prvim nacionalnim slobodnim i fer izborima; novi ustav je usvojen na referendum na koji je skoro 10 miliona Iračana izašlo; i, po prvi put u njegovoj istoriji, skoro 12 miliona Iračana izabralo je stabilnu vladu. **Videti:** *National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Washington, September 2006 (Internet: <https://www.comw.org/qdr/fulltext/nss2006.pdf>, 07/12/2015), op. cit., p. 2.

¹¹⁷² **Videti:** Simić Dragan i Živojinović Dragan, *Da li je opadanje neminovno? – Nekoliko argumenata protiv*, Srpska politička misao, 2011, Beograd, vol. 32 (2), str. 177.

na fascinantni 16.000, što u svakom slučaju govori o daljem uticaju Vašingtona na samo formalno samostalni Irak.¹¹⁷³

Dakle, pokazalo se da u Iraku koji je imao sekularni sistem vrednosti kada je društveno uređenje u pitanju islam nije izgubio status slavnog uporišta ličnog i kolektivnog identiteta. Naime, iračka vekovima stara kultura, iako tada sekularizovana, duboko je prožeta religijskim vrednostima islama, koji i te kako ne prihvata demokratiju.¹¹⁷⁴ Takođe, pogrešnim se pokazalo i verovanje da će se svrgavanjem diktatora, širenjem demokratije i vladavine prava autoritarni režimi pretvoriti u bezbedne, stabilne i dinamične demokratije na Bliskom istoku u kojima će se životi građana preobraziti kao i njihov odnos prema Zapadu. Suprotnom tome, invazija na Irak kojom je povećan antiamerikanizam u muslimanskom svetu i intenzivirana njegova podrška Al Kaidi, dovela je do stvaranja druge generacije pripadnika Al Kaide, kasnije i Islamske države, pri čemu Irak za samu Al Kaidu i uopšte islamski terorizam danas ima mnogo veće značenje od matičnog Avganistana.¹¹⁷⁵

U Iračkom ratu je potvrđena lekcija naučena iz prethodnog, Avganistanskog rata, da apsolutna tehničko-tehnološka superiornost nije jedini, a u ovom slučaju ni odlučujući činilac za potpunu pobedu. Govoreći pred Generalnom skupštinom UN američki predsednik Barak Obama je priznao sledeće: „U Iraku smo naučili da ni najjača vojska na svetu niti novac ne mogu uvesti red i stabilnost u drugoj zemlji“.¹¹⁷⁶

Erik Hobsbaum rat u Iraku opisuje kao „primer čiste lakoumnosti američkog odlučivanja“, a sam Irak kao „zemlju koju su Amerikanci porazili, ali koja je odbila da se pokori“.¹¹⁷⁷ Slično njemu, Savetnik za nacionalnu bezbednost nekadašnjeg američkog predsednika Džimija Kartera (*Jimmy Carter*) i jedan od najpoznatijih svetskih geostrategičara Zbignjev Bržežinski (*Zbigniew Brzezinski*) tvrdi da su Sjedinjene Države imale mnogo više štete nego koristi od invazije Iraka.

¹¹⁷³ **Videti:** Press TV, *US embassy staff hike worries Iraq MPs*, 2010 (Internet: <http://edition.presstv.ir/detail/fa/215318.html>, 01/10/2016).

¹¹⁷⁴ Prof. dr Mirosljub Jevtić na sledeći način obrazlaže zašto iskonski muslimani ne prihvataju demokratiju: „*Primer za islam je Muhamed kao što je primer za hrišćanstvo Isus. Isus je živeo u najorganizovanijoj državi onog vremena – Rimskom carstvu – i pokazao indiferentnost prema njoj pozivajući svoje sledbenike da ga slede i postupaju isto. Zato hrišćani mogu da pokažu indiferentnost prema političkom uređenju i da prihvate svaki oblik političkog sistema. Za razliku od toga, Muhamed je delovao u plemenskoj zajednici i delovao je kao verovesnik, prvosveštenik, svoju zajednicu je uređio kao državu i bio njen šef. Istovremeno, bio je vrhovni sudija i vrhovni komandant vojske. I to je primer kako mora biti uređena islamska zajednica. Dakle, to je put kojim se postiže spasenje posle smrti. Ako ga ne seledite, gorećete u paklu. Zato verni musliman ne može prihvatiti demokratiju.*“ Jevtić Mirosljub, *Politička korektnost – uzrok neuspeha zapada u borbi protiv terorizma*, u: Vukadinović Đorđe (ur.), *Terorizam*, Nova srpska politička misao, 2007, Beograd str. 123.

¹¹⁷⁵ **Više o tome u:** Gerges A. Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad Went Global*, Cambridge University Press, New York, 2005, pp. 251-276.

¹¹⁷⁶ The White House, *Remarks by President Obama to the United Nations General Assembly*, 2015 (Internet: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/09/28/remarks-president-obama-united-nations-general-assembly>, 23/07/2016).

¹¹⁷⁷ Hobsbaum Erik, *Globalizacija, demokratija i terorizam*, Arhipelag, Beograd, 2008, op. cit., str. 153.

Kao jedinu korist navodi konačno svrgavanje Sadama Huseina sa vlasti, a kao negativne posledice: ugrožavanje globalne pozicije SAD, pad njihove geopolitičke moći i rast terorističke pretnje.¹¹⁷⁸

Šef britanske Specijalne komisije za utvrđivanje okolnosti i neophodnosti invazije Iraka Džon Čilkot je u svom izveštaju rat u Iraku opisao kao katastrofalan. On je naveo da su američke vlasti loše planirale invaziju, ali i period posle ulaska u Irak. Takođe, rekao je da je lošeg planiranja bilo i na britanskoj strani, koja nije imala snage da se suprotstavi odlukama SAD, ali ni snage da se bavi vojnim operacijama te veličine.¹¹⁷⁹ „Vlada nije raspravljala o vojnim opcijama ili njihovim implikacijama. Ministri nisu bili upoznati sa lošim pripremama za invaziju i za period posle ulaska u Irak. Kampanja je u početku vođena uspešno, Bagdad je pao, a Sadam je uhvaćen. Međutim, 200 Britanaca je stradalo, do 2009. godine više od 150.000 ljudi je poginulo,¹¹⁸⁰ a milion je raseljeno. Narod Iraka je mnogo propatio”, izjavio je Čilkot obraćajući se javnosti na dan objave njegovog izveštaja.¹¹⁸¹

U suštini, rat u Iraku je u čisto vojnom smislu bio uspešan, čak uspešniji od prethodno započetog i paralelno vođenog u Avganistanu, i pored činjenice što je za razliku od njega bio vojna sila i imao državnu infrastrukturu. Ali, u svakom drugom smislu je destruktivan. Ne samo da njime nije dobijen demokratizovan i prosperitetan Irak, već je ta zemlja u potpunosti razorena. Uništena je jedna od dve zagarantovane sekularne vlade na Bliskom istoku, i već duže se radi na svrgavanju druge, sirijske. Nekadašnji Sadamov i aktuelni Bašar el Asadov (*Bashar al-Assad*) režim su u svakom slučaju savremeniji i bliži zapadnjačkim vrednostima od verskih (islamskih) u njihovom neposrednom okruženju. Ovde se pre svega misli na Iran i Saudijsku Arabiju, islamske države koje imaju teokratsko uređenje i ujedno zauzimaju najveći prostor bliskoistočnog regiona.

Plašeći se sovjetskog uticaja i širenja komunizma SAD su odavno počele da politički instrumentalizuju religiju, a kroz nju i nacionalizam, tako što su se borile protiv svega što je iole podsećalo na sekularizaciju. S druge strane bezrezervno su podržavale ekstremističke režime u Saudijskoj Arabiji, Kuvajtu i Pakistanu, istovremeno sponzorišući fanatične ekstremističke organizacije poput Al Kaide. Pa i sami Talibani su američko-pakistanska tvorevina, a poslužili su kao živi zid pri suzbijanju ruskog prodora na Bliski istok, da bi ubrzo postali neprijatelj broj

¹¹⁷⁸ **Videti:** Brzezinski Zbigniew, *Second chance: The presidents ad crisis of American superpower*, Basic Books, New York, 2007, pp. 146-9.

¹¹⁷⁹ The Iraq Inquiry, *Statement by Sir John Chilcot*, 2016 (Internet: <http://www.iraqinquiry.org.uk/media/247010/2016-09-06-sir-john-chilcots-public-statement.pdf>, 07/07/2016), op.cit.

¹¹⁸⁰ Broj žrtava je prema zvaničnim izveštajima nevladinih organizacij znatno veći, **pogledati** str. 416-418.

¹¹⁸¹ Ibid.

jedan Sjedinjenih Država. Upravo taj ambivalentan i simbiotski odnos koji su američke obavještajne službe imale sa raznim terorističkim organizacijama na čelu sa Al Kaidom razbio im se o glavu 11. septembra 2001. godine. Od tada su osvetnički nastrojene, ali pod izgovorom krajnje neophodne prevencije, SAD pokrenule nasilnu demokratizaciju bliskoistočnog regiona, odnosno joštrajući rat, koji se po njihovoj retorici vodi između varvarizma i civilizacije. Najveći apsurd je to što se navodno svrgavaju diktatorski režimi i ujedno promoviše specifičan (zapadnjački) sistem vrednosti i način života u zemljama (Irak i Sirija) koje su daleko demokratskije i, pre svega, civilizovanije od najvećeg i najstarijeg američkog saveznika u Persijskom zalivu – Saudijske Arabije¹¹⁸² - iz koje su potekli upravo oni odgovorni za većinu terorističkih napada u svetu, uključujući i septembarske u Americi.¹¹⁸³ Drugačije rečeno, dok Saudijska kraljevina važi za najvernijeg saveznika Sjedinjenih Država, saudijski islamistički ekstremisti predstavljaju njihove najveće neprijatelje.

Bilo kako bilo, terorističko delovanje u Iraku još uvek donosi najveću direktnu materijalnu štetu toj zemlji, zatim indirektno gubitke u njenoj privredi, nameće joj ogromne izdatke za protivterorističku prevenciju i borbu, kao i saniranje pričinjene štete, i time značajno usporava ekonomski i sveukupan društveni razvoj te ratom opustošene zemlje. Upravo to i jeste najveći problem, jer bez zdrave privrede država ne može stati na noge niti svom narodu može pružiti socio-ekonomskih boljitak, koji je prevashodan za suzbijanje rastuće terorističke indoktrinacije na tim prostorima. Uz to, ni konačno ukidanje dugogodišnjih ekonomske sankcije sa leđa iračkog naroda nije značajno poboljšalo njegov standard, a radovi na obnovi infrastrukture i naponi za konsolidaciju iračke privrede su se odužili, naravno, uz negativan i usporavajući efekat svetske ekonomske krize.

Po svemu sudeći, put do demokratizacije Iraka, poput onoga u Avganistanu, biće dug i težak, a trenutno je najvažnije da se ta dva potencijalno najveća izvora međunarodnog terorizma zajedno sa sirijskim bar donekle bezbednosno saniraju.

¹¹⁸² SAD se poslednjih decenija grubo upliću u unutrašnje stvari mnogih država radi navodne promocije i zaštite demokratije koja je po njihovim parametrima ugrožena. Iako se radi o ugroženosti ljudskih prava i sloboda ispoljenoj u znatno manjoj meri nego u Saudijskoj Arabiji, o rigidnosti ove zemlje na tom polju SAD čute. Uzmimo za primer žene u Saudijskoj Arabiji, koje su u potpunosti obespravljene. Pored toga što nemaju pravo glasa niti pravo na javni život, ova zemlja je jedina na svetu koja im ne daje pravo na posedovanje vozačke dozvole, a za preljubu ih kažnjava smrću. Uz to, zabranjeno im je da otvore sopstveni račun u banci, putuju, rade javne poslove, ili čak obave određene lekarske zahvate bez dozvole muža ili oca. Takođe, Saudijski imaju jedan od najstrožijih zakona po pitanju oblačenja žena, koje na ulicu mogu da izađu jedino ukoliko im je pokriveno celo telo, sem očiju i šaka, i to ne smeju da izlaze same, već uvek u pratnji glave porodice, oca ili muža. Saudijske kuće čak imaju zasebne ulaze za muškarce i žene, a ista praksa uvedena je u školama, univerzitetima i kancelarijama.

Više o tome u: CNN, *Women Struggling for Basic Rights in Saudi Arabia*, 2013 (Internet: <http://www.clarionproject.org/videos/cnn-small-protests-have-big-impact-saudi-arabia>, 23/09/2016).

¹¹⁸³ Petnaestorica od devetnaest otmičara četiri putnička aviona upotrebljena za terorističke samoubilačke napade na SAD 2001. godine bili su Saudijski. **Pogledati:** str. 205 – 11. septembar (9/11).

4.2.2. Pogubljenje Sadama Huseina

Neposredno nakon septembarskih napada Osama bin Laden je verno opisan kao najveći islamski fanatik, da bi nakon uspješne invazije Avganistana njegovu demonizovanu ulogu ili tačnije oličenje globalnog terorističkog zla preuzeo bivši predsednik Iraka Sadam Husein. Od samog dolaska na vlast u Iraku, odnosno nakon nacionalizacije njegove naftne industrije i raketiranja Izraela, postao je omržen u SAD i Velikoj Britaniji, kao i kod njihovog najvećeg saveznika u bliskoistočnom region – Saudijskoj Arabiji.

Sadam Husein je, nakon što je već deset godina bio potpredsednik, zvanično postao peti po redu predsednik Iraka 1979. godine kada je zbog narušenog zdravstvenog stanja Hasan al Bakr podneo ostavku na tu dužnost.¹¹⁸⁴ Međutim, pravi izvor snage Baas partije nalazio se svo vreme upravo u rukama Huseina koji je pokazao nemilosrdnost i odlučnost u borbi sa svim potencijalnim konkurentima za vlast, a posebno u svojim „čistkama” unutar same partije. Vladavinu je bazirao na dve ključne tačke – brojnim članovima porodice kojima su dodeljeni visoki položaji u iračkoj vladi i značajne rukovodeće pozicije u njenim institucijama, a naročito bezbednosnim službama. Druga tačka bio je ogroman bezbednosno-informativni aparat koji su činili lojalni obaveštajci i doušnici rasprostranjeni po celom Iraku. Njegova glavna taktika za zadržavanje vlasti bilo je kreiranje fiktivnih neprijatelja i stvaranje netrpeljivosti prema etničkim i verskim manjinama. Pomoću državne obaveštajne službe (*Mukhabarat*), koja je bila pod komandom njegovog mlađeg polubrata Barzan Ibrahima (*Barzan Ibrahim al-Tikriti*), i tzv. „Narodne armije (*People's Army*)” - paravojne organizacije koja je služila kao milicija Baas partije - Sadam Husein je za vreme svoje vladavine protivpravno lišavao slobode i ubijao pripadnike šiitske frakcije islama koji bi mu se na bilo koji način suprotstavili. Husein, koji je bio pripadnik sunitskog ogranka islama a koji je činio oko trećinu sveukupne iračke populacije,¹¹⁸⁵ terorisao je i ugnjetavao šiite iz razloga što se pribojavao njihove rastuće moći na

¹¹⁸⁴ U zavisnosti od izvora, Hasan al Bakr je 16. jula 1979. godine zvanično podneo ostavku zbog zdravstvenih problema, a nezvanično je bio prisiljen na to kao žrtva Huseinove nasilne borbe za vlast.

¹¹⁸⁵ Prema procenama za jul 2012. godine Irak ima 31.129.225 stanovnika. Etnička struktura Iraka se sastoji od većinskih Arapa, koji čine između 75% - 80% stanovništva, Kurda koji čine između 15% - 20% stanovništva, a preostalih 5 % stanovništva čine irački Turkmeni, Asirci, Jermeni i drugi narodi. Asirci su starosedeoci u Iraku, i većinom su hrišćani. Prema procenama čine oko 3 % stanovništva. Religijsku strukturu Iraka većinski čine muslimani kojih ima 97%, te hrišćani i ostale religije koje čine preostalih 3% populacije. Muslimani šiiti predstavljaju većinu, sa oko 60 % - 65 %, a muslimani suniti oko 32% - 37% stanovništva. U Iraku postoje i manje verske zajednice: Bahajci, Jezida i Šabaka, koji zajedno sa hrišćanima čine 3% ne-muslimanske populacije. Pripadnici kurdskog naroda pripadaju uglavnom sunitskom ogranku islama, ali manji deo Kurda (Faili Kurdi) pripadnici su šiitskog ogranka islama. Hajledci, uz Asirce i Jermene čine najveći deo hrišćanske populacije Iraka, koja broji od 400.000 do 600.000 pripadnika. Kakai zajednica je nastanjena uglavnom u blizini Kirkuka. Fascinantna je podatak da manje od deset Jevreja živi u Bagdadu, a mali broj jevrejskih porodica živi u regiji Irački Kurdistan, na severu Iraka. Zajednica Jezida broji od 500.000 do 600.000 pripadnika, i oni uglavnom žive na severu zemlje. Oko 15% njih živi u Dohuk provinciji, a ostatak u Nineva provinciji. Zajednica Šabaka broji od 400.000 do

jugu Iraka, i moguće pobune protiv njega uz sve očigledniju potporu šiitskih fundamentalista iz susednog Irana. Takođe je na najmonstruozniji način gasio i pobune Kurda na severu Iraka, protiv kojih je čak u period 1987-1989. godine koristio nervni gas i bojne otrove. Time je iračka vlada postala prva vlada koja je ikada koristila hemijsko oružje protiv sopstvenog naroda.¹¹⁸⁶

Husein nije „čistio” samo unutar svoje stranke, već je eliminisao i komuniste, koji su dotad od svih arapskih zemalja jedino u Iraku i susednoj Siriji imali znatniji uticaj. Taj potez, u trenutku kada je Sovjetski Savez računao na Irak, sa kojim je 1972. godine potpisao značajan i obavezujući sporazum,¹¹⁸⁷ osigurao mu je prilične simpatije u Vašingtonu, posebno među paranoično antikomunističkim republikancima. On je u njihovim očima tada bio razboriti musliman, neopsednut religijom, ujedno svestan toga šta „crno zlato” znači američkoj privredi i iračkoj ekonomiji. Tako su mu Amerikanci za njegove petrodolare¹¹⁸⁸ obezbeđivale kupovinu savremenog oružja i pristup sofisticiranim tehnologijama masovnog uništenja, zbog kojih će ga prozvati godinama kasnije, naravno, prećutkujući sopstvenu ulogu u kreiranju „monstruoznog tiranina”. Pored SAD, u to vreme, posredstvom uzajamne koristi, bila su mu široko otvorena vrata Zapadne Nemačke i Francuske. Dok su Nemci visoko profitirali snabdevajući Huseina materijalima i sredstvima za izradu hemijskog oružja,¹¹⁸⁹ Francuska je bila najveći trgovinski partner Iraka za vreme njegove vladavine i jedina zemlja na Zapadu koju je irački predsednik, u to vreme potpredsednik, ikada posetio. Naime, on je u septembru 1975. godine, na poziv tadašnjeg ministra unutrašnjih poslova, a kasnije premijera Žaka Širaka (*Jacques Chirac*), došao u Pariz gde su dogovorili da Francuzi pruže podršku pri pokretanju iračkog nuklearnog programa. Tim povodom je prvi nuklearni reaktor u Iraku, koji su kasnije Izraelci uništili vazдушnim napadom, nazvan „Osirak” po prvom fransuckom reaktoru, „Osiris” – egipatski Bog smrti.¹¹⁹⁰

500.000 ljudi, i oni žive uglavnom na severu zemlje u provinciji Nineva, kao i u blizini Mosula. Šiiti pretežno žive na jugu i istoku Iraka, ali predstavljaju većinu stanovništva u Bagdadu. Suniti čine većinu na zapadu, severu i u centralnom delu zemlje. **Videti:** Centar za zaštitu i pomoć tražilaca azila, *Azilna biblioteka: Iraq*, 2012 (Internet: <http://www.apc-cza.org/fr/irak-pozadina-zemlje.html>, 07/10/2016), op. cit.

¹¹⁸⁶ **Videti:** Ibid.

¹¹⁸⁷ SSSR i Irak su 1972. godine potpisali Sporazum o prijateljstvu i saradnji kojim su obavezali na uzajamno pružanje pomoći usled raznih opasnosti, kao i da neće ulaziti u neprijateljske saveze jedni protiv drugih. **Više o tome u:** U.S. State Department, *Archaive: Foreign Relations, 1969-1972, Volume E-4, Iran and Iraq*, 2009 (Internet: <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/frus/nixon/e4/72108.htm>, 20/10/2016).

¹¹⁸⁸ Petrodolar (*Petrodollar*) su finansijska sredstva ostvarena izvozom nafte, uobičajeno nominirana u američkim dolarima, što ih ekonomski subjekti iz zemalja izvoznica nafte plasiraju u obliku depozita i ulaganja u razvijene industrijske zemlje.

¹¹⁸⁹ **Više o tome u:** The Guardian, *Germany was 'key supplier' of Saddam supplier*, 2002 (Internet: https://www.theguardian.com/world/2002/dec/18/iraq_germany, 17/10/2016).

¹¹⁹⁰ **Videti:** BBC News, 1981: *Israel bombs Baghdad nuclear reactor*, 2005 (Internet: http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/june/7/newsid_3014000/3014623.stm, 17/10/2016).

Ipak, tokom svoje represivne vladane Husein je u više navrata bio kritikovan i sankcionisan od strane međunarodne zajednice, i to uvek na zahteve i pritisak SAD. Osuđivali su ga zbog ratnih zločina počinjenih u Iranu, Kuvajtu i Saudijskoj Arabiji, ali najviše zbog genocida nad sopstvenim narodom na čelu sa Kurdima.¹¹⁹¹ Savet bezbednosti UN je 1990. godine Iraku uveo dugogodišnje sankcije nakon započinjanja Prvog zalivskog rata i okupacije susednog Kuvajta.¹¹⁹² Pošto Sadam Husein nije postupao po naredbama UN, čije sankcije takođe nisu imale efekta, 17. januara 1991. godine započeta je međunarodna vojna intervencija protiv Iraka poznata pod nazivom „Pustinjska oluja (*Desert Storm Operation*)”. U akciji su učestvovala trupe iz više od 30 zemalja sveta, a najviše vojnika angažovale su Sjedinjene Države, Velika Britanija i Saudijska Arabija. Tačno 100 sati od početka kopnene invazije predsednik SAD Džordž Buš Stariji proglasio je primirje, a 28. februara iste godine iračke trupe su se povukle iz Kuvajta, a koalicione snage iz Iraka. Sadam Husein je ostao na vlasti u Iraku, ali i ekonomske sankcije UN na snazi sve do 2003. godine, zbog kojih se Irak nije uspeo oporaviti od tog rata, ni ekonomski, niti vojno.¹¹⁹³ Husein je okončanje ovog oružanog sukoba u arapskom svetu definisao kao pobedu Iraka nad SAD, a kao dokaz je predstavljao svoje preživljavanje i održavanje na vlasti. Uistinu, to mu je donelo veliku popularnost kod muslimana, a kako bi pridobio još više antizapadnih pristalica pokazao je svoju bipolarnu političku prirodu, tako što se kao dotadašnji sekularizovani nacionalista naglo okrenuo islamu i otpočeo njegovu političku instrumentalizuje. Fascinantna je podatak da je pokrenuo proizvodnju „Krvavog kurana”, pisanog koristeći 27 litara njegove krvi, u znak zahvalnosti Alahu, zato što ga je zaštitio od raznih opasnosti i zavera.¹¹⁹⁴ Pored toga, u krivični zakonik je ubacio neke osnovne elemente Šerijata, a na iračku nacionalnu zastavu dodao čuvenu muslimansku ritualnu frazu: „Alah je veličanstven (*Allahu Akbar*)”.

Međutim, interesantno je da su Sjedinjene Države samo deceniju ranije, 1981. godine, bile Huseinov saveznik u Iračko-iranskom ratu, pošto su antiamerički orijentisani islamski

¹¹⁹¹ Prema podacima jedne od najpoznatijih humanitarnih organizacija u svetu „*Human Rights Watch*“, režim Sadama Huseina odgovoran je za više od 250.000 iračkih života. **Više o tome u:** Human Rights Watch, *War in Iraq: Not a Humanitarian Intervention*, 2004 (Internet: <https://www.hrw.org/news/2004/01/25/war-iraq-not-humanitarian-intervention>, 17/10/2016).

¹¹⁹² Irački dug prema Kuvajtu, kao rezultat pružene podrške tokom Iračko-iranskog rata, dostigao je početkom 1990. godine 30 milijardi američkih dolara. Husein je zatražio od Emira Kuvajta da mu oprostí dug jer je Irak stao na stranu Kuvajta u njegovom sukobu sa Iranom (upravo zbog kuvajtske podrške Iraku u Iračko-iranskom ratu), kao i da smanji proizvodnju nafte i da tako dovede do porasta cena nafte u svetu, čime bi se iračka posleratna ekonomija konsolidovala. Kuvajt je odbio da oprostí dug i ne samo da nije smanjio proizvodnju nafte, već ju je i povećao. To je „razbesnelo” Sadama Huseina, a kako je većina Iračana smatrala Kuvajt delom Iraka, ovo mu je dalo potrebnu podršku za još jedan rat. Tako su 2. avgusta 1990. godine iračke snage napale Kuvajt i za samo par dana ga okupirale i na kratko vreme pripojile Iraku.

¹¹⁹³ **Videti:** Ibid.

¹¹⁹⁴ **Videti:** The Guardian, *Qur'an etched in Saddam Hussein's blood poses dilemma for Iraq leaders*, 2010 (Internet: <https://www.theguardian.com/world/2010/dec/19/saddam-legacy-quran-iraqi-government>, 17/10/2016).

fundamentalisti predvođeni Ajatolahom Rukola Homeinijem (*Ayatollah Ruhollah Khomeini*) 1979. godine započeli Islamsku revoluciju u Iranu i uspeali da preuzmu vlast u njemu. Naime, godinu dana od početka tog rata kada je usled jake konsolidacije iranske vojske došlo do povlačenja iračkih trupa i pomeranja balansa snaga u korist Irana, SAD su počele da pružaju pomoć Huseinu, tako što su obezbeđivale satelitsko izviđanje, oružje, eksplozive, bojne otrove itd. Takođe, američka mornarica se sukobila sa iranskom u Arapskom zalivu 18. aprila 1988. godine tokom izvođenja tajne vojne operacije pod nazivom „Bogomoljka (*Operation Praying Mantis*)” sa ciljem kažnjavanja vlasti u Teheranu zbog korišćenja zabranjenih morskih mina tokom rata sa Irakom.¹¹⁹⁵ U tom ratu Husein je prvi put upotrebio iračko hemijsko oružje, na šta su Evropa i SAD zažmurile i u potpunosti ignorisale kršenje Ženevskog protokola o zabrani upotrebe zagušljivih, otrovnih ili drugih gasova u ratu¹¹⁹⁶ i međunarodnog prava kada je u pitanu narušavanje teritorijalnog integriteta potpuno suverene zemlje. Jedina značajna podrška koja je Huseinu nedostajala u tom ratu jeste od Sovjetskog Saveza, a razlog je bio njegovo kršenje sporazuma iz 1972. godine i kratkoročno okretanje Zapadu. Uprkos tome, Rusi su mu oprostili sve i obnovili saradnju kroz pružanje vojne pomoći i podrške nakon što su tenzije između Vašingtona i Bagdada eskalirale tokom Prvog zalivskog rata.

I nakon okončanja iračke okupacije Kuvajta, SAD, Velika Britanija i Saudijska Arabija nastavile su borbu protiv Huseinovog režima, namećući mu inspekciju UN za sprovođenje razoružavanja,¹¹⁹⁷ ujedno podržavajući njegove unutrašnje neprijatelje – Kurde, koji su 1991. godine ponovo digli ustanak. Uspeli su čak da oforme i Kurdistansku regionalnu vladu i time se neformalno odvoje od Iraka. Skoro ista situacija je i danas. Iako se nakon svrgavanja Sadama Huseina sa vlasti Kurdistan integrisao u politički sistem Iraka kao njegov ustavom priznat federalni entitet, ovaj region faktički funkcioniše nezavisno od ostatka zemlje. Prema iračkom ustavu Kurdistan ima svoju vojsku, a po zakonu je zabranjeno da iračke vojne snage ulaze na njegovu teritoriju.

Tri godine nakon što je osigurao dodatnih sedam godina vlasti na predsedničkim izborima održanim u oktobru 1995. godine, Sadam Husein je u potpunosti obustavio saradnju sa

¹¹⁹⁵ **Videti:** The Washington Post, *A brief history of Iran-U.S. naval altercations as tensions rise near Yemen*, 2015 (Internet: <https://www.washingtonpost.com/news/checkpoint/wp/2015/04/21/a-brief-history-of-iran-u-s-naval-altercations-as-tensions-rise-near-yemen/>, 14/10/2016).

¹¹⁹⁶ **Videti:** United Nations, League of Nations Treaty Series, 1929 (Internet: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%2094/v94.pdf>, 23/03/2016).

¹¹⁹⁷ Obavezujućom Rezolucijom 687 Saveta bezbednosti UN iz 1991. godine Sadamu Huseinu je naređeno da uništi svo biološko, hemijsko i nuklearno oružje, kao i postojeće sirovine za njegov daljnji razvoj, zajedno sa raketama dometa većeg od 150 kilometara. Ovom rezolucijom su potvrđene već postojeće ekonomske sankcije Iraku i lične sankcije prema nosiocima njegove vlasti, a po pristanku Huseina u Irak su poslani inspektori UN kako bi nadzirali i kontrolisali razoružavanje. **Videti:** *Resolution 687 of the UN Security Council*, 1991 (Internet: <http://www.un.org/Depts/unmovic/documents/687.pdf>, 27/09/2016).

Specijalnom komisijom UN za nadzor uništavanja iračkog oružja za masovno uništenje. Za kaznu, SAD i Velika Britanija su već decembra 1998. godine izvele vojnu operaciju pod nazivom „Pustinjska lisica (*Desert Fox Operation*)” – bombardovanje i raketiranje određenih lokacija u Iraku za koje se sumnjalo da predstavljaju skladišta i pogone za izradu nuklearnog, hemijskog i biološkog oružja. Međutim, ni nakon toga Husein nije poklekao niti je izgubio potporu svog naroda, odnosno biračkog tela, što je potvrđen na sledećim predsedničkim izborima održanim 16. oktobra 2002. godine.

Idealan izgovor za okupaciju Iraka, kao i konačno zbacivanje Sadama Huseina sa njegove vlasti bio je 11. septembar. Naime, nakon oružanih intervencija u Avganistanu koje su svrgle ekstremistički režim u njemu, opet, po ko zna koji put, potencira se problem navodne diktature iračkog predsednika. Pošto je to režim koji je u nekoj vrsti tihog rata sa Sjedinjenim Državama i Velikom Britanijom još od 20. veka moglo se pretpostaviti da će biti sledeća meta njihovog globalnog antiterorističkog rata. Kao povod i obrazloženje poslužili su isfabrikovani dokazi da Husein poseduje oružje za masovno uništenje te da aktivno saraduje sa Al Kaidom. Takođe, na teret mu je stavljen višegodišnja nesaradnja sa Ujedinjenim nacijama, odnosno nepoštovanje desetine njenih rezolucija u vezi sa oružjem za masovno uništenje. Sve ove optužbe, kao i čitav niz drugih, nižerazrednih,¹¹⁹⁸ objavljene su na prvu godišnjicu od 11. septembra u posebnom dokumentu američke vlade pod nazivom „Decenija varanja i prkošenja”, koji je poslužio kao osnov govora Džordža Buša na zasedanju Generalne skupštine UN, 12. septembra 2002. godine.¹¹⁹⁹ Nadajući se da će rezolucijom Ujedinjenih nacija dobiti legitimitet za invaziju Iraka te da će time osigurati međunarodnu podršku, ali i lokalnu za sebe i svoje savezničke kolege (premijera Velike Britanije Tonija Blera, premijera Australije Džona Hauarda i predsednika Španije Hozea Maria Aznara), Buš je održao navedeni govor u kome je rekao: „Čitav svet je

¹¹⁹⁸ Kako se legitimitet američko-britanske invazije Iraka ne bi doveo u pitanje zbog sve očiglednijeg odsustva podrške Saveta bezbednosti UN Bušova administracija je, sa ciljem da definiše Huseinov režim kao pretnju međunarodnom miru i bezbednosti, u svom pomenutom dokumentu, pored glavnih optužbi na račun iračkih vlasti (posedovanje i/ili razvoj oružja za masovno uništenje, saradnja sa teroristima na čelu sa Al Kaidom i višegodišnja nesaradnja sa UN kroz nepoštovanje njihovih obavezujućih rezolucija) navela i sledeće optužbe: Represija Huseinovog režima prema građanima Iraka, naročito protiv političkih protivnika; Odbijanje iračkih vlasti da oslobode ratne zarobljenike iz Prvog zalivskog rata; Odbijanje iračkog režima da Kuvajtu vrati ukradenu imovinu. Takođe je navedeno kako je lično Sadam Husein naredio iračkoj obaveštajnoj službi da izvrši atentat na nekadašnjeg američkog predsednika Džordža Buša Starijeg i Emira od Kuvajta. Da bi opravdala svoja nastojanja za okupaciju Iraka administracija Tonija Blera objavila je sličan optužujući dokument, o kome smo ranije govorili. Naime, radi se o zvaničnom dokumentu britanske bezbednosne službe, objavljenom svega sedamnaest dana pred početak invazije Iraka pod nazivom „Irak: infrastruktura njegovog skrivanja, obmane i zastrašivanja (*Iraq: It's infrastructure of concealment, deception and intimidation*)”. U njemu se na 19 strana, između ostalog, režim Sadama Huseina optužuje za pružanje pomoći i podrške teroristima, špijuniranje stranih ambasada i njenih službenika u Iraku, zatim za posedovanje hemijskog naoružanja koje konstantno koristi kako bi ubijao civile i političke protivnike i, što je najznačajnije, za proizvodnju nuklearnog, hemijskog i biološkog oružja za masovno uništenje. **Pogledati:** str. 228 – Opadanje međunarodne podrške američkom ratu protiv terorizma.

¹¹⁹⁹ **Videti:** *A Decade of Deception and Defiance*, White House, Washington, 2002 (Internet: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/09/20020912.html>, 23/08/2016).

pred testom, a Ujedinjene nacije su pred teškim i odlučujućim momentom. Da li će se rezolucije Saveta bezbednosti poštovati i sprovoditi, ili će se zaobilaziti bez posledica? Da li će UN služiti svrsi svog osnivanja, ili će postati beznačajne”?¹²⁰⁰

Invazija na Irak pod vođstvom SAD i Velike Britanije pokrenuta je 20. marta 2003. godine, a okončana već 1. maja, kada su sa vlasti srušeni Baasisti na čelu sa svojim vođom Huseinom koji se dao u begstvo. Uhapšen je 14. decembra iste godine u iračkom gradu Tikritu, u kom je i rođen 28. aprila 1937. godine, te je osuđen na smrtu kaznu u novoformiranom Specijalnom sudu Iraka. Glavna tačka optužnice bio je genocid nad Kurdima na severu Iraka te izvršenje njegove direktne naredbe da se likvidira 148 šiita u gradu Dujailu 1982. godine.¹²⁰¹ Tokom trogodišnjeg suđenja Husein je često osporavao legitimitet suda, zakonitost pravnog postupka, protestovao je na razne načine, čak je i štrajkovao glađu devetnaest dana.¹²⁰² Ono što je zaista bilo kontroverzno tokom tog celog sudskog procesa jeste da su neki od članova njegovog pravnog tima likvidirani pre okončanja suđenja.¹²⁰³ To nije smetalo da bude proglašen krivim po svim tačkama optužnice te da 30. decembra 2006. godine, samo četiri dana nakon što je najviši irački apelacioni sud potvrdio presudu i kaznu, bude pogubljen vešanjem na očigled cele svetske javnosti. Naime, snimak izvršenja smrtne kazne bivšem predsedniku Iraka Sadamu Huseinu emitovan je širom sveta, a i danas je dostupan javnosti na internet prezentaciji „YouTube”.¹²⁰⁴ To je, pre svega, zbog nedostojanstvenosti i neprimerenosti (**Slike 63 i 64**), ali i zbog načina ophođenja egzekutora prema Huseinu i nepoštovanja njegove poslednje želje,¹²⁰⁵ izazvalo još veći revolt kod iračkih sunita i samim time produbilo razmirice između njih i šiita.

Na snimku se može videti da je Sadam Husein tokom pogubljenja bio potpuno smiren, a poslednje reči koje je izgovorio bile su: „Verujem i srcem priznajem da je samo jedan Bog i zove se Alah, i verujem i srcem priznajem da je Muhamed njegov poslanik”!¹²⁰⁶ Par dana pre egzekucije, Huseinov pravni tim za odbranu je na njegov zahtev objavilo njegovo oprostajno

¹²⁰⁰ United Nations, *General Assembly 57th Session: Statement by President Bush*, 2002 (Internet: <http://www.un.org/webcast/ga/57/statements/020912usaE.htm>, 25/10/2016).

¹²⁰¹ **Videti:** The Guardian, *Q&A: the trial of Saddam Hussein*, 2006 (Internet: <https://www.theguardian.com/world/2006/apr/04/qanda.iraq>, 13/10/2016).

¹²⁰² **Videti:** The New York Times, *As a Tactic, Starving Is Found Wanting*, 2006 (Internet: http://www.nytimes.com/2006/07/30/weekinreview/30cave.html?_r=0, 13/10/2016).

¹²⁰³ **Videti:** The New York Times, *Third Lawyer in Hussein Trial Is Killed*, 2006 (Internet: <http://www.nytimes.com/2006/06/21/world/middleeast/21cnd-lawyer.html>, 13/10/2016).

¹²⁰⁴ **Videti:** YouTube, *Executed Saddam Hussein by hanging*, 2006 (Internet: <https://www.youtube.com/watch?v=1yAWVddk2mU>, 13/10/2016).

¹²⁰⁵ Na snimku pogubljenja čuju se psovke i uvrede na račun bivšeg iračkog predsednika, koji je prilikom izricanja presude tražio da umesto vešanja bude „dostojanstveno streljan“ **Videti:** CBS News, *Saddam: Kill Me By Firing Squad*, 2006 (Internet: <http://www.cbsnews.com/news/saddam-kill-me-by-firing-squad/>, 17/10/2016).

¹²⁰⁶ **Videti:** YouTube, *Executed Saddam Hussein by hanging*, 2006 (Internet: <https://www.youtube.com/watch?v=1yAWVddk2mU>, 13/10/2016), op. cit.

pismo iračkom narodu u kojem između ostalog stoji: „Pozivam Vas da ne mrzite jer mržnja ne ostavlja prostor za osobu da bude pravedna i zaslepit će Vaše vizije i zatvoriti sva vrata razuma”.¹²⁰⁷ Sahranjen je u svom rodnom mestu, a njegov nadgrobni spomenik je u više navrata oskrnavljen.

Slike 63 i 64: Hapšenje i likvidacija bivšeg predsednika Iraka Sadama Huseina¹²⁰⁸

Usled okupacije Iraka nije samo Husein progonjen, već svi nosioci njegovog režima, čak i nižerazredni funkcioneri, zajedno sa celom familijom. Tako su mu obojica sinova, Udaj (*Uday*) i Kusaj (*Kusay*), zajedno sa četrnaestogodišnjim unukom Mustafom (*Mustapha*), likvidirani 22. jula 2003. godine u iračkom gradu Mosulu, a mesec dana kasnije u istom gradu uhvaćen je i njegov zamenik, potpredsednik Iraka Taha Jasin Ramadan (*Taha Yasin Ramadan al-Jizrawi*). Ramadan je prvostepeno osuđen na doživotnu robiju da bi u žalbenom postupku tužilaštva kazna bila preinačena na smrt vešanjem, koje je izvršeno na četvrtu godišnjicu od invazije Iraka (20. marta 2007). Takođe, njegov mlađi polubrat Barzan Ibrahim osuđen je zajedno sa Huseinom za zločine protiv čovečnosti, po potpuno istim tačkama optužnice. Sve tri ćerke Sadama Huseina (*Raghad, Rana i Hala*) izbegle su u Aman, gde im je pruženo utočište od strane kraljevske porodice Jordana.

¹²⁰⁷ **Videti:** The Guardian, *Full text: the Saddam Hussein 'letter'*, 2006 (Internet: <https://www.theguardian.com/world/2006/apr/30/iraq.brianwhitaker>, 17/10/2016).

¹²⁰⁸ **Preuzeto sa:** The History, *Saddam Hussein captured*, 2006 (Internet: <http://www.history.com/this-day-in-history/saddam-husseini-captured>, 13/10/2016).

Budući da je potera za Huseinom trajala više od sedam meseci, verovalo se da on rukovodi protivokupacionim otporom, ali se nakon njegovog hapšenja dokazalo suprotno. Međutim, on je tokom suđenja uporno pozivao svoj narod na pobunu protiv koalicionih snaga i novouspostavljene proameričke šiitske vlade. Jedino što ga je delimično povezal sa pobunjenicima jeste jedna od njegovih „direktiva” koja je pronađena u zaplenjenoj dokumentaciji tokom njegovog hapšenja, a kojom on svojim lojalim sledbenicima nalaže da se ne zbližavaju previše sa stranim plaćenicima (pridošlim mudžahedinima) koji su došli u Irak kako bi se borili protiv Amerikanaca.¹²⁰⁹ Prema prof. dr Mijalkovskom: „Razlog za ovakvo podozrenje našao je u neprijateljskim ideološkim razlikama između njega i njegove Baas partije, i islamističkih terorističkih grupa, koje, kao što je poznato, gde god se pojave da brane islam, to čine s ciljem da na tom prostoru uspostave islamsku državu sa režimom poput bivšeg talibanskog u Avganistanu”.¹²¹⁰

Ovo samo potvrđuje njegovu nevinost kod optužbe o prisnosti njegovog režima sa islamističkim fundamentalistima i ujedno postavlja pitanje, kako je Husein celu deceniju ranije mogao predvideti stvaranje Islamske države a zapadni moćnici nisu, ili ipak jesu, te su to iskoristili kao noseći faktor dugoročne destabilizacije Bliskog istoka usled koje bi posredstvom neograničenog vojno-političkog prisustva neometano mogli da kontrolišu ceo regiona i eksploatišu ga, čime se potvrđuju kontroverze američke invazije te zemlje, odnosno njeni ekonomsko-profitabilni aspekti.

¹²⁰⁹ **Videti:** Mijalkovski Milan, *Odgovor terorizmu*, Univerzitet u Beogradu Fakultet bezbednosti, Beograd, 2005, op. cit. str. 230.

¹²¹⁰ Ibid.

4.3. Pakistan

Usled savezničkih vojnih intervencija predvođenih SAD, Al Kaida je u velikoj meri iskorenjena iz Avganistana i u mnogo manjoj preseljena u Pakistan. Samim time izgubila je svoju temeljnu strukturu za obuku pristalica i operativaca, dok je veliki broj njenih lidera ubijen ili uhvaćen, a za odbeglima poput vrhovnog vođe Osame bin Ladena nastavljena je potera na prostoru Pakistana. Pored Al Kaidinih terorista i poraženi Talibani su se regrupisali u severozapadnom delu Pakistana na samoj granici sa Avganistanom (Džuranova linija), odakle su nastavili da izvode gerilske napade na antiterorističke koalicione trupe u Avganistanu ali i na lokalne pakistanske bezbednosne snage, koje su pod pritiskom SAD i Velike Britanije pokušavale da ih eliminišu i proteraju sa svoje teritorije.

Neposredno pre pokretanja vojne akcije protiv talibanskog režima u Avganistanu, tačnije 19. septembra 2001. godine, američki ministar inostranih poslova Kolin Pauvel (*Colin Powell*) sastao se sa tadašnjim predsednikom Pakistana Pervezom Mušarafom (*Pervez Musharraf*) od koga je za predstojeću vojnu akciju dobio punu podršku. Tako su pakistanske vlasti bez mnogo promišljanja okrenule leđa dotadašnjim talibanskim prijateljima dozvolivši amerikancima da za izvođenje vazdušnih napada na Avganistan koriste njihove tri vojne baze. U javnosti se odmah nagađalo da je to bila iznuđena podrška, a da savezništvo Pakistana u ovom slučaju nije bilo dobrovoljno svedoči javno obraćanje naciji predsednika Mušarafa u jeku planiranja invazije Avganistana, u kom je rekao da iako je lično protivnik vojnih operacija protiv Talibana, svestan je da Pakistan mora sarađivati jer u protivnom rizikuje ugrožavanje sopstvene bezbednosti i nacionalnih interesa od strane savezništva SAD i Indije.¹²¹¹ Tri godine kasnije, u svojoj knjizi pod naslovom „Memoari: Na vatrenoj liniji” Mušaraf je naveo da ga je samo dan nakon 11. septembra Pauvel pozvao telefonom i rekao: „Ili si sa nama ili protiv nas”, te da je on doneo odluku koja se kasnije pokazala potpuno ispravnom.¹²¹² Skoro identično ultimativno pitanje, koje glasi: „Ili ste sto posto sa nama, ili ste sto posto protiv nas, ne postoji između?”, istog dana postavio je Pauvelov zamenik Ričard Armitedž (*Richard Armitage*) šefu pakistanske obaveštajne službe (*Inter Service Intelligence*) generalu Mahmud Ahmedu (*Mahmood Ahmed*).¹²¹³

U sledećem javnom obraćanju sunarodnicima putem nacionalne televizije Mušaraf je istakao da Pakistan neće biti oaza za teroriste i radikalne Talibane, kao i da je krajnje vreme da se uklone

¹²¹¹ **Videti:** BBC News, *Musharraf rallies Pakistan*, 2001 (Internet:

http://news.bbc.co.uk/2/hi/not_in_website/syndication/monitoring/media_reports/1553542.stm, 26/10/2016).

¹²¹² **Videti:** Musharraf Pervez, *A Memoir: In the Line of Fire*, Simon & Schuster, London, 2006, p. 201.

¹²¹³ Mukherjee Chirasree, *Pakistan's Role in the War on Terror: A Degenerative or a Progressive One?*, International Affairs Review, 2012, Washington, Volume XXI (1), p. 22.

svi islamistički ekstremisti sa prostora te zemlje.¹²¹⁴ Zapad je ovaj govor bivšeg predsednika Pakistana okarakterisao kao „veoma hrabar i istorijski”, a pakistanska armija je ubrzo nakon toga po direktivi svog vrhovnog komandanta pokrenula sveopštu akciju protiv militantnih ekstremista u pograničnom predelu sa Avganistanom. Tako su uz logističku pomoć i vazдушnu podršku SAD bezbednosne snage Pakistana likvidirale i uhvatile veliki broj Al Kaidinih operativaca, a među njima i Kalid Šeika Muhameda, koji je u to vreme bio treći na hijerarhijskoj lestvici Al Kaide i direktno optužen za organizovanje samoubilačkih napada 11. septembra. Takođe su uhvaćeni i mnogi drugi džihadisti, poput vođe ekstremističke grupe „*Jaish-e-Mohammed*” Mulan Azahara (*Maulana Masood Azahar*) i lidera terorističke grupe „*Lashkar e-Tayyiba*” Hafiza Sida (*Hafiz Muhammad Saeed*).

To je izazvalo ogroman revolt i ogorčenje kod lokalnih islamskih militanata okupljenih oko ekstremnih plemenskih vođa Vaziristana, inače planinskog venca koji se nalazi u sklopu teritorijalne jedinice nazvane „Plemenska područja pod federalnom upravom Pakistana (*Federally Administered Tribal Areas of Pakistan's Waziristan Region*)”. To je ogroman pogranični predeo u kome pakistanske vlasti nikada nisu imale punu kontrolu. Oni su se pridružili Talibanima i Al Kaidinim ratnicima u borbi protiv pakistanske armije i međunarodne antiterorističke koalicije, koja je 2004. godine eskalirala u veliki, joštrajući oružani sukob poznat kao „Rat u severozapadnom Pakistanu”.

U suštini stanovništvo sa obe strane pakistansko-avganistanske granice je istog etničkog porekla. Radi se o ratobornim Paštunima i prostoru koji oni vekovima naseljavaju, a koji je 1893. godine podeljen između Avganistana i Pakistana odlukom Velike Britanije, koju je sproveo njen diplomata Mortimer Djuran (*Mortimer Durand*). Zato i nije čudno zašto je stanovništvo koje naseljava taj deo Pakistana podržalo antiokupacionu borbu svojih avganistanskih „sunarodnika”, kao i njihov generalni cilj – uspostavljanje islamske države. Upravo se zbog tog cilja, iako ima etničku dimenziju, oružani sukob (terorizam) na severozapadu Pakistana kalsifikuje kao verski (islamistički), a ne etno-separatistički, jer Paštuni nemaju nameru da stvaraju državu u državi niti da otepe taj deo Pakistana i naprave zasebnu državu, već da zavladaju celim Pakistanom i preobrazu ga u šerijatsku državu, kao što to ponovo nastoje učiniti Talibani sa Avganistanom.¹²¹⁵

Potiskivanje Al Kaide i Talibana u susedni Pakistan, zatim pokretanje oružanog sukoba sa pakistanskom vojskom kojoj su se suprostavili i lokalni pobunjenici pretilo je da destabilizuje tu

¹²¹⁴ **Videti:** BBC News, *Musharraf speech highlights*, 2002 (Internet: http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/1757251.stm, 26/10/2016).

¹²¹⁵ **Videti:** Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, op. cit., str. 217-8.

strateški važnu zemlju u osjetljivom region, koja poseduje nuklearno oružje.¹²¹⁶ Imajući to u vidu, a posebno činjenicu da u redovima pakistanske vojske i graničnog korpusa ima dosta ekstremista privrženih islamističkoj ideologiji i Ladenovih simpatizera, Bela kuća je odlučile da uzme direktno učešće u tom sukobu, naravno pod okriljem „globalnog rata protiv terorizma”. Tako je pored finansiranja pakistanske antiterorističke borbe vojno intervenisala na teritoriji Pakistana i danas to nastavlja da čini, ali posredstvom CIA, a ne Ministarstva odbrane. Naime, pošto je Mušaraf prihvatio američki ultimatum da sa svojom vojskom uz isključivo logističku podršku SAD očisti Vaziristan od ekstremista, jer bi u suprotnom Pentagon sproveo sopstvenu vojnu akciju, američke trupe nisu mogle da deluju na teritoriji Pakistana. Zato je Vašington odlučio da koristi CIA za izvođenje vazdušnih napada na teroriste dronovima i tako izbegne konflikt sa međunarodnim pravom kada su suverenitet i zakoni ratovanja u pitanju. Naravno, to je izazvalo veliku svetsku debatu i pokrenulo lavinu kritika, kojima su Sjedinjene Države optužene za izvođenje vojnih operacija na teritoriji suverene države bez prethodno objavljenog rata. Bela kuća se branila stavovima da operacije nisu izvođene protiv države, naroda niti vlade Pakistana, te da su organizovane u okvirima odavno objavljenog globalnog antiterorističkog rata međunarodne kolacije kojoj je i sam Pakistan pristupio.

Nakon što je Asif Zardari (*Asif Ali Zardari*) preuzeo predsedničku dužnost od Mušarafa 2008. godine, okončao je tolerisanje američkih vazdušnih napada bespilotnim letelicama kao i raketiranja Talibana i terorista u Plemenskim oblastima pod federalnom upravom njegove zemlje. Takođe je prekinuo praksu svog prethodnika, slepog izvršavanja ucenjujućih naredbi Vašingtona, a nakon što su NATO snage 1. oktobra 2010. godine greškom u akciji ubile 16 nedužnih pakistanaca, zatvorio im je tranzitnu rutu snabdevanja kroz Pakistan.¹²¹⁷ Pored toga, jasno je odbio predlog novoformirane Obamine administracije da američke snage uđu u Vaziristan i „očiste ga”.

Otkazvanje debelo plaćene poslušnosti¹²¹⁸ je tek izabranog američkog predsednika Baraka Obamu naljutilo, jer je on u svojoj izbornoj kampanji isticao stabilizaciju Pakistana kao jedan od

¹²¹⁶ Danas u svetu ima sedam zemalja koje su uspešno testirale nuklearno oružje (bombe). Od tih sedam, pet su potpisnice Ugovora o neširenju nuklearnog oružja (*Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons*). To su Sjedinjene Američke Države, Rusija, Velika Britanija, Francuska i Kina. Ugovor nisu potpisali Pakistan i Indija, a veruje se da i Izrael i Severna Koreja poseduju nuklearno oružje. Program za razvoj ovog oružja velike razorne moći ima i Iran koji tvrdi da je njegov nuklearni program i proces obogaćivanja uranijuma isključivo namenjen u civilne svrhe. On je za razliku od Izraela, koji tvrdi da njegov nuklearni reaktor nedaleko od Dimone služi samo u istraživačke svrhe, i Severne Koreje, koja uporno tvrdi da poseduje nuklearne bojeve glave, potpisnik pomenutog Ugovora o neširenju nuklearnog oružja. **Više o tome na:** United Nations, *UN Office for Disarmament Affairs: Nuclear Weapons*, 2015 (Internet: <https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/>, 25/10/2016).

¹²¹⁷ Siddiqa Ayesha, *Pakistan's Counterterrorism Strategy: Separating Friends from Enemies*, The Washington Quarterly, 2011, Washington, Volume 34 (1), p. 153.

¹²¹⁸ Sjedinjene Države su i pre 2001. godine, kada su pokrenule „globalni rat protiv terorizma”, finansijski pomagale bezbednosne snage određenih partnerskih zemalja, a među njima i Pakistana. Tako je pakistanskoj vojsci i policiji u

glavnih spoljnopolitičkih prioriteta njegove administracije. Ne samo to, već je još tada (2008. godine) obećao da će ukoliko bude imao čvrste dokaze da se Osama bin Laden krije u Pakistanu narediti akciju za njegovo hapšenje ili likvidaciju sa ili bez saglasnosti Islamabada, što je i učinio tri godine kasnije, kada ne samo da nije tražio dozvolu od pakistanskih vlasti već ih nije ni obavestio o akciji.¹²¹⁹

Dovođenje u pitanje protivterorističkog savezništvo SAD i Pakistana nije sprečilo Obamu da u Avganistan pošalje dodatnih 24.000 vojnika, pre svega u pogranični deo sa Pakistanom, i da intenzivira raketne napade na tu oblast, koju je često nazivao „srcem terorizma” i „Djuranovom paklenom linijom”. Čak štoviše, SAD su za vreme Obamine vlasti a za razliku od Bušove u istom vremenskom period izvele skoro sedam puta više napada dronovima na pokrajinu Vaziristan. Naime, u razdoblju koje smo analizirali, predsednik Buš je naredio svega 48 napada bespilotnim letelicama, a Obama 346 do kraja januara 2015. godine (**Tabela 28**). Tako su Sjedinjene Države u periodu od jedanaest godina izvele ukupno 395¹²²⁰ napada na Pakistan, usmrivši između 2.221 i 3.605 osoba, od čega 258-307 civila, 1.764-2.964 militantnih ekstremista (više od 40 terorističkih lidera) i 199-334 neidentifikovanih žrtava.

Tabela 28: Broj američkih napada bespilotnim letelicama (dronovima) na Pakistan u period od 2004. do 2015. godine¹²²¹

Godina	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Broj napada	1	3	2	4	36	54*	122	73	48	26	22	3

* Džordž V. Buš je 2009. godine naredio 2 napada, a Barak Obama ostalih 52

Zardari je oštro ukoren od strane Vašingtona uz optužbe da „naginje talibanima i drugim islamističkim ekstremistima s obzirom da nije pokazao odlučnost da se obračuna sa zloglasnom

period od tri godine pre 11. septembra dodeljeno oko devet miliona američkih dolara. Međutim, taj program je intenziviran uspostavljanjem specijalnog Fonda za koalicionu podršku (*Coalition Support Fund*) iz koga je Pakistan u periodu od tri sledeće godine primio preko tri milijarde dolara (**Tabela 29**) i tako postao država sa najvećim američkim ulaganjima u bezbednosni sektor kao njen noseći faktor protivterorističke borbe. Sa tom praksom se nastavilo i nakon zaoštavanja odnosa između Vašingtona i Islamabada, odnosno dolaska Baraka Obame na vlast, koji je naredio masovne napade dronovima na pokrajinu Vazaristan uprkos protivljenju njegovog pakistanskog kolege Asifa Zardarija.

¹²¹⁹ **Videti:** Mukherjee Chirasree, *Pakistan's Role in the War on Terror: A Degenerative or a Progressive One?*, International Affairs Review, 2012, Washington, Volume XXI (1), op. cit., p. 23.

¹²²⁰ Ukupnu cifru od 395 vojnih akcija SAD na teritoriji Pakistana čine 394 napada dronovima i akcija američkih specijalnih jedinica „Foke“, tokom koje je likvidiran lider Al Kaide Osama bina Laden.

¹²²¹ **Izvor:** *Drone Wars Pakistan: Analysis of Pakista Drone Strikes (Obama v. Bush)*, The New American Foundation, Washington DC, 2015 (Internet: <http://securitydata.newamerica.net/drones/pakistan-analysis.html>, 27/10/2016).

Hakani (*Haqqani*) terorističkom mrežom”, a tenzije između njegove i Obamine administracije porasle su 2011. godine nakon što su američke specijalne jedinice bez najave i odobrenja upale na teritoriju Pakistana i likvidirale Bin Ladene, narušavajući time suverenitet i teritorijalni integritet te zemlje.¹²²² To, a naročito izjava direktora CIA Leona Panete (*Leon Panetta*), u kojoj je rekao da nisu obavestili pakistanske vlasti o planiranom izvođenu akcije u Abotabadu jer su se bojali da će informacije „procureti direktno do osnivača i lidera Al Kaide”, dodatno je potresla savezništvo dveju nuklearnih sila.¹²²³

Tabela 29: Finansijska podrška SAD pakistanskoj vojsci i policiji za potrebe lokalne antiterorističke borbe u period od 2002. do 2014. godine¹²²⁴

Godina	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Sredstva (\$) izražena u milijardama	1,169	1,247	0,750	0,964	0,862	0,731	1,019	0,685	1,499	1,118	0,688	1,438

Najveći problem za Sjedinjene Države bila je neposlušnost Zardarija koji je, prema njihovim rečima, vodio selektivnu borbu protiv terorista. Naime, dok je protiv određenih grupacija zaista ratovao, sa pojedinima je održavao prijateljske odnose, a jedna od njih je i Hakani mreža. Prema određenim izvorima, on je umesto da se obračuna sa njima nagovarao SAD da uđu u neku vrstu mirovnih pregovora. Takođe je Talibane podelio na „dobre”, a to su oni koji naseljavaju severni Vaziristan, i na „loše” u južnom Vaziristanu, protiv kojih su njegove snage maksimalno delovale.¹²²⁵ Američke diplomate stacionirane u Pakistanu veruju da selektivna borba protiv terorista i njeno namerno odugovlačenje predstavljaju ključnu strategiju pakistanskih vlasti za izvlačenje što više novca od Vašingtona.¹²²⁶ Ovo i jeste sasvim logično objašnjenje ali i pristup Islamabadu, s obzirom da će se najverovatnije američki interesi za taj region, a samim time i ulaganja znatno smanjiti povlačenjem njihovih trupa iz njega. Imajući to u vidu i istovremeno

¹²²² **Videti:** The New York Times, *Can Pakistan Be Governed?*, 2009 (Internet: <http://www.nytimes.com/2009/04/05/magazine/05zardari-t.html>, 28/10/2016).

¹²²³ **Videti:** The New York Times, *Panetta Credits Pakistani Doctor in Bin Laden Raid*, 2012 (Internet: <http://www.nytimes.com/2012/01/29/world/asia/panetta-credits-pakistani-doctor-in-bin-laden-raid.html>, 30/10/2016).

¹²²⁴ **Izvor:** *Security Assistance Monitor: A Citizens Guide to U.S. Security and Defense Assistance*, Center for International Policy, Washington DC, 2015 (Internet: http://securityassistance.org/data/country/military/Coalition%20Support%20Funds/2001/2017/is_all/Global, 27/10/2016).

¹²²⁵ **Više o tome u:** Siddiq Ayesha, *Pakistan's Counterterrorism Strategy: Separating Friends from Enemies*, The Washington Quarterly, 2011, Washington, Volume 34 (1), op. cit., pp. 149-162.

¹²²⁶ **Videti:** Ibid, p. 158.

podučeni sudbinom Talibana nakon Sovjetsko-Avganistanskog rata, kada im je Amerika okrenula leđa, Pakistanci nastoje da održe terorističku pretnju živom u regionu i da suzbiju rastući uticaj neprijateljske Indije u Avganistanu.

Kad su američki troškovi ovog rata u pitanju već smo istakli koliku enormnu cifru Kongres na zahtev Bele kuće iz godine u godinu dodeljuje Pakistanu za borbu protiv Talibana, terorista i militanta u okviru svog Programa za podršku koalicionim trupama (**Tabela 29**). Međutim, to je samo trećina sveukupnog finansijskog troška SAD koji za period od 2001. do 2014. godine iznosi 19,34 milijarde američkih dolara.¹²²⁷

Što se žrtava ovog oružanog sukoba tiče one su ogromne i, na žalost, nisu konačne jer rat u severozapadu Pakistana još uvek traje. Njihova procena je poput onih u Avganistanu i Iraku neprecizna jer se bazira na različitim i često nepodudarnim izvorima, ali svakako zastrašujuća. Na desetogodišnjicu od septembarskih napada američki prestižni ekonomski časopis „*Wall Street Journal*” objavio je reklamnu stranicu sa naslovom: „Koja zemlja može učiniti više zarad mira?”. Reklama je naručena i plaćena od strane Vlade Pakistana, sa ciljem da se svetu prikaže njena požrtvovanost i stradanje njenog naroda u „ratu protiv terorizma”. Na posteru su istaknute sledeće cifre, koje jasno oslikavaju namenjenu poruku (**Slika 65**):

- 21.672 pakistanska civila su poginula ili teško ranjena.
- 2.795 vojnika je poginulo.
- 8.671 vojnik je ranjen.
- 3.5 milona građana je raseljeno iz svojih domova.
- 3.486 bombaških i 283 samoubilačka napada je izvedeno.
- Za 68 milijardi američkih dolara je oštećena ekonomija Pakistana.

Slika 65: Poster pakistanske vlade objavljen u „*Wall Street Journal*” časopisu¹²²⁸

¹²²⁷ **Videti:** Brown University: Watson Institute, *Cost of War Project Report*, 2014 (Internet: <http://watson.brown.edu/costofwar/files/cow/imce/figures/2014/Costs%20of%20War%20Summary%20Crawford%20June%202014.pdf>, 06/07/2016), op. cit.

¹²²⁸ **Preuzeto iz:** *Body Count: Casualty Figures after 10 Years of the “War on Terror”*, Physicians for Social Responsibility, 2015 (Internet: <http://www.psr.org/assets/pdfs/body-count.pdf>, 06/07/2016), op. cit. p. 84.

Prema već pomenutoj međunarodnoj studiji „*Body Count*” ukupan broj smrtno stradalih žrtava u Pakistanu, i vojnih i civilnih, što neprijateljskih, što vladinih bezbednosnih snaga, za period od 2004. do 2013. godine iznosi više od 80.000 (**Tabela 30**).

Tabela 30: Broj smrtno stradalih tokom Rata u severozapadnom Pakistanu (2004-2013)¹²²⁹

Žrtve	Broj poginulih
Civili	48,504
Novinari	45
Civili ubijeni dronovima	416 – 951
Pakistanske bezbednosne snage	5,498
Militanti	26,862
Total	81,325 – 81,860

Američkih žrtava gotovo da i nema. One se svode samo na civilne kontraktore, humanitarne radnike i novinare (**Tabela 31**), što nije ni malo čudno, s obzirom da vojne snage Sjedinjenih Država u Pakstanu dejstvuju indirektno, izvođenjem bombaških i raketnih napada iz daljine – sa prostora Avganistana i iz vazduha uz pomoć bespilotnih letelica.

Tabela 31: Ne-pakistanske* civilne žrtve u period od 2001. do 2015. godine¹²³⁰

Žrtve	Poginuli	Ranjeni
Civilni kontrakorit	88	126
Humanitarni (NGO) radnici	91	86
Novinari	52	nepoznato
Total	231	+212

*Nije poznato koliko od navedenih žrtava čine američke.

¹²²⁹ **Izvor:** *Body Count: Casualty Figures after 10 Years of the “War on Terror”*, Physicians for Social Responsibility, 2015 (Internet: <http://www.psr.org/assets/pdfs/body-count.pdf>, 06/07/2016), op. cit., p.83.

¹²³⁰ **Izvor:** Brown University: Watson Institute, *Cost of War Project Report*, 2014 (Internet: <http://watson.brown.edu/costsofwar/files/cow/imce/figures/2014/Costs%20of%20War%20Summary%20Crawford%20June%202014.pdf>, 06/07/2016), op. cit.

Dakle, za razliku od vojnih intervencija u Avganistanu i Iraku, one sprovedene u Pakistanu nisu bile usmerene protiv te države niti njenog režima, već su pod okriljem globalnog nekonvencionalnog „rata protiv terorizma” zajedno sa njom, manje ili više, organizovane i izvedene protiv terorista koji su se skrivali i delovali na tim prostorima. Pored velikog broja bilateralnih militarističkih operacija antiterorističke koalicije na čelu sa SAD i pakistanske vojske, Sjedinjene Države su na teritoriji Pakistana izvele čitav niz tajnih akcija, samostalno, bez obaveštavanja i konsultovanja pakistanskih vlasti, a samim time i bez njihovog zvaničnog odobrenja. Jedna takva operacija bila je ona izvedena na proleće 2011. godine u Abotabadu, prilikom koje je likvidiran najtraženiji terorista ikada, Osama bin Laden, odgovoran za terorističke napade na SAD 2001. godine.

Za mnoge, likvidacija neprijatelja broj jedan Sjedinjenih Država na prostoru Pakistana, odnosno njegovo skoro desetogodišnje skrivanje na njemu, i pored velikih žrtava svedoči o nedovoljnoj angažovanosti pakistanskih vlasti u američkom „ratu protiv terorizma”.

4.4. Sporadično bombardovanje, oružane intervencije i podrška američke vojske lokalnoj antiterorističkoj borbi u Somaliji, Filipinima, Jemenu, Kašmiru i Maliju

Kao što smo na početku ovog dela rada rekli, pored Avganistana a pod okriljem globalne militarističke antiterorističke kampanje vojne operacije su pod istim nazivom „Trajna sloboda” obuhvatile i Filipine, Somaliju i Mali, dok su u Jemenu i regionu Kašmir u više navrata izvršene, tako reći, individualne akcije američke vojske. Kao i u Pakistanu, ove vojne intervencije nisu bile usmerene protiv ovih država niti njihovih režima, kao što je to bio slučaj u Avganistanu i Iraku tokom prve decenije „rata protiv terorizma”, a kasnije i u Libiji.

Zbog izvesnih veza određenih militantnih organizacija i grupa sa Al Kaidom, a koje deluju u navedenim zemljama i regionu Kašmir, SAD su u sklopu globalnog antiterorističkog obračuna pokrenule preduzimanje vojnih operacija u njima. Najčešće uz pristanak nacionalnih vlada te se u tom slučaju poštuju suverena prava tih država, ali i neretko bez njihovog pristanka ili uz prećutno odobravanje. Takvo spoljopolitičko postupanje Sjedinjenih Država, a posebno njihov zamagljeni istinski motiv i cilj uznemiruju teritorijalne vlade nemoćnih zemalja, ali sve više i međunarodnu zajednicu. Po rečima Ričarda Folka, „Američki motivi u centralnoj Aziji se posmatraju sa većim podozrenjem u mnogim neameričkim krugovima zato što su oni izgleda više povezani sa geopolitičkom energijom, sa resursima nafte i gasa i naftovodima nego sa megaterorizmom. Očito, sleđenjem takvih ciljeva prevazilaze se okviri koje su odobrile UN i povređuju se kako suverena prava, pravo na samoodređenje, tako i opšta zabrana oslanjanja na međunarodnu silu radi postizanja ekonomskih i nedefanzivnih ciljeva“.¹²³¹ Međutim, iz nedavnog primera Iraka očigledno je da SAD ne mare za ograničenja postavljena od strane Ujedinjenih nacija niti se rukovode međunarodnim pravom kad je ratovanje u pitanju, o čemu najbolje svedoči Pakistan čiji suverenitet je u bezbroj navrata narušen kao i mnogih drugih zemalja obuhvaćenih globalnim ratom protiv terorizma, ali i onih pre njega, poput naše 1999. godine.

Amerikanci se, pre svega, kriju iza navodne nužnosti izvođenja ovih operacija i sopstvene preemtivne strategije delovanja van granica SAD. Ono što nedostaje u tim procesima, a za čime očigledno i ne mare, jesu direktni dokazi da te antidržavne grupe i organizacije u stranim zemljama imaju zaista jake veze sa Al Kaidom, odnosno da prihvataju njenu ideologiju i deluju

¹²³¹ Folk Ričard, *Veliki teroristički rat*, Filip Višnjić, Beograd, 2003, op. cit., str. 59.

srazmerno sa njom. Suprotno tome Folk ih opisuje kao lokalne antivladine pokrete okupirane svojom teritorijalnom borbom političkog karaktera protiv postojećih snaga na vlasti, čije veze sa Al Kaidom nisu u nekoj znatnijoj meri u funkciji sa ostvarivanja megaterorističke vizije Bin Laden, već u funkciji olakšavanja njihovih lokalnih borbi.¹²³²

Bilo kako bilo, mnoge operacije su na očigled međunarodne zajednice izvršene, a više je nego izvesno da će ih biti još. Mi ćemo se u ovom poglavlju rada osvrnuti na one preduzete tokom prve decenije „rata protiv terorizma” u Kašmiru, Jemenu, Somaliji, Filipinima i Maliju.

Kašmir

Kašmir je region koji se nalazi na graničnom pojasu Indije, Pakistana i Kine te je i podeljen 1948. godine na tri dela između ove tri zemlje. Indija i Pakistan nikada nisu zvanično prihvatila međusobnu podelu zbog koje su neprekidno u manjim ili većim razmericama, a od 1965. do 1972. su i ratovala zbog sporne teritorije. Takođe, i Kina je bila u kraćem oružanom sukobu sa Indijom (Kinesko-indijski rat) 1962. godine oko jednog dela pogranične teritorije. Do rata je došlo nakon mnoštva graničnih incidenata a završio se teškim indijskim porazom i kineskim preuzimanjem nadzora nad celom spornom teritorijom.

Iako je sukob ugašen, teritorijalni konflikt između Indije i Pakistana još uvek postoji i predstavlja realnu opasnost da se opet aktivira, a zastrašujuće je to što su obe zemlje u međuvremenu postale nuklearne sile. One su i ključni partneri Sjedinjenih Država u „ratu protiv terorizma”, zbog čega su se Amerikanci pribojavali da će Al Kaida koja ima jake veze sa lokalnim terorističkim grupama, poput „*Jaish-e-Mohammed*” i „*Lashkar e-Tayyiba*”, pokušati da uvuče Indiju i Pakistan u rat. S tim u vezi, američki ministar odbrane Robert Gejts (*Robert Gates*) je tokom radne posete Pakistanu 2010. godine izjavio da Al Kaida nastoji destabilizovati region tako što će isprovocirati nuklearni rat između Pakistana i Indije.¹²³³

Svestan opasnosti koju islamističke organizacije i na jednoj i drugoj strani Kašmira predstavljaju Pentagon je odlučio da preduzme vojne intervencije protiv njih, ali iz vazduha i to u većinskom slučaju dronovima. U jednoj od njih, izvedenoj 2009. godine, uspešno je likvidiran Iljas

¹²³² **Više o tome u:** Ibid., str. 54-61.

¹²³³ **Videti:** The Washington Post, *Gates: Al-Qaeda has assembled a 'syndicate' of terror groups*, 2010 (Internet: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/01/20/AR2010012001575.html>, 01/10/2016).

Kašmiri (*Ilyas Kashmiri*), zloglasni vođa militantne ekstremističke grupe „*Harkat-ul-Jihad al-Islami*”.¹²³⁴

Što se kopnenih akcija tiče na samom početku rata, u jeku potrage za Bin Ladenom koji je pobjegao iz Avganistana, američke specijalne trupe su bezuspešno intervenisale na indijskom tlu regiona Kašmir pod sumnjom da mu je lokalna teroristička grupa „*Harkat-ul-Mujahideen*” pružila utočište jer je njen lider Fazlur Kalil (*Fazlur Rehman Khalil*) bio jedan od potpisnika Ladenove čuvene fatve iz 1998. godine, kojom su svi muslimani sveta pozvani u sveti rat protiv Amerikanaca i njihovih saveznika.¹²³⁵

Jemen

Jemen je država na jugozapadu Arapskog poluostrva naseljena ogromnom većinom muslimana. Ova jedina republika u Arabiji podeljena je na dvadeset pokrajina i ima slabu centralnu vlast, a jak plemenski sistem uređenja, koji je u velikoj meri korumpiran ne mari za prisustvo ekstremističkih militanata. Al Kaida ima snažno uporište u ovoj zemlji što je i navelo SAD da vojno intervenišu u njoj.

Inicijalna borba protiv jemenskog ogranka Al Kaide od 2001. do kraja 2005. godine bila je više nego uspešna. Svi njeni kampovi za terorističku obuku bili su uništeni a značajniji teroristi pohapšeni, ako ne likvidirani. Međutim, 2006. godine 23 vrhovna lidera ove terorističke organizacije su pod nerazjašnjenim okolnostim pobjegla iz zatvora, zatim regrupisala svoje sledbenike i pokrenula joštrajuću borbu protiv vlade i američko-britanske protivterorističke koalicije. Nakon toga, strategija Vašingtona i Londona svela se na pružanje asistencije i obuke, ali pre svega finansiranje lokalnih bezbednosnih snaga. Tako su SAD, u nastojanju da podrže jemenski obračun sa Al Kaidom povećale svoj paket vojne pomoći vladi te zemlje sa tadašnjih 11 miliona američkih dolara u 2006. godina na preko 70 miliona u 2009. godini.¹²³⁶

Prema rečima bivšeg američkog ambasadora Stefana Sečija (*Stephene Seche*) koji je u to vreme (2007-2010) službovao u Jemenu, američki rat protiv terorizma u toj zemlji bio je ništa drugo no uzaludno bacanje novca i trošenje vremena. Kako kaže: „Predsednik Jemena Al Abdulah Salih (*Ali Abdullah Saleh*) je nadprosečni manipulator. On je konstantno dizao lažnu uzbunu kako Al

¹²³⁴ **Više o tome u:** The Guardian, *Al-Qaida: US support for Yemen crackdown led to attack*, 2009 (Internet: <https://www.theguardian.com/world/2009/dec/28/al-qaida-us-yemen-attack>, 01/11/2016).

¹²³⁵ **Više o tome u:** The Telegraph, *SAS joins Kashmir hunt for bin Laden*, 2002 (Internet: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/india/1385795/SAS-joins-Kashmir-hunt-for-bin-Laden.html>, 01/10/2016).

¹²³⁶ **Više o tome u:** The Guardian, *Al-Qaida: US support for Yemen crackdown led to attack*, 2009 (Internet: <https://www.theguardian.com/world/2009/dec/28/al-qaida-us-yemen-attack>, 01/11/2016), op.cit.

Kaida sve dublje prodire u njegovu zemlju i kako je nemoćan da joj se suprotstavi. To bi navelo čelnike CIA i američkog Ministarstva odbrane da mu neprekidno šalju novac”.¹²³⁷ Da je korumpirani predsednik Salih izvlačio novac od Amerikanaca i Britanaca za lične potrebe te da je njegova vlada činila minimale napore za suzbijanje Al Kaide potvrđeno je i u zvaničnom izveštaju UN, objavljenom februara 2015. godine. U njemu stoji da je predsednik Jemena za vreme svoje vladavine nagomilao ogromno lično bogatstvo, koje se procenjuje između 30 i 60 milijardi američkih dolara. Navedeno je da se ono, što u novcu, zlatu i skupocenim predmetima, to i u nekretninama, nalazi u dvadeset različitih zemalja.¹²³⁸

Nakon što je izgubila poverenje u istinske namere Salihove vlade, Bela kuća je pokrenula ofanzivu dronovima na položaje Al Kaide u Jemenu. Do 2015. godine izvedeno je 76 takvih napada, smrtonosnih kako za teroriste tako i za civile.¹²³⁹ To je još više navelo lokalna plemena da pruže podršku Al Kaidinim borcima, koji su tvrdili da se bore za dobrobit građana Jemena, a protiv okupatorskog Zapada i korumpirane vlade. I sam predsednik Salih je optužio američki agresivni pristup, opisujući ga kontraproduktivnim, rečima: „Pričinjene su greške od kojih su stradali civili i za njih nema opravdanja. Al Kaida eksploatiše te greške i zahvaljujući njima regrutuje, a religiozne grupe su isprovocirane do te mere da se suprostavljaju državi i pomažu širenje ekstremizma u njoj”.¹²⁴⁰

Situacija se u potpunosti otela kontroli nakon izbijanja unutrašnjih sukoba između vlade i građana kao i šiitskih separatista na Severu zemlje. Uprkos svrgavanju Saliha sa vlasti 2012. godine nemiri nisu utihnuli, a u martu 2015. godine eskalirali su u pravi građanski rat. Zahvaljujući totalom haosu Al Kaida je uspela da preuzme kontrolu nad južnim delom zemlje, a Islamska država je objavila da je uspostavila svoj ogranak i da uspešno regrutuje tamo.¹²⁴¹

Mali

Pokretanjem globalnog „rata protiv terorizma“ pokrenuta je i vojna operacije pod nazivom „Trajna sloboda – Trans Sahara (*Operation Enduring Freedom – Trans Sahara*)“. Ona

¹²³⁷ Walting Jack & Shabibi Namir, *How the War on Terror Failed Yemen*, Foreign Policy, 2016 (Internet: <http://foreignpolicy.com/2016/05/18/how-the-war-on-terror-failed-yemen/>, 02/11/2016).

¹²³⁸ Videti: United Nations, *Security Council 2140 Sanctions Committee Amends Entry on Its List*, 2015 (Internet: <http://www.un.org/press/en/2015/sc12047.doc.htm>, 02/11/2016).

¹²³⁹ Videti: Brown University: Watson Institute, *Cost of War Project Report*, 2014 (Internet: <http://watson.brown.edu/costsofwar/files/cow/imce/figures/2014/Costs%20of%20War%20Summary%20Crawford%20June%202014.pdf>, 06/07/2016), op. cit.

¹²⁴⁰ Walting Jack & Shabibi Namir, *How the War on Terror Failed Yemen*, Foreign Policy, 2016 (Internet: <http://foreignpolicy.com/2016/05/18/how-the-war-on-terror-failed-yemen/>, 02/11/2016), op., cit.

¹²⁴¹ Videti: CNN, *ISIS gaining ground in Yemen, competing with al Qaeda*, 2016 (Internet: <http://edition.cnn.com/2015/01/21/politics/isis-gaining-ground-in-yemen/>, 02/11/2016).

predstavlja logističku operaciju, pre svega, SAD ali i drugih članica antiterorističke koalicije, čij cilj je da se lokalne bezbednosne snage deset afričkih zemalja, na čelu sa Malijem, obuče i opreme za borbu protiv lokalnih islamističkih ekstremista. Američki Kongres je u te svrhe odobrio budžet od 500 miliona dolara.¹²⁴²

Međutim, operacija se nije zadržala samo na materijalno-finansijskoj podršci i obuci teritorijalnih snaga jer su vlasti u Maliju početkom januara 2012. godine zatražile direktno intervenisanje od strane međunarodne zajednice protiv terorista u toj zemlji. Tako je Francuska u ispomoć Vladi Malija poslala svoje trupe u januaru 2013. godine, koje su se na severu te zemlje zajedno sa lokalnim bezbednosnim snagama uspešno suprostavile militantima bliskim Al Kaidi i prilično suzbile njihovo delovanje na tim prostorima.¹²⁴³

Filipini

U okviru globalne antiterorističke operacije „Trajna sloboda“ Pentagon je 2002. godine u dogovoru sa lokalnim vlastima na jugu Filipina pokrenuo vojnu operaciju pod imenom „Slobodni orao (*Operation Freedom Eagle*)“. Operacija je obuhvatala obuku i savetovanje oružanih snaga Filipina, ali i direktnu asistenciju na terenu. Cilj je bio eliminisanje komunističkih pobunjenika na jugu zemlje i različitih islamističkih militantnih grupa na čelu sa „*Abu Sayyaf*“ i „*Jemaah Islamiyah*“ terorističkim organizacijama koje su imale jaka uporišta na ostrvu Basilan.

U misiji je učestvovalo više od 2.000 američkih specijalaca i nepoznat broj operativaca CIA. Oni su zajedno sa vojskom Filipina i pod punim pokroviteljstvom njihove vlade uspostavili Zajedničke snage za specijalne operacije (*Joint Special Operations Task Force in the Philippines*), čija misija je definisana kao: „Pružanje podrške sveobuhvatnom pristupu Oružanih snaga Filipina u borbi protiv terorizma na jugu Filipina. I to, na zahtev Vlade Filipina, kako bi se porazili teroristi i stvorili uslovi neophodne za mir, stabilnost i prosperitet“.¹²⁴⁴

¹²⁴² **Videti:** BBC News, *US to get Africa command centre*, 2007 (Internet: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/6336063.stm>, 02/11/2016).

¹²⁴³ **Više o tome u:** The Guardian, *Mali conflict: militants killed as French air strikes pound rebel camps*, 2013 (Internet: <https://www.theguardian.com/world/2013/jan/13/mali-crisis-militants-killed-french-jets>, 02/11/2016).

¹²⁴⁴ Zvanična internet prezentacija Zajedničkih snaga za specijalne operacije na Filipinima (*Joint Special Operations Task Force in the Philippines*): http://jsotf-p.blogspot.rs/2009_04_01_archive.html, 03/11/2016.

Misija je okončana kao uspešna juna meseca 2014. godine sa ukupno 15 američkih žrtava.¹²⁴⁵ Međutim, iako su Zajedničke snage za specijalne operacije rasformirane u novembru iste godine, američke trupe su još uvek prisutne na jugu zemlje.

Somalija

U Africi je pored navedene „Trans Sahara operacije“, takođe u sklopu krovne operacije „Trajna sloboda“, pokrenuta i posebna operacija „Rog Afrike (*Operation Enduring Freedom – Horn of Africa*)“. Pored antiterorističkog karaktera njen primarni cilj bio je eliminisanje militantnih gusara koji su od 2005. pa sve do kraja 2013. godine pljačkali i otimali brodove u blizini somalijske obale.

Sjedinjene Države su sa nekoliko savezničkih zemalja, pre svega sa Francuskom, oformile tzv. „Kombinovane zajedničke interventne snage (*Combined Joint Task Force – Horn of Africa*)“ koje su delovale na prostoru, Somalije, Etiopije, Kenije, Sejšela, Sudana, Džibutija i Eritreje. Takođe, brodovi američke mornarice su patrolirali i obezbeđivali, što i danas čine, vode Indijskog okeana i Crvenog mora.¹²⁴⁶

Najveći otpor u tom regionu i danas nastavljaju da pružaju pripadnici „*Al Shabaab*“ terorističke organizacije, protiv koje su američke snage u više navrata izvodile napade dronovima. Rezultat tih napada je, kako Vašington navodi, preko 300 likvidiranih islamističkih militanata sa minimalnim brojem od 3 do 10 civilnih žrtava. Što se američkih žrtava tiče, 24 vojnika su stradala u Džibuti, 3 u Keniji, 2 u Etiopiji kao i na Sejšelimima.¹²⁴⁷

¹²⁴⁵ **Videti:** Ibid.

¹²⁴⁶ **Videti:** Kagwanja Peter, *Counter-terrorism in the Horn of Africa: New security frontiers, old strategies*, African Security Review, 2006, Tshwane, 15(3), p. 82.

¹²⁴⁷ **Videti:** Ibid, p. 76.

PETI DEO

5. Zakonske i institucionalne reforme

11. septembar je bio više nego jasan i dovoljan znak da savremeni terorizam zahteva hitan, globalan odgovor. Direktno pogođena njime, Amerika ga je videla u svojoj vojnoj moći, koja joj je u prvoj fazi obezbedila poraz nad Al Kaidom i Talibanima u Avganistanu. Obračun sa teroristima, međutim, tu nije bio završen. Proširio se na Irak i druge zemlje Bliskog istoka kao i Severne Afrike, a pored vojnih invazija i operacija u inostranstvu obuhvatio je i mnoštvo unutrašnjih bezbednosnih reformi sa osnovnim ciljem, identifikovanja i otklanjanja propusta u protivterorističkoj prevenciji kako u institucionalnoj tako i u operativnoj sferi celokupnog bezbednosnog aparata SAD.

Tog dana se desilo nešto što je delovalo kao najveća greška obaveštajno-bezbednosnih službi Sjedinjenih Država još od Perl Harbura. Osećaj bezbednosti koji su građani SAD imali i u njemu ekskluzivno uživali, razdvojeni od ostataka sveta okeanima, je nestao. Zato ni malo nije čudan odgovor Bušove administracije koji se sveo na instantnu vojnu reakciju na Bliskom istoku i na unutrašnje reformatorske procese, odnosno transformaciju institucija američke nacionalne bezbednosti, kako bi bile u stanju da efikasno odgovore na sve pretnje i izazove 21. veka, na čelu sa terorizmom. Dakle, joštrajućí američki „rat protiv terorizma” je u svom startu, pored ofanzivnih vojnih intervencija u inostranstvu, obuhvatio i široku lepezu bezbednosnog delovanja na domaćem terenu.

Samo dan nakon napada američki predsednik Buš je po završetku sastanka sa Savetom za nacionalnu bezbednost SAD objavio rat terorizmu, sledećim rećima:

Planirani smrtonosni napadi, koji su juće sprovedeni protiv naše zemlje, bili su više od terorističkog čina. To je čin rata. Ovo će zahtevati da se naša zemlja ujedini i da bude odlučna u svom odgovoru. Sloboda i demokratija su napadnute. Američki narod treba da zna da se susrećemo sa drugaćijim neprijateljem nego što smo se ikada suoćavali... Bitka koju ćemo voditi biće dugotrajna i teška, ali nemojte se dvoumiti jer ćemo mi pobediti. Sve slobodoljubive nacije sveta su uz

*nas. Ovo će biti monumentalna borba dobra protiv zla, ali dobro će preovladati.*¹²⁴⁸

Ovaj govor, kojim je američka nacija promišljeno stavljena u rat i to odbrambeni, Bušovoj administraciji je obezbednio javnu ali i potpunu političku podršku u zemlji i dobrom delu sveta. Politička podrška na domaćem planu potvrđena je u Kongresu tri dana kasnije, tačnije 74 sata od napada, kada je u oba doma sprovedeno anonimno glasanje i gotovo jednoglasno, bez ijednog amandmana usvojen akt kojim se predsedniku Bušu daje puno pravo da se pozove na Zakon o ratnim ovlašćenjima - Zajednička rezolucija o upotrebi vojne sile Sjedinjenih Država protiv terorista (*Joint Resolution Authorizing the Use of Armed Forces Against Terrorists*). Naime, prilikom anonimnog glasanja samo je kongresmenka iz Kalifornije Barbara Li (*Barbara Lee*) glasala protiv ove rezolucije koja je dala široka ovlašćenja predsedniku. Suština te rezolucije, a čemu se najviše protivila gospođa Li, pored njenog prenagljenog i preuranjeog donošenja, jeste sadržajna nepreciznost koja ratnom predsedniku kao vrhovnom vojnom komandantu oružanih snaga daje određene ruke. U njoj, između ostalog, stoji:

- da se predsedniku SAD odobrava da preduzme sve neophodne mere kako bi SAD iskoristile svoje puno pravo na samoodbranu i da bi se zaštitili američki građani u zemlji i inostranstvu;
- da se obezbedi nacionalna bezbednost i spoljna politika SAD koja je dovedena u pitanje ovim aktima nasilja;
- da predsednik u skladu sa Ustavom SAD preduzme sve potrebne mere da se spreče budući mogući napadi na teritoriji SAD;
- da se odobravaju akcije oružanih snaga protiv lica, organizacija i celih nacija koje su planirale, finansirale, odobrile, počinile i/ili pružile utočište odgovornima za terorističke napade na SAD 11.09.2001. godine, sa ciljem da se spreči bilo kakav sličan akt međunarodnog terorizma u budućnosti od strane tih lica, organizacija i nacija.¹²⁴⁹

Nalazeći uporište u ovoj rezoluciji Buš je istog dana (14.09.2001) proglasio vanredno stanje u zemlji (*State of National Emergency*), što mu je od tog momenta obezbedilo da ga uređuje posredstvom Izvršnih naredbi (*Executive Orders*), kojih je do kraja godine izdao ukupno 31, a od kojih je 12 bilo direktno vezano za borbu protiv terorizma. Jedna od najznačajnijih je ona izdata

¹²⁴⁸ BBC News, *Text of Bush's act of war statement*, 2001 (Internet: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/1540544.stm>, 20/11/2016).

¹²⁴⁹ **Videti:** *Joint Resolution: Authorization for Use of Military Force*, 107th Congress, Washington, 2001 (Internet: <https://www.congress.gov/107/plaws/publ40/PLAW-107publ40.pdf>, 20/11/2016).

8. oktobra, „*Executive Order 13228*”, posredstvom koje je odvojeno od Nacionalnog saveta bezbednosti osnovan i poseban Savet za otadžbinsku bezbednost (*Homeland Security Council*).¹²⁵⁰ Vanredno stanje je podrazumevalo i vanredne troškove, odnosno njihovo neplanirano budžetsko finansiranje. Tako je Kongres na zahtev Bele kuće odobrio vanrednih 9,8 milijardi dolara za svrhe antiterorističke borbe, da bi u februaru 2002. godine predsednik Buš zatražio dodatnih 37,7 milijardi dolara za finansiranje „rata protiv terorizma” u 2003. godini.¹²⁵¹ Dobar deo novca je otišao na reformisanje američkih bezbednosnih službi, formiranje novih agencija i novih odeljenja unutar starih službi sa zadatkom prevencije i zaštite SAD i njihovih građana od terorističkih napada. U tu svrhu su upravo i izdate pomenute predsedničke direktive na osnovu kojih su doneseni odgovarajući zakoni, a bilo je neophodno obezbediti politički okvir i osigurati domaću podršku, što smo već rekli da za Buša kao ratnog predsednika Sjedinjenih Država, u vremenu odjeka patriotskog entuzijazma među njihovim građanima, nije bilo teško. Barak Obama je po preuzimanju dužnosti od Buša nastavio njegovim stopama, a sve pravce reforme i budućeg razvoja američkog bezbednosno-odbrambenog sistema predstavio je u svojim bezbednosnim i antiterorističkim strategijama. Interesantno je da ne samo da nije prekinuo vanredno stanje u zemlji, već ga je po ugledu na svog prethodnika produžio do kraja sopstvenog mandata.¹²⁵² To je još jedan od dokaza da Obama nije razvio sopstvenu doktrinu, već da je kroz svoju Strategiju nacionalne bezbednosti predstavio blažu verziju Bušove agresivno-ofanzivne doktrine preemptivnog ratovanja, te da je u njegovoj praksi protivteroristički pristup i celokupni koncept osiguravanja nacionalne bezbednosti ostao isti, odnosno nasleđen od prethodne administracije.

Najveći teroristički napad, ne samo u istoriji SAD, već i celog čovečanstva, doprineo je da se na najvećem nivou te zemlje spozna potreba za formiranjem potpuno drugačijeg aparata unutrašnje bezbednosti. Tako je od završetka Drugog svetskog rata pokrenuta i još uvek se sprovodi najveća reforma unutrašnjeg bezbednosnog sistema SAD. U samom startu transformacije i reorganizacije, kao i formiranja potpuno novih, posebnih tela i organa američkih bezbednosnih institucija, bilo je jasno da se sve reforme mogu ostvarivati samo komplementarno jer su duboko funkcionalno povezane i međuzavisne.

¹²⁵⁰ **Videti:** *EO 13228: Establishing the Office of Homeland Security and the Homeland Security Council*, Presidential Documents, White House Federal Register, 2002, Washington, Vol. 66, No. 196.

¹²⁵¹ **Više o tome u:** Belasco Amy, *The Cost of Iraq, Afghanistan, and Other Global War on Terror Operations Since 9/11*, Congressional Research Service, 2014, Washington, RL33110.

¹²⁵² **Više o tome u:** USA Today, *Obama extends post-9/11 state of national emergency for 16th year*, 2016 (Internet: <http://www.usatoday.com/story/news/politics/2016/09/09/obama-extends-post-911-state-national-emergency-16th-year/90004960/>, 21/11/2016).

Reforma celokupnog sektora bezbednosti SAD, pokrenuta od strane Bušove administracije i obrazložena u njegovoj Nacionalnoj bezbednosnoj strategiji iz 2002. godine, dala je znatne rezultate koji su, između ostalog, predloženi u njegovoj sledećoj strategiji, kao i u drugoj po redu Nacionalnoj strategiji za otadžbinsku bezbednost (*National Strategy for Homeland Security*), objavljenoj 2007. godine. Kako se navodi, ti rezultati su posledica efikasnijeg delovanja reformisanih i novoosnovanih institucija i/ili odeljenja u već postojećim bezbednosnim organizacijama, koje će i u buduće nastaviti da se unapređuju budući da se konstantno moraju prilagođavati terorističkom načinu delovanja, koje se neprestano menja.¹²⁵³

Činjenica je da je u Sjedinjenim Državama ostvaren značajan napredak u antiterorističkim naporima čime su otklonjeni brojni propusti i nedostaci u sistemu prevencije i zaštite od terorističkog delovanja. U rekordnom roku je izvršena odgovarajuća zakonska reforma, izmenjen je kompletan sistem zaštite od terorističkih napada i znatno je unapređen sistem za prikupljanje i međuinstitucionalnu razmenu obaveštajnih podataka. Time ne samo da je uvećana sposobnost bezbednosnih institucija da sprečavaju terorističke napade, već i da umanjuju njihov efekat i smanjuju direktne i indirektno posledice. Tokom prve decenije „rata protiv terorizma“ sprečeno je 48 pokušaja islamističkih terorista da izvedu planirane napade na tlu SAD, što najbolje svedoči o učinkovitosti sprovedenih reformi i efikasnosti transformisanog bezbednosnog aparata Amerike.¹²⁵⁴

U pomenutoj Nacionalnoj strategiji za otadžbinsku bezbednost iz 2007. godine u deset tačaka su sumirani dotadašnji uspesi u preduzimanju antiterorističkih mera, po sledećem redosledu:

1. Značajno su povećani protivteroristički naponi širom sveta, čime je smanjen kapacitet Al Kaide za sprovođenje napada na američkom tlu;
2. U svrhu sveopšte zaštite od terorizma angažovani su svi nivoi vlasti (lokalni, plemenski, državni i federalni) kao i privatni i neprofitni sektori;
3. Uvećanje bezbednosti granica i razvoj efikasnog sistema njihove slojevite odbrane pomoću intenziviranog skrininga i nadzora prekomorskog prometa ljudi i robe, te praćenja i otežavanja kretanja terorista;

¹²⁵³ **Videti:** *National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Washington, September 2006 (Internet: <https://www.comw.org/qdr/fulltext/nss2006.pdf>, 07/12/2015), op. cit., pp.43-46. & *National Security Strategy*, The White House, Washington, May 2010 (Internet: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, 19/07/2012), op. cit., pp. 18-9.

¹²⁵⁴ **Videti:** Carfano J. James, Bucci Steve & Zuckerman Jessica, *50 Terror Plots Foiled Since 9/11: The Homegrown Threat and the Long War on Terror*, Backgrounder, 2012, Washington, vol. 2682, op. cit., pp. 1-23.

4. Ojačana sposobnost zaštite američkih građana putem poboljšanja zaštite otadžbine i protivterorističkih struktura, posredstvom osnivanja Ministarstva otadžbinske bezbednosti, Kabineta direktora Nacionalne obaveštajne službe (*Office of the Director of National Intelligence*), Saveta za otadžbinsku bezbednost (*Homeland Security Council*), Nacionalnog protivterorističkog centra (*National Counterterrorism Center*) i „U.S. Northern Command” – specijalna vojna formacija u sklopu Ministarstva odbrane sa namenom zaštite otadžbine i pružanja podrške civilima u slučaju napada na tlu SAD;
5. Federalni istražni biro i Ministarstvo pravosuđa su sprečavanje terorističkih napada stavili na vrh svoje liste prioriteta, a dokaz tome su osnivanja Nacionalnog bezbednosnog ogranka u okviru FBI (*FBI's National Security Branch*) i Odeljenja nacionalne bezbednosti u Ministarstvu pravosuđa (*Ministry of Justice's National Security Division*);
6. Izdvojena su federalna bespovratna sredstva kao i tehnička pomoć i podrška za niže nivoe vlasti, kao što su lokalni, plemenski i državni zarad osposobljavanja (obučavanja i opremanja) njihovih kapaciteta za upravljenje kriznim situacijama;
7. Preduzete su ozbiljne mere od istorijske važnosti, takođe na svim nivoima vlasti, za zaštitu od pretnji biološkim oružjem;
8. Izvršena je značajna zakonska reforma kroz donošenje ključnih zakona poput Patriotskog zakona, Zakona za obaveštajnu reformu i prevenciju terorizma (*Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act*) i Zakona za zaštitu Amerike (*Protect America Act*), zahvaljujući kojima je omogućeno sprovođenje neophodnih mera čij je cilj povećanje bezbednosti zemlje. Pored toga, Zakon o vojnim sudovima iz 2006. godine (*Military Commissions Act of 2006*) omogućio je adekvatno procesuiranje zarobljenih terorista;
9. Radi zaštite prava građana tokom primene novih bezbednosnih mera u okviru izvršne vlasti, a zahvaljujući Kongresu, osnovan je Nadzorni odbor za privatnost i građanske slobode (*Privacy and Civil Liberties Oversight Board*), a u resorna odeljenja ministarstava i federalne agencije postavljeni su tzv. „službenici za privatnost (*privacy officers*)”;

10. Kreiran je sveobuhvatni Nacionalni vežbaoni program (*National Exercise Program*) zarad povećanja spremnosti za odgovore na posledice terorističkih napada i prirodnih katastrofa.¹²⁵⁵

Neminovno je da su sveobuhvatne, kako preventivne tako i represivne, bezbednosne mere i unutrašnje reforme federalnih bezbednosnih i obaveštajnih institucija, kao i formiranje novih, otklonile propuste u antiterorističkoj prevenciji SAD. Njihovom primenom dobrim delom je smanjena sposobnost terorista da putuju, organizuju i sprovode napade u Americi a, kao što smo već istakli, to ih je navelo da svoje terorističko delovanje preusmere na manje zaštićene i više ranjive evropske zemlje. Zato smo i došli do zaključka da je američki pristup suzbijanja terorizma znatno efikasniji od evropskog.¹²⁵⁶ Njime su identifikovani i otklonjeni propusti protivterorističke prevencije u pravno-institucionalnoj i, pre svega, praktičnoj sferi odbrane od terorizma, zahvaljujući kojima se i dogodio 11. septembar. Tako je saniranjem protivterorističke prevencije u zemlji, a pored agresivnog vojnog delovanja van nje, osigurana bezbednost američkih građana. Glavni indikator te uspešnosti jeste dobro poznata činjenica da su SAD ostale pošteđene velikorazmernih terorističkih napada posle 11. septembra 2001. godine, dok je ostatak sveta, a pre svega njihov najveći antiteroristički saveznik – EU, i te kako osetila teror delovanja islamističkih terorističkih organizacija.

Međutim, u tom procesu pooštavanja zakonskih regulativa i bezbednosnih procedura narušena je ravnoteža između bezbednosti i vrednosti američkog društva, tako što je bezbednost države postala važnija od uvažavanja prava građana. Dva noseća reformatorska represivna zakona usvojena nakon 11. septembra – Patriotski zakon i Zakon otadžbinske bezbednosti -¹²⁵⁷ otklonila su pravne prepreke za sprovođenje istraga, nadzora i kontrola, pre svega tajnih, ali i za razmenu informacija te su u samom startu primene rezultirala velikim istražnim postupcima i mnogobrojnim hapšenjima osumnjičenih za terorizam, ali su istovremeno ugrozila ljudska prava i građanske slobode celog američkog stanovništva. Dakle, protivterorističko delovanje unutar SAD narušilo je temelje tog demokratskog društva, time što je oštrica američke obaveštajno-bezbednosne represije u antiterorističkoj kampanji promišljeno i vrlo vešto usmerena na ograničenje građanskih prava i sloboda, a posebno privatnosti.

Na kraju, možemo zaključiti da je uspeh američke borbe protiv međunarodnog terorizma u podizanju bezbednosti unutar SAD ostvaren ne samo vojnim intervencijama na Bliskom istoku i šire, nego, pre svega, čitavim nizom bezbednosnih mera na unutrašnjem planu. Pod njima se

¹²⁵⁵ **Videti:** *National Strategy for Homeland Security*, White House, Washington, 2007 (Internet: http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/nat_strat_homelandsecurity_2007.pdf, 20/11/2016), pp. 5-6.

¹²⁵⁶ **Pogledati:** str. 340 - Propusti evropske protivterorističke prevencije u odnosu na američku.

¹²⁵⁷ **Pogledati:** str. 482 – Represivne antiterorističke mere.

podrazumeva pooštavanje već postojećih zakona za suzbijanje terorizma, donošenje čitavog niza novih zakona i bezbednosno-sigurnosnih procedura, zatim reforma federalnih bezbednosnih institucija, kao i formiranje potpuno novih, čemu ćemo upravo posvetiti pažnju u ostatku ovog rada.

5.1. Preventivne antiterorističke reforme

Za nacionalnu tragediju 11. septembra 2001. godine, pored njenih počinitelja, tražena je i odgovornost u onima koji su trebali da je spreče. Naime, obaveštajni sistem najmoćnije države na svetu bio je zatečen najrazornijim terorističkim činom u svojoj istoriji, iako je jedna od njegovih glavnih uloga da hipotetički kreira sve moguće scenarije invazija na tu zemlju kao i adekvatne preventivne i reakcione mere. Evidentno je da su Sjedinjene Države već s drugom polovinom 20. veka bile svesne rastuće terorističke pretnje i da su joj posvetile veliki institucionalni značaj, što svakako nije bilo dovoljno da se spreči tragedija na samom početku 21. veka. Dakle, ne možemo reći da su se SAD neadekvatno štitile od terorizma, ali je više nego očigledno da je njihova protivteroristička prevencija zakazala tog dana, odnosno mesecima unazad kada je zločin temeljno planiran i pripreman u unutrašnjosti zemlje. Međutim, i sam napad, izveden na nepredvidiv način i potpuno neobičnim sredstvima, predstavljao je do tada najveće iznenađenje kako za narod i političku elitu Amerike tako i za najveće svetske eksperte iz oblasti antiterorizma.

Samoubilački napadi sprovedeni tog dana ukazali su na propuste u celokupnom bezbednosnom sistemu Sjedinjenih Država, kako u prevenciji tako i u reakciji na terorističke akte. Jedan od glavnih razloga za to je što su američke bezbednosno-informativne službe bile fokusirane na zaštitu od pretnji koje su dolazile spolja od neprijateljskih država i režima. Drugim rečima, bile su usmerene na tradicionalne spoljašnje, a ne na unutrašnje izvore pretnje. U ovom slučaju, teroristi koji su izveli napade živeli su i radili u Americi, kao i ostali njeni građani. Pored toga, oni su se nesmetano obučavali za izvođenje tih napada tako što su uzimali privatne časove letenja i sl. Uzimajući u obzir da su sve do jednog bili imigranti predsednik Buš je jednom prilikom javno optužio Nacionalni imigracioni servis za propuste u radu.¹²⁵⁸ Naime, jedan od počinitelja, Ziad Jarrah (*Ziad Samir Jarrah*), tačnije jedan od onih koji su oteli avion, ali nisu uspešno stigli do cilja u Vašingtonu, 2000. godine se kao terorista proteran iz Ujedinjenih Arapskih Emirata nastanio u Nemačku, da bi ubrzo odselio za SAD. Emirati su upozorili Nemce o njegovoj povezanosti sa već tada u zapadnom svetu ozloglašenom Al Kaidom, a koji su, prema službenoj evidenciji njihovih bezbednosnih snaga, obavestili svoje kolege u Americi, i to, pre svega, Nacionalni imigracioni servis. Međutim, nadležne američke službe nisu reagovala, a pomenuti servis mu je uprkos upozorenjima odobrio ulazak i nastanjenje u SAD. Da apsurd

¹²⁵⁸ **Videti:** ABC News, *Five Ways Immigration System Changed After 9/11*, 2012 (Internet: http://abcnews.go.com/ABC_Univision/News/ways-immigration-system-changed-911/story?id=17231590, 24/11/2016).

bude još veći, Jaraha je saobraćajni policajac u saveznoj državi Merilend samo dva dana pre samoubilačkih napada zaustavio na autoputu zbog nepropisne vožnje i kaznio. On je tog dana mogao biti uhapšen i sprečen u svom zločinu, samo da su resorne službe adekvatno reagovala na informacije koje su primile od kolega iz inostranstva, te da su ih podelile sa svim nivoima bezbednosnog sistema, uključujući i lokalni, kome je pripadao policijski službenik koji ga je zaustavio i kaznio 09. septembra 2001. godine.¹²⁵⁹

Nakon 11. septembra postalo je izvesno da se u sistem bezbednosti SAD moraju uvesti korenite promene kako bi se napadi takvih razmera, naravno, i oni manji sprečili. Tadašnji predsednik Džordž Buš je u svoje obe Nacionalne bezbednosne strategije istakao da je neophodno transformisati institucije američke nacionalne bezbednosti kako bi išle u korak sa terorizmom koji je postao integralni deo današnjice, a možda i najveći izazov pred kojim se nalazi celokupno savremeno, a ne samo američko društvo. U tim zvaničnim državnim dokumentima obuhvaćen je i širok spektar pitanja koja se tiču protivterorističke prevencije kao ključnog elementa efikasnog suzbijanja terorizma.

Ovde se ne misli na suštinsku tj. opštu prevenciju koja podrazumeva otklanjanje ili barem ublažavanje simptoma, ali, pre svega, uzroka terorizma, već se misli na prevenciju kao sredstvo ranog otkrivanja terorističke pretnje i kreiranja brzih odgovora, pre nego što se ona realizuje. Dakle, na angažman obaveštajne zajedice u odvratanju potencijalnih terorista od napada, odnosno, njihovo blagovremeno detektovanje, raskrinkavanje i sprečavanje u sprovođenju akcija. Na žalost, ogromna energija i sredstva se oduvek usmeravaju na posledice terorizma, umesto na identifikovanje i suočavanje sa njegovim uzrocima. Zato, kada je reč o metodama njegovog suzbijanja u svetu dominira korišćenje sile, odnosno ekspanzija vojnog faktora. Prema prof. dr Gaćinoviću : „U borbi protiv terorizma još uvek je najprisutnije represivno delovanje, jer je mnogo jednostavnije i brže se postiže saglasnost o štetnosti neke pojave nego objašnjenje zbog čega do nje dolazi“.¹²⁶⁰

Uzvratanje silom, odnosno nasiljem protiv nasilja daje određene rezultate u borbi protiv terorizma, ali ne i krajnje rešenje. Ono leži u suštinskoj prevenciji, koja podrazumeva uklanjanje svih vrsta podrške, saradnje i podsticaja ovog oblika političkog nasilja, zajedno sa njegovim uzročnicima kao i razvojnim elementima i uslovima. Kao takvo, ono pored dugotrajnog procesa¹²⁶¹ i političke volje svetskih moćnika zahteva ogromne napore i resurse jer bi obuhvatilo

¹²⁵⁹ **Videti:** BBC News, *Hijacker 'pulled over by police'*, 2001 (Internet: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/1750938.stm>, 24/11/2016).

¹²⁶⁰ Gaćinović Radoslav, *Terorizam*, Draslar, Beograd, 2005, op. cit., str. 305.

¹²⁶¹ Suštinska ili generalna prevencija terorizma zahteva vreme i strpljenje, njeni rezultati nisu odmah vidljivi i zato mnogi izražavaju skepticizam prema ovom pristupu korenitog, ali trajnog suprotavljanja terorizmu.

promenu sveukupnih društvenih odnosa, uspostavljanje, razvoj i širenje demokratije u svetu i smanjivanje ili u najmanju ruku zaustavljanje daljeg produblivanja ekonomskih razlika između siromašnih i bogatih država. Za to je neophodno uspostavljanje pravičnih ekonomskih odnosa u svetu, zaustavljanje eksploatacije nemoćnih, siromašnih i prezaduženih zemalja kao i njihove diskriminacije od strane velikih i moćnih. Jedino na taj način bi se one i njihovo nezadovoljno stanovništvo uverilo da su stvarni i ravnopravni subjekti međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa. Dakle, ključnu ulogu bi odigrala reaffirmacija osnovnih principa međunarodnih odnosa i javnog prava, na čelu sa principima suverene jednakosti država, ali to za sad ostaje samo želja potlačenih i onih koji iskreno teže preporodu međunarodne bezbednosti i političko-ekonomske saradnje.

Kao što je bilo i očekivano, Sjedinjene Države su u prvom planu svog odgovora na 11. septembar tražile osvetu za svoje žrtve i pričinjenu materijalnu i ekonomsku štetu, a u drugom su pristupile otklanjanju propusta u vlastitoj protivterorističkoj prevenciji kroz zakonske i institucionalne reforme. Ni jednog trenutka se nisu javno zapitale šta je navelo teroriste na tako gnusan čin, koliki je zapravo udeo njihove spoljnje intervencionalističke politike u svemu tome, a kamo li da su se posvetile rasvetljavanju motiva i uzroka terorizma. Naprotiv, kao i uvek do tada, pristupilo se otklanjanju njegovih posledica i to na najsiroviji način – silom, uprkos opštepoznatoj činjenici da se terorizam ne može dugotrajno suzbiti samo korišćenjem vojne i/ili policijske moći.

Drugi deo odgovora, unutrašnji, u svojoj suštini predstavlja najveći reformatorski proces u SAD od reforme sistema odbrane i osnivanja američkog Ministarstva odbrane 1949. godine. Izmena i dopuna krivičnih propisa nije bila dovoljna za Vašington koji je težio tome da njegov sistem odbrane od terorizma bude vrhunski preventivno efikasan posle katastrofalnog 11. septembra. Tim povodom organizovana je detaljna i sistematizovana, dugotrajna reforma policijskih i bezbednosnih agencija (reorganizacija postojećih i formiranje novih), koja je zajedno sa primenom agresivnijih bezbednosnih procedura otklonila propuste u praktičnoj sferi antiterorističke prevencije, podigla nivo bezbednosti unutar zemlje i potencijalne terorističke napade učinila znatno teže izvodljivim. Dakle, unapređene su postojeće i stvorene potpuno nove bezbednosne strukture koje su usmerene na zaštitu države i njenih građana od terorističkih napada, pomoću integrisanja napora svih resornih institucija i odeljenja u borbi protiv terorizma, napretka u prikupljanju i razmeni obaveštajnih informacija i unapređenja odgovora na počinjene napade kao i saniranja njihovih posledica.

Specijalna Komisija za istragu 11. septembar¹²⁶² je u svom izveštaju¹²⁶³ kao jedan od najvećih razloga u propustu protivterorističke prevencije navela neadekvatnu razmenu informacija između bezbednosnih i policijskih struktura. Tim povodom su sve američke federalne bezbednosne i policijske agencije donele sopstvene strategije za razmenu informacija, a 2007. godine izrađena je i posebna Nacionalna strategija za razmenu informacija koje su od značaja za borbu protiv terorizma.¹²⁶⁴ Po nalogu predsednika Buša 1. maja 2003. godine oformljen je tzv. „Centar za integraciju terorističke pretnje (*The Terrorist Threat Integration Center*)”, koji okuplja lidere FBI, CIA, Ministarstva odbrane i Ministarstva otadžbinske bezbednosti sa ciljem povezivanja i analize svih informacija o terorističkim pretnjama na svakom mestu u svetu.¹²⁶⁵

Jedna od prvih unutrašnjih bezbednosnih mera bila je identifikacija i otklanjanje propusta u radu Nacionalnog imigracionog servisa. Sa tom namerom američko Ministarstvo pravde je u junu 2002. godine u okviru zaštite nacionalne bezbednosti pokrenulo tzv. „Ulazno-izlazni sistem registracije (*National Security Entry-Exit Registration System*)” imigranata. Njime su svi imigranti muškog pola, koji su već nastanjeni na prostoru SAD, a imaju „rizična” državljanstva,¹²⁶⁶ bili u obavezi da se podvrgnu dodatnoj registraciji i skriningu, što je podrazumevalo intervjuisanje, fotografisanje i uzimanje otisaka. Program je instantno naišao na ogromne kritike boraca za ljudska prava, na šta se američke vlasti nisu obazirale sve do aprila 2011. godine, kada su samo neki od delova programa izmenjeni po sugestijama kritičara.¹²⁶⁷

Nakon 11. septembra, oformljena je i nacionalna Agencija za bezbednost saobraćaja (*Transportation Security Administration*) sa ciljem da poveća i osigura bezbednost u putničkom i trgovinskom saobraćaju. Danas ova Agencija nadzire bezbednost svih aerodroma u Americi i vrši kontrolu svih putnika i prtljaga. Takođe, radi uvećanja bezbednosti u avio saobraćaju proširen je i bezbednosni program Vazdušnih maršala (*Air Marshals*), tako da na hiljade federalnih agenata dnevno leti na svim domaćim i međunarodnim komercijalnim letovima.

¹²⁶² Komisija 11. septembar (*9/11 Commission*) zapravo predstavlja Državnu komisiju za preispitivanje terorističkih napada nad Sjedinjenim Državama (*National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*) oformljenu 2002. godine. Glavna zaduženja ove komisije su detaljna i precizna analiza terorističkih napad sprovedenih 11. septembra 2001. godine, odgovora na iste, kao i izrada predloga i saveta za zaštitu od mogućih budućih napada.

¹²⁶³ *The 9/11 Commission Report*, U.S. Government Printing Office, Washington, 2004, op. cit.

¹²⁶⁴ *National Strategy for Information Sharing*, White House, Washington, 2007 (Internet: https://nsi.ncirc.gov/documents/National_Strategy_for_Information_Sharing.pdf, 25/11/2016).

¹²⁶⁵ **Više o tome u:** FBI, *The Terrorist Threat Integration Center: One Year Later*, 2004 (Internet: https://archives.fbi.gov/archives/news/stories/2004/april/threat_043004, 29/11/2016).

¹²⁶⁶ Nosioci državljanstava iz Iraka, Irana, Libije, Sudana i Sirije su identifikovani kao potencijalno rizični, ali je pravni prostor za moguću registraciju ostavljen i za druge muslimanske i pretežno muslimanske zemlje, njih ukupno 20, kao što su Albanija, Bosna i Hercegovina itd. **Više o tome u:** Shora Kareem, *National Security Entry Exit Registration System*, Cardozo Public Law, Policy & Ethics Journal, 2003, New York, Vol. 2 (73), pp.73-9.

¹²⁶⁷ **Videti:** U.S. Immigration and Customs Enforcement, *Special Registration Procedures*, 2011 (Internet: <https://www.ice.gov/doclib/nseers/SRProc.pdf>, 28/11/2016).

U najkraćem roku Bušova administracija je transformisala FBI u federalnu agenciju sa fokusom na prevenciju terorističkih napada, kroz obaveštajni i kontraobaveštajni rad, zadržavajući tradicionalnu ulogu policijske agencije svetske klase. Vlada SAD je kao odgovor na terorističke napade 11. septembra formirala Ministarstvo otadžbinske bezbednosti. Ovo ministarstvo, na nivou savezne Vlade SAD, zaduženo je za zaštitu Amerike od terorističkih napada i za intervencije nakon prirodnih katastrofa. Oformljen je i Nacionalni protivteroristički centar (*National Counterterrorism Center – NCTC*) sa ciljem koordinacije rada i protoka informacija.

Nema sumnje da su ove mere značajno pospešile bezbednost Sjedinjenih Država. Međutim, islamistički terorizam i nakon više od deceniju i po globalnog rata protiv njega nije poražen, a kao što smo već zaključili nikada neće niti može biti. Terorizam, bez obzira bio on verski, ento-separatistički i sl., moguće je samo ograničiti i staviti pod određenu kontrolu. Dakle, **suzbiti**, ali ne i **eliminirati** u potpunosti i zauvek. Uz to, imajući u vidu da se priroda njegove pretnje konstantno menja s vremenom (osavremenjuje), čime, pored njegove operativnosti i tajnovitosti, smrtnost i razornost takođe rastu, neophodno je neprekidno prilagođavanje državnih subjekata koji su odgovorni za njegovo suzbijanje, ali i svih relevantnih činilaca koji se bave nacionalnim pitanjima, jer je on s početkom ovog veka identifikovan kao najveća pretnja i izazov za američku nacionalnu bezbednost i interese.

Obezbeđivanje efikasnosti institucija za protivterorističku borbu podrazumevalo je i reformu američkih obaveštajnih službi, jer je veliki deo odgovornosti za 11. septembar prebačen na njih. Tako je usled utvrđenih propusta u njihovom, a pre svega radu CIA,¹²⁶⁸ Buš u sklopu svojih agresivnih unutrašnjih bezbednosnih reformi sproveo i potpunu reorganizaciju američke obaveštajne zajednice¹²⁶⁹ donošenjem Zakona za obaveštajnu reformu i prevenciju terorizma 2004. godine. Bio je to prvi put da se struktura i organizacija rada obaveštajne zajednice menja usled unutrašnjeg događaja, jer je svoje reforme do tada doživljavala isključivo s promenama spoljne politike i nacionalnih interesa SAD, kao i spoljnopolitičkog i bezbednosnog okruženja u kojem su se SAD nalazile. Tako je posle Drugog svetskog i Hladnog rata, 11. septembar postao treća prekretnica koja je neposredno uticala na ponovno redefinisanje mesta, uloge, ciljeva,

¹²⁶⁸ Rad celokupne američke obaveštajne zajednice nakon Hladnog rata pa sve do 11. septembra 2001. godine temeljio se svojim značajnim delom na potrebi realizacije spoljnopolitičkih ciljeva. Neki od tih ciljeva su: preuzimanje i zadržavanje pozicije najmoćnije političke i ekonomske sile u svetu, sprečavanje širenja i suzbijanje ideja koje su suprotne američkim, uspostavljanje kontrole nad svetskim kapitalom i resorsima, aktivno kontrolisanje međunarodnih političkih, bezbednosnih i finansijskih institucija. Anagažman obaveštajnih službi (uglavnom CIA) na spoljnopolitičkom planu doveo je do zanemarivanja neprijateljskih aktivnosti unutar granica SAD. Za posledicu se dogodio 11. septembar koji američka obaveštajna zajednica, iako jedna od najboljih i najsavremenijih te vrste u svetu, nije bila u stanju da predvidi i spreči. **Više o tome u:** *The 9/11 Commission Report*, U.S. Government Printing Office, Washington, 2004, op. cit.

¹²⁶⁹ U sastavu američke obaveštajne zajednice nalaze se FBI, NSA, NSC, Stejt Department, a na vrhu piramide obaveštajne strukture je CIA.

delokruga i metoda rada američkih obaveštajnih službi. Taj jedinstveni teroristički napada bio je povod za do sada najveću reformu obaveštajnog aparata Amerike, za koju se ispostavilo da je bila neophodna još polovinom 20. veka.¹²⁷⁰

Jedna od najznačajnijih reorganizacionih mera američke obaveštajne zajednice je svakako uvođenje Kancelarije nacionalnog direktora za obaveštajne poslove (*Office of the Director of National Intelligence*). On, pored toga što je na čelu cele obaveštajne zajednice i što vrši nadzor primene Nacionalnog obaveštajnog programa (*National Intelligence Program*), obavlja i dužnost prvog savetnika predsednika SAD.¹²⁷¹

Zbog tajnovite prirode resora i dužnosti¹²⁷² obaveštajnih službi mi ćemo se u ovom delu rada, pored Nacionalne strategije za razmenu informacija koje su od značaja za borbu protiv terorizma, fokusirati na otklanjanje institucionalnih propusta protivterorističke prevencije, odnosno na reformu postojećih i formiranje novih ključnih bezbednosnih, a ne obaveštajnih agencija (*Intelligence Agencies*) federalne vlade SAD.

5.1.1. Nacionalna strategija za razmenu informacija koje su od značaja za borbu protiv terorizma

Sistem bezbednosti SAD je veoma kompleksan. U državnom aparatu koji broji više miliona zaposlenih, postoji kompetitivan odnos između različitih agencija čiji je krajnji cilj isti, a to je maksimalna zaštita bezbednosti građana i nacionalnih interesa. Kao takvom, neophodna mu je maksimalna međukoordinacija rada svih resornih agencija i konstantna razmena podataka i informacija između njih, što je u slučaju Al Kaidinih napada 2001. godine identifikovano kao najveći nedostatak. Ključni zadatak obaveštajnih službi jeste prikupljanje i analiziranje informacija, međutim, ma koliko one značajne bile, ako su neorganizovane i nepristupačne

¹²⁷⁰ **Videti:** Tešić Vladimir, *Transformacija Obaveštajno-bezbednosnog sistema SAD (1947-2004)*, Western Balkan Security Issues, 2014, Belgrade, No. 2/2013, str. 7-14.

¹²⁷¹ **Više o tome u:** Office of the Director of National Intelligence, *Mission, Vision and Goals*, 2004 (Internet: <https://www.dni.gov/index.php/about/mission>, 28/11/2016).

¹²⁷² Obaveštajne službe su jedine institucije u državnim aparatima koje su ovlašćene da pored legalnih sredstava primenjuju i tajne metode radi otkrivanja nosioca delatnosti koje prete da naruše sistem bezbednosti države. Njihov rad je tajnog karaktera, a zadatak u slučaju kontraterorističkog delovanja im je da pravovremeno otkriju indikatore koji upućuju na mogućnost organizovanja i delovanja terorističkih grupacija i organizacija u zemlji, da vrše efikasnu razmenu podataka sa resornim službama u zemlji i inostranstvu, te da svoja saznanja na vreme dostave političkim činiocima i bezbednosnim strukturama države (policijskim i vojnim specijalizovanim protivterorističkim jedinicama). **Više o tome u:** Stajić Ljubomir, *Osnovi sistema bezbednosti*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 2008, op. cit., str. 223-245.

drugim resornim službama onda su potpuno beskorisne, a utrošeni resursi (vreme, energija i novac) za njihovo prikupljanje i analitiku postaju uzaludni.

Na predlog Komisije za istragu 11. septembra Bušova administracija je donela Nacionalnu strategiju za razmenu informacija koje su od značaja za borbu protiv terorizma, ali tek 2007. godine. Naime, iako je utvrđeno da je jedan od najvećih razloga u propustu protivterorističke prevencije 2001. godine bila neadekvatna razmena informacija između obaveštajnih i bezbednosnih struktura, američka vlada se u preventivnom smislu prevashodno fokusirala na donošenje novih nacionalnih bezbednosnih i protivterorističkih strategija, kao i na radikalne institucionalne promene u obaveštajno-bezbednosnom sistemu, što je uslovalo kašnjenje pri izradi ove strategije.

Do 21. veka za bezbednosno-informativni tj. obaveštajni aspekt borbe protiv unutrašnjeg i transnacionalnog terorizma bio je zadužen Međuagencijski protivteroristički centar (*Intelligence Community's Counter Terrorism Center*) koji je od 1986. godine koordinisao sve antiterorističke aktivnosti resornih institucija kao što su FBI, CIA, NSA i dr. Nakon 11. septembra, otvorilo se pitanje njegove funkcionalnosti i, kao što smo već rekli, identifikovana je potreba za nacionalnom strategijom kao obavezujućim dokumentom za razmenu obaveštajnih podataka u vezi sa terorističkim okupljanjem, organizovanjem, planiranjem i delovanjem, kako u samoj zemlji tako i u inostranstvu.

Strategija je obelodanjena oktobra meseca 2007. godine. Pisana je na ukupno 30 strana, neracunajući priloge, a sastoji se od osam poglavlja. U njoj su svi aspekti obaveštajnog rada i raspolaganja informacijama obuhvaćeni. Tako su posebno urađena poglavlja za razmenu obaveštajnih informacija između različitih federalnih institucija, zatim sa privatnim sektorom i sa inostranim partnerima, ali i poglavlje o zaštiti privatnosti i drugih prava građana vezanih za razmenu informacija i podataka.¹²⁷³

Njom je znatno unapređen sistem za prikupljanje obaveštajnih podataka kao i njihova razmena između različitih resornih odeljenja i službi. Raspolaganje i brza međuinstitucionalna razmena obaveštajnih podataka o terorističkim organizacijama i njihovim članovima znatno je doprinela uspešnosti borbe protiv i odbrane od te pojave. Naime, povećana je efektivnost suzbijanja nosilaca terorizma, a posebno u pogledu osujećivanja njihovih planiranih akcija.

¹²⁷³ **Videti:** *National Strategy for Information Sharing*, White House, Washington, 2007 (Internet: https://nsi.ncirc.gov/documents/National_Strategy_for_Information_Sharing.pdf, 25/11/2016), op. cit.

Obama je svoju strategiju predstavio pet godina kasnije, tačnije u decembru 2012. godine. Po svojoj strukturi druga po redu nacionalna strategija ove vrste znatno je kraća, jer za razliku od prethodne ima svega pet poglavlja i duplo manje stranica teksta.¹²⁷⁴

5.1.2. Reforma Federalnog istražnog biroa (*FBI*)

Federalni istražni biro, koji se nalazi u sastavu američkog Ministarstva pravosuđa (*U.S. Department of Justice*), je svoju borbu protiv međunarodnog terorizma otpočeo još 1979. godine kada je donesen novi Zakon o FBI, kojim se uređuju njegove nadležnosti. Odredbe ovog pravnog akta su pružile toj najmoćnijoj svetskoj policijskoj agenciji pravni osnov za suprostavljanje terorizmu na globalnom nivou, tako što je njegova nadležnost sa državne, odnosno federalne, proširena i na međunarodnu po tom pitanju. Prema paragrafu 531 tog zakona izraz „teroristička aktivnost”, pored ostalog, odnosi se i na terorističko delovanje protiv bilo koje strane države, dok je prema paragrafu 533 FBI ovlašćen da o takvim krivičnim delima vodi istrage, bez obzira na to što su izvršena izvan SAD ili prelaze nacionalne granice, u smislu sredstava pomoću kojih je teroristička aktivnost izvršena, osoba prema kojima je teroristička aktivnost usmerena ili mesta u kojima izvršiocu deluju ili traže azil.¹²⁷⁵ Zatim, nakon bombaškog napada u Oklahoma Sitiju 19. aprila 1995. godine donesen je Sveobuhvatni zakon za prevenciju terorizma (*Comprehensive Terrorism Prevention Act of 1995*), kojim su znatno pooštrene kazne za terorističke akte. S tim nemilosrdnim događajem u vezi, izmenjena je organizaciona struktura FBI, formiranjem posebnog Centra za suzbijanje unutrašnjeg tj. domaćeg terorizma (*Domestic Counterterrorism Center*). Kada je reč o unutrašnjem terorizmu, policijske snage u Americi su u odličnoj poziciji da skupljaju i analiziraju informacije u lokalnoj zajednici, tako da na terenu mogu da posluže kao „oči i uši”, ali da bi obavljale posao istinskih obaveštajaca, koji je krajnje neophodan u suprostavljanju teroristima, moraju i političke informacije da spoznaju i prikupe, za šta njihovi pripadnici nisu obučeni niti nadležni. Tu važnu ulogu na sebe je preuzeo FBI kao osavremenjena policijsko-obaveštajna federalna služba.

Novoformirani centar je postao nadležan za prevenciju, istrage i suzbijanje terorističkih aktivnosti unutar SAD, dok je suprostavljanje terorizmu u inostranstvu izmešteno iz okvira

¹²⁷⁴ *National Strategy for Information Sharing and Safeguarding*, White House, Washington, 2012 (Internet: https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2012sharingstrategy_1.pdf, 25/11/2016).

¹²⁷⁵ **Videti:** Stajić Ljubomir, *Osnovi sistema bezbednosti*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 2008, op. cit., str. 281.

nadležnosti FBI u nadležnost Ministarstva spoljnih poslova, u kom je osnovan poseban Biro za koordinaciju antiterorističkih dejstava. Usled intezivirane terorističke pretnje protiv SAD i njihovih interesa u svetu i nakon bombaških napada američkih ambasada u Istočnoj Africi 1998. godine, FBI je predstavio svoj novi strateški plan (*FBI's Strategic Plan*) kojim je naglašena uloga ove agencije u borbi protiv terorizma van granica SAD i zaštiti njihovih nacionalnih interesa. U tu svrhu formirana su dva sasvim nova odeljenja, i to Odsek za kontraterorizam (*Counterterrorism Division*) i Odsek za istražne operacije (*Investigative Operations Branch*), kojima rukovode pomoćnici direktora FBI.

Nova, sveobuhvatna i najopsežnija ikada reforma ove federalne agencije usledila je posle 11. septembra, koji je proglašen najvećom nacionalnom katastrofom još od Perl Harbora. Poput bombaških napada u Oklahoma Sitiju, šest i po godina ranije, i ovi teroristički napadi su direktno uticali na njeno organizaciono uobličavanje. Teret reforme najuglednije policijske organizacije u svetu pao je na njenog novoimenovanog direktora Roberta Mjulina (*Robert Mueller*). Naime, Mjulina je predsednik Buš uz potvrdu Senata postavio za šestog po redu direktora FBI 4. septembra 2001. godine, da bi mu svega sedam dana kasnije - 11. septembra, postavio pitanje: „Šta FBI preduzima kako bi se sprečio sledeći teroristički napad?“¹²⁷⁶ Tako je novoimenovani direktor dobio jedan od najtežih zadataka da što pre transformiše biro iz policijske u bezbednosnu agenciju, koja ne samo da će nastaviti sa rešavanjem kriminalnih zločina,¹²⁷⁷ već će se fokusirati i na spečavanje terorističkih napada i suzbijanje terorizma uopšte. On je u najkraćem roku uspeo reorganizovati postojeća i formirati potpuno nova odeljenja, ogranke i centre nadležne za suprostavljanje terorizmu i za zaštitu nacionalne bezbednosti (**Prilog 24**), a maja meseca 2002. godine je objavio novu listu sa deset najvećih prioriteta biroa (*FBI's Top 10 Priorities List*) na čijem vrhu je bila „zaštita Sjedinjenih Država od terorističkih napada“.¹²⁷⁸ Na ovaj način se FBI u vrlo kratkom periodu iz policijske službe (*Law Enforcement Agency*), u

¹²⁷⁶ **Videti:** Nobel Carmen, *How the FBI reinvented itself after 9/11*, Forbes, New York, 2016 (<http://www.forbes.com/sites/hbsworkingknowledge/2016/04/27/how-the-fbi-reinvented-itself-after-september-11/#33eecb4c4e2c>, 13/12/2016).

¹²⁷⁷ Do septembra 2001. godine FBI je imao prilično decentralizovanu organizacionu strukturu sa 56 terenskih ispostava (*field offices*) u najvećim gradovima SAD, koje su delovale relativno autonomno od centrale organizacije u Vašingtonu, sa fokusom na rešavanje lokalnih krivičnih zločina i privođenje kriminalaca organima pravde. Ovo je naročito bio slučaj sa njegovim antiterorističkim programom. Uzmimo za primer samo činjenicu da je za Al Kaidu bila zadužena FBI ispostava u Njujorku, dok je Hamas bio u nadležnosti kancelarije u Vašingtonu. Usled intenziviranja antiterorističkih napora nakon 11. septembra i samog rasta terorističke pretnje, FBI je u okviru svoje organizacione rekonstrukcije oformio potpuno novu poziciju Izvršnog asistenta direktora (*Executive Assistant Director*) koji je u okviru kontraterorističkog odseka FBI postao nadležan za sveukupan protivteroristički i kontraobaveštajni rad biroa. Na ovaj način je uspostavljen nacionalni protivteroristički program i centralizovan menadžment za njegovo planiranje i sprovođenje u potpunoj i konstantnoj koordinaciji sa ostalim resornim službama federalne vlade, ali i lokalnih vlasti (**Prilog 25**). **Više o tome u:** FBI, *The FBI's Counterterrorism Program Since September 2001*, 2004 (Internet: <file:///C:/Users/Niksa/Downloads/9-11commissionrep.pdf>, 29/11/2016), p. 20.

¹²⁷⁸ **Videti:** Ibid, pp. 1-3.

svetu poznate po delotvornoj borbi protiv najgorih mafijaša, korumpiranih političara i funkcionera, transformisao u federalnu bezbednosno-informativnu agenciju za zaštitu nacionalne bezbednosti (*National Security Agency*) sa fokusom na prevenciju terorističkih napada, kroz obaveštajni i kontraobaveštajni rad, ipak zadržavajući tradicionalnu ulogu policijske agencije svetske klase. Tako je sa fokusom na zaštitu nacionalne bezbednosti u okviru biroa osnovan Ogranak za nacionalnu bezbednost (*National Security Branch*) koji je odgovoran za obaveštajni i kontraobaveštajni rad. Takođe, Ministarstvo pravde je 2006. godine osnovalo svoje posebno Odeljenje za nacionalnu bezbednost (*National Security Division*) kako bi ujedinilo sve svoje uprave koje se bave nacionalnom bezbednošću, uključujući i FBI, a sve to sa ciljem maksimalnog angažovanja u zaštiti zemlje od terorističkih napada.¹²⁷⁹ Bila je to prva organizaciono-strukturna promena američkog Ministarstva pravde u poslednjih 49 godina.

Danas se FBI suočava sa najširoim lepezom zadataka i ciljeva. Dobar deo njih se ne razlikuje mnogo od strateških okvira i suštine organizacije od njenog osnivanja pre više od jednog veka, tačnije 1908. godine, dok su neki potpuno novi. Terorizam je zasigurno najveći izazov za ovu organizaciju, a kao što smo već rekli glavni je pokretač njene višestruke transformacije. Najkraće rečeno, FBI se, kao i celokupan strateško-bezbednosni pristup od Bušove doktrine pa na ovamo, iz reaktivnog transformisao u proaktivni. S tim u vezi, njegovi agenti ne čekaju kao pre da se teroristički akt dogodi kako bi reagovali, primarno kroz gonjenje njegovih počilaca i naručilaca, već danas sve svoje kapacitete usmeravaju na ranu detekciju i prevenciju terorističkog delovanja unutar SAD.¹²⁸⁰ Pored toga, američko Ministarstvo pravde je rešeno da se protiv terorizma bori svim snagama i sredstvima i van državnih granica te sa tom namerom neprestano produbljuje saradnju sa međunarodnim policijskim organizacijama, Europolom i Interpolom. Tako je broj FBI ataše kancelarija u stranim zemljama sa 44, koliko ih je bilo pre 11. septembra, povećan na 62, plus 13 operativnih ispostava u inostranstvu, dok je broj agenata sa 112 povećan na 182.¹²⁸¹ U svom zvaničnom izveštaju objavljenom povodom desetogodišnjice od 11. septembra Ministarstvo pravde strukturalnu reorganizaciju FBI opisuje kao „najznačajniju transformaciju u svojoj istoriji“.¹²⁸² U njemu se najbitnije promene ostvarene tokom te reforme predstavljaju po sledećem redosledu:

¹²⁷⁹ **Više o tome u:** *U.S. Department of Justice, The Department of Justice Ten Years After 9/11, 2011* (Internet: <https://www.justice.gov/opa/pr/fact-sheet-department-justice-ten-years-after-911>, 01/12/2016).

¹²⁸⁰ **Videti:** Gunaratna Rohan, *The Post-Madrid Face of Al Qaeda*, *The Washington Quarterly*, 2004, Washington, Vol. 27 (3), op. cit., p. 96.

¹²⁸¹ **Videti:** *U.S. Department of Justice, The Department of Justice Ten Years After 9/11, 2011* (Internet: <https://www.justice.gov/opa/pr/fact-sheet-department-justice-ten-years-after-911>, 01/12/2016), op. cit.

¹²⁸² **Videti:** Ibid.

- Uspostavljeni su jasni prioriteti sprečavanja terorističkih napada, istovremeno vodeći računa o zaštiti građanskih prava, sloboda i privatnosti;
- 2005. godine je uspostavljen Ogranak za nacionalnu bezbednost kojim je centralizovan FBI program za njenu zaštitu;
- Uspostavljene su obaveštajne strukture u svih 56 terenskih ispostava širom SAD;
- Udvostručen je broj obaveštajnih analitičara FBI, dok je broj njegovih lingvista utrostručen;
- U centru FBI stvorena je Združena nacionalna operativna grupa za terorizam (*National Joint Terrorism Task Force*), koja okuplja ukupno 38 agencija;
- Preuređeni su ljudski resursi, tako što su određeni agenti FBI uz prekvalifikacije prebačeni sa programa za borbu protiv opšteg kriminala na borbu protiv terorizma ili na obaveštajne programe;
- Osnovane su različite jedinice i odeljenja, dok su postojeća reformisana, čime su sposobnosti borbe protiv terorizma znatno unapređene.¹²⁸³

Tabela 32: Distribucija istraživačkih kapaciteta FBI pre i posle 11. septembra¹²⁸⁴

GODINA	1996.	2003.
Krivične istrage	48%	15%
Kontraobaveštajne istrage	42%	42%
Protivterorističke istrage	10%	43%
Total	100%	100%

Povodom završetka reorganizacije FBI je objavio sopstveni izveštaj pod nazivom „Protivteroristički program FBI od septembra 2001. godine”. Izveštaj je prilično opširan i sveobuhvatan jer su u njemu predstavljene sve preduzete mere i reforme u desetogodišnjem period od najvećeg terorističkog napada, kao i procene njihovih efikasnosti. U dokumentu stoji

¹²⁸³ **Videti:** Ibid.

¹²⁸⁴ **Izvor:** FBI, *The FBI's Counterterrorism Program Since September 2001*, 2004 (Internet: <file:///C:/Users/Niksa/Downloads/9-11commissionrep.pdf>, 29/11/2016), op. cit., p.19.

da je glavna rekonstruktivna faza biroa, pokrenuta na zahtev političkih odlučilaca SAD, okončana nakon nešto više od dve godine. Njom se znatno izmenila organizacija i struktura ove federalne agncije, ali i fokus delovanja. Prema izveštaju, za razliku od perioda pre 11. septembra na istraživanju terorističkih aktivnosti u celoj zemlji kao i u ataše ispostavama u inostranstvu bio je angažovan 1,351 specijalni agent, dok je taj broj u 2004. godini porastao na 2,398.¹²⁸⁵ Shodno tome i protivterorističko delovanje FBI je znatno poraslo, dok je srazmerno sa tim njegov angažman u krivičnim istragama trostruko smanjen (**Tabela 32**).

Obzirom da će SAD uvek morati da imaju efikasan bezbednosni sistem koji će biti u stanju u svakom momentu da odgovori na sve izazove, pretnje i rizike, reforma FBI, kao i ostalih resornih službi, odnosno celokupnog bezbednosno-informativnog sistema SAD mora ostati neprekidan proces kao što je i transformacija terorističke pretnje koja se, na žalost, konstantno unapređuje idući u korak sa vremenom.

5.1.3. Nacionalni centar za borbu protiv terorizma (NCTC)

Direktni vojni udari na terorističke organizacije i grupe u inostranstvu nisu bili dovoljni za njihov poraz i neutralisanje terorističke pretnje Sjedinjenim Državama. Bilo je neophodno sprovesti određene protivterorističke mere unutar same države kako bi se njena prevencija pospešila i ranjivost smanjila, a teroristički kapaciteti za organizovanje i delovanje unutar nje suzbili, sa krajnjim nastojanjem da se neutrališu i da se teroristička pretnja u potpunosti eliminiše. Zato je bilo neophodno federalno telo koje će neprekidno koordinisati i nadzirati sveukupne protivterorističke napore SAD, te je u tu svrhu osnovan Nacionalni centar za borbu protiv terorizma ili Nacionalni protivteroristički centar.¹²⁸⁶

Formiranje ovog centra, u svom izveštaju objavljenom 22. jula 2004. godine, predložila je Nacionalna komisija za istragu terorističkih napada na SAD 11. septembra. Kako je ova dvopartijska (republikanska i demokratska) desetočlana komisija navela, nakon temeljne analize uzroka i okolnosti samoubilačkih terorističkih napada u Njujorku i Vašingtonu 2001. godine, do slabljenja nacionalne bezbednosti SAD došlo je usled nedovoljne saradnje između ukupno 22

¹²⁸⁵ **Videti:** Ibid, p. 12.

¹²⁸⁶ **Videti:** Tešić Vladimir, *Transformacija Obaveštajno-bezbednosnog sistema SAD (1947-2004)*, Western Balkan Security Issues, 2014, Belgrade, No. 2/2013, op. cit., str. 7-14.

nadležne obaveštajne i kontraobaveštajne agencije.¹²⁸⁷ Imajući u vidu krajnju neophodnost postojanja vladine agencije sa primarnim ciljem integracije i analize svih informacija i podataka u vezi sa terorizmom, zatim koordinacije protivterorističkih aktivnosti i protoka obaveštajnih informacija, predsednik Buš je svega mesec dana od objavljivanja izveštaja komisije, 27. avgusta 2004. godine Predsedničkom direktivom, odnosno Izvršnom naredbom br. 13354 naložio osnivanje Nacionalnog centra za borbu protiv terorizma,¹²⁸⁸ čije postojanje i delovanje je ozakonjeno (kodifikovano) kroz već pomenuti Zakon za obaveštajnu reformu i prevenciju terorizma, ekspeditivno usvojen iste godine.

Tako je novoformirani centar postao „mozak” za odbranu od terorizma, odnosno svojevrsna baza za prikupljanje i obradu podataka o terorističkim pretnjama Sjedinjenim Državama, njihovim građanima i nacionalnim interesima. Kada se kaže „**teroristička pretnja**”, tu se pre svega misli na njene direktne, ali i indirektne nosioce (poznate ili registrovane i osumnjičene teroriste), zatim grupe ili organizacije kojima pripadaju i/ili kojima rukovode, njihove ciljeve, strategije, sposobnosti i mogućnosti, mreže i kontakte. Kako bi se objedinile i na najbolji mogući način klasifikovale obaveštajne informacije o terorističkoj pretnji, čime je uslovljeno ostvarenje kvalitetnih obaveštajno-informativnih analiza iz kojih proističu efikasne istrage ili pak cele strategije, Nacionalni centar za borbu protiv terorizma okuplja službenike iz svih resornih agencija, ali pre svega ključnih igrača američke obaveštajne zajednice, kao što su: Ministarstvo pravde, Ministarstvo odbrane, Ministarstvo inostranih poslova i Ministarstvo otadžbinske bezbednosti, koji učestvuju i kombinuju svoja antiteroristička delovanja.¹²⁸⁹ U njegovom sedištu u Virdžiniji radi više od 500 zaposlenih, od kojih je oko 60% ugovorno preuzeto iz pomenutih agencija i ministarstava.¹²⁹⁰

Kao centralna organizacija koja svojim analizama, podacima i sugestijama utiče na donosioce odluka (Vladu SAD), Nacionalni centar za borbu protiv terorizma predstavlja najveću novinu u Obaveštajno-bezbednosnom sistemu SAD. On je dobio nimalo lak zadatak da upravlja strategijskim planiranjem protivterorističkih operacija, integrišući sve instrumente nacionalne moći, uključujući diplomatiju, ekonomsku i vojnu moć, te obaveštajnu kao i kontraobaveštajnu delatnost, sa ciljem da obezbedi obaveštajnu podršku i pristup svim raspoloživim podacima agencijama koje realizuju svoje protivterorističke planove na terenu ili u najmanju ruku izrađuju

¹²⁸⁷ **Više o tome u:** *The 9/11 Commission Report*, U.S. Government Printing Office, Washington, 2004, op. cit., pp. 399-429.

¹²⁸⁸ **Videti:** *EO 13354: National Counterterrorism Center*, Presidential Documents, White House Federal Register, 2004, Washington, Vol. 69, No. 169.

¹²⁸⁹ **Više o tome u:** National Counterterrorism Center, *Who we are: Overview*, 2004 (Internet: <https://www.nctc.gov/overview.html>, 17/12/2016).

¹²⁹⁰ **Videti:** Best A. Richard, *The national Counterterrorism Center – Responsibilities and Potential Congressional Concerns*, Congressional Research Service, 2011, Washington, R41022, p. 6.

analize i strategije. Direktor centra ima jedinstvenu dualnu liniju izveštavanja: (1) svakodnevno izveštava lično predsednika SAD - šefa izvršne vlasti koja donosi finalne antiterorističke planove i odluke, (2) izveštava i Direktora nacionalne obaveštajne službe (*Director of National Intelligence*) u vezi sa prikupljenim i obrađenim obaveštajnim informacijama.¹²⁹¹

Već nakon dve godine postojanja i delovanja procenjeno je da je ovaj centar za razliku od takođe novoosnovanog Ministarstva za otadžbinsku bezbednost odigrao veću i bolju ulogu u premoštavanju i integrisanju obaveštajnog rada, pre svega, između FBI i CIA, ali i ostalih obaveštajnih i bezbednosnih agencija i službi.¹²⁹²

Međutim, dva teroristička napada na teritoriji Sjedinjenih Država tokom prve decenije „rata protiv terorizma” dovela su u pitanje efikasnost i delotvornost ovog centra.¹²⁹³ Kako je konstantovano nakon njihove istrage, problem nije bio u nedostatku obaveštajnih informacija, već u njihovoj neadekvatnoj analizi i integraciji u resornim službama, usled čega navedeni napadi nisu na vreme sprečeni. I sam predsednik Obama je povodom napada u decembru 2009. godine izjavio: „Ovo nije bio propust u prikupljanju obaveštajnih informacija, ovo je bio propust u integrisanju i razumevanju obaveštajnih informacija koje smo već posedovali”.¹²⁹⁴ Odbor američkog Senata za nadzor obaveštajnih službi (*Senate Intelligence Committee*) je u svom izveštaju, objavljenom maja meseca 2010. godine, zaključio povodom dva teroristička napada da je pričinjen čitav niz sistematskih grešaka u celoj obaveštajnoj zajednici, ali i to da je Nacionalni protivteroristički centar neadekvatno organizovan i resorsovan za svoju veoma kompleksnu misiju.¹²⁹⁵

¹²⁹¹ **Videti:** National Counterterrorism Center, *Who we are: Overview*, 2004 (Internet: <https://www.nctc.gov/overview.html>, 17/12/2016), op.cit.

¹²⁹² **Videti:** Heyman David & Ridge Eric, *America's Domestic Security*. In: Smith Juliane & Sanderson Thomas (eds.), *Five Years After 9/11: An Assessment of America's War on Terror*, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2006, p. 20.

¹²⁹³ Oba teroristička napada, od kojih je jedan neuspeli samoubilački bombaški pokušaj, dogodila su se krajem 2009. godine. Prvi napad je izveo major američke vojske, dakle američki državljanin Najdl Hasan (*Nidal M. Hasan*), koji je iz službenog vatrenog oružja nasumice pucajući usmratio 13 svojih kolega u „Fort Hood“ vojnoj bazi u Teksasu, 5. novembra. Nešto više od mesec dana kasnije, tačnije 25. decembra na katolički Božić, Nigerijac Umar Faruk (*Umar Farouk*) je u avionu koji se pripremao za sletanje u Detroitu, na svu sreću, neuspešno pokušao aktivirati ručno pravljenju bombu.

¹²⁹⁴ Best A. Richard, *The national Counterterrorism Center – Responsibilities and Potential Congressional Concerns*, Congressional Research Service, 2011, Washington, R41022, p. 1.

¹²⁹⁵ **Videti:** U.S. Senate Select Committee on Intelligence, *Attempted terrorist attack on Northwest airlines flight 253*, 2010 (Internet: <http://www.intelligence.senate.gov/publications/report-attempted-terrorist-attack-northwest-airlines-flight-253-may-24-2010>, 19/12/2016).

5.1.4. Agencija za bezbednost saobraćaja (TSA)

Kao još jedan od odgovora na 11. septembar, u sklopu Ministarstva otadžbinske bezbednosti oformljena je i nacionalna Agencija za bezbednost saobraćaja (*Transportation Security Administration - TSA*) sa ciljem da se poveća i osigura bezbednost, pre svega, u putničkom ali i u trgovinskom saobraćaju. Zapravo, agencija je prvobitno bila u sastavu Ministarstva saobraćaja (*Department of Transportation - DOT*), ali je od 9. marta 2003. godine prebačena u Ministarstvo otadžbinske bezbednosti. Iako je nadležna i za kopneni saobraćaj, njen primarni fokus je obezbeđivanje civilnog aviosaobraćaja, tako da danas nadzire bezbednost skoro svih, tačnije 450 komercijalnih aerodroma u Americi i vrši kontrolu njihovih putnika i prtljaga.¹²⁹⁶

Prema izveštajima ove agencije, u Sjedinjenim Državama se dnevno obavlja oko 40.000 letova kojima se prevozi oko dva miliona putnika, a koji prenose u proseku tri miliona komada prtljaga. Do 11. septembra 2001. godine samo je oko 10% prtljaga koje svakodnevno prenose putnici američkog vazdušnog saobraćaja bivalo podvrgnuto kontroli rizika i bezbednosnom skeniraju na aerodromima.¹²⁹⁷ Svega 69 dana nakon terorističkih napada, tačnije 19. novembra 2001. godine američki predsednik Buš potpisao je novousvojeni Zakon o bezbednosti vazdušnog saobraćaja (*Aviation and Transportation Security Act*), kojim je pored ostalih mera za pojačavanje bezbednosti putnika naloženo da se od januara 2002. godine svaki prtljag, bez izuzetaka, pregleda na skeneru radi detekcije oružja i eksploziva.¹²⁹⁸ Za taj obiman posao u kratkom roku je u federalnu službu primljeno i obučeno oko 55.000 radnika, koji su podeljeni u tri osnovne kategorije: službenici za nadzor, pretres i skeniranje putnika i prtljaga; Federalni vazdušni maršali i mobilni timovi kerovođa za detekciju eksploziva. Od 2007. godine je pokretanjem posebnog inovativnog programa pod nazivom „Skrining putnika posredstvom observacionih tehnika (*Screening Passengers by Observation Techniques – SPOT*) dodata i četvrta kategorija – službenici za detekciju ponašanja (*Behavior Detection Officers*) – čij zadatak je da identifikuju putnike koji kroz svoje ponašanje ispoljavaju stres ili uzrujanost, strah itd.¹²⁹⁹

Ovaj užurbani proces Vlade SAD i velika budžetska izdvajana Kongresa potvrdila su prioritetni cilj Bušove administracije nakon 11. septembra, a to je da se na najbolji mogući način zaštite

¹²⁹⁶ **Više o tome na:** Transportation Security Administration, *About: Mission*, 2003 (Internet: <https://www.tsa.gov/about/tsa-mission>, 19/12/2016).

¹²⁹⁷ **Videti:** Vukadinović Đorđe, *Svet posle 11. septembra*, Nova srpska politička misao, 2002, Beograd, posebno izdanje br. 4, op. cit., str. 325.

¹²⁹⁸ **Više o tome u:** Department of Homeland Security, *Aviation and Transportation Security Act*, 2002 (Internet: https://www.tsa.gov/sites/default/files/publications/pdf/aviation_and_transportation_security_act_atsa_public_law_107_1771.pdf, 21/07/2015).

¹²⁹⁹ **Videti:** Heyman David & Ridge Eric, *America's Domestic Security*. **In:** Smith Juliane & Sanderson Thomas (eds.), *Five Years After 9/11: An Assessment of America's War on Terror*, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2006, op. cit., p. 17.

američki komercijalni letovi od novih terorističkih napada i prvenstveno otmica aviona.¹³⁰⁰ Njime su nadležnosti i odgovornosti mnoštva privatnih bezbednosnih kompanija, koje su do tada nadzirale putnike i robu, te obezbeđivale aerodrome i aviokompanije, predate u ruke jedinstvene federalne agencije. Međutim, privatne kompanije nisu u potpunosti potisnute iz tog posla. Naime, one kompanije koje su na zahtev aerodroma, poput onoga u Ki Vestu ili u Kansas Sitiju i sl., želele da nastave sa pružanjem svojih usluge, morale su da prođu određene procese sertifikacije i obuke radnika od strane TSA, kao i da u potpunosti prate bezbednosne procedure i protokole propisane od strane ove agencije.¹³⁰¹

Uprkos intenziviranim bezbednosnim i antiterorističkim merama od 2001. godine pa na ovamo, identifikovani su mnogobrojni propusti u obezbeđivanju američkog aviosaobraćaja od osnivanja ove nacionalne agencije kao i u njenom radu. Dejvid Himen (*David Heyman*) i Erik Ridž (*Eric Ridge*), iz Centra za strateške i međunarodne studije u Vašingtonu, tvrde da bez obzira na zakonsku obavezu da se celokupan tovar (*cargo*) u avionima na komercijalnim letovima pregleda i skenira radi detekcije eksplozivnih materija, to se u praksi čini sa manje od 15% sveukupnog tovara. Nadalje, oni objašnjavaju da pored komercijalne avijacije u civilnom sektoru aviosaobraćaja SAD postoji i „generalna avijacija (*general aviation*)”, koja uopšte ne potpada pod navedenu zakonsku regulativu i bebednosne procedure koje proizlaze iz nje. Za ovu dvojicu stručnjaka, najveći problem predstavlja to što TSA ne poseduje najsavremeniju tehnologiju za detekciju tečnih eksplozivnih materija.¹³⁰² Još više zabrinjujuća je činjenica da je i pre pojave tečnog eksploziva dokazano da u oko 20% slučajeva rengenski skeneri nisu bili u mogućnosti da detektuju plastični eksploziv i uopšte oružje naravljeno od plastike.¹³⁰³ Ozbiljnost i realnost ove pretnje tek je shvaćena 11. avgusta 2006. godine kada je britanska policija presrela i sprečila realizaciju terorističkog plana za unošenje i detonaciju tečnog eksploziva u jedan od aviona na letu od Londona do SAD. Nakon toga TSA je uvela restrikcije na količinu tečne supstance koju putnici mogu uneti u avion u vidu parfema, losiona za bebe itd.¹³⁰⁴ Međutim, ova agencija, koja je proizašla iz 11. septembra, fokusira se na činjenicu da orkestratori tog najvećeg terorističkog akta u istoriji čovečanstva nisu u avione uneli eksploziv, već da su od njih napravili bombe za svoje samoubilačke poduhvate.

¹³⁰⁰ U period od februara do decembra 2002. godine, 1.7 miliona aplikanta je intervjuisano za posao u agenciji. Ta količina i brzina skrininga potencijalnih kandidata u istoriji američke prakse može se uporediti samo sa procesom regrutacije u Prvom svetskom ratu. **Više o tome u:** Landy J. Frank & Conte M. Jeffrey, *Work in the 21st Century: An Introduction to Industrial and Organizational Psychology*, Wiley, New York, 4th edition, 2012, p. 263.

¹³⁰¹ **Videti:** Transportation Security Administration, *Screening Partnership Program*, 2004 (Internet: <https://www.tsa.gov/for-industry/screening-partnerships>, 20/12/2016).

¹³⁰² **Videti:** Heyman David & Ridge Eric, *America's Domestic Security*. **In:** Smith Juliane & Sanderson Thomas (eds.), *Five Years After 9/11: An Assessment of America's War on Terror*, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2006, op. cit., pp. 17-8.

¹³⁰³ **Videti:** Combs Cindy & Slann Martin, *Encyclopedia of Terrorism*, Facts on File, New York, 2007, op. cit., p. 4.

¹³⁰⁴ **Više o tome u:** Ibid, p. 5.

Što se tiče direktnih propusta u delovanju *TSA*, za njihovo otkrivanje i otklanjanja, kao i uopšte utvrđivanje i analizu efektivnosti rada zadužena je interna Kancelarija za istrage (*TSA's Office of Investigations*) i Kancelarija generalnog inspektora Ministarstva otadžbinske bezbednosti (*Department of Homeland Security Inspector General's Office*). Prema saopštenjima ove dve kancelarije propusti koje čine radnici ove agencije su svakodnevni, a najalarmantniji je izveštaj generalnog inspektora objavljen nakon istrage sprovedene 2015. godine. U njemu piše da su tajni inspektori (*undercover inspectors*) u 95% svojih pokušaja bili uspešni da kroz kontrolne punktove *TSA* osoblja prokrijumčare zabranjene predmete i materijale.¹³⁰⁵ Iste godine, u novembru, generalni inspektor je pred Komitetom za nadzor vladinih reformi američkog Senata podneo još jedan, detaljniji izveštaj, sa identifikovanim propustima i preporukama za njihovo prevazilaženje. Kako je istaknuto, za propuste u radu Agencije za bezbednost saobraćaja odgovorna su tri elementa, pojedinačno ili uzajamno delujući, a to su: ljudski faktor ili nemarnost u radu, tehnološki i proceduralni. Zato je, kako se navodi, *TSA* u saradnji sa Kancelarijom generalnog inspektora napravila strateški plan za eliminisanje svih navedenih faktora istovremeno.¹³⁰⁶ Prema generalnom inspektor Džon Rutu (*John Roth*), „najmodernija i najefikasnija tehnologija je beskorisna bez pravog osoblja za njeno rukovanje, dok to osoblje mora da se rukovodi efektivnim procedurama“.¹³⁰⁷ Takođe, u njegovom izveštaju stoji da tzv. „*SPOT*“ program, koji angažuje nešto više od 2.800 specijalno obučениh agenata i koji je američke poreske obveznike od fiskalne 2007. do 2013. godine koštao oko 878 miliona dolara, iako vrlo skup, uopšte nije delotvoran.¹³⁰⁸

Pored svega navedenog, radnici Agencije za bezbednost saobraćaja su mnoštvo puta na skoro svim velikim aerodromima u SAD optuživani za maltretiranje i seksualno zlostavljanje putnika prilikom intenzivnih ličnih pretresa, tokom kojih se dodiruje genitalije, pa čak i kod dece. Međutim, policija je pokrenula istragu samo u jednom od više hiljada prijavljenih slučajeva, i to tek u januaru 2014. godine u Denveru.¹³⁰⁹

¹³⁰⁵ **Više o tome u:** ABC News, *Undercover DHS Tests Find Security Failures at US Airports*, 2015 (Internet: <http://abcnews.go.com/US/exclusive-undercover-dhs-tests-find-widespread-security-failures/story?id=31434881>, 23/12/2016).

¹³⁰⁶ **Videti:** Department of Homeland Security, *Statement of Inspector General John Roth Before the Committee on Oversight and Government Reform U.S. House of Representative Concerning TSA Security Gaps*, 2015 (<https://www.oig.dhs.gov/assets/TM/2016/OIGtm-JR-110315.pdf>, 24/12/2016), pp. 3-4.

¹³⁰⁷ Ibid, p. 4.

¹³⁰⁸ **Videti:** Ibid, pp. 9-10.

¹³⁰⁹ **Više o tome u:** Fox News, *Woman Claims Sex Assault During TSA Search at Denver Airport*, 2014 (Internet: <http://insider.foxnews.com/2014/01/16/colorado-woman-jamelyn-steenhoek-claims-sex-assault-during-tsa-search-denver-airport>, 23/12/2016).

5.1.5. Vazdušni maršal (*Air Marshal*)

Nakon 11. septembra u napetoj političkoj i neizvesnoj bezbednosnoj atmosferi postalo je jasno da avio prevoz, zahvaljujući rastućoj međunarodnoj terorističkoj pretnji, nije više najbezbedniji oblik saobraćaja u svetu. Kako bi se povratilo poverenje američkih građana u njegovu bezbednost Vlada SAD je instantno uvela nove, izuzetno stroge procedure obezbeđivanja aerodroma kao i propise za proveru i nadzor putnika. Njima je predviđeno da, ukoliko u budućnosti otmičari aviona nekako uspeju proći kontrolne punktove *TSA*, njihov teroristički plan bude osujećen znatno ojačanim i zaštićenim vratima pilotskih kabina, zatim naoružanim pilotima ali, pre svega, vazdušnim maršalima, specijalno obučanim za takve situacije.¹³¹⁰

Federalna služba vazdušnih maršala (*The Federal Air Marshal Service*) vuče svoje korene još iz druge polovine 20. veka, kada je američki predsednik Džon F. Kenedi (*John F. Kennedy*) Predsedničkom direktivom naložio da pripadnici federalnih policijskih službi obezbeđuju određene visoko rizične međunarodne letove. Tako je 2. marta 1962. godine sa svega 18 specijalno obučanih policajaca pokrenut prvobitni bezbednosni program u okvirima američkog aviosaobraćaja pod nazivom „*Peace Officers Program*“, da bi 1969. godine sa pojačanim kapacitetima i novim nazivom „*Sky Marshal Program*“ postao itegralni deo Uprave američkih carina (*U.S. Customs Enforcements*) usled pojačane terorističke pretnje sa Bliskog istoka i Kube.¹³¹¹

Program je u par navrata po potrebi bio intenziviran, a u momentu terorističkih napada na SAD 2001. godine samo su 33 federalna maršala bila aktivna.¹³¹² Kao što je bilo i očekivano, odmah nakon tog terorističkog čina, radi uvećanja bezbednosti u aviosaobraćaju znatno je proširen i bezbednosni program vazdušnih maršala, tako da na hiljade federalnih agenata svakodnevno leti na svim domaćim i međunarodnim komercijalnim letovima u i iz SAD. Ova služba se danas nalazi u sklopu Agencije za bezbednost saobraćaja u okviru Ministarstva otadžbinske bezbednosti, a celokupan program američke građane košta preko 800 miliona dolara godišnje.¹³¹³

¹³¹⁰ **Videti:** Heyman David & Ridge Eric, *America's Domestic Security*. In: Smith Juliane & Sanderson Thomas (eds.), *Five Years After 9/11: An Assessment of America's War on Terror*, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2006, op. cit., p. 17.

¹³¹¹ **Videti:** Forets S. Jeffery & Price C. Jeffery, *Practical Aviation Security: Predicting and Preventing Future Threats*, Elsevier, Oxford, 2009, p. 138.

¹³¹² **Više o tome u:** BBC News, *Air marshals grounded over 'security'*, 2003 (Internet: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/3020570.stm>, 25/12/2016).

¹³¹³ **Videti:** Department of Homeland Security, *Statement of Inspector General John Roth Before the Committee on Oversight and Government Reform U.S. House of Representative Concerning TSA Security Gaps*, 2015 (<https://www.oig.dhs.gov/assets/TM/2016/OIGtm-JR-110315.pdf>, 24/12/2016), op. cit., p. 10.

Tačan broj maršala, njihov identitet kao i detalji obuke su strogo poverljivo čuvana službena tajna, ali je poznato da su oni u najboljoj fizičkoj formi i najprofesionalnije obučeni za rukovanje oružjem pod ekstremnim uslovima i u vanrednim okolnostima.¹³¹⁴

Prema rečima trenutnog direktora ove federalne službe Rodrika Alisona (*Roderick Allison*), „njena namena je da promoviše pouzdanje u civilnu avijaciju, posredstvom vazdušnih maršala čiji zadatak je da detektuju, odvrćaju i suzbijaju neprijateljske akte usmerene protiv Sjedinjenih Država“.¹³¹⁵ Kako kaže: „Zadatak vazdušnih maršala je da se u avionima neprimetno infiltriraju među ostale putnike, te da se oslanjajući na obuku, koja uključuje istražne tehnike, sposobnosti detektovanja sumjivog kriminalnog i terorističkog ponašanja, rukovanje oružjem, zatim obuku specifičnu za dejstvovanje u avionim kao i blisko-susretne mere samoodbrane, zaštite putnike“.¹³¹⁶

¹³¹⁴ **Videti:** Combs Cindy & Slann Martin, *Encyclopedia of Terrorism*, Facts on File, New York, 2007, op. cit., p. 6.

¹³¹⁵ Transportation Security Administration, *The Federal Air Marshal Service*, 2015 (Internet: <https://www.tsa.gov/news/testimony/2015/09/17/testimony-federal-air-marshal-service>, 25/12/2016).

¹³¹⁶ Ibid.

5.2. Represivne antiterorističke mere

U okvirima politike i prakse nacionalne zaštite od terorizma, tj. realizacije koncepta njegovog suzbijanja do izražaja dolaze dve vrste nužnih društvenih mera: preventivne i represivne, koje su duboko komplementarno i funkcionalno povezane. Prevencija, o kojoj je bilo reči u prethodnom poglavlju, sama za sebe, bez primene kazneno-pravne i institucionalno-administrativne funkcije, predstavlja neadekvatno rešenje sa aspekta protivterorističke zaštite, što je naročito slučaj u današnje vreme potpune plime međunarodnih terorističkih aktivnosti.¹³¹⁷

Sa druge strane, represivne mere u borbi protiv terorizma se takođe po svojoj svrsi svrstavaju u preventivne jer, pored njihove istražno-sankcione funkcije, osnovni cilj im i jeste dugoročna prevencija terorističkih napada. One se odnose na primenu zakonskih (krivičnih), administrativnih i drugih mera prema podstrekačima, naručiocima, finansijerima, počiniocima, ali i potencijalnim izvršiocima terorističkih akata, kao i svima onima koji, pored materijalno-finansijske, pružaju bilo kakvu drugu vrstu podrške teroristima te se zajedno sa njima smatraju nosiocima terorizma. Upravo zato se merilom efikasnosti represivnog protivterorističkog pristupa smatra evidentna količina podrške teroristima. Što je podrška manja u društvenoj zajednici to je represivna strategija njene vlasti delotvornija, i obrnuto.

Pre svega, treba istaći da je protivzakonitost opšta karakteristika terorizma u svetu, jer je svaki njegov akt najstrožije zabranjen i okarakterisan kao krivično delo, kako unutrašnjim, tako i međunarodnim pravnim propisima. „Zbog posebno izražene društvene opasnosti, države su pitanje terorizma regulisale u okviru unutrašnjeg nacionalnog prava. Zakonodavna tela (parlamenti) država zakonski su definisala terorističke akte kao posebno opasna krivična dela koja se čine iz strogo neprijateljskih pobuda, koje mogu prouzrokovati (posredno ili neposredno) visok stepen društvene opasnosti i ugroženosti države i njenih interesa, odnosno njene bezbednosti u celini”.¹³¹⁸ Ovo je slučaj i sa našom državom, a američko zakonodavstvo se pokazalo kao najefikasnije u funkciji antiterorističkih aktivnosti. To nije ni čudno jer je upravo Amerika, direktno (teritorija SAD) i indirektno (američki građani i nacionalni interesi u svetu), najveća meta terorista, a pošto stepen preduzimanja antiterorističkih mera zavisi od toga koliko je njegova aktivnost usmerena protiv određene države sasvim je logično da Sjedinjene Države kao njegova primarno ciljana žrtva i preduzimaju najveće mere zaštite i prevencije.

¹³¹⁷ **Više o tome u:** Gaćinović Radoslav, *Terorizam u političkoj i pravnoj teoriji*, Evro Giunti, Beograd, 2010, op. cit., str. 383-6.

¹³¹⁸ Vejnović Duško i Šikman Mile, *Defendologija*, drugo izdanje, Visoka škola unutrašnjih poslova Republike Srpske, Banjaluka, 2007, op. cit., str. 12.

Nakon 11. septembra, svaka država u svetu je pravnom regulisanju terorizma i drugih krivičnih dela usko povezanih sa njim pristupila na određen način, zavisno od nivoa njegovog ispoljavanja u datoj državi. Međutim, koliko će jedna država pristupiti prevenciji i suzbijanju terorizma zavisi i od njene finansijske moći. To je sa jedne strane dokaz zašto mu se Sjedinjene Države, kao jedna od najmoćnijih svetskih ekonomija, kroz pravno-institucionalne reforme uspešno suprotstavljaju, a sa druge, zašto nemoćne i/ili neuspele države predstavljaju oaze za teroriste. Opšte je poznato da je u državi teško uspostaviti i održati jak bezbednosni sistem bez stabilne ekonomije, te bogatog raspolaganja finasijskim i materijalnim dobrima, ili u najmanju ruku prirodnim resursima.

Dakle, odgovarajućim antiterorističkim zakonima se zabranjuje i sankcioniše vršenje terorističkih akata, podsticanje na njihovo vršenje, kao i pružanje pomoći i utočišta svakom licu uključenom u terorističke aktivnosti i sl. Međutim, da bi se terorističke radnje sankcionisale neophodno je njihove nosioce otkriti i po mogućnosti sprečiti, za šta je takođe neophodno usvojiti pravne antiterorističke mere. Drugačije rečeno, potrebno je krivično-pravno regulisati sve aspekte odbrane od svih vrsta i pojavnih oblika terorizma na unutrašnjem planu države, čime se definišu nadležnosti, prava i obaveze njenih bezbednosnih organa, ali i drugih društvenih i javnih subjekata koji su od značaja za prevenciju i suzbijanje terorizma, kroz, pre svega, njegovu blagovremenu detekciju – otkrivanje terorističkog grupisanja, organizovanja i planiranja – posredstvom čega se najefikasnije osujećuje njegovo delovanje. Takođe, značajno je definisanje pravnih protivterorističkih mera na nivou međunarodne zajednice posredstvom međunarodnog prava i kroz donošenje međunarodnih konvencija, o čemu smo već pisali.¹³¹⁹

Pod represivne mere Sjedinjenih Država u okvirima njihovog globalnog obračuna sa međunarodnim terorizmom svakako potpada i brutalni tretman zatvorenika u čuvenom logoru Gvantamo kao i Abu Graib zatvoru, ali mi ćemo se u ovom poglavlju fokusirati na unutrašnje pravne mere, tačnije na dva noseća zakona reforme protivterorističke prevencije SAD – Patriotski zakon i Zakon otadžbinske bezbednosti. Oni su usvojeni kako bi se omogućilo preduzimanje „neophodnih“ protivterorističkih mera koje su bile u suprotnosti sa dotadašnjom pravnom regulativom.

Ova dva zakona, kao i mnoštvo drugih,¹³²⁰ američkim vlastima, preciznije, njihovom represivnom aparatu na čelu sa obaveštajnim sistemom daju gotovo neograničena prava da

¹³¹⁹ **Pogledati:** str. 222 – Međunarodna podrška i globalni obračun.

¹³²⁰ Još neke od represivnih legislativnih mera američke borbe protiv terorizma su, već pomenuti, Zakon za obaveštajnu reformu i prevenciju terorizma (*Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act*) i Zakon za zaštitu Amerike (*Protect America Act*), ali i „*Military Comission Act of 2006*“, koji je navodno omogućio adekvatno procesuiranje terorista.

neprestano nadziru svoje građane i njihove aktivnosti sa ciljem zaštite države od terorističkih akata, čime su bitno ugroženi temelji američkog demokratskog društva, a o čemu će biti više reči na samom kraju ovog dela.

5.2.1. Zakon otadžbinske bezbednosti (*Homeland Security Act*)

Američki predsednik Buš je u okviru sveobuhvatnog odgovor na terorističke napade 11. septembra, već pomenutom Izvršnom naredbom 13228,¹³²¹ pri svom kabinetu osnovao Kancelariju za otadžbinsku bezbednost (*Office of Homeland Security*) radi koordinacije bezbednosnih napora unutar SAD. Osnovni zadatak novoformirane vladine kancelarije bio je izrada dokumenta „Nacionalna strategija za otadžbinsku bezbednost”, koji je objavljen jula meseca 2002. godine. Ovaj dokument predstavlja stratešku viziju saradnje između federalne Vlade Sjedinjenih Država, njihovih saveznih država, privatnog sektora i običnih građana kao jedinki društva u predviđanju (detektovanje i prevenciji) mogućih terorističkih napada, kao i elementarnih nepogoda i drugih vrsta incidenata i pretnji po nacionalnu bezbednost SAD. Kao takav, on daje sveobuhvatan odgovor za upravljanje vanrednim situacijama i smernice za implementaciju najefikasnijih odgovora na sve vrste katastrofa i vidova ugrožavanja nacionalne bezbednosti.¹³²² U njemu stoji da federalna vlada ima ključnu ulogu u zaštiti zemlje od terorističkih i drugih vrsta neprijateljskih napada, ali je takođe neophodno i angažovanje svih nivoa vlasti (lokalni, plemenski i državni), kao i društva u celini.

Stručni tim koji je radio na izradi ove nacionalne strategije je, i pored toga što Amerika ima najrazvijeniju bezbednosno-informativnu strukturu i izvanredan policijski aparat, kako na lokalnom, tako i na državnom nivou, identifikovao neophodnost uspostavljanja posebne federalne agencije, koja bi bila zadužena za: prevenciju terorističkih napada na teritoriji SAD; redukovanje ranjivosti SAD na terorističke napade i minimalizaciju i otklanjanje štete prouzrokovane eventualno uspešno izvedenim terorističkim napadima.¹³²³ Međutim, predsednik Buš je u junu 2002. godine senatorima predstavio ideju o proširivanju vlade, odnosno, o formiranju potpuno novog ministarstva zaduženog za unutrašnju bezbednost SAD, kao preku potrebu koja će

¹³²¹ **Videti:** *EO 13228: Establishing the Office of Homeland Security and the Homeland Security Council*, Presidential Documents, White House Federal Register, 2002, Washington, Vol. 66, No. 196, op. cit.

¹³²² **Više o tome u:** *National Strategy for Homeland Security*, White House, Washington, 2002 (Internet: <http://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/nat-strat-hls-2002.pdf>, 20/02/2015), op. cit.

¹³²³ **Videti:** *Ibid*, p. 2.

integrisati celokupan obaveštajni ali i operativni rad svih resornih službi i agencija na polju borbe protiv unutrašnjeg ili domaćeg i međunarodnog terorizma.¹³²⁴ Tako je Senat 25. novembra iste godine izglasao Zakon otadžbinske bezbednosti koji je postavio pravni okvir za stvaranje istoimenog ministarstva, na čijem struktuiranju se mesecima unazad radilo.¹³²⁵

Ovaj zakon sam po sebi nije toliko represivan koliko i Patriotski zakon, takođe usvojen kao reakciona mera na terorističke napade 2001. godine. Upravo zato ga mnogi analitičari i svrstavaju u prethodno analizirane preventivno-reformatorske mere preduzete nakon 11. septembra, što u svakom slučaju nije pogrešno. Međutim, ako se u obzir uzme njegova institucionalizacija kroz koju je ostvarena potpuna moć primene Patriotskog zakona kao osnovnog oruđa za borbu protiv terorizma, onda je jasno da pripada istoj kategoriji mera kao i on, jer zajedno predstavljaju okosnicu potpuno novog proaktivnog protivterorističkog sistema Sjedinjenih Država.

Zakon se opravdano smatra jednom od najznačajnijih reformnih mera američkog bezbednosnog aparata ikada, a ne samo nakon 11. septembra, jer je poslužio kao pravni temelj za osnivanje potpuno novog ministarstva u okviru američke federalne vlade, zaduženog za osiguravanje i očuvanje nacionalne bezbednosti, koje je shodno svojoj ulozi i nameni nazvano Ministarstvom otadžbanske bezbednosti.

Iako mnogi domaći, ali i strani autori navode da je Kancelarija za otadžbinsku bezbednost prerasla u istoimeno ministarstvo, to je netačan podatak. Naime, pomenuta kancelarija nije integrisana u okvire tog ministarstva, niti je ugašena. Ona je dobila savetodavnu ulogu te je preimenovana u „Savet otadžbinske bezbednosti (*Homeland Security Council*)”, koji je nastavio da radi u sklopu Kabineta predsednika pri Savetu za nacionalnu bezbednost.¹³²⁶ Sa te pozicije je oktobra meseca 2007. godine objavila drugu po redu Nacionalnu strategiju za otadžbinsku bezbednost.¹³²⁷

¹³²⁴ Kabinet predesdnika Buša je 18. juna 2002. godine objavio dokument pod nazivom „Ministarstvo Otadžbinske bezbednosti” u kojem je precizno opisana ideja formiranja potpuno novog ministarstva u sastavu postojeće Vlade SAD, kao i njegova detaljna struktura zajedno sa nadležnostima, zadacima i ciljevima delovanja. **Videti:** *The Department of Homeland Security*, White House, Washington, 2002 (Internet: <https://www.dhs.gov/xlibrary/assets/book.pdf>, 01/01/2017).

¹³²⁵ **Videti:** *Homeland Security Act of 2002*, Public Law 107-296, Department of Homeland Security, Washington, 2002 (Internet: https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/hr_5005_enr.pdf, 01/01/2017).

¹³²⁶ **Više o tome u:** Kushner W. Harvey, *Encyclopedia of Terrorism*, Sage Publications, London, 2003, op. cit., pp. 172-3.

¹³²⁷ **Videti:** *National Strategy for Homeland Security*, White House, Washington, 2007 (Internet: http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/nat_strat_homelandsecurity_2007.pdf, 20/02/2015), op. cit.

Ministarstvo je sastavljeno od 22 već postojeće agencije usko povezane sa sektorom bezbednosti i od gotovo 180,000 njihovih radnika (**Prilog 26**).¹³²⁸ Tako da je od momenta formiranja postalo i do dan danas ostalo treće ministarstvo u saveznoj vladi SAD po broju zaposlenih, odmah iza Ministarstva odbrane i Ministarstva za pitanja veterana. Objedinjene agencije su prema svojim nadležnostima raspoređene po sektorima ministarstva kojih ima ukupno četiri: Sektor za graničnu i saobraćajnu bezbednost; Sektor za vanredne situacije; Sektor za hemijske, biološke, radiološke i nuklearne kontramere i Sektor za analizu informacija i infrastrukturnu zaštitu (**Prilog 27**).¹³²⁹ Ministarstvo je preuzelo i deo odgovornosti za prekookeansku borbu protiv terorizma, marta 2003. godine, kada su u njegov sastav iz drugih ministarstava prešle sledeće službe: Carinska i Tajna služba iz Ministarstva finansija, Imigraciona služba iz Ministarstva pravde i Obalska straža iz Ministarstva saobraćaja.¹³³⁰ Uz to, u junu iste godine, u ministarstvu je oformljen Odsek za nacionalnu sajber bezbednost, radi unapređenja rada državnih računarskih sistema i mreža te sprečavanja sajber terorizma i kriminala.¹³³¹

Za prvog ministra predsednik Buš je imenovao nekadašnjeg guvernera savezne države Pensilvanije, Toma Ridža (*Tom Rige*), kome je na raspolaganje dat početni budžet od 37.4 milijardi dolara, a koji je u 2004. godini uvećan za čak 83%.¹³³² Zapravo, Tom Ridž je kao prvoimenovani direktor Kancelarije za otadžbinsku bezbednost unapređen na poziciju šefa novoformiranog istoimenog ministarstva i ostao je na njoj nešto više od dve godine, tačnije do 1. februara 2005. godine.¹³³³

Pretečom Ministarstva otadžbinske bezbednosti smatra se Federalna agencija za menadžment u hitnim i kriznim situacijama (*Federal Emergency Management Agency - FEMA*) osnovana 1979. godine predsedničkim dekretom Džimija Kartera kao nezavisan izvršni organ federalne nadležnosti (*executive branch agency*), odgovoran direktno predsedniku države, a sada je sastavni deo ovog ministarstva.¹³³⁴ Kao što je predviđeno zakonom i pomenutim strategijama, ministarstvo, na nivou savezne Vlade SAD, zaduženo je za zaštitu Amerike od terorističkih napada, ali i za intervencije nakon prirodnih katastrofa i bilo kakvih vidova ugrožavanja

¹³²⁸ **Videti:** Department of Homeland Security, *Who Joined DHS*, 2015 (Internet: <https://www.dhs.gov/who-joined-dhs>, 02/01/2017).

¹³²⁹ **Više o tome u:** *The Department of Homeland Security*, White House, Washington, 2002 (Internet: <https://www.dhs.gov/xlibrary/assets/book.pdf>, 01/01/2017), op. cit., pp. 9-18.

¹³³⁰ **Videti:** Bajagić Mladen, *Špijunaža u 21. veku*, Book & Marso, Beograd, 2008, str. 97.

¹³³¹ **Videti:** Gaćinović Radoslav, *Terorizam u političkoj i pravnoj teoriji*, Evro Giunti, Beograd, 2010, op. cit., str. 263.

¹³³² **Videti:** *Department of Homeland Security Appropriations Act of 2004*, Public Law 108-90, Congress of the U.S., Washington, 2004 (Internet: <https://www.congress.gov/108/plaws/publ90/PLAW-108publ90.pdf>, 01/01/2017).

¹³³³ **Videti:** Department of Homeland Security, *About DHS: The Secretary*, 2015 (Internet: <https://www.dhs.gov/secretary>, 02/01/2017).

¹³³⁴ **Više o tome u:** Kushner W. Harvey, *Encyclopedia of Terrorism*, Sage Publications, London, 2003, op. cit., pp. 135-6.

nacionalne bezbednosti. Upravo to su nadležnosti preuzete od *FEMA*, a odgovorno je i za zaštitu granica kao i bezbednost u celokupnom saobraćaju (kopnenom, vodenom i vazdušnom). Za razliku od američkog Ministarstva odbrane koje predstavlja produženu ruku Ministarstva inostranih poslova, a čija osnovna uloga je izvođenje vojnih akcija van granica SAD, Ministarstvo otadžbinske bezbednosti je po svojoj ulozi najbliže Ministarstvu unutrašnjih poslova u našoj i većini drugih država u svetu, jer deluje u civilnom sektoru i štiti zemlju, prvenstveno, iznutra.

Formiranje Ministarstva otadžbinske bezbednosti je od stručne javnosti u samom startu ocenjeno kao najambicioznija institucionalno-birokratska reorganizacija američke vlade od uspostavljanja Ministarstva odbrane i kreiranja njene savremene obaveštajne zajednice 1949. godine.¹³³⁵ Međutim, iako je osnivanje ove institucije svakako najznačajnija novina uvedena u sistem nacionalne bezbednosti SAD nakon 11. septembra, pogotovo ako se u obzir uzme to da je državna bezbednost konačno centralizovana stavljanjem institucija njene zaštite pod jedan „krov”, njena funkcionalnost i efikasnost se neretko dovode u pitanje. Kao i druge bezbednosne institucije u Americi od početka globalnog „rata protiv terorizma” i ova se neprestano optužuje za ugrožavanje građanskih sloboda, pre svega, privatnosti, čemu znatno u prilog ide nedostatak transparentnosti u njenom radu.

Pored toga, činjenica je da se radi o ogromnom i vrlo kompleksnom ministarstvu, koje se susreće sa finansijskim poteškoćama i komunikacionim problemima kada je saradnja između različitih agencija unutar njega u pitanju. Međuagencijsku komunikaciju i razmenu informacija posebno otežavaju birokratske procedure i interni interesni konflikti, kao što je borba za veći ili očuvanje postojećeg agencijskog budžeta itd.¹³³⁶

Ono što je sigurno jeste da će se s vremenom pokazati njegova delotvornost ili, u drugu ruku, potreba za daljim reformisanjem sa ciljem celokupnog reafirmisanja, ili unapređenja samo određenih internih organizacionih sfera i/ili polja delovanja. U svakom slučaju, usavršavanje sistema unutrašnje bezbednosti kroz identifikovanje nedostataka koji opterećuju bezbednost i pretnji koji je ugrožavaju je proces koji traje, a s obzirom da se bezbednosni izazovi menjaju kroz vreme, može se slobodno reći da je to bezkrajn proces.

¹³³⁵ **Videti:** Benjamin Daniel, *Introduction*. In: Smith Juliane & Sanderson Thomas (eds.), *Five Years After 9/11: An Assessment of America's War on Terror*, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2006, p. viii.

¹³³⁶ **Videti:** Heyman David & Ridge Eric, *America's Domestic Security*. In: Smith Juliane & Sanderson Thomas (eds.), *Five Years After 9/11: An Assessment of America's War on Terror*, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2006, p. 19.

5.2.2. Patriotski zakon (*Patriot Act*)

Najveći teroristički akt je, pored velikog broja žrtava i ogromne materijalne štete, bio i prekretnica u krivičnom zakonodavstvu ne samo Sjedinjenih Američkih Država na čijoj teritoriji je izveden, nego i mnogih drugih zemalja. Naime, do tada blagi zakoni koji su određivali terorizam kao krivično delo izmenjeni su, dopunjeni ili su doneseni potpuno novi. Neke od terorizmom najugroženijih zemalja usvojile su posebne zakone kojima se inkriminiše teroristička delatnost u celini, a organima gonjenja daju posebna ovlašćenja i nadležnosti u pogledu krivično-istražnog postupka protiv osumnjičenih terorista. Ovo nije prvi put da mnoge države gotovo istovremeno preduzimaju neophodne pravne mere za suzbijanje terorizma, nego je samo lančana reakcija izazvana njegovom naglom eskalacijom početkom 21. veka.

Amerika je pooštrila postojeću pravnu regulativu za suprotstavljanje terorizmu, ali je i doneseno mnoštvo novih zakona i uredbi u saveznim državama kao i na federalnom nivou u tu svrhu, što stvara utisak da njeno dotadašnje krivično zakonodavstvo nije terorizam dovoljno ozbiljno shvatalo kao jednu od najvećih pretnji, ne samo ugrožavanju života i imovine, nego i ugrožavanju i rušenju države.

Najznačajnija od svih pravno-bezbednosnih mera u Sjedinjenim Državama sigurno jeste donošenje tzv. „Patriotskog zakona“, koji je usvojen svega mesec i po dana posle napada u Njujorku i Vašingtonu. Predstavljen je kao osnovno sredstvo savremene američke protivterorističke prevencije, a federalnim organima gonjenja je proširio ovlašćenja da sprovede tajne istrage, imaju neograničen pristup privatnim podacima, prisluškuju telefonske razgovore i preduzimaju niz drugih mera kako bi identifikovali i pronašli osumnjičene teroriste. Sam naziv „*USA Patriot Act*“ predstavlja akronim od „*Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act*“, što u prevodu znači: „Zakon za ujedinjenje i jačanje Amerike kroz osiguravanje prikladnih oruđa potrebnih za presretanje i sprečavanje terorizma“.

Ovaj Zakon je po samom usvajanju naišao na ogromnu negativnu reakciju od strane političke opozicije, nevladinih organizacija i samih građana SAD, koji su tvrdili da se njime zaobilazi Ustav, ograničavaju ljudska prava i građanske slobode, te na meti nepravedno drži useljenička populacija. Naime, neposredno nakon 11. septembra prvi i sasvim logičan korak Bušove administracije bio je otežavanje ulaska i nastanjivanja imigranata iz zemalja koje su dovođene u vezu sa islamističkim terorizmom. Reč je, pre svega, o Avganistanu i Iraku, čiji režimi su

direktno optuženi za pružanje podrške i utočišta Al Kaidi, zatim o Iranu, Siriji, Libiji i Sudanu. Međutim, sa tom praksom se zahvaljujući ovom zakonu nastavilo i do dana današnjeg, i to u meri u kojoj država nastoji da pored intenzivirane kontrole ulaska, ne samo imigranata, već i turista i stranih studenata, konstantno nadzire njihovo kretanje unutar zemlje.

Uprkos negativnoj reakciji opozicije i boraca za ljudska prava na usvajanje Patriotskog zakona, i nakon više od jedne decenije postojanja i bezrezervne primene istog, njegovi tvorci, kao i simpatizeri, tvrde da su mnoga hapšenja terorista na tlu Amerike, ali i šire u svetu, dokaz njegove neophodnosti kao vitalnog oruđa u borbi protiv terorizma. Podsetimo, samo u prve tri godine, zahvaljujući Patriotskom zakonu, Ministarstvo pravde izvršilo je najveće istrage u istoriji američkog pravosuđa što je rezultiralo podizanjem 260 optužnica protiv osumnjičenih terorista i osuđivanjem preko 140 njih uz priznanje krivice.¹³³⁷ Kako kažu, „svesni su činjenice da Patriotski zakon ne može sam da zaustavi terorizam, ali odsustvo terorističkih napada na SAD posle 11. septembra čist je dokaz funkcionalnosti ovog zakona“.¹³³⁸ Međutim, i pored ovih imponantnih podataka, u svakom slučaju treba imati u vidu da se Al Kaida nakon Bušove objave rata terorizmu, američkih i savezničkih intervencija na Bliskom istoku fokusirala na rat, tj. samoodbranu u Avganistanu i Iraku, a potom i u Pakistanu.

Svrha ovog poglavlja jeste da pokažemo prirodu i domašaj Patriotskog zakona kao američkog pravnog sredstva u obračunu sa terorizmom početkom ovog veka. Imajući u vidu negativnu reakciju na koju je po samom usvajanju naišao, nastojaćemo da predstavimo u kojoj meri on, zajedno sa Zakonom otadžbinske bezbednosti, predstavlja zloupotrebu 11. septembra radi ograničavanja građanskih sloboda vlastitom stanovništvu, a u kojoj neophodan instrument u borbi protiv terorizma.

Bušova administracija je užurbano inicirala izglasavanje ovog zakona, uz obrazloženje da su neposredno nakon terorističkih napada registrovani propusti u zakonodavnoj protivterorističkoj sferi, zahvaljujući kojima se i dogodio 11. septembar, a koji će posredstvom ovog pravnog akta biti otklonjeni. Već 19. septembra 2001. godine, državni tužilac SAD, Džon Aškroft (*John Ashcroft*), zatražio je od Kongresa dodatna ovlašćenja koja je smatrao neophodnim za borbu protiv terorizma. Na konferenciji za medije u Ministarstvu pravde, dva dana ranije, Aškroft je zajedno sa direktorom FBI, Robertom Mjulerom, najavio izradu novih zakonskih mera u antiterorističke svrhe govoreći: „U naredna dva dana radićemo marljivo na izradi sveobuhvatnog predloga i pozvaćemo Kongres da usvoji neophodne antiterorističke mere. Nama je neophodno

¹³³⁷ *Progress Report on the Global War on Terrorism*, The White House, 2003, Washington, p. 4.

¹³³⁸ Friedman S. Lauri, *The Patriot Act: An Opposing Viewpoints Guide*, Thomson Gale, Farmington Hills, 2006, op. cit., p. 17.

ovo oruđe za odbranu od sve veće terorističke pretnje u SAD...”.¹³³⁹ Shvatajući potrebu za novim i jakim protivterorističkim sredstvima koja bi bila od vitalne značajnosti u borbi protiv ovog globalnog fenomena, senatori Patrik Lihaj (*Patrick Leahy*), predsedavajući pravosudnog odbora Senata, i Džeјms Sensinbraјner (*James Sensenbrenner*), predsedavajući pravosudnog odbora Predstavničkog doma, su do 2. oktobra izradili i predstavili nacrt Patriotskog zakona. On je ekspeditivno usvoјen velikom većinom u Senatu (98 prema 1), a predsednik Buš ga je svojim potpisom ozvaničio 26. oktobra te godine.¹³⁴⁰

I dan danas ostaje neјasno kako je u kratkom vremenskom roku izrađen nacrt ovog pravnog akta i još brže usvoјen i ozvaničen, jer sam naziv, značaj i karakter zakona zasluđuju mnogo ozbiljniji politički pristup svih odgovornih činilaca u procesu njegove izrade i usvajanja. Evidentno je da javna rasprava nije bila omasovljena niti su sredstva javnog informisanja bila dovoljno uključena, kao ni nevladin sektor. Američka unija za civilne slobode (*American Civil Liberties Union - ACLU*) opisala je izradu i usvajanje ovog zakona kao „najbezobzirniji i najneodgovorniji od svih postupaka koje je Kongres ikada preduzeo“, jer kako navodi: „Samo nekoliko članova Kongresa zaista je pročitao konačnu verziju tog zakona“.¹³⁴¹ Ono što je doprinelo užurbanosti njegovog donošenja, tj. gorućoj potrebi za što brže suprostanavljanje i odbranu od terorizma, jeste čitav niz bioterorističkih napada antraksom koji su usledili svega mesec dana posle 11. septembra.¹³⁴² Senator Tom Dašli (*Tom Daschle*) je prvi, 15. oktobra 2001. godine, poštom primio pismo u kome su se nalazile spore antraksa, a nakon njega i mnogi drugi, od čega su 22 osobe zaražene a petoro od njih je preminulo. Kongres je bio pod velikim pritiskom da odmah učini nešto, pa se odlučio na ekspeditivno usvajanje Patriotskog zakona koji je u tom momentu od strane Bušovog kabineta predstavljen kao preko neophodan. O užurbanosti izrade ovog zakona svedoči i amandman „*Sunset Provision*“¹³⁴³ donesen pri usvajanju istog, kojim određene tačke zakona automatski ističu 31. decembra 2001. godine.

To nije „samostalan” zakon, već predstavlja 134 pravne odredbe koje izmenjuju i dopunjuju ceo niz već postojećih federalnih zakona. Ove odredbe se ne odnose samo na krivične zakone

¹³³⁹ Department of Justice, *Attorney General John Ashcroft Remarks Press Briefing with FBI Director Robert Mueller*, 2001 (Internet: <http://www.justice.gov/archive/ag/speeches/2001/0917pressbriefingfbi.html>, 09/11/2010).

¹³⁴⁰ **Videti:** Nikodinović Nikša, *Osnovno antiterorističko oruđe SAD, Američki patriotski zakon: Uticaj 11. septembra na građanske slobode u Americi početkom XXI veka*, Politikon, 2014, Novi Sad, vol. 7, str. 70-2.

¹³⁴¹ Mur Majkl, *Brate, gde je moja zemlja?*, Via Connect, Ljubljana, 2003, str. 127.

¹³⁴² Antraks je bolest izazvana bakterijama koje stvaraju spore. Ljudi se razboleavaju kada te spore prodru u telo. One mogu ući u telo na različite načine te izazvati različite oblike bolesti. Kada prodru kroz posekotinu ili ranicu, može da dođe do kožne infekcije. Međutim, ukoliko prodru u organizam putem udisanja, one mogu da izazovu ozbiljne probleme sa disanjem. Kada se nađu u mesu koje je nedovoljno termički obrađeno, bolest može da se javi u crevnom sistemu itd. **Više o tome u:** Virginia Department of Health, *Anthrax 2001* (Internet: <http://www.vdh.state.va.us/EPR/pdf/Anthrax/Anthrax.html> 24/02/2011).

¹³⁴³ „Sunset” odredba u Patriotskom zakonu precizira određeni vremenski rok nakon kojeg pojedine tačke u zakonu neće biti važeće, osim ako se rok ne produži ili obnovi.

vezane isključivo za terorističko udruživanje i delovanje, nego i na veliki broj različitih procedura i mera kao što su one za suzbijanje pranja novca, obaveštajni i kontraobaveštajni rad, nadzorni postupak, zaštitu i kontrolu granica, pomoć i kompenzaciju žrtvama terorizma, bezbednosnim službenicima i njihovim porodicama, razmenu informacija i saradnju između javnog i privatnog sektora radi zaštite infrastrukture itd.¹³⁴⁴

Evo kako je Majkl Mur (*Michael Francis Moore*),¹³⁴⁵ zasigurno najstrožiji kritičar celokupnog američkog političkog establišmenta, na čelu sa Republikanskom partijom, a posebno Bušove garniture u Beloj kući i njihove, kako unutrašnje, tako i spoljne politike, opisao strukturu i sadržinu spornog zakona:

*Možete i sami da pročitate taj zakon ako imate nekoliko dana vremena i ako Vam je na raspolaganju celo jato pravnika. Jer, znate, taj zakon nije kao drugi zakoni u kojima jasno piše „Možete učiniti ovo” ili „ne smete učiniti ono”. Patriotski zakon je uglavnom dodatak postojećim zakonima. Ima 342 stranice u kojima se ne kaže o čemu se zapravo radi, nego se poziva na stotine drugih članova u drugim zakonima koji su napisani u poslednjih sto godina. Dakle, da biste pročitali Patriotski zakon morate da imate pri ruci i sve druge zakone napisane u proteklom veku da biste videli koja se rečenica ili izraz menja Patriotskim zakonom.*¹³⁴⁶

Kako se debata oko ovog zakona zagrevala, njegovi tvorci kao i pristalice, sve češće su javnost pokušavali ubediti da Patriotski zakon zapravo predstavlja samo neku vrstu dopune krivičnog zakonika, tj. onih delova koji se odnose na novu tehnologiju i njenu upotrebu u savremenom dobu u svrhe osiguravanja bezbednosti. To je, ustvari samo bio dobro osmišljen način da skrenu pažnju sa onih odredbi koje su predstavljale stvarnu opasnost građanskim pravima i slobodama. Funkcioneri pravosudnih i istražnih organa tvrdili su da je takav zakon neophodan za borbu protiv terorizma, jer olakšava policijskim organima i tužiocima da prate delovanje osumnjičenih, vrše pretrase i imaju neograničen pristup obaveštajnim podacima o potencijalnim terorističkim

¹³⁴⁴ **Videti:** *Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (USA Patriot Act) Act of 2001*, Public Law 107-56, Weekly Compilation of Presidential Documents, 2001, Washington, vol. 37(2001), pp.212-366.

¹³⁴⁵ Majkl Frensis Mur je američki politički aktivista, filmski režiser, producent, socijalni komentator, pisac i humorista. Poznat je po svom otvorenom, kritičkom pogledu na globalizaciju, velike korporacije, rat protiv terorizma, posebno onaj u Iraku i američkog predsednika Džordža Buša Mlađeg. Redatelj je dokumentarnih filmova: *Ludi za oružjem*, *Fahrenheit 9/11*, *Bolesno*, *Kapitalizam ljubavna priča*, koji su postali najgledaniji dokumentarni filmovi svih vremena, a zahvaljujući kojima ga je „*Time*” magazin 2005. godine proglasio za jednog od 100 najuticajnijih ljudi na svetu. **Više o njemu na:** *MichaleMoore*, 2016 (Internet: <http://michaelmoore.com/>, 20/01/2017).

¹³⁴⁶ Mur Majkl, *Brate, gde je moja zemlja?*, Via Connect, Ljubljana, 2003, op. cit., str. 126.

pretnjama. Po njihovim tvrdnjama, nikakva prava građana nisu narušena ovim zakonom, jer on u potpunosti poštuje ustavom zagarantovana prava i samo policijskim snagama omogućava ista sredstva kako bi ušli u trag teroristima, kao što to rade sa kriminalcima. Takođe, naglašavaju značajne promene u krivičnom pravosuđu, omogućene ovim zakonom, koji je konačno uklonio pravne prepreke kojima su pravosudni organi sprečavani u razmenjivanju informacija sa vojnim i obaveštajnim službama. Autori Patriotskog zakona, kao i nosioci njegove primenu su ubeđeni da je znatno doprineo jačanju kolektivne odbrane od terorizma.¹³⁴⁷

Dok su tvorci ovog zakona samouvereno tvrdili kako su njime brzo i uspešno uspeali da identifikuju i otklone propuste u protivterorističkoj prevenciji kako u institucionalnoj tako i u operativnoj sferi, kritičari su izražavali sve veću zabrinutost. Pre svega, zbog toga što su u zanosu da se teroristi zaustave i spreče u daljem delovanju, agentima policijskih i bezbednosnih službi data ovlašćenja čijom primenom se ugrožavaju građanska prava. Organizacije za zaštitu ljudskih prava su najglasnije kritikovale Bušovu administraciju, tvrdeći da ovaj zakon praktično zaobliazi Ustav SAD, posebno njegove delove koji se tiču prava na privatnost.

Najviše ovlašćenja dato je agentima FBI, koji tokom istrage više ne moraju da obrazlažu šta traže i zbog čega, a nalozi se nakon njihove upotrebe ne razmatraju u Ministarstvu pravde ili Kongresu. Informacije prikupljene u istrazi se ne uništavaju kao pre, nego čuvaju u državnoj bazi podataka gde se razmenjuju u okviru federalne vlade i njenih agencija. „Federalnom istražnom birou, koji zajedno sa drugim organima sprovođenja zakona upravlja domaćim obaveštajnim operacijama, dat je širi pristup poslovnim, medicinskim, obrazovnim i bibliotekarskim podacima, u papirnom ili elektronskom obliku”.¹³⁴⁸

Najkontroverznije i najspornije odredbe Patriotskog zakona su:

- **Član 213. - Odobrenje za odlaganje obaveštenja o izvršenju naloga** (*SEC. 213 - Authority for Delaying Notice of the Execution of a Warrant*), poznatiji kao „uđeš izadeš pretresi (*Sneak and Peek Searches*)”, kojim se policijskim službenicima u korist istrage daju ovlašćenja da tajno ulaze u stambene i poslovne prostorije osumnjičenih, naprave pretres i napuste prostorije bez obaveštavanja osumnjičenih o svom prisustvu.
- **Član 215. - Pristup evidenciji i ostalim dokumentima na osnovu Zakona o nadzoru stranih obaveštajnih službi** (*SEC. 215. - Access to Records and Other Items Under the*

¹³⁴⁷ **Više o tome u:** Friedman S. Lauri, *The Patriot Act: An Opposing Viewpoints Guide*, Thomson Gale, Farmington Hills, 2006, op. cit.

¹³⁴⁸ Džouns M. Barbara, *Izmena Patriotskog akta - primer uticaja nacionalnih zakona o bezbednosti na biblioteke*, Glasnik Narodne biblioteke Srbije, 2008, Beograd, (1), str. 67.

Foreign Intelligence Surveillance Act), poznatiji kao „pristup poslovnoj dokumentaciji (*Access to Business Records*)”, na osnovu kog federalni agenti podnose zahtev za izdavanje sudskog naloga za pretres i zaplenu poslovne dokumentacije. Agenti nisu obavezni da dokazuju osnovanu sumnju, tj. dovoljno je samo u svom zahtevu da naznače da je istraga u vezi sa terorizmom.

- **Član 412. - Obavezan pritvor osumnjičenih za terorizam; Habeas korpus;**¹³⁴⁹ **Sudska revizija** (*SEC. 412. Mandatory Detention of Suspected Terrorists; Habeas Corpus; Judicial Review*), poznatiji kao „pritvaranje imigranata i ostalih nedržavljanina (*Detention of Immigrants and Other Non-Citizens*)”, na osnovu kog se određuje neograničen pritvor imigrantima i ostalim neameričkim državljanima ukoliko postoji sumnja da su teroristi ili da ugrožavaju nacionalnu bezbednost SAD. Što je najkontroverznije u ovom članu, lice koje se lišava slobode ne mora biti optuženo za neki kriminalni akt nego se pritvor određuje na osnovu sumnje bez podizanja javne optužnice.
- **Član 505. — Ostala ovlašćenja službi nacionalne bezbednosti** (*SEC. 505. - Miscellaneous National Security Authorities*), poznatiji kao „Pisma nacionalne bezbednosti (*National Security Letters*)”, kojim je tzv. „Pismo nacionalne bezbednosti” definisano kao pisani nalog državnog tužioca (*Attorney General*) ili ovlašćenog osoblja njegovog kabineta, kojim se neko obavezuje da preda svu dokumentaciju nadležnim organima. Posredstvom ove zakonske odredbe, agentima FBI i drugim organima gonjenja više nije potreban zvanični sudski nalog za pretres, nego zahvaljujući ovom dokumentu mogu da vrše pretres i zaplenu dokumentacije čak iako osoba nije direktno osumnjičena za terorizam.¹³⁵⁰

Dakle, samo sa ove 4, od ukupno 134 odredbe Patriotskog zakona, znatno su proširena ovlašćenja američkih bezbednosnih službi u preduzimanju tajnog nadzora (prisluškiivanje, praćenje i snimanje) i pretresa (pristup evidenciji i zaplenu dokumentacije) bilo koga, direktno ili indirektno, osumnjičenog za ilegalne, ne samo terorističke, aktivnosti u SAD, ali i za sve one za koje se sumnja da bi mogli predstavljati neku vrstu pretnje državi i njenim interesima nekada u budućnosti. Pored bezbednosnih organa, proširena su ovlašćenja i Ministarstva finansija, čiji

¹³⁴⁹ „Habeas korpus” zakon predstavlja najvažniji zakon o pravima čoveka u anglosaksonskom krivičnom pravu donet još 1689. godine, a unet u američki Ustav iz 1789. Njime je izvršna vlast stavljena pod kontrolu sudske vlasti, a osnovna načela ovog zakona svode se na zabranu nezakonitog hapšenja bez sudskog naloga, zabranu dugotrajnog zadržavanja u pritvoru bez dokaza o krivici, zaštitu od maltretiranja u istrazi i iznuđivanja iskaza. On je utvrdio obavezu da se uhapšeno lice odmah privede sudu koji treba da donese rešenje o opravdanosti lišavanja slobode.

¹³⁵⁰ *Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (USA Patriot Act) Act of 2001*, Public Law 107-56, Weekly Compilation of Presidential Documents, 2001, Washington, vol. 37(2001), op. cit., pp.212-366.

službenici danas nadziru i regulišu sve finansijske transakcije u iznosima većim od 10,000 američkih dolara, i Imigracione službe u pritvaranju i deportovanju imigranata osumnjičenih za terorističko udruživanje i/ili delovanje na teritoriji SAD ili u inostranstvu. Između ostalog, ovim zakonom je pravno omogućeno da svako ko bude osumnjičen za terorističko delovanje, pa čak iako je državljanin SAD,¹³⁵¹ može biti vremenski neograničeno pritvoren, bez podizanja optužnice i sa uskraćenim pravom na kontakt advokata i rodbine. U skladu sa njim, u vojnom zatvoru Gvantanamo na Kubi bilo je zatvoreno oko 700 osumnjičenih terorista (među kojima i troje dece od 13 do 16 godina starosti), pre svega Talibana, koji su neprestano bili izloženi surovom tretmanu i ponižavanju daleko od svoje otadžbine.¹³⁵² Neki od njih se još uvek nalaze tamo, dok su drugi preraspoređeni po raznim zatvorima NATO zemalja, uključujući i susednu Hrvatsku, pa i njegovu potencijalno najnoviju članicu Crnu Goru, koja je „udomila” prvog logoraša samo mesec dana po potpisivanju pristupnog ugovora Alijansi.¹³⁵³ Prema Folku: „Nepostoji opravdan osnov za uskraćivanje pune pravne zaštite talibanskim zatvorenicima, dok neuvažavanje javne kritike brutalnog odnosa prema njima, podriva zaštitu svih pojedinaca, posebno nekonvencionalnih boraca, zarobljenih u ratnim uslovima u skladu sa onim što stoji u Trećoj Ženevskoj konvenciji u vezi sa tretmanom zarobljenih u ratu, što je dopunjeno protokolima iz 1977. godine”.¹³⁵⁴ Pored toga, ovaj dobro poznati domaći kritičar američke spoljne politike i njenih unutrašnjih bezbednosnih mera i procedura tvrdi da se Amerika kreće ka društvu pod punom prismotrom, zahvaljujući njenom novom zakonodavstvu, a što je dodatno olakšano savremenim tehnologijama nadziranja. Kako navodi: „U meri u kojoj američka vlada nastoji da kontroliše ulazak i kretanje imigranata, stvara se atmosfera straha i zastrašenosti u zemlji što odvraća pojedince od toga da studiraju i rade ovde, posebno one sa muslimanskom pozadinom”.¹³⁵⁵

Na meti direktnog udara člana 215. našli su se i bibliotekari pa su zvaničnici Američkog bibliotekarskog društva (*American Library Association – ALA*), od samog predstavljanja Patriotskog zakona, bili najglasniji i svom snagom su se borili da se njegovi delovi koji se odnose na podatke o korisnicima biblioteka odbace.¹³⁵⁶ Nažalost, javne biblioteke u SAD blisko

¹³⁵¹ Vlada SAD ima pravo da označi svakoga, uključujući i američke građane, kao „nelegalne borce” i da ga potom drži u zatvoru neograničeno. Time se pojedincu uskraćuje pravo na pravni postupak, zagarantovan Međunarodnim humanitarnim pravom, a koji obezbeđuje zaštitu individualnih prava, i pored toga što protiv njega optužnica nije podignuta. **Videti:** Folk Ričard, *Veliki teroristički rat*, Filip Višnjić, Beograd, 2003, op. cit., str. 82-3.

¹³⁵² **Videti:** Mijalkovski Milan, *Protivteroristička prevencija države*, Međunarodni problem, 2007, Beograd, 59(4), op. cit., str. 590.

¹³⁵³ **Više o tome u:** DW News, *US releases Guantanamo inmate to Montenegro*, 2016 (Internet: <http://www.dw.com/en/us-releases-guantanamo-inmate-to-montenegro/a-19349187>, 07/01/2017).

¹³⁵⁴ Folk Ričard, *Veliki teroristički rat*, Filip Višnjić, Beograd, 2003, op. cit., str. 82.

¹³⁵⁵ Ibid, str. 81.

¹³⁵⁶ **Videti:** Hamilton Stjuart, *Sloboda informacija nasuprot ratu i terorizmu*, Glasnik Narodne biblioteke Srbije, 2008, Beograd, (1), str. 58.

su povezane sa događajima 11. septembra, a to je zato što su pojedini otmičari za planiranje napada i međusobnu komunikaciju koristili računare gradskih biblioteka u Holivudu, Delri Biču i okrugu Brauard na Floridi. To je navelo američke organe reda da isprave propuste u svojoj sposobnosti da analiziraju i presreću metode komunikacije i „on-line” obuke potencijalnih terorista koji sve više koriste pogodnosti savremene tehnologije.¹³⁵⁷ Sve ovo je omogućeno, jer je savremeni svet posredstvom razvitka internet tehnologije zaista postao „globalno selo”,¹³⁵⁸ u smislu razmene informacija, mehanizama procesa donošenja odluka i kontrole. Tako je u današnje vreme, kada nije lako vršiti kontrolu nad izvorima informacija i teroristima, omogućeno da oni na najlakši način komuniciraju, regrutuju i obučavaju se, ali i da lakše biraju svoje mete i ostvaruju ciljeve. Patriotski zakon omogućuje federalnim agentima pristup poverljivim podacima koje biblioteke posедуje o svojim korisnicima kao i nadzor istih. Međutim, to direktno osporava tradicionalnu američku bibliotekarsku politiku i praksu, a ujedno ulazi u suprotnost sa već postojećim državnim zakonima o poverljivosti zabeleženih podataka koje posедуje biblioteka. Međutim, kada su dva zakona protivrečena, uobičajeno je da se primenjuje federalni zakon (*federal law*) i samim time zaštita privatnosti korisnika biblioteke više nije zagarantovana lokalnim državnim zakonima (*state laws*).¹³⁵⁹

Senator Rus Feingold (*Russ Feingold*), demokrata iz Vinskonsina, je jedini u Senatu bio protiv Patriotskog zakona i u svom obrazloženju je naveo:

Braniti bezbednost američkih građana je uzvišena dužnost Kongresa; moramo neumorno da radimo kako bismo sprečili tragedije kao što je opustošenje napadima 11. septembra. Moramo da zaštitimo decu da ne izgube svoje majke, žene da ne izgube svoje muževe i vatrogasce da ne izgube svoje kolege heroje. Ali Kongres će ispuniti svoju obavezu samo onda kada zaštiti američki narod i slobode na kojima počiva američko društvo. Zaštitimo svoje bogatstvo koje čine osnovna prava. Pokažimo tu slobodu o kojoj propovedamo i borimo se da održimo tu slobodu koju zovemo Amerika. Bilo je u istoriji našeg naroda razdoblja kada su građanske slobode morale da ustupe mesto onome što se tada činilo legitimnim ratnim potrebama. Na našoj nacionalnoj savesti još stoje mrlje i ožiljci tih događaja: Zakona o strancima i subverziji, suspenzije prava na pravedno suđenje iz vremena Građanskog rata, internacija Amerikanaca

¹³⁵⁷ **Videti:** Ibid., str. 57-8.

¹³⁵⁸ „Globalno selo” je termin koji je vezan za kanadskog sociologa, Maršala Makluana (*Marshall McLuhan*), i detaljno objašnjen u njegovom delu „Rat i mir u globalnom selu”.

¹³⁵⁹ **Više o tome u:** Nikodinović Nikša, *Osnovno antiterorističko oruđe SAD, Američki patriotski zakon: Uticaj 11. septembra na građanske slobode u Americi početkom XXI veka*, Politikon, 2014, Novi Sad, vol. 7, op. cit., str. 68-82.

*japanskog, nemačkog i italijanskog porekla tokom Drugog svetskog rata, stavljanje navodnih komunističkih simpatizera na crne liste u doba makartizma, te praćenje i zlostavljanje antiratnih demonstranata među kojima i dr Martina Lutera Kinga tokom rata u Vijetnamu. Ne smemo dopustiti da ti delovi naše prošlosti budu uvod u još gore stvari.*¹³⁶⁰

Iako je izgledalo da se sam bori protiv svih i jedini shvata ozbiljnost štete koju ovaj zakon nanosi, naročito imigrantima, senator Feingold se izborio za izbacivanje dveju tačaka iz zakona, a to su: prva, kojom se dozvoljavalo korišćenje dokaza tokom krivičnih sudskih procesa u SAD, ilegalno prikupljenih u inostranstvu, i druga, kojom se dozvoljavalo tužilaštvu da zamrzne pokretnu i nepokretnu imovinu optuženih, iako stečena imovina nema veze sa krivičnim delom za koje se terete. U izmenama Patriotskog zakona, marta 2006. godine, senatora je podržala i demokratska opozicija zadajući snažan udarac predsedniku Bušu, koji je uporno tvrdio da Patriotski zakon mora ostati stalno na snazi kako bi se građani SAD odbranili od terorizma. U izmenjenom zakonu nalazi se i jedan deo amandmana koje je zahtevala ALA, ali ta zajednica još uvek nije zadovoljna i nastavlja sopstvenu borbu za osiguravanje privatnosti svojih korisnika. FBI je novom verzijom zakona dobio povećanu odgovornost i konačno su uspostavljeni kriterijumi koje službenici ove agencije moraju zadovoljiti da bi im se omogućio pristup informacijama. Danas, zahtevi FBI za pretres i zaplenu moraju biti konkretniji, dok prema prvobitnom zakonu agenti nisu morali pružiti dokaze o osnovanoj sumnji, prema izmenjenom zakonu oni moraju argumentovati svoju sumnju da su podaci koje biblioteke poseduju relevantni za istragu.¹³⁶¹

Globalni obračun sa terorizmom i pristalicama ovog fenomena još uvek je u punom jeku. Dok mu se kraj ne nazire mnogi sumnjaju da je uopšte i moguće dobiti ovaj rat, ali je sigurno da živimo u bitno drugačijem svetu. Potpuno drugačijem za građane SAD, koji su ostali uskraćeni za građanske slobode i čija su ljudska prava ograničena donošenjem čitavog niza posebnih zakona i uredbi iz oblasti krivično-materijalnog i krivično-procesnog prava, te sprovođenjem do tada neviđenih bezbednosnih mera i reformi, kako na lokalnom i državnom, tako i na federalnom nivou. U tom sveukupnom procesu pooštavanja zakonskih regulativa i bezbednosnih procedura nakon 11. septembra narušena je ravnoteža između bezbednosti i vrednosti do tada otvorenog američkog društva, tako što je bezbednost države stavljena ispred prava njenih građana. Pravno-regulativne i krajnje represivne protivterorističke mere, na čelu sa Patriotskim zakonom,

¹³⁶⁰ *Congressional Record*, Proceedings and Debates of the 107th Congress, First Session, Senate, Washington, 2001, p. S11027

¹³⁶¹ Džouns M. Barbara, *Izmena Patriotskog akta - primer uticaja nacionalnih zakona o bezbednosti na biblioteke*, Glasnik Narodne biblioteke Srbije, 2008, Beograd, op. cit., (1), str. 68.

su pod okriljem sveopšte nacionalne mobilizacije za suprotstavljanje i odbranu od terorizma, a pod izgovorom bezbednosne predostrožnosti, narušile temelje američke demokratije, koja je do tada uspostavljala silu prava, a ne današnje pravo sile.

Jedinstveni karakter 11. septembra, tj. priroda šokantnih terorističkih napada izvedenih tog dana i uspeh ispoljen u njima bili su više nego dokaz neophodnosti da najmoćnija svetska sila preduzme sveopšte protivterorističke mere, ali u granicama kontrole. Shvatajući obavezu da odmah reaguje, mišljenja smo da je američki Kongres preneglio sa donošenjem Patriotskog zakona, kao glavnog oruđa za borbu protiv terorizma. Bušova administracija je ovaj zakon pretvorila u sredstvo koje omogućava tajni nadzor i kontrolu sopstvenih građana i ostalih za koje se pretpostavlja da su teroristi ili špijuni. Njegovi protivnici tvrde, a u javnost gotovo svakodnevno isplivavaju nepobivi dokazi da je saveznoj vladi dao preveliku moć da preduboko zadire u privatni život Amerikanaca i drugih koji žive ili borave na teritoriji te države.¹³⁶² Neki kritičari su otišli možda i predaleko, upozoravajući da je on pod krinkom „globalnog rata protiv terorizma“ kreirao uslove za kršenje ljudskih prava protiv svih za koje represivni aparat želi tako učiniti, bez obzira ima li neko veze sa terorizmom ili ne. Po njihovom mišljenju, Patriotski zakon je utemeljen na klasičnom etno-religijskom nacionalizmu, proglašavajući neprijateljima islamske teroriste (muslimane), na isti način kao što su pedesetih godina prošlog veka „neprijatelji“ bili svi simpatizeri komunističkog pokreta u SAD, a svi Rusi potencijalni teroristi. Da su nakon 11. septembra muslimani, a naročito oni bliskoistočnog porekla postali predmet opšteg podozrenja u Americi, svedoči činjenica da su ih američki istražni organi bez ikakvog jasnog kriterijuma privodili, hapsili, saslušavali i zadržavali. Naravno, vlasti su porekle da su se rukovodile rasističkim nazorima, uprkos tome što je posredstvom FBI programa za sistematsko

¹³⁶² Australijski novinar, programer i internet aktivista, Džulijan Asanž (*Julian Paul Assange*), je 2006. godine osnovao internet stranicu „WikiLeaks“, čij je i danas urednik i glavni glasnogovornik. Zapravo, tadašnja aktivistička internet prezentacija je ubrzo prerasla u međunarodnu neprofitnu medijsku organizacija koja putem interneta objavljuje na drugi način nedostupne materijale od anonimnih izvora. Dobar deo tih materijala su strogo čuvane državne tajne mnogih vlada, a većina njih su zapravo dokumenti koji se tiču unutrašnje i spoljne politike SAD, a posebno njihovog „rata protiv terorizma“. Asanž tvrdi da ima bazu od preko million i po tajnih ali, pre svega, kompromitujućih dokumenata, zbog čega se i nalazi na američkoj poternici. On je u aprilu 2010. godine objavio snimak incidenta iz 2007. godine u kome su američki vojnici likvidirali iračke civile. U julu iste godine objavio je „Avganistanski ratni dnevnik“, kompilaciju više od 76.900 dokumenata o ratu u Avganistanu koji ranije nisu bili dostupni javnosti. Tri meseca kasnije objavio je skoro 400.000 dokumenata pod nazivom „Irački ratni dnevnik“, da bi u novembru prosledio oko 250.000 strogo čuvanih dokumenata američkog Ministarstva inostranih poslova eminentnim svetskim novinskim listovima: Gardijanu, Njujork Tajmsu, Le Mondeu i Špiglu. Pored američke, Asanž se nalazi i na Interpolovoj međunarodnoj poternici, koja se se temelji na zahtevu Švedske gde je protiv njega pokrenuta krivična istraga zbog silovanja navodno počinjenog u leto 2010. godine. Na zahtev Asanža Ekvador mu je 16. avgusta 2012. godine odobrio politički azil, a on se zbog nemogućnosti napuštanja Velike Britanije i dan danas krije u ambasadi te zemlje u Londonu. Britanske vlasti su saopštile da bez obzira na odluku Ekvadora, neće dopustiti Asanžu da napusti zemlju, jer su „istrajne u nameri da ga isporuče Švedskoj“. Sa druge strane, Asanž negira sve optužbe, tvrdeći da se iza odluke da bude isporučen krije namera da ga Šveđani proslede Amerikancima, koje će mu pod optužbom za špijunažu suditi zbog objavljivanja tajnih informacija. **Više o tome na:** Wikileaks, *About: What is WikiLeaks*, 2015 (Internet: <https://wikileaks.org/What-is-Wikileaks.html>, 13/01/2017).

saslušavanje oko 5.000 muškaraca arapskog porekla, starosti između 18 i 33 godine privedeno na informativni razgovor, a da pri tome nije postojala nikakav osnovana sumnja koja bi dovela njih u direktnu ili čak i indirektnu vezu sa 11. septembrom i teroristima odgovornim za njega.¹³⁶³ Jedan od najstrožijih kritičara, ne samo Patriotskog zakona, već celokupnog američkog represivnog pristupa u obračunu sa međunarodnim terorizmom, Erik Hobsbaum, tvrdi da „sva ova pravna sredstva zajedno sa izuzetnim usponom tehnoloških i drugih sredstava držanja građana pod neprestanim nadzorom - prisluškiwanje telefona, pristup privatnim podacima i kompjuterima – uopšte nisu učinila državu i zakon efikasnijim, mada su učinila građane manje slobodnim“.¹³⁶⁴

Kako bi izgledalo da Kongres nastoji zaštititi prava građana, a posebno njihovu privatnost tokom primene novih bezbednosnih mera, osnovao je već pomenuti Nadzorni odbor za privatnost i građanske slobode, te je u resorna odeljenja ministarstava i federalne agencije postavio tzv. „službenike za privatnost“. Kao što se moglo i očekivati, njihovi zvanični izveštaji su krajnje pozitivni kada je u pitanju poštovanje vladavine prava od strane organa i institucija čij rad navodno nadziru, ali je stvarnost potpuno drugačija. Oni su čak, imajući u vidu sve veće osveščivanje američke nacije i pretnju koju interno curenje najstrožije čuvanih državnih¹³⁶⁵ tajni nosi, u par navrata, naravno, nealarmantno priznali da se u pojedinim slučajevima i to na kratko ipak odstupilo od ustavnih normi kada je privatnost građana u pitanju. Opravdavajući te, kako ih osmišljeno uz konotaciju opravdanosti nazivaju, „propuste“ tezom da je bezbednost najviše javno dobro, radi kojeg je ponekad neophodno žrtvovati određene društvene pogodnosti, uključujući i privatnost, te ocenjujući pričinjenu štetu na račun prava i sloboda sopstvenog stanovništva kao samo povremeno **preteranu bezbednosnu predostrožnost** krajnje kompleksnog, ali više nego odgovornog državnog aparata.¹³⁶⁶

¹³⁶³ **Videti:** *Sanctioned Bias: Racial Profiling Since 9/11*, ACLU, New York, 2004 (Internet: <https://www.aclu.org/files/FilesPDFs/racial%20profiling%20report.pdf>, 20/01/2017) p. 5.

¹³⁶⁴ Hobsbaum Erik, *Globalizacija, demokratija i terorizam*, Arhipelag, Beograd, 2008, op. cit., str 39.

¹³⁶⁵ Bivši saradnik Agencije za nacionalnu bezbednost SAD (NSA) i nekadašnji kontraktor CIA, Edvard Snouden (*Edward Joseph Snowden*), je u javnost izneo zastrašujuće, strogo čuvane dokumente koji su pokazali postojanje velikog broja tajnih projekata Sjedinjenih Država za nadziranje, ne samo američkih građana, već cele svetske populacije, kao npr. „*PRISM Surveillance program*“ i „*Baundless Informant Program*“. Pored toga, on je obelodanio i dokumenta koja dokazuju da su bezbednosno-informativne službe SAD sprovodile hakerske napade na računarske mreže širom sveta, kako različitih stranih državnih institucija tako i međunarodnih organizacija i foruma, poput G-20. Kompletnu dokumentaciju kao i način funkcionisanja navedenih programa Snouden je predao i detaljno objasnio novinarima najuglednijih novinarskih kuća, britanskog Gardijana i američkog Vašington posta u junu 2013. godine. Protiv njega je 21. juna 2013. godine američko državno tužilaštvo podiglo federalnu optužnicu kojom se tereti za špijunažu i na osnovu koje se nalazi na međunarodnoj poternici. Međutim, on se od 23. juna iste godine krije u Rusiji, gde je dobio privremeni azil. **Više o tome u:** Greenwald Glenn, *No Place to Hide: Edward Snowden, the NSA, and the U.S. Surveillance State*, Metropolitan Books, New York, 2014.

¹³⁶⁶ **Videti:** *Report on the Surveillance Program Operated Pursuant to Sec7on 702 of the Foreign Intelligence Surveillance Act*, Privacy and Civil Liberties Oversight Board, Washington, 2014 (Internet: <https://www.wired.com/wp-content/uploads/2014/07/PCLOB-Section-702-Report-PRE-RELEASE.pdf>,

Državna administracija je uistinu ponekad prisiljena da naruši građanska prava i slobode, kao što je to reč u ovom slučaju, ali je isto tako neophodno izbalansirati odnose bezbednosti i zaštite privatnosti, to jest, uskladiti zakone koji štite nacionalnu bezbednost sa zakonima koji štite slobode građana. Možda je i bilo opravdanja za redukciju građanskih prava u prvim danima nakon 11. septembra, kada je postojala istinska opasnost da su pripadnici Al Kaide prisutni na teritoriji SAD te da će nastaviti sa krvoprolićem. U takvim okolnostima represivne mere, one razumne iz bezbednosne predostrožnosti su donekle i očekivane, ali samo u kratkoročnom smislu. Međutim, u ovom slučaju, vanredno stanje koje je u državi proglašeno 2001. godine još uvek je na snazi, a primena represivnih mera s vremenom uopšte ne jenjava, dok apetit za potpunom kontrolom i neprekidnom prismotrom stanovništva kod vladajuće elite sve više raste. Teško je i pretpostaviti kakve sve posledice dugotrajno održavanje vanrednog stanja može ostaviti na demokratsko uređenje države, a po rečima italijanskog filozofa, prof. dr Đorđa Agambena (*Giorgio Agamben*): „Kada vanredno stanje postane stalno, to jest postane normalna paradigma politike, tada država i terorizam završavaju tako što obrazuju jedinstven sistem, čija se dva lica ne mogu više identifikovati. To je unitarni sistem sa dva lica, od kojih jedno stalno služi da opravdava akcije onog drugog i to u takvom stepenu da se više ne može razlučiti koje od njih igra svoju ulogu“.¹³⁶⁷ Tu apsurdnu ulogu države u neprekidnoj i posve preteranoj bezbednosnoj predostrožnosti najbolje opisuje prof. dr Ričard Folk, sledećim rečima:

*Pretnje demokratiji postaju sve veće pošto vlada postavlja zahteve za većom regulatornom diskrecijom, za manjim sudskim nadzorom i ustavnim ograničenjima i za sve većom tajnovitošću. Umesto da vlada postaje u sve većoj meri predmet kontrole u interesu povećanja svoje odgovornosti, na delu je podvrgavanje prethodno autonomnih područja civilnog društva odobrenoj vladinoj kontroli i špijuniranju, uključujući tu i njeno oslanjanje na dostavljачe informacija i proširenu vlast policije i obaveštajnih službi čime se ograničava domen ponašanja koji je prethodno bio oslobođen tih ograničenja.*¹³⁶⁸

Pored svega navedenog, Sjedinjene Države od 2001. godine neprestano projektuju opasnost od terorizma kao nekontrolisanu i rastuću „mega“ pretnju sveukupnoj savremenoj civilizaciji, čime nastoje da nametnu stalno vanredno stanje u većinskom delu sveta. Upravo zato su i objavile i vremensko i prostorno neograničen „rat protiv terorizma“, a kako bi mogle da održavaju taj

13/01/2017). & Report on the Telephone Records Program Conducted under Section 215 of the USA PATRIOT Act and on the Operations of the Foreign Intelligence Surveillance Court, Privacy and Civil Liberties Oversight Board, Washington, 2014 (Internet: <https://fas.org/irp/offdocs/pclob-215.pdf>, 13/01/2017).

¹³⁶⁷ Dragojlović-Ćirić Nataša, *Strateški odgovor SAD i EU na terorizam*, u: *Nacionalna i globalna bezbednost*, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2004, str. 81.

¹³⁶⁸ Folk Ričard, *Veliki teroristički rat*, Filip Višnjić, Beograd, 2003, op. cit., str. 82.

beskrajni globalni rat potrebna im je beskrajna pretnja koja izaziva opštu neizvesnost i nekontrolisani strah, koji se može u nedogled produžavati sa većim ili manjim intenzitetom po potrebi. Ima li bolje pretnje od terorizma? Naravno da nema! Njeni nosioci, su nepredvidivi i gotovo nevidljivi neprijatelji, koji ne mare ni za sopstveni život. Tako je obračun sa njima postao prioritet broj jedan u svetu, pod čijim okriljem Amerikanci vrše vojne intervencije na teritorijama suverenih zemalja, ne mareći za međunarodnom pravnom legitimnošću istih, a sve to pod izgovorom uspostavljanja demokratije i zaštite ljudskih prava. Te nasilne vojne akcije koje sve više poprimaju odlike oružanih agresija sarkastično se nazivaju „humanitarnim intervencionizmom“, a da apsurd bude još veći, njihov nosilac, koji je sebi samododelio ulogu svetskog policajca sa zadatakom navodnog šticeanja ugroženih prava ljudi širom sveta, istovremeno u borbi protiv terorizma ugrožava ta ista prava sopstvenim građanima.

Sveukupna protivteroristička strategija SAD predvidela je primenu različitih i u svakom smislu skupih mera borbe protiv terorizma za koje je bilo neophodno izvršiti određene reforme sistema bezbednosni, promeniti postojeće i doneti potpuno nove zakone, te osigurati domaću podršku za sprovođenje tih mera. Zahvaljujući razornosti i smrtonosnosti samoubilačkih napada 2001. godine, američko stanovništvo je, slepo predvođeno političkom elitom, velikodušno prihvatilo nepopularne reforme kao krajnje neophodne i svrsishodne. Međutim, nisu ni slutili kolika će njihova stvarna cena biti, niti da će biti dugoročne. Tadašnji nosioci vlasti su iskoristili, a možemo slobodno reći i zloupotrebili, ljudsku slabost – iracionalni instikt za opstanak – u kojoj svi mi u slučaju da se nađemo bespomoćni pred velikom bezbednosnom pretnjom koja predstavlja realnu opasnost za našu egzistenciju, kakvim nam se savremeni megaterorizam projektuje, težimo odricanju mnogo čega, pa i sopstvenih sloboda i prava koje nam se u tim momentima čine ali i predstavljaju kao privilegovane, u zamenu za „bezbedan“ život sebe i svojih najbližnjih. Činjenica je da se pojedinac, kad god postoje neke ozbiljne i realno ostvarive pretnje, usmerava, ali i sam podrazumevno sa stvarnim očekivanjima, okreće ka državi i od nje očekuje zaštitu. Rukovodeći se time, Bela kuća nije imala nikakve sumnje da će, makar na početku sveobuhvatnog „rata protiv terorizma“, građani zanemariti svoja prava i uzajamnu ravnopravnost usled jakog osvetničkog nagona. Time se država iz zaštitnika preobrazila u opasnog protivnika interesa građana i njihovih prava. Ovaj stepen dominacije države i gaženja prava njenih građana potvrđuje da savremena država – sredstvo za najviše uzajamno dobro zajednice – još uvek predstavlja, prvenstveno, sredstvo za zaštitu vladajuće elite i njihovih interesa, pa tek onda ostalih građana. Suprotno tome, država bi trebalo da teži opštem dobru – onom koje se postiže ako je većinski deo građana zadovoljan u pogledu svojih interese, a ne samo pojedinci - nosioci vlasti i manjinski deo populacije. Zato je u samom startu bilo

neophodno postaviti granice i nezavisna, a ne režimska nadzorna tela za primenu novih represivnih protivterorističkih mera, jer se navodno narušavanje bezbednosti i/ili nacionalnih interesa lako može iskoristiti kao paravan za zlonamernu povredu ljudskih prava, pa čak i njihovo totalno zanemarivanje, posebno kad se radi o određenim civilnim slobodama. Ovo nije slučaj samo sa Sjedinjenim Državama, na čije postupke je tokom globalnog protivterorističkog rata skoro sva međunarodna pažnja usmerna, naravno, sasvim opravdano jer su upravo one inicijator i nosilac tog oružanog sukoba. Slične tendencije ograničavanja ljudskih prava kojima su zakonodavci pribegavali nakon 11. septembra primećene su širom sveta. Ono što je sporno u tim slučajevima, jeste poražavajuća činjenica da su te državne represije putem zakonskih sankcija i mera koje se oslanjaju na policiju i rad drugih službi bile usmerene, ne protiv terorista, već protiv političkih oponenta, te ljudi koji pripadaju različitim verskim i nacionalnim manjinama, pa čak i izbeglica i tražilaca azila. Jedna od najpoznatijih međunarodnih organizacija koja se bavi zaštitom i promovisanjem ljudskih prava, „*Human Rights Watch*“, je u svom izveštaju iz 2002. godine, pod nazivom „Opportunitizam u licu tragedije: represija u ime borbe protiv terorizma“, objavila da „su pored SAD i Australija, Belorusija, Kina, Egipat, Eritreja, Indija, Izrael, Jordan, Kirgistan, Makedonija, Liberija, Malezija, Rusija, Sirija, Uzbekistan i Zimbabve zloupotrebile tragični 11. septembar za obračunavanje sa političkim protivnicima, separatističkim i verskim grupacijama, računajući na to da u takvoj situaciji njihova praksa neće naići na osudu“.¹³⁶⁹

Neosporivo je da su dva noseća reformatorska represivna zakona, usvojena nakon 11. septembra - Patriotski zakon i Zakon otadžbinske bezbednosti – olakšala rad federalnih istražnih i sudskih organa na otkrivanju, sprečavanju i kažnjavanju terorističkih aktivnosti. Ova dva zakona su otklonila pravne prepreke za sprovođenje istraga, nadzora i kontrola, pre svega tajnih, ali i za razmenu informacija, te su u samom startu primene rezultirala velikim istražnim postupcima i mnogobrojnim hapšenjima osumnjičenih za terorizam, ali su istovremeno ugrozila ljudska prava i građanske slobode celog američkog stanovništva, nad kojim je u potpunosti učvršćena unutrašnja kontrola i nadzor. U svakom slučaju, vrlo često zloupotrebljiva činjenica da se teroristički napadi ni približno srazmerni 11. septembru nisu ponovili u SAD, ne može da govori o opravdanosti i neophodnosti preduzetih unutrašnjih bezbednosnih mera u okvirima protivterorističkog rata.

Kao što smo videli, nastojeći da optimalno osigura bezbednost stanovništva i pokušavajući da se odbrani od novih mogućih terorističkih napada, američka vlada je neposredno nakon 11.

¹³⁶⁹ *Opportunism in the Face of Tragedy: Repression in the name of anti-terrorism*, Human Rights Watch, New York, 2002 (Internet: <https://www.hrw.org/legacy/campaigns/september11/opportunismwatch.htm>, 20/01/2017).

septembra uvela vanredno stanje u državi i konstantno povećavala mere bezbednosti na svim nivoima, čime je, svakako, uspešno uspostavljeno bezbedno stanje u zemlji, te su identifikovani i otklonjeni propusti protivterorističke prevencije. Sa druge strane, takav nivo bezbednosne pripravnosti i protivterorističke predostrožnosti, osiguran na represivan način, dobio je obeležja totalitarnih režima, tako što je sve više postajao zatvorenije društvo, potpune kontrole i neprekidnog nadzora sopstvenih građana. Naravno, to jačanje države na štetu njenih građana, bilo bi opravdano ako bi se na vreme jasno uspostavile granice delovanja, odnosno, ako bi se samo na kratko zapostavljala njihova prava zarad omogućavanja bezbednijeg i boljeg života cele zajednice. Takoreći, kada bi se samo privremeno suspendovalo elementarno ljudsko pravo slobode zarad fundamentalnog prava na bezbednost. I ne samo to, dopustljivo bi bilo da se sužavaju samo i to isključivo ona prava i slobode koje su teroristi zloupotrebili, a sve sa ciljem da im se ograniči prostor delovanja, te da se organima gonjenja olakša njihovo privođenje i sankcionisanje.

Jasno je da ni nakon decenju i po „rata protiv terorizma” nema nikakvih garancija da se 11. septembar, ma šta SAD da urade, neće ponoviti, možda i u još jezivijem obliku. No, kao što kršenje zakona i propisa nije razlog da se oni ne primenjuju, i kao što nemoć različitih institucija da svoje građane u svako doba zaštite od svega nije razlog da se one rasformiraju, tako ni teroristički napadi 11. septembra nisu razlog da SAD prestanu biti otvoreno društvo, makar u onoj meri u kojoj su do tada bile. Sve do 21. veka ta supersila je važila za svetionik demokratije u svetu, čij je jedan od temeljnih principa bio poštovanje ljudskih prava. Danas je ta slika potpuno drugačija. S jedne strane, barem na papiru je održana višedecenijska spoljnopolitička orijentacija SAD kada je promocija i unapređenje ljudskih prava u pitanju, dok se, sa druge strane, ta ista prava dovode u pitanje i to sopstvenim građanima.

Neminovno je da je određene radikalne mere opreza nakon 11. septembra bilo neophodno preduzeti. Međutim, većinu njih, odnosno sve one koje zadiru u elementarna prava i slobode, bilo bi teško, ako uopšte i moguće, preduzeti pre tih terorističkih napada. Zato se neprestano i ponavlja pitanje: U kojoj meri unutrašnje pravno-institucionalne bezbednosne reforme SAD predstavljaju političku zloupotrebu 11. septembra radi ograničavanja građanskih sloboda i prava vlastitom stanovništvu, a u kojoj neophodan instrument u borbi protiv globalnog terorizma? Naime, pored efikasnosti, protivteroristička prevencije tj. metode i mere koje se preduzimaju u njenim okvirima moraju biti društveno prihvatljive - u skladu sa demokratskim principima i normama kako bi izazvale adekvatnu reakciju celog društva i javnog mnjenja. Tu se po svaku cenu morala izbeći pre nagljena i preterana reakcija koja je izazvala narušavanja demokratskog poretka.

Već smo naglasili da uprkos tome što neprijatelj u ovom nekonvencionalnom ratu više odgovara profilu kriminalca nego klasičnog vojnika i ne poštuje nikakva pravila ratovanja (konvencije) niti ljudske obzire, neophodno je da se antiteroristička koalicija u njemu drži ograničenih ciljeva djelovanja - diskriminativne sile, kao i pravnih i moralnih stega u vezi sa sredstvima koja se koriste za njihovo ostvarenje. Naročito treba voditi računa o poštivanju osnovnih prava i sloboda, pogotovo sopstvenog stanovništva.

Još realnije pitanje za američki narod glasi: Zašto danas, kada žive u „najdemokratskijem” društvu, čij poredak bi trebalo da predstavlja garanciju života u prosperitetu i bezbednosti, oni žive u rastućem strahu i sve većoj neizvesnosti? Tu gomilu nesigurnosti ne uzrokuje samo terorizam, već i neadekvatna reakcija države u borbi protiv te pošasti, usled koje, ništa manje od svog neprijatelja, nanosi štetu demokratskim procesima i institucijama. Upravo to i jeste cilj terorista, ne krajnji ili glavni, ali svakako bitan i što je najgore u zadnje vreme skoro potpuno ostvariv. Naime, bez obzira na dosadašnju neostvarenost njihovih grandioznih ciljeva,¹³⁷⁰ Dimitrijević tvrdi da „jedan cilj teroristi su uvek uspevali da ostvare, pa makar i delimično: mnogi od njih su, naime, tvrdili da žele da „raskrinkaju“ državu koju napadaju, da je nateraju da pokaže svoje „ružno lice“, naročito ako ta država tvrdi da je demokratska. Otkako su se šezdesetih pojavili veliki, internacionalizovani talasi terorizma, život je u mnogim zemljama postao daleko manje ugodan i manje slobodan“.¹³⁷¹

Na žalost, činjenica je da su američke institucije i ranije kroz istoriju gajile tendenciju da traže „brzopotezna” rešenja¹³⁷² za određene probleme, naročito za one koji se tiču bezbednosti i drugih nacionalnih interesa, ali za političare SAD neophodno je da shvate da je opasnost od terorista dugoročna, ako ne i večita, te da ukoliko Kongres bude užurbano donosio ovima slične antiterorističke zakone, Amerikanci će u potpunosti ostati bez svoje privatnosti i ko zna još čega.

¹³⁷⁰ Razrađujući dosadašnju potpunu neostvarenost osnovnih ciljeva terorističkih organizacija u svetu, koji su najčešće ideološki, verski ili etnoseparatistički profilisani, prof. dr Vojin Dimitrijević navodi: „Anarhisti nisu uništili nijednu državu. Italija nije postala ono što su *Brigate Rosse* želele. Nemačka nikad nije doživela socijalističku revoluciju o kojoj je maštala *Rote Armee Fraktion*. Urbana gerila iz latinske Amerike nije uspela da stvori komunistička društva na tom kontinentu. IRA nije uspela da odvoji Alster od ostatka Ujedinjenog Kraljevstva, i tako dalje, i tako dalje“. Autor ovde sa razlogom izostavlja ostvarenje etnoseparatističkog cilja terorističke OVK - otcpljenje Kosova, jer je rad objavljen u 2003, dok je Skupština Kosova 17. februara 2008. godine na vanrednoj sednici jednostrano proglasila nezavisnost. **Videti:** Dimitrijević Vojin, *Terorizam i ljudska prava posle jedanaestog septembra 2001. godine*, Reč, 2003, Beograd, Vol. 69(15), str. 96.

¹³⁷¹ Ibid.

¹³⁷² Uzmimo za primer Usvajanje Zakona za nadzor stranih obaveštajaca iz 1978. godine (*Foreign Intelligence Surveillance Act of 1978*), koji je omogućio prislistru svih navodno osumnjičenih za špijuniranje u SAD, te ja kao jako političko oruđe bio i zloupotrebljivan, dok je njegova primena u potpunosti narušavala slobode i ljudska prava, naročito ona koja se tiču ustavom zagantovanih privatnosti. Takođe, još jedna, i to ne tako davna, pravno-represivna mera američke vlade koja je znatno ugrozila fundamentalno pravo američkih građana na privatnost jeste donošenje Zakona za komunikacionu asistenciju organima gonjenja 1994. godine (*Communications Assistance for Law Enforcement Act of 1994*). Ovaj zakon je omogućio federalnim istražnim organima da instaliraju opremu za praćenje i prislistruvanje kod isporučilaca internet usluga i telefonskih kompanija, te da na taj način neprestano nadziru određenu elektronsku komunikaciju u zemlji.

Upravo to, dugoročni udar na tradicionalne američke vrednosti, jeste plaćena domaća cena zvaničnog američkog odgovora na 11. septembar. Duboko su izdate demokratske vrednosti na kojima američko društvo počiva, uključujući ulogu vladavine prava, koja iziskuje najstrožije poštovanje ljudskih prava uz održavanje standarda zaštite pojedinaca, kao i dostojanstven i human tretman ratnih zarobljenika.

Još jednom naglašavamo da je ključ za borbu protiv globalnog terorizma kolektivni međunarodni napor i potpuna kooperacija zasnovana na promovisanju znanja i sloboda, a ne sužavanju i gušenju ljudskih prava. Niko ne želi da živi u „policijskoj“ državi. Današnja liberalna demokratija zasniva se na pravu glasa, dok građani traže mnogo više. Žele stvarne ravnopravnosti, istinsko pravo slobode govora, pravedno i javno suđenje i, pre svega, pravo na život u koji je uplitanje vlasti svedeno na minimum. Nasuprot tome, s „ratom protiv terorizma“ ta prava su uveliko kompromitovana, pa se ljudi zatvaraju i zadržavaju bez podizanja optužnica,¹³⁷³ uskraćuje im se pravo na slobodan izbor odbrane, dok se civilima optuženim za terorizam ili špijunažu sudi pred vojnim sudovima, zatim, prisluškuju se svi vidovi audio i video komunikacije i nadziru sve vrste elektronske prepiske običnih građana.¹³⁷⁴ Strah od eventualnih terorističkih napada, do 2001. godine je Beloj kući davao diskreciono pravo da mimo uobičajenih pravila i procedura, sankcioniše sve one za koje se sumnjalo da potencijalno mogu biti počiniooci. Danas je ono ozakonjeno Patriotskim zakonom i čitavim nizom drugih zakona i podzakonskih odredbi iz oblasti bezbednosti, koja je očigledno kao jedno od dva osnovna fundamentalna prava savremenog čoveka stavljena znatno ispred prvog - slobode.

Iz navedenog smo jasno videli kako represivne antiterorističke mere i te kako mogu uticati na unutrašnji demokratski uređen sistem države, jer njeni akteri tokom vanrednog stanja proširuju svoja ovlašćenja i to na račun prava sopstvenog stanovništva, što ostavlja negativne posledice po demokratske principe te države. Zato je zapravo ključno pitanje: Može li uopšte demokratija,

¹³⁷³ U danima nakon 11. septembra agenti FBI su uhapsili i bez osnova držali oko 1.100 ljudi. **Više o tome u:** Murphy D. Sean, *Contemporary Practice of the United States Relating to International Law*, American Journal of International Law, 2002, New York, Vol. 96, p. 470-5.

¹³⁷⁴ Kao što smo rekli, posredstvom Zakona za komunikacionu asistenciju organima gonjenja, još od 1994. godine američkim federalnim istražnim organima je pravno omogućeno da instaliraju opremu za praćenje i prisluškivanje kod isporučilaca telekomunikacionih i internet usluga, te da na taj način neprestano nadziru određene vidove elektronske komunikacije. Ipak, taj zakon im nedozvoljava tako nešto za usluge elektronske pošte, Skajpa i srodnih oblika internet komunikacije, pa su njihovi korisnici bili zaštićeni sve do oktobra 2001. godine, odnosno do donošenja Patriotskog zakona. Njegov već pomenuti član 505. poznatiji kao „Pisma nacionalne bezbednosti“ omogućuje agentima FBI i drugim organima gonjenja da plene dokumentaciju od internet kompanija poput „Googla“, uključujući i elektronske prepiske njihovih korisnika. Pored toga, „PRISM Surveillance Program“ koga je kompromitovao Snouden omogućuje službenicima NSA masovni nadzor kompletne internet komunikacije i to u realnom vremenu. Njime mogu u svako doba da špijuniraju, prate i kontrolišu sve oblike internet komunikacije, uključujući video razgovore i čitanje mejlova, praćenje korišćenja „Cloud“ servisa i pregledanje fajlova u njima, itd. **Više o tome u:** Fox News, *FBI 'secretly spying' on Google users, company reveals*, 2013 (Internet: <http://www.foxnews.com/tech/2013/03/06/fbi-ecretly-spying-on-google-users-company-reveals.html>, 07/03/2013).

kakvom danas raspoložemo, dati demokratski odgovor terorizmu, a da pri tom ne kompromituje sopstvenu prirodu? Odgovor koji bi bio u potpunom skladu sa vrednostima i principima 21. veka, očuvanjem vladavine prava i poštovanjem fundamentalnih ljudskih prava i sloboda, a koji bi ujedno dao konkretne rezultate u borbi protiv terorizma. Naravno da može, samo je neophodno da ravnoteža između bezbednosti i ljudskih prava i sloboda bude pažljivo odvažana. Zapravo, bezbednost demokratske države, za razliku od apsolutne države,¹³⁷⁵ nikako ne sme biti važnija od prava njenih građana, a kamo li uslov za opšte građansko dobro, kakvom se neretko predstavlja. Osnovni stubovi demokratskog društva upravo čine prava pojedinaca i po tome se takva društva razlikuju od nedemokratskih diktatorskih protiv kojih je i poveden ovaj rat, a za koja je vladavina prava strana. Upravo zato i jeste jedan od njegovih najvećih apsurdna očekivanje da će se faktori koji doprinose razvoju i opstanku terorizma suzbiti većom demokratizacijom, ublažavanjem ili eliminisanjem socijalno-političkih uzročnika koji vode ka njegovom obnavljanju i širenju u inostranstvu, dok se, istovremeno, u zemlji pojačava represija uvođenjem i veštačkim održavanjem vanrednog stanja, te proširivanjem ovlašćenja bezbednosnog aparata države, kojim se guše osnovna ljudska prava sopstvenog stanovništva.

Harmonija između individualne i nacionalne bezbednosti, na žalost, očigledno nije nužna za današnju državu, odnosno za nosioce njene vlasti. Upravo oni su ti koji nas ubeđuju da je s početkom ovog veka, veka rastuće terorističke pretnje i skoro nevidljivog neprijatelja, nemoguće podići nivo bezbednosti bez narušavanja prava i sloboda pojedinaca. Pri tome, to narušavanje ne znači samo privremeno ograničavanje ustavom zagarantovanih prava, već i potpuni gubitak pojedinih, a naročito onih koja se tiču privatnosti, jer je velika mogućnost da ta ograničenja u sklopu većitog vanrednog stanja ostanu stalno na snazi.

Državni organi, kao neposredno odgovorni za sveukupnu bezbednost zemlje, građana i nacionalnih interesa, preduzimaju, kako tvrde, najefikasnije preventivne i krajnje neophodne represivne metode zaštite od terorizma, kao što to rade pri suzbijanju ostalih vrsta kriminalnih radnji. U današnje vreme se u savremenim liberalno-demokratskim društvima, kakvo je američko, očekuje da mere državne represije iščezavaju, gube društveni smisao i opravdanje, ali se to u bliskoj budućnosti zasigurno neće dogoditi. Razlog za to je što preventivne i represivne mere ne samo da su oduvek bile nužne, već su komplementarno i funkcionalno povezane u okvirima koncepta društvene samozaštite. Međutim, ono što je najbitnije i na šta njihova povezanost i međuzavisnost ukazuju jeste da ne sme doći do apsolutizacije bilo jednog ili drugog metoda postupanja, jer iz prekoračenja i jednog i drugog proizlaze određene negativne posledice,

¹³⁷⁵ U apsolutnoj ili totalitarnoj državi vladajuća elita ima neograničenu vlast u kojoj ne postoje politički i pravni mehanizmi da je kontrolišu i pozivaju na odgovornost.

a naročito u kriznim situacijama kad se demokratija potiskuje i sve, pa i ono najnegativnije, odobrava posredstvom revoltnog nagona za osvetom.

Mnogo pre terorističkih napada 11. septembra i bezbednosnih mera koje su proizašle iz njih, Bendžamin Frenklin¹³⁷⁶ je svoje sunarodnike upozorio o mogućnosti i stepenu rizika kod balansiranja između građanskih sloboda i nacionalne bezbednosti. U svom javnom obraćanju 1759. godine rekao je: „Oni koji su spremni da zbog malo privremene bezbednosti odustanu od suštinskih sloboda ne zaslužuju ni slobodu niti bezbednost”.¹³⁷⁷

Dakle, uopšte ne sme postojati ikakva dilema da li da se poštuju ljudska prava tokom suprotstavljanja terorizmu, iako je ozbiljnost njegove pretnje s vremena na vreme nameće. Kao što je moguće efikasno delovati protiv drugih bezbednosnih pretnji, tako je isto moguće uspešno suzbijati terorizam i ujedno održati uravnotežen balans između slobode i bezbednosti.

¹³⁷⁶ Bendžamin Frenklin (*Benjamin Franklin*) je jedan od najznačajnijih kongresmena američke istorije i autor čuvene Deklaracije nezavisnosti (*Declaration of Independence*).

¹³⁷⁷ Friedman S. Lauri, *The Patriot Act: An Opposing Viewpoints Guide*, Thomson Gale, Farmington Hills, 2006, op. cit., str. 11.

ZAKLJUČAK

6. Kritička i zaključna razmatranja

Tek smo u drugoj deceniji dvadeset i prvog veka a već odavno je jasno obeležen kao „doba terorizma”, zato što je na njegovom samom početku došlo do nagle ekspanzije tog fenomena, a koji je zbog neposrednih žrtava, materijalnih razaranja, i stalnog straha i nesigurnosti koje izazva, zatekao i šokirao ceo svet. Takođe, mere koje su preduzete kao odgovor na najveći teroristički akt u istoriji čovečanstva (11. septembar), kao i posledice koje su proizvele okarakterisale su vek u kome živimo.

Ono što dodatno zabrinjava jeste činjenica da iako terorizam predstavlja najveću pošast savremenog doba, i pored toga što nauka ulaže velike napore da ponudi njegovu opšte prihvatljivu definiciju, taj političko bezbednosni fenomen savremene civilizacije predstavlja problem oko kojeg još uvek nije moguće pronaći međunarodni konsenzus. Definisane pa i samo proučavanje terorizma kao društveno-političke pojave otežano je, pre svega, njegovom složenošću i nizom različitih oblika i vrsta kojima se danas manifestuje. Pošto predstavlja višedimenzionalnu društvenu pojavu, pri njegovom određivanju potreban je multidisciplinarni pristup, a najuže se može posmatrati sa aspekta kriminalističkih nauka, krivičnog prava te sociologije i psihologije, ali i drugih društvenih nauka koje bi doprinele njegovom adekvatnom sagledavanju i prevazilaženju.

Naime, definicija postoji mnoštvo, jer nakon spektakularnih terorističkih napada na SAD, 11. septembra 2001. godine, terorizam je određen kao jedan od najvažnijih međunarodnih političkih problema u svetu, čime je postao i jedan od najatraktivnijih predmeta istraživanja društvenih nauka, a što je dovelo do plime definicija. Međutim, ni jedna od njih nije opšteprihvaćena, i pored toga što je još u prošlom veku mnoštvo puta kroz najviše međunarodne institucije i organizacije, poput UN, pokušavano usvojiti jedinstvenu definiciju. Saglasnost je bilo nemoguće postići najpre zbog toga što je za neke zemlje ili narode, poput Albanaca na Kosovu, terorizam legitimno pravo na odbranu, te se kreiraju situacije u kojima pojedinci ili grupacije, koje jedan deo društva naziva teroristima, postaju idoli ili simboli boraca za slobodu u drugom delu tog društva.

Možda bi i eksperti uspjeli da se slože oko jedinstvene definicije da pitanje terorizma u sebi ne sadrži u velikoj meri političku komponentu. Problem predstavljaju različita, a često i suprotstavljena politička stajališta (interesi) određenih država, kao i dvostruki standardi - pojedine zemlje se bore protiv terorizma koji ugrožava njihovu bezbednost ili interese, a podržavaju onaj koji im interesno odgovara. Postoje i određene organizacije koje su svrstavane u terorističke dugi niz godina, a danas su prihvaćene kao legitimne političke partije, poput palestinskog Hamasa ili PLO itd. Amerikanci u odnosu na sve druge države u svetu najviše primenjuju dvostruke standarde kada je u pitanju određivanje terorističkog delovanja, a tih dvostrukih aršina moćnog Zapada na čelu sa SAD bili smo i sami žrtve s krajem prošlog veka kada smo se odlučno i legitimno suprotstavili terorističkom delovanju tzv. „Oslobodilačke vojske Kosova”. U suštini sve ono što ne pogađa američku bezbednost i interese ili Zapad u celini, ne smatra se terorizmom već po njihovom tumačenju predstavlja neki oblik „demokratske” borbe za „ljudska prava” i sl.

Zavisno o onome ko ga tumači, nasilje protiv neprijatelja može se shvatiti kao terorizam ili protivterorizam, kao agresivan napad ili legitimna odbrana, ili samo kao prosti kriminalni akt. Jedna grupa autora terorizam pripisuje određenim pojedincima, grupama ili pokretima koji nasilničkim metodama teže promeni konkretnog političkog poretka ili samo ostvarenju manjih političkih ciljeva. Druga grupa ga vidi kao poseban način ratovanja (jeftin, efikasan itd.) protiv neke strane države ili unutrašnjeg režima. Delovanje albanskih terorista na Kosovu i Metohiji je očit primer bunta određenih grupa koji je s vremenom prerastao u „specijalni” rat paravojnih formacija i subverzivno delovanje protiv suverene Republike Srbije.

Dakle, do sad je bilo nemoguće usvojiti jedinstvenu internacionalnu definiciju terorizma oko koje bi se svi usaglasili jer svako ko poseduje političku moć da definiše legitimitet moćan je i da definiše terorizam, naravno, u skladu sa sopstvenim interesima. Terorizam je vremenom postao sinonim za svaku negativnu pojavu korišćenja nasilja kao oblika političke borbe. Izuzetno je da se njime kroz istoriju označavao poseban oblik ispoljavanja državne moći, a da se s vremenom značenje termina „terorizam“ u potpunosti okrenulo. Tako ga danas države koriste kako bi njime okarakterisale sve **nasilne** političke protivnike.

Pod pojmom terorizam obični ljudi podrazumevaju i gerilske akcije počinjene u oružanoj borbi, zatim otmice diplomatskih predstavnika, pljačke banaka, ubistva političkih lidera, ilegalan prelazak granice, razne vrste nasilničkog ponašanja i slično. Iz tog razloga potrebno je definisati terorističke postupke koji su neprihvatljivi i protivzakoniti u kontekstu krivičnog zakonodavstva međunarodne zajednice u celini. To praktično znači da je potrebno razviti društvenu svest o tome

da je terorizam zapravo zločin, bez obzira kojoj društvenoj grupi njegovi počinioci pripadaju i čije interese zastupaju.

U svim postojećim definicijama, i administrativnim i naučno-akademske, evidentna su dva glavna definiciona elementa i to: **politički ciljevi** i **strah izazvan nasiljem**. Politički motiv izvršioca je uslov da bi se neka kriminalna radnja označila kao teroristička, jer je to jedina definicijska komponenta koja razdvaja terorizam od običnog kriminala. Što se straha tiče, teroristi ga koriste kao najmoćnije sredstvo psihičkog pritiska kako bi ostvarili cilj. Tipične metode terorista pored oružanih napada su otmice i kidnapovanja, podmetanje požara i eksploziva, atentati i slično. Sve ove ofanzivne taktike izazivaju strah koji se ubrzano širi putem medija, demoralizuje protivnike i kreira atmosferu nesigurnosti u društvu.

Možemo zaključiti da je terorizam, bez obzira na njegove odlike, ciljeve i sredstva, rezultat različitih ekonomskih, društvenih i pre svega političkih faktora. Imajući na umu da poteškoće pri njegovoj analizi i razumevanju (razvijanju i širenju, načinu delovanja, mogućnosti transformacije itd.) izazvane, pre svega, ne postojanjem jedinstvene opšteprihvaćene definicije, otežavaju njegovo suzbijanje, nameće se zaključak da je usvajanje međunarodno prihvatljive i usklađene definicije nužan preduslov za njegovo prevazilaženje. Pod tim smatramo donošenje sveobuhvatne definicije od strane UN, kako bi se napravila efikasna međunarodna antiteroristička strategija i precizno odredili okviri delovanja i obaveze zemalja članica. On je odavno prerastao u globalni bezbednosni problem što znači da su za njega sve granice obesmišljene. Teroristi se regrutuju, finansiraju i izvode akcije po celom svetu, što ga i čini međunarodnim. Zato je, nakon postizanja internacionalnog konsenzusa oko definisanja terorizma, neophodno kreirati međunarodnu antiterorističku mrežu i efikasnu globalnu strategiju za njegovo suzbijanje.

Imajući u vidu da nam je krajnje neophodno jasno pojmovno određenje terorizma i klasifikacija terorističkih dela te uvažavajući analizirane definicije i rukovodeći se njihovim osnovnim strukturalnim činiocima i faktorima, kao i glavnim definicionim elementima došli smo do sopstvene definicije kojom smo se rukovodili u našem istraživanju, a glasi: **terorizam je osmišljena (planirana, organizovana, sistematizovana i koordinisana) upotreba ili pretnja upotrebom nasilja od strane pojedinca ili grupe, najčešće nad civilnim metama, zarad izazivanja i širenja opšteg straha sa namerom prouzrokovanja popustljivost kod vlasti, a čime se ostvaruje krajnji sociološki cilj (politički, ideološki, rasni, verski, etnički, ili drugi).**

Iako većina neupućenih smatra ili veruje, terorizam kao vrsta kolektivnog i političkog kriminaliteta svakako nije savremena pojava. Tokom cele istorije, ljudi su primenjivali različite

terorističke taktike, počev od likvidacija kraljeva, careva, vojskovođa, atentata na državnike raznih nivoa, podmetanja eksploziva, kidnapovanja, otmica i sl. To dovodi do zaključka da je nastao kad i klasno društvo odnosno kada i država, ali dobar deo javnosti njegov začetak pogrešno vezuje za Bliski istok i pojavu verskog, tj. islamskog ekstremizma. Međutim, prema većini istoričara i analitičara Francuska revolucija, tačnije jakubinska diktatura je period u kome je kao termin prvobitno upotrebljen, a preteče su mu bili Ziloti, Asasini i Tagi.

U svojim prvobitnim oblicima terorizam je predstavljao vršenje terora, vladavinu zastrašivanjem i primenom nasilja. Zatim se kao oblik političkog nasilja koje pojedinac koristi u suprotstavljanju državi (atentati na vladare) javlja u srednjovekovnom periodu. U skorašnjoj istoriji korišćen je da okarakteriše revolucionarne i antimonarhističke pokrete, represivne aparate autoritarnih i fašističkih država poput SSSR i Nemačke tokom četvrte decenije 20. veka, zatim anti-kolonijalne ekstremističke i nacionalističke pokrete u sledeće tri decenije, i verske fanatike 1980-ih. Nakon Drugog svetskog rata pa do 1980-ih godina vladao je ideološki terorizam koji je težio revolucionarnim promenama, sa pojavom Crvenih brigada, Frakcija crvene armije i drugih. U zadnje dve decenije 20. veka došlo je do njegovog naglog porasta na religijskoj osnovi i do stvaranja islamističkih organizacija poput Hamasa, Hezbolaha, Al Kaide i mnoštva drugih, manjih. Dakle, u savremenom značenju, od šezdesetih godina prošlog veka pa nadalje, terorizam predstavlja politički motivisano izazivanje straha i nesigurnosti kod pojedinaca (vladajuće elite) i stanovništva upotrebom različitih oblika nasilja. Početak 21. veka terorizmu donosi jednu novu dimenziju koja korespondira sa globalizacijom, a svoju potporu u potpunosti nalazi u eskalaciji islamskog ekstremizma.

Nakon okončanja Hladnog rata, pada Berlinskog zida, kolapsa SSSR i raspada drugih socijalističkih federacija nestao je bipolarni ideološki rivalitet u svetu, zavladao je neoliberalizam orjentisan na isključivo profitnom konceptu globalizacije, s projekcijom američke unipolarnosti, i kreirane su nove mogućnosti za rešavanje otvorenih međunarodnih pitanja širom sveta. S krajem drugog, a pogotovo, početkom trećeg milenijuma potiskuje se unipolarnost odnosa snaga i uticaja na međunarodnom planu, a sve vidljivije se razvijaju nova rivalstva i savezništva u međunarodnim odnosima, kako na globalnom nivou tako i u širim i užim regionalnim razmerama. U novoj posthladnoratovskoj eri moćne zemlje na čelu sa SAD ne biraju sredstva za ostvarenje sopstvenih ciljeva, kao ni oni koji im se suprotstavljaju, pa je vojni intervencionizam ili tzv. „tvrda moć” postala sve zastupljenija. Razvijanje savremenog multipolarnog sveta sa novim težištima privredne i političke moći dovelo je do stvaranja novih problema i kreacije novih neprijatelja. Tako je mesto poraženog komunizma, kao glavnog i najvećeg neprijatelja kapitalističkog poretka, zauzeo radikalni islamizam u ekspanziji. Naprosto,

novo doba donosi i nove izazove, ovog puta u vidu globalne terorističke pretnje. Dakle, ključna bezbednosna pretnja, pored regionalnog i etničkog sukobljavanja, postao je terorizam oličen u verskom (islamskom) ekstremnom fanatizmu, dramatično oslikan kroz 11. septembar.

Kao jedina svetska super sila, pobednica Hladnog rata koji je predstavljen kao rat za vrednosti liberalno-demokratskog kapitalizma, a protiv komunističkog totalitarizma, Amerika je sebi dodelila ulogu svetskog „policajca“ i globalnog čuvara mira. Obećavala je izgradnju boljeg i bezbednijeg sveta te širenje demokratskih vrednosti i uspostavljanje temeljnih ljudskih prava u svim njegovim delovima. Međutim, njenu globalnu dominaciju u drugoj polovini 20. veka obeležili su dupli standardi u deljenju pravde i intervenisanje, milom ili silom, u svim državama ili savezima koji su pretili da joj ugroze vodeću poziciju ili ospore političko opredeljenje. Vlade takvih država označavane su „neprijateljskim“ jer su navodno predstavljale pretnju američkim nacionalnim interesima. Sa istom praksom SAD nastavile su i početkom 21. veka, ali su tad to bile uglavnom muslimanske države u arapskom svetu. Kod stanovništva tih zemalja gomilala se ljutnja, frustriranost i netrpeljivost jer je proces globalizacije, čij je pokretač i nosilac Amerika, upravo njih ostavljao sve siromašnijim uprkos moćnim resursima i velikom bogatstvu. Islamski verski fundamentalizam je s vremenom prerastao u ekstremni fanatizam koji je svoj institucionalni okvir pronašao u terorističkim organizacijama. Upravo to potvrđuje dr Folk, koji kaže: „Društva iz kojih se regrutuju ozbiljni teroristički pokreti predstavljaju društva u kojima su sintetisane duboke istorijske i savremene nepravde nanese na njihovim zemljama i regionu“.¹³⁷⁸ Kada je bliskoistočni region u pitanju, on objašnjava kako „je u njemu duboko ukorenjeno osećanje da je od njegove vanredne koncentracije naftnih rezervi daleko više koristi imao Zapad nego narodi zemalja u kojima je nafta pronađena“.¹³⁷⁹

Nesporno je da je krajem prošlog i početkom novog milenijuma došlo do ogromnih promena u svim sferama života. Na jednoj strani ogroman tehnološki napredak, sa druge, u razvijenim zemljama erozija socijalne države i rast siromaštva, a u nerazvijenim zemljama, bez obzira na povećanje učešća stranog kapitala, sve veće siromaštvo i jaz u odnosu na bogati svet. Mnogi okrivljuju globalizaciju za povećanje ekonomske nejednakosti, rast socijalne nesigurnosti i polarizaciju sveta na bogate i siromašne. Njeni kritičari je objašnjavaju kao strategiju novog svetskog poretka koja omogućuje otvoreno i direktno mešanje, kao i dominaciju velesila nad nerazvijenim zemljama pa čak i celim regionima. Za njih ne postoji „humani intervencionalizam“, već čist interes krupnog kapitala. Pristalice globalizacije tvrde da ona donosi slobodu (širenje demokratije i pristup tržištu) i opšte blagostanje (ekonomski razvoj i

¹³⁷⁸ Folk Ričard, *Veliki teroristički rat*, Filip Višnjić, Beograd, 2003, str. 71.

¹³⁷⁹ Ibid, str. 69.

monetarnu stabilnost), dok se protivnici slažu sa ovim stavom, ali naglašavaju da se radi o slobodi i prosperitetu izabranih (moćne elite), a po standardima nosilaca kapitala koji određuju i način života i pojam demokratije.

Porast nasilja postao je najveći društveni problem, a terorizam predstavlja samo jedan oblik nasilničkog ponašanja, kako unutar država, tako i u okviru međunarodne zajednice. Nije ni čudo što je siromaštvo identifikovano kao najveći uzročnik terorizma i njegovog razvoja, jer dobar deo sveta živi u dubokoj bedi,¹³⁸⁰ tj. u ogromnom kontrastu sa relativnim blagostanjem razvijenog i bogatog Zapada.

Iako se uveliko priča o „novom”, opasnijem i okrutnijem terorizmu, reč je o terorizmu koji je postojao kroz istoriju samo je s vremenom evoluirao i osavremenio se. Razvoj tehnologije, komunikacionih sistema i oružja omogućio je teroristima da funkcionišu na do sada neviđene načine i podstakao njegove transnacionalne aktivnosti s eskalacijom sve destruktivnijeg i spektakularnijeg nasilja. Prosto, terorizam se s vremenom modernizovao zajedno sa celim društvom, a njegovi akti dobili su nove dimenzije, koje postaju sve brutalnije i bezobzirnije.

Terorizam ovog vremena je po rasprostranjenosti organizacije (internacionalnih terorističkih mreža) i delovanja globalan, i kao takav obesmišljava sve granice, a od predašnjeg se znatno razlikuje po svojoj destruktivnosti i profesionalom planiranju, koordinisanju i izvođenju napada, kao i po decentralizovanom načinu organizovanja. Savremene terorističke organizacije imaju ogranke i uspravane ćelije u skoro svim zemljama, brzo se šire, a pri tom koriste najsavremeniju tehnologiju, naročito kad su komunikacioni sistemi u pitanju, pomoću kojih brzo, efikasno i tajno (šifrovano) komuniciraju po celom svetu. Internet je taj koji danas pored širenja mržnje, podstiče i omogućava regrutovanje potencijalnih terorista, dok su finansijska globalizacija i tzv. „digitalizacija novca” omogućile brz i olakšan prenos finansijskih sredstava širom sveta, a istovremeno otežale praćenje protoka novca i finansiranja terorističkih organizacija, kao i njihovih akcija. Ciljevi modernizovanog terorizma sežu do namere destabilizacije celokupnog društvenog sistema napadnute države i njenih međunarodnih odnosa, a akcije mogu biti bilo koje vrste i obuhvatiti upotrebu svih raspoloživih sredstava. Njegovi nosioci imaju ogromne, najčešće nerealne, ambicije, koriste savremene strategije, doktrine i taktike, a brutalnim nasiljem

¹³⁸⁰ Program za razvoj pod okriljem Ujedinjenih nacija (*United Nations Development Programme - UNDP*) radio je istraživanje uzročnika terorizma sa posebnim osvrtom na 2001. godinu, kada je počinjen najveći i najsmrtonosniji teroristički akt na svetu. Prema njihov izveštaju u 2001. godini u svetu je 1.2 milijarde ljudi pokušavalo da preživi sa manje od jednog dolara (\$1) dnevno, isto toliko ljudi širom sveta nije imalo pristup čistoj i pijaćoj vodi, dok 2.9 milijardi nije imalo pristup adekvatnim sanitarijama, a preko sto pedeset miliona dece je bilo nedovoljno uhranjeno i samo tokom te godine oko deset miliona dece umrlo je od gladi i bolesti izazvanih neuhranjenošću. **Više o tome u:** United Nations Development Programme Bureau for Development Policy, *Humanity Divided: Confronting Inequality in Developing Countries*, United Nations, New York, 2013.

demonstriraju silu, čiju destrukciju daleko nadilaze psihološki efekti (strah i osećaj nesigurnosti) putem kojih ostvaruju krajnje političke ciljeve. Za razliku od klasičnih terorističkih akcija, aktivnosti globalnih terorista, pored međunarodnog karaktera, mnogo su brže i profesionalnije. Pri tome, planiraju i izvode se u najvećoj mogućoj tajnosti, sa maksimalnim učinkom i faktorom iznenađenja za protivnike. Njihove neposredne žrtve najčešće se biraju nasumično, što znači da to više nisu uticajni i značajni državci, već obični ljudi, koji predstavljaju sredstvo preko kog teroristi upućuju svoje poruke (ciljevi prilike), ili se biraju selektivno iz ciljane populacije te služe kao generatori poruke (simbolični ciljevi). Takođe, nisu samo ljudi meta terorističke brutalnosti, već sve više i objekti simbolične vrednosti, čemu svedoče mete terorističkih napada 11. septembra, kada su izabrana tri simbolična objekta u SAD: Pentagon i Svetski trgovinski centar, koji simbolizuju vojnu i ekonomsku moć Amerike, zatim Kongres (na sreću neuspeli pokušaj), koji predstavlja političku moć ove zemlje i noseći stub njene demokratije.

Akcije današnjih terorista su senzacionalne, jer su u većinskom slučaju neočekivane, čime privlače ogromnu medijsku pažnju putem koje prenose sopstveni cilj ili nameru, ali i strah i nesigurnost među stanovništvom. Izvođenjem takvih akcija, koje dobijaju status vanrednog događaja, oni planirano narušavaju funkcionisanje društva i države, te na taj način vrše pritisak na vlasti i traže ispunjavanje određenih uslova ili prosto prenose svoju poruku širokom medijskom auditorijumu. Pri tom računaju i na pritisak javnosti na vladu da popusti, i upravo zbog toga teroristi javno preuzimaju odgovornost za svoja dela. Oni koriste medije kao merilo za efikasnost izvršenih napada, dok dobijeni publicitet, zatim reakcija vlada i građana određuju i sam uspeh akcija. Uzmimo za primer napade 11. septembra, koji su uzrokovali invazije Avganistana i Iraka. Bili su uspešniji nego što ih je sam Bin Laden zamislio, a za razliku od njih, bombaški napadi u Londonu 2007. godine, nakon kojih su Britanci već sledeći dan nastavili sa normalnim životom, nisu bili ni upola uspešni. Postavlja se pitanje – zašto? Zato što britanska vlada odavno, od odlučnog obračunavanja sa IRA, ograničava medijski prostor teroristima i na taj način im uskraćuje publicitet. Taj iskusni primer Britanije već neko vreme uspešno sledi i Španija suočena sa svojim antiterorističkim aktivnostima kad je ETA u pitanju.

Možemo zaključiti da dosadašnja praksa većine svetskih medija, na čelu sa američkim, i nagle reakcije mnogih država samo podstiču teroriste na što veće i smrtonosnije akcije, koje svojom surovošću i brutalnošću zgrožavaju ceo svet i na taj način se kreira klima iracionalnog straha. Publicitet koji prati svaki teroristički akt omogućava im javno iznošenje motiva i ciljeva, i sredstva javnog informisanja u tom slučaju predstavljaju medijum za komunikaciju sa državom (vlašću) i sa javnošću, pri čemu je javnosti namenjen strah od brutalnosti, a vladi zahtev/uslov za ostvarenje političkog cilja. Upravo to i jeste glavna karakteristika savremenog globalnog

terorizma - da današnje terorističke akcije nisu same sebi svrha, nego instrument prenosa poruke onoga što može da usledi (pretnja budućim nasiljem u većim razmerama) ako se ne ispoštuju postavljeni uslovi/zahtevi (politički) i najčešće su praćene novim akcijama sa još većim posledicama. Zato je neophodno terorističkim organizacijama i grupama, ali i ekstremnim pojedincima, ograničiti pristup medijima te suziti medijsku pažnju i na taj način uskratiti publicitet dosadašnjih razmera.

Terorizam je oduvek ostavljao utisak necivilizovanosti jer svojim delima (nepoštovanjem ljudskih života, uključujući i sopstvene) kreira stanje nekontrolisane brutalnosti i neograničene surovosti, dok ujedno odbacuje da prihvati uspostavljene norme, zakone i svojine u društvu. Uzimajući u obzir prirodu njegove pojave, zatim potrebe prilagođavanja u skladu sa društvenim procesima, lako je zaključiti da nema jednostavan i čvrst već kompleksan i fluidan oblik, i zato ga je veoma teško podeliti i klasifikovati. Ipak prema današnjim spoznajama najčešća je tipologija terorizma prema: uzrocima i ciljevima, područjima i načinima delovanja, zatim subjektima i metama.

Danas je zastupljen terorizam sa različitim uzrocima i svrhama. Koristi se u anti-kolonijalnim sukobima, poput onih u Britaniji, Alžiru i Francuskoj. Zatim se koristi kod rešavanja konflikata između različitih etničkih i nacionalnih grupa oko posedovanja teritorije, kao što su Srbija i Kosovo, zatim Palestina i Izrael i dr. Takođe je prisutan u verskim neslaganjima, npr. u slučaju katolika i protestanata u Severnoj Irskoj i u unutrašnjim sukobima između revolucionarnih snaga i uspostavljene vlade, npr. Argentina i Nikaragva. Međutim, trenutno su najaktuelniji etno-separatistički i verski motivisani oblici terorizma.

Sve zastupljeniji je samoubilački terorizam koji je i sam ušao u globalne razmere, jer više nije vezan samo za područje Bliskog istoka i islamske fundamentalne organizacije. On iz svojih centara (Bliskog Istoka, Severne Afrike i Čečenije) može preći i zahvatiti bilo koji deo sveta, ukoliko se na to odluče terorističke organizacije koje ga sve češće smatraju svrsishodnim, upravo zbog njegove delotvornosti i relativno jednostavnog i jeftinog izvođenja. Glavni socijalno-društveni faktori koji doprinose nastanku i razvoju samoubilačkog terorizma su: pre svega, teroristička organizacija kao organizator i sponzor ove vrste ekstremističkog delovanja zarad ostvarivanja određenih političkih ciljeva, ideološka osnova (najčešće verska – džihad) koja ga pokreće, lična motivisanost počinioca i društveni milje koji podržava i uzdiže takvo ponašanje.

Oduvek, a naročito nakon samoubilačkih napada 11. septembra, postavlja se pitanje - ko su teroristi i kakvi su to ljudi? Da bi se dao odgovor na takva pitanja neophodno je pristupiti izradi

profila ličnosti teroriste, što je vrlo kompleksan i težak postupak, a finalni proizvod nikada ne može biti u potpunosti precizan i tačan. Iako je potpun i vremenski održiv profil ličnosti teroriste nemoguće konstruisati, jasno je da su to danas mahom mladi i neretko obrazovani muškarci koje odlikuju hladnokrvnost, postojanost, dovitljivost, samopouzdanje, sposobnost i izdržljivost. To su pre svega čvrste ličnosti, politički motivisane i mahom verski inspirisane, a odlučne da po svaku cenu izvrše zadatak. Iako na izgled normalni, teroristi su sociopate, koje u želji i odlučnosti da uspeju u sprovođenju akcije postaju potpuno neosetljivi na ljudske traume i tragedije koje izazivaju tom akcijom. Istraživanja i statistika ukazuje na to da su savremeni teroristi uglavnom kategorija razboritih i promišljenih pojedinaca za koje je terorizam racionalni izbor a put razaranja i krvoprolića opravdano sredstvo za ostvarivanje sopstvenih političkih ciljeva. Oni sebe ne vide kao inicijatore nepravde, kao počinioce zlodela, već kao one koji takva nedela nastoje korigovati, a njihove nosioce kazniti. Terorista po pravilu, smatra da sam nije kriv za zločin koji je počinio, nego da je kriv onaj koji nije ispunio njegov zahtev, što je uzrokovalo zločin.

Danas postoji oko 200 međunarodnih terorističkih organizacija i grupa, a najveći broj se nalazi na Bliskom istoku i to islamističkih. Upravo one, na čelu sa Al Kaidom i Islamskom državom, koje se mogu uzeti kao sinonim globalnog terorizam, predstavljaju najveću pretnju savremenom društvu. Glavni faktori razvoja i širenja terorizma na tom prostoru jesu, između ostalih, višedecenijski sukob između Izraela i Palestine i već pomenuta globalizacija, koja se zasniva na „modernizaciji” društva kroz sekularizaciju (opadanje religioznosti, kako u društvu, tako i u svesti pojedinca), koja se nije ostvarila već je planirani proces „demokratizacije i modernizacije“ u islamskim zemljama izazvao nastajanje snažnih i omasovljenih antiglobalističkih pokreta i organizacija, od kojih su mnoge prišle nasilju (terorizmu). Takođe, jasno je da spoljna politika SAD, bar u određenoj meri, snosi odgovornost za politički ekstremizam u islamskom svetu. Upravo njeni rezultati predstavljaju neke od osnovnih uzroka isfrustriranosti koja olako prerasta u netrpeljivost kod muslimanskog naroda, a koja se ispoljava nasiljem prema omrženom Zapadu.

Treba napomenuti i to da je veza između religije i većine značajnih političkih procesa, od kojih su neki izuzetno nasilni, uvek bila evidentna, ali i da su mnogi od tih procesa posledice verskog sukobljavanja. S tim u vezi, naš istaknuti diplomata i analitičar Darko Tanasković navodi: „Od problema koji stvaraju neintegrisane zajednice muslimanskih useljenika u zapadnim zemljama, preko hroničnog arapsko-izraelskog sukoba, otvorenih ratišta u pojedinim neuralgičnim delovima islamskog sveta, iranskog opiranja podvrgavanju međunarodnoj kontroli svog nuklearnog programa, pa do delovanja islamističkog terorizma, mnogobrojni su, neretko i teško

prepoznatljivi, oblici sučeljavanja islama s neislamom.”¹³⁸¹ Međutim, sam po sebi, islamistički terorizam se svodi na uvid da je tu reč u potpunoj i direktnoj političkoj instrumentalizaciji i zloupotrebi religije (islama), koja je čak uzrokovala, ma koliko to teško bilo priznati, globalnu netrpeljivost prema muslimanima. Tako je krvavi napad u Njujorku 2001. godine od strane mnogih doživljen i samim time osuđen kao muslimanski zločin, što nikako ne bi smeo biti, jer poput njega Aušvic, Jasenovac i dr. ne predstavljaju hrišćanske zločine. Njihovi počinitelji imaju imena i prezimena, a u ovim slučajevima i čvrsto organizovane strukture. Pored tog iskrivljenog tumačenja islama od strane onih koji ga zloupotrebljavaju, treba uzeti u obzir i to da je još od palestinske borbe protiv Izraela, zatim ratova između Iraka i Irana, na neki način „demonizovan“ kao teroristički kult, koji podstiče samoubilačke napade, što je u suštij suprotnosti sa tom religijom.

Činjenica je da islamistički terorizam teži što većem broju žrtava i koristi najbrutalniji metod samoubilaštva nad kojim se ceo svet zgrožava. Organizacije tog tipa su s krajem prošlog i početkom ovog veka najaktivnije, a teže utemeljenju društvenih vrednosti zasnovanih na pogrešnom (manipulativnom) tumačenju islama. Osnovne karakteristike njihovih pripadnika su: predanost islamu kao jedinoj pravoj religiji i odanost ideologiji (islamizmu, koji predstavlja skup svih drugi muslimanskih ideologija poput onih najekstremnijih kao što su džihadizam i alkaidizam), požrtvovanost, pokorenost i poslušnost vođstvu, zatim spremnost na samožrtvovanje zarad glavnog cilja (više stvari).

Među njima najviše se istakla Al Kaida i njen lider Osama bin Laden, kada je (11. septembra 2001. godine) izvela najkrvaviji teroristički napad na SAD, u kome je živote izgubilo skoro 3.000 ljudi. To je bio najveći i najbrutalniji pojedinačni teroristički (samoubilački) napad u istoriji terorizma. Više od dve i po milijarde ljudi širom sveta gledalo je tog kobnog jutra direktan televizijski prenos užasne tragedije – udar dva putnička aviona u zgrade Svetskog trgovinskog centra u Njujorku. Pored toga, činjenice da je neko izveo do tada nezamisliv direktan napad na američkom tlu, cela javnost je dodatno bila šokirana kada je saopšteno da je treći avion udario u centar američke vojne moći, sam Pentagon, kao i da su putnici pruživši otpor otmičarima sprečili teroriste da četvrtim avionom izvrše samoubilački napad na Kongres, te da su u toj borbi oborili avion i svi izginuli. Do tada su i Al Kaida i Laden bili malo poznati javnosti moćnog Zapada, da bi nakon izvršenja ove spektakularne akcije čija najveća karakteristika je bila neočekivanost a cilj, pored jasne i direktne političke poruke, što veći broj žrtava i materijalna razaranja najvećeg obima, postali su metafora zla. Naime, orkestratori šokantnog samoubilačkog napada su instantno kroz medije bili portretisani kao verski

¹³⁸¹ Tanasković Darko, *Neoosmanizam*, Službeni glasnik, Beograd, 2010, str. 7.

fanatizovani ekstremisti, bezgranično inspirisani demonizovanom ličnošću Ladena, koji je preko noći postao oličenje svetskog zla.

Nakon toga, Al Kaida se nametnula većini drugih islamističkih ekstremnih struja kao vodeća organizacija. Ona, kao direktan proizvod Sovjetsko-avganistanskog rata koji se s vremenom transformisao u moćnu terorističku organizaciju a kasnije i globalnu mrežu, od svog početka delovanja nastoji radikalizovati postojeće islamističke terorističke grupe i stvoriti nove radi uništenje SAD i Izraela, po njoj glavnih neprijatelja islamskog društva i islama uopšte. U tu svrhu zloupotrebljava veru tako što iskrivljeno tumači Kuran i zagovara planetarni džihad u kom su sva sredstva dozvoljena i sve žrtve opravdane. Tako je danas džihad u zapadnjačkom vidnom polju, iako se nužno ne odnosi na borbu fizičkim (oružanim) putem, poprimio karakteristike „svetog rata” i kao takav predstavlja veliku, a možda i najozbiljniju smetnju globalizaciji.

Bin Laden, tvorac i neprikosnoveni vođa Al Kaide, čovek iz bogate saudijske porodice koga je bez obzira na imućnost u ponašanju odlikavala običnost i skromnost, a na delu izuzetnost u svakom aspektu liderstva, uzdigao se u ideološkog lidera čiju ideju i danas, nakon njegove smrti, slede skoro svi islamistički teroristi. To je krvava ideologija globalnog džihada, koja predstavlja najbrutalniji vid borbe sa svim raspoloživim sredstvima do potpunog uništenja svih „neprijatelja” islama. Iako se verovalo da će se njegovom likvidacijom zadati najveći udarac planetarnom džihadizmu, ona je samo izazvala još veći gnev kod ekstremista i delovala inspirativno na muslimanske fanatike, koji su njegov lik i delo uzdigli, te danas predstavlja najveću ikonu savremenog terorizma. Njegov kult velikomučenika je znatno uvećan, ali se tako nešto i očekivalo, zbog čega se i veruje da je bačen u more. Naime, bojazan da bi grob Bin Ladena postao mesto obožavanja i hodočašća za njegove sledbenike i simpatizere, najverovatnije je uslovlila SAD da ga sahrane u Arabijsko more.

Nema nikakve sumnje da je njegova likvidacija od prvorazrednog značaja za međunarodna antiteroristička nastojanja i da ima veoma pozitivne implikacije na sam „rat protiv terorizma”. Ona se i danas smatra najvećim uspehom Amerike u tom ratu, a ujedno predstavlja i ogroman psihološki trijumf za građane Sjedinjenih Država, koji su na osvetu za 11. septembar čekali celu deceniju. Međutim, ubrzo je postalo jasno da je današnji džihadistički terorizam prerastao u ideologiju kojoj nije neophodan operativni vođa, kakvim su mnogi smatrali Bin Ladena i s njegovom smrću očekivali krah islamističkog terorizma. Nasuprot tome, on je više predstavljao Al Kaidin simbol, a ona je bila, i nakon njegove smrti ostala, ideološki brend islamističkog terorizma. S druge strane, opravdana je sumnja velikog broja teoretičara da islamističke terorističke organizacije i grupe deluju povezano, i da iza njihovog delovanja stoji velika i

snažna organizacija, sa razvijenom infrastrukturom, finansijskom podlogom i zemljama koje je, doduše tajno, podržavaju ili se bar ne ograđuju od delovanja tog svetskog terorističkog centra, koji je, bar do sada, sa dosta uspeha rukovodio džihadistima u svetu.

Dakle, Al Kaida je zahvaljujući Ladenu postala oličje savremenog terorizma, proizašlog iz transnacionalizma i globalizacije. Ona je, kao pobornik globalnog džihada i uspostavljanja panislamističkog kalifata, transnacionalna po svom identitetu (rasprostranjenosti, regrutovanju i finansiranju), a globalna po ideologiji (ciljevima i strategiji).

Takođe je evidentno da iako je Al Kaida nanela samo štetu muslimanskom narodu, i pored činjenice da vlasti u većini islamskih zemalja javno osuđuju njeno delovanje te sprovede određene antiterorističke mere, značajan procenat javnog mnjenja u njima daje eksplicitnu ili implicitnu podršku toj organizaciji. Stoga, možemo zaključiti da je 11. septembar predstavljao praktičan odgovor dobrog dela islamskog arapskog sveta na američku spoljnu politiku prema Bliskom istoku.

11. septembar je jedan od retkih događaja u istoriji koji je ostvario toliki uticaj na kolektivno razmišljanje o društvu, a sama činjenica da je imenovan po datumu kada se desio govori o njegovoj jedinstvenosti i izuzetnosti. Teroristički akt izvršen tog dana na teritoriji Amerike je načinom na koji je izveden, svojom veličinom i posledicama, predstavljao destrukciju simbola američke moći. Naime, ovaj „spektakularni“ teroristički napad je pokazao da ekonomski i vojno najjača, a samim tim najstabilnija zemlja na svetu, nije i najbezbednija, odnosno, da moć, bila ona ekonomska, vojna ili politička, ili sve tri zajedno, nisu više garant bezbednosti. Upravo tada svi smo postali svesni da niko, nikad i nigde, nije i ne može biti imun na politički motivisan bezbednosni fenomen terorizma, a jedini odgovor na ovaj globani problem bio je opšti, međunarodni rat protiv njega, koji je povelu i danas predvodi Amerika. Nakon tog dana promenio se svet u kome živimo, zavladao je atmosfera pojačane napetosti i neizvesnosti dok je oštrica, pre svega, američke obavestajno-bezbednosne represije u antiterorističkoj kampanji promišljeno i vrlo vešto usmerena na ograničenje građanskih prava i sloboda, a posebno privatnosti.

Do tada, američka politička elita je vrlo malo pažnje pridavala terorizmu, uglavno se usredserđujući na onemogućavanje uspona mogućih globalnih konkurenata (Rusija, Kina i Indija), zatim obezbeđivanje ekonomskog blagostanja svojim građanima i promociju demokratije i ljudskih prava u svetu. Surovost i spektakularnost 11. septembra kao i šokiranost izazvana njime, te osećaj neizvesnosti, nesigurnosti i straha naveli su predsednika Buša da se instantno svim sredstvima nacionalne moći suprostavi globalnom terorizmu.

Možemo zaključiti da je u danima nakon 11. septembra, neposredni prioritet SAD bio da se vojnom silom urgentno i sa maksimalnom efikasnošću onemogući Al Kaidina transnacionalna mreža, minimalizacijom njenih kapaciteta do te tačke u kojoj će se onemogućiti njeno daljnje delovanje ili barem obuzdati, za početak. To jasno ukazuje na američku strepnju koja je proizlazila iz uverenja da ta megateroristička organizacija poseduje i volju i kapacitete da izvede slične napade i u budućnosti. Međutim, ni danas, nakon deceniju i po joštrajućeg „rata protiv terorizma”, kao ni na njegovom početku, nije moguće pouzdano oceniti stvarni nivo i stepen pretnje koju sa sobom nose Al Kaida i Islamska država.

Očigledno je da je 11. septembar predstavljao ključnu prekretnicu u savremenoj istoriji SAD, ali i svetske politike. Naime, svega nekoliko dana nakon šokantnih napada Amerika je kao glavni prioritet pokrenula globalni „rat protiv terorizma” u čemu je dobila masovnu međunarodnu podršku i u kom je i danas najviše angažovana. Do tada, međunarodni aspekti borbe protiv terorizma manifestovali su se brojnim inicijativama, stručnim i naučno-akademske konferencijama, publikacijama i dokumentima regionalnih i globalnih organizacija, kao i obavezujućim međunarodnim aktima – međunarodna zajednica se normama međunarodnog prava suprostavljala terorizmu kroz donošenje raznih konvencija i rezolucija sa ciljem podizanja efikasnosti država u borbi protiv njega, ali i izvođenja pred lice pravde odgovornih za počinjena teroristička dela.

„Prvi rat” u 21. veku započela je administracija američkog predsednika Džordža V. Buša, a nastavila ga je administracija njegovog naslednika u predsedničkom kabinetu, Baraka Obame, ali pod imenom „Prekomorske nepredvidive operacije”. Sam rat podrazumeva mnoštvo vojnih, političkih i legislativnih akcija koje za glavni cilj imaju sprečavanje i suzbijanje terorizma.

Za mnoge, najveći apsurd je bio to što je Amerika 11. septembra bespomoćno „plakala” sama nad sobom, a istovremeno bila najmoćnija sila na svetu. Međutim, ta dramaturgija oslikana kroz globalne medije i jeste kreirana kako bi se iskoristila međunarodna empatija kao savršen alibi za upotrebu neograničene moći sa posve mirnom savešću i sa potpunim oslobođanjem krivice od moguće zloupotrebe sile. Patriotski entuzijazam u samoj Americi, koji je u ranom period bio ogroman, davao je predsedniku Bušu, kao političkom lideru, ali i vrhovnom vojnom komandantu, određene ruke pri određivanju odnosa prema širokom spektru pitanja koja se tiču protivterorističke prevencije SAD. On je vešto prepoznao svetski strah i spremnost na obračun i u rekordnom roku objavio „preventivni” rat terorizmu. Rat čije ime je jasno definisalo uporište (Bliski istok) neprijatelja, potrebu za solidarnošću, i što je najbitnije potrebu za hitnim obračunom. Upotreba termina „rat” takođe je stvorila utisak postojanja jedinstvenog neprijatelja

savremenog sveta, oličenog u Al Kaidi i prvenstveno njenom vođi Osami bin Ladenu, ali ju je Obama zamenio sa terminom „operacije”, i to nepredvidive, uz objašnjenje da je sam pojam rata protiv terorizma preširok i sveobuhvatan da bi ikada mogao biti okončan.

To nije knjiški primer međudržavnog ratovanja. On predstavlja nekonvencionalni i asimetričan rat određenih država protiv, pre svega, nedržavnih aktera (terorističkih organizacija), ali i određenih režima (državnih sponzora terorizma), kakvi su predstavljeni oni u Avganistan i Irak, a kasnije i u Siriji. Dakle, prvenstveno je usmeren protiv globalne terorističke mreže, a ne teritorijalno zasnovane države. Upravo to ga i otežava jer je identifikacija ratnog cilja maglovita i gotovo onemogućena američkom generalizacijom pretnje (neprijatelja), koja je pored Al Kaide proširena na ono što je Vašington nazvao „međunarodnim terorizmom”. Međutim i to je samo jedan od taktičkih koraka američke vlade koja u svakom momentu može arbitrarno proglasiti pobedu u ratu, rizikujući, međutim, da mogući budući megateroristički napadi na njenom tlu pokažu da je to proglašenje bilo preduhitreno. Nadalje, sa takvim neprijateljem nemoguće je izaći na kraj diplomatskim putem ili tradicionalnim oblicima teritorijalne samoodbrane. Sama Bela kuća je u više navrata podvukla da se „rat protiv terorizma” razlikuje od svih dosadašnjih ratova, te da su podjednako važna i sredstav koja nisu vojna (meka moć) i da će pobeda doći na drugačiji način od čiste vojne definicije pobede. Naime, od terorista se ne može očekivati klasična vojna bezuslovna predaja usled poraza.

Ono što je najteže u ovom nekonvencionalnom ratu, koji je prostorno i vremenski neograničen, jeste merenje njegove efikasnosti i progressa. Treba imati na umu da je terorizam taktika koju mnogi koriste i koristiće u budućnosti, kao što su koristili i kroz istoriju, tako da ne postoji jasan fizički neprijatelj nad kojim bi poraz doneo pobedu u ovom ratu. Dakle, teško je uvideti na šta bi se tačno svela pobeda u njemu, a glavni problem je u tome što je ovaj rat drugačiji od svih ranijih, tako da će i sama pobeda biti drugačija. Ipak, mi smo uvereni da se ovaj rat, ukoliko se njegovi ciljevi usko odrede u smislu onesposobljavanja Al Kaidine mreže i slamanja današnje Islamske države, može uspešno okončati. Naravno, ova tvrdnja je krajnje hipotetička i samim tim podložna radikalnoj reviziji, ukoliko teroristi uspeju izvesti napade srazmerne ili još veće od septembarskih 2001. godine.

Pošto je terorizam s početkom trećeg milenijuma identifikovan kao glavni bezbednosni rizik i globalna pretnja svetu shvaćeno je da kao takav zahteva angažovanje celokupne međunarodne zajednice. Većina država prihvatila je Bušov poziv za učešće u globalnom obračunu protiv domaćih i međunarodnih terorističkih organizacija i grupa. Međutim, treba uzeti u obzir i činjenicu da je na tu odluku uticalo i preteće upozorenje predsednika Buša, da ukoliko se druge

vlade ne pridruže američkoj globalnoj antiterorističkoj akciji, same sebe svrstavaju na stranu terorista. Tako da to nije bio istinski multilateralizam već iznuđeno savezništvo kroz izraz američke moći i prevlasti u međunarodnoj politici.

U svakom slučaju, ceo Zapad je pokazao bezrezervnu solidarnost u američkoj borbi protiv terorizma što su u početku učinile i Rusija, Kina i Indija. U prilog ovome ide činjenica da su vlade mnogih zemalja, po ugledu na SAD, objavile neograničen rat terorizmu, pri čemu su formirana različita međunarodna antiteroristička partnerstva širokih razmera. Najinteresantnije je upravo ono između decenijama politički sukobljenih država, SAD i Ruske Federacije, koje je znatno intenzivirano nakon terorističkih napada u Moskvi 2011. godine. Takođe, ruske vojne intervencije protiv Islamske države pokrenute 2015. godine potvrdile su da su odnosi Rusije i SAD ključni faktor antiterorističke borbe ali i obezbeđenja globalne bezbednosti. Zajedno, rukovođene obostranim interesima, te dve zemlje mogu uspešno da se suoče sa savremenim bezbednosnim pretnjama i izazovima, kakav je međunarodni globalni terorizam, i da pomognu razrešenju kriza i konflikata u različitim delovima sveta, ne samo upotrebom sile, već i putem izgradnje konstruktivnih dijaloga i saradnje.

Svi raspoloživi resursi međunarodnih institucija koje predstavljaju sadašnje glavne nosioce i aktere kreiranja i održavanja mira i stabilnosti na globalnoj političkoj sceni, poput NATO, OEBS, UN, EU i njihovih članica, instantno su angažovani i direktno usmereni na suzbijanje međunarodnog terorizma. Dakle, svet je odlučno globalnoj terorističkoj mreži odgovorio upravo globalnom antiterorističkom koalicijom. S obzirom da je Amerika bila direktno napadnuta 11. septembra on je postala epicentar te borbe uz najveće do tada angažovanje vojnih resursa te zemlje nakon Drugog svetskog rata. Takođe, uključila je i sve svoje NATO partnere, a najveći saveznik u vojnim operacijama bila joj je Velika Britanija.

Tada je po prvi put u svojoj dugoj istoriji Alijansa aktivirala član broj 5 Ugovora, koji zapravo predstavlja osnovu za njegovo legitimno delovanje u svrhu odbrane i postala je krovna međunarodna organizacija koja na terenu sprovodi antiterorističke mere. Time su sve aktivnosti NATO usmerene na borbu protiv terorizma i oružja za masovno uništenje. U najkraćem mogućem roku kreiran je operativni i institucionalni antiteroristički okvir, pokrenute su nove međunarodne aktivnosti, a stare ojačane i ubrzane, na stvaranju zajedništva u toj borbi.

Zbog nagle eskalacije savremenog terorizma i globalne opasnosti koju sa sobom nosi, ali, pre svega, zbog činjenice da države, a posebno manje razvijene, nisu u stanju samostalno da obezbede mere i mehanizme za njegovu uspešnu prevenciju, kontrolu i suzbijanje, uloga UN postala je krucijalna. Ona je za razliku od one koju ima NATO u ovom ratu normativnog,

nadzornog i savetodavnog karaktera i sastoji se od donošenja raznih regulatornih propisa na nivou međunarodne zajednice. Ova najmoćnija međunarodna organizacije je od svog samog osnivanja učinila određene korake suprostavljanja terorizmu sa stanovišta međunarodnog prava. Međutim, konkretne mere za suzbijanje globalnog terorizma preduzete su tek nakon rezolucija UN (1368, 1373 i 1377), usvojenih na zasedanjima Generalne skupštine neposredno nakon 11. septembra 2001. godine. Ove rezolucije su bitno uticale na kreaciju svetske antiterorističke sile predvođene SAD koje su od UN zatražile da podrže njihov odgovor na septembarske napade, bar u meri koja je bila neophodna da bi države članice preduzele korake unutar svojih granica i shodno sopstvenim mogućnostima kako bi izašle na kraj sa segmentima Al Kaidine mreže smeštenih na njihovoj teritoriji.

Ipak, i pored svih nesumnjivo značajnih mera UN, potreba za univerzalnom međunarodno prihvatljivom definicijom terorizma još uvek postoji i s pravom se upravo od najmoćnije međunarodne organizacije očekuju konkretni rezultati na planu njegovog definisanja. Mišljenja smo da je glavni preduslov za definitivni obračun sa savremenim terorizmom upravo usvajanje opšteprihvatljive definicije terorizma na Generalnoj skupštini UN, koja bi se ozakonila Rezolucijom, a koju bi sve zemlje članice ratifikovale kao obavezujuću. To, naravno, podrazumeva da se članice UN, pre svega, velike sile od čije volje zavisi finansiranje pa i delovanje ove organizacije, odreknu dvostrukih standarda kada je u pitanju odnos prema teroristima i organizacijama koje ih okupljaju. Ukoliko se to ne postigne onda se zaista može dovesti u pitanje dalje postojanje ove svetske organizacije, koja je sve očiglednije instrumentalizovana upravo od strane velikih sila. Istinska borba protiv savremenog terorizma uslovljava jednak odnos prema svakom, tj. svačijem terorizmu, u kome se mora eliminisati svaki mogući vid podrške, posebno njegovo podsticanje i sponzorisane, za bilo koje i bilo čije ciljeve i interese, bilo da su oni javni ili tajni i indirektni.

Na današnjoj globalnoj pozornici, gde savremeni terorizam ne zna za granice i sve više liči na organizovano zločinačko udruživanje sa elementima učešća vlada pojedinih zemalja, a uz sve manje prisustvo izolovanih incidenata, jasno je da države, a posebno one manje razvijene poput naše, nisu u stanju da samostalno sprovedu antiterorističke aktivnosti. Ako uzmemo u obzir da najveći savremeni izazovi, rizici i pretnje, kao što su terorizam i proliferacija oružja za masovno uništenje, nisu dovoljno istraženi, dolazimo do zaključka da ni jedna država nije u stanju sama da im se suprotstavi niti da se samostalno stara o svojoj nacionalnoj bezbednosti. Zato, borba protiv ovakvih pretnji zahteva koordinisanu saradnju svih međunarodnih aktera, kao i svih subjekata međunarodnog prava i bezbednosti. Takođe, i pored učlanjenja i delovanja kroz međunarodne institucije, pre svega mislimo na UN, neophodno je da države međusobno (bilateralno i/ili

multilateralno) saraduju u bezbednosno-policijskim i obaveštajnim poslovima po pitanjima terorizma. Takav vid uspešne sardnje moguće je uspostaviti i graditi samo uz visok stepen poverenja među resornim institucijama. Uz to, globalno antiterorističko delovanje je neophodno prilagoditi kako minimumima zajedničkih interesa centara svetske moći dirnutih ovim fenomenom (SAD, EU, Rusija), tako i racionalnim predviđanjima o tome kako će se teroristička pretnja ubuduće razvijati. Da je to učinjeno s početkom „preventivnog” rata nebi došlo do nove globalne terorističke pretnje koju sa sobom nosi novonastala ekstremistička formacija na Bliskom istoku - Islamska država.

Pored navedenog, neophodna je i reforma međunarodnih institucija na čelu sa UN, kako bi bile u stanju da obezbede adekvatan odgovor globalnom terorizmu. Naravno, to predstavlja dugotrajan i skup proces koji, pored ostalog, zahteva političku volju i saglasnost svih vodećih svetskih aktera, za koje je krajnje vreme da pristupe stvaranju novog humanijeg sistema globalnog upravljanja. Takođe je neophodna reafirmacija principa mirnog i pravednog rešavanja sporova (etničkih, verskih, pa i međunarodnih) uz eliminisanje dosadašnje interesne prakse nametanja gotovih rešenja sa strane.

Vojne operacije u prvih deset godina antiterorističkog rata obuhvatile su oružane borbe u Avganistanu i Iraku, kao i sporadično bombardovanje, oružane intervencije i podršku američke vojske lokalnoj antiterorističkoj borbi u Pakistanu, Somaliji, Filipinima, Jemenu, Kašmiru i Maliju. Za razliku od vojnih intervencija u Avganistanu i Iraku, a kasnije i u Libiji, one sprovedene u ostalim pomenutim državama i u regionu Kašmir nisu bile usmerene protiv tih država niti njihovih režima, već su pod okriljem globalnog nekonvencionalnog „rata protiv terorizma” zajedno sa njihovim vladama, manje ili više, organizovane i izvedene protiv terorista koji su se skrivali i delovali na tim i/ili sa tih prostora.

Učešće u direktnim vojnim operacijama u Avganistanu, koje su dobile legitimitet kroz rezoluciju Ujedinjenih nacija, uzelo je, pored SAD i lokalnih opozicionih snaga, još dvadeset zemalja članica NATO, koje su bile pozvane kroz član br. 5 Vašingtonske povelje te organizacije. Međutim, nakon uspešne vojne akcije u Avganistanu, koja je za Bušovu administraciju predstavljala samo početak globalnog obračuna sa međunarodnim teroristima, došlo je do razilaženja transatlanskih saveznika. Naime, većina drugih država, na čelu sa ključnim članicama EU (Nemačka i Francuska), bila je protiv intervencija u Iraku bez mandata Saveta bezbednosti UN, jer su još tada bile svesne da to vodi otvaranju beskonačnih sukoba protiv u potpunosti nedefinisanog neprijatelja, što nije sprečilo Sjedinjene Države da ih uz podršku Velike Britanije, te asistenciju malog broja zemalja članica NATO i Australije izvedu. Iako je

američki predsjednik Buš pokušavao da predstavi da SAD imaju široku međunarodnu podršku za taj rat, to nikako nije bio slučaj.

Invazija na Irak radi zbacivanja Sadama Huseina sa vlasti, podstakla je antiameričko raspoloženje u svetu, uspela podeliti Evropu, tj. baciti sumnju na istinske ciljeve SAD, a ujedno i odvušla resurse od Avganistana. Mnogi stručnjaci i analitičari razloge za njeno pokretanje vide potpuno drugačije od proklamovanih, a naročito kada nikakvi dokazi o posedovanju oružja za masovno uništenje nisu pronađeni niti je spona Huseinovog režima sa Al Kaidom utvrđena. Prema njima, glavni razlog i motiv jeste uspostavljanje kontrole nad bogatim izvorima nafte, ali i strateške kontrole položaja u eventualnom pohodu na Iran i ostale arapske zemlje.

Međunarodna podrška američkom „preventivnom” ratu znatno je opala samim proširenjem na tlo Iraka, izvan okvira UN, a posebno što nakon okupacije nisu pronađeni optužujući dokazi koji bi tu zemlju i nosioce njene vlasti mogli povezati direktno sa 11. septembrom. Irak ne samo da nije predstavljao terorističku pretnju svetu, kakvim su ga Amerikanci projektovali međunarodnoj zajednici, već je ona postala realna i stvarna rehabilitovanjem Al Kaide i uspostavljanjem Islamske države na tim prostorima tek nakon njihove invazije na tu zemlju pod okriljem globalnog antiterorističkog rata. Danas ona, zajedno sa Sirijom, predstavlja žarište testiranja svih mogućih terorističkih taktika i izvor indoktrinacije ekstremnog islamizma, čijim se fanatičnim tumačenjem i zloupotrebom uopšte islama kao religije, terorizam simbolizuje kao otpor „svetih ratnika” protiv „nevernika”.

Rat u Iraku je u čisto vojnom smislu bio uspešan, ali u svakom drugom destruktivan. Naime, Sjedinjene Države nisu bile ni približno efikasne pri stabilizaciji situacije u toj zemlji kao što su bile uspešne u njenoj okupaciji. Ne samo da njime nije dobijen demokratizovan i prosperitetan Irak, već je ta zemlja u potpunosti razorena. Nakon opšteg haosa koji je u njoj kreiran postala je plodno terorističko tlo tako što je njena okupacija iskorišćena kao glavni motiv za ekstremističku regrutaciju i inspiraciju. To je dovelo do još veće nestabilnosti na Bliskom istoku, rehabilitovanja Al Kaide i stvaranja najozloglašnijih ekstremista današnjice – Islamske države, koja danas pod kontrolom drži jedan deo te zemlje kao i susedne Sirije.

Što se Avganistana tiče, iako je u njemu došlo do smene talibanskog režima te konačne likvidacije Bin Ladena, zatim, smanjivanja operativnosti Al Kaide i uspostavljanja kakvog-takvog demokratskog sistema i institucije države, rezultati dugogodišnjeg i preskupog rata nisu zadovoljavajući, jer ta zemlja zajedno sa Irakom još uvek predstavlja krizno područje i „rasadnik” međunarodnog terorizma. Njena bezbednosna stabilizacija zahteva revitalizaciju

celog društva, na čelu sa ekonomskim oporavkom, što iziskuje i vreme i novac, čega je usled Svetske ekonomske krize, produbljene Evropskom migrantskom krizom, na žalost, sve manje.

S obzirom da avganistansko društvo nema demokratsku tradiciju te da verski i politički život njegovih građana nije razdvojen, proces njegove prinudne demokratizacije čij finalni ishod predstavlja zagaranovanu slobodu govora, izbora, medija, ljudskih prava, jednakosti i, pre svega, vladavinu ovozemaljskih zakona, biće dugotrajan i težak. Pored toga, biće i vrlo skup, neračunajući dosadašnju visoko plaćenu cenu, kako u životima, tako i u novcu, zbog čega se već duže vreme postavlja pitanje celokupne isplativosti. Ono što je jasno, jeste da je prvo neophodno ostvariti određene preduslove, na čelu sa socio-ekonomskim boljitkom cele nacije, kako bi se svest naroda promenila, a kada se formiraju čvrste demokratske državne institucije i stabilna politika, neophodno ih je neprekidno držati pod nadzorom i po potrebi intervenisati kako bi se osigurala njihova održivost i istrajnost. Drugačije rečeno, takva, silom nametnuta demokratija, bez svojih istorijskih korena u državi pod ekstremnim uticajem vere i u plemeski uređenom društvu koje nikad nije spoznavalo niti priznavalo centralnu vlast, nije i ne može biti samoodrživa.

Kao i u avganistanskom primeru, pokazalo se i u Iraku da svrgavanje „otpadničkih” režima te uspostavljanje kakve-takve demokratije zarad sprečavanja terorističkog organizovanja i onemogućavanja njihovog delovanja nije delotvorno. Čak i uprkos tome što za razliku od Avganistana u kome je oduvek prisutan ogroman uticaj vere (islama) i znatno slabija demokratska tradicija, Irak kao sekularna država nije imao toliko izražen verski fundamentalizam i ekstremizam. Pored toga, Irak je bio znatno razvijeniji od Avganistana, koji za razliku od njega gotovo da nema infrastrukturu niti prirodna bogatstva, a stanovništvo mu je poprilično primitivno i neobrazovano. Međutim, kao i u Avganistanu, sve je veća verovatnoća da će se na silu uspostavljena i samim time krhka iračka demokratija urušiti ukoliko ne bude pod konsantnim „aktivnim” međunarodnim nadzorom.

Ovaj rat, kao i svaki drugi, zahtevao je donošenje sveobuhvatnog strateškog pristupa. S tim u vezi, vodeće zemlje Zapada, ali i mnoga društva u tranziciji su s krajem prošlog veka, a naročito početkom ovoga, pristupila izradi i primeni nacionalnih strategija zarad što efikasnijeg suprostavljanja terorizmu. Njima je prvenstveno obuhvaćeno kombinovanje policijskih, bebednosno-informativnih i institucionalno-zakonskih sredstava i mera na unutrašnjem i međunarodnom planu, ali i vojnog (oružano ofanzivnog) delovanja u inostranstvu.

Najvažniji akteri globalne antiterorističke borbe su SAD, kao tvorac savremene ratne paradigme protiv međunarodnog terorizma i EU, koja je, iako najveći američki saveznik i partner u tom

ratu, izabrala potpuno drugačije instrumente od američkih. Sa ciljem utvrđivanja zašto se američki i evropski pristupi suzbijanja terorizma znatno razlikuju, identifikovanja određenih sličnosti u njima kao i utvrđivanja postignutih rezultata, analizirali smo protivterorističku politiku SAD i EU u desetogodišnjem razdoblju nakon terorističkih napada u SAD (2001-2011). Komparativnom i kvalitativnom analizom obuhvatili smo njihove bezbednosne i antiterorističke strategije donesene tokom prve decenije „rata protiv terorizma“ kao i njihovu primenu u praksi, ali i inicijative koje su im prethodile, sa namerom da ukažemo na bezbednosne posledice različitih koncepcija protivterorističke borbe. Pored definisanja prirode odgovora (strateške vizije, pokrenute inicijative, preduzete mere, upotrebljeni metodi i instrumenti) na rastuću terorističku pretnju, istakli smo i uporedili ostvarene rezultate i ukazali na eventualne propuste i neefikasnosti u njima.

Dakle, pristupi suzbijanju terorizma i primenjene strategije SAD i EU znatno se razlikuju. Uistinu, nakon 11. septembra 2001. godine borbi protiv terorizma se uopšte pristupa novim i drugačijim instrumentima, ali se s pravom postavlja pitanje zašto je EU kao najveći američki saveznik i najvažniji partner u „ratu protiv terorizma“ izabrala drugačije metode i mere. Pogotovo ako se u obzir uzme da su različitosti strateških antiterorističkih vizija i preduzetih mera, sa jedne strane, dobrim delom odgovorne za propuste u protivterorističkoj prevenciji Evrope, a sa druge, za onemogućavanje novih velikorazmernih terorističkih napada na prostoru SAD od strane Al Kaide i njoj srodnih organizacija.

Naime, protivteroristički prioriteti SAD i EU su gotovo identični, samo se njihove vizije prevencije daljnje eskalacije međunarodnog terorizma razlikuju. Evropljani, poput Amerikanaca, veruju da Al Kaida mora biti u potpunosti uništena. Drugim rečima, američko i evropsko strateško mišljenje se ne razlikuje oko toga šta na početku 21. veka predstavlja noseću globalnu pretnju bezbednosti - terorizam, već oko ozbiljnosti i procene jačine te pretnje, kao i oko toga kakav će biti odgovarajući vojni i političko-diplomatski odgovor na nju. Dok SAD na terorizam gledaju kao na egzistencijalnu pretnju, EU je ne doživljava toliko kritično pa je njen izbor modela i instrumenata za suprostavljanje drugačiji. Prevencija i zaštita od terorističkih akcija smatraju se ključnim delom evropskog strateškog pristupa u borbi protiv terorizma, dok je za SAD to vojni ofanzivno-agresivni pristup utemeljen na hegemonizmu, odnosno „ratni model“, unutar koga je „tvrda moć“ logičan odabir. SAD koriste sve elemente nacionalne moći i međunarodnog uticaja, ali se za pobedu više oslanjaju na grubu silu (vojne intervencije) nego na diplomatske instrumente. Za razliku od njih, EU terorizam ne vidi kao čisto vojnu pretnju niti smatra da se na njega treba odgovoriti isključivo vojnim instrumentima, već se opredeljuje za kombinaciju sredstava te zato upotrebu oružane sile ograničava, odnosno uslovljava prekom

potrebom kao krajnje neophodno sredstvo nakon što se iscrpe sva prethodna (politička, pravna i ekonomska). Uz to, Unija se strogo odredila prema multilateralizmu, izgradnji delotvornog međunarodnog poretka, poštovanju ljudskih prava i vođenju računa o građanskim slobodama. Tako se evropski pristup zasniva na pregovorima, konsenzusu i strogom poštovanju i pridržavanju međunarodnog prava te delovanju pod okriljem UN, dok za Amerikance takva koncepcija protivterorističke borbe utemeljena na „mekoj moći“ nije efikasna. Za njih najbolje moguće dugoročno rešenje predstavlja „tvrda moć“, odnosno upotreba vojne sile kroz izvođenje preventivnih napada u inostranstvu sa namerom odvratanja i onemogućavanja terorista da sprovode akcije na tlu SAD i sa krajnjim ciljem njihovog potpunog uništenja.

Pored toga što EU i SAD drugačije gledaju na primenu sile i uopšte na suprostavljanje terorizmu, one imaju u potpunosti različitu percepciju njegove pretnje, koju EU pored spoljašnje doživljava i kao unutrašnju. Prema Evropskoj bezbednosnoj strategiji, teroristi žive u državama Evropske unije gde su se doselili iz siromašnih i/ili propalih država u kojima vladaju nedemokratski režimi, organizovani kriminal i korupcija, ili su aktuelni etnički konflikt, kao i da veća opasnost po bezbednost njenih građana vreba iz susednih država nego sa Bliskog istoka. SAD, međutim, smatra da terorističke pretnje dolaze isključivo spolja, iz država koje sponzorišu i podržavaju terorizam, dok zanemarujući broj pojedinaca unutar SAD može biti na meti ekstremističke indoktrinacije i radikalizacije. Ono oko čega se u potpunosti slažu kada je globalna bezbednost u pitanju jeste da joj terorizam u kombinaciji sa oružjem za masovno uništenje predstavlja najveću moguću, odnosno katastrofalnu pretnju.

Od terorističkih napada na SAD 2001. godine pa sve do kraja 2011. godine, tj. period na koji se odnosi ovo istraživanje, najveća identifikovana opasnost po bezbednost SAD i njenih građana je terorizam, a najveći prioritet borba protiv njega. Kao druga glavna pretnja nacionalnoj bezbednosti, a u tesnoj vezi sa prvom, navedena je proliferacija oružja za masovno uništenje. Nuklearno, hemijsko i biološko oružje u rukama terorista identifikovano je kao najveća realna, mada, na svu sreću, još uvek ne ostvarena, pretnja i u bezbednosnoj i antiterorističkoj strategiji EU.

Suštinska razlika suprostavljanja terorizmu u bezbednosnim strategijama EU i SAD je u tome što u prvobitnom američkom odgovoru, koji je formiran pod uticajem događaja odigranih 11. septembra 2001. godine, SAD se opredeljuje za preventivni „rat protiv terorizma“, koji će voditi van svojih granica. U tom ratu traže saveznike, ali su spremne da deluju i unilateralno, što nije situacija i sa EU, koja stavlja akcenat na multilateralizam i sprečavanje ili ublažavanje uzroka terorizma. Iako Evropska bezbednosna strategija ukazuje na eventualnu neophodnost

preventivnog delovanja uz napomenu da će se „u budućnosti prva linija odbrane često nalaziti u inostranstvu“, ona se, za razliku od američke koja umanjuje ulogu Ujedinjenih nacija, oslanja na Rezolucije UN i naglašava multilateralizam kao glavnu odrednicu svoje spoljne politike.

Što se tiče posebnih američkih i evropske protivterorističke strategije, razlike u njima su gotovo identične kao i u bezbednosnim. Zasnivaju se na tome što strategija EU veću važnost pridaje „mekoj moći“ i delotvornom multilateralizmu, koji sa krajnje neophodnim vojnim sredstvima kombinuje diplomatske i ekonomske mere. Za razliku od nje, Nacionalna strategija SAD za borbu protiv terorizma zahteva direktnu i stalnu vojnu akciju protiv terorističkih organizacija sa globalnim dometom kako bi se prvenstveno dezorganizovale, degradile i konačno u potpunosti uništile. Prema evropskom gledištu, veliki raspon upotrebe sile nije pogodan za suprostavljanje terorizmu. Dok Amerikanci vrlo jasno i nedvosmisleno akcenat stavljaju na vojna rešenja, Evropljani su usredotočeni na prevenciju i zaštitu od terorističkih akata, zatim odgovore na moguće uspešno izvedene terorističke akcije na teritoriji EU sa ciljem smanjenja posledica i samim time njihovog učinka, i na globalni progon odgovornih za njih (terorista). Drugim rečima, evropski pristup je usmeren više na unutrašnje protivterorističko delovanje.

Budući da predstavljaju različite političke zajednice,¹³⁸² te da drugačije gledaju na društvene vrednosti i imaju različitu kulturu nacionalne bezbednosti, sasvim je jasno zašto SAD i EU na različit način vode spoljnu i bezbednosno-odbrambenu politiku. Pored toga, američki i evropski strateški pogledi na svet se u mnogo čemu razlikuju. Dok Bela kuća u svojim nacionalnim bezbednosnim strategijama redovno napominje da su SAD dominantan svetski političko-bezbednosni akter, EU u svojoj dugoočekivanoj bezbednosnoj strategiji samo pretpostavlja sopstvenu globalnu odgovornost. Američkim zvaničnim strateškim dokumentima se jasno i otvoreno objašnjava celom svetu šta SAD nameravaju da postignu i koji su to načini (sredstva primene) na koje te ciljeve planiraju da ostvare. Njihov pristup je dosta direktniji od evropskog što ga i čini delotvornijim. Njime su određeni jasani okviri delovanja SAD u međunarodnoj borbi protiv terorizma te su date precizne smernice za unapređivanje postojećih i razvoj novih mera, mehanizama i instrumenata prevencije i suzbijanja terorističke pretnje. Evropski put suprostavljanja terorizmu nije tako konkretan, a objavljene strategije više predstavljaju teoretski opis dugoročnih ciljeva nego direktne mere za suzbijanje pretnje.

Bez obzira na dugu istoriju strateškog partnerstva EU i SAD, različite tačke gledišta sasvim prirodnu su uzrokovale i različite strateške procene i pristupe u borbi protiv terorizma. Međutim, s pravom se postavlja pitanje njihove efikasnosti, imajući u vidu da terorizam i dalje predstavlja

¹³⁸² Sjedinjene Američke Države predstavljaju **jednonacionalnu** federalnu zajednicu, dok je za razliku od njih Evropska unija **nadnacionalna** politička zajednica evropskih država.

najveću bezbednosnu pretnju i izazov, kako Americi tako i Uniji. Drugim rečima, uzimajući u obzir sve veći rast terorističke pretnje u svetu i pored ogromnih napora uložениh na njegovo očigledno neefikasno suzbijanje, sasvim je opravdano zapitati se da li su ti napori usmereni u pravom smeru i šta je to što i dalje pokreće teroriste.

Našim istraživanjem utvrdili smo da ni evropski niti američki pristupi suzbijanja terorizma nisu savršeni, ali i to da je američki dosta efikasniji u odvratanju napada, naročito ako se uzme u obzir da ni jedan od uspešno izvedenih nije velikorazmeran poput onih realizovanih u EU. Evidentno je da su Al Kaida i njoj srodne terorističke organizacije deystvovalе u svetu, ali i to da u SAD nisu. Naime, američka borba protiv terorizma rezultirala je podizanjem nivoa unutrašnje bezbednosti te zemlje. Glavni pokazatelj uspeha ove borbe jeste činjenica da je Amerika ostala pošteđena velikorazmernih terorističkih napada posle 11. septembra. Donošenje mnoštva strategija za antiterorističku borbu, zatim njihova konstantna modifikacija uslovljena promenom terorističke pretnje, kao i veliki niz unutrašnjih bezbednosnih mera jasno ukazuju na čvrstu odlučnost SAD da se obračunaju sa teroristima, ali i na konstantno otklanjanje propusta u vlastitoj protivterorističkoj prevenciji. U njihovoj praksi se pokazalo da je efikasno suzbijanje terorizma i otklanjanje pretnje koju sa sobom nosi moguće uz primenu sveobuhvatnog strateškog pristupa, koji je neophodno stalno prilagođavati promenljivoj strukturi i prirodi te pretnje.

Amerikanci su ponosni na sopstvenu strategiju čijom efikasnom implementacijom je lišeno slobode i procesuirano više hiljada terorista, te čime je sprečeno njihovo planirano delovanje na tom prostoru. Ovo nije slučaj sa Evropskom unijom koju je Al Kaida prestravila sa dva velika napada (Madrid 2004. i London 2005. godine) tokom prve decenije „rata protiv terorizma“.

SAD su pokazale dobru praksu i kontinuitet u donošenju nacionalnih strategija kao i pratećih dokumenata iz oblasti bezbednosti i suzbijanja terorizma, dok se za EU to ne može reći. Za razliku od evropskih, američke vlasti su u okviru protivterorističke politike u desetogodišnjem razdoblju nakon terorističkih napada (2001-2011) usvojile tri nacionalne bezbednosne strategije, zatim tri nacionalne protivterorističke strategije, mnoštvo podstrategija i relevantnih dokumenata u okviru resornih ministarstava i federalnih bezbednosnih agencija, više desetina akcionih planova kojima se definišu ciljevi delovanja i određuju modeli suprotstavljanja terorizmu kao i smernice za njegovu prevenciju. Sve te strategije, podstrategije i akcioni planovi temelje se na važećim Nacionalnim strategijama za bezbednost, poznatijim kao „predsedničke doktrine“. Tako se američki antieroristički pristup tokom prve decenije rata protiv terorizma temelji na dve doktrine, Buševoj i Obaminoj.

Godinu dana nakon septembarskih terorističkih napada Bušova administracija je obelodanila svoju Strategiju nacionalne bezbednosti koju je četiri godine kasnije u određenim merama izmenila i dopunila. Jedno od glavnih težišta te doktrine stavljeno je na borbu protiv terorizma, dok je sam dokument označio najveći zaokret u strateškom mišljenju Sjedinjenih Država još od Hladnog rata - od odvrćanja i zastrašivanja neprijatelja ka agresivno-preemptivnom ratu protiv terorizma, i iz reaktivnog (defanzivnog) u proaktivni (ofanzivni) militaristički pristup. Kao njena podrška objavljena je i prva Nacionalna strategija SAD za borbu protiv terorizma, a dizajnirana je tako da joj obrađuje i dopunjuje treće poglavlje, koje je u potpunosti posvećeno antiterorizmu. Tako je Nacionalna strategija za bezbednost SAD dala politički okvir za borbu protiv transnacionalnog terorizma, a kako će ta borba biti vođena opisano je u Nacionalnoj strategiji za borbu protiv terorizma prvi put objavljenoj 2003. godine i izmenjenoj i dopunjenoj u dva navrata do sada (2006. i 2011). Ovaj dokument, između ostalog, precizno definiše neprijatelja i ciljeve rata, kao i sredstva primene za ostvarenje tih ciljeva, tumačeći američku potrebu za uništenjem međunarodnih terorističkih organizacija i ojačavanjem bezbednosti zemlje kao i zaštitom svojih vrednosti i građana unutar nje ali i u inostranstvu. Njime se potvrđuje rešenost SAD da vode preventivni antiteroristički rat svim raspoloživim vojnim sredstvima i drugim resursima nacionalne moći. Takođe se iskazuje da uspeh u tom nekonvencionalnom ratu, pored ofanzivno-agresivnog dejstvovanja oružanih snaga koje u njemu imaju najznačajniju ulogu, zavisi i od napora u borbi protiv ideologije koja „hrani” terorizam.

Bušova doktrina je pod izgovorom da sebi ne može priuštiti luksuz čekanja da neprijatelj prvi napadne, kao što je to bio slučaj 11. septembra, pronašla rešenje u preemptivnom ratovanju i, po potrebi, unilateralnom delovanju – samostalno vojno intervenisanje bez odobrenja i podrške međunarodnih institucija poput UN. Pored toga, njeni glavni elementi su: promocija demokratskih režimskih promena u svetu i izvođenje napada na države koje pružaju utočište teroristima. Određene izmene i dopune Bušove doktrine izvedene su objavom njegove druge po redu Strategije nacionalne bezbednosti 2006. godine, a svele su se na ublažavanje nekih smernica delovanja i akcentovanje upotrebe meke sile, odnosno povećanje međunarodne diplomatske saradnje. Ipak, spremnost i odlučnost da se preventivno deluje, nazvana doktrinom preemptivnog ratovanja, kao ključna tačka obe Strategije nacionalne bezbednosti predsednika Buša, zajedno sa misijom održavanja primata SAD u svetu, obeležila je njegovu spoljnu politiku i postala noseći stub njegove predsedničke doktrine.

Obamina administracija je preuzela vlast u jednom od najtežih perioda za Sjedinjene Države, ali i ceo svet. Naime, „rat protiv terorizma“, iako, u svojoj osmoj godini, bio je u punom jeku na globalnom frontu, a Amerika kao njegov pokretač s vremenom je gubila međunarodnu, ali i

podršku sopstvenog stanovništva u toj beskonačnoj borbi. Pored toga, Sjedinjene Države su sa ostatkom sveta ušle u veliku ekonomsku krizu, čij kraj se takođe nije nazirao, a sve to u doba povratka multipolarnog svetskog poretka i uspona Ruske Federacije. Svestan toga i pod pritiskom okolnosti i biračkog tela, kao i sopstvenih predizbornih obećanja Obama je skoro godinu i po dana nakon preuzimanja predsedničke dužnosti od Buša (27. maja 2010) obelodanio svoju predsedničku doktrinu.

Ključna odlika Obamine doktrine je značajna promena fokusa i prioriteta američke vlade kad su međunarodni odnosi i nacionalna bezbednost te zemlje u pitanju. Njom se prilično realistično opisuje međunarodni položaj SAD u bliskoj prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, u kome je uočljivo pomirenje sa činjenicom da nisu više jedina super sila u svetu. Naime, kroz realno shvatanje trenutnog međunarodnog položaja SAD, čij kredibilitet je izvesno narušen, Obama poziva američki narod da bude optimističan, dok nosioce izvršne vlasti obavezuje da ulože maksimalne napore za revitalizaciju američkog društva i globalnog liderstva, i to u uslovima smanjene ekonomske moći, a sa ciljem očuvanja, ne samo američke, već i globalne bezbednosti.

Razlog za to su dva visoko proklamovana cilja vojnih intervencija na Bliskom istoku prethodne postave Bele kuće, a to su: da se direktnim vojnim udarima unište (likvidiraju ili pohapse) nosioci terorizma kao i njihova infrastruktura (baze, kampovi, logistika itd) te da se time u potpunosti eliminiše teroristička pretja sa i na tom prostoru; i, drugi cilj, demokratizacija društava. Nažalost, i nakon deceniju i po vojnih operacija niti jedan od dva navedana cilja nisu u potpunosti ostvareni. Logična posledica njihovog neostvarivanja jeste opadanje međunarodnog ugleda onih koji su ih definisali. Tako je položaj SAD u svetu znatno narušen a moć te zemlje drastično okrnjena, čega je i njihov predsednik Obama u samom startu svog mandata postao svestan te je u svojoj prvoj Strategiji nacionalne bezbednosti kao glavni cilj odredio revitalizaciju američkog ugleda u svetu.

Dakle, za razliku od Bušove, Obamina strategija je realistična u smislu shvatanja trenutnog i budućeg međunarodnog položaja SAD, ali i u pogledu prezentovanih mogućnosti angažovanja američkih resorsa na ostvarenju dugoročnih nacionalnih ciljeva, posebno u globalnoj borbi protiv sve opasnijih radikalnih ekstremista. U njoj se sa ciljem zaštite nacionalnih vrednosti, s jedne strane, izražava neophodnost održavanja američke vojne superiornost, dok se, s druge strane, promoviše angažovanost drugih američkih društvenih institucija (diplomatskih i ekonomskih), kojima se daju sugestivno-obevezujuće smernice delovanja, a koje ne zaobilaze ni privatni sektor.

Kao što smo ranije rekli, Obamina administracija je na samom početku mandata odbacila dotadašnju frazu „rat protiv terorizma“ koja je predsedniku Bušu služila za pridobijanje globalne podrške neposredno nakon 11. septembra, uz objašnjenje „da je sam pojam „rata“ prevelik i sveobuhvatan da bi ikad mogao biti okončan“. Tako se preusmerilo na upotrebu termina „operacije“ i/ili „borba“, a u Obaminoj strategiji se i neprijatelj ne generalizuje kao kod Buša na „terorizam“, već se jasno identifikuje kao Al Kaida i njeni združeni teroristi (radikalni ekstremisti). Ono što je bitno jeste da je primarni cilj antiterorističke borbe u obe doktrine isti - razbijanje i uništenje terorističkih organizacija sa globalnim dometom i onesposobljavanje terorista da održe i ojačaju ma kakvu mogućnost planiranja i izvođenja terorističkih napada igde u svetu, naročito protiv SAD. U suštini, to nas dovodi do zaključka da Obama i nije razvio sopstvenu doktrinu, već je kroz svoju Strategiju nacionalne bezbednosti predstavio blažu verziju Bušove doktrine, čiji su glavni elementi isti, dok su smernice i sredstva delovanja dosta promišljenije (realistično i uravnoteženo) prikazani. On je svojom strategijom, u odnosu na Buša, samo prividno napustio unilateralni vojni pristup i stavio veći naglasak na diplomatiju i globalno partnerstvo, tj. na instrumente „meke moći“. Nije u potpunosti odbacio koncept preventivnog ratovanja, već je okrenuo politiku ofanzivne odbrane u smeru prevencije, a upotrebu vojne sile predvideo je samo kao poslednje rešenje i istakao da je čvrsta ekonomija temelj nacionalne bezbednosti i očuvanja moći SAD.

U praksi Obamine administracije približnost njegove doktrine Bušovoj je potvrđena. Naime, iako su na papiru (relevantnim strategijama) navedeni svi mogući načini suzbijanja terorizma i rešavanja drugih vrsta konflikata, SAD su i dolaskom Obame na vlast suprotstavljajući terorizmu nastavile isključivo vojnim sredstvima. Dakle, Obama je prihvatio spoljnopolitičku zaostavštinu Džordža Buša, i ne samo da se strategijski vratio na stara ratišta, u Avganistan i Irak, koja američka vojska nije u potpunosti napuštala od invazija na te zemlje, već su za vreme njegovog mandata SAD pokrenule žarišta u Libiji i Siriji. Da paradoks bude još veći, ta žarišta su otvorena nakon što je on 2009. godine u Oslu primio Nobelovu nagradu za mir, tačnije za „izvanredne napore u jačanju međunarodne diplomatije i saradnje među ljudima“. Nije ni čudo što je vest o tom priznanju u svetu primljena sa negodovanjem, te se s pravom postavlja pitanje, da li je to priznanje zaslužno, ako se u obzir uzmu stradanje i patnja izazvani ratovima koje SAD započinju i vode širom sveta? Zapravo, stiče se utisak da je Nobelova nagrada za mir imala zadatak da Obami pridoda epitet miroljubivog predsednika, i tako opravda sveukupne američke vojno-političke poteze na međunarodnoj sceni s početkom 21. veka.

Jasno je da su Amerikanci svoj pristup, barem na papiru, stalno prilagođavali promenljivoj strukturi i prirodi pretnje, o čemu svedoči njihovo konstantno revidiranje i dopunjavanje

protivterorističkih strategija kao i pratećih bezbednosnih dokumenata, dok je EU tokom prve decenije „rata protiv terorizma“ usvojila svega jednu bezbednosnu i jednu protivterorističku strategiju. Međutim za EU je i to veliki iskorak, jer su njene članice po prvi put postigle konsenzus oko kolektivnog pristupa osiguravanja sopstvene bezbednosti i eliminisanja opasnosti koje prete njenom narušavanju.

Naime, Evropska unija je tek 2003. godine, usvojila svoju prvu bezbednosnu strategiju u kojoj su predstavljeni okviri antiterorističke borbe, da bi dve godine kasnije i ona objavila sopstvenu protivterorističku strategiju. Nesumnjivo je da je od osnivanja pa do danas Unija ulagala manje ili više napora u suzbijanje terorizma u okviru svojih granica. Teroristički napadi koji su povremeno potresali neke od država članica, a posebno Veliku Britaniju, praktično su diktirali intenziviranje tih napora. Oni bi rezultirali donošenjem odgovarajućih dokumenata, većinom fakultativnog karaktera, kojima je diktirano usklađivanje zakonodavstva (prvenstveno krivičnog, ali i materijalnog kao i procesnog) država članica sa osnovnom idejom jačanja saradnje između njih. Međutim, ti normativni okviri nisu nalazili dovoljno uporišta u praksi zahvaljujući nespremnosti država članica da se odreknu suvereniteta u toj oblasti sve do terorističkih napada na SAD 11. septembra 2001. godine kada se sa pravnih instrumenata neobavezujućeg karaktera prešlo na obavezujuće. Drugim rečima, savetodavna praksa sugerisanja normativnih rešenja, koja su imala za cilj unifikaciju nacionalnih zakonodavstava, zamenjena je ustanovljivanjem minimalnih pravila vezanih za sastavne elemente inkriminacije i sankcionisanja terorista, kao i njihovog efikasnijeg krivičnog gonjenja na tlu EU.

Dakle, na prostoru Evropske unije odgovornost za suprostavljanje terorizmu podeljena je između njenih institucija i država članica, ali je tek kao posledica terorističkih napada na SAD 2001. godine znatno kolektivizovana donošenjem, obavezujuće Okvirne odluke i uspostavljanjem normativnih okvira za suprostavljanje terorizmu, čime je borba protiv njega postala integralni deo već efikasno razrađene evropske borbe protiv organizovanog kriminala. Institucije EU su tada maksimizirale svoje aktivnosti po pitanjima kolektivne bezbednosti i odbrane i uložile ogromne napore, koji se, pre svega, tiču što efikasnijeg usklađivanja krivičnog prava država članica vezanog za terorizam i radikalnih promena u gonjenju i sankcionisanju njegovih nosilaca.

Uspostavljanje jedinstvenog pravnog i strateškog okvira za borbu protiv terorizma Unija je omogućila usvajanjem svoje prve zvanične bezbednosne strategije. Evropska strategija bezbednosti predstavlja sveobuhvatan strateški okvir EU u oblasti bezbednosti, kojim je učinjen ozbiljan korak operacionalizacije njene bezbednosne politike. Ovim dokumentom se identifikuju postojeći globalni izazovi i analiziraju ključne pretnje po bezbednost Evrope, definišu strateški

ciljevi kojima bi se uspešno odgovorilo na njih i ocenjuju političke posledice koje EU može imati ukoliko se ovi ciljevi ostvare ili ne. Takođe se naglašava potreba osavremenjivanja sopstvenih sredstava delovanja, načina funkcionisanja i saradnje sa međunarodnim partnerima u rešavanju bezbednosnih problema. Njime su istovremeno definisane vrednosti na kojima se EU zasniva i principi kojih se pridržava u spoljnoj politici, jasno je oslikan njen trenutni međunarodni položaj i data je vizija uloge u svetu kao i globalne bezbednosne odgovornosti. Drugim rečima, javno su predočena nastojanja EU da uveća svoju ulogu u međunarodnim odnosima, kroz razvijanje sopstvene političko-bezbednosne funkcije, pored već priznate ekonomske moći. Nadalje, u strategiji je naglašena neophodnost za smanjenje unutrašnjih tenzija i prevazilaženje najveće do tada političke krize, koju je prouzrokovala nesuglasica država članica oko proširenja „rata protiv terorizma“ na Irak, i to bez potpore Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija. Ujedno, strategija naglašava porebu za ojačavanjem zajedničke vizije država članica kroz izgradnju konsenzusa o strateškoj kulturi same Unije, naročito kad je u pitanju njena bezbednost. Kao takva predstavlja kvalitetan temelj za uspostavljanje koherentne i stabilne spoljne politike EU kao i za sprovođenje zajedničke bezbednosne i odbrambene politike njenih članica.

Što se globalnih izazova tiče strategija ističe da je u svetu došlo do smanjenja direktnih vojnih pretnji te da preovlađuju konflikti koje izazivaju siromaštvo, nestašica energetske izvora i prirodnih resursa, a posebno vode, kao i loše upravljanje državama. Ona potom kao glavne bezbednosne pretnje Evropi definiše: terorizam, proliferaciju oružja za masovno uništenje, regionalne sukobe, organizovani kriminal i neuspeh država. Dakle, terorizam je označen kao najveća pretnja bezbednosti EU, dok su ostale pomenute pretnje povezane direktno sa njim i kao takve mu ne umanjuju značaj, već realnom čine mogućnost da EU bude meta terorističkog napada. Pošto većinski deo te pretnje dolazi iz zemalja sa kojima Unija graniči, strategija kao prioritet navodi uspostavljanje stabilnog bezbednosno okruženja (prsten stabilnih država oko EU) kao glavnog faktora nesmetanog razvoja njene bezbednosti.

Glavna karakteristika Evropske bezbednosne strategije je davanje prednosti nevojnim sredstvima rešavanja sukoba, kao načinu da se bezbednost osigura u dužem vremenskom period. Međutim, da bi zaštitila svoju bezbednost i promovisala sopstvene vrednosti EU mora biti spremna da adekvatnim sredstvima odgovori na ključne pretnje, a jedno od njih je i preventivno delovanje u inostranstvu koje zahteva razvoj sopstvenih kapaciteta. Još jedna od glavnih odrednica strategije jeste „efektivni multilateralizam“ – rešavanje međunarodnih bezbednosnih problema zajedničkim naporima međunarodne zajednice, institucija i prava. To zapravo oslikava jasno

opredeljene države članice za izgradnju međunarodnog poretka koji će se zasnivati na izgradnji snažnog međunarodnog društva i čvrstih međunarodnih institucija.

Stravični napadi Al Kaidinih ogranaka u Madridu (2004) i Londonu (2005) inicirali su intenzivniju borbu EU protiv terorizma i preduzimanje mnogo konkretnijih mera u principu kolektivne odbrane. Oni su, između ostaloga, prethodili izradi prve Evropske protivterorističke strategije, čij cilj je prevencija i zaštita od novih terorističkih akcija, zatim obezbeđivanje brzih i efikasnih odgovora na njih, ali i uspostavljanja mehanizama za efikasno globalno gonjenje njihovih izvršilaca, kao i podstrekača, inicijatora i sponzora. Politički odlučioци Unije i nosioci vlasti njenih država članica prepoznali su i shvatili da se bez identifikovanja propusta, otklanjanja evidentnih nedostataka i usavršavanja sopstvenih kapaciteta, kako vojno-bezbednosnih tako i civilnih, ne može efikasno odgovoriti na novonastajuće i stalno menjajuće bezbednosne izazove i pretnje koje sa sobom nosi savremeni globalni terorizam.

Međutim, čak i nakon tih napada evropski pristup je ostao „reaktivan“, dok je za razliku od njega američki sa „reaktivnog“ u potpunosti izmenjen u „proaktivni“, neposredno nakon 11. septembra. Naime, iako je EU tada konačno shvatila da je pored dugoročne solucije za pobjedu u borbi protiv terorizma, koja predstavlja suzbijanje uzročnika i onemogućavanje radikalizacije kroz unapređenje ljudskog dostojanstva i sloboda putem efektivne demokratizacije društava i izgradnje funkcionalnih pravnih institucija u njima, neophodno agresivno se suprotstaviti njegovim nosiocima, ostala je posvećena preventivnom delovanju, pre svega civilnim sredstvima i multilateralnim pristupom, isključivo vodeći računa o poštivanju međunarodnog prava i građanskih sloboda te delujući pod okriljem UN. Fokusirala se na otklanjanje okolnosti povoljnih za njegov nastanak, razvoj i širenje unutar same Unije, sa prioritetom suzbijanja terorističke propagande kao korena rastućeg problema indoktrinacije i regrutacije ekstremista. Takođe je nastavila da favorizuje upotrebu pravnih procedura kojima se kriminalizuju teroristi – hapšenje i privođenje pravdi odgovornih za teroristička dela zarad društvene osude. Za razliku od EU, Amerikanci najradije posežu za likvidacijom terorističkih vođa, usled čega organizacija gubi koheziju, a neke od njih se i ugase, što na žalost nije bio slučaj sa Al Kaidom nakon ubistva njenog ozloglašelog lidera Bin Ladena. Jedan od osnovnih razloga za njeno ne pribegavanje militarizaciji jeste činjenica da EU nema sopstvenu oružanu silu te samim tim i nije sklona vojnim rešenjima. Pored toga ona nema ni sopstvenu obaveštajnu kao ni kontraobaveštajnu službu, nego se suzbijanjem terorizma bave nacionalne službe zemalja članica, čiji propusti su poput onih načinjenih od strane FBI i CIA 2001. godine više nego evidentni. Pošto je obaveštajni rad osetljivo područje povezano s nacionalnim suverenitetom, nezavisnošću i državnom bezbednošću, ta oblast je skoro u potpunosti prepuštena članicama EU, a Unija sem

savetodavne u njoj nema nikakvu drugu ulogu niti poseduje instrumente kojima bi mogla u najmanju ruku inicirati neophodne reforme nacionalnih obaveštajnih službi poput onih sprovedenih u SAD.

Za razliku od EU, SAD su potpunom i instantnom militarizacijom problema terorističke pretnje direktnu borbu protiv neprijatelja (terorista) prebacile na njihovo tlo, odnosno van svojih granica. Tako je Al Kaida nakon Bušove objave rata terorizmu i savezničkih intervencija na Bliskom istoku doživela pad moći i usmerila se na rat, tj. samoodbranu u Avganistanu i Iraku, a potom i u Pakistanu. To je dobrim delom dovelo do onemogućavanja velikih terorističkih akcija u SAD sa jedne strane, dok je sa druge, „uvlačenje“ evropskih saveznika u američki antiteroristički rat upravo njih (evropske koalicione zemlje) pretvorilo u potencijalne terorističke mete, čemu u prilog ide i činjenica da su se teroristi fokusirali na izvođenje velikorazmernih napada u Evropskoj uniji.

Još jedan važan faktor koji je odigrao bitnu ulogu u osiguravanju dugoročne unutrašnje bezbednosti SAD, a za razliku od EU, jeste njihova finansijska moć. Naime, nakon 11. septembra i pokrenutog „rata protiv terorizma“ SAD su znatno povećale ulaganja u svoju odbranu (naoružavanje i opremu, razvoj i istraživanje) i tako impozantno produbile već postojeći vojno-tehnološki jaz unutar evro-atlanske zajednice.

Nadalje, podrška koju je Buš od svojih građana dobio kao ratni predsednik, znatno mu je pomogla da usmeri ne samo spoljnu politiku u željenom pravcu (unilateralno i preemptivno vojno delovanje), već i unutrašnje reforme. Konkretno, on je pokrenuo, a Obama nastavio najveću reformu i reorganizaciju američkih bezbednosnih službi. S tim u vezi, a usled utvrđenih propusta u radu federalnih agencija na čelu sa CIA, Buš je sproveo potpunu reorganizaciju američke obaveštajne zajednice donošenjem Zakona za obaveštajnu reformu i prevenciju terorizma 2004. godine (*Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act of 2004*), što je znatno unapredilo sistem za prikupljanje i međuinstitucionalnu razmenu obaveštajnih podataka. Time ne samo da je uvećana sposobnost bezbednosnih institucija da sprečavaju terorističke napade, već i da umanjuju njihov efekat i smanjuju direktne i indirektno posledice. Takođe, pokrenuta je detaljna i sistematizovana, dugotrajna reforma policijskih i bezbednosnih agencija, na čelu sa FBI, koja je zajedno sa primenom agresivnijih bezbednosnih procedura otklonila propuste u praktičnoj sferi antiterorističke prevenciji, podigla nivo bezbednosti unutar zemlje i potencijalne terorističke napade učinila znatno teže izvodljivim. Ta reforma nije okončana niti ikada sme biti. Naime, obzirom da će SAD, kao primarna teroristička meta, uvek morati da imaju efikasan unutrašnji bezbednosni sistem koji će biti u stanju u svakom momentu da

odgovori na sve izazove, pretnje i rizike, usavršavanje njegovih agencija i resornih službi mora ostati neprekidan proces koji će ići u korak s terorizmom, čija pretnja se s vremenom osavremenjuje i samim time raste.

Dakle, uspeh američke borbe protiv međunarodnog terorizma u podizanju bezbednosti u SAD ostvaren ne samo vojnim intervencijama na Bliskom istoku i šire, nego, pre svega, čitavim nizom, kako preventivnih, tako i represivnih bezbednosnih mera na unutrašnjem planu. Sveobuhvatne bezbednosne mere (pooštavanje već postojećih zakona za borbu protiv terorizma te donošenje čitavog niza novih zakona i bezbednosno-sigurnosnih procedura) i unutrašnje reforme federalnih bezbednosnih institucija, kao i formiranje novih otklonilo je propuste u antiterorističkoj prevenciji SAD. Njihovom primenom dobrim delom je smanjena sposobnost terorista da putuju, organizuju i sprovode napade u Americi, što ih je navelo da svoje terorističko delovanje preusmere na manje zaštićene i više ranjive evropske zemlje. Međutim, u tom procesu pooštavanja zakonskih regulativa i bezbednosnih procedura narušena je ravnoteža između bezbednosti i vrednosti američkog društva, tako što je bezbednost države postala važnija od uvažavanja prava njenih građana. Dva noseća reformatorska represivna zakona usvojena nakon 11. septembra – Patriotski zakon i Zakon otadžbinske bezbednosti - otklonila su pravne prepreke za sprovođenje istraga, pre svega tajnih, ali i za razmenu informacija te su u samom startu primene rezultirala velikim istragama i mnogobrojnim hapšenjima osumnjičenih za terorizam, ali su istovremeno ugrozila ljudska prava i građanske slobode celog američkog stanovništva.

Sjedinjene Države su nakon stravičnih terorističkih napada 2001. godine preduzele najopsežnije antiterorističke mere u svojoj istoriji. Usvajanje Zakona otadžbinske bezbednosti posredstvom koga je proširena Vlada SAD, odnosno, formirano potpuno novo istoimeno ministarstvo, svakako je jedna najznačajnija novina koja je u sistem nacionalne bezbednosti uvedena. Pored toga, najvažnija od svih pravno-bezbednosnih mera u Sjedinjenim Državama sigurno jeste donošenje Patriotskog zakona, koji je usvojen svega mesec i po dana posle napada u Njujorku i Vašingtonu. Predstavljen je kao osnovno sredstvo savremene američke protivterorističke prevencije, a federalnim organima gonjenja je proširio ovlašćenja da sprovode tajne istrage, imaju neograničen pristup privatnim podacima, prisluškuju telefonske razgovore i preduzimaju niz drugih mera kako bi identifikovali i pronašli osumnjičene teroriste. On je američkoj policiji dao do tada nezamisliva ovlašćenja za prikupljanje informacija tokom istraga, bez ikakvog obzira prema građanskim pravima i privatnom životu pojedinaca.

Kao takav, po samom usvajanju je naišao na ogromnu negativnu reakciju od strane političke opozicije, nevladinih organizacija i samih građana SAD, koji su tvrdili da se njime zaobilazi

Ustav, ograničavaju ljudska prava i građanske slobode, te na meti nepravедno drži useljenička populacija. Ta protestna reakcija bila je sasvim opravdana, jer preduzete pravno-regulativne i krajnje represivne protivterorističke mere, na čelu sa Patriotskim zakonom, su pod okriljem sveopšte nacionalne mobilizacije za suprotstavljanje i odbranu od terorizma, a pod izgovorom bezbednosne predostrožnosti, narušile temelje američke demokratije, koja je do tada uspostavljala silu prava, a ne današnje pravo sile.

Državna administracija je uistinu ponekad prisiljena da naruši građanska prava i slobode, kao što je to reč u ovom slučaju, ali je isto tako neophodno izbalansirati odnose bezbednosti i zaštite privatnosti, to jest, uskladiti zakone koji štite nacionalnu bezbednost sa zakonima koji štite slobode građana. Možda je i bilo opravdanja za redukciju građanskih prava u prvim danima nakon 11. septembra, kada je postojala istinska opasnost da su pripadnici Al Kaide prisutni na teritoriji SAD te da će nastaviti sa krvoprolićem. U takvim okolnostima represivne mere, one razumne iz bezbednosne predostrožnosti su donekle i očekivane, ali samo u kratkoročnom smislu. Međutim, u ovom slučaju, vanredno stanje koje je u državi proglašeno 2001. godine još uvek je na snazi, a primena represivnih mera s vremenom uopšte ne jenjava, dok apetit za potpunom kontrolom i neprekidnom prismotrom stanovništva kod vladajuće elite sve više raste. Teško je i pretpostaviti kakve sve posledice dugotrajno održavanje vanrednog stanja može ostaviti na demokratsko uređenje države, ali je očigledno da je takav nivo bezbednosne pripravnosti i protivterorističke predostrožnosti, osiguran na represivan način, dobio obeležja totalitarnih režima, tako što su SAD sve više postajale zatvorenije društvo, potpune kontrole i neprekidnog nadzora sopstvenih građana. Naravno, to jačanje države na štetu njenih građana, bilo bi opravdano ako bi se na vreme jasno uspostavile granice delovanja, odnosno, ako bi se samo na kratko zapostavljala njihova prava zarad omogućavanja bezbednijeg i boljeg života cele zajednice. Tako reći, kada bi se samo privremeno suspendovalo elementarno ljudsko pravo slobode zarad fundamentalnog prava na bezbednost. I ne samo to, dopustljivo bi bilo da se sužavaju samo i to isključivo ona prava i slobode koje su teroristi zloupotrebili, a sve sa ciljem da im se ograniči prostor i sredstva delovanja, te da se organima gonjenja olakša njihovo privođenje i sankcionisanje.

Jasno je da ni nakon decenju i po „rata protiv terorizma” nema nikakvih garancija da se 11. septembar, ma šta SAD da urade, neće ponoviti, možda i u još jezivijem obliku. No, kao što kršenje zakona i propisa nije razlog da se oni ne primenjuju, i kao što nemoć različitih institucija da svoje građane u svako doba zaštite od svega nije razlog da se one rasformiraju, tako ni teroristički napadi 11. septembra nisu razlog da SAD prestanu biti otvoreno društvo, makar u onoj meri u kojoj su do tada bile. Sve do 21. veka ta supersila je važila za svetionik demokratije

u dobrom delu sveta, čiji je jedan od temeljnih principa bio poštovanje ljudskih prava. Danas je ta slika potpuno drugačija. S jedne strane, barem na papiru je održana višedecenijska spoljnopolitička orijentacija SAD kada je promocija i unapređenje ljudskih prava u pitanju, dok se, sa druge strane, ta ista prava dovode u pitanje i to sopstvenim građanima.

Pored svega navedenog, Sjedinjene Države od 2001. godine neprestano projektuju opasnost od terorizma kao nekontrolisanu i rastuću „mega” pretnju sveukupnoj savremenoj civilizaciji, čime nastoje da nametnu stalno vanredno stanje u većinskom delu sveta. Upravo zato su i objavile i vremensko i prostorno neograničen „rat protiv terorizma”, a kako bi mogle da održavaju taj beskrajni globalni rat potrebna im je beskrajna pretnja koja izaziva opštu neizvesnost i nekontrolisani strah, koji se može u nedogled produžavati sa većim ili manjim intenzitetom po potrebi. Ima li bolje pretnje od terorizma? Naravno da nema! Njeni nosioci, su nepredvidivi i gotovo nevidljivi neprijatelji, koji ne mare ni za sopstveni život. Tako je obračun sa njima postao prioritet broj jedan u svetu, pod čijim okriljem Amerikanci vrše vojne intervencije na teritorijama suverenih zemalja, ne mareći za međunarodnom pravnom legitimnošću istih, a sve to pod izgovorom uspostavljanja demokratije i zaštite ljudskih prava. Te nasilne vojne akcije koje sve više poprimaju odlike oružanih agresija sarkastično se nazivaju „humanitarnim intervencionizmom“, a da apsurd bude još veći, njihov nosilac, koji je sebi samododelio ulogu svetskog policajca sa zadatkom navodnog šticeanja ugroženih prava ljudi širom sveta, istovremeno u borbi protiv terorizma ugrožava ta ista prava sopstvenim građanima.

Na kraju, kada se podvuče crta sa okončanom prvom decenijom globalnog protivterorističkog rata, može se zaključiti da su Sjedinjene Države uspele da uspostave bezbednosni sistem koji sasvim uspešno odgovara pretnjama i izazovima savremenog doba. Nažalost, neophodnost reformisanja sopstvenog bezbednosnog sistema, naročito onog dela zaduženog za prevenciju, uvidele su tek nakon stravičnih terorističkih napada 2001. godine.

Dakle, nesporno je da su Sjedinjene Države u pogledu antiterorizma imale značajnog uspeha u period od 2001. godine pa do danas, te da su preduzete mere povećale bezbednost te zemlje. Ali je i činjenica da su kompromitovale privatnost i civilne slobode svojih građana u zamenu za uvećanje njihove bezbednosti. Poražavajuće je to što su te antiterorističke mere dobrim delom izmenile do tada otvoreno američko društvo i ugrozile prava njegovih građana usvajanjem zakona kojima se to omogućava i posredstvom kojih su razne bezbednosno-obaveštajne i policijske službe dobile nova i šira ovlašćenja koja su zadirala u privatnost građana. Drugačije rečeno, Bela kuća, u procesu reforme i jačanja unutrašnje bezbednosti, nije vodila računa o ravnoteži između jačanja kontrolnih sistema unutar zemlje i njihovog uticaja na uskraćivanje

vladavine prava. Tako da stavovi u američkim deklaracijama o važnosti ljudskih prava prilikom suprostavljanja terorizmu nisu u skladu sa postupcima njihovih bezbednosnih organa. Time je protivterorističko delovanje unutar SAD narušilo temelje tog demokratskog društva, dok Evropska unija u okviru istog „rata protiv terorizma” nije kompromovitovala privatnost i civilne slobode svojih građana u zamenu za povećanje njihove bezbednosti.

Što se tiče protivterorističke prakse EU, možemo zaključiti da iako je učinila veliki korak u operacionalizaciji svoje bezbednosno-odbrambene politike, konačnim usvajanjem bezbednosne i antiterorističke strategije te čitavog niza podstrategija, kao otežavajuća okolnost u njoj ispoljio se nedostatak nacionalne volje za primenu istih. Nažalost, praksa je snagom činjenica u njenom slučaju potvrdila da je mnogo lakše doneti strategije, nego ih u celini implementirati. Suštinska primena takvih dokumenta zahtevala je svest i odgovornost svih aktera - članica Unije, odnosno njihove vojske, policije i svih bezbednosno-informativnih službi, zatim obezbeđivanje odgovarajućih materijalno-finansijskih resursa, kao i promenu čitavog niza zakona i podzakonskih propisa iz sektora bezbednosti, kako bi se oni usaglasili sa utvrđenim standardima i predočenim ciljevima u strategiji.

S druge strane, SAD su do sada imale dva pristupa u svojoj praksi borbe protiv terorizma. Prvi, vezan za Bušovu administraciju koja mu je objavila rat, a predstavljao je direktan vojni napad na zemlje koje su po toj administraciji bile izvor terorizma (Avganistan i Irak). Drugi, ne toliko različit ali dosta suptilniji pristup, primenila je Obamina administracija koja je ostvarila bolje rezultate, uključujući direktne udare na centre i ogranke terorističkih mreža i presecanje izvora finansiranja, što je dovelo i do likvidacije vrhovnog lidera Al Kaide, Osame Bin Ladena. Takođe je ublažen i jaz između rata protiv terorizma i zaštite ljudskih prava. Ono što je jasno jeste da su teroristički udari 11. septembra prouzrokovali veliki zaokret u američkom strateškom planiranju i delovanju. Takođe su izazvali potrebu ove zemlje da direktno demonstrira silu i moć podstičući je na agresivno-ofanzivno delovanje kroz preventivno ratovanje, i to unilateralno po potrebi.

Bušova administracija kao nedvosmislen zagovarač isključivo militarističkog pristupa u borbi protiv međunarodnog terorizma tendenciozno je maksimalizovala i globalizovala terorističku pretnju koja je prema njoj instantno morala da se ukloni sa globalne političke scene bez prethodnog razmatranja njenih uzroka. Takav pristup ne samo da je bio neefikasan već i nehuman, što je dokazala surovost američkih napada na Avganistan i Irak, i zato se Obamina administracija usredotočila na registrovanje korena terorizma, kao i utvrđivanje razloga koji

podstiču stvaranje ekstremno radikalnog antiameričkog i uopšte antizapadnjačkog raspoloženja u islamskom svetu.

Dakle, u početku „rata protiv terorizma“ u drugi plan se stavljalo utvrđivanje samih izvora terorizma i motivacionih faktora, dok je korišćenje sile i ekspanzija vojnog faktora u tom ratu dominirala. Pošto je postalo sve očiglednije da se terorizam ne može iskoreniti pristupilo se njegovom stavljanju pod kontrolu, odnosno suzbijanju i eliminisanju terorističke pretnje. Iako su teoretičari u samom startu ukazivali na to, trebalo je vremena da se konačno shvatilo da je prosto nemoguće suzbiti terorizma militarističkim pristupom, već menjanjem ukupnih društvenih odnosa kroz razvoj demokratije, ali i ekonomske podsticaje i edukaciju celokupnog društva. Reafirmacija osnovnih principa međunarodnih političkih odnosa je od krucijalnog značaja naročito kad se radi o manjim državama koje konstantno bivaju diskriminisane od strane velikih i moćnih država. Zato ih je neophodno uveriti da se, iako male i/ili nerazvijene, uvažavaju kao stvarni subjekti međunarodnih političkih odnosa. Pored toga neophodno je zaustaviti dalje produbljivanje ekonomsko-socijalnih razlika između bogatih i siromašnih država kroz izgradnju pravednih ekonomskih odnosa u svetu. Bez zdrave privrede ratom pogođene zemlje ne mogu stati na noge niti svom narodu pružiti socio-ekonomskih boljitak, koji je prevashodan za suzbijanje rastuće terorističke indoktrinacije na Bliskom istoku.

To je potvrđeno i u slučajevima Avganistana i Iraka gde definitivna vojna pobeda nije bila dovoljna da se u tim zemljama izgradi politički stabilno društvo sa održivom ekonomijom i jakim institucijama. Izgradnja čvrstih državnih institucija, jake vojske i policije neophodan je preduslov za izgradnju stabilne države i bezbednosnog okruženja. Zato je uspostavljanje demokratske vlasti u Avganistanu i Iraku, ali i revitalizacija privrednih subjekata tih zemalja postala nužna politička odlučnost SAD, koje moraju istrajati u svojoj podršci i potpomaganju svih reformskih i tranzicionih procesa, ma koliko dugo oni trajali. Posebno zato što bi stvaranje reprezentativnih vlada u Kabulu i Bagdadu moglo inspirisati i podstaći demokratske reforme i u drugim državama regiona.

Takođe, pogrešnim se pokazalo i verovanje da će se svrgavanjem diktatora, širenjem demokratije i vladavine prava autoritarni režimi pretvoriti u bezbedne, stabilne i dinamične demokratije na Bliskom istoku u kojima će se životi građana preobraziti kao i njihov odnos prema Zapadu. Suprotnom tome, invazija na Irak kojom je povećan antiamerikanizam u muslimanskom svetu i intenzivirana njegova podrška Al Kaidi, dovela je do stvaranja druge generacije pripadnika Al Kaide, kasnije i Islamske države, pri čemu Irak za samu Al Kaidu i uopšte islamski terorizam danas ima mnogo veće značenje od matičnog Avganistana.

Drugim rečima, američki antiteroristički strateški pristup je s vremenom modifikovan, usled razvoja situacija i promena okolnosti, tako da je u odnosu na početak antiterorističkog obračuna u svojim kasnijim godinama naglašavao potrebu podređivanja vojnih operacija inicijativama „meke moći“, kojima je cilj podriivanja radikalno-militantnog islamističkog uticaja kroz promovisanje i uspostavljanje demokratsko-političkog, ekonomskog i društvenog razvoja u ranjivim (siromašnim i nerazvijenim) muslimanskim zemljama. Takoreći, pristupilo se otklanjanju uzroka islamističkog ekstremizma u smislu suzbijanja njegove ideološke potpore, jer je shvaćeno da se on ne može pobediti strogo vojnom silom i strahom nego prosperitivnom nadom koju je neophodno ulivati u muslimanske mase, a koja im nudi bolji, pravedniji i slobodniji život od onoga koji im obećava Al Kaida i druge manipulativne terorističke organizacije.

Sama pomisao da se ljudi koji su spremni dobrovoljno izvršiti samoubilački napad mogu zastrašiti vojnom mašinerijom je apsurdna. Iako je reč o oružanom sukobu najmoćnije države u svetu sa nedržavnim akterima, s vremenom je postalo izvesno da sama oružana sila ne može u potpunosti uništiti decentralizovane terorističke mreže koje mutiraju prilagođavajući se vrlo vešto novim okolnostima i koje su skoro nezavisne od država. Dokaz za neuspeh potpunog poraza terorizma sa tenkovima i avijacijom je činjenica da je on u današnje vreme prerastao u ideologiju globalnog džihada (Alkaidizam / Džihadizam) koja se neprestano širi, pre svega, internetom i za koju niko ne može garantovati koga će sve i kada inspiristi na oponašanje Al Kaidinih terorističkih činova usmerenih protiv Zapadne dominacije nad muslimanskim svetom. Zato im je upravo neophodna bolja životna vizija, satkana od društvenog prosperiteta i demokratskog preobražaja koji će se ogledati u uspostavljanju stabilnih i efikasnih državnih institucija, kao i širenju sloboda, čvrstog civilnog društva i jakog privatnog sektora. Shvatajući tu sve očigledniju činjenicu i imajući u vidu da terorizam kao politički fenomen i produkt društvenih okolnosti zahteva mnogo kompleksniji odgovor od isključivo vojnog, američka administracija je otpočela sa revidiranjem svog pristupa integrisanjem raznih vidova aktivnosti u okviru njega, kao što su političke, ekonomske, i ideološke, a sa ciljem uspostavljanja i širenja poštovanja ljudskih prava i građanskih sloboda, eliminisanja siromaštva, izgradnje regionalne i globalne demokratije te otklanjanja razloga nezadovoljstva koje nastaje kao reakcija na represivne i okupacione strukture, kakvim se upravo zapadnjačko prisustvo doživljava na Bliskom istoku od strane tamošnjeg muslimanskog življa. Drugačije rečeno, pristupilo se uspostavljanju humanijeg oblika globalnog upravljanja, jer je postalo očigledno da će pobeda nad terorizmom zavisiti više od moralnih faktora nego vojnih kapaciteta i mogućnosti.

Uz sve navedeno i analizirano, možemo zaključiti da se strategija SAD, koja polazi od stanovišta da je napad najbolja odbrana, pokazala učinkovitijom od evropske, koja se fokusira na unutrašnju bezbednost kroz prevenciju i zaštitu. Naime, amerikanci su ofanzivnim delovanjem oružanih snaga u inostranstvu i agresivnim unutrašnjim bezbednosnim reformama postigli jedan od svojih glavnih ciljeva u „ratu protiv terorizma“, a to je sprečavanje velikih terorističkih napada na sopstvenoj teritoriji, dok su Evropljani, usmereni više na unutrašnje protivterorističko delovanje, bili neuspešni. Ta činjenica dovoljno ukazuje, a uspešnost neutralisanja neposrednih izvođača terorističkih akata potvrđuje učinkovitost američkog represivnog strateškog pristupa.

Ipak, postavlja se pitanje koja je cena te bezbednosti, tj. da li je ona, što u ljudskim životima i stradanjima, što u novcu, uopšte prihvatljiva. Poražavajuća je činjenica, da je smrt skoro 3.000 nevinih ljudi u Njujorku dovela do surovih vojnih intervencija širom sveta u kojima je živote izgubilo više od million ljudi, dok su milioni drugih prisilno raseljeni. Zastrašujuća je procena da sveukupan broj ljudskih žrtava, civilnih i vojnih, tokom prve decenije antiterorističkog rata u Iraku iznosi oko jedan milion, u Avganistanu oko 220.000, a u Pakistanu oko 80.000. Od toga je svega 5-10% vojnika, civilnih kontraktora i humanitarnih radnika iz SAD i savezničkih zemalja, uključujući i pripadnike lokalnih proameričkih službi bezbednosti, dok su ostalo nevine civilne žrtve lokalnog stanovništva. To je deset puta veća cifra od one poznate javnosti. Pored toga, njom nisu obuhvaćene ljudske žrtve iz drugih ratnih zona, kao što su Jemen, Somalija, Mali, Kašmir, Filipini itd. Prema procenama iz 2014. godine finansijski trošak američkog „rata protiv terorizma“ je dostigao 4,4 biliona dolara uz dodatnih oko 8 biliona za kreditne kamate u budućih 40 godina. Što je najgore ni navedene žrtve niti troškovi nisu konačni. I jedan i drugi rat, a posebno onaj u Iraku, pokazali su se kao razvučeni, skupi, veoma razorni i krvavi, a iako formalno okončani, s pojavom i nemilosrdnim dejstvovanjem Islamske države ne samo da su nastavljeni, već su i prošireni na prostor Sirije, bez izgleda da se uskoro završe.

Dinamika i rezultati primene američke protivterorističke strategije pokazali su da je ona delotvornija od evropske, ali ne i u potpunosti uspešna. Podsetimo, njen glavni cilj je poraz terorizma ali se njegova realizacija još ne nazire. Srušeni su „teroristički“ režimi u Avganistanu i Iraku, što nije dovelo do nestanka Al Kaide. Šta više, te prostore danas teroriše još moćnija teroristička organizacija (Islamska država) nad čijim zločinima se zgrožava ceo svet i strepi od mogućih napada.

Uistinu, iako terorističke grupe i organizacije nisu u potpunosti uništene, odnosno iako teroristička pretnja na tom i sa tog prostora nije eliminisana, postignuti su određeni rezultati kada je destrukcija terorističke moći u pitanju, pogotovo ako se uporedno analizira moć i dejstvovanje

Al Kaide na početku rata i danas. Uspešno su identifikovani i neutralisani mnogobrojni neposredni izvođači terorističkih akata kao i njihovi lideri, a među njima i sam Osama bin Laden. Američke namenske protivterorističke snage su čak onesposobile oko 80% Al Kaidinog rukovodstva samo u prvim godinama rata. Nadalje, direktnim prisustvom na tlu Avganistana, Iraka i Pakistana locirani su i uništeni teroristički kampovi za obuku pristalica i operativaca, a dotok novca decentralizovanoj terorističkoj ambreli Al Kaidi, koja je nakon progona iz Avganistana svoje utočište našla u Pakistanu, dobrim delom je presečen, ali je i presušio zahvaljujući globalnoj ekonomskoj krizi. Međutim, uprkos tome što je minimalizovana delotvornost te terorističke mreže, svrgavanje „neprijateljskih“ režima te uspostavljanje demokratije zarad sprečavanja ekstremističko-islamističkog organizovanja i onemogućavanja njihovog delovanja nije se pokazalo delotvorno, naročito u slučaju Iraka. Dok Avganistan još uvek, više od deceniju ipo, nema održivu vladu i stabilne državne institucije, Irak je postao epicentar terorističkog delovanja.

Ipak SAD su svojim pristupom - represivni odgovor na 11. septembar i vojni iskorak na Bliski istok kojim se aktivno tražila osveta - zaštitile sopstvenu teritoriju, dok je EU postala jedna od glavnih potencijalnih terorističkih i baza i meta, što ostavlja razlog za zabrinutost njenih policijskih i pravosudnih dužnosnika, nacionalnih bezbednosnih i obaveštajnih službi i cele javnosti. U svakom slučaju, takvo stanje predstavlja najveću brigu njenim donositeljima političkih odluka i, pre svega, strateškim kreatorima, na kojima leži i najveća odgovornost. Zato je neophodno da što pre preispitaju svoje strategije i sve preduzete mere i postupke vezane za suzbijanje terorizma jer sadašnjost najsurovije svedoči o njihovoj neefikasnosti.

Naime, džihadizam je, geografski gledano, s ratom protiv njega metastazirao a Evropa je postala centralno bojno polje. Pored napada u Španiji i Velikoj Britaniji, a koji su predme analize našeg rada jer su se odigrali tokom prve decenije „rata protiv terorizma“, Evropska unija je nastavila skupo da plaća svoje globalno antiterorističko udruživanje sa SAD. Iako su teoretski sva iznenađenja bila isključena usled sveobuhvatne protivterorističke prevencije koja je još od 11. septembra 2001. godine postala deo svakodnevnog života Evropljana kao i Amerikanaca, a zatim intenzivirana nakona napada u Madridu i Londonu, nemilosrdni napadi, prvo u Parizu, a potom i u Briselu, posvedočili su drugačije. Bilo je očigledno da protivteroristički propusti EU nisu otklonjeni, pogotovo u smislu obaveštajno-bezbednosne ranjivosti njenih zemalja članica.

Usled propusta vlastite protivterorističke prevencije, a posebno nakon dvostrukih napada u Parizu pokrenute su polemike o efikasnosti odnosno o neophodnosti nove bezbednosne kao i protivterorističke strategije EU. Što se bezbednosne strategije tiče, nju je s obzirom na današnje

izmenjene okolnosti i prirodu bezbednosne pretnje neophodno prilagoditi promenama u globalnom i regionalnom okruženju, kao i novoj listi nosećih pretnji. Protivterorističku strategiju Unije je takođe neophodno prilagoditi promenjenim okolnostima, tako što bi se redefinisali njeni postojeći instrument i implementirali novi delotvorniji kako bi se u budućnosti EU efikasnije suočavala sa terorističkom pretnjom. Najvažniju ulogu igraju nacionalne bezbednosne i obaveštajne institucije zemalja članica Unije od kojih neke očigledno nisu pokazale sposobnost da identifikuju uzroke i činioce propustljivosti sopstvene protivterorističke prevencije. To je već odavno trebalo da uzbuni subjekte rukovođenja i odlučivanja protivterorističkog i uopšte odbrambenog sistema tih država, u smislu ustanovljavanja šta pogoduje teroristima da deluju na njihovoj teritoriji te da otklone sve registrovane propuste kako bi se ta delovanja sprečila u budućnosti.

Što se tiče budućnosti evropskog suprostavljanja terorizmu može se očekivati dalji napredak kroz zajedničke aktivnosti i integrisaniji pristup država članica EU, ali su realno očekivani i mnogobrojni izazovi kao i predstojeći problemi prilikom usaglašavanja tih aktivnosti u nacionalnim zakonodavstvima, uzimajući u obzir, prvenstveno, različitost i kompleksnost pravnih sistema država članica. Velik korak je učinjen usvajanjem prve Evropske bezbednosne strategije, koja je konačno uobličila bezbednosno-odbambenu politiku EU i pokrenula njene prve bezbednosne operacija i mirovne misija u svetu. Međutim, da bi se zagantovao napredak, realizacija i operacionalizacija ustanovljene autentične bezbednosne politike Unije neophodan je dalji razvoj njenog spoljno-političkog strateškog planiranja i potpuni konsenzus država članica.

Istovremeno, i SAD moraju preispitati načela svog delovanja i realnije projektovati sopstvene ciljeve kad je globalna borba protiv terorizma u pitanju. Neophodno je da iskreno prihvate multilateralni pristup i revitalizuju napore međunarodne zajednice koja je nakon 11. septembra intenzivirala borbu protiv terorizma, solidarišući se sa Amerikom ali i shvatajući da savremeni terorizam ugrožava bezbednost skoro svih država. Drugim rečima, svet na čelu sa SAD mora biti jedinstven ne samo u osudi terorističkih akata, već i u borbi protiv terorizma, jer on podriva i ugrožava vrednosti savremene civilizacije i modernog društva. Takođe, međunarodne obaveze kao i standarde borbe protiv terorizma potrebno je konstantno prilagođavati promenljivoj strukturi i prirodi pretnje. Evidentno je da je većina država učinila adekvatne napore u smislu što efikasnijeg onesposobljavanja terorista, kao i da su postignuti značajni rezultati u toj oblasti. Međutim, teroristička pretnja nije uklonjena, u suprotnom, savremeni međunarodni terorizam je u stalnom porastu, dok je rat protiv njega u svojoj prvobitnoj, oružanoj formi poprimio dimenziju beskonačnosti.

Potpuno uništenje (vojnobezbednosnom silom, mirovnim sporazumima itd.), odnosno, eliminisanje međunarodnog terorizma je samo nerealna želja međunarodne zajednice na čelu sa SAD. Nažalost, nakon sve učestalijih terorističkih napada, koji se uspešno realizuju uprkos sve organizovanijem suprotstavljanju međunarodne zajednice, njenim naporima i energičnim merama koje se preduzimaju radi njegovog suzbijanja na globalnom nivou, postali smo svesni da apsolutni zaštitni sistem od terorizma ne postoji, niti će ikada biti moguće uspostaviti ga. Pored toga, zastrašujuća je i činjenica da se, zahvaljujući činiocima koji ga generišu, međunarodni terorizam obnavlja i usavršava na sve višem tehničko-tehnološkom nivou, a efekti ovog vida političkog nasilja ne samo da se ne smanjuju, već se broj žrtava, pre svega, nevinih znatno uvećava poslednjih godina, kao i razornost napada. Uz to, ishodom (agresivnom brutalnošću i neobazrivošću) vojnih intervencija na Bliskom istoku stanovništvo je revoltirano i besno, što terorističkim organizacijama olakšava pridobijanje pristalica, čemu je dokaz formiranje same Islamske države, kao i njen razvoj i opstanak. Prema adekvatnim trendovima, situacija se u dogledno vreme zasigurno neće popraviti. Zato je neophodno najdublje analizirati i kritički vrednovati sve dosadašnje antiterorističke mere sa ciljem utvrđivanja njihove učinkovitosti kao i identifikovanja propusta unutrašnje protivterorističke prevencije i njihovog efikasnog otklanjanja, naročito u slučaju EU. Zatim je potrebno pronaći način da se potencijalni teroristi demoralizuju i odvrate od pristupanja terorističkim organizacijama. Zapravo, pored direktnog suprotstavljanja i progona njegovih nosilaca, neophodna je prevencija terorizma, odnosno suzbijanje indoktrinacije i radikalizacije koja vodi ka ekstremizmu.

Naime, postalo je više nego jasno da se terorizam ne može u potpunosti iskoreniti niti lokalizovati, ali ga je moguće efikasno suzbiti i staviti pod kontrolu tako što će mu se intenzitet znatno umanjiti, a samim time i pretnja koju sa sobom nosi. Zato je neophodno da odgovor na njega bude kombinacija prvobitnog američkog oslanjanja na vojnu moć i evropske, a kasnije i američke nenasilne metode rešavanja konflikata, koje će se u potpunosti sa strateških dokumenata preneti u praksu. Takođe, pored efikasnosti odgovor mora biti i društveno prihvatljiv tj. u skladu sa demokratskim principima i normama kako bi izazvao adekvatnu reakciju celog društva i javnog mnjenja.

Shodno tome, svaka buduća protivteroristička strategija trebalo bi znatno više da se zalaže za multilateralno delovanje sa ciljem stvaranja što veće koalicije za rešavanje terorističkog problema, zatim na identifikovanje i eliminisanje njegovih uzročnika kao i oslanjanje na „meku moć” pri čemu bi oružane intervencije bile moguće ukoliko postoje nepobitni dokazi o delovanju neke terorističke grupe ili organizacije. Istini za volju, terorizam nije isključivo vojni problem i ne može se rešiti samo militarističkim pristupom, već čitavim opsegom političkih mera koje

moгу, pre svega, suzbiti uzročnike terorizma, a to su različiti društveni problemi. Upravo u rešavanju tih problema, poput siromaštva, socijalnih poremećaja, nedostatka demokratije i adekvatnog upravljanja državama, tj. u izgradnji slobodnog prosperativnog demokratskog društva Ujedinjene nacije imaju iskustva ali i globalnih kapaciteta. Uz to, nije neophodno, a ne bi smelo biti ni dopustivo s međunarodnog pravnog stanovišta, preemptivnost imati kao osnovni princip državne strategije u međunarodnim odnosima, koji smo nazvali „Bušovom doktrinom“, jer postavlja se pitanje kako sprečiti njegovu zloupotrebu, imajući u vidu da je „preventivni rat“ podjednako besmislen i zloupotrebjen pojam kao i „humanitarne intervencije“. Ipak, zahvaljujući znatno izmenjenim međunarodnim okolnostima i rastu globalne opasnosti od međunarodnog terorizma i oružja za masovno uništenje, može se reći da je u te svrhe nekad neophodnu delovati preemptivno, ali ne uvek, tj. ukoliko krajnje neophodno a ne osnovno sredstvo intervenisanja. Zapravo, preventivno delovanje cele međunarodne zajednice u borbi protiv terorizma trebalo bi da spreči teroriste da dođu u posed oružja za masovno uništenje.

Kao što je ranije sugerisano, Ujedinjene nacije mogu biti efikasan instrument u borbi protiv terorizma kroz davanje legitimiteta vojnim akcijama i još intenzivnije sankcionisanje država sponzora terorizma kao i uspostavljanje i koordinisanje novih oblika multilateralne saradnje, te je neophodno ojačati njihovu ulogu, istovremeno, reformišući celokupan međunarodni pravni i bezbednosni sistem – opremanje institucija na čelu sa UN svim instrumentima i sredstvima neophodnim za adekvatno suprostavljanje međunarodnom terorizmu i stvarnu izgradnju integralne bezbednosti. Drugim rečima, Ujedinjene nacije treba da uspostave strateško-operativni centar za objedinjavanje i koordinaciju antiterorističke borbe, jer jedino one tradicionalno uživaju najveći međunarodni kredibilitet, poseduju najviše legitimiteta i potencijala za miroljubivo rešavanje sporova u svetu. Takođe je potrebno da UN konačno donesu univerzalno prihvatljivu definiciju terorizma, jer njihova trenutna mnogobrojnost i sporenje oko naglašavanja pojedinih uzroka, odlika i ciljeva tog bezbednosno-političkog fenomena dovodi i do pluralizma odgovora na njega, umesto identifikovanja delotvorne i učinkovite prakse te uspostavljanja efikasnih međunarodnih standarda i normi za njegovo suzbijanje.

Uprkos tome što neprijatelj u ovom globalnom ratu više odgovara profile kriminalca nego klasičnog vojnika i ne poštuje nikakva pravila ratovanja (konvencije) niti ljudske obzire, neophodno je da se antiteroristička koalicija u njemu drži ograničenih ciljeva dejstvovanja - diskriminativne sile, kao i pravnih i moralnih stega u vezi sa sredstvima koja se koriste za njihovo ostvarenje. Naročito treba voditi računa o ljudskim pravima i građanskim slobodama.

Iz navedenog smo jasno videli kako represivne antiterorističke mere i te kako mogu uticati na unutrašnji demokratski uređen sistem države, jer njeni akteri tokom vanrednog stanja proširuju svoja ovlašćenja i to na račun prava sopstvenog stanovništva, što ostavlja negativne posledice po demokratske principe te države. Zato je ključno pitanje: Može li uopšte demokratija, kakvom danas raspolažemo, dati demokratski odgovor terorizmu, a da pri tom ne kompromituje sopstvenu prirodu? Odgovor koji bi bio u potpunom skladu sa vrednostima i principima 21. veka, očuvanjem vladavine prava i poštivanjem fundamentalnih ljudskih prava i sloboda, a koji bi ujedno dao konkretne rezultate u borbi protiv terorizma. Naravno da može, samo je neophodno da ravnoteža između bezbednosti i ljudskih prava i sloboda bude pažljivo odvagana. Zapravo, bezbednost demokratske države, za razliku od apsolutne države, nikako ne sme biti važnija od prava njenih građana, a kamo li uslov za opšte građansko dobro, kakvom se neretko predstavlja. Osnovni stubovi demokratskog društva upravo čine prava pojedinaca i po tome se takva društva razlikuju od nedemokratskih diktatorskih protiv kojih je i poveden ovaj rat, a za koja je vladavina prava strana. Upravo zato i jeste jedan od njegovih najvećih apsurdna očekivanje da će se faktori koji doprinose razvoju i opstanku terorizma suzbiti većom demokratizacijom, ublažavanjem ili eliminisanjem socijalno-političkih uzročnika koji vode ka njegovom obnavljanju i širenju u inostranstvu, dok se, istovremeno, u zemlji pojačava represija uvođenjem i veštačkim održavanjem vanrednog stanja, te proširivanjem ovlašćenja bezbednosnog aparata države, kojim se guše osnovna ljudska prava sopstvenog stanovništva.

Nažalost, činjenica je da su američke institucije i ranije kroz istoriju gajile tendenciju da traže „brzopotezna” rešenja za određene probleme, naročito za one koji se tiču bezbednosti i drugih nacionalnih interesa, ali za političare SAD neophodno je da shvate da je opasnost od terorista dugoročna, ako ne i večita, te da ukoliko Kongres bude užurbano donosio ovima slične antiterorističke zakone, Amerikanci će u potpunosti ostati bez svoje privatnosti i ko zna još čega. Upravo to, dugoročni udar na tradicionalne američke vrednosti, jeste plaćena domaća cena zvaničnog američkog odgovora na 11. septembra. Duboko su izdate demokratske vrednosti na kojima američko društvo počiva, uključujući ulogu vladavine prava, koja iziskuje najstrožije poštovanje ljudskih prava uz održavanje standarda zaštite pojedinaca, kao i dostojanstven i human tretman ratnih zarobljenika.

Dakle, uopšte ne sme postojati ikakva dilema da li da se poštuju ljudska prava tokom suprotstavljanja terorizmu, iako je ozbiljnost njegove pretnje s vremena na vreme nameće. Kao što je moguće efikasno delovati protiv drugih bezbednosnih pretnji, tako je isto moguće uspešno suzbijati terorizam i ujedno održati harmoniju između slobode i bezbednosti.

SPISAK LITERATURE

Knjige, publikacije i članci

1. Abdulaziz b. Merzuk et-Tarifi, *Džihad*, Islam House, 2014 (Internet: <http://islamhouse.com/bs/articles/480467/>), datum pristupa: 25/04/2015;
2. Albrow Martin, *The Global Age: State and Society Beyond Modernity*, Stanford University Press, Redwood City, 1996;
3. Albrow Martin & King Elizabeth, *Globalization, Knowledge and Society*, Sage Publications, New York, 1990;
4. Aleksić Živojin i Milovanović Zoran, *Leksikon kriminalistike*, Vrelo, Beograd, 1995;
5. Atran Scott, *Genesis of Suicide Terrorism*, Social Science Review, 2003, vol. 299, pg. 1535 (Internet: www.sciencemag.org/cgi/content/full/299/5612/1534/), datum pristupa: 16/09/2014;
6. Babović Budimir, *Interpol*, Globus, Beograd, 1986;
7. Bailey Norman, *Svet nakon 11. septembra: Posle Kraja istorije*, Nova srpska politička misao, Beograd, 2005 (Internet: <http://www.nspm.rs/svet-nakon-11.-septembra/posle-kraja-istorije.html>), datum pristupa: 31/10/2016;
8. Bajagić Mladen, *Špijunaža u 21. veku*, Book & Marso, Beograd, 2008;
9. Bajić Borko, Bojinović Miloš, Matasić Aleksandar, Nikolić Božidar, Radojević Milorad, Savić Branislav, Skenderija Novak, Stefanović Ljubiša & Vučinić Predrag, *Bezbednost: udžbenik za bezbednosnu obuku u vojnim školama JNA*, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Beograd, 1981;
10. Banović Božidar, *Normativni okviri Evropske unije za borbu protiv terorizma*, Revija za bezbednost, 2009, Beograd, vol. 3, br. 9, str. 48-57;
11. Bartolotto K. John, *The origin and Developmental Process of the National Security Strategy*, U.S. Army War College, 2004 (Internet: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/ksil/files/00039.doc>), datum pristupa: 27/11/2015;
12. Bayati al Hamid, *From Dictatorship to Democracy: An Insider's Account of the Iraqi*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2011;
13. Baylis John & Smith Steve, *The Globalization of World Politics* (Third Edition), Oxford University Press, New York, 2005;

14. Belasco Amy, *The Cost of Iraq, Afghanistan, and Other Global War on Terror Operations Since 9/11*, Congressional Research Service, 2014, Washington, RL33110;
15. Benjamin Daniel *Introduction*. In: Smith Juliane & Sanderson Thomas (eds.), *Five Years After 9/11: An Assessment of America's War on Terror*, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2006, pp. vii-viii;
16. Benjamin Daniel & Kirby Aidan, *The Evolving Threat of Terrorism*. In: Smith Juliane & Sanderson Thomas (eds.), *Five Years After 9/11: An Assessment of America's War on Terror*, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2006, pp. 1-6;
17. Beres Rene Louis, *Terrorism and Global Security: The Nuclear Threat*, Westview Press, Bolder, 1979;
18. Bergen Peter, *Holy War, Inc.: Inside the Secret World of Osama bin Laden*, Free Press, New York, 2001
19. Berger L. Piter, *Desekularizacija sveta: opšti pregled*, u: Berger L. Piter (ur.), *Desekularizacija sveta*, Medditeran publishing, Novi Sad, 2008.
20. Best A. Richard, *The national Counterterrorism Center – Responsibilities and Potential Congressional Concerns*, Congressional Research Service, 2011, Washington, R41022;
21. Bhattacharji Preeti, *Chechen Terrorism*, Council on Foreign Relations, 2010 (Internet: <http://www.cfr.org/Chechnya/chechen-terrorism/p2364>), datum pristupa: 22/02/2015;
22. Biden R. Joseph, *Toward economic growth in Africa: The fifth action in the war on terrorism*, Speech 2001 (Internet: <http://biden.senate.gov/press/speeches/economicgrowthinafrica.htm>), datum pristupa: 12/03/2004;
23. Bilandžić Mirko, *Sjeverna Irska između rata i mira*, Politička misao, 2004, Beograd, Vol. XLI (2), str. 135–160;
24. Bilandžić Mirko, *Al Q'aida: nastanak struktura i strategija*, Polemos, 2008, Zagreb, 11 (1), str. 33-47;
25. Bilmes Linda & Stiglitz Joseph, *Estimating the Costs of War: Methodological Issues, with Applications to Iraq and Afghanistan*, The Oxford Handbook of the Economics of Peace and Conflict, 2012 (Internet: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.591.7516&rep=rep1&type=pdf>), datum pristupa: 13/12/2016;
26. Bissett James, *War on Terrorism Skipped the KLA*, Centre for Research on Globalisation, 2001 (Internet: <http://globalresearch.ca/articles/BIS111A.html>), datum pristupa: 26/02/2015;
27. Blanchard M. Christopher, *Islam: Sunnis and Shiites*, Congressional Research Service, Washington, RS21745, 2008;

28. Bloom Mia, *Dying to kill: The allure of suicide terror*, Columbia University Press, New York, 2005
29. Bodrijar Žan, *Duh terorizma*, Arhipelag, Beograd, 2007.
30. Bošković Milo, *Kriminološki leksikon*, Matica srpska, Novi Sad, 1999;
31. Brekers Matijas & Valter K. Kristijan, *11. septembar deset godina kasnije: Rušenje jedne građevine sazdane od laži*; Laguna, Beograd, 2012;
32. Brzezinski Zbigniew, *Second chance: The presidents ad crisis of American superpower*, Basic Books, New York, 2007;
33. Bulat Nenad i Lalić Dražen, *Rat i mladi: prema novoj generacijskoj kulturi*, Hrvatsko sociološko društvo - Scocijologija i rat, 1992, Zagreb, str. 83-91.
34. Bush W. George, *President outlines plan to helpworld's poor*, Speech 2002 (Internet: <http://whitehouse.gov/news/releases/2002/03/print/20020322-1.html>), datum pristupa: 22/03/2003;
35. Bush W. George, *Decision Points*, Brodway Books, New York, 2011;
36. Buzan Barry, *People, States and Fear: National Security Problem in International Relations*, Wheatsheaf Books, London, 1983;
37. Combs C. Cindy & Slann Martin, *Encyclopedia of Terrorism*, Facts on File, New York, 2002;
38. Combs C. Cindy & Slann Martin, *Encyclopedia of Terrorism*, Revised Edition, Facts on File, New York, 2007;
39. Cooper H.H.A, *Terrorism: The Problem of Definition Revisited*, American Behavioral Scientist, February 2001, Dallas, Vol. 44 (6), pp. 881-893;
40. Corley H. Sarah, Brent L. Smith & Damphouse R. Kelly, *The Changing Face of American Terrorism*, in: Lynne L. Snowden & Bradley C. Whitsel, *Terrorism: Research, Readings, and Realities*, Prentice Hall, New York, 2005, pp.49-62;
41. Carfano J. James, Bucci Steve & Zuckerman Jessica, *50 Terror Plots Foiled Since 9/11: The Homegrown Threat and the Long War on Terror*, Backgrounder, 2012, Washington, vol. 2682, pp. 1-23;
42. Cragin Kim & Daly Sara, *Women as Terrorists - Mothers, Recruiters, and Martyrs*, Praeger Security International, Santa Barbara, 2009;
43. Craig E. Larry, *The Kosovo Liberation Army: Does Clinton Policy Support Group with Terror, Drug Ties?*, United States Senate: Republican Policy Committee, 1999 (Internet: <http://fas.org/irp/world/para/docs/fr033199.htm>), datum pristupa: 26/02/2015;
44. Crenshaw Martha, *Suicide Terrorism in Comparative Perspective*, International Policy Institute for Counter-Terrorism, Herzlia, 2006;
45. Cronin Kurth Audrey, *Terrorists and Suicide Attacks*, Congressional Research Service, Washington, RL32058, 2003;

46. Čejović Boro, *Krivično pravo – poseban deo*, Dosije, Beograd, 2002;
47. Čičovački Predrag, *O nemoralnosti terorizma i rata*, Filozofija i društvo, 2003, Beograd, br. 22- 23, str. 115-132;
48. Daalder H. Ivo, *Statement on the 2006 National Security Strategy*, Brookings Institute, 2006 (Internet: <http://www.brookings.edu/research/opinions/2006/03/16diplomacy-daalder>), datum pristupa: 04/12/2015;
49. Daalder H. Ivo & Lindsey M. James, *America Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy*, Brookings Institution Press, Washington DC, 2003;
50. Dajić Putnik, *Teror u ruskom revolucionarnom pokretu*, Međunarodni radnički pokret, 1973, Beograd, br. 3;
51. Daskal Jannifer & Vladeck I. Stephen, *After the AUMF*, Harvard National Security Journal, 2014, Cambridge, Vol. 5, pp. 115-146;
52. Deardorff V. Alan & Stern M. Robert, *What You Should Know About Globalization and the World Trade Organization*, Review of International Economics, 2001, San Antonio, vol. 10 (3), pp. 404-423;
53. Dimitrijević B. Bojan, *Istorijski aspekti terorizma u Srbiji*, Istorija 20. veka, 2008, Beograd, vol. 26, br. 1, str. 131-140;
54. Dimitrijević Ivan, *Problematika naučno-teorijskog definisanja terorizma*, Bezbednost, br. 6, Beograd, 2005;
55. Dimitrijević Vojin, *Terorizam*, Radnička štampa, Beograd, 1982;
56. Dimitrijević Vojin, *Strahovlada*, Rad, 1985, Beograd, str. 105-167;
57. Dimitrijević Vojin, *Bezbednost i politička zajednica*, u Hadžić Miroslav (ur.), *Reforma sektora bezbednosti – zbornik radova*, G17 Institut, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2003, str.19-48;
58. Dimitrijević Vojin, *Terorizam i ljudska prava posle jedanaestog septembra 2001. godine*, Reč, 2003, Beograd, Vol. 69(15), str. 85-103;
59. Dragojlović-Ćirić Nataša, *Strateški odgovor SAD i EU na terorizam*, u: *Nacionalna i globalna bezbednost*, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2004, str. 57-85;
60. Đorđević Obren, *Leksikon bezbednosti*, Partizanska knjiga, Beograd, 1986;
61. Džesika Stern, *Ekstremni teroristi*, Alexandria press, Beograd, 2004;
62. Džouns M. Barbara, *Izmena Patriotskog akta - primer uticaja nacionalnih zakona o bezbednosti na biblioteke*, Glasnik Narodne biblioteke Srbije, Beograd, 2008;
63. Efron Marc, Gandossy Robert & Goldsmith Marshall, *Human Resources in the 21th Century*, John Wiley & Sons, New Jersey, 2003;

64. Esposito L. John, *Islam: The Straight Path*, Oxford University Press, Oxford, 2005;
65. Ferracuti Franco, *Ideology and Repentance: Terrorism in Italy*. Cambridge University Press, Cambridge, 1990;
66. Firestone Rueven, *Jihad: The Origin of Holy War in Islam*, Oxford University Press, Oxford, 1999;
67. Fletcher Holly, *Egyptian Islamic Jihad*, Council on Foreign Relations, 2008 (Internet: <http://www.cfr.org/egypt/egyptian-islamic-jihad/p16376>), datum pristupa: 21/01/2015;
68. Flere Sergej i Lavrič Miran, *Religioznost u međukulturnoj perspektivi*, Univerze v Mariboru, Maribor, 2006;
69. Friedman S. Lauri, *The Patriot Act: An Opposing Viewpoints Guide*, Thomson Gale, Farmington Hills, 2006;
70. Friedman L. Thomas, *The Lexus and the Olive Tree*, Anchor Books, New York, 1999;
71. Friendlander A. Robert, *The origins of International Terrorism: Interdisciplinary Perspectives*, The John Jay Press, New York, 1977;
72. Folk Ričard, *Veliki teroristički rat*, Filip Višnjić, Beograd, 2003;
73. Forets S. Jeffery & Price C. Jeffery, *Practical Aviation Security: Predicting and Preventing Future Threats*, Elsevier, Oxford, 2009;
74. Fukuyama Francis, *Soft talk, big stick*, in: Leffler P. Melvyn & Legro W. Jeffrey (eds.), *To lead the World, American Strategy after the Bush Doctrine*, Oxford University Press, Oxford, 2008, pp. 204-226;
75. Gaćinović Radoslav, *Terorizam*, Draslar, Beograd, 2005;
76. Gaćinović Radoslav, *Terorizam u političkoj i pravnoj teoriji*, Evro Giunti, Beograd, 2010;
77. Gaćinović Radoslav, *Savremeni terorizam*, Grafomark, Beograd, 1998;
78. Gaćinović Radoslav, *Otimanje Kosova i Metohije*, VINC, Beograd, 2004;
79. Ganor Boaz, *Defining terrorism : is one man's terrorist another man's freedom fighter?*, Herzliya: International Policy Institute for Counter-Terrorism, Israel, 2002;
80. Ganor Boaz, *The Rationality of the Islamic Radical Suicide Attack Phenomenon*, International Policy Institute for Counter Terrorism, Herzlia, 2007;
81. Gerges A. Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad Went Global*, Cambridge University Press, New York, 2005;
82. Giddens Anthony, *The Consequences of Modernity*, Stanford University Press, Redwood City, 1990;

83. Gill Paul, *A Multi-Dimensional Approach to Suicide Bombing*, International Journal of Conflict and Violence, University College Dublin, 2007, Ireland, vol. 1 (2);
84. Glare P.G.W., *Oxford Latin Dictionary*, Oxford at the Clarendon Press, Oxford, 1980;
85. Gligorić Tihomir, Filipović Muhamed i Kukić Slavo, *Osobine naroda: od značaja za poslovne menadžment aktivnosti*, BINA, Banja Luka, 2007;
86. Goodwin Jeff, *A Theory of Categorical Terrorism*, Social Forces, 2006, North Carolina, Vol. 84 (4), pp. 2027-46.
87. Gray Christine, *The 2006 National Security Strategy of the USA*, Chinese Journal of International Law, 2006, Oxford, Vol. 5 (3), pp. 555-578;
88. Greenwald Glenn, *No Place to Hide: Edward Snowden, the NSA, and the U.S. Surveillance State*, Metropolitan Books, New York, 2014;
89. Grossman Dave, *On Killing: The Psychological Cost of Learning to Kill in War and Society*, Little, Brown and Company, Boston, 1995;
90. Guevara Che, *Guerilla Warfare*, First Bison Books, New York, 1998;
91. Gunaratna Rohan, *The Post-Madrid Face of Al Qaeda*, The Washington Quarterly, 2004, Washington, Vol. 27 (3), pp. 91-100;
92. Gunaratna Rohan & Oreg Aviv, *Al Qaeda's Organizational Structure and its Evolution*, Studies in Conflict and Terrorism, 2010, London, Vol. 33, pp. 1043–1078;
93. Gus Martin, *Understanding Terrorism: Challenges, Perspectives, and Issues*, Thousand Oaks, Sage, 2010;
94. Hacker F. Fredrick, *Crusaders Criminals Crazy: Terror and Terrorism in Our Time*, W.W. Norton & Company Inc, New York, 1976;
95. Hafmen Brus, *Unutrašnji terorizam*, Narodna Knjiga, Beograd, 2000;
96. Hamilton Stuart, *Sloboda informacija nasuprot ratu i teroru*, Glasnik Narodne biblioteke Srbije, Beograd, 2008;
97. Harrison Frances, *Up close with the Tamil Tigers*, "BBC News", 2002 (Internet: http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/1789503.stm), datum pristupa: 06/09/2014;
98. Harsh M.Seymour, *The Killing of Osama bin Lade*, London Review of Books, 2015 (Internet: <http://www.lrb.co.uk/v37/n10/seymour-m-hersh/the-killing-of-osama-bin-laden>), datum pristupa: 08/09/2016;
99. Held David & McGrevv Anthonv, *The Globalization Debate*, In: Held David and McGrevv Anthony, *The Global Transformation*, Polity Press, Cambridge, 1999;
100. Heyman David & Ridge Eric, *America's Domestic Security*. In: Smith Juliane & Sanderson Thomas (eds.), *Five Years After 9/11: An Assessment of America's War on Terror*, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2006, p. 15-25;

101. Hippel von Karin & Smith Julianne, *Ideology and the Battle of Ideas*. **In:** Smith Juliane & Sanderson Thomas (eds.), *Five Years After 9/11: An Assessment of America's War on Terror*, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2006, pp. 7-14;
102. Hoffman Bruce, *Terrorism Trends and Prospects*, **In:** Lesser I. Obrien, et al. (eds), *Countering the New Terrorism*, RAND, Santa Monica, 1999;
103. Hoffman Bruce, *Inside Terrorism*, Columbia University Press, New York, 2006;
104. Hoffman J. Valerie, *Muslim fundamentalists: Psychological profiles*, **in:** Marty M.E., Appleby S.R., *Fundamentalisms comprehended*, University of Chicago Press, Chicago, 1993;
105. Hobsbaum Erik, *Globalizacija, demokratija i terorizam*, Arhipelag, Beograd, 2008;
106. Hoyt D. Timothy, *Pakistan: A Tale of Two Allies*. **In:** Grenier M. Stephen & Mattox Gale (eds.), *Coalition Challenges in Afghanistan: The Politics of Alliance*, Stanford University Press, Stanford, 2015, pp. 257-272;
107. Hook W. Steven & Spanier John, *American Foreign Policy Since World War II*, CQ Press, Washington, 2007;
108. Hudson Rex, *The Sociology and Psychology of Terrorism: Who Becomes a Terrorist and Why?*, Library of Congress, Washington, D.C., 1999;
109. Ignjatović Đorđe, *Kriminologija* (osmo, izmenjeno izdanje), Službeni glasnik, Beograd, 2007;
110. Izetbegović Alija, *Islamska deklaracija*, 1990 (Internet: <http://www.bastabalkana.com/wp-content/uploads/2012/09/Islamska-Deklaracija-knjiga-o-islamizaciji-muslimana-Alija-Izetbegovic.pdf>), datum pristupa: 25/04/2015;
111. Jackson A. Olivia, *The Impact of the 9/11 Terrorist Attacks on the US Economy*, Florida Memorial University, 2008, Miami Gardens, str. 1-27;
112. Jamieson Alison, *Terrorism*, Thomson Learning, Wayland, 1995;
113. Jenkins M. Brian, *Terrorism Prone Countries and Conditions*. **In:** Merari Ariel (Ed.), *On Terrorism and Combating Terrorism*, University Publications of America, 1985, Frederick, pp. 25-40;
114. Jevtić Miroљjub, *Politička korektnost – uzrok neuspeha zapada u borbi protiv terorizma*, **u:** Vukadinović Đorđe (ur.), *Terorizam*, Nova srpska politička misao, 2007, Beograd str. 117-136;
115. Johnston A., *Disparities in wealth are seen as fuel for terrorism*, International Herald Tribune, December 19, 2001;
116. Josef W. Meri (ed.), *Medieval Islamic Civilization: An Encyclopedia*, Routledge, Oxford, 2005;

117. Kabbani Muhammad Hisham, *What is Fatwa?*, The Islamic Supreme Council of America (Internet: <http://www.islamicsupremecouncil.org/understanding-islam/legal-rulings/44-what-is-a-fatwa.html>), datum pristupa: 28/04/2015;
118. Katzman Kenneth, *Al Qaeda: Profile and Threat Assessment*, Congressional Research Service, Washington, RL33038, 2005;
119. Karagaća Milan, *Strategija nacionalne bezbednosti - kompromis između stvarnog i mogućeg*, Međunarodna politika, 2009, Beograd, 60 (1136), str. 5-16;
120. Kagwanja Peter, *Counter-terrorism in the Horn of Africa: New security frontiers, old strategies*, African Security Review, 2006, Tshwane, 15(3), pp. 72-86;
121. Keča Radomir, *Terorizam: Globalna bezbjednosna prijetnja*, Evropski defendologija centar za naučna istraživanja, Banja Luka, 2012;
122. Kagan Robert, *Power and Weakness*, Policy Review, Washington DC, Jun-July 2002 (Internet: <http://users.clas.ufl.edu/zselden/course%20readings/rkagan.pdf>), datum pristupa: 23/03/2015;
123. Kegley W. Charles, *The New Global terrorism: Characteristics, Causes, Control*, Paerson Education, Inc, New Jersey, 2003;
124. Kekić Dalibor, *Partnerstvo za mir – aranžman NATO-a u borbi protiv terorizma*, NBP (Nauka-Bezbednost-Policija), 2006, Beograd, 1 (9-30), str. 189-208;
125. Khan Afzal, *The War On Terror And The Politics Of Violence In Pakistan*, The Jamestown Foundation: Terrorism Monitor, 2004, Washington, Vol. 2/13 (Internet: http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=30036&no_cache=1#.VRkx2vyUeE8), datum pristupa: 30/03/2015;
126. Kilibarda Zoran, *“Rat protiv terorizma” i Centralna Azija*, Godišnjak Fakulteta bezbednosti – Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2008, str. 83-102;
127. Knutson Jeanne, *Handbook of Political Psychology*, Jossey-Bass, San Francisco, 1973;
128. Knutson Jeanne, *Toward a United States Policy on Terrorism*, Political Psychology, 1984, Columbus, vol. 5 (2), pp. 287-294;
129. Kolarić Dragana, *Nova koncepcija krivičnih dela terorizma u krivičnom zakoniku Republike Srbije*, Crimen, 2013, Beograd, br. 4 (1), str. 49-71;
130. Korb Lawrence & Wadhams Caroline, *A Critique of the Bush Administration's*, The Stanley Foundation, 2006 (Internet: <http://stanleyfdn.org/publications/pab/pab06nss.pdf>, 04/12/2015).
131. Kostić Ejub Ivan, *Hasan al Bana i pokret Muslimanske braće*, Kom, 2012, Beograd, vol. I (1), str. 113-127;
132. Kostić Petar, *Psihometrija: Konstrukcija, rekonstrukcija i korišćenje psiholoških testova*, Nezavisna izdanja Slobodan Mašić, Beograd, 2004;

133. Kramer Mark, *Understanding Suicide Terrorist Bombings in Russia*, PONARS Eurasia Policy Memo, No. 155, 2011 (Internet: www.ponarseurasia.org), datum pristupa: 10/09/2014;
134. Krivokapić Boris, *Leksikon međunarodnog prava*, Institut za uporedno pravo, Beograd, 1998;
135. Krivokapić Boris, *Pojam međunarodnog prava*, Strani pravni život, 2009, Beograd, vol. 1, str. 7-35;
136. Kurdić Šefik, *Džihad u hadisima Alahovog poslanika*, Preporod, Sarajevo, izdanje: 15.10.1991;
137. Kushner W. Harvey, *Encyclopedia of Terrorism*, Sage Publications, London, 2003;
138. Kwiatkowski Karen, *Making Sense of the Bush Doctrine*, 2007 (Internet: <https://www.lewrockwell.com/2007/01/karen-kwiatkowski/making-sense-of-the-senseless/>), datum pristupa: 01/01/2015;
139. Landy J. Frank & Conte M. Jeffrey, *Work in the 21st Century: An Introduction to Industrial and Organizational Psychology*, Wiley, New York, 4th edition, 2012;
140. Laqueur Walter, *Postmodern Terrorism: New Rules for an Old Game*, Foreign Affairs, 1996, pp. 340-341, (Internet: <http://www.foreignaffairs.com/articles/52432/walter-laqueur/postmodern-terrorism-new-rules-for-an-old-game>), datum pristupa: 27/02/2014;
141. Laqueur Walter, *The Age of Terrorism*, Little Brown & Company, New York, 1987;
142. Laquer Walter, *Terrorism: A Brief History* (Internet: <http://www.laqueur.net/index2.php?r=2&id=71>), datum pristupa: 12/04/2014;
143. Laquer Walter, *No End to War: Terrorism in the Twenty-first Century*, Continuum, New York, 2003;
144. Li Quan & Schaub Drew, *Economic Globalization and Transnational Terrorist Incidents: A Pooled Time Series Analysis*, Journal of Conflict Resolution, Saga Publications, 2004, 48(2), pp. 230-258;
145. Lopičić-Jančić Jelena, *Zakonodavstvo Sjedinjenih Američkih Država u vezi terorističkih dela*, Strani pravni život, 2010, Beograd, (1), str. 183-200;
146. Lutz James & Lutz Brenda, *Global Terrorism*, Routledge, New York, 2008;
147. MacFarquhar Neil, *Portrait of a Suicide Bomber*, New York Times, New York, 18. March 1996, p. A1-2;
148. Maher Shiraz & Neuman R. Peter, *Al-Qaeda at the Crossroads: How the terror group is responding to the loss of its leaders & the Arab Spring*, The International Centre for the Study of Radicalism and Political Violence, London, 2012;

149. Maravić Dražen, *Zajednička spoljna i bezbednosna politika Evropske unije*. Nacionalna i globalna bezbednost, 2004, Beograd, str. 89-120;
150. Margolin Joseph, *Psychological Perspectives in Terrorism*, in: Yonah Alexander and Seymour Maxwell Finger, *Terrorism: Interdisciplinary Perspectives*, John Jay, New York, 1977;
151. McMichael Philip, *Globalization: Myths and Realities*, Rural Sociology, 1996, Toronto, vol. 61 (1), p.25–55;
152. Merari Ariel, *The Readiness to Kill and Die*. in Reich William, *Origins of Terrorism*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990;
153. Merritt Giles, *Wake up to the perilous cost of the wealth gap*, International Herald Tribune, October 30, 2001;
154. Michael Greg, *Female „Black Widow“ Suicide Bombers Strike Moscow Metro*, Defensetech Org., 2010 (Internet: <http://defensetech.org/2010/03/29/female-black-widow-suicide-bombers-strike/>), datum pristupa: 12/09/2014;
155. Mičić Predrag, *Samoubilački terorizam*, Udruženje diplomaca Centra Džordž Maršala, Beograd, 2006;
156. Mijalkovski Milan, *Odgovor terorizmu*, Univerzitet u Beogradu Fakultet bezbednosti, Beograd, 2005;
157. Mijalkovski Milan, *Terorizam*, Naučna knjiga, Beograd, 2005;
158. Mijalkovski Milan, *protivteroristička prevencija države*, Međunarodni problemi, 2007, Beograd, 59 (4), str.585-606;
159. Mijalkovski Milan, *Karakteristična obeležja Strategije nacionalne bezbednosti Sjedinjenih Američkih Država – maj 2010*, Godišnjak Fakulteta bezbednosti Univerziteta u Beogradu, 2010, Beograd, str. 83-100;
160. Milićević Vladeta, *Međunarodna policija i Konvencija za suzbijanje međunarodnog terorizma*, Policija, 1997, Beograd, knjiga XXII, str.140-157;
161. Miller A. Charles, *Endgame for the West in Afghanistan?*, Strategic Studies Institute, Carlisle, 2010;
162. Milosavljević Slavomir i Radosavljević Ivan, *Osnovi metodologije političkih nauka*, Službeni glasnik, Beograd, 2006;
163. Milošević Milan, *Odbrana od Terorizma*, Svet knjige, Beograd, 2005;
164. Milošević Milan, *Terorizam kao krivičnopravna kategorija*, Bezbednost, 1988, Beograd, br. 4, str. 337-347;
165. Milošević Mladen, *Teroristi: žrtve i zločinci – faktori kriminalne motivacije*, Univerzitet u Beogradu Fakultet bezbednosti, Beograd, 2009;
166. Mitchel P. Richard, *The society of the Muslim Brothers*, Oxford University Press, New York, 1969;

167. Mittelman H. James, *The Globalization Syndrome: Transformation and Resistance*, Princeton University Press, Princeton, 2000;
168. Moghadam Assaf, *Palestinian Suicide Terrorism in the Second Intifada: Motivations and Organizational Aspects*, *Studies in Conflict & Terrorism*, 2003, London, vol. 26 (2), pp. 65-92;
169. Moilanen John, *Suicide Bombing in the COE*, DCSINT Handbook No. 1 (03), Fort Leavenworth, 2006;
170. Moran Michael, *Terrorist Groups and Political Legitimacy*, Council of Foreign Relations, 2006 (Internet: <http://www.cfr.org/terrorism/terrorist-groups-political-legitimacy/p10159>), datum pristupa: 05/03/2015;
171. Morgan J. Mathew, *The Origins of the New Terrorism*, Parameters, 2004 (Internet: <http://ssi.armywarcollege.edu/pubs/parameters/articles/04spring/morgan.pdf>), datum pristupa: 23/07/2014;
172. Moseley Alexander, *A Philosophy of War*, Algora Publishing, New York, 2002;
173. Mukherjee Chirasree, *Pakistan's Role in the War on Terror: A Degenerative or a Progressive One?*, *International Affairs Review*, 2012, Washington, Volume XXI (1), pp. 22-35;
174. Mur Majkl, *Brate, gde je moja zemlja?*, Via Connect, Ljubljana, 2003;
175. Murphy D. Sean, *Contemporary Practice of the United States Relating to International Law*, *American Journal of International Law*, 2002, New York, Vol. 96, pp. 470-5;
176. Musharraf Pervez, *A Memoir: In the Line of Fire*, Simon & Schuster, London, 2006;
177. Najetović Džemal, *Globalni terorizam i njegove itnplikacije na međunarodne odnose*, ANALI Pravnog fakulteta u Zenici, 2009, Zenica, 5 (3), str. 21 5-227;
178. Napoleoni Loretta, *The New Economy of Terror: How Terrorism is Financed*, in: Schmid P. Alex (ed.), *Forum on Crime and Society: Terrorism*, United Nations: Office on Drugs and Crime, 2004, New York, Vol. 4 (1-2), pp. 31-48;
179. Neste V. Berit, *Cicero and St. Augustine's Just War Theory: Classical Influences on a Christian Idea*, Scholar Commons-University of South Florida, Tampa, 2006;
180. Nikodinović Nikša, *Osnovno antiterorističko oruđe SAD, Američki patriotski zakon: Uticaj 11. septembra na građanske slobode u Americi početkom XXI veka*, *Politikon*, 2014, Novi Sad, vol. 7, str. 68-82;
181. Nobel Carmen, *How the FBI reinvented itself after 9/11*, *Forbes*, New York, 2016 (<http://www.forbes.com/sites/hbsworkingknowledge/2016/04/27/how-the-fbi-reinvented-itself-after-september-11/#33eecb4c4e2c>), datum pristupa: 13/12/2016;
182. Orlić Dejan, *Operacionalizacija bezbednosne politike Evropske unije*, *Međunarodni problem*, 2006, Beograd, Vol. LVIII (4), str. 414-444;

183. Pape A. Robert & Feldman James, *Cutting the Fuse: The Explosion of Global Suicide Terrorism and How to Stop It*, The University of Chicago Press, Chicago, 2010;
184. Pape A. Robert, *The Strategic Logic of Suicide Terrorism*, American Political Science Review, 2003, Chicago, vol. 97 (3), pp. 343-361;
185. Periša Pastor Ivona, *Organizacijski oblici suvremenih terorističkih organizacija*, Polemos, 2013, Zagreb, br. 15 (2012), str. 139-156;
186. Pešto Haris, *Pojavni oblici terorizma*, Godišnjak Fakulteta političkih nauka Sarajevskog Univerziteta, 2011, Sarajevo, br. 2010/2011, str. 468-487;
187. Petkanić Srđan, *NATO i borba protiv terorizma – tendencije i perspektive*, Revija za bezbednost, 2010, Beograd, vol. 4, br. 1, str. 1-14;
188. Polk R William, *Violent Politics: A History of Insurgency, Terrorism & Guerilla War, From the American Revolution to Iraq*, Harper Perennial, New York, 2008;
189. Popović Branislav, *Novi globalni terorizam, u: Nacionalna i globalna bezbednost*, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2004, str. 11-27;
190. Post M. Jerrold, Sprinzak Ehud & Denny M. Laurita, *The Terrorists in Their Own Words: Interviews with 35 Incarcerated Middle Eastern Terrorists*, Terrorism and Political Violence, 2003, London, vol. 15 (1), pp. 171-184;
191. Prodan Tonči, *Komparativna analiza protuterorističkih strategija Sjedinjenih Američkih Država i Evropske unije*, Polemos, 2014, Zagreb, 1(2), str. 49-69;
192. Radulj Slobodan, Šikman Mile i Vejnović Duško, *Društveni aspekti terorizma*, Udruženje defendologa Republike Srpske, Banja Luka, 2006;
193. Ranković Miodrag, *Savremeni/globalni terorizam: sociološki pristup*, Sociologija, 2004, Beograd, XLVI (4), str. 313-326;
194. Rapoport C. David, *The Government is Up in the Air over Combating Terrorism*, National Journal, 1977, Los Angeles, vol. 9, pp.1853-1856.
195. Reljanović Mario, *Evroatlantski odnosi i borba protiv terorizma*, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2005 (Internet: <http://www.bezbednost.org/Sve-publikacije/610/Evroatlantski-odnosi-i--borba-protiv-terorizma.shtml>), datum pristupa: 10/10/2015;
196. Rice Condoleezza, *Campaign 2000: Promoting the National Interest*, Foreign Affairs, 2000 (Internet: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2000-01-01/campaign-2000-promoting-national-interest>), datum pristupa: 13/03/2016;
197. Rielly Robin, *Kamikaze Attacks of World War II*, McFarland & Company, North Carolina, 2010;
198. Rifkin Jeremy, *The European Dream*, Jeremy P. Tarcher Inc., New York, 2004;
199. Robertson Roland, *Globalization: Social Theory and Global Culture*, SAGE Publications Ltd, New York, 1992;

200. Robespierre Maximilien, *Justification of the Use of Terror* (Internet: <http://www.fordham.edu/HALSAll/MOD/robespierre-terror.asp>), datum pristupa: 12/03/2014;
201. Ross Ian Jeffrey, *A Model of Psychological Causes of Oppositional Political Terrorism*, *Journal of Peace Psychology*, 1996, New York, vol. 2 (2), pp. 129-141;
202. Roux George, *Ancient Iraq*, Penguin Books, Baltimore, 1996;
203. Rousseau Jean Jacques Rousseau, *On the Social Contract*, Dover Publications Inc, Mineola, 2003;
204. Rubin Michael, *Sanctions on Iraq: A Valid Anti-American Grievance?*, *Middle East Review of International Affairs*, 2001 (Internet: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/sanctions-on-iraq-a-valid-anti-american-grievance>), datum pristupa: 28/09/2016;
205. Rubin Barry & Rubin Colp Judith, *Chronologies of Modern Terrorism*, M. E. Sharpe, New York, 2008;
206. Rukavišnjikov Vladimir, *Rusko viđenje američkog rata protiv terorizma -pouke posle 11. Septembra*, *Međunarodni problem*, 2010, Beograd, 54 (4), str. 379-407;
207. Sageman Marc, *Leaderless Jihad*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2008;
208. Salib E., *Suicide terrorism: a case of folie à plusieurs?* *British Journal of Psychiatry*, 2003, London, vol. 182 (6), 475-476;
209. Sanderson Thomas & Nikitin B. Mary, *International Cooperation*. In: Smith Juliane & Sanderson Thomas (eds.), *Five Years After 9/11: An Assessment of America's War on Terror*, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2006, pp. 33-42;
210. Schmid P. Alex, *Political Terrorism*, North Holland, Amsterdam, 1983;
211. Schmid Alex & Jongman Albert, *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, and Literature*, Transaction Books, Amsterdam: North Holland, 1988;
212. Scholte A. Jan, *Globalization: A Critical Introduction*, St. Martin's Press, New York, 2000;
213. Scholte A. Jan, *Globalization and Collective Identities*, In: Krause Jill & Renwick Neil, *Identities in International Relations*, Palgrave Macmillian, London, 1996;
214. Schweitzer Yoram, *Suicide Terrorism: Development & Characteristics*, International Conference on Countering Suicide Terrorism, ICT, Israel, 2000;
215. Scruton Roger, *The West and the Rest: Civilization and the Terrorist Threat*, Intercollegiate Studies Institute, Wilmington, 2002;
216. Shora Kareem, *National Security Entry Exit Registration System*, *Cardozo Public Law, Policy & Ethics Journal*, 2003, New York, Vol. 2 (73), pp.73-9;

217. Siddiqa Ayesha, *Pakistan's Counterterrorism Strategy: Separating Friends from Enemies*, The Washington Quarterly, 2011, Washington, Volume 34 (1), pp. 149-162;
218. Simeunović Dragan, *Nacija i globalizacij*, Zograf, Niš, 2009;
219. Simeunović Dragan, *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009;
220. Simić R. Dragan, *Svetska politika – Međudržavni i međunarodni poredak, Svetska politika i globalni odnosi*, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, Čigoja štampa, Beograd, 2009;
221. Simić R. Dragan, *Američko strateško mišljenje na početku XXI veka*, Međunarodna politika, 2009, Beograd, br. 1133;
222. Simić R. Dragan i Živojinović Dragan, *od Sputnjika do Lenova: šest talasa američkog deklinizma posle Drugog svetskog rata*, Godišnjak Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu, 2010, Beograd, str. 269-293;
223. Simić Dragan i Živojinović Dragan, *Da li je opadanje neminovno? – Nekoliko argumenata protiv*, Srpska politička misao, 2011, Beograd, vol. 32 (2), str. 169-190;
224. Simić Predrag, *Kriza globalizacije i međunarodni odnosi*, u: Nakarada Radmila i Živojinović Dragan (ed.), *Srbija u evropskom i globalnom kontekstu*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka, Beograd, 2012, str. 47-64;
225. Sivakumar G. & Amsaveni N., *Online Shopping – A New Revolution in Globalization Era*, Excel International Journal of Multidisciplinary Management Studies, 2013, Tamilnadu, vol. 3 (5), pp. 250-253;
226. Snider M. Don, *The National Security Strategy: Documenting Strategic Vision*, Strategic Studies Institute, 1995 (Internet: <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2012/05/Snider.pdf>), datum pristupa: 26/11/2015;
227. Solana Javier, *European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World*, General Secretariat of the European Council, Brussels, 2009 (Internet: <file:///C:/Users/Niksa/Downloads/QC7809568ENC.pdf>), datum pristupa: 23/02/2016;
228. Soros George, *On Globalization*, PublicAffairs, New York, 2002;
229. Sottile Antoine, *Le terrorisme international*, Recueil des Cours, Paris, T. 65, 1938;
230. Speulda Nicole, *Documenting the Phenomenon of Anti-Americanism*, 2005 (Internet: <https://www.princeton.edu/~ppns/papers/speulda.pdf>), datum pristupa: 01/01/2015;
231. Stajić Ljubomir, *Osnovi sistema bezbednosti*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 2008;
232. Stiglitz Joseph, *The Three Trillion Dollar War*, W. W. Norton & Company, New York, 2008;

233. Strange Susan, *Mad Money: When markets outgrow governments*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 1998;
234. Sullwold Liselotte, *Biographical Features of Terrorists*, in: World Congress of Psychiatry, *Psychiatry: The State of the Art*, 6, Plenum, New York, 1985;
235. Šmit Majkl, *Protivterorizam i upotreba sile u međunarodnim dnosima*, Evropski centar za studije bezbednosti Džordž Maršal, Garmspartenkirhen, 2005;
236. Tanasković Darko, *Neoosmanizam*, Službeni glasnik, Beograd, 2010;
237. Tatalović Siniša, *nacionalna i međunarodna sigurnost*, Politička kultura, Zagreb, 2006;
238. Taylor M. Alan, *Globalization, Trade, and Development: Some Lessons From History*, NBER Working Paper Series, 2002, Cambridge, No. 9326;
239. Tešić Vladimir, *Transformacija Obaveštajno-bezbednosnog sistema SAD (1947-2004)*, Western Balkan Security Issues, 2014, Belgrade, No. 2/2013, str. 7-14;
240. Tolstoy Leo, *War and Peace*, Pennsylvania State University, An Electronic Classics Series Publication (Internet: http://www2.hn.psu.edu/faculty/jmanis/tolstoy/wandp_book13.pdf), datum pristupa: 21/03/2014;
241. Tomaševski Katarina, *Izazov terorizma*, Mladost, Beograd, 1983;
242. Tse-tung Mao, *The Art of War: Special Edition April 2005*, El Paso Norte Press, El Paso, 1936;
243. Tyson Laura, *It's time to step up the global war on poverty*, Business Week, December 3, 2001;
244. Ul Qadri Tahir Muhhamad, *Fatwa on Terrorism and Suicide Bombings*, Minhaj-ul-Quran International, London, 2011;
245. Vajt R. Džonatan, *Terorizam*, Alexandria Press, Beograd, 2004;
246. Vejnović Duško i Šikman Mile, *Defendologija*, drugo izdanje, Visoka škola unutrašnjih poslova Republike Srpske, Banjaluka, 2007;
247. Vidal Gor, *Rat iz snova*, Čarobna knjiga, Beograd, 2003;
248. *Vojni leksikon*, Omladinska Knjiga, Ljubljana 1981;
249. Vujaklija Milan, *Leksikon stranih reči i izraza*, Prosveta, Beograd, 1970;
250. Vukadinović Đorđe, *Svet posle 11. septembra*, Nova srpska politička misao, 2002, Beograd, posebno izdanje br. 4;
251. Vukadinović Radovan, *Međunarodni politički odnosi*, Školska knjiga Zagreb, 1980;
252. Wagrowska Maria, *Polish Participation in the Armed Intervention and Stabilization Mission in Iraq*, Polish Center for International Relations, Warszawa, 2008;

253. Walting Jack & Shabibi Namir, *How the War on Terror Failed Yemen*, Foreign Policy, 2016 (Internet: <http://foreignpolicy.com/2016/05/18/how-the-war-on-terror-failed-yemen/>), datum pristupa: 02/11/2016;
254. Wählisch Martin, *EU Terrorist Listing: An Overview about Listing and Delisting Procedures*, Berghof Peace Support, 2010;
255. Waters Malcolm, *Globalization*, Routledge, London, 1995;
256. Weintraub Sidney, *Disrupting the financing of terrorism*, The Washington Quarterly, 2002, Washington D.C., vol. 25, pp. 53-60;
257. West Bing, *No True Glory: A Frontline Account of the Battle for Fallujah*, Bantam Books, New York, 2005;
258. White R. Jonathan, *Terrorism and Homeland Security*, (5th edition), Thomson-Wadsworth, Belmont, 2006;
259. Whittaker J. David, *The Terrorism Reader*, Routledge, London, 2003;
260. Wolfers Arnold, *National Security as an Ambiguous Symbol*, Political Science Quarterly, 1952, New York, Vol. 67 (4), pp.481-502;
261. Woodward Bob, *Bush at War*, Simon & Schuster, New York, 2002;
262. Woodward Bob, *State of Denial*, Simon & Schuster, New York, 2006;
263. Yonah Alexander, *International Terrorism: National, regional and Global Perspectives*, Praeger, New York, 1976;
264. Young M. Aron & Graz H. David, *Insurgency, Guerilla Warfare and Terrorism: Conflict and its Application for the Future*, Global Security Studies, Fall 2011, New York, Volume 2 (4), pp. 65-76;
265. Yoshihara Fink Susan, *Kosovo*, in: Murer S. Jeffrey & Reveron S. Derek (eds.), *Flashpoints in the War on Terrorism*, Taylor and Francis Group, New York, 2006, p. 65-68;

Pravni izvori i dokumenta

1. *2012 Global terrorism Index*, Institute for Economics & Peace, New York, 2013;
2. *A Decade of Deception and Defiance*, White House, Washington, 2002 (Internet: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/09/20020912.html>), datum pristupa: 23/08/2016;
3. *A Military Guide to Terrorism*, U.S. Department of Defense, August 2007, Fort Leavenworth (Internet: <http://www.fas.org/irp/threat/terrorism/guide.pdf>), datum pristupa: 22/02/2014;
4. *A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy*, European Council, Brussels, 2003 (Internet: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>), datum pristupa: 03/15/2013;
5. *Bin Laden's Fatwa*, PBS NewsHour, 1996 (Internet: http://www.pbs.org/newshour/updates/military-july-dec96-fatwa_1996/), datum pristupa: 01/05/2015;
6. *Body Count: Casualty Figures after 10 Years of the "War on Terror"*, Physicians for Social Responsibility, 2015 (Internet: <http://www.psr.org/assets/pdfs/body-count.pdf>), datum pristupa: 06/07/2016;
7. Congress, *H.J.Res.114 - Authorization for Use of Military Force Against Iraq Resolution of 2002*, 2002 (Internet: <https://www.congress.gov/bill/107th-congress/house-joint-resolution/114>), datum pristupa: 20/06/2015;
8. *Congressional Record*, Proceedings and Debates of the 107th Congress, First Session, Senate, Washington, 2001;
9. *Contest: the United Kingdom's strategy for Countering terrorism*, Home Office, London, 2011 (Internet: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/97995/strategy-contest.pdf), datum pristupa: 23/07/2012;
10. *Council Decision of 3 December 1998 instructing Europol to deal with crimes committed or likely to be committed in the course of terrorist activities against life, limb, personal freedom or property*, Official Journal of the European Union, C26, 1999 (Internet: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AC%3A1999%3A026%3ATOC>), datum pristupa: 20/02/2016;
11. *Council Framework Decision on Combating Terrorism*, Official Journal of the European Communities, June 2002, (Internet: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:164:0003:0003:EN:PDF>), datum pristupa: 23/02/2014;
12. *Countering International Terrorism: The United Kingdom's Strategy*, Home Office, London, 2009 (Internet: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/272320/6888.pdf), datum pristupa: 26.04.2012;

13. *Declaration on Combating Terrorism*, European Council, Brussels, 2005 (Internet: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/79635.pdf>), datum pristupa: 07/11/2015;
14. *Department of Homeland Security Appropriations Act of 2004*, Public Law 108-90, Congress of the U.S., Washington, 2004 (Internet: <https://www.congress.gov/108/plaws/publ90/PLAW-108publ90.pdf>), datum pristupa: 01/01/2017;
15. *Drone Wars Pakistan: Analysis of Pakista Drone Strikes (Obama v. Bush)*, The New American Foundation, Washington DC, 2015 (Internet: <http://securitydata.newamerica.net/drones/pakistan-analysis.html>), datum pristupa: 27/10/2016;
16. *EO 13228: Establishing the Office of Homeland Security and the Homeland Security Council*, Presidential Documentes, White House Federal Register, 2002, Washington, Vol. 66, No. 196;
17. *EO 13354: National Counterterrorism Center*, Presidential Documents, White House Federal Register, 2004, Washington, Vol. 69, No. 169;
18. *EU Strategy Against Proliferation of Weapons of Mass Destruction*, European Council, Brussels, 2003 (Internet: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2015708%202003%20INIT>), datum pristupa: 03/15/2013;
19. *Équipe de Recherche sur le Terrorisme et l'Antiterrorisme au Canada: Définitions de terrorisme*, Centre international de criminologie comparée, Université de Montréal, 2004, (internet: www.erta.org), datum pristupa: 01/03/2014;
20. *Foreign Terrorist Organizations*, United States Department of State, Bureau of Counterterrorism, 2012;
21. *How Much did the September 11th Terrorist Attack Cost America*, Institute for the Analysis of Global Security, 2004 (Internet: <http://www.iags.org/costof911.html>), datum pristupa: 15/05/2015;
22. *Homeland Security Act of 2002*, Public Law 107-296, Department of Homeland Security, Washington, 2002 (Internet: https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/hr_5005_enr.pdf), datum pristupa: 01/01/2017;
23. *Internal Security Strategy for the European Union*, European Council, Brussels, 2010 (Internet: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/pdf/qc3010313enc.pdf), datum pristupa: 03/15/2013;
24. *Joint Resolution: Authorization for Use of Military Force*, 107th Congress, Washington, 2001 (Internet: <https://www.congress.gov/107/plaws/publ40/PLAW-107publ40.pdf>), datum pristupa: 20/11/2016;
25. *Komentari krivičnih / kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini*, Savjet / Vijeće Evrope i Evropska komisija, Sarajevo, 2005.

26. *Krivična dela protiv javne bezbednosti – član 205 Krivičnog zakonika Ruske Federacije*, (internet: <http://legislationline.org/topics/country/7/topic/5/>), datum pristupa: 27/02/2014;
27. *Major Incidents of Terrorism: 1970-1984*, Risk International, Alexandria, 1985;
28. *Measures to Eliminate International Terrorism*, The UN General Assembly Resolution 49/60: adopted on December 9, 1994, (Internet: <http://www.un.org/documents/ga/res/49/a49r060.htm>), datum pristupa: 22/02/2014;
29. *Mission Command*, Department of the Army, Washington, 2012 (Internet: https://fas.org/irp/doddir/army/adrp6_0.pdf), datum pristupa: 03/09/2016;
30. *National Military Strategic Plan for the War on Terrorism*, Department of Defense, Washington, February 2006, (Internet: <http://www.defense.gov/qdr/docs/2005-01-25-Strategic-Plan.pdf>), datum pristupa: 20/07/2012;
31. *National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Washington, September 2002 (Internet: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf), datum pristupa: 10/07/2010;
32. *National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Washington, September 2006 (Internet: <https://www.comw.org/qdr/fulltext/nss2006.pdf>), datum pristupa: 07/12/2015;
33. *National Security Strategy*, The White House, Washington, May 2010, (Internet: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf), datum pristupa: 19/07/2012;
34. *National Strategy for Combating Terrorism*, White House, Washington, February 2003, (Internet: https://www.cia.gov/news-information/cia-the-war-on-terrorism/Counter_Terrorism_Strategy.pdf), datum pristupa: 20/07/2012;
35. *National Strategy for Combating Terrorism*, White House, Washington, September 2006, (Internet: <http://www.fas.org/irp/threat/nsct2006.pdf>), datum pristupa: 20/07/2012;
36. *National Strategy for Counterterrorism*, White House, Washington Jun 2011, (Internet: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/counterterrorism_strategy.pdf), datum pristupa: 20/07/2012;
37. *National Strategy for Information Sharing*, White House, Washington, 2007 (Internet: https://nsi.ncirc.gov/documents/National_Strategy_for_Information_Sharing.pdf), datum pristupa: 25/11/2016;
38. *National Strategy for Information Sharing and Safeguarding*, White House, Washington, 2012 (Internet: https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2012sharingstrategy_1.pdf), datum pristupa: 25/11/2016;
39. *National Strategy to Combat Terrorist Travel*, National Counterterrorism Center, May 2006, McLean (Internet: <https://www.fas.org/irp/threat/travel.pdf>), datum pristupa: 20/07/2012;

40. *National Strategy for Homeland Security*, White House, Washington, 2002 (Internet: <http://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/nat-strat-hls-2002.pdf>), datum pristupa: 20/02/2015;
41. *National Strategy for Homeland Security*, White House, Washington, 2007 (Internet: http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/nat_strat_homelandsecurity_2007.pdf), datum pristupa: 20/02/2015;
42. *NATO Glossary of Terms and Definitions*, AAP-06 Edition, 2012, Version 2, (Internet: <https://wss.apan.org/432/Files/Events/TE-03/Supporting%20Documents/NATO%20Terms%20%20and%20Definitions.pdf>) datum pristupa: 16/03/2014;
43. *Open Letter to Al-Baghdadi*, 2014 (Internet: <http://www.lettertobaghdadi.com/>), datum pristupa: 03/05/2015;
44. *Opportunism in the Face of Tragedy: Repression in the name of anti-terrorism*, Human Rights Watch, New York, 2002 (Internet: <https://www.hrw.org/legacy/campaigns/september11/opportunismwatch.htm>), datum pristupa: 20/01/2017;
45. *Partnership Action Plan Against Terrorism*, The Prague Summit and NATO's Transformation, NATO Public Diplomacy Division, Brussels, 2003;
46. *Patterns of Global Terrorism 2003*, U.S. Department of State, June 2004, Washington (Internet: <http://www.state.gov/documents/organization/31932.pdf>) datum pristupa: 26/02/2014;
47. *Politička enciklopedija*, Savremena administracija, Beograd, 1975;
48. *Progress Report on the Global War on Terrorism*, The White House, 2003, Washington;
49. *Reducing the Deficit: Spending and Revenue Options*, Congressional Report, Washington DC, March 2011 (Internet: <http://www.cbo.gov/sites/default/files/03-10-reducingthedeficit.pdf>), datum pristupa: 07/07/2016;
50. *Report of the Ad Hoc Committee on International Terrorism*, General Assembly of the United Nations, Official Records: 28th Session, Supplement No. 28 (A/9028), New York, 1973;
51. *Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July 2005*, The Stationary Office, London, 2006 (Internet: http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/11_05_06_narrative.pdf), datum pristupa: 10/05/2016;
52. *Report of the Working Group on State Security and Transnational Threats*, The Princeton Project on National Security, 2005 (Internet: <https://www.princeton.edu/~ppns/conferences/reports/fall/SSTT.pdf>), datum pristupa: 27/11/2015;
53. *Report on the Implementation of the European Security Strategy: Providing Security in a Changing World*, European Council, Brussels, 2008 (Internet: https://www.satcen.europa.eu/pdf_key/report%20on%20the%20implementation%20of%20the%20ess.pdf), datum pristupa: 12/02/2016;

54. *Report on the Surveillance Program Operated Pursuant to Section 702 of the Foreign Intelligence Surveillance Act*, Privacy and Civil Liberties Oversight Board, Washington, 2014 (Internet: <https://www.wired.com/wp-content/uploads/2014/07/PCLOB-Section-702-Report-PRE-RELEASE.pdf>), datum pristupa: 13/01/2017;
55. *Report on the Telephone Records Program Conducted under Section 215 of the USA PATRIOT Act and on the Operations of the Foreign Intelligence Surveillance Court*, Privacy and Civil Liberties Oversight Board, Washington, 2014 (Internet: <https://fas.org/irp/offdocs/pclob-215.pdf>), datum pristupa: 13/01/2017;
56. *Resolution 687 of the UN Security Council*, 1991 (Internet: <http://www.un.org/Depts/unmovic/documents/687.pdf>), datum pristupa: 27/09/2016;
57. *Resolution 1160 of the UN Security Council*, 1998 (Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/090/23/PDF/N9809023.pdf?OpenElement>), datum pristupa: 27/02/2015;
58. *Resolution 1267 of the UN Security Council*, 1999 (Internet: <https://www.un.org/sc/suborg/en/sanctions/1267>), datum pristupa: 27/02/2015;
59. *Resolution 1269 of the UN Security Council*, 1999 (Internet: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/303/92/PDF/N9930392.pdf?OpenElement>), datum pristupa: 27/02/2015;
60. *Resolution 1333 of the UN Security Council*, 2000 (Internet: <http://www.state.gov/documents/organization/5265.pdf>), datum pristupa: 06/04/2015;
61. *Resolution 1363 of the UN Security Council*, 2001 (Internet: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/473/97/PDF/N0147397.pdf?OpenElement>), datum pristupa: 06/04/2015;
62. *Resolution 1368 of the UN Security Council*, 2001 (Internet: <http://www.un.org/press/en/2001/SC7143.doc.htm>), datum pristupa: 23/06/2015;
63. *Resolution 1373 of the UN Security Council*, 2001 (Internet: https://www.unodc.org/pdf/crime/terrorism/res_1373_english.pdf), datum pristupa: 23/06/2015;
64. *Resolution 1377 of the UN Security Council*, 2001 (Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/633/01/PDF/N0163301.pdf?OpenElement>), datum pristupa: 24/06/2015;
65. *Resolution 1381 of the UN Security Council - Implementation of decisions of the European Court of Human Rights by Turkey*, 2004 (Internet: <http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA04/ERES1381.htm>), datum pristupa: 16/03/2014;
66. *Resolution 1386 of the UN Security Council - on the situation in Afghanistan*, 2001 (Internet: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/708/55/PDF/N0170855.pdf?OpenElement>), datum pristupa: 16/08/2016;
67. *Resolution 1441 of the UN Security Council*, 2002 (Internet: <http://www.un.org/Depts/unmovic/documents/1441.pdf>), datum pristupa: 20/06/2015;

68. *Resolution 1500 of the UN Security Council*, 2003 (Internet: <http://www.un.org/press/en/2003/sc7843.doc.htm>), datum pristupa: 20/06/2016;
69. *Resolution on combating terrorism in the European Union*, Official Journal of the European Union, C55, 1997 (Internet: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A51996IP0368>), datum pristupa: 20/02/2016;
70. *Sanctioned Bias: Racial Profiling Since 9/11*, ACLU, New York, 2004 (Internet: <https://www.aclu.org/files/FilesPDFs/racial%20profiling%20report.pdf>), datum pristupa: 20/01/2017;
71. *Security Assistance Monitor: A Citizens Guide to U.S. Security and Defense Assistance*, Center for International Policy, Washington DC, 2015 (Internet: http://securityassistance.org/data/country/military/Coalition%20Support%20Funds/2001/2017/is_all/Global), datum pristupa: 27/10/2016;
72. *Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije*, Narodna skupština Republike Srbije, 2009 (Internet: <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-.872.html?SearchText=strategija+nacionalne+bezbednosti>), datum pristupa: 26/11/2015;
73. *Terrorism Act 2000*, (Internet: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11/contents>), datum pristupa: 25/02/2014;
74. *Terrorism and the Criminal Law - 18 U.S.C. § 1136*, (Internet: http://www.maggs-terrorism.com/forms/sample_chapter.pdf), datum pristupa: 27/02/2014;
75. *The 9/11 Commission Report*, U.S. Government Printing Office, Washington, 2004;
76. *The Department of Homeland Security*, White House, Washington, 2002 (Internet: <https://www.dhs.gov/xlibrary/assets/book.pdf>), datum pristupa: 01/01/2017;
77. *The European Union Counter-Terrorism Strategy*, European Council, Brussels, 2005 (Internet: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2014469%202005%20REV%204>), datum pristupa: 03/15/2013;
78. *The European Union Strategy for Combating Radicalisation and Recruitment to Terrorism*, European Council, Brussels, 2005 (Internet: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2014781%202005%20REV%201>), datum pristupa: 07/11/2015;
79. *The Millennium Development Goals Report*, United Nations, New York, 2014 (Internet: <http://www.un.org/millenniumgoals/2014%20MDG%20report/MDG%202014%20English%20web.pdf>), datum pristupa: 28/10/2014;
80. *The National Strategy for Victory in Iraq*, White House, Washington, 2005 (Internet: https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/iraq/iraq_strategy_nov2005.html), datum pristupa: 10/10/2016;
81. *The Network of Terrorism*, U.S. Department of State, Washington, 2003;
82. *The United Kingdom's Strategy for Countering International Terrorism*, Home Office, London, 2009 (Internet: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/228644/7547.pdf), datum pristupa: 26.04.2012;

83. Transparency International, *Corruption Receptions Index*, 2011 (Internet: <http://www.transparency.org/cpi2011>), datum pristupa: 12/06/2016;
84. UN General Assembly, *Resolution 3034(XXVII): Measures to Prevent Terrorism* (Internet: [http://www.un.org/documents/ga/docs/27/ares3034\(xxvii\).pdf](http://www.un.org/documents/ga/docs/27/ares3034(xxvii).pdf)), datum pristupa: 09/10/2014;
85. UN General Assembly, *Declaration 48/122: Human rights and terrorism*, 1993 (Internet: <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r122.htm>), datum pristupa: 10/09/2015;
86. UN General Assembly, *Declaration 49/60 : Measures to eliminate international terrorism*, 1994 (Internet: <http://www.un.org/documents/ga/res/49/a49r060.htm>), datum pristupa: 10/09/2015;
87. United Nations Development Programme Bureau for Development Policy, *Humanity Divided: Confronting Inequality in Developing Countries*, United Nations, New York, 2013;
88. *Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (USA Patriot Act) Act of 2001*, Public Law 107-56, Weekly Compilation of Presidential Documents, 2001, Washington, vol. 37(2001), pp.212-366;
89. *Vojna enciklopedija*, tom IX, JNA - Redakcija vojne enciklopedije, Beograd, 1975;
90. *World Report 2012: Turkey*, Human Rights Watch (Internet: <http://www.hrw.org/world-report-2012/world-report-2012-turkey>), datum pristupa: 21/03/2014;

Internet adrese

1. Agencija za nacionalnu bezbednost SAD (*National Security Agency - NSA*):
<https://www.nsa.gov/>;
2. Baza podataka o globalnom terorizmu (*Global Terrorism Database*):
<http://www.start.umd.edu/gtd/>;
3. Bela kuća (*White House*): <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/nationalsecurity/faq-what.html>;
4. Bezbednosna služba Velike Britanije (*MI5: Security Service*):
<https://www.mi5.gov.uk/home.html>;
5. Biografija (*The Biography*): <http://www.biography.com/>;
6. Braun univerzitet: Watson institut – Projekat „Trosak rata“ (*Brown University: Watson Institute – Project „War Cost”*): <http://watson.brown.edu/costsofwar/>;
7. Centar za borbu protiv terorizma (*Combating Terrorism Center*):
<https://www.ctc.usma.edu/>;
8. Centar za zaštitu i pomoć tražilaca azila: <http://www.apc-cza.org/en/>;
9. Centralna obavestajna agencija (*Central Intelligence Agency - CIA*):
<https://www.cia.gov/news-information/cia-the-war-on-terrorism/>;
10. Časopis Guardian (*The Guardian*): <http://www.theguardian.com/uk>;
11. Časopis Frontline (*The Frontline*): <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/>;
12. Časopis Telegraph (*The Telegraph*): <http://www.telegraph.co.uk/>;
13. Čikaški univerzitet: Čikago projekat bezbednosti i terorizma – „Baza podataka samoubilačkih napada“ (*University of Chicago : Chicago Project on Security & Terrorism (CPOST) – Suicide Attack Database*):
http://cpostdata.uchicago.edu/search_new.php;
14. Digitalna biblioteka Državne bezbednosti (*Homeland Security Digital Library*):
<https://www.hsdl.org/>;

15. Džons Hopkins univerzitet (*Johns Hopkins University*): <http://www.jhsph.edu/>;
16. Elektronska evidencija koalicionih žrtava u Iraku (iCasualties):
<http://www.icasualties.org/Iraq/Index.aspx>;
17. Enciklopedija svetske biografije (*Encyclopedia of World Biography*):
<http://www.encyclopedia.com/>;
18. Federacija američkih naučnika (Federation of American Scientists): <https://fas.org/>;
19. Federalni istražni biro (Federal Investigate Bureau of Investigation – FBI):
<http://www.fbi.gov/about-us/investigate/terrorism>;
20. Federalna agencija za menadžment u hitnim i kriznim situacijama (*Federal Emergency Management Agency - FEMA*): <https://www.fema.gov/>;
21. Fond za humanitarno pravo (FHP): <http://www.hlc-rdc.org/>;
22. Fondacija „Nasleđe“ (*The Heritage Foundation*):
<http://www.heritage.org/issues/terrorism>;
23. HIS Đejnsov međunarodni časopis o odbrani (*IHS Jane's International Defense Review*):
<http://www.ihs.com/products/janes/deIHS%20Jane%E2%80%99s%20International%20Defense%20Reviewfence-business/news/international-defence-review.aspx>;
24. Hrvatski povjesni portal: <http://povijest.net/>;
25. Indeks globalnog terorizma (*Global Terrorism Index*):
<http://www.visionofhumanity.org/#/page/indexes/terrorism-index>;
26. Inostrana politika (*Foreign Policy*): <http://www.foreignpolicy.com/>;
27. Institut za strateško istraživanje (*Strategic Studies Institute - SSI*):
<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/>;
28. Iračka datoteka žrtava (Iraq Body Count): <https://www.iraqbodycount.org/>;
29. Istorija (History): <http://www.history.com/>;
30. Javna bezbednost Kanade (*Public Safety Canada*): <http://www.publicsafety.gc.ca/>;

31. Jevrejska virtuelna biblioteka (*Jewish Virtual Library*):
<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Terrorism/>;
32. Kancelarija direktora Nacionalne obavještajne službe (*Office of the Director of National Intelligence*): <http://www.dni.gov/index.php>;
33. Konzorcijum za istraživanje i analizu terorizma (*Terrorism Research & Analysis Consortium*): <http://www.trackingterrorism.org/>;
34. Međunarodni edukativni UNESCO server za demokratiju, mir i ljudska prava (*International UNESCO Education Server for Democracy, Peace and Human Rights*):
Education: <http://www.dadalos.org/bih/Index.htm>;
35. Memorialni centar 9/11 (*9/11 Memorial Center*): <http://www.911memorial.org/>;
36. Ministarstvo otadžbinske bezbednosti Sjedinjenih Država (*U.S. Department of Homeland Security*): <http://www.dhs.gov>;
37. Ministarstvo odbrane Sjedinjenih Država (*U.S. Department of Defense*):
<http://www.defense.gov/>;
38. Ministarstvo spoljnih poslova Sjedinjenih Država (*U.S. Department of State*):
<http://www.state.gov/>;
39. Ministarstvo unutrašnjih poslova Španije (*El Ministerio del Interior*):
<http://www.interior.gob.es/>;
40. Misiju globalne inicijative za borbu protiv nuklearnog terorizma (*The Mission of the Global Initiative to Combat Nuclear Terrorism*): <http://www.gicnt.org/>;
41. Nacionalna Arhiva SAD (*The U.S. National Archives*): <https://www.archives.gov>;
42. Nacionalna bezbednosna kancelarija za borbu protiv terorizma (*The National Counter Terrorism Security Office - NaCTSO*): <http://www.nactso.gov.uk/>;
43. Nacionalni antiteroristički komitet Rusije (NAK): <http://nac.gov.ru/>;
44. Nacionalna kontraobavještajna kancelarija (*Office of the National Counterintelligence Executive*): <http://www.ncix.gov/index.php>;

45. Nacionalni centar za borbu protiv terorizma (*National Counterterrorism Center – NCTC*): <http://www.nctc.gov/>;
46. Nacionalni konzorcijum za proučavanje terorizma i odgovora na terorizam (*National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism – START*): <http://www.start.umd.edu/>;
47. Nacionalni instituti zdravlja (*National Institutes of Health*): <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/>;
48. Nacionalnoj zadužbini za demokratiju (*National Endowment for Democracy*): <http://www.ned.org/>;
49. Narodna skupština Republike Srbije: <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-.871.html>;
50. NATO i borba protiv terorizma (*NATO and the fight against terrorism*): <http://www.nato.int/cps/en/natolive/76706.htm>;
51. Novinska agencija BBC (*BBC News*): <http://news.bbc.co.uk/>;
52. Novinska agencija CNN (*CNN News*): <http://edition.cnn.com/>;
53. Novinska agencija NBC (*NBC News*): <http://www.nbcnews.com/>;
54. Novinska agencija DW (*Deutsche Welle*): <http://www.dw.com/>;
55. Odbor za sankcionisanje Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija (*UN Security Council Sanctions Committees*): http://www.un.org/sc/committees/list_compand.shtml;
56. Organizacija za dodelu Nobelovih nagrada (*Nobel Prize Organization*): <http://www.nobelprize.org/>;
57. Organizacija za istraživanje globalne bezbednosti (*Global Security Organization*): <http://www.globalsecurity.org/index.html>;
58. Organizacija za nadzor palestinskih medija (*Palestinian Media Watch*): <http://palwatch.org/>;
59. Parlamnet SAD (*U.S. Congress*): <https://www.congress.gov/>;

60. RAND korporacija (Corporation RAND): <http://www.rand.org/>;
61. Savet Evropske unije (*Council of the European Union*):
<http://www.consilium.europa.eu/policies/fight-against-terrorism/eu-strategy?lang=en>;
62. Sofan grupa, američki istraživačko-konsultanški centar za međunarodnu politiku i globalnu bezbednost (*The Soufan Group*): <http://soufangroup.com/tsg-intelbrief-terrorism-in-the-horn-of-africa/>;
63. Špigl dnevne novine (*Spiegel*): <http://www.spiegel.de/>;
64. Tajna obaveštajna služba (Secret Intelligence Service – MI6):
<https://www.sis.gov.uk/about-us/what-we-do/counter-terrorism.html>;
65. TV Al Manar: <http://www.almanar.com.lb/english/main.php>;
66. Ujedinjene nacije (*United nations – UN*): <http://www.un.org/en/terrorism/>;
67. Večernje novosti dnevni list: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna.1.html>;
68. Vikileaks - međunarodnu neprofitnu medijsku organizacija (*WikiLeaks*):
<http://wikileaks.org/>;
69. Vlada Australije (*Australian Government*): <http://www.australia.gov.au/>;
70. Vlada Ujedinjenog Kraljevstva (*The Government of United Kingdom*):
<https://www.gov.uk/government/policies/protecting-the-uk-against-terrorism>;
71. Vojna (odbrambena) obaveštajna agencija SAD (*Defense Intelligence Agency*):
<http://www.dia.mil/>;
72. Vreme nedeljni politički časopis: <http://www.vreme.com/>;
73. Zvanična internet prezentacija britanske komisije za ispitivanje invazije Iraka (*The Iraq Inquiry*): <http://www.iraqinquiry.org.uk/the-report/>;

POPIS

Skraćenice

ACLU (*American Civil Liberties Union*) – Američka unija za građanske slobode.

ALA (*American Library Association*) – Američko bibliotekarsko društvo.

ALF (*Animal Liberation Front*) – Front za oslobodenje životinja, teroristička organizacija sa specifičnim ciljem.

ANA – Albanska nacionalna armija, šiptarska teroristička organizacija formirana 1966. godine.

ANSF (*Afghan National Security Forces*) - Avganistanske nacionalne bezbednosne snage.

AQIM (*Al-Qaeda in the Islamic Maghreb*) – Al Kaida u islamskom Magrebu, ogranak terorističke organizacije Al Kaida koji deluje na severu Afrike u regionu Sahel Sahara.

ATF (*Bureau of Alcohol, Tobacco and Firearms*) – Američki federalni biro za alkohol, duvan i oružje.

AUMF (*Authorization for Use of Military Force Against Terrorists*) - Autorizaciju za upotrebu vojnih snaga protiv terorista, predstavlja pravnu autorizaciju američkog parlamenta kojom se predsedniku kao vrhovnom vojnom komandantu daje puno pravo za upotrebu sile protiv svih odgovornih za terorističke napade 11. septembra 2001. godine.

BBC (*The British Broadcasting Corporation*) – Britanska, a inače najveća u svetu korporacija za emitovanje radijskog i televizijskog programa.

BKI (*Barbar Khalsa International of India*) – Babar Kalsa, nacionalističko-separatistička organizacija osnovana 1978. godine od strane Sika u severozapadnoj Indiji.

BR (*Brigate Rosse*) – Crvene brigade, italijanska teroristička organizacija levičarske orijentacije formirana 1970. godine.

CCC (*Communist Combat Cells*) – Komunističke borbene čelije, levičarska teroristička organizacija koja je nepune dve godine delovala u Belgiji početkom 1980-ih.

CIA (*Central Intelligence Agency*) – Centralna obaveštajna agencija Sjedinjenih Američkih Država.

CODEXTER (*Committee of Experts on Terrorism*) - Komitet eksperata za terorizam (KODEKSTER) je međuvladin odbor eksperata EU, koji je nasledio ulogu GMT sa ciljem koordinisanja aktivnosti u oblasti sprovođenja zakonskih mera protiv terorizma.

CPOST (*Chicago project on Security & Terrorism*) - Čikaški projekat bezbednosti i terorizma, čij nosilac je Univerzitet u Čikagu (*University of Chicago*).

DIA (*Defense Intelligence Agency*) - Američka Vojna (odbrambena) obaveštajna agencija.

DOT (*Department of Transportation*) – Američko Ministarstvo transporta.

EIJ (*Egyptian Islamic Jihad*) - Egipatski islamski džihad, teroristička organizacija.

ELF (*Earth Liberation Front*) – Front za oslobodenje planete Zemlje, teroristička organizacija sa specifičnim ciljem.

ETA (*Euskadi Ta Askatasuna*) - Baskijska domovina i sloboda, etno-separatistička organizacija u Španiji, osnovana 1958. godine.

EU (*European Union*) - Evropska unija.

FARC (*Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia*) - Revolucione oružane snage Kolumbije.

FEMA (*Federal Emergency Management Agency*) - Federalna agencija za menadžment u hitnim i kriznim situacijama.

FBI (*Federal Bureau of Investigation*) - Federalni istražni biro Sjedinjenih Američkih Država.

FLNC (*Frontu di Liberazione Naziunalista Corsu*) – Nacionalni oslobodilački front Korzike, nacionalistička teroristička organizacija formirana 1976. godine.

FSLN (*Frente Sandinista de Liberación Nacional*) - Sandinistički front nacionalnog oslobodenja je politička stranka socijalističke orijentacije u Nikaragvi, osnovana u ilegali 1961. godine sa ciljem rušenja tadašnjeg političkog režima.

G8 (*The Group of Eight*) – Grupa 8 je organizacija osam vodećih industrijskih zemalja sveta: Francuske, Nemačke, Italije, Japana, Ujedinjenog Kraljevstva, SAD, Rusije i Kanade.

GIA (*Armed Islamic Group of Algeria*) – Oružana islamska grupa Alžira.

GTD (*Global Terrorism Database*) - Javna baza podataka o globalnom terorizmu.

GRAPO (*Grupos de Resistencia Antifascista Primero de Octubre*) – Prvooktobarske antifašističke grupe otpora, španska teroristička organizacija inspirisana levičarskom ideologijom koja je bila aktivna krajem sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog veka.

Hamas (*Harakat al-Muqawamah al-Islamiyya*) – „Islamski pokret otpora”, osnovan 1987. godine, od strane Šeika Ahmeda Ismaila Hasana Jasina (*Sheikh Ahmed Ismail Hassan Yassin*). Danas je glavni sunitiski religijski pokret u Palestini.

Hezbollah (*Hizb Allah*) – „Božija partija”, organizacija osnovana 1982. godine od strane šiita u Libanu zbog agresije Izraela na njihovu državu.

HRW (*Human Rights Watch*) - Posmatračići ljudskih prava, neprofitna nevladina organizacija.

IRA (*Irish Republican Army*) - Irska republikanska armija, etno-separatistička organizacija koja se zalaže za nezavisnost Severne Irske.

ISAF (*International Security Assistance Force*) - Međunarodne snage za bezbednosnu podršku, mandatirane su od strane UN i pružale su oružanu asistenciju avganistanskim bezbednosnim snagama.

IS ili ISIL ili ISIS (*Islamic State* ili *Islamic State of Iraq and the Levant* ili *Islamic State of Iraq and Syria*) - džihadistička paravojna teroristička formacija koja pod svojim nadzorom drži velike delove Iraka i Sirije, na kojima je proglasila *kalifat* – tzv. „Islamsku državu“.

JNA – Jugoslovenska narodna armija.

KFOR (*Kosovo Force*) – Kosovske snage, predstavljaju međunarodne mirovne snage pod vođstvom NATO čiji je zadatak uspostavljanje o održavanje reda i mira na Kosovu.

KHRP (*Kurdish Human Rights Project*) - Kurdski projekat za ljudska prava.

KNOJ - Korpus narodne odbrane Jugoslavije.

KOS - Kontraobaveštajnu služba koja je bila sastavni deo JNA.

LTTE (*Liberation Tigers of Tamil Elam*) – Oslobodilački tigrovi tamilskog Elama ili Tamilski tigrovi, teroristička organizacija koja je delovala na prostoru Šri Lanke, odnosno nekadašnjeg Cejlona.

MAK (*Maktab al Khidmat*) – Organizacija preteča Al Kaide, osnovana 1984. godine u Pakistanu.

MRTA (*Túpac Amaru Revolutionary Movement / Movimiento Revolucionario Túpac Amaru*)
- Tupak Amaru revolucionarni pokret je peruanska teroristička organizacija, osnovana 1983. godine

NATO (*North Atlantic Treaty Organization*) - Severnoatlanski vojni savez.

NCTC (*National Counterterrorism Center*) – Nacionalni centar za borbu protiv terorizma

NDH - Nezavisna Država Hrvatska (1941-1945).

NSC (*National Security Council*) - Savet za nacionalnu bezbednost SAD

NSA (*National Security Agency*) – Američka Nacionalna bezbednosna agencija.

OEBS – Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju.

OVK - Oslobodilačka vojska Kosova, šiptasrka teroristička organizacija na Kosovu.

OVFBM - Oslobodilačka vojska Preševa, Bujanovca i Medveđe, šiptasrka teroristička organizacija na Kosovu.

OZNA - Odeljenje za zaštitu naroda nekadašnje SFRJ.

PETA (*People for Ethical Treatment of Animals*) – Ljudi za etički tretman životinja, teroristička organizacija sa specifičnim ciljem.

PFLP (*Popular Front for the Liberation of Palestine*) – Narodni fronta za oslobođenje Palestine je ekstremna levičarska organizacija osnovana 1967. godine.

PIJ (*Palestinian Islamic Jihad ili Harakat al-Džihad al-Islami al-Filistini*) – Palestinski islamski džihad je ogranak „Muslimanskog bratstva“, osnovan 1979. godine u Egiptu od strane palestinskih studenata.

PIRA (*Provisional IRA*) – Provizorna ili Privremena IRA je frakcija originalne Irske republikanske armije.

PKK (*Partiya Karkerên Kurdistanê*) – Kurdistanska radnička partija je osnovana 1978. godine kao sekularna, marksističko-lenjinistička organizacija, od strane kurdskih studenata u Turskoj, koja od 1984. godine vodi oružanu borbu protiv turske države za autonomni Kurdistan i kulturna i politička prava Kurda u toj državi.

PLO (*Palestine Liberation Organization*) - Palestinska oslobodilačka organizacija, osnovana 1964. godine, sa sekularnom programskom ideologijom.

RAF (*Rote Armee Fraktion*) - Frakcija crvene armije, levičarski orijentisana teroristička grupa, delovala u SR Nemačkoj od 1970. do 1998. godine.

RIRA (*Real IRA*) – Prava IRA je frakcija originalne Irske republikanske armije.

RZ (*Revolutionäre Zelle*) – Revolucione čelije, levičarski orijentisana teroristička grupa, aktivna u SR Nemačkoj od 1973. do 1995. godine.

SAD - Sjedinjene Američke Države.

SFRJ - Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (1945-1992).

SHS - Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (1918-1943).

SIDA - je akronim za polno prenosivu bolest a potiče od francuskog naziva te bolesti „*Syndrome d'immunodéficience acquise*” ili na engleskom jeziku „*acquired immune deficiency syndrome - AIDS*”.

SSSR (*Союз Советских Социалистических Республик*) – Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika.

START (*The National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism*) - Nacionalni konzorcijum za proučavanje terorizma i odgovora na terorizam.

TSA (*Transportation Security Administration*) – Američka nacionalna Agencija za bezbednost saobraćaja.

UDB-a - Uprava državne bezbednosti, poznatija kao tajna policija nekadašnje SFRJ.

UK (*United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*) – Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Severne Irske.

UN (*United Nations*) - Ujedinjene nacije.

UNAMI (*United Nations Assistance Mission for Iraq*) - Misija za pomoć UN u Iraku.

UNDP (*United Nations Development Programme*) – Program za razvoj pod okriljem Ujedinjenih nacija.

UNESCO (*The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*) – Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu.

VMRO (*Внатрешно Македонска Револуционерна Организација*) – Unutrašnja makedonska revolucionarna organizacija, ultra desničarska stranka koja je kasnije prerasla u terorističku organizaciju.

WMD (*Weapons of Mass Destruction*) - oružje za masovno uništenje.

WTC (*World Trade Center*) - Svetski trgovinski centar u Njujorku.

Slike

1. Sikari
2. Ziloti
3. Hasan Sabah
4. Boginja Kali
5. Dimenzije globalizacije
6. Lejla Halid
7. Bombaši samoubice na parade Hamasa u pojasu Gaze
8. Smotra pilota kamikaze pred poletanje
9. Crne udovice
10. „Ptice slobode” – pripadnice **LTTE**
11. Timoti Mekvej
12. Teodor Kazinski
13. Logo terorističke organizacije „Muslimanska braća”
14. Logo terorističke organizacije „Hamis”
15. Logo terorističke organizacije „Hezbollah”
16. Mladi fanatizovani Hezbollahisti polažu zakletvu
17. Logo terorističke organizacije „Narodni front za oslobođenje Palestine - **PFLP**”
18. Logo terorističke organizacije „Islamska grupa”
19. Logo terorističke organizacije „Palestinski islamski džihad”
20. Kamp **PIJ** za ratnu obuku dece
21. Osnivač i lider terorističke organizacije „Egipatski islamski džihad”, Major Abud al Zumar

22. Logo terorističke organizacije „Al Aksa brigade mučenika”
23. Propagandni poster sa likom teroristkinje Vafe Idris
24. Logo terorističke organizacije „Irska republikanska armija - **IRA**”
25. Logo terorističke organizacije „Baskija i sloboda - **ETA**”
26. Logo terorističke organizacije „Nacionalni oslobodilački front Korzike - **FLNC**”
27. Vojni komandant čečenskih separatista general Šamil Basajev
28. Logo terorističke organizacije „Oslobodilačka vojska Kosova - **OVK**”
29. Teroristi **OVK** i obezglavljene srpske žrtve
30. Teroristi **OVK** i obezglavljene srpske žrtve
31. Logo terorističke organizacije „Oslobodilački tigrovi tamilskog Elama - **LTTE**”
32. Zastava terorističke organizacije „Kurdistska radnička partija - **PKK**”
33. Logo terorističke organizacije „Babar Kalsa - **BKI**”
34. Logo terorističke organizacije „Laškar e-taiba”
35. Logo terorističke organizacije „Oružana islamska grupa - **GIA**”
36. Logo terorističke organizacije „Boko Haram”
37. Međunarodna poternica za liderom Boko Harama, Abubakarom Šekaom
38. Zastava terorističke organizacije „Revolucionarne oružane snage Kolumbije – **FARC**”
39. Zastava terorističke organizacije „Tupak Amaru revolucionarni pokret – **MRTA**”
40. Zastava terorističke organizacije „Al Kaida”
41. Idejni tvorac terorističke organizacije „Al Kaida”, Abdulah Jusuf Azam
42. Lider terorističke organizacije „Al Kaida”, Ajman al Zavahri
43. Osnivač i neprikosnovene lider terorističke organizacije „Al Kaida”, Osama bin Laden
44. Oblak prašine i dima uzrokovan obrušavanjem dveju kula WTC u Njujorku
45. WTC u trenutku terorističkih napada otetim avionima

46. Lokacija pada aviona Junajted erlajnsa na letu broj 93
47. Oštećeni jugozapadni deo Pentagona
48. Američki predsednik Džordž V. Buš u svom obraćanju na vanrednoj sednici Kongresa devet dana nakon terorističkih napada 11. septembra 2001. Godine
49. Barak Husein Obama (*Barack Hussein Obama*), 44. predsednik Sjedinjenih Američkih Država
50. Organizaciona struktura terorističkih organizacija
51. Lokacije bombaških napada u Madridu 2004. godine
52. Lokacije bombaških napada u Londonu 2005. godine
53. Počinioci bombaških samoubilačkih napada na londonski sistem javnog prevoza 2005. godine
54. Međunarodne zone odgovornosti u Avganistanu
55. Ratna karta Avganistana iz 2015. godine
56. Karta Avganistana krajem 1996. godine: Masud (crveno), Dostum (zeleno), Talibani (žuto)
57. Kalid Šeik Muhamed prilikom hapšenja
58. Predsednik SAD Barak Obama sa najbližim članovima svog Kabineta i predstavnicima službe Nacionalne bezbednosti tokom akcije Neptunovo koplje
59. Predsednik SAD Džordž Buš na američkom vojnom brodu „*USS Abraham Lincoln*”
60. Irački pobunjenici na gradskom mostu u Faludži nakon torture i likvidacije obesili ugljenisana tela četvorice Amerikanaca
61. Četiri zone stabilizacije Iraka uspostavljene 2003. godine
62. Vojna situacija u Iraku i Siriji – 8. jul 2016. godine
63. Hapšenje bivšeg predsednika Iraka Sadama Huseina
64. Likvidacija bivšeg predsednika Iraka Sadama Huseina
65. Poster pakistanske vlade objavljen u „*Wall Street Journal*” časopisu

Tabele

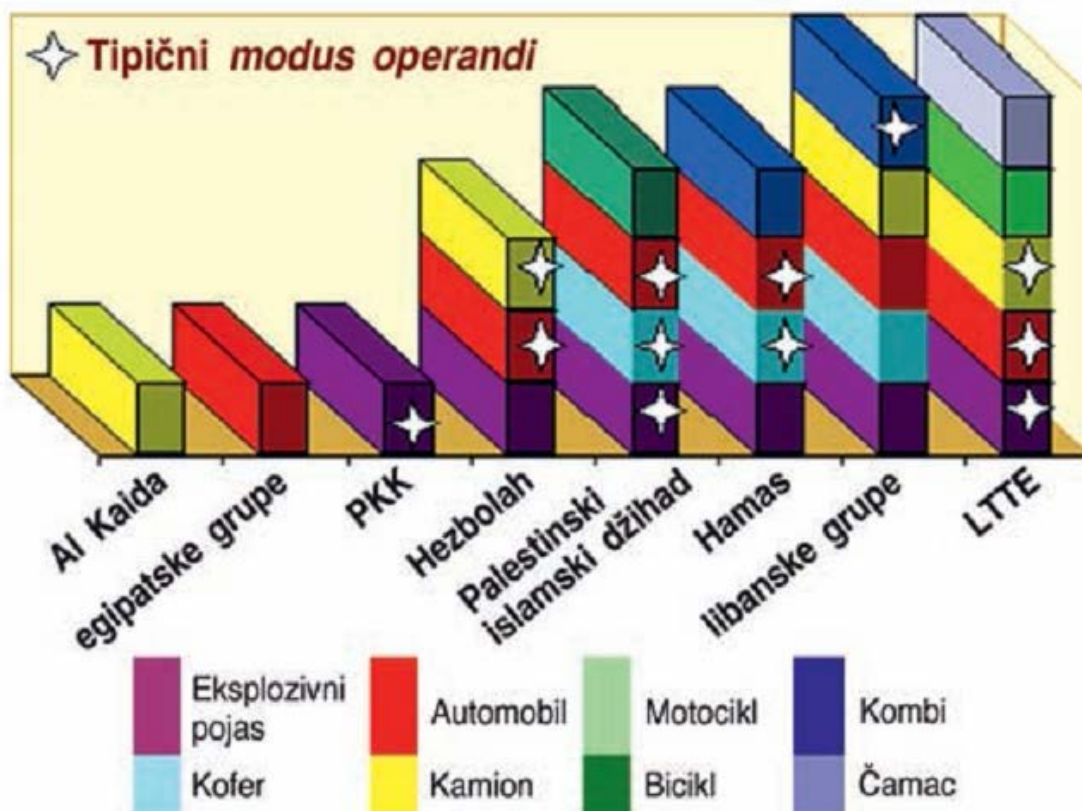
1. Institucionalne i administrativne definicije terorizma
2. Akademske ili naučno-teorijske definicije terorizma
3. Zajednički elementi 109 definicija terorizma po Šmidu
4. Karakteristike konvencionalnog rata, gerile i terorizma kao različitih načina oružane borbe
5. Najznačajnija teroristička delovanja u 20. veku nakon Drugog svetskog rata
6. Najzastupljenije definicije pojma i procesa globalizacije
7. Osnovne razlike između terorista i običnih kriminalaca
8. Sličnosti i razlike nasilničkih grupa i pojedinaca
9. Spremnost na samožrtvovanje zarad religije
10. Hronološka lista stranih terorističkih organizacija Ministarstva inostranih poslova SAD
(*U.S. Department of State's Chronological List of Foreign Terrorist Organisations*)
11. Broj poginulih i ranjenih u sjevernoirskom sukobu (1969. – 2001)
12. Broj žrtava ETA u periodu od 1959. do 2010. godine
13. Pad javne podrške ključnih saveznika i nosioca antiterorističkog rata u Avganistanu
14. Ključne tačke strategija nacionalne bezbednosti SAD od predsednika Ronalda Regana do Džordža Vokera Buša
15. Glavni elementi predsedničkih doktrina spoljne politike Džordža Buša Mlađeg i Baraka Obame
16. Teroristički napadi i američke žrtve tokom prve decenije globalnog antiterorističkog rata
17. Islamističko-teroristički napadi na prostoru SAD tokom prve decenije antiterorističkog rata
18. Broj terorističkih napada u svetu u period od 2001. do 2014. godine

19. Najveći teroristički napadi u period od 2002. do 2011. godine
20. Ključne pretnje bezbednosti Evropske unije i njenih građana
21. Broj savezničkih žrtava tokom prve decenije antiterorističkog rata u Avganistanu i Iraku
22. Sedam američkih zahteva upućenih Pakistanu za skidanje ekonomskih sankcija
23. Broj ubijenih radnika međunarodnih nevladinih organizacija (*NGO*) u Avganistanu
24. Broj poginulih i ranjenih pripadnika američkih trupa u period od početka antiterorističkog rata u Avganistanu i Iraku do 15. februara 2013. Godine
25. Broj ubijenih Talibana tokom prve decenije rata u Avganistanu
26. Broj angažovanih trupa koalicije „voljnih” zemalja u invaziji na Irak
27. Procene smrtno stradalih civilnih žrtava tokom američko-koalicione invazije i okupacije Iraka
28. Broj američkih napada bespilotnim letelicama (dronovima) na Pakistan u period od 2004. do 2015. godine
29. Finansijska podrška SAD pakistanskoj vojsci i policiji za potrebe lokalne antiterorističke borbe u period od 2002. do 2014. godine
30. Broj smrtno stradalih tokom Rata u severozapadnom Pakistanu (2004-2013)
31. Ne-pakistanske civilne žrtve u period od 2001. do 2015. Godine
32. Distribucija istraživačkih kapaciteta FBI pre i posle 11. septembra 2001. godine

Grafikoni

1. Hronološki grafikon terorističkih incidenata u svetu u periodu 1970-2000
2. Kružni grafikon terorističkih incidenata po regionima u periodu 1970-2000
3. Kružni grafikon povređenih žrtava tokom terorističkih incidenata u periodu 1970-2000
4. Kružni grafikon poginulih žrtava tokom terorističkih incidenata u periodu 1970-2000
5. Hronološki grafikon samoubilački teroristički napadi u Iraku u periodu 2003-2012
6. Kružni grafikon izbora metoda za izvršenje samoubilačkih napada u Iraku u periodu 2003-2012
7. Kružni grafikon ciljanih meta samoubilačkih napada u iraku u periodu 2003-2012
8. Kružni grafikon žrtava samoubilačkih napada u Iraku u periodu 2003-2012
9. Hronološki grafikon civilnih žrtava u Iraku od marta 2003. do septembra 2016. godine

Prilozi

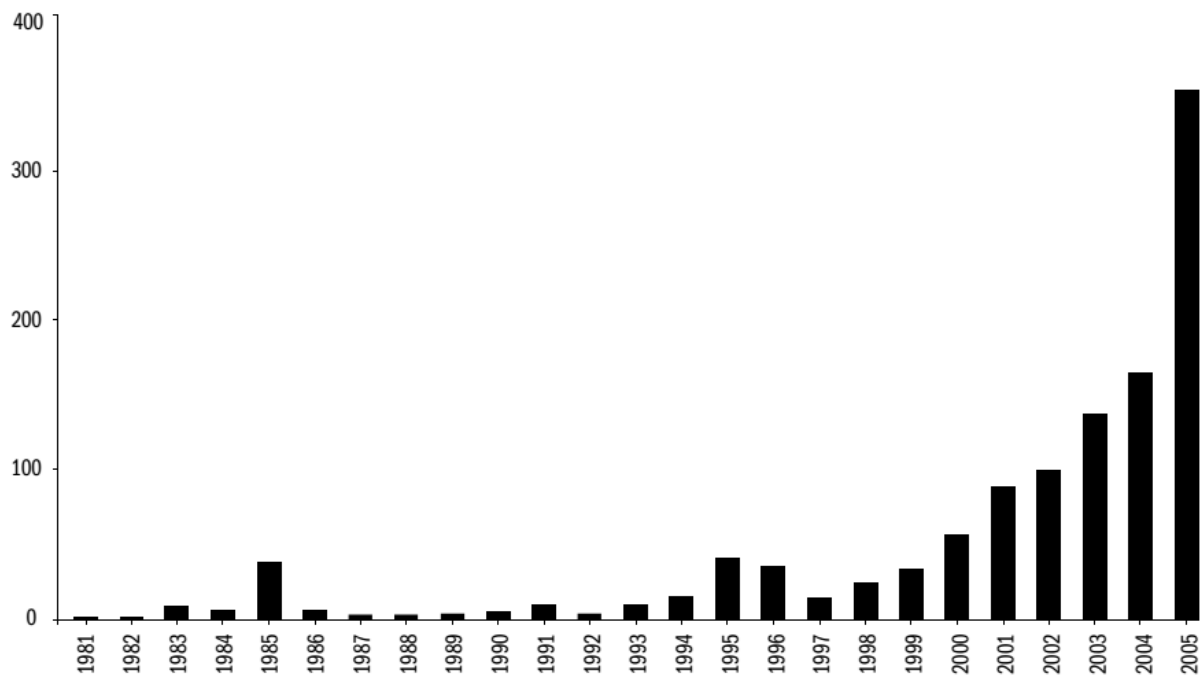
Prilog 1: Sredstva korišćena za izvođenje samoubilačkih napada od strane različitih terorističkih organizacija¹³⁸³

¹³⁸³ **Preuzeto iz:** Mičić Predrag, *Samoubilački terorizam*, Udruženje diplomaca Centra Džordž Maršala, Beograd, 2006, op. cit., str. 83.

Group/Type	Location	Number of Attacks	
		1980–2000	2001–3
Liberation Tigers of Tamil Eelam (ethnic)	Sri Lanka/India	168	6
Hizballah and pro-Syrian Lebanese (religious)	Lebanon, Kuwait, Argentina	52	0
Hamas (religious)	Israel	22	39
Kurdish Workers Party (ideological/ethnic)	Turkey	15	0
Palestinian Islamic Jihad (religious)	Israel	8	22
Al Qaeda (religious)	East Africa, United States, Europe	2	17
Egyptian Islamic Jihad (religious)	Croatia	1	0
Islamic Group (religious)	Pakistan	1	0
Barbar Khalsa International (religious)	India	1	0
Islamic Army Group (religious)	Algeria	1	0
Chechen groups (nationalist/religious)	Russia	4	15
Palestinian Front for the Liberation of Palestine (nationalist)	Israel	0	6
Fatah (nationalist)	Israel	0	27
Kashmir (nationalist/religious)	Kashmir and India	1	4
Iraq (various groups)	Iraq	0	20

Prilog 2: Broj samoubilačkih napada po terorističkim organizacijama (1980-2003.)¹³⁸⁴

¹³⁸⁴ **Preuzeto iz:** Lutz James & Lutz Brenda, *Global Terrorism*, Routledge, New York, 2008, p. 76.

Prilog 3: Broj samoubilačkih napada po godini (1981-2005)¹³⁸⁵

¹³⁸⁵ **Preuzeto iz:** Gill Paul, *A Multi-Dimensional Approach to Suicide Bombing*, International Journal of Conflict and Violence, University College Dublin, 2007, Ireland, vol. 1 (2), p 144.

Terorističke organizacije	AUS	CAN	EU	UK	US	RUS
						
Abdulah Azem brigada					☑	
Abu Nidal Organizacija		☑	☑	☑	☑	
Abu Sajaf grupa	☑	☑		☑	☑	
Al Aksa fondacija			☑			
Al Aksa šehidska brigada		☑	☑		☑	
Islamska grupa		☑	☑	☑	☑	☑
Al Guraba				☑		
Al Haramain fondacija						☑
Al Itihaad al Islam		☑		☑		
Al Kaida	☑	☑	☑	☑	☑	☑
Al Kaida u Iraku	☑	☑			☑	
Al Kaida arabijskog poluostrva	☑	☑			☑	
Al kaida u islamskom Magrebu	☑	☑			☑	☑
Al Šabab	☑	☑		☑	☑	
Tekfir val Hijra			☑			
Ansar el Islam	☑	☑		☑	☑	
Jamat Ansar al Suna				☑		
Ansar al Dine					☑	
Ansaru				☑	☑	
Oružana islamska grupa Alžira		☑		☑		
Islamska armija					☑	
Asbat al Ansar		☑		☑	☑	☑
Aum Šinrikio		☑			☑	
Babar Kalsa		☑	☑	☑		
Internacionalni Babar Kalsa		☑				
Balučistanska oslobodilačka vojska				☑		
Kavkavski Emirat					☑	☑
Kontinuitet irske republikanske armije				☑	☑	
Kuman na Mban				☑		
Egipatski islamski džihad		☑		☑		☑
Baskijska domovina i sloboda		☑	☑	☑	☑	
Fijana Eirejan				☑		

Terorističke organizacije	AUS	CAN	EU	UK	US	RUS
						
Veliko istočno-islamski Rajderov front						
Hamas						
Iz Adin al Kasam brigada						
Hakain mreža						
Harkaut džihad i islam						
Bangladeški Harkaut džihad i islam						
Pokret za sveti rat - Harkaut ul mudžahedin						
Harakat-Ul-Mujahideen/Alami						
Hezbe islam guldbin						
Hezbollah						
Eksterna bezbednosna organizacija Hezbollaha						
Hizbut tahir						
Hizbul mudžahedin						
Hofstad mreža						
Fondacija svete zemlje za pomoć i razvoj						
Indijski mudžahedini						
Međunarodna federacija mladih Sika						
Irska nacionalna oslobodilačka armija						
Irska narodna oslobodilačka organizacija						
Islamski džihad						
Unija islamskog džihada						
Islamski pokret Uzbekistana						
Đabhat al Nusra						
Jaiše Muhamed						
Đamat ul Furkuan						
Đamat ul mudžahedin Bangladeš						
Đamat al Islah al Idžtimaji						
Đamiat ul Ansar						
Đamiat Islam						
Đema Islamija						

Terorističke organizacije	AUS	CAN	EU	UK	US	RUS
						
Jund al Šam						
Jundalah						
Kahane Ćai						
Kataih Hezbollah						
Snage kalistan Zindabada						
Kudam ul Islam						
Slobodni sokolovi Kurdistana						
Radnička partija Kurdistana						
Babar Kalša						
Laškar Tajiba						
Oslobodilački tigrovi tamilskog elama						
Libijska islamska borbena grupa						
Lojalna volonterska vojska						
Islamska borbena grupa Maroka						
Muslimanska braća						
Nacionalna oslobodilačka armija						
Narandžasti volonteri						
Oslobodilački front Palestine						
Palestinski islamski džihad						
Narodni parlament Iĉkerije i Dagistana						
Narodni front za oslobođenje Palestine						
Privremena irska republikanska armija						
Stvarna armija Irske Republike						
Komanda crvene ruke						
Braniooci crvene ruke						
Revolucionarne oružane snage Kolumbije						
Revolucionarna organizacija "17. novembar"						
Narodna revolucionarna oslobodilačka stranka						
Revolucionalrna borba						
Sekta spasa						

Terorističke organizacije	AUS 	CAN 	EU 	UK 	US 	RUS
Svetla staza						
Sipah šaba Pakistan						
Društvo za oživljavanje islamskog nasleđa						
Temelj al Akse						
Vrhovni vojni Medžlis ul Šura ujedinjenih mudžahedina Kavkaza						
Talibani						
Tehrike Nafaz šerijat Muhamed						
Tehrike Taliban Pakistan						
Ulster udruženje odbrane						
Ulster volonterske snage						
Kolumbijske ujedinjene snage samoodbrane						
Prethodnici osvajanja						
Tamilski svetski pokret						
Broj ter. organizacija po zemljama:	20	41	25	58	52	19

Prilog 4: Komparativna tabela proglašanih terorističkih organizacija po zemljama¹³⁸⁶

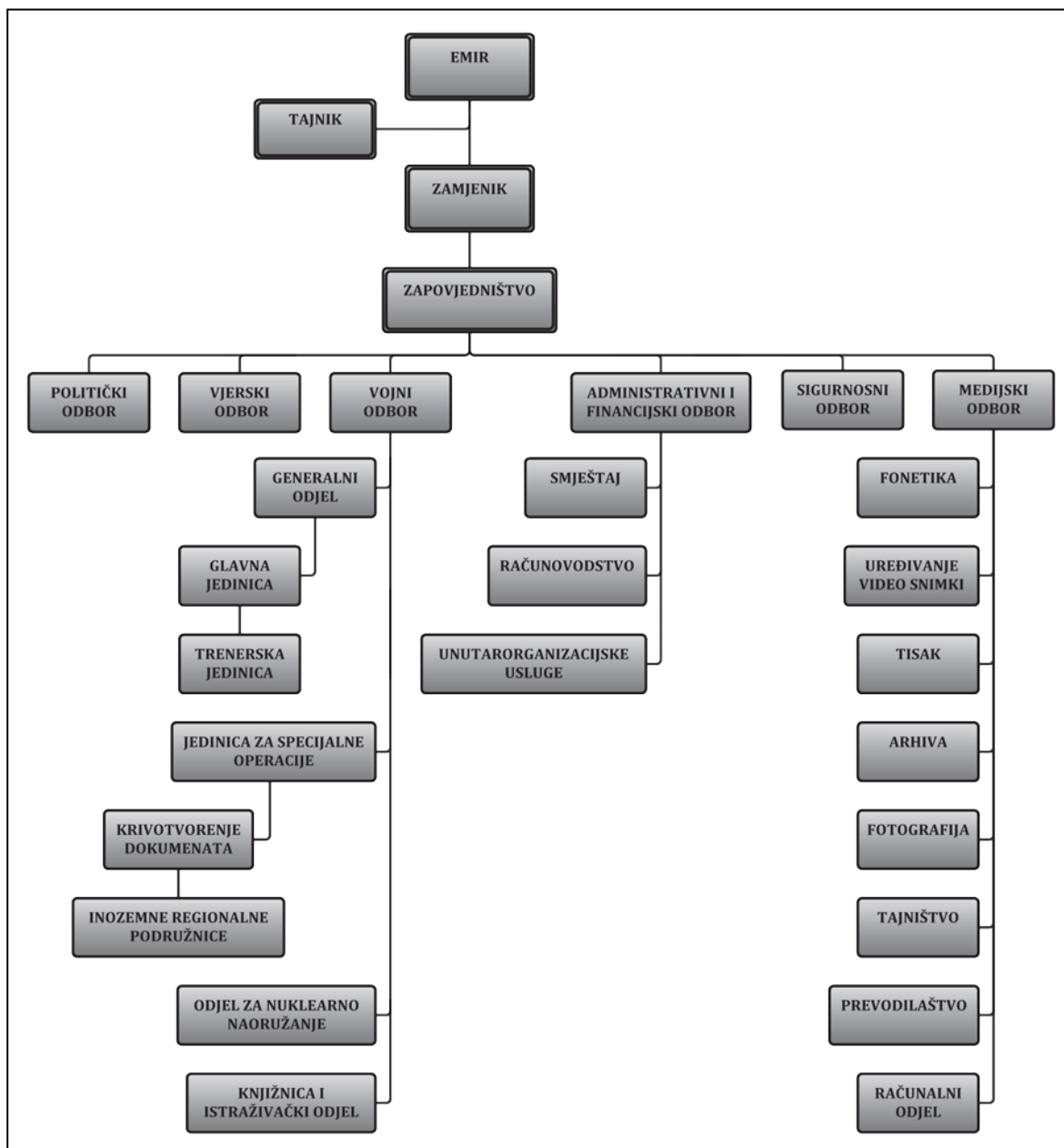
¹³⁸⁶ **Izvori:**

1. Javna bezbednost Kanade (Internet: <http://www.publicsafety.gc.ca/>, datum pristupa: 15/7/2013).
2. Vlada Australije (Internet: <http://www.australia.gov.au/>, datum pristupa: 15/7/2013).
3. Vlada Ujedinjenog Kraljevstva (Internet: <https://www.gov.uk/government/policies/protecting-the-uk-against-terrorism>, datum pristupa: 15/7/2013).
4. EU listiranje terorista (Internet: http://www.berghofoundation.org/fileadmin/redaktion/Publications/Other_Resources/RLM_EU_Terrorist_Listing.pdf, datum pristupa: 15/7/2013).
5. Ministarstvo spoljnih poslova Sjedinjenih Država (Internet: <http://www.state.gov/>, datum pristupa: 15/7/2013).
6. Nacionalni antiteroristički komitet Rusije (Internet: <http://nac.gov.ru/>, datum pristupa: 15/7/2013).

Prilog 5: Procedura EU za proglašavanje neke organizacije terorističkom¹³⁸⁷

¹³⁸⁷ **Preuzeto iz:** Wählich Martin, *EU Terrorist Listing: An Overview about Listing and Delisting Procedures*, Berghof Peace Support, 2010, p. 7.

Prilog 6: Organizacijska struktura Al Kaide¹³⁸⁸

¹³⁸⁸ Preuzeto iz: Gunaratna Rohan & Oreg Aviv, *Al Qaeda's Organizational Structure and its Evolution*, Studies in Conflict and Terrorism, 2010, London, Vol. 33, pp. 1055.

FBI TEN MOST WANTED FUGITIVE

MURDER OF U.S. NATIONALS OUTSIDE THE UNITED STATES;
CONSPIRACY TO MURDER U.S. NATIONALS OUTSIDE THE UNITED STATES;
ATTACK ON A FEDERAL FACILITY RESULTING IN DEATH

USAMA BIN LADEN

Date of Photograph Unknown

Aliases: Usama Bin Muhammad Bin Ladin, Shaykh Usama Bin Ladin, the Prince, the Emir, Abu Abdallah, Mujahid Shaykh, Hajj, the Director

DESCRIPTION

Date of Birth:	1957	Hair:	Brown
Place of Birth:	Saudi Arabia	Eyes:	Brown
Height:	6' 4" to 6' 6"	Complexion:	Olive
Weight:	Approximately 160 pounds	Sex:	Male
Build:	Thin	Nationality:	Saudi Arabian
Occupation:	Unknown		
Remarks:	Bin Laden is the leader of a terrorist organization known as Al-Qaeda, "The Base." He is left-handed and walks with a cane.		

CAUTION

USAMA BIN LADEN IS WANTED IN CONNECTION WITH THE AUGUST 7, 1998, BOMBINGS OF THE UNITED STATES EMBASSIES IN DAR ES SALAAM, TANZANIA, AND NAIROBI, KENYA. THESE ATTACKS KILLED OVER 200 PEOPLE. IN ADDITION, BIN LADEN IS A SUSPECT IN OTHER TERRORIST ATTACKS THROUGHOUT THE WORLD.

CONSIDERED ARMED AND EXTREMELY DANGEROUS

IF YOU HAVE ANY INFORMATION CONCERNING THIS PERSON, PLEASE CONTACT YOUR LOCAL FBI OFFICE OR THE NEAREST U.S. EMBASSY OR CONSULATE.

REWARD

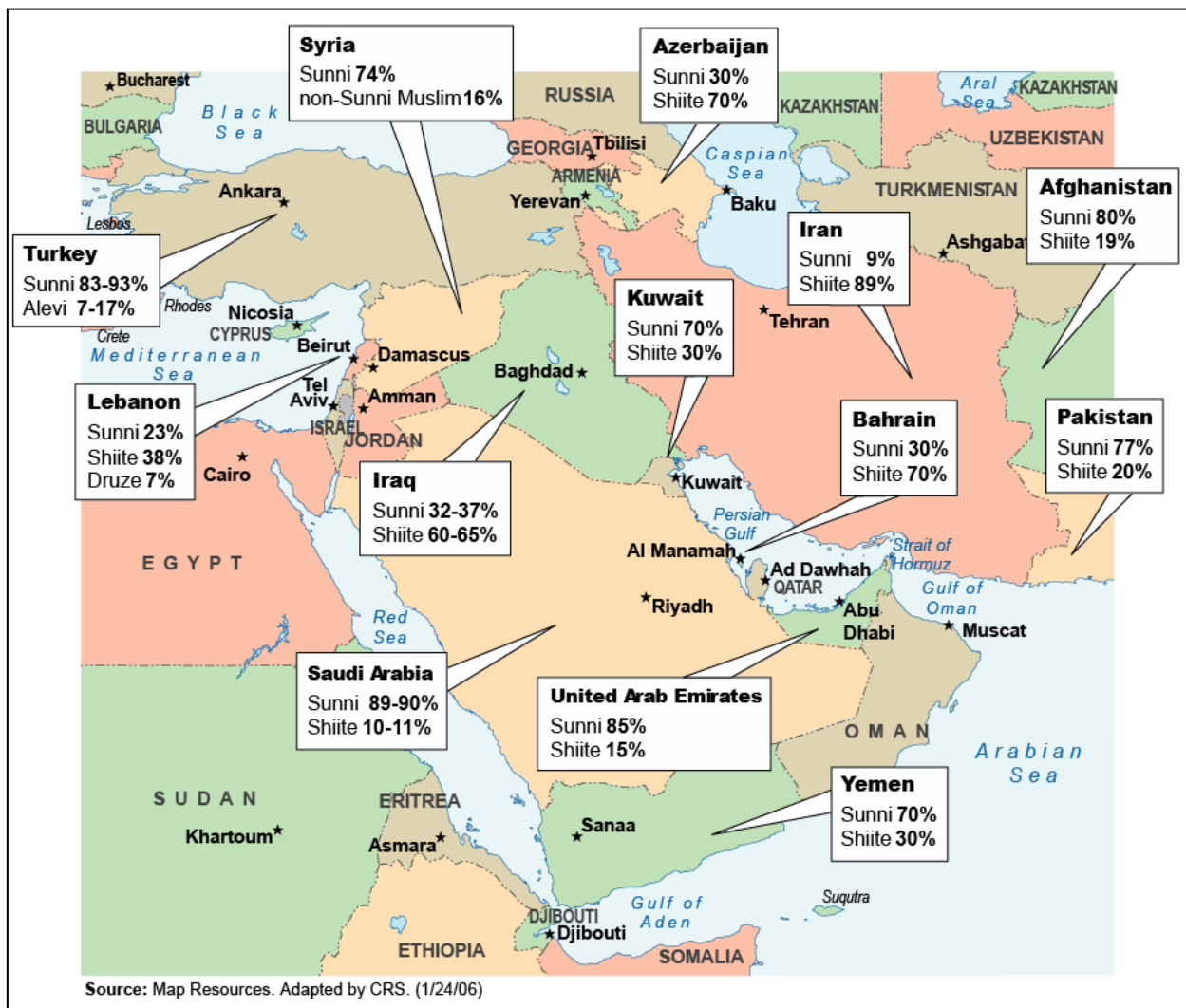
The Rewards For Justice Program, United States Department of State, is offering a reward of up to \$25 million for information leading directly to the apprehension or conviction of Usama Bin Laden. An additional \$2 million is being offered through a program developed and funded by the Airline Pilots Association and the Air Transport Association.

www.fbi.gov

June 1999
Poster Revised November 2001

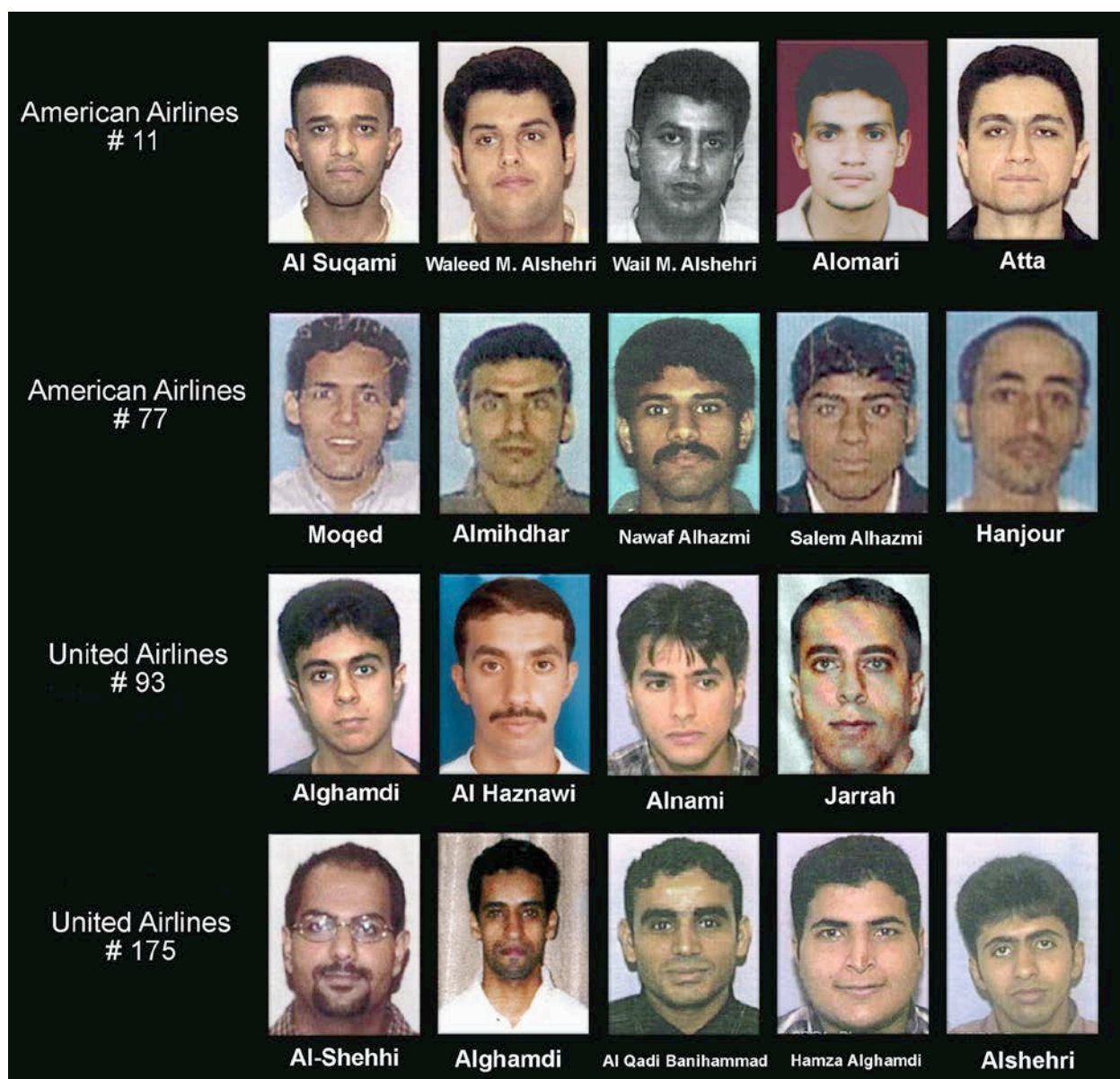
Prilog 7: Osama bin Laden na FBI list deset najtraženijih begunaca¹³⁸⁹

¹³⁸⁹ **Preuzeto iz:** FBI Ten Most Wanted, Poster: Osama bin Laden, 1999 (Internet: <http://www.fbi.gov/wanted/topten/usama-bin-laden>, 02/04/2015).

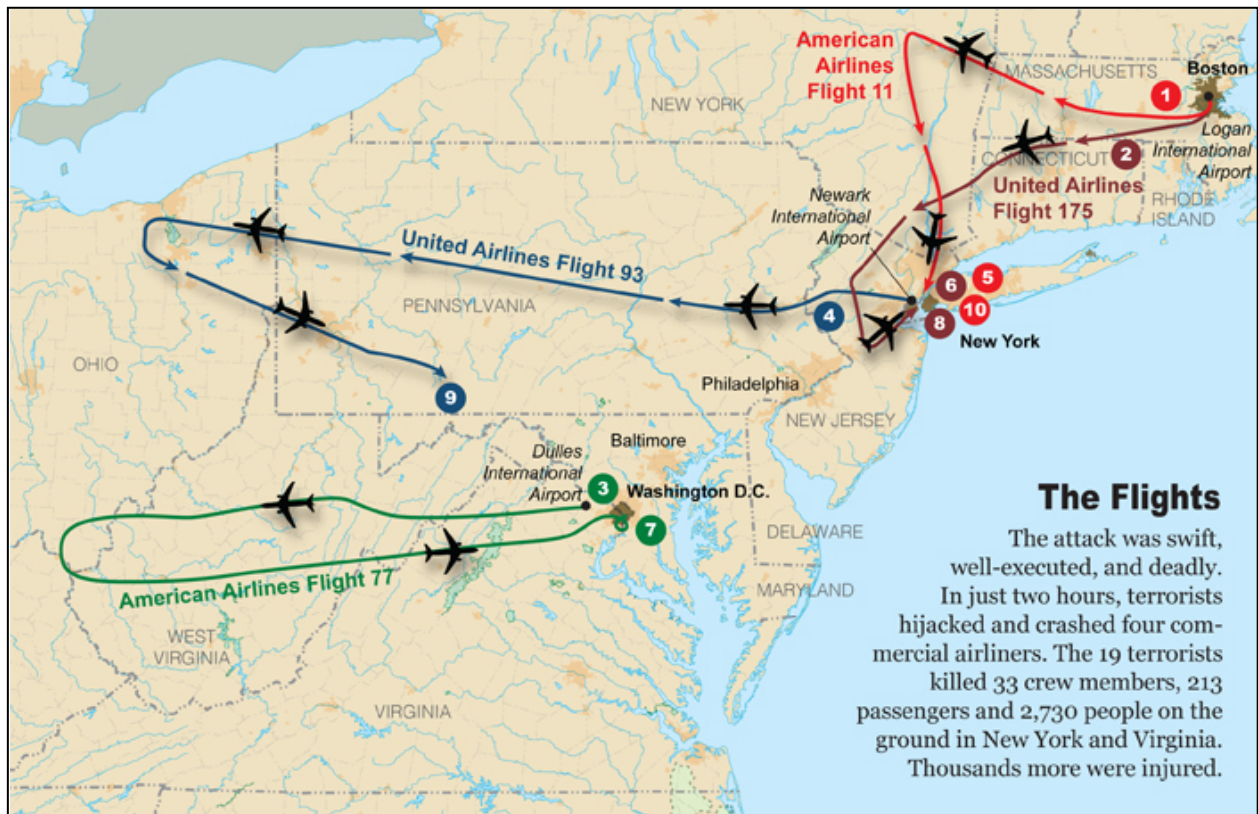
Prilog 8: Demografska distribucija shiita i sunita u svetu¹³⁹⁰

¹³⁹⁰ **Preizeto iz:** Blanchard M. Christopher, *Islam: Sunnis and Shiites*, Congressional Research Service, Washington, RS21745, 2008, pg. CRS-6.

**Prilog 9: Teroristi koji si izvršili samoubilačke napade na SAD 11. septembra 2001.
godine¹³⁹¹**

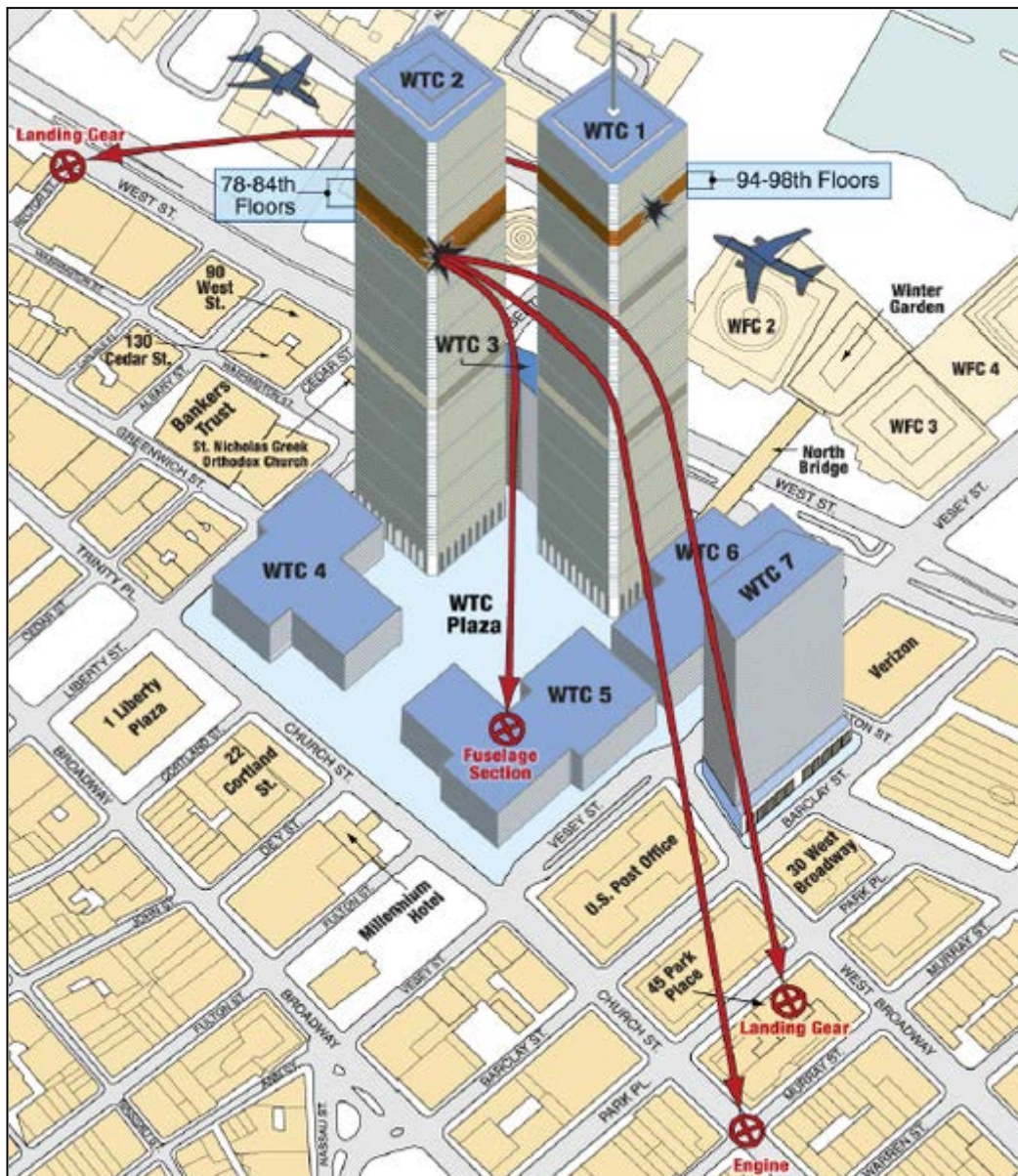
¹³⁹¹ **Preuzeto iz:** *9/11 Attacks*, History (Internet: <http://www.history.com/topics/9-11-attacks/pictures/911-the-pentagon/combo-picture-of-suspected-hijackers>, 10/05/2015), op. cit.

- 1 7:59 a.m. American Airlines Flight 11, a Boeing 767, departs Boston's Logan Airport bound for Los Angeles with 81 passengers and crew of 11.
- 2 8:14 a.m. United Airlines Flight 175, a Boeing 767, also departs Boston for Los Angeles with 56 passengers and crew of nine.
- 3 8:20 a.m. American Airlines Flight 77, a Boeing 757, departs Washington's Dulles Airport for Los Angeles with 58 passengers and crew of six.
- 4 8:42 a.m. United Airlines Flight 93, a Boeing 757, leaves Newark for San Francisco with 37 passengers and crew of seven.
- 5 8:46 a.m. American Airlines Flight 11 crashes into the North Tower of the World Trade Center.
- 6 9:03 a.m. United Airlines Flight 175 slams into the South Tower of the World Trade Center.
- 7 9:37 a.m. American Airlines Flight 77 hits the Pentagon. Hijacked from Dulles, Flight 77 slams into the West side of the Pentagon.
- 8 9:59 a.m. The South Tower collapses.
- 9 10:03 a.m. United Airlines Flight 93 crashes in Shanksville, Pennsylvania, 80 miles southeast of Pittsburgh.
- 10 10:28 a.m. The North Tower collapses.

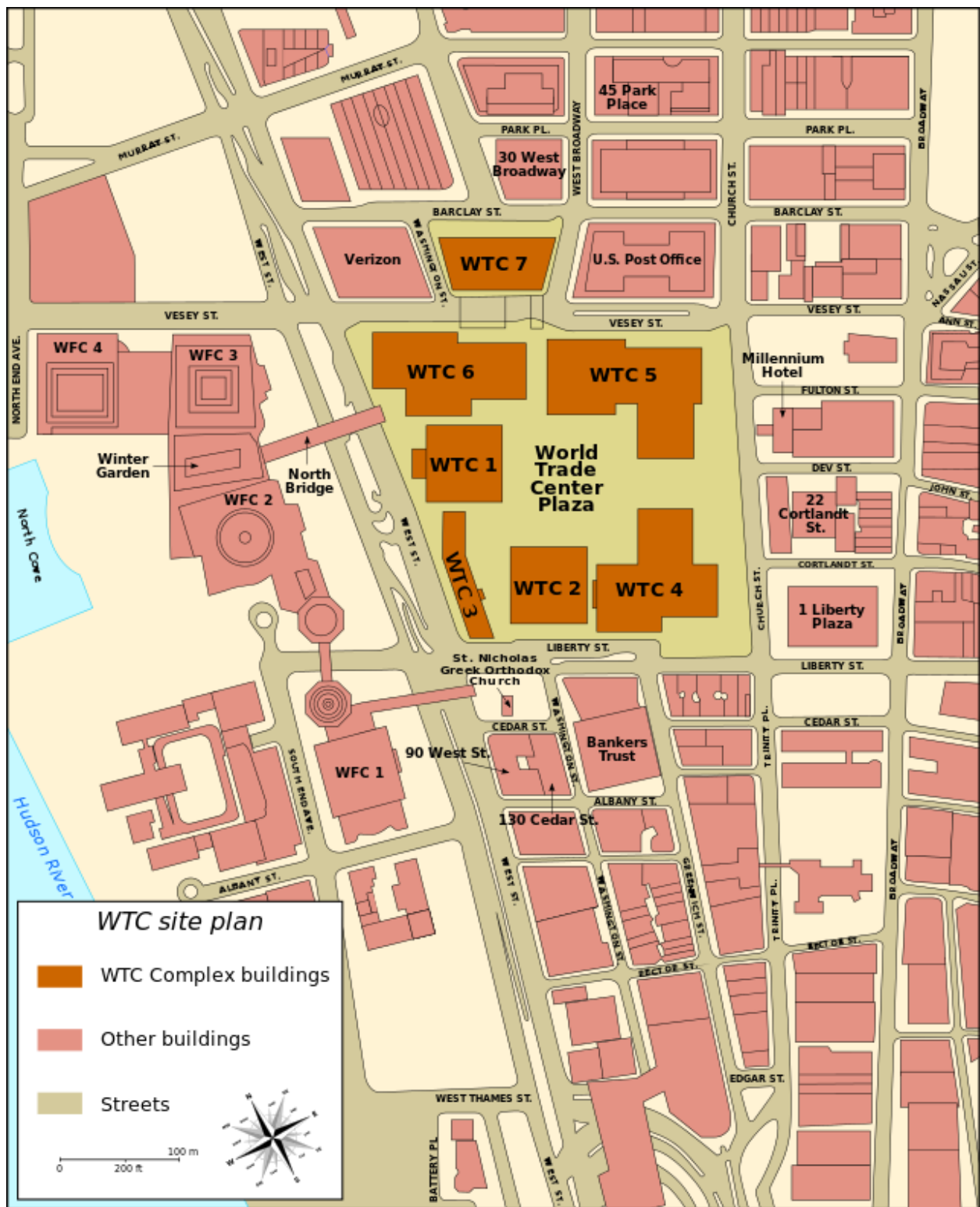
Prilog 10: Putanja kretanja četiri oteta aviona korišćena za samoubilačke terorističke napade na SAD 11. septembra 2001. godine¹³⁹²

¹³⁹² **Preuzeto iz:** FBI, *Ten Years After: The FBI Since 9/11*, 2011 (Internet: <http://www.fbi.gov/about-us/ten-years-after-the-fbi-since-9-11/the-flights/>, 15/05/2015).

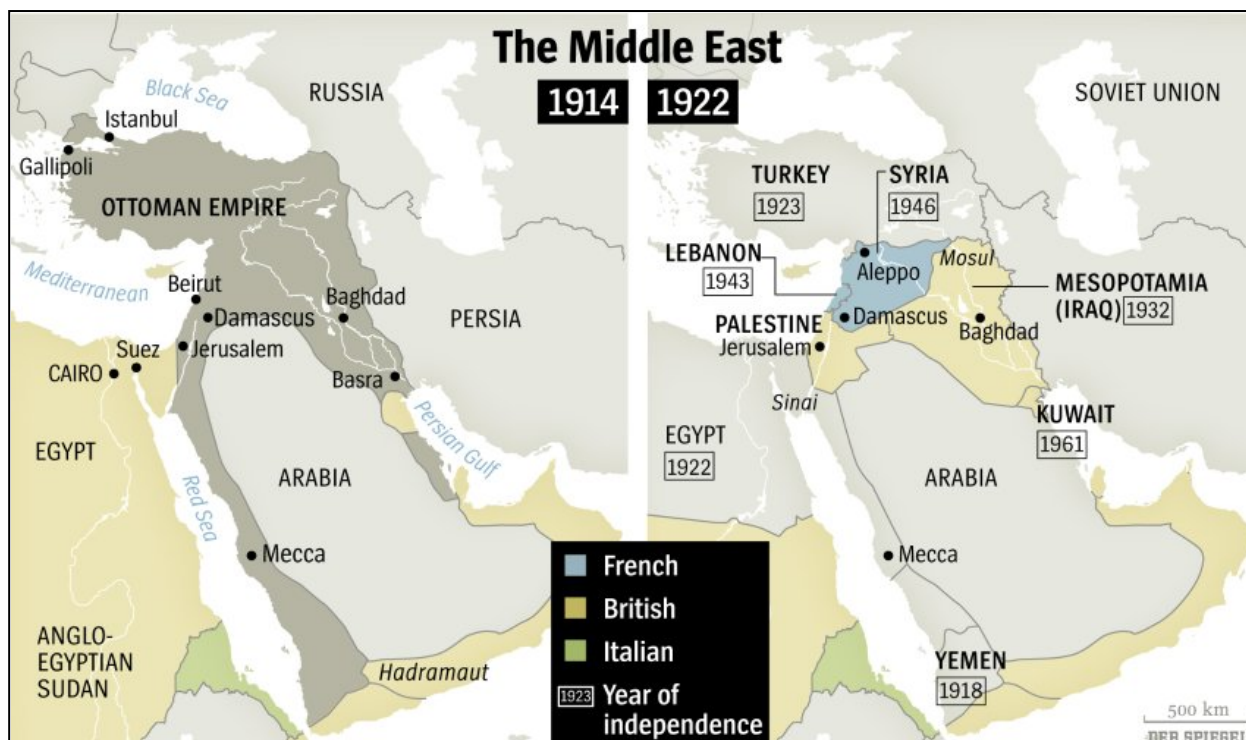
Prilog 11: Dijagramski prikaz samoubilačkih terorističkih napade na WTC u Njujorku 11. septembra 2001. godine¹³⁹³

¹³⁹³ Preuzeto iz: FEMA, 9/11 Attacks (Internet: http://www.fema.gov/pdf/library/fema403_ch1.pdf, 15/05/2015).

Prilog 12: Dijagram WTC kompleksa u Njujorku¹³⁹⁴

¹³⁹⁴ Preuzeto iz: FEMA, 9/11 Attacks (Internet: http://www.fema.gov/pdf/library/fema403_ch1.pdf, 15/05/2015), op. cit.

Prilog 13: Karta Bliskog istoka pre i posle Prvog svetskog rata¹³⁹⁵

¹³⁹⁵ **Preuzeto iz:** Spiegel, *Century of Violence: What World War I Did to the Middle East*, 2014 (Internet: <http://www.spiegel.de/international/world/world-war-i-led-to-a-century-of-violence-in-the-middle-east-a-946052.html>, 23/06/2015).

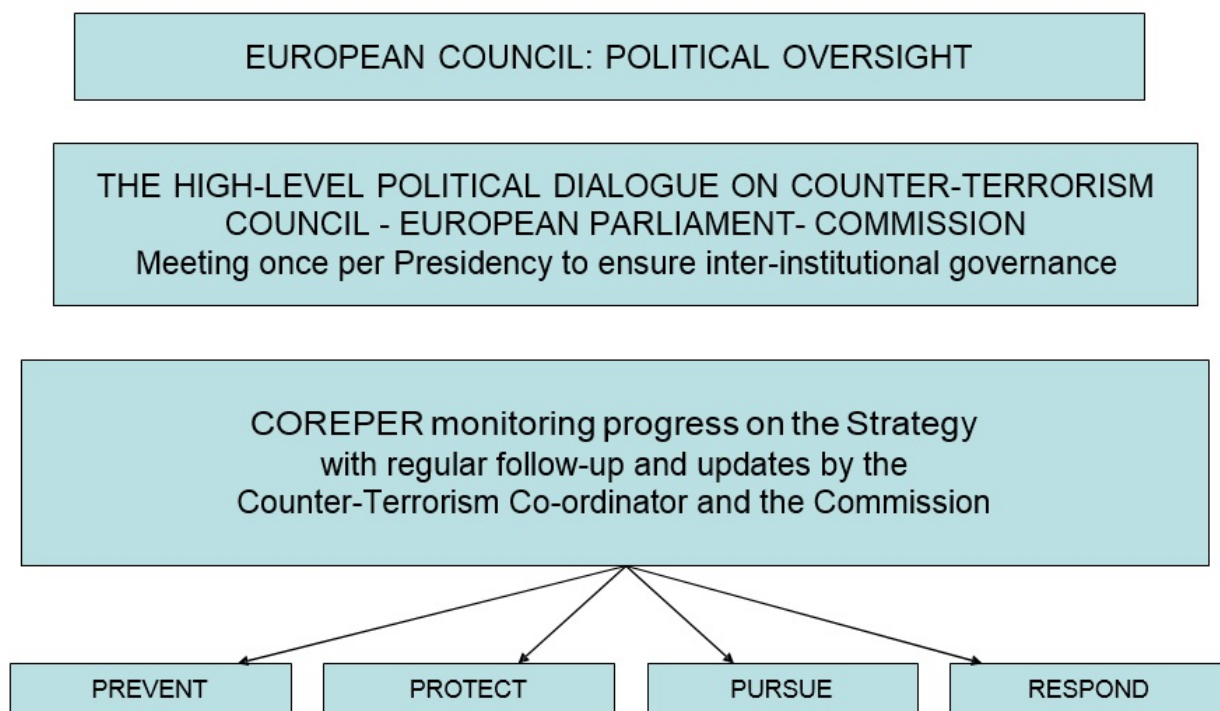
The EU 's Counter-Terrorism Strategy covers four strands of work, fitting under its strategic commitment:

Prilog 14: Četiri stuba evropske protivterorističke strategije¹³⁹⁶

¹³⁹⁶ **Preuzeto iz:** *The European Union Counter-Terrorism Strategy*, European Council, Brussels, 2005 (Internet: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2014469%202005%20REV%204>, 03/15/2013), op. cit., p. 3.

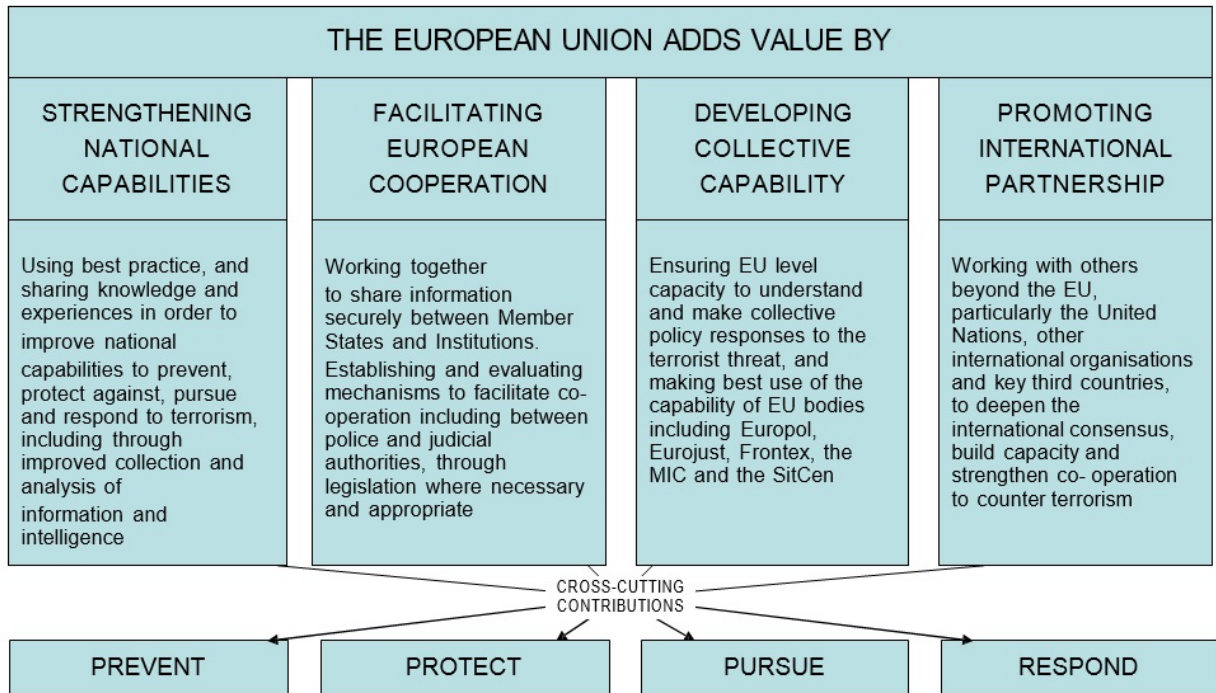
The EU should pursue its goals in a democratic and accountable way. Political oversight of the Strategy and regular follow-up will be essential:

Prilog 15: Tri obavezujuće mere demokratske odgovornosti implementacije Strategije EU za borbu protiv terorizma¹³⁹⁷

¹³⁹⁷ **Preuzeto iz:** *The European Union Counter-Terrorism Strategy*, European Council, Brussels, 2005 (Internet: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2014469%202005%20REV%2004>, 03/15/2013), op. cit., p. 5.

Member States have the primary responsibility for combating terrorism, and the EU can add value in four main ways:

Prilog 16: Četiri ključne tačke u kojima će EU doprineti nacionalnim vladama zemalja članica u borbi protiv terorizma¹³⁹⁸

¹³⁹⁸ **Preuzeto iz:** *The European Union Counter-Terrorism Strategy*, European Council, Brussels, 2005 (Internet: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2014469%202005%20REV%204>, 03/15/2013), op. cit., p. 4.

TERRORISM BY GOVERNMENT TYPE

FULL
DEMOCRACY
HYBRID
REGIME

FLAWED
DEMOCRACY
AUTHORITARIAN
REGIME

CHART 18 Incidents by government type

Countries with a hybrid regime of government are most affected by terrorism.

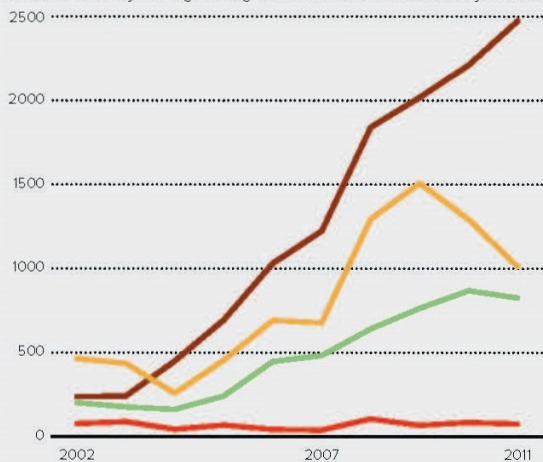

CHART 19 Fatalities by government type

Most deaths from terrorism since 2002 have occurred in hybrid regimes.

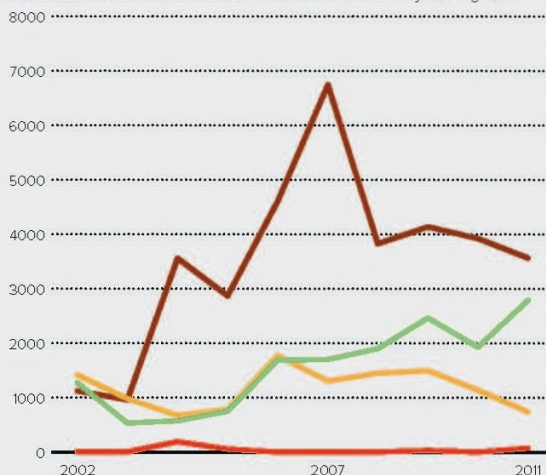

CHART 20 Impact of terrorism by government type (total GTI score)

Countries under Authoritarian regimes suffer the most from terrorism

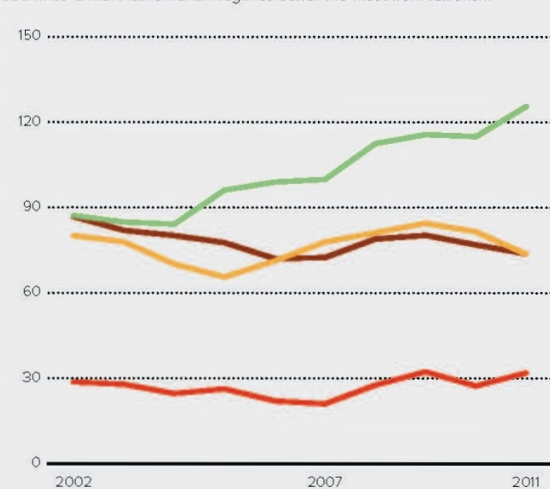
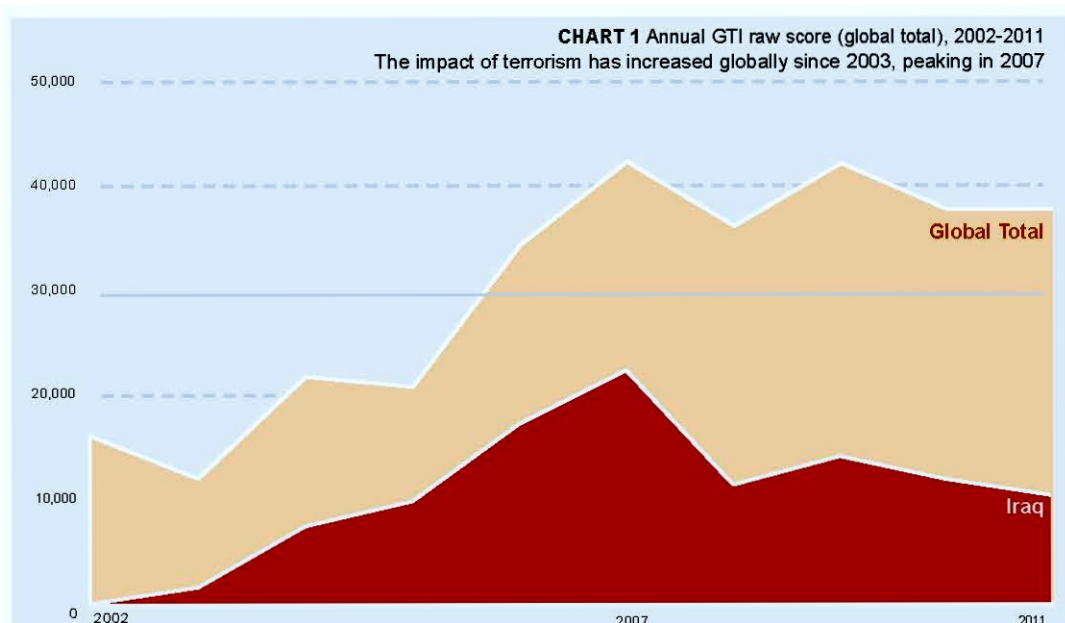

TABLE 10 Top ten countries most affected by terrorism in 2011 and their government type

COUNTRY	GOVERNMENT TYPE
Afghanistan	Authoritarian regime
India	Flawed democracy
Iraq	Hybrid regime
Nigeria	Authoritarian regime
Pakistan	Hybrid regime
Philippines	Flawed democracy
Russia	Hybrid regime
Somalia	Unclassified
Thailand	Flawed democracy
Yemen	Authoritarian Regime

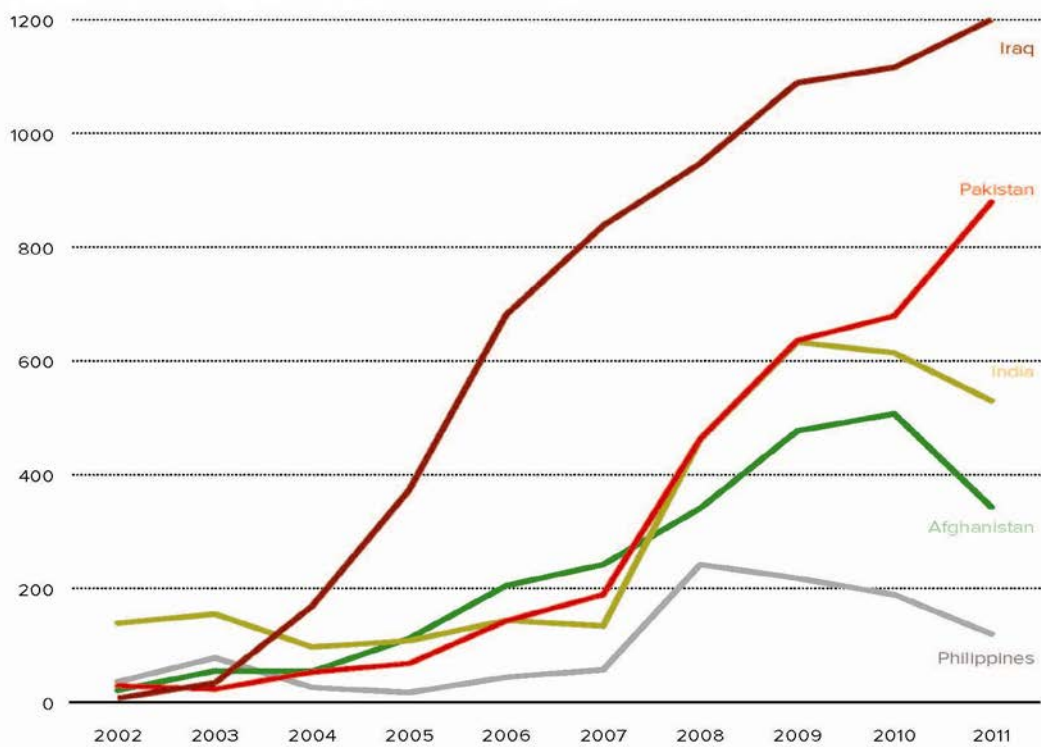
Prilog 17: Različiti državni režimi u svetu najpogodeniiji terorizmom tokom prve decenije antiterorističkog rata¹³⁹⁹

¹³⁹⁹ Preuzeto iz: 2012 Global terrorism Index, Institute for Economics & Peace, New York, 2013, op. cit., p. 28.

Prilog 18: Globalni rast terorističkih napada i irački udeo u njemu¹⁴⁰⁰

¹⁴⁰⁰ **Preuzeto iz:** *2012 Global terrorism Index*, Institute for Economics & Peace, New York, 2013, op. cit., p. 7.

Prilog 19: Pet država najviše pogođenih terorizmom u periodu od 2002. do 2011. godine¹⁴⁰¹

¹⁴⁰¹ **Preuzeto iz:** *2012 Global terrorism Index*, Institute for Economics & Peace, New York, 2013, op. cit., p. 24.

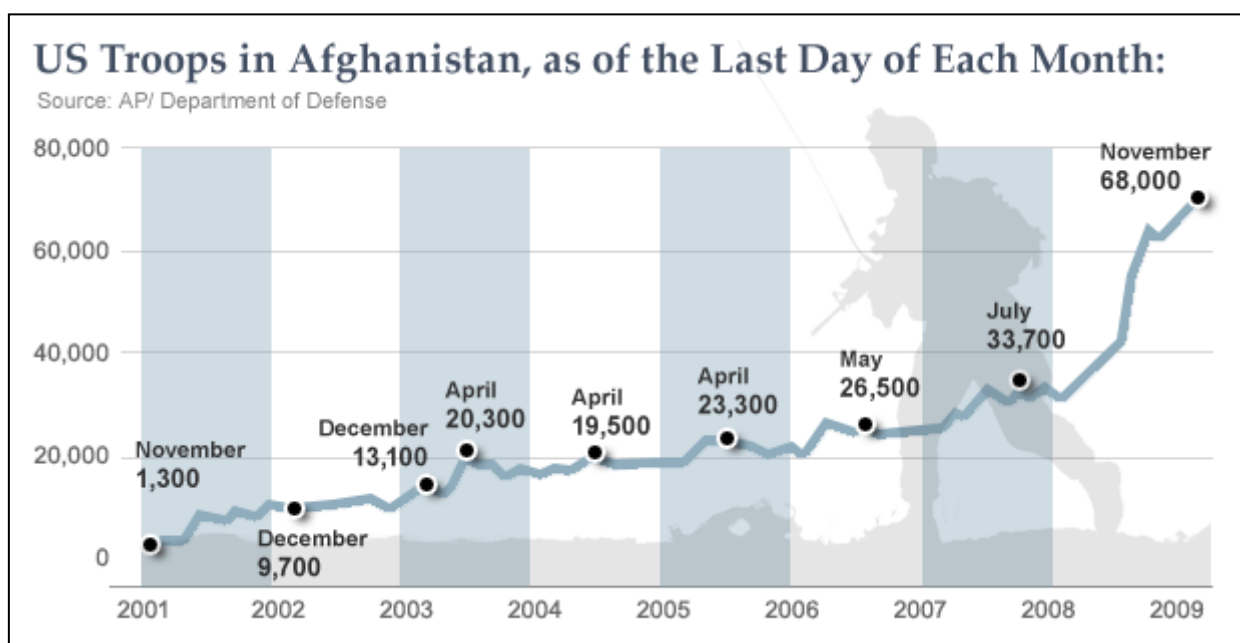
Prilog 20: Vreme i lokacije koordinisanih terorističkih napada izvedenih u Parizu 13. novembra 2015. godine¹⁴⁰²

¹⁴⁰² **Preuzeto sa:** BBC, *Paris attacks: What happened on the night*, 2015 (Internet: <http://www.bbc.com/news/world-europe-34818994>, 23/03/2016), op. cit.

FY2001---FY2014 Costs	\$billions
1. Total DOD (Afghanistan, Iraq, Operation Noble Eagle (ONE))	1,485.6
2. State and US AID (Afghanistan, Iraq, and Pakistan)	105.1
3. Estimated additions to the Pentagon base	836.1
4. Total medical and disability for veterans	160.4
5. Additions to Homeland Security	471.6
6. Interest on Pentagon War Appropriations	315.7
Subtotal FY2001---FY2014 Costs	3,374.5
Estimates of Future Spending	
Pentagon and State/USAID (Afghanistan, Iraq, Pakistan, and ONE) FY2015 ⁴⁴	79.4
Future Veterans' costs for medical and disability, FY2015---2054	1,000
Subtotal Future War---related Spending	1079.4
Total Costs to Date and Estimated Future Federal Budget Costs	4, 453.9
<i>Cumulative Interest through 2054 on war appropriations through FY2013⁴⁵</i>	<i>>7,900</i>

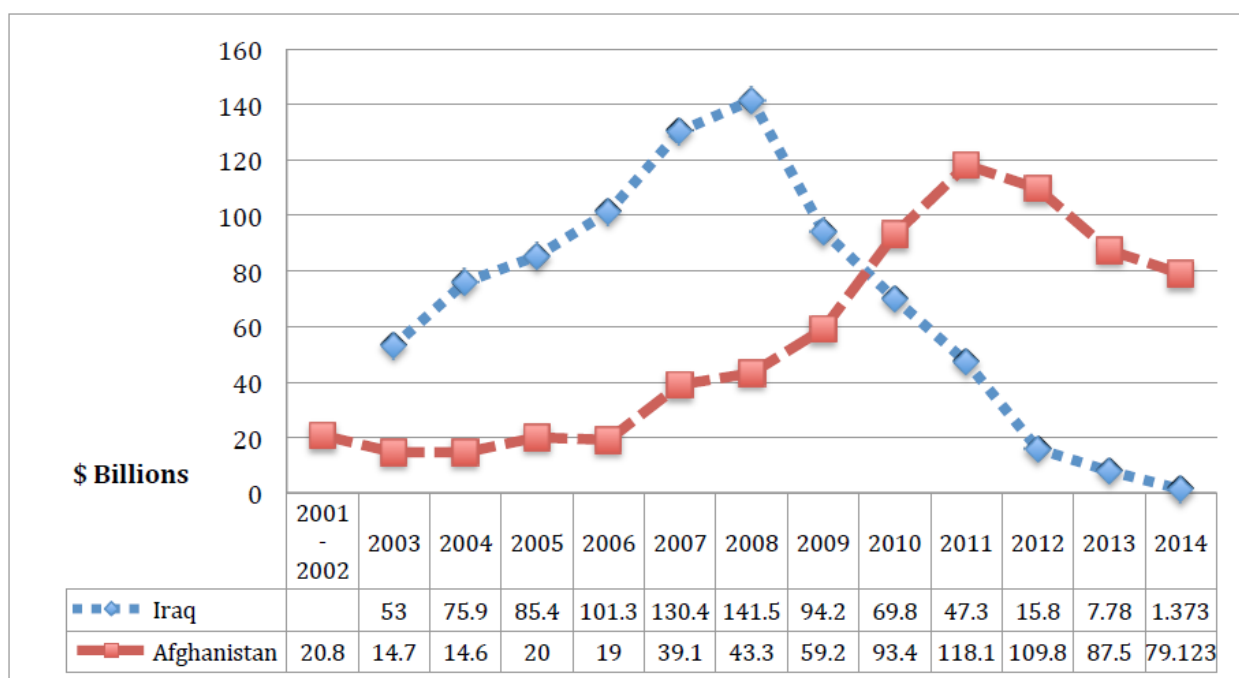
Prilog 21: Troškovi američkog „rata protiv terorizma”¹⁴⁰³

¹⁴⁰³ **Preuzeto iz:** Brown University: Watson Institute, *Cost of War Project Report*, 2014 (Internet: <http://watson.brown.edu/costsofwar/files/cow/imce/figures/2014/Costs%20of%20War%20Summary%20Crawford%20June%202014.pdf>, 06/07/2016), op. cit.

Prilog 22: Broj američkih trupa u Avganistanu 2001-2009. godine¹⁴⁰⁴

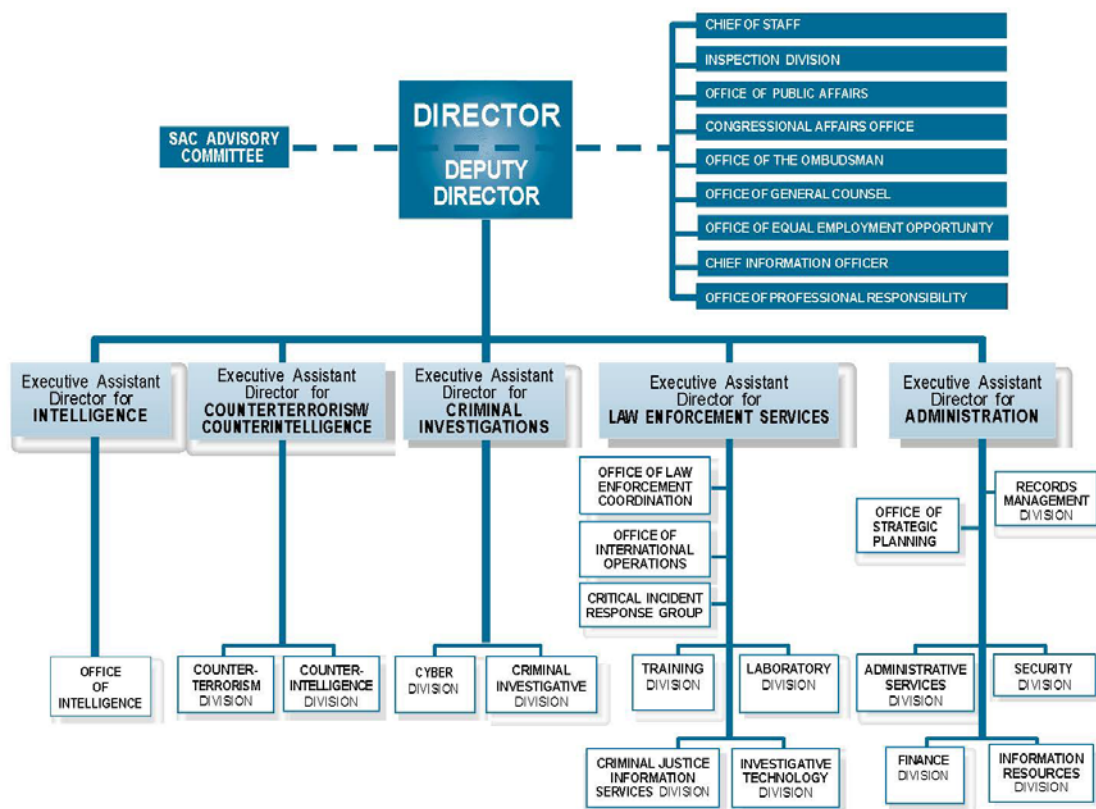
¹⁴⁰⁴ **Preuzeto iz:** CBS News, *Chart: Troop Levels in Afghanistan Over the Years*, 2009 (Internet: <http://www.cbsnews.com/news/chart-troop-levels-in-afghanistan-over-the-years/>, 30/07/2016), op. cit.

Prilog 23: Godišnja izdvajana iz budžeta Sjedinjenih Država za ratove u Avganistanu i Iraku¹⁴⁰⁵

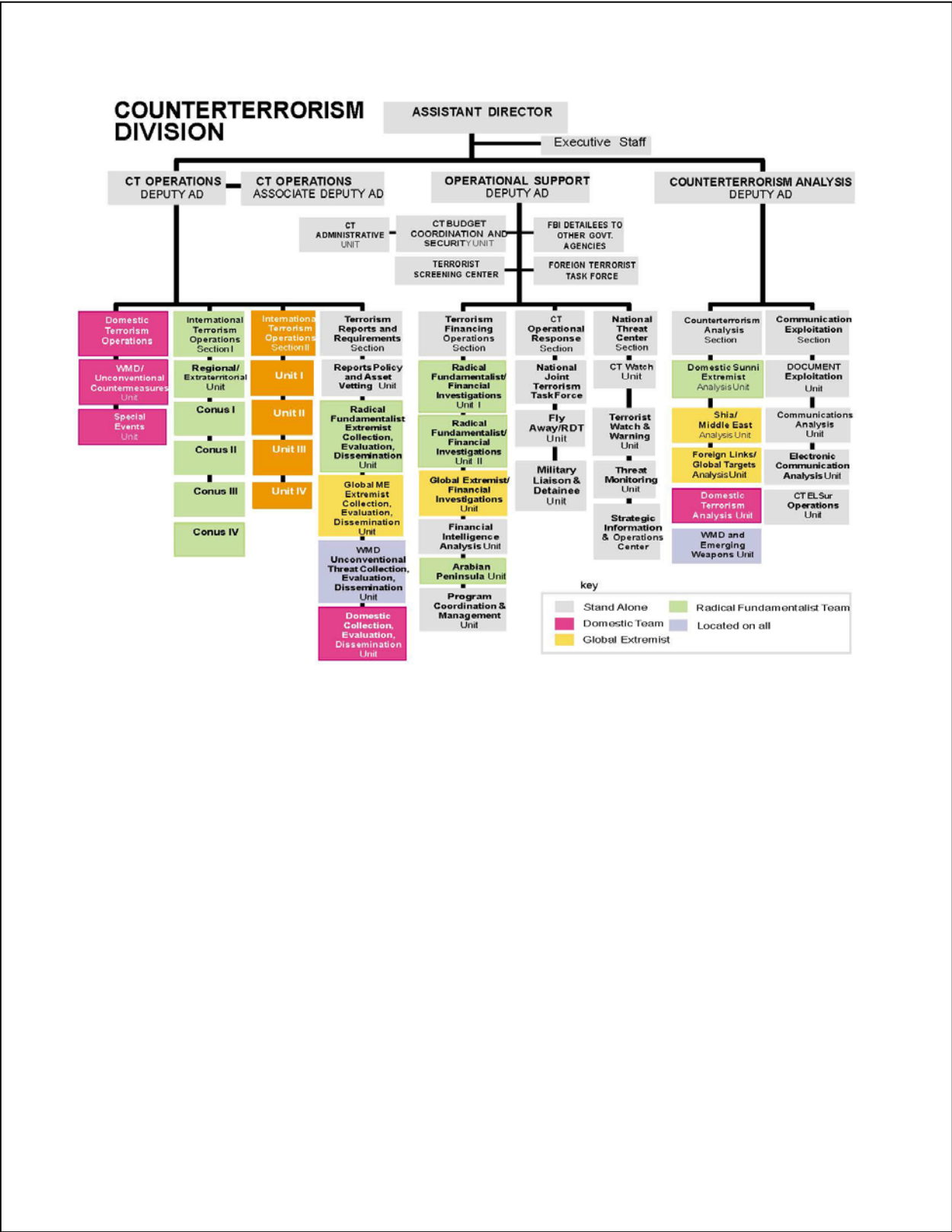
¹⁴⁰⁵ **Preuzeto iz:** Brown University: Watson Institute, *Cost of War Project Report*, 2014 (Internet: <http://watson.brown.edu/costsofwar/files/cow/imce/figures/2014/Costs%20of%20War%20Summary%20Crawford%20June%202014.pdf>, 06/07/2016), op. cit.

FEDERAL BUREAU OF INVESTIGATION

Prilog 24: Organizaciona struktura Federalnog istražnog biroa SAD¹⁴⁰⁶

¹⁴⁰⁶ **Preuzeto iz:** FBI, *The FBI's Counterterrorism Program Since September 2001*, 2004 (Internet: <file:///C:/Users/Niksa/Downloads/9-11commissionrep.pdf>, 29/11/2016), op. cit., p. 3

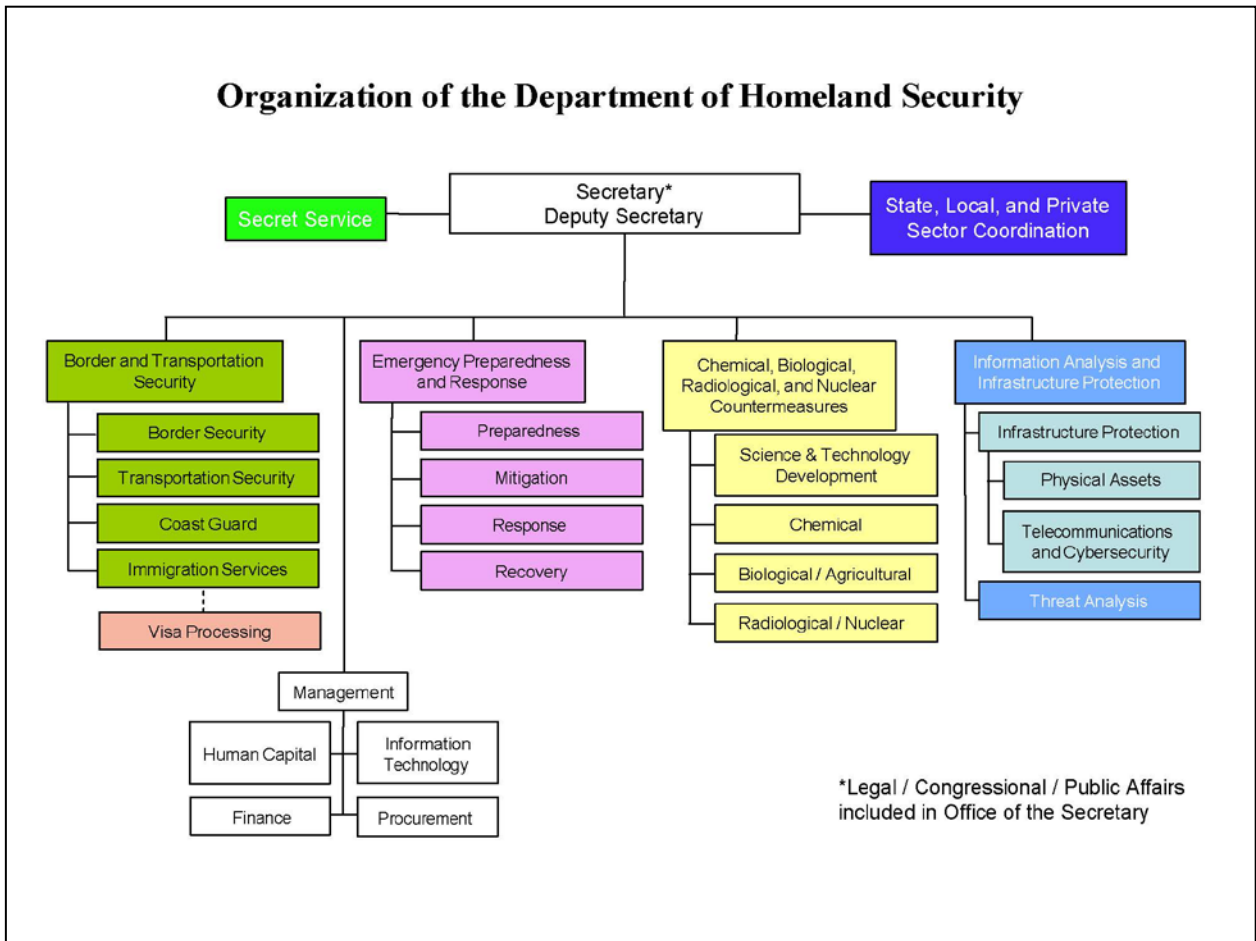
Prilog 25: Reformisan protivteroristički odsek FBI nakon 11. septembra 2001. godine¹⁴⁰⁷

¹⁴⁰⁷ Preuzeto iz: Ibid, p. 21.

Lead up to 9/11	Today
The U.S. Customs Service (Treasury)	U.S. Customs and Border Protection - inspection, border and ports of entry responsibilities U.S. Immigration and Customs Enforcement - customs law enforcement responsibilities
The Immigration and Naturalization Service (Justice)	U.S. Customs and Border Protection - inspection functions and the U.S. Border Patrol U.S. Immigration and Customs Enforcement - immigration law enforcement: detention and removal, intelligence, and investigations U.S. Citizenship and Immigration Services - adjudications and benefits programs
The Federal Protective Service	U.S. Immigration and Customs Enforcement until 2009); currently resides within the National Protection and Programs Directorate
The Transportation Security Administration (Transportation)	Transportation Security Administration
Federal Law Enforcement Training Center (Treasury)	Federal Law Enforcement Training Center
Animal and Plant Health Inspection Service (part)(Agriculture)	U.S. Customs and Border Protection - agricultural imports and entry inspections
Office for Domestic Preparedness (Justice)	Responsibilities distributed within FEMA
The Federal Emergency Management Agency (FEMA)	Federal Emergency Management Agency
Strategic National Stockpile and the National Disaster Medical System (HHS)	Returned to Health and Human Services, July, 2004
Nuclear Incident Response Team (Energy)	Responsibilities distributed within FEMA
Domestic Emergency Support Teams (Justice)	Responsibilities distributed within FEMA
National Domestic Preparedness Office (FBI)	Responsibilities distributed within FEMA
CBRN Countermeasures Programs (Energy)	Science & Technology Directorate
Environmental Measurements Laboratory (Energy)	Science & Technology Directorate
National BW Defense Analysis Center (Defense)	Science & Technology Directorate
Plum Island Animal Disease Center (Agriculture)	Science & Technology Directorate
Federal Computer Incident Response Center (GSA)	US-CERT, Office of Cybersecurity and Communications in the National Protection and Programs Directorate
National Communications System (Defense)	Office of Cybersecurity and Communications in the National Protection and Programs Directorate
National Infrastructure Protection Center (FBI)	Dispersed throughout the Department, including Office of Operations Coordination and Office of Infrastructure Protection
Energy Security and Assurance Program (Energy)	Integrated into the Office of Infrastructure Protection
U.S. Coast Guard	U.S. Coast Guard
U.S. Secret Service	U.S. Secret Service

Prilog 26: Vladine agencije koje su ušle u sastav novoformiranog Ministarstva otadžbinske bezbednosti i one koje se u njemu danas nalaze¹⁴⁰⁸

¹⁴⁰⁸ **Preuzeto sa:** Department of Homeland Security, *Who Joined DHS*, 2015 (Internet: <https://www.dhs.gov/who-joined-dhs>, 02/01/2017), op. cit.

Prilog 27: Organizaciona struktura Ministarstva otadžbinske bezbednosti SAD¹⁴⁰⁹

¹⁴⁰⁹ **Preuzeto iz:** *The Department of Homeland Security*, White House, Washington, 2002 (Internet: <https://www.dhs.gov/xlibrary/assets/book.pdf>, 01/01/2017), op. cit., p. 9.

Administrativni prilozi

Prilog 1

Izjava o autorstvu

Potpisani: Nikša Nikodinović

Broj upisa: 975

Izjavljujem

- da je doktorska disertacija pod naslovom “**Američka nacionalna strategija za borbu protiv terorizma na početku XXI veka**” rezultat sopstvenog istraživačkog rada;
- da predložena disertacija u celini ni u delovima nije bila predložena za dobijanje bilo koje diplome prema studijskim programima drugih visokoškolskih ustanova;
- da su rezultati korektno navedeni i da nisam kršio autorska prava i koristio intelektualnu svojinu drugih lica.

Potpis doktoranda

U Beogradu, 15.04.2017. godine.

Prilog 2

Izjava o istovetnosti štampane i elektronske verzije doktorskog rada

Ime i prezime: Nikša Nikodinović

Broj upisa: 975

Naslov rada: “Američka nacionalna strategija za borbu protiv terorizma na početku XXI veka”

Mentor: prof. dr Dragan R. Simić

Potpisani: Nikša Nikodinović

Izjavljujem da je štampana verzija mog doktorskog rada istovetna elektronskoj verziji koju sam predao za objavljivanje na portalu **Digitalnog repozitorijuma Univerziteta u Beogradu**.

Dozvoljavam da se objave moji lični podaci vezani za dobijanje akademskog zvanja doktora nauka, kao što su ime i prezime, godina i mesto rođenja i datum odbrane rada.

Ovi lični podaci mogu se objaviti na mrežnim stranicama digitalne biblioteke, u elektronskom katalogu i u publikacijama Univerziteta u Beogradu.

Potpis doktoranda

U Beogradu, 15.04.2017. godine.

Prilog 3

Izjava o korišćenju

Ovlašćujem Univerzitetsku biblioteku „Svetozar Marković“ da u Digitalni repozitorijum Univerziteta u Beogradu unese moju doktorsku disertaciju pod naslovom “**Američka nacionalna strategija za borbu protiv terorizma na početku XXI veka**”, koja je moje autorsko delo.

Disertaciju sa svim priložima predao sam u elektronskom formatu pogodnom za trajno arhiviranje.

Moju doktorsku disertaciju pohranjenu u Digitalni repozitorijum Univerziteta u Beogradu mogu da koriste svi koji poštuju odredbe sadržane u odabranom tipu licence Kreativne zajednice (*Creative Commons*) za koju sam se odlučio:

✓ **3. Autorstvo** – nekomercijalno – bez prerade.

Dozvoljavam umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, bez promena, preoblikovanja ili upotrebe dela u svom delu, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence. Ova licenca ne dozvoljava komercijalnu upotrebu dela. U odnosu na sve ostale licence, ovom licencom se ograničava najveći obim prava korišćenja dela.

Potpis doktoranda

U Beogradu, 15.04.2017. godine.

BIOGRAFIJA KANDIDATA

Mr Nikša (Nenad) Nikodinović rođen je 20. jula 1981. godine u Travniku, opština Travnik, Bosna i Hercegovina. Osnovnu školu završio je u Bratuncu (BiH), a potom 1997. godine, radi daljeg školovanja odselio se u Feniks, Arizonu (SAD) gde je završio srednju školu, sa stečenom diplomom u naprednom obrazovanju (*Advance Studies Diploma*).

U Feniksu je 2004. godine diplomirao Kriminalističke nauke i kriminologiju na državnom univerzitetu u Arizoni (*Arizona State University*), sa prosečnom ocenom 8,85 i stekao zvanje diplomiranog kriminologa. Nakon osnovnih studija mr Nikodinović je magistrirao na Bostonskom univerzitetu (*Boston University*) sa prosečnom ocenom 9,14, gde je 2008. godine odbranio magistarsku tezu pod naslovom „*Uticao 11. septembra na organizacionu strukturu državnih i lokalnih policijskih uprava u Sjedinjenim Američkim Državama i njihove antiterorističke kapacitete*“¹⁴¹⁰ i stekao zvanje magistra krivičnog pravosuđa i kriminologije. Potom je 2009. godine završio specialističke postdiplomske akademske studije na državnom univerzitetu u Mičigenu (*Michigan State University*) sa prosečnom ocenom 9,5 i stekao zvanje specijaliste za državnu bezbednost i antiterorizam.

U okviru projekta od nacionalnog značaja Ministarstva vera i dijaspora Vlade Republike Srbije „*Projekat za povratak mladih stručnjaka i intelektualaca iz dijaspora i rasejanja*“, mr Nikodinović se 2009. godine vratio u Srbiju. Dodeljena mu je stipendija za doktorske studije na Univerzitetu u Beogradu - Fakultetu političkih nauka.

Radnu karijeru u Srbiji započeo je 2010. godine u Policijskom sindikatu Srbije gde je i danas angažovan kao Specijalni savetnik predsednika za međunarodne odnose i koordinaciju saradnje sa Evropskom policijskom unijom (*European Police Union – EPU*), koja ga je imenovala za svog menadžera istraživanja i međunarodnog projektovanja. Iste godine je prihvatio i jednogodišnji mandat Delegata u Skupštine dijaspora i Srba u region. Kao Delegat Skupštine i predstavnik srpske dijaspora u SAD mr Nikodinović je kreirao i realizovao projekat „*Kupujmo srpsko u dijaspori*“. Projekat je pod pokroviteljstvom Vlade Republike Srbije dobio status projekta od nacionalnog značaja, a mr Nikodinović je nagrađen **Zlatnikom Cara Konstantina**

¹⁴¹⁰ THE IMPACT OF 9/11 ON THE ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF STATE AND LOCAL POLICE DEPARTMENTS IN THE UNITED STATES & LAW ENFORCEMENT'S COUNTER TERRORISM CAPABILITIES.

od strane njegove svetosti Patrijarha srpskog gospodina Irineja i odlikovan **Zlatnom Značkom** od Ministarstva za dijasporu i Ministarstva kulture Vlade Republike Srbije.

Nagrađivan je više puta iz oblasti rada od strane domaćih, stranih i međunarodnih institucija, a posebno za sveobuhvatan doprinos u razvoju socijalnog dijaloga i sindikalizma u sektoru bezbednosti na Balkanu i za istraživački doprinos.

Mr Nikša Nikodinović je i aktivan učesnik velikog broja međunarodnih stručnih i naučnih konferencija kao i projekata iz oblasti policijskih poslova i bezbednosti.